RVPERTI ABBATIS TVITIENSIS, SVMMI DISERTISSIMIQ; Theologi, sacris dūtaxat literis omnia probantis, in. XII. prophetas minores, Commentariorum Libri XXXII. Ex ueris primisq; originalibus, iterum atq; iterū recogniti, atq; nunc tandem cum adnotationum ac scripturarū locis, fideliter demū excusi.

PROPHETARVM ORDO ET LIBRORUM numerus.

In Osee	VI.	In Naum	III.
In Iohelem	I.	In Abacuc	III.
In Amos	IIII.	In Sophoniam	II.
In Abdiam	I.	In Aggæum	I.
In Ionam	II.	In Zachariam	V.
In Micheam	III.	In Malachiam	I.

Anno M.D.XXXIIII. Mense Augusto.

PHILOCHARIS PIO LECTORI salutem plurimam dicit.

MAXIMI FACIES LECTOR CANDIdissime Franciscum Birckman ac fratrẽ ipsius Arnoldũ: Qui cum sint in uetustissimis simul atq; optimis authoribus, non inquirendis consequendisq́; tantum, uerumetiam in imprimendis diuulgandisq́; diligentissimi, ita etiam in Christianorũ maxime codicum synceritate, minime negligenda, maxime conspicui plurimumq́; illustres. Nihil ex illorum officina fœculentum, nihil satiferum, nihil impium prodit. Omnia ad puram eruditionem, ad integram fidem, & ad solidam doctrinam consequendã, cũ optimis optimi, certatim elaborant. Quod quum in uendendis assidue bonis libris classicisq; authoribus euulgãdis, tũ in luculentissimis ac plane diuinis, Ruperti nostri operibus, terra mariq́;(& maximis quidem eorum impensis) diligenter conquirendis, ac tandem excusis, luce clarius docuere. Ad Rupertum uenio, antiquissimum summũq; Theologum: Qui non per diuerticula, aut uagas contentionum ambages diuagatur, sed uia regia, uia tuta, uia euangelica, uia solida ac certa, sacros hic interpretando prophetas, neminẽ non cœlesti inflammat igne. Syncerus est, integer etiam ac pure candidus. Moriar, si ullum deorum nectar suauius esse credã hoc Ruperti prophetarũq; poculo, quo sitienter ebibentes, nunquã sitiunt, quo sese inebriãtes nũq̃ inebriãtur. Multo enim multoq; amplius q̃ cogitare potest, de pectore ipsius candidissimo & gratiarũ pleno, cõditũ sapidũq; promanat, cuius niueã simplicitatẽ, cuius eloquẽtiã incredibilẽ, cuius sententiarum grauitatẽ, cuius deniq; theologicã sublimitatẽ, nemo nõ admirabitur, nemo non in cœlũ feret: Auricomũ eñ habens caput, ueste splendescit argentea & uelut ætherius sol cuncta collustrat. Hic decus & præsidiũ est theologoꝝ: Ad hunc tanquam ad anchoram, hac tempestate literati omnes decurrunt. Quemadmodũ materia salubris, ita & stylus delectabilis. Et ut semel finiã, hoc nostrũ in Abbatẽ nõ aspernare distichon

Nunc mediũ cœli tangit, nunc æthera pennis
Verberat, & decimo tandẽ spaciatur olympo

Quid multa? Adijciamus (si ita libet) & hoc nostrũ epigramma.

Cedite philosophi, quos Græcia iactat, habetq;.
Iactitat & si quos Italia terra suos,
Hos longe exuperat Rupertus, gloria uatum
Gloria doctoꝝ, Teutoniciq; soli
Par decus ingenij nulli sperare licebit
Nam nouit quicquid Theologia docet.

Hos igitur Ruperti libros lector candidissime obuijs suscipe manibus & Iohanni Cochlæo uiro doctissimo atq; optimo, immortales habe gratias, qui nõ hosce solũ de quibus hic loquimur, ueꝝ omnes, quorũ ingens est nũerus, Ruperti libros, ad unguẽ usq; recognoscit, annotationibus etiã ac scripturã locis lectorem iuuans. Vale feliciter, Coloniæ ex officina nostra literaria tertio nonas Augusti. Anno domini M D XXXIIII.

ELENCHVS EORVM

QVAE HABENTVR IN COMMENTARIIS RVPERTI IN DVODECIM PROPHETAS minores. Vbi nota primum numerum significare folium, literas autem a & b designare alteram folij faciem.

FINIS INDICIS.

PROLOGVS DOMINI RVPERTI TVITIENSIS ABBATIS IN EXPLANA-tionem duodecim Prophetarum.

SPIRITVI Sancto & omnibus, quorũ per os ipse locutus est sanctis Prophetis, uir illustrissime Coloniensium Archipræsul Fritherice, iucundũ esse nostrũ eloquium, non uane speramus: dũ Christi filij dei sacramenta prædicãtes, ipsorũ testimonijs opportune, & cõuenienter utimur. Vno nanq; & eodẽ actu, dum fidẽ nostrã deo offerimus, ipsorũ quoq; testes sumus, ipsorũ fidei testimoniũ perhibemus. Hoc nimirũ illis gratum esse & iucundũ non dubitamꝰ. Ait enim unus illorũ Esaias, in thesauro fidei & uerbo domini ualde copiosus. Et dixit dñs ad me: Sume tibi librum grandẽ, & scribe in eo stilo hoĩs, uelociter spolia detrahe, cito prædare. Et adhibui mihi testes fideles, Vriam sacerdotẽ, & Zachariã filiũ Barachiæ, & accessi ad prophetissã, & cõcepit & peperit filiũ. Et dixit dñs ad me. Voca nomẽ eiꝰ accelera spolia detrahere, festina prædari, qa antequã sciat puer uocare patrẽ suũ & matrẽ suã, auferetur fortitudo Damasci, & spolia Samariæ corã rege Assyriorũ. ¶ Quisnã est liber ille grãdis, quẽ ut sumeret sibi iussũ esse dicit, nisi uniuersitas scripturarũ sanctarũ, in qua sunt fidelia testimonia Christi, ꝙ sanctũ primum ad Abrahã deus repromisit? Et quid illi est, in tali libro scripsisse stilo hominis nomẽ pueri, de q̃ prædixerat: Ecce uirgo cõcipiet & pariet filiũ, nisi accepisse gratiã ꝓpheticã, factũq; esse unũ ex illis q eiusdẽ Christi uenturi testimonia cõscripserũt, eundẽq; testãtur extitisse deũ, priusq̃ p carnis natiuitatẽ uenerit in hũc mundũ. Hoc elegãter per tale nomẽ prædicatur, accelera spolia detrahere, festina prædari, & per talẽ nominis rationẽ, qa antequã sciat puer uocare patrẽ suũ, & matrẽ suã, auferetur fortitudo Damasci & spolia Samariæ coram rege Assyriorũ. Qualis enim uel quãta est acceleratio spolia detrahendi, siue festinatio prædandi, prius spolia detrahere, prius prædari, q̃ habere matrẽ uel uocare patrẽ, qui fuit Ioseph secundũ adoptionẽ pueri huiꝰ? Idẽ ergo est ac si dicat, quia puer iste quẽ uirgo cõcepit & peperit, deus erat priusq̃ idẽ hõ fieret, & saluauit Hierusalẽ & Iudã à rege Damasci Rasin, & à rege Samariæ Facee filio Romeliæ, qui tũc illũ pariter ĩpugnabãt, & à cæteris q̃q; hostibꝰ, a quibꝰ ille populꝰ auxilio supno liberatꝰ est. Profecto hmõi ꝓphetias scribere, accedere fuit ad ꝓphetissã, de q̃ dicit, & accessi ad prophetissã, & cõcepit & peperit filiũ. Quænã est illa ꝓphetissa, nisi illa de q̃ ꝓlocutus fuerat, mater Emanuelis, uirgo Maria grã plena, in qua oĩs ꝓphetia implenda erat? Iste accessus ad hãc ꝓphetissã talis est, qualis introitꝰ honorati uiri in sanctuariũ dñi cũ oblatiõe solenni, cum talẽto ꝙ offerat auri probati atq; purissimi ¶ Testes huiꝰ rei, quod taliter ad ꝓphetissã illã accesserit, ꝙ ꝓphetiæ in ea cõplendæ suam portionẽ cõscripserit, gratulat̃ se habere tã apostolos ex Iudeis, q̃ sanctos doctores ex gẽtibus, uerbis huiuscemodi. Et adhibui mihi testes fideles, Vriã sacerdotẽ, & Zachariã filium Barachiæ, Sacerdos Vrias, ꝙ interpretat̃ lux mea dñs, apostolica dignitas. Zacharias, ꝙ interpretatur memor dñi. Filius Barachiæ, id est bñdicti dñi, cõuentus uel cętus est ecclesiæ de gẽtibus, sanctis ornatus doctoribꝰ, quorũ omniũ, vcz apostolorũ atq; doctorũ, si scripta ppendas, palã est quia testes sunt Esaiæ ꝓphetæ, quod optime senserit & crediderit de puero hoc talis prophetissæ filio, quia nimirũ in prædicatione fidei huiꝰ, uerbis eius cõstant utũtur. ¶ Quod de uno Esaia diximꝰ de cæteris quoq; ꝓphetis dicimꝰ, qa reuera datũ est illis à spũ sancto, diuidẽte singulis ꝓut uult, sumere librũ grandẽ, id est sanctã scripturã, cuiꝰ primã & magnã portionẽ scripsit Moses, & scribere in eo stilo hominis, id est eadẽ authoritate qua primꝰ Moses scripsit, scribere aliquid pro uirili portiõe, siue quod ab hoĩe posse legi & tali mõ accedere ad illã prophetissã, & inde habere testes duos, id est tã de Iudæis q̃ de gẽtibꝰ credẽtes, quod de Christo dei filio multũ bñ senserint, & in spũ sancto locuti sunt: q̃ grã uere magna est. Nã legere qdẽ illũ grandẽ librũ pluribꝰ datũ est, paucissimis autem scribere in eo, & in sanctarũ canone scripturarũ esse principes. ¶ Igitur sicut in initio dixi-

Esaiæ. 8

Ibidem 7.

Duo testes apostoli & sancti doctores.

mus, sanctis prophetis cũ Christo iucũdũ esse nostrũ elogium, nõ uane speramus, dũ Chri sacramẽta pdicãtes, ipsorũ cõfessione & uerbis quæ scripserũt, eũdẽ Chrm honoram⁹. Cui aũt nõ sit optabile, talibus ac tãtis regis æterni pconibus in hac parte iucũditatẽ & exultationẽ facere, ut gratulẽtur se tãtæ rei nos testes habere? Bonã qppe uicissitudinem in tempore opportuno ualebũt repẽdere. Ea spe uel expectatione scito me, pater mi, sicut in cęteris scri-
Gene.2 pturis, ita & in uolumine duodecim pphetarũ operã dedisse ad qrendũ Christũ, cuius ueritas eorũ corda possedit, ora repleuit, calamũ rexit ut p omne quod scriberent adeius gloriã & honorẽ tẽderẽt. Hoc nũc dico à quo ipse nõ dissentis, qd sicut de quadã terra scriptũ legim⁹, qa ibi nascit aurũ, & aurũ terrę illius optimũ est, ita de sancta pphetica scriptura recte dicas, qa in hac inuenit Chri filij dei testimoniũ, & testimoniũ scripturæ huius optimũ ẽ. Tu mihi, & tecũ paxillus modicus attamẽ fidelis & in loco fideli fixus, cœnobij Sygebergẽsis Abbas Cuno fidei & scientiæ domesticus, stimulũ apposuistis, sicut in cæteris quibusdam, ita & in parte ista: ut quãuis piger essem, nõ tãtũ usquequaq; dormitare possem, quũ & hoc uolumẽ aliquatenus attingerẽ. Quod iã fectusq; ad finẽ Micheæ, q in hoc ordine sextus ẽ. Septimus sequebatur Naũ, sed quia is de aduentu Christi fere nihil tale dicit, qd illũ proprie nũtiet ipso sono literali, refriguit studiũ, qa cõtracta est admodũ iucũditas quæ difficultatẽ tolerabilẽ in alijs fecerat. Ecce per hanc occasionẽ imperfecto opere resedi ego piger operarius, fortassis nihil de sex posterioribus prophetis præsumpturus, Cur in hac re nunc solito pigrior sum? Nomen inane mihi nõ absq; labore dedisti.

PROLOGVS RVPERTI IN OSEE PROPHETAM.

Rim⁹ in ordine duodecim Prophetarũ ponit Osee. Huius ad intelligẽtiã qto sapiẽtię lumine op⁹ sit, ipe nõ leuit innuit, cũ in calce uoluminis ita dicit. Quis sapiẽs, & intelliget ista: intelligẽs, & sciet hæc? Sic nãq; admirãdo interrogãs, interrogãdo admirãs: satis affirmat quòd diligẽter & multa cũ industria pciosas in angusta litera quã pfundissime abscõderit spiritualis intelligẽtiæ margaritas, adeo ut quisqs eorũ qui meditãtur in lege dñi, totis sancti studij uiribus adhibitis eas inuenerit, hic
Thesaurus abscõditus uere sapiens atq; intelligens reputãdus sit. ¶ Dicit ergo quis. Quorsum tẽdebat talis diligẽtia? Nunqd sanctus prophetiæ spũs, qui in isto atq; in cæteris loquebatur, sensus sui thesaurũ nobis occultũ esse uolebat? Nuuqd beniuolus nõ est spũs sapientiæ propheticæ, & iccirco taliter se abscõdebat, ut nos eã aut uix aut nũq̃ possemus inuenire? imò ut inueniri posset, iccirco sapientia hæc abscondita, & thesaurus hic occultus est. Nisi ẽm se se abscondisset, nimirũ hodie inueniri nõ posset. Hoc tũc demũ recte aduertis, si statũ temporis illius rite perpẽdis. Nunquid ẽm prophetæ suis quiq; tẽporibus tã libere loquebãtur, q̃ licenter
Tren.2 hodie legũtur? Nunqd nõ in multa formidine prophetabãt? Dicit nãq; unus ipsorũ. Si occiditur in sanctuario dñi sacerdos & propheta, formido & laqueus facta est uaticinatio &
Cur occisus est Esaias. cõtritio. Siquidẽ uaticinãtes occidebantur, & ipsa uaticinatio laqueus fiebat illis, ut quasi iuste & rationabiliter occidi uiderẽtur. Exẽpli gratia. Esaię, quãuis esset sanctus & nobilis, ut
Esaiæ.6 pote, cuius Manasses rex, gener extitit, id quod uaticinatus fuerat, dicẽdo. Vidi dñm sedẽtem super soliũ excelsum & eleuatũ: laqueus fuit. Nam in lege dñs dicit Mosi. Nõ ẽm ui-
Exo.33. debit me homo, & uiuere potest. Ergo apud iudices iniquos quasi ex ore & uaticinatione sua illaqueatus est, q sanctæ legi & ipsi dño cõtraria dicere præsumpsisset, scribendo se dominũ uidisse, cũ dñs dixisset se non posse uideri ab homine: atq; ita habito quasi iudicio condemnatus est. Deniq; ab hoc illũ Hebræi à iam dicto ipsius genero Manasse sectũ esse prohibẽt. Quid putas illi euenisset, si queadmodũ dixerat, uidi dñm sedẽtem super solium excelsum & eleuatũ: ita etiã nudo sermone dixisset, quomodo uel quali ordine idẽ dñs ab ipsis Iudæis crucifigẽdus, & tunc demũ resurgendo ex mortuis in illud excelsum paternæ dexteræ soliũ esset eleuãdus? Nimirũ nõ expectassent illi, ut saltẽ cũ iudicio cõdemnarẽt, sed si-
Actu.7 cut beato prothomartyre Sthephano dicẽte, Ecce uideo cœlos apertos, & filiũ hominis stãtem à dextris uirtutis dei, qui utiq; crucifixus fuerat ab illis: non expectauerunt ut peragetur iudicium, sed exclamantes continuerũt aures suas, & impetum fecerunt unanimiter

in eum, ita insaniētes tāquam pro zelo domini fortiter cōclamantes, simul irruissent in eū. ¶ Nec uero tantum de sua morte solliciti formidabāt ne occiderētur, quam ne sacræ periclitarentur literæ, & de hominū memoria tollerentur. Etenim nunc quidem, cum ab aliis prophetæ occiderentur, ab aliis propheticæ literæ custodirētur: tūc autem si tantum sceleris tantiq; sceleris pœnā Iudæis euenturam palā enunciarēt, nequaq̄ custodirētur. Exempli gratia. Quando uerba domini, quæ Baruch scriba ex ore Hieremiæ scripserat, rex combussit, scindēs uolumen scalpello scribæ, & proiiciens in ignem, Elnathan, & Dalaias, & Gamarias cōtradixerunt regi, licet nō audierit eos. Perfecto si ea, quæ de passione domini, & de futura subuersione ciuitatis totiusq; gētis, quæ propter illā futura erat, sentiebat, idem Hieremias manifestis, & rebus, & nominibus cōscripsisset, nō modo nō prohibuissent uolumen illud scindi siue comburi, uerum etiam & uniuersam illius, qua nūc ecclesia Christi fruitur, scripturam propheticā perdere festinassent, ipsum quoq; nō tantum misissent in lacū, ut iam fecerant, uerum etiā aut uiuū igni tradidissent, aut alio quolibet modo crudeliter occidissent. Cōtemperādum itaq; tūc erat tempori, quatenus & scripturas ueritatis spiritus sanctus cōderet & tamen ueritas nō usquaq; damnosum uenturis seculis odium sibi pareret. Si eñ Christus dei filius in Psalmo loquitur. Deus ostēdit mihi super inimicos meos ne occidas eos, ne quādo obliuiscātur populi mei. Disperge illos in uirtute tua: cur non & prophetis Christi conueniat dicere. Deus ostēdit nobis super fornicatrices istas, Oollā atq; Oolibam, quarū altera Samaria, altera est Hierusalem, ne nimis exasperetis eas, ne quando obliuiscātur mei, siue ignorātiam dei semper habeāt uenturi populi, si istæ scripturas recipere aut cōseruare uoluerint, utimini discretione prouida, occultate sub figuris & ænigmatibus descensuræ ad terras diuinitatis mysteria. ¶ Igitur cum dicit hic unus ex illis, primus (ut iam dictum est) in ordine prophetarum duodecim. Quis sapiēs, & intelliget ista, intelliget, & sciet hæc, atq; hoc dicēs manifeste sensus occultos & intellectu difficiles in litera ænigmatica sese signasse cūfirmat: recte non iudicatur tanquā inuidus, sed honoratur tanquā prouidus. Quippe qui bonū thesaurum futuris gratiæ cohæredibus in tuto reposuit, clauim illi derelinquens cui dereliquit Dauid, qui Psalmos, nihilominus clausos cōscripsit: ut aperiret ipse quibus uellet in plenitudine temporis. Vnde & in Apocalypsi sanctus & uerus dicitur habēs clauim Dauid qui aperit, & nemo claudit, claudit & nemo aperit dicitq; angelo Phyladelphię. Ecce dedi ostiū apertū coram te, quod nemo potest claudere. Ipse nobis aperire dignetur ostiū intelligentiæ, per quod priores & patres nostros, ecclesiæ magistros introducere dignatus est, ut nos quoq; cum illis uidere queamus, quid, quādo, uel quomodo fecerit deus, per quod assimilatus sit in manu prophetæ huius, semel & iterum, ac tertio ad mulierem fornicariā accedentis, & ex ea duos filios & filiam generātis, & post hæc adhuc mulierem adulterā adeuntis. Nam quod hæc in similitudinem sui propheta facere sit iussus, ipse testatur, qui in hoc eodē loquitur. Et locutus sum per prophetas, & ego uisionem multiplicaui, & in manu prophetarum assimilatus sum. ¶ Nam cum et illud nō ab re est quærere, sanctos istos prophetas suis in temporibus tam exosus, ut pleriq; ex eis crudeliter interfecti sint: quæ causa eos defenderit, & tantum genti illi, quāuis peccatrici, commēdauerit, ut literas eorū in eodem receperit apice canonicæ authoritatis in quo et ipsam legē Mosi. Quòd si quæris opportune, respondetur, quia uere dignitati illorū subuenit authoritas & iudicium sancte & prouidæ legis domini. Dixerat nanq; dominus, sicut habes in libro Deuteronomii. Propheta autē, qui arrogātia deprauatus, uoluerit loqui in nomine meo, quæ ego nō præcepi illi ut diceret, aut ex nomine deorum aliorum, interficietur. Quod si tacita cogitatione responderis, quomodo possum intelligere uerbū quod non est locutus dñs, hoc habebis signū, quod in nomine domini propheta ille prædixerit & non euenerit, hoc dñs non est locutus, sed per timorem animi sui propheta cōsinxit, & iccirco nō timebis eū. Cum hæc dicit iusta & irrefragabilis lex, ergo ecōtra quod in nomine domini propheta p̄dixerit & euenerit, hoc dñs est locutus, iccirco timebis eū. Porrò sancti prophetæ isti, cū mitterētur ad prænūciandum de longinquo Christi aduentum, simul etiam de propinquo datū uel iniunctum est illis prophetare illud, in quo citius ueraces cōprobari possent, scilicet imminētem ab Assyriis Israheli captiuitatē, itemq; instātem Iudæ quoq;

Cur obscure scripserunt prophetæ.

Hierem. 39

Psalm. 58

Ezech. 23

Infra 14

Clauis Dauid.

Apoca. 3

Infra. 13.

Questio de prophetis.

Deute. 18

Babylonis transmigrationē, & præterea nōnulla etiā minora, quæ literis eorꝫ legim⁹ inserta. Cū igitur cito euenisset captiuitas siue transmigratio illa, sicut ꝑ illos ueritas prophetica prædixerat, palā constitit, quod ueraciter fuissent locuti in nomine dñi, & quod dñs misisset eos, atq; ita cōpleta prophetiæ pars, illud quoq; quod reliquū uel maximū erat de promissione uel aduentu Messiæ, uerū fore conuincebat. Hoc animaduerso, nōnihil iuuari arbitror lectorem, mysteriū regni dei uel aduētus Christi filij dei in sanctis prophetis quærētem, ut nō miretur aut offendatur, dū in sacris eorꝫ literis, modo captiuitatis siue trāsmigrationis iam dictæ cōminationē, modo repente libertatis æterne & dñici aduētus significari audit ꝓmissionē. Illud de propinquo, hoc aūt uaticiniū sentiēs de longinquo, & tā prope coniūgi in litera quæ tam longe disiūcta sunt per tempora. Exempli gr̄a, Cum dixisset hic
Infra, 5 idem propheta. Clangite buccina in Gabaa, tuba in Roma, ululate in Bethauen, post tergum tuū Beniamin, Ephraim in desolationē erit in die correptionis, in tribubus Israel ostendi fidē. Quibus utiq; imminētem declamat decē tribuū captiuitatē, repente postmodū infert illud, quod sine dubio adinuisibilis animarꝫ nostrārꝫ captiuitatis spectat solutionē ita in persona saluatoris nostri dicens. In tribulatione sua mane consurgent ad me. Venite
Infra. 6 & reuertamur ad dñm, quia ipse cœpit & sanabit nos, percutiet & curabit nos. Viuificabit nos post duos dies, in die tertia suscitabit nos, & uiuemus in conspectu eius, sciemus, sequemurq; ut cognoscamus dñm, &c. Sed nos plura, quę hinc dici possent in suum locum differentes, iam nunc prophetiæ seriem ingrediamur.

RVPERTI ABBATIS TVITIENSIS IN OSEE PROPHETAM. commentaiorum liber primus.

Verbum domini. Erbū Domini quod factū est ad Osee, filiū Beheri. Vt simus attēti, scriptura hęc in exordio sui uocat uerbū dñi. Verbū dñi (ait beatus Hieronimus) qd in principio erat apud deū, & deus erat uerbū, factū ē ad Osee filiū Beheri. Nec uero repugnat ei q̄d ecclesiastica firmit̄ tenet regula fidei, uerbū q̄d in pricipio erat apud deū, nō factū, sed natū, nō creatū eē, sed genitū. Nā ad hoēs qdē factū est hoc uerbū, nō aūt factū ē ad deū, sed erat in principio apud deū. Etenī hoībus qdē accidētalit̄ ex tēpore accessit, apud deū aūt nūquā nō fuit. Verūtñ ubicūq; in sacris legim⁹ scripturis, ad illū uel ad illū factū esse ꝟbū dñi, magnā sonat beatitudinē hoīs, quā & in Dauid ueritas ipsa cōmendat, cū dicit.
Psalm .93 Beat⁹ hō quē tu erudieris dñe, & de lege tua docueris eū. Suauiter nāq; & magna cū delicia rꝫ multitudine, summā sapiētiā cito discit ille, ad quē fit uerbū dñi: qꝛ ucꝫ hoc uerbū lux uera ē, quæ illuminat omnē hominē ueniētē in hūc mūdū, & dū insulget humanæ mēti, repēte illuminat, repēte docet, neq; in īcertū aurē cordis audiētis adducit, sed ita certū reddit, ita q̄d uidet pro cōstāti habet, ut nō dubitet dicere, qꝛ uerbū factū est: factū (inquā) qꝛ certissime futurꝫ est, immutabiliter adimplēdū est, & impossibile est, quin fiat quod futurꝫ esse denūciat. Beatus ergo ille homo est, & de sua multū potest beatitudine in dño gloriari, qꝛ nō
Galat .i. ab homine, neq; per hoīem accepit illud, sed per reuelationē spūs sancti. ¶ Super hac eruditionis prærogatiua soli possunt apostoli & prophetæ in dño gloriari, quia uidelicet taliter sunt eruditi, nō ab hoīe (ut iā dictū est) neq; ꝑ hoiem, sed per magisteriū spūs sancti. Iccirco quæcūq; illi scripserūt, ita sunt rata, tāq; firmū habēt fundamētū ueritatis, ut de ullo ipsorꝫ dicto dubitare nephariū sit. Sane modū, q̄ sunt eruditi, siue momētū aut uelocitatē doctoris eorꝫ nemo unq̄ satis agnouit, nisi q experiri meruit. ¶ Sciēdū ꝑterea quod ubiq; in sanctis
Differentia. prophetis dictio hæc, qua dicitur, factū est uerbū dñi, ad promissiōes respicit, q̄ nūc impletæ sunt, uerbi incarnati. Et ob huius intētiōis excellētiā, nō tātū uidētes aut filij prophetarꝫ

sed pro

sed prophetæ merentur nũcupari, quia uidelicet uidẽtes aut filij prophetarũ potuerũt etiã pro minoribus, quas præuiderũt, rebus dici: solos aũt eos prophetas sancta scriptura nuncupat, qui prænũciauerũt, uel ad quos sermo factus est de aduẽtu Chri. ¶ Nec illud ignorandũ, quia primus illorũ pater Abrahã, nouissimus aũt Iohãnes extitit præcursor eiusdem & baptista Christi. Primũ nãq; ad Abrahã, ad quẽ promissio, imò & repromissio facta est beati seminis in hoc sermone. Atq; in semine tuo benedicẽtur oẽs gẽtes. Inter utrũq;, id est post promissionẽ & ante repromissionẽ sermo dñi factus est. Et hæc talis enunciatio in eũ semel & iterũ de causa iã dicti seminis taliter scripta est. His ita trãsactis, factus est sermo dñi ad Abram per uisionẽ dicẽs. Noli timere Abram, ego protector tuus sum, &c. Illo ad hęc dicẽte: Mihi aũt nõ dedisti semen, & ecce uernaculus meus, hæres meus erit: statim sermo dñi factus est ad eũ dicẽs. Nõ erit hic hæres tuus, sed qui egredietur de utero tuo, ipsum habebis hæredẽ, Eduxitq; eũ foras, & ait illi. Suspice cœlũ, & numera stellas, si potes. Et dixit ei. Sic erit semen tuũ. Credidit dño, & reputatũ est illi ad iustitiã. Quod aũt hic propheta fuerit, eo ꝙ sermo dñi ad eũ factus sit, testatur ipse dñs, qui pro illo arguẽs Abimelech per somniũ nocte dicit. Nunc igitur redde uxorẽ uiro suo, qa propheta est, & orabit pro te, & uiues. ¶ Nouissime in Iohannẽ Baptistã scripta est eiusmodi enũciatio, scribente Luca his uerbis. Anno quintodecimo imperij Tyberij Cæsaris, factũ est uerbũ dñi sup Iohãnẽ Zachariæ filiũ in deserto. Qꝫ uero iste propheta sit uel fuerit, testatur idẽ dñs cũ de illo ad turbas dicit. Sed quid existis in desertũ uidere? Prophetã? Etiã dico uobis, & plus ꝙ̃ prophetã. Igitur ubi audimus in sanctis scripturis, factum ad sanctos hoĩes sermonẽ siue uerbũ dñi, iucundũ & perpulchrũ est perpẽdere, ꝙ sic dictũ sit, ut subaudiatur eius rei ꝙ uerbũ caro fieret & habitaret in nobis. Et ob hoc alios quidẽ prophetas, Iohannẽ aũt plus ꝙ̃ prophetã esse, qa uerbũ carnẽ factũ, magno quidẽ & prophetali munere sex mẽses nascẽdo præuenit, sed nõ minori priuilegio gratiæ iã iuuenẽ digito demõstrauit, dicẽs. Ecce agnus dei, & tollentẽ peccata mũdi, Fluẽte Iordanis baptizare meruit. ¶ Parũ aũt erat prophetas eos dici, ad quos sermo dei factus est. Plus eñ aliquid spũs sanctus in Dauid de illis elocutus est. Ego (inquit) dixi, dij estis & filij excelsi oẽs. Quã ob causam, nisi qa sermo dei ad eos factus est? Hoc eñ in causa esse dñs ipse astruit, qui loquẽs Iudeis calũniantibus, cũ præmisisset. Nõne scriptũ est in lege uestra. Ego dixi, dij estis, & filij excelsi oẽs: continuo subiunxit. Si illos dixit deos, ad quos sermo dei factus est, & nõ potest solui scriptura. &c. Ergo prophetæ dij sunt, q̃niã isti sunt ad q̃s sermo dei factus est. ¶ Quòd si dij recte dicũtur, nonne & saluatores nihilominus recte cognominãtur? Si illos scriptura dixit saluatores ꝑ quos deus tẽporalẽ Israeli salutẽ operatus est. Exempli gratia. Et clamauerunt filij Israel ad dominũ, qui suscitauit eis saluatorẽ, & liberauit eos, Othoniel uidelicet filiũ Zener. Itẽq;, Et clamauerunt ad dñm, qui suscitauit eis saluatorẽ Aoth. Si ergo illos dixit saluatores, ꝑ quos deus tẽporaliter liberauit Israel: quãto magis recte illi dicãtur saluatores, quorũ labor saluatori nostro deo ad nostrã æternã salutẽ cooperatus est? ¶ Pulchre igitur, & nõ sine quodã diuino præsagio, hic unus ex illis, & primus ex duodecim, dictus Osee, quod interpretatur saluator. Dicitur eñ filius Beheri, quod interpretatur putei mei. Et quis est, de quo deus pater recte dicat, filius putei mei, nisi Christus filius unicus & uerbũ dei, natus de secreto siue altitudine aut profundo cordis paterni? Ergo hic nõ solũ officio, uerũ etiã uocabulo, tam proprio, ꝙ̃ paterno saluatoris nr̃i Chri typũ gerit. Sequitur. [In diebus Ozię, Ioathã, regis Achaz, & Ezechię regum Iuda: & in diebus Hieroboam, filij Ioas, regis Israel.] Ozias qui & Azarias, regnauit super Iudã annis. LII. & post hũc filius eius Ioathan annis. XVI. itẽq; post eũ Achaz annis. XVI. & post hũc Ezechias annis. XXIX. qui simul iuncti, fiũt anni fere. CXIII. Quod quia multũ est, ut tã diu prophetasse unus existimetur: at saltẽ illud constare oportet, qđ & extremos annos Hieroboam filij Ioas, regis Israel qui regnante Ozia in Iuda, iã regnare cœperat (ut prædictũ est) regnauitq;. XL. & uno annis. Et primos annos regni Ezechiæ propheta hic attigerit: quia sic prophetię eius initiũ habet. Voca nomen eius Iesrael, quoniã adhuc modicũ & uisitabo sanguinem Iesrael super domũ Iehu. Hoc fere continuo post mortem eiusdem Hieroboam factum est: quia succedens illi filius eius Zacharias, regnauit tantum sex mensibus, & percussit, atque

Abraham propheta

Gene, 15

Gene, 20

Iohannes Baptista propheta. Lucæ. 3.

Matth. 11

Iohan. 1.

Prophetæ de[i]. Psalm. 81

Iohan. 10

Prophetæ saluatores. Iud. 3

Osee filius Beheri.

2. Paral. 26

4. Regum. 15

Intētio literæ interfecit eum Sellum, regnauitq; pro eo. Hic iam recte quæritur, qualis sit intentio literæ huius, cur prophetiam hanc referat esse continuatam à diebus Oziæ, quibus regnauit & Hieroboam, usq; ad dies Ezechiæ regis Iuda. Ad quod primo dicendum, quia regnante
4. Regum, 17 Ezechia anno sexto regni eius, qui erat nouus annus Osee regis Israel, capta est Samaria, & transtulit rex Assyriorum Israel in Assyrios, collocauitq; eos in Aylam & in Abor iuxta fluuium Gozan, in ciuitatibus Mœdorum, quia non audierunt uocē domini dei sui Hoc ergo intendit sacræ literæ spiritus, ut testificetur inexcusabiles fuisse reges & populū Israel, quia nunquam dominus prophetas mittere desiit in illis, nullius regis eorum diebus prophetica uox defuit, irā domini uenturā cōminans, captiuitatē futurā prænuncians, donec ueniret: ne Israel se excusare posset de ignorantia, colens uitulos, quos fecit Hieroboam, imò & Baal, quē introduxit Iezabel. Ante hunc extitit Heliseus, qui & mortuus est regnante Ioas patre huius Hieroboam, & ante Heliseum Helias, similiterq; & alij, ut micheas de
3 Reg. 22 Gemla, multiq; filij prophetarum, atq; ita si rite memores à primo Hieroboā, qui peccare fecit Israel, cui & mala uentura pro meritis prædixit Ahias Sylonites, propheticū (sicut iam dictū est) testimoniū contra illos nō defuit, usq; ad effectū prædictæ captiuitatis, ita ut per omnia iudex deus laudabilis, reus aūt populus cū regibus suis sit inexcusabilis. Sub eisdem regibus Iuda Esaiam quoq; prophetasse, titulus libri eius indicat. Et uide diligenter in spiritu dei, dignitatis cuiusq; custodiā. Cum dixisset in diebus Oziæ Ioathan Achas & Ezechiæ regū Iuda, tunc demū subdidit, & in diebus Hieroboā filij Ioas regis Israel. At ille uidelicet Hieroboam cunctis illis tēpore prior extitit, utpote cuius regni anno. xxvij. Ozias
4 Regum. 15 qui & Azarias, regnare cœpit in Iuda. Cur ergo tot iunioribus in ordie suppositus est? Nū casu hoc actū est? Non utiq;, sed quia regnū Iudæ regnū Dauid legitime extitit, regnū aūt
Regum Israel rapina. Israel scissum à domo Dauid, rapina erat, idolatriæ cultus erat, non templo dñi, sed uitulis aureis seruiebat. Iccirco Hieroboā ne cōmemorari qdē in ordine regū aut in sanctarū titulo scripturarum præfigi debuisset, nisi pro causa, quæ iā dicta est: quia contra quos Helias & Heliseus, cæteriq; prophetæ steterunt idolatras reges Israel, contra ipsos etiā dirigebatur prophetia hæc, ut inexcusabilis esset cum suis regibus impœnitens Israel Proinde de cæteris regibus Israel, qui temporibus istorum regū Iuda regnaueruut in samaria, cum plures fuerint, nullus hic nominatus est, nisi iste solus, ideoq; quāuis tēpore prior, loco (ut dignū erat) positus est posterior. Sufficit namq; ad insinuandū, quod regibus Israel prophetica cōmonitio fuerit continuata, isto uidelicet Osee incipiente prophetare diebus Hieroboam Heliseo mortuo, qui prophetauerat adhuc in diebus patris eius Ioas. [Principiū loquēdi domini nū in Osee. Et dixit dominus ad Osee. Uade, sume tibi vxorē fornicariā, & fac filios fornicationū, quia fornicās fornicabitur terra a dño. Et abijt, & accepit Gomer filiā Debellaim, & concepit & peperit filiū Et dixit dominus ad eū. Uoca nomen eius Jesrabel, quia adhuc modicū, & visitabo sanguinē Jesrabel super domū Jehu, & quiescere faciā regnū Jsrael, & in illa die conteram arcum Jsrael in valle Jesrabel.] Astruere nō possumus iccirco dictū hic eē, principiū loquēdi dñm, quod iste primus sit uel fuerit eorum, ad quos dñs, uel in quibus propheticæ locutionis mō locutus est, uel quibus futura captiuitas illius populi pmonstrata est. Nā cōstans quidē esse potest, quod prophetarū cæterorū, quorū prophetici extant libri, primus tēpore fuerit, & Esaiā quoq; aliquantis diebus pcesserit, cuius circa initiū uoluminis mortuus Esaias legitur tuerūtamē fuerūt & alij prophetæ, in qbus sine dubio locutus est dñs, quorū notissimi sunt Samuel, & Dauid, Helias & Heliseus, qui hūc Osee nō paucis pcessere diebus. Si ergo sic dictū intelligi placet, principiū loquēdi dñm in Osee, ut sit sensus primū locutus est dñs in Osee, nihil repugnans inuenitur, ita uidelicet, ut subaudias, eorū qui sub prædictis regibus pphetauerūt. Nā & Esaias & Iohel & Amos, & Abdias, & Ionas, et Micheas sub eisdē regibus prophetauere. Quorū etiā interpretationes nominū hic ponere nō superfluū ducimus, Ozias interpretatur fortitudo dñi, Ioathan dñi cōsummatio, Achas uirtus, Ezechias imperiū dñi. Hi regnabāt in Iuda, cuius nomen confessio est. Porrò in Israel, qui sibi idola fecerat, & à dei tēplo & domo Dauid fuerat separatus, regnabat Hieroboā, qui interpretatur tēporalitas siue mora, quod mundū amauerit, & in ipso diu morari uitā putauerit sempiternā, nequaquam futuris, sed

turis, sed præsentibus delectatus. Quamuis autē sic recte intelligatur, ut iam dictū est, nihilominus tamen sic accipitur principiū loquendi dominū in Osee, ut sit sensus. Hæc talia, q̃ protinus sequuntur. Vade, sume tibi uxorem fornicariā, &c. Primū in eo locutus est dñs. ¶ Tandē & hoc prætereundum non est, quia loqui dominū ad Osee, & loqui dominum in Osee, nō omnino idē est. Nam loquitur dñs ad Osee uel ad alium quempiam, cū uerba sua mittit per angelicā siue per quamlibet aliā speciem: loquitur in aliquo, cū sine aliqua specie extrinsecus apparente loquitur in corde eius per occultā suæ uirtutis inspirationē. ¶ Sume (inquit) tibi uxorē fornicationū, & fac filios fornicationū. Vt nunc interim simplicē sequamur literā, nō culpandus est propheta, si meretricē cōuerterit ad pudicitiā, sed potius laudādus, q ex mala fecerit bonā. Non enī qui bonus pmanet, ipse polluitur, si malo societ, sed qui malus est, in bonū uertitur, si boni exēpla sectetur. Hæc & his similia multa dicta sunt, & dici possunt in excusationē uiri sancti, nō sui libidini, sed superno imperio seruiētis, quo uidelicet iubente etiā eorum quæ turpia uel inhonesta uidentur nihil fieri turpe aut inhonestū est. Cæterum eis, qui cū sint ueritatis amatores, spiritū ubiq; potius q̃ literam libenter amplectuntur, cito persuasum est, uel persuaderi potest, quia nihil horū, quæ hic de fornicationis opere scribuntur, gestū est corporaliter, sed totū spiritualiter, id est per uisum siue per excessum. Neq; enī inauditum & inusitatum est, ut uxorem duxisse filiosq; ex ea genuisse sibi quispiā uisus sit factus extra sensus corporis, id est per excessum siue in uisum noctis. Qnātomagis ubi superna uisitatio prophetiam instituit, talium rerum imaginationes insigniter per uisum potuere celebrari? An non multa plura atq; prolixiora his continet Apocalypsis Iohannis, quæ omnia sine dubio, sicut testatur ipse, in spiritu uidit & egit? Hic iam recte quæritur, quid opus fuerit istis similitudinibus, uel quomodo per istas similitudines ipse, q in propheta loquitur, dominus in manu eiusdem prophetæ assimiletur, sicut ipse testatur. Hoc etiam in ipso dicens, & in manu prophetarum assimilatus sum. Itaq; iam nunc priusquā literæ seriem percurramus, libet præmittere, quid secundū istorū similitudinē cū hominibus mirabilis deus sit operatus, ut postmodū cum singula similitudinis facta uel dicta secūdum tempus prophetiæ disseremus, non incognita pariter mysteria proferamus. ¶ Vniuersum genus humanum à societate creatoris recessisse, & recedendo fornicatum fuisse, quis nescie? Recedere nanq; à creatore & seruire creaturæ, fornicari est. Nam & Psalmista de huiusmodi fornicatione, Perdidisti (inquit) omnē, qui fornicatur abs te. Fornicariā ergo mulierē deus sibi sumpsit, quādo generationē auersam adijt, generationem Chaldaicā, unde Abrahā eduxit. Ego enī (inqt) sum deus qui eduxi te de Hur Chaldeorum. Cū illo fœdus pepigit, habuitq; ex carne eius Israhel, id est semen dei. Filios dei, filios promissionis, sed nihilominus pariter nati sunt filij fornicationis, id est filij carnis, qui non sunt filij dei aut filij promissionis. De qua nimirum distantia & Apostolus dicit. Non enī omnes qui ex Israel, hi sunt Israelitæ, neq; qui sunt semen Abrahæ omnes filij, sed in Isaac uocabitur tibi semen, id est non qui filij carnis, hi filij dei, sed qui filij promissionis, æstimantur in semine. Isti & in Aegypto, ubi deos Aegyptios coluerunt: sicut in multis scripturarum locis, & maxime in Ezechiele, exprobratur eis: palam fecerunt, q essent filij fornicationū, & exinde fornicari non desierunt. Nunquā tamen in gente illa defuit Iesrahel, id est semē dei scilicet multi fidē habentes eius beati seminis, quod Abrahæ deus promisit, & econtra filij fornicationum, id est filij carnis, semper psequentes semen dei, siue filios promissionis, non tantum donec interficeretur Naboth, qui hic dicitur Iesrahel. Fuit enī Iesrahelites, sed & in perpetuū. Hinc & Apostolus: Sed quomodo is qui secundū carnē natus ē, persequebat eū qui secundū spiritū, ita & nunc. Deinde iterum tēpore nō paruo inter posito, id est post quadringētos & triginta annos, accessit deus ad illā mulierē fornicariā, & genuit filiā, q̃ diceret nō cōsecuta misericordiā. Dedit enī legē in mōte Syna, q̃ nō uiuificaret, nec ad pfectū adduceret & instituit synagogā, de qua pro parte reproborum, q̃ maxima extitit, recte dicas qa filia illa nō est cōsecuta misericordiā. Nō enim (inqt Apostolus) per legē promissio Abrahæ, aut semini eius, ut hæres esset mūdi, sed p iustitiā fidei, &c. Quam fidei iustitiā, quia nō recepit illa filia, ideo non consecuta est misericordiam, imò consecuta est iram. Lex enī irā operatur. Tertio deus ad fornicariā accessit, genuitq; rursus filiū. i. sermonē propheticum.

Fornicatio hominum a deo.
Psalm. 72
Gene, 2
Rom. 9
Ezec. 16 h
Gala, 4
Roma, 4

Prophetas enim misit, quorum & scripturas utiliter legi addidit. Ad illa fornicaria nō solū non est à fornicationibus suis reuersa. imò etiā cōtra semetipsam est diuisa, & ecce iā fornicariæ duæ factæ sunt ex una, quarum altera Oolla, altera in eisdē prophetis dicitur Ooliba. Hæc diuisio unius in duas tunc facta est, quando Samaria cū decē tribubus recedēs à domo Dauid regē suū sibi cōstituit & pro deo uitulos aureos colēs, Baali quoque cæterisque deorum portētis sese prostituit: & hæc est Oolla. Nam Hierusalem cū duabus tribubus Iuda & Beniamin, quæ & ipsa coluit Baal, ipsa est Ooliba. Ad istā quarto iā tēpore deus accessit, qn̄ dei filius de carne eius natus est ex utero uirginis. Huic nimirū quodāmodo dixit. Dies multos expectabis me, nō fornicaberis, & nō eris uiro. Sed & ego expectabo te, qa dies multos sedebunt filij Israel sine rege, & sine principe, & sine sacrificio, & sine altari, & sine Ephot, & sine Theraphim. ¶ Igitur ut in manu prophetæ huius assimilaret dn̄s: Sume (ait) uxorē tibi fornicariā, & fac filios fornicationū. Quare? Quia fornicans (inqt) fornicabitur terra à dn̄o. Iccirco (inquit) fac filios fornicationū, ut sint in signū & portentū eorum, q̄ acta, quæque agenda sunt inter gentē istā & me dn̄m patrum suorum. Notandū quippe, quia non tantū dixerat, quia fornicabitur, sed quia fornicans fornicabitur. Iccirco præmisit fornicans, & deinde fornicabitur, ut sit sensus. Quia gens ista à deo suo, & fornicata est, & fornicatur, nūc & amplius fornicabitur in posterū. Et abij (inquit) & accepi Gomer filiā Debelaim, & concepit, & peperit filiū Gomer consummatā atque perfectā in nostra lingua. Debelaim palatas sonat. Est autē massa pinguium caricarum, quas in morē laterum figurantes, ut diu illesæ permaneāt, calcant, atque conpingunt, habentque in esu suauitatis uoluptatē. Ergo Gomer filiā Debelaim accepit (inquit) id est apud gentem prophetaui consummatā siue perfectā consummatione atque perfectione uoluptuosæ fornicationis post uitulos aureos & post Baalim. Genitum ex ea filium, uoca inquit Iesrahel. Iesrahel ciuitas erat Metropolis decem tribuum, de qua fuit, & in qua interfectus est Naboth. Ponitur ergo pro ipso Naboth hoc nomē Iesrahel. Et est sensus. Naboth quidem Iesrahelites lapidatus & hominibus mortuus est: sed mihi uiuit, & ad me sanguis eius clamat, moxque uindictam recepturus est, non solum de interfectoribus suis uerumetiam de illo, qui sanguinis eius ultor fuisse uisus est. Nam hoc est quod ait. Et uisitabo sanguinem Iesrahel super domum Iehu. Iehu nanque interfecit domū Ahab, dn̄o iubente, propter peccatū sanguinis Naboth, sicut prædictū fuerat ad eum. Occidisti insuper & possedisti. Ac deinceps. In loco hoc, in qua linxerunt canes sanguinē Naboth, lingent quoque tuū sanguinē. Item. Canes comedēt Iezabel in agro Iesrahel. Cum ergo Iehu, nō Iesrahel, siue Naboth sanguinē fuderit, imò interfectores eius ipse interfecerit, quare super domū eius ille sanguis Iesrahel debuit uisitari? Videlicet quia non ueraciter zelo dei paruit, sed propriæ cupiditati ut regnaret, deleta domo regis, p omnia seruiuit. Super hoc satis manifeste conuincitur, quia uidelicet à peccatis Hieroboam nō recessit, uitulosque aureos & ipse coluit: quod non fecisset, si uero zelo zelatus fuisset pro causa domini. Recte ergo & ipse, uel domus eius reputatur inter occisores Iesrahel, id est persecutores seminis dei, & uindicta peccati eiusmodi, tā ex ipso, q̄ ex cætero populo Iesrahel requirenda iudicatur, & ita factū est. Nam mortuo pro nepote eius Hieroboam, sub quo hic Osee prophetare cœpit, succedentem filiū eius Zachariā, sexto regni eius mense occidit Sellum, regnauitque pro eo, de alia stirpe generatus. Nec mirū, q subuersa est domus Iehu, cum etiā regnū domus Israel, hoc est decem tribuū perinde deletū sit. Nam & occiso Zacharia, qui fuit ultimus de stirpe Iehu, statim reges Assyrij cœperunt Ruben & Gad, & dimidiā tribū Manasse, quæ erat trans Iordanē & deinde paucis, id est. xl. &. ix. interiectis annis à Zacharia, quē occidit Sellū (ut iam dictū est) regnante Osee anno regni eius nono, decē tribus in captiuitatē ductæ sunt. Hoc est quod ait. Et requiescere faciā regnū domus Israel, & in illa die conteram arcū Israel in ualle Iesrahel. Nā propter urbē Iesrahel, quæ Metropolis erat Samariæ, campi sunt & latissimi, & uallis nimiæ uastitatis, in qua commisso certamine ab Assyrijs cæsus, & captiuus ductus est Israel. ¶ Nunc quærere locus admonet, cur omisso proprio uocabulo Naboth, cum dicere posset. Et uisitabo sanginem Naboth Iesrahelitæ. Maluit dicere. Et uisitabo sanguinem Iesrahel, quod non hominis est nomē, sed ciuitatis, & interpretatione sui: Interpretatur nanque (ut iam dictū est) semen dei nō uni tan

Margin notes: Czech, | Osee. 3 | Gomer. | 3 Reg. 2 | Iehu. | 4 Regum. 19 | 4 Regum. 15 | Quæstio de Iesrahel,

uni tantũ: sed omnib⁹ cõmuniter congruit qui sunt semen dei, homines dei, electi dei. Ad hæc dicimus: q̃a non solius Naboth uisitandus erat, nec em̃ illũ solũ ꝑsecuti sunt Iezabel et Achab & cũ eis insana multitudo populi, sed oẽs ꝑsequebantur & occidebant quos consequebant̃ qui erant semen dñi, q ꝓphetabant in noĩe dñi, q loquebant̃ uerbũ dei. Hinc est illa fugientis Heliæ querela: Dñe ꝓphetas tuos occiderunt, altaria tua suffoderũt, & relictus sum ego solus & quærunt animã meã. Quis uero nesciat sanguineã eiusdẽ Iezabel insaniã sub eiusdẽ temporibus ꝓfluxisse etiã inuidiã? Nã Athalia Iezabelis filia, mortuo filio suo Azaria: nupserat em̃ Iorã regi Iudæ filio Iosaphat, & filiũ eius iam dictũ Azariã interfecerat Iehu, irata & in ipsũ sæuiens dñm, surrexit & interfecit om̃e semen Regium, non utiq̃ absq̃ fauore uel consensu principũ, qui & ꝑinde suis delinitũ obsequijs atq̃ illaqueatum tenentes, Ioas regem, qui residuus fuerat, insignẽ occiderunt ad imperium eius Prophetam Zachariam, sicut scriptum est: Cõgregati aduersus eum, miserunt lapides iuxta regis imperium in atrio domus dñi. Et non est recordatus Ioas rex misericordiæ quã fecerat Ioiada pater illius secum, sed interfecit filium eius. Qui cum moreretur, ait: Videat dominus & requirat. ¶ Itaq̃ iam dictus Helias cũ fugitaret & latitans in spelunca, dicẽti dño, qd hic agis Helia? querula r̃nsione diceret: Dñe altaria tua suffoderunt, & Prophetas tuos occiderunt gladio, & derelictus sum ego solus & quærunt animã meã: egredere ait dñs, & sta in mõte corã dño. Et ecce dñs transiuit, & spũs grandis & fortis subuertens montes, & conterẽs petras ante dñm, Non in spiritu dñs. Et post spm̃ cõmotio, Non in cõmotiõe dñs. Et post cõmotionẽ ignis. Nõ in igne dñs. Et post ignẽ sibilus auræ tenuis, & ibi dñs. Nimirũ Prophetæ desideranti aduentũ saluatoris, qui peccata tolleret & iustitiã sempiternã adduceret, quẽ & hic Osee desiderat atq̃ prophetat, tali oraculo præsignabat̃ futura tam Israelis q̃ & Iudæ captiuitas, de qua & iste non tacet Propheta: utriusq̃ nanq̃ scilicet Israelis & Iudæ futura mala pronunciat, & de saluatoris aduentu necessaria nostræ saluti (sicut sequẽtia suis in locis declarabant) prædicit mysteria. Deniq̃ loquens illic ad Heliam dominus in spiritu grandi et forti subuertente montes et conterẽte petras futuram captiuitatem significat, decem tribuum Israel quæ facta est à Salmanassar Rege Assyriorũ regnante Osee: Non in spiritu (inquit) dñs, id est, nõdũ finis, nõdũ uenit Messias dñs qui expectabat̃. In cõmotione transmigrationẽ primam designat tribus Iuda, qua traducendus erat Ioachim rex Iuda in Babylonẽ cũ quadraginta milibus nemine relicto exceptis pauperibus. Nõ (inqt) in cõmotione dñs, id est, nondũ finis, nondũ ueniet dñs. In igne scdam captiuitatẽ Iuda & Hierusalẽ uult intelligi, q̃n rebellante Sedechia, iterũ uenit rex Babylonis et succendit Nabuzardan princeps exercitus domũ dñi, & domũ regis omnẽq̃ domũ cõbussit igni, & muros Hierusalẽ in circuitu destruxit. Non (inquit) in igne dñs, id est, nõdũ tẽplo exusto et ciuitate destructa tẽpus erit dominici aduentus. Et post ignẽ sibilus auræ tenuis, & ibi Domin⁹. Sibulus auræ teuuis, occultus et secretus fuit aduẽtus dñi, quẽ quasi de aura tenui, id ẽ, de spiritu sancto Maria uirgo concepit. ¶ Fuerunt autẽ à prædicto turbine usq̃ ad cõmotionẽ, id est, à captiuitate decẽ tribuũ usq̃ ad primã filiorũ Iuda trãsmigrationẽ, anni circiter centum uigintiseptẽ, q supputant̃ hoc mõ. Anno sexto Ezechiæ trãstulit rex Assyriorũ Israel in Assyrios. Ipse aũt Ezechias uigintinouẽ annis regnauit in Hierusalẽ. Ergo regni ei⁹ residui erãt anni uigintiq̃tuor, q cõiuncti cũ q̃nquaginta q̃nq̃ annis filij eius Manasse ac duobus filij eius Ammon atq̃ .xxx. uno Iosiæ, ac deinde annis undecim Eliachim, q dictus ẽ Ioachim, tãdẽq̃ tribus filij eius Ioachim, fiũt. 127. Ab illa cõmotiõe usq̃ ad ignẽ .i. a prima trãsmigratiõe usq̃ ad tẽpli & ciuitatis exustionẽ, fuere anni .xi. regni Sedechiæ. Ab illo igne siue captiuitate usq̃ ad sibilũ auræ tenuẽ .i. Christi aduẽtũ q̃t anni interessent, Danieli his uerbis reuelatũ ẽ. Septuaginta hebdomadæ abbreuiatæ sunt sup populũ tuũ & sup urbẽ sanctã tuã, ut cõsumet̃ ꝑuaricatio, & finẽ accipiat peccatũ, & deleat̃ iniq̃tas, & adducat̃ iustitia sempiterna, & ipleat̃ uisio & ꝓphetia, & ungat̃ sanct⁹ sanctorũ & cætera. Nimirũ eo tẽdebat Helias, ut deleret̃ iniquitas ꝑ Christi aduentũ, & adduceret̃ iustitia sempiterna, q tũc abundante iniquitate se solum relictũ esse putabat. Igit̃ quia per eadem tẽpora, non solum Naboth occisus, sed & multorum Prophetarũ atq̃ iustorũ fundebatur sanguis quẽ supna regrere deberet iustitia, rectẽ nõ propriũ nomẽ Naboth, sed id, q̃d scdm interpretationẽ cõ

3. Reg. 19
4 Reg. 11
2 Para. 24
3. Reg. 19
4 Reg. 17
4 Reg. 24
4 Reg. 25
Sibilus auræ tenuis.
Danie. 9

mune

mune est ponitur uocabulum Iesrahel. Miroq; modo ita requirenda esse uindicta prænũciat, ut incipiat à iustissimis illius homicidæ populi, à capite regni sanguinei, qualis tũc erat domus Iehu, quæ sibi domũ Achab occidendo multum contulisse uidebatur, & nihilominus Idololatriã, quæ causa erat effundendi sanguinis sancto℞ exeq̃bat. ¶ Sed & adhuc q̃rit. Quid magnũ erat ĩter ꝓphetas aut ĩter iustos ille Naboth Iezrahelites, ut ex ei⁹ occasione oẽs, q interfecti suut iusti, aut Prophetę significarent hoc nomine Iesrahel? Ad hoc respondemus: qa uere magnũ fuit & esse debuit memoriale interfectionis eius inter omniũ Propheta℞ aut iusto℞ neces: quia taliter interfectus est, ut uel ante uel post ipsum, usq; ad Christi dñi nostri passionẽ, fere nemo præter dñm nostrũ taliter uel tali ordine occisus esse referat. Quid eñ? Dicenti sibi Achab: Da mihi uineam tuam, ut faciã mihi hortum olerũ & cętera. Hoc tñ responderat. Propitius sit mihi dñs ne dem hæreditatẽ patrum meo℞ tibi. Pro hoc indignanti & uehementer irato suæ authoritatis ultionẽ pollicita Iezabel scripsit literas: prædicate (inquiens) ieiuniũ, & sedere facite Naboth inter primates populi, & submittite duos uiros filios Belial contra eum, & falsum testimoniũ dicant, bñdixit dominum & regẽ & educite eum & lapidate et sic moriatur. Hoc modo hypocrisis deo odibilis pulchræ palliata incessit, specioso quasi ordine iudicij, ut nõ tantum occideret quasi uir iustus ab iniustis & deo aduersantibus: sed quasi reus & blasphemus, à iustis iudicibus fortit ꝑ deo zelantibus, legemq; sanctã custodientibus, ieiunantib⁹, & animas suas in ieiunio humiliantibus, & p̃dicantibus ieiunemus ieiunemus: qa tñ nefas diebus nostris audiuimus, ne forte cum blasphemo pariter à terra deglutiamur, & talia scienter cũ iniqua machinantibus simulatione, ut muliebri satisfieret insaniæ uel cupiditati furiosæ, Quantæ putas curę deo uidẽti hoc debuit esse? Quantum fuit in cœlo spectaculum, dum tam crudele cruorẽ sitiendo callidi simulatores prędicarẽt uel celebrarẽt ieiuniũ? Bene ergo mors eius memorabilis est inter omnium Propheta℞ uel iustorum neces, ubi talis apparatus hypocritarũ, talis spectatur facies homicidarum. Adde quod in tali eius interfectione splendidissimus dominicæ Passionis typus est. Quid enim hic dissimile? Verum quia mysterium hoc alio in opere nostro latius tractauimus, nunc præterire libet. ¶ Hoc tantum hic prætereũdum non est: quia quod ait. Et in illa die conteram arcum Israel in ualle Iesrahel. Spiritualiter ita factum est, ut omnis Euangelica uel Apostolica doctrina testis est. Arcus quippe Israhel, id est, omnis Fiducia carnalis Iudaismi, fiducia circũcisionis & cęremoniarũ, fiducia superbi spiritus & sauguinis, qua contra ipsum dominum gloriati sunt dicentes: Pater noster Abraham est, nos ex fornicatione non sumus nati, unum patrem habemus deum, sicut hodie cernitur, contrita est, & gloriari illis non licet: quia non solummodo contempta est eorum lex carnalis, sed & ipsi captiui ducti sunt in omnes gentes. Hoc totum factum ẽ in ualle Iesrahel, id est, in humilitate seminis dei quod est Christus, Nam per humilitatem passionis Christi, sicut exaltatæ sunt gentes, fidem eius recipientes: ita econtra deiecti atq; cõtriti sunt Iudæi, contemnentes iuxta illud propheticum beatæ uirginis canticum: Deposuit potentes de sede, & exaltauit humiles. Sequitur. **Et concepit adhuc, ⁊ peperit filiam. ⁊ dixit. Uoca nomen eius absque misericordia, quia non addam ultra misereri domui Israel, sed obliuione obliuiscar eorum, et domui Iuda miserebor, ⁊ saluabo eos in domino deo suo, ⁊ non saluabo eos in arcu ⁊ gladio ⁊ in bello ⁊ in equis ⁊ in equitibus.** Filia hęc magnum prioris sentẽtiæ incrementum est. Prior nanq; sententia hæc erat, & quiescere faciam regnum domus Israel, & in illa die conteram arcum Israel in ualle Iesrahel. Quod totum completum erat, ubi rex Assyrio℞ (sicut iã prædictũ est) præliando uictas duxit captiuas decẽ tribus Israel. Par illi malo extitit aliud q̃d factũ est in Iuda, quando uenit rex Babylonis et ab eo capta ciuitate Hierusalẽ, populus ille in Babylonẽ captiuus transmigrauit. Facta ẽ magna, iudice deo, captiuitatis utriusq; differẽtia, ut scilicet captiuitas Iudæ post annos septuaginta solueretur, captiuitas autem decem tribuum, nequaquam ultra solueretur. Hoc est quod ait: Quia non addam ultra misereri domui Israel, sed obliuione obliuiscar eorum, et domui Iuda miserebor, id est, decem tribuum captiuitatem non soluam, sed Iudæ transmigrationem de Babylone reuocabo. Sed et per idem tempus, quando decem tribus in captiuitatem ductæ sunt, misertus est Dominus domui

Altera questio de Israel seu Naboth

3. Reg. 21

Hypocrisis palliata

Arcus Israel contritus

Iohan. 8.

Lucæ. 1.

 4Reg.18

mui Iuda. Nã cũ sexto anno regis Ezechiæ rex Assyriorũ Salmanassar transtulisset Israel
itidem. xiiij. Ezechiæ ascendit Sennacherib rex Assyriorũ ad vniuersas ciuitates Iuda mu
nitas, & cepit eas, & uenit usq; ad Hierusalẽ. Venit autem angelus domini, & pcussit in 4Reg. 6
castris eius. clxxxv. milia, & reuersus est Sẽnacherib, & mãsit in Niniue. Cũq; adoraret
in templo Neserach deum suum, Adramelech & Serasar filij eius percusserunt eũ gla-
dio. Itaq; si utrũq; tẽp⁹ misericordię respicias ueraciter dictũ eẽ ppendis, & saluabo eos in
dño deo suo, & non saluabo eos in arcu & gladio, & in bello, & in equis & ineqtib⁹ De
niq; filij Iuda neq; nocte illa, qua percussa sunt castra Assyriorũ, neq; tpe illo, q̃ de captiui
tate Babylonia soluti sunt, contra hostes uel captiuatores suos arcũ tetenderũt, aut gladiũ
uibrauerũt, aut in equos ascẽderũt: sed illis quidẽ dormiẽtibus pcussit angelus dñi castra
Assyriorũ. Prophetis aũt orãtibus siue cæteris iustis hoĩbus, imò & angelis interuenienti Zach.1
bus (iuxta illud Zacharię, & rñdit angel⁹ dñi, & dixit: Dñe exercituũ usq;quo tu nõ mise
reberis Hierusalẽ & urbiũ Iuda qbus irat⁹ es, iste iã septuagesimus annus ẽ) suscitauit dñs
spm̃ Cyri regis Persarũ, ut pponeret edictũ, daretq; libertatẽ ascẽdẽdi in Hierusalem & 1 Esdræ.1
ædificandi domũ dñi dei in Israel. Ergo saluabo (inquit) eos in dño deo suo & nõ in arcu
uel gladio. ¶ Qđ si q̃ris rõnẽ, uel iudicij æqtatẽ, cur dñs Israelι nõ miseriet domui Iuda mi Distãtia inter
sereri debuerit: sciendũ tibi est, magnam in regibus Israel, & regibus Iuda distantiam fu- regis Israel &
isse peccati. Regum quippe Iuda nonnulli iusti fuerũt, uidelicet Dauid, Ezechias & Iosi- regis Ieda
as, q nullũ Idololatriæ peccatum admiserunt, & Iosaphat quoq; nisi amicitias iniisset cum
Och ozia rege Israhel, cuius opera pessima fuerũt, sed & cũ patre eius Achab. Vnde & ar 2.Para.19
guit eũ Iheu filius Anani uidẽs, & ait: Impio prębes auxiliũ, & his q oderũt dñm amicitia
iũgeris. Cęterorũ quoq; nonnulli pęnitentiam egerunt, fecerũtq; q̃d placitũ erat corã dño
At uero de regibus Israel nullus extitit q faceret q̃d rectũ esset aut placitũ corã domino,
nullus omnino qui recederet à peccatis Hieroboam filij Naboth, qui peccare fecit Israel.
Oĩes impęnitentes extiterunt, & peccata sua defendentes uniuersi, sermonẽ dñi repule-
runt. Vnde & in isto Propheta loqtur dñs. Ego scio Ephraim & Israel nõ est abscõditus à Osee.5
me. Quia nunc fornicatus est Ephraim, cõtaminatus est Israel, nõ dabũt cogitatiões suas
ut reuertant ad deũ suũ. Itaq; cum tanta fuerit illis atq; illis distantia peccati, recte & snia in
utrosq; debuit dispariter dari. Igit filia hæc recte uocat, absq; misericordia, qa nõ utcũq; ca
ptiuatus erat Israel, sed absq; relaxatõis misericordia. Iuxta mysticũ intellectũ iti dẽ ueraci-
ter spũs ppheticus dicat: Reprobata qppe iam synagoga, claruit ueritas, q̃d filia illa nõ est
misericordiã consecuta, quæ tunc nata est, qñ (ut superius iã dictũ est) deus scđo ad mulie
rẽ sibi cõiungẽdã accessit, q̃ndo post. cccc. & xxx. annos à testamẽto confirmato legẽ de
dit in Syna, & nata est synagoga misericordiã nõ cõsecutura seruilis filia, noĩe qdẽ filia, sed
meritis ancilla, foras mittenda. Syna eñ (inqt Apl'us) mõs est in Arabia. Porro Arabia tẽ Gala.4
poribus antiquis nõ illa, quę nunc nominatur, sola erat, sed solitudo & pars Aegypti non
modica, ubi est mons Syna, in quo data est lex. unde fuerat & Agar, q̃ significat, uetus te
stamentũ. Cũ ergo dixisset: hęc eñ sunt duo testamenta, unum qdem à monte Syna, ad-
didit in seruitutẽ generans quę est Agar, q̃ coniuncta est, uidelicet significatione ei quæ
nunc est Hierusalẽ, & seruit cũ filijs suis. Et subinde, cũ dixisset: sed quõ tunc is q scđm car Gene.21
nem natus fuerat, psequebat eum q scđm spũm: ita & nũc, protin⁹ ait: Sed qd dicit scriptu-
ra? Eijce ancillã & filiũ eius. Nõ eñ hæres erit filius ancillæ cũ filio liberæ. Igit filia ista, q̃
& ancilla, non est misericordiam consecuta, sicut iam tunc re nõ parua significatũ est, qñ
filiorũ eius corpora in deserto prostrata sunt, & in illã repromissionis terrã nõ introierũt. Il Num.14
lud nemo qui nesciat aut nescire debeat: quia fideles oĩes & electi, qui ex eodẽ populo
non ad filiã hãc ptinuerunt: sed ad priorẽ filiũ scilicet Iesrahel, id est semen Dei. Sequitur.
¶ Et ablactauit eam quę erat absq; misericordia, ⁊ concepit ⁊ peperit filiũ, ⁊ dixit:
Uoca nomẽ eius nõ populus meus: quia uos nõ populus meus ⁊ ego nõ ero ue
ster deus. Iam nata fuerant duo infelicitatis incremẽta. s. filius & filia. Filius uidelicet, ut
captiuus duceret Israhel. Filia, ut eadem non solueret captiuitas. Nam Iesrahel qdẽ secun-
dum se filius bonus est, sed scđm id quod requirebat sanguis eius, malũ illi populo extitit.
Filia uero ablactata perpetuitas est captiuitatis, cui nulla infunditur lactis alimonia, nulla
consola

Sũmaludæorũ miseria.

consolatio de captiuitate soluenda. Quid tandẽ uult tertius iste filius? Quid per hũc intelligere debemus, nisi illud quod nomine suo personat, quod est non populus meus? Maximũ quippe hoc miseriarũ est incremẽtũ, ut ppl's captiuus, ideq; nullũ habẽs pręfixum soluendæ captiuitatis tempus, dicatur, & sit quod dicitur à deo, non populus meus. Nã si captiuus quidẽ esset populus, & corporalis eius captiuitas nunq̃ solueretur, non tamen etiã secundũ animã à deo proijceret, esset tolerabile malũ, & magna ex parte bene se haberet status siue casus captiuorũ temporaliter gementiũ. Nunc aũt malũ inremediabile est: quia corpora uisibilis Assyrius cœpit & tenet, animas aũt inuisibilis Assyrius decipit & possidet. ¶ Dicat nunc aliquis: Quid ergo dei fiet de proposito? Proposuerat nanq; deus & promiserat Abrahæ, de semine eius populũ sibi adducere innumerabilem sicut stellas cęli, & inito fœdere firmauerat quod esse deberet de' eius & deus seminis eius. Suspice (inquit) celũ, & numera stellas si potes. Et dixit ei. Sic erit semen tuũ, & continuo sequitur: Credidit Abraham domino, & reputatũ est illi ad iustitiã. Item & alibi loquitur ad eũ idem de'.

Quęstio de fędere dei cum Abraham. Genesis. 15

Genesis. 17

Et statuã pactũ meũ inter me & te & inter semen tuũ post te in generationibus suis fędere sempiterno, ut sim deus tuus & seminis tui post te. Quid ergo erit, cũ illic dixerit, vt sim deus tuus & deus seminis tui post te. Hic autẽ dicat: quia uos nõ populus meus, & ego non ero vester deus? Aut quõ cõplebitur de semine eius splendidus electorũ numerus secundũ numerũ stellarũ cęli, cũ illic quidẽ dixerit, sic erit semen tuũ numerosum sicut stellæ cęli. Hic autẽ potius harenæ maris assimilet eos quàm stellis cæli? Sequitur enim & dicit: Et erit numerus filiorũ Israhel, quasi harena maris, quę sine mensura est, & nõ numerabit. Deniq; aquatica maris harena multũ disparat à stellis cęli fulgidis, & hoc ipso quod sine mẽsura esse, & non numerari dicitur hic, repulsam uehementem sonat Israhelis quod nec mensuram donationis cuiusq̃ habeat, nec numeretur in conspectu dei. Quid ergo fiet, ut iã q̃rere cępimus, de proposito dei? Nunquid excidit uerbũ dei? Non utiq;, sed habita consideratiõe verbi dei pmittẽtis Abrahę diffinitionẽ siue determinationẽ teneam' seminis eiusdẽ Abrahę. Non em̃ (inquit Ap'us) oẽs qui ex Israhel hi sunt Israhelitę, neq; qui sunt semen Abrahæ oẽs filij: sed in Isaac uocabit tibi semen. i. non qui filij carnis, hi filij dei, sed qui filij sunt pmissiõis, æstimant in semine. Ergo undecũq; ueniat, ubicũq; uel qcũq; sint habentes fidẽ pmissionis, quę (sicut iam dictũ est) ad iustitiã reputata est ipsi Abrahæ, sine dubio reputant in semine. Et idcirco apostatantibus carnalibus Israhelitis recte quærant alij, de quibus impleat propositũ dei. Sequit ergo. ⌊ Et erit in loco vbi dicetur eis, nõ populus meus vos dicetur eis, filii dei viuentis, & congregabuntur filii Juda & filii Jsrael pariter, & ponent sibimet caput vnum, & ascendent de terra, quia magnus dies Jsrael. ⌋ Locũ hunc p semetipsum satis illustrem autoritas apostolica, clarius illustrauit, cũ post prædictã determinationẽ seminis Abrahæ paucis interpositis, ait: Volens deus ostendere iram, & notã facere potẽtiã suã, sustinuit in multa patientia uasa irę apta in interitum, ut ostenderet diuitias gloriæ gratiæ suæ in uasa misericordiæ, q̃ præparauit in gloria, quos & uocauit nos non solum ex Iudæis sed etiam ex gentibus, sicut in Osee dicit: Vocabo non plæbem meã, plæbem meam: & non dilectam, dilectã, & non misericordiam consecutam, misericordiam consecutã. Et erit in loco ubi dictũ est eis: non plæbs mea uos, ibi vocabuntur filij dei uiui. His uerbis uehementer atq; diligenter astruit prophetiã hanc esse diligentibus assumendis, in locum eorũ qui secũdũ carnẽ essent ex Israhel aut semen Abrahæ indurati, & fidem non habentes exciderunt. Porro de illis qui ex gente illa saluantur aut saluãdi sunt continuo subiũxit: Esaias autem clamat pro Israhel. Si fuerit numerus filiorũ Israhel, tanq̃ harena maris, reliquiæ saluę fient. Nimirũ tali serie uel processu uerborum electos ex gentibus, & saluatos siue saluandos ex Israhel in unũ cõiungit Christum docens quod indifferenter tam illi quam isti propter fidem seminis Abrahæ, quod ẽ Christus, omẽs semen Abrahæ sint, atq; id esse quod hic propheta nunc dicit. Et congregabũtur, filij Iuda, & filij Israhel pariter, & ponent sibimet caput unũ, & ascendent de terra, quia magnus dies Israhel. Hoc deniq; sic fieri cęptum est, filij Israhel, scilicet Apostoli, qui tam secundum carnem q̃ secundum fidem filij sunt Israhel, congregati sunt cũ filijs Iuda, id est, cum electis ex gentibus, quos ad fidem & confessionẽ Christi perducendo fecerunt

Romano, 9

Vbi supra declaratio prophetæ p apl'm

cerunt filios Iuda, congregati sunt pariter in unitatem fidei, ita ut nõ sit (sicut apl'us ait) di- Roma.3,10.
stinctio Iudæi & Græci. Et posuerunt sibimet caput unũ, illũ uidelicet unũ, de quo apl'us Roma.5
ait. Igitur sicut per unius delictũ omnes homines in condemnationẽ, sic & per unius iusti-
tiam oẽs homines in iustificationẽ uitæ. Sicut eñ per inobedientiã unius hominis peccato-
res cõstituti sunt multi, ita & per unius obedientiã iusti cõstituẽtur multi. Isto capite posi-
to sibimet, ascendẽt (inquit) de terra, ut iam nõ sapiant aut querant terrena, qa magnus dies
Iesrahel, Magnus dies & magna illustratio seminis dei, quod est Chr̃us seminis (inquam)
resurgentis ex mortuis, cũ quo cõresurgentes utiq; ascendũt de terrra, faciẽdo qđ idẽ apl'us
ait. Si consurrexistis cũ Christo, quæ sursum sunt quærite. Vbi Christus est in dextera dei Colloss.3
sedens, quæ sursum sunt sapite, non quæ super terrã. Mortui eñ estis, & uita uestra abscõ-
dita est cũ Christo in deo. Sic nimirũ p̃rima ascensione facta, quæ est resurrectio prima, tã-
dem ascendent corpora quoq; de terra, quæ erit resurrectio secunda, & sequentur caput
suũ, sicut membra capiti cõiuncta, & sicut ipse Christus pulchre satis breui expressit signifi-
cationem, dicẽdo. Vbicunq; fuerit corpus, illuc congregabũtur & aquilæ. Taliter loquen- Math.24
do in propheta spũs sanctus, miro modo & salutis gentiũ prophetiam magna ex parte pa-
tentem fecit, & nihilominus ipsis Iudæis siue carnali Israeli, qui gentium semper odore salu-
tem, literam amabilẽ reddidit. Quid eñ libentius audirent illi, q̃ quod hic dicitur, & cõgre-
gabuntur filiĳ Iuda, & filiĳ Israel pariter, & ponent sibimet caput unum, & ascendent de
terra? Iamdudũ quippe magnũ illud discordiæ malũ acciderat inter Israel & Iudam ut scin-
deretur regnum, & discederent decẽ tribus à domo Dauid, & in duo regna diuisi Israel, 3.Reg.12
& Iudas, nõnunq̃ hostilibus quoq; cõtra seipsos conflixere prælĳs: Hæc autẽ litera hoc il-
lis prophetare uidetur, quod aliquãdo rursum congregãdi sint in unum, Israel & Iudas, &
sub uno rege fœderati, ascendere debeant de terra, ad pugnandũ & subiugãdũ sibi regna
orbis terrarũ multo fortius atq; bellicosius q̃ fecerunt regna illa, quibus hactenus ipsi serui-
erunt, uidelicet Babylonium, Persicũ, Macedonicũ, atq; Romanũ. Igitur etiam adhuc li-
teram propheticam libenter custodiunt, & ignorantes utilitati gentium seruiunt, testimo-
nia nostra iugiter ferendo secũ. Nunc ad ipsos uocationis illius ministros, per quos uocan-
di erant filiĳ dei uiuentis de loco, ubi dicebatur eis, nõ populus meus uos, Apostropam fa-
cit sermo propheticus, & dicit. L **Dicite fratribus vestris, populus meus, & sorori ve-** CAP.II
stre misericordiam consecuta.] Fratribus uestris inquit. Quibus fratribus aut ubi manẽ-
tibus & unde uenientibus? Nimirum fratribus Abrahæ fidẽ habẽtibus, undecũq; ueniãt,
ubicũq; sint, quacũq; ex gente originẽ ducãt, siue Iudæi, siue Græci sint. Fratribus uestris
& sorori uestræ, id est tantũmodo illis qui ueri sunt Israhelitæ: his qui nõ in ritus gentium
transierũt, uel qui ritus gentiũ & culturã idolorũ deseruerũt. Illos agnoscite fratres, & illorũ
ecclesiã agnoscite sororẽ uestrã, & illos fratres appellate populũ meũ, & illã sororẽ uestrã
nuncupate misericordiã cõsecutam. Porrò de fratribus uestris qui sunt cognati uestri secũ-
dũ carnẽ, et de sorore uestra carnia synagoga tristitiã incõsolabilẽ ne habeatis, q; dixerim
ego fratribus illis, nõ populus meus uos, et sorori illi, nõ cõsecuta misericordiã: sed tristiciã,
quam uobis magnã esse dicitis, & dolorẽ qui cordi uestro cõtinuus est, cõsolamini bona re-
cõpensatione, qa si fratres uestri secundũ carnẽ iã non sunt populus meus, & si soror uestra
carnea nõ est misericordiã cõsecuta: ecõtra q̃ nõ erat plebs mea, nũc uocat̃ & est plebs mea:
& q̃ nõ erat misericordiã cõsecuta, nũc uocatur misericordiã cõsecuta. Deniq; & hũc uersi-
culũ, dicite fratribus uestris populus meus, & sorori uestræ misericordiã cõsecuta: p̃tinere Roma.9
ad uocationẽ gentiũ apl'us innuit, qui nõ solũmodo p̃cedẽtẽ uersiculũ pro testimonio sum-
psit, & erit in loco ubi dictũ est eis, nõ populus meus uos, ibi uocabũtur filiĳ dei uiuẽtis uerũ
etiã sensum huius p̃misit dicẽdo, uocabo nõ plebẽ meã, plebẽ meã, & nõ misericordiã cõse-
cutã, misericordiã cõsecutã. Sequit̃. L **Iudicate, matrẽ vestrã iudicate quoniã ipsa nõ
vxor mea, & ego nõ vir eius. Auferat fornicationes suas a facie sua, & adulteria
sua de medio vberũ suorũ, ne forte expoliem eã nudã, & statuã secundũ diẽ natiuita-
tis suę.** L Iam supra diximus in manu prophetæ huius assimilatũ esse dñm, id est prophe-
tã semel & iterũ, & tertio accedẽtẽ ad mulierẽ fornicariã, sic ut iã dictũ est, & deinde adhuc
iussum diligere mulierẽ dilectã amico & adulterã, ad quod nondũ peruentũ est, locus eñ hic

adhuc inferius est, similitudinẽ gerere dñi, qui ad gentẽ illã semel & iterũ ac tertio accessit. Primo testamentũ suũ cõfirmãdo cũ Abrahã, deinde dãdo legẽ in mõte Syna, deinde mittendo prophetas, deinde carnẽ assumẽdo ex ipsa. Sed & hoc dictũ est, qa cũ prius fuisset q̃si mulier una, id est gens una, facta diuisione & decẽ tribubus à domo Dauid recedẽtibus, iã duæ mulieres habentur, quæ & in prophetis ambæ super fornicationis scelere arguũtur, dicitur q; altera Oolla, q̃ est Samaria: Altera Ooliba, q̃ est Hierusalẽ. Apud Oollã propheta iste prophetabat, erat q; de tribu Isachar. Ergo Oolla, secundum carnem mater huius erat, sicut Amos, & sicut Abdiæ, multorum q; aliorum, qui sub eisdẽ temporibus prophetauerunt. Porrò prophetãtibus illis, mater illa nihilominus fornicata est, nec cessauit à fornicationibus suis, nullus em̃ omnino ex regibus eius recessit à peccatis Hieroboã. Igitur iã pacta similitudine, q̃ administrata est in p̃sona prophetæ, palã arguitur Oolla, id est tota gens decẽ tribuũ siue metropolis Samaria. Iudicate (inqt) matrẽ uestrã, iudicate. O uos (inqt) prophetę, o uos omnis Iesrael, id est semẽ dei, qd in hoc meo decreto reprehẽditis, quid in hac mea sentẽtia titubatis? An, qa mater uestra est domus Israel, sup quã locutus sum, qa non addã ultra misereri ei, sed obliuione obliuiscar eorũ: domui aũt Iuda miserebor, uos offendimini & iudiciũ hoc cõuerti cupitis? Ecce uosipsi causas appẽdite, uosipsi iudicate, utrũ aliter debeat fieri. Vultis uos, uult ipsa ut addã misereri illi? Ecce prestò sum, dũmodo unũ faciat. Quid illud est? Auferat fornicationes suas, id est fornicari desinat. At illa hoc nõ audit fornicari nõ desinit. Afferte si qd habetis, proponite quippiã pro illa, in quo possit iustificari aut defendi. Ex quo agẽte Hieroboã, me uirũ legitimũ cõtempsit, & uitulis aureis succubuit. Nũqd fornicari desijt? Quo tẽpore aut quo sub rege quieuit? Nimirũ nõ ita soror ei⁹ Ooliba p̃seueranter fornicata est, nõ (inquã) soror eius domus Iuda p̃seueranter insaniuit, quãuis multũ ad tẽpus insanierit. Diebus Ezechię, diebus Iosię, & nõnũq̃ sub alijs quoq; regibus fornicatiões suas abstulit. Iudicate igitur, utrũ huic ita, ut sorori ei⁹ iã dictæ domus Iudæ, debeã misereri, & ita hãc liberare ab Assyrijs, sicut captiuitatẽ illius de Babylone reuocare decreui. Hanc ipsam p̃pẽdite causam inter eandẽ matrẽ uestrã & locũ illũ, de q̃ dixi & erit in loco ubi dicitur èis, nõ populus meus uos, dicetur eis, filij dei uiuẽtis. Deniq; loc⁹ ille gentilitas est, & illa auferet fornicatiões suas: uestra aũt mater non abstulit, nec auferre uult fornicatiões suas. Itaq; & ĩ hoc illã iudicate, & iuste iudicate qa cũ suis fornicatióibus nõ debet in domo mea p̃manere, & ecõtra q̃ fornicatiões suas dimittit, nõ est cur à me debeat repelli, cũ ego nõ tantũ Israelis & iudæ, sed etiam cæterarũ gentiũ æque creator sim.

¶ Notandũ, quãta cũ circũspectione fornicatiões auferri p̃cepit, secundũ p̃sonã uel gestus mulieris fornicatricis, dicẽdo, auferat fornicatiões suas à facie sua, & adulteria sua de medio uberũ suorũ: Faciẽ pro oculis, mediũ uberũ pro corde posuit, In medio nãq; uberũ locus cordis est. Vnde & in canticis casta sponsa dicit. Fasciculus mirrhæ dilectus meus mihi, inter ubera mea cõmorabitur. Duobus istis scilicet corde & oculis inundatio fornicationis hauritur & deinde corpus incõtinẽs ad actũ libidinis uelut magno torrentis impetu p̃pellitur. Primũ per oculorũ uel uisus cæterorũq; sensuũ q oẽs in facie sunt, fenestras mors ingreditur, & captiuata mente fornicatio, siue adulteriũ consequẽter actu p̃agitur. Potest aũt p faciem fornicatio corporalis, & per adulteriũ qd in medio uberũ eius esse dicit, spiritualis corruptio recta intelligi: quia uidelict utroq; modo gens illa peccasse redarguitur in scripturis. Exempli gratia. In uno eodem q; peccato Beelphegor, & spiritualiter à deo fornicatus est Israel, & corporaliter cum filiabus Madianitarũ cõmixtus est. Illæ em̃ uocauerũt eos ad sacrificia sua, & initiati sunt Beelphegor, & comederũt sacrificia mortuorũ. Ne forte inqt expoliẽ eã nudã, & statuã eã secũdũ diẽ natiuitatis sue, & ponã eã q̃si solitudinẽ & statuã eã uelut terrã inuiã, & interficiã eã siti. Nimirũ hoc idem est, ac si dicat. Ne faciã q̃d locutus sum ne adimpleã filiorũ & filiæ q̃s mulier fornicaria Gomer filia Debelai in p̃scripta uisione peperit, p̃pheticũ p̃sagiũ. ¶ Sed nũqd fixũ nõ ẽ, & infectũ eẽ potest q̃d locutus sum dicens, & quiescere faciã regnũ domus Israel, & nõ addã ultra misereri domui Israel, & uos nõ populus me⁹ & ego nõ ero uester deus? Quid ergo sibi uult qd iterũ reuocat dicẽs auferat fornicatiões suas, addens q; ne forte faciã ei hæc uel illa q̃ locutus sum? Huic nõ dissimile est, qd cũ data iã esset sentẽtia sup Nabuchodonosor regẽ, ita ut diceret Daniel. Hæc est

Ezech. 23.

Canti, i.

Nume. 25

Psalm. 105

Quæstio de p̃destinatione dei.

Danie: 4

inter

interpretatio sentẽtiæ altissimi, q̃ uenit sup dñm meũ regẽ, eijciẽt te ab hoibus, & cũ bestijs feris: ꝗ erit habitatio tua, &c. ait idẽ Daniel. Quãobrẽ rex cõsiliũ meũ placeat tibi, & peccata tua eleemosynis redime, & iniqtates tuas misericordijs pauperꝝ, forsitan ignoscat deus delictis tuis. Quid ꝑ hæc animaduertere debemus, nisi qa in arbitrio nr̃o est, utrũ sniam suã suspẽdere debeat, aut nõ debiat deus? Nõ em̃ aut deo mala nr̃a imputare, aut fata nobis dominari (q̃d demẽtissimũ & impiũ est) putare debemus. i. non qa deus hoc p̃sciuit aut p̃dixit: iccirco uenit malũ hoc, aut illud, sed qa malũ futurꝝ uel faciendũ erat: iccirco & p̃sciuit & sniam sup illud p̃fixit deus. Si igitur q̃ras q̃re sentẽtiã irreuocebilẽ p̃fixit deus, rñdendum, qa malitiã incorrigibilẽ p̃uidit deus. Itẽ si q̃ras, q̃re post datã sentẽtiã de correctiõe cõsulit de⁹. Rñdendũ, qa ut experimẽto sciam⁹ incorrigibiles eẽ: iccirco, q̃q̃ nõ reuersuros, expectat & ꝑ multã patiẽtiã illos ad pœnitẽtiã inuitat de⁹. Igitur undiq; circũspectus, & oculis prouidẽtię plenus, sermo propheticus sic loquitur. Auferat fornicatiões suas à facie sua, & adulteria sua de medio uberꝝ suorꝝ, ne forte expoliẽ eã nudã. ¶ Quare aũt nõ dixit, ne expoliem, & denudẽ eã: sed ne expoliẽ (inqt) eã nudã? Aut qũo expoliari p̃t, si iã nuda ẽ? Potest quidẽ sic intelligi dictũ, ne expoliẽ nudã, ac si diceret, ne expoliãdo faciã nudã. Verũtamẽ sic meli⁹ placet sentiri, ꝙ & iã nuda sit, & adhuc habeat q̃ possit expoliari. Est em̃ nuditas duplex siue gemina, altera uisibilis, altera inuisibilis. Deniq; nuditas inuisibilis est, dũ nudatur anima intus, gloria uel gratia dei, secundũ quã scriptura sancta de eadẽ gente dicit. Videns Moses populũ ꝙ esset nudus, spoliauerat eni eũ Aaron propter ignominiã sordis, & inter hostes nudũ cõstituerat. Dixit eni hoc propterea, qa fecerãt & adorauerãt uitulũ. Et sicut psalmus dicit. Immutauerũt gloriã suã in similitudinẽ uituli comedẽtis fœnum. Nã iccirco spoliati erãt dei auxilio, imò & proinde dixit deus, ut dispderet eos, si nõ idẽ Moses stetisset pro illis in cõspectu eius, corde cõfracto & cõtrito. Nuditas uisibilis est, qñ exterior q̃q; tollitur ornatus, exterior felicitas, qualis inter cætera maxime extitit gẽti illi ciuitatis Hierosolimæ, & templi, q̃d in ea condidit Salomon, quędã singularis gloria. Nimirũ cũ propheta hic ista loqueret, nuda iã erat Samaria siue decẽ tribus nuditate illa, de qua (ut iã dictũ est) scriptura dixit. Videns Moses populũ ꝙ esset nudus, &c. Hoc enim tũc factũ & dictũ est ꝓpt scelus unius uituli cõflatilis. Hic aũt regnabat peccatũ Hieroboã sup eos in duobus uitulis aureis. Et qa taliter fornicaria gens semetipsam nudauerat auxilio uel gratia dei, profecto merebat spoliari etiã uisibilibus & tẽporalibus bonis, id est cũctis terræ illius opibus, q̃s cõtulerat illi deus, prior & legitimus uir. Ait ergo. Ne forte expoliẽ eã nudã. Ac si dicat: Ne forte auferã illi cultũ gloriæ tẽporalis atq; uisibilis, ut in oculis hominũ expoliata sit, q̃s solos erubescere nouit, propterea qa iã nuda est in oculis meis, & illã nuditatẽ nõ erubescit. Additq; cõtinuo. Et statuã eã secundũ diẽ natiuitatis suæ, & ponã eã quasi solitudinẽ, & statuã eã uelut terram inuiam, & interficiã siti. Quis fuit dies natiuitatis fornicariæ illi⁹? Nimirũ dies uel tẽpus qñ in Aegyptũ descẽderunt patres eius, & peregrini facti sunt in terra nõ sua, ab ea q̃ illis promissa fuerat, filij Iacob propter scelus in fratrẽ suũ Ioseph, quẽ uẽdiderũt. Nã iccirco & famẽ uocauit deus sup terrã, qa Ioseph ab illis in seruũ uenũdatus est, & iccirco in Agyptũ descẽdẽtes peregrini facti, & iustę, iudice deo ꝑmittẽte, seruituti subacti sunt. Ibi nata est ista fornicaria mulier, quia ibi germinantibus & multiplicatis filijs Israel, gens de paucissimis hominibus facta est. Et qualis ista, de qua nunc agitur, ibi nata ẽ? Utiq; nuda nuditate utraq;, de qua iam dictum est. Nam quod bonis exterioribus & omni felicitate terrena, tunc in illo exortu suo nuda fuerit, fere nemo nescit. Neq; enim aut regnũ aut principatũ aliquem tunc habebat, nec in aliquo seculi huius honore gloriari poterat, quãdo sub flagellis & uerberibus in luto & latere talibus & tot dominis illudẽtibus seruiebat. Porrò quod gloria quoq; dei patrum suorꝝ nuda fuerit, in eisdem natalib⁹ suis quis nescit? Seruiebat eni dijs quoq; monstrosis dominorꝝ suorꝝ & Aegyptiorum, iuxta illud propheticũ Ezechielis testimoniũ. Fili hominis, duæ mulieees filiæ matris unius fuerunt, & fornicatæ sunt in Aegypto, in adolescentia sua fornicatæ sunt ibi, ibi subacta sunt ubera earum, & fractæ sunt mammæ pubertatis earum. Nomina autem earum Oolla maior & Ooliba soror eius. Et habui eas, & pepererunt filios & filias, & reliqua Igitur secundũ diẽ natiuitatis suæ statuam illam, cum dicit, quid subaudiendũ est, nisi (ut iam præmiserat) nudam &

Duplex nuditas.

Exodi. 32

Psalm. 105.

Nuditas filiorum Israhel in Aegypto.

Ezech. 23

dam & expoliatam, nudam à gloria unius dei, expoliatam à rebus uel honore regni, omnisq; potentiæ tēporalis, ficut erat quando in Aegypto seruiuit. Et nota quam proprie subiunxerit adhuc, & ponam eam quasi solitudinē: & statuam eam uelut terram inuiam, & interficiam eam siti. Nō dixit, & ducam eam per solitudinē & per terram inuiam, quod fecit tunc post diem natiuitatis eius, quando eduxit illam de terra Aegypti, sed ipsam ponam (inquit) quasi solitudinē, & ipsam statuam quasi terram inuiā, ut ipsa solitudo & terra deserta siue inuia sit: Deserta à deo, inuia & solitaria scilicet & omni destituta sanctorū angelorū frequentia, & Michaelis quondā principis sui peruigili præsidio. Item nō dixit, & fatigabo eā siti, quod itidem tunc factū est, quando post eundem diem natiuitatis eduxit illam de terra Aegypti, sed interficiam eam (inquit) siti, ut iam non bibat de petra, quæ uirga crucis percussa est, cuius in typū tunc illi aquas largissimas fudit petra inanimata. ¶ Addidit adhuc.

In filios damnatio materna

⌊ **Et filiorum illius non miserebor, qm̄ filij fornicationum sunt.** ⌋ Filij à matre hoc differunt, quo ab inuentore maliciæ imitatorē eius differre perspicuū est. Nam sicut in bonam partē mater est anima, quæcunq; ex spiritu dei uerbū ueritatis concepit: Filius autem uel filia quæ ex ore illius, audiendo uerbū doctrinæ proficit. Sic in malā partē anima quælibet malorū adinuentrix mater, & qui ab illa decipitur, filius est. Ergo in populo illo fornicaria mater synagoga est, & qui ab ipsa decipiuntur, populares filij sunt. Quāuis aūt plus damnationis sit matri eiusmodi q̄ filijs, tamen quia parum distat in uitio decipere & decipi posse, recte & in filios effunditur materna damnatio, dū dicit, & filiorū eius non miserebor. Quare? Quoniam filij (inquit) fornicationū sunt. Quod idem est ac si dicat, quoniam & ipsi incorrigibiles siue immutabiles sunt. Nam de talibus sapientia loquens, cū dixisset: sed partibus iudicās dabas locū pœnitentiæ. Continuo subiunxit. Nō ignorās quomodo iniqua est natura eorum, & naturalis malitia ipsorū, & quod non possit mutari cogitatio illorū in perpetuū. Semen em̄ erat maledictū ab initio. Totum hoc exprimitur hic breuiter per hoc dictū, quoniam filij fornicationū sunt, ut uidelicet subaudias quod iniqua natio eorū, & naturalis malitia ipsorū, & quod non possit mutari cogitatio ipsorū in perpetuū, & quod ipsi æque, ut Amorræi & Ethei semen maledicti sunt. Nec uero huiusmodi dictis culpatur natura quā deus creauit, sed uehementissime redarguitur abusio naturæ, eo q͂ accidens malitia per cōsuetudinē in naturā uersa sit. Iusta ergo ratione sententiā defendit, qua dixerat, & filiorū eius nō miserebor, dicendo, qm̄ filij fornicationū sunt. Nihilominus & eandē rationē cōfirmat sermo dei cōcertator insuperabilis, subiungēdo, ⌊ **Quia fornicata est mater eorum.** ⌋ Meminisse nāq; debemus, q̄a præsens locus iudicatio est inter fornicariā & amatorē eius quondā deū, ab eo quod ait, Iudicate matrē uestrā iudicate. Dederat nāq; illi optionē siue liberū arbitriū, dicēdo: Auferat fornicatiōes suas, subauditur, si uelit mutari sniam, qua dixi, q̄niā ipsa nō uxor mea, & ego nō uir ei⁹. At illa ptinaciter pseuerat in fornicationibus suis, & adulteria diligit. Sequitur ergo: ⌊ **Et confusa est que cōcepit eos, quia dixit: Vadam post amatores meos, qui dant panes mihi, & aquas meas, lanam meā & linū meū, oleum meū, & potū meum.** ⌋ Confusa est (inquit) quæ concepit eos, uidelicet q̄uo confundi solet qui conuincitur & causa cadit in iudicio, non habens quod contra iudices siue accusatores possit mutire, manifesto atq; inexcusabili cōuict⁹ crimine. Ego em̄ mittens pphetas meos, dicebā illis, sicut & nunc dico: auferat fornicatiōes suas á facie sua, & adulteria sua de medio uberū suorū. i. cesset colere uitulos aureos, & facere sibi Baal. Illa aūt dixit & nūc usq; pseuerāter dicit, neq̄ q̄, sed uadā post amatores meos. Nec uero solūmodo uerbis hoc dixit, uerūetiā factis dicta sua defēdit, eosdē occidēdo pphetas. Vñ & fugitās cōquerebat Helias: Dñe altaria tua destruxerūt, & pphetas tuas occiderūt gladio, & derelict⁹ sum ego solus, & q̄runt animā meā. Taliter dixit: Vadā post amatores meos dęmones, quos in idolis colit, humani generis inimicos stultissimo errore uocās amatores suos, me cōtēnens deū uerū, uerūq; amicū: q̄uo si cōtemnat mulier amatorē suū. Q̄uo aūt dixit, uel quādo dicere cœpit, q dāt panes mihi & aquas meas, lanā meā & linū meū, & oleū meū, & potū meū? Nimirū quādo ascendens de terra Aegypti, tā cito recessit de uia dñi, fecitq; sibi uitulū, cōflatilē & adorauit, atq; imolās dixit. Isti sunt dij tui Israel, q te eduxerūt de terra Aegypti, tūc dicere cœpit de falsis amatorib⁹ suis, q͂ darēt panes suos & aq̄s suas

Sapien, 12.

3, Reg. 19

Exodi. 32

sibi, & mẽtita est. Non enim illi, sed deus Abraham, deus Isaac, deus Iacob panes de cœ-
lo pluebat illis, & aquas fundebat de petra per manum Mosi. Item, & quando uitulos aure
os sibimet instituit, mentita est, quia dixit præloquente Hieroboam, quem relicta domo
Dauid, in adulterio secuta est. Ecce dĳ tui Israel qui eduxerunt te de terra Aegypti. Pro-
fecto cũ diceret, qui te eduxerunt de terra Aegypti, simul etiam astruebat, quod ab illis ac- 3Reg.12
cepisset, oĩa quæcũq; possidere uel obtinere potuit, ex quo ascẽdit de terra Aegypti. Quæ
oĩa hic, methaphorã mulieris superius cœptam seruando, sermo propheticus cõgrue satis
exprimit, sic illã depingens applaudere sibi, q dant panes mihi, & aquas meas lanã meã, &
linũ meũ, oleũ meũ, & potũ meũ. Lana quippe & linũ materialia sunt instrumẽta oĩs mulie
bris opificĳ. Oleũ aũt & potus, res simul, & noĩa sunt uoluptatis. Porrò panes & aquæ sunt
necessitatis, qa sine illis humanæ naturæ infirmitas nõ subsistit. In oĩbus his fornicaria mẽ-
dax esse cõuincitur, qa nõ uituli illi, nõ Baal, quẽ Iezabel intulit, sed deus unus & uerus hæc
illi cõtulit, ut prouocata beneficĳs diligeret eũ, cunctis abominationibus deorũ alienorum Psalm.104
derelictis, sicut scriptũ est. Et dedit illis regiones gentiũ, & labores populorũ possiderũt. Vt
custodiant iustificatiões eius, & legẽ eius, requirant. Sequit. ⌊ Propter hoc ecce ego se-
piam viam tuã spinis, & sepiam eã maceria, & vias suas non inueniet, & sequetur a-
matores suos, & non apprehendet eos, & queret eos, & non inueniet. Et dicet Va
dam, & reuertar ad virũ meũ priorẽ, quia bene mihi erat tunc magis q̃ nunc. ⌋ No
tanda diligẽter digressio ueracis & iustæ inuectionis. Necdũ eñ cœptã culpæ eius inuecti
onẽ asperrimã finierat, & tã cito quãdã promissionis qualiscũq; suauitatẽ repẽte inserit, ma
xime cũ ita dicit. Et dicet. Vadã & reuertar ad uirũ meũ priorẽ, qa bene mihi erat tunc ma
gis q̃ nũc. Nã & si ad talia, q̃lia nũc loquebat͛, qa filĳ fornicationũ sunt, qa fornicata est ma
ter eorũ, &c. sic impatiẽtes fuere reges & principes ipsius populi, ut plerosq; occiderent ex
prophetis: attamẽ talia patientius audire potuerũt, quale istud est, in q̃ ad deũ suũ filĳ Israel
reuersuri fore p̃dicũt. Deniq; hoc suauitatis tẽperamẽto breuiter interposito, cõfestim illã
quã cœperat accusationẽ, prosequit͛ & dicit. ⌊ Et hec nesciuit qz ego dedi ei frumẽtum
& vinũ, & oleũ, et argentũ multiplicaui ei, et aurũ que fecerũt Baal. Iccirco couer
tar et sumã frumentũ meũ in tpe suo, et vinũ meũ in tpe suo, et liberabo lanã meã et
linũ meũ, que operiebãt ignominiã eius. Et nũc reuelabo stultitiã eius in oculis
amatorũ eius, et vir non eruet eã de manu mea. Et cessare faciã omne gaudiũ eius,
solennitatẽ eius, neomeniã ei⁹, sabbatũ eius, et omnia festa tpa ei⁹. Et corrũpã vi
neã eius & ficũ eius, de quibus dixit. Mercedes he mee sunt, quales dederũt mihi
amatores mei. Et ponã eã in saltũ, & comedãt eã bestia agri, et uolucres cœli, et
reptilia terre. Et uisitabo super eã dies Baalim, quibus incendebat incensum et
ornabãt inaure sua & monili suo et ibat post amatores suos, et mei obliuiscebatur,
dicit dñs. ⌋ Totũ hoc cursu cõtinuo hic p̃scripsimus, ut id q̃d sequitur suo itidẽ sensui co-
pulemus. Nã sicut hæc q̃ dicta sunt, & hec nesciuit: qa ego dedi ei frumentũ & uinũ, &c.
prioribus illis p cõstructionẽ cõiungẽda sunt: qa dixit, uadã post amatores meos, q dant pa
nes mihi & aquas meas. lanã meã, & linũ meũ, oleũ meũ, & potũ meũ: Sic nihilominus di
ctis illis, & dicet, uadã & reuertar ad uirũ meũ priorẽ, qa bene erat mihi tũc magis q̃ nunc,
ista q̃ sequũtur in cõstructione cõiungẽda sunt. ⌊ Propter hoc ecce ego lactabo eã, et
ducã eã in solitudinẽ, et loquar ad cor ei⁹, et dabo uinitores ei⁹ ex eodẽ loco, et val
lẽ Achor ad aperiendã spem. Et canet ibi iuxta dies iuuentutis sue, et iuxta dies
ascensionis sue de terra Aegypti. Et erit in illo die, dicit dominus, vocabit me vir
meus, et non vocabit me vltra Baalim, &c. ⌋ Neq; eñ propterea, qa Baal incẽdebat in
censum, & illa ornabat͛ inaure sua & monili suo, & ibat post amatores suos: & dñi obliuisce
batur, remunerãda erat, ut diceret dñs, Propter hoc ecce ego lactabo eã et ducã eã in solitu
dinẽ, et loquar ad cor eius, &c. Sed propterea qa quærẽdo amatores suos et nõ inueniendo Artificium diuini sermonis.
eos, dictura erat id q̃d supius dictũ est: Vadã et reuertar ad uirũ meũ priorẽ qa bene mihi
tũc erat magis q̃ nũc. Lactanda erat spũ grãe, et inũdationis miscdæ. Sic sermo diuinus me
dicinæ potẽs experiẽtissimus, uoces suas ponderatas atq; ad mẽsurã liberatas dispẽsat, ama
ra dulcibus, et amaris dulcia pmiscens, offensionẽ labiorũ infantiliũ et gutturis impatientis

fugit atq; deuitat: quaten⁹ medicamentū quocūq; modo tēperatū penitus infundat, atque intrinsecus in summa authoritate cōtineat sancta scriptura, spūs sanctus obtineat. Nec uero quasi adulā do id efficit, nec eidē generatiōi, quā filios fornicationū appellauerat, iactationē secretæ allocutiōis, & despensationē fidei promittit, sed cū uera discretione & discreta ueritate procedēs sermo propheticus, in una eadēq; gente, & illos qbus amara, & illos ꝓspicit qbus dulcia iure propinētur. ¶Nā una eadēq; gens siue synagoga aut certe ecclesia, in semetipsa cōtinet bonos & malos, id est, & eos q ueracit corpus Christi dicāt & sint, & eos q propter simulationē corpus eiusdē dicātur, cū nō sint. Hinc est illa de septē regulis Tyconij secūda, de corpore dñi ꝑmixto, siue de corpore dñi simulato & uero: & hæc in isto loco plurimū ualet, ut discernas & discrete intelligas, esse in una eadēq; gēti siue ecclesia, & eos, qbus dulcissime cōsolatio grǽ suauiter offeratur, & eos qbus ꝓpter impœnitens cor, ita & tribulatio promittat. Et qs sapientiā propheticā digne admiret in eo, q̄d sicut boni & reprobi ꝑmixti sunt & nūc discerni nō ualēt, ita uoces suas ꝑmiscet & moderat, & cōprehēdi uel deprehēdi nō p̄t, quas hoīm ꝑsonas iustificet atq; cōdemnet: Mirent ergo seculares secularium rhetoꝝ artificiosas cōpositiōes, affectatas ad captandā hoīm beneuolētiā: Ecclesiastici & spūales uerā & discretā sanctoꝝ mirēt eloqntiā, p q̄s deus locutus ē. His breuiter dictis pro cōtinuatione lrǽ, iā nūc eadē dicta prophetica repetētes, diligētius singula ꝑcurram⁹. Propter hoc (inqt) ecce ego sepiā uiā tuā spinis, et sepiā eā maceria, et semitas suas nō inueniet. Via uel semita dicētis, Vadā post amatores meos, q dant panes meos & aquas meas, ad infernū deducūt. Quæ nimiꝝ si planæ sint et absq; offendiculis, ita ut prosperet prosperitate tēporali aīa, q̄ sese à creatore suo auertit, uix aut nunq̄ reuocari p̄t, uel audire uocem post tergū monētis. Si aūt aduersa occurrerint, & tribulatio uel angustia tēporalis currētē cōprehēderit, tūc reminiscitur (ut sæpe factū est) dñi dei sui, sicut de ipsis filijs Israel, contra quos maxime hic prophetic⁹ sermo dirigitur, scriptū est, primū in Aegypto, qa igemiscentes propter opa, uociferati sunt: ascēditq; clamor eoꝝ ad dñm pro opibus, & audiuit gemitū eoꝝ. Deinde & in libro Iudicū ꝑsæpe scriptū ē, qa cū dereliqssent dñm, & ppt hoc tradidisset illos in manus gentiū, clamauerunt ad dñm, & sæpe liberauit eos. Igitur quod nunc ait. Ecce ego sepiā uiā tuā spinis, & sepiā eā maceria, magnæ est miseratiōis, nā si nō id faceret, tūc potius iratus et miserationū suaꝝ oblitus esset deus, quēadmodū Psalmista cū dixisset. Exacerbauit dñm peccator, cōtinuo subiūxit secūdū multitudinē iræ suæ non quæret. Spinæ nāq; aduersitatis utiliter cōpungūt atq; lacerāt pedē ad mala currētis & inhiantis delicijs ꝑniciosis, ut saltē spinaꝝ taliū punctione, talisq; maceriæ offensionē cōmonita rationalis aīa, dicat. Vadā, & reuertar ad uirū meū priorē, qa bene mihi erat tūc magisq̄ nūc, id ē, seruiā deo uiuo & ꝟo, & nō superbiæ hoīm, uel malignoꝝ spirituū, qa etiā in p̄senti uita multo suauius est portare iugū dñi, q̄ seruū uel ancillā fieri hominū. Hoc aliq ex gēte illa fecerunt, hoc recogitauerūt, & sic ad cor suū reuersi, portas æternæ mortis, qbus appropinq̄uerant, refugerūt. ¶Notandū deinde, q̄ sapienter sermo diuinus mendaciū illud redarguat dicētis de amatoribus suis, q dāt panes mihi & aquas meas, lanā meā, & linū meū, oleum meū, & potū meū. Ait eñ: Et hæc nesciuit qa dedi ei frumentū, & uinū, & oleū, & argētū multiplcaui ei, & aurū, quæ fecerūt Baal. Nesciuit quod nescire nō debuerat, qa uidelicet non ut cæteræ gentes, sic Israelitica gens opulenta facta est. Aliæ nanq; à progenitoribus suis potentibus seculi adquisitas uel possessas hæreditatio iure obtinuerūt terras: Hæc aūt gens de peregrinis & aduenis patribus nata est. Peregrinus erat Abrahā, peregrinus Isaac, peregrinus Iacob, pertrāseuntes de gente in gentē, & de regno ad populū alterū, & nullā ꝓpriā terrā habuerunt. Expectabant eñ fundamenta habentē ciuitatē (ut ait apostol⁹) cui⁹ artifex & cōditor ē deus. Et quidem fides illoꝝ hoc emeruit, ut illud quoq; quod non quærebant, scilicet terras uel regiones gentiū, ipsis & semini ipsoꝝ repromitteret deus. At illi, q ꝓtinus ex ipsis orti sunt, uidelicet filij Iacob, eadē promissione sese indignos effecerūt, uēdēdo fratrē suū Ioseph. Nā iccirco ꝑegrini facti sunt, & in Aegypto seruierūt. Sed & in deserto, per quod ducebat eos, immeritos gratia liberatoris, uerum sese indignos eadem promissione fecerunt, ita ut diceret dominus ad Mosen. Cerno q̄ populus iste duræ ceruicis sit, dimitte me ut irascatur furor meus contra eos, & deleam eos, faciamq; te in gentem ma-

gnam

Boni & mali id ecclesia permixti:

Spini tribulati ōūremedia reuertēdi ad deū.

Exodi. 3.

Psalm: 9

Vnde⁹ Iudæis olim diuitiæ:

Psalm. 104

Hebre: 11

Gen. 37

Exodi. 32

gnam. Ita qui nullā terram ex possessione paterna hæreditabant, ipsam quoq;, quam diui-na largitas propter fidem patrum illis promiserat, terrā non consequi meruerant, nisi deus propter gloriam & ueritatē suam confirmādam, cumq; patribus eorū meritam illis suspen disset iram, & exhibuisset misericordiam, eodem Mose suggerente illi in confractione, id est, nimia humilitate cordis. Recordare Abraham, Isaac, & Iacob seruorū tuorum, quibus iurasti per temetipsum dicēs, multiplicabo semē uestrū sicut stellas cæli, & uniuersam ter-rā hanc, de qua locutus sum, dabo semini uestro & possidebitis eā semper. Hoc ista nesciuit, Esai. 4
septem autem mulieres optime sciunt, quæ in Esaia dicunt. Panē nostrum comedemus, & uestimentis nostris operiemur, tantūmodo inuocetur nomen tuum super nos, aufer op probrium nostrum, Hoc nāq; omnes dicunt ecclesiæ gētium in suggillationē meretricis huius, quæ nec panem, quē comederet: nec uestimenta, quibus operiretur, habuit: sed sub conditione accepit, ut inuocaret nomē domini: quēadmodum Psalmista dicit. Et dedit illis Psalm. 104
regiones gentium, & labores populorū possederunt, ut custodiant iustificationes eius, & legem eius requirant. Nos (inquiunt istæ) tale nihil ex te pro mercede quærimus, ut pro-pter euangelium uel fidē tuam suscipiendam, terras uel regiones alienas nobis cōferas: sed panem nostrū comedemus, & uestimentis nostris operiemur, quæ ante notitiam tui nomi nis habemus, imò & tibi, & his, qui nomē tuum prædicant, panem nostrū, & uestimēta no stra libenter impartiemur, tantummodo dignare dici, & esse deus noster, & opprobrium ui tæ uel conuersationis pristinæ nobis aufer, ut non simus absq; uiro, & non simus sicut hacte nus eramus sine deo in hoc mūdo. Dicat ergo. Et hæc nesciuit, id est, scire, aut reminisci no luit, quia ego dedi ei frumentū, & uinū, & oleū, uidelicet dando terrā frumenti, & uini, & olei feracē, & argentū multiplicaui ei, & aurū: maxime diebus Salomonis, de quo scriptu-ra refert: Non erat argentū, nec alicuius precij putabat in dieb⁹ Salomonis, qa classis regis per mare cū classe Hyrā semel per tres annos ibat in Tharsis, deferēs inde aurū & argentū, 3. Regū. 10
dentes elephantorū, & symias, & pauos. Porrò, ex illa auri abūdantia fecit Samaria, scinden do se á domo Dauid & à domo Salomonis, primū duos uitulos aureos, & deinde Baal. Cū ergo dixisset, & argentū multiplicaui ei, & aurū, pulchre cōtinuo addidit. Quæ fecerūt Ba al. Odita ingratitudo. De auro & de argēto meo fecerūt mihi cōtraria, uitulos, & Baal, cæte raq; deorū portenta. Iccirco cōuertar, & sumā frumentū meū in tēpore suo, & uinū meū in Ingratitudo Iudeorum.
tēpore suo, & liberabo lanā meā, & linū meū, quæ operiebāt ignominiā eius. Conuertar (in qt) & cōuersus abibo, recedam, & derelinquā eā, ut (sicut iā dixi) ipsa nō sit uxor mea, & ego nō sim uir eius. Hoc eñ pro parte illorū recte dicit, q̄s pœnitentiā nō acturos fuisse p̄sciuit. Nā qd̄ p̄missum est, & sequet amatores suos, & nō apprehēdet eos, et q̄ret eos, & nō inueni et, et dicet: Vadā, & reuertar ad uirū meū priorē. Pro parte illorū dictū est, q reuersi sunt aut reuertētur ad dn̄m, saltē post experimēta malorū, postq̄ aīa per uexationē ad intellectū re-ducta, illos quos sequebatur, & quærebat uelut amatores, nō apprehēdit, aut inuenit sicut amatores, sed sicut hostes crudelissimos, ut uere sunt, experta est. Cōuertar ergo inquit. i. recedā, & hæc uxor mea iā non erit. Nec isto cōtentus adhuc etiā bona tēporalia tollam, quæ illi quasi pro dote prima cōtuli. Hoc eñ est qd̄ continuo subiungit: Et sumam frum ē tum meum in tempore suo, & liberabo lanā meā, et linū meum, quæ operiebant ignomi-niam eius. Est sensus. Terrā illi optimam dederā, afferentē frumētū in tēpore suo, & ui-nū in tēpore suo. Quod utiq; frumētū uel uinū meū est, qa terra ipsa, sicut p Moysen dixi, mea est, uos aūt coloni mei estis. Sane hic p frumentū, et uinū uniuersa uult intelligi, quæcū q; ad uictū ptinentia, terra illa proferre potuit. Porrò, per lanā, & linū, omnem intelligam⁹ Leuiti. 25
uestitū. Sumā ergo (inquit) frumentū meū, & uinū meū, & liberabo lanā meā, & linū meū, id est, ad paupertatē, et omnimodā uictus, et uestit⁹ inopiā redigā eā, ut sit (sicut supra dictū est) scd̄m diē natiuitatis suæ, id est, nihil possideat suo iure, sicut qn̄ nata est, & seruiuit in Ae gypto, nihil, nisi miseræ seruitutis pœnā cognoscitur habuisse. ¶ Et notāda diligēter dicti-onis acrimonia, dū dicit, & liberabo lanā meā, et linū meū. Idē eñ ē, acsi dicat, tātæ illā eē p uersitatis, ut rebus &q; inaīatis cōdolēdū sit, q̄ seruiāt illi, et magnā eē captiuitatē lanæ, et lini qd̄ usibus eius famulentur, quæ sit ancilla peccati. Quomō autē, uel qn̄ hæc operiebāt igno miniam eius? Vt taceamus interim de communi usu, quo passim corpora uirorū ac mulierū Liberabo lanā meam & linum meum,

tegebantur, quãuis & hoc indignissimũ fuerit, qđ pannis adoperti, quos dederat deus, libi-dinibus polluebãtur, & simulachris prosternebãtur: ut (inquã) de hoc nũc taceamus, in eo q̃ magnifice lana & linũ domini operiebãt ignominiã eius, quod sanctuariũ dñi & omnis cul
Exodi. 28 tus tabernaculi uel sacerdotij ei⁹ de lana & lino mirifice cõposit⁹, secũdũ modũ quem ipse Moysi dictauerat, in sola gente illa tunc habebatur. Nã uestimentoꝝ quæ fecit Moyses fratri suo Aarou, secũdum ordinẽ uel imperiũ dñi dicentis. Hæc aũt erunt uestimẽta in q̃bus sanctificatus Aaron minister mihi Rationale & suphumerale, tunicã & lineã strictã, cydarim & baltheũ. Facies illi & filijs eius ut sacerdotio fungantur mihi, accipiesq; aurum & hiacynthũ & purpurã coccũq; bis tinctũ & byssum: hoꝝ (inqnã) decorem simul & sacramẽtũ nullus sermo noster explicare sufficit. ¶ Quã illi⁹ mulieris, id est Israeliticę ignominiã gentis, lana illa & linũ illud operiebãt? Nimirũ peccata eius actualia, simulq; originale peccatũ, quo admisso primi parẽtes nostri ignominiã suã, id est pudenda sua folijs fici operuerunt. Illã ignominiã in gente illa, lana & linea sacerdotalis cultus ornamẽta operiebãt. Notãdũ q̊d dicitur, qa operiebãt qdẽ, sed nõ etiã delebãt. Nã tantũmodo sanguini Chr̃i Iesu illa talis ignominia nõ solum operit, sed etiã delet & abluit. Itaq; cũ dicit, Et liberabo lanã meam & linũ meũ, q̃ operiebant ignominiã ei⁹, subintelligendũ est, ac si diceret, auferã illi
Infra. 4 umbraticũ quoq; sacerdotiũ, q̊ cõmunis nuditas generis humani in gẽte hac utcũq; tegebat. Nã & postmodũ dicit illi: Quia tu scientiã repulisti, repellã te ne sacerdotio fungaris mihi. Magna igit uitupatio sacerdotũ eiusmodi, cũ dicũtur lana & linũ liberari tanq̃ à seruitute ignobili: qbus utiq; magna nobilitas ẽ, quãta potest esse reb⁹ inanimatis, adhiberi ad cultũ sacerdotij siue altaris dñi. Seqt adhuc. L Et nũc reuelabo stultitiã eius, in oculis amatorũ ei⁹, ꝛ uir nõ eruet eã de manu mea. Et cessare faciã omne gaudiũ eius, solennitatẽ eius, neomeniã eius, sabbathũ eius, ꝛ omnia festa tpa eius. ⅃ Liberatis (ut iã dictũ ẽ) lana & lino dñi, q̃ opiebãt ignominiã ei⁹, reuelat stultitia eius in oculis amatoꝝ eius, ut in oculis ipsoꝝ appareat contẽptibilis, qbus puerse cõplacere uoluit: quia captiuitate genti illi ingruente, ita priuatur tẽporalibus bonis, ut nõ habeat in qua gaudere
3. Regũ. 17 possit celebrando festiuitates suas, profecto uilis inter gentes apparuit, & insultauerunt ei nationes, quaꝝ dñs uelut amatoribus sese impudica prostituit. Nihilominus quod sequit: L Et corrumpam uineam eius, & ficum eius, de quibus dixit: Mercedes hæ meæ sunt, q̃s dederunt mihi amatores mei: & ponam eam in saltum, & comedet eam bestia agri, & uolucres cœli, & reptilia terræ. ⅃ Sic factum esse constat, quia nimirum ex quo dixit, formatis uitulis aureis, hi sunt dij tui Israel, qui eduxerunt te de terra Aegypti: quod erat dicere, mercedes hæ meæ sunt, quas dederunt mihi amatores mei, non cessauit cum eis fornicari, & propter hoc Assyrioꝝ atq; Chaldæoꝝ exercitus ueniens, omnia terræ illius deuastauit nascentia, quoꝝ ficus & uinea delicatissima sunt & deficientibus habitatoribus, ea quæ nascebantur, bestiæ agri, uolucres cœli, & reptilia terræ licenter comederunt. Veruntamen
Deutero. 32 nondum finis, neq; enim pœna impœnitentis cõsummanda uel finienda erat illa tantum uastitate hostili, sed temporalem uindictã comitatur æterna, sicut Moses in cantico Deuteronomij protestatus est: Ignis succensus in furore meo, & ardebit usq; ad inferni nouissima. Sequitur ergo. L Et uisitabo super eam dies Baalim, quibus incendebat incensum, et ornabatur in aure sua et monili suo, et ibat post amatores suos, et mei ob
Baalim quæcũq; idola. liuiscebatur, dicit dominus. ⅃ Cum enim dicit, & uisitabo dies Baalim, id est, dies uel solennitates idoloꝝ, Plurale nanq; est Baalim, deflexũ à singulari qđ est Baal: cũ (inq̃) uisita
Exodi. 32 bo dicit, subaudiendũ est in die ultionis. Sic enim ad Mosen dixerat, q̃n primũ idolũ .i. uitulũ cõflatilẽ in deserto pplus sibi fecerat, Ego aũt in die ultionis uisitabo & hoc peccatũ eoꝝ. Quęcũq; extunc idola populus ille coluit, simul hic uno significant plurali noĩe Baalim: qa uc; tũc sorduerat Israel cultu Baal, q̃n iste pphetauit, & cõtra illũ fere maxĩa causa
Dies vltionis. erat pphetis, qa ppter eũ Iezabel pphetas dñi occidit. ¶ Quis aũt ẽ ille dies ultionis, nisi idem q credẽd⁹ ẽ dies salutis? Deniq; tẽpus uel dies, de q̃ Ap̃lus dicit: Ecce nũc tẽpus accẽ-
Psalm. 93 ptabile, ecce nũc dies salutis: sicut credẽtib⁹ dies salutis uel ppiciatiõis, sic ecõtra nõ credẽtib⁹ ẽ dies ultiõis, in q̃ in Iudæoꝝ pfidiã ulciscit ipse, de q̃ Psalmista dicit: Deus ultionũ dominus, deus ultionũ libere egit, Exaltare qui iudicas terram, redde retributionẽ superbis.

In ista

In ista die ultionis uisitantur super gentē illam dies Baalim, uisitatione quā totus orbis nouit, quia & secundū corpus captiui, & secundū animam in tenebras exteriores sunt missi, propter dies Baalim, quibus incendebāt incensum patres eorū, quorū iniquitatem sic imitati sunt, ut merito propter illam subeant damnationis iudiciū. ¶ Porrò primū idolum, qđ post exitū de Aegypto coluerūt, factum est de ornatu inauriū muliebriū, sicut scriptum est: Dixitq; ad eos Aaron: Tollite inaures aureas de uxorū, filiorumq;, & filiarū, uestrarū auribus, & afferte ad me. Fecit populus quæ iusserat, deferens inaures ad Aaron quas cū ille accepisset, formauit opere fusorio, & fecit ex eis uitulū cōflatilē. Dixerūtq;. Hi sunt dij tui Israel, q te eduxerunt de terra Aegypti. Recte igitur cū dixisset, & uisitabo super eā dies Baalim, quibus incendebant incēsum, statim intulit, & ornabatur inaure sua, & monili suo Nam quia primū (ut iam dictum est) de inauribus suis sibi formauit idolum, recte inaurib⁹ & monilibus suis ad honorem siue cultū Baalim sese ornasse culpatur, ut in omni idolo, qđ ex tunc coluit, formatura prioris idoli, quod ex inauribus factum est, iudici deo iure ad memoriam reuocetur, ut æmulando dicat, & ibat post amatores suos, & mei obliuiscebatur. Sequitur. L. Propter hoc ecce ego lactabo eam, & ducam eam in solitudinem, & loquar ad cor eius, & dabo ei vinitores ex eodem loco, & vallem Achor ad aperiendam spem. Et canet ibi iuxta dies iuuentutis suę, & iuxta dies ascensionis suę de terra Aegypti. ⌋ Propter hoc (inquit) ecce ego lactabo eam. Præmiserat autem, & uisitabo super eam dies Baalim, &c. Num ad unam eandemq; partem sermo respicit, cum illic ira, hic autem manifeste sonat gratia? Ergo (ut supra iam dictum est) ad meliorem partem sermo recurrit, id est ad eam, quæ saltem malis commonita seipsam & deum suum tandem recognoscit, & dicit illud, quod hic idem propheta supra præmisit. Vadā & reuertar ad uirum meum priorem, quia bene mihi erat tunc magis q̄ nunc. Nam ut hoc manifestius fiat capitulum hoc totum hic ponendum est. L. Propter hoc ecce ego lactabo eam, & ducam eam in solitudinem, & loquar ad cor eius, & dabo ei vinitores eius ex eodem loco, & vallem Achor ad aperiendam spem. Et canet ibi iuxta dies iuuentutis suę & iuxta dies ascensionis suę de terra Aegypti. Et erit in illo die, ait dominus, vocabit me vir meus, & non uocabit me vltra Baalim, & auferā nomina Baalim de ore eius, & non recordabitur vltra nominis eorum. Et percutiam eis foedus in die illa cum bestia agri, & cum volucre coeli, & cum reptili terrę, & arcum, & gladium, & bellum conteram de terra, & dormire eos faciam fiducialiter. Et sponsabo te mihi in sempiternum & sponsabo te mihi in iudicio & iustitia, & in misericordia, & miserationibus, & sponsabo te mihi in fide, & scies, quia ego dominus, & erit in die illa, exaudiam dicit dominus, & exaudiam coelos, & illi exaudient terram, & terra exaudiet triticū, & vinū, & oleum: & hec exaudient Jezrabel. Et seminabo eā mihi in terrā, & miserebor eius que fuit absq; misericordia, & dicā populo meo populus meus es tu, & ipse dicet, deus meus es tu. ⌋ Notanda quippe diligēter, prolixi capituli siue copiosæ huius promissionis clausula tarda, sed discreta. Post q̄ dixit lactabo eā, ducā eā, loquar ad cor eius, dabo ei uinitores eius, & canet ibi, & uocabit me uir meus & deinde per apostraphā, & sponsabo te mihi, rursusq; & seminabo eā mihi & miserebor eius, q̄si q̄reres & diceres, quā lactabis, quā duces, cuius ad cor loqueris, cui uinitores dabis, quę canet uel q̄ te uirū suū uocabit, quā sponsabis tibi, ul' quā seminabis tibi, & cuius misereberis? Cōtinuo rn̄dit rn̄sione & dictiōe prouida, dicēs, q̄ fuit absq; miscdia, & dicā nō populo meo populus meus es tu. Hoc ita esse ut dicim⁹, scilicet ad illā ista referri quæ dixit superius, uadā & reuertar ad uirū meū priorē, & hanc esse omnē animā, quæcunq; ad dominū conuertit siue ex Iudeis siue ex Gentibus, Apostolus quoq; testatur. Cū em̄ dixisset, uolens deus ostendere irā, & notā facere potentiā suā sustinuit in multa patiētia uasa iræ apta in intertiū ut ostenderet diuitias gloriæ suæ in uasa misericordiæ, quæ p̄parauit in gloriam, continuo subiunxit. Quos & uocauit nos non solum ex Iudæis, sed etiā ex gētibus, sicut in Osee dicit. Vocabo non plebē meam, plebē meam: & nō misericordiā cōsecutam, misericordiam consecutam. ¶ Interea & hoc notandum, quia nō dixit, & miserebor eius, quæ est absq; misericordia, sed quæ fuit absq; misericordia. Absq; misericordia nunc est gens Israelitica,

Exodi.32

Roma.9

Quæ gens absq; misericordia dicitur.

& iccir

& sic & sic feci: & hæc & hæc concupiscẽs abstuli. Sic iste Iudas Iscarioth, ore domini traditor designatus, postmodum confessus est, projiciens triginta argenteos in templo, dicésq; senioribus & principibus sacerdotum. Peccaui tradens sanguinem iustum, lapidatus est Achar prout cum Iuda traditore illo, totus ille cœtus traditionis coemptor, nec remansit lapis super lapidem, & hoc totum factum est ad aperiendam spem. Si em̃ templum illud, & ciuitas illa in sua gloria permansisset, multum Euangelio Christi obstitisset, nimis gentium fidem & spem impedisset, multos dubitare fecisset. Amplius dicam, quia etiã si omnes credidissent & fidem Christi recepissent, atq; ita factum esset ut non uenirent Romani tollere locum & gentem, nihilominus Euangelicam ueritatem & Christianæ fidei regulam conturbassent. Hoc ex paucis illis qui crediderunt, facili argumento comprobatur. Pauci quippe ad fidem fuerunt cõuersi, comparatione totius Iudaicæ multitudinis. Scriptum ẽ autem in Actibus Apostolorum: Quia quidam ex illis descendentes Antiochiam de Iudæa, docebant fratres qui crediderant ex gentibus, & dicebant. Quia nisi circuncidamini secundum morem Moysi, non potestis salui fieri. Factaq; est seditio non minima. Paulo & Barnabę aduersus illos, & conuenientibus Apostolis & senioribus uidere de uerbo hoc, cum magna conquisitio fieret, uix ad tempus sedati sunt per testimonia scripturarum. Quid igitur fieri potuisset, uel quantam turbã seditiosos Iudæos putas facturos fuisse, si ad fidẽ Christi conuersi fuissent? Vtiq; pertinacius euangelium circuncisioni miscuissent, & de utroq; neutrũ aut nihil fecissent: qa si circuncidamini (inquit Apostolus) Christus nobis nihil prodest. Proinde laudãda & uenerãda est prouidẽtia dei, quæ illos excæcauit, sicut in Esaia dicit: Excæca cor populi huius, & aures aggraua, & oculos claude, ne forte uideat oculis suis & auribus suis audiat, & corde suo intelligat, & conuertat & sanem eum. Multo em̃ melius est ab illis non cognosci Christũ, & non recipi baptismatis sacramentũ, per quod qui conuertũt sanantur, accipiẽdo remissionem peccatorum, q̃ ita cognosci Christum & babtizari, ut nihilominus circũcisio carnis & carnalis Iudaismus exerceat. Hoc nanq; pacto & sibi nihil contulissent, & gentibus plurimũ nocuissent. Post omnia hæc dicit. ⌊**Et canet ibi iuxta dies iuuentutis suę, & iuxta dies ascensionis suę de terra Aegypti.**⌋ Canet ibi inqt. Vbi? In illa lactatione, in illa deductione, in illa cordis allocutione, in illa spei adapertione. Ibi canet, ibi l[...]s & gratias referet. Quomõ? Iuxta dies iuuentutis suæ, & iuxta dies ascensionis suæ de terra Aegypti, id est, sicut cecinit in diebus in quibus iuuenis fuit, in diebus qb[9] ascendit de terra Aegypti. Tũc enim ecclesia dei iuuenis fuit, & quasi calorem sanguinis sequens iuuenilem, iudicium non habuit maturæ & securæ senectutis, in eo ut spiritualia corporalibus, cœlestia præferret terrenis. Quomodo cecinit in diebus illis? Signatis postibus suis sanguine agni, & percussis primogenitis Aegypti, rubrum mare transiens, merso Pharaone cum curribus & equitibus suis, cecinit carmen hoc: Cantemus domino gloriose em̃ honorificatus est, &c. Iuxta dies illos, id est, secundũ quod in illis diebus præfiguratum est, ecce nunc ecclesia sancta, signatis frontibus signaculo crucis & sacramento dñicæ passionis, atq; ita exterminato primogenito mortis, id ẽ, peccato originali, transiens mare rubrũ, id est, sacri baptismi sacramentum sanguine Christi rubicundum, sepultis omnib[9], carmen gloriosum, cuius illud Mosi canticum fuit præfiguratum, sicut in Apocalypsi scriptum est: Et uidi tanq̃ mare uitreum, mixtum igne, & eos qui uicerunt bestiam & imaginem illius, & numerum nominis eius, stantes supra mare uitreum, habentes citharas dei, & cantantes canticum Mosi serui dei: & canticum agni, dicentes: Magna & mirabilia opera tua domine Deus omnipotens, iustæ & ueræ uiæ tuæ, Rex seculorum, & cætera. Sequitur. ⌊**Et erit in illo die, ait dominus, vocabit me vir meus, & non vocabit me vltra Baalim & auferam nomina Baalim de ore eius, & nõ recordabitur vltra nominis eorum.**⌋ Hoc, ut dicitur, ita factum est, & fit. Docente nanq; magistro & dño nostro Iesu Christo, & spiritu sancto, nunc didicit beata ecclesia deum uocare uirum suum, maxime quia bona & magna ecclesiæ pars, beata uirgo Maria, sic deo altissimo mirabiliter coniuncta est, ut, semen eius, id est, uerbum eius, unicum filium eius, utero proprio conciperet, deumq; & hominem ad salutẽ omnium credentium feliciter pareret. Post ipsam omnis anima, quæcũq; uerbi eiusdem incarnati fidẽ mente ad iustitiam concipit, & oris confessione ad salutẽ parit,

uiuet

Expedit templum Hierusalem destructum esse.

Actu. 15

Gala 5

Esa. 6

Exo. 15

Apoc. 15

uniuersa ecclesia, quæ de multis huiusmodi credētibus cōsistit, recte dicit deo, uir meus, qa uxor dei dici & esse meretur. Et nō uocabit me (inquit) ultra Baalim, subauditur, ut hactenus fecit. Deniq; formatis uitulis, & assumpto Baal, cæterisq; deo℞ portentis, quæ hoc significantur plurali uocabulo Baalim, quotiēs dixit, isti sunt dij tui Israel, qui eduxerunt te de terra Aegypti, totiens quod auditu quoq; nefas est, Israel illū, qui se eduxerat de terra Aegypti, uocauit Baalim. Et auferā (ait) nōia Baalim de ore eius, & nō recordabitur ultra nominis eorū, uidelicet iuxta illud Apostolicū. Aut turpitudo, aut stultiloquiū, nec nominetur in uobis, sicut decet sanctos. Nā potest quidē Baali tolerabilē habere interpretationē, id est, habēs me, quod de deo uero fidelis aīa recte potest dicere, sed hoc nomē Baalim, quod ab Iezabel introductū est in idolo Sydonio℞, quod illi Baal dicunt, nimis pollutū & inquinatū est, & iccirco nulla nominis eiusdē interpretatio, quāuis pulchra, placere debet. Non ergo (inquit) ultra recordabitur nominis eorū, & ego uicissim nō recordabor nominis eius siue nominū, sicut in Psalmo scriptū est. Nō congregabo cōuenticula eo℞ de sanguinibus, nec memor ero nominū eorū per labia mea, id est oīm eorū, quæ impie gesserūt, pro qbus raptores, adulteri, & similia, sunt nominati, nō recordabor, nec pro his puniā eos. Ephe. 5 Psalm: 3

Et percutiam eis fœdus in illa die cum bestia agri, et cum volucre cœli, et cum reptili terrę, et arcum, et gladium, et bellum cōterā de terra, et dormire eos faciā fiducialiter. Et pcutiā eis inqt. Quibus? Singulari nāq; nūero utebatur, dicendo, uocabit me uir me⁹, & auferā nōia Baalim de ore ei⁹, & nominis eo℞ nō recordabit: nūc aūt in plurali numero loqtur, dicens, & percutiā eis Quib⁹ ergo? Nimirū supra dictis uinitorib⁹ eius, id est p̄dicatoribus eius. Illis nāq; percussit dn̄s fœdus cū bestia agri, & cū uolucre cęli et cū reptili terræ. Quod primū iuxta literā recte intelligi potest. Habentes nāq; grām opationis uirtutū apostoli, & patres sancti, & bestijs, & uolucribus, atq; reptilibus, siue serpentib⁹ imperasse leguntur, & obedierūt eis tā prompte, ut miraculo essent populis ad gloriā Christi quasi fœdus pepigissent cū eis. Deniq; iuxta hūc sensum tā pulchre q̄ ueraciter nunc dicitur, & percuciā eis fœdus cū brutis animātibus. Porrò, iuxta anagogen, uinitoribus eiusdē dn̄s cū bestijs, cū uolucribus, & cū reptilibus fœdus percussit, qa sanctis apostolis, cæterisq; ex circūcisiōe credētib⁹, gentiles in unitate fidei & gratia euangelij cōsociauit: quo℞ prior uita uel cōuersatio merebat bestijs, uolucribus, atq; reptilib⁹ assimilari, iuxta illam apostoli Petri uisionē, de qua in Actibus Apostolo℞ scriptū est. Et uidi cœlū apertū, & descēdens uas quoddā uelut litheū magnū, q̄tuor initijs submitti de cęlo in terrā, in quo erāt oīa quadrupedia, & serpentia terræ, & uolatilia cœli, & facta est uox ad eū. Surge Petre, occide, & manduca. Per illa nanq; gentes significari ipse intelligēs, postmodum dixit. Vos scitis qūo abominatum sit uiro Iudæo coniungi, aut accedere ad alienigināa, sed mihi ostēdit deus, neminē cōmunē aut immundū dicere hominē. Cū talibus percussit eis fœdus dominus, uidelicet dicēdo illi: Quę deus purificauit, ne tu cōmunia dixeris aut immūda. Sed & quotiens homo secularis, uel potens aut superbus, aut immitis, aut subdolus, mores in meius cōmutando, arctius sanctæ religionis p̄positū assumit, & humilibus, mitibus atq; simplicibus sese cōiūgit, pcutitur à domino sanctis fœdus cū bestijs & reptilibus eiusmodi, & impletur prophetia Esaiæ, dicentis: Habitabit lupus cū agno, & pardus cū hædo accubabit, uitulus & ouis & leo simul morabūtur, & puer paruulus minabit eos. Vitulus & ursus pascēt, simul requiescent catuli eo℞, & leo quasi bos comedet paleas. Et delectabit infans ab ubere sup foramina aspidis, & in cauernam reguli, qui ablactatus fuerit, manū suam mittet. Nā quod idē alibi dicit Esaias de diebus nouissimis, id est de aduentu domini. Et iudicabit gētes, & arguet populos multos, & conflabūt gladios suos in uomeres, & lāceas suas in falces, nō leuabit gens cōtra gētē gladiū, nec exercebuntur ultra ad p̄liū. Idipsum cōtinuo subiungit iste, imò deus in isto, cū dicit. **Et arcum & gladiū, & bellū cōterā de terra.** Hoc enim totiens fit, quotiens homo bellator, & militiæ seculari dudū deditus, arma bellica, qb⁹ hoīes occidūt, proijcit, & monastico, siue clericali transformatus habitu canit insignia pacis: aut certe factus heremita, qui dudū gladiū, lanceāq; uibrabat, uomere terrā scindit, & falce segetē, aut herbā secat exiguā, sustētādo corpusculo necessariā. Sed & in singulis hominibus spiritualiter arcū & gladiū, & bellū cōterit dn̄s, quādo post

Fedus uinitorū cum bestijs

Acto, 10

Esai. 11.

Esai. 2

pugnã uitiorũ, quia fatigabatur miles legitimus, dicens: condelector legi dei secundũ inte-
Roma.7 riorẽ hoĩem. Video aũt legẽ in mẽbris meis repugnantẽ legi mentis meæ, tandẽ liberat de corpore mortis huius, & hoc gratia dei per Iesum Christũ. Nã & in Psal. maxime de hac
Psalm.57. pace scriptũ est. Et factus est in pace locus eius, subauditur dei, & habitatio eius in Syon. Cõtinuoq; sequitur. Ibi confregit potentias arcũ, scutũ, & gladiũ & bellũ, id est, omnẽ impugnationẽ uitioꝝ. Sequitur adhuc. [Et dormire eos faciam fiducialiter.] Subauditur in illa pace. Ibi nanq; dormitur fiducialiter, uidelicet illa dormitione, de qua in Cãticis
Can.5 loquitur sponsa. Ego dormio & cor meũ uigilat. Vigilanti nãq; corde, fiducialiter dormit, qñ remotis curis secularibus, & repressis uitiorũ motibus, solũ deũ libera per grãm dei, anima suauiter cõtemplari delectatur. Vel certe dormire eos fiducialiter, id est somnũ mortis
2 Phil.1 excipere faciã consideret, uidelicet pro bona cõscientia, quali fretus Aplus, dissolui & cum Christo esse cupiebat. His dictis de uinitoribus eius, cõfestim ad eandẽ uineã, id est ecclesiã uniuersam facit apostropham, dicitq; ad eam. [Et sponsabo te mihi in sempiternũ, & sponsabo te mihi in iudicio, & iustitia, & in misericordia, & miserationibus, & sponsabo te mihi in fide, & scies quia ego dominus.] Mira familiaritas, mira gratia. Mulier ista cui hæc loquitur, fornicatrix fuerat, post amatores suos ibat, nisi quod spinis offensa, & maceria, ita ut nõ posset inuenire uias suas, tandẽ dixit. Vadã, & reuertar ad uirũ meum priorẽ, qa bene erat mihi tũc magis q̃ nũc. Ecce aũt ad despõsationẽ adducitur, & cõuertit ad illã amator deus, & inter blãdicias ineffabiles spõsa fore promittitur, q̃si uirgo, imò uere uirgo. Nã Chrinthijs, q utiq; gẽtes fuerãt, & post mltos amatores. i. post multos deos ierat aĩa coꝝ, loquitur Aplus. Aemulor em̃ uos dei æmulatiõe, despondi em̃ uos uni uiro uirgi-
.Cor.ii. nẽ castã exhibere Christo. Talis aĩaꝝ amator deus, ut quãtumcũq; aia fornicata fuerit, statim ut deo uero p fidẽ cõiungitur, uirgo fit. Hoc homo facere nõ p̃t, neq; em̃ talis est carnis natura siue lex. Secũdũ carnẽ uirgo esse nõ p̃t, quæ semel corrupta est, imò nec legitima uxor, q̃ semel à uiro suo repudiata est. Idcirco p prophetã aliũ dicit ad hãc ipsam mulierem. Vulgo dicitur. Si dimiserit uir uxorẽ suã, & recedẽs ab eo duxerit uirũ alteꝝ, nunqt reuer-
Hiere.3. tetur ad eã ultro? Nunqd nõ polluta & cõtaminata erit mulier illa? Tu aũt fornicata es cũ amatoribus multis, tñ reuertere ad me dicit dñs, & ego suscipiã te. Cũ dicit, & ego suscipiã te, subaudiendũ est secundũ p̃dicta testimonia & sponsam & uirginẽ faciã te. ¶ Nunc igi-
Trina sponsatio. tur diligenter considerandũ est familiaritatis & grãe huius trina repetitio, & sponsabo te mihi in sempiternũ, & sponsabo te mihi in iudicio, & iustitia, & in misericordia, & miserationibus, & sponsabo te mihi in fide. Quid est illud primũ qd̃ promittit dicẽdo, & spõsabo te mihi in sempiternũ? Quid nisi nuptias illas repromittit, quaꝝ iucũditate respersa oĩs sancta scriptura legẽti & intelligẽti aĩæ dulcescit? In quodã loco euãgelij sui sponsus iste dicit. Si-
Matth.22 mile est regnũ cœloꝝ homini, q fecit nuptias filio suo. Nuptiæ istæ iã nobis innotuerũt q̃les sint, qa tũc deus pater & rex filio suo nuptias fecit, qñ illũ incarnari uoluit, & nuptiarũ istaꝝ thalamus fuit uterus uirginis. In illo nãq; utero natura mulieris hui', natura nr̃a, natu-
Psalm.18 ra humana, cõiuncta est naturæ dei; & exinde q deus erat, processit Chr̃s deus & hõ, sponsam habẽs, & ideo sponsus, sicut scriptũ est in Psalmo, & ipse tanq̃ sponsus procedẽs de thalamo suo. Ista sponsalia æterna sunt. Cũ ergo dixisset, & spõsabo te mihi. addidit, in sempiternũ. i. naturã tuæ carnis semel suscipiẽs, ultra nõ dimittã, nec euanescet, ut quidã hæretici putãt, sed & uerbũ & caro. i. & deus & hõ ero in sempiternũ. Quid porrò est illud secundũ qd̃ promittit, dicẽs: & sponsabo te mihi in iudicio, & iustitia, & misericordia, & miserationibus? Quid nisi iudiciũ illud promittit, qd̃ hõ factus ipse deus fecit cõtra principẽ mũdi, mo-
Ioha.12 riendo propter delicta nr̃a, ut illũ eijceret foras? Illa nãq; hora instãte dixit. Nũc iudiciũ est mũdi, nũc princeps mundi eijcietur foras. Perinde iustitia nr̃a resurrectio eius est. Quia crucifixus est (inqt Aplus) propter delicta nr̃a, & resurrexit propter iustificationẽ nostrã. Mi-
Rom.4 sericordia eius est remissio peccatoꝝ, qd̃ est primũ sancti spũs datũ, de q ipsa die, qua resurrexit, cũ insufflaret stans in medio discipulorũ suorũ dixit eis. Accipite spiritũ sanctũ, quoꝝ
Ioha.20 remiseritis peccata, remittũtur eis. Miseratiões eius, diuisiones gratiarũ sunt, qd̃ est secũdũ eiusdẽ spũs sancti datũ: de quo scriptũ est, quia die penthecostes apparuerũt apostolis dispertitæ linguæ, tanq̃ ignis, seditq; supra singulos eorũ. In his igitur sponsabo te mihi (inquit)
Act.2 in iudi-

in iudicio, & iustitia, & misericordia, & miserationibus, id est fundã sanguinẽ meũ & mo- riar pro te, Vnde iudicatus princeps mũdi ejiciatur foras, & resurgã propter iustificationẽ tuã, & miserebor tui, dando spiritũ sanctũ in remissionẽ peccatorũ, & miserebor te, dando & distribuẽdo tibi diuisiones grãrũ, id est grãm sanitatũ, operationẽ uirtutũ, genera lingua rũ, &c. Quid deinde est illud tertiũ, qđ promittis dicẽdo, & spõsabo te mihi in fide? Quid i.Corin.12 nisi illud qđ ad Romanos scribẽs, uehemẽtissime cõcertat Apl̃us, iustificari hoẽm ex fide, nõ ex opibus? Quid (inqt) dicemus inuenisse Abrahã patrẽ nostrũ secundũ carnẽ? Si enim Roma.4 Abrahã ex opibus iustificatus est, habet gloriã, sed nõ apud deũ. Quid eñ scriptura dicit? Credidit Abrahã deo, & reputatũ est illi ad iustitiã. Ei aũt q operaẽ, merces nõ imputaẽ se- Gene.15 cundũ grãm, sed secundũ debitũ. Ei uero q nõ operaẽ: credẽti aũt in eũ q iustificat impiũ, re putatur fides ad iustitiã: sicut & Dauid dicit, beatitudinẽ hoĩs, cui deus accepto fert iustitiã sine operibus. Beati quorũ remissæ sunt iniquitates, & quorũ tecta sunt pctã, &c. usq; ad id qđ ait, iustificati igitur ex fide: pacẽ habemus ad deũ p dñm nostrũ Iesum Christũ. Igitur Psalm.31 cũ dicit, & sponsabo te mihi in fide, subaudiendũ est, & nõ in opibus: qa uidelicet ex ope- ribus legis nõ iustificabitur oĩs caro corã illo, iustitia aũt dei p fidẽ Iesu Christi sup omnes Rom.3 q credunt. Sane cũ hæc dicimus aut legimus, nõ opa decẽ præceptorũ quæ in tabulis lapi- deis digito dei cõscripta sunt, repudiamus, sed opera cærimoniarũ carnaliũ, in qbus Iudæus gloriatur, cũ oderit eas deus, sicut in Esaia loquitur. Neomeniã & sabbatũ, & festiuitates alias nõ ferã: Calendas uestras & solẽnitates uestras odiuit aĩa mea. Tandẽ hac felici dispẽ- Esaia.1 satione promissa, & quasi triplici funiculo trinæ repetitionis insolubiliter cõfirmata, sum- mã sponsaliũ totiusq; dotis breuiter appendit, dicẽdo. [Et scies, quia ego dominus.] Quid eñ? Nunqd parũ est scire, q iste sit dñs? Nẽpe sapientes illi magistri & legisperiti illi Luce.11 scribæ & pharisæi, q tulerãt, uel tulisse uidebãtur sibi clauim, sciẽtiæ, nescierũt. Cũ eñ ten Matte.22 tassent hunc dñm, ut quasi sapiẽtes in sermone caperẽt eũ, uelut insciũ, memor scripturę di centis. Responde stulto secundũ stultitiã suã, ne sibi sapiens, uideatur: talionẽ illis reddidit proponendo quæstionem huiusmodi. Quid uobis uidetur de Christo cuius filius est? Di centibus illis Dauid, quõ (inquit) Dauid in spũ uocat eũ dñm, dicens: Dixit dñs dño meo, sede à dextris meis, Donec ponã inimicos tuos scabellũ pedum tuorũ? Si ergo Dauid uocat eũ dñm, quõ filius eius est? Et nemo poterat ei respondere uerbũ. Nescierũt, imò scire no- Psam.109 luerunt de filio Dauid, quõ uel unde sit filius Dauid, tu aũt scies inquit, scies inquã qa ego dñs, nõ solũ Dauid, cuius secũdũ carnẽ filius sum uerũ etiã & angelorũ & hoĩm & cœli & terræ & maris & oĩm quæ in eis sunt, quorũ utiq; creator, & iccirco dñs sum. ¶ Ne quis pa rũ hoc existimet, nimirũ hæc sententia uita æterna est. Dixit eñ ipse quodã loco ad patrem Hæc est aũt uita æterna, ut cognoscant te solũ deũ uerũ, & quẽ misisti Iesum Christũ. Sci Ioan.17 entia hæc non ex magisterio hominis, sed ex reuelatione procedit dei patris, & in hac reue latione uera beatitudo est. Vnde ad Petrũ, cũ ille incepisset scire q iste dñs sit, taliter locu- tus est. Beatus es Symon Bar Iona, quia caro & sanguis nõ reuelauit tibi, sed pater meus q Mat.16 in cœlis est. Sequitur. [Et erit in die illa, exaudiam dicit dominus, exaudiam cœ- los, & illi exaudient terram, & terra exaudiet triticum, & vinum, & oleum, & hec exau dient Jesrahel.] Si solam spectes in istis quoq; dictis literam, ualde exile est, neq; maiesta ti eius, qui hæc loquitur, domini dei condignum apparet qđ sonuit litera hæc. Etenim me tonomica quidem transfiguratione litera decorata est, dũ cœli & terra & triticum & uinũ & oleum exaudiri uel exaudire dicuntur: sed hic in superficie nihil aliud repromitti senti- tur, nisi qđ temporale est, quo anima nõ reficitur, sed solus uẽter, qui destruẽdus est, imple tur. Vt ergo dignũ deo in ista quoq; litera sensum cõsequamur, leuemus ad illũ mentis o- Psalm.118 culos, cui dicit Psalmista. Reuela oculos meos & considerabo mirabilia de lege tua. ¶ Pri- Exau ditiones mũ est, ut istas, exauditiones enumeremus. Dominus exaudit, cœlos, & cœli exaudiũt terrã quatuor. et terra exaudiuit triticũ, et uinũ, et oleũ, et hæc exaudiũt Iesrahel. Nimirũ quatuor exaudi tiões sunt & occulta gradatio, sed eã apl̃us planiorẽ atq; clariorẽ facit, dũ ad Romanos scri bens, præmisso, omnis quicũq; inuocauerit nomen dñi, saluus erit, cõtinuo subiũgit. Quõ Roma.10 ergo inuocabunt in quem non crediderũt? Aut quõ credent ei, quẽ non audierunt? Quo modo aũt audient sine prædicante? Quõ uero pdicabũt nisi mittanẽ? Gradatio nãq; uerbis

 diuersa

diuersa, sed sensibus eadẽ est, nisi q̃d hic descẽdẽdo, Ap̃lus aũt quasi ascẽdendo gradus eosdẽ disponit: Deniq; cœli, quos hic dn̄s sese exaudire promittit, ipsi sunt p̄dicatores, de quibus in quarto gradu dicit Ap̃lus, q̃uo p̄dicabunt, nisi mittantur? Si testimoniũ quæris, notũ & promptũ est illud Psalmistæ: Cœli enarrant gloriã dei, id est, apostoli cæteriq; p̄dicatores annũciant euangeliũ Christi filij dei. Itaq; cũ dicit hic dn̄s, exaudiã cœlos, sic intelligendũ est, spũ sancto implebo apostolos, ut uidelicet authoritatẽ habeãt p̄dicãdi, tãq̃ à deo missi. Q̃uo em̃ p̄dicabũt, nisi mittant? Itẽ cũ dicit. Et illi exaudiẽt terrã, sic intelligẽdũ est, & illis p̄dicãtibus audient inhabitãtes terrã, iuxta illud. In oẽm terrã exiuit sonus eoꝝ, & in fines orbis terræ uerba eoꝝ. Q̃uo em̃ audient sine p̄dicante? Cœli ergo audient terrã. i. apostoli nimiã charitatẽ nõ sustinebũt quin descẽdãt ad erudiendã terrenoꝝ hoĩm ignorantiã. Itẽ cũ dicit: & terra exaudiet triticũ, & uinũ, & oleũ, sic intelligendũ est, & terreni hoĩes credẽdo suscipiẽt bonũ dei uerbũ, queadmodũ terra hæc inarata suscipit semẽ, siue plantaria paritura triticũ, & uinũ, & oleũ. Sic nimirũ & nõ aliter, nõ nisi audiẽdo credere poterũt. Q̃uo em̃ credẽt ei, quẽ nõ audierũt? Itẽ q̃d dicit, & hæc exaudiẽt Iesrahel, sic intelligendũ est, & coꝝ credulitas inuocabit semẽ dei. i. Christũ, quẽ nisi credũt, inuocare nõ poterunt. Q̃uo em̃ inuocabũt, in quẽ nõ crediderũt? Totũ ergo q̃d habemus, q̃d dn̄m Iesum Chr̄m scire & inuocare meruimus, miserẽtis dei gr̃æ ascribendũ est: q̃a uidelicet nõ prior dn̄s exaudisset cœlos, neq; cœli exaudirẽt terrã, neq; terra exaudiret triticũ, & uinũ, & oleũ, neq; hæc exaudirẽt Iesrahel, nisi deus uel spũs sanctus p̄dicatores misisset, neq; illi p̄dicarẽt: ac p̄ hoc hoĩes, neq; audirẽt, neq; crederẽt, neq; Christũ inuocarẽt. ¶ Proprietates istaꝝ exauditionũ adhuc breuiter p̄currere libet. Exaudiuit dn̄s cœlos, q̃n desiderãtes ip̄m, uisitauit apostolos, primo & secũdo post resurrectionẽ suã. Primo, ipsa die q̃ resurrexit, q̃n de ipso loquẽtibus (sicut Lucas narrat) & dicẽtibus, q̃d surrexit dn̄s uere & apparuit Symoni, stetit in medio eoꝝ, & dixit eis, Pax uobis: & sicut Iohannes refert, insufflauit & dixit. Accipite spm̄ sanctũ, q̃ꝝ remiseritis pc̃tã, remittũtur eis. Hoc em̃ est primũ q̃d dedit illis spũs sancti datũ in remissionẽ peccatoꝝ. Secũdo, q̃n cũ essent oẽs p̄seuerãtes unanimes in oratione cũ mulieribus, & Maria matre Iesu, & fratribus eius, misit eis spiritũ sanctũ in diuisionẽ gratiaꝝ, q̃s linguæ di pertitæ significabãt, q̃ apparuerũt. Hoc eni est alteꝝ spũs sancti datũ, quo illis dedit uel distribuit diuersoꝝ dona charismatũ. Propter istas duas uisitationes, q̃bus illis spũs sanctus datus est, pulchre non cõtentus est semel dixisse, exaudiã: sed repetiuit, & eodẽ bis usus est uerbo. Et erit (inquiens) in die illa, exaudiã dicit dn̄s, & exaudiã cœlos. ¶ Exaudierũt cœli terrã, q̃n apostoli uocib⁹ sanctæ scripturæ, q̃ pro terra, siue pro gẽtibus agũt, obedierunt. Exẽpli gratia. Cũ dixissent, uobis quidẽ oportebat primũ loqui uerbũ dei, sed q̃niã repulistis illud, & indignos uos iudicastis æternæ uitæ, ecce cõuertimur ad gentes, statim addiderũt. Sic eni p̄cepit nobis dn̄s. Posui te in lucẽ gentibus, ut sis in salutẽ usq; ad extremũ terræ. Itẽ. Cũ p̄transissent Mysiã, descẽderũt Troadẽ, & uisio p̄ noctẽ Paulo ostẽsa est. Vir Macedo quidã erat stans & deprecãs eũ dicẽs. Transiens in Macedoniam adiuua nos. Hoc uiso certi facti sunt, q̃a uocasset eos deus & euangelizare eis. ¶ Exaudiuit terra triticũ & uinũ & oleũ, quãdo gentilitas obediuit euangelio Christi, ut uiueret secũdũ eius imperiũ, ut confirmaret se secundũ dei uerbũ quod est bonũ & spirituale triticũ & secũdũ spiritus sancti beneplacitũ, cuius iã dicta duo data recte intelligũtur per uinũ & oleũ. ¶ Hæc aũt exaudierunt & exaudire nõ desinunt Iesrahel, dũ saturant ora mutoꝝ & saturando aperiunt, & linguas infantiũ disertas faciunt, & aures reserãt ad audiẽdũ & obediẽdũ: iuxta illud quod de hoc eodẽ tritico & uino & oleo saturandos prospiciens spũs p̄dixit in psalmo. Edent pauperes & saturabuntur & laudabunt dn̄m. Laudabunt quippe non aliud est q̃ inuocabunt: quod hic significatur per exauditionis uerbũ. Sequitur. [Et seminabo eam mihi in terram, & miserebor eius quæ fuit absq; misericordia, & dicam non populo meo, populus meus es tu, & ipse dicet, deus meus es tu.] Seminabo eam mihi in terram, subauditur uniuersam, id est disseminãdo uerbũ prædicationis, ecclesiam catholicam in toto orbe terraꝝ diffundam, ut non sit tantum in una Iudaica gente, sed in omni gẽte & natione, iuxta quod in psalmo testatur filius, dictum sibi esse à patre. Postula à me & dabo tibi gentes hæreditatem tuam, & possessionem tuam terminos terræ. Et miserebor (inquit) eius

Marginalia: Psalm. 18 (beside "tores annũciant"); Luce. 24, Iohan. 20 (beside "stolos, primo" / "quẽtibus"); Act. 2 (beside "spm̄ sanctũ"); acti. 13, Esai. 49 (beside "obedierunt" / "q̃niã repulistis"); Psalm. 21 (beside "lud quod de hoc"); Psam. 2 (beside "tibi gentes").

eius. Cuius eius? Quæ fuit absq; misericordia. Hæc omnia faciendo quæ huc usq; pollicitus sum, lactando & ducendo eã in solitudinẽ, loquendo ad cor eius & cætera peragendo, miserebor eius, & hæc est misericordia quam faciã illi, quæ fuit absq; misericordia. Iam supra hoc diximus, cuncta hæc q̃ hoc prolixæ promissionis capitulo sub relatiuis pronominibus cõtineantur, ab eo q̃d ait. Ecce ego lactabo eã: ista clausula cõpleri, q̃ fuit absq; misericordia, atq; hic tandẽ designari, ad quã fiãt promissiones huiusmodi, mira nõ solũ ueritate, uerũetiam elocutionis arte, ut nõ usquequaq; irascatur cõtra scripturã, quã seruari oportebat, illa, contra quã superius dictũ est: Voca nomen eius absq; misericordia. Putat nanq; ipsa q̃ uocatur absq; misericordia, sibimet bona hæc promitti, & semetipsam esse de qua nũc dicitur, & miserebor eius, q̃ fuit absq; misericordia. Verũ longe aliud est uocari uel esse absq; misericordia, atq; aliud fuisse absq; misericordia. Nã absq; misericordia uocat, & ẽ domus carnalis Israel, cui non addam (inquit) ultra misereri. Absq; misericordia uero fuit gentilitas, cum nũc miseretur deus. Hoc manifestius liquet ex eo q̃d protinus addidit. Et dicã non populo meo, populus meus es tu, & ipse dicit, deus meus es tu. Iste nanq; populus gẽtilis est, cui Paulus ap̃lus dicit. Qui eratis illo in tempore sine Christo, alienati à conuersatione Israel & hospites testamẽtorũ promissionis, spem nõ habẽtes, & sine deo in hoc mũdo. Nũc aũt in Chr̃o Iesu uos q aliquãdo eratis longe facti estis prope in sanguine Christi. Ephe. 2

FINIS LIBRI PRIMI.

RVPERTI ABBATIS TVITIENSIS IN OSEE PROPHETAM COMMENTARIORVM LIBER II.

Vperiori loco, ubi dictũ ẽ, Et dixit dñs ad Osee: Vade sume tibi uxorẽ fornicariã, & fac filios fornicationũ, meminimus: & nũc q̃q; meminisse debem⁹, uersiculi longe inferius in hoc propheta scripti cũ domin⁹ dicit: Et locutus sum ꝓphetis, & ego uisionẽ multiplicaui: & in manu ꝓphetarũ assimilatus sum. Diximus dñm in manu ꝓphetæ huius assimilatũ, in eo uidelicet q̃ semel & iterũ, ac tertio accessit ad mulierem fornicariã, & fecit filios fornicationũ. Huic nãq; illud simile est, q̃d tertio domin⁹ accessit ad gẽtẽ Hebraicã. Primo, qñ pepigit fœdus siue cõfirmauit testamẽtũ cũ Abrahã. Secũdo, qñ legem dedit in monte Syna, post annos quadringentos & triginta. Tertio, quãdo propheticum sermonem conscribendum misit, qualem primus & scripsit, & cecinit Dauid. At uero à domo eiusdem Dauid scissæ sunt decem tribus post mortem Salomonis, & domũ eius secuta est sola tribus Iuda, & quæ contigua illi erat tribus Beniamin, sicq; de una domo Iacob duæ factæ sunt domus: altera domus Israel, & altera domus Iuda: de quibus in isto cũ dixisset: Voca nomen eius absq; misericordia, continuo subiunxit: Quia non addam ultra misereri domui Israel, sed obliuione obliuiscar eorum & domui Iuda miserebor. Istæ (ut alio iam loco diximus) quæ sunt mulieres, quarum altera apud Ezechielẽ dicitur Oolla, altera Ooliba. Videamus igitur sequentia, Et dixit dominus ad me. ⌊ Adhuc vade ⁊ dilige mulierem dilectam amico, ⁊ adulteram, sicut diligit dominus filios Israel, ⁊ ipsi respiceant ad deos alienos, ⁊ diligunt vinatia vuarum. ⌋ Mulier ista ipsa est Ooliba, id est Hierusalem siue domus Iuda. Et quare hæc dicitur dilecta amica? Videlicet pro eo quod superius dixit, & domui Iuda miserebor. Ad distinctionem domus Israel, de qua dixit, quia non addam ultra misereri domui Israel, sed obliuione obliuiscar eorum, ista dicitur dilecta amico. In quo misertus est domui Iuda? In eo nimirum quod cũ domum Israel transtulisset Salmanassar rex Assyriorum, domum autem Iuda captiuasset rex Babylonis, domum quidem Iuda dominus soluit de captiuitate post LXX. annos, do

Osee. 12.
Geñ. 15. 17
Exo. 20.
Ezech. 23
CAP. III.

mum autem Israel non soluit, sed tenentur captiui in Aila & in Abor, iuxta fluuium Gozam in ciuitatibus Medorum. Translatus est (inquit scriptura) Israel de terra in Assyrios usq; in diē hāc. Dilecta ergo recte hæc dicitur amico, quia parcius percussit hanc Oolibam, quam sororem eius Oollam. prioris amicitiæ memor, imò propositi sui, de quo mox dicendum est in præsenti loco. Sed uide quomodo, cū dixisset mulierē dilectam amico statim addidit, & adulteram, subauditur, sicut est & soror eius. Sequitur enim. Sicut diligit dominus filios Israel, & ipsi respectant ad deos alienos, & diligunt uinatia uuarum. Idem namque est, ac si dicat. Quia domus Iuda sic adultera est ut domus Israel. Vtraque enim cum diligeretur à domino, sæpe respexit ad deos alienos, & dilexit uinatia vuarum, id est eosdem deos, imò dæmones, qui uere tanquam uinatia vuarum sunt. Sicut enim tempore uindemię pressis uuis, uinoq; in apotecis recōdito, uinatia foras proijciuntur: sic habitis in supernis iudicio, factaq; bonorū & malorū diuisione angelorū, boni in beatis māsionibus cōfirmati, mali aūt foras proiecti sunt. Istos deos ie esse mentientes ista mulier Ooliba dilexit, & ad eos respexit nō minus q̄ Oolla, id est domus Iuda nō minus q̄ domus Israel, Hierusalem nō minus q̄ Samaria. Vnde in Ezechiele dn̄s cum dixisset de Oolla, id est de Samaria, Ipsi discooperuerūt ignomoniā eius, filios & filias eius tulerūt, & ipsam occiderūt gladio, continuo subiunxit. Quod cū uidisset soror eius Ooliba, plus q̄ illa insaniuit libidine, & fornicationē suā super fornicationem sororis suæ ad filios Assyriorū præbuit, impudēter ducibus & magistratibus ad se uenientibus indutis ueste uaria, equitibus qui uectabātur equis, & adolescentibus forma cunctis egregia. Præterea & aliter nūc usq; Iudæi fastidientes uinū, diligunt uinatia uuarū: quia in omnibus uiuificantē fugientes spiritū, occidentē uilē & aridā sequuntur literam. Sed ad ordinē redeamus. Adhuc (inquit) uade, dilige mulierem dilectā amico & adulterā. Postq̄ ad illam Gomer filiā Debellaim, ò tu Osee semel & iterum ac tertio accessisti, & illa totiens cōcepit & peperit, adhuc uade & dilige sororē eius similem adulteram. Et est sensus hic mysticus. Post illa tria, quæ iam dicta uel facta sunt, testamētum confirmatum cū Abraham, legem datam per Mosen in monte Syna, & sermonē propheticum à pluribus prophetis administratū & cōscriptū: tandem ò saluator, fili dei, uerbum patris, ingredere mundū ad saluādum genus humanū, & de domo (inquam) Iuda, de semine Dauid, de uirgine Maria homo factus nascere. Hoc nāq; erat mulierē illā diligere, imò & osculū illi dare. Iuxta quod bona pars, dilecta pars eiusdē per Salomonē dixit. Osculetur me osculo oris sui. Quod est dicere. Qui olim per figuras loquens uel apparēs, testamentū uel fœdus cū Abrahā pepigit: qui deinde in monte Syna legē dedit, & q deinde prophetas misit, ipse iā ueniat & cōiungatur mihi per sacrosanctū mysteriū suæ incarnationis. Sequitur. [Et fodi eam mihi. xv. argenteis, & choro ordei, & dimidio choro ordei. Et dixi ad eam. Dies multos expectabis me, non fornicaberis, & non eris coniuncta viro. Sed & ego expectabo te, quia dies multos sedebunt filii Israel sine rege, & sine principe, & sine sacrificio, & sine altari & sine Ephoth, & sine Theraphim.] Sicut paulo ante, cū secundum multitudinē mulieris loqueretur dicendo, & ibat post amatores suos, &c. repente ad similitudinē uineæ transiuit, & dixit, et dabo ei uinitores eius ex eodem loco: Ita & hic de similitudine mulieris, qua dixerat. Adhuc uade, dilige mulierē dilectam amico, repente ad similitudinem uineæ transiuit dicens, & fodi eam mihi. Ad proprietatem nanq; spectat uineæ quod dicit, fodi, pro quo uerbo in alia translatione scriptū est, & conduxi, quia magis hoc pertinere uisum est ad similitudinē uel proprietatem mulieris. ¶ Quid autē sibi uult hęc argenteorū quantitas numero. xv. itemq; chorus ordei & dimidius chorus ordei? Et quidē multa sunt quæ hinc potuere dici, uidelicet quindenariū argēteorum numerū ad. xv. lunā, qua die exierunt filij Israel liberati ab Aegyptijs. Chorū autē ordei et dimidiū chorū ordei, qui sunt simul. xlv. modij, ad. xlv. dies congrue referri, quibus egressi, peruenerunt ad montē Synai die. xlv. Qui em̄. xlv. die ad eū peruenerunt locū in quo legē acceperunt, bene. xlv. modijs ordei fuisse referuntur conducti. Nō quidē hūc sensum ab antiquioribus traditū tenuem arbitramur, sed qa ad saluatoris aduentū (sicut iā dictum est) præsens spectat locus, ex tunc em̄ sedent Iudæi sine rege & principe, secundū hæc eadem tempora literæ huius sacramentum enucliare conamur. ¶ Quærentibus nobis, ut inue-

4. Re. 17

Diligere uinatia.

Ezech. 23

Can. 1.

ut inueniamus, iuxta promissum dicentis: Quærite et inuenietis, tandē illud occurrit, quia neq; in argenteis neq; in ordeo quantitas ad binarium numerum peruenit, sed neq; in unitate remāsit. Esset unitas, sed ita dixisset, & fodi eā mihi .x. argenteis, Est enī denarius secūda unitas: itemq; si dixisset, & choro ordei, neq; addidisset dimidio choro ordei, esset itidem unitas in quātitate pacti. Excessit unitatē, nec tamen ad binarium peruenit, quia neq; uiginti sunt argentei, qui numerus binarius decenus est, neq; duo sunt chori ordei, qui binarius est singularis. In utroq; limite, id est tam in deceno q̃ in singulari, unitas est & semis, & sicut iam dictū est in neutro ad binarium peruenit. Porrò, absq; binario uel minus q̃ in binario numero, coniugium non fit, neq; carnale, quod deus in initio coniunxit: neque spirituale, de quo ad hunc prophetam hic mysticus sermo fit, de quo Apostolus cū præmisisset, & erunt duo in carne una, continuo subiunxit, Sacramentū hoc magnum est, ego autē dico in Christo & in ecclesia. Quid igitur hoc sibi uult, quia neq; uiginti argenteis dixit, neq; duobus choris ordei, qui numerus est coniugalis, sed utrobiq; & super unitatē ascendit, & tamē ad binarium nōp eruenit: nisi quia mulier ista sic dilecta, cuius de carne Christus deus homo fieri dignatus est, & tanq̃ sponsus de thalamo suo processit, ad coniugiū eiusdē Christi non peruenit? Sequitur enī. [Et dixit ad eam. Dies multos expectabis me, non fornicaberis, & non eris viro, sed & ego expectabo te.] Itaq; defectū coniugij significat hic defectus, tam deceni q̃ singularis binarij, & iccirco recte neq; unitas sola, neq; binarius totus est, quia gens illa, de qua Chrūs, ecclesiæ sponsus, natus est, neq; uirgo est, quippe q̃ iam adultera p̄senti loco dicta est, neq; uxor aut cōiunx esse meret, qa sine uiro, qa filiū non cōsitens, nec patrē habet. At cōtra, q̃ uirū hūc habet, q̃ sponsa dici meret & est, & uirgo est & coniunx, atq; iccirco quātitas argenteorum eius unitate & binario taxata est. Sic enī in Cāticis habes. Vinea fuit pacifico, in ea q̃ habet populos, tradidit eā custodibus, uir affert pro fructu eius mille argenteos. Statimq; uir ipse, scilicet Chrūs dicit. Vinea mea corā me est. Mille tui pacifici & ducenti his q custodiūt fructus eius. Millenarius quippe, sicut Abacistæ melius norunt, quarta unitas est. Eodē nāq; charactere, q̃ unus in singulari limite notat, trāslato in millenū limitē, mille significātur. Ducēti uero in cēteno limite, eodē charactere significātur, quo in singulari duo p̄notant. Igitur sicut illa neq; uirgo, neq; uiro iuncta est, & iccirco argentei eius neque decē sunt, neque uiginti, neque chorus unus, neque chori ordei. Sic ecōtra, hæc & uirgo & cōiunx est, & iccirco argētei eius & mille sunt & ducenti. Præterea & hoc notandū, qd illa & argentū accipit & ordeū: Hæc aūt solūmodo argēteos. Quia habet quidē illa quippiā argēti, id est sermōis sancti in lege & prophetis, & soli ordeo occidentis literæ incūbit. Hæc aūt totū quod habet argentū est, neque enī ordeū literæ adtēdit, sed solo uiuificātis spūs argēto delectat. Et dicit: Eloquia dñi eloqa casta argētū igne examinatū, probatum terræ, purgatū septuplum. Dicitur ergo illi, quæ nō habet grām cōiugij. Dies multos expectabis me, non fornicaberis, & non eris uiro. Quid hoc sit, cōfestim exponitur his uerbis. Quia dies multos sedebunt filij Israel sine rege, & sine principe, & sine Ephoth, & sine Teraphim. Ecce hodie ueritatem huius prophetiæ completā uidem⁹, quia Iudæi ducti in omnes gentes captiui, sine rege, & sine principe sunt. Hoc nō fuit anteq̃ Chrūs ueniret, sed sicut p̄dixerat patriarcha Iacob, nō auferetur sceptrū de Iuda, & dux de fœmore eius, donec ueniat q mittendus est, usq; ad eius aduentū, & si nō semper regem, semper tamē habuerunt principē: ita ut duces & iudices de semetipsis haberēt, etiā cū in Babyloni captiui essent. Nā ibi q̄que iudicia sua p semetipsos exercuerūt, Exēpli gr̃a, Susannā quidē cōdemnātes ut duceret ad mortē, sed reuersi aq iudiciū duos p̄sbyteros, q falsum aduersus illā testimoniū dixerāt, iudicauerūt et interfecerūt. At ubi Chrūs uenit quē non receperūt, iudices et p̄sides alienos habuerūt, et nō licuit eis iudicare uel p semetipsos terminare iudiciū. Inde est quod cū diceret eis Pilatus de dño Iesu, accipite eū uos, et secundū legē uestrā iudicate. Responderunt. Nobis nō licet interficere quenq̃. Ex tunc sedent sine rege et sine principe, et multi dies sunt. Nā quia regē suum Christū non requirūt, nec regem nec principem de semetipsis habere digni sunt. Sedent et sine sacrificio et sine altari quia perdito loco ubi templum & altare habebant, de quo illis in lege præcipiebatur, in loco quē elegerit dominus, imolabitis ei, et non in omni loco, nequaq̃ legales uictimas offerūt.

Mysterium binarius numeri.
Matt. 7
Ephe. 5.
Can. 8
for. *quantum forte, tertio
Psalm. 11.
Gene 49
Danie 13
Ioha 18
Deu. 16

Ephoth. Teraphim Sedent & sine Ephoth & sine Teraphim. Ephoth proprie superhumerale uocatur, sed hic pro omni uestimento sacerdotali accipitur. Teraphim proprie appellantur figuræ & simulachra, sed hic pro omni ornamento sacerdotali positũ est. Hæc omnia Iudæi perdiderunt. Quõo aũt expectant Christũ, uel quõo illos Chrũs expectat? Dicit enĩ. Dies multos expectabis me, non fornicaberis, & non eris uiro, sed & ego expectabo te. Nimirũ male expectãt, quia respuentes illũ, qui iã uenit, aliũ sibi pollicẽtur Messiã. Hinc ipse cũ dixisset: Ego ueni in noĩe patris mei, & nõ accepistis me, subiunxit. Si alius uenerit in nomine suo, illũ accipietis. Porrò Chrũs illos bene expectat, uidelicet donec plenitudo gentiũ introeat. Cæcitas (inqt Apostolus) ex parte cõtigit in Israel, donec plenitudo gentiũ intraret, & sic omnis Israel saluus fieret. Hoc ipsum est quod hic continuo subiungit. [Et post hec reuertentur filij Israel, et querent dominum deum suum, & Dauid regem suum, & pauebũt ad dominum, & ad bonum eius in nouissimo dierum.] Interea nõ fornicaberis (inqt) & non eris uiro. Hoc est, nec amatoribus turpiter te prostitues, nec mihi uiro legitimo cõiungeris, à quo conducta es. Istis nanq; diebus Israel siue synagoga, neq; fornicatur publice cum Baal, siue cum uitulis aureis, sicutt unc faciebat: neq; uiro suo Christo est, ac perinde nec patrem Christi deum habet. Post istos dies, siue post hæc reuertentur (ut iam dictum est) quia cum plenitudo gentium intrauerit, quærent dominum deũ suum, & Dauid regẽ suum, id est, deũ patrẽ & filiũ eius confitebuntur Iesum Christum: Et pauebunt (inquit) ad dominũ, & ad bonũ eius in nouissimo dierum. Duabus personis, scilicet patri & filio, tertiam addidit, id est spiritũsanctũ, dũ præmisso, & quærent dominũ deũ suũ, & Dauid regẽ suũ, subiunxit, & pauebunt ad dominũ. Pauebunt plane, id est ineffabiliter admirabũtur, attoniti pro magnitudine rei uel gaudij sui, uidelicet quomodo pauebat Thomas quãdo dicente sibi dño. Infer digitũ tuum huc, & uide manus meas, & affer manũ tuã et mitte in latus meũ, & noli esse nicredulus, sed fidelis, Respõdit, & dixit ei. Domnus meus & deus meus. Sicut eni Thomas cũ cæteris discipulis illa die nõ fuit quando Iesus uenit, & dicentibus illis: Vidimus dominũ, Non credidit: post octo aũt dies erat cũ eis, & uenientem iterum Iesum, uidit & credidit: sic hodie Iudæi nobiscũ non sunt, & dicẽtibus nobis, resurrexisse illũ quẽ crucifixerũt, nõ credunt: Post hæc aũt nobiscũ erunt, & cognoscent eũ, & pauebũt ad bonũ eius in nouissimo dierũ. Sequitur.

Futura Iudeorum cõuersio.

Ioh, 5

Ro. ii.

Iohan. 20

CAP. IIII.

[Audite uerbum domini filij Israel, quia iudicium domino cum habitatoribus terre. Non est enim ueritas, & non est misericordia, & non est scientia dei in terra. Maledictum, & mendacium, & homicidium, & furtum, & adulterium inundauerunt, & sanguis sanguinem tetigit.] Postq̃ in capite libri (ut dignũ erat) de Christo scripsit, mirã similitudinẽ siue parabolam adhibens de muliere, ad quã semel & iterũ ac tertio iussus est accedere. Itemq; de muliere dilecta & adultera, quã iussus est adhuc diligere: nũc eemũ agit id, qđ nõ quidẽ primũ, sed tamen bonũ secundariũ est in ordine officij prophetici, scilicet peccata redarguendo populi, in qbus tũc erat & pro qbus tandẽ mereref proijci atq; dispdi. Sic Ezechiel quoq; in capite libri, id est in prioribus uisionibus longe post futura, pscripsit mysteria filij dei p quatuor facies, hoĩs, uituli, leonis, atq; aquilæ uolantis: & tũc demũ q̃ minora uel secundaria sunt, phetauit uel scripsit, scilicet instantẽ captiuitatẽ populi in Babyloniã transmigraturi. Tu ergo (inqt) fili hoĩs, fac tibi uasa transmigratiõis, & transmigrabis per diẽ corã eis &c. Ait itaq;. Audite uerbũ domini filij Israel, qa iudicium dño cum habitatoribus terræ. Filij Israel, iamiam in captiuitatẽ ducendi, quibus non addet dñs ultra misereri, quibus dicit dominus, non populus meus uos, audite uerbũ domini, audite & scitote: quia iudicio uobiscũ agitur, quia uos nõ sine causa patimini aut patiemini: sed multis causis p̃cedentibus. Audite & scitote uos, audiat & sciat orbis uniuersus, omnesq; generationes, tã p̃sentes q̃ futuræ, causas esse magnas. propter quas relinquamini absq; misericordia, propter quas dño uobiscũ fit iudiciũ sine misericordia. Quę nã illæ sunt causæ? Ait, Nõ ẽ em̃ ueritas, & nõ est miscđia, & nõ est sciẽtia dei in terra, &c̃. Anteq̃ causas hmõi ptractemus, sciendũ est, quia peccata populi illius non minora q̃ gentiũ peccata percutit, & in sola Christi fide, per quã & Abrahã anteq̃ circũcideref, iustificatus est, iustificationẽ hæc prophetica ueritas cõstituit atq; repromittit. ¶ Et ut totũ prophetiæ corpus p̃lucescat, iã dicimus, qa septies ab hinc usque ad finem uo

Exodi. 12

Argumentum & summa, totius prophetiæ libri huius:

nem uoluminis peccata cōmemorat atq; replicat, & p singulas uices in Christū sermo recurrit q solus omniū credētiū atq; pœnitentiū iustitia est. Vices istæ iā numerandæ uel p̄signādæ sunt: Primo, inter cætera sic prosequēs secūdū multitudinē eorum sic peccauerūt mihi, fornicati sunt, & nō cessauerūt, spūs eñ fornicationū decepit eos, & fornicati sunt à deo suo, qm̄ ipsi cū meretricibus uersabātur, & cū effœminatis sacrificabāt, particeps idolorū Effraim, dimitte eū. Quibus utiq; dictis illos nō minus q̄ Gentiles sub peccato esse causat, atq; cōuincit, tandē Christū q solus iustificat utrosq; taliter loquentē, introducit. In tribulatione sua mane cōsurgent ad me dicentes. Venite, & reuertamur ad dñm, qa ipse cœpit & sanabit nos, percutiet & curabit nos, &c. ¶ Secūdo ita incipiens. Ipsi aūt sicut Adā trāsgressi sunt pactū, ibi p̄uaricati sunt in me. Galaad ciuitas operantiū idolū, subplantata sanguine & quasi fauces uirorū latronū, & cætera usq; ad illud, ex dieb⁹ Gabaa peccauit Israel, ibi steterunt, non cōprehendet eos in Gabaa præliū super filiis iniquitatis, iuxta desideriū meum corripiā eos, cōgregabuntur super eos populi, cū corripiētur propter duas iniquitates, tandē iustū & iustificantē Christū sic introducit. Effraim uitula, docta diligere triturā, & ego transiui super pulchritudinē colli eius. Ascendā super Effraim, arabit Iudas, cōfringet sibi sulcos Iacob. Seminate uobis in iustitia, metite in ore misericordiæ, innouate uobis nouale tēpus aūt requirēdi dñm cū uenerit, q docebit uos iustitiā. ¶ Tertio cōfestim pctā repetēs Arastis (inqt) impietatē, messuistis iniquitatē, comedistis fructū mēdacii, &c. quib⁹ p̄missis, cōtinuo saluatoris eiusdē aduētū re pmittit, sic eloqns psonā dei patris. Sicut mane trāsiit ptransiit rex Israel, quia puer Israel, & dilexi eū, & ex Aegypto uocaui filiū meū. ¶ Quarto itidē pctā replicans & dicens Baalim immolabant, & simulachris sacrificabāt, & ego q̄si nutritius Effraim portabā eos in brachiis meis, & nescierūt qđ curarē eos in funiculis Adā, trahā eos in funiculis charitatis, & ero eis q̄si exaltans iugū super maxillas eorum, & declinaui ad eū, ut uesceretur, nō reuertetur in terrā Aegypti, & Assur ipse rex eius: qm̄ noluerūt cōuerti, &c. repente ad eūdē saluatorē sermo recurrens, ipsumq; repromittens. Post dñm (inquit) ambulabūt, q̄si leo rugiet, qa ipse rugiet, & formidabūt filii maris, & uolabūt q̄si auis ex Aegypto, & q̄si colūba de terrs Assyriorum. & collocabo eos in domibus suis, dicit dñs. Deniq; dñs de quo ait, quasi leo rugiet, saluator noster est, de q̄ & patriarcha Iacob p̄dixerat catulus leonis Iuda, ad predā fili mi ascēdisti, requiescēs accubuisti ut leo, & q̄si leæna ipsa rugiit, & formidauerunt filii maris: Quia resurrexit, & p̄dicatores aplos suos misit, & timuerūt atq; ad pœnitentiā cōuersæ sunt nationes orbis, & auolauerūt & nūc usq; auolare non desinūt: quasi auis ex Aegypto huius seculi, & collocat eos in domibus suis, uidelicet in supernis mansionibus, de qbus ait. In domo patris mei mansiones multæ sunt. Si q̄ minus dixissem uobis, qa uado parare uobis locū, &c. ¶ Quinto pctā repcutiēs cōfestim dicēdo: circūdedit me in negotiatiōe Effraim, & in dolo domus Israel, & cætera usq; ad id, Iccirco erunt q̄si nubes matutina, & sicut ros mane p̄teriens, sicut puluis turbine raptus ex area, & sicut fumus de fumario: cōtinuo saluator ipse suū repromittens aduentū. Ego aūt (inqt) dñs deus tu⁹ ex terra Aegypti, & deū absq; me nescies, & saluator nō est p̄ter me, &c. ¶ Sexto, ptinus pctā cōmemorās dñs dicēdo: Iuxta pascua sua adimpleti sunt, & saturati sunt, & eleuauerūt cor suū, & obliti sunt mei, & c. tūc demū itidē suū repromittens aduentū, de manu mortis (inquit) liberabo eos, & de morte redimam eos: Ero mors tua ò mors, ero morsus tuus inferne, & cætera, usq; ad id, & ipse diripiet thesaurū oīs uasis desiderabilis, ipse inquam uidelicet Chrūs, q in psona sua dixerat. Ero mors tua ò mors, qa per mortem suā fortem armatū uicit, & uasa eius diripuit. ¶ Septimo, acriter eadē peccata cōdemnās propheta, dicēdo. Pereat Samaria, q̄niā ad amaritudinē concitauit deū suū, in gladio pereat, paruuli eorū elidantur, & fœtæ eius discindantur: protinus in Christū uel Christi aduentū respiciēs, cōuertere (ait) Israel, ad deum tuum, & cætera, usq; in finem. Quibus utiq; & ueri Israelis conuersionē & peccatorū per eundē Christū remission ē, & donorū spūs sancti abundantem et gratuitā mystice p̄signat effusionē. Ita quotiens peccata gentis percutit siue enumerat, totiens in aduētū siue sacramētū filii dei suū propheticus sermo cursum terminat, illud uidelicet innuens, quod iustificari & à peccatis saluari non aliter q̄ per grām uel fidē eius qs possit. Unde apostolus tam Iudæorū q̄ Gentiū peccatis opportune cōmemoratis, tandē dicit

Infra.io.

Gene.49

Ioan.14

Romas Iustificati igitur ex fide, pacem habemus ad deum, per dominũ nostrum Iesum Christũ ¶ Nunc ipsum literæ uel expositionis ordinẽ ingrediamur. Præmisso (ut iã dictũ est) audite uerbũ dñi filij Israel, quia iudiciũ dño cũ habitatoribus terræ: Quo dicto, nõ tantũ attẽtos, uerũ & attonitos reddere potuisset eos, si haberent aures audiendi, cõfestim causam ingrediens sic incipit. Nõ est eñ ueritas, & nõ est misericordia, & nõ est scientia dei in terra. Maledictũ, & mendaciũ, & homicidiũ, & furtũ & adulteriũ inundauerũt, & sanguis sanguinẽ tetegit. Propter hoc lugebit terra, & infirmabitur oĩs qui habitat in ea, in bestia agri, & uolucre cœli, sed & pisces maris cõgregabũtur. Veruntamen unusquisq; non iudicet, & nõ arguatur uir. Populus eñ tuus, sicut hi q cõtradicũt sacerdoti, &c. Fere totam hanc sermonis prophetici partẽ, usq; ad id quod ait, in tribulatione sua mane consurgent ad me. Hic præscribi ratio postularet, nisi festinãtis ad expositionem lectoris uitaremus offensam.

Eadẽ materia Pauli ad Romanos, quæ Osee. ¶ Deniq; arbitramur aplm nusq̃ certius respexisse aut respicere potuisse, ut ad Romanos scribẽs redargutis uehemẽtissime peccatis gentiliũ, diceret protinus cõuersus ad Iudæum Propter qd inexcusabilis es ò homo oĩs q iudicas. In quo eñ iudicas alterũ, teipsum cõdemnas. Eadẽ eni agis q̃ iudicas, &c. Reuera si nosse cupis q̃ uere Iudæo iudicanti gentilem dixerit, eadẽ enim agis q̃ iudicas: mala hæc loco p̃senti conscripta de Iudæis confer malis illis quæ de gentibus Apostolus cõmemorauit illic, & luce clarius liquebit, quia mala illorũ et mala istorũ, non utiq; similia, uerum eadem sunt. Verba quidẽ diuersa, sed res eædẽ sunt

Rom. 2

Roma. 1 Illud breuiter prælibandum, quia sicut Apostolus illic ait: Propter qd tradidit illos deus, uidelicet gentiles, in desideria cordis eorũ & in immunditiam: & hoc ipsum traditionis uerbum tertio repetiuit dicens: Propterea tradidit illos deus in passiones ignominiæ. Itemq; Et sicut non probauerunt deũ habere in notitia, tradidit illos deus in reprobũ sensum, ut faciant ea, quæ nõ conueniunt. Ita & hic Iudæum fornicantẽ idẽ deus tertio tradit uel tradi iubet, dũ derelinquit & redargui prohibet. Primo nãq; dicit: Veruntamẽ unusquisq; nõ iudicet, & nõ arguatur uir. Populus enim tuus sicut hi q cõtradicũt sacerdoti. Secũdo aũt: Non uisitabo sup filias uestras, cũ fuerint fornicatæ, & sponsas uestras cũ adulterauerint q̃niã ipsi cũ meretricibus uersabant, & cũ effæminatis sacrificabant. Deinde tertio: Particeps idolorũ Effraim, dimitte eũ, Separatũ est conuiuiũ eorũ, fornicatione fornicati sunt. Sano quippe intellectui non aliud est, qd iuxta Apostolũ deus gẽtiles tradidit q̃ q iuxta hũc prophetam Iudæũ uirum uetuit argui: non uisitare se dixit, dimitti iussit, uidelicet secundũ desideria cordis sui. Item qd de gentibus Apostolus ait, repletos omni iniquitate, malicia, fornicatione, auaritia, nequitia, plenos inuidia, homicidio, &c. Hoc idẽ de Iudæis propheta hic enũciat, breuius tñ, cũ dicit. Maledictũ, et mendaciũ, & homicidiũ, et furtũ, & adulteriũ inundauerũt, et sanguis sanguinẽ tetigit. Vnde mirãda et laude digna uere sapiẽtis apostoli dispensatio, qui in disceptatiõe Iudæorũ et Gentiliũ, quæ causa fuit scribendi epistolã ad Romanos, ut utrosq; cõpesceret, prius Gentiles tetigit q̃ Iudæos. Quã ob causam? Videlicet quia ex Iudæis quidẽ, omniũ gentiũ cõtemptoribus, totũ certamen oriebatur, & reatus eorũ maior erat: quia legẽ habentes, legis erant p̃uaricatores, atq; iccirco prius ipsi debuerãt repercuti, & ostẽdi sibimet q̃les fuerint: sed gẽtiles ad audiendũ patentiores erant, Laudabilis ergo (ut iam dictũ est) dispensatio siue discretio redarguentis apostoli, qa redargutionẽ illorũ differens, qui merebãtur quidẽ magis et prius redargui, sed minus erãt patientes, prius illos rerdaguit, q minus qdẽ dãnabiles, sed magis erãt patiẽtes. Igitur (ut supra diximus) prolixũ sermõis huius prophetici capitulũ causa hic postulabat p̃scribi et sermõi apostolico cõferri, sed nos utriusq; summã sic tetigisse cõtenti, deinceps carptim singula percurramus: paulatimq; singula, horũ qualiter singulis apostoli dictis consonent, intueamur.

Sapiens dispensator Paulus.

ait. L Non est veritas, & non est misericordia, & non est scientia dei in terra. ⌋ Iccirco (inquit) iudiciũ est dño cũ habitatoribus terræ, iudiciũ (inquã) & non misericordia, neq; enim addã ultra misereri domui Israel, qa in terra, id est, eisdẽ habitatoribus terræ nõ est ueritas, & nõ ẽ misericordia, et non est sciẽtia dei. Tria hæc si bñ cõsiderent, digna sunt ut ubicũq; fuerint, cedat iudiciũ, & accedat misericordia dei: ubicũq; aũt non fuerint, misericordia locũ nõ habeat iudiciũq; fiat. Vbi nãq; nõ ẽ ueritas, illic neq; cõfessio pctõrũ ẽ: et econuerso, ubi cõfessio pctõrũ nõ est, illic ueritas nõ est. Si dixerimus (inquit Aplus) qa peccatũ

Vbi ueritas cõfessio peccatorum

1 Iohan. 1

nonha

non habemus, ipsi nos seducimus, & ueritas in nobis non est. Ecce aūt hic paucis interie-ctis dicit. Verūtñ unusquisq; nō iudicet, & nō arguat uir. Populus enim tuus sicut hi q cō-tradicūt sacerdoti. Nimirū cōtradicere sacerdoti, eit peccatū defendere, quia sacerdotis of-ficium est, populū de peccato arguere. Igitur sicut in gentibus ueritas non erat, ita & in Iu-dæis, siue in illo carnali Israel ueritas non fuit, aut est. ¶ At uero acerbius istam ueritatis ab-sentiā in gentib⁹ redarguit Apostolus, cū dicit: Reuelatur enim ira dei de cœlo super omnē impietatē & iniustitiā hominū eorū, qui ueritatē dei in iniustitia detinent, quia quod notū est dei, manifestū est illis, &c. Ergo ut culpa Iudæorū cōtra ueritatē, culpæ gentilium uera-citer æquiparetur, quæramus, & mox occurret, qūo & illi ueritatē dei in iniustitia detinue-runt. Formatis nanq; uitulis aureis, dixerunt: Hi sunt dīj tui Israel, qui te eduxerunt de ter-ra Aegypti. In hac iniustitia, tam Hieroboam, q populus ueritatē dei detinuit atq; deps-sit, non enim ignorabant, sed ignorantiam simulabant, quia quod notum est dei, manife-stum erat in illis, non tantum (sicut gentilibus) à creatura mundi, sed plusq̄ gētilibus, à scri-ptura susceptæ legis. Ad summum, quia sciderant sese à domo Dauid, illa ueritas non e-rat in eis, de qua idem dicit: Iurauit dominus Dauid ueritatē, & non frustrabitur eum, de fructu uentris tui ponam super sedem tuam. ¶ Misericordia quoq; non est in eis, inquit, & hoc par est ei, quod itidem Apostolus de gentilibus dicit. Sine affectione, absq; fœde-re, sine misericordia. Usqueadeo & isti erant sine misericordia, ut nec etiam ieiunantes mi-sereri scirent, sicut sub eisdem temporibus de ipsis dixit & scripsit Esaias: Ecce in die ieiu-nīj uestri inuenitur uoluntas uestra, & omnes debitores uestros repetitis, Ecce ad lites & cōtentiones ieiunatis, & percutitis pugno impie. Ut breuiter multa, quæ hinc dici pote-rāt, concludā, cum dicit, non est misericordia, consequitur, quia nec est dilectio siue chari-tas, non solummodo in proximum, uerumetiam in deū. Qui enim non diligit proximū, nec miseretur proximo, constat quia nec diligit deum. Hinc Iohannes dicit: Qui habue-rit substantiam mundi huius, & uiderit fratrem suum necesse habere, & clauserit uiscera sua ab eo, quomodo charitas dei manet in eo? Iustum ergo etiam pro hoc iudicium domi-no, ut uidelicet, quia non diligūt, nec ipsi diligantur: quia non miserentur, nec ipsi miseri-cordiā consequant, sicut iam superius cū dixisset: & uoca nomen eius absq; misericordia, confestim ait: quia non addam urtra misereri domui Israel, sed obliuione obliuiscar eorū. ¶ Et non est (tat) scientia dei in terra. Hoc loco, si ad uersiculū respicias, qa postmodū seqt: quia tu scientiā repulisti, repellā te, ne sacerdotio fungaris mihi: nimirū quod hic de Iudæ-is siue Israeliticis dicit, par est ei quod de gentilibus itidem Apostolus ait, quia non proba-uerunt deum habere in notitia. Hoc de illis dixit, quibus non quidem ex lege promptum erat dei notitiam habere, sed nihilominus poterat illis notum esse, imo nec ipsam eius no-titiam non poterant non habere. Deus enim, inquit, illis manifestauit. Inuisibilia enim ipsius à creatura mundi per ea quæ facta sunt, intellecta conspiciuntur, sempiterna quo-que uirtus eius & diuinitas, ita ut sint inexcusabiles. Quanto magis de Iudæis idem dici conuenit, quibus non tantum à creatura mundi, uerum ex lege scripta propositam con-stat fuisse scientiā siue notitiam dei? Porro de uerbo quo ait, quodq; iam ex parte comme-moratum est, quia tu scientiam repulisti, postmodum suo loco plenius dicendum erit. Sequitur: [Maledictum & mendacium, & homicidium & furtum, & adulterium, inundauerunt, & sanguis sanguinem tetigit.] Sine dubio & hoc illi par est quod de gentilibus ibidem loquens Apostolus. Repletos, ait, omni iniquitate, malicia, fornicatio-ne, auaritia, nequitia, plenos inuidia, homicidio, contentione,, dolo, malignitate,, susurro-nes, deo odibiles, cōtumeliosos, supbos, elatos, inuētores malorū, parētibus nō obediētes insipientes, incompositos. Nam quod sequitur, sine affectione, absq; fœdere, sine miser, cordia, idem est ut iam ante diximus, quod hic præmissum est. Non est enim ueritas, nō est misericordia. Quod ille gentiles talibus repletos ait. Hoc idem iste de Iudæis sufficien-ter exprimit uerbo inundationis, dicendo, inundauerunt: quod nimirum non mediocri-tatis sed plenitudinis est uerbum. Iccirco hæc dicimus, & iccirco huius prophetici & illi-us apostolici loci collationem facimus & facturi sumus, ut memoriam non excidat qd, sic-ut iā añ dixim⁹, rectissime apostolis enumeratis gentiliū uitijs, conuersus ad hominē Iudæ-

Inexc

Rom. I

3. Regum. 12

Psalm. 131
Ubi non misericordia, ibi nec charitas.

Esa. 58

I. Iohā. 3.

Scientiā de deo

Rom. I

Ubi supra.

Sãguis sanguinem tetigit. Inexcusabilis es(inquit)qui iudicas, eadẽ em̃ magis q̃ iudicas. ¶ Cætera cũ per se satis pateant, de hoc uno quod ait, & sanguis sanguinem tetigit, quæritur quid sit. Nã recte quidẽ intelligitur, ac si dictũ esset, peccatũ peccato superadditũ uel appositũ est, quia solet sanguinis nomine peccatũ designari, ut illic, Libera me de sanguinibus deus deus salutis meæ, sed hoc sensu nihil aliud dixisse uidetur q̃ præcedentia sonuerũt. Dicendo nanq;, maledictum & mendaciũ & homicidiũ, & furtũ, & adulteriũ inundauerunt, quid aliud sonat q̃ peccatũ peccato superadditũ? Ergo cũ dicit, & sanguis sanguinem tetigit, uidet cõsanguinitas culpari; qa contra legẽ dei est, dicẽtis, Omnis homo ad proximã sanguinis sui non accedat. Talibus ac tantis p̃missis malis. **Propter hoc(inquit)lugebit terra, et infirmabitur omnis qui habitat in ea: in bestia agri et volucre cœli, sed et pisces maris congregabuntur.** Sensus iste est. Quia mala hæc quæ p̃dixi inundauerũt, terra ipsa quæ nõ peccauit, aut peccare potuit, utpote res inanimata, uindictæ participacionẽ sustinebit, & lugebit, id est delectabilis species eius nõ erit, uersis in cõtrariũ, siue in tẽperiẽ elementorũ naturis, & deficientibus pariter cũ hoibus his, quæ ad usum creata sunt hoĩs, scilicet bestijs agri & uolucribus cœli, & piscibus maris. Congregabũtur(ait)pisces maris, id est simul adducentur, ut ipsi quoq; partẽ sustineant uindictæ pro peccato hoĩs, & diminuatur copia bonorũ oim non solũ in agris, uerũetiã aquis. Sequitur **Veruntamen vnusquisq; non iudicet, et non arguatur uir.** Miro modo q sic peccata punit, peccãtes uetat iudicari, prohibet argui. Cur ita uelit, cõtinuo causam subiungit. **Populus enim tuus sicut hi qui contradicunt sacerdoti.** Hic meminisse oportet illius uersiculi. Exacerbauit dñm peccator, secundũ multitudinẽ iræ suæ non quæret. Quis peccator, uel qñ exacerbauit dñm? Nimirũ ille peccator, qui cũ uenerit in profundũ maloɣ, cõtemnit: tũc exacerbat dñm, qñ peccatis suis rebellionẽ addit, & opa sua defendit, sicq;(ut alibi scriptum est)currit aduersus dñm extento collo, & pingui ceruice armatus est. Istud, siue peccata istius, secũdũ multitudinẽ(inquit)iræ suæ nõ quęret, id est nequaq̃ in uirga iniquitates eius, neq; in uerberib⁹ peccata eius uisitabit, sed tacebit nũc, locuturus tẽpore alio. Dicet em̃, Hæc fecisti, & tacui. Igitur cũ dicit, unusquisq; nõ iudicet & nõ arguatur uir, populus em̃ tuus sicut hi, q contradicunt sacerdoti Magnã nimis irã intẽdit qa secundũ multitudinẽ iræ suæ nõ quæret, nõ iudicat, nõ arguit, ut auferat misericordiã suã ab eis, sicut in initio dixerat, qa nõ addã ultra misereri domui Israel. Itẽ. Quia uos nõ populus meus, & ego nõ ero deus uester. Quid enim est quod ait, Populus em̃ tuus sicut hi q contradicunt sacerdoti, nisi ac si diceret, qa rebelles sunt, & in superbiã elati, peccata sua defendũt? Sacerdotis nanq; officiũ est(ut iã ante p̃libauimus:)populũ uice dei de peccatis arguere. Qui ergo sacerdoti cõtradicunt, secũdum exẽplũ Adæ, qui deo cõtradixit, dũ peccatũ suũ defendit, atq; iccirco sicut ille de paradyso sic iste(quicũq; est)à dei regno, & ab ecclesia p̃senti pellitur, ut hic idẽ populus in Assyrios. His dictis cõfestim ad ipsum populũ apostraphã facit, & dicit. **Et corrues hodie, et corruet etiam propheta tecum.** Me nõ iudicante, me nõ arguente, pro eo q̃d sis ò popule, sicut hi qui contradicunt sacerdoti, corrues hodie, subauditur iniquitate, q̃ ruina hodie fit, siue hodierna est, uidelicet ad distinctionẽ sequẽtis ruinæ: qua rues post hæc in pœnã gehennæ, qui hodie ruis in foueã culpæ. Ruet etiã propheta tecũ, subauditur cęcus, qui tibi cæco ducatũ p̃bet, qa pseudo propheta est: Quales nimirũ prophetæ Baal extiterunt CCCCL. uiri, q ruinę primitias ppessi sunt, qñ Helias pro dño zelatus illos occidit. Itaq; te ruente hodie, qa cæcus es, ruet etiã propheta tecũ, nihilominus cæcus. Nunq dem̃ p̃t cęcus cæco ducatũ p̃bere? Nõne ambo in foueã cadẽt? Nã de ipsa cæcitate mox sequitur. **Nocte tacere feci matrem tuam.** Quid em̃ de nocte dicit, nisi de ignorantiæ tenebris? Deniq; & cõtinuo subiungit, exprimens noctẽ illã. **Conticuit populus meus, eo q̃ non habuerit scientiam.** Quod aũt eadẽ inscitiæ nox uoluntaria fuerit, q̃d illas ignorãtię tenebras sponte admiserit, nolendo intelligere, ut bene ageret, sequens uersiculus testis est. **Quia tu scientiam repulisti, repellam te ne sacerdotio fungaris mihi;** Q; si adhuc quæritur ubi uel qñ, quid dicẽdo, quid agendo, populus ille scientiã dei, repulerit: ecce in libro Regũ scriptũ est. Proloquente Hieroboã ois multitudo Israel, cum dixisset ad Roboam filiũ Salomonis, pater tuus durissimũ iugũ imposuit nobis, &c. repente concia-mauit,

Marginal notes: Psalm. 50: | Leuiti. 18, | Psalm. 9 | Prouer: 18 | Iob: 15 | Psalm' 49, | Sacerdotis officium | 3 Reg. 18 | Matth, 12 | 3. Regũ. 12

mauit. Quæ nobis pars in Dauid, uel quæ nobis hæreditas in filio Isai? Redi in tabernacu- Psalm.131
la tua Israel. Nunc uide domũ tuam Dauit. Recessitq; Israel à domo Dauid. Nimirum sic recedendo, scientiã repulit, scire nolens, attendere cõtemnẽs, quod scientia & salus esset ex domo Dauid, cui iurauerat dñs, dicens: De fructu uentris tui ponã super sedẽ tuã. Repellendo ergo Dauid Nonne illũ, in quo uera scientia est, fructũ uentris eius repulit? Excogitato nanq; cõsilio Hieroboã fecit duos uitulos aureos, & dixit eis. Nolite ultra ascendere in Hierusalẽ. Ecce dĳ tui Israel, qui eduxerunt te de terra Aegypti. Igitur ista nox, ista scientiæ repulsio, de qua culpatur populus hic, par illi est, quod loco sæpe dicto Apłus de genti- Rom.1
bus ait: Quia cũ cognouissent deũ, non sicut deũ glorificauerũt aut gratias egerũt, sed euanuerũt in cogitationibus suis, & obscuratũ est insipiens cor eo℞. Dicentes eñ se esse sapientes, stulti facti sunt, & immutauerunt gloriã suã in similitudinẽ imaginis corruptibilis hoĩs, & uolucrum & quadrupedum & serpentium. Nonne faciendo uitulos & colendo illos, Psalm..105
immutauerũt gloriã suã Hieroboã & omnis Israel in similitudines eiusmodi: presertim cũ de alio quoq; tẽpore Psalmista dixerit contra eundẽ populũ, non utiq; gentiũ, sed Iudæorũ. Immutauerũt gloriã suã in similitudinẽ uituli comedentis fœnũ. Vere ergo isto℞ quoq; obscuratũ est insipiens cor, nõ minus q̃ gentiliũ, & ipsa cordis obscuratio nox est, de qua nunc dicit: nocte tacere feci matrem tuã. Matrẽ sane populi dicit magistrã eius synagogã. Hæc nimirũ nocte tacere cõpellitur, dũ propter insipientis & obscurati cordis tenebrosam ignorantiã, docendi authoritas siue locus ille aufertur. Tacente aũt matre q̃ docebat, necessario conticuerũt, id est simul tacuerũt & filĳ qui docebantur. Confestim ergo cõuersus ad eos qui mirarent tinniẽtibus utrisq; auribus, & dicerent, quare sic fecit dñs terræ huic & populo huic: iccirco (ait) cõticuit populus meus, quia nõ habuit, imò habere noluit scientiam. In quo cõticuit? In eo uidelicet, q; celebrare uel celebris esse desĳt, quia festiuitates eius: sabbata eius, neomenias siue Calendas eius, & oĩa festa tẽpora eius ego proieci. Satius nãq; mihi est, ut in captiuitatẽ ducti cõticescant, q̃ ut sub noĩe meo coram uitulis suis tripudient, & cantando subsiliant. Dicoq; populo huic. Aufer à me tumultũ carminũ tuo℞, descende & Amos.5
tace in terrã captiuitatis, in terrã Assyrio℞. Q, si adhuc murmurat & dicit, quare sic factũ est mihi, dico illi, quia tu sciẽtiã repulisti, repellã te ne sacerdotio fungaris mihi. Itaq; sacerdotio nequaq̃ fungi & conticescere, paria sunt, quia uidelicet sicut in functione sacerdotĳ pollet eloquĳ libertas, sic ecõtra in defunctione uel depositione sacerdotĳ cadit loquendi Psalm.105
authoritas. Sequitur: [Et oblita es legis dei tui, obliuiscar filiorum tuorum & ego.] Obliuio pro contemptu ponitur hic, quẽadmodũ & illic. Cũ dixisset Psalmista. Et mutauerunt gloriã suã in similitudinẽ uituli comedẽtis fœnũ, cõtinuo subiunxit. Obliti sunt de- 3.Reg.12
um qui saluauit eos. Causa nãq; similis, imò eadẽ uel maior pcesserat, ut diceret hic, & oblita es legis dei tui, qa uidelicet tũc unũ in deserto fecerat uitulũ, nũc aũt duos, alte℞q; eo℞ in Dan, & alte℞ posuerũt in Bethel. Loquit aũt cõuersus ad illã de q̃ dixerat, nocte feci tacere matrẽ tuã, uidelicet matrẽ populi synagogã, siue sacerdotũ, aut senio℞ cœtũ, de q̃℞ regimine uel magisterio populares pendebant: Oblita ergo es legis, id est cõtempsisti legẽ dei tui: par pari refero, quia obliuiscar filio℞ tuo℞, id est cõtemnã filios tuos & ego, quẽadmodum & superius dixi, quia nõ addã ultra misereri domui Israel, sed obliuione obliuiscar eorum. His dictis ap illã matrẽ, id est sacerdotũ & magistro℞ turbã siue multitudinẽ, rursus ad auditores conuertitur, & de eisdẽ taliter conquerendo loquitur. [Secundum multitudinem eorum sic peccauerunt mihi, gloriam eorum in ignominiam commutabo. Peccata populi mei comedent, & ad iniquitatem eorum subleuabunt animas eorum, & e- Multitudo sacerdotum.
rit sicut populus sic sacerdos, & uisitabo super eum uias eius, & cogitationes eius reddam ei.] Secundũ multitudinẽ inquit. Quicquid extra rationẽ numerũq; uł ordinẽ legitimũ effluit uel super crescit, recte multitudo siue multiplicitas uocari debet. Constat aũt quia diebus illis turba sacerdotũ ultra statutũ sanctæ legis ordinẽ terminũq; excreuerat 3.Reg.12.13
Scriptũ est eñ. Et fecit Hieroboã phana in excelsis, & sacerdotes de extremis populi qui non erant de filĳs Leui. Item & alibi scriptũ est, quia quicũq; uolebat, implebat manũ suã, & fiebat sacerdos excelso℞. Ita multiplicati sacerdotes fuerant, utpote indifferenter assumpti de cunctis tribubus: Rex ille, ut putabat, sapienter sibi prouiderat, q ut sacerdotum mul-

 titudinem

titudinem haberet, sacerdotes sibi de extremis populi fecerat. Tales quippe, quanto in ple be uiliores, tanto ad honorem illum promptiores: & gauisi sunt sese officio supergredi po pulum, qui conditione extrema latebant intra uel infra populum. Ait ergo. Secundũ mul titudinem eorũ, sic peccauerunt mihi, id est quanto plures sunt uel fuerunt, tanto magis po pulũ, ut in me peccaret, deceperũt. Econtra quid ego? Gloriã (inquit) eorũ in ignominiam cõmutabo. Et est sensus. Quoniã ipsi gloriã suã & olim in similitudinẽ uituli comedẽtis fœ nũ, & nũc in similitudinẽ uitulorũ comedentiũ fœnũ cõmutauerũt, eueniet illis ut sint ei usmodi, de quibus recte dicatur, quorum deus uenter est, & gloria in confusione ipsorũ. In ꝗ em̃ iudicãtur isti, uentrem suũ habere deũ? Videlicet in eo qđ sequit, peccata populi mei comedent. Nimirũ sacerdotes de extremis populi (ut iã dictũ est) assumpti, conditionem si ue paupertatẽ pristinã superare certabant, & qui illos cõstituerat Hieroboã, uerã sanctę le gis imitationẽ se fecisse simulabat. Nã quia ꝓceperat lex, ut filij Leui possessiones proprias non habentes, decimas & oblationes à populo susciperent, & inde sumptus haberẽt: hic de extremis populi sacerdotes fecerat, ut tot decimas atq; oblationes accepturi, quãto fuerant extremi, tanto magis auidi ad colendũ mendaciũ, populũq; decipiendũ sese accingerent. Peccata ergo (inquit) populi mei comedent, id est sicut cœperũt quoad poterũt comedere nõ desinent. Peccata nãq; populi comedebãt, qui pro hoc solũ, ut ipsi decimas atq; oblatio nes caperẽt, populũ in peccatis & in mẽdacio detinebãt, ꝑ oĩa æque ut gentiles illa apostoli sententia digni, ꝗ loco sæpe dicto taliter emittit. Reuelatur em̃ ira dei de cœlo sup oẽm im pietatẽ & iniustitiã hoĩm eorũ, q ueritatẽ dei in iniustitia detinẽt, qa qđ notũ est dei, manife stũ est in illis. Neq; em̃ ignorabant sacerdotes eiusmodi, nihil ueri esse in uitulis illis aureis, sed ueritatẽ detinebãt, ueritatẽ in corde abscondebant, & mendaciũ ꝓdicabãt labijs, dicẽtes, isti sunt dij tui Israel, q te eduxerũt de terra Aegypti. Faciebãt hoc nebulones & gulæ pro priæ serui, ut peccata populi comeder t, q cũ essent de extremis populi, nõ tantũ haberent ad comedendũ, nisi populus peccaret, nisi uitulos pro deo colens, ipsos pro sacerdotibꝰ Le uitici generis honoraret, dando & offerẽdo qđ uentribus eorũ sufficeret. Illi accipientes, dan tem beatificabant, & reuera moriẽtes, id est ad mortẽ peccãtes, quasi de uita securos redde bant. Vnde cũ dixisset, peccata populi mei comedent, continuo subiunxit: Et ad iniquita tem eorũ subleuabũt animas eorũ. Iniquitas quippe illorũ erat discessio à domo Dauid, & à templo dñi, & aureorũ cultus uitulorũ. Ad hanc nimirũ iniquitatẽ subleuabãt animas eorũ confortantes eos dictis mendacibus, ut in uitulis illis tanꝗ in deo cõfiderẽt, nihil metuerẽt tanꝗ minorẽ habentes in auro illo diuinitatẽ, eo qđ uituli pulchri formati essent, & festiui tates opulentas apud illos sæpe celebrarent. De ignominia, quã dicit, & gloriam eorum in ignominiam cõmutabo, postmodũ latius edisserit. Nã interposito, & erit sicut populus sic sacerdos, & uisitabo super eum uias eius, & cogitationes eius reddã ei, continuo subiungit. [Et comedent, & non saturabuntur, fornicati sunt, & non cessauerunt, quoniã dñm dereliquerunt in non custodiendo: fornicatio & uinũ & ebrietas aufert cor. Popu lus meus in ligno suo interrogauit, & baculus eius annunciauit ei. Spiritus em̃ fornicationũ decepit eos, & fornicati sunt a deo suo. Super capita montiũ sacrifi cabant, & super colles accendebãt thymiana, & subtus quercũ populũ & therebyn thũ, & quia bona erat vmbra eius Ideo fornicabũtur filie vestre, & sponse vestre adultere erũt. Non visitabo super filias vestras cũ fuerint fornicate, & super spon sas vestras cũ adulterauerint: quoniã ipsi cũ meretricibus cõuersabãtur, & cũ effe minatis sacrificabãt, & populus non intelligens vapulabit. Si fornicaris tu Isra el, non † derelinquat saltẽ Iuda. Nolite ingredi in Galgala, & ne ascenderitis in Bethauen, neq; iuraueritis viuit dominus, quoniã sicut vacca lasciuiens, declina uit Israel. Nunc pascet eos dominus, quasi agnũ in latitudine. Particeps ido lorum Effraim, dimitte eum. Separatum est conuiuium eorum, fornicatione for nicati sunt. Dilexerunt afferre ignominiam protectores eius. Ligauit eum spiri tus in alis suis, & confundentur a sacrificijs suis.] Totus hic locus illi de apostolo si milis est & sensu & ordine, ab eo quod ait, propter quod tradidit illos deus in desideria cor dis eorum in immunditiam, ut contumelijs afficiant corpora sua in semetipsis, usq; ad illud

Marginal notes: phil. 3 (beside "usmodi, de quibus…"); Num. 18 (beside "ue paupertatẽ…"); Comedere peccata populi (beside "Peccata ergo…"); Ro. 1 (beside "sententia digni…"); al's † delinquat (beside "el, non † derelinquat…"); Ro. 1 (beside "milis est & sensu…").

Qui cum iustitiam dei cognouissent, nõ intellexerunt, quoniam qui talia agunt, digni sunt morte. Et notandum illud maxime, quod sicut Apostolus cum tertio dicat de gẽtibus, tradidit illos deus, secundo uel medio loco ignominiam illorũ magis expressit dicendo. Nam fœminę eorũ immutauerunt naturalem usum, in eũ usum, qui est contra naturã. Similiter autem & masculi relicto naturali usu fœminæ: exarserunt in desiderijs suis in inuicẽ, masculi in masculos turpitudinem operantes. Ita & hic in isto habes de Iudæis. Cum enĩ primo dixisset: ueruntamẽ unusquisq; nõ iudicet, & non arguatur uir. Et nunc secundo dicat: gloriam eorũ in ignominiã cõmutabo. Tertio quoq;, particeps idolorũ Effraim, dimitte eũ, fornicatione fornicati sunt. Quod idẽ est, acsi dicat, tradam uel trado eũ (quo uerbo Ap̃lus usus est) scilicet in passione ignominię. In medio iudicij siue iudicationis huius loco, turpẽ tam fœminarũ q̃ masculorũ magis exprimit causam. Ait enĩ primũ de fœminis. Ideo fornicabuntur filiæ uestræ & sponsæ uestræ adulteræ erũt. Non uisitabo super filias uestras, cũ fuerint fornicatæ, & super sponsas uestras cũ adulterauerint. Statimq́; de masculis subiungit. Quoniã & ipsi cũ meretricibus cõuersabantur, & cũ effeminatis sacrificabant. Nũc ad ordinẽ reuertamur. Dixerat, Peccata populi mei comedent, iudiciũ cõmune tã populo q̃ sacerdotibus cõminatus fuerat, dicendo. Et erit sicut populus sic sacerdos, moxq́; comestionis, imò uoracitatis nimietatẽ culpãs: & comedẽt (inqt) & nõ saturabũtur. Statimq́; subiungit Fornicati sunt, & nõ cessauerũt. Duo mala principalia, scilicet auaritiã, & luxuriam breuiter expressit q̃ insatiabilia sint. Auaritiæ quippe, cũ semel animũ occupauerit, nihil satis est. Ait ergo. Comedent & nõ saturabũtur, id est, accipient à populo sacerdotes, qui de extremis populi cõstituti sunt, & acceptis (quãuis plurima sint) cõtenti nõ erunt. Itẽ luxuria cũ hoiem imbuerit, nunq̃ dicit sufficit, & licet ad horã extinguatur sitis eius, statim reardescit. Ait ergo. Fornicati sunt, & nõ cessauerũt, nã & usq; ad decrepitã senectutẽ in cœno libidinis cõputruerũt, iuxta illud: Cõputruerũt iumẽta in stercore suo, id est, uitã finierũt bruti & immũdi hoies in peccato suo. Cur hoc? Quare fornicari nõ cessauerunt aut cessare potuerunt? Ait. Quoniã dñm dereliquerijt. In quo? In nõ custodiendo, id est in eo q̃ se non custodierũt. Potuerant enĩ se custodire, liberũ habẽdo arbitriũ, simulq́; dei quęrẽdo auxiliũ Hoc nõ fecerũt, sed legitimũ dereliquerunt dñm, & sponte tyranno mortis, id est, pctõ sese subdiderunt. Est aũt ius, ut suis quiq; serui tradãtur dñis. Ergo & peccato debuerũt tradi tanq̃ dño suo, quia ois qui facit peccatũ, seruus est peccati. Itaq;, queadmodũ sæpe dictus Apostol⁹ de gẽtilibus dicit, Propterea tradidit illos deus in desideria cordis eorũ, in immũditiã, ut contumelijs afficiant corpora sua in semetipsis: qa cõmutauerũt ueritatẽ dei in mendaciũ, & creaturę potius q̃ creatori seruierũt: Ita & de istis dicẽdũ, quia dño suo spiritui fornicationis traditi sunt, ut fornicarentur, & nõ cessarent quia dñm dereliquerũt. Fornicatio (inquit) & uinũ & ebrietas aufert cor. Populus meus in ligno suo interrogauit, & baculus eius annunciauit ei. Spũs enim fornicationis decepit eos. Vide quo fornicationis cæcus impetus perduxerit eos. Gentiles, quibus istos in peccato p̃ oĩa cõferimus, immutauerunt gloriam incorruptibilis dei in similitudinẽ imaginis corruptibilis hoĩs & uolucrũ & quadrupedũ & serpentiũ. Populus aũt meus lignũ suũ, baculũ suũ pro deo sibi posuit. Quo ergo iste gentili melior q gentilẽ iudicat? Et uide q̃ rationabiliter, dicturus tantæ amẽtiæ nimietatẽ, p̃misit: fornicatio & uinũ & ebrietas aufert cor, ut uidelicet inexcusabilis sit in eo qđ amisit cor, in tantũ ut baculũ suũ poneret sibi pro deo. Non enĩ casu aut fatali necessitate cor suũ perdidit, ut in tantã deueneret amentiã, sed fornicãdo, bibẽdo uinũ, et inebriando se, uim rationis obruit, ut ueri dei & baculi sui nõ agnosceret distantiã. ¶ Et uere digna et iusta peccati exaggeratio, cũ dicit, in ligno suo, et baculus eius annunciauit ei: quia uidelicet de eodem ligno et deũ et baculũ sibi fecit, ut sit sensus similis illi, quo & Esaias idololatrię stultitiã declamat in his uerbis. Sumpsit ex eis uidelicet lignis saltus, & calefactus est, & succendit & coxit panes. De reliquo autem operatus est deum et adorauit, fecit sculptile et curuar⁹ est ante illud. Medium eius combussit igni, et de medio eius carnes comedit. Coxit pulmentum & saturatus est, et calefactus est, & dixit. Vah, calefactus sum, uidi focũ. Reliquũ autẽ eius deum fecit et sculptile sibi, Cor insipiens adorauit illud. ¶ Præterea est hic intelligendũ genus quoddam diuinationis, de quo proprie dictũ sit, et baculus eius annunciauit ei, quod

Duo mala insatiabilia.

Iohel. 1.

Ioh. 8

Stultitia hominum in idolis

Esai. 44

Græci (ut ait beatus Hieronimus) rabdomitiam uocant. Vnde & in Ezechiele legimus quod uirgas suas miscuerit Nabuchodonosor contra Ammon & Hierusalem, & exierit uirga contra Hierusalem. Et unde tanta amentia populo quondã meo? Spiritus enim (ait) fornicationis decepit eos, & fornicati sunt à deo suo. Quo uno breui uersiculo, utraq; scilicet, tam corporalis q̃ spiritualis, comprehenditur fornicatio: quia uidelicet & spiritualiter fornicati sunt, idololatriã sectando, & corporaliter fornicati sunt, contumeliis corpora sua in semetipsis afficiendo. De spirituali fornicatione protinus dicit: Super capita montiũ sacrificabant, & super colles accendebant thimyama, Subter quercũ & populũ & therebynthum, quia bona erat umbra eius. Hæc erat spiritualis fornicatio, de qua dixit, & fornicati sunt à deo suo. Et nötanda, secũdum uerba hæc, uaga licentia, siue licentiosa fornicationis huiusce uagatio. Non dixit in angulis aut in cubiculis sacrificabant, sed super capita (inqt) montium: super colles foris sub diuo, in publico subter quercum, subter populum: nõ quia propter metum alicuius necesse haberent subtegi saltem ramis & frondibus, sed quia bona erat umbra eius. Fornicatiõis huius pœna est corporalis fornicatio, sicut Apostolus de gẽtilibus ait. Propterea tradidit illos deus in passiones ignominiæ. Nam fœminæ eorũ immutauerunt naturalem usum in eũ usum, qui est contra naturam, & de ista continuo sequitur. Ideo fornicabuntur filiæ uestræ, & sponsæ uestræ adulteræ erunt. Non uisitabo super filias uestras, cũ fornicatæ fuerint, & super sponsas uestras cũ adulterauerint. Sicut aplus ait. Propterea tradidit, & fœminæ eorũ imutauerunt naturalẽ usum: ita & hic alia quidẽ, sed æquipollente coniũctione usus. Ideo (inquit) fornicabũtur filiæ uestræ. Et ille dicẽdo tradidit: & hic dicendo, non uisitabo cũ fornicatæ fuerint: uterq; iustum insinuat iudiciũ dei, dũ in corporali fornicatione derelinquit, & sordidari permittit extra oẽm dignitatẽ rationis eos qui à deo fornicati sunt fornicatione spirituali. Item, queadmodũ illic cõtinuo Apostolus subiungit, similiter & masculi, relicto naturali usu fœminæ, exarserunt in desideriis suis in inuicẽ, masculi in masculos turpitudinẽ operãtes. Ita & hic protinus ait. Qm̃ & ipsi cum meretricibus cõuersabãtur, & cũ effeminatis sacrificabãt. Quod idẽ est ac si diceret. Et cũ fœminis & cũ masculis passiuã libidinis nequitiam masculi perpetrãtes, diabolo semetipsos sacrificabãt, diabolo corpoꝶ suoꝶ templa dedicabãt. Effœminati nãq; dicũtur masculi fœmineo more peccato subditi, iuxta illd. Qui dormierit cũ masculo coitu fœmineo, moriatur. Itẽ, sicut illic Apłus ait de gẽtilib⁹. Qui cũ iustitiã dei cognouissent: nõ cognouerũt qm̃ qui talia agũt, digni sunt morte. Ita & hic cõtinuo de istis subiungit. Et populus nõ intelligẽs, uapulabit. Quod hic dicit, nõ intelligẽtẽ esse populũ, qui utiq; legẽ accepit: & ille gentiles nõ intellexisse ait, quos utiq; iustitiã dei cognouisse pmisit: nõ excusatio est simpliciũ ignorantiũ & errantiũ, sed accusatio est cõtemptus, scire recusantiũ, intelligere nolẽtiũ, sicut ait Psalmus de illo q eiusmodi est, noluit intelligere ut bñ ageret. ¶ Interea nõ ptereunda elocutiõis cautela, qũo impatientiũ offensionẽ, quoad pt, propheta subterfugiat, psens uitãdo tẽpus, & alia ponẽdo tẽpora, nũc quidẽ futuꝶ, nũc aũt pteritũ. Nõ eñ ait plenti tẽpore, ideo fornicãt, sed ideo (inqt) fornicabũtur filiæ uestræ. Itẽ nõ ait, qm̃ & ipsi cũ meretricibus cõuersant, & cũ effeminatis sacrificãt: Sed cõuersabãtur (inqt) & sacrificabant, nõ ad ipsos in faciẽ: sed quasi de aliis ad ipsos loquẽs p apostrophã repentinam: ut amarissimã rematq; aspertimã, modus dictionis utcũq; mitiget inuectionẽ, & nihilominus totã expediat ueritatẽ. ¶ Quid porrò est qđ inter uerba, q̃ loquitur sup Israel, id est decẽ tribus, repẽte cõuertitur, & dicit, si fornicaris tu Israel, nõ delinquat saltẽ Iuda? Quid, nisi fornicationis eiusdẽ, imò fornicationũ earũdẽ scelera in Iudã inundasse innuis, sicut scriptura utique tam prophetica q̃ euangelica palam testis est? Ioram quippe filius Iosaphat regis Iuda, ambulauit in uiis regum Israel, sicut ambulauerat domus Achab, filia enim Achab erat uxor eius, & fecit quod malum est corãm domino. Plena exinde malis histor ia regum Iuda texitur, ita ut Esaias quoq; sub eisdem regibus uisionẽ proloquens super Iudam & Hierusalem, exclamet & dicat. Audite uerbũ domini principes Sodomorũ, pcipite auribus legem dei mei populus Gomorræ. Et ne aliquid minus Iudam q̃ Israel fornicatũ fuisse putes, loquitur deus in Ezechiele: fornicata est Oolla super me, & insaniuit super amatores suos in Assyrios propinquãtes, &c. Post quæ cõtinuo subiungit, Quod cũ uidisset soror ei⁹ Ooliba, plusq̃

Margin notes: Duplex fornicatio. (beside "uirga contra Hierusalem"); Leui. 20 (beside "fœmineo more peccato"); Psal. 35 (beside "pliciũ ignorantiũ"); Cautus eloquendo propheta. (beside "tiũ, sicut ait Psalmus"); 4. Re 8 (beside "bulauit in uiis regum"); Esa. 1. (beside "exclamet & dicat"); Ezech. 23. (beside "syrios propinquãtes")

plusq̃ illa insaniuit libidine, & fornicationẽ super fornicationẽ sororis suæ ad filios Assyriorũ præbuit impudẽter, Hanc uidelicet Oolibã Iudam esse siue Hierusalẽ, notũ est. Nam noia (inquit) Samaria Oolla, & Hierusalẽ Ooliba. Cũ igitur dicit: si forniacris Israel, non delinquat saltẽ Iuda, magna intelligi debet prophetæ admiratio, q̃ Israel semel cœptis fornicationibus cũ uitulis aureis, nõ solũ nõ rediit ad castitatẽ cũ tẽplo dñi & domo Dauid, unde sese absciderat: uerum etiã in illis fornicationibus perseuerãs, Iudã siue Hierusalẽ sibimet consimilẽ effecit, atq̃ ita (sicut Aplus quoq̃ meminit) omnes declinauerũt simul inutiles facti sunt. Non est qui faciat bonũ, nõ est usq̃ ad unũ, &c. ¶ Et ne de fornicatiõibus q̃q̃ filiarũ siue fœminarũ Iuda minus qd æstimes, illud uel maxime pro testimonio est, qd historia libri Regũ refert. Et fecit Asa rectũ ante conspectũ dñi, sicut Dauid pater eius, & abstulit effeminatos de terra, purgauitq̃ oẽs sordes idolorũ, q̃ fecerant patres eius, insup & Maacham matrẽ suã amouit ne esset princeps in sacris Priapi, & in loco eius quẽ cõsecrauerat, subuertitq̃ specũ eius, & cõfregit simulachrũ turpissimũ, & cõbussit in torrente Cedron. Vbi talis erat regina, quales fuisse putas cæteras? Protinus ad utrãq̃, scilicet Hierusalẽ & Iudã dicit. Et nolite egredi in Galgala, & ne ascẽderitis in Bethauen, neq̃ iuraueritis uiuit dominus, quoniã sicut uacca lasciuiens, decliuauit Israel, nunc pascet eos dñs, quasi agnũ in latitudine. Quasi oblitus quod dixerat uerũtamẽ unusquisq̃ nõ iudicet & nõ arguatur uir. Populus enĩ tuus sicut hi qui contradicũt sacerdoti, Nunc iterũ iudicat & arguit dicendo: & nolite ingredi in galgala, & ne ascenderitis in Bethauen. Bethauen nanq̃ ipsa est, quæ prius dicebatur Bethel, ex eo uocata Bethauen, id est domus idoli, quod unus ex uitulis aureis illic positus fuerat ab Hieroboã. ¶ Sed & Galgala locus idololatriæ fuerat antiqor, sicut scriptura testis est memoriale uiri fortis hoc modo prædicans. Cunq̃ obtulisset Ahoth regi Eglon munera, prosecutus est socios, qui cum eo uenerat, & reuersus de Galgalis ubi erant idola, dixit ad regem. Verbum secretũ habeo ad te ô rex. Item post pauca. Ahoth autem, dũ illi turbarentur, effugit & pertransiit locũ idolorum unde reuersus fuerat. Nimirum semel & iterũ dicendo, illũ reuersum esse de loco idolorum, siue de Galgalis, ubi erant idola, reuersionẽ eius ad deum pulchre significat, & iccirco dignũ fuisse quẽ suscitaret dñs saluatorẽ clamantibus ad se filiis Israel, quia iam à peccatis eorũ recesserat. Sed & illud nõ ignorandũ, quia Saul contra uoluntatem domini rex petitus in Galgalis unctus est. Cum ergo dicit, & nolite ingredi in Gaigala, neq̃ ascenderitis in Bethauen neq̃ iuraueritis uiuit dominus, superbiæ simul & idololatriæ atq̃ piuriĩ peccata p̃senti loco arguit, & sicut iam diximus, pene oblitus esse uidetur quod populũ eundem ut contradictorem paulo ante iudicari & argui prohibuit. Iccirco ualde notandum quod cum quasi renunciando faciens apostropham dixisset, quoniam sicut uacca lasciuiens declinauit Israel, nunc pascet eos dominus, quasi agnũ in latitudine, continuo ipse qui supra dixit, ueruntamen unusquisq̃ non iudicet, & non arguatur uir, sententiã confirmat iudiciũq̃ derelinquẽdi, cũ dicit. Particeps idolorum Effraim, dimitte eũ. Idẽ enim est ac si dicat. Nonne ô propheta dixerã tibi, unusquisq̃ nõ iudicet, & nõ arguat uir, popul⁹ enĩ tu⁹ sicut hi qui contradicũt sacerdoti? Vt qd ergo iterũ arguis siue astruere uis, dicẽdo nolite ingredi in Galgala, &c. & sermonẽ effundis ubi nõ est audit⁹? Dimitte eũ, noli iudicare eũ, noli arguere eũ, qa particeps idolorũ ẽ, & pticeps dæmoniorũ, peccãdo nõ per ignorantiã, sed p superbiã atq̃ contẽptũ. Iccirco dimitte eũ, trade uel traditũ relinque illum in reprobũ sensum, ut faciat Effraim ea q̃ nõ conueniunt: ut habeant passiones ignominiæ, ut cõtumelius afficiãt corpora sua in semetipsis, quoniã fornicationes suas diligũt atq̃ defendũt, Nã hoc est qd sequitur. Separatũ est cõuiuiũ eorũ, fornicatione fornicati sunt, dilexerunt afferre ignominiã protectores eius. Separatũ nãq̃ cõuiuiũ, sacrificia dicit dæmoniorũ, quibus cõsequẽter cõmiscetur cõfusio libidinũ iuxta illud. Sedit populus mãducare & bibere, & surrexerũt ludere. Propterea dimitte eũ, quoniam sic faciendo, ut tu quoq̃ testaris, sicut uacca lasciuiens declinauit Israel, uidelicet iugũ legis abiiciens, sacerdoti cõtradicẽs. Sane quod propheta ait, nũc pascet eos dñs quasi agnũ in latitudine, præsentẽ, q̃ in hoc quoq̃ seculo mox recepturus erat Israel, significat ultionẽ. Idem nãq̃ est ac si dicat. In præsenti tẽpore, dũ spũs hos regit artus, me scilicet uiuẽte, pascet eos dñs in latitudine quasi agnũ, id est ducentur ab Assyriis in captiuitatẽ, & ibi in

Rom. 5
Fornicatio fœminarũ spũalis
3. Re. 15
Galgala locus idololatriæ
Iudi 3.
1. Re. 11
Exo. 32

Psal. 48 captiuitatẽ latitudinis terræ dispergẽtur, ibiq; multo tẽpore morabũtur. Agnus nanq; hoc
Agnus: loco nõ simplicitatẽ cõmendat, sed uilitatẽ insinuat, ut illic. Sicut oues in inferno positi sunt mors depascet eos. Itaq; iã tertio iudicauit populum cõtradictorẽ derelinqui, prius dicẽdo Verũtamen unusquisq; nõ iudicet & nõ arguatur uir. Et deinde, Nõ uisitabo sup filias uestras cũ fuerint fornicatæ, & sup spõsas uestras cũ adulterauerint. Et nũc dicẽdo, Particeps idolorũ Effraim, dimitte eũ. Iã ante diximus Apostolũ loquẽtẽ de gẽtib⁹ itidẽ secũdũ hũc sensum tertio dixisse, tradidit illos deus, uidelicet in desideria cordis eorũ, in immũditiam in passiones ignominię, in reprobũ sensum, ut faciãt ea q̃ nõ couenĩũt: Ac pinde tradi hoc eẽ dimitti uel non argui, eo q̃ cõtradicẽtes sint. ¶ Ad hæc & illud solerter intuendũ, qa quam
Superbias per alas designatur Apostol⁹ in gẽtibus denotauit supbiã, cuius pœna eẽt passiua turpitudo libidinis, dicẽdo, sed euanuerũt in cogitatiõibus suis dicẽtes se esse sapiẽtes, stulti facti sunt. Eandẽ & hic denotat in Iudæis siue Israelitis, dicẽdo. Ligauit eũ spũs in alis suis. Per alas quippe supbia siue mentis elatio designat, propter quã dæmones q̃q; interdũ in scripturis p uolucres intelligunt, ut illic. Et aliud cecidit secus uiã, & cõculcatũ est, & uolucres cœli comederunt illud. Spiritus ergo utiq; fornicationis, ut supra dixit, spiritus enim fornicationis decepit eos, ipse ligauit eum in alis suis. i. iccirco cõprehendit eũ, & passiõibus ignominiæ subdidit, qa p superbiã sese extulit, & euanuit in cogitatiõibus suis. Illo spũ ligãte, confundet ait, uidelicet cõfusione passionũ ignominiæ, in operatiõe turpitudinis, & hoc à sacrificijs suis. i. iccirco, qa deũ uiuũ & uerũ dereliquit & dæmonibus sacrificauit in uitulis aureis, & in Baal, cęterisq; deorũ portẽtis. Cõfusionẽ istã mors cõsequit, de q̃ idẽ Apostol⁹ loco sæpe dicto lo-
Rom. i. quitur. Qui cũ iustitiã dei cognouissent, nõ intellexerũt, q̃m qui talia agũt, digni sunt morte: nõ solũ q faciũt, sed etiã, q cõsentiũt faciẽtibus. Igitur ubi Apostol⁹ immũdicias siue cõtumelias & passiones ignominiæ, quas gentiles operati sunt, cõmemorauit. Ex isto maxĩe propheta manifestũ atq; probabile est, q̃ uere, q̃ constãter: conuersus ad Iudæum gentiles iudicãtẽ atq; despicietẽ dixerit, ut supra iã meminimus. Propt q̃d inexcusabilis es ô homo ois qui iudicas. In q̃ enim iudicas alterũ, teipsum condẽnas. Eadẽ eni agis q̃ iudicas. Sequitur ibidem, ptinus. Scimus enim q̃m iudiciũ dei est secũdũ ueritatẽ in eos q talia agũt. Quid

CAP. V.

aliud propheta hic p̃senti loco subiũgit? Ait eni. ⌊Audite hoc sacerdotes & attendite domus Israel & domus regis auscultate, q̃ꝛ vobis iudicium est. Vobis (inquit) iudiciũ est, subauditur (ut Apostol⁹ ait secũdũ ueritatẽ, id est absq; distinctione psonarũ. Nã iccirco & sacerdotes & domũ Israel, id ẽ populũ & domũ regis. i. principes, ad audiendũ & attẽdendũ atq; auscultãdũ inuitauit, qa cũ oibus ita dirigitur ueritas iudicij, ut neq; sacerdotalibus canis, neq; popularibus siue adolescẽtulæ ætati, neq; principũ solijs parcat aut reuerẽtiã exhibeat seueritas iudicãtis. Eadẽ cõsiderata ueritate iudicij: nullã Apostol⁹ distinctio-
Ro. ii. nẽ uult haberi, Iudęi & Græci. Oẽs eñ (inqt) peccauerũt, & egẽt gr̃a dei. ¶ Veruntamẽ in sacerdotes sicut maius pc̃m, ita & maius redũdat iudiciũ. Iccirco p̃ cæteris in eos inuehit districtio sermonis prophetici, cũ protinus subiũgit. ⌊Quoniã laque⁹ facti estis speculationi & rete expansum super Thabor, & victimas declinastis in profundũ. ⌋His nã q; uerbis magnitudinẽ peccati illorũ describit, qa sicut laqueis & retibus in saltibus & in montibus capiunt feræ ac uolucres, ita popularẽ stultitiã fabellis & doctrinæ similibus uersutijs, glutinabãt sacerdotes, ne recordarent domus Dauid & tẽpli dñi, q̃ erat in Hierosolymis sed uitulis regis aureis, cæterisq; seruirẽt simulachris: nõ tantum uerbis, agẽdo ne ire uellẽt, uerũetiã speculãdo & insidias ponẽdo, ne aliqui uolẽtes ire ualerent. Hoc est q̃d ait. q̃m laqueus facti estis speculationi. Thabor aũt mons est situs in cãpestribus Galilææ, rotũdus atq; sublimis, quẽ hic pro quouis mõte ponit, Quia uidelicet sicut in monte saltuoso laquei, uel retia tẽdunt uel expãdũt ad capiẽdum, ita subdola illorũ cõsilia tẽdebãt & effectũ habebãt ad decipiẽdũ. Quod aũt ait, & uictimas declinastis in profundũ, uehemẽter brutã redarguit taliũ dolositatẽ sacerdotũ, qa cũ deberẽt uictimas subleuare in cœlũ, seruiendo & sacrificãdo creatori, dimiserũt eas in profundũ inferni, seruiẽdo & sacrificãdo creaturę auri & argẽti, quorũ fulgor oculos intuentiũ decepit, qa corda cupiditas corrupit. Adhuc ne se
Ibor de ignorantia excusent, sententiã infert maximã maximeq; ualentẽ. ⌊Et ego (inquit) eru-
κοτ ditor omniũ eorũ. ⌋Oẽs eni erudierat, oibus in lege sua p̃dixerat, nõ habebis deos alienos

coram

coram me. Nō facies tibi sculptile, neq; omnē similitudinē quæ est in cœlo desup, & quæ in terra deorsum, nec eorū quæ sunt in aquis sub terra: non adorabis neq; coles ea. Ergo cū dicit: ego eruditor oīm eorū, idē est ac si dicat: excusationē nō hn̄tes de peccatis suis: q̄ legē ego publicā dedi oībus, ne similitudinē sibi facerēt uitulorū, imò nec aliquorū ex oībus quæ in cœlo & q̄ in terra & q̄ in mari sunt. His oībus iā dictis, cōtinuo q̄si propheta q̄rat, cur dixerit, pticeps idolorū Effraim, dimitte eū: causam huiusce dimissiōis reddit, & dicit L. **Ego scio Effraim, et Israel non est absconditus a me, quia nunc fornicatus est Effraim, contaminatus est Israel. Non dabunt cogitationes suas vt reuertantur ad dominum deū suū, q2 spūs fornicationis in medio eorū, & dominū nō cognouerūt.** Iccirco (ait) ego dico, dimitte eū, qa scio cogitatiōes eorū: q̄d nō dabūt cogitatiōes suas ut reuertant ad dn̄m. ¶ Sciēdū hoc & in bonitate de dn̄o sentiēdū, q̄d nemīnē dimittat siue tradat, q̄ uerbo (ut sæpe iā dictū est) utitur Aplus, nisi quē eē pspicit incorrigibile, qa uidelicet, (ut idē Apost. ait) uult oēs hoies saluos fieri, si ipsi uelint. Sed forte hic obijcit quisq; Sodomitas, Tyrios atq; Sydonios, sciuit pœnitētiā posse agere, & tn̄ dimisit eos. Ait eīm ipe. Ve tibi Corozaim, uæ tibi Bethsaida, qa si in Tyro & Sydōe essent factæ uirtutes q̄ factæ sunt in uobis, olim in cilicio & cinere pœnitētiā egissent. Et tu Capharnaū (inq̄t) nunq̄d usq; in cœlū exaltaberis? Usq; in infernū descēdes. Quia si in Sodomia factę fuissent uirtutes quę factę sunt in te, forte māsissent usq; in hanc diē. Quid igitur ad hæc dicēdū? Quare Tyrios Sydonios atq; Sodomitas dimisit, & suas in illis uirtutes nō fecit, si p uirtutes factas poterāt reuocari, & dare cogitatiōes suas ut reuerterētur ad dominū? Nunquid iccirco, quia saluos illos noluit fieri, q (ut ait Apostolus) uult omnes homines saluos fieri? An quod uerius ē, & pœnitentiā in cilicio & cinere agere potuissent, & tamē nō dare cogitationes suas ut reuerterentur ad dominū? Diligenter nāq; animaduertēdū est, quia nō paria uel æquipollentia sunt hæc, pœnitētiam agere, & reuerti ad dn̄m. Alioquin Achab regem Israel impium fatebimur reuersum fuisse ad dn̄m, quia pœniētiam egit pro sanguine Naboth, quem occidit, quia dicenti sibi Helia in sermone dn̄i. In loco hoc, in quo linxerūt canes sanguinē Naboth, lambēt & tuū sanguinē, scidit uestē suā &, operuit cilicio carnē suā: ieiunauitq; & dormiuit in sacco. Nū iste cogitationes suas dedit ut reuerteretur ad dn̄m? Nō utiq;, quia & si pro sanguine Naboth pœnitētiam egit: nō tamē à peccatis Hieroboā, id est à uitulis aureis nō recessit, imò & Baal, quē Iezabel induxerat, colere nō desiit. Egit nāq; pœnitētiā, non ut æternū dei regnum consequeretur, sed ne tēporali regno Samariæ priuaretur. Recepit mercedē suā, mercedem pœnitentiæ qualem quærebat, ut uiuens regno nō careret, dicente dn̄o ad Heliam. Quia igitur humiliatus est mei causa, nō inducam malū in diebus eius, sed in diebus filij sui inferā malū domui eius. Sic nimirū Sodomitæ, Sic Tyrij & Sydonij, si factæ fuissent in illis uirtutes, pœnitētiā quidē egissent, uerūtamē nō in ea intētione uel fide, ut ad inuisibile regnum dei puenirēt, sed ut in isto uisibili seculo, sicut cæteræ ciuitates, pmanerēt, & in sua pace florerēt. Itaq; sciebat quidē dn̄s, q pœnitētiā agerēt si uirtutes in illis factæ essent, sed nihilominus sciebat, q̄d cogitatiōes suas nō darēt ut reuerterētur ad dominū, atq; iccirco dū hæc de illis dicit, olim in cilicio & cinere pœnitētiā egissent, nō consequitur, q̄d illos saluos fieri noluerit: sed q̄d de tali illorū pœnitētia nō curauerit, q̄ non fieret propter deū, regnūq; futurū, sed propter psentē statū. Igitur q̄d de isto dicit, ego scio Effraim & Israel non est absconditus à me, quia nunc fornicatus est Effraim, contaminatus est Israel, non dabūt cogitationes suas ut reuertātur ad dominū. Propter q̄d & dixerat, dimitte eum, siue unusquisq; nō iudicet, & nō arguatur uir. Hoc ipsum de omni homine sentiendū est tam Iudæo q̄ Greco quēcūq; deus derelinquit, uidelicet q ipse sciat unūquēq; non solū qualis nunc sit, uerūetiā qualiter in malo pseueraturus sit, nec daturus cogitatiōes suas ut reuertatur ad dominū, atq; iccirco derelinquit, uel dimittit eū. Quia nūc (inq̄t) fornicatus ē Effraim, contaminatus est Israel. Hoc scio de psenti siue de præterito, & nihilominus scio, nec absconditū est à me de futuro, quia nō dabūt cogitatiōes suas ut reuertātur, sed incorrigibiles permanebūt. Effraim Hieroboam dicit, qui de tribu fuit Effraim. Israel autem decē tribus, quæ cum illo recesserunt à domo Dauid. Et Effraim quidem, id est Hieroboam fornicatum, Israel contaminatum esse dicit, quia uidelicet Hieroboā uitulos aureos fecit,

Rom. 5

Fornicatio fœminarum spūalis

3. Re. 15

Galgala locus idololatriæ ludi 3

1 Re. 11

 & pope

& populus secundũ fauorẽ eius illos coluit. Quare non dabunt cogitationes suas ut reuertantur ad dominũ? Quia spũs(ait) fornicationis in medio eorũ, & dominũ non cognouerunt. Magna & uehemẽs causa, quæ hoc satis efficere ualeat, ut nunq̃ in melius mutẽt cogitationes suas. Non dixit tantũ quia spiritus fornicationis in medio eorũ, sed addidit, & dominũ non cognouerunt, p̄sertim de his qui scriptã legẽ acceperunt, atq; iccirco de ignorantia se excusare nõ possunt. Quid (inq̃) est de talibus dixisse, dominũ nõ cognouerũt, nisi idẽ quod de gentilibus Aplus ait, quia deũ habere in notitia nõ probauerũt? Itaq; nõ cognouerunt, id est cognoscere noluerũt, uel cognoscẽtes cõtempserũt. Propterea spiritus fornicationis in medio eorum, propterea traditi sunt in reprobũ sensum, quẽadmodũ & gẽtiles, ut facerẽt ea quæ nõ cõueniunt, ac perinde sic traditi, nõ dabũt cogitatiões suas, ut reuertãtur ad dominum, portãtes iustum suæ damnationis iudicium. Et ut manifestius fiat quod ait, dominũ nõ cognouerũt idem esse ac si diceret, cognoscere noluerũt, uel cõtempserũt atq; propter hãc causam traditos fuisse illos, ut essent spũs fornicatiõis in medio eorũ, cõtinuo sequitur. [Et respondebit arrogantia Israel in faciem eius, & Israel & Effraim ruent in iniquitate sua.] Arrogãtia nãq; est elatio mẽtis uel spũs, qua usq; in dei cõtemptũ erigitur, ut eum nõ cognoscat, id est cognoscere uel uenerari cõtemnat. Hæc arrogãtia, in faciẽ illius qui eiusmodi est tũc respondet, qñ redditur ei qđ dignũ est. Quid est illud? Ait Aplus de gẽtilibus. Et sicut nõ probauerũt deum habere in notitia, tradidit illos deus in reprobũ sensum, ut faciãt ea q̃ nõ cõueniũt. Ista redditio siue retributio mira & terribilis arrogantiæ responsio est, quã & hic propheta breuiter insinuat, dũ p̄misso, & respõdebit arrogantia Israel in faciẽ eius: continuo subiũgit. [Et Israel & Effraim, ruent in iniquitate sua: ruet & etiam Iudas cum eis.] His iã per ordinẽ transcursis, nũc recolẽdũ atque replicandũ est id qđ iã plus q̃ semel diximus, scilicet Aplm, cõmemoratis peccatis gẽtiliũ, uerissime simili, siue equali culpæ subiectũ inclamasse Iudæũ, dicẽdo. Propter qđ inexcusabilis es ò hõ oĩs q iudicas: in q̃ em̃ iudicas alterũ teipsum cõdemnas, eadẽ em̃ agis q̃ iudicas. Et illã ueritatẽ apostolicã nullius scripturæ melius uel prõptius q̃ huius prophetiæ testimonio cõfirmari posse. Sequitur. [In gregibus suis & in armentis suis vadent ad querẽdũ dñm, & non inuenient, ablatus est eis.] Quod hic dicit in gregibus suis & in armentis uadẽt ad quærendũ dñm, uidelicet Israel & Iudas q in iniquitate sua corruerũt. Hoc est qđ sæpe dictus Aplus ait de eisdẽ, q (sicut hodie uidimus) tanq̃ rami de radice bonæ oliuæ, id est de fide patrũ, fracti sunt & ceciderũt: Israel uero sectando iustitiã in legẽ iustitiæ non p̄uenit. Quare? Quia nõ ex fide, sed q̃si ex opibus. Offenderũt in lapidẽ offensiõis. Et subinde. Ignorãtes em̃ dei iustitiã & suã quærẽtes statuere, iustitiæ dei nõ sunt subiecti. Iustitia illorũ est, quã & statuere uolũt, in gregibus & armẽtis suis dñm quærere, id est greges & armẽta certatim sacrificare, dissimulando se audire quod ecõtra ille reclamat, dicẽs in Dauid. Nõ accipiam de domo tua uitulos, neq; de gregibus tuis hircos. Et in Esaia. Quo mihi multitudinẽ uictimarũ uestrarũ, dicit dñs? Plenus sum, Holocausta arietũ & adipẽ pinguiũ, & sanguinẽ uitulorũ & agnorũ & hircorũ nolui. Quis q̃siuit hæc de manibus uestris? Deniq; si recte p̄pendimus, pp̄lo ascẽdẽti ex Aegypto, ubi carnes immolare cõsueuerat eiusmodi sacrificia nõ tã iussa fuere q̃ p̄missa, testãte ipso, cũ dicit in Hieremia. Holocaustomata uestra addite uictimis uestris, & comedite carnes, qa nõ sum locutus cũ patrib⁹ uestris & nõ p̄cepi eis in die q̃ eduxi eos de terra Agypti de uerbo holocaustomatũ & uictimarũ sed hoc uerbũ p̄cepi eis dicẽs. Audite uocẽ meã, & ero uobis deus, & uos eritis mihi popul⁹ & ambulate in omi uia q̃ mãdaui uobis: ut bñ sit uobis. Cũ hæc ita sint, nimirũ (sicut ait hic) uadẽt quidẽ in gregibus suis & armentis suis ad q̃rẽdũ dñm: sed fiet qđ sequitur, & nõ inueniẽt eum, quia uidelicet offenderũt in lapidem offensiõis & in petrã scandali & pro taliũ iustitia sacrificiorũ decertãtes ut illam statuãt, iustitiæ dei (quæ Chrũs est) nõ sunt subiecti. Nõ ergo inueniẽt eum. Ablatus est eis. Quomodo ablatus est eis? Num quia de loco ad locum transiuit? Nõ utiq;, sed quia ipsi sunt excæcati & indignos se iudicãtes æternæ uitæ, tali bono sunt exhæredati, & collatum est aliis. Nam loco illorum, qui cum essent naturales rami, propter incredulitatem fracti sunt & ceciderunt, hi qui erant uelut oleaster, inserti sunt in bonam oliuam, & fide stant, id est, illis non credentibus gentes crediderunt

quæ non

Marginal notes: Ro,i. | Arrogãtia. | Ro.12. | Quasi [illegible] Iudæorũ | Psa,49 | Esai,i | Hiere.7

quæ non sectabantur iustitiam, apprehenderunt iustitiam quæ ex fide est, & taliter dominus uel iustitia dei Christus ablatus est eis. ¶ Dicat quis Quo ergo deuenit, uel quomodo implesa est ueritas dei, qui pactum pepigit cũ Abraham & cum semine eius, sicut scriptura testatur dicens: In die illo pepigit dominus cũ Abraham fœdus. Itemq;. Et statuam (inqt) pactum meum inter me & te, & inter semen tuum in generationibus suis fœdere sempiterno, ut sim deus tuus & seminis tui post te. Ad hæc prouida prophetici spiritus sapientia dicit. [In domino preuaricati sunt, quia filios alienos genuerunt.] Et est sensus. Si de pacti ratione agitur, quod cum patribus eorum pepigit deus, & eius qui pepigit, ueritas requiritur: facile & ueraciter excusatur deus, quia pactum illud pepigit quidem deus, sed ipsi præuaricati sunt, id est irritum fecerunt, sicut dictum est de illis ad prophetam Hieremiã: Reuersi sunt ad iniquitates patrum suorum priores, qui noluerunt audire uerba mea. Et hi ergo abierunt post deos alienos, ut seruirent eis. Irritum fecerunt domus Israel, & domus Iuda pactum meũ quod pepigi cũ patribus eorum. Vniuersos præuaricationis modos breuiter exprimit dicendo, quia filios alienos genuerunt. Genuerunt (inquam) non tam carnali procreatione, quã spirituali seductione. Nec uero tantummodo filios alienos genuerunt, sed & ipsi genitores filij alieni extiterunt, id est filij quidẽ carnis, sed non tamen in semine reputandi uel æstimandi sunt. Non enim (inquit Apostolus) omnes qui ex Israel, hi sunt Israelitę, neq; quia semen sunt Abrahæ, omnes filij dei: sed in Isaac uocabitur tibi semen, id est, non qui filij carnis hi filij dei: sed qui filij sunt promissionis æstimantur in semine. Ergo filios alienos genuernnt, id est, tales facti sunt uel taliter suos instituerunt, ut de illis semen illud, de quo ad Abraham dictum est, & in semine tuo benedicentur omnes gentus, scilicet Christus ueraciter dicat. Filij alieni mentiti sunt mihi, filij alieni insurrexerunt aduersum me & claudicauerunt à semitis suis. Duris corde & incircuncisis auribus parum est hoc omne malum, quod (sicut sermo propheticus comminatur) non debeant inuenire dominum, & quod ablatus sit ab eis, transeundo ad fidem gentium, nisi etiam præsentibus percellantur malis: qui præsentia tantum bona diligunt. Sequitur ergo [Nunc deuorabit eos mensis cum patribus suis.] Ac si dicat. Non tantũ illud de futuro præparatur eis malũ æternum, quod non poterunt inuenire dominum, uerumetiam nũc in præsentiarum auferent eis bona transitoria, quæ sola diligunt, & inferentur mala temporalia, quæ sola metuũt, quę sunt partes eorum, partes impiorum, nam ecõtra sanctus & iustus dicit Portio mea in terra uiuentium. Cum patribus ergo suis, id est cum eis quæ sola diligunt temporalibus bonis, deuorabit eos mensis. Breue tempus, breuis dierum numerus est mensis, semperq; in motu, uel mutatione est: præsertim lunaris, qualem solum nouerãt ex lege, & commutabãt hi cõtra quos propheticus hic sermo dirigitur. Vnde quotiens in scriptura sacra decima uel decimaquinta die mensis quippiam gestũ uel gerendum legimus, sine dubio nihil aliud q̃ decimam uel decimamquintã lunã intelligimus. Porrò, luna ipsa nunq̃ in eodem statu permanet, sed semper mutatur, & nunc quidẽ cremento proficit, donec plena sit: nunc autem decrementum luminis patitur, donec penitus extinguatur. Itaq; mensis hoc loco recte intelligitur temporalitas atq; mutabilitas mundi uel uitæ præsentis, quæ nunc deuorabit eos inquit: quia nõ solũ mala æterna in futuro, sed mala quoq; præsentia iamiam recipient in presenti seculo tã Israel q̃ Iudas, Quod iamdudũ adimpletũ uidemus. Nam Israel ex tunc tenetur captiuus in terra Assyriorum. Iudęi uero, Babylonia quidẽ captiuitate post annos .lxx. soluti sunt, sed post, Romanis agentibus, ceciderunt in ore gladij, & in omnes gentes captiui ducti sunt, & partes suas, id est terrena, quæ sola quærebãt bona, perdiderũt, q̃a noluerũt partẽ suã esse dñm. His dictis, protinus mira prophetici spũs acrimonia sic inclamat, deuorationẽ illã iamiã imminere significãs, quã pdixerat. [Clangite buccina in Gabaa tuba in Rama, vlulate in Bethauen.] Buccina ex cornu animãtis recuruo fit, Tuba autẽ ex ære uel argento in lege fieri pcipitur, cõcrepatq; in bellis & in solennitatibus. Gabaa & Rama ciuitates sunt in tribu Beniamin sibi uicinæ. Hæc est Gabaa, in qua natus est Saul, Rama autem ipsa est quã rex Israel conatus est occupare, sicut in Regum legitur, ut clauderet exitum & introitum tribui Iuda & Beniamin. Porrò, Bethauen in tribu est Effraim, quæ ante uocata est Bethel, Quia igitur præmiserat superius decem tribuum & duarum captiuitatem

Ge. 15 17
Iudæi fecerũt pactũ irritum.
Hie. 11.
Filij alieni.
Rom. 9
Ge. 22
Psal. 17. 53
Mẽsis lunaris.
Num. 10
3. Reg. 12. 15

uitatem dicens, Nunc deuorabit eos mensis cum patribus suis. Hortaẽ eos q̃si iam instante uicina captiuitate ut resonent buccinis & tubis cohortantes se inuicẽ in communẽ luctum & est sensus: Nolite uestram captiuitatem humili uoce deflere, sed buccinis concrepate & tubis, ut omnes audiãt qui in circuitu sunt. Cui sensui bene cõgruit, quod Gabaa collis, Rama excelsa interpretatur. Dicitur ergo eis. Clangite buccina in Gabaa, tuba in Rama, idẽ ascendite in montes & colles, celsaq; uoce deflete imminentem uobis captiuitatẽ. Vlulate etiam in Bethauen, ubi est unus ex aureis uitulis, pro quorũ ueneratiõe modo captiui tradẽtur habitatores eius. Et pulchre additur. ⌊ Post tergum tuum Beniamin. ⌋ Vbi em̃ tribus finitur Beniamin, non procul est hæc ciuitas condita in tribu Effraim, in posteriori scilicet parte ipsius Beniamin. Itaq; cũ de psona tertia in secundã prosilit, dicitq;: Clangite buccina in Gabaa, tuba in Rama, ululate in Bethauen, post tergũ tuum Beniamin. Mira elocutionis arte & rem decẽter exornat, & instãtem tumultũ captiuitatis acriter exprimit. Nec moratus eodem spiritus impetu ad personã tertiam recurrit ac resilit, & dicit. ⌊ Effraim in desolatione erit in die correptionis ⌋ Supra dixerat, Ruet etiam Iudas, cũ eis, scilicet cum Israel & Effraim: nunc autẽ de Iuda tacet & de Effraim, id est, de decem tribubus dicit. Effraim in desolatione erit, id est, sine cõsolatione erit in miserijs captiuitatis. Et recte, non em̃ Iudas quoq; tũc tẽporis sine cõsolatione habebat esse captiuus in Babylone. Multas quippe cõsolationes habiturus erat, maxime per Danielis sociorũq; eius gloriosam sanctitatẽ. ꝑ quos sua magnalia deus Iudæoꝝ ostendit, ita ut possent in deo suo gloriari coram rege Babylonis, & deinde post annos .lxx. solutione captiuitatis erant consolandi. Eiusmodi consolationibus Israel siue Effraim in terra Assyriorum captiuus caruit. Recte igitur (ut iam dictum est) Iudas hic prætermissus est, dum dicitur, Effraim in desolatione erit in die correptionis, id est, decem tribuum populus cõsolationẽ ex deo nõ habebit in die uel tẽpore, q̃ ꝓpter iniquitates suas hostibus traditus fuerit, quaꝝ iniquitatũ maxime author extitit Effraim, id est Hieroboam cæteriq; reges qui fuere de tribu Effraim. ¶ Cur ita discerni debuerunt, ut Israel siue Effraim in desolatione esset, iã loco alio diximus, qa uidelicet aliqui de regibus Iudæ iusti fuerunt, ut Dauid, Ezechias, & Iosias, aliqui uero, & si peccauerũt, colẽdo deos alienos, cõuersi sunt & pœnitẽtiã egerũt, ut Manasses: & sub alijs q̃q; regibus suis populus Iuda reuersus est ad cultũ dei. Regũ autẽ Israel, id est, decẽ tribuũ, pro qbus cunctis hic ponitur Effraim, ex q̃ reges illi fuere orti, nullus oĩno à pc̃tis Hieroboã recessit, id est, à uitulis aureis, q̃s ille fecit. Iccirco & paulo supra dñs dixerat. Ego scio Effraim, & Israel nõ est absconditus à me, nõ dabũt cogitatiões suas ut reuertanẽ ad dñm. Mox ne cui dubitare uacet de ueritate cõminantis, sequitur & dicit. ⌊ In tribubus Israel ostendi fidem. ⌋ Ac si dicat. Quæcũq; hactenus promisi uel comminatus sum Israeli, effectũ habuerũt, & in oĩbus me ostẽdi ueracẽ. Ergo & de hoc sermone nemo sibi blandiaẽ, tanq̃ sermo sit incertus, qa profecto sicut in cæteris, ita & in isto fidelis & uerax cõprobabor esse deus. Sequitur. ⌊ Facti sunt principes Iuda quasi assumentes terminũ, super eos effundã quasi aquã irã meã. Calũniã patiens Effraim fractus iudicio, quoniam cœpit abire post sordes. ⌋ Hoc qđ nũc dicebam⁹, Iudã aliquotiẽs suas terminasse iniqtates, Effraim uero ꝑpetuasse scel⁹ idololatriæ, atq; iccirco Iudæ qdẽ captiuitatẽ debuisse terminari, Israelis uero siue Effraim nõ debuisse finiri, uerbis p̃sentib⁹ placet intelligi, ac si dicat ueritas uel iustitia dei. Iccirco, ut in exordio ꝓphetię hui⁹ dixi, domui Iuda miserebor, qa facti sunt principes Iuda q̃si assumẽtes terminũ: & iccirco nõ addã ultra misereri domui Israel, qa cœpit abire post sordes, & sicut iã dixi, nõ dabit cogitatiões suas ut assumat terminũ, ut cesset ire, ut terminet ipsas sordes. Iuxta hũc sensum illud quod ait, sup eos effundã quasi aquã irã meam, ꝓfecto magnã in ipsa ira sonat misericordiæ memoriã. Eteni captiuitas Iudæ fuit qdẽ ira peccatis debita, sed sicut aqua uisibilis mundare solet sordes corporeas, sic illa captiuitas eadẽ mũdauit populi peccata, ut iã nõ superesset in qbusdã, uidelicet in tribus pueris, quippiã peccati, propter qđ in Babylonia fornace lædi deberẽt eoꝝ corpora. Igitur qđ ait, facti sunt principes Iuda quasi assumẽtes terminũ, sicut intelligi libet, ac si diceret: uijs suis pessimis terminũ posuerũt, qđ reges Israel nõ fecerũt, atq; iccirco ira mea, id est, p̃sens captiuitas sic erit illis quasi aqua, id est proficiet ad emũdationẽ peccatoꝝ. Econtra, Effraim calumniã patiens

reges iuda meliores regibus Israel

Can. 8

patiẽs, id est captiuus ductus ab Assur calumniãte illũ, factus est & cecidit iudicio, id est causa eius promerẽte aliter de illo iudicatũ est apud deũ, ut non soluatur captiuitas eius, sed perpetuetur in terra Assyriorũ. Quare? Quoniam cœpit abire post sordes. Grauissime dictum, quoniã cœpit abire post sordes, atq; subaudiendũ est, sordescere non desinet iuxta illud. Et qui in sordibus est, sordescat adhuc. Cũ enim dicit, cœpit cõsummationẽ sordium nondũ esse innuit, quamuis maximæ sordes fuerint illi uituli aurei quos Hieroboam fecit, & ille Baal, quem Iesabel impia superinduxit. In illis iam sorduerat Israel, erantq; magnæ sordes, & tamen nõ dixit, quoniã abijt, sed quoniã cœpit abire post sordes: nimirũ subintelligi uolens, quia sicut cœperat, ita & in sordibus etiã perseueraret, neq; daret cogitatiões suas, ut rediret, & earundẽ sordiũ emundationem quæreret. Ad hæc subiungit. [Et ego quasi tinia Effraim, & quasi putredo domui Juda.] Mira clemẽtia Effraim post sordes quæ ueræ sunt sordes, abijt, ego aũt, qui gloria eius esse poterã, quasi sordes, imò quasi tinea, & quasi putredo uisus sum illi, eteni erubuit me cũ Gentibus confiteri, quasi leges meæ cõtemptibiles sint, Exẽpli gratia: Circũcisio signũ fidei respicientis in illud semen qđ Abrahæ repromisit. Hæc & cætera sanctæ legis obsequia, quæ gentiũ uicinarũ garrulitas irridebat, secreta nesciens mysteria, sicut porci cõculcare solent margaritas, Effraim obseruare erubuit, ac perinde quasi tinea & quasi putredo reputatus sum illi, ut erubesceret cõfiteri gloriã nominis mei, quẽadmodũ tinea capitis ab hoĩe nimis uerecundo circũtegi solet atq; operiri. [Et vidit Effraim languorem suum, & Juda vinculum suum & abijt Effraim ad Assur & misit ad regem vltorem, & ipse non poterit sanare vos, nec soluere poterit vos a vinculo, quoniam ego quasi leena Effraim, & quasi catulus leonis domui Juda. Ego ego capiam & vadam tollam, & non est qui eruat. Uadens reuertar ad locum meum, donec deficiatis, & queratis faciem meã.] Mira male uidentis exprobratio. Effraim lãguorẽ suũ, & Iudas uidit uinculũ suũ, atq; tã magnũ ille suũ languorẽ existimauit, & ille tã forte uinculũ suũ reputauit, ut nullatenus à deo patrũ suorũ Abrahã, Isaac, & Iacob, curari posset aut solui, & iccirco ad Assur quasi ad fortiorẽ deo, cõfugit, munera mittẽs illi. Legi nãq; in libro Regũ, quia sub rege Manahen, qui decẽ tribubus p̃fuit, Israel Assyrijs dona transmisit, ut eũ a Damascenis hostibus liberaret. Iudas q̃q; sub rege Achas misit munera eglath Falassar, ut eũ liberaret de oppressiõe regis Damasci. Nimirũ uterq; male uidit, & ille languorẽ suũ, & iste uinculũ suũ: nã si bene uidissent scirent id qđ sequitur: & ipse nõ poterit sanare uos, nec soluere uinculũ uestrũ, imò conuertentur uobis in aduersarios, & tanq̃ in dei desertores facient ultionẽ. Vnde & signanter, cum dixisset, & misit ad regẽ, addidit ultorẽ, uehementer illius populi redarguens insipientiam, qui cũ irato deo molitur sibi acquirere hominem auxiliatorẽ, incurrit eundẽ dei ultorẽ, qui desertores dei ducat in captiuitatẽ, tãq̃ deo iurauerit facere ultionẽ. Iccirco dicit. Q̃m ego q̃si leæna Effraim, & q̃si catulus leonis domui. Iuda Et est sensus, licet prexerint ad Assur, & munera miserint illi, ut illos liberaret: tñ sanare eos nõ poterit, nec soluere uinculũ captiuitatis eorũ. Ostendã enim, q̃d me aduersante uanũ sit omne humanũ cõsiliũ, imò qđ irato me spes posita in hoĩe, uertatur in cõtrariũ, dum ab illis captiui ducentur, quos sibimet parauerãt habere refugiũ: & quia uindex deus hoc egit, Deus (inquã) hoc agere consueuit, ut ad quẽ confugit, ab eodẽ potissimũ capiatur atq; elidatur is, qui à deo refugiens & recedẽs ad hoĩem confugit, siue dæmonũ in simulachris auxilia requirit. Veruntamẽ qđ protinus ait. Ego ego capiã & uadã, tollã & nõ est q eruat. In bonã accipere partẽ pulcherrimũ atq; rationabile est. Nã postmodũ ipsi q à dño capiũtur, cuius utiq; captura bona est & salubris taliter dicunt. Venite & reuertamur ad dñm, quia ipse cepit & sanabit nos. Igitur secundũ bonã captiuitatẽ, de q̃ & in psalmo scriptũ est, ascẽdisti in altũ, cepisti captiuitatẽ, siue ascendẽs in altũ, captiuã duxit captiuitatẽ, locũ p̃sentẽ ptractemus. ¶ Recitatis hactenus peccatis, & demõstrato, qđ deo propter eadẽ pctã irato, saluare siue sanare nemo possit, tandẽ seipm saluatorẽ uẽturũ ad sanãdũ eos, q ad ipm cõfugiũt, hoc mõ repromittit. Ego ego capiã: Ego (inq̃) quasi leæna Effraim, & quasi catulus leonis domui Iuda, tãdẽ capiã & uadã. Capiam dicit, & qđ capiat nõ exprimit. Verum (sicut iam dictum est) hi qui reuertũtur ad dominum, reuertendo exprimunt quid capiat dum dicit, quia ipse cepit & sanabit nos

Ergo

Apo.22 | Sacerdos Effraim | 4.Re.15.16 | Rex Assur, ultor in desertores dei. | Infra.6 | Ego ego capiã

Ergo cũ dicit: ego ego capiã, promittit se capere nos, capere naturam nostrã ut fiat homo. Proinde respiciamus cursum eius qui nos cepit, & tũc liquido perspiciemus cursum sermonis huiusmodi, qui taliter procurrit. Ego ego capiã, & uadã, tollã, & non est qui eruat. Vadens, reuertar ad locũ meũ, donec deficiatis, & quæratis faciẽ meã. In tribulatione sua mane cõsurgent ad me, dicentes: Venite, reuertamur ad dñm, quia ipse cepit & sanabit nos, percutiet & curabit nos. Viuificabit nos post duos dies, in die tertia suscitabit nos, & uiuemus in conspectu eius, sciemus, sequemurq́ue, ut cognoscamus dñm. Saluator noster Chr̃us qui

Iohan.13 hæc loquitur, sic fecit. Cepit nos & abijt, queãdmodũ dicit, ego ego capiã, & uadã. Capiẽs nanq; naturã nostrã, id est homo factus, transiuit ex hoc mũdo per passionẽ mortis. Vnde & eius Euangelista dicit: Sciens Iesus quia uenit hora eius, ut transeat ex hoc mũdo ad patrem. Itẽ: Sciens quia à deo exiuit, & ad deũ uadit. Deinde cũ taliter isset, tulit prædã inferni

Luce.ii. queãdmodũ dixerat. Cũ fortis armatus custodit atriũ suũ, in pace sunt omnia quæ possidet. Si aũt fortior illo superueniens uicerit eũ, uniuersa arma eius aufert, in qbus confidebat, & spolia eius distribuit. Cũ ergo dixisset, ego ego capiã & uadã, bene continuo subiunxit: tollam & nõ est qui eruat. Ac si dicat. Ego naturã hominis assumã, & ad mortis passionẽ uadã & electos meos, nemine ualente resistere, de inferni claustris eripiã, ego illa leæna, ego ille

Gen.4 catulus leonis, quẽ longe ante Iacob patriarcha intuens, dixit: Catulus leonis Iuda, ad prædã fili mi ascendisti. Requiescens accubuisti ut leo, & quasi leæna. His peractis, resurgens ex mortuis, abijt in cœlũ unde uenerat, & sedet ad dexterã patris. Postq̃ ergo dixit, ego ego capiã & uadã, tollã, & non est qui eruat, bene cõtinuo subiunxit. [Vadens reuertar ad locum meum.] Locus quippe eius est ille sedes maiestatis, ille cõsess⁹ dei patris, ubi captiuã duxit captiuitatẽ quã cepit, ubi peregrinã collocauit naturã hoĩs, cuius origo non cœlũ, sed terra, cuius patria siue locus originalis nõ altitudo cœlorũ, sed pulueris exiguitas est. Ad illũ locũ reuersus, faciẽ suã, ab illo populo, cui hæc scriptura loquitur, abscõdit, donec plenitudo gentiũ subintroeat, & sic omnis Israel saluus fiat. Cũ ergo dixisset, uadam & reuertar ad locũ meũ, bene continuo subiunxit. [Donec deficiatis, & queratis faciam

Ro.io meam.] Donec deficiatis inquit, illa nimirũ defectione, qua illos nondũ defecisse Ap̃lus gemens dicit: Ignorantes eñ iustitiã dei, & suã quærentes statuere, iustitiæ dei nõ sunt subiecti. Finis eñ legis Chr̃us ad iustitiã omni credenti. Quod ergo dicit, donec deficiatis, & quæratis faciẽ meã, idem est ac si dicat: Donec desinatis uelle uestrã statuere iustitiã & gloriari in operibus legis, & credatis in me, solãq; quærentes iustitiã dei iustitiã fidei. His dictis, protinus de omnibus, tã Iudæis q̃ Gentilibus, quicũq; pœnitentiã acturi & in Chr̃m credituri, & per fidẽ eius erant iustificandi, idẽ ipse dicit. [In tribulatione sua mane consur

CAP. VI. gent ad me, subauditur dicentes. [Venite & reuertamur ad dominum, quia ipse cepit, & sanabit nos, percutiet & curabit nos: Viuificabit nos post duos dies in die tertia suscitabit nos.] Hoc fecisse, hoc dixisse primũ Iudæos, deinde Gentiles, postq̃ iuit Chr̃us & reuersus est in locũ suũ, id est postq̃ ascẽdit in cœlũ, manifestũ est. Dato eñ spũ

Act.2 sancto Apostolis, & loquente Petro ad populũ, compuncti sunt corde & dixerũt ad eũ & ad reliquos Ap̃los. Quid faciemus uiri fratres? Petrus uero ait ad illos. Pœnitentiã agite, & baptizetur unusquisq; uestrũ. In illa tribulatione, id est in illa cõpunctione & pœnitentiæ actione, cõsurrexerunt ad dñm, & consurgunt usq; hodie mane, id est transacta & depulsa infidelitatis nocte, ab actis tenebris ignorantiæ. Ita cõsurgentes, dicũt: uenite & reuertamur ad dñm. Prædicant eñ alijs Christũ qui illũ cognouerũt, nec sua tantũ cõtenti salure alijs quoq; ut saluentur, uerbũ salutis prædicare satagunt. Quod est illud uerbũ? Quia ip

Duplex resurrexio. se (inquiũt) cepit & sanabit nos, percutiet & curabit nos. Magnificẽtius atq; breuius uerbũ salutis huius edici nõ potest. Totus, qui cõuersionis ad Christũ, & Christianæ fidei fructus est, his paucis uerbis cõprehẽsus est: scilicet utraq; resurrectio, qua resurgimus per Chr̃m prima animarũ, secunda corporũ. Cũ eñ dicit, quia ipse cepit & sanabit nos, sensus iste est. Quia ipse nostrã naturã suscepit, & à peccatis nostris saluos faciet nos, secundũ nomen suũ

Gen. quod est Iesus, id est saluator. Quamuis aũt uos credentes, & in noĩe suo baptizatos iam sanauerit, adhuc tamẽ percutiet & deinde curabit nos, id est sententiã mortis huius corporis de qua dixit, quia puluis es & in puluerẽ reuerteris, super nos dimisit & ita fiet, sed deinde

curabit

curabit nos, id est in nouissimo die carnis resurrexione resurgere faciet nos, qui resurrectio ne animæ, id est remissione peccatorum sanauit iam & uiuere fecit nos. Hinc est illud quod Roma.8 Apostolus dicit. Corpus quidē mortuū, id est certissime moriturū est propter peccatū: spūs uero uiuit propter iustificationem. De illa resurrectioue carnis quæ secūda est, cōtinuo dicit. Viuificabit nos post duos dies, in die tertia suscitabit nos. Et est sensus. Viuificabit nos in nouissimo die uita uel resurrexione carnis, quā in persona sua mortuus propter nos, quia resurrectioni eius, quæ die tertia facta est, hoc ipsum ascribimus quod suscitabit nos. Ita sanati & curati, id est anima & corpore uiuificati atq; suscitati, [Viuemus (ait) in conspectu eius.] Id est immortales erimus, neq; enim ultra mori poterimus propter cōspectū eius 1. Iohan.3 quia uidebimus eum sicuti est: & inde similes ei erimus. [Tunc sciemus, sequemurq; vt cognoscamus dominum] Sciemus (inquā) & cognoscamus: nō sicut nunc ex parte, sed perfecte. Nā hinc & Apostolus ait. Ex parte enim cognoscimus, & ex parte prophetamus. Cū aūt uenerit quod perfectū est, euacuabitur quod ex parte est. Itē. Videmus nunc per speculū in ænigmate, tunc aūt facie ad faciē. Nūc cognosco ex parte, tunc aūt cognoscā sicut & 1. Corin.13 cognitus sum. Sequemur inquit. Quo sequemur? Nimirū ad uitæ fontes aquarum, sicut alius Esai.49 propheta dicit. Quia miserator eorum reget eos, & ad uitæ fontes aquarum potabit eos. Et in Apocal.7 Apocalypsi legimus, quoniā agnus, qui in medio throni est, reget illos, & deducet eos ad uitæ fontes aquarum. Quod idē est ac si dicat, uidendo uel conspiciēdo deū, immortales erunt. Hoc dicent inuicē se cohortantes, hoc dicēt apostoli uel apostolici uiri populis prædicantes: & subiungent. [Quasi diluculum preparatus est egressus eius.] Ac si dicant. Quod dicimus quia ipse cepit & sanabit nos, nō in angulo gestū est, sed sicut diluculū à cūctis uidet & latere nō potest, & ad hoc uenit ut uideatur, imò ut illuminet, ita egressus eius, quo de suis inuisibilibus ad uisibilia nostra egressus est, cūctis innotuit, cūctis orbis audiuit, nec Psal.8 est qui se de ignorātia excusare possit. Hoc est quod Psalmista quoq; dicit. In sole posuit tabernaculū suū, id est in manifesto exhibuit humanitatē suā. Ac deinceps. Nec est qui abscōdat à calore eius, quia uidelicet omnibus tā Iudæis quàm Gentilibus auditus est aduentus eius. Imber temporaneus & serotinus. audita est prædicatio euangelij eius. Addunt adhuc. [Et venit nobis quasi imber temporaneus & serotinus terre.] Iuxta literā tēporaneus imber illa est pluuia, quæ iactis seminibus à deo datur terræ Palestinorū, ut infusa calescant semina. Serotina aūt illa dicitur, quæ ad maturitatē eosdē perducit fructus. Siquidē terra illa non ita frequēter, ut nostra, de cœlo accipit pluuiā, sed tantū bis in anno. ¶ Spiritualiter pluuiā siue imbrē utranq; uidelicet temporaneū & serotinū, intelligi oportet, & sancta prophetica atq; apostolica scriptura est, Prophetica nanq; scriptura ipsa est imber tēporaneus, quia sicut serotino imbre infusa coalescunt semina, ita hæc promissionē Christi uenturi, quę ad Abrahā facta est, frequēti declamatione expectabilē faciebat. Porrò euangelica uel apostolica scriptura, imber serotinus est: quia sicut serotino imbre fructus ad maturitatē, perducuntur, ita scriptura hæc iam aduenisse Christū confirmat, de quo prophetæ uaticinabātur, Igitur & ueinet (inquiunt) nobis, quasi imber tēporaneus & serotinus, id est talis & taliter ueniet nobis: uel taliter nobiscū faciet, sicut utriusq; scilicet noui ac ueteris testamenti scripturæ testificantur. Hæc ubi dixit de illis qui erant credituri, & fidē aduentus eius recepturi, confestim ad eos, quos non esse credituros præsciuit, cōuertitur & dicit. [Quid faciam tibi Effraim quid faciam tibi Juda? Misericordia vestra quasi nubes matutina, & quasi ros mane pertransiens.] Sic nimirū patriarcha Isaac cū filium suū Iacob benedixisset, & proinde Esau Geñ.27. frater eius eiulatu magno fleret dicens. Nunquid non reseruasti, & mihi benedictionem? Respondit & dixit Dominū tuum illū constitui, & omnes fratres eius seruituti illius subiugaui, frumento & uino stabiliui eū, & tibi post hæc filij mi quid faciā? Ac deinceps. In pinguedine terræ, & in rore cœli, desuper erit benedictio tua. Profecto ille Isaac typū Christi gessit duo uero filij (de quibus iam dictū est) formā prætulere mysticā utriusq; populi, scilicet Duo filij Isaac duo populi. & eius qui tantūmodo generatione carnis, & eius qui imitatione fidei semen eius Abrahę. Et illic Isaac in typo Christi dicit agresti filio, & tibi post hæc fili mi ultra quid faciam: statimq; inuenit quid faciat, dicitq;, in pinguedine terræ, & in rore cœli desuper erit benedictio tua, & hic Christus in prophetia dicit, carnalibus Israelitis siue carnalibus Iudæis, qui-

cumq; filij carnis, & nō filij sunt promissionis, quid faciam tibi Effraim, quid faciam tibi Iuda: statimq; inuenit uel scit quid faciat, dum dicit, Misericordia uestra quasi nubes matutina: & quasi ros mane pertransiens. Misericordia hæc parua illa est, quam intendens ille, in pinguedine (inquit) terræ, & in rore cœli desuper erit benedictio tua. Parua nanq; misericordia est temporaliū siue corporalium abundātia rerū, quarum omnium summa, illic pinguedine terræ, & rore cœli comprehēsa est. Porrò, misericordia magna illa est benedictio quæ simplici Iacob in domo habitanti data uel effusa est secūdum uerba hæc: Ecce odor filij mei sicut odor agri pleni, cui benedixit dominus. Et deinceps. Et seruiant tibi populi, & adorent te tribus. Esto dominus fratrum tuorum, & incuruentur ante te filij matris tuę. Qui maledixerit tibi, sit ille maledictus: & qui benedixerit tibi, benedictionibus repleatur. Sic nanq; benedicendo, magnā illi misericordiam imprecabatur, eam scilicet: ut de semine eius Christus nasceretur. Proinde quia misericordiarū tanta differentia est, iccirco Dauid, qui utiq; minorem misericordiam fuerat consecutus, in pinguedine terræ, & in rore cœli desuper, utpote rex diues & inclytus, cum dixisset, miserere mei deus, statim addidit, secundum magnam misericordiam tuam. In quo? Nimirum in eo, ut nequaquam promissione Christi de semine suo nasciturí frustraretur, propter causam Vriæ Ethei. Nam inde est qđ postmodum dicit, ut iustificeris in sermonibus tuis, subauditur, miserere mei, conseruando mihi misericordiā magnam, quam promisisti. Iam enī illi repromiserat Christū, dicendo. Suscitabo semen tuū post te, quod egredietur de utero tuo, & firmabo regnū eius. Ipse ædificabit domum nomini meo, & stabiliā thronū regni eius usq; in sempiternū: Igitur & hic post q̄ secundum magnā misericordiam dictū est de filijs promissionis suæ fidei. In tribulatione sua mane cōsurgent ad me, dicentes, uenite & reuertamur ad dominū, quia ipse cepit & sanabit nos, percuciet & curabit nos, &c. confestim ad filios carnis tanq̄ ad Esau conuersus: Quid (inquit) faciam tibi Effraim, quid faciam tibi Iuda? Misericordia uestra quasi nubes matutina, & q̄si ros mane ptransiens. Ac si dicat. Populo electo, cuius typus erat Iacob, magnam misericordiā, magnam consequente benedictionē habendo fidem seminis Abrahę, quod est Christus: uobis filijs carnis, qui tanquā Esau tardatis & foris uagamini, post hæc ultra quid faciā? In pinguedine terræ & in rore cœli desuper fuerit hactenus benedictio uel misericordia uestra, sed nunc eadē ipsa properāte captiuitate pertranseat, sicut pertrāsit matutina nubes, & in meridie siue uespera iam nō est, & sicut pertransit ros, qui cum mane herbam operuit, orto sole uelociter disparet, & iam nō est. Sic enī uobis continget, qui mane compluti estis, & matutino rore maduistis, id est qui præsentē lætitiam & tantūmodo caduca præsentis seculi bona requisistis. Nubes uestra pertransit, & ros uester orto sole siccatur, id est, lætitia uestra in tristitiam uertetur: & delitiæ uestræ in futurum non inuenientur, ubi uerus sol Christus in uirtute sua lucens in meridie conspicietur. [Propter hoc dolaui in prophetis, & occidi eos in verbis oris mei.] Propter hoc inquit, uidelicet quia uos tantūmodo rerum temporaliū matutinam nubem, roremq; transitorium requiritis, & gloriam dei regnūq; futurū non attēditis, ego dolaui, id est multas percussiōes feci in prophetis, qui uobis secundū uestrā intentionē adulti sunt & applauserunt, uidētes uana & loquētes mendacia. Quales utiq; fuerunt prophetæ Baal. Et illis nanq; (sicut in Regū libris legimus) Helias Thesbytes. CCCCL. uiros una die interfecit: ideoq; magnā illorū multitudinē percussit Iehu, qui domū Achab subuertit. Hoc totū factū est ad imperiū dñi. Iccirco cū dixisset, Dolaui in prophetis, protinus addidit, occidi eos in uerbis oris mei. Hoc recte factū est, ut qui propter lucrū tēporale: & (ut ait alius propheta) propter pugillū farinæ, nō solū magnā dei misericordiā reliquerāt, sed & popularē turbā secū deuocabant. Primū in ipsis dolaretur & occiderētur, & deinde populus in captiuitatē duceretur, matutina misericordia (de qua iam dictū est) & quasi transitorio rore frustratus. Quam iuste hæc facta sint uel fiant, nūc toto in orbe scitur, ubicunq; lux ueritatis est. Sequitur. [Et iudicia mea quasi lux egredientur.] Et est sensus. Sicut caligantes in nocte oculos lux succedēs illuminat, sic illis q hactenus in nocte ignorātiæ fuerāt, annūciata iudicia hæc pspicua erūt, ut dicant. Iudicia dñi uera, iustificata in semetipsa. Egredientur igitur iudicia mea quasi lux, id est qđ uoluerim, aut quid utile esse iudicauerim ego, manifestius cognoscet, Quid est illud? Ait

Misericordia alia parua, alia magna dicitur

Psal. 50.

2. Reg 7

3. Re. 18.
4. Re. 10

Ezech. 13

Psal. 18

[Quia

¶ Quia misericordiam volui & non sacrificiū, & scientiam dei plus q̄ holocaustū. ¶ Huius suæ sentētiæ memor dn̄s semel & iterū apud Matthæū inuenitur. Vbi em̄ discumbente eo in domo eiusdē Matthæi, murmurabant pharisæi dicentes eius discipulis: Quare cū publicanis & peccatoribus mā ducat magister uester? Non est (inquit) opus ualentibus medico, sed male habētibus. Statimq; subiungit. Euntes aūt discite q̄d sit, misericordiā uolo & nō sacrificiū. Non em̄ ueni uocare iustos, sed peccatores. Itē, ubi discipulis eius esurientibus, & spicas sabbato uellentibus atq; mā ducantibus, cū dixissent: ecce discipuli tui faciūt q̄d non licet eis facere sabbatis. Ait post alia. Si aūt sciretis q̄d est, misericordiā uolo & nō sacrificiū, nunq̄ cōdēnassetis innocētes istos. Ergo cū dicit in hoc propheta, q̄a misericordiā uolui & nō sacrificiū: dignā suorū reddidit causam iudiciorū, cur supra inter cætera dixerit. In gregibus suis & in armētis suis uadent ad quærendū dn̄m, & nō inuenient eū, quia uidelicet, neq; secūdū corpus, neq; secundū animā misereri nouerunt proximis, prompti sacrificatores gregū: immolatores armentorū. Nā utrāq; misericordiā scilicet corporis & animæ testatur se uoluisse illa, quā cōmemorauimus, euangelica prolocutione. Vbi em̄ peccatorē siue publicanū recipiēs Matthæū dicit eūtes discite quid est, misericordiā uolo & nō sacrificiū, illā patenter misericordiā se requisisse significat, quę impēditur circa curā animarū. Vbi uero discipulos suos esuriētes, & sabbato spicas uellentes à sabbati uiolatiōe defendit dicens. Si aūt sciretis quid est, misericordiā uolo & nō sacrificiū, nunq̄ cōdemnassetis innocentes istos: Ibi profecto misericordiā, quæ proximis in corporū necessitatibus impēditur sese uoluisse testatur. Igitur iudicia dn̄i uera sicut lux manifesta sunt, & causa cadit carnalis Israel siue Effraim & carnalis Iuda, q̄a certatim sacrificiū offerūt quod dn̄s nō uult, & uiscera misericordiæ nō habent quā dn̄s uult: q̄a holocausta multiplicāt quæ dn̄s nō requirit, & scientiā dei negligunt: in qua dn̄s & creator creaturā rationalē uoluit semp & uult exerceri. Non acquieuerūt uolūtati eius, nō executi sunt ea q̄ ille uoluit, scilicet misericordiā & scientiā dei. Hoc est q̄d continuo subiūgit. ¶ Ipsi aūt sicut Adam transgressi sunt pactū ibi preuaricati sunt in me. Et ē sensus. Ipsi aūt & peccauerūt, & peccatū suū p superbiā defendēdo mihiq; cōtradicēdo: cōtra semetipsos & cōtra posteros suos immisericordes & crudeles extiterunt. Sed iam in isto secūdi huius uoluminis finem facientes, sequētis initiū ab hoc eodem capitulo sumamus.

Mat. 9

Matt. 12

Misericordia duplex ad proximū, una in a[nima] alia i corpo[re]

FINIS LIBRI SECVNDI.

RVPERTI ABBATIS TVITIENSIS IN OSEE PROPHETAM COMMENTARIORVM LIBER III.

IN Canticis Canticorum dilectus amicæ suæ loquitur. Ostēde mihi faciē tuā amica mea, speciosa mea, colūba mea, sonet uox tua in auribus meis. Vox em̄ tua dulcis, & facies tua decora. Vocis siue locutionis eiusmodi nūc opportune reminiscimur, quia uidelicet saluo altiori cœlestis gratiæ uel amoris gradu, in quo dilectus Christus & amica eius sancta ecclesia cognoscit: nimirū sapiētis cuiusq; anim⁹ dilect⁹, & sancta scriptura amica uel dilecta est illi⁹, q̄cūq; talis ē, ut uerax ei testimoniū sibi p̄hibeat cōsciētia, q̄d sanctæ scripturæ pulchritudinē uerā & ueritatē pulchrā diligat. Illius nāq; uerba sunt hæc. Dixi sapientiæ soror mea es, & prudentiam uocaui amicam meam. Dicit ergo, nunc animus studiosus, et ipsa scripturæ præsentis admonet difficultas, ut dicat. Ostende mihi faciem tuam, sonet uox tua in auribus meis. Vox em̄ tua dulcis, et facies tua decora. Sanctæ huius scripturæ facies non nisi sapienti unquam ostensa est, et uox eius non nisi in auribus diligētis unquam sonuit, neq; alius scire meretur, uox eius quàm dulcis, & facies eius quàm de-

Can 2

Prouer. 7

cora sit. Dicit eñ ille qui scripsit. Quis sapiens & intelliget ista, intelligens & sciet hæc? Igitur semen huius dulcedinis atq; decoris autorem spiritũ propitium habere optantes, dilectam hanc siue amicam instanter cœpto itinere sequamur, ut faciem eius uidere, & uocẽ audire, id est, & intentionem eius sentire, & uerũ eius sensum inspicere mereamur. Cum dixisset in hoc propheta dominus, quia misericordiam uolui & nõ sacrificium, & scientiã dei plus q̃ holocaustum, cõtinuo subiunxit. Ipsi autem sicut Adam transgressi sunt pactũ, ibi præuaricati sunt in me. Ab isto rursus capitulo populi peccata incipit declamare. Vnde & hic ad memoriam reuocandum est, quia (sicut superius iam diximus) septies hic propheta gentis suæ peccatricis peccata percutit, totidemq; uicibus in aduentum siue sacramentum filij dei sermo eius recurrit, singulosq; cursus in eodem terminat: nimirum sapienti atq; intelligenti, qui hæc scire meretur, illud innuẽs, quod iustificari & à peccatis liberari aliter q̃ per gratiam uel fidem Christi nemo possit. Hac uice prima, quam nunc usq; tractauimus, sic incepit. Non est enim ueritas, & non est misericordia, & non est scientia dei in terra. Tandem in persona Christi uenturi dixit. In tribulatione sua mane consurgent ad me, & cætera: & tũc demum ad initium redargutionis redijt, dicendo, quia misericordiam uolui & non sacrificium, & scientiam dei plus q̃ holocaustum: ipsi autem sicut Adã transgressi sunt pactum, ibi præuaricati sunt in me. Cum eñ dicit, quia misericordiam uolui & scientiam dei, subaudiendum uel reminiscendum est, quod in initio capituli dixerat: nõ est misericordia, & nõ est scientia dei in terra. Nunc itaq; ordine cœpto processuri, nõ negligenter prætérimus, quia duo dixit in uersiculo præsenti. Sicut Adam transgressi sunt, ibi præuaricati sunt in me. Breui uersiculo & originale peccatum, & actualia tetigit peccata eorũ. ¶ Dicendo nanq;, sicut Adam transgressi sunt, actualia peccata uehementer accusat: quia colentes idola & cætera facientes scelera, nõ quomodocunq; peccauerunt, non per ignorãtiam aut per infirmitatem deliquerunt, sed qui nequissimus peccandi modus est, scienter peccantes, scientes quod mala facerent recedendo à domo Dauid & à templo domini quod erat in Hierosolymis, uitulosq; aureos colendo, peccatũ suum defenderunt cõtradicendo sanctis prophetis, quoscunq; dominus misit. Vnde & superius dñs dicit. Populus eñ tuus sicut hi qui contradicunt sacerdoti. Hoc nimirũ erat ita transgredi pactũ, sicut transgressus est Adam. Ille nanq; & transgressus est, transgressionẽ suam superbe defendit, dicendo, mulier quã dedisti mihi sociam, dedit mihi de ligno & comedi. ¶ Porrò subiungendo, ibi præuaricati sunt in me, originale respicit peccatũ. Ibi nanq; cũ dicit, subauditur in Adã. Præmiserat eni, sicut Adã transgressi sunt pactũ. Et uere in Adã preuaricati sunt, qa (ut ap̃s ait) per unũ hoĩem in hunc mundũ peccatũ intrauit, & per peccatũ mors: & ita in oẽs homines mors pertransit, in quo oẽs peccauerũt. Itaq; cũ dicit. Ibi præuaricati sunt in me, bene sæpe dictus ap̃lus huic in iste quoq; sermone cõsonat prophetæ, causando Iudæos & Græcos oẽs sub peccato esse, subiungendo etiã hæc. Nõ est eni distinctio. Oẽs eni peccauerũt, & egent gloria dei. His dictis, continuo de peccato actuali abũdantius agit, scilicet de peccato idololatriæ & aureorũ cultu uitulorũ, quo sicut Adã transgressi sunt pactũ ut iã dictũ est. Sequitur eñ. Galaad ciuitas operantium idolum, supplãtata sanguine, & quasi fauces uirorum latronum: particeps sacerdotum in uia interficientium pergẽtes de Sychen, quia scelus operati sunt. ⌋Galaad est ciuitas sita trans Iordanẽ in tribu Gad, in qua idolũ primitus est cõsecratũ. Erat eni & ciuitas fugitiuorũ. Sed quanto celebrior, tanto idololatrie & malorũ oim principium fuit. Et quia isti idola primũ cõsecrarunt, uel maxime sicut præsens testatur, in malũ adiuuerũt, iccirco primi ab Assyrijs capti & in captiuitatẽ ducti sunt. Porrò, Sychen ciuitas in cõfinio decẽ tribuũ & duarũ, quę post ea Neapolis appellata est, unde transitus erat Israelitis in Hierusalem. Vbi solummodo licebat uictimas immolari. Trib' ergo temporibus, quibus secundũ legis præceptũ populus ad templũ domini ascendere debebat, sacerdotes idolorũ ponebant in itinere latrones, qui insidiarẽtur pergentibus, ut magis uitulos aureos in Dan & in Bethel, q̃ dominũ adorent in Hierusalem: & quos reuocare nõ poterant, in eadẽ uia interficiebant. Sacerdotũ illorũ particeps nũc dicitur Galaad, uidelicet eo quod Galaaditæ coniungendo se iniqua fœderatione, & cooperando sacerdotibus in interfectione, Sensus igitur iste est. Si quæras, cur dixerit, ipsi autem

Osee.14

Sicut Adam trãsgressi sunt.

Gene.3

Ibi prçuaricati sunt in me.

Ro.5.

Ro.3.

Galaad ciuitas in tribu Gad.

Sychen quę & Neapolis.

Exo.23.

Deu.16.

transgressi sunt pactū sicut Adam, qui utiq; non per ignotantiam, sed scienter per arrogan tiā peccauit, & peccatū suū aduers⁹ deū sese corripientē proterue defendit, Ecce esse ſ um siue opus manifestū habes malæ defensionis. Nullū deniq; manifestius defensionis est ex⸗ perimentū, q̃ illos interficere, quibus admissum non placet cōmuniter suscipere peccatū. ¶Locus interfectionis erat Galaad, mira peruersione, mira supplantatiōe. Debuerat nāq; ciuitas esse nō interficientiū, sed ab interfectione liberantiū quempiā fugitiuū secūdū legē dñi dicētis: Cūq; ultor sanguinis eū fuerit persecutus, nō tradent in manus eius, qa ignorās percussit proximū eius: nec ante biduū triduūue eius probatur inimicus & habitabit in ciui tate illa: donec stet ante iudiciū, causam reddens facti sui, & moriatur sacerdos magnus qui fuerit in illo tēpore. Recte ergo dicitur, supplantata sanguine, qa perditio uel derelicto con stituto pacis susceperat pro illo cōmutationē sanguinis. Dicitur & quasi fauces uiroꝝ latro nū, qa uidelicet sicut latrones in faucibus, id est cauernis locisq; abditis latentes, expoliant prætereuntes & interficiunt: sic in ea, quæ debuerat esse asylum fugitiuorum, sanguinarij sacerdotes simplicitati populi insidiantes, expoliabant eos fide, interficiebant mente, & quos decipere non poterant, uestibus priuabant, corpore necabant. Pro tanto scelere pro⸗ pheta dolens exclamat. [In domo Israel vidi horrendum: Ibi fornicatus est Effra im, contaminatus est Israel.] Quid enim magis horrendum, quid magis exclamatio⸗ ne dignum, q̃ istud accidisse, nō in qualicūq; gente aut natione, sed in domo Israel, in gen⸗ te dei, in parte dñi, sicut Moses loquitur, pars aūt dñi populus eius, Iacob funiculū hæredi⸗ tatis eius? Deniq; gentis alterius peccatū in idolis error est: Israelis autē, q ueri & unius dei notitiā habuit, legēq; accepit, tale peccatū horror est. Propterea totiens peccatū illius po- puli fornicationē appellat, & nūc quoq; dicit. Ibi fornicatus est Effraim, cōtaminatus est Isra⸗ el. Effraim (ut sæpe dictū est) ipse Hieroboā de tribu Effraim: Israel uero decem tribus, quę illo peccante, id est uitulos aureos pro deo sibi faciente, cōtaminatæ sunt, sequēdo illū. Ete nim sicut cōtaminat̃ adulterio mulier, sic derelicto deo pp̃lus ille cultu idololatrię cōtamina tus est. Hæc aduersus Israel, id est, decē tribus dicta sunt. Sed nunqd tantūmodo illis iratus est? Nōne & sup Iudā grandis ira, quā nūc uidem⁹ pro meritis erat uētura? Sequit. [Sed & Iuda pone messem tibi, cū conuertero captiuitatē populi mei.] Ac si dicat, Dixi quidē in initio prophetici huius sermonis, qa nō addā ultra misereri domui Israel, sed obli⸗ uione obliuiscar eorum: & domui Iuda miserebor, & saluabo eos in dño deo suo, & hoc ue rū est. Nam Israelis, id est decē tribuū captiuitas, de terra Assyrioꝝ nō reuocabitur: tua ue⸗ ro ò Iuda transmigratio de Babylone est reducēda post annos. LXX. Verūtamen cū con uertero illā captiuitatē populi mei, cū reduxero illos in terrā suā, q ex te supererūt digni, ut reliquiæ saluētur pro ipsoꝝ fide & meritis, usq; ad plenitudinē tēporis, quo cōuertenda est uniuersalis captiuitas oīs populi mei, p aduētū saluatoris Christi: tu Iuda pone messem tibi q̃ secanda erit, id est multitudinē filioꝝ male natoꝝ, qbus multipliciter pullulabis, scito de⸗ metendā esse Romanoꝝ gladijs, sicut nūc, imò magis q̃ nūc decē tribus demetūtur, & trās⸗ ferūtur ab Assyrijs. Quā ob causam? Quibus pro meritis siue pecactis? Ait. [Cū sanare vellem Israel, reuelata ē iniquitas Effraim, & malicia Samarię, quia operati sunt mendaciū: & fur ingressus est spolians latrunculus foris.] Et est sensus. Cum ad sal⸗ uandum Israel uenissem, illa iniquitas reuelata est, & illa malicia Iudæorum sese expressit: cui⁹ illa iniqtas Effraim, illa malicia Samariæ typus uel p̄cursio fuit, quando relicta domo Dauid, Hieroboā p̄tulit, relicto dño deo, uitulos aureos colere magis elegit. Diligēter pro phetiæ huius locū hūc, quē nūc ingredimur, pertractare conemur, memores illius dicti in fine uoluminis, cuius sæpe meminimus: Quis sapiens & intelliget ista, intelligens & sciet hæc: & scientes tanta esse uel talia q̃ hic prophetali oculo p̄uidet ac p̄scribit, qualia si nudis eloqueretur uerbis, nimis intolerabile esset audire hoībus illius tēporis, sicut diximus iā in proœmio p̄sentis opusculi. Deniq; peccatū Iudæ in saluatorē, cuius sanguinē fudit, hic my stice describit: propter qđ talia facta sunt uel fieri debuerūt in eiusdē excidio gentis. Quæ p̄spiciēs, hic recte dicat, sed & Iuda pone messem tibi. Cū (inqt) sanare uellem Israel, reue⸗ lata est iniquitas Effraim, & malicia Samariæ. Qui nondū sapiens siue intelligens est, qualē sanctus prophetiæ spiritus loco iam dicto requirit, nihil aliud significari hic arbitratur, nisi

Galaad supplā[tata] sanguine. Iosue. 20. II

Deut. 32.

AC. VII.

ac si dictum sit. Cum per Dauid electum meũ uellem Israel instruere ad cognoscẽdũ ue= deum, & ad tenẽdũ firmiter solius nominis mei cultũ legittimũ, iniquitas filiorũ Israel ma= gis exarsit: & malicia illorum pertinatius insaniuit, nec ante destiterunt, donec ad posteros deriuato regni gubernaculo, iugũ excusserunt, & à domo recesserũt eiusdẽ Dauid, & deos si bi fecerũt iuxta mentionẽ suæ iniqtatis, iuxta maliciosa desideria cordis sui. ¶ Verũ ille Da uid non solũ pater secundũ carnẽ extitit saluatoris nostri, uerũetiã figuram eiusdẽ ꝓtulit in mirabilib⁹ gestis. Regnũ eius ꝑparatio fuit regni Christi, imò regnũ unũ est Christi & ipsi= us Dauid: iuxta quod & angelus ad Mariã de illo dicit. Et dabit illi dñs deus sedem Dauid patris eius. Econtra, Hieroboã & qui illũ secuti sunt, relinquentes Dauid, typũ gesserũt Iu= dæoꝶ & pharisæoꝶ, qui Christũ negauerũt ante faciẽ Pilati, & dixerũt. Nõ habemus re= gẽ nisi Cæsarẽ: Furor ille, quo Christũ cõdemnãtes, petierunt dimitti sibi Barrabã homici dam, & seditionis authorẽ, illi maliciæ similis extitit, qua illi, qui secuti sunt Hieroboã, ueri= tatẽ dei in mendaciũ cõmutauerũt: uel (sicut hic scriptũ est) mendaciũ operati sunt: qa ueri= tate cõtempta: mendaciũ in uitulis aureis operati sunt, & coluerũt. Igitur in uerbis istis simi litudinẽ pariter contemplemur & rem. Similitudinem, in illius statu temporis, scilicet in eo quod ille Effraim siue illæ decem tribus taliter recesserũt à domo Dauid, Rem uero, in ad= uentu saluatoris, quando Iudæi rebellantes ueritati, negauerũt eum, & populus regis huius esse uoluerunt. Itaq; cum dicit: Cum sanare uellem Israel, reuelata ẽ iniquitas Effraim. Po= namus ante oculos mentis & illum Dauid patrem carnis Christi, & hũc filium eius uerum Dauid: quia uidelicet uterq; suo modo Israel sanare uoluit: Ille psalteriũ cõponendo, iste car nẽ assumendo. Nã psalteriũ illud manu factũ typũ fuisse carnis uel corporis Christi, testat ipse, cũ in psalmo ꝑsonã patris ad eũdẽ filiũ, dũ in sepulchro corpus eius qescit, loquẽtẽ in= introducit Exurge gloria mea, Exurge psalterium & cythara. Et ille respondens: Exur gam (inquit) diluculo. ¶ Illo psalterio suo manufacto Dauid Israel sanare uoluit, quia nimirũ iccirco uerba cœlestia cum psalterio cecinit, ut pplm tantũmõ terrena diligentẽ in troduceret ad amorẽ & spẽ futuri regni, q̃ uera sanitas ẽ cordis. Hoc ante illũ nemo fecit, ut ꝓmissa cœlestia uerbis enũciaret manifestis aut pœnas ignis ęterni. Hoc ita uerũ est, ut a= pud Mosen fere nusquã inuenias ꝓmissiões paradisi uel regnũ dei, neq; cõminatiões infer ni, nominib⁹ manifestis: ꝓter locũ unũ in cãtico Deuteronomij, ubi sic dicit. Ignis succẽsus ẽ in furore meo, & ardebit usq; ad inferni nouissima. Omni clausa sunt sub figuris, & bona qdẽ ęterna sub nomine terrę Chanaã, terrę q̃ si lacte & melle manãtis: mala uero sempiter= na, sub nominib⁹ famis, pestilẽtię, gladij, malarũq; bestiaꝶ reddẽda significat ꝓ meritis. Ta lis nãq; & ita q̃dãmodo puerilis sensus erat carnalis populi in illi⁹ statu tẽporis, ut nõ nisi prę sentia diligere ꝓspera, nõ nisi ꝑsentia metuere sciret aduersa. Hinc primus (ut iã dictũ ẽ) cœ lestis regni gloriã patenter expressit uerbis, addita ui musicę dulcedinis, & ordine cõposito diuinę religiõis, uolente dño sanare Israel, scilicet ut sano corde terrena paruipẽderet, cęle= stia magis desideraret. ¶ At uero psalteriũ istud siue hæc cythara, cui pater hoc dixit. Exur ge glĩa mea, exurge psalterium & cythara, mlto amplius hoc egit sic aperiendo os suũ, ut Matthæus scribit. Beati pauperes spiritu, quoniã ipsoꝶ est regnũ cœloꝶ, &c. Nimirũ hæc expectationi carnalis Israel, ualde contraria sonuerunt, beatificando pauperes, mites, lugen tes, esurientes ac sitientes iustitiam, misericordes, mundi cordes, pacificos, & persecutionẽ propter iustitiam sustinentes. Aliter nanque sentiebat carnalis Israel, scilicet beatos esse tan tum illos, qui prosperarentur in uia huius seculi, quibus uacaret ut essent superbi, immites, siue tyranni ridentes atque exultantes, quamuis in rebus pessimis, inexpertes miseriarum, atque iccirco nescientes compati miseris, luxuriantes omni uoluptate cordis & corporis, bel ligerantes atq; bellicis elatos triumphis, ualentes per potentiam q̃s uellent occidere ac perse qui. Profecto sensus hic magna erat infirmitas: ille autẽ sanare uolebat Israel, ut sane sape= ret. Aduersus utrunq; reuelata est iniquitas Effraim, id est persecuti sunt eos omnes illi qui noluerunt sanari. Primum, quis nesciat quanta Dauid ille regni dei Psaltes aduersa pertu= lit, q̃ta mala passus ẽ ab illis? Vsq; adeo quo gratis illum odio habuerũt, ut filium quoq; illi= us Absolon regem sibi facerent, quia non alium habuerunt, quo duce consurgentes regno eum depellerent, Mortuo Absolon secuti sunt Seba filium Bochri, Illo mortuo subiicue= runt

Dauid Christi typum gessit

Luci. 1.

Ioh. 19.

Psal. 59

Cęlestia promissa Dauid primus explicauit.

Deu. 32.

Matt. 5

Carnalis Israel

Odiũ Israel cõtra Dauid

2 Re. 15

runt uicti & inuiti per sapientiam eiusdem Dauid filijq; eius Salomonis: sed deinde mox ubi occasio data est per imprudentiam Roboam, ceruices suas excusserunt, regemq; alium & deos alienos, id est uitulos aureos sibi fecerunt. Hæc fuit iniquitas Effraim, & hæc malicia Samariæ: quia uidelicet Hieroboam de tribu Effraim malum hocinique gessit: & Samaria, per quam totũ eius regnum intelligitur (fuit eñ Metropolis decem tribuũ) hoc ipsum maliciose suscepit, scilicet inuidendo domui Dauid, inuidendo & dedignando tribui Iuda, quod sibi tantum ex illa tribu reges deberent esse destinati. Dixerunt enim quodam loco uiri Israel ad regem Dauid. Quare te furati sunt fratres nostri uiri Iuda, & transduxerunt regem & dominum eius Iordanem? Et respõdens omnis uir Iuda, quia propinquior (inquit) mihi est rex. Et respondens uir Israel decem partibus, ait, maior ego sum. Ita commota seditione quidam uir Belial nomine Seba filius Bochri cecinit buccina, & ait. Non est nobis pars in Dauid, neq; hereditas in filio Isai. ¶ Deniq; ex dictis & factis huiuscemodi palam datur intelligi, quænam illa fuerit malicia Samariæ, de qua nunc loquitur hic, quia nimirum scissuræ illius causa fuit inuidentia, quæ ueraciter malicia dici potest: quia cuncta maliciosarum machinamenta cogitationum parit. Maxime uero tunc iniquitas quecunq; fit, malicia meretur dici, quando sic se exercet ut cum sapientia uel ratione incedere possit uideri. Sapienter autem siue rationabilr̃ Samaria fecisse sibi uideri poterat, sequendo, regẽq; faciendo Hieroboam de tribu Effraim: quia patriarcha Iacob cum benediceret filios Ioseph Manassem & Effraim, iste qdẽ (ait) scilicet Manasses erit in populos & multiplicabit: sed frater eius iunior, maior illo erit, & semen illius crescet in gentes. Et in Paralypomenõ legimus. Ruben quippe primogenitus erat Israel, sed cum uiolasset torum patris sui, data sunt primogenita eius filijs Ioseph filij Israel. Et quidem pluraliter dixit filijs Ioseph, sed cum ille (ut iam dictum est) Effraim iuniorem priori prætulerit, iure sibi tribus Effraim de primogenitis uidebat gloriari. Itaq; peccatum Samariæ recedentis à domo Dauid & inuidentis tribui Iudæ, ut ex ea reges aut principes deberent germinari, recte malicia debuit nũcupari: quia cum contra ueritatem & rationem ageret, rationis & diuinæ authoritatis patricinio non carere sibi uisa est. ¶ Et notandum qualiter dixerit huic, reuelata est iniquitas Effraim & malicia Samariç. Non dixit, exorta est siue oriri cœpit iniquitas cum sanare uellem Israel, sed reuelata est. Latebat, quàmdiu duces uel principes habebat Israel, qui illum cogerent ad cultum dei, qualium optimus uel maximus fuerat Dauid. Reuelabatur autem quando morientes decedebant illi, sicut quodam loco scriptura dicit. Cunque dominus iudices suscitaret, in diebus eorum flectebatur misericordia, & audiebat afflictorum gemitus: & liberabat eos de cæde uastantium: Postquam autem mortuus esset iudex, reuertebantur, & multo maiora faciebant, quàm fecerant patres eorum, sequentes deos alienos & adorantes eos. Non dimiserunt adinuentiones suas & uiam durissimam, per quam ambulare consueuerant. Eodem modo tunc reuelata est eadem iniquitas, eadem malicia quãdo decesserat Dauid, quo regnante, non audebat reuelari, imò & multo magis tunc reuelata est, quàm eatenus aliquando reuelata fuisset. Prius nanque urgente aliqua calamitate, & clamantibus illis ad dominum cum tribularentur, suscitato saluatore aliquo, id est iudice bono, conuertebantur ad dominum, & deos alienos relinquebant. Ex tunc autem quãdo sic reuelata est, ut illos facerent uitulos, nunquam ab eisdem uitulis recesserunt, sicut manifeste de singulis regibus scriptura dicit, quia à peccatis Hieroboam non recesserunt. Hanc iniquitatem siue maliciam adhuc propheticus sermo persequens, protinus addit. [Quia operati sunt mendacium, & fur ingressus est spoliãs: latrunculus foris.] Mendaciũ quippe sunt operati, dicendo de uitulis, qui utiq; non erant dij, isti sunt dij tui Israel, qui te eduxerunt de terra Aegypti. Ad illud opus ut fieret, & diabolus inuisibiliter, & Hieroboam uisibilr̃ operatus est. ¶ Pulchre ergo & ueraciter dictũ, fur, ingressus est spoliãs, scilicet diabolus animas, furtim deuorans, per inspiratam occulte maliciã, & latrunculus foris uidelicet Hieroboam latro uisibilis, qui foris, id est, exterius idola fabricans, extra domũ siue partem domini, & peccare faciens Israel, nimirum grande & crudele latrociniũ fecit. ¶ Diximus, qualiter illo tempore regnante seu iam decedẽte Dauid, iniquitas Effraim & malicia Samariæ reuelata fuerat, cum sanare uellet dominus Israel, dicamus nunc, qualiter nouissi

2.Re.19.

Malicia Effraim.

Gene 48

1.Para.5

Antiqua malicia Israel.

Iudi.2

3.Reg.12

nouissimo tempore, cũ in aduentu suo saluator itidem Israel sanare uellet, similis iniqtas uel
Osee. 6. malicia, imò & multo maior secundum similitudinem illius reuelata sit. Cum (inquit) sana re uellem Israel, dicat hoc sanator & saluator Israel, sanitatis illius author, de qua cum præmisisset paulo ante dicens ipse. In rribulatione sua mane consurgent ad me, uerba ipsorũ consurgentium protinus intulit hoc modo. Venite & reuertamur ad dominũ, qa ipse cepit & sanabit nos, de qua sanatione siue sanitate, id est peccatorum remissione, primaq; resurrectione, quæ est resurrectio animæ, iam eodẽ loco dictũ est. Cũ eñ illa sanitate sanare uellet Israel, deus homo factus p̃sentialiter atq; uisibiliter incipiens prædicare, & sic diceret
Mat. 4. Pœnitentiã agite, appropinquabit eñ regnũ cœlorũ, tunc reuelata est iniquitas Effraim & iniquitas Samariæ, id est illa iniquitas Iudæorũ, illa malicia scribarũ & pharisæorũ, cuius typus extitit illa iniquitas Effraim, & illa malicia Samariæ, de qua iam secũdũ literã uel historiã dictũ est. Exagitauit eñi illos spũs nequã, ut pœnitẽtiæ doctorẽ cũ uerbo p̃dicatiõis, opa q̃ nemo alius fecit, facientẽ deriderẽt, p̃sequerẽtur & blasphemarẽt. Exempli gratia, dicendo: Dæmoniũ habes: Itẽq;. In Beelzebub principe dæmoniorũ eijcit dæmonia. Non eñi placebat illis Chrũs talis p̃dicator pœnitentiæ, doctor paupertatis, p̃suasor atq; exẽplar humilitatis, magister mansuetudinis, monitor ad lugendũ pro peccatis, declamator iustitiæ, & cõquisiter misericordiæ, munditiæ cordis collaudator, pacis remunerator, & eorũ q p̃secutionẽ patiũtur propter iustitiã consolator. Quare? Quã ob causam talia p̃dicantẽ repulerunt, odio habuerunt, atq; impugnauerunt? Videlicet, quia cuncta his cõtraria sapiebant, & diligebant, talemq; sibi cupiebant aduenire Messiã, qui illos in hoc seculo extolleret, gẽtiumq; pacẽ eo usq; turbaret, donec omnes fines terræ ditioni illorũ per bella, bellorumq; triumphos subiugaret, aureãq; ac gemmatam illis Hierosolymã in terris construeret, atq; in cæteris his similibus eorũ cupiditatẽ omnino, sicut litera prophetica plerisq; in locis sonare uidetur, corporaliter expleret. Talem illorũ intentionem sensumq; ipse quodã loco breuiter exprimẽs: Quomodo (inquit) potestis uos credere, qui gloriã ab inuicem accipitis: &
Ioha. 5. gloriã quæ à solo est deo non quæritis? Persecuti sunt ergo sanare uolentẽ, tanq̃ frenetici medicũ percutientes antidotũ porrigentẽ, nec ante destiterunt, donec tradentes illũ negarent ante faciem Pilati, præeligentes Barrabã latronẽ, authorẽ seditionis, eundẽq; regẽ suũ postulantes crucifigi. Hoc modo reuelata in illis, imò impleta ab illis est iniquitas Effraim,
Mat. 23 & malicia Samariæ, & sic impleuerunt mensurã patrũ suorũ, & sic reuelauerunt ac testificati sunt quod essent consentientes patribus eorũ: Nam quod inceperũt illi, recedendo à domo Dauid, & occidendo prophetas dñi: Hoc isti adimpleuerũt, crucifigendo filiũ Dauid filiũ dei: & deinde occidendo, crucifigẽdo, flagellando, & de ciuitate in ciuitatẽ persequendo prophetas & sapientes & scribas, quos ille misit. In omnibus his operati sunt mendaciũ mentientes aduersus eundẽ regem suũ, quem negauerũt & uelut manũ ac seductorem accusauerunt. ¶ Perspicuũ quoq; illud est in illis quod sequitur, & fur ingressus est spolians, latrunculus foris, Fur nanq; Iudas proditor, & latrunculus cœtus pharisaicus extitit. Iudas nanq; loculorũ domini erat fur, sicut Euangelista testatur, quia fur erat, & loculos habens ea quæ mittebantur, portabat. Porrò pharisæi & sacerdotes in templo latrocinabantur, p̃dam de populo facientes, uendendo & emendo. Vnde cũ eijceret eos, sumptum de Esaia testimonium protulit dicens, scriptũ est: Domus mea domus orationis uocabitur: & mox illud de Hieremia subiunxit: uos autem fecistis illam spelũcã latronum. Ille fur intus inter discipulos domini Iesu, p̃seudodiscipulus & fictus amicus: & ille latrunculus foris, id ẽ, manifestus hostis, consilium simul inierunt, & (sicut iam dictũ est) mendaciũ operati sunt: cu-
Ioha. 11 ius uidelicet mendacij maximus opifex Caiphas, sic mentitus est, toto conspirante illo cõcilio malignantium ad decipiendum miserũ pplm. Expedit uobis ut unus moriatur homo pro pplo, & non tota gens pereat, ne forte ueniant Romani, & tollant nostrum, & locum,
Mat. 23 & gentem. Adeo cum sanare uellet dominus Israel, ille more suo sanari noluit, sicut alijs uerbis declamans dicit. Hierusalem Hierusalem quæ occidis prophetas, & lapidas eos, qui ad te missi sunt. Quotiens uolui congregare filios tuos, quemadmodum gallina congregat pullos suos sub alas & noluisti. Sequitur. L Et ne forte dicant in cordibus suis, omnem maliciam eorum me recordatũ, nunc circundederunt eos adinuentiones suæ, co

Marginal notes: Cur nõ placuit Iudæis Chrs (beside "riã dictũ est"); Ioha. 8. Mat. 12. (beside "do: Dæmoniũ habes" / "placebat"); Fur Iudas latrũculus cœtus pharisaicus. Ioha. 12 Matt. 21 Esa. 59 Hiere. 7 (beside "cusauerunt" through "testimonium").

suę coram facie mea factę sunt.] Magna & uera confirmatio iusti iudicij dei siue ultiōis quam præmiserat dicens, sed & Iuda pone messem tibi: messem (sicut iam dictū est) appellans illius immensitatem excidij, qua à Romanis erant perdendi. Ne forte (inquit) dicāt in cordibus suis, omnem maliciam eorū me recordatum. Ac si dicat. Ne forte murmurent, & quasi iniustam reprehendant sententiam dicentis, ut ueniat super uos omnis sanguis iust⁹, qui effusus est super terram, á sanguine Abel iusti, ut quod uindicatum est in patribus, iterum uindicetur in filijs, omnis causa illis tollitur iustę reprehensionis. Solent namq; Iudæi aduersus huiusmodi respondentes dicere nobis. Cur hoc tempore uindicari in nos arbitramini, quod olim uindicatū fuit? Exempli gratia. Cum dicimus eis, illud quoq; peccatum, quod olim in deserto fecerunt patres eorū, feciendo uitulum & adorando illum, hoc tempore uisitari super illos, quando sic excæcati sunt. Respondent nobis, illius maliciæ tūc dominū fuisse recordatū: siquidem tunc ex illis in una die. XXIII. milia ceciderunt. Hæc dicentes, non aduertunt, quia postquā illud factū est per manus filiorū Leui, quibus & Moses ait, consecrastis manus uestras hodie domino, unusquisq; in filio & fratre suo: deinde cū oraret Moses dicens, dimitte eis hanc noxam, ipse respondens, Angelus (inquit) meus præcedet te, ego autē in die ultionis uisitabo & hoc peccatū eorū. Igitur ne forte dicant (ait) in cordibus suis omnē maliciam eorū me recordatū, id est singula quæq; peccata tēporibus suis punisse me, atq; idcirco non debere nunc omnia uenire super generationē istam: dico illis, qa nunc circūuenerunt eos adinuentiones suæ, uidelicet quasi longus funiculus, quia cuncta priorum generationū peccata imitati sunt, & ille adinuentiones coram facie mea factę sunt: quia nulla pœnitentiæ satisfactione illa delere curauerunt. Tales sunt adinuentiones eorū, quæ illos circūuenerunt, taliter causas mortis in uno homine adinuenerunt, ut merito dictū sit & merito fieri debuerit illud dictū, uenient hæc oīa super generationē istā. Omnibus enī, quicunq; à sanguine Abel iusti iustos hoīes uel prophetas occiderunt, similes sese fecerunt, similes Cain q Abel interfecit, similes Saul q Dauid persecutus est: & propter illū sacerdotes dñi. LXXXV. uiros trucidauit, & ciuitatē illorū percussit in ore gladij: similes Iezabel & Achab, q Naboth iustū & cæteros prophetas dñi occiderunt. Atq; iccirco recte iniquitates illorū & omniū quicūq; tales extiterunt, isti in generatione sua portauerūt. Quænā sunt adinuentiones illæ, quę eos circūuenerunt, & per quas oībus illis similes se fecerunt? Ait. [In malicia sua letificauerunt regem, & in mendacijs suis principes. Omnes adulterantes quasi clibanus succensus a coquente. Quieuit paululum ciuitas a commixtione fermenti, donec fermentaretur totū. Dies regis nostri. Cœperunt principes furere a uino. Extendit manū suam cū illusoribus, q applicuerunt quasi clibanum cor suū cū insidiaretur eis. Tota nocte dormiuit, coquens eos, mane ipse succensus quasi ignis flammę.] Quis iste fuit rex, & qui isti principes, quos & in malicia sua & in mendacijs suis lætificauerūt adulterantes, sic succensi quomodo succenditur clibanus à coquēte? Et quidē sensus est utilis, q & si non palam inuenitur, in gestis tamen potest conijci, quod ita factū sit. Rex Hieroboam & principes eius, qui fauentes illi ad omne facinus paruerūt, hoc modo lætificauerunt. Mysterium propheticū de nece saluatoris de quo nunc loquebamur paululū differimus, ne coniecturā utcunq; rationabilem atq; probabilem nos neglexisse uideamur. Omnes adulterantes, id est à proprio uiro, deo, recedentes, quasi clibanus à coquente: quia sicut clibanus succenditur ut coquat panes, ita illi succensi sunt malicia Hieroboam & igne idololatriæ. Quieuit paululū ciuitas à commixtione fermenti, donec fermētaretur totum. Fabricatis quippe idolis, non uim fecit Hieroboam populo ut ea coleret, ne forte quibusdā causa dei religionis resistentibus, cultura idolorum euacuaretur. Ideoq; paululum quieuit ciuitas, donec propria uoluntate populus regi consentiret, ut primum principes, deinde satellites illorum regi & principibus fauentes, ad ultimum omnis populus corrumperetur. Et hoc est quod dicit, donec fermentaretur totum. Quæ enim sponte fiunt, diu permanent: Quæ autem necessitate, cito soluuntur. Hoc considerans Hieroboam, maluit sponte, quam coacte populum subire nouam idolorum culturam. Itaque succensa toti populi massa in ueneratione uitulorum, cœperunt dicere ad fores Hieroboam, Dies regis nostri, subauditur, iste est, & quem nobis festiuum noster

cōstituit

Exo 32

Longus funiculus pctōrū in Iudæis.

Gen. 4.

1. Re. 21.

3. Reg. 2

Hieroboam regis astutia.

constituit imperator. Hunc celebramus, in hoc gaudemus, in hoc uitulos aureos adoram⁹. Ita clamante populo, cœperunt (inquit) principes furere à uino, id est, non solum non sunt irati qui debuerant rectores esse populi, sed insuper intelligentiam suæ mentis amittentes, cœperunt furere à uino, uidelicet amentiam passi, tã luxuriæ q̃ idololatriæ. Quid ad hæc ille rex? Extendit (inquit) manum suam cũ illusoribus, quia applicuerũt quasi clibanũ cor suum, cũ insidiaretur eis. Illusores quippe erant principes, qui populo nequiter illudebãt, eũq; à deo suo longe abducebãt, errori eius cõsentiendo: gratulantes q applicuissent cor suũ q̃si clibanũ, ut eos succẽderet ille rex & idololatriæ flãmis ardere faceret. Cũ illis illusoribus, cũ eiusmodi principibus manũ suã extendit, quasi benedicendo & pro facili cõsensu grates agendo, cũ insidiaretur eis, id est, cũ iniquũ penes se haberet cõsiliũ, ut eos omnino auerteret à templo dñi, ne pergendo Hierosolymã causa adorandi & sacrificandi, paulatim resi-
3. Reg. 12 pisceret, & unũ eũdẽq; cũ Iuda regẽ rursus susciperet. Talia machinãdo, tota (inquit) nocte dormiuit, coquens eos, mane ipse succensus quasi ignis flammæ. Et est sensus. Post q̃ ignẽ maliciæ cordibus eorũ immisit, & uidit eos furere, nullũmq; esse qui suæ resisteret uoluntati, tota nocte dormiuit, hoc est securus iacuit, uersutus in tenebris, coquens eos igne impietatis: mane aũt ipse succensus flammis suorũ scelerũ uenit ad immolandũ. Hæc secundũ coniecturã magis q̃ secundũ historiã de præterito tẽpore narrata utcunq; ualeant: nos illud attendentes, quia propheta est, & tantæ profunditatis sibi cõscius, ut in fine uoluminis dicat illud, quod iam sæpe cõmemoratũ est. Quis sapiens & intelliget ista, intelligẽs & sciat hæc?

Mystica de Christo expositio textus. ¶ Nos ad mysteriũ saluatoris supra cœptũ recurramus, & in futurũ tẽpus respicientẽ prophetã, intellectuali oculo sequi cõtendamus. Istæ sunt adinuentiones illorũ, adinuentiones Iudæorũ, quæ illos circũuenerunt, quas effugere nõ potuerũt: propter quas bellica Romanorũ falce ut secarentur, ut arida messis, iudicati atq; damnati sunt. In malicia sua lætificauerunt regẽ, & in mẽdacijs suis principes, oẽs adulterantes quasi clibanus succensus à coquẽte. Isti adulterantes illi sunt, quorũ scelus alius propheta prẽuidẽs. Audite (inquit) uerbum
Esai. 1 domini principes Sodomorũ, percipite auribus legẽ dei mei, populus Gomorræ. Præuidebat nanq; sacrilegiũ Iudæorũ, & illam noctem qua insanierunt aduersus dominũ & aduersus Christũ eius, non sine quadam similitudine Sodomorum. Nota quippe uetus historia est, quia cum hospitaretur dominus apud Lòth, uiri ciuitatis uallauerunt domum ipsius ipsa nocte à puero usque ad senem omnis populus simul: uocauerunt Loth & dixerunt ei.

Sodomorũ similes Iudæi in nocte pascali. Gen. 19 Vbi sunt uiri qui ad te introierunt nocte? &c. Secundum similitudinem illorum, isti quasi clibanus succensi à coquente diabolo, illa nocte paschali post esum agni sui, crapulati & ebrij, circumdederunt domum, & tenuerunt eum, ut traderent gentibus ad illudendum & flagellandum & crucifigendum. In illa malicia sua lætificauerunt regem. Quem regem?
Iohn. 19 Vtiq; Pontium Pilatum siue etiam ipsum Cæsarem, quem se lætificare putauerant adulãdo, & dicendo, non habemus regem nisi Cæsarem. ¶ Nam Pilatum recte hic regem dici confirmat illud de Actibus Apostolorum, ubi cum dixissent fideles, orantes, Domine tu

Pilatũ rectẽ regem dici. Act. 4 qui fecisti cœlum, & terram, mare, & omnia quæ in eis sunt, qui spiritu sancto per os patris nostri Dauid pueri tui dixisti. Quare fremuerunt gentes & populi meditati sunt inania. Astiterunt reges terræ & principes conuenerunt in unum aduersus dominum & aduersus Christum eius, continuo subiunxerunt. Conuenerunt enim uere in ciuitate ista aduersus sanctum puerum tuum Iesum, quem unxisti, Herodes & Pontius Pilatus cum gẽtibus & populus Israel. Reges illos, de quibus scriptum fuerat, astiterunt reges terræ: Pontium Pilatum & Herodem ille scripturæ locus testatur fuisse. Et recte, tetrachæ enim erant, id est, singuli quartæ partis regni Iudaici reguli isti. Pontius Pilatus, Herodes, Philippus, & Lysanias. Illum talem suum regem in malicia sua Iudæi lætificauerunt, in eo quod dominum Iesum comprehenderunt, eiq; crucifigendum tradiderunt. Loquebatur quidẽ uerba quasi tristia, dicendo, Ego in eo nullam inuenio causam, & cætera his similia, lauans etiam manus suas & dicens, Mundus ego sum à sangine iusti huius, uos uideritis: sed mentiebatur homo expers ueritatis, & propria possessio mendatij. Etenim is qui, dicente DOMINO, Ego in hoc natus sum, & ad hoc ueni in mundum ut testimonium perhibeam ueritati, omnis qui est ex ueritate, audit meam uocem: continuo procaciter dixit, quid est

Mendax Pilatus Matthe. 27 Ioh. 18

ueritas

ueritas, & non expectato responso, iterũ exiuit. Quam longe putas à ueritate & q̃ mendax extitit? Imò non solum mendax, uerumetiam simulator & callidus, simulans tristitiam quasi pius, cũ impie lætaretur. ¶ Dicit aliquis, Quæ causa uel necessitas illi erat, ut cum lætaretur, tristitiam simularet? Nimirum Romani imperij, q̃ tũc uigebat, secularẽ iustitiã timebat, ne uocaretur in ius, eo q̧ hominẽ occidisset innocentem, pœnamq́ʒ subiret homicidij. Quod tamen postea contigit. Hic erat timor eius, quem & Euangelista memorat, ubi cũ dixissent Iudæi, nos legem habemus, & secundum legem debet mori, quia filium dei se fecit: continuo subiunxit. Cum ergo audisset Pilatus hunc sermonem, magis timuit. Sed adhuc uidetur illum excusare dominus ipse, cum dicit. Propterea qui tradidit me tibi, maius peccatũ habet. Non excusat homicidam, sed in comparationem eius Iudaicum scelus magis condemnat. Pilatus nanqʒ, qui nec ꝑ legẽ, neqʒ prophetas accepit, sic in nece domini accusatur tanq̃ reus homicidij, quia nihil aliud q̃ hominẽ illum esse scire potuit. Iudæus autẽ ex lege & prophetis conuincitur, quia nõ tantum hominẽ, sed & regem & deũ suũ tradidit, ac perinde maius peccatum habet, de quo & excusationem nõ habet. Igitur in malicia sua lætificauerunt Pilatum regẽ siue tetracham aut præsidẽ, imò nõ tantũ regem, sed & reges, Pilatũ & Herodẽ. Vt em̃ cognouit Pilatus (ait Euangelista) q̧ de Herodis potestate esset, remisit eũ ad Herodẽ, qui & ipse Hierosolymis erat illis diebus. Herodes uiso Iesu, gauisus est ualde, scilicet uisu miraculorũ eius sperans regiam ac superbã oculorum suorum curiositatem pascere uel satiare. Sequitur em̃. Erat eni cupiẽs ex multo tempore uidere eũ, eo q̧ audiret multa de illo, & sperabat signũ aliquod uidere ab eo fieri. Cũqʒ nihil responderet, spreuit illum Herodes cum exercitu suo, & illusit, indutumqʒ ueste alba, remisit ad Pilatum. Et facti sunt amici Herodes & Pilatus in ipsa die. Nam antea inimici erant ad inuicẽ. Hæc fuit lætitia illorum, conuenire in amicitiam & cõsensum ad illudendum & perdendum dominum. ¶ Porrò principes, quos in mendacijs suis itidẽ lætificauerunt, maxime principes sacerdotũ Annas & Caiphas extiterunt, qui inique lætabantur, quãdo secundũ uoluntatẽ ipsorum turbæ mentiebantur, clamantes illũ seductorẽ magnũ, malefactorẽ dicẽtes, quẽ inuenimus hunc subuertentẽ gentem nostrã & prohibentem tributa dare Cæsari, & cætera his similia. Quieuit (inquit) paululũ ciuitas ex cõmixtione fermẽti, donec fermentaretur totũ. Festiuitas Iudæorum, qua imminẽte dñs quærebatur ad occidendũ, notũ est quia festiuitas erat azimorum, & ab illa uespera qua traditus est usqʒ ad diem octauũ, iuxta præceptum legis fermentatũ nõ inueniebatur in domibus eorum. At illi fermentati in semetipsis erant fermẽto ueteri, fermẽto malitiæ & nequitię. Opportune ergo tũc ciuitas habuisse denotatur cõmixtionẽ fermenti, quæ uanissime cauebat exterius fermentũ in panibus, & non timebat fermẽta intrinsecus maliciosis & sanguineis apparatibus. Ab eiusmodi fermenti cõmixtione paululum ciuitas conquieuit, quia postq̃ illo consilio malignantiũ fuere fermentati, cogitãtes ut interficerent eum, paululum se continuerunt & quieuerunt Iudæi Hierosolymitani, propter turbas, quæ ascenderãt de ciuitatibus uel regionibus alijs, quæ & susceperunt illum cũ ramis palmarum, clamantes osanna filio Dauid. Hinc est illud, quod cũ consilium fecissent, ut eũ dolo tenerent & occiderent. Dicebant (inquit Euangelista) Nõ in die festo, causamqʒ subiungit. Ne forte tumultus fieret populi. Quod utiqʒ nõ dicebant intentione religionis, ut haberet festiuitas ornamentũ pacis, sed ne de manibus eorum tolleretur auxilio eius, qui ad diem festũ conuenerat populi. Nam ubi traditor accessit, qui traderet illũ sine turbis, in ipsa festiuitatis nocte exierunt ad comprehendendũ illũ, contra morem religionis, contra edictũ legis. Cũ eni dixisset lex, fasciculũqʒ hysopi tingite in sanguine qui est in limine, & aspergite ex eo superliminare & utrũqʒ postẽ. Istud q̃qʒ addidit: nullusqʒ uestrũ egrediatur hostium domus suæ usqʒ mane. Ita male & maligna intentione ciuitas, quæ epulari debebat in azymis, quieuit, ex quo fermentari cœperat commixione illius fermenti, quod commixtũ fuerat maligni collectione consilij, agentibus hoc senioribus & scribis & pharisæis, & principibus sacerdotũ, ut quiesceret donec fermẽtaretur totũ, id est, donec magis ac magis omnes in eundem cõfirmarẽtur iniquitatis cõsensum. His dictis repente propheta uoces eorum, qui dominum comprehenderant, horribiles inclamat, Dies regis nostri. Puta illos dixisse. Honor regis nostri, honor & fidelitas Cæsaris, non enim habemus regem nisi Cæsarem.

Cur simulabat iustitiã pilatus

Ioh. 19
maius peccatũ Iudeorum q̃ pilati.

Lu. 23

Deu. 16
1 Cor. 5

Ioh. 11.

N3 I die fe. ff

Exo. 12.

her Sa
Iudei exierunt
comprehenden
mores & q̃ ei
est cont nã li
exo. 12. dicit
tun oblig...
exie... ... de
egipto:

Cæsarem, & illi honorē in hac die fecimus, capiendo hunc qui prohibebat tributa dari Cæsari. Dies hic memorialis illi sit, pro cuius honore & fidelitate istū, qui se dicit regē esse, illudimus, conspuimus, spinis coronamus, flagellamus, crucifigimus. Hæc & huiusmodi dicentes: cœperunt (inquit) principes furere à uino. Veraciter animo cœperūt furere, qa nō ieiuni aut sobrij mane, sed crapulati & ebrij cōprehenderunt illū in uespera clauso iam die in illa festiuitate, in illa paschali nocte, quando nimirū delectabile illis de more fuisse nemo ambigat, opulēter cœnare atq; effatim potare. Poti & pleno uentre resoluti, modum furori nescierunt ponere, persequētes hoēm inopē & mendicū, & compunctū corde mortificare. Hinc illud est inter cætera in persona eius dictū. Aduersum me loquebantur siue exercebātur qui sedebāt in porta, & in me psallebant qui bibebāt uinū. Biberāt eñ (ut iā dictum est) illa nocte uinū, atq; perinde ut ebrietatis augente furorē, psallebant in eū: psallebant (in quā) non sicut Dauid laudē dei, sed strepebāt uocibus horrisonis, opprobria decātantes & blasphemiā nominis dei, sicut ait ipse. Et opprobria exprobrātiū tibi ceciderunt super me. Sequitur. Extendit manū suā cū illusoribus, qui applicuerunt quasi clibanū cor suū cū insidiaretur eis. Tota nocte dormiuit coquens eos, mane ipse succensus quasi ignis flammæ. Quis extendit manū suā cū illis illusoribus? Nimirū Pilatus iam dict⁹. Quomō extēdit manū suam? Profecto cohorte mittendo ad capiendū dñm, sicut testatur Euangelista cū dicit: Iudas ergo cū accepisset cohortē, & à pontificibus & pharisæis ministros, uenit illuc cū laternis & facibus & armis. Nam cū sic distinguit, cū accepisset cohortē, & à pontificibus & pharisæis ministros, palàm dat intelligi, quia ministros quidē à pontificibus & pharisæis accepit: cohortē uero à præside, penes quē & cohortes & cæteri militares imperij Romani erant ordines. Itaq; manū suam extendit cū illusoribus, manū utiq; militarē, id est cohortem misit, pharisæis & pontificibus suos pariter ministros mittentibus. Et recte hic illusores appellantur, quia nocte illa, cū tenuissent dñm, illuserunt eū, expuendo in faciē eius, colaphis cædendo, & palmas dando in faciē eius, & cætera faciēdo, quæ in euangelio legim⁹ Qua fiducia fretus, taliter extendit manū suā? Quia applicuerunt (inquit) quasi clibanū cor suū, id est quia bene cōscius erat qđ per inuidiā tradidissent eū. Illo inuidiæ confisus incendio manū suam extendit, in eo ꝙ ad comprehendendū illū cohortem misit, cū insidiaretur eis, id est ita, ut insidiaretur eis, ita ut flammā inuidiæ magis ac magis accrescere faceret i eis Dicebat eñ. Quid igitur faciā de Iesu, qui dicitur Christ⁹? Itē, cū adduxisset eū foras & sedisset pro tribunali: Ecce (inquid) rex uester, Clamantibus illis, tolle tolle crucifige eū, Regem uestrū (inquit) crucifigā? Talia dicēdo nimirū insidiabatur eis, id est, hoc agebat, ut inuidiæ flammā magis ac magis augesceret in eis. Et uide nequitiā hominis mēdacissimi, callidi & insidiatoris. Tota (inquit) nocte dormiuit coquēs eos, mane ipse succensus q̄si ignis flammæ. Qua nocte tota ille dormiuit? Nimirū eadem nocte qua manū suā extendit, id est cohortē misit. Nusq̄ eñ affuit psona eius uel interfuit tota nocte illa, qua illi uelut clibanus succensi, furiose in illū ardētes insanierūt, cōclamādo, cōspuēdo, colaphis cædēdo, palmas in faciē eius dando. Inter hæc intus continuit se usq; mane, & tūc apparuit ipse succēsus q̄si ignis flammæ. Siquidē mane facto (inquit Euangelista) uinctū adduxerunt eū, & tradiderunt Pontio Pilato præsidi, uidelicet consiliū ineuntes, ut eū morti traderent. In illo cōsilio is, qui tota nocte dormierat, Pilatus quasi ignis flammæ succensus in uerba prorupit, ardēs pariter & succendēs, & ardentes instigans uerbis supra memoratis, ne ab illo, quo ardebāt, inuidiæ incendio refrigescerent. Quid multa? [Omnes calefacti sunt quasi clibanus, & deuorauerunt iudices suos.] Omnes (inquit) calefacti sunt, seditio conualuit, & uidit ipse Pilatus, imò uidere gauisus est gaudio maligno, ꝙ seditio conualesceret, nihilq; proficeret negitando ꝙ ullā in eo causam inueniret, & fingendo mirari se quod instarent, ut regem ipsorū crucifigeret. Ita oēs calefacti flamma zeli & inuidiæ, quasi clibanus omnes, in quā principes sacerdotū & ipse Pilatus, scribæ & pharisæi persuadentes, turbæ Iudæorū conclamātes, milites præsidis illudētes, & omnia q̄ scripta sunt peragentes. Sed quid? Et deuorauerunt (inquit) iudices suos. Miro modo dictum, ꝙ iudices suos deuorauerunt. Væ deuoratoribus illis, qa deuorauerūt, id est cōdemnauerunt illos, à quibus iudicandi sunt. Iudicū primus ipse est dñs Iesus Chrus, uenturus iudex uiuo℞ & mortuo℞, cæteri uero iu

dices

Marginalia: Iudæi furentes à uino. (beside "centes: cœperunt… furere à uino") — Psal. 108 (beside "re. Hinc illud") — Psal. 68 (beside "cebātur qui sedebāt") — Pilatus manū extendit. (beside "diaretur eis") — Mar. 27 (beside "Dicebat eñ") — Iohā. 19 (beside "disset pro tribunali") — Mar. 27 (beside "runt Pontio Pilato")

dices Apostoli sunt, quibus ipse locutus est. Sedebitis & uos super sedes duodecim, iudicãtes duodecim tribus Israel. Istos, quantum in ipsis fuit, deuorauerunt, quia uidelicet ipsum dominũ sic se occidere putauerũt, ut omnino moreretur & periret nomen eius: Apl'os aũt in fugã conuerterunt, & maximũ ex illis Petrũ negare cõpulerũt. Igitur miseri, atq; à misericordiæ foribus excludendi, mira infelicitate illos deuorauerũt, quos iudices habituri sunt: illos iudices habituri sunt quos deuorarunt, quomodo uel in quantum potuerũt. Sequitur. L **Omnes reges eorum ceciderunt, non est qui clamet in eis ad me.** ⌋ Hoc & de illius temporis statu, quo uitulos aureos coluerunt, & de tẽpore iam dictæ passionis dominicæ sectæ intelligendũ est. Nã & tunc ita ceciderunt oẽs reges decẽ tribuũ, ut non esset uel unus qui recederet à peccatis Hieroboã: & itidẽ quando Christũ condẽnauerunt, ita reges eorũ ceciderũt, ita rectores uel principes eorũ excæcati sunt ac uelut rami fracti corruerũt, ut non sit in eis qui clamet ad dominũ. Clamant quidẽ, sed nõ ad dñm, imò contra dominũ blasphemando Christũ deũ & dñm. Quod & si ex tunc clamare & sacrificare contendunt, resultat eis illud propheticũ. Et cũ extenderitis manus uestras, auertã oculos meos à uobis: & cũ multiplicaueritis orationẽ, nõ exaudiã: manus eñ uestræ sanguine plenæ sunt. Ita cadendo quales facti sunt? Ait. L **Effraim in populis ipse commiscebatur.** ⌋ Effraim omnis ille dicitur, qui recessit à domo Dauid: magis aũt ille populus, qui crucifixit Christũ filiũ Dauid, quia ueraciter sic faciendo recessit à domo Dauid. Sed & de hac & de illa recessione iam superius diximus: quia hæc illi similis est, imò illic cœpta recessio, hic cõsummata est. Ergo Effraim, id est, omnis carnalis Israel & carnalis Iudaismus, apud quem non est Dauid, neq; semẽ eius Christus, in populis cõmiscebatur & cõmiscetur, id est inter gẽtes reputatur. Nam contra, Israel uerus inter gentes non reputatur, sed habitat solus, iuxta illud: Populus solus habitabit, & inter gentes non reputabitur. Item & Moses benedicendo loquitur. Habitabit Israel confidenter & solus. Hic Israel sanctus & mundus est. Is autem, qui nomine Effraim in p̃senti loco denotatur, immũdus est & sordidus, in populis cõmixtus. Hoc est qđ sequitur. L **Effraim factus est subcinericius, qui non reuersatur** ⌋ Quod idẽ est ac si dicat. inuidiæ flammis quasi in clibano decoctus, sub cinere peccatorũ suorũ p̃mitur, & ad pœnitẽtiã non conuertitur. Nã sicut panis subcinericius à cinere non emundatur nisi reuersetur: ita Iudaicus ppl's qui (ut sæpe iam dictũ est) ueraciter recessit à domo Dauid: atq; iccirco à nomine Effraim per spiritũ propheticũ denotatur, à peccatis suis non liberatur, quia ad fidẽ Christi non conuertitur. Itaq; in populis cõmiscetur populorũ nominibus, quibus cõmixtus est & similis factus est, iure censetur, iuxta illud: Pater tuus Amorræus, & mater tua Chetea. Nec uero tantũmodo in populis cõmiscetur, uerũetiã in malis meritis p̃fertur. Exempli gratia, cum dominus dicit. Viri Niniuitæ surgent in iudicio cũ generatione ista, quia pœnitentiã egerunt ad p̃dicationẽ Ionæ. Et ecce plus q̃ Iona hic. Et his similia. Diligenter uerba propheticæ ueritatis persequamur, quibus iste Effraim uehemẽter culpatur. L **Comederunt alieni robur eius, & ipse nesciuit. Sed & cani effusi sunt in eo, & ipse ignorauit.** ⌋ Vere manifestũ est qa comederũt alieni robur eius, id est abstulerunt omnẽ dignitatẽ regalẽ siue principalẽ, quia olim tanq̃ in iuuentute sua roborabatur. Ecce eñ hodie nõ ẽ illi rex neq; princeps aut dux, & ipse (inquit) nesciuit. Quid nesciuit? Nimirũ illud quod non nescire, sed magnopere scire debuit, quia non prius comederetur, nõ prius oĩno deuoraretur tale illud robur eius, donec ueniret uerũ robur & uere princeps fortitudinis Christus. Sic eñ patriarcha Iacob fuerat p̃locutus. Non auferet sceptrũ de Iuda, & dux de fœmore eius, donec ueniat qui mittendus est. Quo tẽpore uenit ille quẽ uenisse credimus, natũ ex utero uirginis, quẽ negauit iste Effraim, factũ est istud. Alieni, scilicet gentiles Romani, comederunt robur eius, id est, regnũ eius ablatũ tradiderũt suis satellitibus, scilicet Herodi & posteris eius: & postmodũ uenientes insuper tulerũt locũ, & gentẽ illius. Hoc ipse nesciuit, imò nescire noluit, ut diceret aut dicat quia Christus iam uenit, si uerus est sermo quẽ tantus patriarcha dixit. Nec uero taliter comederunt alieni robur illud, ut possit recuperari, sed ita ut inrecuperabile sit. Hoc est qđ ait. Et cani effusi sunt in eo & ipse ignorauit. Ac si dicat. Sicut homini præsenectute canescent iam non est spes ut recuperetur in eo robur iuuentutis, ita pplo illi, ex quo regnũ sic perdidit, non est spes re

Esa. i.

Effraim

Israel uerus.

Nu 23

Deu. 33

Ezech 16

Matt. 12.

Ge. 49.

Spes Iudeorũ uana & fa[l]lax

F cuperãdi

superādi, nisi illa quæ uana est, & fallax erit, & frustrabitur eū, quando uidelicet pro Christo suscipiet Antichristum. Hoc ipse ignorauit, canos istos in semetipso non attendit. Vir aūt quicunq; uerus Israelita extitit uel nunc est, ipse nō ignorat quia sic senuit & incanuit Effraim, ut iam nō sit sicut heri & nudiustertius, quando totiens uictus uel captus ab hostibus post fatigationem captiuitatis regnū quasi iuuenile robur recuperare potuit. Eruditus homo canos istos sic intelligit, ut ad similitudinē respiciat Abrahæ senis, & Saræ iamiā decrepitæ matris. Sicut em̄ illi tunc Isaac genuerūt, quādo in illis cani effusi sunt, cum ante Sara sterilis fuisset: ita tūc demū Christus nasci debuit de populo illo, quando regno ablato inualidus factus est. Quomō hæc ipse nesciuit, aut quomō ignorauit? Malo nimirum & pessimo inscitiæ uel ignorātiæ modo, nolēdo intelligere, nolēdo scire, repulēdo sciētiā hāc, sicut superius dn̄s dicit. Quia tu scientiā repulisti, repellā te, ne sacerdotio fungaris mihi. Ergo quod dicitur, & ipse nesciuit & ipse ignorauit, idē est, ac si diceretur, propter culpam superbiæ cæcatus est, quia scire contempsit. Vnde & protinus subditur. [Et humiliabitur superbia Israel in faciem eius.] Superbia nanq; Israel palā nunc est quod in faciem eius humiliata sit, quia propter superbiā cæcitas contigit in Israel, ut Apostol⁹ ait. Velamē quod positū est super cor eorū, sicut p̄signabat uelata exterius facies Mosi, humiliatio superbiæ Israel est. In conspectu omniū, qui reuelata facie contemplātur gloriā dn̄i, humiliatio quæ propter superbiā contigit, cognoscitur in facie eius, in corde & sensu eius. Præterea sic quoq; humiliata est eadē superbia in faciē eius, ut tunc ab Assyriis & Babyloniis captiuitatis iugo premeret, pro eo quod prophetas occidit, & postea miserabilius à Romanis dispergeretur, pro eo quod prophetarum dominum, Christum crucifixit. Quamuis in eadē humiliatione ceruicē subrigeret aduersus dominū, dicendo, semen Abrahæ sumus, & nemini seruiuimus unq̄: tamen nihilominus serui peccati, sub hoībus quoq; seruile iugū ferebāt Romanis seruiebant, ut cæteris regnis seruierant, & seruitutis eiusdem graue adhuc experimentum capere habebāt, cadētes in ore gladii, & in omnes gētes ducti captiui. In his omnibus humiliatur quidē, sed nihilominus perseuerat superbia, dum in synagogis suis ipsum quē experti sunt uictorē Christū blasphemant. Hoc est quod sequitur. [Nec reuersi sunt ad dominū & non quæsierunt eū in omnibus his.] Vere duræ ceruicis populus, qui tot flagellis coercitus, ad dominū non reuertitur. Super hoc admirans ipse dn̄s in Esaia loquitur. Super quod percutiā uos ultra addentes præuaricationē. Nimirū uelut districtus dominus, cū oēs uirgas & flagella cuncta castigando cōsumpserit, miratur seruū incorrigibilem & contumacē. Vnde hoc? Videlicet quia uelatū & obduratū habent cor, imò quia nec habēt cor. Sequitur em̄. [Factus est Effraim quasi columba seducta, non habēs cor.] In eo quod nō absolute ait, factus est quasi colūba, sed addidit, seducta: bonā colūbæ significationē p̄senti loco penitus exterminat. Amplius aūt cū apponit adhuc, non habens cor. seductionem eiusdē & uacuitatem totius boni miro exprimit modo. Siquidem aduersus id qd̄ de columba pro bona similitudine dici uel scribi solet, non habens fel: dicitur hic, nō habens cor. Quanta putas distantia est inter non habentem fel, & non habentē cor? Quanta (inquam) differentia, columba habens fel, & non habens cor, à columba non habente fel, & habente cor, seiuncta est? Magna profecto & omnino contraria. Sic plane & tanta dissimilitudine seiunctus est carnalis Israel à spirituali, qualis tunc erat ille Effraim, qui seductus est ut recederet à domo Dauid, & nunc est iste Iudas qui negauit Christum filiū dei. Columba esse debuit manendo in simplicitate atq; unitate paternæ fidei: sed & tunc & nūc seducente diabolo recessit in felle amaritudinis, in inopia cordis. Quo recessit? Quo abiit? [Aegyptum inuocabant, & ad Assyrios abierunt.] Quomodo Aegyptum inuocabant? Deos Aegyptios colebant, ex quo corpore & non mente, de Aegypto exierunt. Tunc enī cum uix exissent, uitulum in deserto fecerunt, & adorauerunt more Aegyptiorum, sicut inter eos facere consueuerant. Verba quoq; ipsorum Aegyptum inuocantium hæc fuerunt. Vtinam mortui essemus per manum domini in terra Aegypti, quando sedebamus super ollas carnium, & comedebamus panes in saturitate. Item, Constituamus nobis ducem, & reuertamur in Aegyptum. Et his similia. Postquam autē terram adepti sunt iam bonā, ut Aegyptiacis carnibus uel panibus non indigerent, nihilominus tamē Aegyptum

Marginalia: Sup. 4 — Roman. 11, 2. Corin. 3 — Seruitus Iudæorum. — Ioh. 8 — Esai. 1 — Carnalis Israel & Iudas. — Exod. 32 — Exod. 16 — Numer. 14

ptum inuocauerunt: Duos enim uitulos fecerunt eadē, imò & maiori dementia, quàm olim in deserto fecerant & adorauerant unū. Hoc modo propter suā ingluuiem atq; luxuriam Aegyptū inuocantes, ad Assyrios quoq; abierunt & similes illis facti sunt, uidelicet per superbiam: atq; ita in populis cōmixti, non tam Israhelitæ q̄ Aegypti uel Assyrij dici meruerunt. Amplius aūt, quando (ut sæpe iam dictū est) Christū dominū negauerunt, regemq; suū esse Cæsarem professi sunt, & non alium, Aegyptū inuocabant & ad Assyrios abierūt id est hominū sine deo, qui solū diligunt hoc seculū, & malignorum spirituū sese socius in dānatione fecerunt. Sed quid sequitur? [Et cum profecti fuerint, expandam super eos rete meum, quasi volucres cœli detraham eos.] Secundū metaphoram columbæ seductæ, & non habentis cor, pulchre significat quod cōprehendantur in superbia sua, q per superbiam quidem quasi uolando sese extollere ausi sunt, sed nihilominus infirmi sunt atq; inualidi ut columba. Cum (inquit) profecti fuerint, uidelicet olim, dicendo: Non est nobis pars in Dauid, neq; hæreditas in filio Isai, & nunc clamando, nō habemus regē nisi Cæsarem: tunc expandam rete meum, & quasi uolucres cœli detraham eos, ut neq; cum gloriosis & liberis, quos æmulant, penna libertatis uolare possint, neq; apud me liberi sint, sed pœnas dent uanæ spei & præsumptionis: primum in Assyrijs & Chaldæis captiui, & deinde sub Romanis per totum orbem uinculis et retibus captiuitatis distracti atq; compediti. His dictis æquam protinus & iustam accumulat sententiam, dicens. [Cædam eos secūdum auditionem cœtus eorum.] Auditia nanq; cœtus eorum illa extitit, quam hodieq; audimus & legimus, quia uanum sibi finxerunt timorem & dixerunt. Si dimittimus eum, sic omnes credent in eum, & uenient Romani & tollent nostrum & locum & gentem. Hunc timorem pōtifices & pharisæi collecto concilio finxerunt, & totū concilium cœtus uniuersus audiuit, & aurem libenter apposuit, ut quasi ex necessitate uiderentur occidere Christum. Sed quid econtra illis euenit? Non quia occiderunt illū cū Romanis regnauerūt, sed potius hoc exigente sub Romanis, pœnas dederunt, ueneruntq; Romani, locūq; illis & gētem tulerunt. Igitur cœdam (inquit) eos secūdū auditionē cœtus eorū, id est inducā super eos formidinem quam formidauerunt, quā sibimet confinxerunt, non uere formidantes, sed formidinē eiusmodi uerā uideri uolentes. [Ve eis, quoniam recesserunt a me. Vastabuntur, quoniā preuaricati sunt in me. Et ego redemi eos, & ipsi locuti sunt contra me mendacia.] Ita cædā eos, ut & secundū animā uæ illis sit, qm̄ recesserūt à me: & secundū corpus uastentur, qm̄ præuaricati sunt in me. Neq; eni tantūmodo in legē meā præuaricati sunt, in meipsum manus miserunt, meipsum tradiderūt ad crucifigendū. Et uide q̄ ingrati sint. Ego redemi eos, & olim ex Aegypto, & nunc à peccatis in sanguine meo: scelus quoq; meæ mortis ignoscens illis, ita ut dicerē: Pater dimitte illis, non enim sciunt quid faciūt: & ipsi pertinaciter contra me mendacia locuti sunt. Nam & militibus copiosam dederunt pecuniam, dicentes: Dicite quia discipuli nocte uenerunt, & furati sunt eum, nobis dormientibus: & si hoc auditū fuerit à præside, nos suadebimus ei, & securos uos faciem⁹. At illi accepta pecunia, fecerunt sicut erant docti. Et diuulgatum est apud Iudæos uerbū istud usq; in hodiernū diem. Hæc & huiusmodi mendacia contra me locuti sunt & loqui non desinunt. [Et non clamauerunt ad me in corde suo, sed vlulabant in cubicul is suis. Super triticum & vinum ruminabant, & recesserunt a me.] Diligēter in uerbis istis diuinā perpendamus iustitiam, quia hic causa est propter quā carnalis Israel existimetur uel reputetur Edom siue Esau, & non Israel. Et non clamauerunt (inquit) ad me, sed ululabant. Quidnam est clamare ad dominum, nisi desiderare dominū? Cæterū si quis orationē multiplicet, quantūuis clamando, & lachrymādo, nō habēs intentionē in hoc, ut ipsum mereatur habere deū, sed ut aliud qd obtineat terrenū siue transitoriū, nō ueraciter dici potest clamare ad dominū, id est, ita clamare ut clamor eius ad domini dei perueniat auditū. Iste qui sic clamat, nimirū similis est Esau, de quo scriptum est. Auditis Esau sermonibus patris, irrugijt clamore magno & consternatus, ait. Benedic etiā & mihi pater mi. Non utiq; aliū querebat benedictionis fructum, nisi hunc, ut in isto seculo diues ac potens existeret. Iccirco postmodū sequitur. Cumq; eiulatu magno fleret, motus Isaac dixit ad eum. In pinguedine terræ & in rore cœli desuper erit benedictio tua. Sciebat enim quid quæreret

3 Re. 12
Ioha. 19
Ioh. 11
Luc. 23
Mat. 28
Clamor ad deum protervis ululat⁹ est
Gene 27

& iccirco illius benedictionẽ eiusmodi præfiniuit. Ait ergo. Et non clamauerunt ad me in corde suo, sed ululabant in cubiculis suis, id est nõ fuerunt mihi deuoti, cor eorum mecũ rectum nõ fuit, non meipsum, sed quæ mea sunt, quæsierunt, & propter hæc eiulabant in cubiculis suis, id est in synagogis suis, quę nimirum nõ ecclesia mea, sed cubicula ipsoꝝ sunt. Vere ululabant, quia super triticũ (inquit) & uinũ ruminabant, sola quæ uentris sunt quærebant, & recesserunt à me, uidelicet nõ quærendo habere me. Hoc modo reuera non ad

Psal. 23 generationẽ pertinẽt quærentium dominum querẽtium faciem dei Iacob, sed ad genera-

Hebr. 12 tionẽ Esau. Hoc sentiens apostolus dicit ad Hebræos. Ne qua radix amaritudinis rursum germinans impediat, & per illã inquinentur multi, ne quis fornicator aut prophanus ut Esau, qui propter unam escam uendidit primitiua sua. Scitote eñ, quoniã & postea cupiens hæreditare benedictionẽ, reprobatus est. Non eñ inuenit pœnitentiæ locũ, quanq̃ cũ lachrymis inquisisset eam. Vsq; hodie infelices Iudæi sic ululant in cubiculis suis, neq; inueniunt pœnitẽtiæ locum, ut benedictionem hæreditare possint, quãq̃ cũ lachrymis inquirant eam, Quare? Quia nõ clamant ad dominũ in corde suo, sed super triticũ & uinũ ruminant, id est non cœlestẽ quærunt gratiã, non peccatoꝝ optant remissionẽ, nõ regni futuri suspirant gloriã, sed ululant & ruminãt, propter illius terræ iracundiam, in qua tritici & ui-

Psal. 34 ni se habuisse recolunt abundantiam, sicut in psalmo scriptum est: & in iracundia terræ loquentes dolos cogitabant. Nam quia terrã illam ab aduentu saluatoris nostri, propter sanguinẽ eius se amisisse nõ ignorant, iccirco irascuntur, & zelo maligno inflammati blasphe-

Luce 19 mant illũ. Et recesserunt à me inquit. Vere recesserunt, imò & legationẽ miserunt post ipsum, dicentes. Nolumus hunc regnare super nos. ⌊ **Et ego erudiui eos, & confortaui brachia eorum, & in me cogitauerunt maliciam.** ⌋ Sententia hæc magnæ admiratiõis habet sensum. Idem eñ est ac si dicat. Ego, in quẽ cogitauerunt nequitiã, ego ille sum q erudiui eos, ego ille qui confortaui brachia eoꝝ. Erudiui nimirũ dando legẽ, & docendo, non

Deut. 8 esse uitam hominis tantũ in tritico & uino, super quod nũc ruminant, sed in sermone dei. Quemadmodũ & Moses dicit: Afflixit te penuria & dedit tibi cibũ manna, quem ignorabas tu & patres tui, ut ostenderet tibi, quod non in solo pane uiuat homo, sed in omni uer-

Psal. 104 bo quod egreditur ex ore dei. Postquã erudiui eũ, postquã legem dedi illis, & circũduxi & docui, custodiendo quasi pupillam oculi mei, tunc demũ cõfortaui brachia eorum, cõstituendo super excelsam terram ut comederet fructus agrorũ, & ita cõfortati sunt, ut reges fortes occiderent, duces, principes, & reges eorum, & longo tempore possiderent labores populorum. Ille qui hæc feci illis, ego ipse sum in quẽ cogitauerunt maliciã, uidelicet hanc, ut me crucifigerent. Dixerunt eñ. Suspendamus eũ in ligno, & proinde maledictus erit, nec

Psal. 117 reputabitur filius benedicti, de quo Psalmista cecinit. Benedictus qui uenit in nomine domini. Moses nanq; scripsit, quia maledictus à deo est qui pendet in ligno Hanc in me ma-

Deu. 21 liciam cogitauerunt, sed hæc ipsa malicia eorum exæcauit eos, ut non uiderent ac scirent, quod econtrario per crucem eius in omnes gentes benedictio, id est peccatorũ daretur re-

Ioh. 12 missio: & per eam omnia traheret ad seipsum. ⌊ **Reuersi sunt ut essent absq; iugo, facti sunt quasi arcus dolosus:** ⌋ Mira rebellio peruersoꝝ, quibus quod in rectis corde suaue est & leue, importabile uidetur & ferre nõ possunt. Iugũ quippe domini suaue est & onus

Matt. 11 eius leue: duræ autem ceruices & male fortes humeri illorũ ferre non potuerũt. Iccirco reuersi sunt ut essent absq; iugo, ut nõ haberẽt legem aut regem, malis uoluntatibus suis con-

Arcus dolos. tradicentẽ: sed ita reuertendo facti sunt quasi arcus dolosus, id est semetipsos interfecerunt ac perdiderunt in modũ arcus dolosi, qui retrocidente sagitta, ipsum à quo tenditur, percutit, Fugiendo nanq; iugũ dei siue imperiũ Christi, perniciosum sibi subierũt iugũ hominũ, mortiferũ sibi fecerunt iugũ Romani imperij. Imò & intendentes arcũ rem amarã, ut sa-

Psal. 93 gittarent in occultis immaculatũ: eodem arcu sagittis ipsis in semetipsos reuersis perierũt sese æterna dãnatione percusserunt, dicendo. Sanguis eius super nos & super filios nostros

Mat. 27. Hoc est quod continuo sequitur. ⌊ **Cadent in gladio principes eorum a furore linguæ suæ.** ⌋ Furor nanq; linguæ illorũ quasi gladius acutus extitit, quemadmodũ Psalmista ce-

Psal. 63 cinit, qui acuerunt ut gladiũ linguas suas. Item, Filij hominum dentes eorum arma & sagit-

Psal. 56 tæ, & lingua eorum gladius acutus, furor linguæ eiusmodi ille sermo nequam extitit, quẽ

firmaue

firmauerunt sibi clamando: Tolle tolle, crucifige crucifige. Et hic linguæ gladius sic acu- Luce.2
tus, Mariæ quoq; animã pertransiuit, iuxta dictũ Symeonis. Ab illo furore, id est, propter
illum furorem linguæ suæ cadent (inquit) in gladio principes eorum, & sic factum est. Le-
gimus & miramur Iosephum narrantem illud miserabile excidium Hierosolymorũ, in quo
sic ceciderunt, ut nunquam suum possint recuperare statum, foris Romanorum, intus gla-
diis concisi suorum conciuium & contribulium, ut multo aliter q̃ gladiis cecidissent Assy-
riorum siue Babyloniorum. Et merito, quia nimis longum traxerant peccatorũ funiculũ.
Ait enĩ. [Ista subsannatio eorum in terra Aegypti] Et est sensus. Ista peccantiũ in-
sania non noua est, sed inueterata, ex quo gens ista nata est in terra Aegypti. Illic nanq; pa- Rebellio Iudæorũ cõtra Mosẽ
tres istorũ, qui subsannauerunt Christũ dominũ legis & prophetarũ, subsannauerunt Mo-
sen missum sibi à deo ut liberaret eos de manu Aegyptiorũ. Licet enĩ clamarent ad dominũ
propter afflictionẽ & duram seruitutem, tamen mira dementia missum sibi liberatorẽ sub-
sannauerunt, dedignando intelligere quod uisitarentur & saluandi essent per illum. Hinc Actuũ. 7
Stephanus protomartyr, cum præmisisset. Existimabat autem intelligere fratres suos, quo
niã deus per manus ipsius daret salutem illis. At illi (inquit) non intellexerunt. Et post pau- Num. 16
ca Hunc Mosen, quẽ negauerunt dicentes, quis te constituit principẽ & iudicẽ? Hunc de
us principẽ & redemptorẽ misit, qui accepit uerba uitæ dare nobis, cui noluerunt obedi-
re patres nostri, sed repulerunt & auersi sunt cordibus suis in Aegyptũ, dicentes ad Aarõ: Exod. 32
Fac nobis deos qui præcedant nos: Mosi enĩ huic, qui eduxit nos de terra Aegypti, nesci-
mus quid factum sit. Et uitulum fecerunt in illis diebus. Ergo quod in Aegypto subsanna
tio illorum iam sæuierit, palàm est, & ex ipsorum quoq; uerbis attestantibus potest colligi.
Cum enĩ persequeretur eos Pharao, illi uidẽtes exercitum eius, dixerunt. Forsitan nõ erãt Exod. 14
sepulchra in Aegypto, ideo tulisti nos ut moreremur in solitudine. Quid hoc facere uolu-
isti, ut educeres nos ex Aegypto? Nonne iste est sermo quem loquebamur ad te in Aegy
pto, dicẽtes: recede à nobis ut seruiamus Aegyptiis? Illic nimirũ testantur se illum repulis-
se mira inuidentiæ crudelitate, ut cum clamarent ad dominum ob suam liberationem, pso
nam liberantis odirent: & cũ sibi salutem cuperent, illi personæ, quam nouerant gloriã mi-
nisterii salutaris inuiderent. ¶ Eodem morbo corrupti, cũ regem nimis importune quæsis- Maliciæ eorũ contra Dauid.
sent, datam sibi secundũ cor domini personam odere regnantẽ, inuidebantq; gloriæ trium-
phatoris, cuius contra gentes inimicas gloriabantur triũphis, intantũ ut contra illum susci-
perent filium eius Absalon deinde Seba filiũ Bochri, deinde Hieroboã filiũ Naboth se- 2. Reg. 15
mel & iterũ dicẽtes, nõ est nobis pars in Dauid, neq; hæreditas in filio Isai. Eadẽ iniquitate
siue subsannatione pseuerãte, cũ regẽ magnũ p prophetas pnũciatũ expectassent Messiã,
ad magnã generis sui gloriã uenientis odere psonã, & illã, quã ex lectione poterãt aduer-
tere Christi gloriã stanti in medio ipsorũ psonæ nimis crudeliter inuidebant. Igitur ista sub
sannatio eorũ i terra Aegypti, id est, sic subsannauerunt Mosen in terra Aegypti: sic subsan
nauerũt Christũ filiũ dei, sic subsannauerũt Dauid, sic subsannando negauerũt Mosen, ne
gauerũt Dauid, negauerũt Christũ ante faciẽ Pilati. Et iccirco cadẽt in ore gladii (ut iã di-
ctũ est) propter istũ linguæ suæ furorẽ: propter istã suã subsannationẽ. Quid proinde faci-
as ò propheta? [In gutture tuo sit tuba quasi aquila super domũ dñi, pro eo q̃ trãs-
gressi sunt fœdus meũ, & legẽ meã preuaricati sunt. Me inuocabant, deus meus, CAP. VIII.
cognouimus te. Proiecit Israel bonũ, inimicus persequetur eũ.] Hæc annuncia
& annũciãdo in gutture tuo sit tuba, quia uidelicet populo huic bellũ est, & nõ pax. Aqui
la nãq; ueniet super domũ dñi, id est Romanũ imperiũ, cuius militare signũ aquila erat, ue-
niet super ciuitatẽ, in qua est domus dñi: In Ezechiele, ubi cõtra Iudã prophetia dirigit, de- Aquila cõtra
cẽ tribubus iã in Assyrios translatis, per aquilã Nabuchodonosor significatur his uerbis. Iudæos.
Aquila grandis alarũ magnarũ lõgo membrorũ ductu, plena plumis & uarietate, uenit ad
libanũ & tulit medullã cedri, summitatẽ eius auulsit, &c: Nescitis quid ista significẽt? Dic.
Ecce uenit rex Babylonis in Hierusalẽ, & assumet reges & principes eius & adducet eos Ezech. 17
ad se in Babylonẽ. Hic aũt ubi non aduersus Iudã tãtũ, sed aduersus omnẽ Israel prophe-
tia texitur, & quasi tuba declamare iubetur: recte secundũ supra dicta per aquilã excellen-
tia Romani intelligitur imperii, cuius (ut iam dictũ est) militare signũ aquila fuit, ante susce

ptū uexillū crucis, eo ꝙ aquila rex auiū esse dicat, & cuius ob honorē Herodes quoq; aureā fixit aquilā super templū dñi, ut refert Iosephus. Hæc aquila (inquit) super domū domini, id est, Romanū imperiū ad destruendā irrecuperabiliter ueniet gloriā sacerdotij Iudaici, Quā ob causam? Pro eo (inquit) quod transgressi sunt pactū meū, & legē meā præuaricati sunt. ¶ Poterat enī obijcere quis & dicere, quod istud deus faceret uel fieri sineret, contra suū statutū, cōtra fœdus uel pactū quod pepigit cū patribus eorū. Nā, ut de cæteris taceam, nunc ad Salomonē, qui primus ædificauit illā domū domini, taliter dixit. Exaudiui orationē tuam & deprecationē, qua deprecatus es corām me. Sanctificaui domū hāc quā ædificasti, ut ponerē nomen meū ibi in sempiternū. Sed uide quid postmodū sequitur. Si autem auersione auersi fueritis uos & filij uestri, non sequentes me, nec custodientes mandata mea & cærimonias quas proposui uobis, sed abieritis & colueritis deos alienos, & adoraueritis eos, auferam Israel de superficie terræ quā dedi eis, & templum quod sanctificaui nomini meo, proijciam à conspectu meo, eritq; in prouerbiū & in fabulā cunctis populis, & domus hæc erit in exemplū. Ergo in pacto domus illa stetit, id est sub cōditione seruandæ iustitiæ, quam profecto seruandā ab illis nō esse, deus præsciuit. Nā si seruandā esse pſciret, nequaq̄ conditionaliter illis bona sua promitteret, totiens dicēdo, si pcepta mea seruaueritis, si in uijs meis ambulaueritis, quod in lege frequēs, sed absolute & modo pdicatiuo uel promissiuo, sicut ad Abrahā locutus est in promissione seminis, qd est Chrus. Nō enī dixit, si egressus fueris de terra tua, sed egredere (inquit) de terra tua, &c. & benedicā tibi, atq; in te benedicentur uniuersæ cognatiōes terræ. Itēq; in repromissione nō dixit, si feceris rē hanc & nō peperceris filio tuo unigenito, benedicētur in semine tuo oēs gentes terræ. Quæ uniuersaliter populo pro cultu tabernaculi uel domus dñi, pro cærimonijs seruandis promissa sunt, sub cōditione posuit prouidētia dei pſcientis, quod cōditionē uel pactū promissionis nō essent seruaturi, & ꝙ pactū istud irritū facturi essent, sicut & Hieremias uerbis declamat manifestis. Cū enī pmisisset. Audite uerba pacti huius, & facite illa, postmodū hæc intulit. Et hi ergo abierunt post deos alienos ut seruirēt eis, irritū fecerūt domus Israel & domus Iuda pactū meū quod pepigi cū patribus eorū. Itēq; alio loco dicit: Et nolite cōfidere i uerbis mendacij, dicentes: Templū dñi, templū dñi, templū dñi est: qm̄ si bene direxeritis uias uestras & studia uestra, habitabo uobiscū in loco isto. Igitur cū dixisset. In gutture tuo sit tuba, quia aquila super domū dñi, ne quasi de mutabilitate argueretur, qd abijceret domum quā prius elegisset uel in pactū suscepisset, causam reddidit protinus dicens, pro eo ꝙ trāsgressi sunt fœdus meū & legē meā puaricati sunt, quod idē est ac si diceret, quia pactū meū irritū fecerūt. Et ista quidē causa contra Iudaicos flatus sufficiens est, nec aliā audiri digni sunt q̄ diu suam uolentes statuere iustitiā, iustitiæ dei non sunt subiecti, dum inter cætera, q bus sese aduersus fidem Christi defendunt, illud quoq; subsannant dicendo consequenter, esse mutabilem deum, si domum suam nomini suo sanctificatam abiecit, apud Christianos quæsiturus aliam. ¶ Qui autē iam pro emerita fide dignus est ut intret in sanctuariū domini, & intelligat in nouissimis eorum, causas alias audit & reddit, intelligit & dicit, quare super illam domum domini aquila semel & iterum uenire debuerit. Semel nanq; uenit super illam Nabuchodonosor, quē in Ezechiele (ut iam dictum est) per aquilā oportet intelligi, & eandem domum incendio conflagrauit. Iterū uenit Romanum imperium cum uictricibus aquilis, & non solūmodo domū illam, sed & locum & gentem irrecuperabiliter tulit. Semel uel primo permittente deo icciirco factum est, ut uetus illud sacerdotium corriperetur. Secundo icciirco factū est, ut omnino tolleret. Corripiendi nanq; atq; instruēdi erant illius tēporis tā populus q̄ sacerdotes, ut scirent ipsi & ipsorū posteri, quia nō propter locum gentem, sed propter gentem locū elegit dominus, & quia auro & lapidibus qbus præfulgebat illa domus, non magis q̄ fumo aut fauilla delectatur, nisi cordiū corporūq; templa sibi ad habitandū præparentur. Tollendū autem omnino erat in aduentu Christi domus uel tēpli illius sacerdotium, quia temporis illius sacrificiū nō fuerat iussum, sed permissum, donec cū iussu & præsentia Christi ueniret sacerdotiū necessariū secundū ordinē Melchisedech. Nam quod illud sacrificiū non fuerit iussum (ut iam dictū est) sed permissum, testatur ipse dominus in Hieremia, dicens: Holocaustomata uestra addite uictimis uestris, & comedite carnes

Pactū dei cum Salomone.

3. Reg. 9

Verba pacti cōditionaliter posita.

Gene. 12

Gene. 22

Hieremiæ. 11

Hieremiæ. 7

Aquila super domum dñi.

4. Regum. vi.

2. Machab. 5

Sacrificium Iudæorum non iussum, sed permissum fuit.

carnes, quia non sum locutus cũ patribus uestris, & nõ præcepi eis in die qua eduxi eos de terra Aegypti, de uerbo holocaustomatũ & uictimarum, sed hoc uerbũ præcepi eis dicens. Audite uocem meã, & ero uobis de⁹, & uos eritis mihi populus, & ambulate in omni uia, quam mãdaui uobis ut bene sit uobis. Ergo sacrificiũ illud nõ iussum erat, sed permissum. Ad quid autem permissum? Ad hoc maxime, ut ordo illius carnalem retineret populum, ne citius dilaberetur ad Aegyptiorum, cæterarumq́ sacrificia gentium, ut saltem sub nomine ueri dei pingues hostias carnium sacrificarẽt, à quibus omnino auelli nequaq̃ possent. Hoc ipsum interea testari cœpit spiritus sanctus per os Dauid, quãuis ille in eadem religione sacrificantiũ, studiosissimus fuit. Ait enĩ, Nunqd mãducabo carnes taurorum, aut sanguinẽ hircorũ potabo? Immola deo sacrificiũ laudis. Nimirum istæ uoces parum profecissent ad decutiendum superciliũ illius sacerdotij, si post aduentũ Christi stetisset & locus & gens, & nõ uenisset talis aquila super illã domũ domini. Deniq; adhuc, postq̃ lapis super lapidẽ nõ remãsit, Christũ blasphemant ubiq; terrarum captiui, & blasphemãdo impedimentũ facere moliuntur currentib⁹ quadrigis euãgelij Christi: Quid facerent, si roborati in terra sua cõsistentes domũq; illam splẽdidã superstitẽ habentes, tale suæ perfidiæ fulcimentũ digito demonstrare possent. Tali ergo debuit aquila ueniente domus dñi destrui, queadmodũ & Danieli angelus pdixit. Et post hebdomadas (inquit) LXII. occiditur Chrũs, & nõ erit eius populus q eũ negaturus est, Et ciuitatẽ & sanctuariũ dissipabit populus cũ duce uẽturo, & finis eius uastitas, & post finẽ belli statuta desolatio. Et deficiet hostia & sacrificiũ, & in templo erit abominatio desolationis, & usq; ad consummationẽ & finem perseuerabit desolatio. Nunc ad literæ textũ reuertamur. Cum causam reddidisset, cur aquila uenire permitteretur super domum domini, dicendo pro eo quod transgressi sunt fœdus meũ, & legẽ meam præuaricati sunt, cõtinuo subiũxit. Me inuocabant, deus meus cognouimus te. Et est sensus. Mira impudentia, cũ sint transgressores, cũ sint præuaricatores, inuocant me dicentes: Deus meus deus meus cognouimus te. Tale est & illud in Esaia: Me etenim de die in diẽ quærunt. & scire uias meas uolunt, quasi gens, quæ iustitiam fecerit, & iudiciũ dei sui non dereliquerit. Mentiuntur ergo dicẽdo, deus meus cognouimus te. Ipse dei filius refellit eos in hoc dicto Est (inquit) pater meus q glorificat me, quẽ uos dicitis qa deus noster est. & nõ cognouistis eũ. Quare? Nimirũ qa iuxta & illud quod prophetauit Esaias: Populus hic labiis me honorat, cor aũt illorum longe est à me: ita modis omnibus uerbis ipsorum opera cõtraria sunt. ¶ Idcirco protinus hic propheta subiũgit. Proiecit Israel bonũ, inimicus persequetur eũ. Quod bonũ, uel quẽ bonũ Israel proiecit, nisi deũ qui summum bonũ, qui solus & summe bonus est, cui dicit, oretenus deus meus cognouimus te? Deniq; illũ proiecit, non modo quia dudum dixit, non est nobis pars in Dauid neq; hereditas in filio Isai, & uitulos sibi pro deo statuit: uerumetiã quia quod maius est, dei filiũ extra ciuitatẽ proiecit, negans eũ ante faciem Pilati, & foris inter sceleratos proiectũ, crucifixit. Iccirco inimicus persequetur eũ inquit, nimirũ iuxta maledictiones quas præscius Moses in lege præscripsit. Tradat te dñs corruentem ante hostes tuos Per unam uiã egrediaris cõtra eos, & per septẽ fugias, & dispgaris p omnia regna terræ, sit q; cadauer tuum in escã cũctis uolatilibus cęli & bestijs terræ, & non sit qui abigat. Quod ita factũ sit, assertione nostra nõ indiget. Sequitur. [Ipsi regnauerunt & non ex me principes extiterunt & non cognoui. Argentũ suum & aurũ suum fecerunt sibi idola vt interirent.] Qui regnauerunt nõ ex me? Nimirum ipsi q bonũ proiecerunt, primũ qui cũ Hieroboam recesserunt á domo Dauid: deinde qui crucifixerunt, uel negauerũt filiũ dei, filiũ Dauid. Primo uidendũ de illis regibus, q regno scisso à domo Dauid, super decẽ tribus regnauerũt, utrũ uero ex deo regnauerũt an nõ. Videtur nanq; repugnare uerbis istis illud, quod in illa diuisione regni scriptum est. Apprehendẽsq; Ahias pallium suum nouum, quo opertus erat: scidit in duodecim partes, & ait ad Hieroboam. Tolle tibi decẽ scissuras Hæc enĩ dicit domin⁹ deus Israel. Ecce ego scindã regnum de manu Salomonis, & dabo tibi decem tribus. Item, cum congregasset Roboam multitudinem exercitus, ut reduceret regnum sibi, factus est sermo domini ad Semeiã uirũ dei, dicens: loquere ad Roboam & ad omnem domũ Iuda dicens. Non ascendetis, nec bellabitis contra fratres uestros, filios Israel, Reuertatur uir in domum suam, à me enim factũ est uerbum hoc

Hieremiæ. 7
Psalm. 49
Oportebat tem plum dirui.
Daniel. 9
Esaiæ 58
Iohan 8
Esaiæ. 9
Proiecit Israel bonum.
Regum. 12
Deut. 28
Obiectio.
3. Regum. 11
2. Paralipo. 11

Hæc(ut iam dictũ est)repugnare uidentur uerbis istis. Ipsi regnauerũt & non ex me, principes extiterunt, & non cognoui. Sed absit ut sanctæ scripturæ uerba sibimet repugnantia uel contraria sint. Quærimus ergo qualiter & ueritas historiæ consistat, & nihilominus uera sit hæc sententia prophetita. Hoc intẽdentes, originem perpendimus illius mali uel schismatis, quia nimirum facto illo prior extitit quod historia narrat expletũ per manus Ahiæ Sylonitis, & cõfirmatũ per Semeiã uirũ dei. Quæ nam illius mali origo fuit, nisi odiũ quo Israel regẽ suũ Dauid semper odio habuit? Nunquã enim uolens sapientiã fortitudinẽ atque humilitatẽ, qui fuere tres primi fortes Dauid populus ille sustinuit, utpote malis intentus studijs & idololatriæ cultu: cui seruire non poterat regnante Dauid. Huius rei summũ illud indicium fuit, quod cũ non haberent aliũ quẽ statuere possent super illum depellendum filiũ eius Absolon susceperunt. Verum quàmdiu uixit Dauid, quãdiu filius eius Salomon cũ sapientia processit, peccata illorum consummari non potuerunt, ut liceret eis iudicio dei peruenire ad effectum. At ubi merita domus eiusdem Dauid, quæ peccatis illorum præponderauerant sic infirmata sunt, ut Salomon per fornicationes deprauatus seruiret dijs alienis, tunc demum manum suam deus subtraxit, & præualens Israel contra domum Dauid, uelut equus indomitus sese excutiens, frenum rupit, & abijt suisque studijs congruum sessorẽ Hieroboam suscepit. Hoc nimirum ex deo non fuit, & iccirco nunc dicit. Ipsi regnauerũt & non ex me, principes extiterunt & non cognoui. Vt autem non posset eos retinere uel reuocare Roboam, diuino factum est iudicio, atque iccirco illic ait: à me enim factum est uerbum hoc. ¶ Ad summum eius sententiæ, qua dictum est, ipsi regnauerunt & non ex me, illud pro foribus argumentum est, qui regnauerunt absque legitima dei unctione. Vnctionãque regalis in domo Dauid & in tribu Iuda remansit: reges aũt decẽ tribuũ absque unctione regnauerunt. Sane unus Iehu filius Iosaphat filij Namsi, quãtulacunque unctione rex constitutus est, & hoc ex domino, uerũtamen non eundem Iehu comprobante, sed condignam de domo Achab ultionẽ exigẽte. Tantũmõ lenticulam olei fundens super caput eius unus de filijs prophetarum dixit. Hæc dicit dominus deus Israel. Vnxi te regem super populum domini Israel, & percũties domum Achab domini tui, & ulciscar sanguinem seruorum meorum prophetarum & sanguinẽ omnium seruorum domini de manu Iezabel, perdã omnem domũ Achab, &c. Iste unus regnauerit ex domino, & principẽ illũ cognoscere deus utcunque dignatus sit, ueruntamẽ tantũmodo ad uindictã, quia domũ Achab deleuit, & Baal exterminauit: nõ aũt ad gratiã, quia peccata Hieroboam, id est uitulos aureos, non dereliquit. Quapropter uera undique est sententia. Ipsi regnauerũt & nõ ex me, principes extiterunt & nõ cognoui: quia præter istũ unũ unctũ unctionis imperfectæ, cæteri omnes, sicut absque unctione, ita regnauerunt absque uocatione diuinæ gratiæ. Nunc demum & de illis animaduertendũ, qui usque adeo recesserũt à domo Dauid, ut crucifigerẽt filiũ Dauid, filiũ dei, quã uere dictũ sit. Ipsi regnauerũt & nõ ex me, principes extiterũt & nõ cognoui. Recte enim hoc in reprobationẽ illorum debuit prophetari, qui utique uoluerũt tẽporaliter in hoc seculo extolli absque adiutorio uisitantis gratiæ dei: sicut in euangelica parabola ipse dñs innuit, cũ dicit. Agricolæ aũt uidẽtes filiũ, dixerũt intra se. Hic est hæres, uenite occidamus eũ, & nostra erit hæreditas, & apprehensum eũ, eiecerũt extra uineã, & occiderũt. Quid hæc parabola innuit, nisi quia scribæ & pharisei uidentes Iesum, nõ ignorauerũt, sed oderũt illũ: queadmodũ & ipse dicit. Nũc aũt & uiderũt & oderũt & me & patrẽ meũ. Cũ enim agricolæ dixerunt, hic est hæres, nemo est in eis qui se de ignorãtia excuset. Ergo cũ dicũt, uenite occidamus eũ, & nostra erit hæreditas: recte & ueraciter dicat is qui occiditur. Ipsi regnauerũt & nõ ex me, id est, uoluerũt sine me regnare, & sine me diuites esse, sedẽdo super cathedrã Mosi, & prædã faciendo de populo, ita ut mentã quoque & anetũ decimarẽt, nõ curando iustitiã & fidẽ, &c. quæcunque grauiora sunt legis. Sed cũ illi ore suo semetipsos iudicantes dixissent, Malos male perdet & uineã suã locabit alijs agricolis, quid iste intulit? Ideo dico uobis(ait) quia auferetur à uobis regnũ dei, & dabitur genti facienti fructus eius. Igitur quod ait. Ipsi regnauerũt & non ex me, principes extiterũt & non cognoui, idem est ac si dicat, Ipsi quidem regnare uoluerunt, sed auferetur ab eis regnũ dei, quia nõ regnare uoluerũt ex me, & in principatu suo cognoscere uoluerunt me, suæ modis omnibus studentes auaritiæ. Nã hoc est quod sequitur,

Argentũ

Marginal notes: Solutio. — Odiũ Israelis cõtra Dauid. — 3 Reg 11 — Reges Israhel absque vnctiõe. — 4. Reg. 9 — Matthæi. 21 — Iohan. 15 — Matt. 23 — Idem. 21

Argentum suum & aurum suum fecerunt sibi idola ut interirent. Et est sensus. Argẽtum & aurum plus dilexerunt q̃ deum, imò ne ullum auri & argenti detrimentum paterentur, oderunt Christum & patrem eius deũ, oderunt & crucifixerunt Christum dei filium. Latrocinabantur enim in illo dei templo, aurumq́ & argentum sibi congregabant, prædã facientes de pp̃lo. Nõne aũt Ap̃lus Christi testatur, quia auaritia simulachrorum est seruitus? Recte igitur ait, quia argentum suum & aurum suum fecerunt sibi idola, quia simulachrorum seruitus est auaritia, maxime in illis qui præsentes habentes Christũ dei filium, cõtra ipsorum auaritiã disputantem, argento & auro magis fauerunt, & aduersariũ mãmonæ, id est cõtemptorem argenti & auri Christũ interfecerunt. Quo fructu? Qua mercede? Vt interirent, ait. Etenim fructus idolorum eiusmodi, fructus mammonæ, fructus argenti & auri, interitus est animæ illorum & corporis, Interierunt spiritualiter inuisibilibus malignorum spirituum phantasiis, interierunt corporaliter uisibilibus Romanorum gladijs. Itaq́ uicit domus Dauid uicti sunt oẽs, q recesserunt à domo Dauid, Sequitur ergo. [Proiectus est vitulus tuus Samaria, iratus est furor meus in eis.] Longa quidẽ concertatio facta est inter domũ Dauid & uitulos aureos quos Hieroboã fecit, sed tandẽ uicit domus Dauid: uicit (inquã) qñ Christus filius Dauid in crucẽ ascendit. Ibi cornu Dauid, cornu salutis productũ & erectum nobis in domo Dauid cõfregit, proiecit, atq́ contriuit uitulum Samariæ, id est, oẽm impietatẽ diuidentẽ se à domo Dauid: In qua princeps sedet nũc ip̃e filius Dauid, cuius uidelicet diuisionis initiũ sæpe dictus ille materialis uitulus Samariæ extitit, Et pulchre, cum duo fuerint uituli, singulariter nũc proiectus est, uitulus inquit. Plus enim significat, q̃ si dixisset, duo uituli, sicut interdũ singulariter per militẽ plus intelligimus q̃ p mil tes pluraliter. Militẽ nanq́ dicere solemus, excercitũ significantes. Proiectus ergo (inquit) ẽ uitulus tuus Samaria, id est cecidit oĩs idololatria, & ab illo principe domus Dauid, deo & hoie Christo sententiam acceperunt, Omnes dij gentium dæmonia, & princeps mundi huius eiectus ẽ foras. Illud quoq́ pulchrum est attendere, quod loco præsenti Samariam compellat quia uidelicet quando passionis Christi sacramento destrui cœpit error siue idololatria, fieri hoc cœptum est à Samaria. Cũ enĩ Hierusalem non susciperet, imò persequeretur, fidem Christi, sicut scriptũ est. Facta est aũt persecutio magna in ecclesia, quæ erat Hierosolimis, & omnes dispersi sunt per regiones Iudeæ & Samariæ. Samaria uerbum dei cũ gaudio magno suscepit, sicut ordo lectionis in actib' apostolorum patenter depromit. Iratus est (inquit) furor meus. In quibus uel cõtra quos iratus est, nisi in illis uel contra illos q uitulũ fecerũt, q idololatriã pertinaciter sectati sunt, qui propter simulachrorum seruitutẽ à domo Dauid recesserunt, imò natũ de domo Dauid, Christum negauerunt? Nimirum inter istos concluduntur, & maxime sunt uel fuerunt scribæ uel pharisæi. Et iccirco iam ex tunc templum uel altare illorum, nõ altare dei, sed uitulus Samariæ meretur dici. Ecce furor dñi iratus est in eis, & uitulus eorũ proiectus est, domus aũt Dauid magnificata est. Templũ quippe & sacrificiũ illorum ablatũ est, Chrũs autẽ & ecclesia eius in æternũ manet: Et quare iratus est furor meus in eis? Videlicet, quia nõ possunt emundari. Nam hoc est, quod admirando pariter & interrogando confestim subiungit. [Vsq́ quo non poterunt emundari? Quia ex Israel ipse est. Artifex fecit illum, & non est deus,] Cum interrogando dicit. Vsq́ quo nõ poterunt emũdari, subaudiri uult in æternũ. Et causam reddit, cur in sempiternũ non possunt emundari. Quia ex Israel ipse est (inquit) artifex fecit illũ. Causa hæc diligenter animaduertenda est. Sciendũ in primis, incorrigibilẽ esse illũ, qui nõ per ignorantiã in mendaciũ cadit, sed p malitiã de corde suo mẽdaciũ confingit. ¶ Ille nanq́ uerbũ dicit cõtra spiritũ sanctũ, qui sciens ueritatẽ dei, cõtra mendaciũ cogitat, & ueritatẽ in mendacio detinet, sicut ap̃lus dicit: Quicunq́ talis est, reus est eterni delicti, & nõ remittetur ei, neq́ in hoc seculo, neque in futuro, quia ex ipso est quod facit aut dicit, non ab alio seductus, sed de corde suo seductionem confingens: & proprio iudicio condemnatus. Nimirum talis ille Hieroboam extitit, & hoc sacræ scripturæ conditor spiritus sanctus nobis intimatum esse uoluit. peccatũ eius exprimens uerbis huiuscemodi, dixit Hieroboam in corde suo. Nũc reuertetur regnũ ad domum Dauid, si ascenderit populus iste ut faciat sacrificia in domo domini in Hierusalem, & conuertetur cor populi huius ad domum suam Roboam regẽ Iuda, interfitientq́ me, &

Colos. 5

Psal. 95. Ioh. 12.

Actu. 8

Pctm̃ in spiritum sanctum Mat. 12

Ti. 3

3 Re. 12

me, & reuertentur ad eũ. Et excogitato cõsilio fecit duos uitulos aureos, & dixit eis. Nolite ultra ascendere in Hierusalem. Ecce dij tui Israel, q̃ eduxerunt te de terra Aegypti. Vera igitur impossibilis emundationis causa, quam dixit, quia ex Israel ipse est, artifex fecit illum id est, quia Israel & rex eius Hieroboam non aliunde inductus aut ab alio seductus, aureũ uitulum putauit esse deũ, sed artifitio malicioso cõfinxit illũ, sciens eũ nõ eẽ deũ, & hoc solũ intendens ut populus sibi subditus, tali præstigio fascinatus, uerũ nequaq̃ requireret deum. Iccirco nõ potuerũt emũdari, & in illo peccato cuncti reges Israel cordis fuere impœnitentis. ¶ Porro Baal non ita susceptus est, ut dici posset quia ex Israel ipse est, quia uidelicet nequaq̃ Israel siue rex Israel illũ de corde suo artifici cõmento cõfinxit, sed Ihezabel à Sydone adueniens, secũ illũ aduexit, & suscepit eum Israel pro fauore reginæ & regis Achab, pellecti nimiumq́ꝫ proni ad seruiendum sæuitie muliebri, & iccirco quãdoq́ꝫ potuerũt emũdari ut non colerent illũ, sicut in eisdẽ sacris habemus literis. Iehu nanq́ꝫ studiose super hoc fecit quod rectũ erat & placebat in oculis dñi, & deleuit Baal de Israel. Non ita peccatum Iudæ extitit quãuis & Baal & cætera Idoloꝝ portenta coluerit. Nullũ quippe illoꝝ ex ipso fuit, sed aliunde accepit, & iccirco emundari potuit, aliquoties emundatus est, sicut legimus, quia rex ille, & ille statuas uel simulachra confregit, lucosq́ꝫ subuertit, & fecit quod rectum erat in oculis domini. ¶ At postquam eo peruentum est, ut peccatum peccarent Iudæi, de quo ueraciter dicas, quia ex ipsis est, & quia peccati eiusdem fuere artifices, iam nõ possunt emundari. Quod illud peccatum est? Nimirum illud mẽdacium aureolum, quod fabricati sunt dicentes: blasphemauit, quia dixit se filium dei benedicti, & si dimittimus eũ, sic omnes credent in eum, & uenient Romani, & tollent nostrũ & locum & gentẽ. Quod (inquam) fabricati sunt, dando pecuniam copiosam militibus, ut dicerent quia discipuli eius nocte uenerunt & furati sunt eum, nobis dormientibus. Sicut ueraciter illic de uitulo dictum est, quia ex Israel ipse est, artifex fecit illum, & non est deus. Ita & hic ueraciter dicas de hoc mendacio, quia ex Israel siue ex Iudæis est, artifex fecit, id est maliciosa mens excogitauit & confinxit illud, & non est uerum. Vtrunq́ꝫ etenim excogitato siue accepto consilio, factum esse, scriptura refert. Et sicut illic cum lingua foris uitulum ostentans diceret, isti sunt dij tui Israel, conscientia testis intus refragabatur, sciens & dicens, quia non est deus: Ita & hic, dum consultarent, & per pecuniam obtinerent, quatenus uerbum hoc diuulgaretur, furati sunt eum nobis dormientibus, sciebant, & conscientiam refragantem intus audiebant, quia non est uerum. Postquam sic peccauerunt, non ueritatem ignorando, sed mendacium excogitando, iam emundari non potuerunt, iam non remittitur eis neq́ꝫ in hoc seculo neq́ꝫ in futuro, quia tale peccatum consequitur impœnitens cor, semper resistens spiritui sancto. Vtrunq́ꝫ proiectum est, & ille uitulus, ad quem transuersi sunt olim recedentes à domo Dauid, & illud simulachrũ auaritiæ, cui seruientes crucifixerunt Christũ filium Dauid, & iratus est furor dñi in eis. Vere proiectus est uitulus. Sequitur em. [**Quoniam in aranearum telas erit vitulus Samarie.**] Item, Vere iratus est furor eius in eis, Vñ & protinus subiungit. [**Quia inuentum seminabunt, & turbinem metent. Culmus non est in eis germen, nõ faciet farinam: Quod & si fecerit, alieni comedent eam.**] Ab his experimentis utrunq́ꝫ cõprobatur, & q̃d uitulus proiectus sit, & q̃ furor dñi iratus sit in eis. Magnam quippe proiectionẽ siue abiectionẽ demonstrat hoc argumentum, q̃d uitulus quondã præcultus aureolus, & ob frequentiã festiuitatũ perpolitus, derelinquitur in telas aranearũ, id est, ita negligitur, ut uacet araneis, suaꝝ contexione telaꝝ totũ cooperire, & sordidare uitulũ. Hoc ita ut dicitur, factũ est per passionis Christi triumphũ, nõ tantũ in uitulo Samariæ, sed in cunctis simulachris gentium. ¶ Nihilominus & uitulus mẽdacij Iudaici, de quo iã dictũ est, factus est in telas aranearũ, id est tã infirmũ est atq́ꝫ inualidũ contra ueritatẽ, ut sunt telæ aranearũ. Hinc Esaias dicit. Oua aspidum ruperunt, & telas araneæ texuerunt, Telæ eoꝝ nõ erunt in uestimentũ, neq́ꝫ operietur operibus suis. Exẽpli gratia, ut appareat q̃ facile mendaciũ illoꝝ solui possit, dicimus eis. O milites uigiles, qui diciris, ut estis docti, quia discipuli eius uenerunt nocte, & furati sunt eum nobis dormientibus: si dormistis (ut dicitis) unde hoc ipsum scire potestis, quod uenerint & eũ furati sint? Ergo telas araneæ texuistis uos, & consiliarij uestri, quia q̃ facile soluitur tela araneæ, dissipatur: & uestri

Margin notes: Baal nõ ex Israel fuit, sicut uituli aurei. — 4. Re. 10. — Mar. 14 Ioha. 11 Mat. ult. — Tela araneæ, mendaciũ Iudæorum — Esa. 59

& uestri compositio mendacij. Item. Magnam innuit iram, quod ait, quia uentum semina bunt, & turbinē metent, culmus stans non est in eis germen, non faciet farinā. Et quod & si fecerit, alieni comedent eam. Belli quippe turbinē & famē panis sonant hæc sono literali, sed longe grauiora sunt quæ intelligimus sensu spirituali, scilicet turbinē iudicij æterni & famem audiendi uerbū dei. At ille populus eiusmodi erat, qui spiritualia siue inuisibilia hæc mala non pertimesceret, præsentia tantū & corporalia cupiens bona, metuens mala. Ergo secundum eius puerilē intellectū, bene literā hoc modo contexuit, ut exterius sonet famē panis, interius significet famem audiendi uerbū dei, qua uidelicet fame nunc ille populus perijt. Ventū aūt seminabunt, id est, opera inutilia facient, & sicut uentum solet sequi turbo tempestatis, sic opera illorū sine dubio sequetur ualida tempestas iudicij dei. Culmus stans apud eos, litera est legis & prophetarū, & iste culmus non est germen, siue non habet germen in eis. Notandū diligenter, quod cum dixisset, culmus stans, nequaq̄ ait, non est in eo germen: sed non est in eis germen. Deniq; in culmo sacræ literæ est germen siue granum spiritualis intelligentiæ, sed non in eis, quia non intelligunt spiritum uiuificantē, solamq; ruminant literam occidentem. Hoc ipsum repetit uerbis alijs dicendo: non faciet farinam, quod & si fecerit, alieni comedent eam. Nam non faciet farinam, subauditur in eis, sicut iā dixerat, non est in eis germen. In quibus aūt est germen, aut facit culmus ille farinam. Nimirum in alienis, id est in gentibus, siue populis qui in Christum credentes, de culmo literæ illius comedunt spiritualis intelligentiæ farinam. Nam hoc est qđ ait. Quod & si fecerit, alieni comedent eam. Pro minimo esset infidelibus illis talem pati famem siue sterilitatem, nisi etiam corporaliter nunc præsentia mala sustinerent. Sequitur ergo **Deuoratus est Israel nunc factus est in nationibus quasi vas immundum, quia ipsi ascenderunt ad Assur.** Et est sensus. Deuorauerunt hostes Israel, ita ut iā non sit populus, sicut prædictū fuerat, & ego prouocabo eos in eo qui nō est populus: siue & ego ad æmulationē uos adducam in non gentem, & cū ceciderint in ore gladij, qui superfuerint ex eis, captiui ducentur, in oēs gentes: & ubicunq; fuerint pro immundis habebūtur, ut uere sunt. Ipsi enim sunt q cū blasphemarent dominū dicentes: In Belzebub principe dæmoniorū eijcit dæmonia, taliter denotati sunt. Cū immūdus spiritus exierit ab homine, ambulat per loca inaquosa, quærens requiem, & nō inueniens, dicit: Reuertar in domum meam unde exiui. Et cū uenerit, inuenit scopis mundatā, & tunc uadit & assumit septē alios spūs nequiores se, & ingressi habitant ibi. Et fiunt nouissima hoīs illius peiora prioribus. De hoīe nanq; immūdus spūs exiuit, & per loca inaquosa ambulauit: quando de populo Israel per Mosen & Aaron cultū dei suscipiente recessit, & gentes possedit. Ibi requiē quærens, non inuenit: qa ueniēs Christus, expectatio gentiū, fortiter istū inquietauit, & foras misit. Reuersus ergo est in domū suam, id est in illius populi synagogā, quam quia inuenit scopis mundatā & ornatā, id est p hypocrisim pulchram suamq; uolentes statuere iustitiā, nunc ingressus habitat ibi, cum septem alijs spiritibus nequioribus se, scilicet cū omni spiritu impietatis & blasphemiæ. Recte ergo dictū est, nunc factus est in nationibus quasi uas immundū, habitantē quippe habet in se spiritū immūdū: ipsæ aūt nationes uasa immūda sunt, direpta illi forti armato, quēadmodū ait ipse Chrūs, semetipsum significans. Aut qūo pt quisq̄ intrare in domū fortis & diripere uasa eius, nisi prius alligauerit fortē, & tunc domū illius deripiat? Sic immūdus Israel cur factus est? Quia ipsi (inquit) ascenderūt ad Assur: Assur, quod interpretatur dirigēs, plerisq; scripturarū locis superbū diabolum significat, ut illic. Væ assur, uirga furoris mei & baculus ipse, in manu eius indignatio mea. Et post pauca: Et erit cum impleuerit dominus cuncta opera sua in mōte Syon & in Hierusalem, uisitabo super fructum magnifici cordis regis Assur, & super gloriam altitudinis oculorū eius. Ergo quia ipsi ascenderunt ad Assur id est, quia sese in superbiam extulerunt, ita ut filij sint Assur, sicut dn̄s ait, uos ex patre diabolo estis, iccirco quasi uas immūdum facti sunt in nationibus. Completa est igitur & illa beatæ Mariæ prophetia, quam dixit: Deposuit potentes de sede, & exaltauit humiles, Esurientes impleuit bonis, & diuites dimisit inanes. Quia uidelicet propter superbiā & dispersi sunt, factiq; contemptibiles ubiq; terrarū, & culmus stans (ut iā dictū est) nō facit in eis farinā. Quod & si facit, nos alieni esurientes comedim⁹ eā. Ascensum illum quo ascenderūt ad

Culmus stans [illegible]

Psal. 77

Iudæi in nationibus immūdi

Matth. xi. 12

Lucæ. 11

Esa. 10

Iohan. 8

Lucæ. 2

Assur

Assur, adhuc denotat ita subiungens. ⌋ Onager solitarius sibi effraim, munera dederunt amatoribus, sed & cum mercede conduxerunt nationes. ⌋ Onager, id est, agrestis asinus, hominẽ stultũ atq; superbũ significat, sicut in Iob scriptũ est: Vir uanus in superbiam erigitur, & quasi pullũ onagri, liberũ se natũ putat. Recte ergo per Onagrũ carnalis Israhel siue Iudæus hic intelligitur, qui uinculo dñi ligari, & ad præsepe eius duci contempsit, sicut in Esaia ipse dñs dicit. Cognouit bos possessorẽ suũ, & asinus præsepe dñi sui, Israhel aũt me non cogonuit, & populus meus me nõ intellexit. Nã sicut p bouẽ, qui possessorẽ suũ: & per asinũ, qui præsepe dñi sui cognouit, credẽs ac fidelis quisq; intelligitur, ille de Iudæis, iste de gentibus: sic Israhel, qui dominũ eundẽ non cognouit, uel populus q eũ nõ intellexit, imò cognoscere aut intelligere noluit, recte onager dicitur, id est, asinus quidem, sed superbus: asinus p stultitia, sed infrenis & præsepij dñici cõtemptor uel ignarus præ superbia. Iste onager solitarius, id est, populus à rectore deo profugus & solus, utpote dei desertor & à deo desertus, quid fecit aut quo declinauit? Munera (inquit) dederunt amatoribus, sed & mercede conduxerunt nationes. Qualibus munera dedit amatoribus? Profecto amatoribus sine fide, amatoribus amantibus in simulatione, qui sic amant ut amantes faciant q sic amare simulant ut decipiant, ut uidelicet rum animas deuocauerint à deo uero creatore suo, protinus denudatos & auxiliũ nõ habentes inuadant, ut possideãt, suãq; tyrannidem in eos exerceãt. Ergo ironice dictũ amatoribus, nã ueraciter dicere posset hostibus, tales Assyrij, cæteræq; nationes fuerũt, qbus Israhel misisse munera refert historia sacra, diuinũ non sperantẽ auxiliũ. Vt uero de futuris more prophetico dictũ intelligas, tunc amatoribus munera dederunt, quando Christũ filiũ dei crucifigentes, Barraban quasi pro munere die festi, non utiq; deo, sed diabolo cunctisq; malignis spiritibus, falsissimis amatoribus, certissimis deceptoribus, reseruauerunt: & ob destruendã dominicæ resurrectionis ueritatem mendaciũ supradictũ copiosa pecunia militibus data cõparauerũt. Quid faciat dominus onagro huic, populo huic, q taliter effugit? Ait. ⌊ Tunc cõgregabo eos, & quiescẽt paulisper ab onere regis & principum. ⌋ Et est sensus. Quoniã ipsi effugerunt á me, cõgregabo eos in obsidionem & in gladiũ, prius Assyrioꝝ & Chaldeoꝝ, & deinde Romanoꝝ, & deinde (sicut superius iã dixi) multis diebus sine rege & sine principe sedebunt. Et nota quod dixit, quiescent paulisper, quia uidelicet labor illis erant, & grande onus, habere reges & principes, qualiũ seueritas onagrũ illũ ad psepe dñi religaret, quales fuere iudices, usq; ad Samuel, per quos Israhel saluatus est: quales fuere reges, Dauid, Ezechias, & Iosias: ac deinde rursus principes, usq; ad Machabæos duces, & ad ultimũ ipse Christus, regũ rex & principũ princeps. Isti oẽs onus fuere illis, nec eos ferre poterant impatientes, tanq̃ sub nimio pondere curui & anheli, propriæ uoluntatis amatores: quomodo pueri lasciui, & adolescentes petulantes, magistros seueros & pędagogos odisse solent austeriores. Quiescent paulisper ab eiusmodi onere requietione nimis damnosa: nunc enim dimittã eos secundũ desideria cordis eoꝝ, ut eant in adinuentionibus suis. Quiescent qdẽ, si paulisper: qa cũ excusserint se occidendo scilicet maximũ regẽ & principẽ suũ, Christum, atq; hoc facto quiescere se putauerunt diu ab onere uelut importabili, tũc alio pmentur onere: nec requiescent grauissimis hostibus suppositi. ⌊ Quia multiplicauit Effraim altaria ad peccandum, factę sunt arę ei in delictum, scribam ei multiplices leges meas: quę velut alienę reputatę sunt. ⌋ Causa hæc est maloꝝ sequẽtiũ. Quomodo multiplicauit altaria ad peccandũ? Videlicet in eo quod aliud quid coluit extra unũ deũ, quod sacrificauit extra sanctuariũ uel ordinẽ legitimũ. Siquidẽ unus erat deus & uuũ altare eius, quocũq; in loco uel quantiscunq; in locis una fide nomen eius inuocatur: Ille aũt altare aliud fecit uitulo suo, q (ut supra dictum est) nõ est deus. Hoc utiq; fuit multiplicare altaria ad peccandũ, & taliter extructæ factæ sunt ei aræ in delictũ, quando Baal quoq; & cætera deoꝝ portenta suscipiens, tot aras habuit, quot dęmonibus sacrificauit. Reddam ei multiplicitatis uicẽ, nam quia multiplicauit altaria, multiplicabo & ego leges meas, noua lege reprobando sacrificia quæ illis lex uetus instituerat. Vnde & sequitur. ⌊ Hostias afferent, immolabunt carnes, & comedent, & dominus non suscipiet eas. ⌋ Istæ leges carniũ & hostiarum uelut alienæ computantur ei, sed tamen meæ sunt. Nõne & Dauid hoc idẽ testatur, cũ dicit. Tu es sacerdos

Marginalia: Iob. II. — Esaiæ. I — Onager, populus Iudaicus. — Quiescent paulisper. — Psalm. 109

cerdos in æternũ secundum ordinem Melchisedech? Reprobauerunt illi altare meũ & altaria sua multiplicauerunt: reprobabo & ego sacrificia carniũ illorum, & multiplicabo leges meas, quas illi per cæcitatem mentis intelligere non poterunt, & uelut alienas cõputabunt, sed tamen meæ sunt. Immolabunt carnes, & dominus nõ suscipiet: immolabitur sacrificiũ nouũ, & dñs suscipiet. Non erunt ueteris & noui sacrificij leges contrariæ, sed multiplices. Ipsi aũt dicunt esse contrarias, quia cæci sunt. Scribere nihilominus, & scribere nõ desinit eidem populo dñs leges suas, leges euangelicas. Notandum hoc est, quia nõ dixit tãtum, scribã leges: sed scribã (inquit) ei, qui uidelicet leges ipse multiplices, quas uelut alienas cõputant, cõtinent in ipsius libris, testificatæ sunt à lege & prophetis. Magna est hic uindicta peccatorum præcedentiũ, quod sic cæci facti sunt, uelut alienas cõputent leges istas, quascunque per doctores uel scribas euãgelicæ ueritatis, per ministros noui testamẽti deus scribit, nõ litera, sed spũ: magna (inquã) dãnatio, quod à claritate ista sub uelamine cordis absconduntur. Hoc est quod protinus subiungitur. [**Nunc recordabitur iniquitatis eorum, & uisitabit peccata eorum.**] Nunc enim, id est in hoc ipso quod uelut alienas cõputant & nõ suscipiunt, nõ intelligunt, aut intelligere nolũt leges istas, recordatur dñs iniquitatis eorum, & excæcatio hæc, uisitatio est peccatorum eorum quæ fecerũt à die quo primũ in deserto uitulũ formauerunt, usque ad illã diẽ quo Christi sanguinẽ fuderunt, sicut uindex prædixit deus ad Mosen. Ego aũt in die ultionis uisitabo & hoc peccatũ eorum. Hæc est uindicta quam in psalmo sanguinis Christi reposcens, cũ dixisset: Et dederunt in escam meã fel, & in siti mea potauerũt me aceto. Continuo subiunxit. Fiat mensa eorum coràm ipsis in laqueũ, & in retributiones & in scandalũ. Obscurentur oculi eorum, ne uideant: & dorsum eorũ semper incurua. Hoc idẽ & in præsenti loco propheta secretius innuens, cõtinuo subiungit. [**Ipsi in Aegyptum conuertentur.**] Aegyptus nanque in tenebras transfertur. Est ergo sensus. Ipsi excæcabũtur & aggrauabunt cor sicut aggrauauit Pharao & Aegyptus. Unde & Apłus, cũ de ipis dolore intimo loqueretur, repente Pharaonẽ pro exemplo intulit hoc modo. Dicit enim scriptura Pharaoni. Quia in hoc ipsum excitaui te, ut ostendã uirtutem meã, & ut annuncietur nomen meũ in uniuersa terra. Est enim hoc simile illi, quia uidelicet sicut Pharao & Aegyptij uidendo magnalia dei, magis ac magis præ inuidia sunt indurati & excæcati, sic isti, qui debuerant esse Israel, quanto maiorẽ ex iam dictis legibus audiunt gloriã Christi, tãto magis indurantur & scandalizantur, & in blasphemias offendunt & corruũt cæcis oculis. Veraciter ita dictũ, ipsi in Aegyptũ cõuertentur, id est fient Aegyptus: sicut Aegyptij superbiendo atque inuidẽdo excæcabũtur atque indurabũtur. Unde sequitur adhuc. [**Et oblitus est Israel factoris sui & edificauit delubra.**] Idẽ enim est ac si dicat. Et cæcitas contingit in Israel, qua nimis obscuratus, oblitus est factoris sui, spem suã in deo nõ posuit. Et quid egit ille oblitus domini? Et ædificauit (inquit) delubra. Vere ergo in Aegyptũ cõuersus est quia spirituali Pharaoni, id est diabolo, ædificauit habitacula, maiori seruitutis miseria, quàm olim Pharaoni illi ciuitates Phyton & Ramesses ædificauerãt. [**Et Judas multiplicauit urbes munitas.**] Et est sensus. Non in domino cõfisus est, sed in ciuitatibus munitis, quasi possint illũ munitiones eiusmodi deo aduersante tueri. Sed uide quid contradicat deus: [**Et mittam ignem in ciuitate eius, & deuorabit edes illius**] Hæc secundũ præteriti tẽporis historiã ita ut dicunt gesta sunt, quia sicut historia Regũ narrat, Quartodecimo anno Ezechiæ ascendit Sennacherib, & oẽs ciuitates munitas cepit, destruxit, & igne combussit. Deinde multo magis Nabuchodonosor rex Babilonis, & ciuitatẽ Hierusalẽ, templũ quoque combussit, ad postremũ uero Romanus exercitus prophetiã hanc maxime adimpleuit, quia tunc ignis illius populi ædes irrecuperabiliter deuorauit. Spiritualiter delubra & urbes munitæ, quas ille Israel siue Iudas ædificauit & multiplicauit, supstitiones fuere & machinamẽta impietatis quibus sese defendũt, ex quo Chrũs ueritas, & ueritatis propugnator aduenit, in quibus adhuc sese quasi muniti protegũt aduersus prædicationẽ euãgelicæ fidei, Propter quod & igni dupliciter sunt traditi, iuxta illud de cãtico Deuteronomij. Ignis succensus est in furore meo, & ardebit usque ad inferni nouissima.

Excæcatio Iudæorum. | 2. Corint. 3 | Exo. 32 | Psalm. 68 | Roma. 9 | Exod. 1 | 4. Regum. 18 | 4. Regum. vi. | Deuteron. 22.

FINIS LIBRI TERTII.

RVPERTI ABBATIS TVITIENSIS IN OSEE PROPHETAM COMMENTARIORVM LIBER IIII.

ROLIXA inuectione peccata Iudæ siue Israel aut Effraim spūs propheticus præsenti loco declamans, mala illis uentura denūciat acerba nimis & diuturna, non ante finienda, donec ueniret Romanus exercitus, & cumulatã in ultionem sanguinis Christi miseriarum mensuram in illis compleret. Testat hoc ipse, qui in propetis olim loquebatur, Christus, cū per semetipsum testimoniū de præsenti prophetæ huius declamatione sumēs, ita loquit ductus ad crucifigēdū: Filiæ Hierusalē nolite flere super me, sed sup uosipsas flete & sup filios uestros quia ecce dies uenient, inqb' dicēt. Beatæ steriles, & uētres q̄ no genuerūt, & ubera q nō lactauerūt. Tūc incipiēt dicere mōtibus, cadite sup nos: & collibus, operite nos Hoc nāq; ꝓpheta hic ante prædixerat, & sic infra sctiptū est. Lappa & tribulus ascendet super aras eoꝝ, & dicēt montibus, operite nos: & collib', cadite sup nos. Dicebat aūt dominus de tribulatione & ira, quæ uentura erat per manus Romanoꝝ populo illi in ultionē sanguinis sui. Igitur quocunq; noīe propheta hic utatur, siue Iudã, siue Israel siue Effraim uocet eos ipsi sunt Iudæi illius tēporis, quod propheta ꝓspicit intendens in aduentū Christi: & maxime illis mala ista denunciantur, qui patrū suoꝝ recedentiū à domo Dauid, mensurã impleturi erant, crucifigendo magnū & uerū Dauid. Nunc itaq; cœpto tenore, ordinē prophetiæ persequamur. L Noli letare Israel, noli exultare sicut populi, quia fornicatus es a deo tuo. Dilexisti mercedem super omnes areas tritici. Area & torcular non pascent eos, & vinum mentietur eis Non habitabunt in terra domini:] Notum est quia lætari & exultare uoluit Israel sicut populi, & hoc peccatum eius manifestū est, ut inferius hic propheta dicit ex diebus Gabaa, id est, ex diebus Saul qui fuit de Gabaa. Tunc em̄ Israel hoc ipsum, quod uellet lætari & exultare sicut populi, manifestauit Samueli his uerbis. Ecce tu senuisti, & filij tui nō ambulãt in uijs tuis. Constitue nobis regē ut iudicet nos, sicut & uniuersæ habēt nationes. Cunq; diceret dn̄s, audi uocem populi in omnibus, quę loquūtur tibi, non em̄ abiecerūt te, sed me, ne regnem super eos: iuxta opera sua quæ fecerunt à die, qua eduxi eos de Aegypto usq; ad d ē hanc, sicut dereliquerunt me & seruierūt dijs alienis, sic faciunt etiã tibi. Cū, inquam hæc & cætera diceret dn̄s, & Samuel illi cuncta cōtestaret, iterū firmius manifestauit Israel quod uellet lætari & exultare sicut populi, dicens illi, Nequaq̄. Rex em̄ eris super nos, & erimus nos quoque sicut omnes gentes, & iudicabit nos rex noster, & egredietur ante nos et pugnabit bella nostra pro nobis. Nimirū hæc lætitia populoꝝ, hæc exultatio est gentiū, regem aliū habere q̄ deū, et hac lætitia lætari, tali exultatione exultare uoluit Israel, quando regē Saulem expetiuit, quando secutus est Hieroboã relicta domo Dauid, quando Christū negauit ante faciē Pilati, dicens. Nos nō habemus regē nisi Cæsarē. Verū taliter lætari, tali modo exultare nō conceditur populo illi qui legē accepit, & cultū professus est dei, qualiter letantur uel quo modo exultant cæteri populi qui nunq̄ habuerunt notitiã dei, ut uacet illis quēadmodū & ceteris gentibus, deserto deo prosperari in tēporalibus bonis. Ait ergo. Noli lætari Israel noli exultare sicut populi, subauditur, quia non cōceditur tibi. Quare? Quia, fornicatus es à deo tuo inquit. Ac si dicat. Aliter em̄ iudicas ut adultera, quę fornicādo recessit à uiro suo atq; aliter meretrix quæ nulli fidem dederat, neq; unq̄ astricta fuerat uinculo cōiugali. Tu uirum deum sortita fueras, et tali marito contempto dormisti cum alttero uiro, imò cū pluribus uiris, olim in deserto & in Samaria, siue etiam i Hierosolymis, cum uitulis aureis et cū Baal cæterisq; portentis, & nouissime cum Barraba latrone, quem tibi negato Christo preelegisti: et hæc adulteria maritus deprehendit. Præcipit autem lex ipsa, quam tu professa es Si spiritus Zelotipiæ concitauerit uirum contra uxorem suam, adducet eam ad sacerdotem

Lucæ. 23

Osee, 10

Matthæi. 23

CAPVT. IX

1. Regum. 8

Num. 5

Cunq;

Cunq; steterit mulier in conspectu domini, discooperiet caput eius, & ponet super manus eius sacrificium recordationis & oblatiõnẽ Zelotipiæ. Ipse autem tenebit aquas amarissimas, in quibus cum execratione maledicta congessit: adiurabitq; eam & dicet. Si declinasti à uiro tuo, atq; polluta es, & concubuisti cum altero, his maledictõibus subiacebis. Det te dominus in maledictionem, exemplumq; cunctorum in populo suoj. Putrescere faciat fœmur tuum, & tumens uterus tuus dirumpatur. Ingrediantur aquæ maledictæ in uentrẽ tuum, & utero tumescente, putrescat fœmur tuum. Et respondebit omnis populus, Amen, Amen. Non sic examinatur uel in isto seculo iudicatur meretrix, cui non est uir, quem iure aduersus eã spiritus Zelotipiæ concitare possit. Noli igitur lætari, noli exultare sicut populi tui, quia deo tuo fornicatus es: quia uidelicet lætitiam siue exultationem populorum non conceduut tibi quæ in te conscriptæ sunt legis maledictiones. Maledictus eris in ciuitate, maledictus in agro maledictum horreũ tuum, & maledictæ reliquiæ tuæ, maledictus, fructus uentris tui, & fructus terræ tuæ, armenta boum tuorũ, & greges ouiũ tuarũ, &c. Porrò, populis sakẽ ista cõceduntur tẽporalia bona, ut (uerbi gratia) sint promptuaria eorꝫ plena, eructantia ex hoc in illud: ut sint oues eorũ fœtosæ, abundantes in egressibus suis, boues eorꝫ crasse. Cur ita? Qua ratione sic apud deũ iudicatũ est? Videlicet qa populi suos labores possident, tu aũt labores aliorꝫ pro mercede accepisti cõseruandæ legis dei, sicut ĩ psalmo scriptũ est. Et dedit illis regiones gentiũ, & labores populorꝫ possiderunt, ut custodiãt iustificationes eius. Hac mercede accepta, datorem deũ diligere, & legem eius custodire debueras. Sed quid? Dilexisti mercedem (ait) super omnes areas tritici. Peruersa dilectio tua. Nam deũ diligere, mercede autẽ uti debueras: Tu autem econtrario, mercedem dilexisti, Deum contempsisti. Ergo fornicatus es à deo tuo, quia dilectionẽ, qua deum diligere debueras, ad diligendam mercedẽ detorsisti: & hoc non parce, nõ quomodocũq;, sed sup oẽs areas tritici, id est, tã immensa cupiditate, tã profunda auaritia, ut te explere non queant omnes areæ tritici. Tua nanq; auaritia ignis est, qui nunq̃ dicit sufficit. Talẽ tamq; peruersum tuæ dilectionis ordinẽ dominus ipse detestans in Euangelio, dicit. Væ uobis scribæ & pharisæi hypocritæ, qui decimatis, mẽtam & anetum & cyminum, & reliquistis quæ grauiora sunt legis, iudiciũ, & misericordiam, & fidem. Item. Amant autẽ primos recubitus in cœnis, & primas cathedras in synagogis, & salutationes in foro, & uocari ab hominibus Rabbi. Tam honoris q̃ pecuniæ mercedẽ te dilexisse redarguit, quia nimirũ in utroq; peruersa est dilectio animæ fornicantis à deo, diligentis rem dei, neglecto deo. Quid igitur? Quid si eri censet propheticus sermo? Area (inquit) & torcular nõ pascet eos, & uinũ mentietur eis Ad auditores se cõuertens, totusq; auersus à fornicante populo spũs, qui hæc dicit, alijs annunciat, quid iuste propter hoc euenturꝫ sit. Ac si dicat. Quoniã dilexit mercedẽ meã, & meipsum cõtempsit, ipsa merces tolletur ei, scilicet triticũ & uinum: & cũ in illis sperauit, mentientur ei, sicut cõtinetur in maledictionibus legis. Sementẽ multã iacies in terra, & modicũ congregabis, quia locustæ omnia deuorabunt. Vineã plantabis & fodies, & uinũ nõ bibes: nec colliges ex ea quicpiã, quoniã uastabitur uermibus. Parũ hoc erat, ut area tritici nõ pasceret eos, & uinũ pariter mentiretur eis: nisi etiã & olim Assyrio uastante: & post, Romano exercitu debellante, ducerẽtur captiui. Ait ergo, repente sententiã complens. Non habitabunt in terra domini, subauditur, sed in omnes gentes ducentur captiui, & nusq̃ requies erit illis, quẽadmodũ itidẽ Moses prædixit. Disperget te dominus in omnes populos à summitate terræ usq; ad terminos eius In gentibus quoq; illis nõ requiesces, neq; erit requies uestigio pedis tui, &c ¶ Et notandũ, quod nõ dixerit, nõ habitabunt in terra sua, sed nõ habitabũt (ait) in terra dñi. Non uult profiteri quod terra illa, ad quã possidendã ingressi sunt filij Israel, terra ipsorum fuerit aut esse debuerit, sed terra domini. Et recte, nam hoc ipsum confirmatur authoritate ipsius domini dicentis inter cætera legitima terræ quæ obseruari iussit. Terra quoq; nõ ueniet in perpetuũ, quia mea est, uos autem aduenæ & coloni mei estis. Neq; em̃ terra fuit ab initio illius populi, sed neq; suis eãdem terram adquisiuit meritis, cum fuerit populus durissimæ ceruicis. Vnde & Moses dicit in Deuteronomio: Ne dicas in corde tuo, cum deleuerit eos dominus deus tuus in conspectu tuo, propter iustitiam meam introduxit me dominus, ut terram hanc possiderem, cum propter impietates

Deut. 28

Psalm. 143

Psalm. 104

Peruersa dilectio Iudæorũ.

Matthæi. 23

Luc. 11

Deuteron. 28

Vbi supra

Terra domini

fuis istæ deletæ sint nationes. Neq; em̃ propter iustitias tuas & æquitatem cordis tui ingrederis ut possideas terras eorum, sed quia illæ egerunt impietatem, introeunte te deletæ sunt, & ut compleret uerbum suum dominus quod sub iuramento pollicitus est patribus tuis Abrahã, Isaac, & Iacob. Scito igitur quod non propter iustitias tuas dominus deus tuus dederit tibi terram hanc optimam in possessionem, cum durissimæ ceruicis sis populus. Recte igitur dictum, non habitabunt in terra domini, pro eo ut diceret, non permanebunt in terra, quam dominus dedit illis, quæ nequaq̃ ipsorum erat, sed terra domini, quia uidelicet nec ipsorum ab initio fuit, nec eã pro ullis adepti sunt meritis suis. Porrò, & alia est terra

Psal 141 quæ dignius dicatur terra domini scilicet terra uiuentium, in qua & Psalmista portionem

Psal. 26 suam esse dicit & credit uidere bona domini. Num ergo saltem in illa terra poterunt habitare coloni isti, & suscipiet eos illa terra uiuentiũ, quos ista terra Chanaan euomuit? Nequaquam. Sequitur enim. Reuersus es Effraim in Aegyptum, & in Assyrijs pollutum comedit. Non libabũt deo vinum, & non placebunt ei. Sacrificia eorum quasi panis lugentium, omnes qui comedunt eum, contaminabuntur, quia panis eorũ animæ ipsorum non intrabit in domum domini. Recte ergo nõ specialiter dixerat, non habitabunt in ista terra domini, sed generaliter, non habitabunt in terra domini: quia uidelicet sicut de illa corporaliter eiecti sunt terra domini, sic spiritualiter atq; inuisibiliter dãnati sunt ut animæ ipsorum non intrent in illam cœlestem domum domini. Quare? Quia reuersus est (inquit) Effraim in Aegyptum, id est, qui debuerant esse filij Abrahæ, Aegyptij facti sunt uidelicet superbientes in peccatis suis, & propter superbiam suam excæcati & indurati. Notandum, quia tertio iam in ista inuectione hoc ipsum dixit, licet uerbis aut syllabis parumper demutatis. Supra nanq; dixerat. Aegyptum inuocabant, & ad Assyrios abierunt.

Supra. 7 Supra 8 Ac deinceps. Ipsi in Aegyptum conuertentur & oblitus est Israel factoris sui. Nunc tertio dicit Reuersus est Israel in Aegyptum, & in Assyrijs pollutum comedit. Notanda sunt etiam incrementa mali, secundum modos cuiusq; dictionis. Nam quod secundo ait. Ipsi in Aegyptũ conuertentur, plus est quã id quod primo dixerat, Aegyptum inuocabant: & quod tertio dicit, reuersus est Effraim in Aegyptũ, plus est q̃ id quod secundo dixit: ipsi in Aegyptum conuertẽtur. Præterito nanq; tempore dicendo, reuersus est in Aegyptũ, consummatã discessionẽ exprimit, atq; addendo, & in Assyrijs pollutum comedit: peccati uel apostasiæ eius delectationẽ uehemẽter coarguit. Secundũ hæc dicta nimirũ pp̃lus ille de malo in deterius atq; in pessimũ declinauit. Quando primũ de Aegypto exierant, faciẽtes uitulũ, Aegyptũ inuocabãt, dicẽtes, faciamus nobis ducẽ, & reuertamur in Aegyptum sed suæ uolũtati permissi nõ fuerunt: Quãdo uero peccatũ illud auxerũt, & recedẽtes à do

3 Regum. 12 mo Dauid, nõ unũ tantũ, sed duos uitulos fecerũt, & suæ uolũtati permissi sunt, recte secundũ illud prophetico spiritui dicere cõueniebat, quia ipsi in Aegyptũ cõuertentur. Sed eiusdẽ cõuersionis nondũ finis erat. Adhuc em̃ suos ad eos dñs prophetas mittebat, adhuc lucerna dauid reseruabat in tribu Iuda. Vbi tandẽ crucifixerũt Christũ, illuc demũ propheta intuitũ intendẽs, iã p̃terito utitur tẽpore, dicẽdo: reuersus est Effraim in Aegyptũ, id ẽ, Iudæi excæcati sunt, tenebræ facti sunt: obscurati sunt oculi eorũ, & sic Pharao & Aegyptus aggrauauit, cor suũ addẽdo: Et in Assyrijs pollutũ comedit, nõ libabũt deo uinũ & nõ placebunt ei. Euidenter astruit, qa quicquid ex tunc quasi sacrũ Iudæi comedũt, cũ Assyrijs, id est, malignis spiritibus, pollutũ comedũt: quicquid ex tunc libant quicqd sacrificãt non deo placitũ, sed deo est aduersum, secundũ quod & p Esaiã dicit idẽ deus. Quo mihi multitudinem uictimarũ uestrarũ? Holocausta arietũ & adipẽ pinguiũ & sanguinẽ uitulorum & agnorũ & hircorũ nolui, Ne afferatis ultra sacrificiũ frustra. Hæc & cætera cũ dicit profecto confirmat p̃sentẽ prophetiæ locũ, dicẽtis. Non libabunt deo uinũ, & nõ placebunt ei. Et ut exprimeret, quam pollutũ comedit in Assyrijs, id est, cũ spiritibus malignis, q p Assyrios solent designari, protinus ait. Sacrificia eorũ quasi panis lugentiũ, oẽs qui comedũt eũ

Assyrii maligni spiritus. Esaiæ. 1

Panis lugẽtiũ. cõtaminabũtur. Apud iudeos, cũ pro mortuo sacrificiũ offerebat, ipsum sacrificiũ uocabatur panis lugentiũ, uidelicet propter hoc, quia pro mortuo erat oblatũ, in cuius morte parẽtes lugebãt. Et quisquis in domo mortui comedisset aliquid uel tetigisset, reputabatur immundus. Vnde & aliorsum comedebãt usq; ad septimũ diẽ, Est ergo sensus. Sicuti ea quæ

in domo

in domo mortui erant, immunda fiebant, & quisquis ea comedisset aut bibisset, reputabatur immundus: sic istorum sacrificia, quae dominus in Esaia sese odisse testatur, immunda sunt, & quisquis inde comedit, contaminatur. Quare? Quia panis (inquit) animae ipsorum, subauditur, repositus: iuxta illud, Quae em̄ seminauerit homo, hęc & metet: non intrabit in domum domini, uidelicet quia sacrificatur uel offertur extra gratiam domini: extra fidem Christi. Haec propheta quasi ad circumstantes respiciens dixerat, nunc ad ipsos, quibus ante loquebatur, iterum oculos forti zelo terribiles cōuertit & dicit. ⌊ Quid facietis in die solenni, ⁊ in die festiuitatis domini? ⌋ Haec sub interrogatione, ut eos euigilare faceret exclamauit, cunctisq; qui audiunt in attentionē excitatis, rursum se cōuertit, & causam reddit, cur eos tam grauiter percunctatus sit. Ait em̄. ⌊ Ecce enim profecti sunt a vastitate, Aegyptus congregabit eos, Memphis sepeliet eos, desiderabile argenti eorum vrtica hereditauit, lappa in tabernaculis eorum. Venerunt dies visitationis venerunt dies retributionis. ⌋ Tanquam diceret. Derident isti me quasi promittētem longinquū diē, dū dico: Quid facietis in die solēni, & in die festiuitatis dn̄i: sicut mos eoꝝ ē illudere prophetis. Exēpli gratia, sicut in Esaia dicunt. Manda remāda, māda remāda: expecta reexpecta expecta reexpecta: modicū ibi, modicū ibi: Quoniā ergo nō credūt diem illū, aut certe cōtemnūt, quasi nō prope, sed longe uentuꝝ: ecce de propinquo molestū datur illis argumentū, ut nō uacet eis dissimulare diē illū qandoq; uentuꝝ, quē dico solennē, quē dico dn̄i festiuitatē. Ecce em̄ profecti sunt, id est, sine dubio in proximo proficiscētur à uastitate decē tribus in Assyrios, & reliquiae duae in Babilonios. Illuc proficiscētur à uastitate, id est, hic relinquentes solā uastationem terrae, uastata em̄ remanebit gladio & igne. Qui superfuerūt ex eis, Aegyptus cōgregabit eos, Memphis sepeliet eos. Hoc ita factum est. Reliquiae ex Iudaeis interfecto Godolia, quē rex Babylonis terrae p̄fecerat, cōtra dn̄i praeceptū fugientes Chaldaeos, ingressi sunt Aegyptū: & postea (sicut Hieremiae testatur liber) ibi á Nabuchodonosor interempti sunt. Memphis, cuius habitatores sepelierunt eos, ante conditā Alexandriā Metropolis erat Aegypti. Cur cum dixisset: ecce profecti sunt, subiunxerit à uastitate, satis aperit his uerbis. Desiderabile argenti eoꝝ, urtica haereditauit, lappa in tabernaculis eoꝝ, Longam nimirū & magnā his uerbis significat uastitatē, quia ubi erant quondā domus pulcherrimae, desiderabiles, & desiderabili argento cōparatae, ibi lappae ortae sunt atq; urticae. Ab isto praesentiū uel citius uenientiū maloꝝ argumento, maiorum fidē capere poterant malorum de longinquo, ut nō liberet eos ridere uel subsannare ad percunctationē dicentis, quid facietis in die solenni, & in die festiuitatis dn̄i. Sane dies ille solennis, dies festiuitatis domini quis sit, manifestius aperit, cum repetit, & dicit. Venerunt dies uastationis, uenerunt, id est, certissime uenturi sunt dies retributionis. Siue cum singulariter diem, siue cum pluraliter dies dicit, idipsum intendit. ¶ Etenim quod hic dies dicitur alibi dicitur etiam annus. Nā in Esaia Christus ipse dicit. Dies em̄ ultionis in corde meo, annus retributionis meae uenit. Dicitur etiam tempus, ut uere extitit quando dn̄s noster in hunc mundū uenit, quando & ciuitati, quae illum uenientē cognoscere noluit, flens super illam, dixit: Et non relinquent in te lapidē super lapidē, eo quod non cognoueris tēpus uisitationis tuae. Quod illic dicitur tēpus uisitationis, & in Esaia annus retributionis, hic dicuntur dies uisitationis, dies retributionis. Istud tempus uisitationis, iste dies uel annus retributionis, uisitanti domino solennis, dies est festiuitatis: quia ex tunc gloria & honore coronatus est filius hominis, & sicut in Canticis Canticoꝝ legimus, dies desponsionis eius, dies laetitiae cordis eius extitit: Illis aūt phreneticis, qui uisitantis medici gratiā nō cognouerūt, imò repulerunt, dies est retributionis: dies interfectionis, sicut de eiusmodi die Esaias dicit. Dies em̄ interfectionis & conculcationis & fletuum, à dn̄o deo exexcituū in ualle uisionis. Sequitur. ⌊ Scito te Israel stultum, prophetam insanum, virum spiritualem, propter multitudinem iniquitatis tue ⁊ multitudinem amentie tue. ⌋ Iterum conuersus ad eū de quo praecedentia quasi ad auditores loquebatur, consiliū illi praebere atq; censatas cogitationes insinuare nititur. Consilium quippe sanum est dicentis, scito te stultum, scito te insanum, scito te spiritualem, id est amentem post spiritualia nequitiae euntem, spiritum erroris sequentem. Istud nanq; scire, uia uel principium est sapiētiae. Hoc ille de semetipso scit

Galat. 6
4. Regum. 25
Hieremiae. 41
Esaiae. 63
Lucae. 19
Esai. 22

quem respexit, quem eruditione sua dignũ iudicauit spiritus timoris domini. Hinc namq; Salomon dicit. Visio quam locutus est uir, cum quo est dominus, & qui, deo secum morante, confortatus ait: Stultissimus sum uirorũ, & sapientia hominum non est mecum. Nõ didici sapientiam, & non noui sanctorũ scientiam. Ad magnam ergo uisionem illum excitare intendit, adhortando, ut sciat se esse stultum, quia uidelicet hæc est uisio quam locutus est uir, cum quo est deus Hoc & Apostolus intendens. Si quis ait) sibi uidetur inter uos eẽ sapiens, stultus fiat ut sit sapiẽs. ¶ Nec uero abs re taliter, sed pro negocio magno illum populum admonet, quia uidelicet fere nullius gentis homines adeo delectantur uideri sapiẽtes aut scientes & magistri, ut homines populi Israel. Iccirco spiritu superbiæ decepti, magistri facti sunt erroris, quia nolunt esse discipuli ueritatis. Inde est illud uæ quod illis dominus enunciat his uerbis. Væ uobis legisperitis, quia tulistis clauim scientiæ. Ipsi non introistis, & eos qui introierunt prohibuistis, Est igitur sensus. O Israel qui tibi sapiens uideris, qui cum multa mentis elatione prophetasti, & prophetis tuis arrisisti, dicentibus pax pax, & non uenient super uos mala: scito te & confitere stultum, scito & confitere te prophetã insanum insanias falsas secutum, scito te uirum spiritualem, id est, spiritu erroris deceptum & hæc tibi accidisse propter multitudinem iniquitatis tuæ, & propter multitudinem amẽtiæ tuę. Si enĩ hoc scieris, si istud confessus fueris tunc loquente tecum deo, sapiens fieri poteris, & iniquitates tuæ remittentur tibi. Quod si nunc scire nolueris, scies quandoq;, & sine fructu pœnitentiæ pœnitebit te quod stultus fueris, iuxta illud sapientis. Ergo errauimus à uia ueritatis, & iustitiæ lumen non luxit nobis, & sol intelligentiæ nõ est ortus nobis, Lassati sumus in uia iniquitatis, & ambulauimus uias difficiles, uiam autẽ domini ignorauim⁹. Clamauit ad Israelem suggerens, imò & inculcans, ut sciat & confiteatur quod stultus sit At ille pertinaciter stultitiam suam defendit, dicens quod sapiens sit. Itaq; rursus ad auditores conuertitur, & conquerendo dicit. L Speculator Effraim cum deo meo propheta laqueus ruine factus est super omnes vias eius, insania in domo eius. Profunde peccauerunt, sicut in diebus Gabaa. Recordabitur iniquitatis eorum, ⁊ visitabit peccata eorum. Magna uehementer malitiæ uel præsumptionis admiratio, dũ dicit speculator Effraim cũ deo meo. Quid enĩ ẽ speculatorẽ esse cũ deo, nisi speculationis subtilitate cõtendere cũ deo? Deniq; sicut pugnare cũ inimico, idẽ est ꝙ pugnare cõtra inimicũ, ita speculari cũ deo, idẽ est hoc loco quod speculari cõtra deũ. Nõ enĩ dixit speculator dei, quod bonũ esset. Hoc enĩ debet esse is, quẽcũq; deus uice sua pro animarũ custodia uigilaturũ posuit: sed dixit speculator cũ deo quod malũ est, sic enĩ recte denotatur ille, quicunq; aliquo machinamento diuinis molitur obuiare consilijs. Hoc egit Effraim, hoc Hieroboã fecit. Dixit enĩ in corde suo. Nunc reuertetur regnum ad domum Dauid, si ascenderit populus iste ut faciat sacrificia in domo domini in Hierusalem, & cõuertetur cor populi huius ad dominũ suũ Roboam regẽ Iuda, interficientq; me & reuertentur ad eũ. Et excogitato consilio, fecit duos uitulos aureos, & dixit eis. Nolite ultra ascendere in Hierusalẽ. Ecce dij tui Israel, q eduxerunt te de terra Aegypti. Posuitq; unũ in Bethel, & alterum in Dan. Talis fuit speculator, & sic astute (ut putabat) speculatus Effraim, & hãc speculationẽ cum speculatione dei contulit, prætulitq; illius consilio uel speculationi dicentis sibi. Si igitur audieris omnia quæ præcipio tibi, & ambulaueris in uijs meis, & feceris quod rectum est coram me, custodiens mandata mea & præcepta mea, sicut fecit Dauid seruus meus: ero tecum, & ædificabo tibi domum fidelem quomodo ædificaui Dauid, & tradam tibi Israel, & affligam semen Dauid super hoc, ueruntamen non cunctis diebus. Nunquid non melius se sibi prouidere putauit, consilium aliud excogitando sibi? Ait ergo. Speculator Effraim cum deo meo Dictum hoc admirantis pariter & dolentis sonat affectum. Non enĩ tantum dixit, speculator cum deo, sed speculator cum deo meo. ¶ Habuit & prophetas Effraim uidelicet quales erãt illi quadringẽti quinquaginta uiri, quos uno die Helias interfecit & quales postea Iehu sacrificio simulato Baal, quotquot erant, omnes occidit. Imò & ab initio, factis uitulis aureis sicut sacerdotes ita & prophetas Hieroboam sibimet instituit. De quibus erat ille qui uirum dei uenientem de Iuda in sermone domini contra Hieroboam, fefellit & reduxit secum ut comederet & biberet in domo eius: propter quod cum abijsset inuenit

Prouerbi. 30

1. Corint. 3

Insipientia Iudæi.

Hieremiæ, 6

Sapientiæ. 5

Speculator cũ deo.

3. Regum. 12

inuenit eum leo in uia & occidit. Cum ergo dixisset speculator Effraim cum deo meo, subiunxit atq; ait. Propheta laqueus ruinæ factus est super omnes uias eius. Propheta dixit Effraim, id est, prophetas habentem, Et quia prophetæ illi ueræ insanierant, & nihil quod ad sanitatem pertineret, prophetabant, sed tantummodo inutilia quædã insana mente diuinabant, iccirco subiunxit atq; ait. Insania in domo dei eius. Quis autem erat deus eius? Vtiq; uitulus aureus, & talis domus dei erat ea quæ fuerat uocata Bethel, id est, domus dei. Illic insaniam, id est, insanam prophetiam iam tunc fuisse manifestum est. Scriptum est enim sic. Prophetes autem quidam senex habitabat in Bethel, ad quem uenit filius suus, & narrabat ei omnia opera quæ fecerat uir dei illa die in Bethel, & uerba quę locutus fuerat ad regem, &c. Eiusmodi prophetia, quam illi prophetabant, recte hic dicitur insania. Quid eñ insanius, ut exempli gratia de eodẽ, quẽ nunc commemorauimus, aliquid proferamus. Quid (inquam) insanius, q̃ quod & illũ uirum dei decepit, & in inobedientiam ruere fecit: sciens & hoc intendens quod euenit? Exclamauit enim & dixit. Quia inobediens fuisti ori domini, & non custodisti mandatum quod præcepit tibi, non inferetur cadauer tuum in sepulchrum patrum tuorum. Item cum occidisset illum leo, & ille sepelisset eum, dixit ad filios suos. Cum mortuus fuero, sepelite me in sepulchro in quo uir dei sepultus est, iuxta ossa eius ponite ossa mea. Profecto enim ueniet sermo, quẽ prædixit in sermone domini. Vere iste insanus erat, taliter nequam alij, nequior sibi. Quid enim iste, nisi per insaniam semetipsum occidit, suæq; animæ mortem cum morte aliena apertis perpetrauit oculis? Etenim ô insane si propterea non infertur cadauer eius in sepulchrum patrum eius, quia inobediens fuit ori domini: Tibi quid fiet qui hoc sciẽter fecisti, quod factus es inobediens ori domini? Talis prophetia sic insaniens propheta, laqueus (inquit) ruinæ factus est super omnes uias eius subauditur Effraim, & ad illaqueandum intenti omnes erant prophetæ illi, & præualebãt decipiendo sub nomine prophetarum diuinando aliquid. Quid enim dicebant, nisi quod ille iam dictus dixit. Et ego propheta sum, similis tui, & angelus locutus est mihi in sermone domini? Si hoc dicendo laqueus factus est uiro dei, ita ut falleret eum & reduceret secum: quanto magis populum fallebat, & super omnes uias eius laqueum deceptionis tendebãt? Neq; enim sinebant, ut authoritatem haberet quispiam de prophetis domini, cum sese conferre auderet illi pseudopropheta, diceretq;, & ego propheta sum similis tui. Deniq; pugno etiam interdum sibi authoritatem contrarius propheta contra prophetam domini uendicare non dubitabat: sicut alio loco scriptum est. Nunc igitur (ait Micheas ad regem Achab) ecce dedit dominus spiritum mendacij in ore omnium prophetarum tuorum qui hic sunt, & dñs locutus est contra te malum. Accessit autem Sedechias filius Chanaan, & percussit Micheam in maxillam, & dixit: Me ne ergo dimisit spũs domini, & locutus est tibi? ¶ Iam ut ad rem summam recurram, id est, ad tempus dominicæ passionis, quo totius prophetiæ caput intendit, Tunc uere propheta laqueus ruinæ factus est, quando prophetauit Caiphas, quod Iesus moriturus erat pro gente. Hoc nimirũ intendens populo insinuare, ꝙ nisi illum interficerent, futurum esset, ut uenirent Romani & tollerent eorum locum & gẽtem. Sic nanq; prophetando cunctos illaqueauit, & attraxit in consensum peccati: quod uelut laqueus inexplicabilis & loco & genti (sicut iam apparet) magnæ ruinę causa extitit. Illic populus Iudaicus recte dicendus erat Effraim, q̃a (sicut iã superius dictũ est) illic Effraim id est, decem tribuum recedentiũ à domo Dauid, peccata consummauit, crucifigẽdo Christum filium & dominum Dauid. Dicatur ergo speculator Effraim cum deo meo, ꝓpheta laqueus ruinæ factus est super omnes uias eius, insania in domo dei eius, Speculatus est enim & quasi speculando contendit cum deo, putans ꝙ consilium dei suo destruere posset consilio. Dixit enim. Quid facimus, quia hic homo signa multa facit? Si dimittimus eum, sic omnes credent in eum. Deus autẽ econtra speculabatur, quod si non dimitterent eum, si omnes crederent in eum. Sed & in omnibus quæcũq; aiebat uel dicebat dominus, speculator aderat ille Effraim, ille falsitatis fabricator pharisaicus liuor, ut illius admiranda opera uel negarent, uel sinistra interpretatione deprauarent, & ut eum aliquando saltem in sermone caperent. Vnde Psalmista, cum dixisset: Inimici mei dixerunt mala mihi, quando morietur & peribit nomen eius, continuo de quolibet illoꝝ subiunxit, Et si ingrediebat foras, ut

Margin notes: 3. Regum. 13 — Cayphas speculator cũ deo Iohã. 11 — Psal. 48

 uideret

uideret, uana loquebatur, cor eius conhregauit iniquitatē sibi. Egrediebatur foras, & loquebatur in idipsum. Et est sensus. Siquis illorum accedebat ad sermonē uel cōuictū meū, ad hoc tantum accedebat ut insidiaretur mihi, & egrediens ad eos, loquebatur in idipsum, id est, secundum ipsam iniquitatē, quā cor eius congregauit sibi. Nimirū quia sic maliciose egit ille Effraim, ecce insania in domo dei eius: insania (inquā) quā totus orbis audiuit. Insanierūt enim ex tunc horribiliter sediciosi, & illā seditionē quā in Barraba latrone maluerūt hæreditare, condemnato Iesu pacis principe, sic uētilauerūt intus obsessi, ut (sicut Iosephus testatur) admirationem simul & dolorem facerent obsidentibus Romanis. Fiebat aūt hoc maxime in tēplo, cuius præsidio firmissimo sediciosi male utebātur. Recte ergo dictū, insania in domo dei eius. Et quis erat deus eius, nisi mammon, cui seruiendo, domū illā fecerant speluncā latronū, & in eo diu latrocinati fuerant? O inexcusabilem maliciam illorum. Profunde (inquit) peccauerunt sicut in diebus Gabaa, id est, Sicut facere cœperunt in diebus Saul, qui fuit de Gabaa: quando dominus, non ignorans quantū in profundū peccati descēdere cœpissent

1. Regum. 8 ac peruenturi essent, dixit ad Samuelē: Audi uocē populi in omnibus quæ loquuntur tibi Non enim te abiecerunt, sed me, ne regnē super eos. Deniq; nō statim factum est, ut nō regnaret dominus super eos, præsertim cū postmodū, amoto Saul, Dauid illis regē dederit secundum cor suū: sed certissime futurum erat, ut qd facere cœperant, dicendo: constitue nobis regē sicut & uniuersæ habent nationes: itēq; nequaq̄ audiem⁹ te: rex enim erit super nos, & erimus nos quoq; sicut oēs gētes. Hoc ipsum perficerēt, negādo Christum regem, & dicēdo, nō habemus regē nisi Cæsarē. ¶ Horum quidē medium fuit, q̄ decē tribus recesserūt à domo Dauid, Hieroboam, & uitulos aureos secuti, sed tota serie temporum uel generationū, unus idēq; extitit funiculus peccati, q̄ merito deberēt, dño flagellāte, de tēplo & de regno eiici. Hoc est qd protinus dicit. Recordabitur iniquitatis eorum, & uisitabit peccata eorum ut ui-

Matthæi. 23 delicet, quemadmodū dixit: ueniēt hæc oīa super generationē istā: duplicē recordationis, & uisitationis recipiant uindictā, temporalem pariter & æternā. Et ut manifestū sit, hoc idē intēdere spiritū propheticū qd dñs intēdit, dicēdo (ut iam dictū est) ueniēt hæc oīa sup gñrationē istā, q̄ scilicet superiora patrū peccata portare debeāt imitores filij, repetit altius, & dicit. [Quasi vuas in deserto inueni Israel, quasi prima poma ficulnee in cacumine eius vidi patres eorum. Ipsi autem intrauerunt ad Beelphegor & abalienati sunt in confusionē, & facti sunt abominabiles, sicut ea que dilexerunt Effraim, quasi auis auolauit, gloria eorum a partu & ab vtero & a conceptu.] Hic iam ipsa dei persona loquēs in propheta, peccata ipsa q̄ uisitāda erāt, commemorās, prius sua breuiter quidem, sed mirabiliter ad memoriā audientiū beneficia reuocat, ut ingratitudinē illorum contra quos sermo est, quilibet perpendens, admiretur cū Mose, & dicat. Generatio praua atq; peruersa, hæccine reddis dño popule stulte & insipiens? ¶ Quasi uuas (inquit) in deserto inueni Israel, Israel hoc loco totū bonū, totum electum oportet intelligi. Nam econtra per Effraim, qui quasi auis auolauit, omnes illi sunt intelligendi, qui tantūmō filij carnis & non filij sunt promissionis: quorum icciro gloria dicitur esse à partu & ab utero & à conceptu, quia in sola carne gloriantur Abrahæ: atq; icciro non estimantur in semine. Israel ergo quasi uuas inueni, id est, sic super filijs Israel credentibus in me gauisus sum, quomodo gaudet quispiam cum in transitu uel itinere dulces ad comedēdū uuas inuenerit. Ista inuētio gratię fuit.

Deuterono. 32

Israel bonus, Effraim malus

Vbinam inueni? In deserto, id est, in tali loco, ubi mirum fuit uuas nasci: ubi pro magno habendum sit, Israelē, id est, animas deum uidentes siue rectas potuisse inueniri. Desertum illud, fuit terra Aegypti, quia uidelicet desertum est terra uel gens omnis, quæ deum uerum deserens, uel non habens, ab eodem iuste deserta est. Non solum autem desertum, uerūetiā loc⁹ erat horroris, iuxta illud Deuteronomij. Inuenit eā i terra deserta, in loco horroris, & uastæ solitudinis. Et quidem illud quoq; desertū per qd circumduxit eos quadraginta annis, hic ualet intelligi, sed magis horridū erat illis desertū ipsa Aegyptus, ubi seruientes in operibus luti & lateris hoc ipsum uapulabant, qd quasi desertos se eē, gementes, ad dñm uociferabātur. Quod illic inuenit Israel quasi uuas, id est, quod audiuit gemitum eorum, propter dilectionem patrū fecit: sicut scriptura testatur, ubi præmisso, qa ascendit clamor eorum ad dominum præ operibus, & audiuit gemitū eorum: continuo subiūctū est. Ac recordatus est fœderis

quod

quod pepigerat cũ Abrahã, Isaac, & Iacob, respexitq́ domin⁹ filios Israel & liberauit eos. Bene ergo cum dixisset, quasi uuas in deserto inueni Israel, continuo subiunxit. Quasi prima poma ficulneæ in cacumine eius uidi patres eorũ. Et est sensus. Quando gemitum eorũ audiui, recordatus sum phœderis qđ pepigi cũ patrib⁹ eorũ. ¶ Quomodo aũt patres illi, uel qua significatione quasi prima poma ficulneæ dicantur, ille locus scripturæ nos instruit, q̃ Adam & Eua cũ admisso pctõ cognouissent se eẽ nudos, cõsuerũt folia ficus, & fecerũt sibi perizomata. Recte nanq́ genus humanũ ꝓpter hoc ipsum ficulnea dicitur, qa primi patres generis humani transgressores facti, folijs ficulneæ studenda cõtexisse noscũtur. Cuius nimirũ ficulneæ quasi prima poma fuerunt patres eorũ, quia uidelicet primis seculi temporibus isti de humano genere deo placuerunt. Non quasi prima folia, sed quasi prima poma (inquit) inueni patres eorũ. Quanto meliora sunt folijs poma, tanto utiliores cætera multitudine hominũ inueni patres eorum. ¶ Etenim qđ non sine gemitu recolendũ est, ficulnea hæc multum in folijs luxuriata est, multa cito folia dilatauit, pauciora uero poma tardi⁹ ꝓtulit. Homines quos more suo natura produxit extra benedictionẽ uel grãm creatoris dicẽtis: Crescite & multiplicamini, & ad illam pertinẽtes irã, qua mulieri post admissum peccatũ dixit: Multiplicabo ærumnas tuas & conceptus tuos, huius ficulneæ non poma, sed folia sunt. Porrò, filij benedictionis poma sunt eiusdẽ arboris, & patres Israel (de quibus iã dictũ est) quasi prima poma fuerunt in summitate arboris: quia pro merito primæ fidei principatũ obtinẽt, & summi sunt in uniuersitate generis humani. Ipsi aũt (inquit) intrauerunt ad Beelphegor. Non solũ hoc fecerũt, sed inter omnia q̃ fecerunt hoc fuit turpissimũ, q̃ spiritu fornicationis seducti per mulieres Madian initiati sunt Beelphegor, quẽ latini nuncupant Priapũ. Et hoc faciẽtes abalienati sunt (ait) in confusionẽ, id est, alieni facti sunt, & nõ filij patrũ taliũ quos uidi, quos cognoui, quos elegi, ut essem deus eorũ: & ab illa gloria traducti sunt in confusionẽ, in ignominiã dei sui, uentris sui, & eorũ quæ sub uẽtre sunt, comedendo sacrificia mortuorũ & fornicando cũ mulieribus, quæ illos ad sacrificia sua uocauerunt. Vis scire quantam in confusionem abalienati sunt? Et facti sunt (ait) abominabiles, sicut ea quæ dilexerũt. Ergo facti sunt sicut Beelphegor, ad quem intrauerunt. Et reuera sic facti sunt, testante alio propheta, cũ dicit de simulachris eiusmodi. Similes illis fiant qui faciunt ea, & omnes qui confidunt in eis. Et notandum q̃ neq́ iste dixit, & facti sunt abominabiles sicut quæ fecerunt, sed sicut ea quæ dixerunt: neq́ ille tantũmodo dixit, similes illis q̃ faciunt ea, sed addidit, & omnes qui confidunt in eis. Talis unusquisq́ est, quale illud est qđ diligit, uel in quo confidit, & hoc adeo uerum est, ut qui deum diligunt uel qui de deo confidunt, authoritate sanctæ scripturæ dicantur etiam dij uel filij dei. Cæterum si quis faciat iniquitatem & non etiam diligat, nondum recte dicitur abominabiles sicut illa quæ fecit. Potest enim fieri, ut recuperet honestatem & beatitudinem, deo contegente mala eius facta, iuxta illud Psalmistæ. Beati quorum remissæ sunt iniquitates, & quorum tecta sunt peccata. Nomen eorum qui dilexerunt male quæ fecerunt, confestim exprimit, dicendo. Effraim quasi auis auolauit. Etenim peccata Effraim, id est, Hieroboam qui fuit de tribu Effraim, tempore illo erant uituli aurei, & peccata illa sic dilexerunt, ut ne unus quidem de regibus decem tribuum recesserit ab eis, atq́ iccirco cuncti quicunq́ uel prius uel posterius fuerunt, suam diligentes iniquitatem, recte hic denotantur nomine Effraim. Et uide qualiter opposuerit, Israel quasi uuas inueni (inquit) & patres eorum quasi prima poma in cacumine ficulneæ uidi. Effraim autem quasi auis auolauit. Secundum similitudinem hanc sæpe contingit in eadem uite, qua dependet uua, super eandem ficulneam in qua dulcia insunt poma, plerunq́ auis sedet sibi, sed longe aliter ad uotum uel commodum agricolæ ꝓpius accedẽtis. Denique uua pomumq́ manũ eius expectat, ut carpat & in os suum mittat auis autem exiliens euolat. Sic nimirum Effraim, quicunq́ ille est filius carnis non promissionis, non expectauit manum domini, non uoluntati eius paruit: sed indomitus effugiens, regem suum Dauid dereliquit, Christum filium Dauid denegauit. Israel autem, quicunq́ extitit filius promissionis, radici bonę inhęrẽs, atq́ inde trahens amoris pinguedinem pręstitit & tanquam uua, uel ut pomum ficulneæ, colligentem atque eligentem dominum delectauit. In quo gloriatur uua ista uel pomum istud socium radicis, quod portat illa

Ficulnea gen⁹ humanum. Gene. 3

Plura folia q̃ poma huius ficulneæ.

Num. 25

Psal. 113

Psalm. 81 Iohan. 10

paternæ

paternæ fidei radix, in eo gloriari nequaquam illa poterit auis, ille uolatilis & refuga Effraim. Sed quid? Gloria eorum (inquit) à partu & ab utero & à conceptu. Et est sensus. In eo gloriantur quod secundum carnem semen sunt Abrahæ, quod secundum carnem semen faciunt in Israel, quod uxores eorum multum pariunt, quod uteri nuptiarum steriles non sunt, quod conceptus eorum multiplices sunt. In huiusmodi gloriantur & dicunt. Semen Abrahæ sumus, pater noster Abraham est. **Quod & si enutrierint filios, absque liberis eos faciam in hominibus.**] Ac si dicat. Gloriantur ipsi, tanquam cōmodi, & multū prole sua conferentes Israheliticæ carni, sed palam faciam, quod non delecter ego in multitudine filiorum, qui non promissionis uel fidei, sed tantummodo carnis sunt filij. Nam & si enutrierint & educauerint, si usque ad adolescentiā, & usque ad iuuenile robur, gloriam partus, gloriā uteri & cōceptus sui perduxerint: faciam ut absque liberis sint, ut cadant in gladio filij corā parentū oculis, nullosque genuisse filios, illis potius optabile sit. Non aūt isto contentus ero. **Sed & ve eis cū recessero ab eis.**] Ac si dicat. Non solū hoc malū erit eis, ut fiant absque liberis, ut cadant in ore gladij materialis filij, quos enutrierint: sed postquam sic recessero ab eis, postquam sic tradidero illos in manu hostili, sequitur adhuc uæ, id est, iudicium æternæ damnationis, iuxta quod & Psalmista, cum dixisset: Tradentur in manus gladij, confestim addidit, partes uulpium erunt. Idem enim est, ac si diceret: Corpora illorum gladijs, animæ uero tradētur spiritibus malignis. Quā ob causam? Ait. [**Effraim (ut uidi) Tyrus erat fundata in pulchritudine.**] Et est sensus. Iccirco tam terribile portabūt iudiciū, corpore & anima dānati, quia peccatū eorum non ex ignorantia uel infirmitate procedit, sed ex superbia quā per Tyrum notū est significari. Exempli gratia, cū ad Ezechielē dn̄s dicit: Fili hominis dic principi Tyri. Hæc dicit dn̄s deus. Eo quod eleuatū est cor tuū, & dixisti, deus ego sum, & in cathedra dei sedi in corde maris, cū sis homo & nō deus, & dedisti cor tuū quasi cor dei. Et subinde. Hec dicit dn̄s deus. Tu signaculum similitudinis, plenus sapiētia: & perfectus decore in delicijs paradysi dei fuisti. Cū ergo præmittens, absque liberis eos faciā in hoibus, sed & uæ eis, cum recessero ab eis, statim subiungit. Effraim Tyrus erat, fundata in pulchritudine, miro mō iustæ damnationis causam reddit sufficiētem, id est, superbiæ magnitudinē. ¶ Et recte per Tyrū uitiū designatur peccatoris superbientis, peccata sua defendentis: quia uidelicet sicut Tyrus circūuallata mari, nō sine periculo pugnantiū poterat impugnari: ita quicunque eiusmodi est, non sine periculo redarguentiū solet redargui: ut hic idē populus, qui redarguētes prophetas & ipsum dn̄m prophetarum occidit. Et notāda qualitas distinctionis, cū dicit: Effraim (ut uidi) Tyrus erat. Idē est ac si dicat. Effraim in oculis meis superbus apparebat. Grauissimæ nanque denotationis est, superbū quenque dici in oculis dn̄i: sicut ecōtra humilē esse uel dici in oculis dn̄i, magnæ approbationis est. Porrò, pulchritudo est de qua dicit, fundata in pulchritudinē: falsa est & nana, qua superbi oēs sibimet pulchri uidētur, dū suas sordes cognoscere dedignātur: quin & irasci solēt, dū illis à corripiēte, quod sordidi sint, aliquo mō suggeritur. Sic Tyrus fundata est, sic sibi stare uidetur, qui superbus & errogās est. Propterea iustū est Effraim pati id quod iā dictū est. Et hoc ipm repetitur, cū protinus subiungit. [**Effraim educit ad interfectionē filios suos.**] Ac si dicat. Propterea, sicut iā præmisi dicens, absque liberis faciā eos: ita nunc repetens dico. Effraim educit ad interfectionē filios suos, id est, interficiendos & morti destinatos generat filios, imò & ipe interficit eos malo exēplo, ut perinde interficiantur gladio. Sequitur.] **Da eis dn̄e. Quid dabis eis? Da eis uuluā sine liberis, & ubera arentia.**] Mira inclamatio, mira postulatio. Audierat propheta magnā iustæ sententiæ seueritatē, iustā filiorum interfectionē: & mirabiliter infeliciū parentū miseratus angustiā exclamauit & dixit. Da eis dn̄e. Statimque sermone nondū pacto, datū quod quærit dolenter apud semetipsum perpendens percunctatur & dicit. Quid dabis eis? Quid uolo ut des illis? Nunquid ut salui sint? Nunquid ut uæ non sit illis, aut ut uiuant cū liberis? Non utique tale quid postulare ausus sum, sed da eis uuluam sine liberis & ubera arentia. Quare? Nimirum quia dies illi tales erunt ut dicant: Beatæ steriles & uentres quæ nō genuerunt, & ubera quæ nō lactauerunt. Hoc sciens ipse dominus, cum ad crucifigendum duceretur, dixit mulieribus, quæ plangebant eum, & lamentabantur. Filiæ Hierusalem nolite flere super me, sed super uosipsas flete & super filios uestros: quoniam ecce uenient dies in quibus dicent: Beatæ

Margin notes: Iohan. 8 — Psalm. 62 — Ezech. 28 — Tyrus superbiæ symbolum. — Pulchritudo uana superborum. — Lucæ. 23

Beatæ steriles & uentres quæ nõ genuerunt, & ubera quæ non lactauerunt. Itaq; iccirco da eis uuluam dñe sine liberis, quia beati uentres qui non genuerunt: & iccirco da eis ubera arentia, quia beata ubera quæ non lactauerunt. O infelix fœcunditas, & fœcunda infelicitas: cuius in comparatione sterilitas, quæ in illa gente pro maledictione reputabatur, beatitudo est. Hæc interlocuto propheta, rationẽ suã prosequitur in sua psona diuina maiestas, & dicit. [Omnes nequitie eorum in Galgalis, quia ibi eos exosos habui.] Supra dixerat: Væ eis cũ recessero ab eis, &c. nunc dicit: Omnes nequitiæ eorũ in Galgalis. Et est sensus. Non mireris ò propheta, nec tibi plus iusto dura uideatur sententia sitæ ultio nimis festinata, quia nequitiæ eorũ quæ uindicantur, propter quas sententia profertur, non nouæ sunt, sed inueterauerunt: & ab antiquis diebus semper in peius profecerunt. Peius nanq; in Galgalis q̃ in Bethel idola coluerunt, quia uidelicet idolum uitulinum in Bethel coluerunt temporibus Regum: sed supra iam temporibus Iudicum in Galgalis nequiter egerint, habendo illic idola, sicut scriptum est in libro Iudicum. Cunq; obtulisset Ahoth regi Eglon munera, prosecutus est socios qui cum eo uenerant, & reuersus de galgalis ubi erant idola, uerbum (ait) secretum habeo ad te ò rex. Et post pauca Ahoth autẽ, dum illi turbarẽtur, aufugit, & pertransit loca idolorũ unde reuersus fuerat. Et pulchre dictũ, quia de loco idolorũ, id est de Galgalis, reuersus fuerat: animo quippe idololatriã, quã sectabatur Israel, reliquerat. Et miro modo ante hæc in eodem libro scriptum est. Ascenditq; angelus domini de Galgala ad locum flentium, & ait. Cur hoc fecistis? Deniq; iccirco de Galgala, ubi erãt idola (sicut iam dictũ est) angelus domini ad eos ascendisse dicitur, ut subintelligas eũ ad uidendas nequitias descendisse illuc eodem descensionis modo, quo alibi dictũ est. Clamor Sodomorũ & Gomorræ multiplicatus est, descendam & uidebo utrum clamorẽ, q uenit ad me, opere cõpleuerint, an nõ est ita, ut sciam. Præterea regẽ sibi fecerunt Saulem, cõtra uolũtatẽ dñi, & cũ dñs nõ lætaretur in eis, imò diceret ad Samuelem, nõ te abiecerunt, sed me, ne regnem super eos: iuxta omnia opera sua quæ fecerunt à die qua eduxi eos de Aegypto usq; ad diẽ hanc, sicut dereliqrũt me, & seruierũt dijs alienis, sic faciunt etiã tibi: ipsi rãtũ cõtãnentes offensionem siue cõquæstionẽ dñi, lætabantur, sicut illic manifeste scriptũ est. Et immolauerunt ibi uictimas pacificas coram dño, & lætatus est ibi Saul, & cuncti uiri Israhel nimis. Vere nimis, quia nimiũ est homines lætari cũ malefecerint, & exultare in rebus pessimis: sicut lætabãtur hi cũ tã male fecissent, ut dñm abijcerent ne regnaret super eos. Vñ & hoc ualde notãdũ, qa lætitia taliter lætãtiũ ibidẽ in confusionẽ uersa est, Illic em̃ Saul psumptoĩe cõtra legẽ, qui non erat de tribu Leui, holocaustũ obtulit, & propter hoc audire meruit. Nequaq̃ regnũ tuũ ultra consurget. Quæsiuit dñs sibi uirũ iuxta cor suũ, & præcepit ei dñs ut sit dux super populũ suũ, eo quod nõ seruaueris quæ p̃cepit dñs. Igitur nõ nouæ sunt nequitiæ, propter quas nunc prædico uæ illis, quia iamdudũ istæ illorũ nequitiæ fuerunt in Galgalis, & ibi lætati sunt in rebus pessimis. Et iccirco nõ plus iusto festina nunc ẽ sententia iudicantis: quia sicut lætati sunt in malis, ita nõ desinent lætari, donec loquãtur super me labijs, & moueant capita sua, dicentes: Vah qui destruit templũ dei, &c. Ibi (inquit) exosos eos habui. Vbi? In ipsis nequitijs, quia sic nequiter egerunt & agunt, ut etiã exultẽt in rebus pessimis. [Propter maliciam adinuentionum eorũ de domo mea eiciam eos, non addam vt diligam eos.] Hoc iã tertio factũ est. Prius nanq; in Assyrios decẽ tribus eiecit dñs de domo sua, id est de Bethel, qd interpretatur domus dei, quod nomen Iacob urbi imposuit. Hieroboam uero fecit illã esse domũ idoli, ponendo illic unum de uitulis aureis. Deinde tribũ Iuda eiecit de domo sua, id est de tẽplo, qd erat in Hierosolymis, & in Babylonẽ transmigrare fecit. Verũtñ tunc addidit, ut diligeret eos: reduxit enim eos soluta captiuitate post septuaginta annos. Porrò iã tertio sic eiecit eos de domo sua, ut hoc ipm terribili signo significare signũ duceret, cũ flagello eijciens uẽdẽtes & emẽtes de tẽplo, dicẽs eis: Scriptũ est, dom' mea dom' orõnis uocabitur, uos aũt fecistis illã speluncã latronũ. Ita eiectis illis, postmodũ (sicut illic significatũ est) ut caderẽt in ore gladij, & captiui ducerentur in oẽs gentes, nõ addã (inquit) ut diligã eos, quia uidelicet cũ sic in p̃senti puniantur, nõ eueniet illis remissio saltẽ in futuro seculo. Sciendum autem quia de domo sua neminẽ deus eijcit, nisi eum qui sponte sua mente auersa, recedit. Sequitur ergo, & causam dicit, cur de

domo

Galgala, vetus idolorum locus.
Iud. 3
Iud. 2
Genesis. 18
1. Regum. 11
Prouerb. 2
1. Regum. 13
Matthæi. 21
Ioh. 2

domo sua sese illos eĳcere prædixerit. **Omnes principes eorum recedentes.**] Idem enim est ac si dicat. Iccirco de domo mea eĳciam illos, qa principes eorum omnes recedentes sunt. Omnes animo recesserunt, & quāuis labĳs me honorent, cor eorum longe est a me. Et q
Esai. 26 dem de regib⁹ decē tribuū palàm scriptura refert, quia omnes recedētes à deo fuerunt: nullus em̄ illorum recessit à peccatis Hieroboā, qui peccare fecit Israel. Porrò de scribis & pharisæis & principibus sacerdotū, quod uere recedentes fuerint, deus ipse iudex fuit & testis: dicēte saluatore. Vos estis qui iustificatis uos coràm hominibus, deus aūt nouit corda uestra,
Luc. 16 & cætera huiusmodi. Itaq; si quæris, cur de domo sua illos deus eiecerit, cur in ecclesia uel in domo dei non sint recepti, dicit tibi: quia oēs ipsi recedentes sunt, id est, quia priusq̄ corpore uisibiliter eĳcerētur, mente recesserūt, animo longe fuerūt: & iccirco etiā corporaliter eiecti sunt, & ipsa (quæ sola diligebāt) terrena, domus dei lucra uel cōmoda perdiderūt. His dictis, & tali causa reddita, confestim sententiam quam præscripserat, cōfirmat: reperens ita. [**Percussus est Effraim, radix eorum exiccata est, fructum nequaquam facient. Quod & si genuerunt, interficiam amātissima vteri eorum. Abĳciet eos deus meus, quia non audierunt eum, & erunt vagi in nationibus.**] Quid em̄ supra dixerat, q & si enutrierint filios, absq; liberis eos faciā in hominibus, idē nūc repetĳt dicēdo, q & si genuerint, interficiā amantissima uteri eorum. Porrò quod ait, percussus est Effraim, radix eorū exiccata est, fructū nequaq̄ facient: multū erat secundū sensum ipsorū, ut superius dixerat, gloria eorum à partu est, & ab utero, & à conceptu. Dū enim gloriāt in carnis fructu, & multiplici partu siue conceptu contendūt non impleri in se quod nunc ait, radix eorum exiccata est, fructū nequaq̄ facient. Cū ergo hoc dixissent, recte & opportune, quasi dicta corrigēs, sentētiāq; integrā perficiens, cōtinuo subiunxit. Quod & si genuerint, interficiā amātissima uteri eorum. Ac si dicat. Quàmdiu genuerant, & fructū uentris multiplicant, uidetur eis q fructū faciant: nō putant q radix eorum exiccata sit, uel q sint percussi ferro abscisionis, & de terra uiuentiū eradicati: sed amantissimorum occisione filiorum discrutiati, clamabunt & dicent, quod filios non genuisse melius fuisset sibi. Hæc deo dicente, statim in sua persona propheta, ueræ ac iustæ sententiæ testis consonat & dicit. Abĳciet eos deus meus, quia nō audierunt eum, & erunt uagi in nationibus. Quibus utiq; uerbis utranq; damnationē exprimit, de qua iam superius dictū est: quia uidelicet & secundū animā regno dei priuati sunt, quos deus abiecit: & secundum corpus captiui, suoq; loco expulsi, qui uagi sunt in nationibus, iccirco quia non audierūt eū, id est, non quia nō intellexerūt, sed quia intelligere noluerunt.
CAPT. XV Sequitur. [**Vitis frondosa Israel, fructus adequatus est ei. Secundum multitudinem fructus sui multiplicauit sibi altaria iuxta vbertatem terre sue exuberauit simulachris.**] Supra dixerat, radix eorum exiccata est, fructū nequaq̄ facient: nunc aūt dicit uitis frondosa Israel, fructus adæquatus est ei. Et exponēs quid dixerit, fructus adæquatus est ei, subiunxit atq; ait. Secundū multitudinē fructus sui multiplicauit altaria, iuxta ubertatem terræ suæ exuberauit simulachris. ¶ Ergo ubi dicit, fructū nequaq̄ facient, subaudiendū est, bonū: & exiccata est radix eorum, subauditur ab omni pinguedine fidei uel dilectionis dei: hic aūt ubi nunc dicit, uitis frondosa Israel, fructus adæquatus est ei, subauditur malus. Fructus nanq; malus altaria sunt multiplicia, simulachra exuberantia, fructus ille, cuius secundū multitudinē altaria uel simulachra multiplicauit, altaria subiungens, iuxta ubertatē terræ suæ exuberauit simulachris, fructus iste, scilicet ubertas terræ in rationibus diuinitatis nec bonus est nec malus est: sed utriusq;, scilicet boni & mali medius, uidelicet qui boni fructus, id est, bonorum meritorum, quædā tēporalis merces esse debuerit: sed per prauitatē male utentiū quoddā malorum operum instrumentum factus sit. Proinde suapte natura in iudicio diuinitatis neq; malus neq; bonus iste fructus meretur addici, sed (sicut iam dictū est) utriusq; scilicet boni ac mali medius: ille aūt, de quo dixerat nequaq̄ fructū facient, sine dubio bonus & ille, de quo subiunxit, Fructus adæquatus est ei, secundū multitudinē fructus sui multiplicauit altaria: sine dubio fructus intelligitur malus, Fructus bonus & fructus malus mira inuestione discernitur in Esaia, dū in illo dicit deus de ista uitæ frondosa. Et expectaui ut faceret iudicium, & ecce iniquitas, & iustitiā, & ecce clamor. Et qdē quo tēpore uitis hæc frondosa, scilicet Israel, à domo Dauid recesserat, non ualde multorum deorum altaria enarratur fecisse

Duplex fruct⁹ bonus scilicet & malus.

Esai. 5

fecisse sibi siue simulacra: nisi tantū uitulorū duorū, quorū alterū posuit in Bethel, & alterū in Dan, sed hoc ipsum iure multiplicitatis arguitur, quia multū est, extra unius dei altare habere uel unū altare aliud. Sic eo tēpore quo in tantū recessit à domo Dauid, ut ipsum cruci figeret filiū Dauid, nō alios legitur habuisse deos, quinimò de unius ueri dei cultu plurimū superba religione gloriabatur, sed in hoc altariū atq; simulachrorū multiplicitas recte condemnatur, quod ueri & summi sacerdotis Christi secūdū ordinē Melchisedech, altare uel sacrificiū refugiens, altare aliud, altare suū, & sacrificiū sanguinis hircorū & uitulorū sibi obfirmauit, nimiū intendens auaritiæ, quæ est simulachrorū seruitus. Porrò fructū suū uitis hæc in eo male sibi adæquauit, quod secūdū amaritudinē radicis siue cordis sui aceto, siue uino myrrhato sitientē in cruce potauit. [Diuisum est cor eorum, nunc interibunt.] Recto & ualde iusto iudicio cor eorū diuisum est, qui seipsos à deo diuiserunt. Palā ex historię Regū serie cognoscitur, quàm uere, quàm multipliciter cor eorum diuisum fuerit, ex quo diuiserunt sese à domo Dauid: quippe qui fere decies contra semetipsos diuisi, reges alios, percussis alijs, sibi locauerunt, & tandē iuxta uocē hanc propheticā (nunc interibunt) in captiuitatē irreuocabilē ducti sunt. Porrò, tempore illo quo semetipsos à uero Dauid], id est, à filio dei diuiserūt mirū dictu est quàm crudeli discordia contra semetipsos diuisa fuerit multitudo Iudæorū: sicut miserabilis excidij illorū tragœdia testatur, Iosepho scribente, per totū uulgata mundum. Multo quippe crudeliores sibimet per impacabiles seditiones intus extiterunt, quàm esse potuerit foris obsidens exercitus Romanorū. Et reuera iuste, quia principē pacis Iesum condemnantes, Barraban sibi præelegerant seditionis authorē. Illos ergo prophetali oculo prouidens, breui quidē, sed alta declamatione, iustā in illos depromit dei sententiā, diuisum est (inquiens) cor eorū, nunc interibunt. Diuisionē nanq; procōsequitur interitus, iuxta illud: Omne regnū in seipsum diuisum, desolabitur, & domus supra domū cadet. Interitū atq; ruinā regni siue cordis eorū diuisi, sequentibus uerbis exprimit, ita dicens. [Ipse confringet simulachra eorum, depopulabitur aras eorum.] Hoc & tunc de prope factū est, quando Assyrijs captiuantibus depopulatione merita uastati sunt: & tunc de longe futurū erat, quando uenientes Romani tollerent & locū & gentē eorū. Tunc enim confracta sunt durissima confractione simulachra eorum. Et notandum, quod non dixit: Hostilis exercitus confringet, sed ipse scilicet deus meus, qui (ut supra dictum est) abijciet eos: confringet simulachra eorum, depopulabitur aras eorum. ¶ Non uult deus, ut homini attribuatur, quando per hominē secundū merita peccantiū uindicta diuinitatis exercetur. Sed & si quis sibimet attribuit, quod deo permittente cōtra populū dei quicpiam facere præualuit, ipse cœlestē contra semetipsum indignationē magis adducit, fitq; interdū, ut propter hoc ipsum minus nocere possit. Unde in cantico Deuteronomij, cū dixisset, cessare faciā ex hominibus memoriā eorū, continuo subiunxit. Sed propter iram inimicorū distuli, ne forte superbirēt hostes eorū, & dicerēt. Manus nostra excelsa, & non dñs, fecit hæc oīa. Assur ille, per quem tunc temporis deus confregit simulachra eorū & depopulatus est aras, eorū, sibimet arrogauit quod sua hoc uirtute fecerit, & iccirco dicitur in eum cum indignatione dei. Væ Assur. Virga furoris mei & baculus ipse, in manu eius indignatio mea. Super hoc ille gloriabatur quasi omnia suis faceret uiribus, & iccirco postmodū dicitur contra eū. Nunquid gloriabitur securis contra eum qui secat in ea, aut exaltabitur serra contra eū, à quo trahitur? Dicebat enim, quemadmodū idem propheta præmisit. In fortitudine manus meæ feci, & in sapientia mea intellexi, & abstuli terminos populorū, & principes eorū depredatus sum. Nimirū ita gloriando, sic se exaltando, cœlestē (ut iam dictū est) super semetipsum indignationē adduxit, quæ protinus intentatur in eū uerbis istis. Propter hoc mittet dominator deus exercituū in pinguibus eius tenuitatem, & subtus gloria eius succensa ardebit quasi combustio ignis. Cum igitur sic uehementer sermo prophetic⁹ enunciat. Ipse confringet simulachra eorū, & depopulabitur aras eorum: idem esse intelligamus ac si dicat, non manus hostiū excelsa, sed dñs fecit hæc omnia. Ipse & tunc per Assyrios confregit & depopulatus est. & deinde per Romanos confracturus erat simulachra eorū & depopulaturus aras eorū, quia à domo Dauid recesserunt: quia filiū Dauid Christū crucifixerunt. Quā ob causam? Ait. [Quia nunc dicent non est rex nobis. Non enim timemus dominum, & rex quid faciet nobis]

Ephe. 5

Iudæorū diuisio inter sese.

Matth. 12

Regula notatu digna contra superbiam.

Deuteron. 32.

Esaiæ. 10

bis.] Grandis nimirũ & uehemens causa damnationis est, quia dicere, non est rex nobis, & hoc peccantiũ cõsciẽtiã dicere: nõ ẽm timemus dñm, id est propositũ habemus nõ timere dñm, & pinde cũ tumore cordis effari, rex qd faciet nobis: quẽadmodũ dixerant prius, q̃ pars nobis in Dauid, uel q̃ hæreditas in filio Isai. Sicut ẽm hoc illi dixerant, sic & sequaces illorũ aduersus uerũ Dauid dicturi erãt. Nolumus hũc regnare super nos. Hoc ẽm aptis uocibus cõclamauerũt, ita ut dicente Pilato, regẽ uestrũ crucifigã, responderũt. Nõ habemus regẽ nisi cesarẽ. Profecto hec dicentes pariter quoq; dicebant, nõ ẽm timemus dñm, id ẽ, propositũ habebant nõ timere dñm, nõ portare timoris eius iugũ, sed cõtumaciter dirũpere, & proijcere oia uincula sanctorum eius mãdatorum. Nimirũ ubi cõscientia rebellis sese tali, & tanta p̃sumptione induit, cõsequebatur ut dicerẽt etiã hoc, & rex qd faciet nobis? Consequebatur nanq; ut regẽ cõtemnerẽt dei filiũ, qbus propositũ est nõ timere deũ. Neq; ẽm non ignorauerũt, sed cõtempserũt & oderunt. Vnde ipse rex, reprobatus ab eisdẽ, dicẽtibus, & rex qd faciet nobis, cũ dixisset, si opera nõ fecissem in eis q̃ nemo alius fecit, peccatũ nõ haberent, cõtinuo subiunxit. Nunc aũt & uiderũt & oderũt & me & patrẽ meũ. Propter hoc ecce ipse destruxit simulachra auaritiæ eorum, & depopulatus est templum & altare eorum. His dictis iterum q loquebatur de ipsis, cõuertitur ad ipsos & dicit. [**Loquimini uerba uisionis inutilis, & ferietis fedus, & germinabit quasi amaritudo iudicii super sulcos agri.**] Manifestũ est hic, cũ dicit, loquimini, nõ imperiũ uolẽtis, sed permissionẽ esse indignantis: & auersionẽ dimittẽtis, ut sit sensus. Iã docẽdi nõ estis qd utile sit, siue monẽdi ut utilia loquamini: uos ẽm nõ per ignorãtiã errãdo inutilia loquimini, sed sciẽtia & cũ profundo malignitatis cõsilio mẽdacia cõstruitis, & arrogãtia deprauati, pphetatis de cordibus uestris, uerã aũt & utilẽ prophetiã intelligere nõ uultis. Loquimini igitur qualia potius uos eligitis, loquimini uerba uisionis inutilis: nã utilia uerba loqui uel signa facere q̃ prosint, neq; uos quæritis: neq; datũ aut pmissum est uobis. ¶ Sciendũ quippe de pseudoprophetis, q̃ & si aliquãdo futura diuinant, nihil tñ utile prophetãt, & licet nõnulla signa & prodigia fecisse uel facturi esse legãtur, nihil tñ utilitatis aliquod eorum signũ habere cõprobatur. Vnde & Iohannes in Apocalypsi cũ dixisset, & fecit signa magna, & seducit habitantes in terra propter signa q̃ data sunt illi facere in cõspectu bestiæ. Eandẽ signorum magnitudinẽ uanã totã q; inutilem fore insinuãs, determinando sic ait. Ita ut etiã ignẽ faceret de cœlo descendere in terrã in conspectu hominũ. Quid ẽm utilitatis habet, ignẽ in conspectu hominũ uel super hoies de aere ministerio dæmoniaco cadere? Eiusmodi signa nõ sunt illius generis, cuius illa quæ nobis dominus in semetipso designauit, eũtes (inquiẽs) renũciate Iohãni, quæ audistis & uidistis: Cæci uident, claudi ambulant, leprosi mũdantur, surdi audiũt, mortui resurgunt, pauperes euãgelizant. Hæc utilia sunt, sicut & uerba ipsa, qbus propter hæc eadẽ signa iustũ est credi: uos aũt ò prophetæ uitulorum (q̃s Hieroboã fecit, q̃s Effraim coluit) loquimini uerba uisionis inutilis, quoniã ita uultis, & ferietis fœdus: subauditur nequaq̃ cũ deo, sed cum mendacio, quẽadmodum & Esaias talibus illusoribus dicit. Dixistis ẽm. Percussimus fœdus cum morte, & cũ inferno fecimus pactum. Flagellum inundans cum transierit, non ueniet super nos, quia posuimus mendacium spem nostram, & mẽdacio protecti sumus. Huiusmodi fœdus ferietis, & propter hoc germinabit quasi amaritudo iudiciũ, ut uidelicet fœdus uestrum deleatur, & in inimicitias impacabiles cõuertatur, fiatq; uobis sicut ibidẽ apud eundẽ Esaiam dñs dicit. Et subuertet grando spem mendacij, & protectionem aquæ inundabunt. Et delebitur fœdus uestrũ cũ morte, & pactũ uestrũ cũ inferno nõ stabit. Flagellum inundans cũ transierit, eritis ei in conculcationẽ, &c. Hoc iudiciũ germinabit fœdus uestrũ (ait) quasi amaritudo, id est, ut uere amaritudo, ut uere amara radix iuxta illud Mosi. Ne forte sit inter uos uir aut mulier, familia aut tribus cuius cor auersum est, ut uadat & seruiat dijs gentiũ, & sit inter uos radix germinans fel & amaritudinẽ seruitutẽ deorum alienorum, & Moses radicẽ dixit esse generantẽ, fel & amaritudinẽ: Et iste, cũ dixisset, & germinabit quasi amaritudo iudicium super sulcos agri, uidelicet remaneant inculti, cultoribus in captiuitatẽ ductis, cõtinuo subiunxit. [**Vaccas Bethauen coluerũt habitatores Samarie.**] Nã hęc est amaritudo germinãs iudiciũ. Hęc est radix (ut ait Moses) germinans fel & amaritudinẽ. Ad auditores rursus sese conuertit sermo propheticus, miro mo

Marginal notes: Contẽptus & contumaciaiu dæorum. — 3. Regum. 12 — Luc. 19 — Iohan. 19 — Iohan. 15 — Signa pseudo prophetarum inutilia sunt. — Apoca. 13 — Matthæi. 11 — Esaiæ. 28 — Deuter. 29

miro modo clamans causam, propter quã Israel iudicetur. Vaccas (inquit) Bethauen coluerunt habitatores Samariæ. [Quia luxit super eum populus eius, q migrauit ab eo. Siquidem & ipse in Assur delatus es munus regi vltori, Confusio Israbel capiet, & confundetur Israel in voluntate sua.] Cũ irrisione nõ uitulos sexus masculini, sed uaccas, id est fœminas appellauit. ut uidelicet Israhel non solum deos uitulos sed deas uaccas coluerit. Nec dixit tantum uaccas coluerũt, sed uaccas bethauẽ coluerunt. Magna, quippe distinctio uaccarũ est earũ quæ figi poterãt in bethauẽ, id est in domo Idoli, & earũ quę gradiũtur in armentis & spatiãtur in pascuis. Istę nãq uaccę uiuũt & sentiũt, illę aureæ siue ex alio quocũq metallo formatæ, nõ solum insensibilia, uerũ & inanimata simulachra sunt. Constat autẽ quia corpore inanimato corpus animatũ uiuens & sentiens longe præstãtius est. Pulchre igitur & uehementer redarguit nimis depressam hominũ stulticiã dicẽdo, uaccas bethauen, id est uaccas nõ saltẽ uiuentes & lactis alimoniã præstantes sed inanimatas uaccarũ similitudines coluerũt. ¶ Notandũ & hoc, quia nõ dixit, coluerũt reges Samariæ, sed coluerũt habitatores Samariæ. Colere nãq recte dicitur, q sua uolũtate & animi diligentia celebrat & adorat siue ueneratur. Non ergo populũ excusabilẽ uideri sermo hic propheticus patitur, cũ dicit, uaccas bethauẽ coluerũt habitatores Samarię. Hoc enim nõ proprie dictũ esset aut dici posset, si regibus uitulos colentibus metu tantũ & non propria fuissent obsecuti uolũtate, si inuiti paruissent & nõ sponte cõsensissent. Et unde cõstat q habitatores Samariæ uaccas illas coluerũt? Ait. Quia luxit sup eũ populus eius. Vt ostenderet uaccas Bethauen, unũ in Bethel uitulũ sentiendũ, nõ intulit, luxit super eis populus, sed super eo, id est, uitulo aureo. Quãdo uel quã ob causam luxit populus super eo? Videlicet, quia tẽpore necessitatis & angustiæ uituli quoq aurei inter munera cætera regibus Assyriis directi sunt. Legimus in Regũ uolumine, regẽ Israhel manahen regi Assyriorũ Phul misisse argenti talenta mille, ut ei preberet auxiliũ. Inter quæ nonnulli arbitrantur etiam uitulos aureos esse directos. Et ut sciamus (inquiunt) hoc esse quod dicimus, perspicue sequens uersus ostendit. Siquidẽ ipse in assur delatus est munus regi ultori. Iccirco populus luxit, qui utiq non lugeret nisi uolens, nisi cũ amore magis q̃ pro regũ timore tali idololatriæ deseruisset. Cum ergo dixisset, uaccas Bethauen coluerunt habitatores Samariæ, ut cõfirmaret eos reuera uitulum coluisse, uoluntarie uitulo deseruisse, causam reddidit non firmam, dicendo, quia luxit super eo populus eius. Consequitur em̃, quod cum amore possederint uel habuerint qui luxerunt, quando ablatus est eius. Populus eius, subauditur uituli, nõ sine magno improperio dicitur, qui debuerat esse unius ueri dei populus. Porrò, & hoc tradunt Hebræi, quod à sacerdotibus uituli aurei furto sublati, & pro his ænei deaurati fuerint repositi. Cum igitur lugeret populus tempore necessitatis & angustię, sicut iam dictũ est uitulos aureos regibus Assyriis esse directos: exultabant æditui, quod fraus eorum nequaq̃ potuisset argui uel deprehendi. Hoc est quod continuo subiungit. [Et æditui eius super eum exultauerunt in gloria eius, quia migrauit ab eo.] Lugente populo exultabant æditui in gloria eius, subauditur populi, hoc est in uitulo quẽ habebant pro gloria, nam gloriam incommutabilis dei cõmutauerant in similitudinem imaginis corruptibilis, non hominis, sed uituli. ¶ Et quæ pars uitæ detestabilior habetur, populus ne qui luxit super uitulo tanq̃ super deo sibi ablato, an æditui uel sacerdotes qui exultauerũt, eo q non esset deprehensum furtũ quod fecerant in illo tali deo? Profundius baratrũ damnationis merito illusoribus illis arbitramur destinatũ, quia populares forte errãdo luxerunt, illi autẽ irridendo, in rebus pessimis exultauerunt, quia migrauit ab eo, id est, à populo. Et est sensus. Exultauerunt quod migrasset, quod sic Assyriis regibus datus esset, quasi iam ultra deprehendi non posset, utrũ aureus an æreus esset. Sed quid deinde? Confusio (inquit) Effraim capiet, & confundetur Israel in uoluntatate sua. Postq̃ em̃ in Assur pro munere uitulus uelut aureus delatus est, deprehensa fraus regi Israel literis indicatur: & unde se placere æstimauerunt, inde uel maxime confunduntur, & offendunt eos, quibus munera miserãt, æstimantes non furto sacerdotũ, sed fraude regũ atq consilio hoc esse perfectũ. Inde confusio cœpit Effraim, inde confusus est Israel. Sequitur [Transire fecit Samaria regem suum, quasi spumam super faciem aque, & disperdentur excelsa idoli, peccatum Israe-

Populus inexcusabilis, quia sponte coluit Vitulos.

Rex Israel sicut spuma aq.

el.] Siquidē pro merito iniquitatis perseuerantis hoc emeruit Samaria siue decem tribus, ut rex eius transiret, & regnum eius solueretur sicut spuma super faciē aquæ: quæ uera nimirum similitudo est. Sicut enī in olla feruente superiores aquæ in spumam bullasq; surgētes irrumpunt, ipsæq; bullæ subsilientes colliduntur: & alijs emergentibus, aliæ crepant, & dissiliunt: ita Samaria uel decem tribus, iugi feruentes igne discordiæ, reges alios super alios creauerunt, & usq; ad decem uices (sicut ex ipsa libri Regū lectione colligi promptum est) percussis regibus, alij reges superséderunt: secundum numerū scissurarum decem pallij: quo disciffo, propheta, scilicet Ahias Sylonites, dixerat ad Hieroboam. Tolle tibi decem scissuras. Hæc enī dicit dñs deus Israel. Ecce ego scindam regnū de manu Salomonis, & dabo tibi decem tribus. Decies nanq; (sicut iam dictū est) regnū illud decem tribuum p discordiam scissum fuit, decies quasi spumam siue bullā super faciem aquæ transire fecit regem suū, alio percusso suscipiens aliū. Primo nanq; scissum est Hieroboā. Secundo, Baasa percussit Nadab filiū Hieroboā, & regnauit pro eo. Tertio Zambri dux mediæ partis equitū percussit Ela filiū Baasa, & regnauit pro eo. Quarto Amri, qui erat princeps militię super Israel, rex factus est ab exercitu, & illo mortuo in peccatis suis, Achab filius eius regnauit pro eo. Quinto loco Ioram filiū Achab occidit Iehu, & regnauit pro eo. Sexto Zachariā abnepotē Iehu percussit Sellū, & regnauit pro eo. Septimo, eundē Sellū pcussit Manahen, & regnauit pro eo. Octauo Phacee filius Romeliæ pcussit Phaceiā filiū Manahen, et regnauit pro eo. Nono Phacee filiū Romeliæ percussit Osee filius Ela, & regnauit pro eo. Decimo, tandē discidio scissum est regnū in rege Assyrioꝝ, qui Osee iā dictū obsedit, & uinctū misit in carcerē, & transtulit Israel in assyrios. Sic & sic Samaria malis suis regem suum transire fecit. Et disperdentur (ait) excelsa idoli, de qbus uidelicet totiens scriptura refert: ueruntamē adhuc populus immolabat & adolebat incēsum in excelsis, quod erat peccatū Israel. ¶ Cuncta hæc, ut cætera superiora, altius (sicut prophetalē decet dignitatem) nos animaduertere cōmonet illud, quod cōtinuo subiunctū est. [Lappa & tribulus ascēdet supra aras eorū: & dicent montibus, operite nos: & collibus, cadite super nos] Hoc enī nequaq̄ de angustia captiuitatis illius, qua tūc in Assyrios translati sunt, sed potius de excidio pene inenarrabili, quo Iudæi propter scelus dominicæ mortis subuersi, & in oēs gentes captiui ducti sunt: pdictū esse authoritate sua dñs ipse cōprobat, qui sequentib' & lamētantibus mulieribus, dū ad mortē duceretur, dixit. Filiæ Hierusalē nolite flere super me, sed super uosipsas flete & super filios uestros, qm̄ ecce uenient dies, in qbus, dicēt. Beatæ steriles & uentres quæ nō genuerūt, & ubera quæ nō lactauerūt. Tunc incipient dicere montibus: cadite super nos: & collibus, cooperite nos. ¶ Notandū quippe, q nō sic ait: tūc dicent montibus, sed incipient dicere montibus, cadite super nos: & collibus, operite nos: Idē nanq; est ac si diceret. Tunc in illa tribulatione siue angustia incipiet impleri quod per Osee pdictū est. Q si tunc cœpit impleri, & tunc dicere inceperūt montibus, cadite super nos, qn̄ uenerunt illi dies, quos tunc uenturos esse dicebat dñs noster: nō utiq; ad illa tēpora sua, uel ad mala q̄ præsens ipse uidit propheta intendebat, qn̄ hæc dixit uel scripsit. Et re uera, si rite perpēdas illud quod tunc Israel passus est, q anno nono Osee regis Israel cœpit rex Assyrioꝝ Samariā, & trāstulit Israel in Assyrios, posuitq; eos in Halia & in Abor iuxta fluuium Gozam in ciuitatibus Mœdoꝝ: non tale uel tam grande fuit malum, ut propter illud propheticus dignaret sic exclamare spiritus: et dicent montibus, operite nos: et collibus, cadite super nos. Quinimò etiam si in seruos et ancillas uenundare illos rex Assyriorum maluisset, q̄ ponere in ciuitatibus suis, tolerabile, imò et optabile fuisset malū, comparatione tam miserabilis Hierosolymorum excidij. Quemadmodū Hester quoq;, cū dixisset regi traditi enī sumus ego et populus meus, ut conteramur, iugulemur, et pereamus, cōtinuo subiunxit. Atq; utinā in seruos et famulas uenderemur, esset utcūq; tolerabile malum, et gemens tacerē. ¶ Igitur quoniā et illa q̄ de uerbis istis propheticis tractauimus, partim non ex nota rei gestæ historia, sed ex Hebræoꝝ traditione sumpta sunt, ut supra meminimus: Ipse aūt propheta non Iudæis perfidis, sed sapienti hæc intelligibilia fore insinuat, cū dicit. Quis sapiens et intelliget ista, intelligens et sciet hæc: rursus eadē repetere libet & prophetiā secundū tēpora, q̄ tūc futura erant, notis cōferre uel proferre rebus uel sensibus eo

4. Regum. 9

Lucæ. 23

De q̄ tribulatione hic sentit propheta.

4. Regum. 17

Hester. 7

bus eodē tenore uel cursu, quousq; ad pſentē locū peruenimus, Christū & eius tēpora non dubitantes huius uel oīs sanctæ prophetiæ summā esse uel caput. ¶ Vaccas (inquit) Bethauen coluerūt habitatores Samariæ. Habitatores Samariæ uetaciter Iudei fuere, qui ciuitatē sanctā Hierusalē & tēplū in illa diuini nōis uidebātur inhabitare, nō utiq; corde, sed tantū corpore. Si eñ dñm nostrū nō dubitauerūt Samaritanū dicere, q utiq; secūdū carnē Iudæus ex Iudæis erat, & hoc iccirco dicere ausi sunt, q in ciuitate Samaritanorum duos dies manserat: postq̄ locutus est cū muliere Samaritana: quanto magis ipsa scriptura dicere debuit, habitatores Samariæ q nimis crudeliter imitati sunt, atq; impleuerunt peccatū Samariæ: Samaria naq; recessit à domo Dauid, regēq; aliū & deos alios sibi fecit: Iudæi uero negauerūt & crucifixerūt filiū Dauid, filiū dei, regēq; suū Cæsarē esse professi sunt, & tūc qdē Barrabā sibi dimitti petierūt, & Antichristū pro Chr̄o suscepturi sunt. Vere ergo habitatores Samariæ, id est, alieni à Dauid & à ciuitate eius Hierusalē, & à tēplo qđ est in ea, à templo dominici corporis, in quo corporaliter inhabitat oīs plenitudo diuinitatis. Isti coluerūt uaccas Bethauen, uidelicet qualibus alius propheta loquitur: Audite uerbū hoc uaccæ pingues, quæ estis in monte Samariæ, q̄ calumniā facitis egenis, & cōfringitis pauperes, q̄ dicitis dñis uestris, afferte & bibemus. Iurauit dñs in sancto suo, quia ecce dies uenient sup uos & leuabūt uos in contis, & reliquias uestras in ollis feruētibus: & p aperturas exibitis altera contra alterā, & proijciemini in Armon, dicit dominus. Vaccæ itaq; illius temporis altera contra alterā principes sacerdotum Annas & Caiphas extiterunt: ita deuorantes plebem, sicut herbam uirentem uaccæ deuorare solent: & hoc in Bethauen, qđ interpretat domus idoli, id est, in illo templo, quod dicebatur templū domini, & debebat esse domus orationis, sed erat domus mammon, quippe quā ipsi fecerant speluncam latronū. Istas utique uaccas Iudæi coluerunt uoluntaria naq; crudelitate illis principibus sacerdotū sese summiserunt, & consenserunt ad occidendū dñm in illa Bethauen id est, propter illam domū idoli sui, scilicet mammonæ uel pecuniæ suæ: & quasi diuino oraculo crediderūt uaccis illis, dicentibus sibi. Occidamus eū, ne forte ueniant Romani, & tollant nostrū & locū & gētem. Talia sibi immugientes uaccas pingues illi coluerunt, id est libenter audierunt. Vnde hoc comprobatū. Quia luxit (inquit) super eo populus eius. Hoc manifestum est, Luctū nanq; spōtaneū populus sibimet assumpsit super eo, subauditur deo suo, uidelicet mammona iniquo cui nimirū seruiens nequaq̄ seruiebat deo, & quodāmodo lugebat talē inter se haberi hominē qui diceretur Christus, qui rex Israel acclamaretur, quē nisi occiderent, uenirēt Romani, & tollerent ipsorū locum tam pulchrū tantarumq; diuitiarū. Hoc illi simile fuit, quod impia Iesabel iubente primates populi luctū simulauerunt, & prædicauerūt ieiuniū, ut quasi necessario iustitiæ iudicio interficerent Naboth, summittentes duos uiros filios Belial contra eū, qui falsum dicerent testimonium. Et populus quidē totus crudelitati intentus, uoluntariam necessitatē occidēdi dominum quasi tristis suscepit, sed principes sacerdotum scribæ & pharisæi gaudebant intra cordis sui secretū, quod præualuisset malitiæ suæ commentum. Ait ergo. Et æditui eius super eum exultauerunt in gloria eius, quia migrauit ab eo. Siquidem & ipse in assur delatus est munus regi ultori. Aeditui nanq; tunc erāt illi, non ueritatis, sed erroris & malitiæ, iuxta illam sententiam domini, quia tulistis (inquit) clauim scientiæ. Ipsi non introistis, & eos qui introibant, prohibuistis. Exultauerunt, ait in gloria eius, quia migrauit ab eo, id est: exultauerunt in pecunijs populi, quia prædam faciebant de populo, sperantes quod deinceps sua lucra facerent occiso Christo, qui reprehendebat auaritiam ipsorum. Nam quod tali spe uel intentione Christum occiderunt, illa probat parabola, in qua uidentes agricolæ filium patris familias, dixerunt. Hic est hæres, occidamus eum, & nostra erit hæreditas. Cui aūt dubium, uel quis nesciat, quomodo migrauerit ab eo, scilicet populo deus suus mammon, cui seruiebat, ut merito ueniret in manus Romanorum argentum ipsorum & aurū & locus & gens: Siquidem ipsi hoc emeruerūt, quādo congregati cū senioribus, consilio accepto, pecuniā copiosam dederunt militibus dicētes. Dicite quia discipuli eius nocte uenerunt, & furati sunt eum nobis dormientibus. Hoc nempe modo deus ipsorum, qui non est alius, nisi mamnon iniquus, in Assyrijs delatus est munus regi ultori: quia profecto pecunia ipsorum malignis spiritibus, & diabolo patri mē

Repetita expositio præcedentium.
Iohan 8
Ibidem. 4
Habitatores Samariæ.
Iohan. 19
Matthæi. 27
Colossen. 2
Vaccæ Bethauen.
Amos. 4
Matthæi. 21
Mammō deus Iudæorum.
Iohā. 11
3. Regum. 21
Matthæi 21
Iudæi traditi sunt regi ultori diabolo

dacij dedicata est, quando tale mendaciū coemerūt. Proinde iusto ualde iudicio proueniat ut traderentur illi regi ultori, ut & super eos rex atq; pater mendacij regnaret, & in eos ultionem per manus Romanorum exerceret. Et illi quidē ad horā nimis paruā exultauerunt, putantes quod deinceps liberius copiosa pecunia migrare deberet à populo in marsupia ipsorū: sed exultatio illa in uerū conuersa est luctū, quia magnā & miserabilē, toto mirante seculo, ultionē sustinuerūt. Vnde & subditur. Cōfusio* Israel capiet, & cōfundetur Israel, sicut nūc palā factū est, qn̄ ceciderūt in ore gladij, & in oēs captiui ducti sunt, & in residuis eorum toti mūdo spectaculū est, nō solū dispersio qua dispersi sunt, uerūetiā cęcitas mentis quę in Israel contingit. Et bene cū dixisset, confundetur Israel, addidit, in uoluntate sua, quia, uidelicet sic uoluerunt Iudæi sic electione præfixerūt ac præscripserūt sibi, Christū regem negantes, & Cæsarē profitentes: Christū occidentes, & Barrabā dimittentes, & clamātes coram Pilato, sanguis eius super nos & super filios nostros. Sequitur. ¶ Transire fecit Samaria regē suū quasi spumam super faciē aquæ, & disperdentur excelsa idoli, peccatū Israhel. Samaria (sicut iam dictū est) hoc loco recte dicitur etiā Iudæa, quia reuera secundum supra dictas rationes Samariæ, quæ à domo Dauid scissa fuerat, similē sese in peius fecit Iudæa: quæ uerū Dauid Christū regē habere recusat. Transire ergo fecit regē suū, id est, regē habere maluit transitoriū, q̄ regem suū: Verum non conceditur ei, ut saltē transitorium regē habere possit, sed oīno ablatū est illi regnū, & dux pariter & rex ab ea trāsiuit. Nec em̄ saltē dignatus est Cæsarū quisq̄ regnare super eos, aut in regno suo ciues habere illos, sed tantūmodo captiuos, licet adulati sint dicētes, nō habemus regē nisi Cæsarē. Sicut repēte transit spuma super faciē aquæ, sic in breui dissipatū & adnihilatū est regnū Iudææ, & disperdita sunt excelsa idoli peccatū Israel. Lapis, quippe super lapidem non remansit, & destructum est, subuertentibus Romanis illud, quod debebat esse templum domini, erat autē excelsum idoli & peccatū Israel, ex quo polluti sunt sanguine Christi, homicidæ & serui peccati serui mammonæ dei uel idoli sui. Et quid mirum, si iam post necem Christi templū illud uocetur excelsum idoli: cum antea domus eadem spelūca latronum facta uocata fuerit? Disperdentur ergo excelsa idoli, id est, adnihilabitur caput superbiæ Iudaicæ, & fundus auaritiæ pharisaicę: pulchritudo templi, de quo salus exiuit, sicut significatur in euangelio, cū dicitur Iesus autem abscondit se & exiuit de templo. ¶ Quanta autem perditione, quanta cum tribulatione gentis hoc deberet fieri, uerbis sequentibus exprimit, cum dicit, Lappa & tribulus ascendet super aras eorum, & dicent montibus, operite nos: & collibus, cadite super nos. Quod enim dicit, lappa & tribulus ascendet super aras eorum, signū est ultimæ solitudinis, ut ne parietes quidē & extrema ædificiorum uestigia relinquantur. Cum autem subiungit, & dicent montibus, operite nos: & collibus, cadite super nos, iram & tribulationem illam uehemēter edicere nititur: quæ tanta extitit, ut satis declamari non possit. Eorū nanq; erat dicere montibus, operite nos, & collibus cadite super nos: quippe qui magis mori optarent q̄ cernere quæ afferunt mortem. Et reuera satis pulchre atq; eleganter exprimit litera hæc, quanto desiderio latere uoluisset, si possibile fuisset. Etem̄ cū per omne tempus obsidionis (ut Iosephus refert) occisorum, siue fame, cæterisq; cladibus mortuorum numerus ad decies centena milia collectus fuerit, qui superfuerūt ad ualles & in specus subterraneos confugerūt, & in cloacis quoq; delitescere frustra conati sunt. Sic delituisse uel delitescere uoluisse, nimirū dixisse fuit montibus operite nos, & collibus cadite super nos. ¶ Quare aūt dn̄s noster hoc testimoniū de propheta sumens, si dicere maluit, tunc incipient dicere? Cur non ait dicent, sed dicere incipient? Videlicet, quia non illic finis, sed initium dolorum extitit, qn̄ sic ceciderūt in ore gladij. Tempus aliud erit, ueniet dies alius: dies iudicij, q̄ maiori cū angustia dicent montibus, operite nos: et collibus, cadite sup nos, dicent sanctis patribus et patriarchis, protegite nos: dicent: Mosi et prophetis, excusate nos. Verum id frustra dicent, nā econtra, est qui accuset uos, ait dn̄s) Moses in quo uos speratis. Et uerba quidē diuersa de montibus et collibus prædicata sunt, dicendo montibus, operite nos, et collibus cadite super nos: sed sensu eadem sunt. Nam propheta quidē, dicēt, ait) montibus operite & collibus, cadite: dn̄s aūt, tunc inquit incipient dicere montibus cadite super nos & collibus, operite nos. Sequitur. ¶ Ex diebus Gabaa peccauit Israhel, ibi steterunt:

ais *Effraim.

Iudæi absq; rege.

Excelsa idoli templum Iudęorum.

Iohan. 8

Fuga Iudæorum in obsidione.

Iohan. 5

Non comprehendet eos in Gabaa prelium super filiis iniquitatis. Iuxta desiderium meum corripiã eos. Cõgregabuntur super eos populi, cũ corripientur propter duas iniquitates suas.] Semel & iterum ac tertio, imò & quarto antiquitatem siue uetustatem peccati illorũ commemorat, ut nulli uideatur nimium festina uel plus iusto seuera punientis sententia. Primo nanque superius dixit, ista subsannatio eorũ in terra Aegypti, & post aliqua rursus ait. Profunde peccauerũt sic in diebus Gabaa. Item. Omnes nequitiæ eorũ in Galgalis, quia ibi exosos habui eos. Nunc quarta iam uice secundum eandẽ intentionem dicit. Ex diebus Gabaa peccauit Israel, id est, ex eo tempore, quo in Gabaa peccare nõ desiit Israel. ¶ Peccauit aũt illic semel & iterũ Israel peccata, quorũ in scriptura seuũ & horribile monumentũ est. Venit leuita in ciuitatẽ illã cũ uxore sua, illucque diuertit, & ecce homines ciuitatis illi⁹ circũdederũt nocte domũ in qua manebat, uolentes eũ occidere: & uxorẽ eius incredibili libidinis furore uexantes. Denique mortua est. Vbi tanta regnabat corporalis nequitia fornicationis, iã increuerat nequitia quoque spiritualis, & hoc nihilominus eadẽ scriptura denarrat, referens pcedenti lectiõe, idolũ factũ in domo Michæ. Et quãta illud instantia, qua uiolentia rapuerũt ad se filij stirpis Dan cũ sacerdote, dicentes ei. Veni nobiscũ ut habeamus te patrẽ & sacerdotẽ, &c. Sed filij Israel illam fornicationẽ idololatriæ pro nihilo ducentes, imò & ipsi facientes pro illa corporali fornicatione ascenderũt oppugnare Gabaa, contra filios beniamin: & semel atque iterũ bello concisi, tandemque uictores, pene unam ex Israel tribu deleuerũt. ¶ Post hæc Saul ex eadem urbe rex assumptus est, tãta cum offensione dei, ut diceret ad Samuelem. Non enim te abiecerũt, sed me, ne regnem super eos. Nimirũ sic & sic peccante Israel, filij quoque postmodũ nati simul peccauerũt, ueto & iusto iudicio dei sic enunciante, sic eos arguente, ut dicat. Ibi steterũt. Idem enim est ac si dicat, Filioli, quamuis post multa tempora nati illic peccauerũt, in illis patribus suis præuaricati sunt: quia uidelicet à peccatis eorum non recesserũt, imò peiora faciendo mensurã illorũ impleuerũt. Iccirco etiã durius atque fortius super eas dari debuit iudiciũ. Quod intendens, continuo dicens. Non comprehendet eos in Gabaa prælium super filijs iniquitatis. Et est sensus. Quod malum passuri sunt, non tale erit quale fuit illud prælium in Gabaa, qđ habuerunt contra filios iniquitatis, quorum incredibilis furor libidinis mulierem uexando interfecit, sed multo uehementius, incõparabiliter maius. Hoc est quod protinus ait, Iuxta desiderium meum corripiam eos. Magna & uehemens comminatio, quæ secundum literæ sonum hoc significat, quod uindictæ magnitudinem facere deus (qui tuique impassibilis est) habeat in desiderio. Simile est huic illud quod in Esaia dicit. Heu consolabor super hostibus meis. Dictum est autem ad similitudinem hominis multum exacerbati, & ultionem uidere adeo desiderantis, ut antequam fiat, nullo modo possit consolari. Et quid factur⁹ sit, protinus breuiter innuit. Congregabuntur (ait) super eos populi, cum corripientur propter duas iniquitates suas. ¶ Propter duas iniquitates corripiendum dicit Israel, iuxta illud qđ in Hieremia loquitur idem deus. Duo mala fecit populus meus. Me dereliquerunt fontẽ aquæ uiuæ, & foderunt sibi cisternas, quæ continere non possunt aquas, hoc de gente alia de populo quouis deum ignorante, dici non poterat. Gens enim quæcunque uerum ignorans deum, falsos deos colebat, una tantum fecisse iniquitatem recte dicitur: gens autem hæc, in qua deus notus erat, declinando in idololatriam, duas habere iniquitates ueraciter culpatur, id est, deum uerum reliquisse, & pro illo uel contra illum deos alienos coluisse. Dupliciter nanque reus est, qui bonum sciens, malum potius eligit: ille uero simpliciter, qui bonum nesciens, malum pro bono suscipit. Itaque & quando uitulum unum populus ille fecit in deserto & coluit, post multa quæ uiderat magnalia ueri dei: & quando deserens domum Dauid & templũ domini, duos uitulos sibi statuit, imò & quotiens illos uel illos gentium deos adorauit. Amplius autem quãdo Barrabam sibi dimitti, Christum autem crucifigi petiuit, duas iniquitates fecit, dupliciter peccauit, bonum reprobans, & malum eligens: dulce amarum, & amarum dulce ponens: tenebras lucem, & lucẽ tenebras appellans. Cũ igitur corripiẽtur propter duas iniquitates suas, cõgregabuntur (ait) super eos populi, ut uidelicet propter seditionis authorẽ, quẽ sibi elegerũt, tradantur in manus gladij: & pter hoc quod

Peccatum Israel duplex in Gabaa. Iud. 19

1. Regum. 8

Esaiæ. 1

Hieremiæ. 2

Christū negauerūt, uulpiū, id est, malignorum spirituum partes sint. Sequitur. [Effraim uitula docta diligere trituram, & ego transiui super pulcbritudinē colli eius. Ascē dam super Effraim, arabit Judas, confringet sibi sulcos Jacob.] Quærebas forte admirans quæ causa uel quod uinculū tā forte populū illū idololatriæ subligatū tam diu te nuerit ex diebus Gabaa, imò ex diebus Aegypti: sicut superius ait, ista subsannatio eorum
Supra. 7 in terra Aegypti. Quasi istud quæreres, causam ueram habili atq; eleganti similitudine cō uenienter exprimit. Effraim (inquit) uitula docta diligere triturā. Consuetudo hic terræ promissionis tangitur, ubi uitulæ cū cæteris animalibus fruges terere consueuerūt. Cū aūt grauissimo labore fatigātur, solent prodire ab area. Iterum aūt diligentes aream, eo quod fruges in ea comedant, unde est illud. Non alligabis os boui triturāti: sponte ad aream redeūt. Igitur Effraim similis est uaccæ uitulæ, quia didicit aream terere: Et nō solū didicit, uerumetiam à nimia consuetudine cœpit amare quod docta est, licet trituratio laborē inferat. Sic & populus Israheliticus, licet frequenter affligeretur, & multa aduersa pateretur propter idololatriā: tamē uoluntates suas & ingluuiem uentris sequi desiderans, ultro ad idola reuertebatur. ¶ Poterat hoc ipsum alia quacunq; similitudine quam per eiusmodi uitulam designari, sed mira proprietate usus est intuitus spiritus prophetici, dum talem proponere similitudinē maluit: Nam quia uitulos colebat Effraim siue Israel scissus à domo Dauid, imò & coluit ab initio uitulum, quando egressus est de terra Aegypti, pulchre nimis eadem gens hic uitula dicta est, dum arguitur, quod à uero deo fornicando cultui uitulorum succubuerit. Magnam deinde sonat iram dicendo, & ego transiui super pulchritudinem colli eius, ascendam super Effraim. Pulchritudo nanq; colli superbiam designat eorundem peccantiū & in peccatis suis complacentium sibi. Porrò, transitus siue ascensus, de quo dicit: Ego trāsiui siue ascendā Effraim, tam futuro q̄ præterito tēpore certissimum esse significans quod facere intendit, uindicta est eadē quam in Exodo legimus præscriptā his uerbis. Populus duræ ceruicis es, semel ascendam in medio tui, & delebo te, Nec uana illa comminatio extitit. Semel enim ascēdit, semel humanatus est, semel passus, mortuus est, & resurrexit, & in cęlū ascendit: & tunc demum illū populum dura ceruice ascensus sui nimis impatiētem deleuit. Quod hic pulchritudo colli, hoc ibidem dicitur ornatus, cū dominus dicit, Iam nunc depone ornatum tuum, ut sciam quid faciam tibi, Deposuerunt ergo filij Israel ornatum suū à monte Oreb. Q̄diu peccator ornatus incedit, id est, in peccatis suis superbit, q̄diu pulchrā ceruicem erigit, complacendo sibi, lætabundus quod male fecerit, & exultans in rebus pessimis: quodammodo nescit deus quid faciat illi, nescit misericordia quali aditu ad illum ueniat remota seueritate iudicij: atq; iccirco cum dixisset sententiam iudicialem, populus duræ ceruicis es, semel ascendam in medio tui & delebo te: protinus consiliū offerens, iā nunc (ait) depone ornatum tuum ut sciam quid faciam tibi, id est, humiliare pœnitendo, ut miserear tui. Igitur quod hic ait, & ego ascendi siue ascendam super pulchritudinē colli eius, uidelicet uitulæ diligentis trituram, id est, populi totiens tamq; pertinaciter recurrētis ad idololatriā: illā designat irā, quā tūc idē populus bibit usq; ad fundū calicis, qn̄ deus hō factus in medio eius ascēdit. Ex tūc enī cōfracta est pulchritudo ceruicis, qa ceciderūt in ore gladij & in omnes gentes captiui ducti sunt peccatores superbi. Porrò idem ascensus, sicut in ruinā superborum blasphemantium, ita & in resurrectionem positus est humilium credentium atq; confitentium. Sequitur ergo. Arabit Iudas, confringet sibi sulcos Iacob. Ecce uidemus, & orbis uniuersus nouit, quia contrita ceruice Effraim, arauit Iudas, & Iacob sulcos sibi cōfregit: quia disperditis incredulis Iudæis, qui negauerunt filium Dauid, sicut olim recesserat Effraim à domo Dauid, euangelicæ prædicationis uomer corda gentium exarauit & Iacob, id est, supplantator, uidelicet gentilis populus, sulcos sibi confregit, agriculturam exercens ad seminandum uel recipiendum semen uerbum dei. Iudas arauit, quandoquidem Iudæis erant Apostoli scdm hoc ipsum nomen quod est Iudas, id est, confessio primi confitentes Christum filiū dei uiui gentibus prædicauerunt: ipsæ autem gentes Iacob effectæ sunt, qa supplantauerūt Esau, dū primogenita salutis tulerūt q̄ fuerant Iudæorum. Arando sulci fiunt, confringendo autem sulcos id quod aratum est, idoneum fit ad semen conteugendum atq; cōfouendū. Congratulatur protinus propheicę gratię spiritus agricolis fine, aratoribus

Cur uitulæ similitudo affertur hic.

Pulchritudo colli superbia ē.

Exod. 33

Prouer. 2

Gentiles facti sunt Iudas.

aratoribus istis, & dicit. [Seminate uobis in iustitia, metite in ore misericordie inno uate uobis nouale.] Seminant quippe prædicatores quando uerbum annunciant, metunt autem quando de credentiũ confessione exultant. Iccirco sic pulchre distinctũ est, seminate uobis in iustitia, metite in ore misericordiæ: qa uidelicet (sicut Aplus ait) corde creditur ad iustitiã, ore aũt cõfessio fit ad salutẽ. Et qa sua quisq; iustitia uel salute cõtentus esse nõ debet, sed dare operã ut etiã alios saluet, subiungit atq; ait. Innouate uobis nouale. Noua le quippe innouare, est inculta prius loca excolere: utputa saltibus explanare. Porrò gẽtes prius erant quasi sylnæ: nimirũ á feris, uidelicet malignis spiritibus obsessæ. Nã econtra cõparatione gentium Iudæi domus erant pulchræ, terra occulta & ciuitates opulentę. Vnde Psalmista cum dixisset: Ecce audiuimus eam, scilicet ecclesiam siue dominicæ incarnationis & sanctificationis eius archam, in Effrata, quæ est Bethleem, per Effratam Iudæos intelligi uolens: statim quia de Iudæis ad gentes eadem sanctificationis archa transiuit, subiunxit atq; ait. Inuenimus eam in campis syluæ, id est, in gentibus qui de sylua campi, de infructuosis cultiles facti sunt & fœcundi. Igitur innouate uobis nouale. i. gentibus euangeliũ Christi prædicando nouã ecclesiã: nouũ acquisitiõis põpulũ uobis parate deo ad uestrã salutẽ & gloriam acquirite. Et quia cũ plenitudo gentiũ sub introierit, futurũ est ut cũ misericordia respiciat uitulam, id est, synagogã illã, cuius super pulchritudinẽ colli nunc tam seuere transiuit. Sequitur & dicit. [Tempus autem requirendi dominum cũ uenerit qui docebit uos iustitiam.] Tempus quippe requirendi dominum reliquijs Israhel tunc erit, cũ plenitudo gentiũ subintroierit. Tunc eñi ueniet dñs & docebit eos iustitiã, iniquitate auersa, quemadmodũ & Aplus cũ dixisset, quia cæcitas ex parte contigit in Israel, donec plenitudo gentium subintroierit, & sic omnis Israel saluus fieret: testimonium propheticũ apponens, sicut (ait) scriptũ est. Veniet ex Syon, q eripiat & auertat impietatem ab Iacob.

Romano. 10

Nouale ex gentibus.

Psal. 131

Romano. 11

Esaiæ, 59

FINIS LIBRI QVARTI.

RVPERTI ABBATIS TVITIENSIS IN OSEE PROPHETAM COMMENTARIORVM LIBER V.

PROPTER prophetiæ p̃sentis ordinẽ illustrius retinendũ iã dictũ, & iterũ atq; iterũ dicendũ est, qa ab eo quod ait, nõ est ueritas & nõ est scientia in terra: septies usq; ad finẽ uoluminis pctã cõmemorat atq; replicat, & p singulas uices in Christũ sermo recurrit: q solus oĩm credentiũ atq; pœnitentiũ iustitia est. Secũda iã uice ab eo quod ait: Ipsi autẽ sicut Adã transgressi sunt pactũ, longa & uehemẽti declamatiõe peccatorũ declamauit abũdantiã sic concludens. Tempus aũt requirẽdi dñm cũ uenerit q docebit uos iustitiã. Tertio nũc eadẽ peccata repetens dicit. [Arastis impietatem iniquitatem messuistis, comedistis fructũ mẽdacij, qz cõfisus es in uijs tuis.] Aptissime per similitudinem arantium, metentium, & fructus suos comedentium, pertinaciam incorrigibilium denotat peccatorum: qui male incipiendo, in peius proficiunt, & pessime finientes deficiunt. Sicut eñi hæc per incrementa differunt, arare, metere, & comedere fructũ: sic in peccatoribus distantiã per incrementa peccati diuinũ perpendit iudiciũ. Deniq; cũ proposito peccati opere corruptus laborat animus, uersatq; cogitatu intimo, qualiter uoluutatẽ impiã ad opis pducat effectũ, arãti uel seminãti similis est. Cũ aũt expleto iniquitatis ope exilit lætabund⁹ q̃ male fecerit, & exultãs in rebus pessimis, similis est metẽti. Cũ deinde ad hoc etiã eruperit, ut supbo spũ, sua cõtra redarguẽtẽ legẽ dei peccata defendat & securus incedat corde impœnitenti, similis est ei qui post messem reconditos fructus comedit. Proinde cum dixisset, comedistis fructum mendacij, continuo quasi quæreretur ab

Supra. 4

Supra. 6

Incremẽta peccati.

aliquo illorum cui hæc dicit: quomodo uel quare dicit quod comederim fructũ mendacij subiunxit atq; ait. Quia cõfisus es in uijs tuis. Idem enim est ac si dicat. Quia tu peccata tua superba ceruice defendis. Eisdem incrementis originale, id est Adæ peccatũ, peractum est Primo quippe impietatem arauit, quando dei similitudinẽ appetiuit. Nisi enim intus prius tumuisset, nisi diuinitatẽ uel diuinæ maiestatis similitudinẽ appetisset, foris tentatus rã facile non cederet. Deinde iniquitatẽ messuit, quando positum sibi præceptũ de ligno scientiæ boni ac mali transgressus est, inobediens uoci domini. Deinde comedit fructum mẽdacij, quando in ipso peccato sibi complacuit, seq; aduersus redarguentem deũ defendit. Exinde omnis uitiosa propago uitiati parentis eadem incrementa contraxit, exempli gratia, ut ille Effraim siue Hieroboã: cui⁹ peccatũ totiens in sanctis & ꝓpheticis cõmemoratur literis Arauit nanq; impietatẽ, quãdo excogitauit consiliũ & dixit: Nunc reuertetur regnum ad domũ Dauid, si ascenderit populus iste ut sacrificia faciat in domo domini in Hierusalẽ, &c Messuit iniquitatem, quãdo excogitato consilio fecit duos uitulos aureos & dixit. Ecce dij tui Israel, qui te eduxerunt de terra Aegypti. Comedit fructum mẽdacij, dũ ita regnando nõ cũ deo, prophetas ad se missos in sermone dei (sicut scriptura refert) incorrectus contempsit & cõfisus est in uijs suis in uitulis suis. Ad summũ cœlus ille Iudaicus, q nõ utcunq; recessit à domo Dauid, sed etiã crucifixit filiũ Dauid, tũc arauit impietatẽ qñ q̃rebant principes sacerdotũ & scribæ qũo illũ interficerẽt. Messuit iniqtatẽ, qñ petierũt & obtinuerũt à Pilato, ut interficerẽt eũ. Fructũ mẽdacij nũc usq; comedũt, ꝙ vz mendaciũ siue mẽdacij fructũ data militibus pecunia copiosa cõparauerũt, ut dicerẽt, qa discipuli eius nocte uenerunt & furati sunt eũ nobis dormientibus. Diuulgatũ est eñ uerbũ istud apud Iudæos usq; in hodiernũ diẽ. Et cõfidunt in uijs suis, dũ iustitiã suã statuere uolẽtes: iustitiæ dei nõ sunt subiecti. Vbi sic arando, sic metẽdo, sic nihilominus comedẽdo siue cõfitendo peccatũ cumulatũ atq; roboratũ est, iã profecto iudicij uel sententiæ uindicis tẽpus & locus est. Sequitur ergo. **In multitudine fortiũ tuorũ consurget tumult⁹ in populo tuo, & omnes munitiones tue vastabunt.** Quicũq; modis supradictis pecccata sua consummat, recte fortes suos habere dicitur, fortes utiq; malos, bonis fortibus contrarios. Quales fuere forte Dauid fortes primi, ad q̃s cæterorũ fortiũ nullus ꝑuenit. Tres illi fortes, tres eius fuere uirtutes, uidelicet sapiẽtia, humilitas, & fortitudo: quas scriptura taliter designat, breuiterq; cõprehendit. Hæc noĩa fortiũ Dauid, Dauid sedens in cathedra sapientissimus inter tres. Sedens in cathedra sapientissimus, hoc est sapientia. Ipse enim quasi tenerrimus ligni uermiculus. Hæc est humilitas, qui octingentos interfecit impetu uno. Hæc est fortitudo, fortibus illis contrarios, fortes habent isti, uidelicet insipiẽtiã, superbiã, & temeritatẽ, quã putant ueram esse fortitudinẽ, & ꝓinde nullã merentur clementiã, citamq; experiuntur uindictã. Hoc ẽ quod ait. In multitudine fortiũ tuorũ consurget tumultus in populo, & omnes munitiones tuæ uastabuntur. Sic factũ est & quando decẽ tribus captiuæ translatæ sunt in Assyrios, sic factũ est qñ Iudæi, uincẽtibus Romanis, ceciderũt in ore gladij, & in oẽs gentes captiui ducti sunt. Cõsurrexit enim tumult⁹ in populo illo, triplici discordia (sicut historiæ referũt) cõtra semetipsum diuiso, & oẽs munitiones eius uastatæ sunt, ita ut nõ relinqueretur lapis super lapidẽ. Hoc euenit in multitudine fortiũ, id est, propter multitudinẽ fortiũ eius, de q̃libus iam dictũ est: quia uidelicet tales fuere Iudæi male fortes, sicut testatur ipse saluator in psalmo dicens. Quia ecce ceperunt animam meã, & irruerunt in me fortes. Nunc ad ipsos deuastandos apostropham faciens, dicit propheticus sermo. **Sicut uastatus est Salmana a domo eius qui iudicauit Baal in die prelij, matre super filijs allisa: sic fecit vobis Bethel a facie malitie nequitiarũ vestrarũ.** Nota rei gestę historia ẽ, cui uastationẽ illorũ similẽ fore denũciat. In libro nãq; Iudicũ scriptũ est, angelũ apparuisse Gedeoni, qui dixit ei. Vade in hac fortitudine tua, & liberabis Israel de manu Madian. Ac deinceps. Tolle taurũ patris tui, & alterũ taurũ annorũ septẽ, destruesq; aram Baal quæ est patris tui, & nemus quod circa aram est succide. Hoc facto, iubente dño perrexit cum. CCC. uiris, & uicit Madian mirabili genere ꝑlij. Diuisit trecẽtos uiros, & dedit tubas in manibus eorũ, lagenasq; uacuas ac lãpades ĩ medio lagenarũ. Ingressusq; ipe & ccc. uiri q cũ eo erãt in parte castrorũ incipiẽtibus uigilijs noctis medię, & custodib⁹ suscitatis, cęperũt buccinis clãgere,

3. Regum. 12

Peccatũ Iudæorum in Christum.

clangere, & cōplodere inter se lagenas. Cunq; per gyrum castro℞ in tribus personarent locis, & hydrias confregissent, tenuerūt sinistris manibus lāpadas, & dextris sonātes tubas, clamauerūtq;, Gladius domini & Gedeonis. Oia itaq; castra turbata sunt, & mutua se cæde truncabāt fugientes, cōclamātib⁹ & psequentibus uiris Israel. Apprehensi sunt & interfecti duo uiri Madian, Oreb & Zeb, & deinde Zebee & Salmana reges Madian. Diē illum appellat hic propheta diē prælij, cū dicit. Sicut uastatus est Salmana à domo eius q iudicauit Baal in die prælij. Nā q iudicauit Baal, ipse est Gedeon. Vñ uocatus est Hieroboal, eo φ dixisset pater eius, ulciscatur se Baal de eo qui suffodit arā eius Porrò, Esaias diē eundem, diē appellat Madian. lugū (ait) oneris eius, & uirgā humeri ei⁹, & sceptrū exactoris ei⁹ superasti, sicut in die Madian. Vterq;, tā iste q̄ ille, triūphū Christi, quo triūphauit tam de inuisibilibus q̄ de uisibilibus hostibus suis, triūpho illo assimulauit, quo taliter triūphauit Gedeon de Madian cū illis. CCC. uiris. Nimirū Psalmista quo ꝑ inimicos dei, hostes & aduersarios Christi, illis principibus Madian, quo℞ unus fuit hic Salmana, similes imꝓcatur fore in ruina. Deus (inquit) pone principes eo℞ sicut Oreb & Zeb & Zebee & Salmana. Magnū & memorabile ꝑliū, cuius scdm similitudinē spūale bellū dñi tribus prophetis testibus Esaia, Dauid, & isto Osee cōfirmatū & ꝑnūciatū est fore gerendū. Nā sicut à catholicis atq; orthodoxis est tractādo depromptū, Gedeon Chri. CCC. cū eo uiri ꝑdicato℞ sanctę trinitatis typū gesserūt, Madiā uero cūcto℞ Chri inimico℞, φ uiri illi nō gladios, sed sinistris quidē manib⁹ at ꝑ in lagenis lāpadas, dextris uero sonātes tenuere tubas, eius rei typus extitit φ sancti ꝑdicatores in minore suo℞ salutē, corpo℞, in maiore uero cura uerbū ꝑdicationis habuerūt. Cōfractis hydrijs siue lagenis lampades micuerūt, cōcrepāte sonitu tuba℞, & hostes in fugā uersi disperierūt, qa prostratis in morte corporib⁹, magnitudo gratia℞, q̄ in illis erat occultior, magis claruit ꝑ signa miraculo℞, & sic dissipata sunt cōtraria Chrō molimina hostiū, maligno℞ spiritua siue impio℞ hominū. ¶ Nunc secundū literæ ꝑsentis ordinē siue tenorē cœptū, ꝑsequamur intellectū. Sicut uastatus est (inqt) Salmana à domo eius q iudicauit Baal in die ꝑlij, matre super filios allisa: sic fecit uobis Bethel à facie malitiæ neqtiarū uestra℞. Nō dixit, sicut uastatus est Madian, sed sicut uastat⁹ est Salmana, q fuit rex Madian: sic eīm ibidē scriptū est. Dixitq; Gedeon ad uiros Sochot. Date (obsecro) panes populo q mecū est, qa ualde defecerūt, ut possim⁹ persequi Zebee & Salmana reges Madian. Quō uastatus est ille Salmana? Cū cōphendisset eos Gedeon, uidelicet Zebee & Salmana dixit ad eos. Quales fuerūt uiri quos occidistis in Thabor? Qui respōderūt. Similes tui, & unus ex eis q̄si fili⁹ regis. Quibus ille ait. Fratres mei fuerūt, filij matris meæ, Viuit dñs si seruassetis eos, nō uos occiderē, & cætera q̄ cōcludūtur sic. Surrexitq; Gedeon, & interfecit zebee & Salmana. Iccirco propheta cū dixisset, sicut uastatus est Salmana à domo eius qui iudicauit Baal in die prælij, addidit, matre super filijs allisa: qa uidelicet matrē ipsius Gedeon uehemēter alliserāt sup filijs, quo℞ mors materno℞ uisce℞ allisionē eē nō poterat: quā etiā ob causam noluit seruare Gedeō, sed interfecit eundē Salmana. Sic fecit uobis (ait) Bethel à facie maliciæ neqtia℞ uestra℞. Siue ad illius tēporis statū respicias, quo decē tribus in Assyrios translatæ sunt: siue ad illius, quo iudæi Romano℞ gladijs excisi sunt: uera est utrobiq; similitudo, qa ꝑinde hæc passi sunt, φ & priores illi prophetas occiderūt, & iuniores isti Christū & apostolos interfecerūt: & hoc faciendo matrē sup filijs alliserūt. i. ecclesiā dei grauiter cōtristauerūt. Illis fuit Bethel ciuitas eiusdē no s, in qua unū posuerāt de uitulis q̄s coluerūt: istis aūt Bethel extitit ipsa domus dñi, quæ erat in Hierosolimis secundū interpretationē nominis, interpretatur eīm Bethel dom⁹ dei, in q̄ nō deo, sed māmonæ seruierūt. Illa domus fecit eis à facie malitiæ neqtia℞ ipso℞, ut sicut uastatus est Salmana, sic ipsi uastarētur & ultimū paterentur exterminiū. Quare? Quia uidelicet iā nō erāt sicut Abrahā uel sicut Israel, sed sicut Salmana q rex erat Madianites, qđ nomē interꝑtatur cōsummatio, significās eos in omni neqtia cōsummatos modis oībus, de qbus supra dictū est, arādo ipietatē metēdo iniqtatē, comedēdo fructū mēdacij, & cōfidēdo in ujs suis, Dicat illis igitur Gedeō qđ interꝑtat circuiens uterū, scilicet dñs noster Iesus Chrūs, q nō de uirili semine conceptus, sed per semetipsum de cœlo ueniens, introiuit & impleuit uirginis uterum. Quales fuerunt uiri quos occidistis in Thabor? Et sit sensus. Quid uobis conscientia uestra

respōdet

Esaiæ 9

Triūphus Christi similis triūpho Gedeonis.

Psalm. 28

Salmana, uastatus.

Iudicum. 8

Bethel.

Mathæi 23 respondet, quales fuerunt illi quos misi ad uos, ex quibus occidistis & crucifixistis, ex quibus flagellastis in synagogis uestris, & persecuti estis de ciuitate in ciuitatem? Nõ eñ ueritas ream illorum cessat conuenire conscientiã, sed semper accusantes secũ cogitationes circumferunt. Dicuntur aũt hoc fecisse in Thabor. Et recte, quia Thabor interpretatur ueniens lumen: & ipsi in aduentu & propter aduentũ ueri luminis, quod est Christus, hoc fecerũt, nolentes uidere aut ab aliquo uideri siue demonstrari tantũ lumen. Respondẽt illi. Similes tui & unus ex eis quasi filius regis. Nequaq̃ eñ respondere non possunt, quia non ignorãter, sed scienter peccauerunt, & liquido sciebant eos similes fuisse Christi, uidelicet prophetas, & sapientes, & scribas, & unũ ex eis quasi filiũ regis, imò uerũ filiũ regis qui hoc ipsum requirit, qui conscientias eorum cõuincit, qui ad iudiciũ mortis iubet eos produci, fratres (inq̃t) mei fuerunt, filij matris meæ. Si seruassetis eos, non uos occiderem. Vere fratres suos esse Christus beatos apostolos dicit, quia & anteq̃ clarificassent eum passionibus uel mortib⁹ suis, dixit Mariæ cum resurrexisset à mortuis. Vade ad fratres meos & dic eis. Ascendo ad patrem meum & patrẽ uestrũ. Sunt & filij matris eius, uidelicet supernæ Hierusalẽ quæ ẽ mater omnium nostrũ, cuius & Chrũs secundum carnem filius factus est, filius singularis, primogenit⁹ ex mortuis. Si seruassetis eos (inquit) non uos occiderẽ, quia uidelicet dimissus fuisset Iudæis reatus quoq; mortis Christi, si post resurrectionẽ ei⁹ apostolis eius credidissent, secundũ orationẽ qua orauit quando illũ crucifixerunt. Pater dimitte illis, nõ eñ sciunt q̃d faciunt. His præmissis, continuo saluatoris eiusdẽ grãm, qua iustificantur credentes electi, sic eloquitur persona dei patris. Sicut mane transit pertransijt rex Israel: quia puer Israhel, & dilexi eum, & ex Aegypto uocaui filium meũ. Sensus iste est. Rex Israel non nisi deus esse debuerat, & Christus dei filius, quem patriarcharum fides expectauerat. Vnde cum quærerent regẽ filij Israel, displicuit sermo in oculis Samuelis, dño quoq; dicẽte ad eũ. Non te abiecerunt, sed me, ne regnem super eos. Verũ nequaq̃ expectauit tẽpora legitima regni dei, quisquis in Israel regnare potuit, sed certatim in alterutros insurgendo, regesq; alios percutiendo alij regnauerunt quousq; regnaret Herodes, qui non erat de genere Israel. In illo cessauit homo transiturus regnare in Israel, quamuis quidam de posteris eiusdem Herodis aliquas post illum lacerauerint potius quàm rexerint eiusdẽ regni partes, quia tunc rex Christus natus, cuius regnum non transit, sed in æternum permanet. Igitur trãsire & cessare debuit rex Israel, eo maxime tempore, quando talis erat rex Herodes, qui neq; de Iuda neq; de ulla esset tribu Israel, quo tempore uerus rex Christus natus est. Nimirum ita factum est. Nam sicut mane transit, pertransit rex Israel, & finitum est terrenum regnum Israel. Et quidem cito mane transit, ueruntamen iterum reuertitur: rex autem eiusmodi siue regnum Israel non reuertetur amplius. Recte ergo cum dixisset, sicut mane transit, non contentus fuit dixisse, transit rex Israel, sed omnimodum & irreuocabilẽ exprimẽs transitum, pertransiit (inquit) rex Israel, quia iam ultra non rediturus est: sicut mane transit quidem, sed iterum transmissa nocte rediturum est. Quare? Quia puer (inquit) Israel, subaudi tur natus est, qui solus cælesti imperio regnare debeat in Israel, quem quærebat ad perdẽdum Herodes ille alienigena rex: Et dilexi eum, ait, uidelicet iuxta alium prophetã, p quem hic idẽ deus pater locutus est. Ecce puer meus, suscipiam eũ, electus meus, complacuit sibi in illo anima mea. Hic est filius meus dilectus, in quo mihi bene cõplacui. Et rectissime puer iste præsenti loco dicitur Israel, propter illud quod sequitur, & ex Aegypro uocaui filium meũ. Iste nanq; puer ptulit tẽtationes siue tribulationes Israel incipiens ab eo, quod fugit ex Israel in Aegyptum, ubi quondã ille peregrinatus est Israel. Quod sciens diuinus Euangelista, cum dixisset: qui consurgens accepit puerum & matrẽ eius nocte, & secessit in Aegyptũ, & erat ibi usq; ad obitũ Herodis, cõtinuo testimoniũ hoc ita subintulit. Vt adimpleretur quod dictũ est à dño per prophetã dicentẽ: Ex Aegypto uocaui filium meũ. Vbi seruiuit propter peccata sua domus Israel, quia uendiderant fratrem suum Ioseph, illic exul factus est iste rex Israel. Vocatus ex Aegypto, quadraginta diebus tentatus est in deserto. Illic quõdam Israel, egressus ex Aegypto, tentatus est, quia tentauit deũ in deserro quadraginta annos, quia deliquit detrahẽdo terræ repromissionis, quam p quadraginta dies explorauit, & iccirco diem pro anno cõputante illi iudice deo, mansit illic (ut dictum est) quadraginta an-

Marginalia: Romano. 2 — Iohan. 20. — Galat. 4 — Lucæ. 23 — CAPVT. XI. — 1. Regum. 8 — Trransitorius rex Israel. — Puer Israel Christus. — Matthæi. 2 — Esaiæ. 42 — Matthæi. 17 — Matthæi. 2 — Ex Aegypto uocaui fi. me. — Gene. 37 — Num. 14

ginta annos. Hic aũt, qui nõ tentauit, sed tentatus est, statim post quadraginta dies in uerã repromissionis terrã introire, suosq; auditores introducere cœpit, prædicãdo, dæmones eijciendo, & cætera miracula faciẽdo: mortẽ patiendo, & à mortuis resurgendo, atq; in cœlum ascendendo. Recte igitur hic filius præsenti loco Israel dictus est, & pulchre ad illam eius fugam in Aegyptũ, & reditũ hoc pertinet testimoniũ ab Euangelista sumptũ. Ex Aegypto uocaui filiũ meũ. Et quidẽ populus quoq; Israel, cum uocaretur ex Aegypto, filius dictus est, sicut scriptũ est. Dicesq; ad Pharaonẽ. Hæc dicit dñs, Filius meus primogenitus Israel. Dixi tibi, dimitte filiũ meum ut seruiat mihi, & noluisti dimittere eũ. Ecce ego interficiam filiũ tuũ primogenitũ. Ergo populus quoq; Israel pro parte electorum filius quidẽ dictus est, sed hoc nõ nisi gratia huius qui filius est unicus, non adoptatus, sed genitus, q de populo illo secũdũ carnẽ nasciturus erat, ut multos filios per passionẽ suã in gloriam adduceret, nõ dedignatus eos habere fratres & cohæredes. Alioquin, nisi uenisset qui uenturus erat hic dilectus filius dei, Israel quoq;, sicut cæteræ gentes, nequaq̃ poterat tanti patris filius dici, testante Ap̃lo, qui cum ex illo sit populo, tamen dicit. Eramus eñ & nos aliquãdo natura filij iræ, sicut & cęteri. Quod si quæras quid olim factũ sit, quando Israel de Aegypto ascendit: quoniam quidẽ (sicut Euangelista dicit) tunc quando puer Iesus in Aegyptũ fugit, & inde redijt: impletũ est illud quod dictũ est à dño per hunc prophetã dicẽtem. Ex Aegypto uocaui filiũ meũ. Audi quod sequitur. [Uocauerunt eos, & sic abierũt a facie eorum, Baalim immolabant, & simulachris sacrificabant.] Hic iam quarto peccata eiusdẽ populi replicans, ad superiora tempora sermo recurrit. Et est sensus. Ego quidẽ uocaui tunc temporis filios Israel ex Aegypto, at illi tuna non exierunt ex Aegypto præterq̃ paucissimos. Corpore quidẽ exierunt, sed animo non exierunt. Alij uocauerunt eos & ipsi me contemnentes, potius secuti sunt illos. Deniq; cũ corpore ex Aegypto exirent, usq; adeo mente in Aegypto remanserunt, ut simulachris Aegyptijs sacrificarent, insuper & Baalim immolarent. Et quidẽ Hierobaal, qui & Gedeon, destruxit idolũ Baal, sed post ea ad immolandũ illi reuoluti sunt, uocantibus maxime regibus suis & impia Iezabet: & à facie illorũ taliter abeundo, nequaq̃ ex Aegypto se exisse testati sunt, qui peccata Aegyptiaca non deseruerunt: [Et ego quasi nutricius Effraim portabã eos in bracijs meis & nescierunt quod curarem eos.] Miram dei patientiã, cuius & Paulus in Actibus Ap̃lorũ meminit his uerbis, & per quadraginta annorũ tẽpus, mores eorũ sustinuit in deserto: præsens locus, quãuis breuiter, magnifice satis innuit, Et ego (inquit) quasi nutricius Effraim, portabã eos in brachijs meis. Sicut eñ nutritius puerulũ, qui nondũ ad intelligibilẽ ætatẽ peruenit, sed nec discretionẽ adhuc habere potest boni ac mali, patienter suffert, & infantiles eius ineptias, quamuis interdũ cõmotus reuerberet, adhibitis sæpius consolatur blandimentis, & quamlibet ingratũ portat in brachijs: sic dñs deus, qui hæc loquitur populum rudem & spirtualia nescientẽ mysteria cœlestis regni dei, patienter sustinuit: & quãuis multorũ ex illis corpora prosterneret in deserto, residuis tamen multis & magnis blandiebatur miraculis, circũducendo illos & docendo (ut Moses ait) & custodiendo quasi pupillam oculi sui. Hoc est quod ait, & portabã eos in brachijs meis: per brachia nanq; fortitudinẽ eorũ, quæ facta sunt miraculorũ uult intelligi. Vnde scriptura cũ dixisset indurauitq; dñs cor Pharaonis regis Aegypti, & persecutus est filios Israel, continuo subiunxit. At illi egressi erant in manu excelsa. Et Psalmista. Et eduxit Israel (inquit) de medio eius in manu potenti & brachio excelso. Nec uero ab re per nomen hic Effraim exprimitur, cũ hæc una tantũ tribus fuerit illius populi: sed quia maior ingratitudo tribus illius extitit, in eo qđ Hieroboam de tribu Effraim uitulos aureos fecit, recte grauius eadẽ tribus denotatur, ubicunq; potiora super ingratã gentem cõmemorantur beneficia dei. Et nescierũt (inquit) qđ curarem eos. Reuera nescierũt in tantũ, ut dũ ipse quedam curationis ligamenta, id est legalia daret illis præcepta, illi perterriti & pauore concussi, starent procul dicentes Mosi, Loquere tu nobis & audiemus. Non loquatur nobis dñs, ne forte moriamur. Econtra Moses ut scirent, quod dñs non occidere, sed curare uellet eos, Nolite (ait) timere. Vt eñ probaret uos, uenit deus: & ut terror illius ac pauor esset in uobis: & non peccaretis. Secundum sensum uerborum eorundem quæ tunc locutus est dominus, sequitur in propheta & dicit.

Exodi. 4

Ephe. 2

Iudicum. 8

Act. 13

Nutritius Effraim.

Exod. 20

[In funiculis Adam traham eos, in funiculis charitatis] Cum enim dixisset Moses prophetam de gente tua & de fratribus tuis, sicut me suscitabit tibi dominus deus tuus ipsum audies: subiungens protinus, ut petisti (ait) à dño deo tuo in Oreb, quando concio congregata est, atque dixisti. Vltra nõ audiam uocẽ dñi dei mei, & ignẽ hunc maximũ amplius nõ uidebo, ne moriar. Et ait dñs. Bene omnia sunt locuti. Prophetã suscitabo eis de medio fratrũ suorũ, similẽ tui, & ponã uerba mea in ore eius, loqueturque ad eos oia quæ pcepero illi. Qui aũt uerba eius q loquetur in nomine meo, audire noluerit, ego ultor existã. Deniq sicut illic in eiusmodi uerbis, ita & hic dicendo, in funiculis Adã trahã eos, in funiculis charitatis, incarnationẽ unigeniti filij sui deus pater hominibus repromittit. Quando eñ hoc factũ est, tunc reuera prophetã suscitauit deus hominibus de medio fratrũ suorum, similẽ Mosi, id est, deũ talẽ factũ cui possent hoies loqui sicut locuti sunt Mosi, cui dixerat, Loquere tu nobis, & audiemus. Non loquatur nobis dñs, ne forte moriamur. Et tũc in funiculis Adã traxit nos, utpote factus filius Adã siue filius hominis, qui ufniculi sunt charitatis. In eo nãque q factus est ex carne Adã filius hominis, miro modo sibi nos colligauit, & traxit ad se in funiculis charitatis: & ex eo scimus q curet nos, nã eatenus & nescierunt (ait) q curarem eos. Funiculorum earundẽ attritionẽ in eo maxime tandẽ intendit, q ueniens in hũc mundũ peccatũ gulæ (per quod primus homo perijt, & per quod iam dicti filij Israel tentauerunt deũ concupiscendo concupiscentiã in deserto) corrigeret in electis suis, informãdo illos ad operandũ cibũ, qui nõ perit, ad manducandũ, & bibendũ sacramentũ corporis & sanguinis sui. Sequitur ergo. [Et ero eis quasi exaltans iugum super maxillas eorum, & declinaui ad eum vt vesceretur] Maxillis nanque dẽtes radicati continẽtur, & per eas primũ comminutus ad interiora cibus transmittitur. Recte ergo per maxillas gula denotatur, per quã primus (ut iam dictũ est) homo perijt: & per quã filij Israel deum tentantes, dixerunt. Nunquid pterit deus parare mẽsam in deserto, & cætera hmõi. Sed & cũ præsens adesset diceretque illis, Hoc est opus dei, ut credatis in eũ, quẽ misit ille. Dixerunt ei. Quod ergo tu facis signũ, ut uideamus & credamus tibi? Quid operaris? Patres nostri manducauerũt mãno in deserto. Hoc nimirũ intendebant, ut uel eodem modo, quo patres eorum sine opere suo panẽ illũ manducauerũt, uel sicut ipse paulo ante de quinque panibus & duobus piscibus saturauerat quinque milia hoim, ita pasceret eos, atque hoc modo quasi maxillis hiantibus, ciborũ quã habebãt, expromebãt cõcupiscẽtiã. Cũ ergo dicit. [Et ero eis quasi exaltãs iugũ sup maxillas eorũ, & declinaui ad eũ ut uesceretur. Hic est sensus. Et ego trahẽs illos in funiculis Adã, in funiculis charitatis (sicut iã dictũ est) reprimã atque coercebo in illis intẽperatã edẽdi appetentiã, per quã primus homo perijt, & cui secundũ exemplũ eius nimiũ sunt dediti, dicendo illis, Operamini non cibũ qui perit, & cætera hmõi. Etenim ego sum panis uiuus q de cœlo descendi: quo nimirũ descensu declinaui ad eum ut uesceretur, atque uescẽdo pane hoc, uiueret quisquis in fide & obedientia bene operãs, infidelitatẽ atque inobedientiã cuperet in semetipso euadere, per quã in primo parente male comedẽte fuerat mortuus. Sequit. [Non reuertetur in terrã Aegypti, & Assur ipse rex eius, quoniã noluerũt cõuerti. Cœpit gladius in ciuitatibus eius, & consumet electos eius, & comedet capita eorũ, & populus meus pendebit ad reditũ meũ. Iugũ autem imponetur eis simul quod non auferetur.] Quando ut supra dictũ est, in brachijs suis populum illũ portabat per desertũ, & panẽ, id est mãna dabat illi, uiui & uiuifici panis figuratiuũ, tunc multotiens murmurãdo contendebãt dicendo, Constituamus nobis ducem, & reuertamur in Aegyptum. Quando aũt ipse per semetipsum declinauit ad eum ut uesceretur, qñ se descendisse de cœlo testatus est panis uiuus, ut qui manducauerit ex eo nõ moriatur, eo tẽpore nõ erat tumultus iste in populo, ut constituens sibi ducem in Aegyptũ reuerteret, quinimo in ciuitate & templo illo plurimũ gloriabatur, sed nihilominus ipse Assur, id est diabolus rex est eius. Quare? Quoniã noluerũt (inquit) cõuerti, subauditur, ut uescerentur pane illo, qui, ut iã dictũ est, declinauit, id est qui de cœlo descẽdit ad hoc, ut uesceret operarius qsquis opis dei. Quod aũt reuera rex eius ex tunc sit Assur. i. diabolus, pro eo qd regẽ suũ, regẽ iustitię & principẽ pacis negauit & blasphemauit; & ad eũ noluit cõuerti, claruit ex subsequẽtibus, Cœpit eñ (inqt) gladius in ciuitatibus eius, uidelicet qñ populus ille à Romano exercitu cir-

Deute. 18
Psalm. 108
Iohan. 6
Maxilla gulã designat.
Psalm. 77
Iohan. 6

citu circũdatus est. Miro nãq; modo, ante q̃ hostilib⁹ machinis muri deforis pulsaretur, intus sediciosorũ gladijs innumera miserabiliũ ciuium corpora necabãtur: sicut mira & cunctis seculis peruulgata Hierosolymitani excidij tragœdia Iosepho describente testatur. Recte ergo & ueraciter dictũ, cœpit gladius in ciuitatibus eius, qa prius uastauit eos intus gladius, q̃ pauor foris ex hostiũ præsentia clausis incuteretur. Quod sequitur dicens. Et cõsumet electos eius, & comedet capita eorũ, id est, ac si dicat, quia destruet non solũ duces aut principes, sed & omnẽ principatũ eorũ, secundũ Danielis quoq; prophetiã: qui cũ dixisset & post hebdomadas. LX. occidetur Chrũs, & nõ erit eius populus qui eũ negaturus est, prosecutus est ita dicens Et ciuitatẽ & sanctuariũ dissipabit populus cũ duce uenturo, & finis eius uastitas, & post finẽ belli statuta desolatio. Et deficiet hostia & sacrificiũ, & in templo erit abominatio desolationis & usq; ad cõsummationẽ & finẽ perseuerabit desolatio. Cũ aũt (ut ait ille) & nõ erit eis pplus qui eũ negaturus est, Iudæi cũ Christo nihil habeant, Christũ adhuc se expectare cõtendũt. Hoc est qđ pſenti loco nũc dicit, & pplus meus pendebit ad reditũ meũ. Pendent eñ nũc inter utrũq;, utpote neq; deũ patrũ suorũ habẽtes, neq; idola colẽtes, sicut quondã Baal & uitulos coluerunt. Et redibit quidẽ Chrũs ad eos, ita ut reliquiæ saluæ fiant: sed interim eis qui nõ credũt, iugũ impositũ est, qđ nõ auferetur, iugũ peccati & iugũ captiuitatis, qua in oẽs gentes captiui ducti sunt. Hoc intendens ac prospiciens, ut uidelicet reliquiæ saluæ fiant, continuo dicit. **Quomodo dabo te Effraim protegam te Israel? Quomodo dabo te? Sicut Adama ponam te, vt Soboim. Conuersum est in me cor meũ, pariter conturbata est pœnitudo mea. Nõ faciam furorẽ iræ meæ, non conuertar vt disperdã Effraim: quoniã deus ego, & non homo in medio tui sanctus.** Notũ est Adama, & Seboim ciuitates fuisse Sodomorũ. Quinq; nãq; ciuitates fuerũt, Sodoma & Gomorra, Adama, & Soboim, & Balla, q̃ & Segor. Vnde & ipsa regio Pẽtapolis dicta est, Illæ ciuitates pigñẽ & sulphurẽ, ita subuersæ sunt, ut nullæ ex eis reliquiæ superessent. Cũ ergo dicit, quõ dabo te Effraim, protegã te Israel? subauditur, qui protegi non mereris, statim q; meritã subiungit sentẽtiã dicẽs. Sicut Adama ponã te, ut Soboim: tantã illi populo cõminatur repulsam, ut ne reliquiæ quidẽ ex eo debeãt saluari. Hoc dicto confestim quasi dolore cordis tactus intrinsecus, nimiã ipse sui seueritatẽ censet esse iudicij, & dicit. Conuersum est in me cor meũ, pariter cõturbata est pœnitudo mea. Et est sensus. Statim ut locutus sum aduersum te malũ, & crudelẽ protuli sentẽtiã, tetigit me pietas uincente misericordia, ueluti austeritatẽ iudicis pietas mitigat patris. Non faciã (ait) furorẽ iræ meæ, nõ conuertar ut disperdam Effraim, subauditur eo modo q̃ disperdidi Adama & Seboim nullis reliquijs earũ reseruatis. Non ita cõuertar, nõ ita mutabor ab insita mihi clementia, ut taliter compleã furorẽ meũ, quoniã deus ego & non homo in medio tui sanctus. Homo dũ irascitur, accepta iniuria profunde læsus, eo totus intendit ut uindictã exigat, & de pœnis satietur eius qui læsit: nec eñ pœnitentiã, sed solã (ut iam dictum est) quærit uindictam. Ego autẽ deus sum ĩ medio tui sanct⁹, non pro furore uindictã aut pœnam, sed pro misericordia peccatorũ desiderãs pœnitentiã. **Non ergo ingrediar ciuitatem.** Id est non indiscrete percutiã ad modũ hominis, qui cũ iratus (ut sępe factũ est) offensam irruperit ciuitatẽ, furore ardens nullã ætatũ aut ordinũ siue cõditionũ habet discretionẽ, oẽs pariter inuoluens, uniuersos indiscrete percutiens, & fugientes insequens, & obuiãtes iugulans. Secundũ hũc sensum dicit & Apłus. Nunquid repulit deus populum suũ? Absit. Nã & ego Israelita sum, ex semine Abrahã, de tribu Beniamin. Non repulit deus plebẽ suã quã præsciuit. Et subinde. Quid dicit Heliæ responsum diuinũ? Reliqui mihi septẽ milia uirorum, qui non curuauerunt genua ante Baal. Sic ergo & in hoc tempore reliquiæ secundum electionem gratiæ saluæ factæ sunt. ¶ Non ergo deus genti iratus est sed incredulitati: quia non sic iratus est, ut nullas ex illo populo suo reliquias, si cõuertantur suscipere uelit. Non (inquam) iccirco Iudæus quisquam repellitur, quia gens Iudaica Christũ occidit: sed qui Christũ negat, siue Iudæus, siue Gentilis, ipsemet sese facit in sua persona repelli, Vnde loco supra memorato, cũ dixisset Daniel, & post hebdomadas sexaginta occidetur Christus, subiungens, & non erit ei populus (ait) qui eũ negaturus est. Non dixit non erit eius populus qui eũ occisurus est, sed qui eum negaturus est. Nam occisio Christi

Danielis. 9
Quo nũc pendent Iudæi.
Romano. 11
Gene. 14
Clementia dei
Deus ego & non homo.

occisoribus confitentibus sine dubio, donatur, secundũ ipsius precẽ dicentis, pater dimittẽ illis. Non enĩ sciunt quid faciũt: negationis aũt pertinacia damnatur, nullãq; ueniam meretur. Itaq; nõ ut Adama & Seboim, quarum corporale incendiũ nullus euasit inhabitantium posuit deus illũ populũ suũ: quia corporali excidio multi superfuerũt, & reliquiæ ex illis subuerterent, cũ intrauerit plenitudo gentiũ, nisi sponte sua, nisi gratuita misericordia furorem iræ suæ repressisset: iusto ualde iudicio, sicut Adama & sicut Seboim, nullis reseruatis reliquijs, perdidisset. Vnde & Esaias loquitur. Nisi dñs exercituũ reliquisset nobis semẽ, quasi Sodoma fuissemus, & quasi Gomorra similes essemus. Sequitur. Post dominũ ambulabunt, quasi leo rugiet, quia ipse rugiet, & formidabunt filij maris, & auolabunt quasi aues ex Aegypto, quasi columba de terra Assyriorum. Et collocabo eos in domibus suis dicit dominus. Idcirco (ait) nõ omnino disperdã, quia post dominũ reliquiæ ambulabunt, id est, credent in Christũ. Etenim Chrũs ab eis in tempore beneplacito cognoscetur & timebitur, sicut ex suo rugitu leo cognoscitur & formidatur. Ipse enĩ quasi leo rugiet, inquit. Hoc ipsum, nõ semel contentus, repetit & dicit, quia ipse rugiet, & formidabunt filij maris. Dominus noster Iesus Chrũs quasi leo rugijt, qñ infernum cõtriuit, & mortẽ uicit, secundũ prophetiã Iacob dicentis. Catulus leonis Iuda, ad prædam fili mi ascendisti. Requiescens accubuisti ut leo, & quasi leæna. Quis suscitabit eũ? Itaque post dñm rugientẽ, quẽadmodũ rugit leo, ambulabũt: & formidabunt, id est, in Christum deuicta morte, & spoliatis inferis glorificatũ credent, eiusq; uestigia sequẽtur, & in timore illi subditi erunt. ¶ Sed quinã sunt, qui ita post dominũ ambulabũt & ita formidabunt? Filij maris, inquit. Non dixit, filij Effraim siue filij Israel, quibus supra dixerat, quomodo dabo te Effraim? protegã te Israel? Filij maris inquit, id est, quicunq; crediderint & Baptizati fuerint. Moriturus enĩ erat Iesus nõ tantũ pro gente siue pro reliquijs gentis, sed ut filios dei, qui erant dispersi, congregaret in unũ. Bene ergo magis uniuersali enuntiatione dixit, filij maris, id est, filij baptismi, filij gratiæ regenerantis, quacunq; ex gente siue natione sint. Reliquiæ filiorum cum istis post dominum ambulabunt & formidabũt, & ita qui dispersi erant filij dei, congregabuntur in unum. ¶ Istam unitatis eorum congregationem propheta pulcherrime exornat, cum dicit. Et auolabunt quasi auis ex Aegypto, & quasi columba de terra Assyriorum, & collocabo eos in domibus suis, dicit dominus. Aegyptus siue terra Assyriorum mũdus iste est omnibus errantibus, & principẽ huius mundi sectantibus, q intelligitur per Assur. Pulchre nanque quasi auis auolare dicitur, qui terrenas cupiditates relinquendo, cœlestem gratiam sequuntur, & sic euadunt, ut uestigia culpæ nulla in eis inueniat insecutor diabolus, sicut auolatus auium uestigia nulla supersunt, dum liberis per aera pennis feruntur. ¶ Nec uero contẽtus est dixisse nomine generali: & auolabunt quasi auis: sed cõtinuo specialiter exprimit eius auis similitudinẽ, cui competẽter assimiletur gratia cœlestis, dicendo, & quasi columba de terra Assyriorũ. Columba nanq; maxime pro eo quod in hac specie spũs sanctus super dominũ nostrum cũ baptizaretur, apparuit, regenerãtẽ eiusdẽ spũs sancti grãm significat, cuius utiq; sacramẽtis uiuificati, auolauimus ex Aegypto & de terra Assyriorũ, id est, de ignorãtiæ tenebris, & de terrenarũ affectibus cupiditatũ. Et sic auolãtes collocabo eos in domibus suis, dicit dñs. In domibus suis, id est, in mansionibus sibi præparatis. Nã ab origine mũdi, qñ creatis hominibus primis benedixit illis & ait, Crescite & multiplicamini & replete terrã, præparauit illis domos siue mansiones æternas de quibus & cõtinuo moriturus dixit. In domo patris mei multæ mansiones sunt, & in nouissimo die dicturus est: Venite benedicti patris mei, percipete paratũ uobis regnũ à cõstitutione mũdi. Sequitur. Circundedit me in negatione Effraim, & in dolo domus Israel, Iudas autem testis descendit cum deo suo, & cũ sanctis fidelis Effraim pascit uentũ & sequitur estũ. Tota die mendaciũ & uastitatẽ multiplicat, & fœdus cum Assyrijs inijt, & oleum in Aegypto ferebat. Quinta iã declamatione peccata populi, sese iustificare uolentis, sermo propheticus accusat, & ante tribunal suũ reũ addicit maiestas, cuius manus non est qui effugiat, si iudicio cũ hominibus contendat. Circumdedit me (ait) in negatione Effraim, & in dolo domus Israel. Secundum euidentem literæ sonum ad illa tempora lectorem mittit, quando (ut sæpe iam dictum est) Hieroboam, qui erat de tribu Effra-

Marginalia: Lucę. 23 — Esai. 1 — Dominus ut leo rugiit. — Gene. 49 — Filij maris — Iohan. 11 — Auolare quasi auis. — Quasi colũba. — Matt. 3 — Iohan. 14 — Matth. 25 — CAPVT. XII

bu Effraim, uitulos aureos fecit. Tunc eñ & ipse in negatione, & domus Israel in dolo deum circumdedit, quando eiusmodi consiliũ excogitauit, tam ipse, q̃ domus Israel, quatenus depellerent à se domũ Dauid. Ibi reuera dolus extitit, qui nõ per ignorãtiam, sed per maliciam Israel peccauit, ibi manifeste deũ negauit, qui eduxit Israel de terra Aegypti, quãdo & hoc nomen & hoc opus uitulis illis ascripsit dicendo, isti sunt dij tui Israel qui te eduxerunt de terra Aegypti. Sed nunquid is qui hæc loquitur solos in isto propheta uitulos illos attendit, quos illo tempore fecerat Effraim, & non magis illos uitulos multos & tauros, de quibus in alio propheta iam dixerat, circũdederũt me uituli, mutli tauri pingues obsederũt me? Ergo ad illa magis tẽpora prospicientẽ spm̃ propheticũ seq̃mur, qñ peccatũ illius Effraim, qui tunc negauit Dauid, imò dñm ipsum in Dauid, ad quẽ promissio facta fuerat, dicendo, q̃ nobis pars in Dauid, aut q̃ hæreditas in filio Isai: sic imitati sunt desertores filij dei, filij Dauid, ut circũdarent eũ dicentes. Quousq; animã nostrã tollis? Si tu es Chrũs dic nobis palã. Tunc eñ in negatione circũdederunt eũ, & hæc dixerũt ei: qa profecto talis eorum intentio fuit, ut confitentẽ se esse Christũ accusarent eũ & negarent: qđ & fecerunt ante faciẽ Pilati. Itẽ, quãdo miserũt ad eũ quosdã e x pharisæis cũ Herodianis dicẽtes, magister, scim⁹ qa uerax es, & uiã dei in ueritate doces, dic ergo nobis, licet censum dari Cęsari, an nõ? Tunc utiq; in dolo circũdedit eũ domus Israel: quippe qui cõsiliũ inierant, ut caperent eũ in sermone. Hæc & his similia facturos siue dicturos hæredes peccati illius Effraim siue Israel, qui recessit à domo Dauid, ueracit̃ nũc dicit, circũdedit me in negatiõe Effraim, & in dolo domus Israel. Porrò, his qui illũ susceperũt & cõfessi sunt, secũdum p̃sentem Petri & apostoli cõfessionẽ dicẽtis: Tu es Chr̃s filius dei uiui: cõgruit illud qđ protinus dicit Iudas aũt testis descẽdit cũ deo suo & cũ sanctis fidelis. Iudas nãq; confessio interpretat̃, & iccirco cõfessores uirtutis uniuersi recte hoc noĩe significant̃. Et notanda diligenter hæc oppositio. Effraim in negatione dñm circundedit Iudas aũt in hoc ip̃m qđ est Iudas, id est in cõfessione testis cũ deo suo descẽdit. Nimirũ negatio & Iudas, id est, cõfessio, cõtraria sunt. Itẽ, circũdare dñm & descẽdere cũ dño, cõtraria sunt. Nihil uerius hoc p̃conio prophetali. Qui eñ in negatione dñm circumdat, cõtra dñm superbit, & superbiẽdo incidit in iudiciũ diaboli: & ecõtra, qui cõfitetur dñm filiũ dei, in humilitate filij hominis cõfitẽdo descẽdit, unde & meret̃ exaltari. Iste Iudas recte dicitur testis, nõ qualiscunq;, sed fidelis, uidelicet ex opposito domus Israel, quæ dñm in dolo circumdedit. Dolus nanq; & fidelitas contraria sunt. Confessor igitur & testis fidelis cũ deo suo & cũ sanctis descẽdit: Exẽpli gratia, quãdo unus ex illis q uenit in testimoninm ut testimoniũ perhiberet de lumine, cõfessus est & nõ negauit: & cõfessus est qa nõ sum ego Chrũs. Itẽ, q post me uenturus est (ait) ante me factus est, qa prior me erat, & de plenitudine eius nos oẽs accepimus. Hoc mõ nimirũ oẽs sancti descẽdunt, & cũ illis oĩs cõfessor & testis fidelis descẽdit, cõfitẽdo scilicet, ꝙ ille prior omnibus extiterit, & ꝙ de plenitudine eius oẽs ipsi acceperũt. Ecõtra superbi oẽs, quales erant illo t̃pe scribæ & pharisæi, tollunt̃ in sublime: unde & facti sunt sicut puluis, quẽ proijcit uentus à facie terræ. Ait ergo. Effraim pascit uentũ, & sequitur æstũ. Ventũ nãq; pascere est superbiæ spũ inflari: sequi uero æstũ, luxuria corrũpi: q̃ peccata uel uicia consequẽtia sunt, ita ut cũ sup̃bia spm̃ erexerit, carnẽ quoq; corrũpat spũs fornicatiõis. Quod itẽ sequitur. Tota die mendaciũ & uastitatẽ multiplicat, quã ueraciter eiusdẽ cõgruat palã est q tota die, id est, pertinaciter fingendo mendaciũ, uanũq; timorẽ, ac dicẽdo, si dimittim⁹ eũ sic oẽs credent in eũ, et uenient Romani, et tollẽt nostrũ et locũ et gentẽ. Vastitatẽ utique multiplicauerũt, id ẽ, multiplicẽ suis urbibus euersionẽ cõparauerũt. Quomõ aũt ille talis Effraim, id est, populus desertor ueri Dauid, fœdus cum Assyrijs inijt, et oleũ in Aegyptũ ferebat, nisi malignorum spirituũ uoluntatẽ faciẽdo, et imperio mũdi huius male adulãdo ita ut dicerẽt, nõ habemus regẽ nisi Cæsarẽ? Oleũ nãq; interdũ adulatiõis significat suauitatẽ, ut illic. Oleũ aũt peccatoris nõ impinguet caput meũ, id est, adulatio cuiusq̃ nõ delectabit mentẽ meã: Et quidẽ ille, dicendo, nõ habemus regẽ nisi Cęsarẽ, et si hũc dimittis nõ es amicus Cęsaris, et cætera hm̃õi, oleũ in Aegyptũ ferebat sed nec saltẽ ad tempus illis Aegyptijs, id est gentilibus principibu Romanis acceptũ fuit. Nã pro suauitate talis olei nullam societatis gratiã, imò magnã euersionis suæ pœnã consecuti sunt. Sequitur. L Iudiciũ

Psal. 21.
3. Reg. 12
Iohan. 10
Matt. 22
Matt. 16
Ioh. 1
Pascere uẽtũ.
Ioha. 11
Psal. 140
Iohan. 9

enim domini cum Iuda, & visitatio super Iacob. Iuxta vias eius & iuxta adinuentiones eius reddet ei. In vtero supplantauit fratrem suum, & in fortitudine sua directus est cum angelo, & inualuit ad angelum, & confortatus est, fleuit & rogauit eum.] Dixerat dominus, circũdedit me in negatione Effraim & in dolo domus Israel, Iudas autem testis descendit cũ deo suo, & cũ sanctis fidelis. Nunc quasi quæratur aliquis, quæ causa iurgij fuerit Effraim, ut negaret: quæ causa domui Israel, ut idolum excogitaret: cũ Iudas econtra testis fidelis cum deo suo descenderet: subiungit ipse propheta dicens in sua psona: Iudicium eñ domini cum Iuda, et uisitatio sup Iacob. Et est sensus. Iccirco dominũ circũdederunt negantes, & in dolo loquentes, q̃a dominus ipse iudiciũ posuit cũ Iuda, & uisitationẽ egit super Iacob: discernendo uidelicet & discernendũ esse docendo, quinam sint ueraciter Iudæi, & qui econtra Iudæos se esse dicant cum nõ sint, sed sint in synagoga Satanæ: Qui (inquam) sint ueraciter Iacob, & qui econtra Iacob, siue Israhel se esse dicant, cum non sint, sed sint Esau. Tale nanq; iudicium cum Iuda, talem uisitationem aduenieus dominus noster exercuit super Iacob, ut non eos reputare uelit Iudæos siue filios Iacob, pro eo q̃ sunt filij carnis, nisi sint etiam filij promissionis uel fidei. Vnde & Apostolus dicit: Non enim omnes qui sunt ex Israel, hi sunt Israhelitæ: neque quia semen sunt Abrahæ omnes filij dei, sed in Isaac uocabitur tibi semen, id est, non qui filij carnis, hi filij dei, sed qui filij sunt promissionis æstimantur in semine. Deniq; quod nihil prosit esse filios carnis, qui non sunt filij promissionis, iustissima confirmat sententia, cum dicit. Iuxta uias eius & iuxta adinuentiones eius reddet ei. Cui ei? Nimirum ei, qui cum deberet esse Iacob siue Iudas testis fidelis, factus est Effraim qui recessit infideliter à domo Dauid, imò & Chanaan dici meretur, sicut habemus in sequentibus. Cum ergo dicit. Iuxta uias eius, & iuxta adinuentiones eius reddet ei, subintelligendum est, æque ut gentili. Ira eñ & indignatio (inquit apostolus) tribulatio & angustia in omnem animã hominis operantis malũ, Iudæi primum & Græci. Non est enim personarum acceptio apud deum. Veritatem iudicij siue ueram sententiam iudicis discernẽtis, quis uere Iacob dicatur & sit, uerbis istis breuiter diffinit. In utero supplantauit fratrem suũ, & in fortitudine sua directus est cũ angelo, & inualuit ad angelũ & confortatus est, fleuit & rogauit eum. Cum eñ hæc dicit, ualde subtiliter exigit, ut similiter faciat quicunq; hoc astruere uult quod ex Iacob sit: & hoc declamat, quod populus ille ueraciter Iacob dicatur & sit, qui similiter agit. In utero (inquit) supplantauit fratrem suũ, unde dictus est Iacob, id est, supplantator. Ergo qui uult ueraciter dici uel esse Iacob, in huius uitæ angustijs, confligat sensu ueritatis cõtra populum istum qui cum sit crudelitate rufus, cupiditate terrenus, moribus hispidus: deum sibi arrogat, cum dei filium non habeat, & pugnando usq; ad uictoriam, tollat eius primogenita. Item & in fortitudine sua (inquit) directus est cum angelo, & inualuit ad angelum, & confortatus est, & fleuit & rogauit eũ. Notam historiam contingit, uidelicet cum Iacob reuerteretur de Mesopotamia: traductisq; omnibus: quæ ad se pertinebant, trans uadum Iacob remansisset solus: Ecce uir luctabatur cum eo usq; mane. Qui cũ uideret q̃ eum superare nõ posset, dixit ad eum. Dimitte me iam eñ ascendit aurora. Respondit. Non dimittam te, nisi benedixeris mihi. Et benedixit ei in eodem loco. Ergo & q̃m non solum Iacob, uerumetiam Israel ueraciter dici uel esse uult, similiter in fortitudine sua, id est, in fide sua dirigatur cũ Christo magni consilij angelo, & inualescat ad angelum hũc: uidelicet & agendo pœnitentiam, & faciendo dignũ pœnitentiæ fructum. Nam quod ait, & confortatus est, subiungens fleuit & rogauit eum, recte dicas de fortitudine pœnitentium, quia reuera fortes sunt, flendo instanter, & rogando perseueranter remissionẽ peccatorum, iuxta illud. A diebus aũt Iohannis, regnũ cœlorum uim patitur, & uiolenti diripiunt illud. Quisquis taliter imitatur patrẽ Iacob, qui cum angelo luctatus est, & tanq̃ uictor benedictionem exigit ab eo, hic nimirum quacunq; ex gente uel natione sit, uere est iam Iacob, & dici meretur Israhel. Addit adhuc. [In Bethel inuenit eũ, & ibi locutus est nobiscum, & dominus, deus exercituum dominus memoriale eius.] Patenter hic angelũ, cum quo directus est siue luctatus ille patriarcha Iacob, ipsum asserit fuisse dominũ, dicendo. In Bethel inuenit eũ, & dominus deus exercituum dominus memoriale eius. Nam eum, quem superius inuenerat in Bethel, ipsum fuisse dominũ, scriptura te

Apoc. 3

Roma. 9

Roma. 2

Gen. 25

Vere Iacob qui ẽ & dicitur.

Gene. 25

Fortes vt Iacob sunt pœnitentes.

Matt. 11

ptura testis est. Sic enim scriptũ est. Viditq; in somnis scalam stantem super terrã, & cacumen illius tangens cœlum: angelos quoq; dei ascendentes & descendentes per eam, & dominum innixum scalæ, dicentem sibi: Ego sum dominus deus Abraham patris tui, & deus Isaac. In Bethel ergo inuenit eum, scilicet angelum, cum quo luctatus est postmodum, qui & dixit ei. Quoniam si contra deum fortis fuisti, quanto magis contra homines præualebis? Interpretatur aũt Bethel domus dei. ¶ Ergo & quisquis inualescere cupit ad illum talem angelum, ut fletibus tanquam uictor obtineat remissionẽ peccatorum, in Bethel quærat ut inueniat eum, id est, in domo dei, quæ est ecclesia. Nam extra istam dei domum nullus est locus, in quo inueniat quis eum, uel in quo suum cuiquam impartiatur alloquium. Vnde nunc ait. Et ibi locutus est nobiscum. Quis uel quantus iste sit, quem uel tunc ille Iacob in Bethel inuenerit, uel nunc inuenire debeat in domo dei, quisquis eiusdem Iacob siue Israel semen ueraciter meretur nuncupari, manifestius exprimit, cum protinus dicit. Et dominus deus exercituum dominus memoriale eius. Nam reuera hic magni consilij angelus dominus est, deus est: Dominus (inquam) exercituum, omnium uidelicet creator & rex angelorum & omnium electorum hominum. Et hoc nomen, quod est dominus, ita est memoriale eius, sicut & dei patris eius. Nemo enim in spiritu dei loquens, diffitetur aut obliuiscitur, sed memoriter tenet, & dicit, dominus deus. Nunc ad auditorem propheta sese conuertit, dicitq; ei. L **Et tu ad dominum deum tuum conuerteris, misericordiam & iudicium custodi, spera in deo tuo semper.** ⅃ Cũ dicit & tu, subintelligendum est, quemadmodum ille, siue secundũ exemplũ illius. Et quõ tunc ille Iacob ad dñm deũ suũ conuersus est? Quomõ misericordiã & iudiciũ custodiuit, & sperauit in deo suo semper? Nimirũ cũ peregrinaretur, fratrem suũ Esau fugitans, qui iam nõ peregrinus, sed ꝑpotens factus erat, accipiendo uxores de filiabus Chanaan, inter quas Isaac pater suus habitabat: tũc omni humano solatio destitutus, flendo (ut iam dictũ est) & rogando conuertit se ad dominũ deum suũ, inualuitq; ad angelũ, confortatus cũ flebili oratione hac. Deus patris mei Abrahã, & deus patris mei Isaac. domine tu dixisti mihi, reuertere in terrã tuã & in locũ natiuitatis tuæ & benefaciam tibi, minor sum cunctis miserationibus tuis, & ueritate quam explesti seruo tuo: in baculo meo transiui Iordanẽ istum: & nunc cum duabus turmis regredior, erue me de manu fratris mei Esau, quia ualde eũ timeo. Ita ergo & tu, quotiens te psequitur Esau. i. quilibet frater falsus, cuiuscunq; exemplũ fuit Esau: imò & quotiens spiritum tuum carotua persequitur, conuertere ad dominum deum tuum & ora eum, atq; ut audire merearis, rogando fortiter, sicut ille in fortitudine sua cum angelo directus est, preseueranter esto fortis quemadmodũ ille, cũ dixit: Non dimittam te, nisi benedixeris mihi. Misericordiam & iudiciũ ille custodiuit, uidelicet ambulãdo in uijs dñi. Nã uniuersæ uiæ dñi misericordia & iudiciũ siue misericordia & ueritas. Proinde & merito sperauit in dño deo suo semper. i. in omnibus aduersis q̃ multa passus est, nec spe sua frustratus est. Nã & de manu Esau, quẽ timebat, eruit eũ dñs, & tãdẽ post dies peregrinatiõis suæ plurimos, post annos uitæ suæ. cxxx. uisa cursus facie filij sui Ioseph, consolatus est semetipsum dicens, quod iam lætus moriturus esset. Huiusmodi iudicium cũ Iuda, & hæc uisitatio super Iacob, ut quisquis secundum hæc exempla uiuit patris illius, ille duntaxat dicatur & sit Iudæus, ille Iacob, imò & Israel uere uocetur. Quid contra is, q cũ sit fidei uel meritis eiusdẽ patris contrarius, in sola carne Iacob, siue in carnali tantum iudaismo gloriatur? Audi quod sequitur. L **Chanaan est, in manu eius statera dolosa, calumniã dilexit,** ⅃ Mira & condigna secundũ cuiusq; merita nominũ siue appellationũ positio, imò oppositio. Illi qui secundũ exemplum patris iã dicti in fortitudine sua dirigitur cũ angelo, & inualescit ad angelũ, recte dicitur, nequaquam Iacob appellabitur nomen tuum, sed Israel: quoniam si contra deũ fortis fuisti, quanto magis contra hoies ꝑualebis? Huic aũt, qui similiter nõ facit, imò inuidet similiter faciẽti, dicit secundũ sensum sermonis huius prophetici, Nequaq̃ Iacob appellabitur nomen tuum, sed Chanaan. Hoc & in alio propheta cõfirmat idem deus, cum dicit. Pater tuus Amorreus & mater tua Cethea. Amorræus nanq; & Cethæus posteri Chanaan extiterũt. Quam ob causam maxime meretur uocari Chanaan, quisquis secundum carnem Iudæus dicatur siue Israhelita, secũdũ mores à tali uel tanto patre degenerat. Nimirũ ꝑpter maliciosam terrenæ cupiditatis

Gene. 28

Extra ecclesiã non inuenitur peccatorum remissio.

Ezech. 16

næ cupiditatis duplicitatem, quæ pulchre talibus exprimitur uerbis: In manu eius statera
Gene. 25. dolosa, calumniã dilexit. Hoc nanq; contrariũ illi est quod de patre illo scriptura dicit, Iacob autem uir simplex, habitabat in tabernaculis. Simplicitas eo prouexit illũ, ut uocari mereretur Israel: dolositas eo deuoluit filios carnis illius, ut uocentur Chanaan. Q; si habendo in
Leui. 9 manu sua stateram dolosam contra iustitiã legis dei dicentis, sit tibi æquus modius, iustusq; sextarius, merentur appellari Chanaan: quanto magis pro eo quod consilium facientes, ut Iesum tenerent & occiderent, statera hoc peregerunt, appendenda triginta argenteis sanguinis eius precium, non iam Iudæi, sed Chananei dicendi sunt? Nimirum de iudæis illius temporis ueraciter propheticus sermo dicat: Chanaan calumniam dilexit: quia maiori diligentia uel instantia calumniati sunt, ut crucifigerent Christum regem, uerum Dauid, q̃ olim sese scidisset à domo Dauid ille Effraim, de quo hic propheta protinus dicit. [Et Effraim dixit ueruntamen diues effectus sum inueni idolum mihi. Omnes labores mei non inuenient mihi iniquitatem quam peccaui.] Manifestius expressit quem in precedenti uersiculo nomine Chanaan denotauerit, subiungendo, & dixit Effraim. Nã qui nascendo erat Effraim, & pro discessione à domo Dauid, non qualiscunq;, sed notabilis Effraim, ipse staterã dolosam in manu habendo, & idolũ sibi inueniendo, Chanaan recte dici meruit. Et uide q̃ mira fatuitatis consolatio. Cũ haberet iste Chanaan in manu sua stateram dolosam, & accusantem se nusquã posset euadere peccati conscientiã, consolatus est semetipsum & dixit. Veruntamen diues effectus sum. Vndecunq; (inquit) uel quomodocunq; acquisierim, siue iusta siue dolosa in manu mea statera fuerit, diues effect⁹ sum, quod
Iudeorũ auaritia. quærebã adeptus sum, inueni idolũ mihi. Et hoc quidẽ ille dixerit Hieroboam de tribu Effraim, qui euincere potuit, ut pro deo utiulum faceret coli. ¶ Iudæi uero temporis illius q̃d maxime propheta respicit, quo uidelicet uenit ut regnaret uer⁹ Dauid, cũ audissent eũ contra auaritiam suam disputantem, maximeq; scribæ & pharisæi, cũ illum crucifixissent, gauisi sunt, quasi illo interempto deinceps uacaret sibi seruire idolo suo, scilicet mammonæ, id ẽ uacare lucris suis. Cũ itaq; conscientia crudeli torqueretur hic talis Chanaan siue Effraim,
Ve diuitibus. consolabatur semetipsum, ueruntamen (inquiens) diues effectus sum. Econtra ille dicebat
Luc. 6 Veruntamen, uæ uobis diuitibus, quia habetis consolationẽ uestram. Væ uobis, quia saturati estis, quia esurietis. Væ uobis qui ridetis nunc, quia lugebitis & flebitis. Iacobus quoq;
Iaco. 5 Apostolus contra diuites eosdem dicit. Agite nunc diuites, plorate ululantes in miserijs q̃ aduenient uobis. At ille diues Chanaan, id est Iudaicus siue pharisaicus cœtus, dicebat sibi, quemadmodum hic propheta præscribit. Omnes labores mei non inuenient mihi iniquitatem meam quam peccaui. Et est sensus. Omnia peccata mea non potuerunt uindicari, neq; fieri potest ut iniquitas, quam peccaui, puniatur euersione ciuitatis & templi. Nunqd
Acto. 6 enim crederet uel audire posset quod locus ille, tam lucrosus, propter sanguinẽ Iesu Christi destruendus foret? Deniq; hoc Stephano prothomartyri pro crimine ascriptum est, q̃d ita prædicaret sicut scriptura refert. Et statuerent falsos testes qui dicerent. Homo iste non
Iaco. 5 cessat loqui uerba aduersus locum, & sanctum, & legem. Audiuimus enim eum dicentem, quoniam Iesus Nazarenus destruet locum istum. Agite ergo diuites (inquit apostolus iã dictus) plorate ululantes in miserijs quæ aduenient uobis. Diuitiæ uestræ putrefactæ sunt & uestimenta uestra à tineis comesta sunt. Et subinde. Epulati (ait estis) super terram, & in luxurijs enutristis corda uestra, In die occisionis adduxistis, occidistis, & non restitit uobis. Vane ergo se consolatus est hic, qui stateram habens dolosam, calumniam dilexit, dicẽdo, Veruntamen diues effect⁹ sum, q̃a nec diuitiæ suæ proderunt illi, nec male commutati nominis Chanaan hæreditate carebit. Sequitur. [Et ego dominus deus tuus ex terra Aegypti, adhuc sedere te faciam in tabernaculis, sicut in diebus festiuitatis.] Hoc anterioribus coniungitur dictis, neq; enim Chanaan illi, cuius in manu statera dolosa est: aut Effraim, qui sibi idolũ inuenit, & gloriatus est diuitem se esse, gratiã istã repromittit, sed ei cui dixerat, & tu ad dominũ deũ tuum conuerteris, misericordiam & iudiciũ custodi, & spera in deo tuo semper. Hic ille ẽ qui habito iudicio cũ Iuda, seu uisitatione super Iacob, uere Iudæus, & uerus esse Israhelita repertus est, imitando illũ qui in utero supplantauit fratrẽ suum, & in fortitudine sua directus est cũ angelo, sicut iã dictũ est, Itaq; ad illud quod dixerat, & spera

& spera in deo tuo semper, cõiungitur id quod ait, Et ego dominus deus tuus ex terra Aegypti, id est, ex eo tempore, quo egressus ex ignorantiæ tenebris uerum mihi fidei sacrificium obtulisti. ¶ Tabernacula illa quæ repromittit, dicendo, adhuc sedere te faciam in tabernaculis, illa sunt de quibus Psalmista. Quàm dilecta (inquit) tabernacula tua domine uirtutũ, subiungens, concupiscit & deficit anima mea in atrijs domini. Tabernacula quippe id est tegumenta peregrinantiũ siue in militia laborãtiũ, discreti in ecclesia sunt ordines deo seruientiũ, in quibus posita anima cõcupiscit & deficit in atria domini, desiderando ab istis angustijs transmigrare in illam amplitudinem Hierusalem supercœlestis: ubi tanta amplitudo est, ut nullius possessio alterius possessione possit artari, sufficiatq; unicuiq; quod possidet, ita ut amplius nolit. Notandus ergo ordo dictorum, quia cum dixisset, ego dominus deus tuus ex terra Aegypti, adhuc ait, sedere te faciam in tabernaculis, sicut in diebus festiuitatis. Notum quippe est, q egressi de terra Aegypti filij Israel, in tabernaculis habitauerunt. Vnde & festiuitatem tabernaculorũ scœnophegiam celeberrimam habuerunt singulis annis. Est itaq; sensus. Olim patres tuos, ascendentes de terra Aegypti, habitare feci in tabernaculis, donec introducerem eos in terram promissionis. Sed sicut alia est Aegyptus, quã illa Aegyptus significauit: & alia terra promissionis. cuius illa terra typum prætulit, ita adhuc alia sunt tabernacula, quorum illa tabernacula significatiua fuerunt, & in illis te sedere faciam, sicut in diebus festiuitatis, id est, sicut significatũ est illis tabernaculorum festis, quia omnia in figura contingebant illis. Et reuera quicunq; credẽdo in Christũ de spirituali Aegypto exiuit, in alijs, id est, in spiritualibus sedet tabernaculis, dicitq; sedens, cõcupiscit & deficit anima mea in atrijs dñi. His dictis protinus subiũgit. [Et locutus sum per prophetas, & ego visionem multiplicaui, & in manu prophetarũ assimilatus sum.] Hoc ita sensui coniungitur p̃cedenti. Ego (inq̃) dñs deus tuus ex terra Aegypti, & ex tũc ita factis & dictis innotui, ut nemo se de ignorantia nominis mei excusare possit. Nã, ut innotescerẽ uisionẽ ex tũc multiplicaui, ex quo Mosi apparui de medio rubi, in flãma ignis: & ille dixit, Vadã & uidebo uisionẽ hãc magnã, q̃re nõ cõburatur rub⁹. Et tũc p illũ ꝓphetã, & p alios prophetas locut⁹ sum, & uisionẽ multiplicaui. i. uidẽd⁹ atq; cognoscẽdus prophetis multipliciter apparui, & in manu ꝓphetarũ assimulatus sum, uidelicet opa multa faciẽdo, q̃ mei ipsius quasdã similitudines p̃tulerũt. Exẽpli grã, In manu Mosi decẽ plagis contraria quidẽ Aegyptus & Pharao flagellatus est, sed nõ nisi p immolati sanguinẽ agni ad pfectũ uictoria pduci potuit. Illic nimirũ in manu Mosi assimulatus sum, hoc deniq; tũc assimilatũ uel p̃figuratum est, qđ decẽ iustitiæ p̃ceptis legalib⁹, q illa añ meũ seruaret aduentũ, sancti homines, uexarẽt quidẽ spiritualẽ Pharaonẽ, id est, diabolũ, repugnando & resistendo illi atq; cõtendendo exire de regno mortis, sed nõ p̃ualerent. Nihil est ad pfectũ adductura erat lex (sicut Ap^lus dicit) donec tandẽ ingrederer mundũ immolandus, & sacrificiũ iustitiæ futurus uerus agnus dei, qui per meũ sanguinẽ solus implerẽ, ut per iustitiã hoĩm, quantũuis fortiter præcepta legis ad implentiũ fieri nõ potuit. Eiusmodi factis multiplicibus multisq; similitudinibus in manu Mosi & prophetarũ assimulatus sum. De ignorantia taliũ, qm̃ scripta sunt, maxime trib⁹ Iuda, penes quã & tẽplũ, & religionis siue sacerdotij cult⁹ erat, excusari nõ poterat. Sequitur ergo. [Si in Galaad idolũ, tamen frustra errant in Galgal bobus immolantes.] Et est sensus. Si decẽ tribus idola colũt, q̃ templo & sacerdotib⁹ & dei religione carẽt: tu tñ ô Iuda frustra deũ dereliquisti, & in Galgal idola colis, cũ habeas templũ & sacerdotiũ, & cætera q̃ ad diuini cultus ptinẽt ritũ. Galaad nanq; & mõs ẽ & ciuitas iuxta eundẽ montẽ sita, trans Iordanẽ, in tribu Gad: de q̃ superius legim⁹. Galaad ciuitas operãtiũ idolũ, supplãtata sanguine. Galgal uero in tribu Iuda ꝓpe Bethel, de q̃ supra dictũ est. Oẽs neqtiæ eorũ in Galgalis. Itaq; & p Galaad decẽ trib⁹, & p Galgal tribus Iuda recte denotat, scđm tropũ, q synechdoche dicitur. i. cõceptio, cũ à parte totũ, uel à toto pars intelligitur. Aliter & sic intelligi pt, etiã si Galaad idolũ sit, siue q̃uis Galaaditæ abũdẽt idolis, tñ in Galgal errãt mira superstitionis insania: nõ cõtenti uno in loco fixa portẽta uenerari, sed semp de loco ad locũ cursitãtes, & idolorũ loca diuersa uisentes, q̃si p̃claris festiuitatibus inuitati. Nã & protinus subiũgit. [Nam & altaria eorũ quasi acerui super sulcos agri.] Qđ est dicere. Cũ eñ uno in loco, hoc est in Hierosolimis uni deo sacrificia uel primitias offerre

Tabern. Iacob. Fi.

Exod. 23

1. Cor. 10

offerre debuerint: adeo multiplicauerunt altaria (sicut superius iã dictũ est) & ita exuberauerunt simulachris, & in uicis tã multa starent altaria ut solent manipulorũ, congesti stare aceruí. Hoccine est hæreditariũ paternæ fidei, quod habito iudicio dñi cum Iuda: & uisitatione super Iacob, filij Iuda uel filij Iacob mereantur nuncupari? Nõ utiq;. Sequitur enim: ¶ Fugit Jacob in regionem Syrie, & seruiuit Israel in vxore, & in vxore seruiuit. In propheta autem eduxit Israel de Aegypto, & in propheta seruatus est. ¶ Causa ista non minime operatur in illo iudicio siue operatione dñi super Iacob, in discernẽdo, qs ueraciter & quis falso dicatur esse semen Iacob. Cur enim ille fugit in regionẽ Syriæ & seruiuit in uxore? Videlicet ne quando ad eiusmodi perduceretur altaria p mulieres Chanaã. Dixit enim Rebecca ad Isaac. Tædet me uitæ meæ propter filias Eth. Si acceperit Iacob uxorem de stirpe huius terræ, nolo uiuere. Vocauit itaq; Isaac Iacob, & benedixit, præcepitq; ei dicẽs. Noli accipere cõiugem de terra Chanaan, sed uade & proficiscere in Mesopotamiã Syriæ ad domũ Batuel patris matris tuæ, & accipe tibi inde uxorẽ de filiab⁹ Labã auunculi tui. Itaq; mulieres terræ illius fugit, q̃ possent illi scandalũ esse & causa peccati: & exẽplũ eius sequendũ esse, propter causam eandẽ, Moses ita scripsit. Nõ inibis cũ eis fœd⁹, nec misereberis eorũ, neq; sociabis cũ eis cõiugia. Filiã tuã non dabis filio eius, nec filiã illius accipies filio tuo: qa seducet filiũ tuum ne sequatur me, & ut magis seruiat dijs alienis, irasceturq; furor domini, & delebit te cito. Isti autem econtra de Galaad in Galgal, de Galgal in Galaad cursitabant, quærendo & sequẽdo idola, q̃ ille de gente in gentẽ, & de regno in populũ alterũ pertranseundo fugiebat. Falso igitur filios illius se eẽ dicũt, cũ sint poti⁹ Chanaan (sicut supra dictũ est) cuius opera sectati sunt. Magnũ profecto p̃coniũ est fugientis, in eo qđ dicitur, & in uxore seruiuit. Maluit uxorẽ iuxta beneplacitũ dei patrisq; ac matris proprio seruitute acquirere, q̃ filias Chanaan ducere cũ offensione, sicut fecit Esau, de quo scriptũ est. Esau uero quadragenarius duxit uxores, Iudith filiã Beheri Ethei, & Bascinath filiã Heloym eiusdẽ loci, q̃ ambæ offenderant animũ Isaac & Rebeccæ. Vxor illa in qua seruiuit Rachel extitit. Nõ pro Lia seruiuit aut conuentionẽ fecit, sed pro Rachel, quã solã diligens à patre exiuit. Iccirco aũt repetijt dicendo, & seruiuit in uxore, & in uxore seruiuit: qa uidelicet bis pro una eademq; Rachel septẽnẽ seruitutẽ subijt. Septẽ quippe annis seruiuit, anteq̃ cõiugẽ duceret, & debito coniugio fraudatus est: sed q̃rela deprompta, protin⁹ post Liæ copulã, quã nõ q̃sierat, optatis potitus nuptijs Rachel, rursus seruiuit septem alijs annis. Et notandũ qđ sic repente nomen cõmutatur, dicendo: fugit Iacob in regionẽ Syriæ & seruiuit Israel in uxore. Quando, fugit dicebatur Iacob: quando aũt seruiuit meruit uocari Israel: auctis utiq; meritis, sicut narratio continet reuersionis eiusdẽ de seruitio redeuntis. Ad eandem distinctionem tanti patris, & eorũ, qui, quamuis carnis eius filij, nequaquã tamen merentur in semine reputari, spectat ad illud, quod protinus subiungit. In propheta aũt eduxit dominus Israel de Aegypto, & in propheta seruatus est. Nã econtra subaudiendũ est. Isti aũt de Aegypto mente nequaq̃ sunt egressi, imò ipsi sunt Aegyptus faciendo sibi & colendo deos Aegypti, scilicet uitulos, q̃rũ cultũ didicerũt in terra Aegypti. Vnde cõfestim in sua psona deus cõquerendo dicit. Ad iracundiã me prouocauit Effraim in amaritudinibus suis, & sanguis eius super eum veniet. Statimq; propheta subsequitur. Et opprobriũ eius restituet ei dñs deus suus. ¶ Loquente Effraim horror inuasit Israbel, & deliquit in Baal, & mortuus est. Et nunc addiderunt ad peccandũ, feceruntq; sibi conflatile de argento suo quasi similitudinẽ idolorũ. Factura artificũ tota est. His ipsi dicunt, immolate homines vitulos adorantes. ¶ Hæc oia quæ hic dicta sunt declamatione uehementi prophetæ, iudiciũ dñi: & uisitationẽ super Iacob iustificantis, fortiter conuincunt eos, q non sint aut mereant̃ dici Israel, qualẽ domin⁹ in ꝑpheta ueraciter de Aegypto eduxit. Alij nanq; & longe diuersi, imò & contrarij Israel uero & fideli, quẽ in ꝑpheta Mose domin⁹ eduxit de Aegypto, uero corde dicente. Eam⁹ & sacrificem⁹ domino deo nostro: Illi fuerunt q in amaritudinib⁹ suis eundẽ dominũ ad iracundiã ꝓuocauerunt, tentando & male loquendo de ipo, semperq; murmurando contra eũ. Et ille qdẽ Israel qualis erat Iosue siue Caleph, in eo, dẽ propheta seruatus est, ascendendo per mare rubrũ: illorũ autẽ corpora prostrata sunt in deserto. Illorum omniũ deterrim⁹,

Gene 27 / Deut. 4 / Laus Iacob ab vxoribus. / CAPVT XIII

& maxime notabilis extitit Effraim, id est, Hieroboam de tribu Effraim, qui populũ scindens à domo Dauid, uitulos aureos pro deo colendos instituit. Iccirco confestim in illum sermo recurrit, dicente domino. Ad iracundiam me prouocauit Effraim in amaritudinib⁹ suis, & sanguis eius, id est, peccatum eius, super eũ ueniet, ut scilicet intereat, & regnũ perdat in posteris suis, quod tali modo retinendum putauit. Et qa præsens pœna non sola redditur impœnitenti, subiungens propheta. Et opprobrium (inquit) eius restituit ei domin⁹ deus suus, id est, in futuro quoq; seculo tanti opprobrij memoria non delebitur, qui in tantũ se deiecit, ut deserto creatore deo, coleret non tam uitulũ q̃ inanimatã & insensibilem similitudinẽ uituli. Nec uero sui solius, sed & omniũ, quos ad tantum opprobrium induxit, pditio in illum redundabit. Iccirco peccatum eius amplius declamans, Loquẽte (inquit) Effraim, horror inuasit Israel, & deliquit in Balaal, & mortuus est, Et est sensus. Dicente Hieroboam isti sunt dij tui Israel, qui te eduxerunt de terra Aegypti. Horrendus horror, & erroneus pauor inuasit Israel: ut aut uerum putaret, aut obloqui non auderet: & non solum uitulos illos, sed & Baal, agente Achab cũ Iezabel, coleret, atq; hoc modo mortuus est. Ex tunc usus idololatriæ tantum excreuit, ut pene in omni loco singuli propria pro posse sibimet fabricarent idola in agris & in domibus suis. Hoc est quod ait. Et nunc addiderunt ad peccandum, feceruntq; sibi conflatile de argento suo, quasi similitudinem idolorum, ut scilicet haberent ipsi quoq; suos uitulos. Nam quia rex deos habebat aureos, ipsi secundum suam possibilitatem fecerunt sibi deos argenteos. Totum hoc (ait) factura est artificum, sicut alibi scriptum est, Simulachra gentium argentum & aurum, opera manuũ hominum. Quod cum ita sit, recte admiratur & dicit. His ipsi dicunt, immolate homines uitulos adorantes. Nam uere mira & nimis misera stultitia, mandare homines, qui sunt opus dei, tali facturæ artificum immolari. Hoc tã grande malum nequaquam illis fuit inusitatum. Scriptũ est enim. Et immolauerunt filios suos & filias suas dæmonijs, Et effuderunt sanguinem innocentum, sanguinem filiorum suorum & filiarum suarum, quas sacrificauerunt sculptilibus Chanaan. Qui aũt sunt ipsi qui hæc dicunt? Nimirũ sacerdotes siue artifices quorum illa factura est. Vos (aiunt) ò cultores idolorum, quid non suppetunt hostiæ, filios uestros, & filias uestras, idola siue uitulos nobiscum adorantes, eisdem uitulis immolate. Tantis ac talibus causis redditis, quibus in iudicio domini cũ Iuda siue uisitatione super Iacob cõuincantur, quod potius semen Chanaan q̃ semen Iacob mereantur dici, nunc super est pronũciare condignas iudicij sententias, & diffinire, qualem pœnã isti falsi filij, & qualem gratiam iure recipiant ueri filij patris illius Iacob, cuius deus dominus dicatur esse uel dici. Sequitur ergo. ⌊ Iccirco erunt quasi nubes matutina, & sicut ros matutinus preteriens. Sicut puluis turbine raptus ex area, & sicut fumus de fumario. Ego autem dominus deus tuus ex terra Aegypti, & deum absq; me nescies, & saluator non est preter me. Ego cognoui te in deserto, in terra solitudinis. ⌋ Prior nanque sententia super illos filios carnis, & non fidei Iacob depromitur, quod ipsorum memoria sit peritura: sequens ad istos, non tantum carnis, sed & fidei filios, quod in aduẽtu saluatoris Christi saluandi sint in domino salute æterna. In illorum, qui reprobantur, sententia quatuor ista pro similitudine posita sunt, nubes, ros, puluis, & fumus. Notandum uero, quod nullũ horum simpliciter positum est, sed cum adiectione, quæ malum significet, quia uidelicet unumquodq; horum simpliciter positum, in bonam partem accipi plerunq; solet. Scriptũ est enim. Qui sunt isti, qui ut nubes uolant? Item. Concrescat in pluuia doctrina mea fluat ut ros eloquium meum. Vel, ut Abraham loquitur ad deum. Loquar ad dominum cum sim puluis & cinis. Et Psalmista dicit. Qui respicit terram, & facit eam tremere, qui tangit montes & fumigant. ¶ Itaque quatuor hæc omnia simpliciter in scripturis posita, in bonã partem accipi possunt, iccirco singula hic cum adiectionibus congruis posita sunt: per quas à sempiterni boni significatione distinguuntur. Nubes matutina, ros item matutin⁹, & mane pertransiens: puluis turbine ex area raptus, fumus item de fumario turbine raptus dicitur: atque ita hæc omnia perituram conuenienter significant memoriam illorum qui cum deberent esse semen Iacob, ipsi per suum uitium in illum Chanaã, qui à patre sancto maledictus est, degenerauerunt. Et quidem hoc, scilicet delendã esse memoriam illorũ, quatuor

3.Reg. 12

Dij aurei & argentei.

Psal. 113

Homines immolari idolis, olim apud Iudæos.

Psal. 105

quatuor ista pariter significāt: ueruntamē in proprijs significatiōibus diuersa sunt. Etenim duo postrema, uidelicet puluis turbine raptus ex area, & fumus de fumario, manifestā exprimunt iram: duo aūt præcedentia, nubes matutina, & ros matutinus præteriens, tempora lem, licet & cito transiturā quandā misericordiam, iuxta illud, quod supra in hoc eodem propheta dictū est, Quid faciam tibi Effraim, quid faciam tibi Iuda? Misericordia uestra quasi nubes matutina, & quasi ros mane pertrāsiens. Deniq; & hic & illic nubes matutina & ros mane pertransiens temporalia significant genti illi collata, bono quidē secundū se, sed malo illorum cito transitura. Duo sequentia manifeste sempiterna significant mala, sicut iā dictū est. Etenim hæc impiorum retributiōe perire, sicut dispereūt puluis turbine raptus ex area, & sicut deficit fumus turbine raptus de fumario. Psalmista quoq; dicente: Nō sic impij nō sic, sed tanq̄ puluis, quē proijcit uentus à facie terræ. Itē: Inimici uero dñi, mox ut honorificati fuerint & exaltati, deficientes quemadmodū fumus deficiūt. Sit itaq; nubes illa matutina, siue ros ille manu pertransiens, taliū pars filiorum, qualis fuit Esau, cui dixit pater Isaac:
Gene. 27 In pinguedine terræ, & in rore cœli desuper erit benedictio tua. Nā illorum qui sunt semē Iacob, uel reputantur in semine, suntq; Israhelitæ, pars dñs est, sicut protinus uerbis sequentibus exprimitur, Ego aūt dñs deus tuus ex terra Aegypti, & deū absq; me nescies, & saluator nō est præter me. Ecce cognoui te in deserto in terra solitudinis. Qui eī hæc loquitur
Christus deus filiorū iacob, non recen. dñs deus dicens, & saluator nō est præter me, Christus est dei filius, fructus benedictionis illius quā nō meruit Esau, Iacob aūt adeptus est secundū uerba hæc. Et seruiant tibi populi & adorent te tribus. Esto dñs fratrū tuorum, & incuruētur ante te filij matris tuæ. Qui maledixerit tibi, sit ille maledictus: & qui benedixerit tibi, benedictionibus repleatur. Hoc nimirum in spiritu sancto agebatur, ut qñ diuidendi erant Iacob & Esau, iuxta illud diuinum oracu
Gene. 25 lū, duæ gentes in utero tuo sunt, & duo populi ex uentre tuo diuidentur: nō de Esau, sed de Iacob semen Abrahæ, quod est Christus, nasceretur: Hic ergo cū dicit, ego aūt dñs deus tuus. Notandū quod addit est terra Aegypti. In hoc nanq; breuiter astruit, quod nō sit deus recens, quāuis in nouissimis diebus de uirgine natus sit. Poterat aūt dicere sic, ego aūt dñs deus tuus ex Abrahā, quēadmodū & Iudæis dicentibus, quadraginta annos nondū habes
Iohan. 8 & Abrahā uidisti? Respondens. Amen amen (inquit) dico uobis, anteq̄ Abrahā fieret ego sum. Cur ergo dicere maluit, ex terra Aegypti? Videlicet quia tunc magis innotuit & potentiā suā ostendit in signis & prodigijs: qualia Abrahæ nō ostendit, propter qđ & Moysi
Exod. 6 tūc ait. Ego dñs qui apparui Abrahā, & Isaac, & Iacob in deo omnipotente, & nomē meū Adonay nō indicaui eis. Tunc etiā fœdus pepigit cū illis in mōte Synai, ut esset deus eorum
Exod 24 Qui dixerunt ad Masen. Omnia q̄ locutus est dñs, faciemus: & erimus obedientes. Ille uero sumptū sanguinē respersit in populū, & ait. Hic est sanguis fœderis, quod pepigit dñs uobiscū super cunctis sermonibus his. Sermonū eorundū initiū erat hoc. Non habebis deos alienos corā. Recte ergo & hic ait. Et deū absq; me nescies. Continuo quoq; addit. Et saluator nō est pter me. Iste deus & saluator Christus est. Deus quia creauit, saluator q factus hō
Mathæ 1 saluauit. Vnde & Iesus (quod interpretatur saluator) nuncupari uoluit. Vere præter hunc saluator non est, quia non est in alio aliquo salus, nec enim nomē aliud sub cælo datū hominibus, in quo oporteat nos saluos fieri. Gratiosa ualde cōmemoratio est qua tādē dicit. Ego cognoui te in deserto in terra solitudinis. Neq; enim exiguū quid est ei, qui oīa scit & oēs per scientiā nouit, notū esse per gratiā illa notitia, iuxta quā uni illorum uero Israhelitæ, scilicet Mosi dicit. Inuenisti enim gratiā corā me, & te ipsum noui ex nomine. Et qđ tūc uni illi dictū hoc esse legimus, sed qđ uni dicit, omnibus dicit: quos tunc temporis, imò & añ & post tempus illud præscitos atq; prædestinatos eligit: qa cūctorum noīa in libro uitæ scripsit. Proinde & hoc sciēdū, qa quiq; electi, in deserto cognoscūtur maxime & in terra solitudinis, in deserto huius seculi, ubi deū nemo unq̄ uidit, in solitudine cordis & occulto cōscientiæ latentis, ubi solus deus animā tentationibus circūuentā prospiciens exercet & probat, & legitime currentē cognitione sua dignam ducens, profitetur quia cognoscit. Talibus & ita cognitis siue nominatis ipse in euangelio dicit. Gaudete qa nomina uestra scripta sunt in cœlis.

FINIS LIBRI QVINTI.

RVPERTI ABBATIS TVITIENSIS IN OSEE PROPHETAM COMMENTARIORVM LIBE VI.

Exta nũc repetitiõe pctã gẽtis eiusdẽ dñs depromẽs ad auditorẽ sese cõuertit & dicit. Iuxta pascua sua adpleti sunt, releuauerũt cor suũ & obliti sunt mei. Dictũ hoc, dei qdẽ bñfacientis cõmẽdat bonitatẽ, sed nihilomin⁹ eorũ qb⁹ bñfactũ ẽ uehemẽter cõdẽnat igratitudinẽ. Simile nãq; illi ẽ qđ de eisdẽ Psalmista dicit. Et mãducauerũt & saturati sunt nimis, & desideriũ eorũ atttulit eis, nõ sunt fraudati à desiderijs suis. Et subsde. In oib⁹ his peccauerũt adhuc, & nõ cõuertent inimici mei retrorsum. Nũc ipsorũ pprietatẽ dictorũ cõsiderem⁹. Iuxta pascua sua (inqt) adipleti sunt, & saturati sunt Quẽdã nõ bonũsiue laudabile adipletiois & saturitatis modũ insinuat, ita determinãdo, adimpleti sunt & saturati sunt iuxta pascua sua. Quænã uel qualia fuerũt pascua sua? Nimirũ ea quæ desiderauerũt, ppter q̃ murmurauerũt & dedeo male locuti sunt: Exẽpli gratia, qñ dixerũt, Quis dabit nobis carnes ad uescẽdũ? Recordamur pisciũ q̃s comedebam⁹ in Aegypto gratis. In mẽtẽ nobis ueniũt cucumeres & pepones porriq; & cœpe & alia. Anima nostra arida est, nihil aliud respiciũt oculi nostri, nisi Man. Quia talit & talia desiderauerũt, & desiderãtes usq; ad nauseã impleti sunt, recte pascua sua hæc dicta sunt: neq; em̃ deũ ppt ipm, sed ppter ista secuti sunt. ¶ Ceterũ q deũ sequũt ppter ipm, nõ hęc talia dicũtur pascua ipsorũ, sed sermo dei cib⁹ uel pascua ipsorũ est, iuxta illud Deuteronomij: Quia nõ in solo pane uiuit homo, sed in omni uerbo q̃d pcedit de ore dei. Cũ ergo dicit, iuxta pascua sua adimpleti sunt, & saturati sunt uehemẽt illos repheñdit. Idẽ em̃ ẽ ac si dicat. Mãducãdo & bibẽdo totã receperũt mercedẽ suã, pro eo q; exierunt de terra Aegypti & ad tempus susceperunt legẽ dei. ¶ Omnino delictũ est propter talia pascua deũ sequi. Iccirco tales uituperans in euangelio dicit. Amen amen dico uobis, quæritis me, nõ quia uidistis sign a, sed quia manducastis ex panibns, & saturati estis. Operamini, nõ cibum qui perit, sed qui permanet in uitã æternã. Similiter & omes se existiment uituperari, quicunq; altari Christo præstò sunt, non propter dilectionẽ sacramentorũ quæ concelebrant, sed propter hoc solũ, ut de altaris sumptibus uiuant. Igitur qđ ait: iuxta pascua sua adimpleti sunt & saturati sunt, illi simile est (ut iam diximus) quod Psalmista dicit. Et desideriũ eorũ attulit eis dominus. Nimirũ talis plenitudo uentris mentis elationẽ, talis saturitas obliuionẽ dei generat. Notum & manifestũ est, quia taliter illis accidit. Vnde & continuo dicit Et eleuauerunt cor suũ, & obliti sunt mei. Nam quia terrã optimã in possessionẽ acceperunt, cuius fructibus adimpleti, & diuites facti sunt, elati in superbiã regem sibi petierunt, nolentes audire uocẽ domini & Samuelis, sed dicentes. Nequaq̃. Rex em̃ erit super nos, & erimus nos quoq; sicut oẽs gentes, & iudicabit nos rex noster. Eadem mentis elatione repulerunt domũ Dauid, & fecerunt sibi regem Hieroboam, qui pro pro uitulos illis fecit: quæ nimirũ res magna fuit obliuio dei: Iccirco nũc dicit, & obliti sunt mei Subaudiendum uero est, sed non licuit aut licebit eis penitus obliuisci. Sequitur em̃. Et ero eis quasi leena, sicut pardus in uia Assyriorum. Occurrent eis quasi ursa raptis catulis, & dirumpam iteriora iecoris eorum, & consumam eos ibi quasi leo bestia agri scindet eos. Sensus iste est. Tradam illos regnis quatuor, quæ intelliguntur per leenam & pardũ & ursam & bestiam agri, quam sine nomine posuit, ut ab illis oppressi atq; conscissi, magnitudine miseriarũ cogantur reminisci mei, cuius sunt obliti. Per istas nãq; quatuor bestias regna quatuor, scilicet Babyloniũ, Persicum, Macedonicũ, atq; Romanũ, illa maxime Danielis uisio dat intelligi, qua dicit. Videbam in uisione mea nocte, & ecce quatuor uenti cœli pugnabãt in mari magno, et quatuor bestiæ grãdes ascen debant de mari diuersæ inter se. Prima q̃si leæna, et alas habebat quasi aquilæ. Alia similis urso, Alia

Marginalia: Psal. 77 — Iudæi sequebãtur deũ ppter pascua sua, nõ ppter ipsum. — Num. 11 — Deut. 8 — Iohan. 6 — Psalm. 77 — 1. Regum. 8 — 3. Reg. 12 — Qu atuor regna — Danie. 7

quasi pardus. Quarta terribilis atq; mirabilis, & fortis nimis. Sicut ille, ita & hic bestiã quartam sine nõie posuit, dicendo, bestia agri scindet eos. Igitur ero (inquit) eis quasi leæna, & sicut pardus, id est, tradã eos Babylonijs atq; Macedonibus inuia Assyriorum, id est, pro eo quod superbe incedendo cõtra me dixerunt, Assyrij nanq; dirigentes interpretantur. Occurrã eis quasi ursa raptis catulis. Aiunt, qui de bestiarum scripsere naturis, inter oẽs feras nihil esse sæuius ursa, cũ perdiderit catulos uel indiguerit cibis. Cũ ergo per ursum apud Danielẽ regnũ Persarũ atq; Medorum significetur, non incongrue per huiusmodi ursæ ferocitatẽ illius Aman Agagitæ crudelitas pessima intelligitur, qui indignãs, quod Mardocheus nõ se adoraret, nec sibi genu flecteret, pro nihilo duxit in unũ Mardocheũ mittere manus suas, audierat enĩ quod esset gentis Iudææ, magisq; uoluit omnẽ Iudæorum, qui erant in regno Assueri, perdere nationẽ. Et quia mala hęc sub regnis iã dictis propter peccata sua erant passuri: Et dirumpã (ait) interiora iecoris eorum. In iecore nanq;, iuxta physicos uoluptatis & concupiscentiæ cõsistit uis. Itaq; per interiora iecoris, omnẽ concupiscentiã, quæ peccatũ parit breuiter innuit, quæ uidelicet interiora quasi per eiusmodi feras dirupta sunt, quia peccata illorũ regnis illis opprimentibus punita sunt. Et quia peccata ipsa in tribulatione cõfitentibus tandẽ parcere habebat subiungit atq; ait. Et consumam eos ibi quasi leo. Tradunt nanque physici, leonẽ prostrato parcere homini. Ergo ibi, id est, sub regnis illis, nõ utcũq; siue absque ulla discretione, sed quasi leo cõsumam eos, ait, quia uidelicet ira mea terribilis quidẽ super eos erit, sed prostratis & peccata sua in tribulatione cõfitentibus parcam illis. Quid tandem fiet? Bestia agri scindet eos, bestia quarta terribilis (ut ait Daniel) atq; mirabilis, & fortis nimis, dentes ferreos habens magnos, comedens atq; cõminuens, & reliqua pedibus suis conculcans, & omnino dissimilis cæteris bestijs. Quomodo scindet eos? Nimirũ exscindendo miserabili excidio, & in omnes gentes ducendo captiuos. Nũc ad ipsum populũ taliter scindendũ cõuertitur, & dicit. [Perditio tua Israhel, tantummodo in me auxilium tuum.] Ac si dicat. Tu ipse perditiõis tuæ causa es, tu tibi perditionẽ thesaurizasti recedendo à me: qui solus tibi poterã & consueuerã auxiliari, & nusquã tibi auxiliũ est, nisi apud me, si pœnitentiã egeris. Et quod uere tantummodo in ipso auxiliũ sit, increpãdo cõfirmat sequentibus uerbis. [Ubi est rex tuus? Maxime nũc saluet te in omnibus urbibus tuis, & iudices tui, de quibus dixisti, da mihi regem & principem. Dabo tibi regẽ in furore meo, & auferam in indignatione mea.] Vehementer uanã populi percutit æstimationẽ, qui regem sibi petiuit, cũ regem deũ haberet, & ab hoc percunctatur ut ad considerandũ excitet & scire faciat, quia tantũmodo in deo auxiliũ est. Similis huic percunctationi illa est. Vbi sunt dij eorum in quibus habebant fiduciã, de quorũ uictimis comedebant adipes, & bibebant uinũ libaminũ? Nam quemadmodũ illic deficiente responsione, cõpetenter subiũgit. Videte quod ego sim solus, & non sit alius deus præter me. Ita & hic, cũ dicit, ubi est rex tuus & iudices tui, de quibus dixisti, da mihi regẽ & principẽ, subiunxit atq; ait. Dabo tibi regem in furore meo, et auferã in indignatione mea. Factũ nanque hoc fuerat in primo rege Saul, quem petenti populo dederat. Deniq; in furore suo regẽ illum dedit sicut ipsa eius uerba indicant, cũ dicit. Hoc erit ius regis, qui imperaturus est uobis. Filios uestros tollet & ponet in curribus suis, facietq; sibi equites & præcursores quadrigarũ suarũ, et cętera que hoc modo concludit. Greges quoq; uestros addecimabit, uosq; eritis serui, & clamabitis in die illa à facie regis uestri, quem elegistis uobis, & non exaudiet uos dominus in die illa quia petistis uobis regem. Ita in furore suo datũ, abstulit in indignatione sua, dicens ad Samuel. Pœnitet me quòd constituerim Saul regem. Et subinde dicit scriptura. Spiritus aũt domini recessit à Saul et exagitabat eũ spiritus nequã à domino. Itidem de Hieroboam cæterisq; regibus decem tribuũ sentiendũ, quia uolentibus illis et scindentibus sese à domo Dauid, in furore suo dedit illos et in indignatione sua abstulit. Alios in uita sua, alios percutiẽs in posteritate sua. Porro Dauid neq; populus prior petiuit, neque dominus in furore suo dedit, sed dominus prior in misericordia elegit, in gratia dedit, in summa dignatione firmauit & custodiuit. Itaq; cũ dicit, de quibus dixisti, da mihi regem & principem, subaudiendũ est, et ego respondi tibi in occulto iudicio, dicẽs: Dabo tibi regẽ in furore meo, et auferam in indignatione mea. Sequitur. [Colligata est iniquitas Effraim, abscondi-

Hoste. 3 — Interiora iecoris — Danielis. 7 — Deuter. 32 — 1 Regum. 8 — Ibidem. 15

absconditum peccatum eius, dolores parturientis venient ei. Ipse filius non sapiens. Nunc enim non stabit in contritione filiorum. Iam sæpe dictũ est, Effraim id est, reges decẽ tribuũ, ita pariter uiam Hieroboam secutos fuisse, qui peccare fecit Israel, ut nullus eorũ, scriptura testante, à peccatis eius recederet. Ergo quasi quæreres quænã furoris & indignationis causa fuerit, colligata est (ait) iniquitas Effraim, id est, soluta nõ est neq; solui poterat iniquitas regum illorũ, eo quod incorrigibiles & impœnitentes fuerint, semperq; iniquitatẽ quisq; illorũ defenderit. Nam hoc est quod sequitur. Absconditũ peccatũ eius. Absconditum nanq; peccatũ dicit, ubi nulla uoce cõfessionis aperitur, imò & superbæ defensionis scuto contegitur. Ibi iniquitas ita colligata est, ut solui aut dimitti non possit. Econtra sanctus dicit. Delictum meũ cognitũ tibi feci, dixi cõfitebor aduersum me iniustitiam meã domino, & tu remisisti impietatẽ peccati mei. Ille talis filius est sapiens: de isto aũt dicitur, ipse filius nõ sapiens. Quomodo eñ sapiens filius qui à patre recessit à quo fuerat adoptatus, dicente ad Pharaonẽ, filius meus primogenitus Israel? Et quidem nunc corãm hominibus peccatũ suũ abscondit, & corãm deo cũ abscondere nõ possit impœnitẽti corde defendit: sed dolores (inquit) parturientis uenient ei. Sicut eñ mulier conceptũ suum ad tempus quidẽ dissimilare potest, sed tandẽ parturiendo doloribus attestantibus occulta prodit: sic quisquis eiusmodi est, peccatũ suũ utcunq; dissimulare ad tempus & abscõdere potest, sed in tempore suo cuncta cordis eius occulta cũ dolore manifestabũtur, iuxta illud. Nihil opertũ quod nõ reueletur, neq; occultũ quod non sciatur. Tunc utiq; parebit sibi, quia ipse filius non sapiens. Et unde hoc probatur quod sit filius non sapiens? Ait. Nunc eñ non stabit in contritione filiorũ. Et est sensus. Qui eñ uere filij sunt, ipsorũ ẽ cõtritio, & ipsi in tribulatione stant, id est, pœnitentiã agunt habentes cor contritũ & humiliatum. Deniq; ita cõteri siue confringi, hoc uere stare est, sicut de quodã eiusmodi filiorum scriptum est. Et dixit ut disperderet eos, si non Moses electus eius stetisset in confractione in conspectu eius. Nã confractionẽ, nimiã & uehemẽtẽ dicit humilitatẽ, in qua sic stetit, ut deũ teneret homo fortis dicentẽ, dimitte me. In huiusmodi contritione qui stant & filij sapientes sunt: ita eñ se conterendo per pœnitentiam sapientes filij fiunt. Is aũt qui (ut iam dictũ est) corde impœnitenti suam iniquitatẽ colligauit, filius quidẽ dici potest, dũ iactat se & dicit, unũ patrẽ habemus deũ, sed nõ sapiens filius dicitur aut est. Restat igitur, ut quẽadmodũ illi furorẽ debitũ adiudicauit atq; indignationẽ, sic econtra filijs istis, quorũ est cõtritio, id est, cor contritũ & humiliatũ, dignã & gratiosam repromittat cõsolationẽ. Audiamus illã uere magna & sonora declamatione deprōptã. De manu mortis liberabo eos, de morte redimam eos. Ero mors tua o mors, morsus tuus ero o inferne. Christus dei filius, uictor mortis & author uitæ. Hoc in persona sua magna uoce, magna ueritatis eloquitur authoritate Liberabo eos (inquit) de manu mortis, redimã eos de morte Quos eos, nisi filios, quorũ (ut iam diximus) contritio est, quorũ cor contritũ in pœnitẽtiæ studio est? Harũ in cathologo primus est Abel, cuius ipsum nomen pœnitentiæ significat lamentũ, transfertur eñ in luctũ. Ab illo usq; ad ultimũ electũ cuncti pœnitentiam agentes, & peccatores se esse confitentes. (Omnes eñi in Adam peccauerũt) consolationẽ istam accipiunt, de manu mortis liberati, de morte redẽpti. Nec uero ab re ita semel & iterũ depromitur miserationis dignatio, de manu mortis liberabo eos, de morte redimã eos: sed pro duplici morte, qua omnes mortui sumus in Adã, alia corporis, alia uero animæ. Ita q; de manu mortis scilicet eius, qua mortuus est Adam, in qua die pceptũ transgressus est, quę mors est animę, liberabo eos: de morte quã induxit deus his uerbis, quia puluis es & in puluerẽ reuerteris, quæ mors est corporis, redimam eos. Quomodo liberabo? Quasi redimam precio? Ait. Ero mors tua ò mors, morsus tuus ero inferne. Non auro neq; argento, sed morte mea mortẽ ipsorũ interficiendo. Moriar, ut ipsi uiuant, & ad infernum descẽdã Nã hoc est quod dicit ad ipsam mortẽ, ad ipsum infernũ apostropham faciens, mortis & inferni potens debellator: uitæ & mortis dominator. Ero mors tua o mors, morsus tuus ero inferne. Qualiter deberet uel posset mors mortis esse, breuiter innuit dicendo, morsus tuus ero inferne. Et est sensus Tu decept⁹ mordebis me, quẽadmodũ innuit per id quod de te ipso dicitur ad Iob. In oculis eius quasi hamo capiet eum, Item. An extrahere poteris. Le-

Margin notes: Absconditum peccatum. — Psal. 31 — Exo. 4. — Matth 10 — Contritio filiorum. — Psalm. 105 — Exo 32 — Iohan. 8 — Abel primus pœnitentium — Rom. 3 & 5 — Duplex mors — Gen. 3 — Morsus tuus ero inferne

Iob.40 uiathan hamo? Ego factus homo tibi hamus ero, quia quemadmodũ in hamo carnis tene ritudo ostenditur, & acumen ferri occultatur. sic humanitatis infirmitas te humani gene= inimice inuitabit, ut mordeas: & diuinitatis interior fortitudo transfiget, ut captiuus pen= deas. Quia taliter morsus tuus efficiar, mors mortis ero: quia uiscera mortis interiora tua in inferne nõ sustinebunt, cũ uitã momordieris, & dirupto uẽtre uitã remittes, morte mortua euadentibus uiuis quicunq; uita ista sunt digni. Aliter infernõ Christus momordit, quan= Roma 9 do partẽ, suos uidelicet electos liberauit: partem autẽ, id est, reprobos reliquit. Nam ex eo ꝙ mordemus, partẽ cõsumimus, partem relinquimus Sequitur. [Consolatio abscondi ta est ab oculis meis, quia ipse inter fratres diuidit.] Vbi audiuit propheta de gratia liberatoris & redemptoris ꝙ gauderet: uidit etiam ꝙ carne sua de gente sua uel fratribus su is Israelitis, ꝙ merito doleret, Illud uidelicet quod & Apostolus pene inconsolabiliter ge= mit his uerbis. Veritatẽ dico in Christo, non mentior, testimoniũ mihi perhibente consci= entia mea in spiritu sancto, quoniam tristitia mihi est magna, & cõtinuus dolor cordi meo. Optabam enĩ ego ipse anathema esse à Christo pro fratribus meis, qui sunt cognati mei se= cũdum carnem, qui sunt Israelitæ quorũ adoptatio est filiorũ, & gloria, & testamẽtum, & le gislatio, & obsequiũ, & promissa: quorũ patres, & ex quibus Christus secũdũ carnem, qui est super omnia deus benedictus in secula amen. Diuisionẽ inter fratres, quã illic Aposto= lus continuo dolore gemit, hic futuram luget, dicens, Consolatio abscondita est ab oculis meis. Quis ita inter fratres diuisit, nisi infernus, cuius morsum se fore liberator & redẽptor dixit? Diabolus nanq;, qui designatur nomine inferni, Iudæos excæcando, à fratribus ipso rũ, & apostolis eius diuisit, ut eijcerent eos, & oporteret illos euangelizare potius gentibus extraneis Propter hoc (inquit) abscondita est cõsolatio ab oculis meis. Non dicit, perijt cõ solatio, sed adscõdita ẽ, id est non cito potest inueniri, nõ leuiter possum cõsolari. Inuenitur aũt in illa spe, q̃ & Ap'lus seipm consolatus est, q cũ dixisset: Cęcitas ex parte cõtigit in Isra el. subiunxit, donec plenitudo gentiũ subintraret, & sic oĩs Israel saluus fieret. Ad hũc sen= sum ptinet id q̃d continuo hic propheta subiũgit. [Adducet ventũ vrẽtẽ dñs de deser to ascendentem, et siccabit venas eius, et desolabit fontẽ eius, et ipse diripiet the= saurũ omnis vasis desiderabilis] Ventũ urentẽ hoc loco spm̃ sanctũ dicit, queadmodũ & illic iuxta mysticũ sensum gr̃æ, quæ nos in baptismo Chri saluauit. Cũq; extẽdisset Mo ses manũ sup mare, abstulit illud dominus uento flante uehemẽti & urẽte tota nocte, & uer tit in siccum. Ventũ ergo urentem, id est, spiritũ sanctum uehementer ardentem adducet dominus subauditur, cũ plenitudo gentium introierit: & siccabit uenas eius, subauditur, in ferni: & desolabit fontem eius, auferendo scilicet omnes causas & abundantiã incredulita= tis, ut reliquiæ Israel saluæ sint. Interim & ipse (inquit) diripiet thesaurũ omnis uasis deside rabilis, quia uidelicet ipse est ille qui fortior superuenit, cũ fortis armatus custodiret atrium suum, & uniuersa arma illius distribuit. Vas desiderabile & thesaurus præciosus utiq; est o mnis electus. Et quia neminẽ relinquit, siue gentilis siue Iudæus sit, quicunq; inuocat no= men domini, recte uniuersali enũciatione dictũ est, & ipse diripiet thesaurũ omnis uasis de siderabilis Hoc fit & fieri nõ desinit per uentum de deserto ascendẽtem, scilicet per spiritũ sanctũ de humilitate Christi procedentẽ, qui à suis desertus fuerat. Ventũ urentẽ, id est, car nis petulantiã & humores uitiorũ suo calore desiccantem. ¶ Tandẽ & huius sextæ repe= titiõis fine in Christũ, qui iustitia nostra est, reductio Septima, q̃ & ultima, sic inchoat pec catorum & eiusdem iustitiæ cõmemoratio. [¶ Pereat Samaria, quoniam ad amari tudinem concitauit deum suum. In gladio pereat, paruuli eorum elidantur, & foe tę eius discindantur.] Dissimile hoc initiũ est cæteris omnibus, quia uidelicet illa talia sunt, ut peccata replicent & præ oculis ostendant: hic aũt, tanquam desperata correctione statim in primo sermone non tã peccata q̃ idolorum uindicem depromit sententiam. Pereat (inquit) Samaria. Quare? Quoniã ad amaritudinẽ cõcitauit deum suũ. Magna hæc & ter ribilis causa siue accusatio est. Deus enĩ naturaliter dulcis est, nec parua potest esse causa, per quam ad amaritudinem concitatus esse uideatur. Crimẽ impœnitens hoc efficit, & hui' criminis rea fuit Samaria, cuius de regibus nullus omnino recessit à peccatis Hieroboam, qui peccare fecit Israel. Pereat ergo (inquit) quia iustitiæ concedendum est, nullã enim quippe pec cor

Diuisio inter fratres luctuosa

CAPI. XIIII.

Cur impœni- tens Samariæ.

pe cor impœnitens cõsequitur ueniã. Nec uero solummodo secũdũ animã, uerumetiam secũdum corpus ut pereat concedendũ est. Iccirco cũ dixisset, pereat Samaria, corporalẽ quoq; concessit perditionem, dicẽdo, in gladio pereat, &c. ¶ Hic à nomine uel cõdemnati one Samariæ synagoga illa nõ excipitur, quæ peccatũ Samariæ supergressa est, dũ non tãtummodo, ut illa, scidit se à domo David, uerũetiam (ut sepe iam dictũ est) crucifixit Christum filiũ David filium dei, & iccirco periit, quoniã ad amaritudinem cõcitauit deum suũ, in tantum ut sitientem in cruce potaret aceto, siue (ut alius Euãgelista scribit) uinũ daret ei bere cum felle mixtũ. Proinde ut periret illa, dominus ipse cõcessit, & ore proprio prædixit. Et quia iustitiæ ratio postulabat, ut periret, per humanitatis quidẽ affectum fleuit sup illam, & flendo prædixit: sed per diuinitatis uirtutẽ impassibilẽ, super ipsam quam flebat, fixam & immobilem sententiã tenuit. Dixit Samariæ ut pereat, dicat nunc Israeli quid faciat, ait. [Conuertere Israbel ad dominum deum tuum, quoniam corruisti in iniquitate tua,] Qui hæc loquitur in calce uoluminis, ipse est Christus, finis omnis cõsummationis, qui missus ad oues quæ perierunt domus Israel, sic prædicare exorsus est. Pœnitentiam agite, appropinquabit eñ regnum cœlorum. Secundũ eundem sensum hic dicit. Cõuertere Israel ad dominũ deũ tuum. Causam confestim, cur conuerti oporteat, uel unde pœnitentia sit agẽda, subiungit, quoniã corruisti in iniquitate tua. Cum dicit, in iniquitate tua, breuiter insinuat, quod omni peccanti iniquitas, quãcũq; perpetrauit, sibimet à seipso sit imputanda, ne ullo modo se excuset aut defendat, sicut fecit Adam, in quo oẽs peccauimus & corruimus, tam gentes q̃ Iudæi, quẽadmodũ Apostolus dicit. Eramus eñ aliquãdo & nos filij iræ sicut & cæteri. Illi originali peccato actuali iungendo peccata, nõ minus Israel q̃ gens aliqua corruit, sicut hactenus sermo propheticus peccata eius totiens cõmemorando comprobauit. Cõuertere igiturò Israel tu primus, cõuersione quippe opus est, quia corruisti: & hoc ipsum confitere, quia in iniquitate tua corruisti, nam cõfessio hęc initium est cõuersionis. Dicant forte aliqui, quemadmodũ & illi, qui compuncti corde dixerũt ad petrum & ad reliquos apostolos. Quid faciemus uiri fratres? Ad hæc uel huiusmodi quæcunq̃ perterriti dicere possunt, compuncti, & iniquitatem suã cognoscentes, protinus occurrit & dicit. [Tollite vobiscum verba, et conuertimini ad dominum: et dicite ei. Omnem aufer iniquitatem, et accipe bonum, et reddemus vitulos labiorum nostrorum.] Qui cõuertimini ad dominũ, uerba (inquit) tollite uobiscũ. Quare uerba & nõ potius munera? Videlicet, ut sciatis, quia nõ est difficultas apud deum, non exigit à uobis illa quæ forte nõ possetis cõsequi pro redemptione animarum uestrarũ. Non ergo dico, tollite aurũ, tollite uobiscum argentum, seu multitudinẽ hircorũ aut uitulorum, & cætera talia, quæ nõ omnibus præstò sunt: sed uerba quæ cõsequi potestis absq; dispendio rerũ, uerba confessionis & precũ tollite uobiscum: & hæc uobis in promptu adesse possunt, deo autem pro salute uestra sufficiunt, & pro iniquitatibus uestris satisfaciũt. Cũ istis subsidijs cõuertimini ad dominũ deum, qui uestrorũ nõ eget bonorũ, & sicut iam dixi, non soliciteminі, quasi munera nõ habentes grandia preciosi auri & argenti, quibus honoretis propiciandam faciẽ tam magni, tã potentis domini, sed dicite illi. Omnẽ aufer iniquitatem, & accipe bonũ. Non dicatis, nõ habemus iniquitatem, quia tũc mẽtimini & uosipsos seducitis: sed dicite ei, Omnẽ aufer iniquitatẽ, quia iniquitates nostrę multę sunt. Confidenter dicite, & accipere bonũ, sciẽtes quale requirat bonũ, & hoc sciendo subiungite, & reddemus uitulos nõ armentorũ, sed labiorũ nostrorum. Sufficiens nanq; es, plenus es. Atq; iccirco nõ opus habes manducare carnes taurorũ aut potare sanguinem hircorũ, sed tãtummodo ut immolentur tibi uituli labiorum, id est sacrificiũ laudis: & hoc melius placebit tibi, quia testimonium est bonæ uoluntatis. Proinde Psalmista cũ dixisset: Laudabo nomen dei cũ cãtico, & magnificabo eũ in laude, qđ nimirũ est uitulos labiorũ reddere, subiunxit atq; ait. Et placebit deo super uitulum, nouellũ, cornua producentem & ungulas. Hoc interea prouidẽdum est, ne post redditos labiorũ uitulos, id est, post uerba cõfessionis & laudis iterentur opera iniquitatis. Itaq; sequitur, & super hac re instruit eos quid dicant, quid promittant, dũ ex persona ipsorum uerba infert huiuscemodi. [Assur non saluabit nos, super equos non ascendemus, nec dicemus vltra, dij nostri opera manuum nostrarũ, quia eius

Margin notes: Ioh. 19 / Mat. 27 / Lucę. 19 / Mat. 15 / Ibidẽ. 4 / Ephe. 2 / Acto. 2 / 1. Iohan. 1 / Psal. 49 / Vina labiorum / Psal. 68

qui in te est misereberis populi. Subaudiendum nanq; est, & hoc dicite ei. Et quid est hoc dicere ei? Assur non saluabit nos, nisi ac si dicant, Non sicut hactenus fecimus, confidemus in homine, neq; ponemus carnem brachium nostrũ? Sæpe nanq; Israel (sicut sacræ testantur historiæ) confisus est in principibus & in filijs hominũ, & auxilia quæsiuit ipsorũ quorum Assyrij potentissimi fuerunt. Item quid est dicere ei, super equos nõ ascendemus nisi ac si dicant, hi in curribus & hi in equis: nos autẽ in nomine domini dei nostri inuocabimus? Deniq; & in hoc Israel peccauit, quod super equos ascendere nimiũ affectauit, male æmulando currus & equitatũ Pharaonis, cum filij Israel de Aegypto pedites exierũt, & gloriose saluati fuerint: Pharao uero cũ curribus et equitibus suis in mari demersus perierit. Propterea redarguit eos alio loco scriptura dicens. Aegyptus eñ homo & non deus, & equi eorũ caro & non spiritus. Iccirco rex Israel, quãdo uenit benedictus in nomine domini, nõ super equũ aut super currum ascendit, sed super pullũ asinæ filium sub iugalis, in contemptũ superbiæ seculi maxime gloriantis in curribus & in equis. De tertio quod dicũt nec dicemus ultra, dij nostri opera manuũ nostrarũ, notũ est ex quo cœperint ut dicerent, isti sunt dij tui Israel, qui te eduxeruut de terra Aegypti, cũ formassent uitulum in ipso exitu de terra Aegypti: & quomodo ex tunc peccauerunt in idolis, sicut scriptũ est. Et cõmixti sunt inter gentes, & didicerunt opera eorũ, & seruierunt sculptilibus eorũ. ¶ Super tribus itaq; sceleribus emendationẽ promitte inquit, de quibus omnia pendẽt peccata, quorum unũ est cõfidere in filijs hominũ, aliud magnificari in multitudine equorũ & curruum. Tertiũ cõtaminari in sordibus idolorũ. Et istis eñ omnia generãt peccata, quæcũq; populum Israheliticũ non minus q̃ cæteras gentes admisisse, scriptura tã historica q̃ prophetica narrat aut reprehendit. Qua uero fiducia, qua uirtutis uel possibilitatis conscientia tantam tantorũ criminũ emẽdationem promittere debetis? Nunquid confidere potestis, quirib⁹ uestris excutere possitis iugum cuiuscũq; peccati, cui uos semel tradidistis. Non utiq;, quia non uolentis, neq; currentis sed miserentis est dei. Cum ergo dixeritis, Assur non saluabit nos, super equos non ascendemus, nec dicemus ultra dij nostri opera manuum nostrarũ: quod est omnimodam spondere peccatorũ emẽdationem, etiam dicite ei, quia eius qui in te est misereberis populi, ut sit sensus. In tuæ miserationis auxilio sperantes hæc promittimus: quia tuum est, & honorem tuũ condecet, ut illius populi, qui in te est, qui in te credit, miseriaris, manumq; porrigas, ut mala consueta relinquere, pristinamq; conuersationem possint in melius mutare. Quicũq; hæc uerba uobiscum tollitis, quicunq; huiusmodi labiorum uitulos redditis, pœnitentiæ studio dediti, audite quid ipse, qui ad pœnitentiã inuitat, consilio salutis uestre iamdudũ elocutus sit. Sanabo contritiones eorum, diligã eos spontanee, quia auersus est furor meus ab eis. Ero quasi ros, Israhel germinabit quasi lilium. Erumpet radix eius vt libani. Ibunt rami eius, & erit quasi oliua gloria eius, & odor eius vt libani. Conuertentur sedentes in vmbra eius viuent tritico, & germinabunt quasi vinea. Memoriale eius sicut uinum libani. Manifestius hic ipsa loquitur persona saluatoris, suum ad salutẽ pœnitentium repromittens aduẽtum, promissione dulcisona, dulcedine gratiosa. Sanabo (inquit) cõtritiões eorum, id est, in gaudium cõuertam tristitiam illorum quicũq; ad pœnitẽtiam contristati sunt, habentes cor cõtritum & humiliatum. Tales nanq; cõtritiones eorum sanatione digne sunt, tales cõtritiones paracletum, id est, cõsolatorem merẽtur habere spiritum sanctum. Nõ pro muneribꝰ quæ ipsi priores mihi dederunt, Quis eñ prior dedit mihi & retribuetur ei? sed gratis sanabo eos, gratuita peccatorum remissione curabo eos. Et hoc est quod ait, diligam eos spontanee. Spõte ueniam, & homo factus spontaneum subito sanandi officium. Quia auersus est (inquit) furor meus ab eis, iuxta quod alibi scriptum ẽ super hac eadem re. Benedixisti dñe terram tuam, auertisti captiuitatem Iacob. Remisisti iniquitatẽ plebis tuæ, operuisti oĩa peccata eorum. Mitigasti omnem iram tuam, auertisti ab ira indignationis tuæ. Iratus quippe fuerat deus humano generi in Adam, & iram illam omnes portauimus. Vnde & alibi dicit. Quia defecimus in ira tua, & in furore tuo turbati sumꝰ. Meus ille furor auersꝰ est ab eis, in plenitudine temporis, quando completũ est quod prædictum fuerat, Benedixisti domine terram tuam, ut uidelicet de sacra uirgine nascerer ego nouus Adam, Nã eandemin

Margin notes: Psal. 19 — Psal. 105 — Tria scelera Israel — Psalm. 84

dem intendens benedictionem, ero (inquit) quasi ros, Israel germinabit quasi lilium. ¶ Etenim quasi ros extitit, quando per spiritus sancti gratiam, uirginem obumbrans, in uterum eius descendit. Tunc ueraciter germinauit Israel quasi lilium, quia ueri Israhelitæ, scilicet apostoli non in carne, sed in spiritu fructificauerunt, noua conuersatione imitantes lilium, id est, magistrum & præceptorem suum Christum, uirgineæ pulchritudinis filiū. In illa pulchritudine fortitudo nihilominus aderit, ut constantissime sint fidei: propter quod cōtinuo dicit. Erumpet radix eius ut libani. Libanus quippe mons est, cuius ligna excellentissima, quantum ad auras extendunt uerticem, tantum radicem in ima demergunt, ut stabili mole consistant, & nulla tempestate quatiantur, Libanus quoq; nomine suo eandem, quam & lilium, mundiciæ pulchritudinem significat, interpretatur enī candidatio. Ergo erumpet radix eius ut libani, id est, apostoli cæteriq; prædicatores de radice Israel, quæ christus est tales consurgent, ut sint fide fortes, conuersatione mundi. Ibunt rami eius, id est, proficient de uirtute in uirtutem auditores eius. Et erit quasi oliua gloria eius, id est, loquetur (sicut alibi scriptū est) pacē gentibus. Oliua nanq; pacem significat, & apud gentiles quoq; in medio bellorum furore pacis insigne esse consueuit. Erit ergo gloria eius, quasi oliua inquit, id est, pacem euangelizabit, pacem inter deum & homines confirmabit: sicut & tunc significari uoluit, quando ueniens ad passionem, per quam nos deo reconsiliauit, cum ramis palmarum & oliuarum susceptus est à turbis. Et odor eius ut libani, subauditur erit, id est, bonā ubiq; opinionem habebit, dicente Apostolo, Christi enim bonus odor sumus in omni loco. Iste odor, ista pacis & misericordiæ gloria, gentes ad credendum inuitabit. Sequitur ergo. Conuertentur sedentes in umbra eius. Conuertentur sedentes, id est, conuersi sedebunt in umbra eius, & propter hoc ipsum quod sedentes erunt, protegētur sub umbra eius. Sessio nanq; humilitatem significat, iuxta quod Psalmista cum dixisset. Vanum est uobis añ lucem surgere, subiunxit atq; ait, surgite postquam sederitis, id est, tunc demum sperate exaltari postquam uosmetipsos humiliaueritis. Taliter sedentibus uitalis alimonia cęlitus administratur, & de bono semper proficiūt in melius. Dicit itaq; continuo. Viuent tritico, & germinabunt quasi uinea. Triticū nanq;, quo interior homo uiuit, est sermo dei: cuius nimirum intelligentia, non erectis, sed sedentibus, id est, non superbis, sed humilibus dari cōsueuit. Sane uinea, cuius secundum similitudinem germinare dicuntur, à mala uinea distinguenda est. Est enim mala uinea, de qua dicitur in cantico Deuteronomij. De uinea Sodomorum uinea eorum, & de suburbanis Gomorræ. Ait ergo. Memoriale eius sicut uinum libani. Multum nanq; uinea hæc per hoc ipsum, quod dicitur, memoriale eius sicut uinū libani, ab illa discernitur uinea Sodomorū, cuius uua dicitur, & est uua fellis, cuius botrus dicitur & est amarissimus. Deniq; uinum libani, imò & ipsum libanum serpentes fugere dicūtur, maxime propter odorem cedri, quem non possunt ferre: illic autem dictum est, fel draconum uinum eorum, & uenenum aspidum insanabile. Potest tamen uinum libani uinū mixtum dici, & diuersis pigmentis cōditum, ut odorem habeat suauissimum: quorum uidelicet pigmentorum thus maxime odoriferum est, libanus nanq; apud Græcos & Hæbræos & mons dicitur & thus. Sequitur. ⌊ Effraim quid mihi ultra idola. Ego exaudiam & dirigam eum, ego ut abietem uirentem, ex me fructus eius inuentus est ⌋ Triūphaliter in ultimis aduersarium percutit, consummatā prospiciens uictoriam in proposito suo, gratia dei. Siquidem Effraim iste est omnis aduersarius ueritatis, quisquis usquam scandalum uel offendiculū animabus posuit aut ponere nō desinit, ne pertingat ad noticiā ueritatis, scdm exemplū illi⁹ Effraim, id est, Hieroboā de tribu Effraim, q aureos fecit uitulos, hoc intendēs ne filij Israel ascendendo frequēter ad orandū in Hierusalē, aliqñ reuerterentur ad domum dauid. Et quidem tunc ille secundum intentionem suam præualuit, & in peccato idololatriæ populum detinuit. At uero cū modo supradicto factus fuero quasi ros, & Israel germinauerit quasi lilium ò tu Effraim, quid mihi ultra idola? Nunquid in uia prædicationis euangelicæ mihi ostendere poterunt? Nunquid spiritualem Israel ab oriente & occidente uenientem ad fidem euangelij, ut credat in me filium Dauid, auertere poterunt simulachre uel figmenta mendacij tui: sicut carnalem Israhel, ne ascenderet in Hierusalem, & reuertetur ad regem suum DAVID, auerterunt aurei uituli? Non. Sed quid?

Christi quasi ros in virginem

Libanus

Zach. 9

2. Corin. 2

Sedere humillimum est.

Psal. 122

Deut. 32

Vinum libani

Effraim omnis aduersarius ueritatis.

Spiritualis Israel.

Ego exaudiam & dirigam eum, ego ut ebietem uirentem, subauditur, dirigam eum. Via recta conscendet ille spiritualis Israel in cœlestem Hierusalem secundum similitudinē abietis uirentis, & recta statura sursum tendentis: ut perueniat ad regem suum Daaid, ad me deum & saluatorem suum filiū Dauid. Eo tendentem ego exaudiam & dirigam eum, & hic fructus eius: ut scilicet perueniat eo quo tendit: ex me inuentus est, quia uidelicet sine me nihil facere potest: & hoc ipse confitens, multū carnali Israheli dissimilis est, qui suam iustitiā statuere uolens, iustitiæ dei subiectus non est. [Quis sapiens, & intelligit ista: intelligens, & sciet hec?] Hunc uersiculum ab exordio uoluminis semper præ oculis habuim⁹, & iccirco semper scripturam hāc, tanquam uere cœlestis thesauri clausam uenerantes thecam nihil condignum nos effari posse perspeximus: siue aliquem quicunq; ille sit: nisi cui aperire dignat⁹ sit sanctus & uerus qui habet clauim Dauid, qui aperit & nemo claudit: claudit & nemo aperit. Si enim ipse qui scripsit, uel difficile uel impossibile confitetur, intelligere & scire hæc: quid nos facere possumus, qui lippientibus oculis & peccatorum sordibus obscuratis clarissimum iubar solis non possumus intueri? Veruntamen quæcunq; illa sunt, q̄ adhuc clausa nos latent: quantulacunq; illa sint, quæ exinde nos intelligere uel scire potuimus, dicamus cū ipso in conclusione id quod uerum est. [Quia recte vie domini, & iusti ambulabunt in eis. Preuaricatores vero corruent in eis.] Viæ domini, de quibus maxime in hoc propheta tractatur, illa sunt iudicia domini uere incomprehensibilia, q̄bus à Iudæis recessit & ad gentes transiuit. In istis uijs iusti ambulant, exempli gratia, Paulus Apostolus uas electionis: qui quamuis dolore continuo doleat pro eisdem fratrib⁹ suis nihilo minus tamen rectas confitetur uias domini, & dicit. O altitudo diuitiaꝝ sapientiæ & scientiæ dei, q̄ incomprehensibilia sunt iudicia eius, & inuestigabiles uiæ eius. Præuaricatores uero, maxime Iudæi, corruunt in eis, dum se iustificant, & ueritati resultant, inuidentes gentium saluti. Animaduertimus quippe maxime ex hoc propheta (sicut suo iam loco diximus) conuinci, non minus illos q̄ gentes peccasse, & indiguisse gratia dei: quod Apostolus ad Romanos scribens, uehementer affirmat dicēdo. Eadem enim agis, quæ iudicas. Deniq; super hoc septies (sicut nos distinximus) in isto conuincuntur propheta, quia uidelicet septies peccata illius populi replicans, per singulas uices in gratiam uel aduentum Christi recurrit: cuius solius omnem hominem, tam Iudæum q̄ Gentilē iustificat.

Ioh. 15. — Rom. 10 — Humilis cōfessio autoris. — Rom. 10 — Ibid. 11 — Rom — Deut. 28

Proinde illud, quod populo præuaricatori Moses imprecatur, cū dicit, Tradat te dominus corruentem ante hostes tuos, per unam uiā egrediaris contra eos, & per septem fugias. In ista quoq;, quamuis habili scriptura delectabiliter spectari potest, uiri præuaricatores iam dicti, seipsos iustificantes, conuincuntur repetitione septemplici, atque ita corruunt septies.

FINIS LIBRI SEXTI ET VLTIMI IN OSEE PROPHETAM.

QVi operãtur in me(ait sapiẽtia) nõ peccabũt, & q elucidãt me, uitã æternã habebũt. Sapiẽtia q̃ hæc loqtur, Chrũs est, quẽ & Aplus pdicat dei uirtutẽ & dei sapiẽtiã: q̃ & alibi ptestat. Ego(inqens) ex ore altiss. pdiui primogenita añ oẽm creaturã. Hęc sapiẽtia maxime in pphetis latet, & iccirco elucidari postulat: magnã elucidãtib' sese remunerõnẽ.i. uitã æternã re pmittẽs. Tãte remunerati õis spe, studiũ nostrũ nos exigui sanctorũ patrũ cõiũgim' studijs, q summope desudauerũt, tã in ppheticis q̃ in cæteris sanctis scripturis: hoc studẽtes, ut sapiẽtia dei Chrs, q̃ latebat i illis, posset agnosci, & faciẽ ei' expositio clara legẽtib' insignit ostẽdere, quã sub lrę grosso uelamie puidẽtia sancti spũs idignis occultã eẽ uoluit. Hancq; uitę æternę spẽ, prima iã & pparatoria merces corroborat atq; lætificat, si fiat nobis qd pmisit, dicẽs: Et q operãt in me, nõ peccabũt. Sicut eni multã malitiã docuit otiositas, sic ecõtra occupatio bona, & meditatio scripturarũ sępe cogitatiões nequã & grãdia q̃ subintrare poterãt, excludit pctã. Fere de oib' q̃ scriptitare audem', ul hactenus ausi fuim', hęc apud oẽs nr̃a respõsio uera eẽ pt, ut nequaq̃ psumptiõi seu uanę temeritati deputẽt, q nos postremi hoies, post magna sanctorũ patrũ opa i scripturis sapientię qcq̃ opamur, qa uc iccirco talit exercemur, ut scdm pmissiões ei', & in psenti nõ usq; q̃q; peccem', & in futuro uitã ęternã habeam'. Igit oculo simplici.i. intẽtiõe fideli te reqrentes, teq; elucidare cupiẽtes, nos aspirãdo pueni, & adiuuãdo psequere sapiẽtia dei, q̃ in te opantib', teq; elucidãtib', tantã remuneratione re pmittis: & post Osee scdm Iohel, q illũ in ordine duodecim pphetarũ sequitur, reuelata facie nobis annue cõtẽplari. ¶ Finis Prologi.

Meditatio in scripturis.

RVPERTI ABBATIS

TVITIENSIS IN IOHEL PROPHETAM. COMMENTARIORVM LIBER PRIMVS.

Verbũ dñi Christus est

IOHEL.

VErbũ dñi quod factũ est ad Iohel filiũ Phatuel.] De eo quod ad prophetas dicitur uel scribitur esse factũ uerbũ dñi, in initio prophetæ pcedẽti, scilicet Osee dixim', scdm patrũ sanctorũ sentẽtiã, fideiq; catholicæ regulã qa uidelicet ad pphetas qdẽ factũ est.i. in tpe uel ex tpe accessit hoc uerbũ. Ad deũ aũt nequaq̃ factũ est: neq; eni factura est, sicut Ariani garriũt, sed in principio erat apud ipm. Hoc nãq; uerbũ est Chrũs fili' dei, quẽ & hic Iohel fili' Phatuel, tã pprio q̃ paterno noie significat nõ min' q̃ pcessor ei' Osee fili' Betheri. Iohel nãq; est de'. Phatuel latitudo dei interptatur. Porrò de uerbo dñi, de Chro filio dei, iãdudũ longo uictrix certamie fides obtinuit, & predicat qa est de'. Et q̃ est latitudo dei, nisi dilectio uel charitas dei? Eteni Psalmista cũ dixisset: oĩs cõsummatiõis uidi finẽ, charitatẽ intelligi uolẽs: de q̃ & Aplus: Finis(inqt) pręcepti est charitas cõtinuo subiũxit, latũ mãdatũ tuũ nimis. Hui' nimię latitudinis dei Chim eẽ filiũ aplus idẽ cõfirmat his uerbis. Qui eripuit nos de ptãte tenebrarũ, & trãstulit in regnũ filij dilectiõis suæ. Igitur & hui' tã propriũ q̃ paternũ uocabulũ, hoc innuit, qa hi ad q̃s facti' ẽ sermo dei, p grãm sunt dij & filij dilectiõis dei, sicut & ipe unic' dilectiõis fili' scriptũ eẽ meminit, dicẽs Iudæis. Nõne scriptũ est in lege uestra: ego dixi dij estis & filij excelsi oẽs? Nõ pauca uel parua esse existimãda sunt, ea q̃ dictur' est, propheta tãti noĩs, licet sermone breui pręsertim qa sic incipit. [Audite hoc senes, & aurib' pcipite oẽs habitatores terre. Si factũ est in diebus uestris, aut in diebus patrũ uestrorũ, sup hoc filijs uestris narrate, & filij vestri filijs suis, & filij eorũ generationi altere. Residuũ erucę comedit locusta, & residuum locuste comedit bruchus, & residuum bruchi comedit rubigo. Expergiscimini ebrij, & flete, & vlulate oẽs qui bibitis vinũ in dulcedinẽ, quoniã perijt ab ore uestro] Hæc & cætera q̃ sequũtur uere multa & magna sunt, talisq; mod' ipe dicendi q̃ enũciãtur, imò fortiter aurib' nr̃is illudũtur, ut uere nõ solũ dormientes uerũetiã p ebrietate absorpti & sepulti reputẽtur, quicũq; ad clamores istos tã terrificos nõ excitantur. Prædicit eni, tã primũ q̃ scdm domini nostri Iesu Christi aduentũ, diem magnũ & horribilem: hoc uehementer intendens, ut homines ad eius aduentũ per pœnitentiã sese præparẽ-

Psal. 118.
1. Thimo. 1.
Colos. 1.
Ichan. 10.
Vehemens annunciandi modus.

Summa hæc prophetæ intentio est. Etenim quęcunque alia prius uel citius uętura prędicit, iccirco & à deo fieri, & per prophetas prænunciari oportuit, ut citius adimpleta, fidem mortalibus facerent de maioribus longo post futuris. ¶ Notanda igitur mira discretio prophetæ, imò spiritus sancti per prophetam loquentis, qui apud multitudinem non unius moris sese uerba facere præsentiens, ita in exordio quo attentos facere intendit cunctos auditores, bifariam discernit ac distinguit, Audite (inquit) hæc senes, & auribus percipite omnes habitatores terræ. Senes & habitatores terrę, hoc differunt, quod cœli & terra apud Esaiam dicentem. Audite cœli & auribus percipe terra. Senum quippe talium tam uenerabilis senectus est, ut etiam cœli merito uocentur. Senes uidelicet, propter mentis caniciem uel sensuum maturitatem, iuxta illud sapientis, Senectus enim uenerabilis est, non diuturna, neque annorum numero computata, cani enim sunt sensus hominis, & ætas senectutis uita immaculata. Cœli autem, pro eo quod dicere possunt, nostra autem conuersatio in cœlis est. Porrò habitatores terræ cum reprehensione hic dicuntur omnes illi, qui tam terrena corda gerunt, & adeo terrena sapiunt, ut terra quoque uocari mereantur, de qualibus & ad serpentem dictum est, terram comedes cunctis diebus. ¶ In duas partes istas omne hominum genus diuiditur, & utraque pars hic in isto propheta inuenit uel audit unde excitetur siue terreatur. Nam alij sunt quorum ita incanuit fides, exemplo senis Abrahę patris ipsorum, ut de actibus hominum curam esse deo non dubitent, & audientes promissionem de Christo uęturo, minasque de iudicio futuro, quamuis temporalibus prosperis abundent, nihilominus tamen uętura credant atque formident. Alij uero & istis multum dissimiles sunt, qui dum, modo præsentibus bonis affluant de futuris bonis aut malis nullum habent respectum. Illos nimirum temporalibus oportet aduersis excitari, ut saltem uexatio sola intellectum det auditui. Itaque iam in exordio postulata attentione, ut omnes habeant aures audiendi, confestim dicit. Si factum est istud in diebus uestris, aut in diebus patrum uestrorum, super hoc filijs uestris narrate, & filij uestri filijs suis, & filij eorum generationi alterę. Ac si dicat. Nulla hæc meminit ætas quæ dicturus sum, nec uestro nec patrum uestrorum atque maiorum facta sunt tempore. Quæ sunt illa? Residuum (inquit) erucæ comedit locusta, & residuum locustæ comedit bruchus, & residuum bruchi comedit rubigo. Mala de proximo uętura præmisit habitatoribus terræ: postea dicturus de Christo iudicioque futuro, qualia debeant expectare, ut dubitare illis non liceat de rebus maioribus procul uenturis, cum ista de rebus minoribus prophetiæ pars cito completa fuerit. ¶ Denique per erucam Assyrios Babylonios atque Chaldæos intelligimus qui de uno orbis clymate procedentes, tam decem tribuum quas Hieroboam seperauit à domo Dauid, quam duarum, hæc est Iuda & Beniamin, cuncta uastarunt. Per locustam Medos Persas, qui subuerso imperio Chaldæorum Iudæos habuere captiuos. Per bruchum Macedones & omnes Alexandri successores, maximeque regem Anthiochum cognomento Epiphanem, qui instar bruchi sedit in Iudęa & omnes priorum regum reliquias deuorauit, sub quo Machabæorum bella narrantur, Per rubiginem impium Romanorum, qui quarti & ultimi in tantum oppressere Iudæos, ut de suis eos finibus protrahentes ducerent uel transmitterent captiuos: cuius rei mirabilem atque miserabilem tragœdiam plenius scribit Iosephus septem uoluminibus Vespasiani & Titi denarrans triumphos. Hæc quatuor regna subuerterunt Iudæam ¶ Nec mirum quod hic ipsa eadem regna sub nominibus uermium eiusmodi pronunciantur, quæ apud Danielem per feras terribiles, Leænam, ursum, pardum, & aliam quæ sine nomine mirabilis & fortis dicitur, dentes ferreos habens magnos, significantur. Etenim contra hominum quidem, maxime Iudæorum imbecillitatem, regna illa quasi bestiæ fortes atque feroces extiterunt: sed coram omnipotentia diuinitatis infirma & fragilia, siue etiam exigua tanquam locusta, uelut eruca, quasi bruchus, & ceu rubigo reputata sunt, & uana fuit omnis pulchritudo eorum. Saltem hæc auribus percipite omnes habitatores terræ. Si iam dicerem uobis illud, quod post aliqua dicturus sum senibus, de aduentu domini & de die eius uęturo magno & horribili, nihilque mali siue aduersi contigeret uestris diebus, dormitaretis lasciuientes in stratis uestris, & conuersi in latus aliud diceretis mihi, in tempora longa fiet istud: sed nec fidem adhiberetis meis sermonibus. Aliter audiunt senes. Neque enim afflictionibus excitati, sed pro sola dilectione ad custodiam euigilant mandatorum dei. Abraham senex bonæ senectutis & plenus dierum, sicut scriptura testatur, nullam adhuc tubam audierat futuri per ignem iudicij, & pro sola dilectione creatoris, de terra & cognatione sua dicto obaudiens exiuit. Similiter cæteri senes quicunque secundum exemplum illius senectute bona senuerunt, nequaquam præsentibus malis indigent ut excitentur, sed futura sponte credunt, quæcunque bona probis, quæcunque mala reprobis promittit uel comminatur deus.

Esa. 1

Senes vere venerabiles

Sapientiæ. 4

Philip. 3

Gene. 3

Duo hominum genera.

Esa. 28

Quid eruca, locusta, bruchus & rubigo significant

Quatuor præcipua regna

Dani. 7

Ezech. 12.

Gene. 12.

Vos habitatores terræ, qa nō sponte auditis, eruca, locusta, brucho, & rubigine (de quibus iā dictū est) oportet circūcingi, ut nō dormiatis. Expgiscemini ebrij & flete & ululate oēs q bibitis uinum in dulcedine, quoniam perijt ab ore uestro. Notandum quo sensu dicat, qui bibitis uinū, addendo, in dulcedine, Non enim uini creaturā, sed bibentiū tali sermone cōdemnat luxuriā, eo q̄ nō tantū ad necessitatē implendā, sed ad uoluptatē cōcitādā, uinū, qa dulce est, immoderate hauriant. Nunq̄ aūt sine doloris amaritudine amittitur, qđ cū dulcedine possidetur aut bibitur. Quoniā ergo perijt ab ore uestro, expergiscimini (inquit) ô ebrij q (sicut alius propheta dicit) potētes estis ad bibendū uinū, & uiri fortes ad miscendā ebrietatē. Expergiscimini inquā, id est, hoc argumento finite uos perdoceri, q̄ cura sit deo de hominū factis, & q̄ in nouissimo die suo magno & horribili (sicut p̄diximᵘ uobis) cūcta in iudiciū adducturus sit, qa iā partim indicat & partim punit, dū ab ore uestro dulce uinū perit: Sic expergefacti, tūc demū flete & ululate. i. pęnitētiā agite, ut mala uētura, mala his multo maiora possitis euadere. Qūo perijt uinū? Ait. [Gens enim ascēdit super terrā meā fortis & innūerabilis, Dētes eius vt dētes leonis, & molares eiᵘ vt catuli leonū. Posuit uineā meā in desertum, ficū meā decorticauit, Nudans spoliauit eā & proiecit, albi facti sunt rami eiᵘ.] Suq methaphora locustarū hostiū describitur aduētus, hoc loco magis Assyriorū & Babyloniorū, q tūc imminebāt. Nā de regno Mœdorū atq; Persarū, qui post futuri erāt, & Macedonū q̄s multo post fuisse cognouimᵘ; Romanorū q̄q; q ultimi cūcta deleuerūt, posterius p ordinē agere uidet; singularūq; supuentura Iudæis p̄nunciare mala p declamationes singulas. Sicut em̄ quatuor pmisit, erucā, locustā, bruchū, & rubiginē q̄tuor illa significās regna: sic etiā quatuor inclamat mala, cōsiderās sub eisdē regnis, euētura, Primo nāq; sic dicit. Expergiscimini ebrij & flete & ululate oēs q bibitis uinū in dulcedinē, qm̄ perijt ab ore uestro, Deinde secūdo. Plange quasi uirgo accincta sacco sup uirū pubertatis tuæ, Perijt sacrificiū & libatio de domo dn̄i, &c, Deinde tertio. Accingite uos & plangite sacerdotes: ululate ministri altaris, ingredimini, cubate in sacco ministri dei mei, qm̄ interijt de domo dei uestri sacrificiū & libatio. &c. Deinde quarto, Canite tuba in Syon, ululate in monte sancto meo. Cōturbētur oēs habitatores terrę, &c. Quatuor istas inclamationes scd̄m regnorū quatuor pressuras fieri arbitramur, de qbus iā dictū, & adhuc pleniᵘ por dinē dicendū est. Nā qđ deinde sequitur. Nūc ergo dicit dn̄s. Conuertimini ad me in toto corde uestro, in ieiunio & fletu & planctu: euāgelicā pœnitātiæ p̄dicationē p̄cinit ac personat, q̄ primo Hierosolimis incepta, deinde in oēs gētes p̄dicata ē. ¶ Nūc iā ad ordinē reuertamur. Gens em̄ (inqt) ascēdat sup terrā meā fortis, & innūerabilis. Qūo fortis, q̄ erucæ cōparat siue locustis? Sed uere (ut iā dictū ē) gens uel regnū Assyriorū siue Babyloniorū uere fortitudinis dei respectu, iure exiguis & segnibᵘ cōparatur uermiculis: attn̄ cōtra Iudæorū imbecillitatē ueraciter gens fortis p̄dicatur & innūerabilis. Proinde & locustā & bruchū & rubiginē & erucā in hoc eodē propheta dn̄s fortitudinē suā nuncupat his uerbis. Et reddā uobis annos q̄s comedet locusta, bruchᵘ, & rubigo, & eruca, fortitudo mea magna, quā misi in uos. Est ergo in his quędā fortitudo dei, sed nō illa fortitudo, q̄ nō possit infirmari, Infirma est fortitudo, sed tn̄ sufficiēs cōtra infirmitatē hoīs, q ne pulici qdē resistere ualet, ut dormire possit. Itaq; nō minᵘ locustarū siue erucarū multitudinē, q̄ ip̄m q p illas figuratur exercitū Chaldæorū fortē dicas & innūerabilē. Quid em̄ locustis innūerabilius & fortiᵘ, quibus hūana resistere nō p̄t industria? ¶ Protinᵘ fortitudinē gētis eiusdē exprimit iuxta ceptā methaphorā locusticæ multitudinis. Dentes (inqt) eius ut dētes leonis, & molares eius ut catuli leonū. Nā qa locusta dēte exiguo nocere cōsueuit, pulchre genti, quā per locustā figurauit, nō arma ferrea, sed dentes nociuos ascribit. Miro aūt mō dētes locustæ hic dicūt esse ut dentes leonis. Sic & Apocalypsi similitudines locustarū similes dicūtur equis paratis in p̄liū, & dentes eorū sicut leonū. Q̄ parua corpuscula, q̄ magnos, q̄ ualentes in ore suo dentes habere dicūtur: Imò q̄ infirmi, q̄ breuis actus homines, quantā potestatē irato deo contra populū peccatorē habere permittūtur. Narratur quippe impietas hostiū sub figura locustarum: & rursus sic de ipsis locustis dicitur, quasi si hostibus comparentur: ut cum locustas legeris, hostes cogites: cum hostes cogitaueris, redeas ad locustas. Dentes ergo eius uidelicet gentis locustarum (quæ omnia tropice intelligenda sunt) quasi dentes leonū, & molares illius

ut catuli

Bibere vinū in dulcedine.

Esai. 5

Quatuor mala à quatuor regnis cōtra Iudæos

Gens fortis.

Infra. 2

Infirmitas hominis

Dētes Locustæ nociui

Apocalyp. 9

ut catuli leonũ: ut qui multitudine & breuis uitæ iuuenili saltu locustis coæquantur, in fero citate & crudelitate leonibus cõparentur. Hæc (inquit) gens posuit uineam meã in desertũ uidelicet illã de qua Psalmista: Vineã (inquit) de Aegypto trãstulisti, eiecisti gentes & plan tasti eã. Et ficũ meã decorticauit, scilicet eundẽ populũ Iudæorum, ad quẽ & ego tandẽ ueni, ut ex ea comederẽ fructus, & nõ inueni, maledixiq; ei & aruit, propter perseuerantẽ eandẽ sterilitatẽ, ob quã & illud cõtigit, quod eandẽ ficũ olim taliũ multitudo locustarũ decorticauit. ¶ Nudans (inquit) spoliauit eã & proiecit, albi facti sunt rami eius. Omnia sub methapho ra locustarum dicta noscamus quod in tantũ cũcta populãtur, ut derodant arborum cortices, exutasq; proijciant, & omni uirore cõsumpto albos ramos aridosq; derelinquãt. Sic factũ est, & sic perijt ab ore uestro uinũ, ò uos habitatores terræ qui bibitis uinũ in dulcedine, ut expergiscamini uos ebrij, diutina ebrietate sepulti, id est, ut recogitet unusquisq; uestrũ & dicat, quid feci: & pœnitentiæ ad fletũ atq; ululatũ confortamini. Sequitur. [Plange quasi virgo ac cincta sacco super uirum pubertatis † tue, perijt sacrificium & libatio de domo do mini luxerunt sacerdotes ministri domini.] Post regnũ Assyriorum atq; Chaldæorum siue Babyloniorum, regnũ Mœdorum atq; Persarum Iudæos captiuos tenuit. Sub illo regno Neemias planxit & fleuit, quemadmodũ ipse inter cætera refert his uerbis. Ego enim (inquit) eram pincerna regis, factũ autem in mense Nisan anno uicesimo Artarxersis regis, & uinũ erat ante eum. Et leuaui uinũ, & dedi regi, & erã quasi languidus ante faciẽ eius. Hæc & cætera quę sequũtur legentes, plane aduertimus illi tẽpori & rei cõgruere, quod hic propheta declamans Plange (inquit) quasi uirgo, accincta sacco, super uirũ pubertatis tuæ. Quã ob causam? Perijt sacrificiũ (ait) & libatio de domo dñi, luxerũt sacerdotes ministri dñi. Deniq; & istã causam suæ mœstitiæ Neemias idẽ præmiserat dicens. Et uenit Anan unus de fratribus meis ipse & uiri Iuda, & interrogaui eos de Iudæis qui remanserant & supererãt de captiuitate & de Hierusalẽ, & dixerũt mihi: Qui remanserũt & derelicti sunt de captiuitate ibi in prouincia, in afflictione magna sunt & in opprobrio, & murus Hierusalẽ dissipatus est, & portæ eius cõbustæ sunt igni. Cumq; audissem uerba huiuscemodi, sedi, & fleui, & luxi dies multos, & ieiunabã & orabã ante faciẽ dei cœli. Recte igitur & hic & quicunq; talẽ ob causam plãgebant, assimilari iubentur uirgini plangẽti sup uirũ pubertatis suæ: flebãt enim nõ, ut illi supradicti, pro eo quod perijsset ab ore ipsorum uinũ & nõ iã biberẽt illud in dulcedinẽ, sed pro eo quod perisset & sacrificiũ & libatio de domo dñi in Hierusalẽ. Porrò, deũ, qui in Abrahã, Isaac, & Iacob despõdit sibi uirginẽ spõsam, nulla idololatriæ sorde maculatã, uiro pubertatis assimilat dicẽdo, sup uirũ pubertatis tuæ. Vir nanq; pubertatis siue uir uirginis dici quilibet consueuit, qui uirginẽ sponsam siue uxorẽ duxit. Secundũ hanc similitudinẽ & per Hieremiã redarguendo loquitur deus. Nõ ut dñm me uocasti & patrẽ & principem uirginitatis tuæ ¶ Nec uero prætereundũ, quod cũ dixisset, plange quasi uirgo, addidit, amicta sacco, Denique sub eodẽ regno Persarum, scilicet & mœdorum, cũ uellet Amã omnẽ Iudæorum, qui erãt in regno Assueri perdere nationẽ, eo quod Mardocheus nõ sibi flecteret genu, nec se adoraret. Mardocheus hoc audiens, scidit uestimẽta sua, & indutus est sacco, spargẽs cinerẽ capiti, & in platea mediæ ciuitatis uoce magna clamabat, ostendẽs amaritudinẽ animi sui. Similiter & cæteri Iudæi flebãt & ieiunabant, regina Hester præ cæteris id agente: quæ & Mardocheo uerba hæc mandauit. Vade & cõgrega oẽs Iudæos, quos in Susis repereris, & orate pro me. Nõ comedatis & nõ bibatis tribus diebus ac noctibus, & ego cũ ancillulis meis similiter ieiunabo, & tunc ingrediar ad regẽ. Tunc profecto gens ipsa, cui nũc dicitur, plange quasi uirgo erat amicta sacco, & plangebat super uirũ pubertatis suæ, id est, super deũ patrũ suorum quod offendisset eũ: Hester ipsa sic inter cætera cõfitẽte ac dicẽte. Peccauimus enim in cõspectu tuo & iccirco tradidisti nos in manibus inimicorum nostrorum, coluimus enim deos eorum. Iustus es domine. Hæc & huiusmodi dicẽtes, nimirum reminiscebantur etiã terræ optimæ quã dederat eis deus, & condolebant sibimet, quod ipsis in captiuitatẽ ductis, terra ipsa uastitatẽ diutunã pateretur. Recte ergo subiungitur. [Depopulata est regio, luxit humus, quoniã vastatum est triticum, confusum est vinum, elanguit oleum. Confusi sunt agricole, vlulauerunt vinitores super frumento & ordeo, quia perijt messis agri. Vinea confusa est & ficus elanguit. Malogranatum & palma, & malum, & omnia ligna agri aruerũt quia cõ

Marginalia: Psal. 79 — Mat. 21 — al's † suæ — Hiere. 3 — Luctus sub Assuero. — Hester. 4

quia confusum est gaudium a filijs hominũ. Hęc omnia secũdũ prophetiã hanc accidisse sub iam dicto Babyloniorum regno, & perseuerasse usq; ad Persarũ & Medorũ imperium, illa prememorati Neemiæ cõquestio manifestat, cũ dicit. Et timui ualde ac nimis, & dixi regi. Rex in ęternũ uiue. Quare non mœreat uultus meus, quia ciuitas domus sepulchrorum patris mei deserta est, & portæ eius cõbustæ sunt igni? Vbi ergo quasi uirgini super uiro pubertatis suæ cõmemoratio facta est quę offendit, quãobrem & plangere iubet: congrue cuncta hæc utilia, quæ gignit humus optima, depopulata siue deuastata & cõfusa esse, elanguisse atq; perijsse cõmemorantur, ut ex istis quoq; causa planctus illi digne augeatur. Pertinent enim ista quoq; ad dotem, quã illa de tali uiro consequuta est, quando egressa de Aegypto & illum sequuta, legittimas matrimonij tabulas suscepit in monte Synai. Terram enim Chanaã pro hoc ipso talis ille uir dedit illi, ut seruaret fidem coniugij, sicut Psalmista testatur his uerbis. Et dedit illis regiones gentiũ, & labores populorũ possederũt, ut custodiant iustificationes eius, & legem eius requirant. Et uide in hac cõmemoratione, quã ualida reprehensio est, licet breuis. Nã & si quæreres quare depopulata est regio, & luxit humus, quãobcausam uastatũ est triticũ, confusum est uinũ, elãguit oleũ, & cætera perierũt siue aruerunt: confestim causam reddẽs, quia cõfusum est (inquit) gaudiũ a filijs hominũ id est quia confuderunt gaudiũ, siue non seruauerunt ordinem gaudij filij hominũ. Primũ enim & principaliter gaudere debuerant in domino: secundarie uero non in bonis, sed de bonis domini, super frumento uino & oleo & cæteris quæ dantur à domino. Hic erat rectus ordo gaudij. Hunc ordinẽ ita confuderũt filij hominũ, ut in dño gaudere negligerẽt, in bonis aũt dñi gaudere cuperent. Hoc fecerũt filij hominũ, & iccirco plange quasi uirgo qa tales tecũ uel apud te fuerũt, qui uirũ pubertatis tuæ tibi offensum, & illi domũ suam quasi extraneũ fecerũt. Sequitur. **Accingite vos & plangite sacerdotes, ululate ministri altaris, ingredimini, cubate in sacco ministri dei mei, quoniam interiit de domo dei vestri sacrificium & libatio. Sanctificate ieiunium, vocate cœtum, congregate senes, omnes habitatores terre in domum dei uestri, & clamate ad dominum. a.a.a. diei, quia prope est dies domini, & quasi uastitas a potẽte veniet** Post regnũ Persarũ atq; Medorũ, de quo iã dictũ est, talia nimirũ Iudęis acciderũt sub regno Grecorum propter q̃ sic inclamare debuerit spũs propheticus, non minus, imò & plusq̃ inclamauerat propter mala q̃ futura erant sub duobus regnis p̃cedentibus. Tunc enim secundũ prophetiã Danielis de uno ex quatuor cornibus hirci magni, qui arietẽ misit in terrã & cõculcauit, egressum est cornu unũ modicũ, & factũ est magnũ cõtra meridiẽ, & cõtra orientẽ, & contra fortitudinẽ, & magnificatũ est usq; ad fortitudinem cœli, & deiecit de fortitudine & de stellis, & cõculcauit eas, & usq; ad principẽ fortitudinis magnificatus est, & ab eo tulit iuge sacrificiũ, & deiecit locũ sanctificationis eius. Hic fuit Antiochus illustris, filius Antiochi regis, ut testatur liber Machabæorũ, radix peccati: qui & ædificauit abominandũ idolũ desolationis super altare dei, & tanta fecit quãta legentes horremus, tã in primo q̃ in secundo Machabæorũ libris. Tunc utiq; interijt de domo dei sacrificiũ & libatio, & propter hoc accinxerunt se & planxerunt sacerdotes, & ululauerunt ministri altaris, & ingressi sunt & cubauerũt in sacco ministri dñi. Exẽpli gratia. Et cõgregati sunt (inquit) & uenerũt in Masphath, & ieiunauerũt, & induerunt se cilicijs & cinere in capite suo, & destituerũt uestimẽta sua, & expanderũt libros legis, & attulerũt ornamenta sacerdotalia, & primitias & decimas, & suscitauerunt. Nazaræos, qui inpleuerũt dies, et clamauerunt uoce magna in cœlũ dicentes: Quid faciemus istis, & quo eos ducemus: &c. Hos propheta prospiciens ieiunantes, et ieiunandi necessitatẽ habentes, sanctificate (inquit) ieiuniũ, uocate cœlũ. Nimirũ q̃ ait, sanctificate ieiuniũ, tale est q̃le illud apud Esaiã. Nolite ieiunare sicut usq; in hãc diem. Et subinde. Nõne hoc est magis ieiuniũ quod elegi? Dissolue colligationes impietatis, solue fasciculos deprimentes. Dimitte eos qui cõfracti sunt liberos, et omne onus dirũpe, Frange esurienti panẽ tuũ, et egenos uagosq; induc in domũ tuã. Ita sanctificãtes, id est sanctũ facientes ieiuniũ, uocate (inquit) cœtũ, congregate senes, omnes habitatores terræ. Cœtũ conuocatũ in duos greges dispares diuidit, scilicet senũ et habitatorũ terræ, dicendo cõgregate senes oẽs habitatores terræ: de q̃rũ distãtia supra diximus, ubi ait. Audite hæc

Neem.2
Dos gentis Iudaicæ, terra Chanaan. Psal.104
Rectus ordo gaudij.
Luctus Iudæorum ... regno Græcorũ.
Danie.8
1.Mah.1
1.Mach.3
Sanctificare ieiunium.

senes, & auribus percipite oẽs habitatores terræ. Cũ ergo cõgregati fuerint, clamate (inquit) ad dñm & dicite. a. a. a. diei, quia prope est dies dñi, & quasi uastitas à potente ueniet. Malis præsentibus cõmoniti, & senibus attestãtibus certificati, credãt & clamẽt oẽs habitatores terræ, qa prope est dies dñi, quia ueniet dies iudicij, qa ueniet dies dñi magnus & horribilis. Nã sicut longe posterius propheta testatur, hæc omnia fiẽt antequam ueniet dies domini magnus & horribilis: & iccirco fient antequã ueniat, ut sine dubio credatur uenturus, cum fuerint facta ista quæ per eosdẽ prophetas sunt prænunciata. Si quis em̃ de illa parte prophetiæ, id est, de die dñi magno & horribili dubitare uoluerit ostendatur illi pro argumẽto cõpleta hæc prophetiæ pars, scilicet eruca & locusta et bruchus, de quibus iã diximus, ut cõpellatur scire, q̃ ille quoq; dies quasi uastitas à potente ueniet, quasi uastitas inquã ut uidelicet (sicut Esaias ait) ponat uniuersum orbẽ desertum et peccatores perdat ex eo. Dicasq; eis qui eiusmodi sunt. Nunquid nõ corã oculis uestris alimenta perierunt, de domo dei uestri lætitia exultatio? Et est sensus. Quid adhuc increduli permanetis? Quid adhuc aduentum diei domini magni & horribilis dubitabilẽ esse uultis? Nunquid nõ uidistis, aut uidetis oculis uestris prophetiæ partẽ cõpletã esse quã prophetauimus uobis? Nunquid nõ iã uenerũt eruca, locusta, & bruchus, atq; illis deuastãtibus perierũt alimenta, perijt de domo dei uestri lætitia & exultatio? Adhuc aliquibus in impœnitẽtia permanentibus, conuersus idẽ prophetiæ spũs cõuersus ad suos. Computruerunt iumenta in stercore suo. Iumenta nanq; in stercore suo putrescere est, carnales quosq; & luxuriosos in fœtore luxuriæ uitã finire, quales utiq; fuerunt illi tẽpore iam dicti Antiochi, sicut idẽ liber Machabæorũ testatur. Exempli gratia, cũ dicit. Etenĩ ausus est Iason sub ipsa arte gymnasium constituere, & optimos quosq; Ephebeorũ in lupanaribus ponere. Item. Pessima aũt & uniuersis grauis malorũ erat incursio. Nam templum luxuria & comessationibus erat plenũ, & scortantiũ cum meretricibus, sacratisq; ædibus mulieres se ultro ingerebant, introferentes ea quæ nõ licebant. Itaq; secundũ illud tẽpus congrue sic exclamat, cõputruerunt iumenta in stercore suo: luxuriantibus illis mira cordis impœnitentia, cũ perissent coram oculis ipsorum alimenta, et de domo dei lætitia et exultatio. Deniq; iã Antiochus ciuitatem armis cœperat, erantq; toto triduo octuaginta milia interfecti, quadraginta milia uincti. Desolationẽ eiusmodi adhuc declamans. Sequitur et dicit. Demolita sunt borrea, dissipatæ sunt apotbece, quoniam confusum est triticum, quid ingemuit animal, mugierũt greges armenti? Quia non est pascua eius, sed & greges pecorum disperierũt. Ad te domine clamabo, quia ignis comedit speciosa deserti, & flamma succendit omnia ligna regionis. Sed & bestie agri, quasi area sitiens imbrem, suspexerunt ad te, quoniam exiccati sunt fontes aquarum, & ignis comedit speciosa deserti. Quoniam (inquit) confusum est triticum, iccirco horrea demolita sunt: et quia uinũ perijt, apothecæ dissipatæ sunt, quia nimirum si frumenta & uina non fuerint, frustra horrea et torcularia præparantur. Sed quid sibi uult, q̃ percunctatur et dicit, quid ingemuit animal, mugierunt greges armenti: statimq; causam illorũ respondet dicens, quia non est pascua eis? Nimirũ brutis animalibus et gregibus armẽti similes eos uult haberi, quamuis homines sint, qui ingemiscere nesciunt, nisi pro penuria cibi, nullum habẽtes dolorem de peccatis suis: et hoc solum esse miserum siue dolendũ reputantes, si uẽtri quippiam desit. Huiusmodi animalia siue greges nõ solum ingemiscunt, quando nõ est pascua eis, sed & greges (inquit) pecorum disperierunt, id est, eiusmodi homines, qui multi sunt, quasi greges pecorum in tẽpore tentationis, recedunt: murmurantes si non fuerint saturati, et blasphemantes deum. Quod si aliquis quærat dicens, Tu autem quid agis ò propheta, ut exemplũ tuum sequatur homo rationalis, quẽ non uis aut censes brutum esse animal? Ad te (inquit) domine clamabo, quia ignis comedit speciosa deserti, et flamma succẽdit omnia ligna regionis. Et est sensus. Tibi domine peccata mea confitebor, ego uel omnis rationalis & sensatus homo, qa propter peccata nostra traditi sumus in manu hostili, qui terram nostram uastauerũt et succenderunt igni: Non solum autem hoc, sed et bestiæ agri (inquit) quasi area sitiens imbrẽ suspexerunt ad te, quoniam exiccati sunt fontes aquarum, id est, tãta siccitas est et defectus imbrium, ut exiccatis fontibus, bestiæ quoq; agri siti pereant. Hoc nam sustinẽtes propter

peccata

Dies dñi ex p̃cedentibus malis credi debet.

Esaiæ. 13

In stercore suo cõputrescerũt.

Al. † arjetum.

peccata hominum. Et ignis (inquit) deuorat speciosa deserti, id est, loca prius speciosa comburendo, in desertum redegit. Hoc non semel dixisse contentus est, sed secundo repetiuit. Infra. 2
Nam ante iam dixerat, quia ignis comedit speciosa deserti, & flamma succendit omnia ligna regionis. Postmodũ idem tertio dicturus est his uerbis. Populus multus & fortis, similis ei nõ fuit à principio, & post eũ non erit usq; in annos generationis & generationis. Ante faciem eius ignis uorans, & post eũ exurẽs flamma. Quasi hortus uoluptatis terra corã eo, et post eum solitudo deserti. Quod eñ semel & iterum ac tertio ciuitas illa Hierusalem incendio conflagrauit. Primum succendentibus Babylonijs, secũdo rege Antiocho, sicut scriptũ est de illo, & irruit super ciuitatem repẽte, & percussit eam plaga magna, & perdidit populum multum ex Israel, & accepit spolia ciuitatis, & succẽdit eam igni. Tertio cõcremata est instantibus Romanis, quod excidium nimis horribile perspiciẽs, quarta iam uice uehementissime clamat & dicit. ⌊ Canite tuba in Syon, vlulate in monte sancto meo CAPVT. II
Conturbentur omnes habitatores terre, quia uenit dies domini, quia prope est dies tenebrarum & caliginis, dies nubis & turbinis, quasi mare expansum super montes populus multus & fortis, similis ei non fuit a principio, & post eum non erit vsque in annos generationis & generationis. Ante faciem eius ignis vorans & post eum exurens flamma. Quasi hortus voluptatis terra coram eo, & post eũ solitudo deserti, neque est qui effugiat eum. ⌋ Populus hic multus & fortis, nõ incongrue populus intelligitur Romanus. De quo eñ alio populo rectius, quàm de isto dicitur. similis ei nõ fuit à principio: Deniq; neq; populus fuit Babylonius, neq; Assyrius, neq; populus secũdi regni persicus aut Mœdicus, neq; populus tertij regni Macedo siue Græcus similis ei fuit: sicut & Daniel de quarta bestia, quę quartũ hoc regnũ significabat, asserit his uerbis. Et ecce bestia quarta terribilis atq; mirabilis & fortis nimis, dentes ferreos habens magnos, comedens atq; cõminuens, & reliqua pedibus suis cõculcans. Dissimilis autẽ erat cæteris bestijs quas uiderã. Canite ergo (inquit) tuba in Syon, ululate in mõte sancto meo &c, ut supra. Tribus exclamationibus quæ præcesserant, acrior hæc quarta multoq; uehementior est, uidelicet secundũ dissimilitudinẽ quartæ bestiæ, de qua testatur Daniel, ut iã dictũ est. Nã terribile quidẽ est, ꝙ dixerat: expergiscimini & flete, prospiciẽs Assyrios siue Babylonios: & ꝙ dixerat, plange quasi uirgo amicta sacco, intuens Persas & Mœdos: & ꝙ clamauerat, accingite uos et plangite sacerdotes, ꝓuidens regnũ Græcoꝝ, sub quo Iudæos attriuit Antiochus Epyphanes: sed multo terribilius est, qđ nunc ait, Romanoꝝ aduentũ prænuncians, Canite tuba in Syon, ululate in monte sancto meo. Cõturbentur omnes habitatores terræ, quia ueniet dies dñi, quia prope est dies tenebraꝝ et caliginis, dies nubis et turbinis. Vnde simul attendendũ, quia tria quidẽ exterminia, quæ tria regna fuerũt prophetæ prædixerunt: qđ autẽ à quarto Romanorũ regno factũ est excidiũ, prophetę simul et euangelium, Exempli gratia. Cum ducerent dominũ Iesum ad crucifigendũ, et sequeretur illum turba multa populi & mulierum, quæ plangebãt & lamentabatnur eũ: cõuersus ad illas dixit. Filiæ Hierusalem nolite flere super me, sed super uosipsas flete & super filios uestros, quoniã ecce uenient dies, in quibus dicent. Beatæ steriles uentres quæ non genuerunt, et ubera quæ nõ lactauerunt. Tunc incipient dicere montibus, cadite super nos: et collibus, operite nos. Item quibusdam dicentibus de templo, quod lapidib⁹ bonis et donis esset ornatum, dixit. Hæc quæ uidetis, uenient dies, in quibus non relinquetur lapis super lapidem, qui non destruatur. Pulchre igitur non ipse propheta ex persona sua nunc edicit, sicut edixerat de cæteris malis quæ uentura erant sub tribus anterioribus regnis, expergiscimini et flete plange quasi uirgo accingite uos et plangite sacerdotes: sed alijs committit hoc annunciandum, Christo uidelicet et apostolis eius, dicendo. canite tuba in Syon. Stephanus prothomartyr, dum tuba caneret euangelica, super cantu isto siue nũcio accusatus est à dicentibus, Homo iste non cessat loqui uerba aduersus locum sanctum et legem. Audiuimus eñ eum dicentem, quoniã Iesus Nazarenus hic destrueret locum istum, et mutabit traditiones quas tradidit nobis Moses. Ibidem quoq; scriptum est. Tũc summiserunt uiros, qui dicerent se audisse eum dicentem uerba blasphemiæ in Mosen et deum. At ille subsequenti oratione, de uerbo quidem blasphemiæ in Mosen et deum si

Dani. 7 · Matth. 24 · Marc. 13 · Actu. 6

ñe legē ſeſe inſigniter expurgauit: de uerbo aūt hoc, quomodo Ieſus Nazarenus hic deſtru et locū iſtū, nullā excuſationē protulit, ſed hæc tantū dixit. Salomon autē ædificauit illi domū, ſed nō excelſus in manufactis habitat. Verū quippe erat deſtruendum eſſe locū illū, & hæc euāgelica tuba canere in Syon, magnūq; exinde ululatū ueraciter pdicare poterat in illo monte dei ſancto. ¶ Quod aūt tēpora eiuſmodi dicūtur dñi, quēadmodū hic, cū dicitur, quia uenit dies dñi, aduerſus dormiētes & ebrios dictū ualde cōgruit, qualibus ſupra dixit expergiſcimini ebrij. Qui em̄ dormiūt, nocte dormiunt: & qui ebrij ſunt, nocte ebrij ſunt: uidelicet ſuimet obliti, & immemores dei: atq; ita in peccatis mala ſecuritate circumdati, ut clauſis oculis nō uideāt, q de actibus hominū deo cura ſit. Nimirū qn̄ cogūtur p aduerſitatis pœnā, malorum actuū ſuorum reminiſci, & uidere quid fecerint, tūc illis dies fit: uerūtamen nō ſimpliciter dies aut dies ſolis ſiue ſplēdoris & claritatis, ſed dies (inquit) tenebrarum & caliginis, dies nubis & turbinis, qualis utiq; Iudæis futurus erat dies ille, ſiue tēpus illud, quo circumdarentur ab hoſtibus Romanis. Tunc (inquit) cōturbentur oēs habitatores terræ & hęc utiq; per conceſſionē, dicit, quia ſic oportet euenire. Et recte hic illos appellat habitatores terræ qui Chriſtū occiderūt, quaſi propter habitationē terræ, ſicut dixerat ipſe p Pſalmiſtā. Et in iracūdia terræ loquētes dolos cogitabant, uidelicet dicerēt. Si dimittimus eū, ſic oēs credent in eū, & uenient Romani, & tollent noſtrū & locū & gentē. Et illud quidā tēpus (ſicut iam dictū eſt) dies dñi dicitur, uerūtamē nondū magnus, qđ tantū de ultimo die iudicij ſolet dici: quēadmodū et hic propheta poſtmodū, anteq̃ (inquit) ueniat dies domini magnus et horribilis. Tenebras et caliginē: nubē et turbinē illius diei, cuius cūctis uocibus magnitudo granditer declamatur, uenturæ calamitatis magnæ rei cōparat dicendo, quaſi mare expanſum ſuper montes. Quid em̄ maius ſiue formidabilius in hoc mundo ante finē eius euenire poteſt q̃ ſi expandatur mare ſuper montes, ſicut in diluuio factū eſt? Eſt ergo ſenſus. Sicut in diluuio non magis montes ſeſe fluctibus eximere potuerūt q̃ ualles, ita in illa Romanæ multitudinis uel fortitudinis inundatione, non magis ſuperbi principes ſacerdotū ſibimet cōſulere quiuerunt, q̃ exigui quiq; ſiue populares. Et uide q̃ congrua cōparatio uel ſimilitudo ſit. Sequitur enim. Populus multus et fortis, ſimilis ei non fuit à principio & poſt eū nō erit uſq; in annos generationis & generationis. Cōgrua nāq; ſimilitudo eſt maris et populi Romani tā multi et tā fortis, q uniuerſas fere orbis terræ nationes multitudine operuit, fortitudine conuulſit, more fluctuā iens et rediens, et cōtra montes uniuerſos intumeſcens, eosq; operiēs, id eſt, cūctos reges uel regna gētiū ſuis uiribus opprimens. Huic nimirū populo ſimilis nō fuit ab initio, et poſt eū nō erit uſq; in annos generatiōis & generationis, Daniele q̃q; (ut ſupra dictū eſt) atteſtāte de beſtia quarta, qua Romanū figurabat imperiū, q diſſimilis erat cæteris beſtijs uidelicet leænæ, urſo, et pardo, qbus regna pcedentia ſignificabātur. Ante faciē eius (inquit) ignis uorans, et poſt eū exurēs flāma. Hoc (ut dicitur) ita factū eſſe legētibus excidiū illud Hieroſolymorum, Ioſepho narrante, luce clarius ē. Nā et anteq̃ ciuitatē Romanus circūdaret exercitus, ipſi q quaſi pro defēſione fuerant introducti, triplici diſcordia debacchātes intus, et ædificia ciuitatis, et plurimos ſumptus, qui diuturno poterant ſufficere bello, multis conſumpſerunt incēdijs: et poſtq̃ hoſtes ingreſſi ſunt uictores, uicti uſq; ad cōſummatū exitū rebelles, donec et tēplū et quicqd ſupereat intra mœnia miſeræ ciuitatis cōcremaretur, furore incredibili pſtiterūt: miſerantibus & parcere uolētibus aduerſarijs. Qualis aū aduētū populi tā fortis regionis facies extiterit, et q̃lis p aduētū eius affecta ſit, breuiter exprimit, cū ſubiungit. Quaſi ortus uoluptatis terra corā eo, & poſt eū ſolitudo deſerti neq; eſt qui effugiat eū. Et eſt ſenſus. Cum ueniret exercitus hoſtilis, talis erat regio corā illo, ſiue illa terra promiſſionis, quaſi hortus uoluptatis uidelicet uinetis, palmetis, atq; oliuetis, cæteriſq; cōſita arboribus diuerſi generis, & pterea tēplo auguſtiſſimo inſignita, quo nihil pulchrius aut glorioſius in mūdo eſſe potuit. Cum aūt uictor diſcederet, id ē, exercitus, talis poſt eū remāſit, ut ſolitudo deſerti, ſcđm uerba domini flētis ſup Hieruſalē et dicētis. Quia ſi cognouiſſet et tu. Et quidem in hac die, quæ ad pacē tibi: Nunc autē abſcondita ſunt ab oculis tuis. Quia ueniēt dies in te, et circumdabunt te, et coanguſtabunt te undiq;, et ad terram proſternēt te, et filios qui in te ſunt, et non relinquēt in te lapidem ſuper lapidē, eo quod non cognouiſti tempus uiſitationis tuæ. Et filios tuos ait pro-

Dies dñi cōtra dormientes,

1. Theſ. 5

Pſalm. 34

Iohan. 11

Po. Ro. ſicut mare expāſum ſuper montes.

Lucæ. 9

(ait) prosternent qui in te sunt, uidelicet ita, ut nō sit qui effugiat, quemadmodū hic cū dixisset, & post eū solitudo deserti, subiunxit, neq; est qui effugiat eū. Nullus quippe ex tanta multitudine, quæ dinumerari non poterat, effugisse legitur, quin fame & gladio perirēt foris & intus, & qui reliqui esse potuerunt, in captiuitatē ducerentur. Adhuc de fortitudine populi tā multi grandissimo eius amore loquitur. Quasi aspectus equorum aspectus eorum, & quasi equites sic current. Sicut sonitus quadrigarum super capite montium exilient, sicut sonitus flamme ignis deuorantis stipulam, velut populus fortis preparatus ad prelium. A facie eius cruciabūtur populi, omnes vultus redigentur in ollam. Sicut fortes current, & quasi viri bellatores ascendent murum. Vir in viis suis gradiatur, & non declinabunt a semitis suis. Unusquisq; fratrem suum non coartabit, singuli in calle suo ambulabunt. Sed & per fenestras cadent, & non demolientur. Urbem ingredientur, in muro corruent, domos conscendēt per fenestras intrabunt quasi fur. ¶Fortitudinē atq; uelocitatē tā multi populi breuibus & celeriter currentibus declamauit sententiis. O ergo senes & habitatores terræ, q̄bus in exordio dixerat, audite hæc & auribus percipite omnes: quāuis erucā, locustam, bruchū & rubiginē nominauerit, ne subsannetis quasi ad uiles & paruas res orator iste inepte uos attentos fecerit, quia nimirū erucæ istæ siue locustæ, bruchus hic siue rubigo ista, uobis nō paruæ res aut uermiculi sunt uiles, quamlibet apud cœlestē fortitudinem regnorū omniū uani homines propter suam uanitatē sint cōtemptibiles. Vobis em̄ homines, de quibus agitur, imò contra uos uiri fortes, uiri ueloces sunt. Nominauit quidē locustas & cætera huiusmodi, sed nihilominus fortes atq; ueloces sunt. Hoc est quod ait. Quasi aspectus equorum aspectus eorū, & quasi equites sic current. Nam in equis & in equitibus fortitudo simul uelocitas usu requiruntur. ¶Et hic quidē cū dicitur, quasi aspectus equorum aspectus eorū, dictiuncula quasi, similitudinē significat: hic autem, & quasi equites sic currunt, ueritatē siue rei proprietatē. Non em̄ quasi uel sicut semper tantūmodo significat similitudinem, sed interdum quoq; rei ueritatem, exempli gratia. Et uidimus gloriam eius gloriam quasi unigeniti à patre, id est uere unigeniti à patre. Item in Psalmo. In conuertendo dominus captiuitatem Syon, facti sumus sicut consolati, id est, uere cōsolati. Itaq; & quasi equites sic current, id est, nō sicut erucæ aut locustæ uulgares, segnes erunt, aut breuiter salient: sed uiri bellatores erunt, & equis currentibus ibunt. Quod autem equis similes pronunciātur, dicendo, quasi aspect⁹ equorū, superbiam atq; fortitudinem simulq; præliandi auiditatem illos habere innuit, secundū gestus eiusmodi animalis, naturaliter ferocis & superbi, dicente domino ad beatū Iob. Gloria narium eius terror. Terram ungula fodit, exultat audacter. In occursum pergit armatus, contemnit pauorē, nec cedit gladio. Super ipsum sonabit pharetra, uibrauit hasta & clypeus feruēs et fremens sorbet terram, nec reputat tuba sonare clangorem. Vbi audierat buccinam, dicet† Wa. Procul odoratur bellum, exhortationem ducum, et ululatum exercitus. Hæc dicta sit de quolibet equo domini, de qualibus scriptum est. Qui ascendis super equos tuos, et quadrigæ tuæ saluatio, sed mystice intelliguntur, ut nihilominus de equo quadrupede secundū literam congrue uel ueraciter enūciari non dubitentur. Quod si de quolibet sancto & forti prædicatore, cuius sessor est dominus et iccirco pericula mundi non timet, spiritualiter ista recte intelligūtur, cur non etiam superbia, regnorum supra dictorum, maximeq; Romana potentia carnaliter similis esse dicatur? ¶Itaq; quasi aspectus equorum aspectus eorum, quia quemadmodū dicit idem dominus. Nunquid præbebis equo fortitudinem, aut circumdabis collo eius hinnitum? solis ipse regnis iam dictis, & maxime Romano imperio præbere potuit fortitudinem, & collo eius circumdare hinnitum, ut præ sola superbia uel cupiditate, quasi hinniendo consurgeret aduersus omne regnum, donec sibi faceret esse subditum, ut gloria narium eius esset terror, id est, gloriaretur quotiens terrifici belli sibi daretur occasio, ut terram ungula foderet, regum orbis terrarum nimis cupide conquirendo thesauros, ut exultans audacter armatis in occursum pergeret, ut contemneret pauorem, & gladio non cederet. Quod deinde sequitur, sicut sonitus quadrigarum super capita montium exilient, certam designat illorum gloriam triumphalem, quod sine dubio uictoriam perficiāt, & cum quadrigis uictricibus

Iohen. 1

Psalm. 125

Quales sunt equi domini.

al's* Vah.
Abacuc. 3

 more

more suo ducant triumphi pompam nobilem, & quodãmodo superbiam siue temeritatẽ subsannat Iudaicam, dicendo: super capita montium exilient, quod deo sibimet irato ausi sunt contra semetipsos prouocare ad bellũ uictores omniũ gentium, quasi ipsi montes intransmeabiles essent. Deinde quod ait, sicut sonitus flammæ ignis deuorãtis stipulã, igni proculdubio cõsummandã esse declamat eandẽ uictoriã. Vltima declamatiõis clausula qualitatem pulchre eximit erucæ siue locustarum dicẽdo, uelut popul⁹ fortis pparatus ad pliũ, inculcans & replicans, quia nõ realiter locustæ existimãdæ sunt, sed sub noĩe illo multitudo hominũ. ¶ Et uide in ipsa superficie sermõis prophetici quãtus eloquẽtiæ decor sit. Quinque etẽm similitudines positæ sunt, & semp sequẽs pcedente uehemẽtius sonat, & plus terroris exhibet quasi aspectus equorum aspect⁹ eorum. Hoc iã terribile est: sed amplius id quod sequitur, & quasi equites sic currẽt. Pl⁹ enim equitẽ cõstat esse quam equũ. Quod deinde sequitur multo plus est, sicut sonitus quadrigarum sup capita montiũ exilient. Itẽque multo amplius ac terribilius, sicut sonitus flammæ ignis deuorantis stipulã: Ac deinde quod sequitur, manifestius atque abũdãtius, est, uelut populus fortis pparatus ad præliũ. Ita quasi ascendendo atque crescẽdo in maius per singulos gradus, uis perficit atque acrimonia grãdisona plusquam rhetoricæ declamationis: & post excursum, quasi resumptio spũ, breuiori processu prosequitur & dicit. A facie eius cruciabũtur populi, oẽs uultus redigẽtur in ollã. ¶ Quod quõ uel quam uere factũ sit, legẽtibus palã est ex iam dicti narratione historiographi. Dira nãque obsidione cruciati, fame incredibili denigrati & tumefacti, uultus redacti sunt in ollã, qui prius uiuidi & pulchri fuerant. Hæc & cætera quæ sequũtur intellectui plana sunt, quia uidelicet Romani, sicut uiri fortes cucurrerunt, & sicut uiri bellatores ascenderunt murũ, & in uijs suis gradientes, id ẽ, ab incœpto non deficientes, à semitis suis non declinauerunt: neque enim propter difficultatem aliquam uictoriæ spem deposuerunt, & unusquisque fratrem suũ non coartabit, quod facere solent fugientes, erumpẽdo qua possunt, inordinati atque confusi: sed in suo calle ambulabant singuli, quod maxime in illo populo laudabile fuit, tenendo uidelicet ordines suos, semperque procedendo cũ disciplina militari. ¶ Hoc tãtũ paruula quæstione indiget, quod deinceps ait, per fenestras cadent, & non demolientur: & deinde subsequutus, urbẽ ingredientur, in muro current, domos conscendẽt, tandem subiũgit, per fenestras intrabũt quasi fur. Quomodo enim equitibus siue quadrigis Romani imperij cõgruit, ut per fenestras cadere, per fenestras intrare, in modũ furis dicantur? Tam forti quippe imperio similitudo furis uel ascensus per fenestras incongrue ascribi uidetur. Sed sciendũ, Romanũ imperium sicut fortitudinis laudem, sic econtra profunde auaritiæ meruisse uituperationem, & hoc uitium in illo denotari, dum dicitur, per fenestras ascendent siue intrabunt quasi fur. Et reuera de fenestris eiusmodi in illo excidio non omnino tacetur, Iosepho inter cætera narrãte ac dicente. Hic itaque tunc militum quidem non expecto cuiusquam edicto, neque tantum facinus ueritus, sed diuino quodã motus impetu, à contubernali suo sustollitur, & ex ardente materia raptum ignẽ in fenestram infert auream, unde ad mœnia circum templũ ædificata de septentrionali regione aditus erat, & post pauca: Plerosque autem prædarũ spes incitabat, suspicantes intus omnia pecunijs esse referta, quoniã fores auro factas conspicerent. Propter huiusmodi causam illos nõ merito sic denotatos dubitauerim, ut per fenestras ascendere dicantur in modũ furis. ¶ Sed & ut de isto, si parũ uidetur, taceam: quam furis nequitiam uel cupiditatem non excedit illud quod idem scribit. Quidã enim (inquit) apud Syros extrans fugis deprehenditur è fimo uẽtris aureos colligens: transglutientes autem eos ueniebant, quia cunctos seditiosi scrutabãtur, & maxima uis auri erat in ciuitate. Verũ hac arte per unum detecta, totis castris fama percrebuit, quod auro transfugæ pleni uenirent. Arabum ergo multitudo & Syri scissos uentres supplicũ rimabantur. Et hac ego (inquit) clade nullam credo sæuiorem cõtigisse Iudæis. Vna denique nocte duorum milium patefacta sunt uiscera. Hæc nimirum considerando, nõ inepte quisquã dicat, hostes illos pro fortitudine quidem uiros bellatores: sed pro cupiditate nimia crudelissimis furibus fuisse comparabiles. Sequitur. L A facie eius contremuit terra, moti sunt cœli, sol & luna obtenebrati sunt, & stellæ retraxerunt splendorem suum. Et dominus dedit uocem suam ante faciem exercitus sui, quia multa sunt nimis castra eius, quia fortia & facientia

Eloquentiæ propheticæ decor.

Vultus redacti in ollã nimia fame.

Verba Iosephi

Scissi ventres & aurum inde quæsitum.

verbū eius. Magnus enim dies domini & terribilis valde, & quis sustinebit eū? A facie(inquit)eius. Cuius eius? Nimirum populi multi & fortis, populi Romani, cui similis à principio non fuit. A facie talis populi, id est, in signum uenturi, & hæc omnia quæ dicta sunt facturi, terra contremuit, & tremore suo magnā iram Iudæis uenturā significauit, uidelicet quando scelere illorū pendens in cruce dominus, spiritū tradidit. Nec uero solummodo terra tremuit, sed & cœli(inquit)moti sunt, sol & luna obtenebrati sunt, & stellæ retraxerunt splendorē suum. Tunc enim à sexta hora tenebræ factæ sunt super uniuersam terrā usq; ad horam nonā, & sicut iam dictū est, ubi clamans uoce magna emisit spiritū, terra mota est & petræ scissæ sunt. Hoc factum est à facie, id est, in signum eiusdem populi uenturi, ad ulciscendum sanguinem domini, sicut tunc quoque ibidem ipse dixit. Filiæ Hierusalem nolite flere super me, sed super uosipsas flete & super filios uestros, quoniam ecce uenient dies, in quibus dicent. Beatæ steriles & uentres quæ non genuerunt, & ubera quæ non lactauerunt. Tunc incipient dicere montibus, cadite super nos: & collib⁹, operite nos. Unde notandū, q̄ cum dixisset hic, terra contremuit, sol & luna obtenebrati sunt, & stellæ retraxerunt splendorē suum: continuo per coniunctionē celerrimam, & dominus(inquit)dedit uocē suam ante faciem exercitus sui. Per hoc nanq; animaduertere licet, q̄ cū illo terræ motu & tenebris illis dn̄s noster, dū tradens spiritū, uoce magna clamauit hæc significauit, q̄ iustitia eius illū exercitū suū, exercitū Romāi imperij uocaret ad uindictā sanguinis sui, & q̄ sanguis eius de terra non ante clamare desineret, donec idē exercit⁹ aduenirer. Et uide q̄ magnifice dictū sit uel dici cōueniat de homie crucifixo, & quasi derelicto atq; dicēte. De⁹ meus ut q̄d dereliquisti me, quod haberet exercitū, cuius ante faciē talem uocē suam daret. Quæ si miraris, q̄ dicatur de paupere illo tale quid subiunxit amplius & copiosius uerbis huiuscemodi, quia multa sunt nimis castra eius, quia fortia & facientia uerbū eius. Nam uere in illa quoq; hora, qua sic uidebatur derelictus, multa nimis erant & fortia castra eius: nō solum castra angelorū, de quibus ait Petro, Conuerte gladium tuum in locū suum, an putas quia nō possum rogare patrem meum, & exhibebit mihi modo plus q̄ duodecim legiones angelorū. Uerumetiam castra Romanorum quæ uenirent & facerent uerbum eius, circumdando ciuitatem, uallo circundando illam, & coangustando undiq;, & prosternendo illam ad terrā & filios eius qui erant in ea, & non relinquendo lapidē super lapidē secundū uerbum eius. Nō mireris q̄a maius his uidebis. Magnus enim(inquit)dies domini & terribilis ualde, & quis sustinebit eū? Nimirū & hoc ibidē ipse testatus est. Dixit eñ. Uerūtamē dico uobis, amodo uidebitis filium hominis sedentē à dextris uirtutis, & uenientē in nubibus cœli, subauditur, cū potestate magna & maiestate, quēadmodū alibi dixit. Nam uirtutes(inquit)cęlorum mouebuntur, & tunc uidebunt filium hominis uenientem in nube cū potestate magna & maiestate. Itaq; non mirum, quod dictum est, quia multa sunt nimis castra eius quia fortia & facientia uerbum eius, non(inquam)mirum comparatione maiorū. Magnus eñ dies domini & terribilis ualde, & quis sustinebit eum? Quod idē est ac si dicat. Ipse enim cōstitutus est à deo iudex uiuorum & mortuorum, & magnus erit ille dies eiusdē domini, quādo ad iudicandum uiuos & mortuos ueniet cum nubibus cęli. His clamoribus præmissis de malis imminentibus, quæ propter peccata fieri oportebat sub illis quatuor principalibus regnis, conuertitur ad reliquos, & dicit. Nunc ergo dicit dominus, cōuertimini ad me in toto corde vestro, in ieiunio & fletu & planctu, & scindite corda vestra, & non vestimenta vestra: & conuertimini ad dominū deum vestrū, quia benignus & misericors est, patiēs & multus misericordia, & prestabilis super malitia. Quis scit si cōuertatur & ignoscat, & relinquat post se benedictionē? Sacrificiū & libamen domino deo nostro. Ergo(inquit)quoniam perit uinum ab ore bibentium in dulcedinē, q̄m perijt sacrificiū & libatio de domo dn̄i, q̄m itē interijt de domo dei nostri sacrificiū & libatio, q̄m itidē ascendit populus multus & fortis, cui similis à principio non fuit: atq; ita secundū uerbū domini, quod locutus est per os nostrū, contriuerūt uos regna, Babylonicū, Persicum, siue Medicū, Macedonicū atq; Romanum: nūc uos, qui hæc uidetis fieri, conuertimini, nō dubitātes de illo die iudicij, siue die domini magno & horribili, q̄m futur⁹ sit s̄cdm testimoniū eiusdē propheticæ ueritatis, cuius pars magna impletur sub illis regnis uidētib⁹

Matth. 27

Lucæ. 23

Castra Christi morientis magna & fortia. Matth. 26

Acta. 10

Vera ad deum conuersio.

oculis uestris. Conuertimini (inquã) ad me dicit dominus in toto corde uestro, in ieiunio & fletu & planctu. Nã hæc est uera cõuersio, primũ cor per pœnitentiã mutare interius. Cæterũ ieiunare, flere, & plangere, & hoc habitu foris incedere, corde interius pristinã peccãdi intẽtionẽ retinente, nõ est ueraciter cõuerti ad me. Prius itaq; in toto corde uestro conuertimini ad me, & tũc demũ animi pœnitẽtiã, ieiunio & fletu, & planctibus iudicate, ut nũc ieiunãtes post ea saturemini, nũc flentes, postea rideatis, nũc plãgẽtes, postea cõsolemini. Et

Matth. 26
Act. 14

qa cõsuetudinis ẽ, ut in tristib' atq; aduersis scindatis uestes, qđ & pontifex ad dñi saluatoris crimẽ augendũ in euangelio fecisse memoratur, & Paulũ & Barnabã audientes uerba blasphemiæ, legimus perpetrasse, iccirco ego pcipio uobis, ut nequaq̃ scindatis uestimenta, sed corda, quæ plena sunt peccatorũ, quæ instar utriũ, nisi scissa fuerint, sponte rumpuntur. Cũ hoc feceritis redite ad dominum deum uestrũ, quẽ uobis priora peccate alienum fecerant, nec desperetis ueniã scelerũ magnitudine, quia magna peccata, magna delebit misericordia Est eñ benignus & misericors, malens pœnitentiã peccatorũ q̃ mortẽ. Patiens & multus misericordia, qui nõ humanã imitetur impatientiã, sed longo tẽpore nostrã pœnitentiam præstoletur, & præstabilis siue pœnitens super malitiis, ut si nos egerimus super peccatis pœ

Sperandũ non præsumẽdum in pœnitentia.

nitentiam, & ipsum pœniteat comminationis suæ, & mala, quæ comminatus est nobis, nõ inferat, nostræq; mutatione sententiæ & ipse mutetur. ¶ Et notandũ q̃ diligenter in ipsa pœnitentia cautos esse cupit, & securitatẽ tollit, cũ dicit. Quis scit, si conuertatur & ignoscat, & relinquat post se benedictionem: Ac si dicat. Ego quidẽ hortor (quod meũ est) ad pœnitẽ

Psalm. 50
Esai. 40

tiã & deũ ineffabiliter noui esse clementẽ, dicẽte Dauid: Miserere mei deus scđm mag. mi. t. Et. s. m. m. t. d. i. m. sed qa profundũ diuitiarũ sapientiæ & scientiæ dei nosse nõ possumus sententiã temperet & opto potius q̃ præsumo. Tantũ interim sacrificiũ & libamen deo nostro, subaudis offeratur, sacrificiũ contriti cordis, & libamen piæ confessionis ac boni operis, & quod nescimus, uidelicet si conuertatur & ignoscat & relinquat post se benedictionẽ, in eius arbitrio relinquamus, pendentes in spe miserationis. ¶ Quomõ nũc deus cõuerti & post se benedictionẽ relinquere dicatur uel speretur, illud pro exemplo est, quod ipse in

Exod. 12

Exodo loquitur. Erit aũt sanguis uobis in signũ in ædibus, in quibus eritis, & uidebo sanguinẽ & trãsibo uos, nec erit in uobis plaga disperdens, quando percussero terrã Aegypti Deniq; uerbis istis sese ad sanguinis signũ conuerti, & uidere sanguinẽ ac transire, atq; benedictionẽ & uitam post se relinquere, sese profitetur. Secundũ hanc similitudinẽ post passionem domini nostri Iesu Christi, sanguine eius postes suos, id est, frontes suas signantes cuncti, qui pœnitentiã in nomine eius prædicatam susceperunt, spem habent nõ uanam, q cõuertatur deus ad signum istud, & relinquat post se benedictionem, transiens, & Aegyptios id est, cunctos superbos atq; inpœnitentes æterni iudicii sententia percutiẽs. Hanc pœnitentiã & remissionẽ peccatorũ pdicandã in oẽs gentes incipi oportebat ab Hierusalẽ, sicut

Lucæ. 24

& ipse testatus est postq̃ resurrexerit loquens apľis suis. Qm̃ sicut scriptũ est, & sic oportebat Christũ pati, & resurgere à mortuis die tertia, & pdicari in noĩe eius pœnitẽtiã & remissionem peccatorũ in oẽs gentes, incipientibus ab Hierusalẽ. Sequitur ergo. ¶ Canite tuba in Sion, sanctificate ieiuniũ, vocate cœtum, congregate populũ, sanctificate ecclesiam, coadunate senes, congregate paruulos, & sugentes vbera. Egrediatur sponsus de cubili suo, & sponsa de thalamo suo. ¶ Hoc totũ sic futurũ eẽ prophetat, ut si

Tuba euangelica in pœnitentiam.

mul hortetur, quatenus intente & studiose fiat, Syon nanq; hæc est Hierusalem, unde oportebat (ut iam dictum est) incipi pœnitentiæ prędicationem, quia prædicare utiq; tuba canere est, quia rem ualde magnam euangelica prædicatio personat, scilicet iram uenturam, ut eam quisq; pœnitendo effugiat, Petrus Apostolus ista primus tuba cecinit in illa Syon, ab

Actu. 2

istius prophetæ testimonio, quod postmodũ sequitur, incipiens & post tandem dicens. Pœnitentiam agite, & baptizetur unusquisq; uestrum in remissionem peccatorum, aliis etiam uerbis plurimis testificans & exhortans eos, & dicens. Saluamini à generatione ista praua. Quid nisi tuba canebat, dicendo: Saluamini à generatiõe ista praua? Vẽturos quippe Romanos, futurumq; illius prauæ generationis excidium significabat, ut agentes pœnitentiam, non solum remissionem peccatorum & uitam futuram, sed etiam saluationem præsentem sibi adquirerent: ut præsentia quoq; mala mererentur euadere uenientia super

generatio

generationē illā, quod & factū ē. Imminentē nanq; ex excidio, diuinitus admoniti sunt fideles, ut exirent: atq; ita saluati sunt à gñratione illa, sicut saluatus est Loth ab incēdio Sodomorū, nullusq; cū illis cōclusus uel obsessus est Christianorū. ¶ Notādū quoq; q ita canentib' tuba in Syon, sanctificate (inqt) ieiuniū. Multo nanq; plus est sanctificare q̄ pdicare ieiuniū, qa uidelicet ieiunare uel ieiuniū pdicare, impij q̄q; possunt, q nō remissionē peccatorū, sed tantūmō malorū psentiū ieiunādo quærūt remediū. Tale fuit ieiuniū Achab q occidit Naboth, ut uineā eius possideret. Cū em̄ audisset sermones Heliæ, scidit uestē suā, & operuit cilicio carnē suā, ieiunauitq; & dormiuit in sacco, & ambulabat dimisso capite. Quā ob causam? Nunqd ut peccatorū remissionē acciperet, & salutē ęternā obtineret. Nō utiq; sed ne temporali regno uiuens careret. Ergo ieiunauit quidē, sed nō sanctificauit ieiuniū, atq; iccirco nō mercedē recepit sanctorū, sed mercedē suā, mercedē transitoriā, dicēte dño ad Heliā. Nōne uidisti Achab humiliatū corā me? Quia igitur humiliatus est mei causa, nō inducā malū in dieb' ei', sed in diebus filij sui inferā malū domui eius. Igitur sanctificate ieiuniū id est, iccirco ut sancti sitis, celebrate ieiuniū, & ad illud uocate cœtū, cōgregate populū, sanctificate ecclesiā. i. sanctificādo p baptismū nouā Christianitatis cōstitue ecclesiā atq; in sinu eius pariter & coadunate senes, & cōgregate paruulas ac sugētes ubera: ut uidelicet senū. i. sapientū maturitas, paruulas qbus adhuc lacte opus est, erudiat & ad solidū usq; cibū pducat. Quod deinde subiūgit. Egrediat sp̄ōsus de cubili suo, & sp̄ōsa de thalamo suo, idē est qđ & Ap̄l'us dicit: Hoc itaq; dico fratres tēp' breue est. Reliquū est, utq habēt uxores tā q̄ nō habētes sint. Itē. Volo uos sine solicitudine eē. Qui sine uxore est, cogitat q̄ dñi sunt quō placeat deo. Mulier innupta & uirgo cogitat q̄ dñi sunt, ut sit sancta & corpore & spū Nimirū scdm huiusmodi pdicationē euāgelicā siue apostolicā uiuere, hoc ē sponsum de cubili suo, & sponsam de thalamo suo exire. Sequitur. ¶ **Inter vestibulū ⁊ altare plorabūt sacerdotes ministri dñi ⁊ dicēt: Parce domine, parce populo tuo, ⁊ ne des hereditatē tuā in opprobriū, vt dominētur eis nationes. Quare dicūt in populis vbi est deus eorū?** ¶ Copiosior ad pœnitētiā & cōuersationē hæc admōitio est post illa grādia populi multi & fortis, cui similis à principio nō fuit, bella siue incēdia, quē populū Romanū intelligim', q̄ in cæteris superiorib' locis ubi regna priora Babylonicū, Persicū atq Macedonicū significari animaduertim'. Et rectē, qa uidelicet ubi quartū hoc regnū, quarta hęc bestia terribilis atq; mirabilis, & fortis nimis, dētes ferreos habēs magnos, gentes cæteras & maxime Iudæos comedit atq; cōminuit, & reliqua pedibus suis conculcauit, multo maior multoq; celebrior pœnitētiæ pdicatio siue pœnitentialis religio p mūdū uniuersum audita & suscepta est. Nō desiit eadē bestia, q̄ impios puniērat Iudæos, psequi & cōterere martyres pios: & quāto magis illos afflixit, tāto magis fideles oēs ad orationē & pœnitentiæ fletū excitauit. Hoc ergo futurū puidens. Inter uestibulū (inqt) & altare plorabūt sacerdotes ministri dei, & dicēt: parce dñs parce populo tuo, & ne des hæreditatē tuā in opprobriū, ut dominētur eis natiōes. Quod dicit inter uestibulū, qđ nos añ fores porticū possumus dicere: & altare assiduitatē significat religiōis & cōtinētiæ sacerdotū & leuitarū cæterūq; ministrorū dñi, q ut parati sint semp ad ōnes & hostias deo iugit offerēdas, circa tēplū uel ecclesias deo dicatas in sacris castisq; domibus, hodieq; regulari cū disciplina remanēt, quēadmodū hic propheta, cū hæc diceret, futurū esse puidebat. Qui eiusmōi sunt, & sui nō obliuiscūtur propositi, q̄ proposuerūt esse sacerdotes uel ministri dñi, plorāt & orāt die ac nocte, crebris noctiū uigilijs, dierūq; ieiunijs, p pctis populi Chr̄iani, maximeq; tūc illis hoc egisse nō dubiū est, qñ iā dicto Romano Imp. sæuiēte, nimius purgebat feruor psecutiōis. Parce (inqt) dñe parce populo. In q? In eo uc3 ut nō des hæreditatē tuā in opprobriū. Q; si q̄ras quale metuēt opprobriū? ut dominūtur (ait) eis natiōes. i. ut uincāt eos & animis eorū imperēt impij gentiles, te deū uiuū & uerū Chr̄mq; filiū tuū blasphemātes. Hoc idē in psalmo metuentes ipsi dicūt. Adiuua nos de' salutaris nr̄, & pp̄ter gloriā nominis tui dñe libera nos, & c. p n. p. n. t. Deniq; & q illos sequūtur & dicūt, ne forte dicāt in gētib' ubi est de' eorū. Hoc ipm hic congrendo & pcunctando loquūtur. Quare dicūt in populis, ubi est deus eorū? Is est sensus. Quare ita propter te mortificamur tota die, & æstimamur ut oues occisionis, ut acet uhostibus atq; persecutoribus Christianorum insultare & dicere, ubi est deus eorum?

Intendūt

Gene. 19

Plus est sancti[ficare] [q̄ p]rædi[care ieiu]nium.

3. Reg. 21

Sanctificare ecclesiam.

I. Corrin. 7

Danie. 7

Assiduitas religionis & continentiæ in ministris dñi.

Psalm. 78

Opprobria gẽtilium contra nos.

Intendunt digitum suũ in solem aut lunam, aut in aliquod simulachrũ aureum uel argenteum aut certe lapideum, & dicunt. Ecce dij nostri isti sunt, deus autem ipsorum ubi est? Nusquã comparet, neq; enĩ uidere illum aut ostendere possunt, & nullũ de illo habentes adiutoriũ, toto die inter manus nostras mortificantur & pereunt. Hæc opprobria inter innumera mortiũ tormenta sustinentes, & peccatis suis humiles sancti reputantes, Parce (inquiunt) domine parce populo tuo, subauditur in eo, ut (sicut alibi scriptũ est) nõ relinquas, id est nõ nimis diu manere permittas, uirgã peccatorum super sortẽ iustorum, ut non extendant iusti ad iniquitatẽ manus suas. Huiusmodi gemitus compeditorum, ut uerius aduertamus, piorum passiones martyrũ recolamus: quarum in aliquibus scriptũ est, quia latentes in cryptis & in speluncis fideles, corpora sepeliebant, plorantes & multũ tristes, & per multos dies non cessabant mugitus lachrimarum dantes. His ita cõquerẽtibus, cõsolatorio protinus oraculo respõdetur

Psalm. 124

L Zelatus est dominus terram suam, et pepercit populo suo. Et respondit dominus et dixit populo suo. Ecce ego mittam vobis frumentum et vinũ et oleũ, et replebimini in eis, et non dabo vos vltra in opprobriũ in gẽtibus. Et eũ qui ab aquilone est procul faciam a vobis, et expellã eum in terrã inuiam et desertam, faciem eius contra mare orientale, et extremum eius ad mare nouissimum. Et ascendet fetor eius, et ascendet putredo eius, quia superbe egit. Insipientiũ erat ô sacerdotes & ministri dñi, insipientiũ erat dicere in populis, ubi est deus eorum, pro eo quod uidebãt uirgã peccatorũ admissam super sortẽ iustorum, & cœdi corpora eorum uisibiliter deo nõ apparente ad defendendũ, & putare illos nõ habere deũ, aut certe nõ posse adiuuare deũ ipsorum. Nõ ita est. Sed quid? Zelatus est dñs terrã suã, zelo bono, zelo paterno: & sicut pater percutiens miseretur filiorũ suorum, & parcit eis, ita percussit & percutiendo pepercit populo suo tanquam filijs. Notandũ quod cũ diceret. Zelatus est dominus terrã, addidit suã. Terrã nanq; suã dicit, literaliter quidẽ terrã Chanaan à semetipso filijs Israel datã: unde & quodã loco dicit. Terra enĩ mea est, & uos coloni mei estis, spiritualiter aũt ecclesiã, quã suo sanguine adquirendo fecit suã. Sicut terrã illã zelatus est dominus super filios Israel, eo quod ingressi contaminassent eã, & tradidit eos in manus gentiũ, & tamen pepercit populo suo, dando illos in misericordias in conspectu omniũ qui ceperant eos: sic ecclesiã suã sæpe zelatus est, ne sacramenta eius indigni indigne tractarent, & permisit fieri persecutiones, ut electi cribrarentur sicut triticũ, discedente palea, qualis in initio fuit proditor Iudas, oportere iudicans hæreses quoq; esse ut qui probati essent, fierent manifesti: & tamen inter ipsas tribulationes fierent clariores, glorificati uirtutibus & signis Hanc disciplinã patris ignorantes dicebant in populis. Videntes corpora martyrũ discrutiari Vbi est deus eorum? Et illi quidẽ, qui foris erant, uerũ nescientes deũ, dicebant: ubi est deus eorũ: qui aũt intus esse uidebantur, quasi eundẽ profitendo deũ, dicebant, ubi est sanctitas uel perfectio uiarũ illorum? ¶ Malæ huius coniecturæ magnũ & euidẽs est in amicis Iob iudiciũ Illi nanq; ex eo quod percussus erat, male conijcientes, quod corã oculis domini impius extitisset, qui corã hominibus pij uel iusti opinionẽ obtinuerat, dicebant. Vbi est timor tuus, fortitudo tua, & perfectio uiarum tuarũ? Recordare obsecro te, quis unquam innocens perijt, aut quando recti deleti sunt? Quin pocius uidi eos qui operantur iniquitatem, & seminant dolores, & metunt eos, flante deo perisse, & spiritu iræ eius esse consumptos, subauditur, ut tu nunc consumptus es. Sic incipientes longa cõcertatione contendebat, ut cogerent eum sibi cedere ad constituendũ sibi, quod de uita illius nullatenus bene æstimandũ sit, quẽcunq; aduersus opprimi uel flagellis diuinitus cingi contigerit, & quod neminẽ contingat secundum corpus consumi, nisi pro merito propriæ iniquitatis. At ille plus aliquid sentiens quam quod hic dictũ est, zelatus est dominus terrã suã & pepercit populo suo, uidelicet quod neq;, ut existimare uolunt qui eiusmodi sunt, semper peccatores aut impij reputandi sint, quos deus afflixerit, neq; omnes quos deus percutit aut percuti permittit, percuti zelo corripientis ad purgationẽ, uerũ nonnullos ad probationem, ut coronę illis multiplicẽtur, dicit inter cætera. Saltem nunc intelligite quod deus nõ æquo iudicio afflixerit me, & flagellis suis cinxerit me. Nã quod ait, non æquo iudicio, idẽ est ac si dicat, nõ sicut uos putatis pro malitia uel impietatis meæ recõpensatione. Vbi nanq; pro impietate sua percutitur impius æquũ iudiciũ est; ubi autẽ peccantem filiũ pater zelatur & parcit, iudiciũ ad æquitatẽ nõ peruenit, quia mi

Iniquũ iudiciũ de flagellis piorum. Iob. 4

Triplex modus flagellandi.

quia misericordia iudiciū superexaltat: ubi uero uir simplex & rectus ac timens deū & recedens à malo, percussionibus probatur ut coronetur, iam nō iudiciū æquū, aut iudiciū misericordia superexaltatū, sed gratia & gloria est. Quapropter sciendū, ubi erat, ꝙ deus non æquo iudicio afflixerit me, ęquū nō poni pro iustitia uel rectitudine, sed pro æqualitate. Deus nanq; siue impiū superbientē puniat, siue excedentē filiū corripiat, siue sanctū & pfectū ppatientiā probare intendat, semp iustus & rectus est. Sed iā ad ꝯcepta prophetiæ uerba reuertamur. Cū dixisset, zelat⁹ est dñs terrā suā & pepercit populo suo: ut ostēderet in q̄ pepercit, subiūxit atq; ait. Et respondit dñs, & dixit populo suo. Ecce ego mittā uobis frumētū, & uinū, & oleū, & replebimini in eis, & nō dabo uos ultra opprobriū in gētibus. ¶ Sicut & in cæteris, ita & in isto q̄q; auditu senes & habitatores terræ, q in exordio sunt inuitati ad audiendū discernūtur & diuerse audiūt. Deniq; habitatores terrę frumentū hic tantūmō illud intelligūt, quo uenter impletur: & uinū illud, quo carneū cor lætificatur: & oleū illud, q̄ carnea facies exhilaratur. Senes aūt, cōsiderantes maiestatē eius, q hæc pro magno repromittit, digniora ut illū decet, sentiunt: uidelicet frumentū illud & oleū illud, quo edētes & bibentes, & quo delibuti, oēs æternitatē gloriæ cōsequantur, p̄sertim, qa sic habes postmodū in isto ꝗ promissione bonoꝝ, & nō confundetur populus me⁹ in æternū. Et istud quidem frumentū corporale, uinūq; & oleū dona dei sunt, & nonnūq̄ timentibus deū pro quadā cōsolatiōe dantur, & data sunt: sed frustra dantur & frustra sumūtur, nisi utētes istis operemur uel quæramus frumentū illud, quod est uerbū dei, scilicet Chrūs q de semetipso dicit. Nisi granū frumenti cadens in terrā mortuū fuerit, ipsum solū manet: si aūt mortuū fuerit, multū fructum affert. Et uinū & oleū illud, quod Samaritanus uulneribus eius, q in latrones inciderat, infundit. Quia nimiꝝ de talibus ueraciter dicat maiestas promittētis, & replebimini in eis. Sola nanq; hæc sunt quibus repleri possit usq; ad sufficientiā uacuitas nostræ mortalitatis. Huiusmodi sensu præeunte, sequentia quoq; digne intelliguntur. Et non dabo uos ultra opprobriū in gentibus, & eum qui ab aquilone est procul faciā à uobis, & expellā eū in terram inuiam & desertam, faciem eius contra mare orientale, & extremū eius ad mare nouissimū. Et ascendet fœtor eius, & ascendet putredo eius, quia superbe egit. L Noli timere terra, exulta ꝛ letare, quoniā magnificauit dominus vt faceret. Nolite timere animalia regiōis, quia germinauerūt speciosa deserti, quia lignū attulit fructū suū, ficus ꝛ vinea dederūt virtutē suā. Et filii Syō exultate ꝛ letamini in dño deo vestro, q: dedit vobis doctorē iustitie, ꝛ descēdere faciet ad vos imbrē matutinū ꝛ serotinū in principio, ꝛ implebūtur aree frumēto, ꝛ redūdabūt torcularia vino ꝛ oleo, ꝛ reddā vobis annos quos comedit locusta, bruchus, ꝛ rubigo, ꝛ eruca, fortitudo mea, quam misi in vos, ꝛ comedetis vescentes ꝛ saturabimini, ꝛ laudabitis nomē domini dei vestri qui fecit vobis mirabilia. Et nō cōfundetur populus meus in eternū, ꝛ scietis q: in medio Israel ego sum, ego dñs deus vester, ꝛ non est amplius, ꝛ non confundetur populus meus in eternum. ⅃ Nulli dubiū eē debet doctorē iustitię, quē hic prophetica gratulatio cōmemorat, dicēdo, & lætamini in dño deo uestro qa dedit uobis doctorē iustitiæ Christū dei filiū eē: pro quo nimiꝝ, qa dat⁹ est, in dño deo patre eius q illū dedit exaltandū & lætandū est. Nūc ergo lrǣ ordinē repetētes, ppheticū, q in illo est, spm̄ q̄cunq; nos ducit q̄ ad possumus, seq desiderem⁹. Propter eos q dicūt in populis, ubi est de⁹ eorū, ppheta, ut corrigat sensum illoꝝ puersum, zelatus est (inqt) dñs terrā suā, & pepcit populo suo, i. nō sicut illi arbitrari uolūt, null⁹ est aut dereliquit eos de⁹ eoꝝ, sed more patris familias zelo paterno filios suos castigās castigauit, & deinde pepcit nō eos tradendo morti, imò promissiones uitæ dando illis. Nā hoc est qđ sequitur, & rñdit dñs, & dixit pplo suo. Nō pmiserat, ꝙ dnm̄ cōsuluisset pplus suus, & tñ ait: & rñdit dñs, & in ipa rñsione repromissionē habem⁹ doctoris iustitiæ, q est Christ⁹, & spūs sancti, sicut in sequētib⁹ cōtinet luce clari⁹. Cū itaq; talē lrǣ ordinē legim⁹, zelat⁹ est dñs terrā suā, & pepcit pplo suo & rñdit dñs, recte subintelligim⁹, qa zelante dño excitat⁹ pplus, & paterno uerbere cōmonitus, clamauit ad dnm̄: & tūc demū pariter & pepercit & respondit dñs, ut Christū suum liberatorē, & æternæ salutis authorē uigilantibus opportune promitteret aurib⁹; quosdā etiā temporales interim dādo saluatores, q saluarēt eos in typū uenturi eius quē erat missur⁹.

exempli

Carnales & spirituales auditores.

Frumentū & vinum & oleū duplex.

Iohan. 12

Lucæ 10

Doctor iustitiæ Christus.

Saluatores quidam temporales

Exempli gratia. Quando in Aegypto seruiebant filij Israel dijs alienis, immemores dei patrũ suorũ, Zelatus est excitando Pharaonẽ, ut esset rex qui ignorabat Ioseph, & qui opprimeret eos operibus duris, sicut ipse testatur cũ dicit. Iccirco aũt posui te, ut ostendã in te fortitudinem meã, & narretur nomẽ meũ in omni terra. Ita zelante dño excitati sunt, ingemiscentes enim propter opera uociferati sunt, ascenditq; clamor eorũ ad dñm & audiuit gemitũ eorũ: & respondit eis uidelicet per Mosen, scdm hæc ipsa uerba prophetæ huius dicentis, & respondit dominus & dixit populo suo. Ecce ego mittã uobis frumentũ & uinũ & oleum, uerbi gratia, dicendo. Audi Israel præcepta mea, & in corde tuo quasi in libro scribæ, & dabo tibi terrã fluentẽ lac & mel. Et manifestius promisit eis istũ doctorẽ iustitiæ, dicẽte Mose. Prophetã de gente tua & de fratribus tuis, sicut me, &c. quemadmodũ ad ipsum Mosen dñs ipse dixerat. Prophetã suscitabo eis de medio fratrũ suorũ similẽ tui, & ponã uerba mea in ore eius, loqueturq; ad eos omnia q̃ pcepero illi. Qui aũt uerba eius, quæ loquitur in nomine meo, audire noluerit, ego ultor existã. Itẽ qñ zelatus est dñs, & tradidit eos in manus regis Babylonis, eodẽ zelo excitati, clamauerũt ad dñm, maximeq; Daniel cũ socijs suis, & respondit ei dñs, multa & manifesta de hoc eodẽ doctore iustitiæ, maximeq; illud quod taliter narrat ipse. Adhuc me loquente in oratione, ecce Gabriel cito uolans tetigit me in tempore sacrificij uespertini, & docuit me, & locutus est mihi, dixitq;. Daniel nũc egressus sum ut docerẽ te, & subinde septuaginta hebdomades abbreuiatæ sunt super populũ tuũ, & super urbẽ sanctã tuã, ut cõsummetur þuaricatio, & finẽ accipiat peccatũ, & deleatur iniquitas & adducatur iustitia sempiterna, & impleatur uisio & prophetia & ungatur sanctus sanctorũ. Paucisq; interiectis. Et post hebdomadas (inqt) sexaginta duas occidetur Christus, & nõ erit eius popul9 q eũ negaturus est. Nõ multis opus est exẽplis, sed hoc indubitanter notandũ, quia quotiens siue ante siue post aduentũ suũ zelatus est dñs terrã siue ecclesiã suã, zelando excitauit electos suos ad inuocationis suæ maiorẽ instantiã, & in ipsa irę misericordiæ recordatus: sic respondit eis, & taliter egit cũ eis, ut nõ uacaret dicere in populis, ubi est deus eorũ. ¶ Replebimini ergo (inquit) & non dabo uos ultra opprobriũ in gentibus. Cum hæc dicit, subintelligendũ est, quinimò cessare faciã principẽ opprobrij uestri. Sequitur enim Et eũ q ab aquilone est repellã à uobis. Etenim quis ab aquilone est, nisi diabolus princeps opprobrij: qui dixit in corde suo, sedebo in monte testamenti in lateribus aquilonis? Et quidẽ regnorũ supradictorũ princeps Nabuchodonosor rex Babylonis: Amã de stirpe Agag q uniuersum Iudęorũ genus delere uoluit: Anthiochus Epyphanes: & Nero Romani macula imperij, suo quiq; tẽpore princeps fuere opprobrij, quẽ utiq; tũc deus cessare fecit, qñ per passionẽ IesuChri filij sui, doctoris iustitiæ: cuius clara hic cõmemoratio fit, foras misit dicente illo. Nunc iudiciũ est mundi, nũc princeps huius mundi eijcietur foras. In typum eius & Nabuchodonosor de regno suo eiectus, fœnũ ut bos comedit, & Aman in patibulo quod Mardochæo parauerat suspensus, & Antiochus sine manu cõtritus est: qui ita ab aquilone fuerũt, ut aquilonis, id est, diaboli typũ in semetipsis exprimerẽt manifestũ. Cum ergo dicit, & eũ qui ab aquilone est, procul faciã á uobis, subintelligendũ est, quemadmodũ illos similitudinis eius, baiulos suo quẽq; in tẽpore procul feci. Istius aquilonaris, id est, perfida & frigida malitia cõgelati, diaboli, maxime Babylonius Nabuchodonosor, typũ gessit: pro eo quia loco quoq; aquilonaris extitit, id est, scdm sitũ terræ Iudææ uenit à parte aquilonari. Porrò, q cũ dixisset, & expellã eũ in terrã inuiam & desertam, continuo subiunxit, faciẽ eius contra mare orientale, & extremũ eius ad mare nouissimũ, scdm literalem sensum nõ ualet intelligi de ullo ex sæpe dictis quatuor regnis. Nusq̃ enim sacræ referunt literæ, q Iudææ siue Israhelis hostes ita dñs repulerit, ut exercitũ illorũ inter duo maria concluderet quorũ alterũ oriẽtale siue primũ (ut in alia translatione scriptũ est) mare illud dicitur quod iuxta solitudinẽ est & uergit ad orientẽ, in quo fuit quondã Sodoma & Gomorra, Adama & Seboim: quod nunc mortuũ nominatur, eo q nulla ibi uiuãt animantia. Nouissimũ aũt illud quod ad occidentem est, & quod ducit in Aegyptũ, in cuius littore Gaza & Ascalõ, Azotusq; & Ioppe, & Cæsarea, & cæteræ urbes maritimæ sitæ sunt. Inter hæc maria (sicut iam dictũ est) hostes Israel domino repellente cõclusos fuisse nulla scriptura refert. Quę si aliquando factũ fuisset, delectabiliter (ut in cæteris uel in plerisq; scripturarũ locis fieri solet) fu

Exo. 9
Rom. 9
Deut. 6
Deut. 18
Dan. 9
Princeps opprobrij nostri diabolus est.
Esai. 14
Mare orietale.
Mare nouissimum.

let) super literæ uel historiæ fundamentum allegorici sensus ædificium collocãdum esset. ¶ Nunc ergo spiritualiter dicta, & spiritualiter intelligenda uel exponenda sunt, scilicet nõ de corporali occisione uel cruore inimicorum, sed tantummodo de spirituali captiuitate nudati inimicorum capitis, id est, diaboli, quem dominus Iesus expulit, & misit foras in terram inuiam & desertam, ut in illis tantummodo commaneret uel potestatem haberet, qui fidẽ illius, qui illum expulit, forasq́; misit, & euangelicæ prædicationis non reciperent gratiã, desertores & deserti, & iccirco deserti quia desertores dei. Facies (inquit) eius, subauditur expulsi, uel foras missi, contra mare orientale; & extremũ eius ad mare nouissimũ, Primũ siue orientale mare & mare nouissimũ. Prima & secunda est regeneratio uel resurrectio mortuorum. Prima nanq; regeneratio gratia baptismi est, qua renascimur ex aqua & spiritu sancto Secunda uero uel nouissima regeneratio mortuorum est corporalis resurrectio, domino attestante. In regeneratione cum sederit filius hominis in sede maiestatis suæ. Prima regeneratio, quæ est baptismi gratia, de patefacto Christi latere profluens, siue originẽ ducens, idcirco mare dicitur: quia in similitudinem maris, per quod filij Israel merso Pharaone cũ curribus & equitibus transierunt omnes filios dei de morte ad uitam regeneratos, suffocato diabolo & omnibus populis eius transmittit ad salutis portum, spem beatam restituens cõsequendi uitam regnumq́; aperiens imortalitatis sine dubio percipiendum post huius uitę temporalis exitum. Secunda regeneratio quæ est resurrectio mortuorum, iccirco mare dicit & mare nouissimũ, quia sine dubio & angelis eius & omnibus qui a sinistris erunt, mare profundum erit, imò (sicut in Apocalypsi legimus) stagnum ignis ardentis & sulphuris in quod iste aquilonaris, id est, diabolus (sicut ad beatum Iob dicit dominus) uidentibus cunctis præcipitabitur. Igitur facies expulsi siue foras missi huius contra mare orientale siue primũ, & extremũ eius ad mare nouissimũ. Notanda proprietas dictionum, quia facies eius non ad mare, sed contra mare primũ, & extremũ eius, non contra, sed ad mare nouissimum. Etenim facies eius, id est, nequissima intentio eius, non ad istud, sed contra istud mare tendit (quod salutaris baptismi gratiã dicimus) oĩbus baptizatis in Christo Iesu insidians, ut eos iterum inquinet, & de illis quoq; præsumit, sicut ad beatum Iob dicitur. Et habet fiduciam quod influat Iordanis in os eius, Extremũ autem siue finis eius ad illud mare nouissimũ, ad illud ignis ardentis stagnum sulphureum, subaudis per iudicium adducetur, & in illud sicut iam dictũ est) uidentibus cunctis præcipitabitur. Et ascendet (inquit) fętor eius: qa superbe egit. Quo ascendet uel quomodo ascendet fœtor eius & putredo eius? Nimirum ad uisum siue notitiam sanctorum uel electorum omnium sicut in Esaia tam de ipso q̃ de cunctis sequacibus eius angelis & hominibus scriptum est. Et egredientur, subauditur, sancti & electi, & uidebunt cadauera uirorum qui præuaricati sunt in me, & uermis eorum non morietur & ignis eorum nõ extinguetur & erunt usq; ad satietatem uisionis omni carni. Hoc idcirco quia superbe egit, id est, quia cõtra creatorem sese tumidus erexit. De utroq́;, id est, & de culpa superbię eius, & de pœna fœtoris uel putredinis eius. Item per Esaiam contra istum sub nomine regis Babilonis dicitur. Detracta est ad inferos superbia tua, concidit cadauer tuum. Subter te sternetur tinea, & operimẽtum tuum erunt uermes. Quomodo excidisti de cœlo Lucifer qui mane oriebaris? Corruisti in terram qui uulnerabas gẽtes, qui dicebas in corde tuo In cœlum conscendam supra astra dei exaltabo solium meum, sedebo in monte testamenti, in lateribus aquilonis, ascẽdam super altitudinem nubium, similis ero altissimo & cętera. ¶ Et recte cadauer eius propter superbiam concidisse & fœtore, imò ipse cadauer & putredo esse dicitur. Vitam nanq; id est, deum, perdidit, & mortuus per malitiam, licet uiuat per essentiam. Sicut enim corpus ab anima relictum mortuum est, sic rationalis creatura à deo separata ueraciter mortua est. Unde quia cadauerum receptoria sepulchra dicũtur: ipse autem diabolus deo (ut iam dictum est) mortuus in impiorum mentibus cubat, recte per Prophetam dicitur. Ibi Assur & omnis multitudo eius, & in circuitu eius sepulchra illius. Quod idem est, ac si aperte dicatur: Ibi diabolus, cuius per superbiam typum gessit Assur & omnes angeli eius, & ibi sociabuntur ei cuncti reprobi qui illum secuti sunt, dicente iudice, his qui à sinistris eius erunt. Ite maledicti in ignem æternum, qui præparatus est diabolo & angelis eius. ¶ Magna sunt hæc, & idcirco ad credendum magna nimirum fide opus est. Idcirco sequit

Diabolus à Christo expulsus.

Duplex regeneratio.

Mat 19

Apo. 19
Iob. 4

Esai. 14

Diabol⁹ deo mortuus, uiuit in impijs.

Ezech. 5

Mat. 25

eo sequitur & dicit: Noli timere terra, exulta et lętare, quoniam magnificauit dñs ut faceret.
Quod dicit noli timere, idẽ est ac si dicat: noli diffidere. Timiditas nanq; pro infidelitate po
Apoc. 21 nitur, ut in Apocalypsi cũ præmisisset. Qui uicerit possidebit hæc, & ero illi deus, & ille erit
mihi filius. Continuo subiunxit: Timidis autem et incredulis et execrabilibus et homicidis
& fornicatoribus et ueneficis & idololatris, & omnibus mẽdacibus, pars illorũ erit in stagno
ignis ardentis & sulphuris. Nam quia timidi sociant incredulis, sine dubio timiditas mala in
Iacob.1 telligitur & contraria fidei, quæ & hæsitatio uel dubietas recte potest dici, iuxta illud Iacobi
Apostoli. Postulet autem in fide nihil hæsitans. Qui enim hæsitat, similis est fluctui maris
qui à uento mouetur & circumfertur. Non ergo ęstimet homo ille, quod accipiat quicquã
à deo. Vir duplex animo, inconstans est in omnibus uijs suis. ¶ Rursus exultatio siue læti-
tia pro hylaritate fidei ponitur, iuxta quod ad Iudæos Dominus dicit: Abraham pater ue-
ster exultauit, ut uideret diem meum, uidit & gauisus est. Nam exultauit, id est exultan-
ter credidit, hilarem fidem habuit. Igitur cum dicit: Noli timere terra, exulta & lætare, idẽ
Ioh.8 est ac si dicat: de omnibus quæ tibi dicũtur o homo noli hæsitare, uel diffidere, noli terra es-
se graui corde, sed acriter crede, ac spei lætitiam habe. Quoniam magnificauit dominus ut
faceret, id est, magnificus ẽ qui tanta proposuit & perficere potest: iuxta quod et Psalmista
Psal. 125 testatur, cum dicit: Exultans & lætabundus de futuro, ac si iam factum sit: In conuertendo
dominus captiuitatem Syon, facti sumus sicut cõsolati. Tunc repletum est gaudio os nrm,
et lingua nostra exultatione. Tunc dicent inter gentes, magnificauit dominus facere cum
eis. Magnificauit dominus facere nobiscum, facti sumus lætantes. ¶ Sed forte adhuc sup-
esse uidetur quod timeant quicunq; modicæ sunt fidei, dicẽtes: Quid manducabimus, aut
qd bibemus interim, dum in isto corpore sumus, antequàm ad illa uenturi seculi bona per-
ueniamus: quoniam eruca & locusta, bruchus et rubigo uniuersa consumunt, & ignis co-
Animalia regionis. medit speciosa deserti. Sequit ergo: Noli timere animalia regionis, quia germinauerũt spe-
ciosa deserti, quia lignum attulit fructum suum, ficus, & uinea dederunt uirtutem suam.
Ac si dicat: Pars ista, de qua uos o animalia sollicita estis, & propter hoc ipsum animalia po
tius quàm homines recte dicimini: quia uos angustat sollicitudo eiusmõi: Pars (inquã) ista
Mat.6 recuperabilis est, quia cum exusta fuerint, rursus germinabunt speciosa deserti, iterumq;
ficus et uinea cæteraq; ligna fructum & uirtutem suam dabunt. Quærite ergo primum re
gnum Dei & iustitiam eius, et hæc omnia adijcientur uobis. Et in hoc solummodo gaude
te, quod regnum dei primum quæritis, et inuenire speratis, non in omnibus his quæ adijci
untur uobis. Hoc est quod cõtinuo dicit: Et filij Syon exultate et lætamini in domino deo
uestro, quia dedit uobis doctorem iustitiæ, & descendere faciet ad uos imbrem matutinũ,
& serotinum à principio. Ac si dicat: Animalibus dixi, ut non timeant consolationẽ hanc
illis ostendens, quia germinauerunt speciosa deserti, quia lignum attulit fructum suum tã
diu illos esse animalia iudicans, qui homines esse deberent, quàm diu pro uentre suo nimiũ
sunt solliciti: uobis autem o filij Syon, id est, homines rationales, et spe lucrandis cęlestibus
intenti, Hoc dico, ut exultetis & lætemini, non in ficu uel uinea siue in quibuslibet germini-
bus deserti quantumcunq; speciosis, sed in dño deo uestro et hæc summa sit causa exulta-
tionis et lætitiæ: quia dedit uobis doctorem iustitiæ, uidelicet Christum, quem fecit uobis
nasci ex uirgine, qui iustificet & iustificari uos doceat non ex operibus legis, sed ex fide, &
Rom.2 huius doctrinæ gratiam descendere faciet ad uos in principio uelut imbrem matutinũ &
Imber matutinus & serotinus serotinũ: In principio (inq̃) id est, primum Iudæo deinde, Græco. Filij nãq; Syon recte in
telligũtur Iudæi, primitiuę ecclesiæ filij qcũq; receperunt uerbum salutis, quia prius opor
tuit illis prædicari uerbum dei, Propterea prædicationem siue doctrinam eandẽ matutinũ
imbrem nuncupauit. Et quia cum plenitudo gentium subintrauerit, tunc iterũ prædicabit
Area & torcular pressuræ sanctorum. illis, & reliquiæ saluę fient ex eis, recte imbrem illum & matutinũ dixit & serotinum. Et im
plebuntur (ait) areæ frumento & redundabunt torcularia uino & oleo. In area frumentum
quæritur, in torcularibus uero uinũ ab acino, & oleũ ab amurca premẽdo separatur. Signi
ficat aũt utrũq;, scilicet area & torcular, pressuras siue tribulationes sanctorũ quas exemplo
iam dicti doctoris iustitiæ Christi, ꝓpter prædicationem doctrinæ eius, sustinere habebãt.
Implebuntur igitur (ait) areæ frumento, & redundabunt torcularia uino & oleo, id ẽ, quãto
magis

magis tribulati fuerint, quanto grauiores pressuras sustinuerint, tanto maiorem uerbi abũdantiam, & copiosiorem spiritus sancti gratiam desuper accipient atq; effundent, à prædicatione nõ cessando. ¶ Et Reddam uobis annos, quos comedit locusta, bruchus & rubigo & eruca, fortitudo mea magna quam misi in uos. Hæc iuxta literam: quia à domino repromissa sunt, ita creduntur accidisse, ut sterilitas præterita nouis frugibus cõpẽsaretur, & quicqd locusta, bruchus, rubigo & eruca consumpserãt, annis sequentibus impleret. Sed ut de regnis quatuor sæpe dictis, quæ sub nominibus istis figurantur, ista redditio intelligatur, difficile aut etiam impossibile est. Quomodo em̃ illis qui in Babylonia captiuitate, uel sub cæterorum iugo regnoꝝ uita excesserũt, redditio tẽporalis fieri potuit annoꝝ, id est, messiũ uel fructuum anualium, quos ignis uel manus hostilis eisdem uiuẽtibus abstulit? Spiritualem ergo & æternam redditionem oportet intelligamus, quæ in aduentu saluatoris, qui hic doctor iustitiæ dicitur, reddita est omnibus qui expectantes regnum dei, sub eisdem regnis iniuste fuerant oppressi. Omnes enim illos in passione sua saluator liberauit, descendẽs ad inferos, & educens eos in illas ęternas delicias paradysi. Ibi Daniel & socij eius cæteriq; temporis illius electi, quibus Babylonia captiuitas annos suos abstulit: Ibi Hester & cæteri q̃s persici uel medici regni superbia nequaquàm à cultu dei separare potuit: ibi Machabęi, q̃s auertere non potuit Antiochus opprobrium regni Macedonici: ibi Apostoli & martyres sancti, quos Romani imperij bestialis sæuitia uincere non potuit. Reddã igitur uobis annos (ait) quos comedit locusta, bruchus, rubigo, & eruca, id est, consolabor uos super omnibus malis quæcunq; intulerunt uobis regna illa regno dei contraria. ¶ Interea ualde notandum est, ꝙ regna illa tam fortia, tamq; potentissima, tam mirabiliter & magnificat & deprimit: ut & minimis uermiculis, locustæ, brucho, erucæ & rubigini cõparet, & tamẽ fortitudinem suam nuncupet dicẽdo: fortitudo mea magna quã misi in uos. Nec uero istud adeo mirum uidebitur, si ut longe superius perstrinximus ita distinguamus, ut æterne maiestati comparata hæc regna mundi, quantumuis fortia nequaq̃ dubitem⁹ nimis esse exilia. Humanæ aũt infirmitatis respectu, quoties uanitatem hominũ flagellari oportet, sufficere manu dei locustas paruissimas: & flagella esse fortissima nõ minus q̃ regna ipsa, quę hic significãtur per illas. Nonne potentia dei contra superbiam Aegyptiorum plagis ostensa est ꝑ muscas & locustas, & præcipue per scyniphes, qui tam parui sunt culices ut uix cernãt oculis? Nonne multitudo talium tanta fuit fortitudo dei, ut non posset resistere exercitus Pharaonis? Si ergo locustæ ipsæ tantę potuere esse fortitudinis quid mirũ regna, quæ per istas significãtur, dici fortitudinẽ dei? ¶ Porro aliter ul' alia dicitur, & ẽ fortitudo dei Christ⁹, uirtus & sapientia dei. Quod male intelligentes, imò praue intelligere laborantes hæretici Ariani, cum in Nicena synodo requirerẽtur ab episcopis catholicis (ut ecclesiastica narrat historia) si dicerent filium dei non esse creaturam, sed dei uirtutem & dei sapientiam secũdum uerba Apostoli, innuebant alterutris dicentes: quia hæc etiam ueniunt ad nos: nam eruca & locusta dicitur uirtus dei magna. Sed nos eoꝝ mentem corruptam detestantes locustã quidem & cætera huiusmodi quibus maxime Aegyptus attrita fuit, magnam dei fortitudinem esse fatemur: magnam (inquã) & ualentem usq; ad euincẽdam superbiam Pharaonis duntaxat carnei: Christum autem dei uirtutem siue fortitudinem solam sufficientem ad destruendam tyrannidem Pharaonis spiritualis, Pharaonis, id est, diaboli. Non em̃ locusta siue eruca, sed sola hęc uirtus dei, Christus, illum foras mittere potuit. ¶ Illud quoq; notãdũ, ꝙ cum dixisset: fortitudo mea magna, addidit, quam misi in uos. Veraciter nanq; & regna iam dicta & cæteros hostes misit in eos & uenire permisit dominus in populum suũ, ꝓpter multas præceptoꝝ suoꝝ transgressiones: sed nihilominus uæ illis, quos propter eiusmodi causas contra electos suos ad tempus præualere permisit, sicut exempli gratia, testatur ipse quodam loco cum de uno talium dicit. Væ Assur: Virga furoris mei & baculus ipse in manu eius indignatio mea. Tali modo ut iam dictũ est redditis annis, quos locusta & bruchus & rubigo & eruca comederũt: comedetis (ait) uescentes & saturabimini, & laudabitis nomẽ dñi dei uestri, qui fecit uobiscũ mirabilia, & nõ confundetur populus meus in æternum. Manifeste hic æternæ gloriæ promittitur saturitas, de qua et Dauid. Satiabor (inquit) cũ apparuerit gloria tua. Edẽt pauperes & saturabunt, & laudabunt dñm qui requirunt eũ, uiuent

Reddam uobis annos.

Regna mũdi & fortia & exilia.

Exo. 8 & 6

Aliter Christus est fortitudo dei quàm bruchus aut locusta.

uent corda eorum in seculum seculi. Vbi enim alias est uel eē pōt saturitas electorum dei quibus dicit, & comedetis uescentes & saturabimini, nisi in delicijs paradisi? Ibi nanque ex quo parietem inimicitiarum Christ⁹ per passionem suam soluit, saturabunt beati pfructes uisione dei & ibi laudant nomen domini, nam cibus ipsorum est ipsa laus dei, qui ipsos mirabiliter reformauit, & non cōfundent in æternū: quia liberati a confusione peccati, & æterna gloria glorificati sunt. Et scietis (inquit) quia in medio Israhel ego sum, & ego dominus deus uester. & nō ē amplius, & nō cōfundetur ppl's meus in æternū. Videlicet q̄d hic sciebatis ex pte & uidebatis per speculū & in ænigmate, ambulātes p fidē: tunc scietis & uidebitis facie ad faciem ambulantes per speciem. ¶ Delectabile nimirum sanctis patribus, & cæteris gētis illius electis fuit & est, scire hoc quomō dominus deus esset in medio eorum. Quomodo em̄ est in medio eorum, uel quid est esse in medio eorum? Profecto in medio eorum esse, est in ueritate naturæ humanæ carnē de carne illorū assumpsisse. Hoc scire, & uidere, quia hic est dominus deus ipsorum, et nō est amplius, neque em̄ extra illū est deus, cū pater & filius non duo sunt dij sed filius in patre deus unus. Hoc inq̄ scire & uidere, deū filiū, deo patri æqualē secundū diuinitatem, sibi consimilem secundū ueram humanitatem, ineffabilis felicitatis & gloriæ est, Idcirco quod paulo ante dixerat, repetiuit, & non confundet populus meus in æternū: Repeticio nanque cōfirmatio est. Non cōfundet, imò gloriosus erit, magnificus & honorificat⁹ erit ppl's cui pmissus et ex cuius carne natus est talis filius, gloriosumque erit eis illud Apostoli, nusquā em̄ angelos apprehēdit, sed semen Abrahæ apprehendit, & gloria hæc æterna erit. Remota omni confusione, quæ per peccatū Adæ humano generi accessit. Gloriosa hæc dicta sunt hactenus filijs Syon, quos in aduentu suo iste doctor iusticiæ Christus requisiuit, & per passionē suā eduxit de tenebris, secūdū fidem patrū qui illum expectauerāt sicut testatur paulus apostol⁹ defuncti oēs nō acceptis promissionib⁹, descēdēs quippe ad inferos, & resurgens ex mortuis, omnes introduxit in ueram terrā repromissiōis. Constat autē quia post expletā suę glorificationis dispensationē, maiorē, atque abundantiorem gratię uel spiritus sancti dedit effusionem, scilicet non uni genti, ut prius, sed uniuersis gentibus secundū ueritatem repromissionis, qua Abraham dictū est, atque in semine tuo benedicentur omnes gētes. Sequit ergo: [Et erit post hec effundam spiritum meum super oēm carnem, & prophetabunt filij vestri, & filie vestre. Senes uestri somnia somniabunt, & iuuenes vestri visiones videbunt. Sed & super seruos & ancillas meas in diebus illis effundam spiritum meum.] Quod em̄ dicit, super omnē carnē, nullam sinit fieri gētis uel personarum exceptionē. Priusq̄ glorificatus esset Iesus, super filios tātū Syon effuderat spiritū suū, & de illa solūmodo gente prophetæ & sapientes erant: Postq̄ aūt glorificat⁹ est resurgendo, & in cœlum ascendendo, cū tāto fructu seculorum præteritorum, nullam fecit Iudæorum & Gentiliū distinctionē, sed omnibus cōmuniter euāgelizari uoluit peccatorum remissionē. Hoc est quod nunc dicit: Et erit post hæc, effundam spiritū meū super oēm carnem ¶ Veruntamen hoc loco meminisse libet, ꝙ Apostolus cū dixisset. Gloria autē & honor & pax omi operanti bonū, confestim ita subordinauit, ut diceret. Iudæo primū & Græco, uidelicet Iudæo credenti uel bonū operanti gloriæ honoris & pacis gradū cōcedens primū: utpote cuius est adoptio filiorum & gloria et testamentū & legislatio et obsequiū & pmissa, cuius patres ex quibus Christus scd̄m carnē qui est sup oīa deus benedict⁹ in secula, amē. Græco autē, id est, gentili, gradū fere secundū, q̄uis nulla distinctio fit in largitate remissionis peccatorum. Hanc subordinationē & hic propheta uidetur innuere, cū præmisso. Effundam spiritū meū super omnē carnē, protinus ita subiungit. Et prophetabunt filij uestri & filiæ uestræ, senes uestri somnia somniabunt, & iuuenes uestri uisiones uidebunt, sed et sup seruos & ancillas meas in diebus illis effundā spiritū meum. Loquebatur nanque filijs Syon quorum utique filij Apostoli erant, & filiæ mater domini nostri Iesu Christi & cętere mulieres eodē tpe cōmanentes et orantes cū eisdē Apostolis, sicut Lucas meminit. Hi oēs (inqt) erant pseuerantes unanimes in oratōe cū mulieribus & Maria matre Iesu et fratribus eius. Isti filij et filiæ filiorum Syon, accepto spiritu sancto prophetauerunt, id ē, de cœlestibus mysterijs uarijs liguis locuti sunt, et isti senes, quales erat inter eos prior Petrus uel deinde Paulus, somnia somniauerūt, & iuuenes, qualis erat Iohanes uisiones uiderunt. ¶ Nec uero cōtentus

Marginalia: Ephe. 2 · Cori. 15. · Deus in medio eorum · Gloria patrū ex carne Chri. · Heb. 2 · Heb. 11 · Gen. 22. · Iudæo primū & Græco. · Rom. 2 · Roma 9 · Actu 1

tentus ero hanc filijs uestris dedisse gratiam, sed & super seruos meos (inquit) quacunque ex gente sint, effundam spiritum meum. Laxior nimirum hęc appellatio est seruorum atque ancillarum dei quam filiorum Syon. Filij namque Syon unius, id est, Iudaicæ sunt gentis: serui autem & ancillæ dei omnium gentium sunt electi: qui etiam non tantum serui, sed filij quoque appellantur dei, quemadmodum Iohannes cum dixisset: quia Iesus moriturus erat pro gente, subiunxit atque ait. Et non tantum pro gente, sed ut filios dei, qui erant dispersi, congregaret in unum. Profecto causa ista effusionis spiritus sancti dignior & locupletior est, quod sint serui & ancillæ dei, quam illa quod sint filij Syon, id est, Iudaei. Non enim Iudęo tantum, sed omnibus seruis & ancillis suis bonus dominus gratiam debet: primum tamen (ut iam dictum est) Iudæo, deinde Græco. ¶ Notandum præterea, quod cum dixisset, sed & super seruos, & ancillas meas, effundam spiritum meum, non addidit, & prophetabunt: neque ait, senes eorum somnia somniabunt, & iuuenes eorum uisiones uidebunt, sicut dixerat de filijs filiorum Syon. Sciendum quippe, quia licet multi de ecclesia gentium prophetię spiritum habuerint, & somnia memorabilia somniauerint, & uisiones memoria dignas uiderint soli tamen filij Syon & filij filio. s. prophetę priores, & Apostoli successores, soli (inquam) hi sunt, quorum prophetiæ & somnia seu uisiones canonicæ authoritatis tenent apicem summum, tamque probatæ ueritatis atque certitudinis sunt, quam lex & euangelium. Recte igitur sic dictum est, sed & super seruos & ancillas meas in diebus illis, effundam spiritum meum, & non additum est, et prophetabunt siue somniabunt aut uisiones uidebunt: quia uidelicet cum sanctis doctoribus et omnibus, qui in ecclesia Christi post prophetas et Apostolos sanctum intelligentię spiritum accipere meruerunt, satis bene actum est, quod somnia seu uisiones propheticas atque apostolicas, scienter et fideliter interpretari siue explanare potuerunt. ¶ Effusionis huius rem simul et signum in die Pentecostes, quando super discipulos Christi spiritus sanctus descendit, contigisse dubium non est. Rem uidelicet: quia tunc Apostolis, qui erant filij filiorum Syon (sicut iam dictum est) quique hactenus homines erant sine literis et idiotæ, prophetica imo plus quam prophetica gratia data est, et extunc somnia somniare (de qualibus nonnulla in Actibus Apostolorum legimus) et uisiones uidere cœperunt, quales maxime in Apocalypsi Iohannis admiramur. Signum autem in eo fuit, quod omnium gentium loquebatur linguis. Per hoc namque significabatur, quod super omnem carnem, siue super seruos & super ancillas domini in omni gente et natione oporteret eandem spiritus sancti effusionem deriuari. Quod iam tunc sciens Apostolus Petrus, dixit: Viri Iudei et qui habitatis Hierusalem uniuersi. Hoc uobis notum sit, et auribus percipite uerba mea. Non enim sicut uos ęstimatis, hi ebrij sunt, cum sit hora diei tertia, sed hoc est quod dictum est per Prophetam Iohel. Et erit in nouissimis diebus dicit dominus, effundam de spiritu meo super omnem carnem et cætera. Sequitur:

Et dabo prodigia in cœlo & in terra, sanguinem & ignem & vaporem fumi. Sol conuertetur in tenebras, & luna in sanguinem, antequam veniat dies domini magnus et horribilis. Quod hic de solis uidetur dixisse prodigijs. s. danda fore illa in cœlo & in terra, antequam ueniat dies domini magnus & horribilis, qui est dies uniuersalis iudicij: de cęteris quoque omnibus, quę hactenus hic idem Propheta prædixit, sentiendum pariterque subaudiendum est. Nam et eruca & locusta et bruchus et rubigo. s. quatuor regna erant uentura: et deinde effusio spiritus sancti et hæc iam uenerunt antequam ueniat ille dies magnus et horribilis. Vnde sicut iam superius dictum est, et illi quibus Petrus Apostolus presens prophetę huius apposuit testimonium, et quicunque extunc usque ad nos audierunt, et extunc audituri sunt nimirum magnum esse illum et horribilem diem domini, certi esse debent, imo dubitare non sinuntur, quin ita sit quia ueniet: quia iam tanta pars eorum completa est quæ uno eodemque ore iste Propheta locutus est. Denique magnum super hac re certamen est deo & uerbo eius Iesu Christo, qui est testis fidelis: magnum (inquam) & acre certamen in exigendo ut credatur sibi quia ueniet talis et tantus ille dies tremendi iudicij, post quem iam nullum pœnitentiæ tempus erit, iuxta quod & in Apocalypsi Iohannis dicit: Et angelus quem uidi stantem supra mare & supra terram, leuauit manum suam in cęlum, & iurauit per uiuentem in secula seculorum: quia tempus amplius non erit: sed in diebus uocis septimi angeli, cum cœperit tuba canere, consummabitur mysterium dei. Super hac re concertans, ut scilicet credatur sibi: quia reuera grande nimis negocium est, & nimium expedit hoc scire miseris, ut tantam iram effugere possint, nunc dicit. Et dabo prodigia in cœlo et terra sanguinem et ignem et uaporem fumi. Sol conuertetur in tenebras & luna in sanguinem, antequàm ueniat dies domini magnus & horribilis. Ac si dicat:

Serui dei etiam filij dei uocantur
Ioh. 11.

Libri canonici solum ex filijs Syon, non ex gentilibus.

Actuum 2.

De die domini magno dubitandum non est

Apoc. 1

Apoc. 10

Non credent homines, curam esse deo de actibus suis, & quod statutus sit ad iudicandum de illis dies ille magnus & horribilis: non (inquam) credent, non audiẽt, nõ animaduertẽt, nisi magna & multa uiderint prodigia fieri. Effundam igitur spiritum meum (sicut iam dixi) & per uirtutem eius dabo prodigia in cœlo et in terra, & quod prædicatio iudicij confirmetur ubiq; sequentibus signis. Dabo sanguinem, dabo ignem, subauditur in testimonium illis, ut uidelicet non solummodo miraculorum prodigijs, sed etiam magnitudine perseuerantiæ commoti: cum tot milia testium usq; ad sanguinem perseuerare uiderint, & ignẽ charitatis dei nullis psecutionum aquis, nullis fluminibus quàmuis multa sint, posse in illis extingui: ut credant eorũ testimonio aut inexcusabiles sint. Dabo & uaporem fumi, similiter in testimonium illis. Fumum hic, aut cæcitatem, quæ in Israel contigit, aut certe quoniam fumus lacrhymas excitare solet compunctiõem pœnitentium licet intelligi. Etenim utraque hæc uim prodigiorum obtinent, et euidenter astipulantur, futurum esse iudicium Hæc prodigia dantur in terra. Quę uero sequuntur? Sol conuertetur in tenebras: et luna in sanguinem: prodigia sunt quæ dantur in cœlo. His quoq; uersiculis nos reminisci facit eorum quę dominus dixit Et erunt (inquiens) signa in sole et luna et stellis et cætera, usque ad id, & tunc uidebunt filium hominis uenientem in nube cũ potestate magna et maiestate. Idem namq; est quod hic nunc dicitur: Sol conuertetur in tenebras, et luna in sanguinem, antequam ueniat dies domini magnus et horribilis. Iam quemadmodũ illic dicitur, & tũc uidebunt uenientem filium hominis, ita & hic eodem modo dici poterat, & tunc ueniet dies domini magnus et horribilis. Quicunque prodigijs talibus excitati, pœnitentiam egerint siue conuersi fuerint, salui erunt. Nam et ipsa prodigia (sicut iam dictum est) idcirco sient, ut conuertantur et salui sint. Hoc est quod sequitur. ⌊**Et erit, omnis quicunque inuocauerit nomen domini, saluus erit.**⌋ Cum dicit omnis, subaudiẽdum est, absque distinctione Iudæi et Græci. Etenim Apostolus cum hoc intenderet, ac diceret, non est eñ distinctio Iudæi & Græci: nam idem dominus omnium diues in oẽs qui inuocauerit illũ, testimonio præsenti usus est: omnis enim (inquiens) quicunq; inuocauerit nomẽ domini, saluus erit. Eandem distinctionem Iudæi & Græci iste quoq; aufert pariterq; cõfirmat, quod recte uniuersaliter dixerit: omnis, uno eodemq; uersiculo, quem protinus subiũgit. ⌊**Quia in mõte Syon et in Hierusalẽ erit saluatio sicut dixit dominus & in residuis quos dominus vocauerit.**⌋ Nam in mõte Syon & in Hierusalem id est in Iudæis, & residuis, id est, in Grecis, saluatio erit quoscunq; inuenerit dominus, id est, uocante gratia præuenerit, ut inuocent nomen domini. Interea sciendum est, certum esse ordinem siue tenorem inuocationis nominis domini, ut scilicet adhoc inuocetur primũ ut largiatur spiritum cogitandi & agendi quæ recta sunt: deinde ut in illo die suo magno & horribili non intret deus cum homine in iudicium, sed superexaltet misericordia iudicium. ¶ Subtiliter atq; fideliter adhuc intuendum est, quomodo cũ dixisset, & erit oñis quicunq; inuocauerit nomẽ domini saluus erit: quia in mõte Syon et in Hierusalem erit saluatio sicut dixit dominus, & in residuis, ita clausit ut diceret, quos dominus uocauerit. Nempe hoc ipsum, quod inuocat nomẽ domini, non inuocantibus sed gratię uocantis (ut dignum est) attribuit. Quod apostolus cõfirmans, cum hoc ex exemplo ususfuisset: oĩs enim quicũq; inuocauerit nomẽ domini saluus erit, pulchram nimisgradationem contiuuo fecit. Quomodo inuocabunt in quẽ nõ crediderunt? Aut quomodo credẽt ei, quem nõ audierunt? Quomodo aũt audiẽt sine prædicãte? quomodo uero predicabũt nisi mittãtur? Sic nimirum ascẽdẽdo, usq; ad deum recurrit comprobãs totum esse ascribẽdum gratię uocãtis quod inuocat nomẽ dñi: quia uidelicet nisi ille misisset, nõ uenissent neq; predicassẽt, si nõ predicaret nõ audiret, si nõ audirẽt nõ crederẽt: si nõ crederẽt, nõ inuocarẽt. ¶ Vbi porro dixit hoc dñs, quod in mõte Syõ siue in Hierusalem, & in residuis. i. in Iudæis & in grecis à dño uocãdis deberet esse saluatio? Nimirũ in præscia sua, in pdestinatiõe sua, ante tpa secularia. Et enim quos in tpe uocauit eos añ oia tpa præsciuit & pdestinauit, ut idẽ Apls ait, cõformes fieri imaginis filij sui. Nũc super est causam reddere, unde uel in quo ille dies domini magnus sit & horribilis. Sequitur ergo. ⌊**Quia ecce in diebus illis & in tempore illo, cum conuertero captiuitatẽ Iuda et Hierusalem, congregabo omnes gẽtes, et educã illas in uallem Iosaphat, & disceptabo**

Dabo sanguinem & ignẽ.

Dabo vaporẽ fumi.

Lucæ. 21

Rom. 10

Ad qd inuocãdus est deus.

Psalm 142

Salus ex gratia vocãtis & misereñtis dei.

Prædestinatio dei.

ptabo cũ eis ibi super populo meo et hereditate mea Israel, quas disperserunt in nationibus, & terram meam diuiserunt, & super populum meum miserunt sortem & posuerunt puerum in prostibulo, & puellam vendiderunt pro vino vt biberent.]
Magna uere & horribilia sunt hæc, ut merito pro ipsis dicatur ille dies dñi magnus & horribilis. Dies ille pro sui magnitudine, & dies multi multorũ dierũ siue annorũ dicitur tẽpus, utpote cui nulla lucis & tñbrarũ uicissitudo siue alternatio successura est. Dicitq; qa ecce cõtestans in proximo adesse, q̃uis cuilibet stulto longe esse uideatur, q dicit in tpa longa fiet istud. Mentitur sibi qa nimirũ (sicut & alius ,ppheta dicit) iuxta est dies dñi magnus, iuxta ẽ & uelox nimis, Et reuera iuxta esse & uelociter uenire diẽ illũ sentit, q æternitatẽ attẽdit, cuius cõparatiõe uelut momẽtũ & inane reputatur oĩe tempus ꝑtereuntis seculi, cuius finis ille dies erit. ¶ Cũ cõuertero (inquit) captiuitatẽ Iuda & Hierusalẽ. Hoc loco Iuda & Hierusalẽ una est, sola est generatio electorũ siue cõfessorũ dei, unica est ciuitas Hierusalẽ cœlestis cuius captiuitas tunc cœpit, qñ inuidiã diaboli decepti primi homines expulsi sunt à paradisi delicijs, in anima mortui corpore morituri. Eorũ captiuitas cõuersa tũc erit, qa resurgent incorrpti, liberati tã à iugo peccati, q̃ à debito mortis, anima & corpore uiui, & in neutro iam morituri. Tũc cõgregabo (ait) oẽs gentes. Hoc ipm est qđ in euangelio dñs idẽ dicit. Cũ aũt uenerit filius hominis in maiestate sua, & oẽs angeli cũ eo, tũc sedebit super sedem maiestatis suæ, & congregabuntur añ eũ oẽs gentes. ¶ Sed quid sibi uult q ait, & educam eas in uallẽ Iosaphat? Nimirum tã propter nominis interpretationẽ loci huius nũc meminit, q̃ propter rẽ quæ recenti memoria fuerat gesta, qñ iste prophetauit. Tempora nanq; quibus prophetauit hic, eadẽ debemus accipere q̃ in Osee legimus, ipso dicente, in dieb⁹ Oziæ, Iothan, & Achas, & Ezechiæ regũ Iuda, & in diebus Hieroboam filij Iohas regis Israel. Porro añ annos plus minus octoginta regnãte Iosaphat, congregati sunt filij Moab & filij Ammon & cũ eis de Moabitis ad Iosaphat, ut pugnarent contra eũ, & de his locis quæ trans mare sunt, & mons Seyr, sicut ipse Iosaphat in oratione sua dicit. Nũc igitur ecce filij Ammon & Moab, & mons Seyr, per quos non concessisti filijs Israel ut transirẽt quãdo egrediebantur de Aegypto, sed declinauerunt ab eis, & non interfecerunt illos: econtrario agunt, & nituntur eijcere nos de possessione quã tradidisti nobis dñe deus noster, Ergo non iudicabis eos? Cũ hæc & cætera peroraret, omnisq; Iuda staret coram dño cũ paruulis & uxoribus & liberis suis, factus est sermo domini super Ihazihel filiũ Zachariæ in medio turbæ & ait: Attendite omnis Iuda & qui habitatis in Hierusalem, & tu rex Iosaphat. Hæc dicit dñs uobis. Nolite timere, non est enim uestra pugna sed dei. Cras ascendetis cõtra eos, tantummodo confidenter state, & uidebitis auxilium dñi super uos. O Iuda & Hierusalem nolite timere, ne paueatis cras egrediemini contra eos, & dñs erit uobiscum, factũq; est ut dñs locutus est. Nam filij Ammon & Moab consurrexerunt aduersus habitatores montis Seyr, ut interficerent & delerent eos. Cumq; hoc opere perpetrassent, etiam in semetipsos uersi, mutuis concidere uulneribus, nec superfuit quisq̃ qui necem posset euadere. Iccirco uallis illa dicitur uallis Iosaphat, siue secundũ interpretationẽ nominis Iosaphat: uallis iudicij domini, quia uidelicet miro modo secundũ nomen suum, quod interpretatur dñi iudiciũ, dixerat idẽ Iosaphat, ergo dñe deus non iudicabis eos? & ita iudicauit eos dñs, ut uersi in semetipsos mutuis conciderent uulneribus, nec superesset quisq̃ (sicut iã dictũ ẽ) q necẽ potuisset euadere. Dicitur etiã ualle bñdictionis pro eo q liberati filij Iuda ibi bñdixerunt dñm, sicut ibidẽ scriptũ est, Per tres (inquit) dies spolia non potuerũt auferre pro prædæ magnitudine. Die aũt quarta cõgregati sunt in ualle benedictionis: Etẽĩ qm̃ ibi benedixerunt dñm, uocauerunt locũ illũ uallis benedictionis usq; in pręsentẽ diẽ. Igitur cũ dicit cõgregabo omnes gentes, & educã illas in uallẽ Iosaphat: rem gestã magni miraculi nobis ad memoriã reducit pulchreq; innuit, q secundũ eius similitudinẽ futurũ sit in die iudicij, ut nullus eorũ sententiã damnationis euadere possit, qui mala inferunt seruis dei propter hoc ipm quod sunt serui dei, sicut nullus eorũ necẽ euadere potuit. qui contra Iudam & Hierusalẽ illic fuerant congregati, proprijs fiunt ex conscientijs iudicandi, sicut illis armis suis & mutuis uulneribus conciderunt. ¶ Illud quoq; non prætereundũ, quia sicut unus idemq; loc⁹ propter causas memoratas & uallis Iosaphat, i. iudicij dñi, & uallis dicitur benedictiõis: ita

Dies domini prope est.

Ezec.12
Deut.32

Captiuitas nostra qñ cœpit.
Gene.3

Mat.25

Osee.1

2.Para.20

 & ille

& illa sessio maiestatis dñi ad iudicandũ congregatis gentibus, erit sinistris quidem ad dãnationem, dicendo: ite maledicti: dextris aũt ad benedictionẽ, dicẽdo: uenite benedicti patris mei. Cætera prosequamur. Et disceptabo (inquit) cum eis super populo meo & hæreditate mea Israel. Mira & grauissimi sensus plena dictio, cũ dicit fortissim⁹ deus, disceptabo. Qui habet aures audiendi ipse audit & intelligit: quia horribile est hoc, propter quod & ille dies domini magnus dicitur & horribilis. Quid eñ horribilius q̃ tali in tempore disceptatio dei cum hominibus? Signanter nanq; dicit ibi, ac si nunq̃ alias cum hominibus disceptauerit, licet multa terribilia post illud aquæ iudicium, id est, diluuium, cũ hominibus uel contra homines fecerit. Post illud nanq; & super Sodoman & Gomorram ignem & sulphurẽ pluit, & Pharaonem cum curribus & equitibus suis in mari rubro dimersit, & filios Israel omẽs à uiginti annis & supra qui egressi fuerant ex Aegypto, præter paucissimos, in deserto prostrauit, tam terribiliter ut quosdam ex illis uiuentes terra deglutiret: & ipsos, quos introduxerat in terram repromissionis, filios Israel quinquies in seruitutem propter transgressiones tradidit, primo uidelicet in manus Cusanrasathim, regis Mesopotamiæ. Deinde in manus Eglon regis Moab, tertio in manus Iabin regis Chanaan, quarto in manus Madian, quinto in manus Phylistĩ: & post hæc tradidit eos in manus regnorum quatuor, scilicet Babylonij, Persici siue Medici, Macedonici atq; Romani: futurum autem est, ut antichristũ quoq; in suo tempore permittat prosperari tantamq; fieri tribulationem qualis non fuit ab initio seculi. Nimirum uniuersa hæc parua sunt, comparatione illius diei magni & terribilis: idcirco signanter nũc dicit de illo die. Disceptabo ibi, ac si illa priora facere, nondũ fuerit disceptare. Super qua re tandem erit illa disceptatio? Super populo meo (inquit) & hæreditate mea Israel. ¶ Verus profecto Israel est, de quo tantam curam habet deus, ut super illo disceptet: & propterea non contentus est dixisse, sup populo meo, sed addidit, & hæreditate mea Israel. Et quidem omnis electorũ multitudo, quotquot ad uitam æternam præordinati sunt populus dei & hæreditas eius & unus ac uerus Israel: sed nunc interim peculiarẽ illum populũ attendamus, ex quo Christus secundum carnem, ut ea quæ hic cõmemorantur mala intulisse gentes, certis ex scripturarũ locis ostendamus. Primũ q̧ cũ dixisset & disceptabo cũ eis super populo meo & hæreditate mea Israel, subiunxit atq; ait, quos disperserũt in nationibus, & terram meam diuiserunt. Assyrij & Chaldæi fecisse leguntur: q̃a translatis filijs Israel, & filijs Iuda gentes alienigenas in ciuitatibus eorũ pro illis collocauerunt. Etenim de populo ipso uix ullas reliquias dimiserunt, excepto q̧ de plebe pauperum, qui penitus nihil habebãt, dimisit Nabuzardan magister militum regis Babylonis in terra Iuda, & dedit eis uineas & cysternas. Quod deinde sequitur, & super populũ meũ miserunt sortem, scilicet Persarũ & Medorũ regnum fecisse legitur. Sic enim scriptum est mense primo, cuius uocabulum est Nisan, anno duodecimo regni Assueri, missa est sors in urnam, quæ Hebraice dicitur Phur, coram Aman, quo die & quo mense gens Iudæorum deberet interfici, & exiuit mensis duodecimus qui uocatur Adar. Quod deinde subiungitur, & posuerunt puerũ in prostibulum, tertium respicit regnum scilicet Græcorum sub quo ita corrupti sunt Iudæi quoq; ex imitatione illorum, ut puerum ponerent in prostibulum. Sic etenim in libro Machabæorũ legimus. Super hæc promittebat Iason frater Oniæ, & alia talenta centũ quinquaginta si potestati eius concederetur gymnasium, & ephœbian ibi constituere. Et subinde, Etenĩ ausus est sub ipsa arce gymnasium constituere, & optimos quosq; ephœborũ in lupanaribus ponere. Hoc (ut manifestius dicamus) illud est quod Apostol⁹ horribiliter detestans in gentib⁹, masculini (inquit) eorum relicto naturali usu fœminæ, exarserunt in desiderijs suis in inuicẽ, masculi in masculos turpitudinem operantes, & mercedem quam oportuit erroris sui, in semetipsis recipientes. Quod adhuc sequitur, dicens: Et puellam uendiderunt pro uino ut biberent, lenonum est facere, qui puellas meretricari cogentes, luxuriam de luxuria mercantur, dum de corporum illarum turpi & infami mercimonio, fœda, & (ut ita dicam) canina sibi conuiuia faciunt, & exinde bibentes uinum, alienæ luxuriæ precium propriæ faciunt libidinis incendium. Hoc ibidem sub eodem Græcorũ regno non omnino tacetur factum. Sic enim scriptum est illic. Nam templum luxuria & commessationib⁹ erat plenũ, & scortantiũ cũ meretricib⁹, sacratisq; ædib⁹ mulieres se ultro ingerebãt intro ferentes ea

Disceptatio dei cum hominib. horribilis.

Gen. 19. Exo. 14. Nu. 14. & 16. Iud. 3. Mat. 24

Hæreditas mea Israel.

Reg. 17 et 25. Heste. 3

2. Mach. 4. Rom. 1. 2. Mach. 6.

rentes ea quæ non licebant. Quartum regnũ Romanorum grauius quidẽ Iudaicũ populum attriuit, magisq; in nationibus dispersit, sed merito in disceptatione sua de pressura illa, quã tunc populus ille pertulit, nullam deus mentionem facit: quia uidelicet nullum electorum dei, qui ad gratiam eius pertineret, uel ad uitam eius prædestinatus esset, illa calamitas inuoluit. Prius enim quàm Romanus ueniret exercitus, præmoniti sunt ab angelo fideles ut loco hoc cederent, sicut Egesippus refert. His dictis contra gentes omnes uniuersaliter, eiusdem iudicij comminationem specialiter intorquet, & dicit. **Quid mihi & vobis tyrus & Sydon, & omnis terminus Palestinorum? Nunquid vltionem vos redderis mihi? Et si vlciscimini vos contra me, cito velociter reddam vicissitudinem vobis super caput vestrum. Argentum enim meum & aurum tulistis & desiderabilia mea & pulcherrima intulistis in delubra vestra, & filios Juda & filios Hierusalem vendidistis filiis Grecorum, vt longe faceretis eos de finibus suis. Ecce ego suscitabo eos de loco, in quo vendidistis eos, & conuertam retributionem vestram in caput vestrum, & vendam filios vestros, & filias vestras in manibus filiorum Juda, & venundabunt eos Sabeis genti longinque, quia dominus locutus est.** Nisi post Tyrum & Sydonem sermo diuinus omnem quoq; terminum Palæstinorum nominasset, nõ inueneremus ubi uel quando factum sit secundum literam id quod nunc ait, argentũ enim meũ & aurũ tulistis, & desiderabilia mea & pulcherrima intulistis in delubra uestra. Nusquam enim Tyrus & Sydon: sed tantum Palæstini, id est, Phylistijm hoc fecisse leguntur in primo libro regum. Pugnauerunt (inquit) Phylistijm & cæsus est Israel, & archa dei capta est. Et subinde: Phylistijm autem tulerunt archam dei, & intulerunt eam in templum Dagon, & statuerunt eam iuxta Dagon. Archa ipsa & tabulæ testamenti in ea, simulq; urna aurea habens manna, & uirga Aaraon quæ frondnerat, & propitiatoriũ, duo quoq; Cherubin obumbrantia propitiatorium: argentum & aurum erant, quæ quodammodo & desiderabilia eius dici poterant. Hæc Palestini tunc in delubra sua intulerunt: quando (ut iam dictũ est) inferentes archam in templum Dagon, statuerunt eam iuxta Dagon. ¶ Porrò hic iam non prætereundum, quia Iudæi de hoc sermone, quo hic dicitur: Ecce ego suscitabo eos uidelicet filios Iuda & Hierusalem, quos uendidistis filijs Græcorum, de loco in quo uendidistis eos, & conuertam retributionem uestram in caput uestrum, & uendam filios uestros in manibus filiorum Iuda, & uænundabunt eos Sabæis genti longinquæ: quia dominus locutus est. Ex hoc (inquam) sermone uanam sibi imò miserabilem consolationem assumũt. Illa nanq; de Romanis sub nominibus Tyri & Sydonis atq; Palæstinorum hæc intelligi uolunt, eo quod Vespasianus & Tytus Romæ templo pacis ædificato uasa templi & uniuersa donaria in delubro illius consecrauerit. Promittitur ergo sibi, imò somniant, quod in ultimo tempore congregarentur à dño, ut reducantur in Hierusalem, neq; hac fœlicitate contenti, ipsum deũ manibus suis Romanorum filios & filias asserunt traditurũ, ut uendãt eos Iudæi nõ Persis & Aethiopibus & cæteris nationibus, quæ uicinæ sunt, sed Sabæis genti longinquissimæ, quia dominus locutus est, ut populi sui ulciscatur iniuriam. ¶ Nos econtra nõ Romanos, sed ipsos qui se dicunt esse Iudæos & non sunt, sed sunt synagoga satanæ dicimus designari, ac percuti sub nominibus Tyri & Sydonis, & intra omnem terminum Palæstinorum concludi eandem ob causam, quã & in alio propheta deus considerans, cũ eundẽ populum redargueret: pater tuus (inquit) Amorræus, & mater tua Cæthea. Etenim sicut Amorræi & Cæthei, ita Tyrij quoq; & Sydonij atq; Palestini, nõ de Sem aut de Iaphet, sed de Cham qui reprobus extitit posteritate gñati sunt. Et quia deus nõ stirpẽ carnis sed mores attẽdit animi Iudæi, quoq; quis scdm carnẽ de stirpe Sem per Abrahã processerint, nihilominus tñ inter posteros Cham reputãtur: illi dũtaxat, qui ueri patris Noe, quod interpretatur requies, scilicet Christi, qui est requies omnibus sanctis, humanam propter eos assumptã despiciunt infirmitatem, sicut ille Cham derisit, & foris nunciauit patris nuditatem. Causam dicimus, cur præsenti loco Iudæi in synagoga Sathanæ remanentes (ut iam dictũ est) sub nominibus tyri & sydonis recte intelligãtur. Tyrus & Sydon, sicut & cæteræ regiões terræ Chanaan, populo Israhel sorte distributæ siue designatæ fuerunt: sed quia in corde maris sitæ, non facile ab hostibus obsiderentur: minime capi uel possideri ab eis potuerunt. Sic nimirum Iudæi prædica-

1. Regum. 4

Hebræ. 9

Iudæorum uana spes de futuro ipsorũ impio.

Apo. 2

Iudæi nũc Tyrij dici possunt

Act. 13
prædicationis euangelicæ armis capi debuerunt, imò & illis prius uerbum dei prædicari oportuit: sed quia profunditate malitiæ semetipsos circundantes, & quasi in abysso scientię nequam se abscondentes, repulerunt illud, & expugnari ueritatis & iustitiæ armis non potuerunt: iccirco relictis illis Apostoli ad gentes conuersi sunt. Item causam dicimus, cur ijdem Iudæi intra palestinorum terminum concludantur. Palestini, id est, Phylistijm, ascendentibus ex Aegypto, & transeuntibus mare rubrum filijs Israel, Primi inuiderunt, & deinde cæteri, sicut Moses in cantico suo cum dixisset: Dux fuisti in misericordia tua populo quem redemisti. Et portasti eum in fortitudine tua, ad habitaculum sanctum tuum. Ascẽderunt populi & irati sunt, dolores obtinuerunt habitatores Phylistijm. Deinde de cęteris: Tunc (ait) conturbati sunt principes Edom, robustos Moab obtinuit tremor, obriguerũt omnes habitatores Chanaan. Ita nimirũ credentibus in Christum & mare baptismi transeuntibus, primum Iudæi (sicut in Actibus legimus) inuiderunt, deinde gentes cæterę quæ & exemplo crebrisq; seditionibus illorum in hoc ipsum excitatæ sunt. Et illi quidem Palestini siue Phylistijm, quod interpretatur potione cadentes, argentum & aurum domini in sua delubra, id est, in templum Dagon detulerunt, scilicet archam undiq; auro circumtectã, & cætera desiderabilia siue pulcherrima, ut erant propiciatorium & duo cherubin: Isti autẽ auream siue argenteam dominicæ incarnationis ueritatem in mendacio, quantũ in ipsis est detinent, atq; hoc faciendo desiderabilia domini reposuerunt in templo Dagon quod interpretatur piscis tristitiæ, qui uidelicet piscis est Leuiathan serpens, uectis tortuosus, & hic in templo suo cubat habitãdo in incredulis illorum cordibus. Igitur ꝙ hic dicit Tyro & Sydoni atq; Palestinis, & filios Iuda, & filios Hierusalem uendidistis filijs Græcorum, ut longe faceretis eos de finibus suis: Istud quoq; contra se Iudæi dictum sciant. Filij nanq; Iuda, & filij Hierusalem Apostoli cæteriq; discipuli Christi extiterunt, quos illi uẽdiderunt filijs Græcorum, id est, repellendo uerbum dei, seq; indignos uitæ æternæ iudicantes ad gentes expulerunt, quæ omnes sub uno intelligendæ sunt nomine Græcorum, testante Apostolo cũ dicit: Non est enim distinctio Iudæi & Græci. Item: Ira & indignatio tribulatio, & angustia in omnem animam hominis operantis malum Iudæi primũ & Græci. Gloria autẽ & honor & pax omni operanti bonum, Iudæo primum & Græco. Per Græcũ utiq; oẽm gentilem uult intelligi. Illa uero expulsio Apostolorum ad gentes recte uenditio dicitur: quia uidelicet pro eadem spe temporalis commodi illos expulerunt, pro qua etiam occiderant dominum ipsorum. Quænã erat illa spes? Nimirum ipsa quam innuit euangelica parabola, dicentibus colonis uineæ ad inuicem cũ uidissent filium patris familias. Hic est hæres. Venite occidamus eũ, & nostra erit hæreditas. Hæc fuit spes illorũ, ꝙ si Christum dei filium occidissent, & discipulos eius expulissent, terræ & templi illius commoda liberius obtinerent. Itaq; uendidistis (ait) illos filijs Græcorum, ut longe faceretis eos de finibus suis: id ne prædicarent suæ genti, id est, uobis quibus primum oportebat prædicari uerbum dei. Hoc autem facientes, dicebant & dicere non cessant, deum ad se pertinere, suumq; deũ esse seq; persecutionem cunctam pro eius obsequio facere. Iccirco sic exorsus est. Quid mihi & uobis? Nunquid ultionem uos reddetis mihi? Ac si dicat. Quid me deum uestrũ esse dicitis cũ constet, quia me non cognouistis? Quid me labijs honoratis, cũ cor uestrũ longe à me sit? Dicitis unũ patrẽ habemus deũ, sed quid mihi & uobis? Arbitramini uos obsequiũ pstare, & ultionem reddere, quando ueritatis euãgelicæ prædicatores persequimini? Faciebat hoc unus ex uobis quondam Saulus, simpliciter errans, & abundãtius æmulator existebat paternarum suarum traditionum, sed ideo misericordiam consecutus est, quia ignorans fecit in incredulitate. Vos autem per malitiam hoc facitis, excusationem non habẽtes de peccato uestro: quia uidistis & odistis filium, & me patrẽ eius. Nunquid ergo ultionẽ uos redditis mihi, sicut uultis arbitrari? Nõ utiq; sed crudele odiũ exercetis, & uos ipsos contra me ulciscimini. Dico ergo: Et si ulciscimini uos contra me, cito uelociter reddã uicissitudinẽ uobis sup caput uestrũ, ulciscendo me cõtra uos, qm̃ ulciscimini uos cõtra me. Nõ em̃ pignorantiã delinquitis, sed argentũ meũ & aurũ, de qualibus scriptũ est, eloquia domini eloquia casta, argentũ igne examinatũ, itemq; alibi: Desiderabilia super aurũ & lapidẽ prætiosum multum:

Possunt & Palestini vocari.

Deut. 32

Act. 14

Rom. 10

Expulsio apostolorum ad gentes.

Matt. 21

Argentum & aurum domini sacra scriptura est.

Psal. 11

Psal. 18

multum, siue super aurũ & topazion. Hæc (inquã) desiderabilia mea & pulcherrima tulistis cũ uiolentia, & incidistis in delubra uestra, id ẽ, deprauastis doctrina puersa in cordibus uestris, quæ iam non sunt dei templa, sed dæmonũ delubra, & eos q nõ aliter docebãt q̃ sicut ex me docti sunt, quia ratione superare nõ potuistis, furore persecuti estis, & longe fecistis eos de finibus suis. Sed quid? Sicut iam dixi, uicissitudinem ego reddam uobis. Nam ecce ego suscitabo eos de loco, in quo uendidistis eos. Quomodo uel quando suscitabo eos? In nouissimo die, de quo ante dictũ est, suscitabo illos, ut resurgant mortui, & uenient singuli apostolorum siue prædicatorum de locis ad quæ illos eiecistis, & iam dicta uenditione uẽdidistis. Venient (inquam) non soli uel pauci, sed adducentes gentium multitudinem, copiosos exercitus, tenentes arma salutis, quos adquisierunt per uerbũ dei, quod reppulistis uos & indignos æternæ uitæ uos ipsos iudicastis. Tunc conuertam retributionem uestram in caput uestrum, & uendam filios uestros & filias uestras in manibus filiorum Iuda. Digna & iusta retributionis conuersio in caput uestrum. Vos enim sicut pro Barraba Christũ cõmutastis, & sanguinẽ eius uendidistis, atq; pro pseudo apostolis ueros apostolos tradidistis & ad gentes eiecistis, ita fiet uobis in illa die resuscitationis. Vos nãq; iuxta illud, quod scriptum est. Iustus de angustia liberatus est, & tradetur impius pro eo, trademini in sententiã damnationis, & illis in sinum Abrahæ, Isaac, & Iacob receptis, uos foras expellemini. Talis uenditio, talis commutatio fiet de uobis in manibus filiorum Iuda, id est, in manib' Apostolorum, quia ipsi iudices uestri erũt, sedentes super sedes duodecim iudicantes duodecim tribus Israel. ¶ Nec uero uendemini genti propinquæ, sed ab eis genti longinquissimæ, id est, malignis spiritibus, quæ gens longinquissima est à cõmunione naturę uestræ, ab omni fœdere conditionis humanæ. Per Sabeos nanq;, quod interpretatur captiuãtes, malignos spiritus intelligi licet: sicut illic, iuxta sensum mysticũ accipiendum est in libro Iob: Boues arabant, & azinæ pascebantur iuxta, & irruerunt Sabæi, tuleruntq; omnia, & pueros percusserũt gladio. Moraliter nanq; per Sabæos maligni spiritus intelliguntur, qui ubi illis potestas diuinitus data est, labores animæ cũctosq; sensus utiles auferunt, & percutiunt gladijs inuisibilibus: Itaq; uendent eos (ait) Sabæis, id est, cruciandos sociabunt eos spiritibus malignis, quia dominus locutus est, cuius locutio uera, cuius sermo ueritas est L. Clamate hoc in gentibus, sanctificate bellnm, suscitate robustos, ascendant omnes viri bellatores. Concidite aratra vestra in gladios, & ligones vestros in lanceas. Infirmus dicat, quia fortis ego sum. Erumpite & venite omnes gentes de circuitu, & congregamini, ibi occumbere faciet dominus robustos tuos. Consurgant & ascendant gentes in vallem Josaphat, quia ibi sedebo vt iudicem omnes gentes in circuitu. Grandis & fortis hic rethoricæ imò plusq̃ rethoricę declamationis impetus, quia uidelicet grandis est res, & dicenda nequaq̃ exiliter. Hoc (inquit) quod prędixi, congregaturum me esse omnes gentes, & deductuꝝ eas in ualle Iosaphat & cætera quę sequuntur usq; ad illud & uænundabunt eos Sabæis genti longinquæ, qa dominus locutus est: clamate, id est, prædicate in gentibus, iuxta illud: Euntes in mundũ uniuersum prædicate euangeliũ omni creaturæ. Itẽ. Euntes docete omnes gentes. Et sanctificate (inquit) bellũ, uidelicet baptizando eos in nomine patris & filij & spiritussancti, quatenus ad illud bellũ uniuersalis iudicij, sanctitatis & iustitiæ sint armis induti & præperati. Et quia ad concursum illius belli sola baptismatis sanctificatio nõ sufficit, suscitate robustos, ascendant omnes uiri bellatores, id est, docete eos seruare omnia quæ mandaui uobis, ut tunc demũ fiduciã habeant in die iudicij, tãquã robusti & ascendant tanquã uiri bellatores, tanquã iudices terribiles, gladios ancipites in manibus suis habẽtes ad faciendã uindictã in nationibus, increpatiões in populis: Ad alligandos reges eoꝝ in compedibus, & nobiles eoꝝ in manicis ferreis, ut faciant in eis iudiciũ conscriptũ. Et quia rex belli huius nimiũ grandis est, eũq; negligi nimis damnosum est, Concidite (inquit) aratra uestra in gladios, & ligones uestros in lanceas. i. labores seculi, & usum huius mundi, cuius figura præterijt, postponite euangelio Christi & uerbo dei, ut in illo studentes arma uobis optima circũponatis, quibus in illo bello opus erit. Infirm' dicat quia fortis ego sum, i. quisquis ad illud bellum sese præparatum esse cupit, tunc demũ fortem sese speret in domino inueniri, cum humiliter cognouerit, quã in semetipso infirm' sit. Nam uir-

Ephe. 6
Act. 13
Prouer. 11
Mat. 12. & 16
Sabæi mystice maligni sunt spiritus.
Iob. 1
Marc. vlt.
Math. vlt.
Sanctificate bellum.
Psalm. 149
1. Cor. 7

2.Corin.12 Nam uirtus in infirmitate, id est, in infirmitatis propriæ cognitione perficitur. Taliter erũpite (inquit & uenite omnes gentes in circuitu, id est ab oriente & ab occidente, & a septẽtrione & meridie, omnes inquam gentes, quia uidelicet apud deum nulla personarum acceptio, uel distinctio est, sed omnes pro meritis discernens, probos remunerabit, improbos
Act. 10 puniet. Itaq; uenite & congregamini, alij ad dexteram, alij ad sinistram separandi. ¶ Hæc proloquens spiritus propheticus, cum hactenus de multis uel ad multos pluraliter locutus fuerit, miro modo ad quendam singulariter, repente apostropham facit, dicendo: Ibi occũbere faciet dominus robustos tuos: Quis iste est robustorum possessor, quos ibi dominus faciet occumbere, nisi is qui ad beatum Iob dictus est esse rex super omnes filios superbiæ?
Iob.14 Nempe ibi robustos eius omnes, id est, superbos, cum eodem rege ipsorum uel principe faciet dominus occumbere, dicendo sicut in euangelio legimus: Ite maledicti in ignem æternum qui præparatus est diabolo & angelis eius. Nec plura cũ illo robusto robustorum lo-
Matth. 25 qui dignatus, priorẽ repetit sermonẽ, & dicit idẽ dominus: Consurgant & ascendant gentes in ualle Iosaphat, quia ibi sedebo ut iudicem omnes gentes in circuitu. De ualle Iosaphat iam superius dictũ est. Notandũ uero ꝙ cũ ille dixerit, congregabo omnes gentes, & educam eas in uallẽ Iosaphat, & disceptabo cum eis ibi: nunc aliter hic pronuntiat. Consurgãt & ascendant omnes in uallem Iosaphat, quando incredulos quosq; uel aduersarias potestates dominus ad iudiciũ prouocat, & disceptat cũ eis pro populo suo. Deducã eos (inquit) in uallem Iosaphat, qñ aũt credentes ad prælium cohortatur, Ascendẽt (ait) omnes uiri bellatores, Consurgant & ascendant gentes in uallem Iosaphat. Qui em̃ iudicatur, in ualle positus est, qui aũt uiri bellatoris nomẽ obtinebit illic stando à dextris, amplius aũt quicũq; sedebit in ordine sedium duodecim: nimirũ in alto erit. Quod tandem ita subinfert: quia ibi sedebo ut iudicem omnes gentes in circuitu, uerbis euangelicis satis aperitur. Cum autem uenerit filius hominis in maiestate sua, & omnes angeli cum eo, tunc sedebit super sedem maiestatis suæ, & congregabuntur ante eum omnes gentes &c. Sequitur. ⌊Mittite falces, quoniam maturuit messis. Venite & descendite quia plenũ est torcular, & exuberãt
Expositio per verba Christi. torcularia, quia multiplicata est malitia eorum.⌋ Quis dicat quibus dicat, & quid si-
Mat. 13 gnificet quod dicit: Mittite falces, & quoniam maturuit messis, illa satis indicat Euangelica parabola seminantis, uel boni seminis & zizaniorum agri. De quibus cum dixissent serui patris familias uis imus & colligimus ea, sinite (inquit) ille utraq; crescere ad messem, & in tempore messis dicam messoribus. Colligite primum zizania, & alligate ea in fasciculos ad comburendum, triticum autem congregate in horreum meum. Messis (inquit Dominus) consummatio seculi. Mittet filius hominis angelos suos, & colligent de regno eius omnia scandala. Igitur qui hæc dicit, mittite falces quoniam maturuit messis, filius hominis est, qui & anteq̃ fieret filius hominis, erat ut nunc est filius dei, & hæc & cætera loquebatur in prophetis. Et quibus hæc dicit messores eius angeli sunt, & ipsa maturitas messis finis est seculi, quando secundum præscriptam disceptionem iudicij facienda est separatio tritici & zizaniorum agri, Quod autem sequitur & dicit: Venite & descendite, quia plenum est torcular & exuberant torcularia, rem eandem per aliam similitudinẽ nihilominus congrue significat: quia uidelicet tunc uniuersaliter fiet, quod nunc interdum particulariter fit, ut à reprobis omnino separentur electi, sicut in torcularibus uinum in apothecis reponendum, separatur ab acinis foras projciendis. Vnde ꝙ ait, quia multiplicata est malitia eorum, sic in-
Mat. 24 telligendum est, ac si diceret: Quia sic abundante malitia multorũ charitas refriguit, ut amplius differri nõ debeat exp̃ssio iudicij, qua electi à reprobis, simplices sequestrãtur á malitiosis. His dictis terribiliter inclamat & dicit. ⌊Populi in ualle concisionis quia iuxta est dies domini in valle concisionis. Sol & luna obtenebrati sunt & stelle retraxerunt splendorem suum.⌋ Iccirco populi uel gentes, de quibus supra dictum est in ualle iudicij siue concisionis congregantur, ut à dextris atq; à sinistris dispertiti, à domino iudicẽtur. Cuius merorem dici & tormenta pereuntium ne sol quidem & luna, astraq; cætera poterunt intueri: sed retrahent fulgorem suum, & seueritatem iudicantis, reddentisq; uniuscuiusq; opus in caput suum, aspicere non audebunt, non quo clementiora sint dei iudicia, sed quo omnis creatura tormentis aliorum pertimescat. Eodem sensu quo hic ait, sol & luna obte-

nebrati

nebrati sunt, & stellæ retraxerũt lumen suũ, alius propheta dicit: Dies dñi ista tenebræ, & non lux. Nunquid nõ tenebræ dies dñi, & non lux? Et caligo, & nõ splendor in ea? Itemq́ alius. Dies iræ, dies illa, dies tribulationis & angustæ, dies calamitatis & miseriæ, dies tenebrarũ & caliginis, dies nebulæ & turbinis. ¶ Porrò, ꝙ semel & iterũ dicit, in ualle concisionis, idẽ intelligi uolens, quod supra, ubi dixit, in ualle Iosaphat, meminisse nos facit historię supra memoratæ, quia in ualle Iosaphat cõgregati filij Ammon et Moab & montis Seyr, ut pugnarent contra Iudã, uersi contra semetipsos, mutuis conciderẽ uulneribus, unde & propter hoc ipsum, ꝙ proprijs gladijs concisi sunt, recte uallis concisionis: sicut ecõtra pro eo, ꝙ illic filij Iuda benedixerunt dominum, dicta est uallis benedictionis. Sicut illi mutuis uulneribus semetipsos conciderũt, sic in illa die reprobi omnes proprijs ex cõscientijs condemnandi sunt. Sequitur. L Et dominus de Syon rugiet, & de Hierusalem dabit uocem suam. Et mouebuntur cœli & terra, et dominus spes populi sui, et fortitudo filiorum Israel. ⅃ Quoniã de illo die dñi magno & horribili hactenus sermo est, recte rugigitus iste & uox ista dñi illa intelligitur, de qua ipse in euangelio dicit: Nolite mirari hoc, qa uenit hora in qua omnes qui in monumẽtis sunt, audient uocẽ filij dei, & procedent: qui bona fecerunt in resurrectionẽ uitæ: qui uero mala egerũt, in resurrectionẽ iudicij. Nam uox illa, de qua præmiserat dicens: Amen amen dico uobis, quia uenit hora & nũc est, quando mortui audient uocẽ filij dei, & qui audierint uiuẽt: ille rugitus, & illa uox est, qua infernũ moriendo ac resurgendo terruit ac uicit prædãq́ ex eo tulit, secundũ prophetiã Iacob, dicentis. Catulus leonis Iuda, ad prædã fili mi ascendisti, &c. Ab illo rugitu Amos propheta incipit, dicendo: Dominus de Syon rugiet, & de Hierusalẽ dabit uocẽ suã. Quod idẽ est ac si dicat, De Syon egredietur lex, & uerbũ dñi de hierusalẽ. Nã quod illic sequitur, & luxerunt speciosa pastorũ, & exiccatus est uertex Carmeli, quod interpretatur scientia circũcisionis, intelligitur de superbia scribarũ & phariseorũ, qui se profitebantur pastores populi, qui propter suas traditiones reliquerant traditiones dei, uidelicet ꝙ illa quasi speciosa doctrina illorũ, coruscante Christi euangelio, lugere deberet & exiccari. Igitur dñs de Syon rugiet, & de Hierusalẽ dabit uocẽ suã, uidelicet quãdo de medio sanctorũ, quorum cũ milibus uenient, & de medio angelorũ, qui cũ eo uenient, quorũ nimirũ una societas recte Syõ dicitur & Hierusalẽ: sedens in sede maiestatis suæ, dicet his qui à dextris erunt: Venite benedicti patris mei, possidete regnũ, His aũt qui à sinistris: Ite maledicti in ignẽ ęternũ. Tũc utiq́ mouebuntur cœli & terra, sicut ait ipse dñs: Nã uirtutes cœli mouebũtur. Nec uero paruus erit terræmotus in occursum eius, sed tantus, ut mortui oẽs impulsi tanq̃ dormiẽtes excitentur. Et electi quidẽ ipsi quoq́ timebũt & tremẽt, sed in ipso timore uel tremore fortẽ & firmã retinebũt spem. Hoc est quod protinus ait, & dñs spes populi sui, & fortitudo filiorũ Israel. Omnis nanq́ populus electorũ dei recte dicitur et est, quos oẽs tunc eadẽ maiestate sua miro modo & terrebit et cõfortabit, quia uidelicet nunq̃ in semetipsis: sed in domino sperauerũt, nũq̃ de sua, sed de dñi fortitudine præsumpserũt. Quo contra falsi Israelitæ in semetipsis sperant, & de semetipsis fortes uideri uolũt, dũ quærẽtes suã statuere iustitiam, iustitiæ dei subiecti nõ sunt. Hæc omnia gẽtibus ꝑdicata sunt, secundum præceptum dicentis superius, clamate hoc in gentibus, & quæcũq́ ab eo loco dicta sunt, propheta de persona dei loquebatur, Nunc tandẽ ipse deus in persona sua loquitur & dicit. L Et scietis q2 ego dominus deus vester, habitans in Syon, in monte sancto meo, & erit Hierusalem sancta, & alieni non transibunt per eam amplius. Et erit, in die illa stillabunt montes dulcedinem, & colles fluent lacte, & per omnes riuos Iuda ibunt aque. Et fons de domo domini egredietur, & irrigabit torrẽtem spinarum. Aegyptus in desolationem erit, & Idumea in desertum perditionis, pro eo ꝙ inique egerunt in filios Iuda, et effuderunt sanguinem innocentem in terra sua. Et Iudea in eternum habitabitur et Hierusalem in generationem et generationem, et mundabo sanguinem eorum quem non mundaueram, et dominus commorabitur in Syon. ⅃ Miro modo uerba suæ personæ uerbis prophetæ, dñs subiungit per coniunctionẽ, &. Ac si dicat. Ista omnia, quæ iussi clamari in gentibus, fient, & tunc uos qui estis populus meus, qui dicimini & ueri estis filij Israel, scietis quia ego dñs deus uester, scietis inquã

Amos. 5
Sopho. 1
Vallis concisi os.
Iohan. 5
Gene. 49
Esa. 2
Mat. 25
Rom.

1. Cor. 13 — quia uidebitis, uidebitis aût, nō adhuc per speculū in ænigmate, sed facie ad faciē. Ego ille dñs deus uester, tūc cognoscar à uobis habitās in Syon, in monte sancto meo, & quemadmodū alius propheta testat, tūc loquar ad inimicos meos in terra mea, & in furore meo cōturbabo eos, ego (inquiēs) cōstitut⁹ sum rex ab eo sup Syon montē sanctū eius. Et tūc erit Hierl'm sancta, uidelicet quā (ut Apl'us ait) exhibuit mihi spōsam gloriosam, nō habentem maculā aut rugā, & de q̄ Iohānes in Apoca. Vidi ciuitatē Hierl'm nouā, descēdentē de cœlo, à deo paratā, sicut sponsam ornatā uiro suo. Et alieni (inqt) nō transibūt p eā amplius. Alieni (inquā) scilicet timidi & increduli & execrabiles & homicidæ & fornicatores & ueneficì et idololatræ & oēs mēdaces: q ante hac p eā transibāt, eāq; fatigabāt, amplius p eā transire nō poterūt, qa foras missi erūt, & sicut illic scriptū est, pars illorū erit in stagno ardēti igne & sulphure, qđ est mors secūda. Item, illic scriptū est. Foris canes & malefici, & impudici, & homicidæ, & idolis seruientes, & oīs qui amat & facit mendaciū. Igitur alieni nō transibunt per eā amplius, & neq; mors ultra erit neq; luctus neq; clamor neq; dolor, q̄ prima abierunt. Et erit in die illa (inquit) stillabūt montes dulcedinē, & colles fluent lacte, & per oēs riuos Iuda ibunt aquæ. ¶ Montes illius ciuitatis prophetæ & apostoli, colles aūt cæteri sancti sunt: quorū quia doctrinā subiectæ plebes hic susceperūt, iccirco illic gloriæ quoq; cōmunicabūt: & insitā illis dulcedinē diuinæ charitatis uidēdo bibent, & cōuiuēdo haurient quia nimirū plenius in illis gloriā dei uidebunt, per quorū doctrinā gloriā dei cognouerūt. Hoc breui uersiculo Psalmista significat dicens: Inebriabūtur ab ubertate uultus tui, & torrente uoluptatis tuæ potabis eos: quoniā apud te est fons uitæ, & in lumine tuo uidebūt lumen & quidē de montibus dulcedo, & de collibus fluet lac: & per omnes riuos Iuda, id est, per omniū fideliū siue confessorū corda ibunt, aquæ salientes in uitam æternā, sed eiusdem dulcedinis, eiusdē lactis, earundemq; aquarū fons et in montes et in colles, et in oēs riuos illos, de domo domini (inquit) egredietur, q̄ uidelicet domus recte intelligitur fabrica corporis Christi, etenim ipsa est domus quā sapiētia sibi ædificauit. Ait ergo. Et fons de domo domini egrediebatur, & irrigabit torrentem spinarū, fons uitæ, et torrens uoluptatis de illa domo domini, egrediens, irrigabit torrētē spinarum, id est, uniuersitatem electorū, ut iā nō sit quod erat, de currendo ab ortu ad occasum, inter spinas tribulationū atq; peccatorū: sed torrens deliciarum, abuduans ubertate bonorū sempiternorum. De hoc item in Apocalypsi legitur. Et ostendit mihi flumen aquæ uiuæ, limpidum tanq̄ christallum, procedēs à sede dei & agni, in medio plateæ ciuitatis. Et ex utraq; parte fluminis lignum uitæ, afferens fructus duodecim, per menses singulos reddens fructū suū. Breuiter hic dicendū, quia fōs ille siue flumen spūs sanctus est, qui et in propheta dicit: Ecce ego declino in eos ut flumē pacis, & ut torrens inundans gloriæ gentiū. Hoc (inquam) flumen pacis, hic torrens gloriæ, hoc flumeu lætitiæ, hic torrens uoluptatis, hæc ubertas domus dei, spūs sanctus est. Ipse nanq; amor est sponsi et sponsæ, quo nimirū inundatus et sanatus, qui erat torrens spinarū, torrēs erit deliciarū, id est, cōditio nostra, q̄ mortalis erat et misera imortalis erit et beata ¶ Ciuitati huic Aegyptus et Idumea spiritualiter secundū nouam interpretationē, et secūdum rem cōtrariæ sunt, & iccirco cōtrariæ recipient. Aegyptus nanq; tenebræ, Idumæa terrenitas interpretat, omnesq; illos significant, quos excæcauit malitia ipsorū, & qui ppter cupiditatē corda terrena gerūt. Ait ergo. Aegyptus in desolationē erit, & Idumæa in desertū pditionis. Quare? Pro eo (inquit) q̄ inique egerūt in filios Iuda, & effuderūt sanguinē innocentē in terra sua filios Iuda, sicut Hierusalē et Syon, nō carnaliter, sed spiritualiter intelligimus, scilicet oēs qui unum et uerū deū confitentur, secundū nomen Iuda, qđ interpretatur cōfessio, & propter eandē cōfessionē iniqua patiūtur ab Aegypto et à filijs Edom. Qui dicūt, exinanite exinanite usq; ad fundamētū in ea, subauditur Hierus. Vellent nāq; exinanire ciuitatē, id est, ecclesiā dei, nullamq; ex ea penitus audiri uocem Iuda, id est confessionis, ac proinde dño habitante in illa cū abundantia dulcedinis, fluuioq; lactis, ac p omnes riuos Iuda euntibus aquis, ipsi econtra erūt in desolationē, et in desertū perditionis. Vnde adhuc sequitur. Et Iudæa in æternū habitabitur, & Hierusalem in generationē & generationē, & mundabo sanguinē eorū quē nō mūdaueram, & dñs cōmorabitur in Syon. Cuncta hæc spiritualiter dicta, miro modo carnali Iudææ siue Israheli in carne glorianti blandi-

Marginal notes: Psalm. 2 — Ephe. 5 — Apoc. 21 — Alieni à cœlesti Hierusalem. — Apo. 22 — Montes & colles illius Hier: — Psalm. 35 — Flumen pacis spiritus sctūs. — Filij Iuda spiritualiter.

blandiuntur. Cũ eñi contra ipsos maxime hæc dicantur, utpote qui terreni sunt, & terrenã diligunt, et sanguinẽ sanctorꝝ prophetarũ in terra sua effuderunt, ac proinde excæcati merito, redacti sunt in Aegyptũ, ipsi pro semetipsis dicta esse gloriãtur. Hæc eñi ad opinionẽ illorũ multũ accedere uidentur, qua mille annorũ regnũ in Iudææ sibi finibus pollicentur & auream Hierusalẽ, & uictimarũ sanguinem, & filios ac nepotes, & delicias incredibiles, & portas gemmarũ uarietate distinctas. In illa pulchra annorũ longitudine habituros se putant secũdum hanc prophetiam, de montibus stillas carneæ dulcedinis, & de collibus cãdidi fluuios lactis, & per omnes riuos Iuda salientes aquas purissimas, tanta ubertate, ut torrẽtes quoq; spinarũ ita cõmutẽtur quatinus circum circa nõ spinæ, sed ligna pulcherrima atq; fructifera nascantur uelut in paradyso deliciarũ. Iuxta literã hæc omnia somniant, & errant, sed hic error ꝓpheticis ꝓfuit sẽp et ꝓdest literis, ut à suis conseruentur inimicis. Deniq; tãta sunt q̃ cõtra illos dicũtur, ut odio animis impatienti illos sine dubio cõcitarẽt si manifestis expressa fuissent uocibus. Itaq; sicut in Esaia loquitur dñs, Liga testimoniũ, signa legẽ in discipulis meis: ita et hic necessario factũ credamus ut ligaretur testimoniũ hoc mysticũ, discipulis Christi repositũ, ab inimicis Christi conseruandũ ꝓpter ligaturæ pulchritudinẽ, ꝓpter blãdiẽtẽ illis literę supficiẽ. ¶ Ligaturę eiusdẽ summa clausura hæc ẽ. Et mũdabo sanguinẽ eorũ quẽ nõ mũdauerũt. & dñs cõmorabit i Syõ. Quorꝝ eorũ mũdabo sanguinẽ? Aegyptiorũ vcz et Idumęorꝝ; quos semetipsos esse Iudęi nõ sentiũt, cũ sint maximi homicidarꝝ q sanguinẽ innocẽtẽ effuderũt. Eorũ (inqt) sanguinẽ mũdabo, quẽ nõ mũdauerũt, id ẽ, homicidia cæteraq; peccata illorũ uĩdicabo, de qbus pęnitẽtiã nõ egerũt. Nã si mũdauissent ipi p tẽporalẽ pęnitẽtiã, ego nõ mũdarẽ aut punirẽ p ęterni iudicij sentẽtiã. ¶ Succinit ꝓpheta psonæ loquẽtis dñi, cõuersus ad nos ac dicẽs. Et dñs cõmorabit in Syõ: in illa uidelicet, cuius fũdamẽta sunt in mõtib⁹ sanctis, cuius portas diligit dñs sup oĩa tabernacula Iacob, de q̃ tã mirabilit q̃ ueraciter loqtur spũs sanctus, & homo natus ẽ in ea & ipe fundauit eã altissimus. Ibi cõmorabit, ibi morã faciet æternã, ibi semp uidebit deus deorum, semperq; desiderabilis erit ad uidendum.

Carnalis sensus Iudæorũ de mille annorum regno.

Iudæi gaudẽt in superficie literę. Esa. 8

FINIS LIBRI PRIMI ET VLTIMI IN IOHEL PROPHETAM.

¶ PROLOGVS RVPERTI IN AMOS PROPHETAM.

Erti⁹ in ordine duodecim ꝓphetarꝝ, sanct⁹ Amos, magnã doctoris & eruditoris sui spũs scti grãm cõmẽdat, ad gloriã ip⁹, referẽdo, qs & unde in ꝓphetã fuerit assumpt⁹. Ait eñi ipe in titulo prophætie suæ. Verba Amos, q fuit in pastoralibus de thecue, & alibi. Nõ erã ꝓpheta, nec fili⁹ ꝓphetę, sed armẽtari⁹ uellicãs sycomoros, & tulit me dñs, cũ seqrer gregẽ & dixit ad me, Vade, ꝓpheta populo meo Israel. Magnũ qppe ẽ ꝯconiũ gratiæ & glĩe dñi, in eo q pastorẽ implẽdo ꝓphetã facere & dignãter uoluit, & efficacit potuit. Porrò temeritatis argui ueremur, q uerba nõ hoĩs, sed dei uerba nõ ab humo ꝓlata, sed celesti magisterio deprõpta, tractare nitimur, q̃rꝝ sub maiestate magni & antiq: multoq; maiores q̃ nos intellect⁹ ꝓprij uires succũbere fatet. Quis eñi (inqũt) digne exprimat tria & q̃tuor scelera Damasci, Gazę, Tyri, Edõ, filiorꝝ Ammõ & Moab, in septimo octauoq; gradu Iudæ & Israel? Quid igit? Remittem⁹ laxas man⁹, & uerborꝝ dignitatẽ atq; difficultatẽ, dormitiõis ac somnij nobis ut pigri occasionẽ faciem⁹? Si hoc agimus cõtra nos ẽ illud dictũ sapiẽtis, ut excusari nõ possimus. Vade ad formicã ò piger, & disce sapiẽtiã: quæ cũ nõ habeat ducẽ uel pceptorẽ, nec principẽ, parat æstate cibũ sibi, & congregat in messe qd comedat. Vsq; quo piger dormis? Qñ cõsurges ex somno tuo? Paululũ dormies, pau-

Magisterium sancti spiritus in Amos.

Difficultas in hoc propheta.

Prou. 6

lulũ dormitabis? Paululũ cõseres man⁹ ut dormias, & ueniet tibi q̃si uiator egestas, & pauperies q̃si uir armat⁹. Si uero impiger fueris, ueniet tibi ut fõs messis tua, & egestas lõge fugiet à te. Quoniã hęc dicta tẽdũt, nisi ut spẽ suggerãt inopi aĩæ, q̃ten⁹ de adiutorio dei cõfidẽs, pperet, exẽplo formicæ, maiora humeris suis onera subire, cibũq; sibi parare? Ventura nãq; ẽ fames pigris & somnolẽtis, in hoc tp̃e dormitãtibus & occurres illis q̃si uir armatus: q̃ & Psalmista pspiciẽs, cũ dixisset: Nouit dñs dies immaculatorũ, & hereditas eorũ in æternũ erit, subiũxit atq; ait. Nõ cõfũdẽt in tp̃e malo, & in diebus famis saturabũt. Tẽpus malũ & dies famis nimirũ appellat diẽ iudicij, qñ mali et pigri, q hic neglexerũt omnẽ sermonẽ pcedẽtem ex ore dei, in quo uiuit et sine quo nõ uiuit homo, esurient et sitiẽt in ęternũ. Exurgamus igit etiã ad hãc partẽ sermonis dei, et quisq; hæc opuscula nostra legerit, exoratũ se nouerit, ut cũ beniuolis arridẽs oculis dicat de nobis illud eiusdẽ sapiẽtis, formicę ppl'us infirmus, q p̃parat in messe cibũ sibi. ¶ Finis Prologi in Amos prophetam.

Psalm. 36

RVPERTI ABBATIS TVITIENSIS IN AMOS PROPHETAM. COMMENTARI. LIBER PRIMVS.

Verbum domini factum ad Amos durum Israeli p̃sagium.

VErba Amos, qui fuit in pastoralib⁹ de Thecue, que uidit sup Israel in diebus Ozie regis Iuda, & in diebus Hieroboã filij Ioas regis Israel, ante duos annos terremot⁹. Amos q̃d interp̃tat ppl'us auulsus ex ip̃a sui noĩs interp̃tatiõe durũ p̃fert p̃sagiũ Israeli ad quẽ mittit, q̃d ue, pxima captiuitate de terra sua foret auellẽd⁹, qn aureos colẽdo uitulos, à dño et stirpe Dauid, quẽ elegerat dñs, fuerat auulsus. Hui⁹ uerba sunt hæc de uiuo nimirũ fonte (q̃d ẽ unicũ uerbũ dei), plata, ei iccirco omni ueritati rerũ sequẽtiũ necessario adimplẽda. ¶ Qui uidelicet Amos fuit in pastoralib⁹ Thecuæ. Est aut Thecue uocabulũ oppidi, distãtis à Bethleẽ sex milib⁹ ad meridianã plagã, et ultra null⁹ ẽ uiculus, ne agrestes qdẽ casę, q̃les afri appellãt Mapalia, furnis potius q̃ domib⁹ similes. Tãta ẽ heremi uastitas, q̃ usq; ad mare rubrũ, Persarũq; et Aethyopũ atq; Medorũ terminos dilatat. Et qa humo arida atq; arenosa nihil oĩno frugũ gignit, cũcta sunt plena pastoralib⁹, ut sterilitatẽ terrę cõpẽsent pecorũ multitudie. Ex hoc numero pastorũ & Amos ppheta fuit imperit⁹ sermõe, sed nõ sciẽtia. Idẽ eñ q p cẽs pphetas spũs sc̃tũs p istũ q̃q; locut⁹ ẽ. Porrò Thecue tuba interp̃tat: Vñ et hoc ip̃m nomẽ uiculi multũ cõgruit rei. s. huic prophetię q̃ nimirũ, si bñ audit, si aures audiẽdi habem⁹, tãta et tã fortis est, ut merito uocet tuba dei. Hæc uerba uidit sup Israel, subaudit ueniẽtia uelut grande pondus. Cæterũ nisi Israel p̃naricatus fuisset, et iccirco nõ aduersa, sed prospera nũciaret, rectius diceretur ad Israel siue pro Israel. Vidit aũt uisione illa qua possunt uerba uideri, scilicet uisione mentis, quę uera uisio est, ob cuius excellentiã & prophetæ dicũtur uidẽtes. Ozias cuius in diebus hæc uidit, cognomẽto Azarias dictus est, rex Iuda, qui indebitũ sibi sacerdotiũ uendicare conatus, lepra in fronte percussus est, qñ irã dñi nõ solũ pęna eius, sed et terręmotus ostẽdit, quẽ Hebræi tunc accidisse cõmemorant. Ante duos annos illius terræmotus hæc uerba se uidisse testatur: Cur aũt terræmotus eiusdẽ nunc fecerit mentionẽ, si ratio quæritur, oportunius in proximo dicetur: qñ pro necessitate mystici sensus inueniendi, scrutabimur uerticẽ Carmeli, cur præmisso, dñs de Syon rugiet, et de Hierusalẽ dabit uocẽ suã, & luxerunt speciosa pastorũ subiũxit atq; ait. et exiccatus est uertex Carmeli. Porrò Hieroboam iste nõ ẽ filius Naboth, q peccare fecit Israel, sed filius Ioas, filij Ioathan, filij Iehu, pronepos eiusdem Iehu, sub quo prophetauerũt, Osee, et Iohel, et Amos. Verba ipsa iam nunc ingrediamur.

Hieroboã hic pnepos Iehu.

Dominus de Syon rugiet, et Hierusalem dabit vocem suam, et luxerunt speciosa pastorum, et exiccatus est vertex Carmeli. Ab eo, quo summa sanctorum prophetarũ

phetarum intentio tendit, uerborū suorū initiū facit, scilicet ab aduentu, qui tunc expectabatur, & euangelio Christi filij dei: & quid propter eius reiectionē siue repulsionē infelicibus euenturū foret Iudæis, mirabiliter atq; terribiliter propheta de pastore assumptus edicit. Nam dñs de Syon rugiet, hoc est Chrūs dei filius, deus & dñs, homo factus, & mortē passus, infernū confringet, & mortē euincet, tanq̃ leo fortissimus, tanq̃ catulus leonis, id ē, fortissimus, filius fortissimi dei secundū prophetiā Iacob dicētis. Catulus leonis Iuda, ad pdā fili mi ascendisti, Requiescens accubuisti ut leo & quasi leæna. Quis suscitabit eū? Tanto rugitu emisso de Syon, deinde de Hierusalē (quæ una eadē'q; ciuitas est) dabit uocē suā, id ē, emittet prædicationē euāgelicā: quod et fieri oportere secundū scripturas ipse testatus est. Quoniā sic scriptū est, et sic oportebat Christū pati, et resurgere à mortuis tertia die, & prædicari in noie eius pœnitentiā & remissionē peccatoꝝ in omnes gentes, incipientibus ab Hierusalē. Quid deinde miseris euenturū erat Iudæis? Nimirū geminū malū, duplex cōtritio, alia tēporalis alia æterna: siue alia corporalis, alia spiritualis. De tēporali siue corporali, et luxerūt speciosa pastorum, inquit. De æterna siue spirituali, & exiccatus est (inquit) uertex Carmeli. ¶ Quæ em̄ uel quorū speciosa pastorū luxerunt, & quomodo luxerunt? Vtiq; speciosa ciuitas illa Hierusalē, quæ et prophetas & ipsum dominū prophetarum occidit, et augustum in ea templū, quo nihil in orbe fuit augustius, & cætera quæcūq; speciosa siue delectabilia potuerant habere pastores illi falsi, scilicet scribæ et pharisæi, qui se profitebantur esse pastores, cū essent lupi rapaces. Luxerunt luctu inconsolabili, circumdantibus & uastantibus cuncta Romanis, quibus uincentibus, quicunq; ex Iudæis gladio, fami, & igni superesse potuerūt, in omnes gentes captiui ducti sunt. Hæc fuit et est cōtritio temporalis, contritio corporalis. ¶ Quis porro erat Carmelus, et quis Carmeli uertex, et quomodo exiccatus est? Interpretatio nominis Carmeli rē cito aperit. Interpretat̄ em̄ Carmelus, scientia circūcisionis. Ergo Carmelus secundum suū nomē significat circūcisionē, id ē Iudaismū carnalē multū in sua sciētia gloriātē. Vertex eiusdē Carmeli illa fuit generatio quæ saluatorē crucifixit, generatio cuius (ut sapientia dicit) excelsi erant oculi, et palpebrę in altū surrectæ. Illa nā generatio circūcisiōis, summū sibi uisa est esse uel habere culmē scientiæ, ita ut & claues sciētiæ dixerit eā dñs tulisse. Væ (inquit) uobis, qui a tulistis clauim sciētiæ. Ipsi nō introistis, & eos qui introibāt, prohibuistis. Talis ille uertex Carmeli, post rugitū domini de Syon, et uocē eius de Hierusalē, exiccatus est, quia uidelicet ex tūc ab illis recessit omnis ros supnæ gratiæ, et nubibus suis mādauit dominus, ne pluerēt sup eos imbrē, qa repulerūt uerbū dei, et indignos se iudicauerūt ęternę uitæ. Sup illū uerticē, id est, super illā generationē omniū cæteraꝝ generationū omnia peccata uenerūt, secūdū sententiā ipsius dñi, qui cū dixisset: Ecce ego mitto ad uos, pphetas et sapientes et scribas, et ex illis occidetis et crucifigetis, &c. subiūxit atq; ait. Vt ueniat super uos omnis sanguis iustus qui effusus est super terrā à sanguine Abel iusti, usq; ad sanguinē Zachariæ filij Barachiæ, quē occidistis inter templū et altare. Amen dico uobis, uenient hæc oīa super generationem istā. Sequitur ego. [Hec dicit dominus. Super tribus sceleribus Damasci, ꝛ super quatuor non conuertam eum, eo ꝙ triturauerit in plaustris ferreis Galaad.] Hæc est contritio æterna cōtritio spiritualis in eo ꝙ dicit, non conuertā eum. Quem em̄ dicit eū, nisi uerticē Carmeli, id est (sicut iā diximus) superbiā scienti ę circūcisionis, cuius illa generatio uertex quidā extitit, nēpe cū dicit, nō conuertā eū, nō licet subaudire Damascū, cū Damascus sit fœminini generis, sicut et cū dicitur, super tribus sceleribꝰ Gazæ, et super quatuor non conuertā eū, nō licet referri ad Gazam, cū Gaza nomen ciuitatis & fœminei sit generis. Et sicut cū dicitur, super tribus sceleribus filioꝝ Ammon & super quatuor nō cōuertā eū. nō cōuenit singulariter eū referri ad pluralitatem filioꝝ Ammon. Igitur non conuertā eū cū dicit, subaudiri necesse est Carmelū siue uerticē Carmeli, id est, populū Iudaicū circūcisum, maximeq; illā, quę dñm crucifixit, generationē eiusdē populi, cuius scientia denotatur repehensibilis ex interpretatiōe (ut iā dictū est) nois Carmeli. ¶ Neq; em̄ leuiter ac sine magnæ indignatiōis pondere illa generatio hic dicitur uertex Carmeli, sed eodem spū, et eadem ira, qua et diabolꝰ sub nomine principis Tyri, in ppheta propter p̄sumptionem scientiæ dicitur Cherub, quod interpretatur plenitudo sci-

Lucæ. 24

Speciosa pastorū Hierls

Vertex Carmeli scribæ & pharisæi.

Prou. 30

Nō cōuertam eum.

entiæ. Tu(inquit)signaculũ similitudinis, plenus sapiẽtia, & pfectus decore, in delicijs paradysi dei fuisti. Tu Cherub extentus et protegẽs, et posui te in monte sancto dei. Itẽ. Et eieci te de monte dei, et pdidi te o Cherub protegẽs de medio lapidũ ignitoꝝ. Homo quoq; cui psuasit in pciũ transgressionis scientiã plenariã, dicẽdo, & eritis sicut dij sciẽtes bonũ & malũ, sup eodẽ uitio denotat in ligno puaricatõis, dũ pro eo qd accidit, nomẽ ironice ascriptũ est illi, ut diceret lignũ scientiæ boni & mali. Ita nimirũ p uerticẽ Carmeli, secũdũ iã dictã interpretationẽ, terribiliter hic denotari arbitramur supbiã illius generatiõis siue circũcisionis nimiũ de sciẽtia psumẽtes: cuius tãta psumptio, ut Christũ uirtutẽ & sapientiã dei speraret se cir cũuenire posse dolis, & ita exinanire cõsiliũ dei, ut illũ q uenisset benedictus in noie dñi, faceret haberi maledictũ in manu legis dñi, pro eo q; dixerat lex, qa maledictꝰ est à deo q pendet in ligno. ¶ Proinde terribiliter dictũ, & cũ metu ac reuerẽtia cogitãdum, q propter scelera Damasci, propter scelera Gazę, propter scelera Tyri, propter scelera Edom, propter scelera filioꝝ Ammon, propter scelera Moab, propter scelera Iuda, & propter scelera Israel, sic iudicet dñs & dãnet illũ uerticẽ Carmeli, ut nõ conuertat eũ. id est, omnino repellat, & cæcitati tradat eũ secundũ alterius prophetiæ testimoniũ, qua idẽ dñs dicit. Excæca cor populi huius, et aures eius aggraua, ne forte uideat oculis suis, & auribus suis audiat, & corde suo intelligat, & cõuertatur, & sanẽ eũ. Quis hoc animaduertere posset, nisi dñs ipse in luce euangelij cõsonanter & manifestius dixisset, illud qd iã pmisimus ut ueniat sup uos oĩs sanguis iustus, q effusus est sup terrã à sanguine Abel iusti: itẽq;, Amẽ dico uobis, uenięt hæc oĩa sup generationẽ istam. Deniq; si oĩa, ergo & Damasci & Gazæ Phylistijm & Tyri et Edom et Moab & patrũ suoꝝ Iuda atq; Hierusalẽ scelera uenire debuerũt super generationẽ illã secũdũ prophetiã hãc. ¶ Porrò quãuis dicat uenire super illius generatiõis uerticẽ, nõ tamẽ remoueri dicũtur ab eisdẽ, quoꝝ prioꝝ scelera fuerunt, uel à qbus incepta sunt. Nã & illi onus suũ singuli portare debuerũt, illa aũt infelicissima generatio, & onera omniũ illorũ, et suũ debuit portare onus propriũ. Vere generatio ĩfelix, in malũ tẽpus separata, queadmodũ hic idẽ propheta quodã loco, cũ exclamasset, uæ q opulenti estis in Syon, inter cætera subiunxit. Qui separati estis in diẽ malũ, & appropinquatis solio iniquitatis. Nẽpe sicut dñs noster apostolos suos beatificãs & dicẽs. Ego misi uos metere qd nõ laborastis alij laborauerũt, & uos in labores eorũ introistis: mercedẽ illoꝝ nõ excludit qui laborauerũt & nõ messuerũt, uidelicet sctõꝝ patriarchaꝝ, q expectauerut, & nõ acceptis promissionibus omnes defuncti sunt: sed istoꝝ pfert q sine labore expectatiõis ipsum psentẽ beatis oculis uidere meruerũt Ita nimirũ cũ dicit, Venient hæc omnia super generationẽ istã, pœnã Damasci & cæteroꝝ nõ aufert, sed generationis eiusdẽ, quæ mensurã illoꝝ impleuit, maiorẽ fore censet. Iam literę ordinẽ prosequamur. Super tribus sceleribus Damasci, & super quatuor nõ cõuertã eũ. Recte in initio scelera ponit Damasci, qa uidelicet à Damasco initiũ fuit sanguinis, de q dñs ait, ut ueniat super uos oĩs sanguis iustꝰ q effusus ẽ super terrã à sanguine Abel iusti. Is nãq; locus esse dicitur, ubi Cain eundẽ Abel occidit, & ex eo traxisse causam nois sui. Damascus nãq; bibẽs sanguinẽ interptat. ¶ Cõputanda iã hic sunt scelera tria, & quatuor & designãda qualitatibus proprijs. Primũ scelus est uoluntas peruersa, q & si opere cõplere nequeat, tamẽ scelus utiq; est. Vnde & propter odium qm et occidendi uolũtas est, tã quisq; dicitur et est homicida. Omnis eñ qui odit fratrem suũ, homicida est. Iam ergo mortuus est qui odit, sed mors eius intrinsecus latet, et rursus ad uitã cõuerti potest, sicut illã puellã dñs suscitabit, quæ nõdum erat elata, sed in domo iacebat Secundũ scelus est, uolũtatẽ oporc cõpleuisse, et hoc facto mortuus est peccator, et foras elatus. Sed adhuc suscitari potest, sicut illũ iuuenẽ dñs suscitauit, qui per portã ciuitatis mortuus efferebatur. Tertiũ scelus ẽ opus malũ in cõsuetudinẽ uertisse, et tũc peccator mortuus et sepultus est. Sed adhuc ad uitã suscitari potest, sicut Lazarum sepultũ iam quatriduanũ, et fetentẽ dñs suscitauit. Quartũ scelus est, in suo sibi peccato cõplacere, deoq; ad pœnitẽtiã reuocanti, et legi eius redarguẽti, superbiæ spũ resistere. Hoc scelus diabolicũ est, qd et in psalmo breui uersiculo designat. Qui dixerũt, linguã nostrã magnificabimus, labia nostra à nobis sunt, qs noster dñs est? Hoc scelus perpetrare et sic loqui, est dicere uerbũ cõtra spm̃ sanctũ, et nõ remittet neq; in hoc seculo neq; in futuro. Nõ placet sctõ spiritu

Ezech. 28

Terribilis dei sentẽtia cõtra occisores Christi.

Infelicissima generatio.

In Damasco primũ fusus ẽ sãguis. s. Abel.

spiritu, ut cõuertat illũ q sese in hoc scelus erexit. Nunc iã literæ huius distinctionẽ siue tenorẽ diligenter attendamus. ¶ Super tribus(inquit)sceleribus Damasci & super quatuor. Nõ dicit, super tribus sceleribus & super quatuor Damasci, sed nomẽ Damasci tribus & q̃tuor interponit: & tria & quatuor scdlera subiũgit. Hic tenor in oib⁹ uigilanter cõsiderand⁹ est. Ita eñ sup tribus sceleribus Gazæ dicit, demũq; & sup q̃tuor, adiũgit. Sup trib⁹ sceleribus Edom(inquit)ac deinde & super quatuor ait. Sic oino & in cæteris. Nusq̃ tria & q̃tuor scelera cõiungit. Q, si faceret & tria & q̃tuor uiderentur eẽ scelera Damasci & Gasę & Tyri & Edom, & filiorũ Ammon, & Moab, & Iudæ, & Israelis. Nũc aũt hoc perpẽdere opæpciũ est, q singulorũ illorũ, Damasci ucʒ & cæterorũ, tria tm̃ scelera sint: quatuor uero uerticis Carmeli, i. sæpedictæ generatiõis, cuius tpe dñs uenit. Deniq; nec illa quartũ scelus habuisset, nisi dñs ad eã uenisset, sicut & ipe testatus est. Si nõ uenissem & locut⁹ fuissem eis pctm̃ nõ haberent: Nũc aũt excusatiõnẽ nõ habẽt de pctõ suo. Itẽ si opa nõ fecissem in eis q̃nemo alius fecit, pctm̃ nõ haberent. Nũc aũt & uiderũt & oderũt & me & patrẽ meũ. Igit qm̃ dñs ad Damascũ, ad Gasam, ad Tyrũ, ad Edõ, ad filios Ammõ, & ad Moab nõ uenit: sed neq; ad Iudã, neq; ad Israel prioribus tẽporibus uenerat, sicut uenit in tpe illius gñratiõis tria tñ sunt scelera Damasci & cæterorũ, q̃tuor aũt uerticis Carmeli, id ẽ, illius malæ & adulteræ generatiõis Iudæorũ siue scribarũ & pharisæorũ, qa filiũ dei & opa eius uiderũt ipḿq; & patrẽ ipsius oderũt. Deniq; & Damascus & Gasa & Tyrus & Edom, & filij Ammon & Moab, tria hæc scelera, malã uoluntatẽ, & malũ opus, & mali opis cõsuetudinẽ habuerunt sed de quarto. i. de superba defensiõe scelerũ aliquã habere defensionẽ sibi uideri possunt, qa neq; Christũ uiderũt, neq; patrẽ eius bonũ cognouerũt, sed neq; legẽ ei⁹ uel scripturã redarguentẽ audierũt. Iuda quidẽ & Israel añ generationẽ illã legẽ habuerũt & transgressi sunt, atq; in transgressionis suæ defensionẽ, pphetas occiderũt: uerũtamẽ nõ ita, sed in cõparatiõe illius sæpedictæ generatiõis, multo magis excusabiles sunt. Etm̃ & de Iuda & de Israel q̃liacũq; exempla sunt, q penitentiã egissent, si factæ fuissent uirtutes in illis q̃ in illa generatiõe factæ sunt. Deniq; & Achab rex Israel, cũ audisset sermões dñi p Heliã Thesbiten, pro sanguine Naboth quẽ occiderat, pœnitentiã egit, ieiunauitq; & dormiuit in sacco, & ambulabat demisso capite, Et iccirco nõ inducã(ait dñs)malũ domui ei⁹ in diebus ei⁹. Et Manasses rex Iuda, cũ impie gessisset, multũq; sanguinẽ innoxiũ fudisset, postq̃ coangustat⁹ est, orauit dominũ, & egit pœnitentiã ualde corã deo patrũ suorũ. Illa aũt generatio(de q̃ nunc sermo est)neq; sicut Achab rex Israel de futuris malis p̃cedenti dño credidit, neq; sicut Manasses rex Iuda. postq̃ mala ipa uenerũt, ppter tãtas angustias, pœnitentiã egit, q̃uis perirent fame, gladio, & igni: q̃uis q erãt residui, ducerentur in oẽs gentes captiui. Cæteris q in hoc loco pscribũt, Damasco, Gasæ, Tyro, Idumææ, filijs Ammon, qđ si annũciatũ illis fuisset testis est ipe domin', qa pœnitentiã egissent: Cũ eñ exprobraret ciuitatib⁹ in qb⁹ factæ sunt plurimæ uirtutes ei⁹, qa egissent pœnitentiã. Vę tibi(ingens)Corosaim, uæ tibi Bethsaida, subiũxit atq; ait. Quia si in Tyro & Sydone factæ essent uirtutes, q̃ factę sunt i uobis, olim in cinere & cilicio pœnitentiã egissent. Qđ de Tyro testatus est, hoc idẽ de cæteris ciuitatibus siue gẽtib⁹ inter q̃s Tyr⁹ tertio loco hic noiatur, licet intelligi. ¶ Q, si q̃ras, cu ergo nõ fuit annũciatũ illis, q̃re uirtutes nõ sunt factæ in illis, qm̃ crederent & pœnitentię ragerent. Breuiter hic, p tpe respondendũ est, qa de⁹ de tali illorũ penitentia nõ curauit, aut curare debuit, q̃ non ageretur, p æterna salute futuri seculi, sed, p uitanda aduersitate, pro retinenda psperitate uitæ pñtis. In hoc dũtaxat cũctis illis generatio sepedicta magis inexcusabilis extitit, & sceleratior cũctis illis, qa neq; tpalis miseriæ cõminatiõib⁹(quã illaturi erãt Romani neq; æterni iudicij, uel gehennæ ignis auditui dño p̃nũciãte credidit: sp incredula, semper dura ceruice rebellis. Igit tria tm̃ Damasci & cæterorũ, uerticis aũt Carmeli q̃tuor scelera sũt qa quartũ est cor impœnitẽs, siue rebellio atq; defensio scelerũ. ¶ Porrò tria & q̃tuor, septẽ sunt, qa nũer⁹ impar insolubilis, neq; eñ in partes ęquas p̃t resolui, sicut plerũq; uniuersitatẽ significat, ita in Cain, q Typus fuit illius generatiõis, insolubilem siue interminabilẽ uindictam designat, dicendo Lamech, Septies ultio dabitur de Cain: de Lamech uero septuagies septies. Et quidem uindicta uidetur extendi, cũ dicit: de Lamech, septuagies septies, quia numerus prolixior est: sed econtra solubilem significat ultionẽ de Lamech, quia numerus

Tria scelera, aliorũ: Verticis Carmeli, q̃tuor.

Iohan. 15

3. Regum. 21

Matt. 11

Mysterium in numeris 7 & 77. Gene. 4

solubilis est: septies uero insolubilem ultionē de Cain, q̄a nūerus insolubilis est. Denique septē nullus alius metitur nūerus p̄ter unitatē, septuaginta septē alij quoque metiūtur nūeri, uidelicet septē & undecim. Nā septies undecim, siue undecies septē, septuaginta septē sunt. Itaque cū dicitur, septies ultio dabitur de Cain, insolubilis, & iccirco maior ultio denūtiatur, dicendo aūt de Lamech uero septuagies septies, solubilis, & iccirco minor uindictæ mod⁹ appenditur. Proinde cū dicit dn̄s, sed omnis qui occiderit Cain, septuplū punietur, subaudiendū est, nisi pœnitentiā egerit. Et in lege quotiēs dicitur, q hoc uel illud fecerit, morte

Matt. 26 moriat. Et in euangelio, oēs em̄ q acceperint gladiū, gladio p̄ibūt, necessario subaudiendū ē

Lamech. Gene. 4 nisi pœnitentiā egerint. Iste cor nō p̄nitēs se habuisse ostendit, q neminē uocante in ius,

Cain. reum se esse cōfessus est, qm̄ (inquiens) occidi uirū in uulnus meū, & adolescentulū in liuore meo: Ille aūt & requisitus dn̄o, negauit, p̄terue dicens, nescio, nūquid custos fratris mei sum, & conuictus desperauit. maior est (inquiens) iniq̄tas mea, q̄ ut ueniā merear. Igitur & generationis illius ultionē interminabilē significat hic numerus septenarius, cū dicitur, sup tribus sceleribus gentiū istarum, & sup quatuor nō conuertā, q̄d idē est acsi diceretur. Propter omnē sanguinē iustū q effusus est sup terrā, proijciā generationē illā, qm̄ tribus sceleribus alienis addendo sua quatuor, sicut patrū suorum, ita & omniū gentiū mensurā impleuerunt.

Tria scelera Damasci. ¶ Scelera Damasci in hoc uno facto cōp̄hendit, eo q triturauerit in plaustris ferreis Galaad. Hoc Damascū fecisse cōstat, regnāte Azahel scdm prophetiā Helizei Scriptū est em̄ Stetitque cū eo & cōturbat⁹ est usque ad suffusionē uultus, fleuitque uir dei. Cui Azahel ait. Quare dn̄o meus flet? At ille rn̄dit. Quia scio q̄ facturus sis filijs Israel mala. Ciuitates eorum mu-

4 Reg. 8 nitas igni succēdes, & iuuenes eorum interficies gladio, & paruulos elides, & pregnātes diuides. Dixitque Azahel. Quid enim sum seruus tuus canis, ut faciā rē istā tā magnā? Et ait Heliseus. Ostēdit mihi dn̄s, te regē Syriæ fore. Factū est ut propheta p̄dixerat, & in facto eius

Primum. tria scelera, de q̄bus supra dictū est, hoc mō distinguūtur. ¶ Primū scelus ultroneū eius odium fuit, q̄ aduersus populū dei cor suū indurauit, nihil ab eo læsus, imò & deo & prophetis eius ingratus, Heliæ sc3 & Heliseo, p q̄s fuerat rex p̄signatus. Nā ad Heliā dn̄s. Vade (inq̄t) reuertere in uiā tuā p desertū in Damascū. Cūque p̄ueneris illuc unges Azahel regē sup Syriā. Ad Heliseū aūt idē reuelatū fuerat, cū diceret ad eū (ut iā p̄missū est) ostēdit mihi dn̄s

Secundum. te regē Syriæ fore. ¶ Scdm scel⁹ fuit, q̄d odiū illud ope expleuit dū cōtra regē Israel Achab ad p̄liandū in Ramoth Galaad ascēdit, mala utique reddēs p̄ bonis, sicut & p̄cessor eius Benadab. Quid em̄ boni fecerat cū illo rex Israel? Vicit Syri cū dixerūt, Ecce audiuim⁹ q reges domus Israel clemētes sint. Ponam⁹ itaque saccos in lūbis nostris, & funiculos in capitib⁹ nostris, & ingrediamur ad regē Israel, forsitan saluabit animas nr̄as. Egressus est ergo ad eū Benadab, & leuauit eū in currū suū. Qui dixit ei. Ciuitates quas tulit p̄r meus à patre tuo, reddā, & plateas fac tibi in Damasco, sicut fecit pater meus in Samaria, & ego fœderatus recedā à te. Pepigit ergo fœdus & dimisit eū. Hoc fœdus uterque irrupit, quia p̄pter Ramoth Galaad, quæ ciuitas erat Israel, uterque Benadab sc3 & Azahel, suo quisque tempore, ad p̄liandū contra Israel ascendit. ¶ Tertiū scelus eiusdē Azahel regis Syriæ siue Damasci illud fuit, q

Tertium. nō una uictoria cōtentus in Ramoth Galaad, quotienscūque & quātumcūque potuit. p̄cussit Israel, & cōcidit in uniuersis finibus eius, sicut postmodū eadē sacra historia testatur. Et p̄cussit eos (inquit) Azahel in uniuersis finib⁹ Israel, à Iordane cōtra orientalē plagā oēm plagā Galaad & Gad & Ruben & Manasse, ab Azoer q̄ est sup torrētē Arnon & Galaad & Basan. ¶ Porrò Galaad interp̄tatur aceruus testimonij, significatque hoc nomē martyres, i. testes Christi, quorum in persecutione ille sæpedictus uertex Carmeli superauit crudelitatem huius Damasci siue regis Damasceni, & tria eius scelera quatuor suis sceleribus abundāti⁹ impleuit. Proinde sicut omnis sanguis iustus, ita ille, quē tunc Damascus fudit, super illum uerticē uenire debuit. Sed iā hic quæri p̄t, quō inter sanguinē iustū sanguis ille possit reputari quē tunc Damascus effudit: Certū est em̄, quia tunc temporis miserabilis Israel nimiæ idololatriæ cultibus sordebat, quā ob causam tradebatur in manus hostiū, iustā dn̄i sustinēs irā. Ad hoc breuiter respondendū, q̄a tunc quoque in Israel nō nihil iusti sanguinis erat, testāte domino cū dicit ad Heliam. Et derelinquā mihi in Israel septē milia uirorū, quorū genua non sunt incuruata Baal. Septenario numero milium uniuersitas significabatur illorum, qui

etiam

etiā in illo tempore malo, regnātibus Achab, & Iezabel, impietati nō cōsenserunt, latentes apud semetipsos, & colentes deū uerū, deū patrū suoꝝ. Ex illis nōnullos ille Damasci beiui nus furor trituravit. Cæteꝝ & in omnibus, quos ꝑuagando dissecuit, nō merita uitæ, sed ueri dei mentionē tā illi qua & cæteri persecuti sunt inimici: hoc maxime inuidētes, ꝙ dicerentur habere deū ueꝝ, scd'm inuidiā Cain, q fratrē suū odio habuit, ob illā solūmō causam, ꝙ uisus est illi dignior esse cultor dei. Ego nec illoꝝ sanguinē ab omni sanguine iusto, qui effusus est super terrā, ratio excipit, sentitq; iudicio dñi uenisse super illū Carmeli uerticem, ut exiccaretur, & ut nō conuerteret eum dñs, id est, super illius temporis populū Iudaicum, sub quo, & à quo dñi & prophetaꝝ, sapientiumq; & scribarum, quos ipse misit, sanguis est effusus, occidendo, crucifigendo, flagellando, & de ciuitate in ciuitatē persequēdo. Sequitur Et mittam ignē in domū Azahel, & deuorabit domos Benadab, & conteram verticē Damasci, & disperdā habitatorē de domo idoli, & tenētē sceptrū de domo voluptatis, & transferetur populus Syrie Cyrenem, dicit dñs. Sicut iā supra dictum est, cū dicit dñs oīa uenire super generationē illā à sanguine Abel iusti, quā intelligim⁹ per exiccatū uerticē Carmeli: nequaq̄ tñ à pœna liberi uel immunes sunt qcūq; sanguinē iustū fuderūt, sed in proprijs personis pœnā quoq; receperūt, cuius uidelicet pœnæ sicut & culpæ, nonnullā hæreditatē generationi illi transmiserūt. Itaq; qđ nunc ait, & mittā ignē in domo Azahel, &c. sic de illa Damasco & de illa Syria facta intelligamus super tribus sceleribus suis, i. propter tria scelera sua, quę iā supra diximus, ut ignē illū & dispersionē, qua illa gñratio disperijt super eis tribus sceleribus Damasci, & quatuor, q̄ suo tpe adiecit, pariter respiciamus. Legimus quippe qđ Teglath Falasar rex Assyrius, interfecto Rasin rege Damasci, oēm Syriæ populū in Cyrenē transtulerit. Ob hoc nunc ait, & conterā uectē Damasci & disperdā habitatorē de domo idoli, oēm uc; Syroꝝ fortitudinē, qua ueluti quodā uecte aduersarioꝝ impetus summouebat: & ut ostenderet uana idoloꝝ auxilia cū populus Damasci Assyrio ueniente caperetur, signanter ait, & disperdā habitatorē de campo idoli. Similiq; luxuriæ populū arguit, dicēdo & tenētē sceptrū de domo uoluptatis, quē intelligim⁹ Rasin. ¶ Quod aūt præmissum est, & mittā ignē in domū Azahel, & deuorabit domos Benadab, dat intelligi, qđ Azahel, regnātibus, Ozia & Hieroboā, iā in Syria mortu⁹ erat, & ei in regnū successerat filius suus Benadab: à q̄ postea oēs reges Syriæ & Damasci Benadab uocabulū possiderūt. Quapropter nō dixit, mittā ignē in Azahel, sed in domū Azahel. i. in domū ei⁹ regiā, cui Benadab filius eo tpe ꝑat. Verūtñ hoc aperte scriptura nō dicit, quod ignis materialis domū eius cōflagrauit, siue qñ regnante iā dicto Benadab filio Azahel, Ioas filius Ioahaz Syriam percussit: siue qñ rex Assyrioꝝ Rasin interfecit. Sic eīn scriptum est: Mortuus est aūt Azahel rex Syriæ & regnauit Benadab filius eius pro eo. Porrò Ioas fili⁹ Ioahaz tulit urbes de manu Benadab filij Azahel, quas tulerat de manu Ioahaz patris sui iure ꝑlij, tribus uicibus percussit eū Ioas, & reddidit ciuitates Israeli. Ascendit eīn rex Assyrioꝝ in Damascū, & uastauit eā, & transtulit habitatores eius Cyrenen. Rasin aūt interfecit. Nusq̄ hic uel illic mentio fit ignis, ut possim⁹ ostendere materialis incendij magnitudinem scdm altitudinē prophetici ꝑconij. ¶ Simulq; notandū, quod contra oēs istas sceleꝝ declamationes (excepto loco octauo, ubi dicitur, sub tribus sceleribus Israel) eadē pœna ignis eodē mō subscripta est, & mittā ignē in domū Asahel, & deuorabit domos Benadab, & mittā ignem in muꝝ Gasæ & deuorabit ædes eius, & mittā ignem in Theban & deuorabit ædes Bosræ, & succendā ignem in muro Rabath & deuorabit ædes eius, & mittā ignem in Moab & deuorabit ædes Carioth, & mittā ignē in Iudā & deuorabit ædes Hierusalē. Istæ sunt septem uindictæ ignis, scdm tria & quatuor scelera, qb⁹ oīs iusti sanguinis mensurā Iuda siue Hierl'm illa sæpedicta generatiōe impleuit, cui⁹ materialem ignem siue incendiū totus orbis audiuit. Quaꝑpter si historia deficit, q̄ materialis ignis scdm ꝓphetiā hanc illis & illis ædib⁹ atq; muris immissus possit ostendi, nihilomin⁹, imò & multo magis, ueritatē prophetiæ miremur atq; ueneremur adimpletā, iuxta subtilitatē suæ intentiōis, qa nimiꝝ q̄rū scelera gētiū ipleuit, earūdem uidictas igneas illa infelix gñratio sup semetipam transtulit, igneq; cōmeruit, q hic incipiens, nullū haberet finē, scdm illā in Deuteronomio dñi sententiā qua dixerat, Ignis succensus est i furore meo, & ardebit usq; ad iferni nouissima. Sequitur. Hæc

Gen. 4

Benadar regnante scripsit Amos.

4. Reg. 13

Septē hic vindictæ ignis.

Hec dicit dominus. Super tribus sceleribus Gaze, ꝛ super quatuor non cōuertā eū, eo ꝙ transtulerit captiuitatē perfectā, vt concluderet eā in Idumea, ꝛ mittā ignē in murū Gaze ꝛ deuorabit edes eius, ꝛ disperdā habitatorē de Azoto, ꝛ tenentē sceptrū de Ascalone, ꝛ cōuertā manū meā super Acharon, et peribunt reliqui Phylistinorū, dicit dn̄s deus.] Quinq; ciuitates Phylistinoꝝ plerisq; locis nominatæ sunt, Exempli gratia, ut illic: Hi sunt aūt ani aurei, q̄s reddiderunt Phylistijm ꝓ delicto suo Azotus unū, Gaza unū, Ascalon unū, Geth unū, Accaron unū. Istas hic omnes præter unā Geth sermo propheticus nominatim cōmemorat, sed eandē uidelicet Geth nō omnino præterit, dū cæteris nominatis tandē ait, & peribunt reliqui Phylistinoꝝ. De ista gente, id est, de Phylistijm, hoc sciendū. quia filijs Israel ascendentibus de Aegypto p mare rubrū prima inuidit. Primā eñ hanc inter cæteras gentes tūc tēporis nominatā audimus in illo dolore inuidiæ ex cantico Mosi: Ascenderūt (inquit) populi & irati sunt, dolores obtinuerūt habitatores Phylistijm: Tūc conturbati sunt principes Edom &c. Inter dolentes dolorē inuidiæ, primos posuit habitatores Phylistijm. Videretur ergo in ordine gentium sceleratarꝝ pri⁹ debere posuisse scelera Phylistijm q̄ scelera Damasci siue Syriæ. Sed ad hoc sciendū, quia etiā añ exitū de Aegypto, imò & añ discessum Israel in Aegyptū Syriam in persecutione sanctoꝝ proprius liuor excitauit, testante eodē Mose, cū in Deuteronomio dicit. Suscipiensq; sacerdos cartallū, ponet añ altare domini dei tui, & loqueris in conspectu domini dei tui. Syrus persequebatur patrē meū, qui descendit in Aegyptū, & ibi peregrinatus est in paucissimo numero, creuitq; in gentē magnā & robustā: &c. Syrus (inquit) id est, Laban de Mesopotamia Syriæ, assumptis fratribus suis ꝑsecutus est patrē meū Iacob, quē & comprehendit in monte Galaad, sed uidit in somnis dicentē deū. Caue ne quicq̄ aspere loquaris contra Iacob. Illa persecutio Syri iā tunc, & periculosa fuit & magnā persecutionē significauit, qua iā humiles persequi incipiebant superbi scd̄m interpretationē ipsius nois Syri. Syrus nanq; interp̄tatur sublimis. Recte igitur nō ante sed post Syriā siue Damascū hic ponitur Phylistijm, nō ob istā solūmō causam, uerū etiā qa sic iā superius dictū est, ubi initiū effusum est iusti sanguinis, quādo fratrē suū Abel iustū Cain funest⁹ occidit. ¶ Itē recte quæritur, cur in capite codēnationis Philistijm, Gaza potius q̄ Azotus siue Ascalō aut certe Accaron posita sit, dicendo, super tribus sceleribus Gazæ? Ad qd̄ dicendū, quia Gaza potius Iudaici sceleris simul & damnationis triste ꝓsagiū ꝑtulit, ucʒ in eo ꝙ apud illā Sanson fortissimus & occubuit & plures, q̄ uiuus occiderat, moriens occidit. Quo tādem in facto Gazæ siue Phylistijm scelera, quoꝝ de nūero ia dictū est, denotatur? Eo ꝙ (inquit) trāstulerit captiuitatē ꝑfectā, ut cōcluderet eā in Idumæa. Hoc uidetur dicere, ꝙ Gaza captiuitatē ex pp̄lo Iudæoꝝ duxerit, & ꝙ Idumæis uēdiderit q̄s ceperat ex Iudæis. Verꝝ hoc etsi factū est, tñ nō tā clare factū ē, nec tāta captiuatoꝝ, siue uēditoꝝ multitudie, ut sacris historijs traditū sit, atq; iccirco res minor uidet̄, q̄ ut ꝓphetica declamatiōe siue cōquestiōe digna sit. Altius ergo q̄rendū, qd Gaza siue Phylistijm, cōspiratiōe habita cū Idumæis, cōtra populū dei fecerit. Iā ante dictū, qa filijs Israel ascēdentib⁹ de Aegypto ꝑ mare rubrū, gēs Phylistijm prima inuidit. ¶ Sciendū aūt nec dubiū est, ꝙ si Idumæi, filij ucʒ Esau, filijs Israel tanq̄ fratribus suis, ut iure debuissent, auxiliū ferre uoluissent, & Phylistijm & Chananæi de quibus postmodū dicendū erit, nō tā facile illis obsistere tētauissent. Proinde itē & illud nō dubiū est, quin prima illis cura fuerit, antiquā inuidiæ flāmā, quē habuit Esau cōtra fratrē suū Iacob, resuscitare in gentē eiusdē Esau. i. in Idumæis, imò & augere malis ꝑsuasionū flatibus, ut sibi cæteris gentib⁹ potius q̄ Israhelitis Idumæi consentirent, secūq; contra illos cōmunes inimicitias susciperent. Hoc primi fecisse Phylistijm uigilanter attendentib⁹ scriptura indice ꝓbātur. Scriptū est eñ. Igitur cū emisisset Pharao populū nō eos duxit domin⁹ ꝑ uiā terræ Philistijm, q̄ uicina ē, reputās, ne forte pœniteret eū, si uidisset aduersum se bella cōsurgere, & reuerteretur in Aegyptū. Si uidisset (inq̄t) aduersum se bella cōsurgere, qd utiq; fieret, nā iā tūc (ut supra dictū ē) dolores obtinuerūt habitatores Phylistijm. Nec uero absq; cōsensu fratrū Israelis. i. Idumæoꝝ, hoc facere leuiter ausi fuissent, imò & cōem cū illis cōspirationē eandēq; ꝑparauerāt uoluntatē. Hoc ex eo satis liquet filijs Israel declinātibus Philistijm, primi ex cūctis gentib⁹ armati occurrerūt eisdē sui fratres Idumæi, sicut scriptum est

Quinq; ciuitates Philistij.
1.Reu.6
Deut.32
Conspiratio Philistijm & Edom cōtra filios Israel.

ptū est. Misit nūcios Moses de Cades ad regē Edom, q̄ diceret. Hęc mādat frater tuus Is- Num.20
rael, Obsecram⁹, ut nobis transire liceat ꝑ terrā tuā. Ad hæc r̄ndens Edom, nō transibis (in-
quit) per me, alioquin armat⁹ occurrā tibi. Rursus supplicātib⁹ r̄ndens, ait. Nō transibitis. Sta
timq̄ egressus est obuius cū infinita multitudine & manu forti, nec uoluit acqęscere depcā
ti, ut concederet trāsitū ꝑ fines suos. Quāobrē diuertit ab eo Israel. Igitur dubitare op⁹ non
est, quin illic propheta respexerit, ut diceret, eo q̄ trāstulerit captiuitatē perfectā, ut cōclude
ret eā in Idumæa. Perfectā nanq̄ captiuitatē, i. filios Israel cōsummata atq̄ trāsacta captiui
tate siue peregrinatiōe de Aegypto ascendentes transtulit, i. declinare & per uiā deserti cir-
cuire fecit. Qd nisi dn̄s ꝓuidisset, & si Israelē per terrā Phylistijm duxisset, utiq̄ cōclusissēt
eos Phylistijm in Idumæa, i. armatis occurrētib⁹ Idumæis (sicut iā dictū est) ipi à tergo in-
secuti fuissent, & ita cōclusos oppressissent, ac proinde pœniteret Israelē de Aegypto exis-
se, cū uideret undiq̄ aduersum se bella cōsurgere. ¶ Horꝝ scelerꝝ, q̄ in hoc facto nūmerantur,
mēsurā illa gn̄ratio Iudaici populi, de q̄ sæpe dictū est, taliť impleuit. Credētib⁹ in Chri
stū plurimis, & ad ꝑdicationē euangelij transeuntib⁹ rubrū mare baptismi, dolores obtinue
rūt Iudæos cū scribis & pharisæis, & trāsferre conati sunt illos, ut cōcluderent in Idumæā:
nimirꝝ qn̄ institerūt, summittēdo pseudoap̄los, ut inducerēt eos in suas terrenas & carnales Act.15
cæremonias, sicut in actibus Ap̄lorꝝ scriptū est, & quidā descēdentes de Iudæa docebāt fra
tres, qa nisi circūcidamini scd̄m legē Mosi, nō potestis salui fieri. Itē surrexerūt aūt qdā de
hæresi Pharisæorꝝ, q crediderūt, dicētes, qa oporteret circūcidi eos, ꝑcipere quoq̄ seruare le
gē Mosi. Hæc & similia dicētes & facientes, nō minimas euāgelio Chr̄i seditiones excita-
uerūt. Itaq̄ super trib⁹ sceleribus Gazæ, & suꝑ quatuor nō cōuertā eū inq̄t, subaudit uerti-
cē Carmeli, i. illā generationē Iudaici populi: super quā, sicut cætera oīa, ita & ista tria sce
lera Gazæ, cū suis quatuor iuste uenerūt: Quia sicut Gaza siue Phylistijm & mala uolūta-
te inuiderūt, & facto persecuti sunt, & q̄ ad potuerūt, aduersari nō destiterūt: ita ipi quoq̄ e
uāgelio Chr̄i & mala uolūtate inuiderūt, & facto aduersati sunt, & nūc usq̄ blasphemare nō
desinūt, quartū habētes scelus in eo, qd legē & ꝓphetas ecōtra testificātes audire contēnūt
¶ Et mittā (ait) ignē in murꝝ Gazæ, & deuorabit ædes eius, & dispdā habitatorē de Azoto
& tenentē sceptrū de Ascalone, & cōuertā manū meā super Accaron, & peribūt reliq Pa
læstinorꝝ, dicit dn̄s. Hæc iuxta literā ubi uel qn̄ insigniter facta sint sacra nō narrat historia.
Cæterū in illā gn̄rationē ita factū est. Misit nanq̄ dn̄s ignē in murꝝ ei⁹ per Romanorꝝ ma
nus, & deuorauit ædes eius, & dispersit habitatores de Hierusalē & tenentē sceptrū ut iā nō
habeāt regē siue regnū, q regē suū Chr̄m negauerūt. Et cōuertit manū suā suꝑ eos, qcūq̄
igni iā dicto supfuerūt, ita ut dispgerēt, & in oēs gētes captiui ducerēt ¶ Noīa ipa, Gaza, A
zotus, Ascalon, & Accaron, & Phylistijm gn̄rationi tali cōgruūt. Gaza quippe sonat for Interpretatio
titudinē & Iudæorꝝ designat rebellionē aduersus ueritatē. Azotus interꝑtatur ignis uberis nominum urbium Phy
siue patrui, & ardentē in illis sinificat inuidiā patris eorꝝ diaboli, q̄ exuberat in eis. Ascalon listijm.
interꝑtatur ignis homicida, & homicidialē illorꝝ furorē designat. Accaron sterilitas & ino
piā illorꝝ, qa fructū sp̄ūs fugiunt, & paleā lr̄e sectātur, significat. Phylistijm potione caden-
tes & illorꝝ uere ebriosum hoc noīe intelligim⁹ scandalū, iuxta illud qd in psalmo scriptū est
Fiat mēsa eorꝝ corā ipsis in laqueū, & in retributionē & in scandalū. Obscurentur oculi eo
rū ne uideant, & dorsa eorꝝ semper incurua. Sequitur. ⌊ Hec dicit dn̄s, Suꝑ tribus sce
leribus Tyri, ⁊ suꝑ quatuor non conuertā eū, eo q̄ concluserit captiuitatem perfe
ctā in Idumea, ⁊ non fuit recordata fœderis fratrū, ⁊ immittā ignē in murū Tyri,
et deuorabit edes eius. ⌋ Eandē impietatē quā imputauerat Gazæ, imputat & Tyro di
cens, eo qd concluserat captiuitatē in Idumæa, Quod ut id⁹ clarescat ex autoritate scriptu-
ræ, qn̄ uel quō factū sit, supra memoratæ sequentia historiæ respiciamus. Præmisso quod
rex Edom postulanti Israeli transitū per terrā suā negauit, statimq̄ egressus est obuiā cū in-
finita multitudine & manu forti, protinus subiūgitur. Qd cū audisset Chananæus rex A
rath, q habitabat ad meridiē, uenisse sc3 Israel per exploratorꝝ uiā, pugnauit contra illū, & ui
ctor existēs duxit ex illo prædā. Pro Chananæo Tyrꝝ hic positā arbitramur, dictumq̄ esse
super tribus sceleribus Tyri, pro eo ut diceretur, super tribus sceleribus Chananæi. Tyrij
nanque & Sydonij de Chanenæis sunt. ¶ Quid si quæritur, cur nomen Tyri potius quàm
Chananæ

Chananæorum uocabulũ hic scribere placuit, scire debemus qa solas gentes illas ,ppheticus spiritus in hoc ordine condẽnare proposuit, q̃ nihil ad Israel læsæ sunt, & gratuitas contra illũ inimicitias susceperunt, cũ ille non quæreret terras eorum. Porrò terrã Chanaan obtinere quærebat, & ad possidendã illã ex Aegypto ascenderat, & iccirco Chananæus uniuersus nõ ita gratuitas contra Israel inimicitias exercebat. Tyrum & Sydonẽ, quãuis & ipse (ut iam dictũ est) de Chananæis essent, Israel, ut possideret, intendisse uel contra eas pugnasse non legitur, Itaq; suppressio uniuersali nomine Chananei, nomẽ ponitur Tyri, eo q̃ Israelẽ gratis oderit sicut Syria & Phylistijm & Edom & filij Ammon & Moab: quorum terras dominus neq; promiserat neq; dare uolebat illi. ¶ Nunc demũ uideamus utriusq; loci nõ nullam in eodẽ scelere distantiã. Dixerat de Gaza, eo qđ transtulerit captiuitatẽ perfectã, ut cõcluderet eã in Idumæa: de Chananæo, id est de Tyro, nunc dicit, eo qđ cõcluserit captiuitatẽ perfectã in Idumæa. Deniq; transtulisse intentione concludendi minus est, q̃ conclusisse. Sic in memoratis rebus euenisse manifestũ est. Illic em̃ Phylistijm perfectã captiuitatẽ illã de Aegypto ascendentẽ in Idumæa nõ conclusit, sed tantummodo concludere parata fuit, quãobrẽ & dñs Israelẽ circũduxit per uiã deserti, unde & imputatur Phylistijm, qđ captiuitatẽ transtulerit, & deinde Idumæa illi armata occurrit. Porrò de Chananæo, pro quo intelligimus hic positũ nomẽ Tyri, scriptũ est, qa conclusum inter se & Idumæã Israel oppugnauit. Tunc nanq; uenerat Israel, uenerat in monte Hor, quæ est in finibus terræ Edom. Præmissoq; quãobrem diuertit ab eo Israel, cunq; castra mouissent de Cades, uenerunt in montẽ Hor, qui est in finibus terræ Edom, ita subsequitur. Quod cũ audisset Chananæus rex Arath, qui habitabat ad meridiẽ, uenisse scilicet Israel per exploratorum uiã pugnauit contra illũ. Hoc nimirum conclusisse fuit. Illud aũt tantũmodo in uoluntate fuit Phylistijm, & iccirco de Gaza dictũ est, quia transtulit ut concluderet. Hic aũt de Tyro dicitur quia conclusit. ¶ Notandũ quoq; q̃ congrue tali in loco, tali in tempore uel re mentionẽ faciat captiuitatis. Deniq; hoc uerbo crudelitatẽ uiscerum illorum ualde percutit, qui captiuitatem perfectã uel consummatã longo tẽpore protractã inuidebant solui, nihil læsi à captiuis illis, quorum captiuitas talis fuerat, ut oẽs homines deberent saltẽ pro cõmuni humanitate cõmisceri, & dicere tale quid, ut ille Iethro de Madian, cognatus, id est, socer Mosi. Benedictus dñs qui liberauit uos de manu Aegyptiorum, & de manu Pharaonis. Nunc cognoui qa magnus dominus super oẽs deos, eo quod superbe egerit contra illos ¶ Itẽ & illud notãdum, quod cũ dixisset, eo qđ concluserit captiuitatẽ perfectã in Idumæa, addidit pluraliter, & nõ sunt recordati fœderis fratrũ. Quinã erant qui non sunt recordai fœderis fratrũ? Nimirum Tyrus siue Chananæus & Idumæa. Ambo nanq; consiliũ ineuntes, unã eandẽq; uoluntatẽ habuerunt Idumæa siue Edom, ut contra fratrẽ de captiuitate reuertentem armatus exiret: Chananæus ut Idumææ malitiã aduersus fratrẽ approbaret, pariterq; accurrẽdo cũ armis fraternũ odiũ sibi placere ostenderet. Ita fœdus fraternũ, fœdus naturale, alter istorũ impugnauit, alter ut impugnaretur adiuuit. Præterea fratres quodammõ Iudæorum Tyrij fuerunt, eo quod Hyram princeps Tyri cũ Dauid atq; Salomone habuerit amicitias: in tãtum, ut & ille in edificationẽ templi atq; palatij ligna cedrina ratibus Ioppen usq; perduceret, & hi frumentũ & oleũ Tyrijs largirentur, & uiginti urbes in Basan ei dono darent, q̃s ille, quia graminibus plenæ erant, suscipere noluit. Verũ quod post illã societatẽ, ante tempora prophetiæ huius fecerit Tyrus contra Israel siue contra Iudã, & quomodo uel quando concluserit captiuitatem perfectã, sacra non narrat historia. Item, quod dicit deinde. Et immittã ignẽ in murum Tyri, & deuorabit ædes eius: sacris literis aperte traditũ non inuenit. Et quidem Nabuchodonosor Chaldæorum rex Tyrum expugnauit & cepit, secundũ prophetiam Ezechielis dicentis. Circũdabit te munitionibus, & cõportabit aggerẽ in Aegypto, & rursum, Nabuchodonosor rex Babylonis seruire fecit exercitũ suum seruitute magna aduersus Tyrum, &c, sed cuncta hæc absq; ignis cõflagratione fieri uel perfici potuerunt. ¶ Itaq; quoquo modo in illã Tyrũ uindicatũ sit, illud dubiũ non est, quin super generationẽ illã sæpe dictã scelera eiusdẽ Tyri, sicut & cætera oĩa, uenerint: quia quod Tyrus fecisse arguitur, illa spiritualiter impleuit persequendo (ut superius iã dictum est) fidem euangelij Christi. Proinde cũ dicit, super tribus sceleribus Tyri, & super quatuor nõ conuertam eũ,

Crudelitas earũ cõtra Israel.

Exo. 8

Tirij quasi fratres erãt Israel

3. Regũ. 5. 6

Ezec. 26

iubaui

subaudiendũ est(ut in cæteris(uerticẽ Carmeli. Neq; eñ, q̃ dicit eũ, referri potest ad Tyrum, cũ Tyrus fœminei sit generis. Cur aũt uertex Carmeli illã, q̃ dominũ crucifixit, generationẽ significet Iudaici populi sepe dictũ est, & in hac serie lectionis memoriter tenendũ est. Sequit. ¶ Hec dicit dñs super tribus sceleribus Edom, & supra quatuor non conuertã eũ, eo quod persecutus sit in gladio fratrẽ suũ, & violauerit misericordiã eius, & tenuerit vltra furorem suum, & indignationẽ suã seruauerit vsq; in finem. Et mittã ignẽ in Thema, & deuorabit edes Bosre. ¶ Ecce iã tertio culpatur Edom, primo cũ Gaza siue Phylistijm, deinde cũ Tyro sceleribus arguebatur, nũc in sua tantũ persona dicitur, quid fecerit, & quid recipere mereatur, & merito cũ singulæ gentes singulis uicibus coarguãt, iste Israelis frater impius, tertio iniuditiũ sermonis diuini protrahit, eo q̃d fratrem suum in gladio persecutus sit, & misericordiã eius uiolauerit. Leuemus oculos nostros, superius, & statum illius consideremus tẽporis, qñ Edom transitum(sicut iã dictum est)fratri suo Israeli per terrã suã non cõcedens, etiã armatus contra illũ exiuit cum infinita multitudine et manu forti, & tunc intelligemus, quanta misericordiæ uiolatio fuerit. Israel de captiuitate dimissus egrediebatur, ipse autem Edom in suo monte habitabat diues, et robustus. Cunq; esset illius frater Vterinus, ex eodem patre, & uno(ut Apostolus ait)concubitu pariter generatus, sic uniuersos germanitatis naturales occlusos tenuit affectus, ut crudelior contra illum nulla esset ex cunctis gentibus, & cæterarum gentium roboraret manus, percutionis & odij primus autor & preuius. Nec uero contra hominẽ fratrẽ, sed contra deum erat odium eius. Quam eñ ob causam tali uel tanto cõtra Israelem odio ferebatur? Nimirũ propter benedictionẽ, qua sibi frater ita domino disponẽte fuerat prælatus, idcirco cum dixisset propheta, eo quod persecutus sit in gladio fratrẽ suũ, & uiolauerit misericordiã eius, addidit, et tenuerit ultra, furorẽ suũ, et indignationem suã seruauerit, usq; in finẽ. Furorẽ et indignationẽ illã dicit, qua furens et indignãs Edom, id est Esau, semper odio habens Iacob dixit in corde suo. Venient dies luctus patris mei, ut occidã Iacob fratrem meũ. Hoc ꝓpositũ odij paterni posteritas, de qua nũc sermo est, usq; in finẽ seruauit, agendo pro posse q̃cquid furor et indignatio suggessit. Et q̃dẽ q̃diu filij Israel in Aegypto seruierũt, et tam duræ seruitutis pensum Pharaoni, et Aegyptijs illudẽtibus in luto et latere soluerũt, cõsolabatur se nequiter in illo fratre maligno Edom paululũq; requiescebat odij spũs, nõ dubiũ sibi fore existimãs, q̃d cassa semper deberet eẽ benedictio q̃, iunior Iacob sibi priori fuerat ꝑlatus, cũ ipse iam reguaret, ille aũt misere peregrinaretur. At ubi magnalia dei facta sunt in Aegypto pro illo fratre suo: Vbi illum egressum esse audiuit in manu potenti et brachio excelso, utiq; non dubiũ, quin renouatus sit liuor, exarserit furor, efferbuerit indiguatio: quippequi primus in gladio, perpetuus in odio, frequens contra illũ fuit in bello,, donec uincente Dauid, ꝑsensit quod benedictionibus dominiinualidior, Iacob infirmior, Israele esset indignior, facta est nãq; uniuersa Idumea seruiens Dauid subtributo et ipse posuit in Idumęa custodes, statuitq; præsidiũ. Iccirco malam ubiq; nimisq; acerbam passim in scripturis sanctis habet memoriã. Omnes homicidæ, uniuersi ꝑsecutores piorũ, nomen eius hæreditauerũt. ut uocentur Edom, quia uidelicet cũctorum ipe fuit exemplũ. Exempli grã. Memẽto dñe(inquit Psalmista)filiorũ Edom in die Hierusalem, q dicũt exinanite exinanite usq; ad fundamẽtũ in ea. Idem eñ est ac si dicat, omnes ciues regni dei, exultantes super flumina Babylonis, id est, super decursum cõfusionis huius seculi. Memẽto dñe tribulationũ, quas sustinemus illatas à filijs Edom id ẽ ab imitatoribus Esau qui propter seuitię magnitudinẽ dictus est Edom, quod interpretatur terrenus, siue sanguinolentus, qa ipi cupiũt exinanire Hierusalem usq; ad fundamẽtũ, ut totũ funditus destruat fidei et ueritatis ędificiũ. Cunctorũ talium homicidarũ maximi & notissimi carnales Iudæi sunt, Abrahæ siue Israhel filij sunt. Illi etiã secũdũ exẽplũ prioris Esau, primogenita sua ꝑdiderũt, scilicet adoptionẽ filiorũ et gloriã et testamentũ et legis lationẽ et ꝓmissa, quæ illorũ (ut Apostol9 ait)eẽ debuerũt: gẽtes aũt, secũdũ exẽplũ iunioris Iacob, eadẽ hereditauerũt Et sicut ille ascẽdenti ex Aegypto Israeli, quãto ꝑ carnẽ propinquior, tãto ꝑ odiũ fuit cęteris gentib.

Edom ter arguitur.

Crudelitas Edom contra Israel.

ris gentibus nequior: sic Iudęi quãto p carnẽ Christo ppinquiores, tãto p inuidiã Christi populo, ex q̃ cępit p̃dicari fides Euãgelica, fuerũt perniciosiores, primiq; an̄ oẽs gẽtes et maximi int oẽs gẽtes inimici ac psecutores. Itaq; & qđ nũc dicit, sup trib⁹ sceleribus Edom, & super quatuor nõ cõuertã eũ, ad utrũq; qdẽ est referẽdũ, maxie aũt ad illũ, q nõ carne sed spũ ẽ Edom, scilicet Iudaicũ populũ, qui p uerticẽ Carmeli sepe dictũ, & adhuc dicẽdũ est significatus. ¶ Huius Edõ pœna ignis ẽ, de quo iã sepe dixim⁹, q illi generationi, q̃ saluatorẽ crucifixit, taliter immissus ẽ, ut succensus à Romanis in furore dñi ardeat usq; ad inferni nouissima, sicut ipe in Moyse p̃dixit. Mittã ergo ignẽ in Theman, quæ Idumeorũ regia est, nois aũt interp̃tatiõe uertit in austrũ: & luminosam quodã ciuitatis Hierosolymę tẽpli significat gloriã. Qđq; dicit, deuorabit ædes Bosrę, nõ alterã ciuitatẽ, sed ipsam Idumeã secũdũ literã significat, secundũ sensum ueromysticũ eãdẽ significat Hierosolymã, dei quondã & angeloꝝ p̃sidio munitã. Bosra nãq; interp̃tat munita, unde & in Esaia uox admiratiũ illa est. Quis ẽ iste, q uenit de Edom, tinctus uestibus de Bosra? Iste formosus in stola sua, gradiẽs in multitudine fortitudinis suæ. Admiratio nãq; ẽ, q de Idumeis. i. de Iudęis & de ciuitate Hierosolyma, quã suo p̃sidio munierat, talia passus, & suo sanguie aspersus ueniat Sequit. [Hec dicit dominus Super tribus sceleribus filiorũ Ammõ, & super quatuor nõ cõuertã eũ, eo q dissecuerit pregnãtes Galaad ad dilatãdũ terminũ suũ, Et succẽdã ignẽ in muro Rabath, & deuorabit edes eius in vlulatu, in die belli, et in turbie, in die belli cõmotõis, et ibit Melchõ in captiuitatẽ, ipse et pricipes ei⁹ simul, dicit dominus.] Ammon iste & Moab, cuius scelera ptinus dicturus est ex ppinquitate Abrahę fuerũt, scilicet filij Loth, qui filius fuit fratris Abrahæ. Debuerãt ergo & ipsi filijs Israel clementiores cæteris gẽtibus esse, p̃sertim cũ illi nihil eos læsissent, neq; terras eoꝝ quesissent. Nã isti sunt q̃rũ terras Israeli dñs noĩatim interdixit, iã dictus Edom et hic Ammon, & sequens Moab. Sic enim Moyses in Deuteronomio commemorat. Dixit dñs ad me. Transibitis p terminos fratrũ uestroꝝ filioꝝ Esau. Videte ergo diligẽter, ne moue animi cõtra eos. Neq; enim dabo uobis de terra eorũ quãtũ p̃t unius pedis calcare uestigium, quia in possessione Esau dedi montem Seyr. Et rursum: Venimus (inquit) ad iter quod ducit in desertum Moab, dixitq; dominus ad me, Non pugnes cõtra Moabitas, nec ineas aduersus eos prælĩũ. Non enim dabo tibi quicq̃ de terra eoꝝ, quia filijs Loth tradidi eã in possessionẽ. Ac deinceps. Locutus ẽ (ait) dñs ad me dicẽs. Tu trãsibis hodie terminos Moab, urbẽ noĩe Ar, & accedes in uicinã filioꝝ Ammon. Caue ne pugnes cõtra eos, nec mouearis ad p̃liũ. Nõ enim dabo tibi de terra filioꝝ Ammõ, qa filijs Loth dedi eã in possessionẽ. Cũ ergo ppinqui essent Israeli filij Ammon & Moab (ut iã dictũ est) & nihil ab Israel siue a deo Israel lesi fuissent, clementiorẽ erga illũ cæteris gentibus genere affectũ debuissent. At illi, sicut Edom, inclemẽtiores ecõtra & impietatis principes extiterũt, testante Psalmista, qcũ dixisset. Simul aduersus testamẽtũ tuũ disposuerũt q tabernacula Idumęorũ, & Israelitæ, Moab & Agareni Gebal & Ammon & Amalech, alienigenę cũ habitãtibus Tyrũ. Etenĩ Assur uenit cũ illis, subiũxit atq; ait, facti sunt in adiutoriũ filijs Loth. Iã inter cæteras gẽtes noĩauerat filios Loth, dicendo Moab & Agareni Gebal & Ammon, sed nõ dixerat, q̃nã gentes in illa cõspiratiõe magis fuissent uehemẽtes. Vt ergo illud q̃q; nõ lateret nos, facti sunt (inqt) in adiutoriũ filijs Loth. Notãdũ quippe q non dixerit, cęteris factos esse in adiutoriũ filios Loth, sed cęteros in adiutoriũ filijs Loth. Nõ ergo tã cęteri filios Loth, q̃ filij Loth, cęteros ad inimicitias ptrahebãt cõtra Israel exercendas. ¶ Recte igit sceleris arguitur Ammon in hoc facto, eo q dissecuerit pregnãtes Galaad ad dilatãdũ terminũ suũ. Nõ dicit ad uindicãdũ iniuriã suã, siue ad recuperãdũ incõmodũ suũ, sed ad dilatãdũ terminũ suũ, qđ cupiditatis est inditiũ, iniuriæ intemperamẽtũ, crudulitatis argumẽtũ. Quid enĩ cupidius, qd iniuriosius, qd crudelius, quã pro sola eiusmodi intẽtiõe pregnãtes dissecuisse? Propterea nõ crudelitatis Dauid arguendus, sed de iustitia ac fortitudine est collaudãdus in eo, qđ et ipse similia uel maiora fecit eis, sicut scriptũ est. Congregauit itaq; Dauid oẽm populũ, et profectus est aduersum Rabbath. Cunq; dimicasset cepit eã, populũ quoq; eius adducens serrauit, et circumegit super eos carpenta ferrata, diuisitq; cultris et transduxit in typũ laterũ. Sic fecit uniuersis ciuitatibus filioꝝ Ammon. Nõ inq̃

Ammon & Moab cogna Israel.

Dissecuerunt pregnãtes ob cupiditatem.

crudele hoc, sed iustũ fuit, qa sicut fecerũt ita reddidit eis. Porrò filij Ammon hoc fecisse ui dentur, regnãte Saul, qñ ascendit Naas ammonites & pugnare cepit aduersum Iabes Gala ad, supplicãtibusq; ac dicẽtibus, habeto nos fœderatos & seruiemus tibi. In hoc (inqt) feriã uobiscũ fœdus, ut eruã omniũ uestrum oculos dextros. At illos percussit Saul, & dispersi sunt, ita ut nõ relinquerẽtur ex eis duo pariter, & nihil tale tũc fecisse legũtur filij Ammon q̃d tanta prophetici spũs cõquæstione sit dignũ. Arbitramur ergo prophetã superiorẽ ma-gis respexisse historiã, scilicet ad tẽpora iudicũ, qñ Iepthe expetitus est, ut filios Israel iudi- Iud.11 caret, eo q uir fortissimus atq; pugnator esset, natus de Galaad. Tunc siquidẽ iratus dñs cõ tra filios Israel, tradiderat eos in manus Phylistijm & filiorũ Ammõ afflictiq; sunt & uehe mẽter oppressi p annos octodecim. Pugnabãt (inqt scriptura) filij Ammõ cõtra Israel, affli ctusq; est Israel nimis: Quibus acriter instantibus, perrexerunt maiores natu de Galaad, ut tollerent in auxiliũ Iepthe. Cætera legẽtibus, & disceptationẽ Iepthe contra filios Ammõ uehementẽ perspiciẽtibus claret, q afflictionẽ illã fecerint filij Ammon maxime in Gala ad, & inter cętera pregnãtes q̃q; dissecuerũt, licet hoc ipm uerbũ nõ ibi scriptũ sit: & q ita fe cerint, ad dilatandũ terminũ suũ. Mandãti naq; Iepthe regi filiorũ Ammon ac dicẽti, quid mihi & tibi est, qa uenisti cõtra me, ille rñdit, & falsum locutus est, qa tulit Israel terrã meã qñ ascẽdit de Aegypto à finibus Arnon usq; in Iaboc atq; Iordanẽ, propterea cõminat[illegible] dñs succensurũ se ignẽ in muros Rabath, q̃ fuit metropolis Ammonitarũ, ut deuorẽt æd[illegible] illius in clamore & in ululatu uincẽtis exercitus, in die cõmotionis & turbinis, qñ captiui e-ius Nabuchodonosor uincẽte ducent, & idolũ Ammonitarũ, q̃d uocatur Melchon .i. rex eorũ feret in Assyrios, & principes eius pariter abducent. Eodẽ mõ quo cætera sup genera tionẽ illã sæpedictã, ista q̃q; uenire habebãt q̃ fecerũt filij Ammon: & iccirco q ait dñs, sup tribus sceleribus filiorũ Ammõ, & sup q̃tuor nõ cõuertã eũ, referẽdũ est ad uerticẽ Carme- CAP.II. li (de q̃ iã dictũ est) & propter fastidiũ uitãdũ, nõ totiens oporteret replicari, nisi memoriæ uideret expedire legẽtis. Seqtur. Hec dicit dñs. Super trib9 tribus sceleribus Mo ab, & super quatuor non cõuertã eũ, eo q incẽderit ossa regis Idumee vsq; ad cine rẽ. Et mittã ignẽ in Moab, & deuorabit edes Carioth, & morietur in sonitu Mo ab & clangore tube, & disperdam iudicẽ de medio eius, & oẽs principes eius cũ eo dicit dñs. De Moab & Ammon, maximeq; de Edom iã dictũ est, quãti recte arguãtur sceleris, pro eo q cõtra Israel de Aegypto ascẽdentẽ inimicitias exercuerũt, cũ essent car-ne propinqui. De isto q̃rentibus qd sit dictũ, eo q incẽderit ossa regis Idumææ iã sepulti (q cũ Iorã rege Israel & Iosaphat rege Iuda ascẽderat aduersum Moab) in ultionẽ doloris à Moabitis postea fuisse cõuulsa atq; succẽsa. Hæc Hebræorũ traditio est. Ob hãc ergo inq-unt causam deus missurũ dicit se esse ignẽ in Moab, q̃ noĩe uel metropolis Moabitarũ uel uniuersa significat prouincia, ut deuoret ædes Carioth, q nomẽ est ciuitatis. Verũ hoc pa-rũ uidet ad magnitudinẽ propheticæ dignitatis, ut qd' spũs sanctus loquit in eis, ex opinio nẽ tñ Iudaica & nõ ex sanctis cõprobet scripturis. ¶ Aliud ergo q̃rimus incẽdiũ qd fecerit Moab, sacra referẽte scriptura, legimus in libro Nuñ. qa Balach filius Sepphor, rex Mo-ab misit & accersiuit Balaã filiũ Beor ariolũ, ut ueniret & malediceret Israel. Quod cum il le, deo prohibẽte, facere nõ posset, tandẽ dixit. Veruntamẽ pergẽs ad pplm meũ dabo con siliũ, qd ppłus tuus huic populo faciet. Postmodũ scriptũ ẽ, & fornicat9 ẽ popul9 cũ filiab9 Moab q̃ uocauerũt eos ad sacrificia sua. At illi comederũt & adorauerũt deos earũ initia-tusq; est Israel Beelphegor. Magnũ illud fuit incẽdiũ, magna libidinis flamma, q̃ cõcrema Rex Idumeæ spiritus super biæ. uit populũ. Et qd illi hoẽs siue illæ filię Moab, nisi regis Idumeę ossa fuerũt? Quis em ẽ rex Idumeę, nisi spũs supbię, q dicant sup oẽs terrenos .i. deditos cupiditati terrenę, scdm nomẽ Idumææ? Nam q p̃ spm̃ supbiæ peruenerint ad illud incẽdiũ carnis suæ, un9 ꝑ exemplo est, de quo sciptura refert. Et ecce unus de filijs Israel intrauit corã fratribus suis ad scortũ Madianitẽ, uidẽte Mose & omni turba filiorũ Israhel, qui flebant ante fores tabernaculi. Magnæ nimirũ erat ꝓcacitatis & superbiæ, tali in tẽpore, cũ iã dixisset dñs ad Mosen. Tol le cũctos pricipes populi, & suspẽde eos cõtra solẽ in patibulũ, itẽq; Moses ad iudices Isrł oc cidat unusqsq; proxios suos, q incitati sunt Beelphegor, & ob istã causam flerẽt filij Isrł an te fores tabernaculi, magnæ (inq̃) erat procacitatis, & intolerabilis supbiæ, uirũ ad scortũ in

O 2 grediin

gredi, in contemptũ irę celestis, uidentibus cũctis ¶ Quo ergo meli⁹ noïe dignitas ꝓphe tici ſpũs fornicatores eiuſmodi nũcuparet, ꝙ oſſa regis Idumææ. Nunqd filios Iſrael debu it, nũcupare? Eqdem ambobus, ſcilicet Balaã & Balac cõmune cõſiliũ, et una fuit intentio, incendere filios Iſrael, ſicut in Apocalypſi comemorat dicẽdo, qa habes illic tenentes do

Apoca. 2 ctrinam Balaam, qui docebat Balac mittete ſcandalũ corã filijs Iſrael, edere & fornicari ſed non ita ſcandalizare ipſos potuit filios iſrael, ſicut ſcandalũ mittere coram filijs Iſrael. Ali ud nanque eſt ſcandalũ uidere corã ſe, aliud ſcãdalizari, & ardẽtis ſcãdalo libidinis inflãma ri. Vnde ſicut hi qui eiuſmodi ſcandalo nõ utunt, recte mẽbra dicũtur & ſunt Chriſti regis gloriæ, ſicut econtra illi qui taliter ſcandalizati uel ſucceñſi ſunt mẽbra dicunt, & ſunt prin cipis huius mũdi regis Idumeæ. Cõuenientius aũt hic dicũtur oſſa ꝙ mẽbra, licet & mẽbra ſint uel habeãt oſſa, qa uidelicet ignis genuin⁹ oſſibus ac medullis inſit⁹ eſt, q tũc adhibita foris palea, ſcilicet filiabus Moab & Madian, illicito flãmauit incendio, Tale nimiꝝ feciſſe incẽdiũ ſcelus eſt, ea pręſertim intẽtione, ut offenſus recederet deus ab Iſrael, & ꝑ hoc re cte redarguit, ut ſceleratus Moab. At uero ut iuxta ſupra dictã Hebræoꝝ opinionẽ, oſſa mortui hoïs igne materiali uſq; ad cinerẽ incenderet, neſcio utrũ pro magno haberi potue rit ſcelere, cũ fere apud oẽs gẽtes ſolẽne fuerit, corpora mortuoꝝ uſq; ad cinerẽ cõburere cineresq; ipſos ſepelire. Hinc & ſepulchra dicũtur buſta, uidelicet à cõbuſtione ut conbu ſtorũ cadauerũ cõtinerẽt reliquias. ¶ Rurſus ad illã generationẽ ꝙ dñm crucifixit, propter qđ & omnia mala ꝓteriaꝝ generationũ uenire debuerũt ſup eã, iſtud quoq; ſcelus talis in cendij ptinere nõ dubiũ ẽ. Ipſi enim & Moab & Idumęi recte dicunt et ſunt. Moab quippe interꝓtatur ex pře, ꝙ aũt ipſi ex patre ſint uel fuerint dñs oſtendit dicẽs. Vos ex pře diabolo eſtis. Ipſi incẽderũt oſſa regis Idumeæ, imò et oſſa ipſi regis fuerunt Idumææ, regis omniũ filiorũ terrenitatis & ſuperbiæ oſſa incẽſa libidinis igne, teſtante Eſaia q generationẽ illam ꝓſpiciẽs. Audite (inqt) uerbũ dñi principes Sodomoꝝ, pcipite auribus legẽ dei mei pplus Gomoræ. Idcirco ſicut peccati Moab plenitudo, ita et pœnę eiuſdẽ ſup generationẽ illã uenit adimpletio. Nã ꝙ dicit, et mittã ignẽ in Moab, et deuorabit ædes Carioth, ꝙd nomẽ erat citatis in Moab et morieť in ſonitu Moab, et clangore tubæ et diſperdã iudicem de me dio eius, et oẽs principes eius interficiã cũ eo, Quis neſciat totũ Romano pactũ eſſe exci dio? De tribus ſceleribus et de quatuor et de eo qđ dicit, nõ cõuertã eũ, et ſepe dictũ et ſp repetere faſtidioſum ẽ. Sequitur. ¶ Hec dicit dñs. Super tribus ſceleribus Juda, et ſuper quatuor nõ cõuertã eũ, eo quod abiecerit legẽ domini, ⁊ mãdãta eius nõ cu ſtodierit. Deceperũt eñ eos idola ſua, poſt que abierũt patres eorũ. Et mittã ig nẽ in Juda, ⁊ deuorabit edes Hieruſalẽ. ¶ Ecce & in iſto nulla eſt diſtinctio gẽtilis & Iu dei. Sermo diuinus, iudex æquus, nulli pſonę parcit, dũ Iudã ęque ut Syrũ, ut Allophylũ, ut Tyrũ, ut Idumeũ, ut Ammonitẽ, ut Moabitẽ, librata ferit ſententia iudicij, nec in pœna diſiũgit, quos culpa cõiunxit. Quod ſi ſubtilitas ꝗritur rationis, qs dignius debet puniri, ꝙ ille, qui nõ tantũ naturalẽ, ut cętere gẽtes, ſed ſcriptã ꝗq; legẽ accepit? Vnde notãdũ, ꝙ prę dictis gẽtibus nõ exprobrat abiectionẽ legis dei, & cõtemptũ mãdatoꝝ illius, ſed uiolatio nẽ ꝓprioꝝ uiſcerũ, & ꝙ ſine affectione, abſq; miſericordia, cũcta crudelia fecerint, nullũ habentes reſpectũ cõmunis humanitatis, nullũ ſaltẽ attẽdentes affectũ notæ ꝓpinqtatis Iudæ aũt exprobrat ꝙ abiecerit legẽ dñi & mãdata eius non cuſtodierit. Quæ quia abiecit, atq; cõtempſit ordinẽ & uiã, deceperũt eũ Idola ſua. Quãuis eñ dicit, deceperũt eũ Idola ſua, nihilominus & illud cõſtat, qa nõ potera ante ab Idolis decipi, niſi legẽ dñi reppuliſſet & mãdata eius nõ feciſſet. Hæc ſunt Idola, poſt quæ abierũt pres eoꝝ in Aegypto, bouis, Aegyptij ſimulachra fugiẽtes & adorantes Beelphegor, & colẽtes Aſtaroth & Baalim. Nec uero leuiter decepti fuerũt, ſed adeo pro Idolis ſuis inſanierũt, ut ꝓphetas occiderent reges eoꝝ, & ſanguine innoxio replerẽt Hieruſalẽ uſq; ad os. Vnde & cõminatur dñs, in Iu dã ſe ignẽ fore miſſuꝝ, q deuoraret ędes & fũdamẽta Hieruſalẽ, ꝙ & factũ ẽ. Quod ſi oïa ue nire debuerũt ſup generationẽ illã a ſanguine Abel iuſti (ſicut iã ſæpe dixim⁹) quãto magis iſta, quæ hic Iuda feciſſe culpatur? Nempe ita diximus & dicimus, omnia uenire ſuper ge nerationẽ illã, quæ paſſi ſunt ſancti a ſanguine Abel iuſti, qbuſcũq; gẽtibus uel hoïbus ſan guinẽ iuſtũ effundentibus. Vt illũ maxime ſanguinẽ, quẽ Iuda effudit, illic redũdare non

igno

ignoremus. Vtrunq; naq; dixit dn̄s' Væ(inquit)uobis scribæ & pharisæi hypocritæ, qui ædificatis sepulchra propheta℞, & ornatis monumēta iusto℞, & dicitis: Si fuissemus in diebus patrū nostro℞, nō essemus socij eorū in sanguine propheta℞. Itaq; testimonio estis uobismetipsis, quia filij estis eorū qui prophetas occiderūt. Et uos implete mensurā patrū uestrorū, serpētes genimina uipera℞. Hoc nimirū generatiōi illi dixit de patribus illis, quorū & secūdū carnē & secundū iniquitatē posteri siue hæredes homicidæ Iudæi fuerūt: qui ipsum, qui hæc loquebatur postea Christū occiderūt. Iterū ut ueniat (inquit) sup uos oīs sanguis iustus qui effusus est sup terrā à sanguine Abel iusti, &c. Prius nimirū fusus fuit sanguis Abel iusti, q̄ fierēt patres, quorū de carne genitos se esse gloriantur Iudæi. Ergo & cæterarū gētiū, de quibus iā supra dictū est, & Iudæ, de quo nunc sermo est, scelera uel mala super generationē illā uenire debuerūt. Igitur super tribus sceleribus Iuda, & super quatuor non conuertā eū, id est, iniquū filiorū cœtū, qui per uerticē Carmeli designatur, derelinquā propter scelera patrū, quorū ipsi mensurā impleuerūt: factū est & qđ hic in propheta dicit dn̄s: Mittā ignē in Iudā, & deuorabit ędes in Hier̄l'm, et qđ p semetipsum ait idē dn̄s, Ecce relinquetur uobis dom⁹ uestra deserta: & fere nemo est q hoc factū eē nesciat. Seq̄t

L. Hec dicit dominus. Super tribus sceleribus Israel, ⁊ super quatuor non conuertā eū, pro eo quod vendiderit argento iustū, ⁊ pauperē pro calciamētis, qui cōterūt super puluerē terre capita pauperū, ⁊ viā humiliū declināt, ⁊ filius ac pater eius introierūt ad puellā vt violarent nomē sanctū meū: ⁊ super vestimētis pigneratis, accubuerūt iuxta omne altare, ⁊ vinū dānatorū bibebant in domo dei sui.

Circa montē Carmeli arduā quasi ascēsus uiā terimus, totiens eundo & redeūde illuc, quotiens dicit dn̄s, non couertā eū super tribus & quatuor sceleribus. Deniq; ubicūq; uel quotienscūq; in hoc ordine scelerū siue scelerato℞, nō cōuertā eū, audiuimus siue legimus: mōtē Carmeli, qui in exordio p̄scriptus est, subintelligimus, p quē & superbiā significare diximus Iudaismi carnalis, secundū nomē ipsum Carmeli, qđ interpretat̄ scientia circūcisionis, maximeq; illā generationē, q̄ saluatorē crucifixit. Sequētē nos lectorē (si qs est q legēdo sequi, uel sequēdo hæc legere uelit) fatigatū esse arbitramur, dū totiēs ad eundē Carmeli uerticē reuertimur: uelut si alte subrectū & nubibus imminēs castrū, in mōtis uertice, totiēs adire cogat̄ anhelo spū. Verū quisquis ille est, æquanimis ut sit rogamus, iā finis est, circūductione hac uel recursu nō fatigabitur ulterius. Sup tribus (inquit) sceleribus Israel & super quatuor nō conuertā eū. ¶ Memores propositi iā nos esse cōuenit, quo initio prophetę huius p̄misimus, tūc dicturos esse nos cur rerræmotus fecerit mentionē, quādo pro necessitate mystice sensus inueniendi scrutaremur Carmeli ucrtice, uidelicet ubi p̄misso, uerba Amos, q fuit in pastoralibus de Thecue, q̄ uidit sup Israel in diebus Oziæ regis Iuda, & in diebus Hieroboam filij Ioas regis Israel, subiunxit atque ait, ante duos annos terræmot⁹. Tūc Hebræi terræmotum accedisse memorant, qn̄ Ozias rex Iuda indebitū sibi uindicās sacerdotium lepra in fronte pcussus est. In cōmemoratione ergo terręmotus mentionē quoq; fecit lepræ illius. Cur hoc? Iccirco uidelicet, qa frons Oziæ regis, q̄ sublimior atq; erectior est, pars corporis idem significat qđ hic uertex Carmeli, & leprā frontis, id est, qđ siccatio uerticis Carmeli, scili cet abiectionē supbiētis & elatæ generatiōis q̄ dn̄m crucifixit. Sicut ī Maria sorore Mosi, qn̄ cōtra Mosen supbiēdo murmurauit, & ob hoc plaga lepræ pcussa ē, ita & in rege Ozia, q sacerdotiū supbiēdo usurpauit, & ob hoc lepra in fronte pcussus est: una eadēq; significatiōe supbiæ illius generatiōis. Differt tn̄ in eisdē significatio pestis eiusdem. Maria naq; propter lepræ immūditiā separata septē diebus extra castra, & postea reuocata recipiēdā nouissime significat synagogā, ab infidelitatis lepra curatā, cū plenitudo gētium intrauerit, sicut apl'us ait, Ozias aūt leprosus pmanēs usq; ad diē mortis suę, incurabile significat peccatū eiusdē synagogæ pro parte illius sęperdictæ generatiōis & oīm Iudæo℞ q nūc interim uita excedūt, leprā habētes ppetuā: nec in hoc seculo nec in futuro curandā. Et Ozias quidē fortitudo dn̄i interpretat̄, sed hoc nomē generatiōi illi nō nisi p antiphrasim, siue per ironiā cōgruit, qa fallit̄ quasi fortiter agēs, dū blasphemādo Christū, deo sese obsequiū p̄stare profitetur, filius eius Ioathan, q̄ interpretatur dn̄i cōsummatio siue perfectio, regens domū regis leprosi, iuniorē significat ex gētib⁹ ppl'm cōsummatę & perfectę fidei, cui datū

Mat. 23

Terræmotus tēpore Amos

2. Para. 26

Nume. 12

Ro. 11.

Mat. 12

 est regnū

Matt.21 est regnū dei, sicut pdixerat dñs. Auferet à uobis regnū dei, & dabitur gēti facienti fructus eius. Nec illud à mysterio uacat, q illa plaga lepræ in summitate regiæ frontis cū terræmotu accidit. Sic etem qñ infelix generatio tali sese lepra danauit, dicendo, Sanguis eius super Mat.27 nos & sup filios nostros, dño postmodū spm tradēte, terra mota ē: & deinde ad excidiū gentis eiusdē Romanus orbis cōmot⁹ est. Interim cōstat prophetā, synagogæ unā eādēq; abiectionē, ppter superbiā paucis in uerbis, & p leprā regiæ frontis, & p siccitatē denotasse uerticis Carmeli. Sunt aūt duo montes qui uocantur hoc noīe, alter in q̄ fuit Nabal Carmelus maritus Abigail, ad australē plagā: alter iuxta Ptolomaidē, mari imminens, in quo Helias propheta flexis genibus pluuias impetrauit. Carmelū hūc, ubi post siccitatem triū annorū, & semissis pluuia data est, hic placet intelligi. Nec em dubitandū est spiritum sanctū in ppheta loquentē, rem gestā respexisse illius miraculi, quod ante annos nō ualde multos acciderat filijs Israel, nimirū in figura sicut & cætera fere omnia. Quid enim fuit, quod Helias cœlū clausit, nisi quia Chrūs Aplorū ora synagogæ peccatrici occlusit, & populo, qui illū reiecit & recessit, relicta illis siccitate & fame audiendi siue intelligendi uerbū dei? Itē qd est, qđ rursum orante Helia in uertice Carmeli, facta est pluuia grandis, nisi q rursus recipiet Israel rorē fidei, pluuiāq; salutis, cū plenitudo gentiū uenerit? Tanta nunc interim est infidelitatis siccitas, quantā merētur scelera tria, & quatuor totiens hic repetita: quæ cum septem sint, illos arbitramur esse spūs, de quibus in euangelio dñs, præmisso, cū immundus spūs exierit ab homine, ita conclusit. Et nunc uadit, & assumit septem alios spūs nequiores se, & ingressi habitant ibi. Item, pœna propter eandē infidelitatis siccitatē tanta est, quantā intelligi oportet per septem ignis uindictas in hac lectione ordinatas, pœna uniuersalis, pœna interminabilis, secundū significationem numeri septenarij, numeri insolubilis. Quia uidelicet, sicut scelera omniū gentiū, sic & uindictæ super illā generationem uenerunt omniū gētium, quæcūq; sanguinē iustum fuderunt. Notandū quippe, q tantum hic in octauo loco, cū dicitur super tribus sceleribus Israel, non repetitur uindicta ignis, ut (sicut iam dictum ē) tantummodo septem sint quo numero solet uniuersitas significari. Simulq; sciendum septem tantūmodo gentes hic esse nominatas, quia uidelicet Iuda & Israel gens una est natura, sed scismate diuisa, ex quo scidit Hieroboā decem tribus à domo Dauid, & à regia tribu Iuda. Ad illā maiorē scissionis partē, id est, ad decē tribus quæ uocantur Israel, hic prophetare missus erat, & iccirco ultimū posuit Israel, qa de illo uel contra illū plura dicturus est. Septē igitur gentes, septem gentiū scelera, septemq; scelerū uindictas igneas hactenus pro posse transegimus: nunc tandem causas Israel in iudicio domini audiamus. ¶ Præmisso, ut in cæteris, super tribus sceleribus Israel, & sup quatuor non conuertam eum, pretinus ait. Pro eo q uendiderit pro argento iustū, & pauperē pro calciamentis, qui cōtriuit super puluerē terræ capita pauperū, & uiā humiliū declināt, & filius ac pater eius introierūt ad puellā ut uiolarēt nomen sanctū meū, & super uestimētis pigneratis accubuerūt iuxta omne altare & uinū damnatorū bibebant in domo dei sui. Mirū fortasse cuius uideatur, quod in exordio scelerū Israel, aliud ponere maluit, q̄ illū (quo sordebat tunc temporis Israel idololatriæ cultū, præsertim, cū præter cætera nimis graue atq; irremediabile esset scandalū in uitulis, duos fecit Hieroboā: à quo peccato post illū nullus recessit regū Israel: At uero pulchrum & ualde ordinatū est, hoc primū poni, q uendiderit argēto iustū, quia uidelicet primū in illa domo peccatū hoc admissum est, quod filij Iacob (qui & Israel) uendiderūt Ioseph fratrē suū. Tunc utiq; uendiderūt argento iustū, Et in illa nimirū uenditiōe duplex fuit culpa, qa & frater eorū, & iustus erat. Vendiderūt aūt eū uiginti argenteis. Quantū erat hoc tot fratribus pro precio fratris iusti? Cū em decē essent ipsi uenditores, undecimi (Beniamin qppe duodecimus, ideōq; paruulus, nō erat illic) nō nisi duo argentei potuerunt obtingere singulis. Bene ergo, cū dixisset, qa uendiderūt iustū argento, addidit, & pauperem pro calciamētis, qa uc3 uix calceos, qualerent, cōparare sibi potuerūt singuli de precio tantæ uenditiōis. Hoc scelus sic inceptum in illa gente, in tantū processit, ut Christū summe iustū & sanctum sanctorū, Iudæi & ueuundari persuaderent & ipsi emerent triginta argēteis, quo uidelicet precio cum referente Iuda recepissent eos, non potuisset saltem Caiphas, pontifex illius anni, satis insigniter calciari. At uero potuerūt oēs exinde discialcari, pdendo locū & gentem & gloria

Carmelus duplex.
1.Regū.18
Matt.12
Septē uindictę ignis, uxta septē gētes hic positas.
Scelera Israel.
Vendidit pro argento iustū.
Gene.37.

&gloriã tẽpli, qua incedebãt nimis superbe calciati. Prosequẽs propheta. Qui cõterũt (ait) sup puluerẽ terræ capita pauperũ, & uiã humiliũ declinãt: Hoc facere nimirũ superborũ est, pserum cũ manifeste prohibeat lex pauperẽ opprimi. Lex (inquã) primũ data illis, q maxime pauperes fuerãt, & per misericordiã dei de Aegypto paupertatis camino exierãt. Hoc fecerant ipsis Aegyptij, subigẽdo eos operibus duris luti & lateris & cõtriuerãt capita ipsorũ sup puluerẽ terræ, id est, plusq̃ puluerẽ terræ. Illorũ uidelicet Aegyptiorũ fuerat, uiã humiliũ declinare, q̃d pulchre & breuiter scriptura innuit, dicẽte Ioseph. Cũ, inquit uocauerit uos Pharao & dixerit quod est opus uestrũ, respondebitis. Viri pastores sumus serui tui ab infantia nostra usq; in presens & nos & patres nostri. Hæc aũt dicetis, ut habitare possitis in terra Gessen, quia detestantur Aegyptij oẽs pastores ouiũ. Nonne ergo ipsi in Aegyptios cõuersi sunt, cõterẽdo capita pauperũ, & declinãdo uiã humiliũ? Nẽpe & illud scelus apud eos in tantũ processit, ut Christi pauperis & singulariter humilis caput & frontẽ lingua iniuriosissima, nimisq; cõtumeliosa uerberarent & cõtererẽt, Excẽpli gratia, cũ dicerẽt: Unde huic sapiẽtia hæc, & uirtutes? Nõne hic est fabri filius? Nõne mater eius dicitur Maria? & fratres eius Iacobus & Ioseph & Symon & Iudas? & sorores eius apud nos sunt? & his similia: & filius (inquit) ac pater eius introierũt ad puellã, ut uiolarent nomen sanctũ meum: & hoc nimirũ scelus est & abominatio detestabilis, damnata p iustã sententiã legis dicẽtis: Qui dormierit cũ nouerca sua, & reuelauit ignominiã patris sui, morte moriantur ambo, sanguis eorũ sit sup eos. Hoc primus in illa gente fecisse legitur Ruben, qui abijt & dormiuit cũ Bala concubina patris sui. Verũ hoc patri quoq; imputari non potest cũ dicatur, & filius ac pater eius introierũt ad puellã, ut uiolarent nomen sanctũ meũ, quia solus filius hoc scelus perpetrauit, pater aũt iniuriã passus est, & ipse uindicauit. Effusus es (inquit) sicut aq: nõ crescas, qa ascẽdisti cubile patris tui, & maculasti stratũ eius. Porro scelus hoc ipsum in posteris non dubiũ est excreuisse, cũ præuidens Esaias dixerit illos principes Sodomorũ & populũ Gomorrhæ. Nempe nihil eorũ quæ fecerant Chananæi, pterierunt Iudæi. Alioquin nõ eos euomuisset terra illa sicut & Chananæos euomuerat deo iudice: q ubi hoc scelus ut cętera, interdixit, tandẽ ait. Custodite leges meas atq; iudicia, & facite ea, ne uos euomat terra, ad quã intraturi estis & habitaturi. Nolite ambulare in legitimis nationũ, quas ego expulsurus sum ante uos. Omnia eñ hæc fecerunt, & abominatus sum eas. In hoc scelere uiolationẽ asserit esse sancti nominis sui, quia uidelicet fœdare patrẽ fœditate eiusmodi sicut Absolon quoq; fœdauit patrẽ suũ Dauid, uiolare est nomẽ sanctũ eius, ex quo oĩs paternitas in cœlo & in terra nominat. ¶ Et super uestimẽtis (inqt) pigneratis accubuerũt iuxta oẽ altare. Nimirũ pign⁹ paupis saltẽ retinere, cõtra legẽ est. Nã in lege dñs dicit. Sin aũt paup est, nõ prouocabit apud te pignus, sed statim reddes ei añ solis occasum: ut dormiens in uestimẽto suo bñdicat tibi, & habeas iustitiã corã dño deo tuo. Quãto magis scelus ẽ sup uestimẽtis pigneratis accubare, & hoc iuxta oẽ altare? Duplex nãq; crimẽ in hoc denotatur, scilicet et turpitudo libidinis, et seruitus idolatriæ. Intelligitur nãq; qd passim habentes altaria, fingentes uitulorũ simulachra, & adorãtes Beelphegor. et colentes Ascaroth & Baalim, cæteraq; deorũ & dearũ portẽta, funibus tenderẽt uestimẽta pignerata iuxta omnium illorũ altaria, et facerẽt parapetasmata. i. uelamina, quo fornicãtes in tẽplo null⁹ posset aspicere, et inebriati ac libidini seruiẽtes, etiã ipm uinũ qd bibebãt, nõ de proprio labore, sed de calũnijs emerẽt. Unde et protinus ait, et uinũ damnatorũ bibebãt in domo dei sui: Hoc faciebant in phano dei sui, ut quos putabãt deos, turpitudine ac stupris pollucrẽt. ¶ Huius quoq; sceleris mẽsurã in uestimentis pauperũ detinẽdis Iudæi sic impleuerũt, ut saluatorẽ tradẽtes, scripturã pariter implerẽt dicẽtẽ. Diuiserũt sibi uestimenta mea, et super uestimẽta mea miserunt sortem. Tunc uinum quoq; damnationis eius biberunt, iuxta quod ipse in psalmo cõqueritur dicens. Et in me psallebãt qui bibebãt uinũ. Neq; eñ dubium est, seniores illos & pontifices ebriosos maximeq; illa nocte pascali ebrios, cum dominũ nostrum cepissent, quasi pro uictoria lætos, fœcũdiores sibi inuicem propinasse calices, & eo cuiq; alacrius uinum porrexisse, quo uisus fuisset properantior atq; promptior minister illorum. pro sacrilega illorum uoluntate, ad comprehendendũ illum, ad tenendũ illũ, ad cohortandũ socios, ut caute ducerẽt illũ, ad insultandũ illũ, ad cõgratulandũ principibus sup

Exo. 1.
Gene. 46
Matt. 13
Leui. 20
1 Regũ 16.
Ephe. 3
Deu. 24
Duplex scelus in ueste pignorata.
Psal. 21
Psal. 68

hoc quasi uictoribus magnis. Sequitur. Ego autem exterminaui Amorreum a facie eorum, cuius altitudo cedrorum altitudo eius, & fortis ipse quasi quercus, & contriui fructū eius desuper, & radices eius subter. Ego sum qui ascendere vos feci de terra Aegypti, & eduxi vos in desertū quadraginta annis, vt possideretis terram Amorrei, & suscitaui de filijs vestris in prophetas, & de iuuenibus vestris Nazareos. Nunquid non ita est filij Israel, dicit dominus? Et propinabatis Nazareis vinū, & prophetis mandabatis, dicentes: ne prophetetis. Mira & terribilis oppositio. Quorsum em̄ tēdit hęc p oppositionē facta, exterminatiōis Amorræi & altitudinis eius cōmemoratio, nisi ut ostēdat deus sese ex deuerso stare & repugnātē esse declinātibus uiā humiliū, & p superbiā cōterentib⁹ capita pauperū, quo pro scelere arguit Israelē factū de paupere superbū? Ego aūt (inqt) exterminaui Amorræū. Vtiq; poterat dicere, ego aūt pp̄ter superbiā de cœlo deieci diabolū. Amorræus nāq; amaricans interpretat, & diabolū significat, q totus felle odij & oīs nequitiæ semp & incurabiliter est amar⁹, omniq; dulcedini diuinitatis oīno cōtrarius. Hūc talē Amoræū nimirū de⁹ exterminauit, de terminis suis eiecit, & exterminatiōis eius immutabilē tenet sniam, dicēs in Psalmo: Nō habitabit in medio domus meæ q facit supbiā. Nā ne dubites quē dicat Amorræū illū, inqt, cui⁹ altitudo cedrorū altitudo eius. Profecto illū esse diabolū alius propheta testat, dicēs Pharaoni in sermone dñi. Cui similis factus es in magnitudine tua? Ecce Assur quasi cedr⁹ in Libano pulcher ramis & frondibus nemorosus, excelsusq; altitudine, & inter cōdensas frondes eleuatū est cacumē eius. Et subinde cedri nō fuerunt altiores illo in paradiso dei, abietes non adæquarūt summitatē eius, & platani nō fuerūt æquales frondibus illius. Omne lignū paradisi nō est assimilatū illi. Ergo hic Amorræus diabolus est cuius erat typus ille Amorræus, quē occidit Israel, uiuente adhuc Mose, cuius & Psalmista meminit dicēdo. Et occidit reges fortes Seon regē Amorreorū, & Og regē Basan. Isti duo reges fuerunt Amorræorū, quorū Moses in Deuteronomio reminiscēs: Solus (inqt) Og rex Basan restiterat de stirpe gygantū. Monstrat lectus eius ferreus, q est in Rabath filiorū Ammon, nouem recubitos habēs longitudinis, & quatuor latitudinis, ad mensurā cubiti uirilis manus. Vtrorūq; reminisci cōuenit hic in uno Amorræi noīe, scilicet & hominis regis supbi, & diaboli omniū regis ac principis: cuius nimirū altitudo quasi cedrorū fuit, imò & cedrus oībus in paradiso dei, id est, cūctis angelis potestatibus altiorē se esse uoluit, & fortis ipse quasi quercus, quia uidelicet sub deo flecti & creatori suo cōtempsit esse subditus. ¶ Mira igitur (ut iā dictū ē) & terribilis oppositio, cū p̄misso pctō supbiæ Israel declinantis uiā humiliū. Ego (inqt) exterminaui Amorręū, &c. Per hoc em̄ terribilit innuit, q elati in supbiā infelices Iudęi, in iudiciū inciderēt diaboli, sicut & Amoræus homo q (ut iā dictū est) typ⁹ erat diaboli, q scilicet auferet illis regnū dei, de q̄ Amorræus diabolus excidit, & tolleret eius locus siue terra, unde Amorræus homo deo extermināte disperijt. Cū itaq; dicit, ego exterminaui Amorræū, subintelligendū est, & mutabilis nō sum, & ea quæ destruxi, nō reædificabo, ita ut qui superbos exterminare cōsueui, uobis superbientibus & uiā humiliū declinātibus, nūc fauere incipiā, pro eo q secundū carnē filij Abrahæ estis? Nō erit ita, sed sicut Amorræo, id est amaricante diabolo, propter superbiā deiecto, multas mansiones in domo patris mei suscitandis de terra humilibus, reseruaui: & sicut pcusso homine Amorręo & gygāte superbo patribus uestris, cū essent pauperes & humiles terrā eis dedi, ita uobis, qm̄ uiā humiliū declinatis, regnū dei auferetur, & dabitur genti humili facienti fructus eius: & locus quoq; uester terrenus & gens simul auferetur. Nomen quoq; Amorræi, id est amaricantis, nōne Iudæo cōgruit, qui totus in felle positus amaritudinis, sicut ipse Chrs ait, & Christū cui⁹ opera uidit & audiuit, & deum patrē eius odit? Vtranq; uindictā, unde iā p̄fati sumus, breuibus uerbis p similitudinē altitudinis cedri, siue quercus sese intentare significat, cū subiungit. Et contriui fructus eius desup, & radices eius subter. Fructus em̄ Iudaici populi desup, cœlestia fuere dona dei: & radices eius subter, terrena fuere bona, In qbus cordis radicē fixit, qd facere nō debuit: & hunc utrūq; fructum domin⁹ cōtriuit quia (sicut iā dictū est) utraq; bona perdidit. In illo Amorræo, cuius terram ad tempus possedit: ita & fructus contritus est, pariter & radix, ut non solum terra eius tolleretur, sed & ipse ferro succideretur, & omnis

Amorræus, diabolus

Psa. 100

Ezec. 13

Psal. 134

Deute. 3

Fortes q̄si qer.

Mat. 21

Iohi. 15

posterita

posteritas eius deleri iussa est. Porrò & Amorræi diaboli tūc fructus desuper cōtrit⁹ est, qñ de cœlo in hunc aerē deiect⁹ est, tūc aūt radices eius cōterētur subter, qñ de isto q̄q; aere siue mūdo, ubi male fructificat, imperfidorū cordib⁹ penit⁹ euelletur, & in infernū præcipitabitur. ¶ Vtraq; bona, q̄ Israeli cōtulerat, quæq; ,ppter superbiā ablaturus erat, hoc modo ingratis cōmemorat. Ego sum (inqt) q ascendere uos feci de terra Aegypti, & eduxi in desertū quadraginta annis, ut possideretis terrā Amorræi. Hoc nanq; beneficiū terrenū est. Et suscitaui de filijs uestris ,pphetas, & de iuuenibus uestris Nazaræos. Hoc beneficiū cęleste est, Nazaræos, i. sanctos & prophetas de illa gente dñs q̄ multos suscitauit, qui fecerunt fructū regni dei, Quis hoc negare possit? Vtiq; nemo. Iccirco fidenter interrogat. Nunquid nō ita est filij Israel, dicit dñs? Sciens q illi respondere nō possunt aliud, nisi qa ita est. Vtrū q; (sicut iam supra dictū est) perdiderūt, scilicet & cœleste dei regnū, de quo est multiplicitas ꝓphetarū & Nazaræorū, id est sanctorū: & eū, qui fuit Amorræi, locū terrenū. Verū illa dona regni dei, sicut nemo inuitus, nemo nisi uolens amittit: ita nec illi, Volentes nanq; amiserunt, uolentes reppulerunt. Hoc est quod cōtinuo sequitur, & propinabatis Nazarēis uinū & prophetis mandabitis dicentes, ne prophetetis, Nazaræis nāq; habentibus super se continentiæ uotū, propinare uinū & uoti reos facere, satis pro argumento est, nullū uelle habere sanctū: & prophetis mandare ut non prophetarent, hoc nimirū erat: non solum loqui, sed etiā agere contra spiritū sanctum, qui loquebatur per os prophetarū. Cū autem ita spernerent cœleste dei regnum, nihilominus tamen semper possidere uoluissēt locum Amorræi terrenū. Profecto supernæ iustitiæ nō sic erat complacitū. Sed quid? Continuo sequitur. **Ecce ego stridebo subter vas sicut stridet plaustrū onustū fœno, et peribit fuga a veloce, et fortis non obtinebit virtutē suā, et robustus non saluabit animam suā, et tenens arcum nō stabit, et velox pedibus suis non saluabitur, et ascensor equi non saluabit aīam suā, et robust⁹ corde inter fortes nud⁹ fugiet in illa die, dicit dominus.** Breuiter cū dicit, Ecce ego stridebo subter uos, sicut stridet plaustrū onustū fœno. illud innuit qd̄ retinere non quæant, illū iā sæpedictū Amorræi locū, sed transmigrare debeat ad aliū: qm̄ cōtēpserūt illud quod melius est dei regnū: sicut fęnū succisum plaustroq; impositū ad cōburendū, eo q sit aridū: & nullū ex rore cœli iā possit cōcipere, uel reddere florē aut fructū. porrò plaustrū stridens, eo ipso q stridet & longe exululat, semetipsum onere prægrauatū eē indicat. Illud ergo per hanc similitudinē significare uidet, q qñcunq; Israel succidatur, & de terra sua trasferatur, taliter fiat, ut sciāt gentes longe per circuitū, qa sic eius promeruit iniquitas. Vnde ad Salomonē de huiusmōi loquēs dñs, O s (inqt) q transierit, stupebit, & sibilabit, & dicet, Quare sic fecit dñs terræ huic, & domui huic? Et respōdebūt. Quia dereliquerūt dominū deū suū, q eduxit patres eorū de terra Aegypti, & secuti sunt deos alienos, & adorauerūt eos & coluerūt, iccirco induxit super eos domin⁹ oē malū hoc. Nimirū hoc est dominū quasi plaustrū onustū fœno stridere, & causas excidij uel captiuitatis illorū latere nō sinere. ¶ Et qa plaustrū tardius procedit, atq; iccirco citius ab insequentib⁹ p̄t comprehendi, fœnūq; comprehensum facile est dispergi aut etiā igne succendi, peribit (ait) fuga à ueloce, & fortis nō obtinebit uirtutē suā. Hæc & cætera, si ad decē tribuū, quæ tunc imminebat, captiuitatē respicimus, singula de singulis taliter intelligenda traduntur. ¶ Peribit fuga à ueloce, quē Hebræi Hieroboā filiū Nabath intelligūt, q prius in Aegyptū fugerat. Hic aūt nō ipsos principes, sed domos eorū & sobolē accipiam⁹. Et fortis nō obtinebit uirtutē suā. Fortē Baasa interpretat, q fuit ad bella promptissim⁹ & robustus nō saluabit animā suā, hūc Amri sentiūt. Et tenēs arcū nō stabit, de Iehu filio Nāsi, q Iorā regē Israel sagitta percussit, dictū putant. Et uelox pedib⁹ suis nō saluabitur Manahen intelligūt, q frustra festinās regi Assyriorū dona direxit. Et ascensor equi nō saluabit animā suā: Hūc Phaceæ filiū Romelię interpretātur, q iūcto sibi Syro, sub rege Achaz Iudæ, multa uastauit. Et robustus corde inter fortes nudus fugiet in illa die, dicit dominus, solus Osee, qui ultimus rex decē tribuū fuit, & errantē populū ad dei cultū reuocare conat⁹ est, quasi nudus egredietur de incendio. Nudū aūt uocat, quia sub ipso decem tribus captæ sunt? Hoc Hebræi autumant, ait beatus Hieronymus. ¶ Cæterū si ista quoque referre cupimus ad tempus illud, quod propheta prospiciens in initio dixit, dominus de Syon rugiet

Iudæi & cœlestia & terrena dona amiserūt

2. Para. 7

Expositio Hebreorum.

4. Reg. 17 melior expositio.

& de

& de Hierusalē dabit uocē suā, scʒ ad tēpus euangelicæ ꝑdicatiōis, qđ extrema subsecuta ē captiuitas illi⁹ ppl̄i, cœtus ille pharisaicus siue Iudaicus recte cunctis denotatur nominibus istis. Ille nanq; ueraciter & pro uera similitudine, peccatis exigentib⁹ meretur fœnū dici: falso aūt & pro uana suimet estimatiōe uelox, fortis, robustus, tenēs arcū, uelox pedib⁹ suis, ascensor equi & robustus corde, ad tēpus potuit uideri. Vn̄ notādū & cōsideratiōe dignū ē, q̄a quotiens hic malū eis intētat p enūciatiua uerba hæc, stridebo subter uos, pibit fuga, nō obtinebit fortis uirtutē, nō saluabit robustus, nō stabit tenens arcū, nō saluabitur uelox, nō saluabit ascensor equi fugiet robustus corde: totidē uicibus, id est octies, Væ gn̄rationi illi, inclamat dn̄s noster. Væ (inq̄t) uobis scribæ & pharisæi hypocritæ, q clauditis regnū cœlorū añ homines: uæ uobis scribæ & pharisæi hypocritæ, q comeditis domos uiduaꝝ, orōne longa orātes: ue uobis scribæ & pharisæi hypocritæ, q circuitis mare & aridā, ut faciatis unū ꝓselitū: uæ uobis duces cæci, q dicitis, quicūq; iurauerit p tēplū, nihil est: q aūt iurauerit in auro tēpli, debet: uæ uobis scribæ & pharisęi hypocritæ, q mūdatis qđ de foris est calicis & parapsidis: intus aūt pleni estis rapina & immūditia: Væ uobis scribæ & pharisæi hypocritæ, q similis estis sepulchris dealbatis, q̄ à foris apparent hoib⁹ speciosa: intus uero plena sunt ossib⁹ mortuoꝝ & omni spurcitia: Væ uobis scribæ & pharisæi hypocritæ, q edificatis sepulchra prophetaꝝ, & ornatis monumēta iustoꝝ. ¶ Econtra respiciendū, q̄a totidē. i. octo uicibus sanctos suos beatificat idē dn̄s. Beati (inq̄t) pauperes sp̄ū: Beati mites: Beati q lugent: Beati q esuriūt & sitiūt iustitiā: Beati misericordes: Beati mūdo corde: Beati pacifici: Beati q ꝑsecutionē patiunt̄ ꝓpter iustitiā. Itē dānatiōis infeliciū q̄t uerba sunt supius digesta, stridebo super uos, &c. totidē, i. octo beatitudinis sanctoꝝ ꝑdicationes sunt, qm̄ ipsoꝝ est regnū cœloꝝ, qm̄ ipsi possidebunt terrā, qm̄ ipsi consolabuntur, qm̄ ipsi saturabuntur, qm̄ ipsi misericordiā consequentur, qm̄ ipsi deū uidebunt, qm̄ filij dei uocabuntur, qm̄ ipsorum est regnū cœlorum. ¶ Nec frustra & hic numerus octonarius in remuneratione piorum, & illic in dānatione consideratur impioꝝ: q̄a ucʒ utraq; pars octaua mundi etate consummabitur. & tūc manifeste scietur, quia iudicia dn̄i iusta & uera sunt: nec ex parte, ut nūc sed integre cognoscetur, q̄ uero iudicio fiat uel factū sit illud, quod hactenus itidē octo uicibus ait, non conuertam eum: quæ summa trium & quatuor scelerum uindicta est.

Octo uæ contra scribas & pharisæos. Mat. 23

Octo beatitudines. Mat. 5

Octonarij numeri mysteriū

FINIS LIBRI PRIMI IN AMOS.

RVPERTI ABBATIS TVITIENSIS IN AMOS PROPHETAM. COMMENTARI. LIBER SECVNDVS.

Agna ualde, & nihilominus iusta iudicia domini, maxima circa gentē Israeliticā admiranda sunt: quia uidelicet gens illa, sicut pro parte electorū cunctis gentibus insignior, ita pro parte reproborum, cunctis coram deo & coram hominibus facta est uilior, damnata in præsenti q̄ in futuro seculo: & hæc iudicia sunt quidē digne admiranda, sed nō nimis importune scrutanda Scriptū est enim. Et qui nimius scrutator est maiestatis, opprimetur ab ea. Quis porrò nimius scrutator maiestatis est iudicandus, nisi qui extra q̄ debet, maiestatē scrutatur? Certus quippe est locus in quo tantūmodo illā scrutari nobis conceditur, qui uidelicet locus sancta scriptura est. In illa & per illam tantummodo licere nobis iudicia domini scrutari, Psalmista testatur, cum dicit. In labijs meis pronunciaui omnia iudicia oris tui addendo nanque oris tui, contentum se esse indicat authoritate uel testimonio scripturæ sacræ, quam utique locutum est os domini, & quis extra illam iudicia domini scrutatur, nisi qui proprij cordis suspitionē testatutur? Talis utiq; scrutator maiestatis nimius est: unde & oppressus ab ea, diuersas & cōtrarias incurri

Prou. 25

Psal. 108

currit hæreses. Cōtenti igitur cōpetenti loco mentē beniuolā aureꝗ attentā diuinæ authō
ritatis uocib⁹ accōmodemus. Quæ profecto de oraculo sancti spirit⁹ cū admirāda subtilita CAP. III.
te taliter proferūtur. ⁋ Audite verbū quod locutus est dñs super vos filij Israel, su-
per omnē cognitionē quā eduxi de terra Aegypti, dicēs. Tantūmodo vos cog-
noui ex omnibus cognatiōibus terre, iccirco visitabo super vos oēs iniquitates
vestras. Nūquid ambulabunt duo pariter, nisi conuenerit eis? Nūquid rugiet leo
in saltu nisi habuerit predā? Nūquid dabit catulus leonis vocē suā de cubili suo,
nisi aliquid apprehēderit? Nunquid cadet auis in laqueū terre absqꝫ aucupe? Nū
quid auferetur laqueus de terra, antequā quid ceperit? Si clāget tuba in ciuitate,
& populus non expauescet? Si erit malū in ciuitate, qđ dominus nō fecit? Quia nō
faciet domin⁹ de⁹ verbū, nisi reuelauerit domin⁹ secretū suū ad seruos suos ꝓphe
tas. Leo rugiet, quis nō timebit. Dñs deus locutus est, quis non prophetabit? ⁋
Dicta hæc uere clarissima & ualde splēdida sunt, sed splendor & claritas eoꝝ propterea mi
nus lucet, quia nostrā caliginē patimur, & à nimia claritate lippiētes oculi reuerberātur. Quæ
si sensum eoꝝ, ipso aspirāte cui⁹ dicta sunt, aliquatenus cōsequi meruerim⁹, ꝑfecto iudicia
dñi nō solū humiliter, uerūetiā scienter laudare poterim⁹. Audite (inqt) uerbū qđ locut⁹ est
dñs super uos filij Israel. Magna dictur⁹ iste, paulo añ Thecuites pastor, & statim cęlestis
rhetor, cōpetenter attētū postulat auditorē, & hoc agit cū cōmemoratiōe magni & noti bñ
ficij, dū ꝑmisso audite uerbū qđ locut⁹ est dñs, subiūgit, super oēm cōgregationē quā edu-
xit de terra Aegypti. Scit nanqꝫ, qa maxime beneficiū cōmemorādo debet hoc effici, ut au
ditores, q iā poterāt esse attēti, sint etiā beniuoli. Locutus est aūt dñs dicēs, tm̄modo uos co-
gnoui ex oibus cognatiōibus terræ, iccirco uisitabo super uos oēs iniqtates uestras. ⁋ Iā ad Procax defensio Iudęorum in plagis.
istā dñi locutionē Israel impœnitēs, nō tñ impunitus sese in sua pœna erigit, & de ipsa pœ-
na, quā dissimulare uel abscondere nō pt culpā adhuc defendit, & gloriabūd⁹ dicit. Iccirco
nos tantū præ cæteris gētib⁹ à deo corripimur, ducti in oēs gētes captiui, qa nos solos præ
cæteris gētibus diligit, sicut ipse in ꝓpheta dicit. Tantūmō uos cognoui ex omnib⁹ cogna
tionib⁹ terræ, iccirco uisitabo super uos oēs iniqtates uestras. Nō enim sicut in alijs nationi
b⁹ dñs patienter expectat, ut eas, cū iudicij dies uenerit, in plenitudine pctōꝝ puniat, ita &
in nobis statuit, ut pctīs nrīs in finē deuolutis, tūc demū in nos uidicet. Hoc mō semetipsos Intentio dei corripientis.
corpore & anima captiui cōsolantur adhuc, sed uere frustra, q̄ diu impœnitentes sunt: neqꝫ
pctō abrenūciant pro quo puniuntur. Quo enim corripiendo de⁹ q̄ uisitādo iniqtates tēdit
dñs, nisi ut flagellis cōmonitus pctōr, peccatū agnoscat, ueniāqꝫ precetur ad meliora cōuer
sus? Illud oīno intēdit ut pctōr in quo displicuit deo, displiceat etiā sibi. Quòd si adeo rebel
lis ē & duræ ceruicis, ut flagellādo id effici nō possit, tūc demū nō iā ut pr̄ pius, sed ut iudex
iratus cōtumacē foras mittit & abijcit, nullo mō cōuenientē uel cōsentientē sibi. Hanc intē
tionē suā deus notā esse uolens, post aliqua in hoc eodē propheta dicit. Vñ & ego dedi uo
bis stuporē dentiū in cūctis urbib⁹ uestris, & indigentiā panū in omnib⁹ locis uestris, & nō
estis reuersi ad me, &c. Igitur tantis oppressus malis ille populus, non est unde se consolet,
dū de pœna nequaq̄ ad correctionē eruditur. ⁋ Et qa sibimet in hoc blanditur quod dicit Israel durius puniri debet q̄ cæteræ gentes.
dñs, tantūmodo uos cognoui ex omnibus cognationibus, seueriori sensu hoc idē in ipsum
taliter retorquendū est. Ita uos cognoui (ait dñs) ex omnibus cognationib⁹, ut cognitione
mei uos habere facerē, dando uobis legē scriptā, quā cęteris nō dederā nationibus. Est autē
dignum, ut seruus sciens uoluntatē domini sui, & nō faciens, digna plagis uapulet multis: Luc. 12.
nesciens aūt, plagis uapulet paucis. Igitur uisitabo super uos omnes iniquitates uestras in-
stante iudicio, remota misericordia, tanta cum sæueritate, ut ne saltē cōmonitoriū uobiscū
sermonē conferre libeat. Quod si adhuc quæritis, ecce hoc ipsum q̄ rationabile sit, per hoc
simile intimo quilibet auri audienti, Nūquid ambulabunt duo pariter, nisi conuenerit eis?
Vtiqꝫ dicetis mihi, Non. Ad hæc inquam. Nos duo sumus, ego qui arguo uel corripio de
us, & Israel qui corripitur, nimirum non conuenit nobis, quia me corripientem deū corre
ptus Israel non audit. In hoc nobis nimium discōuenit, quia ego arguo, ille se defendit. Ec
ce tot anni sunt, & tot reges fuerunt, ex quo Hieroboam uitulos aureos fecit, misi prophe-
tas, & nullus consensit: nullus enim regū à pctīs Hieroboam recessit. Itē & per memetipsū

ueni, arguens & corripiens deus homo factus, Vos aũt iustificatis uos corã hominibus: & cũ sitis infirmi, dicitis medico, nõ es tu nobis necessarius. Igitur nõ pariter ambulabim⁹, sed & Israel in Assyrios, & Iuda in oẽs gentes ductus captiuus, nulla per ,pphetas aut p̃dicatores aliquos mei confabulatiõe dign⁹ iudicabit, qa scriptũ est, Ne effundas sermonẽ ubi nõ est audit⁹. Q̃ si & adhuc simile uel exemplũ q̃ritur, Ecce aliud. Nunqd rugiet leo in saltu, nisi habuerit p̃dã? Leonis quippe natura est, q̃ diu prædã nõ inuenerit, silere: inuenta aũt p̃da, rugire, quodcũq; illud sit animal, rugitu tremefactũ & attonitũ concidat, & in prædam fortiori nõ tã patiens q̃ impotenter cedat. Porrò, leo p similitudinẽ de⁹ fortissimus est, cuius iræ resistere nemo p̃t. Præda uero ei⁹ est, oĩs elect⁹, q ubicũq; sit, qñ ad uitã est p̃destinatus, ab ipso deo requiritur, ut ad uocẽ ei⁹ siue per angelũ, siue per prophetã, siue p scripturas auditã ille cõtremiscat, diẽq; iudicij uel pœnã gehennalẽ pauescens, tot⁹ humiliter succũbat, pœnitentiã apprehendat: sicq; in patrẽ ei⁹ cedat, ut unus cũ eo spũs fiat, bñ deuorat⁹, iuxta illud Macta & manduca. Igitur qđ ait, Nũquid rugiet leo in saltu, nisi habuerit prædã, idẽ ẽ ac si dicat. Nũquid dignũ deo est, illic uerba facere uel illic ,pphetã mittere, ubi scit nõ eẽ quẽ q̃ dignũ uitæ æternæ? Ad qđ cũ ratione exigente responderis, Nõ, cõsequenter, ut iustũ ẽ concedas esse dei iudiciũ, in eo qđ clausit Israeli ora ,pphetarũ, nullũq; super eũ suæ prædicationis emittit rugitũ. ¶ Hoc ip̃m & in suo aduentu attendit dei filius. Vnde & seqtur. Nũquid dabit catulus leonis uocẽ de cubili suo, nisi aliquid apprehẽderit? Catulus leonis Christus est filius fortissimus dei fortissimi, sc̃dm illud patriarchæ Iacob. Catulus leonis Iuda, ad prædã fili mi ascendisti. Cubile eius sepulchrũ eius extitit, de quo idẽ cõtinuo subiungit. Requiescens accubuisti ut leo & quasi leæna. Quis suscitabit eũ? Vox quã dedit iste catulus leonis de illo suo cubili, euangelij prædicatio est, quã cunctis gentibus auditã fecit, postq̃ de illo cubili. i. de sepulchro exiluit, resurgendo ex mortuis. Ait ergo. Nunquid dabit catulus leonis uocẽ de cubili suo, nisi aliquid apprehenderit? Ac si dicat. Nũquid euangeliũ suum illis gentibus uel illis in locis prædicabit aut prædicari iubebit, ubi nullũ sciat esse qui ad se pertineat, & suscipere debeat gratiã prędicationis? Non utiq;, imò tacebit, & prædicatores suos illic uocẽ dare prohibebit. Hinc em̃ de ipsis prædicatoribus scriptũ est. Transeuntes aũt Phrigiam & Galatiæ regionẽ, uetiti sunt à spiritu sancto loqui uerbũ in Asia. Cũ uenissent aũt in Mysiam, tentebant ire Bythiniam, & nõ permisit eos spũs Ihesu. Ibi ergo uel eo tempore uocẽ dat iste catulus leonis, ubi uel qñ nouit inueniendũ esse quod apprehendat, id est, aliquẽ qui credendo saluus fiat. Vnde iterũ ibidem scriptũ est. Cũ aũt pertransissent Mysiam, ascenderunt troadẽ, & uisio per noctẽ Paulo ostensa est. Vir Macedo quidam erat stans, & deprecans eũ, dicens. Transiens in Macedoniam adiuua nos. Vt autẽ uisum uidit, statim quæsiuimus proficisci in Macedoniam, certi facti, quia uocasset nos deus euãgelizare eis. ¶ Interea notandũ est, quod præcedenti uersiculo, cũ dicit. Nũquid rugiet leo signanter addit, in saltu, & tunc demũ subiungit, nisi habuerit prædã. Quod itidem subaudiendũ est, in hoc sequenti uersiculo, cũ dicit. Nunquid dabit catulus leonis uocẽ suã, ucz in saltu? Quid em̃ per saltum intelligi oportet, nisi multiplicitatem generis humani, q̃ super numerũ creuit, cuius abundantia tota syluestris & sterilis est? Leo quippe siue catulus leonis nõ saltũ, sed in saltu aliquid apprehendere quærit, id est, deus siue Christus dei filius nõ illos, quorũ ut nascerentur causa peccatũ fuit, sed tantũ filios benedictionis per legẽ siue per euangeliũ suũ requisiuit & requirit, & ubi uel qñ requirere debeat, uel quinã illi sint, ipse nouit. Quos aũt dicimus filios benedictiõis? Nimirũ illos q̃s creatis primis hominibus benedicendo iussit nasci, sicut scriptũ est. Et creauit deus hominem ad imaginẽ suam, ad imaginẽ dei creauit illũ, masculũ & fœminã creauit eos. Benedixitq; illis deus & ait. Crescite & multiplicamini & replete terrã, & subijcite eã. Solos nimirũ electos suos tunc iussit nasci, & nisi peccatũ incidisset, soli nati fuissent uel nascerentur electi. Quicũq; nascuntur super nũerũ electorũ, ut nascantur, propter peccatũ fit, & peccatũ causa est multiplicitatis eorũ siue multitudinis: quia uidelicet propter peccatũ mulieri dñs dixit. Multiplicabo erumnas tuas & conceptus tuos. Ista multiplicitas corã leone isto, siue catulo leonis quidã saltus ẽ, in quo deuoluti sunt & dispersi errauerũt oẽs electi dei, ut nõ potuissent inueniri uel discerni, nisi magna uigilantia requisisset eos deus uel filius dei tanq̃ famelicus leo, uel ut esuriens catulus leonis. Igi-

Margin notes: Leo deus, p̃da electi. — Catulus leonis — Saltus super excrescens numerus hoim̃.

onis. Igitur tribus his uersiculis. Nũquid ambulabũt duo pariter, nisi cõuenerit eis, nũquid rugiet leo in saltu, nisi habuerit prædã. Nunqd dabit catul⁹ leonis uocẽ de cubili suo, nisi aliquid apprehenderit tribus (inquã) istis uersiculis, recte intelligũtur, satis excusatum arbitramur deũ, ꝙ nõ sine præiudicio dixerit totiẽs superi⁹, nõ cõuertam eũ, & ꝙ perditõis aliquorum hoim causa nõ sit eius silentiũ. Non em̃ propterea quia siluit ipse, aliqui perierũt, sed ꝓpterea quia cõuerti nõ poterãt, cõtinuit ab illis uocẽ suã nõ ignorãs (ut ait Sapiẽtia) qm̃ iniqua est natio eoꝝ, & naturalis malitia ipsoꝝ, & qm̃ nõ poterat mutari cogitatio illoꝝ in perpetuũ: Semen em̃ erat maledictũ ab initio ¶. Sed forte dicit aliquis: Iste idem catulus leõis suo ore dixit: Væ tibi Corozaim, uæ tibi Bethsaida: qa si in Tyro & Sydone factæ fuissent uirtutes quæ factę sunt in uobis: olim in cilicio & cinere pœnitẽtiã egissent. Item: Quia si in Sodomis factæ fuissent uirtutes quæ factæ sunt in te, forte mansissent usq; in hanc diẽ. Cur ergo saltẽ illic leo nõ rugijt qñ quidẽ erat ibi, qđ apprehendere potuit? Veꝝ de hoc iam alibi diximus. Et iccirco non diu immorandũ est, breuiter tñ repetimus quia deus de tali illoꝝ pœnitẽtia no curauit aut curare debuit, quæ nõ ageret ꝓ æterna salute futuri seculi, sed pro uitãda aduersitate, ꝓ retinẽda prosperitate uitæ præsentis. Vt ergo uerba ꝓphetica ꝓsequamur sciendũ prius est, quia sicut ad spiritũ propheticũ ptinuit, iustificare deũ & excusare de his qui pereunt: ita nihilominus ad eundẽ ptinuit, gratiã dei cõmendare in his qui saluiſiũt. Hoc animaduerso uideamus quid sequit. Nũquid cadet auis in laqueũ terræ absq; aucupe? O ꝗ uiliũ similitudines reꝝ, ꝗ preciosum prædicant sacramentũ Propheta hic de pastoralibus assumptus, qualia uidere uel agere solitus erat in pascuis, talibus cõtentus est ad cõmendanda per aliquas similitudines diuina mysteria, sic incipiẽdo: Et luxerũt speciosa pastoꝝ, & deinde dicendo: dominus de Syon rugiet, & nũquid rugiet leo in saltu, & nũquid cadet auis in laqueum, & cætera his similia quæ cuncta fere pastoralia sunt. Sufficiũt cœlesti magisterio res siue instrumẽtum nõ solum piscatoꝝ, uerumetiam pastoꝝ, ut per eoꝝ similitudines docti sint & doceant cõueniẽter gloriam reꝝ cœlestium. Nunquid cadet (ait) auis in laqueum terræ absq; aucupe. Videlicet respondebitis nõ. Nisi em̃ auceps arte sua laqueũ diligẽter tendat, & omĩ satagat industria quatenus auem capiat, auis fugitiua semper & uaga prius fauces incurrit accipitris, siue columba siue turtur illa sit aut certe turdus pinguis, pri⁹ (inquã) accipitri cedet in prædam, quã sua sponte ad regis incliti deuolet mensam, quã ergo gratiã prouidus auceps habeat illi cum suo illã laqueo cœperit? Vtiq; nullã sed eiusdẽ potius industriæ res omĩs attribuẽda est. Sic ꝑfecto dum aiam errantẽ & per uanitates & insanias falsas uolitantẽ: ueritas dei suo laqueo comprehenderit, ita ut cõsentiat ueritati, bene illaqueata uerbo salutis, cui cõtra dicere nõ possit, & idcirco nec etiam uelit, totũ gratiæ dei attribuendũ est, qui boni uerbi sui laqueum tetendit, ut auicula uaga. s. anima prius deueniat in manũ dñi dei, ꝗ fauces incurrat diaboli. Ergo per hãc similitudinẽ uersiculus iste dei gratiam, sequens autem dei potentiam efficaciam, efficacem dei cõmendat potentiã. Ait em̃: Nunquid auferetur laqueus de terra, anteꝗ quid cœperit? Hoc em̃ idem est, ac si dicat, deus intendens opus bonum, opus perfectum. Nunquid uerbum meum redibit ad me uacuum? Non utiq;, nam etiam in alio Propheta dicit ipse. Et quomodo descendit imber, & nix de cœlo, & illuc ultra non reuertitur, sed inebriat terrã, & infundit eam, & germinare eã facit, & dat semen serenti, & panem comedenti: sic erit uerbũ meum quod egredietur de ore meo. Non reuertetur ad me uacuum, sed faciet quæcũq; uolui & prosperabit in his ad quæ misi illud. Secundũ sensum eũdẽ dictũ hoc accipiamus, ac si dicat Propheta. Sicut laqueus nõ aufertur de terra, anteꝗ quid capiat: sic uerbum meum in uacuum non ibit, sed in eo prosperabitur, ut oẽm electoꝝ numeꝝ ad me reducat Sed nunquit in collectione electoꝝ, ꝗ per laquei captionem recte intelligitur, sicut & per laxionem retium piscantium sola operata est uel operatur sapientiæ ratio, & nõ etiã fortissimus iudicij terror auditus in omĩ mũdo. Sequit ergo: Si clãget tuba in ciuitate, & popul⁹ nõ expauescet? Tuba nãq; belli signũ reuelationem iræ dei significat uenturæ super oẽm impium, quæ tunc temporis quidẽ nũciabatur uocibus legis & prophetaꝝ, tãdem autem reuelatur per Christi euangeliũ. Iustitia enim dei (inquit Apostol⁹) in eo reuelatur. Item: Reuelatur em̃ ira dei de cœlo sup oẽm impietatem & iniustitiam hominum eoꝝ qui ueritatem dei iniustitia detinẽt. Ergo ꝙ ait: si clang

Sapientiæ. 12.

Obiectio Mat.

Solutio Supra in Osee lib. 2

Aïs aut auis uerbũ dei, ut laq⁹.

Esa. 55

Roma. 1

P

Si clanget tuba in ciuitate, & populus non expauescet, idem esse uidetur, ac si dicat. Quãuis uerbũ uel sapiẽtiam dei comprehẽdentẽ & simplices in simplicitate eorum, & sapiẽtes in astutia eorum. per similitudinem laquei significauerunt: nequaquam tamen existimes, quod semper suppresse resonare, uel in angulis susurrare, & de humo audiri debeat uerbum dei. Sic enim terribiliter in toto audietur orbe, sicut tuba clangens in ciuitate, quam cum populus audierit, sine dubio expauescit. Porro ciuitas diaboli contraria ciuitati dei, neque per subtilitatem laquei, neque per terrorem tubæ clangentis conuertitur, ut resipiscat & effugiat irã dei, & propter hoc neque in hoc seculo, neque in futuro, malum deest illi, faciente iudicio dei. Sequitur ergo: Si erit malum in ciuitate, quod dominus non fecit? Et quidem in ciuitate illa, id est, in hoc mundo, qui in maligno positus est, malum esse non potest negari, sed quod dominus malum ipsum faciat, negare cõtendunt ciues eiusdem ciuitatis, deo rebelles & increduli, exempli gratia: Malũ uenit in ciuitatem Samariæ propter uitulos aureos, quos fecit Hieroboam, cuius à peccatis nullus regum Israel recessit: illud uidelicet malũ, quod Israel ab Assyriis captiuus ductus ẽ. Malũ itidẽ uenit in ciuitate Hierusalẽ, ut primũ à Babyloniis: & deinde excinderetur à Romanis. Nonne huiusmodi malum dominus fecit. ¶ Etenim malum quidem, quod est iniquitas, Dñs nõ fecit: sed malum, quod est afflictio propter iniquitatẽ, dominus induxit. Vnde hoc comprobari poterit? Ait: Quia nõ faciet dominus deus uerbum, nisi reuelauit dominus secretum suum ad seruos suos Prophetas. Nimirum ad comprobandum quod dñs fecerit eiusmõi malũ, magnũ & euidens est argumentũ, quod priusquam faciat illud, priusquam ueniat ipsum malum, dum adhuc in dispositiõe domini latet secretum, reuelat illud seruis suis Prophetis ut illi prænuncient futura, ut audientes aliqui metuant sibique caueãt, & fugiant, iuxta illud: Dedisti metuentibus te significationem, ut fugiãt à facie arcus. Sic nõ fecit dñs deus diluuium, nisi prius reuelaret secretũ suum ad Noe seruum suum. Sic non pluit ignem & sulphurem super Sodomam & Gomorram, nisi prius reuelaret secretum suum ad Abraham amicum suum Sic non percussit Aegyptũ, neque submersit Pharaonem in mari rubro totum eius exercitum, nisi prius reuelaret secretum suum ad Mosen seruum. Sic & de cæteris omnibus sentiendum, quæcunque acta uel agenda sunt usque ad nouissimam tubã, qua Personante ultimum celebrabitur iudicium: quia nihil actum uel agendum est, ita ut nõ sit ante reuelatũ. Itaque nõ erit malũ in ciuitate, quod dominus nõ fecit, quod exinde cõprobari potest, quia nõ facit quicquàm dominus deus nisi prius ad seruos suos Prophetas secretum suum reuelauerit. Hæc isto dicente qui pastor fuit, subaudiendum est ac si dicat: quia malum in Israel faciet dominus, & antequam hoc faciat, ad me seruum & Prophetã suum secretum suum reuelauit. ¶ Item & illud memoriter tenendum est, quia rebellis & cõtemptor Israel cum regibus suis, silentium indicebat Prophetis, sicut superius in persona sua dñs dixit: Et propinabatis Nazaræis uinum, & Prophetis mandabatis, dicentes: ne prophetetis. Est cui ex omnibus prophetis proteruius mandaret, quàm isti qui pastor fuit, Itaque pecorum quidẽ pastor sed regum imperator forti authoritate sese accingit, & dicit: Leo rugiet, quis nõ timebit? Quam similitudinẽ ut quid arripuerit, sequenti protinus percunctatione aperit, cum dicit: Dominus deus locutus est, quis non prophetabit? Et enim hic sensus. Vos reges & principes, & superbi diuites, assueti estis mãdare prophetis, & dicere, ne prophetetis, Quis est hic? Ego aũt dico uobis, quia loquente dño & dicẽte, uade & propheta, ego ita quasi ad rugitũ leonis timeo, & tacere nõ audeo, & prophetãdi necessitatẽ habeo, quamuis uos reges, & ego sum pastor. Et quid uultis? Si iustũ est in cõspectu dei uos potius audire quam deũ, iudicate. Sed nũ quid spectandũ erat illi ad arbitriũ siue iudiciũ illorum, quibus cõsuetudo erat mãdare & dicere prophetis, ne prophetetis? Nõne secundum uelle illorum nõ deo potius quam hominibus, sed hominibus potius quàm deo putaret eẽ obediẽdũ? Nẽpe deũ præferre homini regi, rebellionẽ esse conferẽt. Hinc enim longe inferius scriptũ est, & misit Amasias sacerdos Bethel ad Hieroboam regẽ Israel, dicens: Rebellauit contra te Amos in medio domus Israel, non poterit terra sustinere uniuersos sermões eius. Recte igitur nõ expectata respõsione, cũ dixisset: Leo rugiet, quis nõ timebit? Dñs deus locutus est, quis nõ prophetabit? cõfestim ipse in dñi rugitũ, ipsam domini dei locutionem constanter adiicit: Auditum facite in edibus Azoti, et in edibus terre Aegypti, et dicite. Congregamini super montẽ Samarie et videte insanias multas

Quod malum facit dominus

Psal 59
Gene. 9
ibidem 18
Exo. 34
Supra. 2
Actu. 5
Infra 7

multas in medio eius, & calumniam patientes in penetralibus eius, & nescierunt facere rectum, dicit dominus, thesaurizantes iniquitatem, & rapinas in edibus suis. Propterea hec dicit dominus deus. Tribulabitur & circuietur terra, & detrahetur ex te fortitudo tua, & diripientur edes tue.] Hic est rugit⁹ leonis, hęc est locutio dñi terrentis Prophetam, ne tacere audeat, prophetare ne differat iubet ut annũciet Azoto & terræ Aegypti quæ sequũtur. Dicite (inquit) ut cõgregẽtur quæ in uicino sunt, & uideant scelera Israel, ne iniquum putent esse iudicium. Ac si dicat: Prius uidete quæ faciũt, & tunc meam sñiam comprobate. Propter huiusmodi, sollicitudinẽ Moses sese habere ostẽdebat, qñ irato dño propter uitulum quem fecit Aaron, & dicẽte: Dimitte me ut irascat fu╌ror meus cõtra eos, & deleã eos faciamq́ te in gentẽ magnã, stans in cõfractione.i. in nimia cordis humilitate in cõspectu eius orabat, dicẽs: Ne quæso dicant Aegyptij, calide eduxit eos, ut interficeret in mõtibus, & deleret è terra: quiescat ira tua, & esto placabilis sup nequitia populi tui. Igit quoniã tũc, ut uidebat amico meo Mosi, nõ expediebat honori meo delere illos: ne tale quid dicerẽt Aegyptij: quia nondũ innotuerãt illis causę, ꝑpter q̃s iuste deberẽ contra ppl'm meũ irasci: nũc insaniæ, quas faciũt, innotescãt & Aegyptijs & Azoto.i. Phylistijm, qui Israelis inimici sunt ꝑpetui: & uideant magnitudinẽ insaniæ, imò multas insanias in medio Samariæ, ut ꝓ deo adorẽt uitulos, & immolẽt filios suos, & p̃terea calũniã faciãt in penetralib⁹ suis, ita calũniosi, ita iniusti, ut rectũ facere nesciãt.i. nullo mõ apꝓbẽt rectitudinẽ siue iustitiã. ¶ Deniq́ hoc nescire, cõtẽnere est. Scdm hunc modũ Pharao non intelligens: nescio (inquit) deũ, & Israel nõ dimittã. Iudæi quoq́ uidẽtes dñm & opera eius, qualia nemo alius fecit: nos scimus (aiũt) quia Mosi locutus est dñs, hũc aũt nescimus unde sit. Porro nescire istoꝝ p̃senti loco maxime cupiditas, quæ excæcat oculos etiã sapientiũ, fecisse innuit, cũ protinus subdit: Thesaurizãtes iniquitatẽ, & rapinas in ædibus suis. Quãtæ hoc dãnatiõis sit, uidelicet thesauros cõgerere de iniquitate & de rapinis: p̃sertĩ in illo ppl'o q paup in Aegypto fuit, quẽ misericordia liberatoris dei de illo camino pauptatis eduxit nõ satis digne p̃t edici: Superbia hæc maxime detestabilis est in seruis illis de pauptate & seruitio redẽptis. Idcirco pulchre, cõgregamini (inquit) sup oẽm montẽ Samariæ, & uidete, mõtiũ noie, magnitudinẽ uolens intelligi supbiæ. Nã prouĩcia quidẽ Samariæ in mõtuosis sita est, sed ad cognoscendã dei iudicij dei iustitiã, plus ualet cõsiderare altitudinẽ Samaritanę supbiæ, q̃ terrenos siue locales mõtes Samariæ. Propterea tribulabit, ait, & circuiet terra, et detrahet ex te fortitudo Iudæ, et diripient ædes tuæ. Paꝝ esset dixisse, tribulabit et circuiet terra, nisi addidisset, et detrahet ex te fortitudo tua ¶ Deniq́ et ante tpa illa tribulata fuerat terra: tunc uidelicet, quãdo, sicut in libro iudicũ legimus, tradidit dominus Israel in manu Chusanrasathaim regis Mesopotamiæ, seruier ũtq́ ei octo annis: & tũc qñ cõfortauit aduersus eos Eglon regẽ Moab seruierũtq́ ei octodecim annis: et tunc qñ tradidit illos in manus Iabin regis Chanaã, & p.xx. annos uehemẽt oppressit eos: & tũc qñ tradidit illos in manus Madian septẽ annis, & oppressi sunt ualde ab eis: & tũc qñ tradidit eos in manus Phylistijm et filioꝝ Ammon, afflictiq́ sunt et uehementer opressi per annos octodecim. Tot siquidem uicibus, id est, quinquies tribulata fuerat terra: sed nondũ ex te ô Israel detracta fuerat fortitudo tua, nondũ eñ captiuus migraueras de terra tua. Nũc detrahet ex te fortitudo tua, & diripient ædes tuæ: quia captiu⁹ migrabis oĩ tua supellectili captiuãtib⁹ Assyrijs in prædã cedẽte. Nã ac si quærat aliqs, ergo ne nullæ superũt reliquiæ, cõtinuo subiũgit. [Hec dicit dominus, quomodo si eruat de ore leonis duo crura, aut extremũ auricule, sic eruẽtur filij Israel, qui habitant in Samaria in plaga lectuli & in grabato Damasci.] Reliquiæ istæ, uidelicet duo crura & extremũ auriculæ cuiuscũq́ pecoris paruæ sunt: sed hoc prosunt erutæ de ore leonis, q̃ ex eis p̃t agnosci quale fuerit pec⁹ q̃d leo deuorauit: utrũ ouis an uitulus, utrũ asellus an pull⁹ equinus. Quãuis quatuor sint crura transeuntiũ sub uirga pastoris: duo tñ crura pro iudicio sufficiũt, alteꝝ de añrioribus, alterũ de posterioribus. Sic in qt eruent filij Israel.i. magnę deuoratiõi multisq́ moralib⁹ superunt aliqui, quorũ calamitas memorari faciet quid olim fuerit, qualẽ gratiã pro peccatis suis amiserit. Recordamur nũc illius in psalmo uersiculi. Deus ostendit mihi sup inimicos meos, ne occidas eos, ne qñ obliuiscant ppl'i mei, disperge illos in uirtute tua. Neq́ enim dictum

Exo.32
Nescire per cõtemptum.
Exod.5.
Ioh.9
Exo.23
Reliquiæ Israel miseræ
Psal.58

rum illud arbitramur tantúmodo de illa dispersióe Iudæorum, quæ facta est imperio Vespasiani & Titi: uerũ etiã de illa captiuitate decẽ tribuũ, quæ tunc instabat & facta est captiuantibus Assyrijs. Spũs, ꝓphetiæ captiuitatẽ utranq; præuidit: quæ idcirco facta, ut nõ tñ uno in loco sed in omi terra fidẽ gentiũ cõfirmaret, & idcirco pars eorum tanq̃ duo crura aut extremũ auriculæ de ore leonis. i. de cęde uastantiũ, eruta est, & uiuere pmissi sunt, ut etiã eorum testimonio siue monimẽto dei iustitia ꝓpaget, & scripturarum ueritas ubiq; sit, illis circũferentibus, ex qbus Christus dei filius testimoniũ habẽs ex lege & Prophetis cognoscit. Miseræ ergo reliquiæ, quæ sic erutæ sunt, quæq; alijs & nõ sibi utiles sunt. ¶ Causam tãtæ deuorationis cõtinuo subiungit, dicẽdo: Qui habitant in Samaria, in plaga lectuli, & in grabato Damasci. Causa magna est, & magni reatus criminis, quã significat uerbis huiuscemodi. Illo nãq; tpe

4. Reg. 16. Esai. 7

quo ꝓphetante isto decẽ tribuũ captiuitas imminebat, fœderati erãt filius Romelię rex Israel, & Rasin rex Syriæ, & pariter ascenderũt ad preliandũ in Hierlm. Cũq; obsiderẽt Achas nõ ualuerit superare eũ. Arguunt ergo filij Israel siue habitatores Samariæ, qd requiescerẽt in plaga lectuli, & in grabato Damasci. i. q fiderẽt in homine, derelicto auxilio dei, cũ scriptũ sit, maledictus q cõfidit in homine, & ponit carnem brachium suũ, ut à dño recedat cor eius. Et quis uim sensuũ uerbis ualeat digne cõsequi, dũ dicit in plaga lectuli, & in grabato Damasci? Damascũ uult esse in grabatũ imò in grabato iacentẽ ægrotũ ut uere erat, cũ esset rex eius homo mortalis & obnoxius peccato atq; corruptioni: q̃d mirabiliter significat plagam lectuli. Hominis nãq; sine deo quæ uidet esse firmitas tãta est infirmitas, ut plaga lectuli. i. sicut plaga uehemẽtissima ꝓpter quã plagatus in lectulo necessario decũbit, et neq; sibi subuenire põt neq; alij. Nam si nullũ in corpore uulnꝰ recepisset Damascꝰ. i. Damasci rex Rasin, tñ nihilominus ad increpandã stultitiã Israel, qui posuerat carnẽ brachiũ suũ, ut a domino recederet cor eius, pulchre & ueraciter auxiliũ illud dici poterat grabatus, q est lectulus ægroti. Poterat (inquã) dici plaga lectuli, siue lectulus plagati. At uero Rasin etiam corporaliter plagatus fuit. Mittente nãq; Achas nũcios ad regẽ Assyriorum, & dicẽte: ascẽde et saluũ me fac de manu regis Syriæ, & de manu regis Israel, qui cõsurrexerũt aduersum me ascendit rex Assyriorum in Damascũ, & uastauit eam, & trãstulit habitatores eius Cyrenen, Rasin aũt interfecit. Itaq; per plagã lectuli plagatũ imo & interfectũ intelligimus Rasin: per grabatũ aũt Damasci uastationẽ atq; translationẽ habitatorum eiusdẽ Damasci, quæ nimirũ magna fuit ęgritudo: uelut in grabato decũbentis. Stultitiæ igitur Israhel redarguit, q in tali & tanta infirmitate fiduciã habuit, qua (ut dignũ erat) frustratꝰ: ipse quoq; postmodũ captiuus discessit tanq̃ in deuorationẽ leonis: ita ut quicquid extunc de illo superfluit, totum pro duobus cruribus & ꝓ extremo auriculæ reputet, ad cõparationẽ priscæ integritatis. Seqtur

Hiere. 17

Plaga lectuli.

4. Reg. 16 Exitꝰ Rasin regis Damasci.

¶ Audite & contestamini in domo Jacob dicit dominus deus exercituum quia in die cum visitare cepero preuaricationes Israel super eum, visitabo & super altaria Bethel, & amputabuntur cornua altaris, & cadet in terram, & percutiam domũ hyemalem cum domo estiua, & peribunt domus eburnee et dissipabũtur edes multe, dicit dominus.] Mira & iusta uerba dñi & spũs sancti authoritas, quomõ de ore pastoris non minus q̃ de ore imperatoris pertonat. Supra dixerat: auditũ facite in ædibus Azoti, & in ædibus terræ Aegypti: nũc audite (inqt) & contestamini in domo Iacob dicit dñs deus exercituũ: & deinde tertio dicturus est, audite hoc uerbũ uaccæ pingues quæ estis in monte Samariæ. Si de pastore iã in regẽ fuisset assumptus, ut Dauid, qd uellemus addi ad tantã maiestatẽ elocutiõis? Et uide q̃ pulchre, q̃ congrue nũc interponit, dicit dñs deus exercituũ, dũ uisitatiõnẽ pñũciat super altaria Bethel, ubi colebat Israel similitudinẽ uituli comedentis fœnum. Nonne oportuna cõmemoratione suũ declamat patronũ dominum deũ exercituũ: cõtra illũ tunc temporis patronũ Israelis, non dñm aut deũ exercituũ, sed uitulũ cornutũ, nõ solum brutũ, uerum etiã sensu carentẽ, nec solũ sensu carentẽ, uerum etiã inanimatũ. Audite ergo (inquit) & cõtestamini in domo Iacob, ne quis de ignorantia se excuset, & hoc: non qa dico ego pastor armentarius uel pastor uitulorum, sed qa hoc dicit dñs deꝰ exercituũ, cõtra uestrũ deũ, nõ saltẽ uitulũ succo uel sanguie plenũ sed inane uituli simulachrũ. Et quid dicit. Quia in die, cũ uisitare cepero præuaricationes Israel: in die (inquã) id ẽ in manifesto, ita ut causæ uisitatiõis. i. pũaricationes Israel, luce uel die clariores sint et iã in ædibus

Quã ridiculus deus Bethel.

Azoti,

Azoti,& in ædibus terræ Aegypti: ut non sit opus dicere: quare sic fecit dñs terræ huic& populo huic: tũc uisitabo etiã super altaria Bethel, ut uidelicet memoria uitulorũ pereat, q̃ unus est in Bethel. quæ debuit esse domus dei, scd̃m hoc ip̃m nomen q̃d dicit Bethel. Et uide q̃ magnifice talem deũ, q̃ eleganter uitulum cornutũ percutit, dicendo: & amputabunt cornua altaris, uidelicet ꝓpter cornutã, quã colebat Israel, formã uituli, fœnũ comedentis. Amputata ergo cornua altaris. i. desolati cultores simulachri cornuti: cadent (inquit) in terrã subaudit nõ suam: quia captiui ducent in terrã alienã. Quod deinde subiungit: & percutiam domũ hyemalẽ cũ domo æstiua, simpl'r iuxta literã accipere possum⁹: tantarũ uidelicet eos fuisse opum, ut duplices haberent domos, hyemales & æstiuas: quarum aliæ uersæ essent ad aquilonẽ, aliæ ad austrum, ut pro uarietate temporũ frigoris & caloris, cœliq́ꝫ temperiẽ, pui derent. Itidem q̃ ait: & peribunt domus eburneæ, iuxta historiã stare potest. Legim⁹ enim Achab regẽ Israel tãtis fluxisse delicijs, ut domũ eburneã sibi fecerit. Merita cõtra tales cœlestis iræ seueritas, qbus cũ idcirco dedisset dñs regiones gentiũ & labores populorũ in possessionẽ, ut custodirent iustificatiões eius & legẽ eius requirerent: econtrario cõtra iustificationes eius & legẽ eius modis oĩbus incedẽtes: uitulis quoq́ꝫ aureis nefario cultu applaudebãt, iuxta illud: Incrassatus est dilectus, & recalcitrauit: incrassatus, impiguatis, dilatatus, dereliquit deũ factorẽ suũ. Propt eiusmodi crassitudinẽ siue incrassationẽ, impinguatiõem, dilatationẽ atq́ꝫ recalcitrationẽ tam pulchre q̃ ueraciter, tam iuste q̃ fortiter, in uectiõe mirabili consurgẽs sermo diuinus clamat, & dicit: **Audite hoc uerbũ vacce pingues que estis in monte Samarie, que calumniam facitis egenis, & confringitis pauperes, que dicitis dominis vestris, afferte & bibemus.** Hoc ip̃m & q̃ dicit audite iam tertio fragore infeliciũ auribus, illidit: primo nãq́ꝫ dixerat, auditum facite in ædibus Azoti. Deinde quasi propius accedens: audite (inquit) & contestamini in domo Iacob: nunc uelut ad sũmũ perueniens. i. ad ipsos sacerdotes: audite (inquit) hoc uerbũ uacce pingues. Nempe acrius atq́ꝫ animosius dignũ erat percuti tales dæmonũ sacerdotes, rerũ & animarũ hominũ uoratores, qui assumpti de extremis populi, ueritatẽ in mendacio detinebant, tanq̃ in hoc ipsum pretio conducti. Fecit enim Hieroboam sacerdotes de extremis populi, callide nimirum agens, & sciens q̃ libenter cũ suo fauore repẽtinas homines extremi diuitias exciperẽt ¶ Ecce uaccæ pingues recte dicunt eiusmodi sacerdotes. Poterãt aũt dici uituli pingues, satis cõgruũ hoc illis esset, ut uituli dicerent uitulorũ cultores, & in uitulorũ simulachris cõfidentes, atq́ꝫ ex eorũ cõmertio pingues: Quare ergo cũ essent sexu uirili, uaccas seias quam uitulos masculos eos dicere maluit? Videlicet ob augmentũ cõfusiõis, quia uitulis erãt subacti miro genere fornicatiõis, uaccæ debuerunt dici: quia sicut uisibiliter adorãdo substernebant se talibus uitulis, ita & inuisibiliter animæ illorũ erãt prostitutæ tauris. i. spiritibus malignis. Itaq́ꝫ nõ parui ponderis habet q̃ dicit: audite hoc uerbũ uaccæ pingues. Simul nanq́ꝫ tria hæc uehemẽter astruit, & similitudinẽ de qua psalmista: Similes (inquit) illis fiãt qui faciunt ea, & oẽs qui cõfidunt in eis: & fornicationẽ, qua deserto creatore fornicabant cum nitulorũ simulachris: & turpẽ uentris impensionẽ quã in otio fouebãt, affluentibus de cũcto populo diuitijs: ueraciter incrassati impinguati, dilatati, & exinde recalcitrantes, utpote pingues uaccæ: nõ tñ pingues, uerũ etiã cornupetæ. Nam & superbia pinguiũ designatur in eo q̃ ait: q̃ estis in monte Samariæ, & cornupetarũ feritas uaccarũ in eo q̃ protinus subiungit. Qui calumniã facitis egenis, & confringitis pauperes. Deinde q̃ ait: q̃ dicitis dominis uestris, afferte & bibemus, quis satis digne admiretur? Quis alius, nisi sp̃us sanctus taliter ꝑ os pastoris loqueret? Vaccæ pingues & nimiũ delicatæ, longius à p̃sepibus, saltem ad adaquandũ, nõ patiuntur educi: sed ad ipsa præsepia iubẽt sibi limpidas de puro fonte aquas deportari. Et quibus hoc iubent? Dominis suis. Quibus uerbis uel qua similitudine magnificentius indignitas rei potuit explicari. Sacerdotes illi de extremis populi (ut iam dictũ est) assumpti, & per illã assumptionẽ supremi ac diuites effecti, atq́ꝫ uelut uaccæ pingues ocioso uentre dilatati, accumbebant plenis epularũ mensis, satisq́ꝫ agebant pro imperio dicẽtes dominis suis, regibus suis: afferte ut bibamus, & de cætero securos uos faciemus. Eteñ dũmõ sumptus nobis & pocula nõ desint, statuta iugiter regalib⁹ edictis, nostri studij nostræ erit prouidentiæ, præoccupatos tenere animos huius populi, ne uelit ascendere ut faciat sacrificia in

3 Regum. 22

Psal. 105

Deu. 32

CAP. IIII.

Rom 1

3 Regum

Vacce pingues sacerdotes uitulorum

cia in

ĉia in domo dñi in Hierusalem quod si fieret, interficerēt regem suū, & reuerterel regnū ad domū Dauid. De hoc periculo securos uos faciemus, tātūmodo uidete ne desit quod biba mus. Pocula desertos faciēt uos, ut subornatis uitulis aureolis, pulchre & eleganter dicam⁹ in auribus populi. Ecce dīj tui o Israel, qui eduxerūt te de terra Aegypti, & non erit qui uob assertoribus aliud scire possit. Audite igit, inquit: L. Iurauit dominus deus in sancto suo quia ecce dies venient super vos, ꝛ leuabunt vos in contis, ꝛ reliquias vestras in ollis feruentibus, ꝛ per apturas exibitis altera contra alteram, ꝛ proiiciemini in Armon dicit dominus.] Quis est iste sanctus, in quo iurauit dñs deus. Vtiq; non debet
Iurauit dñs i sacto suo. esse minor aut inferior q̄ ipse dñs deus. Hoies eñ (inqt Apostol⁹) p maiorē sui iurāt & oēs cōtrouersiæ eoꝶ finis ad cōfirmationē est iuramentū. Abrahę promittēs de⁹, q̄niā neminē
Heb.6 habuit per quē iurare maiorem iurauit per semetipsum. Ergo hic sanctus suus, in quo iurat
Luc.4 deus suus est filius, quē utiq; sanctū dei etiā malignus quoq; spūs cū suo tormēto euāgelista testāte confitel. Erat (inquit) in synagoga hō habens dæmoniū immūdū, & exclamauit uo ce magna dicēs: Sine, qd nobis & tibi Iesu Nazarene? Venisti pdere nos? Scio te quis sis, sanctus dei. Igil in sancto suo nō in minore aut in maiore sed in coęquali suo iurauit dñs de us? Quo aūt pertinuit, ut tali pro causa iuraret dñs in illo sancto suo? Videlicet qa certamē erat dño deo contra Israel pro illo sancto suo à domo Dauid, ad quē sancti illius facta fue rat repromissio, & illius pormissiōis ueritatē detinere ualebāt illæ pingues uaccæ in illo qd colebāt mēdacio, nec erat pars illis in eadē promissiōe dei dicentiū, nō est nobis pars in Da
3 Regū.12 uid, neq; hereditas in filio Isai. Quid iurauit dñs de⁹ in illo sancto suo? Quia ecce dies (inqt) ueniēt sup uos, & leuabūt uos cōtis, & reliqas ur̄as in ollis feruētib⁹, & p apturas exibitis alte ra cōtra alteram, & proiiciemini in Armon. Sensus iste est: Aduentura est nō longe & post multa secula, sed iā imminēs dies captiuitatis & angustiæ, in quo capiemini in ꝑlio, & porta bimini atq; auferimini iure uictoriæ, iamq; uiæ captiuitatis uobis apertæ sunt, & exibitis al ter cōtra alteꝶ, ut uestrā uicissim & mutuis uultibus cōspiciatis miseriā, & proiiciemini in lo cis armœniæ quæ uocal Armon, & in ciuitatibus Medoꝶ. Mirari aūt magis possumus q̄ eloqui, quantū plus habeat decoris, in eoq; metaphorā uaccaꝶ cœptā seruauit: ut quas pin gues dixerat esse uaccas, earum carnes dicat in contis & in feruentibus ollis esse portandas. Hoc ipsi nōnunq̄ fieri uidimus, ut præcoctis carnibus feruēs & fumās cacabus in contis le uarel, & de loco ad locū. i. de culina lōgius deferrel ad domū cōuiuantiū. Hoc ergo mirabi liter declamat sermo propheticus, q feruenti captiuitatis angustia decocti, transferāt illuc ubi sub dñis hoibus captiui, à malignis quoq; spiritibus (q̄ñ sunt impœnitentes) deuorent. Sequit. Venite ad Bethel, et impie agite ad Galgala, ꝛ multiplicate preuaricatio nē, et offerte victimas vestras, tribus diebus decimas vestras, ꝛ sacrificate de fer mētato laudem, et vocate voluntarias oblationes, et annunciate. Sic enim volui stis filij Israel.] Grauissimus est hic modus locutionis, quo nūc dicit: Venite & facite sic & sic, & eadē illoꝶ facta ipse oderit q hæc dicit: Non est hoc uolentis & relinquētis, non in uitātis sed expellētis, nō adhortātis sed indignātis. Iccirco recte subiūxit & subiūgere debuit
Iudic.5 sic eñ uoluistis filij Israel. Ac si dicat: Propterea dico, uenite ad Bethel ubi est deus uester, uitulus uester, quia sic uoluistis, & hactenus uenistis: propterea dico, impie agite quia impie agitis & impie agere uultis: dico, uenite ad galgala, ubi etiā longe ante uitulos Hieroboam erāt idola, qa uenitis & uenire uultis: dico multiplicate præuaricationē, qa multiplicatis &
Exo.23 multiplicare uultis: dico offerte mane uictimas ur̄as trib⁹ dieb⁹ decimas ur̄as: qa offertis & offerre uultis eis qb⁹ nō debetis. Triū nanq; dieꝶ solēnitates adulterastis, de qbus lex dicit, imò de qbus ego in lege dixi. Trib⁹ uicib⁹ p singulos annos mihi festa celebrabitis. s. azymo
3 Regū.12. rum & solennitatē mensis primitiuoꝶ & solennitatē in exitu anni. Solēnitates istas ita uos adulterastis, ut non mihi sed uestris eas uitulis celebraretis: ne quid uulgo deesse uiderel di uitiæ iocunditatis. Siquidē & in mense octauo, quinta decima die mēsis, cōstituit rex uester Hieroboam diem solennē fanis suis & uitulis in excelsis, in similitudinē solennitatis quę ce lebrabal in Iuda. Item dico, sacrificate de fermentato laudem: quia sic facitis & facere uultis fermentati fermento ueteri, fermento malitiæ & nequitiæ, cōtra omnē sanctæ & spūalis le
Luc.5 gis authoritatē, q̄ fermentatū qd in sacrificio prohibet offerre. Dījs ur̄is ita placet ut sitis fer

mentati

mentati, & sine azymis synceritatis & ueritatis. Illis ergo de fermentato sacrificate laudem, qa mihi speciosam de ore uestro, cũ sitis peccatores, nõ potestis sacrificare laudationẽ. Haec omia facietes, uocate uolũtarias oblatiões & annũciate, quia sic facitis & sic facere uultis, ut sacrificia quæ uestris offertis uitulis, eisdẽ noibus honoretis, qbus ea quæ mihi offerunt, nũcupat authoritas legis. Holocaustũ, & ꝓ pctõ, & pacifica, & hæc annũciate in sono tubę & cytharæ, in tympano & choro, in chordis & organo in cymbalis clare sonãtib' in cymbalis iubilatiõis: ita ut fortius & altius cantasse iudicemini, q̃ tribus Iuda uel dom' Dauid in templo dñi, qa plures estis. ¶ Hęc oia (sicut iam dictũ est) nõ intentiõe uolentis: sed indignatione dicta sunt derelinquentis: sicut & alia multa quæ reperiuntur. Exempli gratia: ut illud, quod traditori suo dixit idem dominus. Quod facis, fac citius. Item: Amice ad quid uenisti? Et in Apocalypsi legimus: Et qui nocet noceat adhuc, & qui in sordibus est sordescat adhuc. Deniq; hæc & cætera huiusmodi non sunt dicta iubentis siue uoluntarie concedentis, sed permittentis & derelinquentis, eo quod non ignoret (sicut Sapientia dicit) quoniam iniqua est natio eorũ, & naturalis malitia ipsoꝝ, & qm̃ non potest imitari cogitatio illorum imperpetuum. Quid longius petitis dei iustitiam excusare oportet responsis: Semetipsum præsenti loco causis excusat ipse subiunctis. Ait enim: ⌊ Unde & ego dedi vobis stuporem dentium in cunctis urbibus vestris, & indigentiam panum in omnibus locis vestris, & non estis reuersi ad me dicit dominus. ⌋ Nimirum cum dicit & non estis reuersi ad me, conuincit eos incorrigibiles fuisse, seipsum autem curam competẽtem ut corrigerentur per flagellum famis adhibuisse. Magnitudinem flagelli magnitudinẽ famis qua illos corripuit, mirabiliter exprimit, dicendo: Et ego dedi uobis stuporem dentiũ in cũctis urbibus uestris, subiungendo, & indigentiã panum in omibus locis uestris. Idem em̃ ẽ ac si dicat: quia fames nõ tam diutina cibus tã rarus extitit, ut cũ quippiã reperiret qualiscũq; cibi, dentes obstupescerẽt, uelut re insolita offensi: legimus qppe, regnãte Ioram filio Achab super Israel, famem tam magnã factam esse in Samaria, ut uenderet caput asini octoginta argenteis, & quarta pars cadi stercoris columbaꝝ quinq; argenteis. Subsequuta est euestigio famis annoꝝ septem, quem & Heliseus prædixit loquens ad mulierem, cuius uiuere fecerat filiũ, dicẽs: Surge & uade tu & domus tua, & peregrinare ubicũq; reppereris. Vocabit em̃ dñs famẽ, & ueniet super terram septem annis. Cum tanta esset seueritas disciplinæ corripientis, mirum quod nullus regum Israel recessit à peccatis Hieroboam, id est, ab aureis uitulis, ꝙ Israel tam pertinaciter rebellis tanq; duræ ceruicis extitit, ut ad dñm deum suũ nequaq̃ reuerteret. Vnde & digne improperans, & non estis reuersi ad me, dicit dñs. Sequitur ⌊ Ego quoq; prohibui a vobis imbrem, cum adhuc tres mẽses super essent ad messem, & plui super unam ciuitatem & super ciuitatem alteram non plui. Pars una cõpluta est, et pars, super quã non plui, aruit, et uenerũt duę et tres ciuitates ad unã ciuitatẽ ut biberent aquã. et non sunt saciate, et nõ redistis ad me dicit dominus. ⌋ Non solum stuporem dedi dentium in cunctis urbibus uestris, & indigentiã panũ in omnibus locis uestris, sed & prohibui à uobis imbrem cũ adhuc superessent tres menses usq; ad messem, quæ appellatur pluuia serotina, & agris Palestinæ aruisq; sitientibus uel maxima necessaria est: ut quãdo herba turgebat in messem & triticũ parturiebat, nimia siccitate marcesceret: & ita pereunte frumento & fame urgente, sitis quoq; ardorem & bibendi penuriã sustinerent. In illis nanq; locis præter paruos fontes omnes cysternarum aquæ sunt. Et si imbres diuina ira suspenderit, maius sitis, q̃ famis periculũ est. Et ne forsitan putarent, hoc lege naturæ, & astroꝝ cursu ac uarietate temporum urbibus & populis accidisse: sup unã urbẽ, & super agros eius pluere se dicit, & ab altera imbrẽ suspendere, ut duæ & tres ciuitates pergant ad aliam ciuitatem, & tamen non satientur aquarum potibus. ¶ Talis dispensatio imbrium satis pro argumento esse poterat ad comprobandũ, ꝙ nõ casu sed cœlestis iudicij ratione illa siccitas euenisset. Habebãt autem firmiorẽ propheticum sermonẽ, cui non attenderunt. Propter quod & magis inexcusabiles sunt. Deniq; & famem illã siue stuporẽ dentium, de quo supradictum est, Heliseus propheta prędixit loquens ad mulierem cuius uiuere fecerat filium, & dicens: surge uade tu & domus, & peregrinare ubicũq; reppereris

Ioha. 13
Mat. 26
Apoc. 22
Sapia. 12
4. Reg. 6.
4. Reg. 8.
Inexcusabiles filij Israel

Vocabit enim dñs famem, & ueniet super terram septẽ annis: & siccitatem siue prohibitio-
3. Regũ 17. nem imbriũ Helias prædixit & quodãmodo fecit, dicẽs ad Achab: Viuit dñs deus Israel in cuius conspectu sto, si erit annis his ros & pluuia, nisi iuxta oris mei uerba. Cui uacabet interea saltẽ suspicari q̃d casu mala illa cõtingerent, uel dubitare an cœlesti iudicio puenirẽt? Adde q̃ ijdem Prophetæ tanti nominis tãtarũq; uirtutũ, simul cũ sermone pphetico cœlestia signa dederũt, per quæ miserabilis Israel, nisi rationẽ om̃ino perdidisset, instrui poterat, quod neq; uituli Hieroboam, neq; Baal, neq; portenta quæ pro dijs colebant, quicq̃ essent aut ualerent, sed solus esset deus qui eduxerat illos de Aegypto per Mosen & Aaron. Siquidem Helias, qui oratione orauit ut nõ plueret, si numeres, octo præclara signa fecit Helise-
Helias octo, Helise sedecim miracula edidit
us uero sedecim, dupla uidelicet quantitate secundũ postulationẽ qua postulauit dicẽte Helia: Postula quod uis ut faciam tibi anteq̃ tollar à te & dixit: Obsecro ut fiat duplex spiritus tuus in me. Quoniam intendebat Heliseus hoc postulãs, nisi illo, ut per miraculorũ efficaci-
4. Reg. 2 am erranti populo ueri dei declararet gloriam? Et tamen non redistis ad me dicit dominus: quia uidelicet per hæc om̃ia nõ potuit effici, ut illorũ uitulorũ miserabilis cultus saltẽ unius regis tempore relinqueretur. Sequitur. Percussi vos in vẽto vrẽte, & in aurugine multitudinem hortorum vestrorum & vinearum vestrarum, oliueta vestra & ficeta vestra comedit eruca, & non redistis ad me dicit dominus. Intemperantis erat luxuriæ
3. Regũ. 21 hortos multiplicare: maxime cum peccato siue ex iniquitate, sicut fecit Achab, qui locutus est Naboth & dixit: Da mihi uineam tuã, ut faciã mihi hortũ holerũ: & quia ille dare noluit, occidit & possedit. Bene igit̃ in talibus percussit eos uento urente & aurigine & eruca comedente, quia nõ sine magno dolore perire uiderent quæcũq; tali uel tanta sibi instantia multiplicauerant: sed nõ profuit eis adhibita correptio, non enim redistis ad me dicit dominus. Misi in vos mortem in via Aegypti, percussi in gladio iuuenes vestros vsq; ad captiuitatem equorum vestrorum, & ascendere feci putredinem castrorum vestrorum in nares vestras, & non redistis ad me dicit dominus. Per omnia flagella, & tormenta eruditur Israel. Vnde & eo tempore, quo ab Aegyptijs auxilia postulabant, mittit̃ in eos mors, & percutiuntur gladio iuuenes eorũ, & equos quos sibi contra præceptum dei multiplicauerant, captiuitas sæua cõcludit, ut putredo castrorũ uiuẽtiũ nares impleat. ¶ Verũ
Via Aegypti euagatio mẽtis tamen hæc uia Aegypti potest & altius intelligi, uidelicet quæ non sit excursus corporis sed mentis, iuxta quod & in alio Propheta dominus dicit. Et nunc quid tibi uis in uia Aegypti, ut bibas aquam turbidam? Eiusmodi uiam Aegypti, quæ uidelicet (ut iam dictum est) non
Hier. 2 corporis est sed mentis dñs per Mosen interdixit his uerbis: Non poteris alterius gentis hominem regẽ facere qui nõ sit frater tuus: Cũq; fuerit cõstitutus, nõ multiplicabit sibi equos, neq; reducet populũ in Aegyptũ equitatus numero subleuatus: præsertim cũ dñs præcepe-
Deut. 17 rit uobis, ut nequaq̃ amplius per eandẽ uiã reuertamini. Nimirũ statim ut cõstituerũt sup se regẽ Hieroboã filiũ Naboth, ille eq̃tatus numero subleuatus (sup plures em̃ q̃ domus Dauid. i. sup decẽ tribus regnauit) ppl̃m reduxit in Aegyptũ, nõ pedibus eundo in Aegyptũ, sed faciẽdo uitulos aureos scd̃m morẽ Aegyptiũ. ¶ Igitur & ubi dixit primo, ego dedi uobis stuporẽ dentiũ: & deinde ubi dixit: ego quoq; p̃hibui à uobis imbrẽ, & cũ dicit, pcussi uos in uẽto urẽte, nõ incõgrue subaudit̃, in uia Aegypti, quã hic tandẽ exp̃ssit dicẽdo, misi in uos mortẽ in uia Aegypti. i. ppter uiã Aegypti ppter peccata Hieroboã q peccare fecit Israel, ut eũ similẽ faceret Aegyptijs in colendis uitulis, sicut iã dictũ ẽ scd̃m morẽ Aegy-
Subuerti. id est subuertam. ptij. Etem̃ ppter causam illã mala oĩa uenerũt sup eos, q̃ hic se fecisse dñs cõmemorat, intentiõe corrigendi. Et nõ redistis (inq̃t) ad me, nunq̃ em̃ uitulos eosdẽ reliq̃rũt cuiuslibet mali siue afflictiõis opp̃ssi magnitudine. Seq̃tur. Subuerti vos sicut subuertit deus Sodomam & Gomorrhã, & facti estis quasi torris raptus de incendio, & non redistis ad me dicit dominus. Quapropter hoc tibi faciam Israel. Ante illa Prophetæ huius tpa nihil tale illi populo euenerat, quale fuit illud q̃d Sodomã & Gomorrhã subuertit deus. Ergo q̃uis præterito tpe dicat, subuerti uos, de futuro intelligẽdũ ẽ, ac si dicat, subuertã uos. Hoc em̃ prophetis nõ inusitatũ est, ut p̃teriti tpis uerba nũcient uẽturas res. Nec uero dubiũ, quin decẽ tribuũ præuidens captiuitatẽ, Iudæ quoq; siue Hierosolimæ p̃uiderit subuer-
Infra. 6 sionẽ p̃sertim cũ postmodũ dicat ipse, Væ q opulenti estis in Syon, & confiditis in monte

Sama

Samariæ. Cum ergo dicat subuerti uos sicut subuertit deus Sodomã & Gomorrã simul, & decem tribuũ captiuitatem & Iudeorum prænunciat subuersionẽ, quæ nimirum magis q̃ decẽ tribuũ captiuitas subuersiõi Sodomæ & Gomorræ similis extitit: q̃a incendio ciuitas Hierusalẽ tam à Babyloniis q̃ à Romanis cõflagrata est. Et quoniam subiungit. Et facti estis q̃si torris raptus de incendio & nõ rediistis ad me, magis de ultima q̃ fecerũt Romani, q̃ de prima per Babylonios facta, placet intelligi subuersiõe. Nã in illa Babylonica subuersione nõ adeo cordis duri fuerũt, sed redierũt mẽte ad dñm, ita ut per annos septuaginta corpore mererẽtur redire in locũ suum: post istam uero quæ à Romanis facta est, in incrudelitate & duritia cordis persistunt. ¶ Et quis nõ miretur q̃ congrua similitudine deuorati sunt; Facti estis (inquit) quasi torris raptus de incendio. Etenim sicut torris de incendio raptus, manifesto signo demonstrat id quod est, scilicet de incẽdio se esse raptũ, neq; diubitari aut dissimulari potest quin arserit: ita Iudæi ducti in oẽs gentes captiui, nõ sinit eos obliuisci, qualiter uel quã ob causam deus illos subuerterit. ¶ Nec mirum aut iustum, quod sicut Sodoma & Gomorrha sunt subuersi: quia uidelicet iniquitas eorum peccato Sodomæ & Gomorrhæ maior extitit, testãte Hieremia cum dicit. Et maior effecta est iniquitas filiæ populi mei peccato Sodomorum quæ subuersa est in momento. Nã quod uere maior effecta sit iniquitas iudeorum quã Sodomę peccatũ probat subiungendo, & nõ cœperũt in ea manus. Quid enim est q̃d dicit, & nõ cœperũt in ea manus? Legimus, quod in ea, dum apud Loth iustũ hospitaretur dñs, uallauerunt domum à puero usq; ad senẽ omnis populus simul, & dixerunt. Educ huc uiros, ut cognoscamus eos. Magna iniquitas, sed nõ cęperũt in ea manus. i. nõ usq; ad effectũ operis progressum est. Iniquitas aũt Iudæorum quousq; progressa est? Cũ hospitaret in Hierusalẽ, & pascha celebrasset dñs, uallauerũt eũ exeuntes, cũ gladiis & fustibus, & cœperunt in ea manus, uidelicet eũ quẽ in Sodoma nõ cœperũt manus: cœperũt (inquã) cõprehenderũt, illuserunt, flagellauerũt, occiderũt. Igit iure sicut Sodoma subuersi sunt: nisi quod pars eorum, q̃si torris raptus de incẽdio, supfuit, q̃d in eo ualet ut celebrior per totũ orbẽ sit memoria Christi, maxime ex monimẽto cõbustionis eiusmodi, cunctis cõmendata populis, iuxta illũ iam superius memoratũ uersiculũ psalmi: Deus ondit mihi sup inimicos meos ne occidas eos, ne quãdo obliuiscant populi mei. Disperge illos in uirtute tua. ¶ Quod deinde subiũgit quapropter hoc faciã tibi Israel, eiusdẽ tãtæ subuersiõis arbitramur esse cõminationẽ, & iccirco utroq; illã tpe uidelicet præterito & futuro denũciari: quia nimirũ iam tunc quidẽ factũ uel fixum erat in proposito dei: in re aũt nondũ factũ sed lõge post erat futurũ, eo quod perseuerarẽt in malis, sicut totiẽs iã properauit, scilicet per uices quinq; dicendo. & non redistis ad me. Sequit

[Postq̃ autem hec fecero tibi preparare in occursum dei tui Israel, quia ecce formans montes, et creans ventum, et annuncians homini eloquium suum, faciens matutinã nebulã, et gradiens super excelsa terre, dñs deus exercituũ nomen eius.]

Notandũ in primis, & uigilãter intuendũ, quod cũ hactenus ad pluralẽ nũerum sermo fact' sit, dicẽdo: Et ego dedi uobis stuporẽ dentiũ, & nõ estis reuersi ad me, ego quoq; prohibui à uobis imbrẽ & nõ redistis ad me: misi in uos mortẽ in uia Aegypti, & nõ redistis ad me: subuerti uos sicut subuertit de' Sodomã & Gomorrã, & non redistis ad me: Nũc ubi magnæ gratiæ magnã cõsolationẽ promittit uocẽ suã quodãmõ mutat, ita ut omisso plurali nũero, ad singularẽ sermo fiat, dicẽdo: Quapropter hæc faciã tibi, postq̃ hæc fecero tibi, preparare in occursum dei tui Israel. ¶ Ostiũ nob aperiente illo, q habet clauim Dauid, primũ illud sentim', q̃d pñti loco per singularẽ nũerum Israel ab illis pluris nũeri filiis suis totiẽs percussis, & talit subuersis, & nõ reuersis ad dñm tantũ differt q̃ntũ bonæ oliuæ radix à ramis suis, ramis reprob, ramis per incredulitatẽ fractis, sicut Apostol' dicit. Oportebat aũt fractis naturalib' ramis, ramos oleastri sctẽ & bonæ radici eiusdẽ oliuæ inseri usq; ad plenitudinẽ numeri electorum, i. eorũ qui ad uitã sunt præordinati, quod & factũ est & fit. Vnde idẽ Apostolus unicuiq; nostrũ qui ex gentilitate uenimus dicit. Quod si aliquis ex ramis fracti sunt, tu aũt cũ oleaster esses, insertus es in illis, & socius radicis, & pinguedinis oliuæ fact' es, noli gloriari aduersus ramos. Quod si gloriaris, non tu radicem p. s. r. te. &c. Igitur quod ait quapropter hæc faciam tibi Israel, seueritatis est dei prædicentis, quod ramos naturales propter incredulitatem frangere debeat q̃d uero subiungit: Postq̃ autẽ hæc fecero tibi, preparare in occursum dei tui Israel. bonis

Sicut torris rapt' de incẽdio.

Maior iudeorum q̃ Sodomæ iniquitas.

Gen. 16

Rom. 11

bonitatis est eiusdē dei, promittentis illi bonæ oliuæ. s. Israeli, qui per fidem meruit ut esset hæres mundi, ꝙ oleastrū inserere debeat eius radici, tanto bonoꝶ prouentu ramoꝶ qui inferuntur, ut nullū sentiat damnū de naturalibus ramis suis, q̄ fracti sunt. Præparare ergo (inquit) in occursum dei tui. i. in tua fide suscipe aduentū Christi filij dei, dei tui, saluatoris tui. ¶ Et quasi quæreret Israel, ad quid sibi dictū sit, in occursum dei tui, subiungit & dicit: Quia ecce formans montes, & creans uentū, & annuncians homini eloquiū suū, faciens matutinā nebulam, & gradiens super excelsa terræ, dn̄s deus exercituum nomen eius. Iccirco dixi, pręparare in occursum dei tui: q̄a ecce subauditur, uenit: quia in proximo est talis ac tant⁹, qualem & quantū ista descriptio mirabilis postulat intelligi: quē cū susceperis præparatus in paucis, occurrens in Apostolis radicem tuā aperiet ferro uel sarculo uerbi euangelici, de q̄ fracti sunt tot naturales rami & dāna tua restituet scd̄m admirandā elocutionē eius, quæ ex uerbis præsentibus intelligenda est propheticæ ueritatis. ¶ Primo illud clare uidendum, & cum amore suscipiendum, firmiterq́ꝫ tenendū est, quia cum persona altera de altera loquitur, & ipse qui loquitur est dn̄s: & illum de quo loquitur, commendās dicit, dn̄s deus exercituum nomē eius. Quid aliud optaremus, nisi ut dei filium Iesum Christū, ęque ut patrem eius deum esse dn̄m deum exercituum, spiritus sanctus per os ꝓphetaꝶ testificaretur. Res nimiꝶ quæ prędicant, congruunt tanto nomini eius, nec eni alius potest eas facere, nisi qui sit dn̄s deus. Formans (inquit) montes. Poterat dicere, formans lucem & extendens cęlos, siue fundans terram, & effundens maria: nam de filio prædicari hæc æque ut de patre uerū est: sed magis ad rem pręsentē pertinuit ut diceret, formās montes. Quare? Videlicet quia de Sodoma sermo ceptus est, dicendo: subuerti uos sicut subuertit deus Sodomā & Gomorram. Legimus aūt, ubi Sodoma subuersa est, dixisse dn̄m ad Loth. Salua animā tuā, noli respicere post tergum ne stes in omni circa regione, sed in mōte saluū te fac, ne & tu simul pereas. Dixit quoq́ꝫ Loth. Quęso dn̄e mi, quia inuenit seruus tuus gratiā corā te, & magnificasti misericordiā tuam quam fecisti mecū ut saluares aīam meā, nec possem in mōte saluari, ne apprehendat me malū & morear. Est ciuitas hæc iuxta, ad quā possum fudere, parua, & saluabor in ea. Igit̄ ad illam scripturam nos mitti arbitramur, dum in ista post q̄ dictū est subuerti uos sicut subuertit deus Sodomā & Gomorram subiungitur: Præparare in occursum dei tui Israel, quia ecce formans montes: Nimiꝶ qui illic dixit in monte saluum te fac, ipse hic dicitur formans montes, cū dicit de illo pater: Ecce formans mōtes. Subuertēs nāq́ꝫ gētem illam Iudaicā sicut subuertit deus Sodomā & Gomorram, formauit euangelicæ perfectionis mōtes: & dixit Loth. i. homini declinanti à malo (Loth enī interpretat̄ declinatio) et dixit (inquā) homini uolēti declinari à malo Sodomæ & Gomorræ, in mōte saluū te fac. i. fruere pfectiōe euāgelica, ita ut ne saltē uxorē q̄ras. Et ille quidē in illoꝶ psona qui infirmi sunt, mystica nobis uerba formauit dicēs nec possum in mōte saluari, q̄d est à nobis dici, non possimus euāgelica pfectiōe frui, ne forte uramur, & melius est nubere q̄ uri. Verūtn̄ multi ascenderūt in mōtes illos, quos iste dn̄s formauit. i. apprehenderūt ꝓpositū euangelicæ & apostolicę pfectiōis, uidelicet neq́ꝫ nubentes, neq́ꝫ usti: sed in ꝓposito uirginali, ita uiuētes sicut angeli dei. Mōs primus & maximus oim montiū, quos in aduētu suo formauit iste dominus deus exercituū: beata est uirgo Maria, de cuius carne carnem assumpsit Christus dei filius absq́ꝫ opere coniugali, secundum uisionem propheticā qua uisum est, ꝙ abscisus esset lapis de monte sine manibus, & cōminueret omne regnum mundi. Et quidem mirabile est, ꝙ formauerit montem de quo ipse tanq̄ lapis absci deretur: sed nihilominus mirandum est, ꝙ de illa sancta ciuitate Syon cęlesti alia scriptura dicit: Et homo natus est in ea, & ipse fundauit eam altissimus. Post istum montem & alios montes in aduentu suo formauit idem dominus deus exercituum. s. Apostolos suos, quoꝶ ad perfectionem quicūq́ꝫ efficaciter tendit subuersionis, qua illā Sodomā. i. perfidiā Iudaicā subuersam esse constat, periculū magnifice euadit, simulq́ꝫ & secur⁹ ē à tribulatiōe carnis, magnū hn̄s refrigeriū, q̄d pn̄ti loco significatur, dū p̄misso: ecce formās mōtes, subiūgit & creās uentū. Quid eñ p uentū loco præsenti delectabilius placet intelligi, quā bonā temperiē carnis continentis uelut aurā dulciter spirantē in illis montibus sanctis. Heręticí ex hoc loco creaturā eē argumentati sunt spiritū sanctū, uidelicet propterea q̄a uerbū Hebraicū, latine interp̄tatur spiritus

Aduētus Chr̄i

Formās mōtes

Gene. 19

1. Cor. 7

Danie. 2.

Psa. 86.

Heresis contra spiritū sanctū

Atue

At uero & uentus & spiritus eodem uerbo appellatur, ait beatus Hieronimus. Cum ergo essent peruersæ intentionis, neq; uentū neq; saltem spiritū hominis, sed spiritū sanctū uoluerunt intelligi tam paruo tāq; fragili instrumēto tam magnam roborare uolētes impietatē, quod spiritus sanctus creatura sit. Quapropt placet magis castæ fidei talis translatio uerbi pdicti & creans uentū, q̄ & creans spm̄. Licet legēdo spiritū possemus & deberemus nequaq̄ spiritūsanctū, sed spiritū intelligere uel hoīs uel quorūlibet animantiū, aut certe nihilominus uentū iuxta illud: Ignis, & grando, nix, glacies spūs procellarū. Pulchre igit post Sodomorū subuersionē atq; incendiū, quod qui euadere cupit dicit illi, in monte saluū te fac. Et creās uentum, id est, instruens summos euangelicæ prædicatiōis uiros, & casto illorū proposito dulce prstans refrigeriū, ut ne saltem moleste incalescant aliqn̄ carnis ardore, usq; ad tentationis impatientiā. Montes isti nimirū sancti & pulchri sunt, & possunt suis meritis his q̄ tentant auxiliari. Quapropter & psalmista dicit: Leuaui oculos meos in montes, unde uenit auxiliū mihi. Et quia posse hæc nō à semetipsis habent sed à domino, continuo subiungit. Auxilium meum à domino. Montibus istis, id est, sanctis Apostolis & cuilibet homini, qui secundum illorū exemplū tendēs ad perfectionē. Dignū est, accipere uentū rorem flantē, siue contra Babylonicā fornacē, siue cōtra ardentē Sodomiticū sulphurē, familiaribus reuelari solet illud, quod est in sanctis scripturis occultum, sicut de illis euangelista narrat: quia tūc aperuit illis sensum, ut intelligerent scripturas. ¶ Bene ergo cum dixisset: formans mōtes, & creans uentos, subiunxit: & anuncians homini eloquium suū. Idem em̄ est, ac si dicat: Et ipse est sanctus & uerus, q habet clauem Dauid qui aperit & nemo claudit, claudit & nemo aperit, & cui uult aperit sensum ut intelligat archana scripturarū. Cui aūt angelorū uel hominū cui (inquā) præter solū & uerū deū prædicatio ista cōuenit, annūcians homini eloquiū suū? Deniq; & angelus sanctus & hō sanctus eloquiū sæpe annūciauit, nunq̄ aūt eloquiū suum sed tm̄ eloquiū dei annūciauit aut annūciare debuit. Nā oēs quotquot uenerūt annunciando eloquiū suū, fures sunt & latrōes: & idcirco nō audierūt eos oues, neq; audire debuerūt, utpote à semetipsis loquētes, de cordibus suis pphetātes. Illū qui eiusmodi est, cōtēni & nō timeri, imò & interfici sacra lex iubet. Propheta (inquit) q arrogātia deprauatus, uoluerit loqui in noīe meo, quæ ego nō præcepi illi ut diceret, aut in noīe deorū alienorū interficiet. Itē qd in noīe dn̄i propheta ille pdixerit, & nō euenerit hæc dn̄s nō locutus est, sed p tumorem animi sui ppheta cōfinxit, & iccirco nō timebis eū. De tali mō suū eloquiū annūciādi uel sermonē suū faciēdi, dn̄s ipse apud calūniatores suos excusat se, cū dicit: Mea doctrina non est mea, sed eius q misit me. Quid est em̄, mea doctrina nō est mea, nisi ac si diceret, nō est sicut uos existimare uultis à meipso cōficta, & nulla rerū ueritate subnixa? Subiungit em̄, & dicit: Siquis uoluerit uoluntatē eius facere, cognoscet de doctrina, utrū ex deo sit, an ego à me ipso loquar. Itē discipulis suis dicit: Et sermonē quē audistis nō est meus, sed eius q misit me patris. Igitur cū dicit: Et annūciās homini eloquiū suū: magnā paucis syllabis authoritatē diuinitatis eius astruit: qa solus est deus qui suū eloquiū annūciando uerax sit. ¶ Cū autē annūciaturus est, magnā plerūq; præire sinit ignorantiā, ut postq̄ annūciauerit, sciat quicūq; ille cui annūciauit: quia nihil habet qd nō acceperit. Vnde cū dixisset: Et annūcians hoī eloquiū suū. Pulchre subiūxit, faciēs matutinā nebulā. Exēpli gfa: Huic Amos priusq̄ annūciaret eloquiū suū, matutinā fecerat nebulam, i. prius pastorē rusticū q̄ illustrē fecit Prophetā. Item & Apostolos prius permisit obcæcatū cor habere, ita ut diceret illis. Adhuc & uos sine intellectu estis, quomodo nendū intelligitis, quē sensum aperiret eis, ut intelligerent scripturas. Hoc uere magnum est, & in laudem sapientiæ eius, hic decuit commemorari: quod illis, quibus annunciando eloquium suū proposuit ostendere clarū scientiæ solem, prius obducit uel obduci permittit hebetudinem cordis & ignorantiā quasi matutinā nebulam ut cū depulsa nebula solē uiderint, nō glorientur quasi nō acceperint. ¶ Quod deinde subiungit: Et gradiens super excelsa terræ, licet in bonam partem possit intelligi, quod scilicet ista excelsa sint montes, quos ipse (sicut iam dictum est) formauit tamen quia non dixit: Et, habitans in excelsis, sed gradiens super excelsa terræ, & excelsa sepius in malo intelliguntur (solus enim deus uere dicitur & est excelsus) possumus hic intelligere irā, quæ cōsequuta ē Hierusalē terrenā generationē excelsam, p eo quod annūciatū sibi iā dictū dn̄i nō recepit, sed

repulit

Psal. 148
Vetus te igesiū cōtra tētationes
Psal. 120
Daniel 3.
Luc. 24
Apoca. 3
Annunciar eloquium
Ioh. 10
Deu. 18
Iohan. 7

repulit eloquium, Denique & alius Propheta dicit: quod scelus Iacob? nonne Samaria? &
Michę. quæ excelsa Iudæ? nonne Hierusalem? Super hæc excelsa gradiens. Dicitur dominus siue ascendẽs, scilicet ad delendum ea sicut dixit ad Mosen: Loquere filijs Israel: populus du-
xod 33 ræ ceruicis es, semel ascendam in medio tuí, & delebo te. Hoc denique tunc factum est, quã do uenit desolatio eiusdem populi circumuallãtibus Romanis, quam & ipse dominus prę
Luc. 21 uidens. Erit enim (inquit) pressura magna super terram, & ira populo huic. Vnde cum dixisset: & gradiens super excelsa terræ miro modo subiunxit, dominus de⁹ exercituum nomen eius. Nam uere iste est dominus deus exercituũ, cui non solum in cœlo scientes famulantur legiones angelorum, sed etiam in terra nesciẽtes eum seruierunt exercitus Romanorum & uindicauerunt sanguinem ipsius & sanguinem prophetarum eius, omnẽque sanguinem iustũ qui effusus est sup terrã, à sanguine Abel iusti sicut prædixerat ipse dñs. Sequit. Audite uerbum istud quod ego leuo super vos planctum domus Israel. Cecidit, non adiiciet vt resurgat, virgo Israel proiecta est in terra sua. non est qui suscitet eã. Miro mõ, ubi premiserat, & gradiens super excelsa terræ, dominus deus exercituũ nomen eius: uerba ipsius annunciantis homini eloquium suũ, cum grãdi exclamatione pnunciat. Audite (inquẽs) uerbum istud quod ego leuo super uos planctum domus Israel
Planctus dñi sup Hierusalẽ ¶ Nonne sic habemus in euangelio, quod iste dominus annuncians eloquium suum, & nõ au-
Mat. 23 ditus, leuauit planctum, prędicendo futurã, ut ad subuersionem illorũ mitteret Romanum exercitum: leuauit (inquam) planctum. Hierusalem, Hierusalem (inquiens) quæ occidis prophetas, & lapidas eos qui ad te sunt missi subiungens. Ecce relinquetur domus uestra deserta? Nonne planctus erat super eos in altum eleuatus, cum totiens diceret ibidem: Vę uobis scribæ & pharisæi hypocritæ, qui clauditis regnum cœlorum ante homines: uæ uobis qui comeditis domos uiduarũ: uæ uobis qui circuitis mare & aridã, ut faciatis unum proselitũ & cum fuerit factus, facitis eum filium gehẽnæ duplo quam uos: uæ uobis qui dicitis, quicunque iurauerit per templum nihil est, qui autẽ iurauerit in auro templi, debet: uę uobis q decimatis mentam & anetũ & cyminũ: uæ uobis qui mundatis quod deforis est calicis & paropsidis: uæ uobis qui similes estis sepulchris dealbatis: uæ uobis qui ædificatis sepulchra prophetarũ & ornatis monumenta iustorũ. Vere plãctus est magnus, & quod maius est, nõ sine lachrymis. Nam sicut alius Euangelista narrat: Videns ciuitatem fleuit sup illam, dicẽs:
Luc. 19 Quia si cognouisses, & tu. Igitur quod nunc dicit. Audite uerbum istud quod ego leuo super uos planctum domus Israel. Verba esse domini recte intelligimus formantis montes (ut supra dictum est) & creantis uentum, & annunciantis homini eloquium suum, faciẽtis ma-
Mat. 53 tutinam nebulam, & gradientis super excelsa terræ: quia causam, cur leuet plãctum super domũ Israel, plãgẽdo ipse in euãgelio declamans. Ecce, inquiens, relinquetur uobis dom⁹ uestra deserta. Etenĩ quod ait. Cecidit nõ adijciet ut resurgat uirgo Israel. Proiecta ẽ in terrã
Rom. ij suã nõ est q suscitet eã. De naturalibus ramis oliuæ intelligẽdũ ẽ, q, ut supra meminim⁹ ex Apostolo, propter incredulitatem fracti sunt, nec inseri possunt, nec enim est qui proiectos in terrã suscitare possit, sicut Apostoli experti sunt, hic iã subaudiẽdũ est illud, quod radici bonæ dictum esse supra tractauimus. Tu tamen preparare in occursum dei tui Israel, ut secundum sensum cõtinuet litera, quæ protinus sequit. Quia hec dicit dominus deus. Urbs de qua egrediebãtur mille, relinquentur in ea centum. & de qua egrediebantur centum, relinquentur in ea decem in domo Israel. Magna ista cõsolatio est fideli Israeli bonæ radici, quæ in fractura uel excisione ramorũ naturaliũ grande dãnũ pertulit, ne propter hæc tristitia magna & cõtinuus dolor sit cordi eius: quia inserent alij, dño dicente sic urbs de qua egrediebantur mille relinquent in ea centũ: & de qua egrediebãt cẽtũ
In Sodomis ne decem qdẽ boni sunt inuẽti. relinquent in ea decẽ in domo Israel. ¶ Quod ut possit utiliter intelligi meminisse oportet quod sup dixit subuerti uos sicut subuertit deus Sodomã & Gomorrã, & scire, qa sicut carnalis dom⁹ Israel filijs Sodomę i dãnatiõe facta ẽ, sic ecõtrario plenitudo gẽtiũ (q Sodoma erat) spũalr domus isrl effecta ẽ. Simulque memoriter recolẽdũ: q in a Sodomis nõ sunt relicti saltẽ decẽ iusti, ppter qs dimisisset dñs omni loco, & nõ deleuisset eos. Sic enĩ Abrahã loquens ad dñm & incipiẽs à quinquaginta, numerũque paulatim decerpẽs atque diminuẽs, tandẽ finiuit. Obsecro, inquit, ne irascaris dñe, si loquar adhuc semel. Quid inuenti fuerint ibi decẽ?
Ait:

Ait. Non delebo ꝓpter decē. Hoc animaduerso, iā nunc dixit, subuerti uos sicut subuertit deus Sodomā & Gomorrā: simul intendisse illū nō dubitemus, ut diceret illā aūt quæ Sodoma fuerat, scilicet ecclesiā de gētibus, nō subuertam. Quā obcausam? Videlicet ꝓpter antiquā sententiā. Debeo em̄ fidelis esse amico meo fideli Abrahæ ut ubicūq; inuenero decē iustos, nō deleā ciuitatē propter eos. Ecce aūt non solū decē in ecclesia gētiū iustos inueniā, uerūetiā centū unde prius egrediebātur mille, id ē unde nullus ante relinquebatur, sed abibant omnes in uias suas, sine deo, alieni à salute, qui uidelicet om̄es intelligūtur per mille. Millenario nāq; nūero uniuersitas significari solet, ut illic. Memor fuit in seculū testamēti sui, uerbi quod mādauit in mille generationes. Porrò centenario & denario nūero pfectio significari solet, ut illic. Centuplū accipiet. Et in libro Machabeoꝝ legimus. Iudas autem Machabæus, qui decimus fuerat, secesserat in desertū locū. Decimus nāq;, id est, in paterna decē pceptorū lege perfectus. Tales utiq; scilicet centesimi & decimi, id est perfecti, in urbe uel ecclesia gētiū relinquent, unde prius mille egrediebātur, id ē uniuersi cōdemnabātur: & propter eos qui perfecti erūt, cæteri peccatores qdē sed pœnitētes, in die iudicij seruabūtur, & relinquentur in domo Israel, uelut oleastri in bonā oliuā inserti pro naturalibꝰ ramis qui fracti sunt. Quātitate qdē plus est in cētū de mille q̄ in decē relinquēdis de centū: sed ratione æqualitas in utroq; est, qa uidelicet sicut cētenus milleni, ita decenus cēteni, decima pars est. ¶ Bene aūt per decimā sanctificatio iustitiæ siue iustoꝝ intelligitur, quia nimirū ex decreto legis, rerū omniū decimatio, pars dn̄i est. Eadem q̄ presenti loco dicimus, siue intelligimus, ex alterius ꝓphetæ, scilicet Esaiæ lectione cōprobātur. Cum em̄ dixisset, excęca cor populi huius, & aures eius aggraua, & oculos eius claude, ne forte uideat oculis suis, & auribus suis audiat, & corde suo intelligat, & cōuertat, et sanē eum: usq; quo dn̄e, donec desolētur ciuitates absq; habitatore, & domus sine homine, & terra derelinquet deserta. Quibus utiq; uerbis frangēdos esse ramos naturales (de qbus iā diximus) significabat, cōtinuo subiūxit. Et multiplicabit quæ derelicta fuerat in medio terræ, & adhuc erit in ea decimatio, & conuertetur, et erit in ostensionē sicut Therebinthus. & sicut quercꝰ, quæ extēdit ramos suos. Semen sanctū erit id q̄d steterit in ea. Nimiꝝ eadem in isto & in illo iustoꝝ sanctificatio siue multiplicatio sub sacramēto decimationis (quæ pars dn̄i siue altaris eius legitima est) recte intelligitur. Et pulchre Israeli bonæ radici inserendoꝝ multiplicitas ramorum de cunctis gētibus, tanq̄ ex oleastro, sub noie decimationis repromittitur: quia uidelicet ille primus decimas rerū suarū deo uouisse legit. Si fuerit dn̄s mecū (ait) & custodierit me in uia per quā ambulo, & dederit mihi panē ad uescendū, & uestimētū ad induendū reuersusq; fuero prospere in domū patris mei, erit mihi dn̄s in deū, & lapis iste, quem erexi in titulū, uocabitur domus dei: cūctorūq;, quę dederis mihi, decimas offerā tibi. Pulchra uicissitudo, pulchra recompensatio. Israel in domo dei decimas gentiū se relicturum promittit. Cū em̄ dixisset, urbs de qua egrediebātur mille, relinquētur in ea decem, addidit, in domo Israhel. Profecto qui tantas illi salutis siue saluādoꝝ copias destinabat, nō uane sic premisit & sic ꝓlocutus est, pręparate in occursum dei tui Israel. Sequitur. **Quia hec dicit dominus domui Israel, querite me & uiuetis, & nolite querere Bethel, & in Galgala nolite intrare, & in Bersabee non trāsibitis, quia Galgala captiua ducetur, & Bethel erit inutilis. Querite dominum & uiuite, ne forte cōburatur ut ignis domus Joseph, & deuorabit & non erit qui extinguat Bethel.** Locus iste per coniūctionem: q̄ sic incipit, quia hæc dicit dn̄s domui Israel: ad superiora nos remittit, ubi sic dictū ē ex persona dn̄i. Venite ad Bethel & impie agite, ad Galgala, & multiplicate ꝓuaricationem &c. quæ ita finiuit. Sic enim uoluistis filij Israel. Est enim sensus. Dixi uobis superius, q̄si uerbo adhortantis. Venite ad Bethel, & impie agite: sed nō est hoc adhortātis siue uolentis, imò indignātis & odientis, quia si uoluntas queritur domini, hæc potius uult, & hæc pro uolūtate sua dicit. Nolite quærere in Bethel, & in Galgala nolite intrare. Ibi quærētes nō utiq; uiuetis, sed potius moriemini: qa uidelicet nō ibi, sum ego deus uiuus et uiuificās, sed ibi ē aureus uitulus, nō dico mortuus, nec em̄ aliqn̄ fuit uiuus, siue animatus: sed dico ubi est uitulus uester deus uester neq; mortuus, neq; uiuus, sed tamē mortificās, quia qui querūt illū, moriuntur Nolite ergo querere Bethel, & in Galgala nolite intrare, qui est locus Idolatriæ, & in Bersabee

Margin notes: Misteriū in numeris mille & decem. Psal. 104. Matth. 19. 2. Mac. 2. 5. | Decima, pars domini. Leui. 27. Esa. 6. | Iacob deo primus decimas vouit. Gene. 28. | Supra 4.

sabee nō trāsibitis, ubi ptinaci errore Idola adorare cōsueuistis ¶ Notandū deinde q̄ cum dicit, quia Galgala captiua ducet, & Bethel erit inutilis: de Bersabee tacet, qa uidelicet ui ctis decē tribubus urbs noīe Bersabee, quæ erat in Tribu Iuda, illo tēpore neq; capta neq; destructa est. Hæc dn̄o dicente, statim suā ꝓpheta per propriā psonā, pro bona uoluntate
Domus Ioseph. adhortationē subiūgit, querite (inquiēs) dn̄m & uiuite, ne forte succēdatur ut ignis domus Ioseph: quā propter Hieroboam, qui de tribu Effraim, & de domo fuit Ioseph, decē tribus sentire debemus, q̄ appellabātur Israel, & ex maiore populi parte nomen pristinū posside bant. Duæ aūt tribus, quæ regebātur à stirpe Dauid, qui de tribu Iuda fuit, uocatæ sunt Iu das, & possidebāt Hierusalem, in qua erat templū dei. Cūq; succensa fuerit domus Ioseph deuorabit atq; cōsumet Bethel, & nō erit qui extinguat, cum à regibus suis fuerit succensa. ¶ Hæc omnia sic dicta sunt, ut cū in superficie literæ, uel uocis ꝓpheticæ tēporis tūc instā tis captiuitatē denūcient, qua decē tribus in Assyrios postmodū transferēdæ erāt nihilomi nus subtiliter inspecta Iudæorū captiuitate, quæ nūc usq; dispersa manet, coueniant. Quod
Hier. 7 ut intellectui planius fiat, prius dicendū, qa Bethel domus dei, Galgala uolutabrū, Bersa bee puteus iuramēti interp̄tatur. Quis aūt illā nesciat quondā domū dei, de qua uane glori
P. il. 3 abātur Iudæi cōfidentes uerbis mēdatiȷ̄ & dicentes, templū dn̄i, templū dn̄i, tēplū dn̄i est.
Malac. 2 Porro uolutabrū illorū, cerimoniæ carnales erant, imò, sunt, ex quo Christū crucifixerunt uolutabrū inq̄, ita ut Apostolus pro detrimēto illos habeat, & arbitretur ut stercora, nō sine autoritate ꝓphetica. Nā in Malachia. Ecce ego (inquit dn̄s) projciā uobis brachiū, & disp gā super uultū uestrū stercus solēnitatū uestrarū. Puteus aūt iuramēti erat illis ꝓfunda cupi
Matt. 23 ditas auri et argenti, & in tantū puteus iuramēti ut iuramētū in auro nimie p̄ferrēt iuramen to quod iuratū esset in altari, siue in tēplo, unde dn̄s. Væ uobis (inquit) duces cæci qui dici tis quicūq; iurauerit per tēplū, nihil est: qui aūt iurauerit in domo qd̄ ē super illud, debet. Igi
Iohā. 2 tur q̄rite me & uiuetis (ait Chrus qui uere uita est) & nolite querere in Bethel, id est, in illa
Hier. 12 domo dei quæ cū debuisset esse domus orationis, facta est spelunca latronū: quia sicut per ꝓphetā p̄dixerā. Reliqui domū meā, dimisi hæreditatē meā, facta est mihi hæreditatio mea
Iohā. 8. quasi spelunca hyenæ. Nolite me q̄rere illic, qa sum ibi, ex quo uolentibus illis me lapidare, abscondi me & exiui de tēplo. Et in Galgala nolite intrare, id ē, uolutabrū ueterū cerimoni arū cōtemnite, & habete iā pro stercore, ut ne saltē circūcidamini illa carnis circūcisione, q̄
Gala. 5. Iosue populū circūcidit in Galgalis: qa si circūcidamini, Christus uobis nihil prodest. Et in Bersabee, nō trāsibitis, id ē, auaritiæ pharisaicæ ꝓfunditatē, quā periuria cōsequūtur, non sectabimini. Talia p̄dicātibus Apostolis Christi post passionē ei9, quē illi audire noluerūt, futurū erat q̄d sequitur, qa Galgala captiua ducetur, et Bethel erit inutilis: simulq; et q̄d sub iūgitur, q̄rite dn̄m & uiuite, ne forte cōburatur, ut ignis domus Ioseph, & deuorabit, & nō erit qui extinguat Bethel: Illa nāq; Bethel, quæ debuit esse domus dei siue Christi, cuius ty pū tenuit Ioseph, nō solū inutilis facta, uerū etiā ꝓpter inutilitatē igni cōbusta est, & deuo rauit eā ignis, & nō fuit qui extingueret, quin etiā inuisibiliter quoq; nūc ardet usq; ad infer
Deu. 32 ni nouissima, ignis qui in furore dn̄i succēsus est, et illa iā nō uere Iudæa, sed Galgala supra dicto modo dicēda, in oēs gētes captiua ducta est. Sequitur. [Qui cōuertitis in absyn thiū iuditiū, & iustitiā relinquitis in terra, & facientē arcturū & orionē, & cōuertente tē in mane tenebras, & diem nocte mutantē, qui uocat aquas maris, & effudit eas super faciē terre, dn̄s nomē est eius. Qui subridet uastitatē super robustū, & uasti tatē super potentē affert.] Hic subaudiendum est, uobis dico loquor, qui conuertitis in
Peruertere iuditiū grādis culpa est. absinthiū iuditiū. Grādis culpa, magna dānationis causa, cōuertere dulcedinē iudiciȷ̄ in ab
Esai. 5. sinthiū siue amaritudinē iniquitatis, & pulchritudinē siue suauitatē iustitiæ in honorē cla moris. Hoc ipsum apud Esaiam uerbis alijs per figurā uineæ cōqueritur dicēs. Et expecta ui ut faceret uuas, & fecit labruscas, & exponēs qd diceret, et expectaui (inquit) ut faceret iu ditiū et ecce iniquitas: et iustitiā, et ecce clamor. Vere infelices qui tā lōgum iniquitatis & clamoris traxerūt funiclū, ut usq; ad ipsum ꝑuenirēt Christū, iniquo iuditio & clamore cō demnādū, clamādo reus est mortis, clamādo crucifige crucifige, clamādo, sanguis eius su
Cur ꝓphetiæ sunt obscuræ. per nos, et super filios nostros. Debemus eñ sic illa, quæ præsentia uel instantia tūc erāt tē pora respicere, ut nō dubitemus spiritum ꝓpheticū potius futurū tēpus ꝓspexisse, quo filiȷ̄ pessimi

pessimi occidendo Christū, impleturi erant mensurā patrū suorū: Nā & si illa potissima prō phetiæ pars in isto & in cæteris prophetis & abscondita siue aperta est: propterea nimirum opta est qa crudeles atq; rebelles illi patres, nō solummodo prophetantes aut scribētes, occi derent, q̄d fecerūt: uerū etiā scipturas incenderēt & perderēt, si tale sacramētum in obscura litera nō fuisset absconditū. Proinde qd sequitur. Et facientē Arcturū & Orionē, & cōuer tentē in mane tenebras, & diem nocte mutantē, qui uocat aquas maris & effudit eas super faciē terræ, dn̄s est nomen eius. Oportunū de eodē Chr̄o testimoniū esse non dubitemus qa uidelicet psona hæc magis q̄ psona patris, opus habebat propter nos defēdi scripturarū testimonijs, q̄ sit factor syderū, noctisq; & diei, imò & oim̄ q̄ facta sunt, qa sine ipso factum est nihil. Quare aūt cū omniū factor sit, p̄senti loco tantummodo dicitur factor Arcturi & Orionis, diei & noctis, & pluuiæ sup terrā effundēdæ: uidelicet ut cū potētia creatoris gratiā quoq; mystice cōmēdet eiusdē saluatoris. Arcturus nāq; q in cœli axe cōstitutus, septem stellarū radijs fulget, semp uersat̄, & nunq̄ mergitur, imo & dū uersat̄, erigitur. Orion aūt in ipso pondere tēporis hyemalis oritur: suoq; ortu tēpestates excitat: & maria terrasq; ptur bat. Vnde apud beatū Iob, ubi dicit, q facit Arcturū & Oriona & Hyadas & interiora austri: p Arcturū qui (ut iā dictū est) semp uersat̄, & nunq̄ mergitur (exponēte beato Grego rio) sanctā intelligimus ecclesiā, q̄ septiformi sp̄ū stabilita, persecutiones iniquorū sine cessa tione tolerat: sed tamē usq; ad mundi terminū sine defectu perdurat. Per Orionē uero san ctos martyres, qui pondus persequētiū molestiāq; passuri, ad cœli faciē quasi in hyeme ue nerūt. ¶ At uero quoniā antiquā noui hominis Chr̄i diuinitatem istis uel his similibus testi monijs cōfirmare & cōfirmatā esse cupimus, dulcius & delectabilius eē arbitramur, si intra uniuersitatē eiusdē sanctæ ecclesię psonas illas q̄si digito demōstremus, quarū propter simi litudinē cōpetēter hic Arcturū & Orionē fecisse dicat̄, qui psonis illis posterior est hō na tus. Itaq; p Arcturū, q (ut iam dictū est) septē stellis fulget, pristinos intelligimus patres, ex q bus Chr̄us secundum carnē scilicet Abrahā, Isaac, & Iacob: eorūq; cōiuges Sarā & Rebec cā, Rachel et Liam. Istæ nāq; septē psonæ, ueluti Arcturus septē stellis fulgidus, semp uer sabātur, et nunq̄ mergebātur, id est, p omnē uitā suā, propter fidē dei peregrinādo, de loco ad locū proficiscebātur, neq; diffidētes unq̄ in terram pristinæ natiuitatis suæ reuertebātur. Nunq̄ Abrahā in Chaldæā reuersus est, cū tot in locis & interdū fame urgēte peregrinare tur: quin etiā ad seruū suū, caue (inquit) ne quādo filiū meū reducas illuc, cū de Mesopota mia loquerer̄, ubi habitabat cognatio eius, ex quo tēpore Thare pater eius de Chaldæa fu erat egressus. Quāto magis hæc uetuisset ne in Chaldæā filius suus reduceret̄? Igitur cū di cit, facientē Arcturū, perpulchrū est intelligi de deo & hoīe Christo, q̄ anteq̄ nasceret̄, & in cœlo factor stellarū, & in terra factor extitit patrū & matrū suarū, uelut septē stellarū ful gentiū Abraham & Saræ, Isaac & Rebeccæ, Iacob & Rachelis atq; Liæ. ¶ Per Orionem uero Mosen intelligimus, q nimirū sicut Orion in ortu suo (ut iā dictū est) tēpestates exci tat, & maria, terrasq; pturbat: ita ut in aduētu suo decē plagarū tēpestatibus Aegyptū quas sauit, maria diuisit, & Pharaonē cū curribus & equitibus eius submersit. Hoc uero multū ad cōmendandā maiestatē diuinitatis hominis Iesu Christi, q̄ talē Orionē fecerit, quē tan topere aduersarij eius præferebāt ei, dicentes. Nos scimus quia Mosi locutus est deus: hūc aūt nescimus unde sit. Hoc ipsum, q̄ uidelicet illū Orionē fecerit, pulchre & sapienter ipse innuit, qn̄ illis dicētibus, in lege aūt Moses mādauit nobis huiusmodi lapidare, inclināns se de orsum digito scribebat in terra, significans seipsum esse, cuius digito scriptæ fuissent tabulæ quas Moses accepit, cuius sibi insidiose obijciebatur authoritas. ¶ Post illū Arcturū & O rionē fecit & illud qd mirabiliter significat̄ dicēdo, & cōuertentē in mane tenebras, & diem nocte mutantē. Etenī qn̄ fecit talē Acturū & talē Orionē, id est, qn̄ cōdidit patres supra dictos, & Mosi dedit legē, gentes tenebræ fuerūt, qa dei notitiā nō habuerūt: sed quando fa ctus est homo, tenebras illas in mane cōuertit, quia gentes euangelica p̄dicatione illumina uit. Econtra, diē nocte mutauit, quia Iudæā in qua prius notus erat deus, cuius notitia deus est, propter perfidiā in cæcitate reliquit. ¶ Post hæc etiā & illud mirabile fecit, q̄ doctores ex gentilitate assumpsit, quorū doctrina mūdū omnē repleuit. Hoc significat subiungēdo, qui uocat aquas maris & eff undit eas super faciē terræ. Secundū literā istud fere q̄tidie est.

Arcturus & Orion.

Gene. 24

Moses v. lut Orion

Ioh. 9

Ibid. 8

Doctores ex gentibus, velut pluuia ex mari.

Aquas em̃ maris amarissimas, æthereo colore suspensas excolat & eliquat in dulcem plu-
uiarũ saporẽ, instar medicinalis cucurbitæ, quæ calore superioris gyri humorẽ & sangui-
nẽ sursum trahit. Ex quo discimus unde sunt pluuiæ. Nimirũ iuxta hãc similitudinẽ q̃ mul-
tos de profunditate seculi, de falsis & amaris gurgitibus gẽtilitati literalibus & philosophi-
cis redundantes studijs, superna gratia uocauit, eorumq; aquaticã scientiã in dulcedinẽ cœ-
Psal.64 lestis sapientiæ cõuertit, eisq; & ore loquentibus, & calamo scribentibus, faciẽ terræ, fidem
ecclesiæ, plurimis libris, tractatibus copiosis, quasi cõpluendo sufficienter inebriauit. Hinc
Psal.67 Psalmista dicit. Visitasti terrã & inebriasti eã. Item pluuiã uoluntariã segregabis deus hæ-
reditati tuæ. Quod dicit uoluntariã, hoc est, uoluntarie, nullisq; precedẽtibus meritis datã.
Dominus inquit nomen est eius. Constanter uere & fiducialiter confitendũ est coram ho-
minibus, coram regibus & corã ducibus, siue iudicibus corã cunctis gentibus, & cõtra Iu-
dæos inimicos eius, quia talis & tãtus talia & tãta faciẽs dominus est, et hoc est nomẽ eius,
quãuis ad tempus fuerit despectus, quãuis ad horã fuerit crucifixus, & in sepulchro iacue-
rit mortuus. ¶ Sed pseuerauerũt negare illũ inimici eius, dicẽtes. Nolumus hũc dominum
Luc.16 esse nolumus hũc regnare sup nos. Quid ergo sequitur? Qui subridet uastitatẽ sup robustũ
Male robusti Iudæi. & depopulationẽ super potentẽ affert. Quis uastitatẽ & depopulationẽ non audiuit illius
populi robusti & potentis? Robustus nãq; & potens præsenti loco mirabiliter dicitur, uide-
licet pro eo q̧ cũ robusta superbia, cũ potente audacia contra istũ, cuius (ut iã dictũ ẽ) nomẽ
est dñs, populus infelix cõsurrexit, non ut uere fortis contra infirmũ, sed ut uere freneticus
contra medicũ: & male robustus eiecit, male potens occidit, male robustus et male potens
post resurrectionẽ eius Apostolos eius psecutus ẽ, & eiecit atq; reppulit ipsum q̧ uolebãt
illis loqui uerbũ dei. Iccirco uastitatem sup talem robustũ, & depopulationẽ super talẽ po-
tentẽ attulit, in hoc ipsum seruientibus Romanis, multo plusq̃ fecerat famulãtibus Assy-
rijs obsequẽtibus iuditio eius Babylonis, ut & decẽ tribus in Assyrios inreuocabiliter, & Iu-
da & Babyloniã tẽpore statuto reuocandus trãsmigraret. Hoc maxie, q̧ quasi p Romanos
passus ẽ, ille robustus & potẽs fecit, hic dominus nõ parcẽdo aut cõpatiendo, sed quasi sub-
Ioha.11. ridẽdo, propter illud quod dixerãt tãq̃ cauti & prouidi, ne forte ueniant Romani & tollãt
Proue.1 Subrisio nostrũ & locũ & gentẽ, subridẽdo inq̃ iuxta q̃d in psona eius sapientia dicit. Ego quoq; in
interitu uestro ridebo, & subsannabo cũ uobis q̃d timebatis aduenerit. Propriæ subrisionẽ
possumus apellare, q̃n quis irascitur, & apertis paululũ labijs ridere se simulat, ut iræ mag-
nitudinẽ ostendat. Talibus uerbis circa dñm q nullos motus patitur, idcirco scriptura utit,
ut satis quantũ potest affirmet, q̧ dominus, quãuis natura sit clemens, nullatenus tamẽ ro-
busto & in potenti, id est peccato superbiẽti, misereatur, sed sicut item dicit scriptura. Poten-
tes potẽter tormẽta patientur exiguo aũt cõcedetur misericordia. Eũ qui talis & tãtus est
qui talia & tãta potest, cõuertitis (ait) in absinthiũ, ut cũ sit natura dulcissimus, cũcta suæ na-
turæ cõtineat dulcedinẽ, & totius iræ q̃si subridendo super uos effundat amaritudinẽ. Nũc
quasi q̃reret aliquis, quomodo uel q̃d agẽdo tã dulcẽ in absinthiũ sibi conuertere potuerint
cõuertitur ad interrogantẽ et dicit [Oderunt corripientẽ in porta, & loquentẽ perfe-
cte abominati sunt.] Vigilãter hic animaduertẽdũ est ut nõ in incertũ uel per coniectu-
rã diffiniamus robustũ illũ et potentẽ, cuius uastitatẽ siue depopulationem iuste subrideat
dulcis dominus, cõuersus in absinthiũ. Non dicit peccauerũt, siue admiserũt quippiã quod
in porta, in est in iuditijs, quæ in porta ciuitatis agi solebãt, esset corripiendum: neq; dixit im-
perfectæ locuti sunt, sed corripientem (inquit) oderunt, loquentẽ pfectæ abominati sunt.
Hoc est inremissibile peccatum: hæc robustiorum est atq; potentũ, nõ p ignorantiã siue p
Peccatum irremissibile. infirmitatẽ peccare, sed peccatũ supbie defendẽdo, corde inpœnitẽti corripiẽtẽ quoq; odis-
se et abominari illũ, q audiat loq pfectæ. i. nõ sibi placẽtia sed malis actib⁹ repugnãtia: Quis
aũt in porta corripuit, ul q̃s pfectæ locut⁹ ẽ. Corripuit q̃dẽ eos Dauid, & pleraq; pfecte lo-
cutus est, atq; iccirco oderũt illũ et abominati sunt, dicentes, q̃ nobis pars in dauid, uel quæ
3.Regũ.12. hæreditas in filio Isai: & istũ quoq; q hec ipa loquit; et cæteros pphetas oderũt & abominati
Christũ p omibus oderunt gratis. sunt. Veruntamen sicut cętera, ita & istud in uno Christo iuste corripiẽte, et pfecte loquẽte
ueraciter & indubitãter ẽ adimpletũ. Ipse em̃ loquit in Psalmo. Aduersũ me loquebãt q se-
Psal.119 debãt in porta. Itẽ. Cũ his q oderũt pacẽ, erã pacific⁹ cũ loq̃bar illis impugnabãt me gratis

Vnde

Vnde memor ipse cũ abominaret eũ & propter hæc diceret, qui me oderunt & patrẽ meũ oderũt, & deinde: nũc aũt & uiderũt & oderũt & me & patrẽ meũ, cõtinuo subiunxit. Sed ut adimpleatur sermo q in lege eorũ scriptus est, qa odio habuerũt me gratis. Christũ ergo præ oĩbus etiã hic intelligimus, quẽ oderũt corripientẽ in porta, id est, in aperto siue in publico, quẽadmodũ ipse dixit. Ego palã locutus sum mũdo: & in occulto locutus sum nihil. Et recte taliter in porta, id est, nõ in occulto corripiebat q semetipsum portã siue ostiũ dicebat, & eos q claues portarũ scientię tulerãt de iniustitia redarguebãt. ¶Ipsum solũ pfecte loquentẽ ueracitet dicamus, q peccatũ nõ fecit, nec inuentus est dolus in ore eius. Et pro ista quidẽ parte, pro isto modo pfectionis, qa nõ est inuẽtus dolus in ore eius, pfecte loquẽs recte dicatur: sed nihilominus in sapiẽtia siue doctrina solus hic est pfecte locutus, pfecte (inquã) & tã mirabilr, ut dicerẽt ministri principũ & pharisæorũ, q missi fuerant ut apprehẽderent eũ. Nunq̃ sic locutus est hõ sicut hic hõ. Sequitur. [Iccirco pro eo q̃ diripiebatis pauperẽ, & predã electã tollebatis ab eo, domos quadro lapide edificabitis, & nõ habitabitis in eis: Uineas amantissimas plantabitis, & non bibetis vinũ earũ, q2 cognoui multa scelera vestra, & fortia peccata vestra. Hostes iusti accipientes munus, & pauperes deprimentes in porta. Ideo prudens in tẽpore illo tacebit, q2 tẽpus malũ est.] Hic manifestius indicat, q̃ quãuis uerbis p̃teriti tpis utatur, dicẽdo, odio habuerũt in porta, corripientẽ, & loquẽtẽ pfecte abominati sunt diripiebatis pauperẽ, & p̃dã electã tollebatis ab eo: de futuro tñ prophetiã texit, & in uerũ pauperẽ, Christũ tendit, dum subiungit, prudẽs in tẽpore illo tacebit. At ille pauper nihil in hoc mũdo possedit. Quõ ergo illũ diripuerũt, uel quã prædã electã ab eo tulerũt? Nimirũ quãdo crucifixerũt eũ, diuiserunt sibi uestimẽta eius, & super uestẽ eius miserũt sortẽ: & hæc qdẽ p̃da magna fuit pro quãtitate sacrilegij, nõ pro quãtitate supellectilis, sed altius intuentibus p̃da illa occurrit, quã per parabolã euangelicã ipse significauit, in qua agricolæ uidẽtes filiũ patris familias, dixerunt intra se. Hic est hæres, uenite occidamus eũ, & habemus hæreditatẽ ei⁹. Pauperem ergo illũ, de quo in psalmo legitur, Beatus qui intelligit super egenũ & pauperẽ. Itẽq̃. Et persecutus est hominẽ inopẽ & mendicũ & cõpunctũ corde mortificare. Pauperẽ (inquã) id est, humilẽ Christũ diripuerũt, & p̃dã electã ab eo tulerũt, qñ plebẽ ab illo auerterũt, implẽtes mensurã patrũ suorũ regũ Israel, quos imitati sunt. Sicut eñ illi decem tribus sciderunt à domo Dauid, & à tẽplo dñi, & fecerũt eos adorare simulachra uituli, quod iã factũ fuerat, quãdo texebatur hæc prophetia: sic isti plebẽ auerterunt à filio Dauid, filio dei, & fecerunt eos credere suis mendacijs magis q̃ ueritati dei. Iccirco (inquit) domos quadro lapide ædificabitis, & nõ habitabitis in eis, uineas amantissimas plantabitis, & non bibetis uinũ earum. Vides quale experimentũ hic iam ponit supradictæ conuersionis, de qua dixit, qui conuertitis in absynthum iudicium? Nam in lege clemens dominus, exeuntibus ad bellum audiẽte exercitu taliter proclamandum esse iudicauit. Quis est homo qui ædificauit domum nouã, & nõ dedicauit eã? Vadat & reuertat in domũ suã, ne forte moriat in bello, & alius dedicet eã? Quis est homo q plantauit uineã, & necdũ eã fecit esse cõmunẽ, & de qua uesci omnibus liceat? Vadat & reuertatur in domũ suã, ne forte moriatur in bello, & alius eius fungatur officio. Hoc nimirũ pro sua dulcedine tũc iudicauit: nũc aũt cõuerso in absynthiũ iudicio contraria decernit. Domos (inquiens) quadro lapide ædificabitis, & nõ habitabitis in eis: neq; eñ captiuator tale quid indulgebat, sed & domos diruens atq; succendẽs, et uineas succidens, ædificatores atq; plantatores, quos gladio non occidet, in captiuitatẽ properare cõpellet, atq; ita neq; domos dedicabitis, quas pulchras facietis, neq; bibetis uinum de uineis amantissimis, quas ordine concitas diligenter coluistis. Quare? Quia cognoui (inquit) multa scelera uestra nõ solũ multa, uerũ etiam (quod peius est & uenia indignum) fortia cognoui peccata uestra. Nã peccata uestra non de infirmitate siue de ignorantia, sed de superba fortitudine de forti prodeunt superbia, iuxta illud in psalmo: Ideo tenuit eos superbia operti sunt iniquitate & impietate sua, prodijt quasi ex adipe iniquitas eorũ. Illam uestrã iniquitatem in proximum, impietatem in deũ, quæ non ex infirmitate, sed ex adipe prodijt, õmle fortes in peccatis, ecce breuiter depromo uobis: Hostes iusti, accipientes munus, & pauperes in porta deprimentes. Nam cum hostis ab obsistendo dicatur, subiungendo hostes iusti

Iohan. 15

Solus Christus perfecte locutus est.

Ioan. 7

Præda quam à Christo tulerunt Iudæi.

Psalm. 72

Hostes iusti.

stes iusti, accipiẽtes munus, & pauperes in porta deprimẽtes, nõ incõgruas reddidit caussas cur dixerit, & fortia cognoui peccata uestra. Vere hostes iusti, maxime illi, qui mensurã patrũ suorũ in eo impleuerũt, ut non solũ munus acciperent aduersus pauperes in porta, id ẽ, in iudicio deprimendos, quod sæpe fecerunt tam ipsi q̃ patres eorũ: uerumetiã ut sibi traderetur iustus, munus, id est triginta argenteis spoponderunt & dederunt. Ideo (inquit) q̃a taliter fortes sunt & hostes iusti, prudens in tẽpore illo tacebit: quia tempus malũ est. Reuera et in isto sermone ualde ueracẽ istũ prophetã suũ iustus ac prudens ille fecit, quãdo corã
Mat. 26 iudicibus iniquis, quia tempus malũ erat, tacuit: sicut euangelica narrat historia. Cum enim dixisset Euangelista, quia surgens princeps sacerdotũ ait illi, nihil respondes ad ea quæ isti aduersum te testificantur. Iesus aũt (inquit) tacebat, & uere tanquã prudens tacebat, sciens, quia quicquid responderet insidiantibus, in calumniã sibi uerteretur. Vnde & secundũ aliũ
Lucæ. 22 Euãgelistã dixit: Si uobis dixero, nõ credetis mihi: Si aũt & interrogauero, nõ respõdebitis mihi, neq; dimittetis. Porrò illa taciturnitas aliam utiq; significabat, qua nũc tacet illis, mandando nubibus suis, ne pluant super uineam illã imbrem, id est, probibendo suos ut ab illis cõtineant euãgelij prædicationem, quia tempus malũ, iuxta quod sapiẽtia loquitur, ne ef-
Eccl. 32. fundas sanguinem ubi nõ est auditus. Nam inde malum est ibi tempus, quia non est ibi auditus: his dictis de certa cõdemnatione hostium iusti, quia possunt esse inter eos aliqui licet paucissimi, qui errore peccãt & nõ odio iusti, cõuertitur ad eos sermo propheticus & dicit. [Quærite bonum & non malum vt viuatis, & erit dominus deus exercituum vobiscum, sicut dixistis. Odite malum & diligite bonum, & constituite in porta iudicium, si forte misereatur dominus deus reliquijs Ioseph.] Huius nimirũ adhortatio-
Reg. 12. nis fructus nõ omnino perijt, quia uidelicet & tunc tẽporis aliqui bonũ quæsierũt, ita ut di-
Rom. 11 ceret dñs ad Heliã, Reliqui mihi septẽ milia uirorũ, qui nõ curuauerũt genua corã Baal: & in tẽpore euãgelicæ gratiæ similiter factũ est. Sic enĩ inquit Aplus: Et in hoc tẽpore reliquæ
Ioseph typus Christi. secũdũ electionẽ gratiæ saluæ factæ sunt. ¶ Pulchre nimirũ nũc meminit Ioseph, dicendo, si forte misereatur dñs deus reliquijs Ioseph. Hieroboã nãq;, qui peccare fecit Israel, de tribu fuit Effraim, qui filius fuit Ioseph: cuius uita, sicut in semetipsa laudabilis extitit, sic in his quæ gessit uel pertulit typũ dñi nostri Iesu Christi prætulit, in quo reliquiæ saluæ factæ sunt Verũ ista pars quã dicit, & cõstituite in porta iudiciũ, nõ habuit effectũ. Nunquam enim uel tunc ex quo uitulos fecit Hieroboã p̃blicũ celebrauerũt iudiciũ, ut uitulos desererent, & ut redirent ad Dauid regẽ suũ: nunq̃ hoc tempore, quo Christũ crucifixerunt, ita cõstituerũt in porta iuditiũ, ut paterentur sibi publica prædicatione demonstrari de scripturis quodlibet ueritatis Christi testimonium. Sequitur ergo. [Propterea hec dicit dominus deus exercituũ dominator. In omnibus plateis planctus, & in cũctis que foris sunt, dicetur ve ve, & vocabunt agricolã ad luctũ, & ad planctũ eos qui sciunt plangere, & in omnibus vijs erit planctus, quia pertransibo in medio tui, dicit dominus.] Hoc expositione nõ indiget, quia res nota & manifesta est. Nã ut de captiuitate decem tribuum in Assyrios, de transmigratione Iuda taceamus in Babylonios, q̃bus in plateis planctus quibus in uijs nõ fuit luctus, & in q̃bus nõ fuit dictũ uæ uæ, q̃n illi hostes iusti scilicet, Christi Romana circũdati sunt obsidione: Mirũ & illud fuit, & hoc loco nõ p̃tereundũ uidetur, q̃ priusq̃ pro re ab omnibus diceretur uæ uæ, mirabili prodigio q̃dam (ut refert Iose-
Verba Iosephi. phus) in cũctis plateis & in omnibus uijs clamauit uæ uæ. Iesus (inquit) filius Anai plebeius et rusticus, quadrienniũ priusq̃ bellũ gereretur in summa ciuitatis pace atq; opulentia, cum ad festũ diẽ uenisset repente exclamare cœpit. Vox ab oriẽte, uox ab occidẽte, uox à quatuor uentis, uox in Hierlm et templũ, uox in maritos nouasq; nuptias, uox in omnẽ hunc populũ. Atq; hæc interdiu noctuq; p oẽs ciuitatis uicos clamitãs circuibat. Propter hoc plagis ad ossa usq; laceratus, ad singulos ictus respõdebat. Væ uæ Hierosolymis. Interroganti p̃fecto tũc tẽporis Albino, quis esset uel unde ortus, aut cur ista diceret, nihil aliud retulit, sed uelut orationẽ quandam meditatus, uæ uæ Hierosolymis quærebatur. Id per annos septẽ & quinq; mẽses cõtinue fecit, donec obsidionis tẽpore paululũ requiescẽs, & deinde su-
Trãsitus dñi ad Hierusalẽ. pra murũ circuens, iterũ, uæ uæ ciuitati, magna uoce clamauit. Cũ aũt ad extremũ addidisset, uæ etiam mihi, lapis tormento emissus statim peremit. ¶ Quod tandem subiungitur q̃a

pertransibo in medio tui dicit dñs, irã sonat magnã, & desertionẽ illã, quã in euãgelio signi- Lucæ, 4
ficatã eẽ animaduertim⁹, ubi cũ duxissent illũ usq; ad superciliũ mõtis, supra quẽ ciuitas illo
rũ erat ædificata, ut pcipitarẽt eũ, ipse aũt (inqt Euãgelista) trãsiẽs p mediũ illorũ ibat. Sic nã
q; transeũdo & eũdo, significabat facto, illud sine dubio futurũ, qd paulo añ in mysterio cõ
minat⁹ fuerat illis dicẽdo. In ueritate dico uobis, multę uiduæ erãt in diebus Heliæ in Israel,
qñ clausum est cœlũ annis trib⁹ & mensib⁹ sex, cũ facta esset fames magna in omni terra,
& ad nullã illarũ missus est Helias, nisi in Sarepthо Sydoniæ ad mulierẽ uiduã. Et multi le-
prosi erant in Israel sub Helizeo, ppheta, & nemo eorũ mũdat⁹ est, nisi Naaman Syr⁹. Ter-
ribiliter nanq; quasi cũ interpositiõe iuramẽti, in ueritate, innuebat illis q; nimiã famẽ uerbi
dei forent passuri, quã ptranseũdo relinqret eis: Hydria farinæ & lechito olei (qd est euãgeli
ca doctrina & grã spũs sancti) apud gẽtilitatẽ quandã uiduã nõ deficiente: Helia, i. deo dño
sc; Iesu Christo psente: & q; in lepra pcti sui morituri essent, curato Syro Naaman, i. genti
li populo per Helisei, i. Iesu Christi lauacrũ, Heliseus nãq; dei mei salus interptatur, q̃ uc; sa Vocare agricolã ad luctũ.
lus nobis est, dñs Iesus Christus. Illud tandẽ nõ ptereundũ, q; in tali pertransitiõe dñi dicun
tur uocare agricolã ad luctũ. Arbitramur nanq; hoc mira cũ rephensione esse dictũ. Quid
enĩ? Nunqd agricolæ ueraciter sicut oportet, sciunt lugere? Aut quẽ æstimare debem⁹ eẽ Esai. 11.
agricolã, nisi illũ qui ita rusticus est, ut lugendi nõ habet scientiã? Vera nãq; scientia lugen-
tes facit. Et iccirco sicut in ordine spiritũ à spũ timoris dñi, sursum terti⁹ est spũs scientiæ: ita Matt. 5
in ordine beatitudinum, tertio loco beatitudinem lugentium ponit dominus. Beati qui lu
gent, quoniam ipsi consolabuntur. Stulti igitur, qui per transeunte dño agricolã uocant ad
luctũ, & nõ potius urbanũ siue ecclesiasticũ in sancta scientia bene exercitatũ, i. qui tempo
raliũ tantũmodo & nõ spiritualiũ damna bonorũ, qui corporũ tantũmodo, & nõ poti⁹ mor
tuarũ funera lugent animarũ. Deniq; q; cũ dixisset & uocabunt agricolam ad luctũ, subiũ-
xit, & ad planctũ eos q sciũt plãgere, nõ pro suo iudicio, sed p uana illorũ dixit æstimatiõe.

FINIS LIBRI SECVNDI IN AMOS.

RAPERTI ABBATIS TVITIENSIS IN AMOS PROPHETAM, COMMENTARIORVM LIBER TERTIVS.

Ota pulchra es amica mea, dicit sponsus in Canticis. Et notũ Can. 4.
est q; sponsus ille Christus, & amica eius sancta prophetica at
q; apostolica ecclesia sit. Quæ aũt illi⁹ amicæ pulchritudo ma
ior esse potest, q̃ sensus ueritatis & scientiæ dei quæ in sacris
literis latet? Sicut enim ex collocutione dei splendida facta est Exo. 34
exterior facies Mosi, sic & Mosi & prophetarũ & Apostolo
rũ fideles animæ interiori facie sancto scientiæ spiritu illustra
tæ splenduerunt, pulchrũ & fulgidũ habentes sensum ueritat- Cur pphetę locuti sunt tã obscuræ.
tis. Itẽ sicut oportuit Mosen uelare faciẽ suã quando loqueba
tur ad populũ, uidentes enĩ Aaron & filij eius claritatẽ uultus
eius, timuerũt prope accedere: sic & Mosen & prophetas opor
tuit grossiori subtegere sensus intimi claritatẽ, quia uc; illius temporis hõies Iudæi siue filij
Israel nullatenus sustinerẽt, si sacramẽta Christi & ecclesiæ, q̃ nouerãt, planis & aptis uocib⁹
pdicarent. Quõ enĩ tunc sustinerẽt, quõ scripturas saluas esse uellent rebelles & increduli, cũ
nũc quoq; ad uidendũ uel audiendũ quippiã spũale minus impatientes sint? Hæc iccirco di
cimus, ne nobis mirũ uideatur, q; hic Amos & pphetæ cæteri tã obscure locuti sunt, iuxta
illud Psalmi. Tenebrosa aqua in nubib⁹ aeris, i. occulta scientia in prophetis. Nã hoc ipsum
q; quasi tenebrose locuti sunt, oculo fecerunt simplici, & nullã habente partẽ tenebrarum, Psal. 19.
id est, nõ propter inuidentiã, sed propter cautelã: nõ inuidendo legentibus intelligentiã, sed

Marc.7 præcauendo legentiũ malitiã, quibus nõ omnia credẽda sunt: sicut margaritæ ante porcã
Cãti.4 mittendæ nõ sunt. ¶Igitur cũ audimus dilectũ dicentẽ: Tota pulchra es amica mea, & macula nõ est in te, & deinde: surge propera amica mea, ueni de Libano, ueni coronaberis: arbitremur Christũ desiderare, ut appareat pulchritudo sanctæ scripturæ, pulchritudo ueritatis propheticæ, pulchritudo colũbæ, cuius (ut Psalmista dicit) pennæ deargentatæ, & posteriora dorsi eius in pallore auri. Et quia nõ decet, adducatur siue ueniat illa p alios, nisi per illos qui diligunt munditiam cordis. Veni (inquit) de Libano, ueni, quod idẽ est ac si dicat. Illi te tractent, qui secundũ nomen Libani, quod interpretatur candidatio, id est, mundi essent. Huiusce laboris, si digne fiat, primum breuiter exprimit, dicendo, coronaberis. Hoc satis debet esse amatori sapientiæ, quæ uera pulchritudo est sanctę ecclesię, ꝙ ipsa uidelicet sapientia coronetur. In quo enim sapientia nisi in sapiente coronabitur? Proinde sicut in psalmo dominus. Nõ nobis dñe nõ nobis: sed nomini tuo da gloriã: ita & nũc inclamantes

Psa.97

Psal.113 nõ nobis dñe nõ nobis, sed uerbo tuo, sapiẽtiæ tuæ, scripturis uerititatis tuæ, ꝑpara coronã Cœptũ pagam⁹ studij cursum. Postq̃ totiẽs dixit propheta, siue in propheta dñs. Quærite me & uiuetis, q̃rite dñm & uiuite, q̃rite bonũ & nõ malũ ut uiuatis &c. repẽte terribiliter iclamat & dicit. Ve desiderãtibus diẽ dñi, Ad quid eã vobis? Dies dñi ista tenebre & lux, Quomodo si fugiat vir a facie leonis, & vrsus occurrat ei, ingrediatur domum & innitatur manu super parietem, & mordeat eum coluber. Nunquid non tenebre dies domini, & non lux? & caligo, & non splendor in ea? ⌋Magna exclamatio, mira inuectio dicentis. Væ desiderantib⁹ diẽ dñi. Non adeo mirũ uideretur, si ita diceretur. Vę nõ

Philip. timentib⁹ diẽ dñi. Nam nõ timere, est omnino malorũ siue impiorũ hominũ: desiderare autẽ pt esse bonorũ, adeo ut Apostolus dicat: Cupio dissolui & cũ Christo esse. Deniq; talium

Prou.2 quoq; desiderium non sine quodã timore est. Quis enim gloriabitur castum se habere cor? Verũ timor ille non seruilis, sed filialis est: non pęnã habet, quia magna illi in spe consolatio est. Cum ergo dicit, uæ desiderantibus diẽ domini, quid nisi audaciã illorum percutit, qui in

Subsannatio Iudæorũ contra prophetas. se confidunt tanq̃ iusti? Non dubiũ quin ualde fatigatus illorum insania, qui erant eiusmodi, taliter inclamauerit. Quid eñ prophetis resistendo & contradicẽdo dicere soliti fuerint qualiter subsannare & irridere, suamq; cõfidentiã ostentare cõsueuerint: ex alijs colligimus scripturæ locis. Exempli gratia. Cũ dixisset Esaias. Væ qui trahitis iniquitatem in funiculis uanitatis, & quasi uinculũ plaustri peccatũ, subiunxit atq; ait. Qui dicitis, festinet, cito ueniat opus eius, ut uideamus & appropiet, & ueniat consiliũ sancti Israel, & sciem⁹ illud. Nimirũ hæc dicere est male & proterue desiderantiũ, male & stulte audientiũ. Et quis habitum male confidentis, & audacis animi satis in talibus mirari possit: qualiũ unus Sedechias percussit Micheam in maxillam, & dixit: Me ne ergo dimisit spũs domini & locutus est tibi? Sed & illud meminisse nunc ad rem pertinet, ꝙ prophetis insultabant, iuxta illud, ꝙ cantãtes & ludentes dicunt apud Esaiã: Manda remanda, manda remanda, expecta reexpecta,

3.Regũ vlti. expecta reexpecta, modicũ ibi, modicum ibi. Sic nanq; cantabant quasi desiderantes, & uelut moræ impatientes, tanq̃ non concedentes ueracem debere prophetam uideri, eo ꝙ nõ

Esa.2 cito res consequerentur uerba prophetantis, siue domini mandantis, & post uerba nimium expectantis. Sentire ergo possum⁹, qualiter uel à qualibus defatigatus siue exasperatus iste sic exclamauerit. Væ desiderantibus diẽ dñi. Ad quid eam uobis? Dies dñi, ista tenebræ & non lux. Laborat clamans, clamat laborans ut illius diei dñi, anteq̃ ueniat, sentire & effugere possimus angustiã. Nam ibi angustię peccatoribus erũt undiq;, quõ si fugiat (inquit) uir à facie leonis, & ursus occurrat ei, ingrediatur domũ & innitatur manu super parietem, & mordeat eum coluber. Multa sunt quæ ex istis similitudinib⁹ conijci possunt. Nam iuxta

sensus liter. de leone & alis vrso. historiam & scd̃m Iudæorum opinionem iste sensus uidetur: Fugientibus à facie Nabuchodonosor leonis, occurret Assuerus, sub quo Hester narratur historia: siue destructo Assyriorum & Chaldæorũ imperio, Medi, Persiq; consurgent. Cunq; regnante Syro fueritis reuersi, & præcipiente Dario ceperitis edificare domum domini, & omnẽ fiduciã habueritis in templo, ita ut requiescatis in eo, & lassas manus super parietes inclinetis: tunc ueniet Alexander, rex Macedonum, siue Antiochus cognomento Epyphanes, qui moretur in templo, & uos instar colubri mordeat: nequaquam foris in Babylone & Susis, sed intra termi-

nos terræ sanctæ. Hæc Hebræorum opinio nimis angusta est & tenuis, nec altitudinē attingit diei domini, sed neq; ad tempora Romani pertingit imperij, sub quo multo magis uē illis fuit q̃ sub Assyriorum siue Chaldæorum, Persarum & Mœdorum atq; Macedonū regnis. Referamus ergo cuncta hęc ad diē domini, ad aduentū domini. Nam terror maiestatis eius leoni & urso nō incongrue potest assimilari, præsertim cū Hieremias in lamentationibus præmittens: sed & cū clamauero & rogauero, exclusit orationē meā, conclusit uias meas lapidibus quadris, semitā meā subuertit, continuo subiunxerat. Vrsus insidians factus est mihi, leo in absconditis. Itaq; cum dicit, quomodo si fugiat uir à facie leonis, & ursus occurrat ei, in utraq; similitudine diem intelligimus domini, primū & secundum aduentū domini. Nā in primo aduentu suo tanq̃ leo super illos uenit. Deniq; occisus quidem est uelut agnus, & non aperuit os suum, sed tanq̃ leo resurrexit, & in omnem terram rugitum dedit: unde & in exordio hic idem propheta dixit. Dominus de Syon rugiet, & de Hierusalem dabit uocem suam. A facie leonis huius tunc quidem fugerunt, sed non effugerunt: nam fugere uolentibus occurrit siue occurret ursus, id est, ineuitabilis terror secundi aduentus: & merito talis ursus illis occurrit, quoniam fugerunt à facie leonis. Debuerant nanq; potius corā illo leone prosterni, id est, agere pœnitentiam ad prædicationem euangelij Christi. Sicut em̄ leo prostrato parcere dicitur homini, sic parcit Christus peccatori pœnitentiam agenti. Fugerunt ab eo tanq̃ rebelles & increduli, & fugiendo exierunt de domo domini, de ecclesia sanctorum dei, illo insequente, & uindictam exigente eius, qui effusus est super terram, omnis sanguinis iusti, sicut significauit eis, quando facto flagello de funiculis uendentes & ementes omnes de templo eiecit. Ita fugientes ille leo insequutus est, & ursus occurrit, dum & sicut prænunciauerat dicens. Erit enim pressura magna super terram & ira populo huic, uenientibus Romanis ceciderunt in ore gladij, & in omnes gentes ducti sunt captiui, & quod futurum est, uidebunt in quem transfixerunt, & de angustia auolare nō poterunt. Interea dū ita inter leonē & ursum, id est, inter iram primi & irā secundi coartantur aduentus, siue diei domini, ingrediuntur domū, & innituntur manu super parietē, confidendo in cerimonijs carnalibus, & patronū se putantes habere Mosen. Nam sup illū quasi super parietē manu innituntur, dū circūcidendo & sabbatizando in Mose gloriātur, sicut aurib⁹ nostris eos iactitātes frequēter audim⁹. Hoc sciens dn̄s, est q accuset uos (ait) Moses, in quo uos speratis. Nimirum spes illa nō uera spes, sed diaboli deceptio est. Iccirco cū dixisset, ingrediatur domū & innitatur manu super parietē, addidit, & mordeat eū coluber. Ita nanq; p̄sumētes, & Antichristus in hoc seculo seducet, & in futuro diabolus cruciare nō desinet. His dictis protinus inclamando percunctatur & dicit. Nunquid nō tenebræ dies dn̄i & nō lux, & caligo & nō splendor in ea? Acriter interrogat, districte percunctatur, sciens quia negari nō potest quod prædixerat, dies dn̄i ista tenebræ & nō lux. Sciens (inquā) confusionē esse tenebrosā caliginēq; confusam, nullāq; splendore consilij lucē, ubi dū leo fugitur, ursus occurrit, & dū uterq; declinatur, adest mordens coluber. Et bene percunctationis acrimoniā uimq; geminauit, uerbis paululū diuersis, dicendo, Tenebræ & nō lux, caligo & non splendor. ¶ Nūc (sicut iā ante diximus) dies dn̄i, nō unus, sed duo: siue aduēt⁹ dn̄i nō un⁹ tantū sunt, sed duo: alter quo iā uenit, alter sine dubio quo uenturus est. Vterq; Iudæis incredulis proueuit in iudiciū dānationis, in dānationē cæcitatis. Nam de primo, in iudiciū (inquit) ego ueni in hūc mundū, ut qui nō uident, uideant: & qui uident, cæci fiant. Et Apostolus: Cæcitas (ait) contigit in Israel & dedit illis spiritū compunctionis, oculos ut nō uideant, & aures ut non audiant. Et in Esaia. Excæca cor populi huius, & aures eius aggraua, & oculos eius claude. Item: Miscuit uobis dominus spiritū saporis, & claudet oculos uestros, prophetas & principes uestros qui uident uisiones, operiet. Et multa his similia. Porrò de secundo aduētu post multa dicit. Et suscipiet sursum, & ad terrā intuebitur, & ecce tribulatio & tenebræ, dissolutio, angustiæ, & caligo persequens, & non poterit auolare de angustia sua. Recte igitur nō contentus fuit, semel dixisse. Nunquid nō tenebrę dies domini & nō lux: sed repetiuit, & caligo & non splendor in ea: quia uidelicet in utroq; die siue aduentu domini, cū exteriori angustia tribulatiōis, intus habēt tenebras confusiōis, & in utroq; obscurātur oculi eorum ne uideāt, in utroq; sit uia illorum tn̄bræ & lubricū. Seqtur. L O di & piecifestiuitates ve. tras.

Tren. 3

Leo p̄stratis homini parcit.

Iohan. 7

Lucæ. 21
zach. 12
Esai. 8

Iohan. 5

Duo aduent⁹ dn̄i, Iudæis reprobis vterq; s damnationem
Ioh. 9.

Roma. 11
Esai. 6
Ibi. 29

Ibi. 8

ꝛ non capiam odorē cœtuum veſtrorū. Quod ſi attuleritis holocauſtomata ꝛ mu/nera veſtra non ſuſcipiam, ꝛ vota pinguiū veſtrorū non reſpiciam. Aufer a me tu multū carminū tuorū, ꝛ cantica lyre tue non audiā. Et reuelabitur quaſi aqua iudi/ciū ꝛ iuſtitia quaſi torrens fortis.] Secundū ſenſum quē à pariete paulo añ habuimus. Vbi dixit, ꝙ innitētē manu mordeat eū coluber, iſta ſatis cōgrue ſubiungūtur: Nā ſicut illic diximus, paries, cui innitunt carnales cæremoniæ ſunt. Quō aūt ſtaret ſiue innitentē ſup ſe portaret paries feſtiuitatū quas deus odiſſet? Odi em̄ (inqt) & nō ſolū odi, uerūetiā proieci feſtiuitates ueſtras. ¶ Recte ergo & nō ſine magno myſterio Paulus, cū ſtaret in cōcilio Iudæorū pro ſe rationē reddens, & princeps ſacerdotū Ananias pciperet aſtātibus ſibi, pcutere os eius, tūc dixit ad eū. Percutiat te deus paries dealbate. Cūq; qui aſtabāt dicerēt, ſummū ſacerdotē dei maledicis? Neſciebā (inquit) fratres quia princeps ſacerdotū eſt. Vere em̄ neſciebat, neq; ſcire uolebat aut debebat, ꝙ princeps ille ſacerdotū eſſet, cuius ſacerdotiū ſecundū prophetiā hāc odiſſet & proieciſſet, eo ꝙ eſſet paries, ſup quē q inniterek manu, morderet eū coluber. Necdū uero percuſſus erat, ſtabatq; adhuc paries illius ſacerdotij dealbatus: utpote ſtante tēplo pulcherrimo, ſolitaq; religione turbis locū frequentantibus atq; cōcelebrantibus, ſed poſtmodū futurū erat, ut per arma Romanorū percuteret atq; deleret eū de⁹. Ita paries ille percuſſus ex tunc neq; dealbatus, neq; ſuperinductus eſt, ut gloriā priſtinā recuperaret. Vnde poſtmodū hic idē propheta dicit. Hæc oſtendit mihi, & ecce dominus ſtabat ſuper murum litū & in manu eius trulla cementarij. Et dixit dn̄s ad me. Quid tu uides Amos? Et dixi, trullā cementarij. Et dixit dominus ad me. Ecce ponam trullam in medio populi mei Iſrael, nō adijciam ultra ſuper inducere eū. Cuncta hæc q̄ nūc reprobat dicens, Odi & proieci feſtiuitates ueſtras, & nō capiam odorem cœtuum ueſtrorū, holocauſtomata & munera ueſtra nō ſuſcipiā, & uota pinguium ueſtrorum non reſpiciam, aufer à me tu multū carminum tuorū, & cantica lyræ tuæ non audiā: cuncta (inquā) hæc, dū adhuc ſtarēt & celebrarētur, paries ſuperinductus erat & dealbatus: nunc autē palā eſt, quia proiecit ea deus. Odiſſe autem & proijcere & non adorari, humana dicitur ſimilitudine, ut nos effectū dei noſtris ſermonibus cognoſcamus. ¶ Notandū interea qualiter dixerit, ꝙ ſi attuleritis mihi holocauſtomata ueſtra & munera ueſtra, non ſuſcipiam. Mihi dixit: Non uitulis, quib⁹ ſacrificabant in Bethel & in Dan. Hoc aduerſus Iudaicam dicimus defenſionē, quoniam illi dicunt, iccirco ſic deum loqui & dicere, odi & proieci feſtiuitates ueſtras, &c. quia tunc temporis ſacrificabant uitulis quos fecerat Hieroboā. Et pulchre dicit: Aufer à me tumultum carminum tuorum, & cantica lyræ tuæ nō audiam uidelicet cantica leuitarum, quibus laudabant dominū, tumultū uocans, ſonitūq; confuſum, quia non eſt pulchra laudatio in ore pc̄tōris. ¶ His dictis qbus reprobationē manifeſte denunciat illius populi ſiue carnalis Iudaiſmi, nō ab re cōtinuo ſubiungit, reuelabitur quaſi aqua iudiciū, & iuſtitia quaſi torrēs fortis. Veraciter nanq; reuelatione indiget, nec ab alio intelligi p̄t profunditas huius iudicij q̄ ſic iudicatū & ſic factū eſt, ut fractis (ſicut iā ſupradiximus) naturalib⁹ ramis, inſerenk alij bonæ radici: nō (inq̄) ab alio p̄t intelligi, niſi ab illo cui deus p ſp̄m ſuū reuelare dignatus ſit. Vn̄ Ap̄lus, cū de hac re diu diſputaſſet, tandē ſic exclamauit: O altitudo diuitiarū ſapiētiæ & ſcientiæ dei, q̄ incōprehenſibilia ſunt iudicia eius, & inueſtigabiles uiæ eius. Nō ab re ergo (ut iā dictū eſt) Et reuelabit (inqt) quaſi aqua iudiciū, & iuſtitia quaſi torrēs fortis: quia ue; ſicut aqua latentē quidē habet originē, ſed curſum manifeſtū & cōſpicabilē: ſic profunditas iudiciorū dei incōprehenſibilis quidē eſt, ſed ex multis rebus apparentibus cognoſcitur, quia iudiciū eius in omne iuſtū eſt. Et bene cū dixiſſet, reuelabitur quaſi aqua iudiciū, addidit, & iuſtitia quaſi torrens fortis: hæc ue; innuens, quod iuſtitiæ ſiue iuſto iudicio dei nullus reſiſtere, nullus ſaltem reſpondere poſſit: quēadmodū idē Ap̄lus de hac ipſa re concertans, cū præmiſiſſet: Dicitis itaq; mihi, quid ergo adhuc quæritur, uoluntati em̄ eius quis reſiſtit? repente iuſta cū indignatione inclamauit: O homo tu quis es qui reſpondeas deo? Nūquid dicit figmentū ei qui ſe finxit, quid me feciſti ſic? An non habet poteſtatē figulus luti, ex eadem maſſa facere aliud quidem uas in honorem, aliud uero in contumeliam? Recte igitur utrunq; dixit, Et reuelabitur quaſi aqua iudicium, & iuſtitia quaſi torrens fortis: quia uidelicet ſanctæ ſcripturæ authoritas, quæ ubique iuſtitiam dei defendit, & procacem in/

Margin notes: Sacerdotiū Iudæorū piectū. Act. 23 — Proiectio Iudaicarū cærimoniarū. — Eccle. 15 — Rom. 11 — Roma. 9

eem inquisitorem proterue respondentem fortiter repellit, & humilē auditorē aliquantulū reuelatiōe suauiter instruit, quēadmodū idē aplus, ubi reppulit hominē ꝓteruū, dicēdo. O hō tu qs es q respōdes deo: cōuersus ad humilē auditorē, blandi⁹ loquitur illi dicēs. Q, si uolens de⁹ ostendere irā, & notā facere potētiā suā, sustinuit in multa patiētia uasa iræ apta in interitū. &c. Nimirū ad eandē iudicij uel iustitiæ reuelationē ꝑtinet id qd sequitur in isto propheta, cū deus ipse ꝑcūctat & dicit. L Nūquid hostias & sacrificium obtulistis mihi in deserto quadraginta annis domus Israel: Statimq; subiungit. Et portastis tabernaculū Moloch vestro & imaginē idolorū vestrorū, sydus dei vestri, que fecistis vobis Et migrare vos faciā trās Damascū, dixit dñs deus exercituū nomē eius. L Hoc (inquā) ad reuelationē ꝑtinet iudicij uel iustitiæ dei. Per hæc nāq; multū excusat deus, ꝙ nō iniuste populū illū proiecerit, uel ꝙ nō mutabilitate animi usus sit, & nouo cōsilio in eo ꝙ taliter gentē reliquerit, quā olim bonis exigentib⁹ meritis sibi peculiarē eligerit. Nunquā em̄ cor illorū cū eo rectū fuit (ait psalmus) nec fideles habiti sunt in testamento eius. Inde illos cōuincit sub interrogatione dicēdo. Nūquid hostias & sacrificiū obtulistis mihi in deserto quadraginta annis &c. ¶ Ergo nobis quoq; iudiciū & iustitiā dei in hac seueritate, qua naturalibus (ut superius iā dictū est) ramis nō pepercit, recurramus aptis oculis ad illa tempora, ad q̄ nos ꝑ pſentia dicta remittit. Egressi de terra Aegypti, transito mari rubro, statim fecerūt caput uituli cōflatilis, & ei prius altare fecerunt, q̄ deo, prius holocausta & hostias pacificas illi obtulerūt q̄ dño. Adhuc em̄ Moses in monte cū deo loquens, de tabernaculi constructione, & constituendo sacrificiorū ritu instruebat, & inter moras illas fecerūt hoc scelus: & tunc quidē Moses, quasi uindictā aliquā fecit, dicēdo, ponat uir gladiū super femur suū, ceciderūtq; in die illa quasi uiginti tria milia hominū: sed illa nō fuit uidicta uel sententia dñi, neq; em̄ dñs hæc fieri iussit, sed Moses bono zelo districte pius, pie districtus irā dei præuenire accelerauit, uindictā dei penitus auertere conatus est. At ille sciens, ꝙ nō cessarent ab huiuscemodi peccatis: illa, quam fecit Moses, uindicta contentus esse noluit, sed dixit. Ego autē in die ultionis uisitabo & hoc peccatū eorū. Item. Populus duræ ceruicis es, semel ascendā in medio tui, & delebo te. Cum ergo præmisso, & reuelabitur quasi aqua iudiciū & iustitia quasi torrens fortis, subiungit. Nunquid hostias & sacrificiū obtulistis mihi in deserto quadraginta annis: Satis excusatū se esse uult, ꝙ non nouis pro causis mutato animo nouam sententiam quęsierit uel dederit in reiectione illius populi. Et ut competenter sermo sequens coniungatur, cū dicit. Nunquid hostias & sacrificia obtulistis mihi, subaudiendū est, non, sed uitulo quem fecistis: ac deinde legendū. Sed portastis tabernaculū Moloch uestro, & imaginē idolorū uestrorū, sydus dei uestri, quem fecistis nobis. Et est sensus. Moses quidem arripiens uitulū quē fecistis cōbussit & contriuit usq; ad puluerē, sed uos in cultu idololatriæ perseuerastis, & illas uobis figuras proposuistis, quas confringere, uel cęlestes esse negare non posset, id est, sydera cœli. Hoc respiciens Stephanus prothomartyr, cū dixisset, & uitulū fecerūt in illis diebus, & obtulerūt hostiā simulachro, & lætabantur in operibus manuū suarū, continuo subiunxit. Cōuertit autem deus, & tradidit eos seruire militię cœli, sicut scriptū est in libro prophetarū, Nūquid uictimas & hostias obtulistis mihi, &c. Qualis autē illa conuersio fuit, qua deus illos ita conuertit: Nunquid hæc tota fuit intentio dei uel Mosi uitulū confringentis, ut non formā uituli, sed potius militiā adorarent uel sydera cœli: Nam cum dixisset hic, & portastis tabernaculū Moloch uestro, & imaginē idolorū uestrorū, quæ sit ipsa imago uel idolum, sequenti sermone demonstrauit, dicendo, syd⁹ dei uestri, id est luciferi, quē huc usq; uenerantur Sarraceni. Qualis ergo illa conuersio fuit: Nimirum dolenda & longe diuersa ab eo quod deus intendebat. Idem enim est ac si dicat. Deus quidem uel Moses, confringendo uitulū, hoc intendit ut potius conuerterentur ad adorandū sydera cœli, ad portandum non tabernaculū dei, quod Moses fecit ex præcepto dei, sed tabernaculum Moloch, id est, regis sui scilicet luciferi, quē honorabant ut deū, nūcupantes eū regem suū. Ex eo tempore omnia quæ fecerūt, nō deo, sed idolis fecisse monstratur. Nam quod postq̄ uitulū fecerūt, quædā domino legimus eos obtulisse, nō uoluntate, sed pœnarū metu fecerūt & eorū interfectione, qui propter idola corruerūt. Reuelatū est ergo iudiciū, uidelicet illi qui attendunt in scripturis merita rerū præcedentiū, & iccirco migrarę

Exo.19

Psal.77

Vetus Iudęorū idololatria in deserto.

Exo.32

Exo.33

Acta.7.

Deus exerci suum.

migrare (inquit) uos faciã trans Damascũ, id est, in Babylonẽ ducemini, q̃ utiq; uobis sc͠dm situ terræ est trans Damascũ. Hoc dixit dñs: hæc facere proposuit ac præfiniuit dñs. Quis uel qualis domin⁹? Vultis scire nomẽ ei⁹? Deus exercituũ nomẽ eius. Et quã ob causam p̃senti loco tali n oĩe illũ nũcupari decuit? Videlicet quia multos iudicio uel iustitiæ suæ famulantes habet exercitus, ut suus cõtra uos sermo cõpleatur. Habet exercitus Assyrioꝝ atq; Chaldæoꝝ: habet exercitus Mœdoꝝ atq; Persaꝝ, habebit exercitus Macedonum siue Græcoꝝ, habebit exercitus Romanoꝝ: p quos utiq; manifestũ omni mũdo de uobis agetur iudiciũ, & tunc uobis uæ. Sequitur eñ. [Væ uobis qui opulenti estis in Syon, & confiditis in monte Samarie, optimates capita populorum ingredientes pompatice domum Israel. Transite in Calamne & videte, & ite inde in Emath magnam, & descendite in Geth Palestinorum, & ad optima queq; regna horũ si latior terminus eorũ termino vestro est, Qui separati estis in diem malum, & appropinquatis solio iniquitatis. Qui dormitis in lectis eburneis, & lasciuitis in stratis vestris. Qui comeditis agnũ de grege, & vitulos de medio armenti. Qui canitis ad vocem psalterij. sicut Dauid putauerunt se habere vasa cantici bibentes in phyalis vinum & optimo vnguento delibuti, & nihil patiabantur super contritione Ioseph.] Manifeste istud uæ contra sacerdotes impios declamatur, illud aũt uæ supius. Væ desiderantibus diẽ dñi, cõmuniter omnibus cõtemptoribus iudicij dei declamatũ est cuiuscunq; ordinis sint. ¶ Non præterire libet hoc loco magnũ esse miraculum eloquentiæ prępollentis in scripturis sanctis: quia uidelicet cũ intellectu interno magna sit maiestas mysterioꝝ cœlestiũ, nihilominus in superficie pulcherrimũ nitet eloquiũ, tanq̃ si p̃ciosam inuenias thecã, quæ extrinsecus argentea, p̃ciosum int⁹ aurũ retineat, iuxta illud psalmi. Pennę columbæ deargentatæ, & posteriora dorsi eius in pallore auri. Quod idẽ est ac si dicat. Sãctæ scripturæ litera pulchra extrinsecus est & lucida, intrinsecus aũt multo pulchriora, multo p̃ciosiora, cõtinet spiritualis intelligentiæ mysteria. Sed nunquid ista res assertione nostra indiget? A sanctis patribus magnifice perspectum atq; animaduersum est, quod nec in isto propheta, qui de pastore assumptus est, defuerit aut desit illa, qua seculares multũ tument, eloquentia, sapientię cœlestis comes. Beatus pater Augustinus, diuini sermonis ponderator fidissimus, inter cætera locũ hunc, p exemplo tractandũ suscipiẽs. Dicendũ (inquit) mihi aliquid esse uideo & de eloquentia propphetaꝝ, ubi per tropologiã multa obtegũtur, quę quanto magis translatis uerbis uidentur operiri, tanto magis, cũ fuerint aperta, dulcescunt. Et ex illius prophetæ libro potissimũ hoc faciã, qui se pastorẽ uel armẽtariũ fuisse dicit, atq; inde diuinitus ablatũ, missumq; ut dei populo prophetaret. Cũ igitur argueret impios, supbos, luxuriosos, & ideo fraternæ negligentissimos charitatis, rusticus uel ex rustico iste propheta exclamauit dicens. Væ qui opulenti estis in Syon, & confidetis in monte Samariæ, &c. Nũquid, nã isti qui prophetas nostros, tanq̃ ineruditos & locutionis ignaros, uelut doctí desertiq; cõtemnunt: si aliquid eis tale uel in tales dicendũ fuisset, aliter se uoluissent dicere, qui tamen eorum insanire uoluissent? Quid enim est quod isto eloquio aures sobrie plus desiderent? Primo ipsa inuectio quasi sopitis auribus ut euigilarẽt, quo fremitu illisa est? Vę uobis qui opulenti estis in Syon, & cõfiditis in monte Samariæ, optimates, capita populoꝝ ingredientes pompatice domũ Israel: Deinde ut beneficijs dei, qui eis ampla spacia regni dedit, ostenderet ingratos, quoniam confidebant in nonte Samariæ, ubi q; utiq; idola colebantur: Transite (inquit) in Calamne & uidete, & ite inde in Emath magnam, & descendite in Geth Palestinoꝝ, & ad optima quæq; regna hoꝝ, si latior terminus eorũ, termino uestro est. Simul etiã cũ ista dicuntur, locoꝝ nominibus tanq̃ luminibus ornatur eloquiũ, quę sunt Syon Samariæ, Calamne, Emath magna, & Geth Palestinoꝝ. Deinde uerba, quę his adiunguntur locis, decẽtissime uariãtur. Opulenti estis, confiditis, transite, ite, descẽdite. Cõsequenter denunciatur futura sub iniquo rege appropinquare captiuitas cũ adiungitur, q separati estis in diẽ malũ, & appropinquatis solio iniquitatis. Tunc subijciuntur merita luxuriæ. Qui dormitis in lectis eburneis, & lasciuitis in stratis uestris. Qui comeditis agnũ de grege, & uitulos de medio armenti. Ista septẽ mẽbra tres bimẽbres circuitus ediderunt. Nõ eñ ait, qui seperati estis in diẽ malũ, qui appropinquatis solio iniquitatis, qui dormitis in lectis ebur-

CAP. VI.

Mira in sacris literis eloq̃ntia

Psal. 67

Aug. de doc. christiana li. 4. cap. 7.

Artificiũ eloq̃ntię in hoc p̃pheta.

ctis ebur

ctis eburneis, qui lasciuitis in stratis uestris, qui comeditis agnū de grege, qui uitulos de medio armenti. Quod si ita diceretur, esse quidem & hoc pulchrum, ut ab uno ꝓ nomine repetito omnia sex membra decurrerent, pronunciantis uoce singula finirentur: sed pulchrius factū ē, ut idē pronomini essent bina subnexa, quæ tres sententias explicarunt: unam, ad captiuitatis prænunciationē, qui separati estis in diem malum, & appropinquatis solio iniquitatis: alteram, ad libidinem, qui dormitis in lectis eburneis, & lasciuitis in stratis uestris: ad uoracitatem uero tertiam pertinentem, qui comeditis agnum de grege, & uitulos de medio armenti: ut in potestate sit pronūciantis, utrum singula finiat, & membra sint sex, an primū & tertium & quintum uoce suspendat, & secundum primo, quartum tertio, sextum quinto connectēdo: tres bimembres circuitus decentissime faciat, unū quo calamitas imminēs, alterum quo lect⁹ impurus, tertium quo prodiga mensa mōstratur. Deinde luxuriosam remordeat aurium uoluptatem, ubi cū dixisset: qui canitis ad uocem psalterij (quoniā potest exerceri sapienter à sapientibus musica) mirabili decore dicendi, inuectionis impetu relaxato, & non ad illos sed de illis loquens: Vt nos musicam sapientis à musica luxuriantis distinguere commoneret, non ait: qui canitis ad uocem psalterij, & sicut Dauid putatis uos habere uasa cātici: sed cum ad illos dixisset illud quod luxuriosi audire deberent, qui canitis ad uocem psalterij: imperitiam eoꝝ alijs quoq; quodammodo indicauit, adiungens, sicut Dauid putauerunt se habere uasa cantici. Bibentes in phialis uinum, & optimo unguento delibuti. Tria hęc melius pronunciātur: si suspensis duobus prioribus membris, circuitus tertio finiatur. Iam uero ꝙ his omnibus adijcitur. Et nihil patiebantur super cōtritione Ioseph, miro decore dictū est: Non dixit, nihil patiebantur super contritiōe fratris, sed positus est pro fratre Ioseph, ut quicunque frater proprio significaretur eius nomine, cui⁹ ex fratrib⁹ fama præclara est, uel in malis quæ pēdit, uel in bonis quæ rependit. ¶ Hæc de pulchritudine literæ præsenti loco dicta sint cum oportuna commemoratione tanti doctoris qui sanctę scripturæ uenustatem cognoscens, & cognitam esse uolēs, capitulum hoc ꝓ exēplo assumsit & quodammodo digitis suis lippientes oculos tersit, ut clare uideam⁹, ꝙ splendida comitet eloquentia sapientiam dei, loquentem in prophetis, nō intēta in eloquentiam sapiētia, sed à sapientia non recedente eloquentia. Nunc ad sensuum misteria recurramus. Væ (inquit) qui opulenti estis in Syon, & confiditis in monte Samariæ. Vtrūq; excidium siue utranq; captiuitatem denunciat. i. & duaꝝ tribuum, quaꝝ regia ciuitas erat Syon: & decē quarū metropolis erat Samaria. Cum autē dicit: Vę qui opulenti estis in Syon, non illam arbitremur solummodo denunciari captiuitatē, qua transmigrauerunt duæ tribus in Babylonem, rediture post septuaginta annos, sed multo magis illam, qua nunc dispersi sunt in toto mundo destructa ciuitate & templo, quo stante sacerdotes impij nimis opulenti erant in Syon, qui & de opulentia superbientes pauperem Christum crucifixerunt propter hoc solum: quia disputabat contra opulentam auaritiam illoꝝ. Illius nāq; temporis optimates & capita populoꝝ, Annas & Cayphas, cæteriq; principes & seniores, reuera separati fuerunt in diem malum, & appropinquauerunt solio iniquitatis, qui malo tēpore male nati) melius em̄ illis erat si nō fuissent nati) adiudicauerūt morti filiū dei, quod ueraciter fuit appropīquasse se solio iniquitatis. De illo iniquitatis solio furor præcipitē dedit pontificē, quando dicenti, adiuro te per deum uiuum, ut dicas nobis, si tu es filius dei: respōdit Iesus, tu dixisti, & ille scidit uestimenta sua, dicēs, blasphemauit: iamq; extūc nec solium illud iniquitatis subsistere, nec pontifex in eo sedere potuit. Non dubitamus, quin illi iā præsentes fuerint prophetico spiritui, ita ut uideret eos miro modo appropinquātes, imò irruentes, & impetū clamoris inordinati facientes, solio iniqtatis: quando sedente Pylato pro tribunali, & dicente: Ecce rex uester, tolle, tolle, clamabant: crucifige eum, non habemus regem nisi Cæsarem, si hunc dimittis non es amicus Cæsaris. Illius ergo temporis optimates reuera (ut iā dictum est) separati fuerunt in diem malum, & appropinquauerunt solio iniquitatis, & illis nihilominus sequētia liquet ascribi, qui dormitis in lectis eburneis, & lasciuitis in stratis uestris, qui comeditis agnum de grege, & uitulos de medio armenti. Nam & Iacobus Ap̄l's scd̄m hunc ip̄m sensum cum premisisset, agite nunc diuites, plorate ululantes in miserijs, quæ aduenient uobis postmodum subiunxit, Epulati estis super terram, & in luxurijs enutristis corda uestra. In

Iudæorum duplex captiuitas.

Mar. 14

Math 26

Iohan. 19

Iaco. 5

die occisionis adduxistis, occidistis iustum, & non restitit uobis. ¶ Cætera quæ sequũt, qui canitis ad uocem psalterij, sicut Dauid putauerunt se habere uasa cantici, bibentes in phyalis uinũ, & optimo unguento delibuti & nihil patiabant super cõtritione Ioseph: tam grauiter q̃ ueraciter eisdem congruit: quippe de quibus (ut ipse dñs testat' est) bene prophetauit
Matt 15. Esa, 29. Esaias: Populus hic labijs me honorat, cor aũt eorum lõge est à me. Et idcirco falso putauerũt se habere uasa cãtici, sicut habuit Dauid, quàmlibet clare uel alte canerent ad uocem psalterij labijs suis. Et quis illos dubitet illa nocte, qua dominum comprehenderunt, bibisse uinũ usq; ad uomitum, cum esset paschalis uespera illorum? Idcirco recte & hic redarguuntur, dicendo, bibentes in phyalis uinum. Et in Psalmo, cum ex persona ipsius Propheta loquens:
Psal. 68 Aduersum me (inquit) loquebantur qui sedebant in porta, & in me psallebant qui bibebãt
Ioseph typus Chri in cruce. uinum. ¶ Quàm maxime autem & illud uerum est quod tandem infert, & nihil patiebantur super contritione Ioseph: siquidem rite perpendas, q ipse pulcherrime censeatur nomi
Psa. 104 ne Ioseph, cuius typum prætulit, in seruum uenundatus est Ioseph, & humiliatus in compedibus & afflicti, ita ut ferrum pertransiret animam eius. Et deinde princeps Aegypti fact'
Matt. 27 Etenim dum contritus in cruce penderet dñs, nihil patiebantur super contritione eius. Deniq; ut taceam q pendentẽ irridebant q prætereuntes blasphemabant eũ, insultãtes & mouentes capita sua & dicentes: Vah, qui destruit templũ dei, & in triduo illud reædificat, salua temetipsum. Vt (inquam) hæc taceam. Illud satis indicat quam uere nihil paterẽtur sup
Ioha. 19 contritione eius, qđ cum diceret: sitio, spongiam plenam aceto, hysopo circũponẽtes, obtulerunt ori eius. Quis em̃ nõ miret, q̃ longe a cõpassione eius fuerint, qui tali in hora, tãta in angustia tali in siti: dicentẽ: sitio, potauerũt aceto? Magna igit & subtili statera ponderandũ est, q dicit: Et nihil patiebant sup cõtritiõe Ioseph. Dicat itaq; istis impijs dormiẽtibus & lasciuientibus, comedentibus & bibentibus comedendo & bibendo canentibus, & nihil super contritione Ioseph patientibus. Transite in Calamne & uidete, & ite in Emat magnã, & descẽdite in Geth Palestinorum, & ad optima quæq; regna horum si latior terminus eorum termino uestro est. Et quidẽ satis scitis, q regnorum omniũ uniuersitas termino uestro. i. terra repromissionis, latior sit: sed aliter scire habetis sed oculis uestris uidebitis, inuiti & longa ad uidẽdum captiuitate detẽti. Hæc irrisio talis ẽ, acsi cum quis mergitur in caminum ignis, dicatur ei: Vade & uide utrum caleat: aut si illi, qui in mare proijciendus est, dicatur: Vade & uide utrum profundum sit. Calamne ciuitatem Persidis. Et Emath magnam, quæ nunc Antiochia nominatur, magnam uidelicet ad distinctionem minoris Emath, quę appellat Epyphania, & Geth Palestinorum & optima quæq; regna horum, satis est dixisse pro cunctis gentibus, ad quas ducendi erant captiui, de qua uidelicet captiuitate & ꝓtinus subiungit.

[Quapropter nũc migrabũt in capite trãsmigrantiũ & auferet factio lasciuiẽtiũ.]

Transmigrantiũ caput Iudæi. Quid enim est dicere, in capite transmigrantium nunc transmigrabunt, nisi ac si diceret: mirabilius imò miserabilius, & maiori cum speculo totius orbis migrabunt quã migrauerunt unq̃ homines alij siue populi quicũq; transmigrauerunt siue trãsmigraturi sunt? Siquidem multi uicti, alijs uincentibus, de suis sedibus migrauerunt, & captiui ducti sunt: sed isti ita caput fuere & sunt oĩm transmigrãtium, ut nullius unq̃ transmigratõis tale fuerit uel esse potuerit miraculum. Quod ipse Ioseph' perpendens, cũ excidium illorum miserabile meritasq; illorum miserias describeret: singillatim quidem (ait) iniquitates eorum narrare nõ potero, ut autẽ breuiter dicã, neq; aliam ciuitatem unq̃ talia perpessam esse puto, neq; ullam nationẽ post memoriam hoĩm malitiæ ferociorẽ fuisse. Itaq; (inquit) in capite trãsmigrantiũ nũc migrabunt. i. pro qualitate & quãtitate transmigratõis, oĩm transmigrãtium siue captiuorum eminẽtissimi & notissimi erunt. Et quidem, qm̃ dicit, nũc migrabũt de captiuitate, quæ tunc instabat, decem tribuũ recte intelligit dictũ: sed nihilominus, imò multo amplius, de ista postrema captiuitate est sentiendũ, qua Iudæi ducẽtibus Romanis captiuati & dispersi sunt. Neq; em̃ ista latebat spiritum propheticum, cum tota sine dubio propheticæ speculatõis intentio maxime spectaret in Christi aduentum. Et auferetur (ait) factio lasciuientiũ. Factio, cõ
Factio lasciuientium. iuratio, ul' consensus est malorum. Coniurasse autem uel consensisse illos in Christi necem, notum est, agentibus pontificibus, & senioribus qui turbis persuaserunt, & hoc cum nimia nimisq; crudeli lasciuia, siue lasciua crudelitate, qua illũ nocte illa illuserunt, colaphizãtes, ala

pis

pis cædẽtes, conspuentes, genas illius uellentes, spinis coronãtes, & ad ultimũ crucifigen-
tes. Ergo quãt, auferetur factio lasciuientium, magnam denunciat futuram imbecillitatem
illorum qui fecerũt ea quæ iam dicta sunt. Videlicet in eo, quod (sicut nunc uidemus) factiosi esse
nequeant, cõspirare siue cõiurare nõ ualeãt, ut quenq̃ illorum qui inuocãt Christũ interficiãt.
¶ Et quidem tempore, quo Christum interfecerũt, iam ita diminuti capitis erant, ut de semetipsis
iudices nõ haberent. Vnde & Pylato dicente: Accipite eum uos, & secundum legem uestram iu
dicate. Responderũt: Nobis nõ licet interficere quenq̃: uerum tamẽ adhuc ita factiosi erãt &
esse poterant, ut concilium colligerent, & coram Romanæ potestatis præside petẽdo illum
crucifigi, tumultum facere auderent: & deinde quosdam ex illis sapientibus & prophetis,
quos post resurrectionẽ suã misit ad illos, occidere, crucifigere, in synagogis suis flagellare,
& de ciuitate in ciuitatẽ persequi auderẽt. At uero post annos quadraginta duos migrauerũt
(sicut iã dictũ est) in capite trãsmigrãtiũ, & ex tũc sic eorum ablata est factio, ut iã fremere siue
aduersus dñm & aduersus Christum eius palam assistere nõ audeãt, uidẽtes publice cõtra se
& circa se adorari Christũ, & esse dñm, iuxta illud: Dñare in medio inimicorum tuorum. Sequit.
[Iurauit dominus deus in anima sua, dicit dominus deus exercituum. Detestor
ego superbiam Jacob, & domũ eius odi, & tradã ciuitatẽ cum habitatoribus suis]
Mirum dictũ est, quod iurauit, dominus, & hoc in anima sua: non quod deus animam habeat, sed
quo humanis loquitur affectibus, quid iurauit dominus deus in anima sua? Videlicet quod de
testor superbiam Iacob & domũ eius odio habeat, sicut & in Esaia dicit: Neomenias & sab
bata uestra & dies festos odiuit anima mea: & quod tradat ciuitatẽ cũ habitatoribus suis. ¶ Quod
dixerat, detestor ego superbiam Iacob, repetiuit, & quæ fuerit superbia Iacob, exposuit di-
cendo, & domũ eius odi, domũ eius .i. templũ quod singulare tunc erat, superbiam eius fu
isse dicit. Hoc ita esse ex aliis eiusdem dñi dei uerbis apud Ezechielẽ cõprobatur: Ecce ego
(inquit) polluã sanctuariũ meũ, superbiã imperii uestri. Nimirum hoc uel illud nõ diceret dñs
deus, nisi superbiam intolerabilem deprehendisset illos habere propter templũ illud. Gloria-
bãtur enim in templo dei gloriatiõe peruersa, dum nõ quærerẽt, aut curarẽt, ut in templo suo
glorificaretur deus, & in despectum omnium gentium spiritus illorum erigebatur propter templũ
illud, propter nomen illud quod apud illos deus uerus nominaretur, licet non honoraretur
¶ Hanc superbiam detestari se & odisse iurauit dñs deus in anima sua .i. in semeipso, quoniã
neminẽ (ut Ait Apostolus) habuit, per quem iuraret, maiorem. Hoies enim per maiorẽ sui iurãt,
& omes cõtrouersiæ eorum finis ad cõfirmationẽ est iuramẽtũ. Poterat aũt credi uerbo eius,
etiam si nõ iurasset. At ipse abundantius uoluit ostendere immutabilitatẽ cõsilii sui. & idcir
co interposuit iusiurandum, ut per duas res immobiles, quibus impossibile est mẽtiri deum
fortissimũ solatium habeamus. Firmissimam igitur fidem teneamus de reprobatione (ut ait
Apostolus præcedentis mandati siue sacerdotii uel templi ueteris, & de introductione me-
lioris spei, quod uidelicet illud deus cum odio reprobauerit: fidem autem euangelicam cum di
lectione approbauerit. Sub eodem iuramento confirmatur id quod subiungit, & tradam ci
uitatẽ cum habitatoribus suis. Nec utiq; leuis aut parua debuit esse traditio, quam ita cõmi-
natus est nõ sine interpositiõe iuramẽti. Sed & cætera quæ sequũt sub eodẽ iuramẽto denũ
ciantur. [Quod si reliqui fuerint decem viri in domo vna, & ipsi morientur. Et tol
let eũ propinquus suus, & comburet eũ, vt efferat ossa de domo, & dicet ei qui in pe
netralibus domus est. Nunquid adhuc est apud te? Et respondebit: Finis est. Et
dicet ei. Tace, & non recorderis nominis domini. Quia ecce dominus mandauit,
& percutiet domũ maiorem ruinis, & domũ minorem scissionibus.] Memoriter te-
nendũ est, quod supra dixit: Subuerti uos sicut subuertit deus Sodomã & Gomorrhã, & nõ re
distis ad me. Ecce hic in subuersiõe aliquid est seueritatis plusq̃ illic. Vbi enim de faciẽda sub
uersione Sodomorum sermo erat, cũ ad ultimũ dixisset Abrahã. Quid si inuẽti fuerint decẽ iu
sti? nõ delebo (ait dñs) propter decẽ. Nũc aũt hic dicit: quia si reliqui fuerint decẽ uiri in do
mo una, & ipsi morient. Reliquos hic intelligimus iustos, sicut & supius ubi dictũ est. Vrbs
de qua egrediebant mille, relinquent in ea centũ: & de qua egrediebant centũ, relinquent in
ea decẽ. Nimirum uerbis istis cũ dicit: si reliqui fuerint decẽ uiri in domo una & ipsi moriẽtur.
Hoc denũciat quod nullã iustorum & iniustorum discretionem in ira sua foret habiturus: sed iustos
 pari

Superbia Iudæorum erat tẽplũ quod habebant.

Iuramẽtũ dei.

pariter & iniustos Iudæos una mortis sentētia dānaturus. Hoc ipsum in Ezechiele uerbis
Ezech. 21 manifestioribus comprobatur, ubi dicit dñs deus. Ecce ego ad te, & etiam gladium meū de
Quæstio. uagina sua, & occidam in te iustum & impium. ¶ Quid igit? Num suæ deus oblitus est iu-
stitiæ, cuius illum memorem esse uolens Abraham, stetit coram domino & appropinquās
Gene. 18 Nunquid (ait) perdes iustum cum impio? Itemq; ait: Si fuerint quinquaginta iusti in ciuita-
te peribunt simul: & nō parces loco illi propter quinquaginta iustos si fuerint in eo? Absit
à te ut rem hanc facias & occidas iustum cum impio, fiatq; iustus sicut impius. Non est hoc
tuum qui iudicas omnem terram. Annuit dñs, & dimittā (inquit) omī in loco propter quin
quaginta, nō delebo si inuenero ibi quadragintaquinq;, nō ꝑcutiā propter quadraginta, nō
faciam si inuenero ibi triginta, nō interficiam propter uiginti, non delebo propter decem.
Responsio. Num (inq̄) tātæ suæ ꝓpitiationis oblitus est, cum dicit, ꝙ si reliqui fuerint decem uiri, & ipsi
Rom. 10 morientur, non in ciuitate, sed in domo una? Non utiq;: sed iusti illi nimium sunt iniusti. Re
liqui illius iuste sunt relicti: quia taliter iusti sunt, ut suam iustitiam statuere uolentes, iustitiæ
dei non sint subiecti, sicut Apostolus dicit: Testimonium enim perhibeo illis, ꝙ æmulati-
onem dei habent, sed non secundum scientiam. Ignorātes enim dei iustitiam, & suam quæ
rentes statuere, iustitiæ dei non sunt subiecti. Quæ nam sit illa iustitia dei, manifestans cōti-
nuo subiungit: Finis enim legis Christus ad iustitiam omni credenti. Iustitiam hancq̄ rebel
Implacabile Iudæorum odiū cōtra Christū. li, quanq; pertinaci odio forent concepturi. s. Christum cuius ex fide iustificati sunt omnes
sancti & iusti, miro modo insinuat, cum dicit: Et tollet eū propinquus suus & comburet eū,
ut efferat ossa de domo, & dicet, ei qui penetralibus domus est. Nunquid adhuc est apud te?
& respondebit, finis est. Et dicet ei: Tace, & non recorderis nominis domini. ¶ Legat qui
uult historiam Iosephi, ubi excidium Hierosolymorum describit, & sciet q̄ ueraciter pro re ꝑ
dictum fuerit malum illud sermonibus huiuscemodi. Tollet eum propinquus suus, & com
buret, & dicet: Nunquid adhuc est apud te? & rñdebit: Finis est. Neq; enī modº aut nume
rus erat intus morietium, & fame pereuntiū, nec sufficere poterant uiui mortuis efferendis.
Cum autē scrire possint nec dissimilare ualeant. Hoc illis accidisse propter sanguinem Iesu
Christi: mirum ualde est, ꝙ indomabili corde & tunc dixerunt, & nūc usq; dicūt: singuli ad al
terum, tace & nō recorderis nominis domini, nominis eiusdē Iesu Christi, quē deū & dñm eē
publica confessiōe confitentur Christiani. Malunt dānati esse, & dānationē æternam expe
ctare, q̄ cōfiteri uel audire nomen huius dñi, suffusi mirabiliter felle amaritudinis, odiumq;
Iustitiæ carnis. spirantes implacabile contra nomen domini nostri Iesu Christi, gentiūq; inuidentes saluti.
¶ Attamē iusti sibi esse uidētur nonnulli ex eis, obseruando iustitias carnis, & profitendo
præcepta decalogi, quę sunt non habere deos alienos, non facere sculptile, nō assumere no
mē dñi inuanum, sabbata custodire, patrem & matrē honorare, nō occidere, nō mœchari,
nō furtū facere, nō loqui falsum testimoniū, nō cōcupiscere. Sed qualis est hæc iustitia illorum
cū illū oderint, per quē unū & solū iustificātur omēs, quicūq; ueraciter iusti sunt? Illū unū
Ezech. 22 quærit deus ubi sit uel apud quos cōmoretur, ut parcat illis: & quia nō est apud illos, idcirco
super eos indignationē suā effudit. Quemadmodū apud Ezechielē ipse dicit: Et quęsiui de
eis uirum, qui interponeret sepem, & staret oppositus cōtra me: propterea ne dissiparē eos.
& nō inueni, & effudi super eos indignatiōē meā, & in igne irę meę cōsumpsi eos. Igit mo
Ibidem. 21 rientur (ait) etiā iusti, siue (ut apud eūdē Ezechielē) & occidā (inquit) in te iustū & impium:
etiā si in domo una reliqui fuerint uiri decē. Morient (inquā) quia ecce dñs mandauit, id est
Domus maior & domº minor Per prophetas locutus est: & sermonē suū cōplens, percutiet domū maiorē ruinis & domū
minorē scissionibus. Maiorē domū decē tribus quæ appellabātur tribus Israel, domum mi
norē duas tribus dicit, quæ regebātur à stirpe Dauid. Et hoc in percussione domus utriusq;
notandū, qd maiorē ruinis, minorē uero scissionibus ꝑcutiendā fore dicit. Nam Israel, quia
maiora peccauerat, feritur ruinis: domus autem Iuda, in qua erat templum (& quæ minora
peccauerat, nō ruinis ꝑcutitur, sed scissionibus, dū septuaginta annorum captiuitate retinet.
¶ Sed ecōtra potest dici: quia domus Iuda maiora peccauit. Nam & apud Ezechielem cū
Ezec. 16 præmisisset dñs. Fili hominis notas fac Hierusalē abominationes suas: Deinde inter cętera
dicit: Et Samaria dimidium pctōrum tuorum non peccauit: sed uicisti eā sceleribus tuis, & iustifi
casti sorores tuas, Sodomā uidelicet & Samariā, in omībus abominatōibus tuis q̄s operata es.

Ergo

Ergo & scissiones domus Iuda maiores intelligi conuenit ruinis domus Israel. Quod ut li quido clarescat, non illam tñc captiuitatem septuaginta annorum, sed illam potius attendam⁹ qua nunc in oẽs gentes Iudæi Romano excidio dispersi sunt. Tunc nanq; domus Iuda nec scissionibus tantum, nec solũmodo ruinis, sed & scissionibus & ruinis percussa est: quia ciui tas Hierusalem ut rueret, primũ in semetipsa scissionibus percussa est. Tito nãq;, ut refert Io sepus, adhuc apud Alexandriam imperium disponente, contigit etiam seditionẽ, quæ apud Hierosolymã erat, auctam trifariam diuidi, ducibus Eleazaro Iohanne & Symone, quorũ Eleazarus superiora, Symon autem inferiora ciuitatis loca, Iohannes uero media tenebat. His ducibus à seditione nunq̃ quiescentibus, quàm miserabilibus domus Iuda scissionib⁹ percussa fuerit, qui plenius nosse cupit, narrationẽ iam dicti legat historiographi. Porro iu stitiam quoq; iudicij dei, quæ domũ illam tantis scissionibus percussit, scire desideranti prius animaduertendum est, in quo domus hæc minor, id est, domus Iuda, domũ maiorem scili cet domũ Israel peccando superauerit, sicut supra diximus cum testimonio Prophetæ di centis ad Hierusalem, & Samaria dimidiũ peccatorum tuorum non peccauit, sed uicisti eam sce leribus tuis. ¶ Peccata siue scelera utriusq; confitenda & comparanda sunt, ut appareat q̃ ue raciter dictũ sit. Et Samaria dimidiũ peccatorum tuorum nõ peccauit: Nimirum pctã Samariæ fue runt, q decem tribus, quorum Samaria metropolis extitit, sciderunt sese à domo Dauid, & ne gauerunt eum dicẽtes: quæ pars nobis in Dauid, uel quę hæreditas in filio Isai, & sicut Da uid negauerunt, ita deũ quoq; relinquentes, uitulos aureos pro deo coluerunt. At uero pec cata Hierusalem ista fuerunt, quod Christum filium dei uerum Dauid, & secundum carnẽ fi lium Dauid, & scdm diuinitatẽ dñm Dauid: Christũ (inquã) deũ & hominẽ, regẽ & salua torem, nõ solũmodo dixerũt, nõ est nobis pars in isto filio dei, filio Dauid, sius nõ habemus regem nisi Cæsarẽ: uerum etiam pro illo dimitti sibi petierũt Barrabam seditionis authorẽ. Ista si rite considerentur, reuera dimidiũ Samaria nõ peccauit: quia uidelicet quanto iste deus & homo filius Dauid maior eodẽ patri Dauid, tanto pctm ĩ quod in eum admissum est maius debet estimari: præsertim cũ Hierusalem nõ solũmodo negauerit hunc, sicut Samaria nega uit Dauid: uerũetiã occiderit, & pro eo Barrabã (sicut iam dictũ est) seditõis authorẽ dimit ti sibi petierit. Idcirco qm̃ taliter se scidit à regno Iesu Christi filij Dauid: nimirum ualde iu sto iuditio scissionibus percussa est ita ut in malum suum sese à regno Romanorum scinden do uictores orbis terrarum contra se concitaret: &, quod ualde mirũ fuit, foris obsessa, intus tripharium, ut iam dictũ est, scissa magis seditionibus quàm obsidione deperiret. Sequitur.

L Nunquid currere queũt in petris equi, aut arari potest in bubalis. Quoniam cõ uertistis in amaritudinem iudicium, & fructum iustitie in absynthium. Qui letami ni in nihili, q dicitis. Nũquid nõ in fortitudine nostra assumpsim⁹ nobis cornua?

Ad qd istas silitudines equorũ & bubalorũ, induxerit, ipse pene exposuit, dicendo: qui læta mini in nihili, qui dicitis: Nunquid nõ est in fortitudine nr̃a assumpsimus nobis cornua. Va nitatẽ atq; superbiã miro hic mõ percutit, interrogãdo de equis & bubalis. Irridet illos sapiã dei qui cõfidũt in curribus & in equis, sicut eo tpe cõfidebat Ephraim, & qui supbiæ cor nubus arrecti is steterũt cõtra fortitudinẽ cœli sicut in Psalmo testat iste Christus p os pphe tæ: Circũdederunt me uituli multi, tauri pingues obsederunt me. Irrisio grauissima sonat in uerbis huiuscemodi. Idem eñ est ac dicat sapientia spiritus prophetici. Vos quidem, prædi cente me, q maior domus ruinis, & minor scissionibus percutienda sit: nihilominus equitã do cõtenditis esse similes Aegyptijs atq; Assyrijs, sed uos bene scitis q equi currere possunt in petris. Hoc dixisse satis est, subaudiri eñ potest id, q longe superius dixit: quia fuga à ue loce peribit, & nõ poteritis effugere. Multis aduersitatũ prępediti offendiculis, sicut equi ue stri nõ queunt currere in petris. Habetq; talis dictio mixtũ cum se ueritate iocũ, cũ dicitur. Lætantibus in equis, uos reuera lætamini in nihili, quia uestri equi nõ queunt currere in pe tris. i. fallaces ad salutẽ erunt uobis in tpe angustiæ, quando ruinis & scissionibus feriemini. ¶ Item q dicit aut nunquid errari pt in bubalis: si respicias qd subsequitur, qui dicitis. Nun quid nõ in fortitudine nostra assumpsimus nobis cornua, nihilominus iocũ in uerbis habet amarum, & ad illum pertinẽtẽ risum, de quo sapiã: ego quoq; (inqt) in interitu uestro ridebo⁹ Idem est ac si dicat: Qm̃ estis supbi, quapropt (sicut supradictũ est) iuraui in aĩa mea, dicẽs

Hierusalẽ à scis sionibus & rui nis pcut. a.

Grauius pecca uit Hierusalẽ q̃ Samaria.

3. Regum, 12

Psalm. 21

Supra, 5

Bubali super bi Iudæi

Prouer. 1.

Detestor ego superbiam Iacob, & domū eius odi: quoniā (inquā) in fortitudine uestra cor
nua uos assumpsisse dicitis, eritis ergo mihi sicut bubali, qui tam indomiti sunt, ut iugū cer-
uicibus nō recipiant, & cum syluestres boues sint, noluit propter feritatem uomere scinde-
Mat .11. re terrā. Ite uos mihi eritis, uti-ꝗ inutiles operi uel regno dei, uobisq; euagātibus atq; disper
Idem.21 sis, adhibebo mihi boues alios, boues domitos, dicāq; illis: tollite iugum meū super uos, &
Rom.10 regno dei fructū operabūtur, iuxta illud: Amen dico uobis: quia auferetur à uobis regnū
dei, & dabitur genti facienti fructus eius. Reuera dicunt isti bubali: Nūquid nō in fortitudi
ne nostra assumpsimus nobis cornua, dū quærentes suā statuere iustitiam, iustitiæ dei non
sunt subiecti: & pro hac feritate conuertunt sibi in amaritudinē iudiciū, & fructū iustitiæ in
absynthium, quæ herba amarissima est. Nam quia suā (ut iam dictū est) statuere uolētes iu
stitiam, proijciunt à semetipsis Christi iugum, merito ama℞, id est, sine misericordia ferūt iu
dicium: & quia dulcedinem iustitiæ dei nō querūt, iustitiæ suæ metūt absynthiū: ut nec sal
tem in isto seculo requiem habeant, uel in terra sua commanere ualeant. Vnde & sequitur:
⌊ Ecce ego suscitabo super vos domus Israel, dicit dominus deus exercituum, gē
tem, & conteret vos ab introitu Emath, vsq; ad torrentem deserti ⌋ Hec est amari-
ritudo iudicij quam biberunt, ꝙ in isto quoq; seculo contriti atq; subuersi sunt, à principio
usq; ad finem, à capite usq; ad caudam, à terminis terræ suæ, qui solem respiciunt usq; ad tor
rentem deserti, quod occidentem respicit, id est, ab Emath (quæ & ab Epyphania dicitur ab
Antiocho cognomentum epyphanes nomen sortita) usq; ad rinocruram, inter quam & pe
lusium, riuus Nili, siue torrens de heremo ueniens, mare ingreditur. Sicut dictum, ita & fa-
ctum est: quia de cunctis terminis suis contritus atq; subuersus est Israel. Primū decem tri-
bus ab Assyrijs. Deinde Iudam & Beniamin à Chaldæis atq; Romanis. Illa cornutorum si
ue iugum ferre recusantiū bubalo℞ contritio siue subuersio, qualiter futura, qualibus uel
quātis incremētis ad cōsummationē puctura foret, sequētia ꝓphetę dicta ꝓsignāt. Ait em̄
CAP. VII. ⌊ Hec ostendit mihi dominus deus. Et ecce fictor locuste in principio germinan
tium serotini imbris, & ecce serotinus post tonsionē gregis. Et factum est, cum cō
summasset comedere herbam terre, & dixi: Domine deus propitius esto obsecro
Quis suscitabit Iacob quia paruulus est: Misertus ē aūt dn̄s sup hoc: sed & istud
nō erit dixit dn̄s deus. Hec ostēdit mihi dn̄s deus, & ecce vocabat iudiciū ad ignē
dn̄s deus. & deuorauit abyssum multā & comedit simul partē, & dixi. Domine deus
quiesce obsecro. Quis suscitabit Iacob quia paruulus est: Misertus est dominus
super hoc, sed & istud non erit, dixit dominus deus. Hec ostēdit mihi, & ecce domi-
nus stās super mu℞ litum, & in manu eius trulla cementarij, & dixit dominus ad me
Quid tu uides Amos: Et dixi. Trullā cemētarij, Et dixit dn̄s ad me Ecce ego po
nā trullā in medio populi mei Israel. Non adijciā vltra sup inducere eū. & demoli
entur excelsa idoli, & sanctificationes Israel desolabuntur. ⌋ Tres istæ ostensiōes si-
ue uisiōes agnoscēdæ sunt: & idcirco totū ꝑsens capitulū posuimus, ut ꝑsentior sit intellect⁹
re℞, q̄ futuræ ꝓmonstrabant. i. triū incremēto℞ mali siue cōtritiōis atq; subuersiōis iam di-
Tria icremēta ctæ, quæ de sacris historijs nota habent. Illa nūc incremēta prius cōmemorāda sunt, & tunc
mali Iudæo℞. demū ꝑsentis lr̄æ calcāda uestigia: ¶ Primū fuit, ꝙ ascēdit rex assyrio℞, & trāstulit Israel in
4Reg.18.19 Assyrios, nec multo interiecto tpe ascendit ad uniuersas ciuitates Iuda munitas, & usq; ad
4. Regū. vlti. Hierl'm ꝑuenit, sed nō præualuit, dicēte dn̄o ad Esaiā: Ponā circulū in narrib⁹ tuis, & hamū
in labijs tuis, & reducā te in uiā per quā uenisti. Venit em̄ angel⁹ dn̄i in nocte illa et ꝑcussit
Hier e.vlti. castra Assyriorū centū octoginta quinq; milia. Scdm fuit, qn̄ uenit Nabuchodonosor rex
Matth.24. Babylonis ipse & om̄is exercitus eius in Hierl'm & cœpit eā, & succendit Nabuzardā prin
Lucæ.19 ceps exercitus domū dn̄i, & domū regis & murū in circuitu destruxit om̄is exercitus Chal
Fictor locustæ dæo℞. Tertiū fuit, ꝙ uenerūt Romani, & tulerūt locū & gentē, templū & ciuitatē, ita ut nō
relinqueret lapis super lapidē. Ho℞ futuro℞ miræ imagines huic ꝓphetæ tribus istis osten
sionibus præmonstratæ sunt. ¶ Cum em̄ dicit: Hec ostēdit mihi dn̄s deus: Et ecce fictor lo
custæ, uentu℞ intelligit & intelligi uult exercitū Assyrio℞ pro multitudine simul & uanita
te breuis & transilientis uitæ locustis cōparabilem, nihilominus & pro depopulatiōe cūcto℞
nascētiū, quā facturi erāt in morē locusta℞. Huius nimirū locustę fictor ē dn̄s, fictor in q̄. i.
crea

creator est idem qui magnorum. i. sanctorum siue electorum hominum conditor & deus. Nec uero indigne fictor presenti loco dicitur: qa uidelicet taliũ exiguitas hominũ, qui æternam gloriã non quærentes uanitatẽ huius seculi breui saltu pertransierunt: taliũ (inquã) paruitas siue exilitas hoc meretur, ut eorũ nõ conditor sed fictor dicatur deus. Hinc apud Esaiã legimus. Qui sedet super gyrum terræ, & habitatores eius sunt quasi locustæ. Et cur uel q̃ recte hoc dixerit: post aliqua breuiter aperit dicens Israeli, cui prælocutus fuerat, & tu Israel serue meus Iacob quẽ elegi: semẽ Abrahã amici mei in quo apprehendi te ab extremis terræ, Ventilabis eos & uentus tollet & turbo disperget eos. Nam qui leui euentu & in breui multitudo hominũ uanitatẽ sequẽtiũ tollitur & perit memoria eorũ: sicut nonnunq̃ flante uento locustã arreptã, & in mare, iubente dño, proiectã legimus: recte & Assyrij, & quilibet eiusmodi hoĩes locustarũ noĩe designãtur. ¶ Qđ aũt cũ dixisset, ecce fictor locustæ, in principio germinantiũ serotini imbris, tp̃s indicat, q̃ illa locusta uenerit. i. qñ cũcta uirent, & parturit oĩs ager, & diuersarũ arborũ flores in sui generis poma rũpuntur, cunctarũq; abundantiã rerũ flores arborũ atq; herbæ segetũ pollicentur. Nimirũ illo tp̃e deuastari quasi tõderi est, ut ablata pulchritudine rerũ, nuda inopia uelut manifestũ in fronte pareat caluitiũ. Idcirco quia post eandem depopulationẽ sufficiens ubertas reddita est, siue tunc tp̃is dñs Ezechiæ per Esaiã loquens: tibi aũt (inquit) erit hoc signũ, comede hoc anno quæ sponte nascũtur: & in anno scđo pomis uescere, in anno aũt tertio seminate & metite & plantate uineas, & comedite fructum eorum. Iccirco (inquam) cum dixisset in principio germinantiũ serotini imbris, subiunxit: Et ecce serotinus post tonsorem gregis: subauditur Sennacherib. Nã q̆ dictũ est, in anno autem tertio seminate & metite, supplementũ quidẽ sed serotinũ fuit, & hoc post tonsuram gregis, id est, post deuastationẽ Sennacherib. Hunc tonsorem siue tonsuram Esaias acutam nouaculam uocat, quæ pilos omnes & capillos Israeletici corporis radit. In die illa (inquit) radet dominus in nouacula conducta, in his qui transflumen sunt in rege Assyriorum caput, & pilos pedum, & barbam uniuersam. Iam cuncta uastauerat, iã uniuersas ciuitates Iuda munitas cœperat, & Hierusalẽ quæ sola erat residua tonsor ille obsidebat, ut post tonsuram siue rasuram caput quoq; præcideret, cũ (sicut scriptura refert) orauerunt Ezechias rex & Esaias filius Amos propheta aduersus blasphemias eius, ac uociferati sunt usq; ad cœlũ. Hoc est qđ protinus ait: Et factũ est cũ consummasset comedere herbã terræ, & dixi: Dñe deus propitius esto obsecro. Iuxta metaphorã locustæ dixit: cũ consummasset comedere herbam terræ. i. cũ iã omnia deuastasset, & terrã operiẽs exercit⁹ multitudine. Qđ se dixisse narrat: dñe deus propitius esto obsecro. Futorũ erat ut dicerent Ezechias rex, & Esaias propheta, orantes (ut iã dictũ est) & uociferantes usq; ad cœlum. Item q̆ hic ait: Misertus est dominus super hoc, sed & istud non erit, dixit dominus, futurũ erat ut fieret. i. ut misereretur & sic loqueretur dñs. Illic etẽ ita scriptũ est. Quã ob rem hæc dicit dominus de rege Assyriorum. Non ingredietur urbẽ hanc, nec mittet in eã sagittã, nec occupabit eã clypeus, nec circũdabit eã munitio. Per uiã qua uenit reuertetur, & ciuitatẽ hãc nõ ingredietur dicit dñs, protegãq; urbẽ hanc, & saluabo eã propter me, & propter Dauid seruũ meũ. Itaq; cũ dicit: sed & istud nõ erit, sensus hic est: Erit quidẽ ut cæteras ciuitates Iuda capiat, & cuncta in circuitu Hierusalẽ deuastet ille tonsor siue tonsura gregis, id est, exercitus Sennacherib, sed non istud etiam erit, ut urbem hanc ingrediatur. ¶ Porrò q̆ cum dixisset Propheta: Domine deus propitius esto obsecro, subiunxit atq; ait: Quis suscitabit Iacob, quia paruulus est, quis digne possit exprimere quali discussione dominum excitet atq; percellat, ut memor sit misericordiæ suæ? Cum enim dicit: Quis suscitabit, quodammodo consurgere uidetur ac percellere deum, percunctando ipsum, quis nam ille fuerit qui totiẽs Iacob de angustijs & de cede uastantium liberauit, & utrum ipse à semetipso demutatus sit oblitusq; naturæ suæ, cui proprium fuerat misereri. Subiungit etiam causam, propter quã totiens Iacob suscitasset, & adhuc suscitare de periculo deberet, dicendo: quia paruulus est Paruulus (inquã) id est, humilis. Qđ si humilitas & cõtritio cordis causa extitit, ꝓpter quam deus totiens illũ suscitauit, nimirũ & tũc suscitari illum dignũ fuit: quia semetipsum & suos Ezechias rex corã domino humiliauit, sicut scriptũ est. Et factũ est cũ audisset Ezechias uerba Rapsacis, scidit uestimenta sua, & obuolutus est sacco, & intrauit in domũ dñi, & misit

Esa. 40
Exo. 10.
Tonsor Israel rex Sẽnacherib
4. Regũ. 19
Esa. 37
Esa. 7.
4. Regũ. 19
Esa. 37.
Vbi supra.
Iacob paruul⁹ id est, humilis
Vbi supra.

Heliachim, qui erat super domũ, & Sennã scribã & seniores de sacerdotibus, opertos sacc is ad Esaiã. Nec uero solũmõ habitu tũc Iacob paruulũ sese oñdit: ue℞ etiã uerbis testatus est: scdm hęc uerba regis eiusdẽ dicentis ad Esaiã: Leua ergo orõnẽ ꝓ reliquijs quę repꝗ sunt Iam em̃ decẽ tribus in Assyrios translatæ fuerãt, & iccirco paruulus Iacob nõ tã gentẽ quã reliquias gẽtis se esse memorauit. ¶ Cũ deinde dicit: Hæc oñdit mihi dñs deus: Et ecce uocabat iudiciũ ad ignẽ dñs deus & deuorauit abyssum multã, & comedit: simul partẽ intelligit uel intelligi uult, ꝙ Nabuchodonosor regẽ Babylonis uocatur⁹ foret dñs, ut ueniret cõtra Iudã & Hierl'm, tẽpluq́ꝫ & Hierusalẽ igne succẽderet, qđ erat uocare iudiciũ ad ignẽ. i. iudicare usqꝫ ad ignẽ. Nõ em̃ sic dicendũ erat de Nabuchodonosor, sicut dictũ fuerat de Sẽnacherib, & urbẽ hãc ingredietur. Iusto nãqꝫ in iudicio tradẽda erat ciuitas in man⁹ regis Babylonis & seruo℞ eius, ut igni succenderetur. Multa abyssus. i. uniuersitas Iudææ, siue ipsa ciuitas q̃ propter ꝓfundã auaritiã, abyssus multa dici merebat, in tm̃, ut domũ quoqꝫ dñi speluncã latronũ fecissent, sicut in Hieremia conquestus est dñs deus. Cunqꝫ subiungit: Et comedit simul partẽ, subaudiendũ est dei, quia uidelicet templũ ipsum pars dei esse debuerat, quod propter profunditatẽ auaritiæ abyssus multa, siue spelunca latronũ dici poterat. Qđ deinde sequitur. Et dixi domine deus, quiesce obsecro: quis suscitabit Iacob: quia paruulus est, futurum erat, ut dicerent Daniel & socij eius post illud iudicium ignis in babylone captiui. Exempli gratia: In anno primo Darij filij Assueri: ego Daniel (inquit) intellexi in libris nume℞ anno℞, de quo factus est sermo dñi ad Hieremiam prophetã, ut cõplerentur desolationis Hierusalem septuaginta anni, & posui faciem meam ad dominũ deũ meũ, rogare & deprecari in ieiunijs sacco & cinere & cætera. Orare nanqꝫ, ut solueretur captiuitas post prænunciatos septuaginta annos, hoc erat dicere, dñe de⁹ quiesce obsecro. Nõ hic ita dictũ est ut supra: Dñe deus propicius esto, sed dictum est dñe deus quiesce obsecro. Futurum nanqꝫ erat, nõ ut propitio dño repelleretur Nabuchodonosor, sicut repulsus fuerat Sẽnacherib: sed ut saltẽ post uindictam quiesceret cœlestis iræ commotio. ¶ De eo ꝙ iterum ait: Quis suscitabit Iacob, quia paruulus est, itidem sentiedum (ut supra diximus) quia uidelicet qui præcipitare, & de angustijs liberare consueuerat Iacob propter humilitatẽ eius: qua dicitur paruulus, ipse consequenter de Babylonia captiuitate illum suscitare debuit, quoniã captiui humiliter deprecabãtur, exẽpli gratia, cũ in oratiõe supra memorata diceret Daniel Propter peccata enim nostra & iniquitates patrũ nostro℞ Hierusalem, & populus tuus in opprobriũ sunt omnibus per circuitũ nostrum. Item: Quia imminuti sumus plus q̃ omnes gentes, sumusq́ꝫ humiles in uniuersa terra hodie propter peccata nostra, & nõ est in tempore hoc princeps & propheta & dux, neqꝫ holocaustum, neqꝫ sacrificiũ, neqꝫ oblatio, neqꝫ incensum, neqꝫ locus primitia℞ coram te, ut possimus inuenire misericordiã, sed in animo cõtrito & spiritu humilitatis suscipiamur. Sic paruulus Iacob sæpe suscitatus, adhuc suscitãd⁹ erat, & iccirco nunc dicit: Quis suscitabit Iacob pro eo quia est paruulus, ut respondẽte dño ego sum qui illum sæpe suscitaui, pro causa hmõi quodãmodo concludantur à dicente: Ergo tu idem de Babylonia captiuitate nunc illum suscita: quia paruulus est adhuc, id est humilis. Q̃ diu paruulus & non impœnitens fuerit, tam diu in illum suscitare debebis. ¶ Cũ deinde dicit, hæc ostendit mihi, & ecce dominus super murum litum, & in manu eius trulla cementarij, ualde notandum est: quia percunctationẽ domini subinfert, dicentis: Quid tu uides Amos? Hoc in pręmissis ostensionibus dictũ uel factũ nõ est. Nam ubi dixit, hæc ostendit mihi dñs de⁹: Et ecce fictor locustæ, nõ dictũ est. Et dixit dñs ad me, quid tu uides Amos? Itẽ, ubi dixit: Hæc ostendit mihi dñs de⁹, & ecce uocabit iudiciũ ad ignẽ, nõ dictũ ẽ Et dixit dñs ad me. Quid tu uides Amos? Grauissima res denũciatur ꝑ trullã cemẽtarij ponendã in medio populi. Et iccirco ut attẽtus sit inspector ꝓpheta, dicitur ei: Quid tu uides Amos? Itẽ & illud uigilanter aiaduertendũ: qa cũ dixisset dñs: ecce ponã trullã in medio populi mei Israel, nõ adijciam ultra superinducere eũ, & demolientur excelsa idoli: & sanctificationes Israel desolabuntur, non fuit ultra spũs in propheta, ut diceret, uel sicut primo dixerat: domine deus propitius esto obsecro, uel sicut secũdo dixerat, domine deus quiesce obsecro. Hoc (inq̃) ualde notãdũ & diligẽter aiaduertãdũ est: qa nimi℞ nõ ab re taliter demõstratũ & taliter depositũ est. Extrema nanqꝫ & inrecuperabilis destructio hac ostensione tertia

Abiss⁹ multa, auaritię scilicet. Hiere, 7, & 17,

Dani, 9

Humilitas Iudeorũ in captiuitate Babilõia

Prophetæ ostensa est, quæ accedit ad ultionem sanguinis Iesu Christi, quæ per manus Romanorum facta est. Quo ex tpe iam nō est Propheta, q̄ pro gente illa intercedat, quatenus propitius sit & quiescat: quēadmodū Esaias deplorās: Nō est (ait) qui inuocet nomē tuū, qui cōsurgat & teneat te. Esa.64 Siquidē & quando Sennacherib rex Assyriorum usq; ad Hierusalē uenit, tunc & Ezechias rex & Esaias, ppheta dixerūt: Dn̄e deus propitius esto obsecro: Et qn̄ in Babiloniā transmigrauerāt filij Iuda, Daniel & socij eius dixerunt: Dn̄e deus quiesce obsecro: nūc aūt pro tēplo illo ut restituatur, siue pro sacrificijs illis, ut iterum celebrentur, nō est q̄ intercedat aut intercedere debeat. Hac igitur obseruat a diuersitate tā literæ q̄ intelligentiæ: nunc demū cœpta scripturæ uestigia diligentius percurramus. Et ecce (inq̄t) dn̄s super murū litum, & in manu eius trulla cementarij. Murum litū ita dixit: ac si diceret parietem dealbatū. Murus lit⁹ seu paries dealbat⁹ Quid aūt paries dealbatus, siue murus litus significare existimandus sit? Paulus Apostolus mirabiliter innuit, dū stans in concilio, principe sacerdotū Anania præcipiente astantibus sibi, percutere os eius, dixit: Percutiet te deus paries dealbate. Act.23 Ezech.13. Igitur murus siue paries dealbatus sacerdotium illud extitit, quem uidelicet murum siue parietem tam diu dominus induxit siue dealbauit. Habens in manu trullam cementarij, q̄ diu carnalē Iudaismū permisit gloriosum uideri, stante templo & florente religione in carnalibus cærimonijs. Sed ecce ponam (inquit) trullam in medio populi mei Israel, non adijciam ultra superinducere eum. Nudus erat Israel, nudus & indecorus atq; infirmus, qui solebat à me superinduci & solidari: sicut superinducitur, & confirmatur paries cum trulla cementarij, & nō solum pulchritudine, sed & contra iniuriam imbrium, & creberrimas tempestates fortitudinem accepit. Et quidem semetipsos arbitrantur esse cementarios, suumq; parietem proprio superinducere gestiunt ingenio, sed neq; superinductio pulchra est, quę ex deo nō est, neq; paries stare potest. Vnde & apud Ezechielem, cum de hac ipsa re loqueretur, ait idem Dominus: Dic ad eos qui liniunt parietem absq; temperatura, quod casurus sit. Erit enim imber inundans, & dabo lapides prægrandes desuper irruentes, & uentum procellæ dissipantem, Siquidem ecce cecidit paries. Nūquid non dicetur uobis, ubi est litura quam liuistis? & cætera. Vere ut ait illic: Ecce cecidit paries, nec adijciet dominus super inducere eum. Quod illic dicit: Ecce cecidit paries, hoc idem in isto loquitur: Et demolientur excelsa idoli, & sanctificationes Israel desolabuntur. Et quidem cum in Ezechiele loqueretur, iam non solum in decem tribubus ceciderat paries; uerumetiam Iuda partem in Babyloniā transmigrauerat, & ipse Ezechiel unus de captiuis erat: sed adhuc futurum erat, ut iterum in Iuda caderet paries irrecuperabiliter, quod post passionem domini factum est. Idcirco cum præterito tempore dixisset, illic siquidem ecce cecidit paries: subinde futuri temporis uerbis subiunxit. Propterea erumpere faciā spiritū tempestatū in indignatione mea, & imber inundās in furore meo erit, & lapides grandes iræ in consummationem, & destruam parietem quem leuistis absq; temperamento, & adæquabo eum terræ, & reuelabitur fundamentū eius: Ruinam hanc siue destructionem parietis, & desolationem sanctificationum Iudaicarum, Danieli loquens angelus Gabriel, luce clarius exprimit his uerbis: Et post hebdomodas sexaginta duos occidetur Christus, & non erit eius populus, qui eum negaturus est, & ciuitatem & sanctuarium dissipabit populus cum duce uenturo, & finis eius uastitas: & post finem belli statuta desolatio. Et deficiet hostia & sacrificium, & in templo erit desolationis abominatio, & usq; ad consummationem & finem perseuerabit desolatio. His dictis, quibus utiq; cōmuna totius gentis mala prænunciata sunt, confestim propria quarundam personarum mala terribiliter subiungit, scilicet Hieroboam regis, & Amasiæ sacerdotis illius temporis. Sequitur. ¶ Et consurgā super domū Hieroboā in gladio. Et misit Amasias sacerdos Bethel ad ad Hieroboā regē Israel, dicēs: Rebellauit cōtra te Amos in medio dom⁹ Israel, nō poterit sustinere terra vniuersos sermōes eius: Hec eīn dicit Amos. In gladio morietur Hieroboā, & israel captiu⁹ migrabit de terra sua. Et dixit Amasias ad Amos. Qui uides gradere, fuge i terrā Iuda, & comede ibi panē, & ibi pphetabis & i Bethel nō adijcies vltra vt pphetes, q2 sanctificatio regis ē & dom⁹ regni ē Et rn̄dit Amos & dixit ad Amasiā. Nō sum ppheta, & nō sū fili⁹ pphete, sed armētarius ego sum, vellicās sycomoros: Et tulit me dn̄s de⁹, cū sequerer gregē, & dixit ad me domi

me dominus. Uade & propheta ad populum meum Israel. Et nunc audi uerbum dñi. Tu dicis, non prophetabis super Israel, & non stillabis super domum idoli, propter hoc hec dicit dominus: Uxor tua in ciuitate fornicabitur, & filij tui & filie tue in gladio cadent & humus tua funiculo metietur. Et tu in terra polluta morieris, & Israel captiuus migrabit de terra sua. Sicut iam dictum est, regis illius temporis, qui erat Hieroboã & sacerdotis Amasiæ mala propria uaticinatur hęc prophetiæ pars. Et hoc ad laudem iudicij dei considerandum est: quia quisquis eorum quanto maior in crimine tanto amplius percutitur districtione uindicis sententiæ. Consurgam (inquit) sup domum Hieroboã in gladio. Zacharias filius Hieroboam filij Ioas, filij Ioaban, filij Iehu gladio percutiendus additur, quod & factum est. Coniurauit enim contra illum, uidelicet Zachariam, Sellum filius Iabes percussitq; eum palam & interfecit, regnauitq; pro eo iuxta uerbum, quod locutus fuerat dominus ad Iehu. Quia studiose fecisti omnia quæ erant in corde meo contra domũ Achab, filij tui usq; ad quartam generationẽ sedebunt super thronũ Israel. Vnde notandũ quod non dixerit consurgam super Hieroboam sed super domũ Hieroboam in gladio. ¶ Porro Amasias dum prophetæ rebellionis crimen impingere nititur accusando illum, noluit purum eius referre sermonẽ sed auxit de suo quippiã adijciens, in quo maius uideretur crimen. Videlicet parum illi uidebatur ad excitandũ regis furorem, quod dixerat ex ore domini, & consurgã super domũ Hieroboam in gladio: posset enim hoc intelligi, quod non diceret Hieroboam esse feriendũ gladio, sed post mortẽ eius posteros (quod & factũ est) & iccirco deprauauit dictũ testis mendax & falsus accusator dicendo: rebellauit cõtra te Amos. Hæc enim dicit, in gladio morietur Hieroboam. Hoc agendo satis indicat, quàm nequissima intentione ori eius eatenus insidiatus fuerit, ut inueniret unde accusaret eũ. Sacerdos aurei uituli, & exinde diues, imò uacca pinguis: sicut superius hic idem Propheta dixit: Audite hoc uerbũ uaccæ pingues, quæ estis in monte Samariæ. Sacerdotes intelligi uolens, quorum unus uel maximus erat iste. Tandẽ inuenit unde accusaret eũ ubi regẽ non inauit, & (sicut iam dictũ est) ne paruũ uideretur crimen, quod de domo regis Propheta dixerat, in ipsam regis personã detorsit, corrumpens puritatẽ sermonis. Iccirco miranda retributio seueritatis uel iustitiæ dei, dũ fornicatio sacerdoticũ uitulis aureis fornicanti, & in eadem fornicatione populum detinenti dicitur, propter diuini uel prophetici sermonis corruptionem: uxor tua in ciuitate fornicabitur, & filij tui & filiæ tuæ in gladio cadent & humus tua funiculo metietur, & tu in terra polluta morieris. ¶ Nimirum quia rege ipso maior erat in scelere, maior etiã esse debuit in ultione: ut uidelicet rex Hieroboam non in seipso sed in domo uindictã corporalẽ reciperet, id est, in succedẽte filio, quatenus percuteretur gladio. Hic autem & in semetipso mortẽ, & in uxore propria fornicationis cladẽ, & in filijs ac filiabus suis gladij reciperet ultionẽ. Hæc de prope uentura citoq; complenda erant, ut in præsentiarum completa fidẽ cæteris facerent, quæ longius erant differenda, ut Propheta, quẽ ille falsum efficere nitebatur, fidelis & uerax haberetur ex ipsis aduersarij sui malis, quæ prophetasset, cito comprobatus, quod non ex corde proprio sed ex ore domini cuncta esset locutus. Quõ autem dicit, uel dicere audet: Qui uides gradere, fuge in terrã Iuda, & comede ibi panẽ. & ibi prophetabis, & in Bethel non adijcies ultra ut prophetes, quia sanctificatio regis est & domus regni? Non enim parue loquitur. nõ leniter sese aduersus deũ erigit cornutus bubalus, uibrans superbiæ cornu, nec recipiens iugum Domini, iuxta ueritatẽ eiusdẽ supra dicentis. Nunquid arari potest in bubalis. Videntẽ, id est, Prophetã illum appellat, dicendo. qui uides, & tamen se potius & regem suũ audiri imperat quàm Deũ, cuius uoluntatẽ uidet, & à quo iussus est ut prophetaret. Quid hic econtra. Non sum (inquit) Propheta nec filius prophetæ, sed armentarius ego sum, uellicans Sycomoros, & tulit me Dominus Deus, cum sequerer gregem, & dixit ad me. Vade & propheta populo meo Israel. Quid aliud iste loquitur: nisi illud idem quod Apostoli dicentes: Obedire oportet Deo magis quàm hominibus. Quantam putas in corde suo seueritatem gerebat iuste indignatus homo propheticæ authoritatis: Et sancto nobilitatus spiritu, dum cœlo tonante & imperante ut prophetaret, ranã econtra in limo coaxantem audiret, & dicentẽ, non adijcies ultra ut prophetes? Dignã igitur uilissimi hominis superbiæ pœnã de oraculo pectoris huius spiritus sanctus protulit, dicẽdo

Isai. 64.

Murus limus, seu paries dealbatus.

dicendo illi: Et nunc audi uerbum domini. Tu dicis, non prophetabis super Israel, & non stillabis super domū Idoli: ego autē non solummodo non desinam prophetare super Israel, & stillare super domū idoli: uerūetiam prophetabo tibi. Propriā prophetiæ tuam partem nūc audi. Vxor tua in ciuitate fornicabitur & cætera, ut supra. ¶ Quod uero hæc dicturus in spiritu fortitudinis, præmittit dicens: nō sum propheta, & nō sum filius prophetæ, sed armentarius ego sum uellicans Sycomoros, & tulit me dn̄s deus cū sequerer gregē. Et dixit ad me: Vade & propheta populo meo Israel, magnū est testimoniū sanctæ humilitatis, & bene compositæ mentis, q̄ uidelicet non turbato animo uel cum rancore talia prolaturus sit; uxor tua in ciuitate fornicabitur, & filij tui & filiæ tuæ in gladio cadent & cætera. Præmittit humiliter quid fuerit, & quid factus sit gratia non meritis, q̄ uidelicet non hæreditario iure propheticum ministeriū assumpserit, uel de corde proprio prophetare cœperit, sed necessitatē habens obediendi, gratiā aspirantis imperiumq́ʒ mittentis domini executus sit. ¶ Reuera qui beniuolis hunc cæterosq́ʒ prophetas aspicit oculis, intelligit, quā sine præsumptione quāto in timore prophetauerint, sicut dicit unus ex illis, Si occidetur in sanctuario domini propheta & sacerdos, formido & laqueus facta est nobis uaticinatio & contritio. Qđ idē est ac si dicat. Pro eo q̄ occiduntur prophetæ & sacerdotes corripientes peccata populi, nec saltem cui sanctuario domini queunt esse tuti, non absq́ʒ formidine uaticinamur siue prophetamus: sed ipsam formidinē mortis siue contritionis superat terror & imperiū domini, & angustiæ nobis undiq́ʒ sunt, quia si prophetauerimus occidimur, si non prophetauerimus, uæ nobis est, quia dispensatio nobis à deo credita est. ¶ Cum igitur dicenti sibi idololatræ sacerdoti, non adijcies ultra ut prophetes in Bethel, quia sanctificatio regis est, & domus regni, respondet: Et nūc audi uerbū domini, propter hoc uxor tua in ciuitate fornicabitur, & filij tui & filiæ tuæ in gladio cadent, & humus tua funiculo metietur, & tu in terra polluta morieris, & Israel captiuus migrabit de terra sua, concedendū ueritati & cōpatiendū est necessitati: quia uidelicet non impatientis motus animi, sed iudicantis est uerbū domini, cuius authoritas necessitatē prophetæ facit, licet uoluntas non desit obsequendi. Et in hac seueritate quanta iustitia sit, ut rite perpendas, considera quis prior ista dixerit, & Israel captiuus migrabit de terra sua. Si superiora cuncta respicias, nusq̄ istud prophetā dixisse reperies ad uerbū licet uerba eius eundē habeant sensum. Calumniator eius iste sacerdos, ut cōtra illū augeret inuidiā præripiendo detulit accusationē tota intentione libratā. Hæc (inquiēs) dicit Amos, in gladio morietur Hieroboam, & Israel captiuꝰ migrabit de terra sua. De prunæ partis falsitate qua dixit, in gladio morietur Hieroboam, iam superius diximus. ¶ Porro de hac parte, & Israel captiuus migrabit de terra sua, dicendū est, quia ueꝶ quidē erat, licet non eadem uerba dixisset propheta: nam de uerbis eius animaduerti poterat, sed in eodē uero ualde notabilis atq́ʒ damnabilis est, accusatoris calumnia. Quid enim? Nunquid non & illud de uerbis eius animaduertere potuisset, q̄ eandē captiuitatē condolens prædiceret, ꝑ dicendo condoleret? Nonne de proximo & illud prophetā dicentē audierat, Et factū est, cum consummasset comedere herbā terræ dixi: Domine deus propitius esto obsecro. Itēq́ʒ domine deus quiesce obsecro. Vere ergo calumniosus accusator & testis, qui tantum illa, de quibus poterat inuidia conflari, detulit, & amaris uocibus expressit: quæ autē digne possent mereri gratiam, omnino reticuit. Proinde & in sententia condemnati sacerdotis laudabilis est iustitia dei, & in Propheta prædicanda est fortitudo ueritatis, qui loquente in se deo confortatus, & quod senserat confessus est, & non negauit, & quod nondum dixerat super adiecit, meritā dictando irā impio sacerdoti. In quem quādo uel qūo præscriptæ sententiæ completæ sint, scriptura non refert, sed in congerie maloꝶ latet. Nunc enim sanctę scripturæ uocauit cuncta denarrare, quæ singulis acciderunt personis uilioribus & obscuris. Sic & illud quod Micheas Sedechiæ percutienti se in maxillam, & dicenti. Me ne ergo dimisit spiritus domini, & locutus est tibi. Confestim respondit: Visurus es in die illa, quādo ingredieris cubiculum intra cubiculum ut abscondaris, singulari relatione dignum nō fuit referre qualiter completum sit: quia (sicut iam dictum est) non ita se deprimit sanctæ scripturæ maiestas, ut cuncta denarret uilibus ab re immorando personis.

Humilitas & timor ꝓphetaꝶ.
Threñ. 3

Ars calumniatoris.

Non omnia enarrat scriptura.
3. Regū vltį

FINIS LIBRI TERTII AMOS.

¶ Ruperti

RVPERTI ABBATIS TVITIENSIS IN AMOS PROPHETAM, COMMENTARIORVM LIBER QVARTVS.

Epilogus ostensionum.

Emoriter tenendũ est q̃s uel quales sibi factas ostensiões Propheta iã narrauerit. Prima est hæc: Ostendit mihi dñs deus, & ecce fictor locustæ in principio germinantiũ serotini imbris & ecce serotin⁹ post tonsurã regis & cætera ꝑ quę intelligim⁹ Assyrios qui trãslatis decẽ tribub⁹ usq; ad Hierusalẽ aduersus Iudã erant uenturi, & cuncta uastaturi in modũ tonsoris, siue nouaculæ caput & pilos pedũ barbẽq; uniuersam radentis, sicut Esaias, quoq; ꝓdixit. (Esai. 7.) Secũda est hæc: ostendit mihi dñs, & ecce uocabat iudiciũ ad ignẽ dñs deus &c. ꝑ quæ intelligim⁹ Babylonios, qui erant uenturi, & ciuitatẽ Hierusalẽ pariterq; domũ dñi igne conflagraturi. Tertia est hæc: Ostendit mihi dñs, & ecce dñs stans super murũ litũ, & in manu eius trulla cementarij &c, per quæ intelligimus desolationẽ ultimã, quã fecerunt Romani, quæ nunq̃ recuperanda sit secundũ uerba dicentis dñi. Ecce ego ponã trullã in medio populi mei Israel, nõ adijciam ultra superinducere eũ. ¶ Post istas malorũ ostensiones principalẽ quoq; malorũ eorundẽ causam ostendi dignũ erat ostensione siue imagine propria: Hęc aũt causa auaritia est, radix oĩm malorũ qua infecti maxime Iudæi ad oẽ scelus proruentes tandẽ ad hoc peruenerũt ut dñm glorię crucifigerent, ob istã maxime causam: quia disputabat contra auaritiã ipsorũ, comprobans illius generationis esse homines, qui domũ patris, quæ debuerat esse dom⁹ orõnis, fecissent speluncã latronũ, iuxta Hieremiæ uaticiniũ. (Auari maxime Iudæi.) Seqtur ergo: L Hec ostendit mihi dñs, & ecce vncinus pomorũ. Et dixit: Quid tu vides Amos. Et dixi: Vncinum pomorũ Et dixit dominus ad me: venit finis sup populũ meũ Israhel, non adijciã vltra vt pertrãseã eũ. Et stridebunt cardines tẽpli in die illa dicit dñs deus, multi morientur, omi loco pijcietur silentium. ⌋ Nimirũ dũ ostenso uncino pomorũ dicit dñs: uenit finis super populũ meũ Israel, subaudiendũ est, propter uncinũ istũ siue propter illud quod significat uncinus iste pomorũ, Hanc aũt esse auaritiã (sicut iã dictũ est) sequentia declarant Seqtur eñ. L Audite hoc qui cõteritis pauperes, & deficere facitis egenos terre, dicẽtes quãdo trãsibit messis, & venundabimus merces & sabbatũ, & aperiem⁹ frumẽtũ, vt imminuam⁹ mẽsurã & augeamus syclũ, & supponamus stateras dolosas, vt possideamus in argẽto egenos, & pauperes ꝓcalciamentis, & quis quilias frumẽti uenundemus? ⌋ Itemq; post aliqua. Vidi (inqt) dñm stantẽ super altare, & dixit: Percute cardinẽ, & cõmoueantur superliminaria. Auaritia eñ in capite oĩm. ¶ Igitur dũ causam malorũ, quæ uentura erant, esse asserit auaritiæ crimen, mira & mirabiliter congrua similitudine illã denotat, præostendens uncinũ pomorũ. Vncinũ, quo arboris rami attrahi solent ad carpenda poma, quæ manu attingi nõ possunt. Vnca profecto est auaritiæ manus, nec unq̃ nisi ad accipiendũ extenditur. Porrò homines aliquid habentes, ueluti rami sunt, poma candida siue rubicunda, uisuq; pulchra, & ad uescendũ delectabilia gerentes. Talib⁹ auaritia callide insidiatur, cuiuslibet artis uncinũ innectens, crebroq; cõuoluens silenter dũ timet audiri, ut & damnũ fiat pomo detracto, & tñ possessor non percipiat, donec iã saturato fure, damnũ suũ tarde reperiens gemat. Vera & conueniens in hac ostensione similitudo, dũ & auaritiæ dolus uncino, & bona temporalia, circa quæ laborat auaritia, pomis assimulantur. Pomũ quippe res leuis est, maximeq; pueros mulcet, uiris aũt, & maxime sanis pro minimo est. Sic nimirũ bona ꝑsentis seculi leuia sunt, & eos quidẽ q sensu paruuli sunt, nimis oblectant, sapientib⁹ aũt qui cœlestia sapiunt contemptibilia sunt. Quotiens aũt Ecclesiastici uiri aĩam terreni homines attẽtauerint, ut sibi conformẽ faciant, recte cõquerẽdo de illo dicas illud Dauiticũ. Posuerũt Hrl'm in pomorũ custodiã. Et alibi, Sctũs uir, respiciens & enumerãs uacuos mẽses suos, Dies mei (inqt) ueolociores fuerũt cursore, fugerũt & nõ uide

CAP. VIII.

Infra. 9

Vncin⁹ pomorũ auaritiã designat.

Bona temporalia sicut pomũ

Psal. 78

Iob. 9:

uiderunt bonū, pertransierūt quasi naues poma portantes. Ad summū ut perpendas bonã omnia tēporalia, quæ sibi uncus auaritiæ sitienter attrahit, recte ob uilitatē nomine pomorū denotari, sciendū est, quia primus homo cupiditatis crimē, per qđ periјt, non per aurum neq; per argentū, sed per exiguū pomū admisit. Nūc cœptã psequamur literã. Quid (inqt) tu uides Amos? Vncinū pomorū. Paruã utiq; rem, sed magni uides mali signū. Significat nãq; (ut iã dictū est) auaritiæ malū, propterqđ uenturus erat finis sup illū populū. Hoc eñ ptinus ait. Venit finis sup populū meū Israel. Quis uel qualis finis? Profecto malus finis & quàm malus uel quali nomine sit censendus, apud Danielem reperimus his uerbis, & post hebdomades sexaginta duos occiditur Christus, & nō erit eius populus, q eū negaturus ē. Et ciuitatē & sanctuariū dissipabit populus cū duce uenturo, & finis eius uastitas, et post finem belli statuta desolatio, & deficiet hostia & sacrificiū, & in tēplo erit abominatio desolationis, & usq; ad cōsummationē et finē pseuerabit desolatio. Recte ergo cum dixisset, uenit finis super populū meū Israel, nō adијciam ultra ut pertranseam eū, cōtinuo subiunxit. Et stridebūt cardines tēpli ĩ die illa dicit dñs deus. Quis eñ nō audiuit stridore cardinū illi[us] tēpli, id est, subuersionē ciuitatis & sanctuarij factã uincētibus Romanis? Porro q; pro illo auditu siue fama tãti excidij stridorē posuit cardinū templi, qđ decoris quantū habet grauitatis? Quod uero addit multi morie͂tur, q̃ uerum sit, testis est Iosephus, qui tragediam illam describens, mortuorū multitudinē refert pene incredibilē. Deinde q; ait, in omni loco proијcientur silentiū, idē ac si dicat. Et qui superfuerint ex eis, ducti in omnes gētes captiui, a bie cti & silentes erūt, auctoritatē loquēdi nō habebunt: Christū, quē cōfiteri nolūt, palã blasphemare nō audebūt. ¶ At uero q̃d interposuit, nō adијciã ultra ut pertranseã eū uidelicet populū meū, breuiter satis innuit, nihil iã pdesse illis ritū paschæ sui, siue immolationē paschalis agni, cuius sanguine postes suos signare cōsueuerãt. Olim hic idem dñs ita dixit. Erit aūt sanguis uobis in signū in ædibus, in qbus eritis, & uidebo sanguinē, ac transibo uos, nec erit in uobis plaga disperdēs, quãdo pcussero terrã Aegypti. Nūc aūt dicit sup eundem populū, nō adијciã ut ptrãseam eū. Etenĩ ex quo fusus est ab eis sanguis agni dei, sanguis Christi filij dei, iã nō recipitur apud deū sanguis agni illorū bruti pecoris, sed quæ signatæ sunt signo sanguinis Christi, signaculo crucis filij dei, illæ sunt domus Israel: ille autem populus, qui prius dicebatur Israel inter Aegyptios reputatur, quia nō habet hoc signū, & propterea nō adијciam (inquit) ut pertrãseam eū, & subaudiendū est, sed pcutiã sicut olim terrã Aegypti: ita & nūc omnē animã hominis increduli & malū operãtis tam Iudæi, q̃ Græci, imò prius & durius Iudæi q̃ Græci. Hæc intelligēs ppheta in illo quē uiderat uncino pomorū, & in his audierat uerbis dicētis, uenit finis sup populū meū, annūciat ptinus & dicit. ¶ Audite hæc quæ cōteritis pauperē, & deficere facitis egenos terræ dicētes. Quando trãsibit messis, & uenūdabimus merces: & sabbatū, et aperiemus frumentū, ut inminuam[us] mensuram, & augeamus syclū & supponamus stateras dolosas, ut possideamus in argento egenos, & pauperes pro calciamētis, et quisquilias frumenti uendamus? Hoc (inqt) audite qđ locutus est dñs ad me, ostendēs mihi uncinū pomorū. De uobis eñ sermo est qui estis auari, q hæc talia facitis, qui paupes diripitis in dolo, sicut uncinus ob carpēda poma ramusculos attrahit. Dum eñ inhianter desideeratis, ut trãseunte, id ē cōsumpta messe, quæ pauperibus paruula est possitis merces carius uenūdare, dū desideratis sabbatū adesse, id est septimū annū, quo secūdū legē sabbatizat, nec licet seminare aut metere, ut tūc demū repositū aperientes frumentū pro libitu uestro uendatis, minuentes mensurã, & augentes syclū, id est precium cōpulso paupere per inopiam, ut ipsas quoq; frumenti uestri emat quisquilias, & in mercimonio tam infœlici stateras quoq; supponatis dolosas: dū inq̃ taliter efficitis, ut in argento possideatis egenos fratres uestros, uendūt eñ sese uobis necessitate compulsi: & paupes factos possidetis pro calciamētis, id est pro præcio modico & leui, quãto uix calciamenta possint comparari, nimirū uncino doloso poma carpitis, & iccirco uenit super uos finis qui dicitur uastitas, sicut Daniel ait. Hæc eni agendo, nō cessabitis donec Christū occidatis, pp ter auaritiam uestram, quia contra illam ipse disputabit, & extūc erit super uos finis, extūc inquam usq; ad cōsummationem & finem desolatio perseuerabit. Vos inq̃ qui tales estis & talia facitis, audite hæc. Quid audiemus? Nimirum & illud quod iam dixi, quia mihi uncinum

Gene.3

Finis malus ppli Israel.

Dani.9

Vetus pascha inutile.

Exo.12

Roma.2

Auaritia Iudęorum diuitum cōtra paupes.

Leui.25

Dani.9

ciaum pomorum dominus ostēdit, in quo sermo est de uobis, & hoc quod protinus dictu rus sum. Quid est illud: Jurauit dominus in superbia Jacob. Si oblitus fuero vsq; in finem omnia opera eorum. Nunquid super isto non commouebitur terra & lugebit omnis habitator eius? Et ascendet quasi fluuius vniuersus, & eijcietur, & defluet quasi riuus Aegypti. Et erit in die illa dicit dominus, occidet sol in meridie, & tenebrescere faciam terram in die luminis. Et conuertam festiuitates vestras in luctum, & omnia cantica vestra in planctum, & inducam super omne dorsum vestrū saccum, & super omne caput caluitium, & ponam eam quasi luctum vnigeniti, & nouissima eius quasi diem amarū. Ecce dies veniunt dicit dominus, & mittā famem in terrā, non famem panis neq; sitim aque, sed audiēdi verbū domini. Et commouebuntur a mari vsq; ad mare, & ab aquilone vsq; ad orientem circuibunt quaerentes verbū domini, & non inuenient.] Hoc totum audite uos auari & rapaces, nō in attra
Sup. 4 Sup. 6 ctione pomorū, de qualibus iā dictū est, uobismetipsis cōplacentes. Iurauit dominus. Hoc iā tertio dixi, quia iurauit dñs. Primo dxi, q a iurauit dñs deus in sancto suo. Secūdo dixi, qa iurauit dñs deus in aīa sua. Et ecce nunc tertio dico, qa iurauit dominus in supbia Iacob. Trina iuramenti repetitio, ualida uestrae cōdēnationis est cōfirmatio. Quale aūt est hoc iuramentū, iurare dominū in supbia Iacob? Siquidē iurauit dominus in sancto suo, idem est ac si dicat, iurauit per animā suā. i. p semetipsum. Porrò, q nūc ait, iurauit domin⁹ in supbia Iacob, nō recte sic intelligit, ac si dicat, iurauit p supbiā Iacob. Quale est em iurare deū p cuiusquā superbiā? Deniq; nec hominē iurare decet, imò nec licet, per causam siue rē indignā & sanctitati contrariam. Est ergo sic intelligendū, iurauit dominus in superbia Iacob, ac si diceret iurauit propter superbiam Iacob. Sic & in psalmo cū dicit, Quadraginta annis offensus fui generationi illi, & dixi, semp hi errant corde: & isti non cognouerunt uias meas quibus iuraui in ira mea. Intelligendum est ac si diceret, iuraui propter iram meam: propterea quia me prouocauerunt ad iracundiam, non intrabunt in requiem meam. Sic (inquam) praesenti loco cū dicit, iurauit dominus in superbia Iacob, si oblit⁹ fuero usq; in finem omnia opera eorum intelligendum est ac si dicat, iurauit dominus propter superbiam Iacob, nō obliuiscar usq; in finem omnia opera eorū. ¶ Reuera nanq; superbia causa est, cur dominus iuret, cur sententiam super peccatorem iuramēto firmet, cuius simplex sermo ueritas est. Exacerbat em superbiendo peccator dominum ut iuret, iuxta illud in psalmo. Exacerbauit dominum peccator, secundum multitudinem irae suae non quaeret. Quàmdiu per ignorantiam quis peccat, quàmdiu per iuuentutem siue per infirmitatem quis delinquit, ingemiscens, eo q uideat aliam legem in membris suis repugnantem legem mentis suae, & captiuum se ducētem in lege peccati, quae est in membris suis: nondum dominum exacerbauit, nondum dominus sententiam super illum iuramento firmauit. Iccirco Psalmista spem habens, dicit: Delicta iuuentutis meae & ignorantias meas ne memineris domine. Sola superbia est, cuius delicta dominus nō uult obliuisci, propter quam exacerbatus non quaerit secundū multitudinem irae suae, id est, nō requiret peccatorem, quia multum iratus est illi. Notandū uero qualiter dicat, iurauit dñs in superbia Iacob. Scimus nanq; quia Iacob ille patriarcha, cuius secundū carnem erant uel sunt isti filij, magnae fuit humilitatis, superbiam uero non habuit. Alioquin, quomodo putamus illum potuisse cū deo luctari, & inualuisse cum angelo nisi per magnae humilitatis uirtutem, quae uera est fortitudo? Moses quoq; quomodo deum tenere potuisset, dicentē: Dimitte me, nisi quia uirtute humilitatis confortabatur, stans (sicut Psalmista dicit) in confractione, id est, in nimia mentis humilitate in conspectu eius? Iacob ergo non superbus, sed humilis fuit, & inde cum deo ualide luctari potuit. ¶ Notandus igitur (ut iam dictum est) modus dictionis, dum non dicit, iurauit domin⁹ in superbia populi, de quo dixerat: Venit finis super populum meum, sed iurauit Dominus (inquit) in superbia Iacob. Breuiter nanque innuit, ualde esse incongruam, magnaque animaduersione dignam superbiam in filijs hominis pauperis, qui tota uita sua fuit humilis, qui suo fratri Esau longe dissimilis, cum ille foris uenaretur, simplex domi habitauit, qui ad imperium patris & matris, ut uxorem acciperet, peregre profectus in baculo suo Iordanem transiuit: qui non in lecto eburneo, sed nuda humo decubans, lapidemque habens

Marginal notes: Quid est iurare in supbia Iacob. — Psal. 94 — Supbia deū exacerbat, non infirmitas. — Psal. 24 — Gen. 32 — Ose. 12. — Exo. 32. — Psal. 105. — De te stabilis in filijs Iacob superbia. — Gene. 27. 28.

bens

habens suppositū capiti, uisionē magnā, scilicet scalā cœlos tangentē, & dñm scalæ innixū uidit, qui pro uxore semel et iterū seruiuit annis septenis, & pro mercede de ouibus sumēda sex annis soceri gregē pauit: quiq; deinde cū duabus turmis regrediēsciuitatēq; hic manentem nō habēs, sed futurā inquirens, peregrinus & aduena super terrā de loco in locum iuit, fixis ac refixis tentorijs, tandēq; in Aegyptū cū omni domo sua deueniens, stansq; in conspectu Pharaonis, peregrinationem suam confiteri non erubuit, dies (inquiens) peregrinationis uitæ meæ centum triginta annorū sunt parui & mali, & pastores ouium sumus serui tui, & nos & patres nostri. In filijs inq̄ patres eiusmodi, qui tam humiliter uixit, superbia est ualde reprehensibilis, imò & execrabilis. Et idcirco satis congrue iurauit dominus (inquit) In superbia Iacob: breuiter innuens, q̄ grauiter dominus tulerit, qđ a patre tam humili tam longe superbiendo degenerassent filij. Et quid iurauit? Si oblitus fuero (inquit) id est nullo modo obliuiscar om̄ia opera eoꝝ, subauditur quecūq; fecerūt ex quo egressi ex Aegypto uitulū formauerunt, & adorauerunt. Nam licet tūc Moyses tenuerit dominū, & placatus fuerit ne faceret malū, quod locutus fuerat aduersus populū suum: tamē postmodū dixit. Ego autem in die ultionis uisitabo & hoc peccatū eoꝝ. Ex tūc omnia quecūq; fecerūt non obliuiscar opera eoꝝ: imò & à sanguine Abel iusti omnia uenient super impiā generationē eoꝝ. ¶Ita iuramento p̄misso, quasi q̄reres qualiter opeꝝ illoꝝ memor eris, quę iurasti te non debere obliuisci, adhuc in ipso feruore quo iurauit, interrogat, & dicit. Nūqd sup isto nō cōmouebitur terra & lugebit omnis habitator eius? Ac si dicat. Nūquid opeꝝ illorum recordatio leuis est adhibenda? Nūquid huic populi talia facienti parua debetur ira? Nōne merito reuelabunt cœli iniquitatē eius, & terra aduersus eum consurget? Vtiq; sic fiet, quia sic fieri iustū est. Iuraui & immutabilis est sententia ut super isto uel pro causa ista, q superbus factus est Iacob, commoueatur terra, cōmoueatur caput terræ Romanū imperiū & aduersus eū consurgat, & ita cōmota terra, ubi mouebitur tanti imperij terrena potestas, lugebit omnis habitator eius, uidelicet, quia finxit sibi timorē q non posset habitare terram, nisi unus homo moreretur. Dixerūt eni. Si dimittimus eū sic, uenient Romani, & tollēt nostrū & locum & gentē. Iccirco lugebit omnis habitator eius, subauditur terræ, qđ & factū est in illa obsidione, ubi confluxerant multitudine incredibili, diuino illos ad pœnam iuditio trahente. Vnde & congrue mox subditur. Et ascendit quasi fluuius uniuersus, & adijcietur & defluet quasi riuus Aegypti. Mirū nanq; hoc fuit, qđ uenturis Romanis ad obsididendam Hierusalē, instante iam solemnitate paschali, tantā in illo multitudo confluxit, fiduciā habēs in magna firmitate amplæ ciuitatis, ut recte dicat, et ascendit quasi fluuius uniuersus subauditur habitator eius. Abundanter enim quasi fluuius uenit, & muros ciuitatis confluēdo impleuit. Quia uero futurū erat, ut post innumerabilē mortuorū congeriem, ruptis & patefactis muris, reliqui caperent, & in omnes gentes ducerentur captiui: recte subiungit. Et eijcietur & defluet quasi riuus Aegypti: Eiecti sunt eni residui (sicut iam dictū est) & p totū orbem defluxerunt, qui quasi fluuius cōfluxerant, putantes se intus posse tutos contineri. Et quomodo defluxerunt? Quasi riuus Aegypti inquit. Miro modo dictum, mirumq; innuit mysteriū. Noluit dicere quasi Iordanis, q fluuius erat terræ illius populi, & obsessis indeq; in captiuitatē ducendis, multo uicinior, q̄ aliquis riuus terræ Aegypti. Quare? Videlicet quia noluit ille populus esse sicut Iordanis, noluit suscipere sacramentum baptismi Christi, qui baptizat⁹ est in fluēto Iordanis. Iccirco defluxit sicut riuus Aegypti, nam ecce reuera Iudæi & apud deū & apud homines reputantur & sunt sicut Aegyptij, imo et uere Aegyptij, id est tenebrosi, quia corde sunt excæcati. Vnde & protinus subiungit. Et erit in die illa dicit dñs, occidet sol in meridię, & tenebrescere faciā terrā in die luminis. Quis enim est iste sol: nisi sol iustitiæ Christus, sol uerus & æternus, qui in ista die, in isto tempore mūdum uniuersum illuminauit, & quando cœpit iste dies luminis, nisi quādo uisitauit nos oriens ex alto, sol iste, quē miro modo Maria, id est, maris stella peperit? Nox erat & stella consurgens de spiritu creatoris sui concepit: cū paruula esset magnū solem peperit, & exinde est dies luminis: meridies autem, ex quo idem sol exaltatus est à terra, et resurgens à mortuis, in cœlum ascendit. In isto meridie siue die luminis, dominus terram, id est, Iudæam tenebrescere fecit, ut iam non dicātur aut sint Iudæi, sed Aegyptij, id est tenebrosi & cæci, quia

Gene. 46
Exo. 32
Mat. 23
Iohan. 11
Iudęi nunc ut Aegyptij sunt.
Sol Christus in die luminis

sol Christus illis occidit, eo qđ non credant quod mortuus resurrexerit. Huius obscurationis & cæcitatis cordiũ illorũ signũ illud fuit, qđ meridiæ, id est hora sexta dũ crucifixissent illũ, iste diuinus siue cotidianus sol obscuratus est, & tenebræ sup terrã factæ sunt. ¶ Tantũ scelus in festiuitate sua, quæ dicitur phase, id est pascha cõmiserunt. Sequitur ergo & dicit firmiter sub eodem firmamento secundũ iustũ iudiciũ. Et conuertam festiuitates uestras in luctũ, & omnia cantica uestra in planctũ, & inducam super omne dorsum uestrũ saccũ, & super omne caput caluitiũ. Hoc ita planũ & notũ est, ut expositione nõ indigeat, quia festiuitates illorũ in luctũ conuersæ sunt, eo qđ in paschali festiuitate sua Christum occidendo, Christi discipulos & matrẽ eius (iuxta quod pdixerat Symeon, Et tuã ipsius animã pertrãsibit gladius) lugere fecerũt. Iccirco imminẽte (ut iã dictũ est) paschali festiuitate obsessi lugere ceperunt, cunctasq́ festiuitates annos lugubres habuerunt, et omnia cantica illorum, in planctũ conuersa sunt. Tãta utiq́ tũc miseria fuit, ut nũq̃ meliorẽ causam habuerint inducendi saccũ sup dorsum suũ, & decaluandi caput suũ, qđ facere consuetum erat in luctu, ob magni doloris inditiũ. ¶ Quod deinde subiũgit. Et ponã eã quasi luctũ unigeniti, & nouissime eius quasi diẽ amarũ, insanabilẽ fore denũciat dolorem, inrecuperabilẽ desolationem. Qualis est enĩ planctus unigeniti? Vtiq́ incõsolabilis, qa cõsolatio nõ ẽ alterius filij illi cui[us] unigenitus mortuus fuerit. Vnigenitus aũt Christus est, nõ solũ deo patri, uerũ etiam synagogæ, cuius de carne carnẽ assumpsit. Mortuus est illi, ipsa nanq́ mater crudelis eum occidit, nec uult audire q[uod] resurrexerit, imo nec uult scire qđ ille Chr[ist]us sit unigenitus dei. Porro deus aliũ unigenitũ nõ habet, nec aliũ mittet, qa iste unigenitus est. Iccirco luctus synagogæ, quæ unigenitũ occidit, in æternũ incõsolabilis erit, quẽadmodũ & in Zacharia ipse dicit. Et aspicient ad me quẽ cõfixerunt, & plangẽt eũ quasi unigenitũ, & dolebũt sicut dolери solet in morte primogeniti. Et nũc qđem super eũ lugere nolunt, sed futurũ est in nouissimo ut lugeant. ¶ Iccirco cũ dixisset, & ponã quasi luctum unigeniti, continuo subiunxit, et nouissima eius quasi diem amarum. Nouissima nãq́ sunt ea quæ sequũtur præsens seculũ. In illis nouissimis promittit illis luctum, & ea fore quasi diem amarum, id est uere diem amarum: quẽadmodum econtra, cũ dicẽt sancti, facti sumus sicut consolati, id est esse cõstat ac si dicãt uere cõsolati. Etenĩ ille dies in quo (ut iã dictũ est) uidebunt in quem confixerũt siue aspiciẽt ad eum quẽ confixerunt, uere illis amarus erit, sicut alius propheta dicit. Vox diei domini amara, & tribulabitur ibi fortis. Tunc dissimulare nõ poterũt luctũ unigeniti, quẽ nũc dissimulant dicentes ad alterutrũ in malis suis. Tace & nõ recorderis nominis domini. Interim miseri sunt ubiq́ terrarũ, neq́ ullũ merẽtur reperire consolationis uerbũ, sicut olim in Aegypto & in Babylonia, uel quotiens aflicti sunt, cõsolationẽ inueniebant clamantes ad dominũ. Hoc est quod cõtinuo dicit. Ecce dies uenient dicit dominus, & mittã famẽ in terrã, nõ famẽ panis, neq́ sitim aquæ, sed audiendi uerbũ domini. Et cõmouebũtur à mari usq́ ad mare, & ab aquilone usq́ ad orientẽ circuibũt, querẽtes uerbũ domini, & non inuenient. Hoc mirũ est, & miserabile, qđ ipsi, quorũ de terra panẽ scripturarũ nos aduenæ messuimus & comedimus, famẽ patiuntur et siti pereunt, esuriũt et nõ comedunt, sitiunt et non bibunt. Etenĩ qđ amplius mirandũ est, ipsi panẽ hunc nobis deferunt, et circũferũt, & tamẽ nõ inueniũt, sicut in euãgelio mystice significatũ est, ubi maxima multitudine ueniente ad dñm, cũ uellet illis dare ad manducandũ, erat ibi puer unus habẽs quinq́ panes ordeaceos, et duos pisces. Habebat et nõ mãducabat, portabat et non esuriebat: sed accepit ab illo Iesus et fregit, deditq́ illis quos reficere uolebat. Sic deniq́ Iudæi, quoniã sunt sensu puerili, nescientes quid ferant, panẽ ferunt uerbũ dei, mente ieiuni, & secundũ aĩam aridi, quia dñs immisit eis famẽ audiendi uerbũ dñi. Hoc inq̃ mirũ & miserũ est, qđ onusti uerbo domini circueunt à mari Athlantico usq́ ad mare Britãnicũ, idẽ a meridie ad occidentẽ, & ab aquilone usq́ ad orientẽ (quæ orbis terrarũ quatuor plagæ sunt) querẽtes uerbum domini & nõ inueniunt. Videlicet quia cæci sunt, iccirco idipsum quod portant uidere non possunt, Excæcauit enĩ illos malitia ipsorũ. ¶ Quomõ aũt contingit eis, ut quærant, et nõ inueniant cũ dñs dicat, querite et inuenietis, itemq́ et qui quærit inuenit? Quomodo istud cõuenit, nisi quia nõ querunt sicut est q̃rendũ, quia non in illo q̃runt in quo est querendũ. In Chr[ist]o qui q̃rit inuenit quod comedat ut nõ esuriat, inuenit qđ bibat ut non sitiat. Ideo dicit. Qui uenit ad

Marginalia: Festa Iudæorũ luctũ conuersa (beside line 5); Lucæ. 2 (beside line 9); Planctus unigeniti incõsolabilis (beside line 13); Nouissima q̃si dies amarus (beside line 23); Soph. 1 (beside line 28).

uenit ad me nõ esuriet, & qui credit in me, non sitiet unq̃. Itẽ. Si qs sitit, ueniat ad me & bibat. At illi Christũ oderũt, cõsortiũ nullũ cũ Christo habere uolũt. Quomõ ergo inuenirent, q̃ miro mõ sine uerbo dei (qd̃ Chrũs est) uerbũ dei quærũt? Mira q̃rentiũ dementia, dũ ita q̃runt uerbũ dñi, ut uelint exurgere sibi aliquẽ prophetã, dolẽtes, q̃ nõ aliquã habeãt in homine gloriã, qui signa faciat, & uentura p̃dicet, ad satis faciendũ cupiditati ipsorũ, ut iterũ cõgregent, & in illã terrenã Hierusalẽ redeant, nõ iã lapideã, sed aureolã atq; gemmatã, fc̃dm uanã nimisq; auarã spem suã. Taliter esurientes nunq̃ comedẽt, taliter sitientes non q̃bibẽt taliter quærẽtes uerbũ dñi nunq̃ inueniẽt, sed pro uerbo dñi spm̃ recipiũt erroris, pro Christo Antichristũ sunt recepturi. Sequitur. [In die illa deficient virgines pulchre & adolescentes in siti, qui iurant in delicto Samarie, & dicũt, viuit deus tuus Dan, & viuit via Bersabee. & cadẽt, & non surgent vltra.] Quãuis paulo añ p̃misso, & emittã famẽ in terrã, statim subiũxerit, nõ famẽ panis neq; sitim aquæ, sed audiẽdi uerbũ dñi: tñ cũ dicit, in illa die deficient uirgines pulchræ & adolescẽtes in siti, recte utrũq; intelligitur, scilicet tã fames panis & sitis aquæ, q̃ fames & sitis audiendi uerbũ dñi. Nam & si nunc Iudæi quãuis captiui, panẽ habent & aquã, tũc utiq; nõ habuerunt, quando (sicut iam supra dictũ est) ab hostibus circũdati sunt in uindictam sanguinis Christi. Tunc (inquam) corporaliter quoq; defecerunt uirgines adolescentes in siti, tanta tãq; mira defectione, ut mirũ sit si quisq̃ calamitatẽ illam absq; horrore animi perlegere possit. ¶ Verum quia fames & sitis corporalis comparatione famis & sitis audiendi uerbũ domini, quæ fames uel sitis animæ est, pro leui reputari debet, iccirco cũ dixisset, Et emittam famem in terrã, ne putaretur hanc paruã uindictam famis corporeæ rependere illorũ auaritiæ, Non famem (inquit panis neq; sitim aquæ, sed audiendi uerbũ domini, ut sit sensus, Non primũ famem panis & sitim aquæ immitto illis, sed prima erit uindicta fames audiendi uerbũ domini: fames autem panis & sitis aquæ superadijcietur eis. Narrat aũt uetus historia, tam latina q̃ Græca, & omnium gentium Barbararum, nihil fame durius, quæ sæpe compellit obsessos humanis uesci carnibus & in suam sæuire naturam ita ut nec parentes parcant paruulis liberis, sicut nec illa infelix Maria pepercit, quæ in illa obsidione paruulum suum coxit & comedit. Quid igitur de fame dicendum est animarum, quæ post uitam præsentem procul dubio sentitur, si hoc facit fames corporum? Vtraq; tunc oppressit populũ Iudeorum, & nũc usq; opprimit illa quæ deterior est fames & sitis uerbi dñi. Quæ uel quales sunt uirgines & qui adolescẽtes ita deficientes? Ait, Qui iurat delicto Samariæ, & dicunt, uiuit deus tuus Dan, & uiuit uia Bersabee. In illo tẽpore quando hæc prophetabãtur, uitulus aureus colebatur in Dan, quia terminus est terræ Iudaicæ, & ibant illic per uiã Bersabee, longo uidelicet itinere propter reges Iudæ, declinantes eos: quin & iccirco uitulos illos fecerat Hieroboã, ne ascenderẽt decem tribus ad orandũ in Hierusalem, reputans ne conuerteretur cor populi ad dominũ suũ regẽ Iuda. In tãtam aũt uenerationem uenerat illis talis factura, scilicet facies uitulina, ut q̃modo solitũ fuerat iurari, uiuit dñs deus, uerbi gratia, uelut cũ Ionatas dixit, Viuit dominus & uiuit anima tua rex si noui, siue Helias, uiuit dñs deus, in cuius conspectu sto, ita uulgo iurãtes iam dicerẽt, Viuit dominus deus Dan, & uiuit uia Bersabee, per quã itur in Dan. Aureus erat ille uitulus, & inde facile persuaderi poterat populo q̃ esset deus. Quare? Nimirũ quia mentes eorũ obtinuerant auaritiæ spũs, & iccirco apud cogitationes eorũ non parua res erat aurũ, multoq; plus pacebat aspectus eorũ tale metallum, quam mentibus deus eorum. Ergo deus illorũ erat aurum, deus illorũ erat Mammon. Nunquid à tali scelere queunt immunes existimari scribæ & pharisæi temporis illius, quo passus est dñs noster, in quẽ sanctorũ prophetarũ tota intentio tendit? Nõne illorũ mentes maxime obtinuerat Mammon, & per eundẽ deũ iurabãt, p quẽ & illi, dicẽtes: Viuit deus tuus Dan? Væ uobis (ait ipse dñs) duces cæci, q dicitis, qcũq; iurauerit p tẽplũ, nihil est: q aũt iurauerit in auro tẽpli, debet: Nõne isti deo præferebãt aurũ? Qui eñ iurat in tẽplo (inqt) iurat in illo & in eo q habitat in ipso: Ergo sicut tẽplo, ita & illi q habitat in tẽplo, preferebãt aurũ, dicẽdo, quicũq; iurauerit per tẽplũ nihil est, q aũt iurauerit in auro tẽpli debet. Igitur cũ dicit, qui iurant in delicto Samariæ & dicunt, Viuit deus tuus Dan, non omittamus illos, qui in auro iura re docebant: quia uidelicet multo cupidius isti aurum coluerunt q̃ illi patres eorum. Illi nanq; iccirco co-

Fames corporalis, quis qdẽ est, sed leuior multo quam ẽ fames animæ.

Iurare in deo Dan

3. Reg. 12

1 Re. 17 & 3. 17

Iudeorum deus: aurum

Mat. 23

circo colebant aurum, ne ascendendo adorare in Hierusalem discerent. Reuerti ad Dauid regem suum, isti autem ut licentius possiderent aurum, per quod docebant esse iurandum magis q̃ per deum uel per dei templum, occiderũt uerũ Dauid, filiumq; Dauid, filium dei regem suum. Talis eorum deus est deus Dan, quod interpretatur iuditium, traxit em̃ illos ad iuditium æternum. Item talis illorũ uia est uia Bersabeæ, quod interpretatur puteus iuramenti siue puteus facietatis, quia iurabant in auro, quo uolebant quidem, sed non poterant faciari. ¶ Proinde cadent (inquit) & nõ surgent ultra, consumpti fame supradicta, fame audiendi uerbum dei, sicut comperimus ex his qui supersunt ex illis. Deniq; maxime his conuenit, quod sanctus Iob dicit. Egestatẽ & fame steriles, qui rodebant in solitudine squalentes calamitate & miseria, & mandebant herbas & arborum cortices, & radix iuniperorum erat cibus eorum. Qui de conualibus ista rapientes, cum singula repperissent, ad ea cũ clamore currebãt. Nimirũ herbis & arboribus & radicis iuniperorum comparare possumus fabulas & genealogias eorum. Quotiens cum illis sermonem conferimus, si qua de fabulis ac genealogijs occasio incidit, ibi clamosi atq; deserti sunt, & ueluti quippiam herbarũ siue corticum aut radicum iuniperi, de conualibus rapientes ad singula cũ clamore currunt dum aliquid nugarũ retexentes declamant, suoq; arbitratu magistri sunt. Porrò ad enucleandum scripturæ sensum, ita egestate & fame steriles, ita squalentes & miseri sunt, ut nõ solum dolere, uerũ etiam admirari possimus imbecillitatem puerilis sensus eorum. Sequitur.

Ioba. 10

Fabulæ & genealogiæ Iudeo.

CAPVT .IX.

[Uidi dominum stantem super altare, & dixit. Percute cardinem, & commoueantur superliminaria. Auaritia enim in capite omniũ, & nouissimũ eorũ in gladio interficiam. Non erit fuga eius. Fugiet & nõ saluabitur ex eis qui fugerit:] Adhuc depromitur & magis ac magis declaratur sententia uindex contra supradictam superbiam Iacob, cum dicit. Auaritia em̃ in capite omniũ. Nam cũ auaritia de superbia quoq; tractari testis est sapiens uir, qui cum dixisset, auaro nihil est scelestius, continuo subiunxit. Quid superbis terra & cinis? Diuitiarum nãq; comes superbia est. Iccirco Apl'us diuitibus (inqt) huius mundi p̃cipe, non superbe sapere. Sed iã admirandæ huius uisionis sacramentũ ingredientes, literæ ordinẽ prosequamur. ¶ Vidi (inquit) dñm stantem super altare. Magna uere uisio, & magnæ rei significatio extitit. Prophetico spiritu uidit & reuera futurũ erat, qd illi talis uisio ostendit. Querimus ergo, ubi uel quãdo factũ sit tale quid, cuius in signũ stãs dñs super altare uideri debuerit. Querentibus aũt in toto Chri Euangelio, uel in omni Euãgelicæ gratiæ sacramento, nihil tam magnũ, nihil tã euidẽs, secundũ huius uisionis proprietatẽ nobis occurrit, q̃ scema uel habitus dñi nostri Iesu Christi crucifixi. Crucifixus nãq; et sacrificium pronobis factus, super altare crucis stetit, statione difficili, statione laboriosa sibi, Diligenter animaduertendũ, nec unq̃ oculis mentis nostræ debet abesse stationis illius spectaculũ. Pendebat & stabat manibus ad crucis cornua confixis, pedibus ligno suppedaneo per clauorũ fixurã coherẽtibus in modũ stantis. Taliter stans ipse hostia, crux uero altare erat. ¶ Propter talem eius stationẽ futurum erat, ut destrueretur illud Iudaicæ sup̃biæ templũ, iuste p̃fecto, qa taliter stanti crudeles insultantes dicebãt. Vach qui destruis tẽplũ & in triduo illud reedificas. Dixit ergo ita stans. Percute cardinẽ & cõmoueãtur superliminaria. Cuicũq; dixerit siue uidenti hæc prophetæ siue angelo, nimirũ illa in uisione percussio cardinis & cõmotio superliminariũ certissime affuturũ signficabat templi exterminiũ tanta percussione, tanta cõmotione, ut hodieq; admiretur orbis terrarum. ¶ Quam ob causam? Auaritia enim (inquit) in capite omniũ, cui uidelicet auaritiæ crudelissime fructus fuit auaris & impijs scelus istud, quod taliter dñm super altare crucis stare fecerunt. Nã cũ quotidie disputaret cõtra auaritiã illorũ, illud maxime cõcitauerat, eos, quod diutius nõ ferens p̃tinatiã auaritiæ, propter quã domũ patris domũ orationis, speluncã fecerũt latronũ scripturã implæuit dicẽtẽ. Zelus domus tuę comedit me, mẽsas nũmulariorũ, cathedrasq; uendentium columbas cõuertens, factoq; de resticulis, quasi flagella cũctos eijciẽs. Auaritia ergo in capite. i. in summa intentione omniũ, & idcirco percusso cardine & mortis sup liminaribus. i. destructo summo sacerdotio, summis scribar̃ phariseorumq; ordinibus nouissimũ quoq; eor̃, id ẽ plebæiũ. in gladio interficiã, Nõ erit fuga eius. Circũdati nãq; erũt & coangustati undiq;, Quod & si fugerit, nõ salnabitur q̃ fugiet ex eis. [Si descẽderint

Eccl. 10

1. Tim. 6

Dñs stãs sup altare, Christus ẽ stans in cruce.

Mat. 27

Auaritia in capite oium.

Psal. 68
Mat. 21.

usque

usq; ad infernum, inde manus mea educet eos. Et si ascenderint usq; ad cœlum, inde detraham eos. Et si absconditi fuerint in vertice Carmeli, inde scrutans auferam eos. Et si celauerint se ab oculis meis in profundo maris, ibi mandabo serpēti, & mordebit eos. Et si abierint in captiuitatem coram inimicis suis, ibi mandabo gladio, & occidet eos. Et ponam oculos meos super eos in malum.] Mirabiliter dominus, qui super altare crucis stare habebat (ut iam dictum est) simul cū præostensione stationis illius omnipotentiā suā depromit, mira declamatione asserit, quod manus suas nullus inimicorum eius effugere possit. Nunc ut uerba hæc melius perpendere queamus, simul recordemur illud, quod idem homo factus, iamq; passurus siue super aram crucis staturus dixit. Et ego si exaltatus fuero à terra, omnia trahā ad me. Hoc illis dixit, qui iam illum in crucē leuare cogitauerant. Et quidem si solius gratiæ attractionem cogites, cum dicit, omnia traham ad me, subaudiendū est utiq; electa. Si autem hoc attendas, quod per illam in cruce exaltationem filij hominis iudiciariam super uiuos & mortuos accepit potestatem: accepit enim secundū humanitatē, cui nihil deerat secundū diuinitatem, cum dicat, omnia traham ad me, subintelligendum est attractione potentiæ, ut manus meas nullus uestrum possit effugere. Habens enim potestatē iudicium facere, sedebo super sedem maiestatis meæ, atq; omnes gentes congregabuntur ante me, & omnia electa statuam ad dexteram, reproba uero ad sinistram meā. Nimirū, quod illic idipsum intelligendum est, & hic, uidelicet, quod nullus effugere possit manus huius domini, qui super altare crucis taliter tamq; dolendo habitu, pendendo stetit, stando pependit. ¶ Si descenderint (inquit) usq; ad infernū &c. Ista quinq; dixit, quorū tria quidē impossibilia erant fieri, unū impossibile non fieri, itemq;, unū possibile fieri. Etenim ut angustiā fugiens homo uiuens, ad infernum descendat, ibiq; uiuat uita incolumi, impossibile est. Attamen dicit, Si descenderint usq; ad infernū, inde manus mea educet eos. Item, impossibile est ut homo pennas uolucris assumat, & in cœlum uolet. Attamen dicit. Et si ascenderint usq; ad cœlum, inde detraham eos. Itē, impossibile est, ut homo in piscem mutetur, & profundum maris subintret. Attamen dicit. Et si celauerint se oculis meis in profundo maris, ibi mandabo serpenti, & mordebit eos. Quid igitur per ista quæ impossibilia sunt contendit, nisi quod manus suas homo nusquam effugere possit, cū inde quoq; detrahere, uel illuc usq; persequi posset, quo nullus uiuens profugere potest? Unum eorū quę dixit, possibile est (ut iam diximus) fieri, scilicet ascendere in uerticē Carmeli. Sed uide, quāta cum irrisione dicat, si absconditi fuerint in uertice Carmeli. Valles enim & defossa terrarum potius quàm uertices montium captare solet, qui cupit abscondi, ciuitas autē uel aliud quid in monte positum non potest abscondi. ¶ Est tamen modus quidam in infernum descendendi, quo possit homo descendere, refuga uultus domini, scilicet cum desperans à deo diabolo sese maligno fœdere tradit. Nonnullos eiusmodi fuisse in populo, Esaias insinuat, cū dicit. Dixistis enim, Percussimus fœdus cum morte, & cum inferno fecimus pactum. Flagellum inundans, cum transierit, non ueniet super nos, quia posuimus mendacium spē nostram, & mendacio protecti sumus. ¶ Item modo quodam quasi in cœlum ascenditur, cū quis superbiæ pennis ultra semetipsum eleuatur. Et modo quodam in profundū maris intratur uidelicet sectando curiosa, nimiasq; subeundo curas seculi huius. Quocunq; modo siue illum ad inferna descensum, siue illum ascensum ad cœlum, siue demersionē illam in profundū maris intelligas: illud Dauidicum semper decantandum est, Quo ibo à spiritu tuo, & quo à facie tua fugiā? Si ascendero in cęlum tu illic es, si descendero ad infernū ades. Si sumpsero pennas meas diluculo, & habitauero in extremis maris. Etenī illuc manus tua deducet me, & tenebit me dextera tua. ¶ Est etiā quidā àbscondendi modus in uertice Carmeli, uidelicet secundū nomen ipsum Carmeli, quod interpretatur scientia circumcisionis. Cū enim inimici Christi quasi scienter disputant & contendunt de circumcisione carnis, ut uideantur rationabiliter repellere à se fidē euangelij: ecce absconditi sunt in uertice Carmeli: sed inde scrutans aufert eos Christus, dū scrutando scripturas nos Christiani falsos illo esse conuincimus. ¶ Ultimū eorū quæ dicta sunt: Et si abierint in captiuitatē corā inimicis suis, impossibile erat non fieri, nec enim ipsi dimittere poterant, quin abierint ducti in omnes gentes captiui, Ibi (inquit) mandabo gladio, & occidet eos, Hoc sæpe factum est, ut ex his, qui dis-

Ioha. 12 Omnia trahā ad me.

Matt. 5.

Esa. 28.

Psal. 138

Duplex mors Iudæorum in captiuitate.

Ro.13 qui dispersi sunt Iudæis cædes plurima fieret, dño utiq; mãdante gladio, cui⁹ in arbitrio gla di⁹ oĩs est, qa nõ est potestas, nisi à deo. Quod deinde subiungit, & ponã oculos meos super eos in malũ & non in bonũ, modis duobus iam dictis perficit, dũ mandat serpenti. & mordet eos inuisibiliter morsu malo, qui æterna mors animæ est, dum mandat gladio & occidit

Psal. 62. eos occisione uisibili, quæ corporalis mors est. Vtrunq; hoc intelligimus, & in psalmo dũ dicit: Tradentur in manus gladĳ, Romanorũ: & secundũ animã partes uulpiũ, id est, malignorum spirituũ sunt. Et secundũ animã quidẽ oẽs, quoniã impœnitentes sunt, morsu serpentis moriuntur, & partes uulpiũ sunt: scdm corpus uero nõ de omnibus gladio mandatũ

Ro.11 est ut occidat eos, quia pter hoc, q reliquiæ saluandæ sunt, etiã memoriæ & honori Chri

Psal.58. sti prodest uita & dispersio illorũ, quemadmodũ ipse dicit in psalmo: Deus ostendit mihi super inimicos meos, ne occidas eos, ne quãdo obliuiscantur populi me. Disperge illos in uirtute tua. Multũ em̃ Christum colentibus confert hoc, q Christi inimici Iudæi inter eos uiuunt. Secum nanq; libros baiulant, in quibus inueniũtur cũcta, de quibus confirmamus fidem Christianam: nec dicere potest quis, q noua doctrina sit, dũ antiquam proferimus authoritatem ex libris quos habent illi. Sequitur. [Et dominus deus exercituũ. qui tangit terrã & tabescit, & lugebunt omnes habitãtes in ea. Et ascendet sicut riuus omnis & defluet sicut fluuius Aegypti. Qui edificat in cœlo ascensionẽ suã, & fasciculum suũ super terrã fundauit. Qui vocat aquas maris, & effundet eas super faciem terre, dominus nomẽ eius.] Quia dixerat ibi mandabo gladio & occidet eos ualde con-

Dominus exercituũ, Christus uenienter de illo propheta subiunxit, & dñs deus exercituũ, subauditur, ipse est, qui hoc se facturũ dicit, qa profecto mandare potest gladio, qui dñs exercituũ est, qui non unũ tm̃, sed multos exercitus habet, quia uidelicet Assyriorũ atq; Chaldæorũ, præsertim & Mædorum Græcorũ atq; Romanorũ, & omnium gentium exercitus seruierunt, & seruiunt ei, quamuis nescientes, ut uidelicet regnũ aliud alio superueniente destruatur, iusto eius iudicio, sicut postmodũ dicturus est, ecce oculi dñi dei sup regnũ peccãs, & cõterã illud à facie terræ. Cũ ergo dicit, & dñs deus exercituũ, subditur ipse est, mirari te nõ uult, q dixerit se gladio man

Mat.26 dare, qui qñ stetit (ut iã dictũ est) super altare, i. patibulũ crucis, gladiũ nullũ ostendit, nec saltem patrẽ rogare uoluit, ut quod facere poterat plusq̃ duodecim legiones angelorũ exhibe

Alĳ bene, alĳ male tabescũt. ret sibi. ¶ Quod protinus subiungit: qui tangit terram & tabescit, in utranq; partẽ, scilicet in bonã & malam intelligi pt, quia postq̃ à terra exaltatus est, alĳ tangẽtes illũ salui facti sunt, alĳ perierunt. Siquidem tangentes illi pauci ex Iudæis, multi ex gentibus tabescentes, & cõpuncti corde, pœnitẽtiã egerint, itẽq; multi, tã Iudæi q̃ gentiles, male tabescẽtes & inuidentes, euãgelio Christi tangẽte, id est, percutiente illo tã in aĩa q̃ in corpore perierũt & pereũt

Psal.118. Etem̃ tabescere tã in bona q̃ in mala significatione poni nõ est dubiũ. In bona ut illic, tabes-

Psal.111. cere me fecit zelus meus, qa obliti sunt uerba tua inimici mei. In mala ut alibi, pctõr uidebit

Mat.5 & irascetur, dẽtibus suis fremet & tabescet. ¶ Itẽ qd sequit, & lugebũt oẽs habitãtes in ea, similiter in utrãq; partẽ recte intelligitur. Nã q cõpuncti corde pęnitẽtiã egerũt: bonũ luctũ

Sup.8. habuerũt, iuxta illud. Beati q lugẽt: qm̃ ipsi cõsolabũtur. Qui uero pœnitentiã nõ egerunt maxime Iudæi, malũ luctũ habuerunt, uidelicet de quo superius dictũ est. Et cõuertã festiuitates uestras in luctũ: & oĩa cantica uestra in planctũ. ¶ Itẽ qd sequitur: & ascẽdet sicut riuus ois, & defluet sicut fluuius Aegypti, in utranq; partẽ diuidẽdũ est. Nam ascendere bonũ, defluere malũ est. In his q pęnitentiã egerũt, fides euãgelĳ, gra spũs sancti de fonte Christo

Defluunt cærimoniæ Iud: procurrẽs, sicut riuus ascẽdit: in his, q impœnitẽtes fuerũt uel sunt, maxime in Iudæis, cũcta carnaliũ cærimoniarũ uanitas & inutilitas defluit, & est ubiq; cõtemptibilis, nullusq; iã uer⁹ dei cultor illas suscipit. Defluit (inquã) sicut fluuius Aegypti, quia ucz nõ utcũq; cõtẽnuntur cærimoniæ carnalis Iudaismi, sed ita, ut quicũq; illas exercẽt, reputẽt & sint uelut Aegyptĳ. i. tenebrosi: & oĩno rubri maris, qd est baptisma Chri, trãsitu indigni. In his quoq; q ex

Mat.22 gentib⁹ crediderũt istæ prophetię uersiculus sic implet, ut qd ualde timendũ est, multi uocati, pauci uero sint electi. Nã qa pauci electi sunt, recte dicitur, & ascẽdet sicut riuus omnis, q ucz riuus minor estq̃ fluuius: & quia multi sunt uocati, q nõ pertingũt ad electiõis ascensum

Ephe.1 recte subiungitur, & defluet sicut fluuius Aegypti. ¶ Ex ipsis qui ascendunt sicut riuus (ut iam dictũ est) cõpletũ propositũ dei in ædificationẽ ecclesiæ Christi, quod est corpus eius,

plenitudi-

plenitudo eius, cuius ipse caput est, sicut Apl'us dicit. ¶ Recte ergo subiūgitur, q ædificant in cœlo ascēsionē suā. Ascēsio nāq; riui oēs. i. electiōes, spūalem ex ipso gfam habētis, ascēsio ipsius est. Qd' eñi illuc ascenderūt tribus tribus dñi, nō ascēdentiū facultas, sed gratia uocantis agit. Et nemo ascēdit in cœlū nisi qui descēdit de cœlo filius hoīs q est in cœlis. Et apostol' cū dixisset, q descēdit ipse est & q ascēdit super oēs cœlos, ut impleret oīa, & ipse dedit quidē quosdā apostolos, quosdā aūt ꝓphetas, alios uero euāgelistas, alios aūt pastores & doctores, ita sentētiā cōpleuit ad cōsummationē sanctoꝝ in opus ministerij, in ædificationē corporis Christi. Pulchre ergo dictū est, q ædificat ascensionē suā in cœlo, quia uc3 ascensus sanctoꝝ corporis Christi ædificatio est: & ꝙ mēbra sequūtur ascendēdo, gratia capitis est ꝑeuntis, qd solū propria uirtute ascēdit. ¶ Et fasciculū suū (inqt) sup terrā fundauit. Nimirum quando Christus in cœlū ascēdit, paruū apostoloꝝ numeꝝ in terra reliquit, & eosdē misso sancto dilectionis spiritu, quasi in fasciculū ligauit, uinculo charitatis, & unitate fidei, & eiusmodi fasciculū fundauit, id est, in fundamento posuit, & super illū ecclesiā suā ædificauit. ¶ Deinde & de gentibus nōnullos tanta impleuit ubertate cœlestis gratiæ & uerbo doctrinæ, ut secundū apostolorum imitationem possent ecclesiā Christi instruere. Hinc protinus subiungit. Qui uocat aquas maris, & effundit eas super faciē terræ. Maris nanq; nomine interdū gētilitas significatur, ut illic. Propterea nō timebim' dū turbabitur terra, & trāsferūt mōtes in cor maris. Hoc eñi hūc habet sensum. Nō timebim' tribulatiōes futuras q̄ tunc erunt, qñ turbatis & repellētibus uerbū dñi Iudæis, quibus primū oportebat ꝑdicari euāgeliū, transferentur apostoli in mediū gentiū. Itaq; qui uocat aquas maris, & effundit eas sup faciē terræ, idē est ac si dicat, q homines gentiles salsas & insipidas habētes aquas secularis scientiæ sursum uocat & cœlestia facit sapere, constituitq; doctores, ut tā loquēdo q̄ scribēdo cōpluant terrā ecclesiæ. Quis hæc tanta & talia facit? Dñs (inquit) nomē eius, quia reuera nō posset talia facere, nō posset de mortuis resurgens, in cœlo ascensionē suā ædificare, nisi esset dñs. Iccirco & Dauid cū dixisset: Iter facite ei, q ascendit sup occasum, cōtinuo subiūxit, dominus nomē illi. Hoc Iudæi multū grauiter tulerūt, qd gentiles uocati & recepti sunt, inuidentes saluti illoꝝ, Exempli gratia, ita ut Petro dicerent. Quare introisti ad uiros preputiū habētes? Et multa his similia. Recte ergo sequitur. [Nūquid non vt filij Aethyopum vos estis mihi filij Israel ait dñs? Nunquid non Israel ascēdere feci de terra Aegypti, & Palestinos de Cappadocia, & Syrios de Cyreno. Ecce oculi dñi dei sup regnū peccās, & conterā illud a facie terre.] Ac si dicat. Quid gloriamini uos Iudæi de proprietate dei, & gētibus derogatis? An Iudæoꝝ deus tm̄? Nōne & gētiū? Imò & gentiū sicut Aethyopes, ita & uos mihi estis, nec magis aut minus propinqui: quia sicut Iudæos, ita & Aethyopes ego creaui. Q̄ si in hoc gloriamini, & propter hoc uos potius q̄ alias gētes ad me ꝑtinere iactatis, qa feci uos ascēdere de terra Aegypti. Nunqd propter hoc alterius naturæ siue cōditionis q̄ cæteri homines estis? Nēpe & Palestinos de Cappadocia, & Syros ascendere feci de Cyrene. Nō ergo erigamini in superbiā, ꝙ uos de Aegypto eduxerim, & quasi peculiarē populū meū, Pharaoni seruire nō passus sim: neq; arbitremini, ꝙ propter hoc solis uobis debeat regnū dei, qa uc3 & in hoc seculo Aethyopes, Palestinos, Syros, atq; Iudæos, distātes locis atq; corporibus, mortalitatis lege sociaui, & ꝓ arbitrio meo seruos meos huc illucq; cōmitto, & in uniuersas ꝓuincias trāsfero, & in illa cœlesti Syon, cuius fundamenta sunt in mōtibus sctis, similiter oēs siue ex omnib' gētibus quoscūq; fides cōmēdauerit, cōgruis māsioib' collocet, sicut per Psalmistā dicit: Memor ero Rab & Babylonis: scientē me. Ecce alienigenæ & Tyrus & populus Aethiopū, hi fuerūt illic. Econtra, sicut æquali cōditiōe oēs sunt facti, ita quicūq; peccauerint, æquali iudicij mei sententia punietur, & oīa absq; discretiōe personaꝝ impia regna subuertā. Nā ecce (inqt) oculi dñi sup regnū peccans, & cōterā illud à facie terræ. Quod aūt uel cuius gētis regnū tantū peccauit, q̄ illius quæ ꝓphetas occidit, & ipm̄ prophetaꝝ dominū crucifixit? Ne ergo in superbiā erecti, peccatores ex gentibus ad fidē uenientes repellendos esse cēseatis, quia Iudæi nō minus q̄ Græci, imò primū siue magis q̄ Græci, irā & indignationē, tribulationē & angustiā sunt recepturi, quicūq; nō acqescūt ueritati, ita ut regnū qq; illoꝝ tēporale destruatur, et à facie terræ cōterā illud. [Verūtamē cōterēs nō cōterā domū Iacob dicit dominus

Colos.1.
Psal.131.
Iohā.3
Ephe.4
Psal.45
Psal.67
Act.11
Rom.3
Psal.86

dominus. Ecce enim mandabo, & concutiã in omnibus gentibus domũ Israel, sicut concutiuntur in cribro, & non cadet lapillus super terrã. In gladio morientur omnes peccatores populi mei qui dicũt, non appropinquabit & non ueniet super nos malũ.] Certã & q̃ talli nõ possit suã deus cõmẽdat prouidentiã, dũ p̃misso, ecce oculi dñi dei sup regnũ peccãs & cõterã illud à facie terræ subiũgit, uerũ conterẽs nõ conterã domũ Iacob. Idẽ eñ est ac si dicat, Cõterã quidẽ domũ Iacob in reprobis, sed nõ cõterã in electis. Impossibile nanq; est dũ cõteritur regnũ Iudaicũ cõtritione Romanæ uirtutis, dũ occidũtur, dũ disp̃gũtur in oẽs gentes captiui, perire deo quenq̃ ex illis q̃s p̃sciuit & p̃destinauit. Rom.11 Nõ eñ regnũ uel gentẽ illã sic cõtriuit, ut nullũ ex illa saluũ esse uelit. Hinc Apostol⁹ dicit. Nunqd repp ulit de⁹ populũ suũ? Absit. Nã & ego Israelita sum ex semine Abrahæ de tribu Beniamin. Nõ reppulit deus plebẽ suã quã p̃sciuit, &c. Pulchra ualde similitudine ip̃m mysteriũ innuit, de q̃ Apostolus: Nolo eñ (inq̃t) uos ignorare frẽs mysteriũ hoc, ut nõ sitis uobisipsis sapiẽtes, qa cæcitas ex parte cõtigit Israel, donec plenitudo gẽtiũ intraret. Pulchra (inq̃) similitudine idip̃m ,pphetatur hic dicendo. Ecce eñ mãdabo & cõcutiã in oĩbus gẽtibus domũ Israel, sicut cõcutitur in cribro, & nõ cadit lapillus sup terrã. Cuncta tribulatio siue angustia, q̃ coangustati & cõtribulati Iudæi, in oẽs gẽtes sunt euẽtilati ac dispersi, uelut cõcussio cribri extitit: quo si puluerulẽta collapsi muri cribro cõgesta cõcutiãtur, ut puluere in terrã cadẽte soli remaneãt lapilli in opus restauratiõis cõferendi. Vnde p̃misso in gladio moriãtur oẽs pc̃tõres populi mei, q dicũt, nõ appropinquabit & nõ ueniet sup eos malũ, cõtinuo subiungit. In die illo suscitabo tabernaculũ Dauid quod cecidit, & reedificabo aperturas murorũ eius, & ea que corruerãt instaurabo & reedificabo eũ sicut in diebus antiquis, vt possideãt reliquias Idumee & oẽs nationes, eo q̃ inuocatũ sit super eos nomẽ meũ dicit dñs faciẽs hec.] Quẽ eñ sensum hæc habeãt, apostoli probant, ubi quæstiõe suscitata, cur hoĩes ex gẽtib⁹ Paulus & Barnabas absq; circũcisiõe & ob Act.15 seruãtia sabbati suscepissent, Petrus respondit ut debuit. Cuius sñiam probãs Iacobus hæc locutus est. Viri frẽs audite me, Symon narrauit quẽadmodũ primũ deus uisitabit sumere ex gẽtibus pp̃lm noĩe suo, & huic cõcordãt uerba prophetarũ, sicut scriptũ est. Post hæc reuertar & reædificabo tabernaculũ Dauid quod cecidit, & diruta eius reædificabo, & erigã illud ut requirant cæteri hoĩm dñm, & oẽs gentes sup quas inuocatũ est nomẽ meũ, dicit dñs faciens hæc. Notũ à seculo est dño opus suũ. ¶ Igitur domus Israel quæ cõcutitur in cribro ruinosa domus & collapsum tabernaculũ est: quia dñs stans super altare, i. in ara crucis appẽsus, ab illis sicut iã superius dictũ est) percuti iussit cardinẽ ut cõmouerentur superliminaria, & lapilli residui, quorũ nullus cecidit sup terrã, reliquiæ sunt, de qbus Apostolus cũ præmisisset, sed qd̃ dicit Heliæ responsum diuinũ, Reliqui mihi septẽ milia uirorũ, qui nõ curuauerunt genua añ Baal, sic ergo (inquit) & in hoc tp̃e reliqæ scd̃m electiõnẽ gratiæ saluæ factæ sunt. Porrò pc̃tõres eiusdẽ populi oẽs in eo sunt pc̃tõres, quod dicũt, nõ appropinquabit, & nõ ueniet sup nos malũ, & iccirco in gladio morientur inquit. Ergo nõ parui criminis est dicere, nõ appropinquabit, & nõ ueniet super nos malũ: cũ deus uel spũs sanctus dicat per os prophetarũ, appropinquabit & ueniet super uos malũ. Veraciter crimẽ hoc esse magnũ antiquo & nimis dolendo exemplo est comprobatũ. Nam deus dixit. In quocunq; die comederis ex eo, morte morieris. Ecõtra serpẽs, Nequaq̃ (inquit) morte moriemini. Itaq; q p serpentẽ dixit, nequaq̃ moriemini, cũ de⁹ dixisset, moriemini: idẽ spũs malign⁹ p os pseudoprophetarũ dicebat, nõ appropinquabit & nõ ueniet, cũ spũs sanctus per ,pphetas suos diceret appropinquabit, & ueniet sup uos malũ. Proinde ipsi quidẽ pseudoprophetæ serpenti similes, & maledictione digni sunt: peccatores aũt, q magis credũt pseudoprophetis q̃ prophetis dñi, tã iuste in gladio moriũtur, q̃ iuste Adam siue mulier eius, pro eo q̃ serpẽti magis q̃ deo credidit, sententiã excepit, ut de paradyso expelleretur. Gladiũ aũt hic nõ solũ Romanorum intelligimus, quia uc; eo nõ oẽs peccatores illius populi mortui sunt, sed potius gladiũ inuisibilẽ, qui pcutit interiora oĩs impœnitentis animæ, quẽ Psalmista metuens. De gladio (inquit) maligno erue me. Ecce in die isto, q dies salutis est & tempus acceptabile, suscitatur illud tabernaculũ Iacob quod cecidit, quia pro Iudæis incredulis ponuntur gentiles creduli tanq̃ lapides uiui super fundamentũ uiuorum apostolorum & prophetarũ, & hoc modo reædifica-

Margin notes: Rom.11 — Act.15 — Domus Israel nunc ruinosa est. 3.Reg.19 — Rom.11 — Gene.3 — Duplex gladi⁹ — Psalm. 143 — 1.Pet.2

ædificatur uerus Dauid, lapis angularis sicut in diebus antiquis, id est, nõ ex operibus legis, Ephe.2.
siue cærimonijs carnis, sed ex fide, per quã Abrahã iustificatus est, per quã Noe cõplacuit, Hebr.11
p quã Abel plurimã deo hostiã obtulit: & possidet nũc posteri huius Dauid reliquias Idumææ & oẽs nationes, sine acceptiõe personarum, eo q inuocetur nomẽ dñi sup eos. Ubi eñi inuocatio nõis dñi, nulla est distinctio Iudæi & Græci. Et ut scias, qa quicqd audisti stabile & ratũ est, nec infectũ remanere potest, nõ alius, sed ipse, dicit dñs, faciẽs hęc. Quæ sunt hęc Quænã nobis ostẽdis, dicẽdo, faciẽs hæc? Nimirum stans sup altare, & pcutiẽs cardinẽ & superliminaria cõmouẽs, in gladio interficiẽs oẽs, quorum in capite auaritia est, tangẽs terrã ut tabescat, & lugere faciens oẽs habitãtes in ea, ædificans in cœlo ascensionẽ suã, & fasciculũ suũ super terrã fundans, uocans aquas maris & effundens eas super faciẽ terræ, & cõterens regnũ peccans & concutiens in omnibus gentibus domũ Israel, suscitans tabernaculũ Dauid, id est, ecclesiam suam (ipse est eñi uerus Dauid) & reliquias Idumææ possidẽs, id est, de terrenis & terrena sapientib' hominibus cœlestes faciẽs, cuius dixisse fecisse est. Sequitur.

Ecce dies veniunt, dicit dñs: & comprehẽdet arator messorẽ, & calcator vue mittẽtẽ semen: Et stillabũt montes dulcedinẽ, & omnes colles culti erũt. Et conuertã captiuitatem populi mei Israel, & edificabunt ciuitates desertas & habitabunt in eis. & plantabunt vineas & bibent vinũ earũ. Et facient hortos, & comedẽt fructus eorum. Et plãtabo eos sup humũ suã, & non euellã eos vltra de terra sua, quã dedi eis dicit dñs deus tuus. Ecce finis loquẽdi in hoc propheta uide qualis sit. Si solũ respicias literæ corticẽ, uile est & exiguũ, qđ à glorioso & magno deo promittitur, quia bonis & malis comune est, & bonis quidẽ nõ magnopere curandũ, nõ magna solicitudine quærendũ malis aũt cõcupiscibile, quorum deus uenter est, de qualibus Apostolus: Esca (inqt) uentri, & uenter escis, de' aũt & hũc & illã destruet. Si aũt corticẽ discutias, quẽadmodũ hic idẽ propheta sycomeros uellicabat, & sub utilitate literæ pciosum, i. spũalem sensum requiras: gloriosum est & pclarum qđ deus gloriæ promittit in hac sermonis cõsummatione sperãtib' in se qđ oculus nõ uidit, qđ auris nõ audiuit, qđ in cor hominis nõ ascẽdit. Dicit aliqs. Quę fuit necessitas, ut maxime in calce sermõis talis promereť litera, q̃ maxime carnales mulceat? Videlicet qa sic expediebat, ut pueros illos, apud quos seruãda erat sancta scriptura, seduceret seductione bona, propter eos, quib' proficere habebãt mysteria, q̃ cõtinentur in prophetis suo tẽpore reuelanda. Est eñi seductio bona, qua nõ solũ reprobus, uerũ etiam probus aliquis, nesciens diuinis consilijs obsequium præstat, in tantũ ut Hieremias dicat: Seduxisti me dñe, & seductus sum: fortior me fuisti, & inualuisti. Idem eñi est ac si dicat: Proposuerã ego tacere de huiusmodi: tu aũt, ut tacere non possem, motũ quasi impatientis animi, id est, zelũ bonũ & fortẽ impegisti. Sequitur nãq; postmodũ & dicit, Et dixi, Nõ recordabor ei', neq; loquar in nõie illius. Et factus est in corde meo quasi ignis exestuans: claususq; in ossibus meis & defeci ferre nõ sustinẽs. Ecõtra pueris & carnalibus istis dicamus, qui scripturas sanctas nunq̃ custodissent, si uim illarum intellexissent. Seduxit uos dñs, & seducti estis, fortior uobis fuit & inualuit. Si eñi ita locutus fuissent in prophetis, ut nihil boni sonare uideret litera uobis pessimis, irasceremini cõtra spũm propheticũ, quẽadmodũ iratus est rex uester Achab contra Micheã prophetã dicens ac Iosaphat regẽ Iuda, Nunquid nõ dixi tibi, quia non prophetat mihi bonũ, sed semper malũ? Ita irati sanctã scripturã succenderetis, sicut fecit rex Sedechias: q cũ legerentur sibi uerba Hieremiæ, lectis iam tribus pagellis aut quatuor, scidit uolumẽ scalpello scribæ & proiecit in ignẽ qui erat super arulam, donec consumeretur omne uolumen igni q erat in Arula. Bonũ ergo fuit uos seduci tanq̃ pueros, & sic repromitti spũalibus spũalia, ut putaretis uobis carnalibus promitti carnalia: qualia sunt hæc, ut arator messorem, & calcator uuæ mittentẽ semen cõprehendat: sicut per bonã tempeřiẽ fieri solet, dũ statim post messem impletis horreis ad sufficientiã præsentis anni: subsequens arator semen iaciat in spem futuri, nec mora ulla intercedente uindemiæ tempus fit, quam non sinat uuarum maturitas ultra deferri. Hęc eñi carnaliter intelligentes, uobismet ipsis blandimini dicentes. Vobis ipsis post aduersa rursus prospera promitti, cum impœnitentes sitis. Et per hanc quidem occasionẽ scriptura sancta penes uos hactenus seruata est, & seruatur: Vos autem interea captiui & dispersi estis, & in peccato uestro moriemini.

Margin notes: 1.Cor. 6 — Esai.64 — Duplex seductio bona sc3 & mala. — Hiere.20 — Iudæi volebãt sibi pphetari bona carnalia. — 3.Regũ vlti. — Hiere 36

Nunc tandem literam hanc discutientes, sensum quæramus, qui intrinsecus latet. Ecce (inquit) dies ueniunt dicit dominus, & comprehendet arator messorem, & calcator uuæ mittentem semen. Isti dies iam uenerũt, sicut testatus est ipse dominus ad discipulos suos loquens & dicens. Ecce dico uobis, leuate oculos uestros & uidete regiones, quia albæ sunt iam ad messem, & qui metit, mercedem accipit, & congregat fructum in uitam æternam: Vt & qui seminat simul gaudeat & qui metit. In hoc enim est uerbum uerum, quia alius est qui seminat, & alius qui metit. Ego misi uos metere quod non seminastis. Alij laborauerunt, & uos in labores eorum introistis. Breuiter dicendũ, quia qui laborauerunt & seminauerũt patriarchæ & prophetæ: qui autem in labores illorum introierunt, apostoli sunt. Patriarchæ nanq; laborando, id est, peregrinando, & de gente in gentem, & de regno ad populum alterum pertransiendo, seminauerunt, id est promissiones beati seminis futuri (quod est Christus) accipere meruerunt: ipsum autem oculis suis non uiderunt, tantummodo spe inhiantes: & per hoc seruientes in modum arantium & seminantiũ: Apostoli aũt præsentẽ Christum eundem beatis oculis uiderunt, & receperunt eum in modum metentium. Propterea dixit illis: Beati oculi qui uident, quæ uos uidetis. Dico enim uobis, ꝙ multi prophetę & reges uoluerunt uidere quæ uos uidetis, & non uiderunt, & audire quæ auditis, & non audierunt. Igitur quod nunc ait: & comprehendet arator messorẽ, idem est, ac si dicat, patriarchę simul & apostoli gaudebunt in semine Abrahæ quod est Christus, in quo promissam pariter accipiant benedictionem, ut quemadmodum dicit, & qui seminat simul gaudeat & qui metit. Neq; enim sic apostoli in labores eorum introierunt, ut eos excluderent: sed ecce simul gaudent, & illi qui ante aduentũ eius seminauerunt, & isti qui in aduentu eius messuerunt. ¶ Porrò calcator uuæ, qui comprehendit mittentem semen, idem est qui & messor, & mittens semen, idem est qui & arator. Nam (sicut iam dictum est) anteriores patres sancti & arantes & mittentes semen fuerunt: Apostoli uero & messores & calcatores uuæ sunt: messores quia præsens Christus maturum fuit illis frumentum: calcatores uuę, quia mustũ sancti spiritus de illo sumpserunt: uel quia passioni eius præsentialiter communicantes, calicem eius biberunt. ¶ Et stillabunt (inquit) montes dulcedinem, & omnes colles culti erũt. Montes idem apostoli sunt, propter excellentiam meritorum, qui per totum mundũ dulcedinem pacis & remissionis peccatorum stillauerunt: prædicando in nomine Iesu Christi pœnitentiam & remissionem peccatorum. Isti autem audientes: & audiendo iustificati, tã ꝗ colles bene culti, fructum bonum reddiderunt. Et conuertam (ait) captiuitatem populi mei Israel, id est, soluam uincula peccatorum, & diruam erroris & ignorantię carcerem, quę uera captiuitas erat, in qua detinebamur nos qui nunc dicimur & sumus Israel. ¶ Quod deinde subiungit. Et ædificabunt ciuitates desertas, & habitabunt in eis, & plantabunt uineas & bibent uinum eorum, expositione iam non indiget, cum uideamus ubiq; terrarum per desertum gentilitatis, quæ prius à deo deserta fuerat, surrexisse Christi ecclesias, quæ & ciuitates propter fidei firmitatem & uineæ propter spei, quæ non confudit, hilaritatem, & horti propter charitatis delicias recte dicuntur, in quibus habitant qui uerbo illas ædificauerunt, unde bibunt uinum lætitiæ, qui præceptis illas informauerunt, unde comedunt fructus, q consilijs prouexerunt: quia sicut qui metit, ita & qui ædificat huiusmodi ciuitates & qui plãtat huiusmodi uineas, & qui facit eiusmodi hortos, mercedem accipit, & congregat fructũ in uitam æternam. Vnde & sequitur. Et plantabo eos super humum suam, & non euellam eos ultra de terra sua quam dedi eis. Humus nanq; quam dedit sanctis suis paradysus delitiarum est, in quo primum hominem posuit. Quia ergo in Adam omnes humũ siue terram illam perdiderunt, & exortes facti sunt regni cœlorum: per aduentum autem Christi ita recuperauerunt, ut amplius non perdant: recte cum dixisset, & plantabo eos super humũ suam, protinus addidit: & non euellam eos ultra de terra sua quam dedi eis, uertitq; se ad aurẽ cuiuslibet nostrum gratulabundus dicendo, dicit dominus deus tuus.

Iohan. 4

Aratores, patriarchæ: messores apostoli.

Psalm. 104

Lucæ, 10

Calcator uuæ

Ecclesiæ Christi dicuntur, ciuitates, uineę, & horti.

FINIS LIBRI QVARTI ET VLTIMI IN AMOS PROPHETAM.

Vartus in ordine duodecī prophetarū Abdias est. Hic ille esse perhibe tur, q in libro Regū loqtur ad Heliā, & nūc dicis mihi: Vade dic domi no tuo, adest Helias. Cūq; recessero à te, spūs dñi asportabit te in locum quē ignoro, & ingress⁹ nūciabo Achab, & nō inueniēs te, interficiet me Seru⁹ aūt tuus timet dñm ab infantia sua. Nūqd nō indicatū est tibi dño meo, qd fecerī cū interficeret Iezabel pphetas dñiqđ abscōderi de pphe tis dñi centū uiros quinqgenos, & quinqgenos in spelūcis & pauerim eos pane & aq̄? Dicit etiā hic fuisse terti⁹ ille princeps quinqgenarius, cui pepcit Helias dicē ti. Hō dei noli despicere aīam meā, & aīam seruorū tuorū q mecū sunt. Ecce descēdit ignis de cœlo, & deuorabit duos principes quinqgenarios primos, & quinqgenos q cū eis erāt. Sed nūc obsecro ut miseriaris animæ meæ. Postmodū relicto Ochoziæ regis ministerio factus Heliæ discipulus prophetauit, qui etiā morte propria obijt sepultus cū patribus suis in sebaste ciuitate, ubi & Heliseus propheta, & Iohannes Babtista uenerabiliter requiescūt. Igit qa cētū pphetas aluerat, accepit gratiā pphetalē, & de duce exercitus, dux ecclesiæ fa ctus est. Vnde recte & pbabiliter in euāgelio suo loqtur dñs noster. Et q recipit pphetā in noīe pphetæ, mercedē prophetæ accipiet. Etem̄ q̄ uere dicat præcedēs in isto exēplū pbat, q pro eo φ paruū prophetarū gregē tūc pauerat in Samaria, fact⁹ & ipse propheta, nūc in toto orbe Christi pascit ecclesias. ¶ Et hoc notādū φ sicut in actibus Aplorū, q prim⁹ marty rio coronandus erat, diuino quodā presagio uocatus est Stephanus, qđ interpretat corona tus: ita isti, q taliter dño seruire taleq; seruitutis mercedē recipere habebat, uocatus est Ab dias, qđ interpretat seruus dñi. Accedamus ad hunc seruū dñi, & audiamus qd per eū dicat ipse, q p sanctos prophetas locut⁹ est, spūs dñi, nō dubitātes, quod quāuis uersuum supputa tione paruulus propheta sit, sensibus tamen sit magnus, id est, totus spiritualis.

Ab dias fuit tē pore Heliæ 3. Regū. 18

Mat. 10.

Abias seruꝰ dñi

FINIS PROLOGI IN ABDIAM.

RVPERTI ABBATIS TOVITIENSIS IN ABDIAM PROPHETAM, COMMENTARIORVM LIBER VNICVS.

Visio Abdię.] Quæ uisio dicit Abdiæ, uisio est dei, id ē, quā deus Abdiæ ostēdit: Vñ & Ezechiel: Apti sunt (inqt) cęli: et uidi uisiōes dei. Propterea q nūc pphetę dicūtur olim dicebāt uidētes eo φ uiderēt dei uisiōes. Nā in libro Re. ita legim⁹: Olim in Israel sic loqbat, unusquisq; uadēs cōsulere deū: Venite & eamus ad uidentē. Qui em̄ propheta dicitur hodie, uocabat olim uidēs. Visiones aūt hæc differūt, φ alibi monstrāte deo, significatiuæ uidētur imagines, q̄les maxie uiderūt iā dict⁹ Ezechiel et Daniel: alibi sine imaginib⁹ diuinæ suo mō uidētur & pcipi ūt locutiōes, quēadmodū hic de semeipso dicit, Visio Abdiæ, & tñ nullā se similitudinē siue imaginē narrat uidisse. Et de ista quidē uisiōis qualitate nō dubiū ē, sanctos prophetas certū habuisse uisum siue intellectū, spū sancto in ipsis loquēte: de illa uero qualitate uidēdi, qua præmonstrabātur imagines, illud sciēdum: qa nō statim intellectus sequebat uisum, sicut de semetipso testatur Daniel. Cū em̄ uidisset quatuor bestias grandes de mari ascendentes, accessi (inquit) ad unū de assistentibus, & ueritatē quærebā ab eo de omnibus his. Itē, cū uidisset arietē cornibus uentilantē cōtra occidentē & contra aquilonē & contra meridiē & aduersus eū currentem hircū, qui habebat cornu insigne inter oculos suos, postmodū subiunxit. Cū uiderē ego Daniel uisionē & q̄rerem intelligentiā, ecce stetit in conspecto meo quasi species uiri: & audiui uocē uiri inter Vlai & clamauit & ait, Gabriel fac intelligere istam uisionē. [Hęc dicit dominus deus

Ezech. 1

1. Regum. 9.

Duplices uisiones.

Dani. 7. 8

 ad Edom

Edō, Esau, & Seyr, tria noia & es una. ad Edom. Auditu audiuimus a dño, & legatū ad gētes misit. Surgite & cōsurgamus aduersus eum in prelium. Edom ipse est Esau, qui & alio noīe dicitur Seyr. Cur aūt uocatus sit Edom, historia prodit dicens Coxit aūt Iacob pulmentū. Ad quem cū ue
Gen.25 nisset Esau de agro lassus, ait. Da mihi de coctione hac rufa, quā obcausam uocatū est nomen eius Edom. Edom quippe interpretatur rufus, & est nomen hoc gulæ eius monimentū, eo quod pro coctione rufa uendiderit primogenita sua. Attamē idem colore quoq; ru
1.Regum.16 fus erat sicut scriptū est. Qui primus egressus est, rufus erat, & totus in morē pellis hispidus. Vnde notandū q̄ nō naturæ accidēs color rep̄hensibilis iudicatus est, ut ꝓpter hoc tali uocabulo denotaret & diceret Edom p̄sertim cū & sanctus David rufus fuerit, sed animi uitium & immoderatus rufę coctionis appetitus meruit, ut nois eiusmodi hereditatē sortire
Questio tur. ¶ Quid aūt genus illius Edom tūc tēporis agebat, uel in quo merebatur, ut cōtra illū uisio tā dura prophetæ siue sermo dñi demōstraretur? Valde nāq; dura est, sicut ex tota serie lectionis huius manifestū est. Si tēpoꝝ illoꝝ gesta reuoluimus, constat q̄ foederatus erat Is
Responsio. raeli Edom, intātū ut cū Iorā filio Achab, sub q̄ iste Abdias pauerat ꝓphetas dñi pergeret ad prælium contra Moab. Quid igitur sup hoc aīaduertēdū, nisi q̄ uerba uisionis huius, cū nō hominis, sed spūs sancti ūba sint, spūaliter pēsanda sunt? Edom quippe (quod interp̄tatur rufus, siue sanguinolētus) nō solus iste homo fuit Isaac et Rebeccę filius, sed oīs quicūq; uitiū eius imitatur, sectando gulā, & fraternū gerēdo odium, sicut ille fecisse non igno
Heb.12. ratur. Si hoc ita nō esset, Aplus nequaq̄ diceret his, qui utiq; secundū carnē, q ex Esau, qui & Edom, sed ex Iacob geniti fuerant. Contemplantes ne quis desit gratiæ dei, ne qua radix amaritudinis rursum germinans impediat & per illū inquinētur multi, ne quis fornicator, aut profanus ut Esau, qui propter unā escam uendidit primogenita sua. ¶ Itaq; si uerba uisi
carnalis Israel dicitur Edum. onis rite perpendas, quæ nulla testatur historia digne; & sicut propheticā cōdecet tubam, cōpleta esse in illo Edom, itēq; recolas, qualis fuerit rerum status in Israel, quo tp̄e prophetauit hic Abdias, dubitare non debes, quin sub nomine Edom uisio sit contra carnalē Israel. Tunc eñ regnante Achab & impia Iezabel cœperūt occidi prophetæ dñi, ita ut dice
3.Regū.19. ret Helyas. Domine dereliquerūt pactū tuum filij Israel. Altaria tua destruxerūt & ꝓphetas tuos occiderūt gladio, & relictus sum ego solus & q̄runt animā meā. Nimirū qui occidebantur, & ipse Helyas qui fugiebat, cæteriq; de quibus ait dominus, reliqui mihi septem milia uirorum, quorū genua nō sunt curuata ante Baal, ipsi sunt Iacob & Israelitæ, qui aūt occidebant eos, ipsi erant Edom, utpote opere perpetrātes odiū quod mēte cōceperat ille,
Gene.27 cuius propter imitationē filij sunt, dicēs in corde suo. Venient dies luctus patris mei, ut occidam Iacob fratrē meū. Aloquin quomodo stabit illud, quod in hoc propheta, cū premissum esset ut intereat uir de monte Esau, subiūctū est, propter interfectionē, & propter iniquitatē in fratrē tuū Iacob? Nam ille Esau siue Edom quē Rebecca peperit, oderat quidem semper Iacob pro benedictione qua benedixerat ei pater; sed nō interfecit eū. Hi aūt, q ex Iacob secundū carnē geniti, odium imitati sunt Esau, fratres suos interfecerunt; nec destiterūt interficiendo, donec ipsum interficerent Christū. ¶ Quod si q̄ras, quæ fuerit necessitas,
cur obscurę scripsit ꝓpheta ut significaretur noīe Edom, cū possent manifestius exprimi nominibus alijs quæ propria uiderentur Iudaicæ siue Israeliticæ gentis, nos ad hæc dicimus, q̄ nimis incauti & indiscreti fuisset hominis, nudo sermone proprijsq; uocabulis declamare perditionē gentis, apud quā solā oportebat interim propheticas uisiōes & in omnes sanctas scripturas cōseruari, donec glorificato Iesu & dato spiritu per totū mundū diffunderētur, per linguas omniū gentiū, & clarescerēt aperto credentiū sensu ad intelligēdū. Nunc iā textū uisionis huius ingrediamur. Premisso, hæc dicit dominus ad Edom, statim subiungit. Auditum audiuimus à dño: & legatū ad gentes misit. Hæc ex sua ceterorūq; prophetarū p̄sona interloquitur, priusq̄ narrare incipiat, quęnā sint ea quę dicit dñs ad Edom. Sic Lucas in actibus Apostolorū p̄misso, exurgens Petrus in medio fratrū dixit, priusq̄ ea narrare incipiat, quæ Petrus dixit, ip̄e ex sua persona interposuit. Erat autem turba hominū simul fere centū uiginti. Itaq;
Acta.1 quasi q̄reret quis tu quomō uel unde scis, quid dicat dñs ad Edom? A dño (inquit) audiuimus auditū nos prophetę, qui fere oēs loquimur cōtra Edom. Et ipse misit. i. certissime missurus est legatū ad gentes qui dicat, Surgite & cōsurgamus, aduersus eū in præliū, legatus

iste

ste Christus est missus ad gentes & desideratus gẽtibus, sicut in Aggeo scriptũ est: Mouẽbo omnes gẽtes & ueniet desideratus cũctis gentibus. Legatus iste nõ sic ad gentes missus dicitur, ut p suã ipse psonã ad gentes uenerit, aut uenire debuerit, quippe qui in Iudęa consummatus est, & pagendũ ad gentes suæ legationis officiũ, suis Apostolis imposuit, sicut unus ex eis Paulus dicit. Pro Chr̃o ergo legatiõe fungimur, tãq̃ deo exorante p nos. Obsecramus pro Christo: reconciliamini deo. Legati huius uerba sunt hæc O uos gentes: surgite & consurgamus aduersus Edom in pręliũ. Nimirũ hoc & corporaliter factũ est, quando ex Romano imperio consurrexerũt gentes ad excidiũ Iudæorũ: & nũc usq; fit. Dum credentes ex gentibus contra illos uerbo ueritatis dimicant, tela sumentes ex armario scripturarũ sanctarũ. Hunc auditũ nos à dño audiuimus qui legatũ illum expectamus & recipimus: Edom autem, qui illum nõ recipit: imò qui illum occidit, sicut & ante & post illum prophetas & sapientes & scribas interfecit, quos ille misit, audiat alia quæ dominus ad eum dicit. Quæ sunt illa? [Ecce paruulũ dedi te in gentibus, contẽptibilis tu es valde.] Quale initiũ eorum, qui dicũtur ad istũ Edom. Paruulũ (inquit) dedi te in gentibus. Potest qdem paruulus in bono interdũ accipi, sed nõ hic. Sequitur eñ. Cõtemptibilis tu es ualde. Ergo paruulũ dedi te. i. inuidũ esse ostẽdi te, de q̃ recte dixerit alia scriptura, paruulũ occidit inuidia. Inuides eñ gentibus, quia uidelicet comparatione tui magnæ effectæ sunt gentes Christũ suscipientes, & ob hoc in fide patris Abrahæ recte gloriantes. Hinc est illud. Ego ad æmulationẽ uos adducã in nõ gentẽ in gentẽ insipientẽ, in irã uos mittã. Aemularis eñ & inuides gentibus uidens impletũ esse in eis illud propheticũ. Inuentus sum à nõ q̃rentibus me, palã apparui his qui me nõ interrogabant. Cũ ita sis paruulus, cõsequẽter & recte contẽptibilis tu es ualde, subauditur propter interfectionẽ et propter iniquitatẽ et fratrem tuũ Iacob, quã postmodũ dicturus sum, qa uidelicet inuidisti ut paruulus, occidisti ut inuidus. Iccirco nãq; ita cõtẽptibilis es, ut sis ueluti Cayn uagus & profugus super terrã, eiectus a facie dñi: quia sicut ille fratrẽ suũ Abel, sic & tu Christũ & prophetas eius per inuidiã occidisti. Iccirco (inq̃) contẽptibilis es ualde, nõ solũ deo, uerũ etiã hominibus, inter q̃s captiuus & dispsus teneris, notã habens tui sceleris ipsam captiuitatẽ ac dispersionẽ, quæ tuã iniquitatem latere non sinit. Nimirũ ut ita contẽptibilis fieres, pcedens culpa superbiæ causa extitit. Dico ergo. [Superbia cordis tui extulit te, habitantẽ in scissuris petre exaltantẽ soliũ suum, qui dicis in corde tuo, quis detrahet me in terrã. Si exaltatus fueris vt aquila, & si inter sydera posueris nidũ tuũ, inde te detrabam dicit dñs.] Et quidẽ ille alter Edom cuius odiũ tu imitaris, qui secũdũ carnẽ diceris Iacob, ita ut litera sonat in petris habitat. Nã omnis australis regio Idumæorũ de Eleutheropolim usq; petrã & Zailam (hæc est eñ possessio Esau) in specubus habitat: sed tu qui omnia, quæ de Esau dicũtur, in peius imitaris, in alia petra gloriaris, in alterius petræ habitas scissuris. Quæ est illa petra? Tuus secundũ carnẽ pater Abraham. Hinc nãq; Esaias. Attendite (inquit) ad petrã unde excisi estis, & ad cauernã laci de qua pcisi estis: Abraham & Saram uolens intelligi. Subiungit eñ protinus & dicit. Attendite ad Abraham patrẽ uestrũ, & ad Sarã, quæ peperit uos. In scissuris illius petræ tu habitas, & inde superbia te extulit: uerbi gratia dum dicis. Semen Abrahæ sumus, pater noster Abraham est. Hæc et huiusmodi superbia te extollente dicis, scilicet superbiendo contra petrã illam, quæ in fundamento posita & Abraham & cæteros oẽs sanctos, qui petrę siue lapides uiui, propter fidẽ dici merentur, portat. ¶ Nec uero dixi aut dico, te in petra, sed in scissuris petræ habitãtem extolli. Scidisti nanq; petram illam, id est carnẽ Abrahæ scissuris inreparabilibus, & tũc quãdo decem tribus scindente Hieroboam scissæ sunt à domo Dauid, qui possidebat hæreditatẽ benedictionis, q̃ post Abraham & Isaac, simplex Iacob benedici meruit, ut de semine eius Christus nasceretur: & hinc quãdo negasti filiũ Dauid, filiũ dei dicens, non habemus regẽ nisi Cæsarem. ¶ Sic habitans in scissuris petræ, exaltasti soliũ tuũ, magis eligens noiari super te regnũ Romanũ, siue nomen Cæsareũ q̃ regnũ siue nomẽ pauperis Christi: cuius regnum nõ de hoc mũdo, sed de cœlo est. Nimirũ frustra deciperis, dicẽs in corde tuo, quis detrahet me in terrã. Deniq; si exaltatus fueris ut aquila, & si inter sydera posueris nidum tuum, inde te detraham dicit dñs. Exaltare nũc ut aquila, & inter sydera p one nidũ tuũ, uerbi gr̃a dicẽdo, nos

Legat⁹ missus ad gentes christus

Paruul⁹ hic id est inuidus. Iob. 5.

Petra Iudæorum caro Abrahæ

Scissuræ illius petræ

ex fornicatione nõ sumus nati, unũ patrẽ habemus deũ, qui uolatus animi superbientis nimis est altus, ego uero inde te detraham, falsum cõprobando & cõuincendo, ꝙ nõ deus pater tuus sit, sed ex parte diabolo tu sis, cuius desideria facere uoluisti. Sequitur. [Si fures introissent ad te, si latrones per noctem, quomodo conticuisses? Nonne furati essent sufficientia sibi? Si vindemiatores introissent ad te, Nunquid nõ saltem racemos reliquissent tibi? Quomodo scrutati sunt Esau, inuestigauerunt abscondita eius?] Grauissima irrisio, dicere illi cuius oia fures scrutati sunt, & abscõdita quoq; inuestigauerunt, si fures introissent ad te, q̃uo cõticuisses? Quisnã ita debet irrideri, nisi is qui ualde est cõtemptibilis ita uanus, ut cum à furibus dormiens oĩno spoliatus sit, hoc ipsum adhuc nesciens qa dormiuit, iactitet ꝙ prouidus sit: & furis aduentũ toto prius mense olfacere possit? Vt manifestior sit huiusce irrisionis modus: exemplũ undecũq; sumamus. Ethnicus in fabula Therentiana, dũ cõtra fratrẽ stomachat, eoꝙ filium perdat, sinendo illũ amoribus uacare, taliter à seruo irridetur. Tua (inquit) quantus quantus, nihil nisi sapientia es. Ille futilis somniũ, Sineres uero illũ tu tuũ faceret hæc? Ille respondẽs ait. Sinerẽ illũ? An nõ sex totis mensibus prius olfecissem q̃ ille quicq̃ inciperet? Et seruus pertinaciter deludẽs, uigilãtiam (inquit) tuã tu mihi narras? Tanq̃ diceret, Nõ opus est ut mihi narres, noui em̃ quia filius à te uigilanter custoditus est hactenus ne amaret: At ille uidelicet filius, quẽ pater uanus tantopere se custodisse iactabat, amori cuiusdã psalteriæ totus deditus erat: sed amoris famã alius in se transtulerat. ¶ Sed omissis iã nugacibus exẽplis, ueniamus ad rem, ac demonstremus, qui fures qui ve latrones ad istũ Edom introierunt. In psalmo, gẽtes omnes iussę plaudere manibus, & iubilare deo in uoce exultationis: elegit nobis (aiunt) hæreditatem suam, speciem Iacob quẽ dilexit. Hæc dicendo spũs sanctus ad historiã mittit nos. Sicut em̃ Esau siue Edom, qui prior natu erat à deo reprobatus est, & Iacob dilectus: sic Israeliticus populus, qui prius quadã familiaritate deo acceptus erat, postmodum reiectus est: Gentes uero quæ nullã eius cognitionẽ prius habuerant, eius benedictionẽ receperunt. Nimirũ illic Iacob, & hic gentes recte fures dicuntur: nõ pro suo uitio, sed pro illius siue illorum improperio: quibus in mortifera negligẽtia dormiẽtibus primitiua sublata sunt. Quis em̃ ut interim secundum historiam dicamus Rebeccam, & Iacob fures in illo facto dicere dubitet: præsertim cũ dicat ipse Isaac pater, uenit germanus tuus fraudulenter, & accepit benedictionẽ tuam? Eadem ratione Iacob dicatur fur, qua dicitur fraudulentus. Amplius dicimus quia dominus ipse furi sese assimulat dicendo. Si ergo non uigilaueris, ueniam ad te cito tanquã fur & nescies qua hora ueniã ad te. Notũ utiq; est, quia sic dicitur, nõ in reprehensionẽ uenietis, sed in subsannationem dormientis. Itaq; & quando (sicut iam dictũ est) uenit germanus fraudulenter, & accepit benedictionẽ, conscia & cooperante matre Rebecca, tunc fures introierunt ad Edom: & quando contingente in Israel cæcitate, subintrans plenitudo gentiũ tulit neglectã à Iudæis benedictionẽ, id est Christũ, nihilominus, imò ꝑ amplius fures introierũt, imò introire nõ desinũt ad Edom. ¶ Diximus de furibus, de latronibus quid dicemus? Siquidẽ utrunq; dixit: si fures introissent ad te, & si latrones per noctẽ. Nomen latronis nusquam in scripturis recolimus similitudinem gerere alicuius boni. Nam furi quidem (ut iam dictum est) dominus sese assimilauit: latroni autẽ nunquam uel ipse uel plus aliquis assimilari debuit, cũ sit nomen crudelitatis. Ergo gentes in Christũ credentes, & credendo incredulum & crudelem Edom, scilicet Iudaicum populũ supplantantes: fures fuerunt sicut Iacob, qui ut benedictionem acciperet, fraudulenter uenit: latrones autẽ scribæ & pharisæi, qui latrocinando suam exercentes auaritiam, animas trucidauerunt eiusdẽ populi. Nam reuera si latrones nõ fuissent: nequaquam dominꝰ præmisso, quia scriptum est, Domus mea domus orationis uocabitur, diceret in eos, uos autem fecistis eam spelũcam latronũ. Nonne illic præ latrocinando in templo & agendo prædã de populo, ad hoc peruenerunt, ut animas illorum trucidarent, suadendo, ut Christum interficerent? Nonne hoc suadendo, introierunt latrones per noctem? Obduxerunt enim miseris nimiam deceptionis caliginem, ita ut cum essent latrones, uiderentur esse consultores. Dixerunt etenim Si dimittimus eum, sic omnes credent in eũ. Et uenient Romani, & tollent nostrum locum & gentem. Ad hæc unus ex ipsis, Cayphas, Pontifex illius anni, Vos, inquit, nescitis quicq̃

Marginalia: Irrisio. — Psal. 46 — Iacob & gentes q̃uo dicũtfures — Gene. 27 — Apoc. 3. — Rom. 11 — Latrones scribæ & pharisæi — Matt. 21 — Iohã. 11

nec cogitatis, quia expedit uobis, ut unus moriatur homo, & nõ tota gens pereat. O ſuauiſſimũ conſultorẽ, crudeliſſimũ latronẽ. Ad hæc conticuit ille Edom, id eſt, acquieuit ſequẽs crudele cõſiliũ. Nã ab illo die cogitauerũt ut interficerẽt dñm Ieſum. Recte igitur cũ irriſione, & ioco amariſſimo dicitur in eũ. Si fures introiſſent ad te, ſi latrones ꝑ noctem, quomodo cõticuiſſes? Hoc eñ amarius dicitur, & acerbius ſonat, q̃ ſi diceretur admirando, dũ fures introirent ad te, dũ latrones per noctẽ, quomodo cõticuiſti? ¶ Item qđ ſequitur, nonne furati eſſent ſufficientia ſibi: multo uehementius eundẽ Edom percutit, q̃ ſi ita diceretur, furati ſunt ſufficientia ſibi. Hoc de gentibus ſupradictis Iudæos ſupplantantibus, ſecũdum typũ qui in Iacob præceſſit, Recte dicat ſpũs propheticus, quia furati ſunt ſufficientia ſibi, id eſt, ea tm̃ tulerunt Iudæis, q̃ ad ſalutem ſufficiant ſibi. Neq; eñ holocaſtomata arietum, & adipem pinguium, & ſanguinum uitulorũ & agnorum & hircorũ: neq; neomeniam & ſabbatum, & feſtiuitates alias, & Kalendas, cæteraſq; carnales cærimonias fures iſti furari dignati ſunt, imò reſpuerunt & arbitrati ſunt ut ſtercora, ſufficere ſibi credentes fidem & iuſtitiam, ſecundum quod ſancti Apoſtoli ſcripſerunt eis. Viſum eſt enim ſpiritui ſcõ & nobis, nihil ultra imponere uobis oneris q̃ hæc neceſſaria, ut ab immolatis ſimulachrorum, & ſanguine & ſuffocato & fornicatione, & ea quæ uobis fieri nõ uultis, alijs ne feceritis. A quibus cuſtodientes uos bene agetis. Nimirũ tale hoc eſt quale eſt, uineã introire, & racemos diligenter colligendo ſola folia relinquere. ¶ Iccirco conuenienter adhuc proloquẽs, ſi uindemiatores (inquit) introiſſent ad te, nunquid nõ ſaltem racemum reliquiſſent tibi? Deniq; uineam domini fuiſſe Iſraeliticam gentem paſſim ſcriptura concinit, exempli gratia illud in Eſaia. Cantabo dilecto meo canticum patruelis mei uineæ ſuæ. Vinea facta eſt dilecto in cornu, filio olei, & ſepiuit eam, & lapides elegit ex ea, & plantauit eam electam, & cætera uſq;, uinea enim domini exercituũ domus Iſrael eſt. Nunquam ſic à uindemiatoribus demeſſa fuit alicuius hominis uinea inſenſibilis, quomodo iſta domini uinea uiuens et ſenſibilis deſpoliata eſt à furibus iſtis. Vindemiatores quippe quãuis diligentes ſint, nõnunquam ſaltem racemum inter folia latentem relinquunt. At uero fures iſti ſæpedicti, ſcilicet gentiles ad fidem uocati, & uineam legis & prophetarum ingreſſi, totum rapuerunt, nihilq; præter folia literæ occidentis reliquerunt illi tacenti et dormiente Edom. Nullum omnino iam habent reliquum uiuificantis ſpiritus racemũ. Inde admirando percunctans, et percunctando admirans dicit. Quomodo perſcrutati ſunt Eſau, inueſtigauerunt abſcondita eius, ſubauditur, fures iſti qui ad eum introierunt? ¶ Quę autem erant abſcondita illius, uidelicet Iudaici populi, qui (ut ſæpe iam dictum eſt) nomine et operibus præfiguratus eſt Edom ſiue Eſau? Quæ (inquam) erant illius abſcondita, niſi ſpiritualia legis et prophetarum ſacramenta, qualia congrue ſignificari potuerunt ueſtibus Eſau ualde bonis, quas apud ſe Rebecca domi habebat? Multum ſcrutati ſunt, miro modo abſcondita Eſau fures iſti inueſtigauerunt, quando legem et prophetas ſpiritualiter intelligentes, pelliculis quoq; hœdorum manus et colli nuda protexerunt. id eſt, priorum operum ueteriſq; ſuperbiæ manifeſtam confeſſionem facientes, pœnitentiam egerunt. Iſta ſunt abſcondita Eſau, iſta ſunt ualde bona ueſtimenta eius, quæ Apoſtolus commemorans, quorũ (inquit) adoptio eſt filiorũ et gloria & teſtamentum & legiſlatio & obſequium et promiſſa, quorum patres ex quibus Chriſtus ſecundum carnem, qui eſt ſuper omnia deus benedictus in ſecula. Hæc omnia ſcrutati ſunt & inueſtigauerunt, & ad ſemetipſis tranſtulerunt. Sequitur. [Uſq; ad terminum emiſerunt te omnes viri fœderis tui, illuſerunt tibi, inualuerunt aduerſum te viri pacis tue, qui comedunt tecum, ponent inſidias ſuper te.] Grandis reatus extitit huic Edom, quod multos fœderatos habuit, grandis offenſio carnali Iſraeli, quod totiens cũ profanis gentibus fœdus pepigit, prohibente domino in lege ac dicente. Non inibis fœdus cum eis, neq; ſociabis cum eis coniugia, quia ſeducent filium tuum ne ſequatur me, & ut magis ſeruiat dijs alienis, iraſceturq; furor meus, & delebit te cito, ita factum eſt. Commixti ſunt inter gentes et dederunt opera eorum, & ſeruierunt ſculptilibus eorum, & factum eſt illis in ſcandalum. Hoc faciendo et perſeuerando, ad hoc uſq; peruenerũt, ut Romanæ gentis imperio nimis ultronei ſe ingerentes atq; dicentes: non habemus regem, niſi Cæſarem, Chriſtum dei filium regem ſuum crucifigerent. Multi per diuerſa temporũ curricula

Furati ſunt ſufficientia ſibi.

Iudæis in uinea [illegible] ſunt.

Abſcõdita Eſau.

 taliter

taliter fœderati fuerunt huius Edom, quibus dũ similis esse contendit, prophetas & ipsum dominũ prophetarũ occidit. ¶ Porro illusores ueraciter, falso aũt uiri pacis, de quibus nũc (ait) illuserũt tibi, inualuerũt aduersum te uiri pacis tuæ, qui comedũt tecũ, ponent insidias super te, sacerdotes fuerunt, maximeq; Annas & Caiphas, qui multo perniciosius illi populo illuserũt, suadendo ut peterent dimitti sibi Barrabã, & crucifigi Christũ, q̃ olim illuserant Hieroboam & sacerdotes eius, fabricando uitulos aureos ut illos colerent, & regẽ suũ Dauid derelinquerent, ostendentes uitulorum pulchras effigies, ac dicentes, isti sunt dij tui Israel. Comedebat eñ cũ illo infelici Edom, & suam de illo explebant auatiam, & ut liceret eis comedere prædamq; de populo facere, iccirco sic illuserũt, iccirco insidias super eum posuerũt, Illusorũ maximus iam dictus extitit illusor Caiphas: Expedit (inquiens) uobis, ut unus moriatur homo pro populo, & non tota gens pereat. ¶ Notanda interim diligenter dictionis huiusce qualitas, quia nõ dixit, insidias ponent sub te uel contra te, sed insidias (inquit) ponent super te. Nimirũ satis edici non potest, q̃ nequissima sit illusio, q̃ pertinaces in illudendo insidiæ, quando is qui suadet ut decipiatur, cum calliditate suasionis magnitudinẽ quoq; habet potestatis, sicut habuit idem Caiphas & principes alij, qui suaserunt turbis. Superbia etem̃ plebe superiores, scelerato populo erant sceleratiores, ad suadendũ callidi, & ad prouocandum factiosi. Iccirco contra illos spũs propheticus per Esaiam dicit. Propter hoc audite uerbum domini uiri illusores, qui dominamini super populum meum, qui est in Hierusalem. Dixistis eñ. Percussimus fœdus cũ morte, & cum inferno fecimus pactum, &c. ¶ Huiusmodi fœderati siue uiri pacis usq; ad terminum emiserunt te. Cuius usq; ad rei terminum illum emiserunt? Nimirũ usq; ad terminum benedictionis, extra terminos promissionis, quæ ad Abraham facta est secundũ hæc uerba. In semine tuo benedicẽtur omnes gentes, & in Isaac uocabitur tibi semen. Extra terminos illius tantæ hæreditatis uiri fœderati. Viri illusores illum emiserunt, qa uidelicet iniqua confœderatio illorũ causa extitit, ut emitteretur extra tantũ uidelicet bonũ nec reputaretur in semine, quia non erat ex fide. Nonne illum priorem Edom siue Esau talis causa emisit usq; ad terminũ, ut nõ sequeretur benedictionem, ut non remaneret intra terminos hæreditas, quam illi tanq̃ primogenito, pater Isaac præscribere deliberat? Nam quia fœderatos habere uoluit homines seculi, iccirco exterminatus est extra fines supernæ benedictionis. Sic eñ scriptũ est. Esau uero quadragenarius duxit uxores Iudith filiam Beheri, Aethei, & Besemath filiã Elom eiusdem loci, quæ ambæ offenderant animũ Rebeccæ. Nonne offensus animus Rebeccæ indignũ iudicauit filium benedictione, qui sicut prius primogenita sua propter escam uendiderat, sic & postmodũ uxores ducens alienigenas cõcupiscentiæ seruiuit, quia benedictionem seminis Abrahæ contempsit? Nominatus quippe esse & in terra roborari appetens peccatorũ se affinitatibus immersit: super quibus præcauens Abrahã seruum fidelem astrinxerat iuramento, ut non accipias (inquiens) uxorem filio meo de filiabus Chananæorũ, inter quos habito. Sed nec illud prætereundũ quod uidens idem Esau, quod pater suus benedixisset Iacob, probans quoq; quod non libenter aspiceret filias Chanaan pater suus, iuit ad Ismahelem & duxit uxorem absq; his quas prius habebat Malalehel filiã Ismahel filij Abrahã sororem Nabaioth. Nimirũ hoc erat illi magis ac magis usq; ad terminũ emitti & foras eijci, quod eiecto Ismaheli taliter se consociauit. Sic eñ Sara locuta fuerat. Eijce ancillã & filium eius. Non eñ erit hæres filius ancillæ cũ filio meo Isaac, & sic factũ fuerat. Secundum hanc similitudinem (ut iã diximus) propter fœderatos suos accidisse carnali Israeli Aplus testis est, q ad Galathas scribẽs. Sed quõ, inquit, tunc is q secundũ carnẽ natus fuerat, persequebat eũ qui secundũ spiritũ, ita & nũc. Sed qd dicit scriptura? Eijce ancillam & filiũ eius, Nõ enĩ hæres erit filius ancillæ, cũ filio liberæ. Nimirũ & Ismahel & Esau, qui secũdum carnẽ nati, psecuti sunt Isaac & Iacob, qui nati sunt secũdũ spũ: typũ ptulerũt carnaliũ Iudæorũ, qui spiritualẽ Israelem persequi & occidere non destiterunt, donec ipsi emitterentur, ut iam dictũ est, usq; ad terminũ. Sequitur. Non est prudentia in eo: Nunquid non in die illa, dicit dominus, perdam sapiẽtes ex Idumea, & prudentiã de monte Esau? Et timebunt fortes tui a meridie, vt intereat uir de monte Esau. Propter interfectionem & propter iniquitatem in fratrem tuum Jacob operiet te confusio, & peribis in

bis in æternum. ¶Cũ ad ipsum Edom fieret sermo propheticus usq; adhunc locum, quicõ medunt tecũ, ponent insidias super te, auditorẽ quoq; attentũ esse & in admirationẽ excitari uolens super his quæ dicebãtur, repente cõuersus dicit de eodẽ Edom. Non est prudentia in eo. Vere nõ est in eo prudentia qui iam dictas super se positas nõ cauit insidias, sed fauit insidiantibus, sicut imprudens, sicut improuidus, bona ergo non est in eo prudentia. Cęterũ iamdicti insidiatores eius male prudentes fuerunt, sicut in eosdem per alium prophetam dictũ est. Væ qui sapientes estis in occultis uestris, & coram uobismetipsis prudentes. Item. Sapientes sunt ut faciant mala, bene aũt facere nesciunt. Cũ igitur dixisset, nõ est prudentia in eo, qm̃ est prudentia siue patientia quædã non bona, quæ rectius dicitur malitia, continuo subiunxit. Nunquid non in die illa, dicit dominus, perdam sapientes ex Idumæa de monte Esau? Deniq; sapientia siue prudentia, quæ merito perdenda iudicatur, malitia siue stultitia est. Scriptum est enĩ. Perdam sapientiam sapientum, & prudentiam prudentũ reprobabo. Hoc apud beatũ Iob scriptũ est. Cuius scripturæ cũ meminisset apostolus, continuo dixit. Nonne stultam fecit deus sapientiam huius mundi? & in alio dicit: Nam prudẽtia carnis mors est. Itẽ: Quoniã sapientia carnis inimica est deo. Hæc iccirco dicta sint, qm̃ alia prudẽtia est, quã conqueritur non esse in illo Edom, scilicet bona, & alia quã se proditurũ esse dicit de monte, id est, de superbia eius, scilicet mala, quæ uero nomine dicitur malitia ¶Simul notãdũ quod cũ dicit, nunquid non in illa die perdã sapientes ex Idumæa: de futuro tempore sese uaticinari satis indicat, quãuis hactenus uerbis præteriti temporis usus fuerit. Ecce uidemus, ecce mirantes legimus, legẽtes miramur in historijs plusq̃ tragicis, q̃ terribiliter semetipsos iudicio domini perdiderũt sapiẽtes & prudẽtes illi, id est maliciosi, qui secundũ exemplum Esau fratrẽ suum simplicẽ Iacob odientes, illos, qui uere sapientes erant & prophetæ, persequuti sunt & occiderunt, tandẽq; ipsum dominũ, fratrẽ suum secundum carnẽ effectum, diu tentantes, ut eum caperẽt in sermone, ad ultimum tale consiliũ sapiẽtiæ suæ reppererunt, ut eum suspenderẽt in ligno, maledictũ illum esse uolentes propter hoc. Sciebant enĩ praue sapientes & peruerse prudẽtes, scriptum esse in lege, quia maledictus à deo est qui pendet in ligno. Veruntamen ubi scriptum hoc est, si uere saperent, si uere prudentes essent, illud quoq; sapuissent quia maledictũ nõ facit pęna, sed culpa. Proinde ipsam legis sententiam ponere non pigeat. Quando peccauerit homo quod morte plectendum est, & adiudicatus morti, appensus fuerit in patibulo, nõ permanebit cadauer eius in ligno sed in eadem die sepelietur: quia maledictus à deo est qui pendet in ligno, & nequaquã cõtaminabis terram quam dominus deus tuus dederit tibi in possessionem. Non tantũ dixit, quando appensus fuerit homo in patibulo, quod pœna est, sed etiam præmisit culpã, quãdo peccauerit homo quod morte plectendum est. Hoc illi sapientes & prudẽtes non uiderunt aut uidere uoluerunt, quia nimirum non erat illorũ sapientia quæ illuminat, sed malitia, quæ excæcat, sicut scriptum est. Hæc cogitauerunt & errauerunt: excæcauit enĩ illos malitia eorum: & nescierunt sacramenta dei. Perdã igitur (inquit) in illa die sapientes & prudentiam de monte Esau, id est, Iudæos terrena sapientes, & secundum similitudinem Esau superbientes cõdemnabo sicut Esau, ut cõprobentur insipientes, nõ utcunq; sed ita ut ferre nõ possint lucẽ sapientiæ. ¶Nã hoc est quod rursus ad ipsum cõuersus sermo propheticus & timebunt fortes tui à meridie ut intereat uir de monte Esau. Meridies hoc tempus gratiæ est, ex quo sol iustitiæ Christus in altũ ascendit, suæq; diuinitatis radios, id est, spiritus sancti dona diffundens, mũdũ illuminauit & calefecit. Vnde Psalmista, In sole (inquit) posuit tabernaculũ suũ, & ipse tanq̃ sponsus procedẽs de thalamo suo, Exultauit ut gygas ad currendã uiam, à summo cœlo egressio eius, Et occursus eius usq; ad summũ eius, nec est qui se abscondat à calore eius. Ab isto meridie sic timent fortes huius Esau, ut præfiguratum ẽ quando splendida facta facie Moysi ex consortio sermonis dei: uidentes Aaron & filij eius, timuerunt prope accedere. Sic (inquam) timent isti fortes, id est, luminis rebelles, de quallibus in psalmo scriptum est. Et irruerunt in me fortes. Timor eorum malignus est, utpote q ex inuidentia procedit. Inuident enim charitati solis huius æterni, & quicquid de gloria eius audiuit, contra se putant dictum, qui talem extinguere uoluerunt. Inde fit, ut intereat uir de monte huius ESAV, qui dum lumen refugiunt, eunt in interitum uiri in suis uiribus

Esa. 5
Hier. 4
Duplex prudẽtia.
Historia de Iudæis plus quã tragica.
Lex de pendẽte in ligno.
Meridies, tempus gratiæ, Psal. 18

confidentes, in monte superbiæ caput attollentes, nec iam dici merētur uiri, sed potius mu
elicres, iuxta quod in Esaia dicit idē dn̄s: Populū meū exactores sui spoliauerūt, & mulieres
dominatæ sunt eius. ¶ Peccatū huius Esau manifestius sermo propheticus exprimit, cū p
Esa.3. tinus dicit. Propter interfectionē & iniquitatē in fratrē suum Iacob, & peribis in æternū. Si
Iudæi imitati sunt Esau. ad illas tantūmodo duas respicimus personas, q ppriis nominibus istis priores nuncupatæ
sunt, Iacob & Esau, litera nō stabit: qa uc3 Esau fratrē suū Iacob odio quidē habuit, sed non
etiā interfecit. At uero de carnalib⁹ filiis Israel siue Iudæis notū nimis est, qa fratres suos p
phetas dn̄i & ipsum dn̄m secundū carnē fratrē suū interfecerūt, & propter hoc confusio o
peruit eos, & peremit in æternū. Non tantū quia interfecerunt, sed quia in surgentem crede
re noluerunt. Valde quippe notandum est, q non dixit hoc solum propter interfectionem,
sed addidit, & propter iniquitatē in fratrem tuū. Nulli deniq nocuisset scelus interfectiois,
si non perseuerasset & iniquitas incredulitatis. Igitur (ut sæpe dictū est) hic nomen Esau si
ue Edom cunctos significat imitatores illius primi: & nomē Iacob cunctos illius sequaces,
Psal.136 quē ille odio habuit. Cuncta quæ in istū crudelē Edom hæc prophetia declamat uentura,
concedit Psalmista ut fiant, qa iustū est, dū uoce imprecātis dicit. Memor esto dn̄e filiorum
Edom in die Hierusalē, qui dicūt, exinanite exinanite usq, usq; ad fundamentū in ea, id est
qui semetipsos inuicē cohortantes atq; inflāmantes in odiū eo℞ qui cœlestia sapiunt, dicūt
Euacuate & auferte illa q̄ sunt nobis uel moribus nostris cōtraria, & hoc usq ad fundamē
tū, id est, usq ad finem, ut omnes credāt in morem nostrū. Hoc est quod illi improperat ser
mo præsens, cū protinus subditur. [In die cum stares aduersum eum, quando capie
bant alieni exercitū eius, & extranei ingrediebantur portas eius, & super Hierusa
lem mittebant sortē, tu quoq; eras quasi unus ex eis.] Regnantibus Achab in Sama
3. Reg.1. ria, & Iosaphat in Hierusalē, quo tempore hic Abdias absconditos prophetas dn̄i pauerat,
tale quid fecisse legimus hunc Edom, Congregati nanq; sunt filii Edom cum filiis Moab
2. Para.20. & filiis Ammon, ut pugnarent contra Iosaphat. Verūtamē tūc neq; ceperūt exercitū eius
ut uoluerūt, neq ingressi sunt portas Hierusalē, Nāq; orante Iosaphat ac dicēte: nūc igitur
dn̄e ecce filii Ammon & Moab & mons Seyr nitūtur eiicere nos de possessione, quā tra
didisti nobis, factoq; sermone dn̄i sup Ihazihel filiū Zachariæ leuitā dicentē O Iuda & Hie
rusalē nolite timere, cras egrediemini, & dn̄s erit uobiscū, filii Ammon & Moab cōsurrexe
runt aduersum habitatores mōtis Seyr, ut interficerēt & delerēt eos. Cūq; hoc ope ppetras
sent etiā in semetipsos uersi mutuis cōcidere uulneribus. Itaq; ueraciter quidē, qn̄ capiebant
alieni exercitū Hierusalē siue capere uolebāt, alieni (inq̄) & extranei, sc3 filii Moab & Am
mon, Edom q & Seyr erat quasi unus ex eis, sed (sicut iā dictū est) neq; ceperūt neq; ingres
si sunt portas Hierusalē. ¶ Proinde totā uisionē hāc propheticā qm̄ spūalis est, spiritualiter
Carnalis Israel spūalē sp ut extrane⁹ psecut⁹ ē (ut ceptū est, psequamur, qa (sicut sæpe iā dictū est, carnalis Israel spūalē persequens fratrē
suū Israelē, & pphetas dn̄i occidēs, ipse est Edom. Et reuera quādocūq; ceperunt alieni ex
ercitū eo℞, qui ueraciter Israelitæ fuerūt uel sunt, qn̄cūq; extranei ingressi portā sup Hieru
salē mittebāt sortē, ipse Israel carnalis erat quasi unus ex eis, imò peior atq; infestior q̄ unus
quilibet ex eis. Primū circa ipsa tēpora, quibus iste pphetauit, alieni, id est, Syri præliebant
aduersus Israel, regib⁹ Benadab & Azael, sed multo sceleratius agebāt intra ipsum Israel ip
si q spūaliter dici merētur filii Edō. Dn̄e (inqt Helias) pphetas tuos occiderūt, & altaria tua
destruxerunt, & relictus sum ego solus, & quærunt animam meā. Deinde usq; ad euange
lica tempora, quotienscunq; alieni siue extranei ceperūt siue ingressi sunt portas Hierusalē,
uc3 quando uenerunt Babylonii, & post illos Antiochus, & portas eius non solū ingressi
sunt, uerumetiā propter testamentū dei perseuerantes multos occiderunt, uiri iniqui ex ipso
Israel extiterunt, qui amplius q̄ gentiles perniciosi fratribus fuerūt. Testis est tribulatio Hie
remiæ, quē Babylonii seruauerūt, & suæ gētis hoies tribulauerūt, testis Machabæo℞ affli
ctio, quibus uiri iniq ex Israel maximeq; impius Alchimus amplius q̄ Græco℞ aliqs nocu
1. Macha. 7 erūt. Post hæc tā sacra euāgelia, q̄ apostolo℞ actus testanī, q̄ uerissime dictū sit cōtra istū E
dom, i. carnalē Iudæū, tu quoq; eras quasi unus ex eis, s. alienis siue extraneis gentib⁹, quib⁹
& Christū tradidit ad illudēdū & flagellandū & crucifigendū, & Christi discipulos ubiq
odiosos facere cōtendit, seditiōes cōcitando, & turbas inflāmando quocūq; ibant prædicā
tes Christū

tes Christi Euangeliũ. Fecerunt etiã hoc Iudæi tamdiu, q̃ diu licuit eis, q̃ diu gens & loci eorum stetit. At uero diuinitas prouida (sicut alibi scriptum est) precauens in futurũ deleuit eos, & exterminauit per excidiũ Romanorũ, & desolatæ sunt ciuitates eorũ absq; habitatore, & domus sine homine, & terra derelicta est deserta, ut auferretur eis uocandi & seuiẽdi facultas, quibus esset pertinax & insatiabilis uoluntas. Hoc certissimũ habens in isto propheta spiritus ueritatis, protinus constantissime dicit. [Et non despicies in die fratris tui, in die peregrinationis eius. Et non letaberis sup filios Juda, in die perditionis eorũ, & nõ magnificabis os tuũ, in die angustie, neq; ingredieris portam populi mei, in die ruine eorũ neq; despicies, & tu in malis eius, in die vastitatis illius, & non emitteris aduersum exercitum eius in die vastitatis illius, neq; stabis in exitibus vt interficias eos qui fugerint, & non claudes reliquos eius in die tribulationis.] Ad illud q̃d paulo ante dixerat, propter interfectionẽ, & propter iniquitatẽ in fratrẽ tuum Iacob, operiet te cõfusio & peribis in æternũ, cõiungitur, & nõ despicies in die fratris tui. Miro sũt modo hæc oĩa, quæ nequissima sunt, iste Edom fecisse affirmat, cũ facturus esse negatur. Quid enĩ nequius, peregrinũ, nõ qualẽcũq;, sed peregrinũ fratrẽ suũ dispicere in die peregrinationis eius. Lætari in perditiõe eius, magnificare omes in angustia eius, ingredi portas eius subsiliendo in ruinas eius, despicere eũ in malis eius, stare in exitibus ut fugientẽ interficiat siue claudat reliquos eius. Cũ sapientiæ sit edictũ, sup inimici siue odientis ruina nõ esse gaudẽdũ, qs nõ uideat q̃ ueraciter supra sit dictũ, nõ est prudentia in eo, qui talẽ cõtra fratrẽ gerit animũ? Igitur uersa uice insultet illi is, qui in prophetis loquitur, spiritus sanctus: irrideat eũ & subsannet qui habitat in cœlis dñs, dicẽs: Et nõ despicies, nõ lætaberis, nõ magnificabis os tuũ. &c. Quẽ enĩ despicere potest hic Edom .i. terrenus scilicet Iudæus, qui tã despicabilis est in toto orbe, sicut eidẽ supra dictũ est, ecce paruulũ te dedi in gentibus, contemptibilis tu es ualde? Perdidit locũ & gentẽ, quẽ si nõ perdidisset despicere, & os suũ magnificare, imò & interficere non desisteret, sed utiq; captiuus est. ¶ Nũc diligenter animaduertẽdũ quot uel quãtis nominibus, cũ dixisset in die fratris tui, diem eundẽ descripsit & illustrauit. Septẽ quippe dies uni diei subordinauit, dũ premisso nõ despicies in die fratris tui, subiũgit in die peregrinationis eius, in die perditionis, in die angustiæ, in die ruinæ, in die uastitatis, itemq; in die uastitatis, in die tribulationis. Nimirũ septenario numero multitudinẽ cunctarum significat miseriarũ siue tribulationũ, quas sustinet frater ille simplex, & lenis siue mitis, & humilis corde: quicunq; uiuit secundũ exemplũ Christi, quicunq; uiuit in hoc die uel tẽpore peregrinus in præsenti seculo, quod septem diebus uoluitur. Hunc eundẽ numerum tribulationum apud beatum Iob legimus. In sex (inquit) tribulationibus liberabit te, & in septima tanget te malum. Septenario quippe (ut iam dictum est) numero tribulationum significatur uniuersitas, quas in hoc seculo sancti patiuntur: quarũ septima id est ultima, cuius q; electi tribulatio certã consolationem habet: sicut in conditione seculi septimus dies uesperam non habet. Diem igitur fratris quem Edom persequitur, septiformiter distinctum legentes, non frustra factũ arbitremur, qui ciuitatem hic manentem, nõ habẽs peregrinatur: quia animã suã perdit propter deum, siue propter Christũ, ut inueniat eam, qui angustiatur spem habens, quia stabit in magna constantia aduersus eos, qui se angustiauerũt: qui ruinã patiẽs præsentiũ bonorũ, pacienter sustinet, propter spem futurorum: qui despicabilis uidetur, in uastitate sua errando in solicitudinibus in montibus, & in speluncis & in cauernis terræ ut testimonio fidei probatus inueniatur: qui item uastitate quadã desertus uidetur, dum occiditur, & respiciens ad dexterã siue ad sinistrã, & non inuenit à quo defendatur: qui fugit & non inuenit qui occurrat uel apud quẽ possit latere securus. Poterat dicere sed & talis dies fratris tui, dies peregrinationis eius, dies perditionis, quæ uera tibi uidetur perditio, dũ perdit animã suã, ut inueniat eã, non diu permanebis. Hoc inq̃ dicere poterat, & q̃uis non dixerit tñ subaudiendũ est. Sequitur enĩ. [Quoniã iuxta est dies domini super omnes gentes.] Hic quoq; cũ dicit, super omnes gentes, subaudiendũ est, & primũ super te. Nã protinus sequitur. [Sicut fecisti, sic fiet tibi, retributionem tuam couertet in caput tuum.] Ac si dicat. Interim antequã finiatur dies peregrinationis fratris tui, antequàm ueniat super omnes gentes ille magnus dies domini, scilicet dies iudicij, tu hic in isto seculo

Nequissima Edom, contra fratrem suum

Prouer. 24

Septẽ noĩa unius diei.

Iob. 5.

Sapien. 5

uindictam recipies publicam, audientibus, uidentibus, atq; admirantibus gentibus cunctis ut despicere iam non possis, imò despicabilis fis: & omni populo Christiano peregrinante, & angustiam patiente, licet claudatur & interficiatur, ualde contemptibilior fis. Post hanc priuatam atq; propriam portionem tuam, communem sortieris uindictam cũ gentibus cęteris in illa (quæ iuxta est) die domini, die iudicij, die amara, die tribulationis & angustiæ, die calamitatis & miseriæ, die tenebrarum & caliginis, die nebulæ & turbinis, die tubæ & clan-
Sopho. 1. goris, sicut propheta Sophonias dicit. Quibus sex enunciationibus illius diei tam terrificis, si præcedentem coniungas, qua dicit, uox diei domini amara, tribulabitur ibi fortis, ecce totidem uicibus, id est, septies declamatam habes diem uindicis domini in consolationem huius fratris, cuius diem, in quo tribulatur, septies iste declamauit. Quapropter quoniam iste, de quo loquimur, Edom & primum singularem siue priuatam perpessurus erat ultionem à gentibus Romanis, & deinde uniuersalem cum cæteris gentibus in die iudicij, pulchre sic dictum est, sicut fecisti sic fiet tibi: & deinde repetitum, retributionem tuam conuertet in caput tuum. Quid enim est dicere, sicut fecisti sic fiet tibi: nisi secundum merita tua retribuet tibi? Attamen addidit retributionem tuam conuertet in caput tuum, quia uidelicet huius Edom terreni & sanguinolenti, qui Christum & Christi prophetas occidit, duplex est retributio, duplex contritio, secundum & alium prophetam, qui cum dixisset. Induc super eos formidinem, subauditur, qua formidauerunt, dicentes, ne forte ueniant Romani & tollant nostrum & locum & gentem, ut fiat eis sicut formidauerunt, non contentus hac sola retributione, & æternam adhuc intendens eisdem incredulis atq; impœnitentibus, & duplici inquit, contritione contere eos domine deus meus. Hoc dicto ad istum Edom, conuertitur ad eos, de quibus & propter quos loquebatur, qui primum ab isto, & deinde à cæteris gentibus tribulantur, & dicit eis, confirmando quod dixerat in consolatione eorum, quoniã iuxta est dies domini super omnes gentes. Quomodo enim bibisti super montem sanctũ meũ, bibent oẽs gentes iugiter, & bibent, & absorbebunt, & erunt quasi non sint.

(Margin: Duplex retributio & cõtritio Iugis debet. Hier. 17)

Esai. 51 Hæc si adhuc ad ipsum Edom dicuntur, hunc sensum habent. Sicut enim super montem sanctum meum Syon bibisti, atq; in perditione siue ruina filiorum Iuda lætatus es: sic omes gentes uersæ contra te bibent, & de malis tuis satiabuntur. Si autem ad ipsos, qui (ut supra dictum est) tribulantur ab impijs in hoc seculo in consolationem ipsorum dicta intelligere malumus, sensui nostro succurrit illud ex Esaia. Eleuare (inquit) eleuare: consurge Hierusalem, quæ bibisti de manu domini calicem iræ eius, & usq; ad fundum calicem soporis bibisti & potasti usq; ad fæces. Et subinde. Ecce tuli de manu tua calicem soporis fundum calicis indignationis meæ, Non adijcies, ut bibas illum ultra, & ponam illum in manu eorum qui te humiliauerunt. Igitur quomodo bibistis uos omnes, quorum de perditione inimici lætati sunt, siue tu frater qui despiceris, qui & diceris Hierusalem. Hæc est uniuersa genera-
Apoca. 18 tio quærentium dominum, quomodo (inquam) bibisti, permittente deo affligi, sic bibent omnes gentes persecutrices: æquam, imò duplam computationis uicissitudinem recipientes, sicut in Apocalypsi pronunciatur contra Babylonem, quæ istarum gentium uniuersitas est: Redditi sicut ipse reddidit uobis, & duplicate duplicia secundum opera eius: in poculo quo miscuit uobis, miscete illi duplum. ¶ Bene ergo cum dixisset hic, quomodo bibistis super montem sanctum meum, id est persequutionem passi estis propter nomẽ meum bibent omnes gentes, addidit iugiter: quia uidelicet non tam de retributione temporali, q̃ de æterna sermo est, & hoc ipsum repetitur atq; amplificatur, dicendo, bibent, & absorbebunt, & erunt quasi non sint. Duplum enim (ut iam dictum est) miscebitur illis: quia uidelicet durum & amarum sanctis poculum miscuerunt: ueruntamen tantũ corpus occiderunt Ipsis autem ita miscebitur, ut & corpus, & anima mittantur in gehennam. Ita non quomodocunq; bibent, sed totum damnationis iudiciũ (quod est in calice iræ domini) ore patulo & grandi absorbebunt usq; ad fundũ. Cũ hoc euenerit, tunc erunt quasi non sint. Erunt enim per substantiam quidẽ, sed non erunt per ullam possibilitatem. Nam persequi ultra non poterunt, regno dei nullum facient scandalũ. Econtra, sanctorũ uera & felix erit essentia. Vnde protinus sequitur. Et in monte Syon erit saluatio, & erit sanctus. Mons Syon illa gloriosa est ciuitas Hierlm cęlestis, de q̃ Dauid: Fũdamẽta (inqt) in mõtib⁹ sc̃tis, gloriosa

dicta

dicta sunt de te ciuitas dei. In illa Syon erit saluatio, & erit sanctus, ipse uidelicet Christus q est salus & saluator eius. Quomodo erit in ea iste sanctus? Multum bene, multum feliciter quia permanebis in sempiternũ particeps naturæ eius q est cõditor siue fundator eius, sicut in psalmo memorato scriptũ est. Et homo natus est in ea. Et ipse fundauit eã altissimus. Illã esse saluationis Syon eius incommutabilitas erit, quia uidelicet & de ipsa ciuitate Syon, siue Hierusalem alibi scriptum est, cuius participatio eius in idipsum, & ipse sanctus dicit. Ego sum q sum. Aduersa nimirũ hæc est oppositio, qa gentes sic erunt quasi nõ sint: sanctus aũt erit, & saluatio ciuitas eius erit, tali essentia quæ nullis casibus subiacebit, nullũ finem habebit. ⌊ Et possidebit domus Jacob eos, qui se possederant, et erit domus Jacob ignis, et domus Joseph flamma, et domus Esau stipula, et succendentur in eis, et deuorabunt eos, et non erunt reliquie domus Esau, quia dominus locutus est. ⌋ Mira inuectione sermo propheticus nomen Esau, qui & Edom, persequitur. Prius contra illũ loquebatur, & paulisper cæterarũ quoq; pronunciata damnatione gentiũ, rursus nunc in illum inuehitur. Malæ nimis memoriæ est in scripturis sanctis hoc nomen Edom plusq̃ aliquius cæterarũ gentium. Exempli gratia, in psalmo cũ dicit Dauid. Super flumina Babylonis illic sedimus & fleuimus per Babylonem gentes omnes uolens intelligi, quarum in medio omnes sancti ciues regni dei, dũ in corpore uiuunt, tenẽtur captiui, quid tibi acerbius sonare uidetur, utrũ illud quod uniuersaliter de Babylone, an id quod singulariter de Edom cõqueruntur? Deniq; & Babylone siue ad ipsam Babylonẽ mitior sermo est. Super flumina Babylonis illic sedimus & fleuimus, Itẽq;. Filia Babylonis misera, beatus q retribuet tibi retributionẽ tuã quã retribuisti nobis. At uero de isto Edom nõ ita parce aut suauiter conquæstio deprompta est. Saucius animus dolorẽ suũ acerrimũ nõ ferens, suspiriũ de profundo suscitat, uocẽq; altius in cęlũ subleuat ad eũ, q solus laborẽ & dolorẽ cõsiderat. Memor esto (inquiens) dñe filiorũ Edom in die Hierusalẽ. Acerbius nãq; fertur uulnus, quod à fratre (unde cõsolatio cõtra cæteros sperari debuerat) infligitur. Sic Iacob, quãdo illũ in persona sua persequebatur germanus suus Edom: sic Ioseph quando à fratribus suis uenditus est sic sancti prophetæ & apostoli qñ à cõtribulibus suis Iudæis psecutionẽ passi & occisi sunt: sic Christiani catholici, qñ ab hæreticis, falsis utiq; fratribus, tribulantur amarius atq; acerbius patiuntur, q̃ cũ ab exteris gentib⁹, cũ quibus nullã generis aut professionis habent cõmunionẽ, infestãtur. Hinc est illud. Quoniã si inimicus maledixisset mihi, sustinuissem utiq;. Et si is qui oderat me, sup me magna locutus fuisset, abscondissem me forsitan ab eo: Tu uero homo unanimis &c. Nũc ordinẽ prosequamur. ¶ Et possidebit (inquit) domus Iacob eos q se possederant. Ista possessio nõ in bonũ intelligitur eorũ q possidentur. Sequitur enim Et erit domus Iacob ignis, & domus Ioseph flãma, & domus Esau stipula, & succẽdetur in eis, & deuorabit eos. Malo ergo suo possidebũtur, uidelicet quomodo stipulã possidet ignis & flãma. Talis possidentiũ eminentia potestas iudiciaria est. Deniq; in iudicio persecutores suos fratres falsos cõsument sancti omnes, quorũ exẽplaria prima fuerũt patriarcha Iacob & filius eius Ioseph, in eo qđ alter eorũ psecutionẽ passus est ab ipso fratre, qui nomine & re fuit Esau: alter uero à fratribus suis, qui nõ quidẽ nomine, sed & re & imitatione fuerunt Esau. Quomõ isti possederũt Iacob, id est, dei seruos: isti inquã, scilicet psecutores, falsi fratres, quorũ prima (ut iã dictũ est) exemplaria fuerũt, ille Rebeccæ primogenitus Esau & illi fratres Ioseph? Videlicet crudeli inuasione possederũt eos, suo tẽpore Iudæi, & suo tẽpore hæretici: Habendo potestatẽ occidẽdi, & de ciuitate in ciuitatẽ psequẽdi eos. Possidebit ergo eos domus Iacob. i. seruorũ dei uniuersitas, possessione cõdigna, nõ ut eis utãtur: sed ut illi confundantur, & ad iudicium oris eorum igni perpetuo tradantur. Hoc est eñ quod ait: Et erit domus Iacob ignis, & domus Ioseph flamma, & domus Esau stipula: quæ nimirum ualde congrua confirmatio est. Nam quia ignis flammam generat, Iacob qui generauit ignis, & Ioseph, qui ab illo generatus est, flamma dicitur, ipse autem Esau: qui in terra radicatus est, secundum infirmam partem benedictionis, dicente patre, in pinguedine terræ & in rore cœli desuper erit benedictio tua: stipulæ comparatur, cuius uiror omnis pertransit, & species emarcuit, & ad nihil utilis est, nisi ut tradatur igni. Sicut omnes sancti ueteris testamenti recte dicantur ignis, & omnes sancti noui testamenti, ex quo uenit Christus

Psal. 86
Psal: 121
Exo. 3
Edom nomen pessimũ h, in scripturis
Psal. 136
Ge. 27. & 37
Hæretici, falsi fratres.
Psal. 54
Dom⁹ Iacob

Christus, cuius figurã Ioseph tenuit, recte uocẽtur flãma: nã persecutores eorum, similes Esau erunt stipula, & succẽdentur in eis: & deuorabunt eos, & non erunt reliquiæ domus Esau, quia dominus locutus est. Ob magnũ sententiæ firmamentũ ita conclusit, quia dñs locutus est, ut subaudias, cuius locutio uel sermo ueritas est:: & qđ loqtur, infectũ esse nõ põt, quẽadmodũ ait ipse, futurorum prænũcians iudiciũ. Cœlũ & terra transibũt, uerba aũt mea nõ transibunt. Sequitur. Et hereditabunt hi qui ad austrum montem Esau, & qui in campestribus Phylistijm, & possidebunt regionem Effraim. & regionẽ Samarie, & Beniamin possidebit Galaad & transmigratio exercitus huius filiorum Israel omnia Chananeorum usque ad Sarepthani, & transmigratio exercitus huius Hierusalem, que in Bosphoro est possidebit ciuitates Austri. Et ascendent saluatores in montem Syon, iudicare montem Esau, & erit domino regnum. Cũcta hæc iuxta literam adimpleta esse, nulla testatur historia, uidelicet quod carnalis Israel siue Iudæus post hanc prophetiã possederit montẽ Esau, sed nec uel istud uel cætera quæ sequũtur tãta eẽ potuerũt (si tamen unq̃ acciderũt) ut dignatus fuerit spũs sanctus ea prænũciando, propheticam implere tubã toto orbe audiendã. Maxime de eo quod ait, & transmigratio exercitus huius filiorum Israel possidebit omnia Chananæorum usque ad Sareptham, si simplicem sequamur literã stare non potest: quia uidelicet certũ est, quod nunq̃ acciderit, neque accidere debuerit, ut captiuitas decẽ tribuũ, quæ tunc imminebat, qua in Assyrios transmigrauerũt, reuocaretur & omnia Chananæorum possideret. Neque enim contrarius sibi esse poterat spũs propheticus, ut in isto promitteret qđ in alio denegasset, scilicet in Osee dicendo, uoca nomẽ eius absque misericordia, quia nõ addã ultra misereri domui Israel, sed obliuiõe obliuiscar eorum, & domui Iuda miserebor, id est, filios Iuda de Babylonia captiuitate post annos septuaginta reuocabo, Sed nec transmigrationẽ Hierusalẽ in Bosphoro usq̃ fuisse legimus, quæ regio est maris septentrionalis, ut secundũ literam: & transmigratio Hierusalẽ, q̃ in Bosphoro est, possidebit ciuitates Austri. ¶ Cuncta ergo, quia spũalia sunt, spũaliter examinantes, promissionũ istarũ primo numerũ consideremus, quia septẽ sunt. Prima est, & hæreditabunt hi qui ad austrũ montem Esau. Secunda, & qui in campestribus Phylistijm: Tertia, & possidebũt regionẽ Effraim, & regionẽ Samariæ: Quarta, & Beniamin possidebit Galaad: Quinta, & trãsmigratio exercitus huius filiorum Israel omnia Chananæorum usque ad Sarepthã: Sexta, & transmigratio Hierusalẽ, quæ in Bosphoro est, possibebit ciuitates austri: Septima, & ascendent saluatores in montẽ Syon: iudicare montẽ Esau. Istæ septẽ salutares atque cõsolatoriæ promissiones laudẽ dñi cõplent, dicendo, & erit dño regnũ. Erant aũt superius totidẽ, i. septẽ dies miseriarum, cõscriptæ aduersus hũc sæpedictũ psecutorẽ fratris Edõ ubi pmisso, & nõ despicies in die fratris tui: subiũcta est septiformis descriptio diei eius, dicẽdo, in die peregrinatiõis eius, in die peregrinatiõis, in die angustiæ, in die ruinæ, in die uastitatis, in die tribulationis eius, qa ucz descriptio diei taliter cõpleta est, qm̃ iuxta est dies dñi. Igitur quẽadmodũ illic in septenaria repetitione diei, i. tẽporis, quo sancti in hoc mũdo peregrinãtur, uniuersitatẽ intelligimus malorum q̃ patiuntur: ita & hic in istis septẽ promissionibus uniuersitatẽ ppendimus cõsolationũ, quibus à dño inter oẽs uel post oẽs pressuras cõsolantur. Et iste promissiones fiunt aduersus eundem Edom, id est, Iudaicũ populũ, interfectorẽ fratris, scilicet dñi & sanctorum prophetarum. ¶ Ille nanque propter caussas multiplices, quamuis consimiles, dicitur hic, & Esau, & Phylistijm, & Effraim, siue Samaria, & Galaad, & Chanaan: ipsi autem sancti similiter, propter causas multiplices, id est,, gratiarum diuisiones, & habitare ad austrũ dicuntur, & esse in campestribus, & nominatur Beniamin, & exercitus filiorum Israel & Hierusalẽ, cuius transmigratio fit Bosphoro, & saluatores, quibus pro re nomẽ suum cõmunicet Iesus Christus, summus & unicus saluator. Dicamus ergo, & hæreditabit (inquit) qui ad austrũ montẽ Esau uerus Iacob, i. supplantator Iudaici populi, qui dicitur Edom siue Esau, ad austrũ, quẽ sancti spũs gratiã intelligimus, habitat: ille aũt in monte se subrigit, dum iustitiã suã uolens statuere, iustitiæ dei non est subiectus, secundũ similitudinem germanorum illorũ, quorũ alter, uidelicet Iacob, domi cũ Rebecca matre habitabat, quæ sancti spiritus gratiam significat: alter uero, scilicet Esau, in montibus & saltibus se exercebat, uir gnarus uenandi, & homo agricola. Quomodo ille cũ matre habitans, benedictionẽ hæreditauit &

Mat. 24 | Osee. 1. | Septem promissiones. | Rom. 10 | Gene. 27

uit & primogenita fratris: ita Christi discipuli sancti spiritus secuti gratiã hæreditauerũt ablatũ Iudæis regnũ dei, ut facerẽt fructus eius, sicut in euãgelio prędixit eis ipse dñs. ¶ Proinde ad austrũ habitare dicũtur. i. ad meridiẽ, per quẽ sapiæ clara lux intelligit. Sequit: Et qui in cãpestribus Phylistijm, subaudit, hæreditabũt. Ipsi q in noie Esau denotãtur, & in mõte superbiæ sunt, uolẽdo iustitiã suã statuere, sicut iam diximus, recte & Phylistijm dicũtur, p eo q̃ à gratia exciderũt dũ ex operibus legis & sine fide Christi sese iustificari arbitrãt. Phylistijm nãq; potione cadentes interpretãtur: Dñs enĩ miscuit illis, uidelicet Iudæis, spiritum uertiginis. Dando illis (ut Aplus meminit) spiritũ cõpunctionis, oculos ut nõ uideãt: & aures ut nõ audiãt, & facta est mensa eoꝝ corã ipsis in laqueũ & in retributionẽ & in scandalũ. ¶ Porro in cãpestribus habitantes hi sunt humiles, qbus pro humilitatis gratia datus est intellectus ut intelligãt scripturas. & spiritualiter intelligẽdo nõ de sua, sed de dei confidãt iustitia. Isti ex fide iustificati obtinẽt Phylistijm secundũ misticã uictoriã Dauid, qui Phylisteũ percussit, mittẽdo unũ de quinq; lapidibus in frontẽ eius, per quẽ uidelicet unũ lapidẽ una fides Iesu Christi figurat, in qua sola iustificamur, quæ & in quinq; libris Mosi mystice & figuratiue prædicat. ¶ Et possidebunt, ait, regionẽ Ephraim & regionẽ Samariæ. Ephraim, ex qua tribu Hieroboam scidit Israel à domo Dauid, & uitulos aureos pro deo colendos instituit. Hoc etiã loco scribarũ & phariseorũ cætus recte intelligat, qui populũ aduersus uerũ Dauid Christũ filiũ dei concitauerunt, & mendaciũ suum cõtra ueritatẽ euãgelicę fidei excogitare nõ destiterũt. Similiter Samaria. quoniã ab eodẽ Hieroboam in peccatũ illud seducta regnũ habuit diuisum, cõtra regnũ Dauidicũ: Diuisum signficat à Chro pplm Iudaicũ, sic à senioribus & principibus sacerdotũ seductũ: quõ seduxit Samariã ille de tribu Ephraim rex Hieroboam. Regionẽ igitur Ephraim & regionẽ Samariæ possidebũt. i. malitiã tam principum q̃ populi superabũt habẽtes sanctũ consilij spiritũ, ad destruẽda cõsilia quæ cõtra dñm cogitauerũt, & eosdem in die iuditij cõdemnabũt. Et Beniamin possidebit Galaad. Galaad mõs ad quẽ septimo die pfectiõis è Charris Iacob pfugus uenit, à q̃ mõte & ciuitas in eo cõdita uocabulũ sortita ẽ. In illa maxime idolatria regnabat Vnde & in Osee scriptũ est Galaad ciuitas operantiũ idolũ supplantata sanguine, & quasi fauces uiroꝝ latronum. Porro Beniamin interpretat filius dextrę. Igitur Beniamin possidebit Galaad. i. sancti habẽtes spũ fortitudinis nõ solũ Iudaicã pfidiã, sed & cũctos idolatras iuste iudicabũt, cõtra qs fortiter usq; ad mortẽ certauerũt. Et trãsmigratio exercitus huius filioꝝ Israel omnia chananæoꝝ usq; ad Sareptã. Filij Israel filij pmissiõis oẽs electi sunt illius prioris ppli, quorum Israel patriarcha, q & Iacob scdm carnẽ pater extitit, q̃ꝝ apostoli fuerunt optimi: Cananæi uero, scdm hoc ipm nomẽ qd est Chanaan & interptat motus eoꝝ, hi sunt qui moto pede p superbiã ceciderũt, etiã si ex eadẽ carne orti sunt, testãte dño cũ dicit in ppheta: Pater tuus Amorræus & mater tua Cæthea. Amorræus nãq; & Cætheus filij Chanaan fuerũt: Iudęi aũt scdm carnẽ filij Israel sunt, & tamẽ Iudæo p pphetã illud improperat. Porro Sarepta oppidũ est Sydonioꝝ, q & ipsi Chananæi sunt in uia publica sitũ: ubi quondã uidua pauit Heliã. Cui⁹ uidelicet uiduæ misteriũ in schola eccliæ Chri notũ est, in eo qd ait: En colligo duo ligna ut ingrediar & faciã panẽ mihi & filio meo. Itaq; trãsmigratio (inquit) exercit⁹ hui⁹ filioꝝ Israel. i, Apostoli Chri ueracit filij Israel, populũ suũ, populũ Iudaicũ se reppellẽtẽ relinquẽtes, & ad gẽtes trãsmigrãtes Chananæos q se dicũt Iudæos cõdẽnabũt, & eoꝝ iudices erũt: gẽtib⁹ aũt salutẽ administrabũt, ita ut ipleat p eos illd q̃ in illa uidua Sareptha na fuit pfiguratũ. sicut & dñs terribiliter innuẽs, ore pprio locut⁹ est. In ueritate dico uobis: multæ uiduæ erãt in diebus Heliæ in Israel qñ clausum est cœlũ annis tribus & mensibus sex & ad nullã illaꝝ missus ẽ Helias, nisi in Sareptã Sydonię ad mulierẽ uiduã. Ecce & nũc & usq; ad finẽ seculi Helias, qd interptat de⁹ meus. s. dñs Iesus Chrus, apud istã uiduã pascitur & pascit hydriã farinæ eius. i. modicũ sciæ qd per naturã habere poterat gẽtilitas, multiplicãdo p spm sciæ spiritualis, & coquẽdo p mysteriũ crucis, cuius sacrm meditat, pfecto duo ligna colligit, & uitalẽ de scripturis panẽ facit. ¶ Et trãmigratio Hierusalẽ, quæ in Bosphoro est, possidebit ciuitates austri. Hierusalẽ in scripturis nõ ignotũ est significare ecclesiã quæ est ciuitas cœlestis. Huius nimiꝝ maxima portio fuit à uero sole remota in errore gẽtilitatis añ aduentũ saluatoris, & iccirco recte intelligit p transmigrationẽ q̃ in Bosphoro est

Mat. 21
Ad austrũ habitare.

Per Ephraym scribæ & pharisæi denotãt

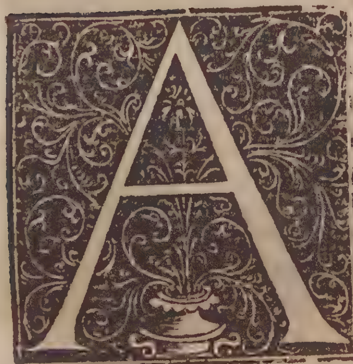
Filij Israel, filij promissionis, chananæi.

Bosphorus enim (sicut iam superius dictũ est) regio est maris septẽtrionalis: quo trãsmigratio nẽ terrenæ Hierusalẽ fuisse abductam nulla scriptura meminit: Possidebit ergo ciuitates au stri.i.meridiei, q̃d nũc uidem⁹ fieri, dũ plenitudinẽ ueri luminis & caloris possidẽt, q pri⁹ erãt absq; notitia dei, obscuri & frigidi: q̃d tale est: ac si de septẽtrione trãsferant homies ad meridiẽ ciuitates lucidas habitaturi, ꝓpitio deo, qui sola gratia, & pietate sua gẽtes uisitauit. ¶ Et ascẽdẽt saluatores in montẽ Syon, iudicare montẽ Esau: Saluatores recte dicũt, hi p quorũ ministeriũ cõuersi peccatores saluãtur, iuxta q̃d Apl'us Iacobus dicit: Quoniã q cõuerti fecerit peccatorẽ ab errore uiæ suæ, saluabit animã eius à morte. Hoc maxime post Christum Apl'i fecerũt, p quorũ ꝑdicationẽ gẽtes ab errore uiæ suæ cõuersæ sunt. Saluatores igit̃ sunt & ipsi ascẽdẽt in mõtẽ Syon, iudicare mõtẽ Esau.i. sedebũt sup sedes duodeci, iudicãtes duodecim trib⁹ Israel, q uidelicet carnalis Israel (ut sępe diximus) ꝓpter hoc ip̃m q̃d infidelis & ꝑsecutor est fratris, dicit̃ & est Esau: Illorũ mõs, in quẽ ascẽdẽt Syon dr̃, & eminẽtia uirtutũ est. Huius aũt Esau mons supbiæ tumor ẽ. Illius expectatio iudicij plena timoris est. Et erit dño regnũ: dño (inquã) cuius hæc oĩa dona sunt: q̃d sancti sic hæreditabũt, sic possidebũt sic iudicabũt: & post iudicabũt: & post iudiciũ in regno æterne mẽsæ eius ꝑticipes erũt, iuxta illud fidele ei⁹ ꝓmissũ: Et ego dispono uobis, sicut disposuit mihi pr̃ me⁹, ut edatis & bibatis su (p mẽsã meã in regno meo.

Saluatores Apostoli. Iacob. 5

ABDIAE LIBRI FINIS.

PROLOGVS RVPERTI ABBATIS TVITIENSIS IN IONAM PROPHETAM.

ANima q̃ Chr̃m q̃rit, intẽtionẽ suã cur illũ quęrat hac uoce de ꝓmit. Quis mihi det te fratrẽ meũ, sugẽtẽ ubera m̃ris meæ, ut inueniã te foris & deosculer, & iã me nemo despiciat? Magnæ eñ despectiõis sibi cõscia, suoq; iuditio multũ despicabilis ac despecta p hũc solũ se nobilẽ & inclytã fieri cõfidit, si talẽ dilectũ inuenire, apprehendere, & deosculari meruerit: nõ tãtũ intᵘ in secreto cõsciẽtiæ cubiculo: uerũ etiã foris.i. ita ut ad amicos quoq; dilecti illius ꝑueniat, ꝙ illũ uiderit, ꝙ agnouerit q̃d in eũ crediderit, q̃d eũ dilexerit. Deiq; iã tũc despicabilis eẽ nõ põt in oculis dei patris, in cõspectu amicorũ, uidelicet angelorũ & hominũ sc̃torũ. Vbi aũt uel illa quærit, aut quærere debet, ubi ille inuenitur aut inuenire potest, nisi in scripturas maximeq; prophetica, quæ utiq; uerbum domini est? Ibi queritur & inuenitur: quia profecto, qualis sit ille dilect⁹, Prophetę testantur. ¶ Et in alijs quidem citius, in alijs difficilius inuenitur. In Iona uero quem nunc ingredi cupimus manifestissime claret, quod miraculum in illo celebratũ fuerit præconium eius. Ipse enim ore proprio dixit, & totus orbis audiuit. Sicut fuit Ionas in uentre ceti tribus diebus & tribus noctibus, sic erit filius hominis in corde terræ tribus diebus & tribus noctibus. ¶ Igitur & hunc Prophetam tanto alacrius ingrediamur, quanto clarius atq; pulchri⁹ in eo Christi testimonium nouimus, quem in scripturis legis & Prophetarum quærere propositum habemus. Obsecrãtes, ut q typus est saluatoris, & tribus diebus ac noctibus in uẽtre cæti moratus præfigurauit domini resurrectionem: nobis quoq; feruorem obtineat sanctiq; spiritus gratiam secundum hoc ipsum nomẽ suum, quod est Ionas: interpretatur enim columba. Et quis nesciat sępe in scripturis per columbam sancti spirit⁹ gratiam significari? maxime quia super Dominum nostrum idem spiritus sanct⁹ in specie columbæ apparuit. ¶ Cæterum totum hunc prophetam ad intelligentiam referre saluatoris, quod fugerit, q̃d nauim ascendens naulum dederit, quod dormierit: laboriosum, & ut ante nos dictum est, sudoris est maximi. Veruntamen quanto difficilius, tanto & pulchrius fieri posse speramus, cooperante secundum beneplacitum suum digito dei. Labor attentus splendida de obscuris mysteria Christi proferre tentabit.

In scripturis & ꝓphetis deus inuenitur.

Ionis typus saluatoris.

Intẽtio authoris.

FINIS PROLOGI.

Rupe

RVPERTI ABBATIS TVITIENSIS IN IONAM PROPHETAM COMMENTARIORVM LIBER PRIMVS.

T factū est verbū dñi ad Ionā filiū Amathi, dicēs: Surge & uade in Niniuē ciuitatē magnā & pdica in ea, qa ascēdit clamor malicie ei⁹ corā me. Mirēt fortasse grāmatici qd p cōiūctionē sic incipit: Et factū ē uerbū dñi, cū de lra nihil pcesserit. Nos aūt si causam attēdimus, cur Ionas ad gētes missus sit pdicare illis, nō miramur. Nā nō solū bñ: uerūetiā mirabiliter & grauiss. sonat aurib⁹ nostris initiū huiusmodi. Quæ em̄ causa extitit? Illa nimirū: qa filij Israel pphetas dñi nō audierūt. Tot pphetę missi sunt, tot mirabilia facta sunt, toties pnūciata ē illis captiuitas propter multitudinē peccatoꝝ nec unq̄ pœnitētiā egerūt. Neq3 em̄ saltē uni⁹ regis tpe uitulos aureos colere cessauerūt, & ne unus qdē ex oībus regibus decē tribuū recessit à peccatis hieroboā qui peccare fecit Israel. Vt de cæteris taceā, Helias missus in sermone & spiritu dñi mira multa fecit, & nequaq̄ effecit ut relinquerent uituli illi, licet pter signa tandē hoc obtinuerit ut sciret popul⁹ φ Baal nō eēt deus, clamaretq3: Dñs ipse est deus, dñs ipse est deus. Successit illi discipulus Heliseus qui & pro hac intentione ut populum reuocaret plura q̄ ille fecerat uolens signa facere. Obsecro (inquit) ut fiat spiritus tuus duplex in me, factūq3 est qd petiuit: Nam si rite numeres, Helias quidem octo, Heliseus uero sedecim signa fecit; & hoc duplum fuit. Post hæc mortu⁹ ē & sicut ante mortem ita & post mortem eius uituloꝝ cultus in Israel perseuerauit. Mirabatur autem dominus, & tedebat eum super Israel, sciens quod si ad gentes mitteret, multo faciliores ad credendū eas inueniret. Vnde ad quendam illorum taliter locutus est: Fili hominis uade ad domū Israel, & loqueris uerba mea ad eos. Non enim ad populū profundi sermonis & difficilis linguæ tu mitteris ad domū Israel, neq3 ad populos multos, & profundi sermonis & ignotæ lingue, quoꝝ nō possis audire sermones, & si ad illos mitterem te ipsi audirent te: Domus autem Israel nolunt audire te, quia nolunt audire me. Experimēto illud comprobari decebat, quod taliter dominus in uituperationē Israelis gentes de facilitate audiendi & credendi præferebat. Ad huius experimenti misterium electus est hic Ionas, cuius post mortem Helisei, taliter scriptura libri regum mentionem fecit. Ipse uidelicet Hieroboam filius Ioas filij Iehu regis Israel restituit terminos Israel ab introitu Hemath usque ad mare solitudinis, iuxta sermonem domini dei Israel, quem locutus est per seruum suum Ionam filium Amathi prophetam. Igitur dum per coniunctionem incipit, dicendo: Et factum est uerbum dñi ad Ionam: ad ea nos mittit quæ iam diximus: ut sit sensus: Filij Israel non audierunt quæ præceperat dominus, mittēs ad eos in manu seruorū suoꝝ Prophetaꝝ, sed indurauerunt ceruicem suam, & tradiderunt se ut facerent malum coram domino et irritarent eum, & idcirco factum est uerbum domini ad Ionā. Surge (inquiēs) & uade in Niniuen ciuitatem magnam, & prædica in ea, quatenus in comparatione gentiū damnabilis Israel amplius ostenderetur. Et iccirco iuditium domini tradentis uel tradituri illos in captiuitatem irreprehensibile cōprobaretur Niniuitis pœnitentiam agentibus, filijs autem Israel in ipęnitentia persistentibus. ¶ Hic Ionas dicitur filius Amathi. i. ueritatis. Tradunt em̄ Hebræi hunc esse filium uiduæ Sareptanæ, quem Helias Propheta mortuū suscitauit, matre postea dicente ad eum. Nunc cognoui quoniam uir dei es tu, & uerbū domini in ore tuo uerum est. Et ob hāc causam etiam ipsum puerū sic uocatum filium Amathi. Amathi em̄ in nostram linguā ueritatē sonat. Et ex eo quod uerū Helias locutus est, ille qui suscitatus ē filius esse dicitur ueritatis. ¶ Porro φ ait dominus: Quia ascendit clamor malitiæ eius corā me, hoc ipm̄ ē q̄d in Genesi dr̄: Clamor Sodomæ & Gomorrhæ mltiplicatus ē. Et ad Cayn Vox sanguinis fratris tui clamat ad me de terra. ¶ Nūc iā q̄niā Ionas iste missus ad Niniuē typus est saluatoris mittendi ad gētes dicendum est, quādo ubi uel quomodo factum sit ad eum uerbum dñi, qui utiq3 ipse secundum diuinitatem uocatur & est uerbum dñi, Si quęris

Cur à coniunctione incipiat

Propter duritiam Israelis Ionas ad gentes missus.

Verbum qū ad Christū factum sit. Mat. 3

ubi, nimirũ ad flucta Iordanis. Si q̃ris quãdo, vez p̃dicãte Iohãne, et baptizãte baptismũ pœnitẽtiæ. Si q̃ris quõ, utiq; apertis cęlis, & descẽdẽte in eũ spũ sctõ in specie colũbæ simulq; p sonãte uoce patris. Hic ẽ fili⁹ me⁹ dilect⁹ in q̃ mihi bñ cõplacuit. Tũc (inq̃) & talit factũ ẽ ad eũ uerbũ dñi, quẽadmodũ & ipse ore ,pprio cõfirmauit. Veniens q̃ppe Nazareth ubi erat nutrit⁹ itrauit scdm cõsuetudinẽ suã die sabbati in synagogã, & surrexit legere, & tradit⁹ ẽ illi liber Esaię ,pphetæ. Et ut reuoluit librũ, inuenit locũ ubi erat scriptũ. Spũs dñi sup me, p pter q̃d unxit me, euãgelizare paupib⁹ misit me, p̃dicare captiuis remissionẽ p̃dicare annũ dñi acceptũ: & hæc scriptura (inqt) hodie impleta est in auribus uestris. Vnde q; spũssanctus super eum in specie columbæ descẽdit: pulchre ipso quoq; nomine figurauit eum Ionas: Interpretatur enim columba (ut iam dictum est) interpretatur etiam dolens. Quę nimirum interpretatio & ipsa nihilominus ad mysterium pertinet: quia ipse est quẽ Esaias uirũ dolorũ prænunciauit, & scientem infirmitatem: subiũgẽs: Vere languores nostros ipse tulit, & dolores nostros ipse portauit. Ab ipso baptismo pœnitentiæ quem susceperat ieiuniũ ingrediens, & deinde p̃dicando & psecutiões sustinendo pœnitentiã continuans, & ,p nobis dolens, & dolores nostros usq; ad patibulum crucis portans. ¶ Nunquid aũt nesciebat, quibus pauperibus euangelizare, quibus captiuis remissionẽ mitteretur p̃dicare? Nũqd nescire poterat quod ad gentes pertineret suæ prædicationis officium quod scire et prenũtiare Prophetæ potuerint? & nouissimus ille Symeon, qui dixit eum salutare domini paratum ante faciem omnium populoꝝ. Lumen ad reuelationem gentium. Attamen ad gentes tũc ire uoluit imo & discipulos ne irent, prohibuit dicens: In uiam gentium ne abieritis. Et mulieri Chananeæ clamanti post se non cito respondit: sed tantũmodo Iudæis prædicauit: excepto quod in Samaria duos dies mansit. Sequitur ergo. [Et surrexit Jonas vt fugeret in Tharsis a facie domini] Dure quidem sonat, neq; saluatori conuenire uidetur quod dicitur, ut fugeret Ionas à facie domini: Sed si fugientis intentionem consideres nec in ipso Propheta ualde est fuga reprehensibilis, quia non eam infidelitas sed pietas fecit. Condolebat enim pio affectu, suæ, id est. Hebrææ genti, eo quod in condemnationem eius mitteretur ad prædicandum Niniuitis, ut in comparatione Israelis iustificarent Assyrij: & in comparatione Assyrioꝝ condemnatus Israel perpetuæ traderetur captiuitati. Non gentiũ salutem oderat, sed suæ gentis damnationem timebat, atque idcirco fugiens non multum deo displicebat, imo propter pietatis magnitudinem ualde complacebat. Magis displicere potuisset si non doleret, sicut Moses non displicuit dicendo: Aut dimitte eis hanc noxiã, aut si nõ facis, dele me de libro quẽ scripsisti. Nec Apostolus optando esse anathema à Christo, pro fratribus suis: sic & iste taliter fugiendo non displicuit, quod maxime rerum exitus cõprobauit. Quis enim omnium prophetarũ tãto glorificatus est miraculo, tã mirabili Christi mortem atq; resurrectionem præsignauit exemplo? Igitur quod illis nõ ualde uituperabiliter fecit fugiendo à facie domini: Christum dominum laudabiliter fecisse aliquo modo res manifesta innuit. Nam hic non quidẽ per inobedientiam unq̃ fugit, sed pietatis affectu condemnationẽ suæ gẽtis ad tp̃s refugit. Testes sunt illæ lachrimæ quas fudit, uidẽs ciuitatem & flens super illam, atq; dicens: Quia si cognouisses & tu, &c. Testis (inquã) ille est fletus q̃ ueraciter iudicium diuinitatis quod suæ genti imminebat, refugere uoluisset humanitatis affectu. ¶ Nouit enim & nosse debet Christiana fides, quod in uno eodemq; Christo sicut duæ sunt naturæ, altera diuinitatis, altera humanitatis: ita & duæ erant uoluntates siue operationes. Voluntas diuinitatis erat relinquere Iudeam, & tradere Hierusalem in man⁹ hostium. Voluntas erat humanitatis ut liberaretur sua gens uel ciuitas Hierusalem, & tam miserabile nõ pateretur excidiũ. Illa iusta, hæc uolũtas erat pia. Porro diuinitatis uoluntatẽ præcedere, humanitatis autem subsequi conueniebat. Obedienter ergo concedens, cum dixisset: Mi pater si possibile est transeat à me calix iste, nolens gentem suã propter mortis suę scelus interire, subiunxit protinus. Veruntamen non sicut ego uolo, sed sicut tu. Et iteꝝ: Pater mi, si non potest hic calix transire, nisi bibam illum, fiat uoluntas tua. ¶ Igitur Ionas iuss⁹ prædicare in Niniue, fugit in Tharsis, id est, in mare Tharsis. Nanq; generaliter mare dicitur, ut illic: In spiritu uehementi conteres naues Tharsis. Christus autem ad hoc natus, & cum Deus esset homo factus, ut esset ipse expectatio gentium, & saluator eorum, Iudæoꝝ

Lucæ. 4

Esai. 53

Matt. 4

Christ⁹ & si ad gentes mittebatur, voluit tamen primũ Iudæis annunciare euãgeliũ.

Fuga lonę pia & placẽs deo.

Christus ex duabus naturis duas etiã habuit volũtates

Matt. 27

Tharsis mare dicitur generaliter.

Psal. 47

fluctibus se tradidit, qui propter crebras seditionum tempestates, amplus q̃ ulla gens mari similes poterant reputari. Neuter eorum. s. neq; Ionas, neq; Christus salutem gentibus inuidit, sed uterq; gentis suæ condemnationem imminere condoluit. **Et descendit in Joppen, et inuenit nauim euntem in Tharsis, et dedit naulum eius, et descendit in eam, vt iret cum eis in Tharsis a facie domini.** Ioppen portum esse Iudææ in Regũ quoq; & Paralipomenon libris legimus: ad quem Hyram rex Tyri ligna de Libano ratibus transferebat, quæ Hierusalẽ terrestri itinere perueherentur. Iuxta regiõis naturã, de mõtanis & arduis ad Ioppen & cãpestria ueniens, recte descendisse dicitur: & notanda fugitiui & timidi festinatio. Non locum fugæ otiose elegit, neq; enĩ ad certũ fugere cupiebat locũ, sed primã arripit occasionẽ nauigãdi quolibet ire festinãs. Scdm hãc similitudinẽ dñs noster synagogam introiẽs quondã speciosam. Hoc enĩ nomen Ioppe interp̃tatur speciosa, nauim sibi. i. euãgelicæ prædicatiõis scolã instituit. Illius nauiculæ remiges duodecim Ap̃li fuerũt, quibus & dedit naulũ. i. dona gratiarum. s. uirtutẽ & potestatẽ sup oĩa dæmonia, & ut lãguores curarẽt: promisitq; regnũ cœlorum, ut ingressi mare. i. inquietum populũ Iudæorum, per ciuitates & castella circueũdo, & euãgelizãdo fortiť remigarẽt. Illud q̃q; ad hoc mysteriũ pulchre alludit, q̃d plerosq; illorum q̃bus eiusmodi naulũ dedit de puppibus uocauit. Erãt enĩ piscatores, & ad hoc uocauit eos, ut mutato remigio de piscatoribus pisciũ faceret piscatores hoim Igitur passibilis adhuc & infirma caro nondũ fortiter obediebat: quia uoluntatẽ diuinitatis de repellenda Iudæa gentibusq; assumendis exequi tardabat: & sicut iam dictũ est super ciuitatẽ ruituram flebat. Sed didicit (ait Apostolus) ex his quæ passus est obedientiã. Namp passionẽ cõsummatus, talis effectus est, ut fortiter obediret, nullũq̃iam dolorẽ siue cõpassionem extũc: nisi solis pœnitẽtibus impendere pôt: q̃ppe cum ante passionẽ suã super impœnitẽtes fleuerit, nũc impios in iferno ardẽtes siccis oculis uidet. Qualia pati, uel qualiter ex his quæ pateret obedientiã discere haberet, præsens mystice præsignauit historia. **Dominus autem misit uentũ magnũ in mare, et facta est tẽpestas magna in mari, et nauis periclitabatur conteri. Et timuerunt nautæ et clamauerunt ad deum, et miserunt uasa que erant in naui in mare, ut alleuiaretur ab eis. Et Jonas descendit ad interiora nauis. et dormiebat sopore graui.** Quãtũ ad historiã, & oĩpotẽtia domini, q̃ aduersante nihil securũ est, & nautarum timiditas, & p̃phetę magnanimitas describiť: q̃ nõ tẽpestate nõ periculis cõturbatur, eundem & in tranquillo & imminente naufragio animũ gerẽs. Deniq; alij clamant ad deos suos, uasa proijciunt, nititur unusquisq; quod potest, iste tam quietus est & securus animiq; tranquilli, ut ad nauis interiora descendens, somno placido perfruatur. Veruntamen quod dormit, non securitatis est sed mœroris. Nam & Apostolos legimus in passiõe domini præ tristitiæ magnitudine somno fuisse depressos. ¶ Porro iuxta ceptum mysterium turbatio maris siue magnitudo tempestatis, & periclitatio maris, Iudaicę sunt seditiones & persecutiones, & uniuersæ domini passiones. Timor nautarum, timor est Apostolorum: & dormitio Ionæ, magna est tranquillitas diuinæ in Christo patientiæ, qua semetipsam continens fortitudo maiestatis, humanitatem suam suosq; discipulos periculis eximere distulit. Quod ut amplius perpendere delectet, simul ad memoriam reuocandum est: quia ipse Dominus Deus noster in sua persona quodam tempore nauiculam ascẽdit, & secuti sunt eum discipuli eius, & motus magnus factus est in mari, & timuerũt discipuli, ipse uero dormiebat. Et hic & illic motus maris uim persecutionis, & dormitio taciturnitatem patientiæ eius significauit: quam non ferentes, in nostra tribulatiõe dicimus: Exurge, quare obdormis Domine. Alibi quoq; cum itidem nauicula iactaretur fluctibus: legimus eum ad discipulos uenisse ambulando supra mare: quo miraculo significabat, quod potenter superaret easdem passiones suas. Nunc rem secundum ordinem literæ persequamur. ¶ Dominus (inquit) misit uentum magnum in mare, & facta est tempestas magna in mari. Quis ille uentus fuit qui turbas Iudæorum quasi mare turbauit, nisi spiritus seductionis, q illos in odium Domini nostri concitauit? Ille intus eos perflauit, ut aduersus eum fremerẽt, & semetipsos seditiõibus turbarent, Sed quomodo eiusmodi uentum dominus misit? Iusto uidelicet iudicio: q̃a suo illos sancto spiritui semper restitisse cognouit. Nonne propter eãdem causam ad decipiendum Achab regem Israel misit spiritum mendacij? Dixit enim. 3

Ioppe.
3. Reg. 2
2. Par. 2

Somnus Ionæ ex magno mœrore obrepsit.
Matt. 26

Ventus in mari.

Reg. 22 Quis decipiet Achab regem Israel, ut ascendat in Ramoth Galaad? Et dixit unus uerba huiuscemodi, & alius aliter. Egressus est igitur spiritus, & stetit coram domino, & ait: Ego decipiam illum. Cui locutus est dominus. In quo? & ille ait Egrediar, & ero spiritus mēdax in ore omnium Prophetarum eius: Et dixit dñs: Decipies & præualebis. Egredere & fac ita. Quomodo tunc misit spiritum mendacij ad decipiendum illum, qui cum uxore sua Iezabel occiderat prophetas domini, sic spiritum malum misit quo cōcitarētur Iudæi. Sicut mare uento solet moueri ut aduersus dominum fremerent, & mensuram patrum suorum implerent: dicit aliquis. ¶ Ergo ne Iudæos dominus tam malos esse fecit, aut tam malos esse uoluit ut occiderent Christum filium dei? Non utiq; malos illos fecit, aut malos esse uoluit, sed cū mali essent, facultatē malitię complendæ illis permisit. Sic & de Pharaone oportet intelligi. Non enim illum Deus malum esse fecit, sed cum malus esset in regem illum excitauit, ut in ipso ostenderet fortitudinem suam, id est, ut de nota persona daret exemplū quàm bene posset deijcere hominum superbiam. Itaque sicut quærenti: Cur deus Pharaonem cum esset malus excitauerit in Regem, rectè respōdetur. Idcirco ut in ipso ostenderet fortitudinē suā. Ita quærenti: Cur Iudæos cum essent mali permiserit habere potestatē occidēdi Christum: rectè respondetur, ut in illorum scelere terminaret iram suam ulciscendo super genus humanum in Christo, in quo posuerat iniquitates omniū nostrū. Igitur uentus magnus quē misit dominus in illud mare, id est, in illum populū amarum & profundæ malitiæ ille immūdus spiritus est, de quo ait Christus eodem loco, ubi tentantibus & signum quærentibus respondens non esse signum illis dandum nisi signum huius Ionæ: hæc interlocutus ē. Cū immundus spiritus exierit ab homine ambulat per loca inaquosa quærens requiem, & nō inueniens, dicit: Reuertar in domū meam unde exiui. Exierat enim de populo illo, quādo in monte Synai legem accepit: reuersus est in eum, quando uidens Filiū Dei dæmonia eijciētem blasphemauit, dicens: In Beelzebub principe dæmoniorum eijcit dæmonia. Idcirco tūc dixit: Cū immundus spiritus exiit ab homine & cætera. Illa reuersio dicentis: Reuertar in domū meam unde exiui: Talis missio fuit domini, qualis loco uel tēpore supra memorato, quando spiritui mendacij dicenti: Ego decipiā Achab: sic, & sic ipse respondit. Decipies & præualebis. Egredere & fac ita. Eodē (inquā) modo dicenti: Reuertar in domū meā unde exiui, & faciā nouissima illius peiora prioribus: dixerit iustus iudex Dñs. Reuerteris & præualebis: siue, Reuertere & fac ita. Nā eo quod ueritatē carnis non receperūt ut salui fierēt, idcirco misit in mare illud uentū eiusmodi: idcirco misit & mittet illis Deus operationē erroris (ut Apostolus ait) ut credant mendacio, & iudicentur omēs qui non crediderunt ueritati, sed consenserunt iniqtati. ¶ Et facta est (inquit) tēpestas magna in mari, & nauis periclitabatur conteri, Propter nauigationem Ionæ facta est in mari tēpestas magna. Propter prædicationē Christi facta est in populo Iudæorum commotio magna. Hinc est accusatio illa tumultuantiū atq; dicentiū. Commouit populum docens per uniuersam Iudæā, incipiens à Galilæa usq; huc. Nauis periclitabatur conteri, & nautæ timuerūt. Euangelica doctrina à contradicentibus & blasphemantibus sæpe impetita est & Apostoli in timore fuerunt. Et illi quidē Deum uerum adhuc nescientes, ad Deum suū clamauerūt: Apostoli aūt in ipsa periclitatione inter blasphemias Iudæorū Christū filiū Dei confessi sunt. Et interim idē nautę mittebant uasa quæ erant in naui in mare, ut alleuiaret ab eis, id est, oīa quę in hoc seculo haberi possunt uel concupiscibilia sunt, negligebant, contēnebant atq; abijciebāt: ut magis essent liberi atq; expediti secundū consilium dicentis: Nolite portare sacculū, neque peram neque calceamenta, neque duas tunicas habeatis. At ipse dormiebat, quia cū esset omnipotens, suā omipotentiā continebat, neque Iudaicæ tēpestatis ulciscebatur iniurias. Sequitur ergo. ¶ Et Ionas descēdit ad interiora nauis, & dormiebat sopore graui. Quomodo eīm in tanta inquietudine quiet⁹ dormire potuisset, nisi quia in figura contingebat illi, & dei nutu agebatur ut dormiret? Deniq; futurum erat (ut sicut iam dictū est) inter tempestates Iudaicas dominus noster cum esset fortissimus deus ualde patienter sese haberet, quod dormire quodāmodo est. Ille sopor rectè dicitur grauis, quia nimirum graue fuit Apostolis, graue est & nobis, illum qui custos Israel est dormire in aduersis, dum tam blasphemias illatas nomini suo, q̃ pressuras, quas in hoc mundo habent eius, non citius compescit. ¶ Et accessit ad eū

Tēpestas magna in mari.

Lucæ. 23

Dormire sopore graui.

ad eum gubernator, & dixit ei: Quid tu sopore deprimeris? Surge, inuoca deum tuum, si forte recogitet deus de nobis, & non pereamus.] Gubernator ut naturale est unumquemq; in suo periculo de alio plus sperare, cum deberet uectores timidos consolari, cernens discriminis magnitudinem excitat dormientem, & arguit improuidæ securitatis, commonetq; ut ipse quoque pro uirili portione deprecetur deum suum. Hic Petri Apostoli typus est. Ille enim dicēte domino: Quem dicunt homines esse filiū hominis? Itēq; Vos autem quem me esse dicitis? Respondens ante cæteros, uel primus inter cæteros. Tu es (inquit) Christus filius dei uiui. Et pro hoc merito sic inter cæteros Apostolos in ecclesia, quomodo inter cæteros nautas gubernator, siue proreta præeminet nauicula. At ille talis designatus à domino dicente: Beatus es Symon Bariona, & cætera. Cū protinus idem dominus cœpisset ostendere discipulis suis: quia oporteret eum ire in Hierosolymā, & multa pati à senioribus, & scribis, & principibus sacerdotum, & occidi, & die tertia resurgere: assumens eum cœpit increpare illum, dicens, Absit à te Domine propitius esto tibi, non erit tibi hoc. Hæc nimirum dicens: quasi gubernator Ionam cur dormiret, increpabat: quia dominū pati prohibebat, suadens ut sua potius uirtute tanquā uigilans ueterretur: utpote dei filius potens & fortissimus. Sequitur. [Et dixit vir ad Collegam suum: Venite, & mittamus sortes, vt sciamus, quare hoc malum sit nobis, & miserunt sortes, & cecidit sors super Ionam.] Nouerant illi naturam maris, & tanto tempore nauigantes, sciebāt tempestatem uentorumq; rationes. Et utiq; si solitos, & quos aliquādo experti fuerant, fluctus uidissent consurgere, non cum sorte authorē naufragij quærerent, & per rem incertā certū cuperent deuitare discrimen. Nec statim debemus sub hoc exemplo sortibus credere uel illud de actibus Apostolorum huic testimonio copulare, ubi sorte Matthias in Apostolatum eligitur, cum priuilegia singulorum non possint legem facere cōmunē. ¶ At uero iuxta cœptam tropologiam, quotiens aduersus Christi nauiculam Christiq; discipulos, mundanorum consurgit tempestas fluctuum, talis sors & taliter mittenda est, ut sciat unusquisq; cuius causa malum illud sit, uel quę sibi causa sit patiendi: Potest enim esse ut in persecutione Christiani nominis non tam ipse Christus q̃ aliud quid in intentione uel conscientia repositum sit. Propter quod patiatur homo qui Christianus dicitur, & undantibus fluctuet aduersis. Quod si ita non esset, nequaq̃ Paulus diceret. Et si tradidero corpus meū ut ardeat, charitatem autē non habuero, nihil mihi prodest. Potest etiam euenire ut in Christū credens, quis pro suo malefacto patiatur quid ab infideli. Hinc Petrus ait: Melius est bene facientes si uelit uoluntas dei pati q̃ male faciētes. Item: Nemo uestrū patiatur quasi homicida, aut fur, aut maledicus, aut alienorū appetitor. Beata illa conscientia, in qua testimoniū habet quis quod patiatur ut Christianus: q; patiendi uel passionis causa sit ei Christus. Tūc reuera cadit sors super Christum, sicut cecidit super Ionam, q; ipse seuientiū esset causa fluctuum. Talem conscientiā sancti habebant Apostoli inter Iudæos procellosos. Exempli causa: Quando dixit Thomas ad condiscipulos: Eamus, & nos moriemur cum illo. [Et dixerunt ad eum: Indica nobis, cuius causa malum istud nobis sit. Quod est opus tuum? quę terra tua? & quo vadis? vel ex quo populo es tu?] Notanda breuitas, quæ apud insignem Poetam placere solet uerbis istis, Iuuenes quæ causa subegit. Ignotas tentare uias? quo tenditis? inquit. Qui genus? unde domo pacem ne huc fertis an arma? Interrogatur persona, regio, iter, ciuitas, ut ex his cognoscere, & causa discriminis: Indica (inquiūt) nobis, cuius causa malum istud sit? quid operis agis? De qua terra? de quo populo proficiscaris, quo abire festines? ¶ Porro dominum nostrum non solum sui nautæ, id est, Apostoli sui secretis percunctationibus sciscitabantur, ut scirent: uerumetiam publicis tumultibus aduersarij eius eadem percunctati sunt, ut uiderent quis esset, quid operis ageret, unde eēt, quo tenderet. Cum enim diceret eis: Si non credideritis, quia ego sum, moriemini in peccato uestro: Dicebant ei: Tu quis es? item cum diceret. Adhuc modicum tempus uobiscum sum, & uado ad eum qui misit me. Quæretis me & non inuenietis, & ubi sum ego uos nō potestis uenire. Dixerunt ad semetipsos. Quo hic iturus est, quia non inueniemus eum? Nunquid in dispersionem gentium iturus est, & docturus gentes? Sed & genus eius propter ue quęsierunt, cum eo dicente: Et testimonium perhibet de me qui misit me pater, dixerūt

Gubernator Petri typū gerit.

Matt.16

Sortibus ne credendum.

Act.1

Sors qñ & q̃liter mittenda Christianis.

Christus de omnibus illis, de quibus & Ionas interrogatus est.

Vbi est pater tuus? Nihilominus quæsierunt. Quod esset opus eius cum eo dicente: Hoc est, opus dei ut credatis in eum quem misit ille, dixernnt. Quod ergo tu facis signum, ut uideamus & credamus tibi? quid operaris? Sed & Pilatus audito sermone dicentium: Nos legem habemus, & secundum legem debet mori, quia filium dei se fecit. Ingressus prætorium iterum dixit ad eum: Vnde es tu? Attamen ante interrogauerat & audierat quod de Herodis potestate, id est, homo Galilæus esset. Si ergo illi quos mystice per tumentes maris fluctus intelligimus, interrogauerunt eum quis esset, quod opus eius, quę terra eius, quo iret, uel quo iturus esset: quanto magis hæc interrogasse constat Apostolos familiares & collaborantes illi in remigio siue nauigatione euangelij, quibus, ut euangelium refert, seorsum loquebatur de regno dei. Sequitur ergo. [Et dixit ad eos: Hebræus ego sum, & dominum deum ego timeo, qui fecit mare & aridam.] Multum quippe ad mysterium pertinet, quod non dixit: Iudæus aut Israhelita sum ego, quæ nomina scilicet Iudæi & Israelitæ discordia diuiserat, quæ per Hieroboam scindentem decem tribus á domo Dauid acciderat, sed dixit: Hebræus ego sum. Hebræus nanq; transitor interpretatur. Et hoc nomē ualde Christo congruit, qui non uenit in hunc mundum ad manendum, siue ad regnandum, sed ad pertranseundum tanq̃ uiator, non habens hic manentem ciuitatem aut regnū ut transiret, & transeundo salutis opus ministraret, quemadmodum de semetipso tanq̃ de alio dicit, & transiens ministrabit illis. Et euangelista: Sciens (inquit) quia uenit hora eius, ut transeat ex hoc mundo ad patrem. ¶ Et deinde dicit: Et dominū deum cœli timeo, nihilominus humanitati eius congruit, quia ipse est de quo Propheta prædixit. Et replebit eum spiritus timoris domini. Vere timore sancto timoratus & reuerentissimus extitit, timore qui & uere humilitas debet dici & estimari, Huius timoris, id est, humilitatis magisterium profitetur ipse dicendo: Discite á me, quia mitis sum & humilis corde. ¶ Simul notandum ni Propheta, quod non dixerit: Et dominum deum cœli ego fugio, sed ego timeo. Licet enī fugeret à facie domini, nequaq̃ tamen deum fugit aut fugere uoluit. Aliud nanq; est fugere dominum, aut fugere à facie domini. Semper malum est uelle fugere dominum, & eorum est maxime, qui illum oderunt, licet effugere non possint sicut scriptum est: Dextera tua inueniat omnes qui te oderūt, fugere autem à facie domini, id est, refugere sententiam, uel tremendum propositum dei, potest interdum qui deum diligit, quemadmodum iste, qui refugiebat administrare prophetale officium ad condemnationem suę gentis. Quò autem pertinuit tali in articulo dicere, qui fecit mare & aridam: præsertim illum qui à facie domini fugiens, ierat in mare, relinqueus aridam? nisi ut ostenderet se certam secundum rationem de omnipotentia creatoris habere fidem uel sententiam, quamuis secundum carnis affectum fugitans declinare tentasset impendentē suæ genti pro meritis iram? Sic & dominus noster sine dubio rationalē habens animā secundū ipsam rationē, sciebat insitæ sibi diuinitatis iustā esse sententiā q̃ saluari gentes, & derelinqui censebat Iudæā, q̃uis per humanitatis affectū gentes differens æmularetur Iudæā, ita ut fleret sup eā. Et ille quidē fluctibus circundatus, & illa tēpestate correptus: dnm deū (inqt) ego timeo: ipse aūt Christus ex his q̃ patiebatur, discens obedientiā, sicut mandatū dedit mihi pater (inquit) ita facio, subiungens protinus surgite eamus, quod idē erat ac si diceret (utpote cęlestibus semper mysterijs intentus) qm̄ sic est uoluntas patris, Iudæa relicta ad gentes transeamus. [Et timuerunt uiri timore magno, & dixerunt ad eum. Quid hoc fecisti. Cognouerant enim quod a facie domini fugeret, quia indicauerat eis Ionas.] Hystoriæ ordo pręposterus est: Quia enī poterat dici, nulla causa timoris fuit, ex eo quod eis confessus est, dicens: Hebræus ego sum & dominum deū cœli ego timeo, qui fecit mare & aridam, statim quod iccirco timuerūt: quia indicauerat eis se domini fugere conspectum, & eius non fecisse præcepta causantur & dicunt: Quid hoc fecisti? Id est, si times dominum, cur fugis? Si tantæ prædicas potentię quem colis, quomodo putas te eum posse euadere? Sic & Apostoli Christi non ex hoc timere habebant, quia dicebat: Quis nam ipse esset, nisi etiam dixisset eis: quod uenisset dare animā suā redemptionē pro multis, quasi qui fugisset à facie domini: quod ipse quidē in sua persona, nunquàm (ut superius iam dictum est) inobedienter fecit: sed fecerunt illi, quorū ipse super se peccata tulit, propter quos oportebat eum pati uel mori. Cum enim audissent

Hebræi apt' nomen I.ic q̃ Iudæi aut Isra elis. 3. Reg. 12

Fugere dominum, & à facie domini diffe. Psal. 20

Adam & uxor eius uocem domini dei deambulantis in paradiso ad aurã post meridiẽ absconderunt se à facie domini dei in medio ligni paradisi. In Adam (inquit) Apostolus oẽs peccauerunt, & iccirco recte dicas: quia omnes in eodem à facie domini se absconderunt: Christus autem non quidem in anima peccauit, aut sese abscondit, sed eorũ qui in illo peccauerunt, & in illo sese absconderunt à facie domini, super se (ut iam dictũ est) peccata tulit: Hoc Apostolis suis indicauit, quod oporteret ipsum mori, & animam suam dare redemptionem pro illis, & iccirco timuerũt, tam propter semetipsos, q̃ propter eum, quia cum essent adhuc infirmi, nõ erant ad moriendum pro illo parati. Sequitur ergo. [Et dixerunt ad eum: Quid faciemus tibi, & cessabit mare a nobis? Quia mare ibat & intumescẽbat. Et dixit ad eos: Tollite me, & mittite me i mare, & cessabit mare a uobis. Scio enim, quia propter me tempestas hec grandis est super vos. Et remigabãt viri vt reuerterentur ad aridam & non valebant, quia mare ibat & intumescebat sup eos.] Secundum hanc enim similitudinem nautarum, sic timentium & talia dicentium, quis nõ uideat, pios egisse aut dixisse Apostolos, quãdo mare ibat & intumescebat super eos, id est quando turba impacabiliter seditiosa dominum quærens circundabat illos? Videntes eñ ait Lucas, quod futurum erat domine inquiunt, si percutimus in gladio? Et percussit unus ex illis seruum Pontificis, & amputauit auriculam eius dextram, uidelicet Petrus, cuius hic in nauclero similitudinem intelligimus. Respondens autem Iesus ait: Sinite huc usq;. Et apud alium euangelistam: Conuerte (inquit) gladium tuum in locum suum. An putas, quia non possum rogare patrem meum, & exhibebit mihi plus quàm duodecim legiones angelorum? Quomodo ergo implebuntur scripturæ? Sed & paulo ante dixerat: Ecce ueniet hora, & iam uenit, ut dispergamini unusquisque in propria, & me solum relinquatis. Nimirum hæc & cætera huiusmodi similia sunt sermoni, quem hic Ionas mira magnitudine dixit: Tollite me, & mittite me in mare, & cessabit mare à uobis. At illi remigabant, ut reuerterentur ad aridam: nam etiam in gladio (sicut iam dictum est) percutere cœperant, ut cum ipso Domino simul euaderent turbam illam, & non ualebant, quia mare ibat, & intumescebat super eos. Paucis enim fortiores erant qui persequebantur eos, præsertim ipso propter quem tempestas grandis erat, sponte patientiã exhibente: quia necessaria mundo eius passio uel mors. [Et clamauerunt ad Dominum, & dixerunt: Quesumus Domine ne pereamus in anima viri istius, & ne des super nos sanguinem innocentẽ quia tu domine quemadmodum voluisti, fecisti. Et tulerunt Ionam, & miserunt in mare, et stetit mare a feruore suo. Et timuerunt viri timore magno, & immolauerunt hostias Domino, & vota vouerunt.] Clamor iste nautaram, dolor siue luctus & fletus est discipulorum. Quando necessario tulerunt Ionam, & in mare miserunt: tunc clamauerunt, quia quando consummata sunt omnia, & corpus eius permissum suscipientes sepelierunt, doloris sui uoces emiserunt, primo centurione (sicut Euangelium refert) dicente: Vere hic homo iustus erat, & uere homo hic filius dei erat: omnesq; noti eius qui stabant à longe, & mulieres quæ secutæ eum erant à Galilæa, omnisq; turba eorum qui percutientes pectora sua reuertebantur: hæc quodammodo dicebant: Quæsumus domine, ne pereamus in anima uiri istius & cætera. Sed & in eo, quod relicto eo, discipuli omnes fugerunt, dominum in mare miserunt: quia dimiserunt, quia solum reliquerunt. Quod ita dimiserunt infirmitatis: quod autem sepelierunt, fuit officij. Vtrolibet modo completum intelligis, cõgrua similitudo istorum, uidelicet, Apostolorum in illis nauigantibus præcessit, qui laborauerunt quantum potuerunt: remigauerunt, quantum ualuerunt, Et quia nihil proficiebant, tandem tristes & gementes, Prophetã in mare miserunt. Et mare quidem stetit à feruore suo, sed uiri timuerunt timore magno, id est, satiati Iudæi, scelere suo, cessauerunt persequi discipulos. At illi propter magistrum & dominũ suum, fuerunt in dolore maximo. Et immolauerunt (inquit) hostias domino, & uotum uouerunt. Hostias immolauerunt Apostoli, hostias pœnitentiæ & confessionis cum luctu & lachrimis, & ipsi hostiæ sunt facti uiuentes: præcipueq; Petrus, qui illum negauerat, deflendo ipsam negationem. Hostiã immolauit in euangelio (quod scribitur secundũ Hebræos) Iacobus frater ipsius domini, quãdo deuouisse fertur se nõ manducaturũ panẽ, nisi prius uideret eum à mortuis resurgentẽ.

Margin notes: Gene. 3; Rom. 5; Matt. 26; Euangeliũ secundũ Hebreos

Et præpara

CAPVT. II.

Et præparauit dominus piscem grandem, ut deglutiret Ionam. Et erat Ionas in ventre ceti tribus diebus, & tribus noctibus. Piscis iste siue uenter piscis huius, authore domino cor terræ, id est, sepulchrum significat: Dixit em: Sicut fuit Ionas in uentre ceti tribus diebus & tribus noctibus, ita erit filius hominis in corde terræ, trib⁹ diebus & tribus noctibus, ita erit filius hominis in corde terræ, tribus diebus & tribus noctibus. Quamuis ergo dicat ipse Ionas in oratione sua. De uentre inferi clamaui, & exaudisti uocē meā. Sic inde intelligimus, & sic intelligendum est, quod nō infernum quo anima descendit, sed sepulchrum quo corpus reconditū est, uenter piscis significet. Quod si per cor terræ infernum quis intelligendum esse contendat, eo quod profunda, siue inferiora terræ credātur inferius esse, iuxta quod de Datham & Abyron, quos terra sorbuit ibidem scriptum est: Descenderuntq; uiui in infernum, operti humo, respondeat: Quomodo anima domini, tribus diebus & tribus noctibus in inferno fuisse credenda sit, cū potius eadē die, qua de corpore emissa est, confracto inferno, paradisum introierit: iuxta quod ipse latroni confitenti dixit: Amen dico tibi, hodie mecum eris in paradiso. Igitur præparauit dominus piscem grandē ut deglutiret Ionam, id est, prouidit, ut dominicum corpus in terra, q̄ grandi uentre morientes cunctos suscipit homines, paratam haberet sepulturam. Quomodo uel quando præparauit: Equidem inspirando Ioseph iustum, quatenus eum sepeliret, hoc præparauit. ¶ Sed est aliud præclarius, in quo huius rei præparationē admireris, uidelicet decretū, siue authoritas sanctæ ac mysticæ legis. Quando (inquit) peccauerit homo, quod morte plectendum est, & adiudicatus morti appensus fuerit in patibulo, nō permanebit cadauer eius in ligno, sed in eadem die sepelietur: quia maledictus à deo est qui pendet in ligno, & nequaquàm contaminabis terram tuam quam dominus deus tuus dederit tibi in possessionem. Prouidentiam dei taliter decernentis, satis digne non possumus admirari. Per hoc enim legis decretū scribæ & pharisæi miro modo decepti sunt in sua malitia, ut dominum nostrū uere & singulariter benedictū, putarent maledictū fieri pro tali genere mortis, & capti sunt, ut uellent nollent, sepultura non careret ipse quē insatiabili odio sunt persecuti. Decepti, inq̄, sunt quia legentes maledictus à deo qui pendet in ligno, non attenderunt quod pręmissum est: quando peccauerit homo, quod morte plectendum est. Hoc em̄ præmittendo sacra & iusta lex maledictū astruit, nō ex pęna esse, sed ex causa siue culpa. Ipsi aūt æstimari uoluerūt, quod maledictū faceret talis pœna. ¶ Quæ aūt poscebat causa siue utilitas ut taliter deus filio suo Iesu Christo sepulturā prouideret: Illa nimirū ut sicut anima eius ad inferos descendo, animas omniū electorū eriperet, ita corpus eius in terra sepultum, corporibusq; perdē sepulturam sociatum, resurrectionis gratiam illis afferret, resurgēdo in primis, ut cætera corpora sequerentur, quod futurum est. Magno itaq; & uenerando consilio de sepeliendis omnibus crucifixis data est lex, dicendo hæc quę prędicta sunt, ut dum omnes sepelirentur, unus crucifixus sepultura non careret. Sed in eadem (inquit) die sepelietur. Quam ob causam: Quia maledictus (inquit) à deo est, qui pendet in ligno. Dure quidem sonat, enuntiatio maledicti, ut ipse qui uenit benedictus in nomine domini, maledictus dicatur cum præscripto legis, sed si rite perpendas quod additū est à deo, magna suauitas latet in uerbo aspero. Longe enim aliud est esse maledictū à deo, & aliud esse maledictum à suo peccato. Nā quicunq; damnatione maledicti sunt, non à deo maledicti sunt, licet eos deus ipse aliquando maledictos esse prænunciauerit, sicut Cain, cui dixit quidē: Nunc igitur maledictus eris super terram, sed non dixit: maledictus es à me, siue ego maledico te. Talium nanq; maledictio, peccatum ipsorū est. Peccatum autem non est à deo. Vnus ergo & solus dominus noster Iesus Christus maledictus à deo fuit, quia maledicta, id est, peccata omniū nostrū super se tulit, & hoc à deo: Dominus enim (inquit Esaias) posuit in eo iniquitates omniū nostrū. ¶ Quare ergo (inquis) in lectione Apostoli sic habemus: Christus nos redemit de maledicto legis, factus pro nobis maledictū, quia scriptum est: Maledictus omnis qui pendet in ligno: Vbi scriptū hoc esse meminit, non habetur omnis, & econtrario quod illic habetur à deo est, in Apostolo non inuenis. Sed est sciendum, quia non secundū Hebraicam ueritatē sed secundū uulgatam tunc apud Græcos septuaginta interpretum translationem: testimonium posuit, & hoc necessario, quia uidelicet nimis importunum fuisset demonstrare, tunc aliquid

Venter inferi, cor terræ.

Lex de pendēte in ligno.

Vtilitas sepulturæ Christi.

Maledictus à deo, solus Christus est.

Gen. 4

Responsio.

aliquid corrigendum esse scripturis, quando ueritatem dei grecis incipiebat commẽdare de scripturis, & gratiam Christi, qui ut in gentibus benedictionem daret, maledicti opinionẽ sustinuit apud Iudæos, male intelligentes decreta bonæ & sanctæ legis. Igitur (inquit) in ea demdie sepelies eũ, & non contam inabis terrã tuam quã dominus deus tuus dederit tibi in possessionẽ. Quæ est illa terra, quã dominus deus nobis in possessionẽ dedit, nisi caro Christi, quã (ut iam dictũ est) sepeliri sanctæ legis author spiritus curauit? Nam terra quam calcamus, quomodo magis sepulto, & in suo sinu suscepto, q̃ in sepulchro crucifixi cadauere cõtaminaretur. Illud potius corpus contaminatur. i. pro cõtaminatione & immunditia sua abijcitur, cui merito contingit, ut nõ sepeliatur, sicut de quodã pro parte uindictæ dictũ est sepultura asini sepelietur. Hæc iccirco prolixius dicta sunt, ut præparatã legis authoritate sepulturã Domino nostro monstraremus, secundum illam præparationem mysticam, siue figuratiuam, de qua sic dictum est: Et præparauit dominus piscem grandem, ut deuoraret Ionam. Illa præparatio, id est, decretum legis, uiã fecit alteri præparationi, cuius Ioseph uir iustus minister esse meruit, de qua uidelicet præparatione sic Euangelia referunt. Erat autẽ in loco, ubi crucifixus est, ortus, & in orto monumentum nouum, in quo nondũ quisquam positus fuerat. ¶ Et erat Ionas in uentre piscis tribus diebus, & tribus noctibus. Hoc quæritur, quomodo secundum hunc typum tres dies & tres noctes dominus in corde terræ fuerit, cum hora nona diei parasceues emisso spiritu sepultus, prima sabbati media nocte surrexit. Ad quod dicendum idem est quod à sanctis patribus est iam dictum: quia totũ à parte intelligimus, ita ut ex eo quod in parasceue mortuus est unam diem supputemus & noctẽ & sabbati alteram: tertiam uero noctem, quæ diei dominicæ mancipatur, ad alterius diei referamus exordiũ. Nec uero incongrue secundum tropum qui dicitur synecdoche, in tali re totum à parte intelligimus. Dixit enim adhuc uiuens mortalis cum mortalibus. Et iam nõ sum in mundo, & hi in mundo sunt, & ego ad te uenio. Cum essem cum eis, ego seruabã eos in nomine tuo. Quãcunq; causam dicas, siue intelligas propter q̃ ueraciter dixerit: quia iam in mundo non erat, propter eandem causam consequenter intelligis: quia iam in uentre cæti erat. Erat autem iam uespera, siue nox illum diem præcedens, qua crucifixus, mortuus, & sepultus est. Recte ergo totus ille dies parasceues cũ præeunte nocte sepulturæ deputatur, quia uidelicet ab illa uespera, siue hora, qua factus in agonia siue cum morte agonizans, traditus & comprehensus est, quicquid de illo uel circa illum actum est, quicquid passus est, descendere fuit in uentre ceti, ire in cor terræ, & quippe cum secundum cor suum de illo facerent, illi qui intendebant non cœlo sed terræ, nõ cessaturi donec occisus traderetur terræ. De sabbato & præeunte ipsius nocte, nulla est quæstio quin toto die illo quieuerit in sepulchro. Tertij diei media nocte surrexit, sed non fuit creditum quod resurrexisset usq; ad uesperam eiusdem tertij diei, quando stans in medio discipulorum suorũ dixit eis, pax uobis. Proinde & ille dies connumeratur duobus cæteris, ut tres dies sint, & uerũ est, quod de semetipsa ueritas dixit. Sicut fuit Ionas in uentre ceti tribus diebus, & tribus noctibus, ita erit filius hominis in corde terræ tribus diebus & tribus noctibus. ¶ Hic illud quoq; nõ prẽterire libet, quia si ab ore qua spiritum tradidit computes usq; ad horam qua surrexit, id est, usq; ad medium noctis, inuenies quia tam in quantitate horarum, q̃ in quantitate dierum, ternarius fulget numerus sacer & uenerabilis. Nona quippe hora spiritum tradidit, & restabant horæ tres eiusdem diei. Quæ coniunctæ noctis & diei sequentis horis uiginti quatuor & illius qua surrexit, noctis medio, id est horis sex, nimirum faciunt trigintatres, qui in nũero ambo sunt ternarij, alter decenus, alter uero singularis. Item in annis eodẽ modo, idẽ numerus considerãdus est: quia uidelicet is in quo passus est, annus eius tricesimus tertius erat, anno ætatis suæ tricesimo baptizatus ẽ, anno p̃dicatiõis suæ tertio passus est. Quid sibi uult talis uel tanta obseruatio numeri ternarij, in dispensatione sanctæ eius humanitatis? Triginta nanq; annis, qui numerus (ut iam dictũ est) ternarius decenus est, secretus uixit, & tertio suæ p̃dicationis anno passus est, triginta tribus horis exanimis iacuit, & tertia die resurrexit. Veneramur tẽporũ obseruationẽ inesse nõ dubitãtes mysterij dignitatẽ, qđ & si totũ, ut est cõprehendere nõ possumus, illud tñ occurrit, quo nõ minime delectamur: quia uc3 Sctẽ Trinitati patri, & filio, & spũi sctõ, quẽ offendit Adã primus, semetip̃m ad satis faciendũ p̃ nobis

Hier. 22

Iohan. 19

Quæstio de tribus christi in sepulchro.

Iohan. 17

Ibidem. 20

Mysteriũ numeri, scilicet, triginta tres.

Peccatũ Adæ. nobis offerebat iste Adam secundus. Ille nanq; factus cooperante simulq; quodãmodo studium uenerabiliter adhibente omnipotentia totius trinitatis ad gloriã suã, secundũ hæc uerba, faciamus hominẽ ad imaginẽ & similitudinẽ nostrã, sic offendit, ut propositã dei contemneret similitudinẽ, perdendo fidem, amittendo spem, non habendo charitatẽ. Fidẽ quippe perdidit, qui serpenti magis q̃ deo credidit, serpẽti dicẽti, nequaq̃ morte moriemini, magis attendit q̃ deo dicenti, in quocunq; die comederitis ex eo morte moriemini. Spem amisit qui peccati conscius ad latebras confugit, ut absconderet se à facie domini. Charitatẽ nõ habuit, qui requirentẽ se, & arguentẽ deum à se superba defensione reppulit. Sic ille offendit sanctam trinitatem, & dei perdidit similitudinem, hic autẽ ad hoc uenerat, ad hoc homo natus erat, ut suscepta à deo humanitas, homini sanctam placaret trinitatẽ, & in hominib* reformaret dei similitudinem. Delectet ergo, quod satisfaciens diuinitati in omnibus supra dictis ternariũ numerũ obseruauit. ¶ Adde q̃ adhuc pulcherrimũ est, quia tribus idẽ dominus noster passionibus est consummatus, & flagellis cæsus, crucifixus, lancea transfixus, inter duos latrones ipse tertius pro latrone Barraba cõmutatus. Merito ergo placata trinitas suam confestim generi humano faciẽ cœpit ostendere, eductis omnibus de regione tenebrarum qui uenturi huius fidem habentes ex hac uita migrauerant, & prædicari uoluit nobis residuis ut baptizaremur in nomine patris, & filij, & spũs sc̃ti. Nunc cætera persequamur.

Gene. 3

[Et orauit Jonas de uentre piscis ad dominum deum suum, & dixit. Clamaui, de tribulatione mea ad dominum, & exaudiuit me.] Quod dixit & orauit Ionas ad dominum deum suum de utero piscis, & dixit: Intelligimus eũ postq̃ in utero piscis sospitem se esse senserit, non desperasse de domini misericordia, & totum ad obsecrationẽ esse conuersum. Deus enim qui dixerat de iusto, cum ipso sum in tribulatione, & cum inuocauerit me dicã ad eum, adsum, adfuit ei. Et dicere potest: quia exauditus est, in tribulatiõe dilatasti me

Psal. 90
Esai. 58

Oratio Ionæ. & orauit (inqt) Ionas. Si Ionas domini typus est, & ex eo, quod tribus diebus & tribus noctibus in utero ceti fuit, passionẽ eius indicat, debet & oratio illius typus esse dominicæ orationis. Proinde primo secundũ ipsius Ionæ, deinde secundũ personã saluatoris hanc orationẽ pertractemus. Clamaui de tribulatiõe mea ad dñm, & exaudiuit me. [De uentre inferi clamaui & exaudisti vocẽ meam.] Non dixit, clamo, sed clamaui: nec de futuro precatur, sed de præterito gratias agit, indicans quod eo tempore quo præcipitatus in mare uidit cętũ, & tantã corporis molem, & immanes rictus aperto ore se sorbere, domini recordatus sit, & clamauerit uel aquis cedentibus, & clamore inueniente locũ, uel toto cordis affectu, q utiq; in auribus dei clamor est magnus, clamauerit ei, qui solus nouit corda hominum, qui loquitur ad Mosen, quid clamas ad me, cum utiq; nil ante hanc uocẽ clamasse Mosen scriptura cõmemoret. De huius mundi clamore & Apostolus: clamãtes (inquit) in cordibus uestris abba pater. Ventrẽ inferi, aluũ ceti præ magnitudine eius dicit. [Et proiecisti me in profundum, in cor maris, & flumen circundedit me] Coniunctionis per quã sic dicit, & proiecisti me, hic est sensus. Me clamante exaudisti uocẽ meã, & cũ exaudires, nihilo minus proiecisti me in profundũ, subauditur, ut ad maiorem uirtutis tuæ gloriam eriperes me: quia rursus uidebo templũ sanctũ tuum. Proiecisti me in profundum, & nõ solum in profundum, quod potuisset fieri, uel esse prope littora, uel non longe ab arida, sed in cor maris, id est, in medio maris. Nã cor animalis in medio est: & iccirco per methaphorã cor maris intelligimus mediũ maris. Et flumen (ait) circundedit me, id est, inũdatio maris fluens ac refluens undiq; uallauit me. Hoc ipsum repetens, dicit. [Omnes gurgites tui, & fluctus tui super me transierunt.] Tuos aũt gurgites, & tuos fluctus dico, nõ solum quia tu fecisti eos, sicut supra dixerã, & dñm deũ ego timeo, qui fecit mare & aridã, uerũetiã qui nec eos mouisti propter me, nec intumescere iussisti super me. [Et ego dixi: Abiectus sum a conspectu oculorum tuorũ, veruntamen rursus videbo templum sanctum tuum.] Notandum quod non tunc primum dicere, sed dixisse se asserit, abiectus sum à conspectu oculorũ tuorũ, ueruntamen rursus uidebo templũ sanctũ tuum. Constat ergo quod quãdo in mare mittebatur, in illa tribulatione secundũ multitudinẽ dolorũ eius, & consolationes dñi lætificauerunt animã eius, prophetica illi gratia sese infundente abundãtius atq; clemẽtius, ut sciret qm̃ de tam profunda abiectione adhuc mirabiliter subleuaretur, & adhuc uiuens

Exo 4
Rom. 8
Cor maris.

uens inter uiuentes ueniret ad templũ domini cũ hostijs & muneribus, cõpetentes gratias mirabili deo relaturus. Quod in illa se dixisse asserit, cõfirmat in uẽtre ceti his uerbis. L Circũdederũt me aque vsq; ad animã meã, abyssus vallauit me, pelagus cooperuit caput meũ: Ad extrema montiũ descendi, terre vectes concluserũt me in eternũ: Et sublevabis de corruptione uitam meã, dñe deus meus. ⅃ Cunctis istis declamationibus, qbus rẽ uerissimã ueraciter astruit: Circundederunt me aquæ usq; ad animã meã: abyssus uallauit me, pelagus operuit caput meũ: Ad extrema montiũ descẽdi, terræ uectes concluserũt me. Cunctis inq̃, istis declamationibus subiũgendo: Et subleuabis de corruptione uitã meã: competenter altissimo deo dat gloriã, plenissime sciens, & fideliter astruens: quia quæcũq; uult ille potens est & facere, & quia possibile est apud eum quod apud homines impossibile erat in æternũ. Nã propter impossibilitatẽ hominũ, cũ dixisset, & terræ uectes circũdederũt me, addidit, in æternum: & propter possibilitatẽ dei subiunxit: Et subleuabis de corruptione uitã meã, pariterq; addens cũ blandientes affectu, domine deus meus. Corruptionẽ, de qua subleuari sperat animã suã, uterũ ceti dicit, in quo naufragia dirigebantur inter quæ potuisse hominẽ seruare, magna est gloria diuinæ omnipotentiæ. Quẽadmodũ & illud: quod tres pueri missi in caminũ æstuantis incẽdij, in tantũ illesi fuerũt, ut ne uestimenta quidẽ eorũ odor ignis attingeret, & multa alia quæ supra naturã, à dño nature facta sunt. Quàm dulce, q̃ salubre est homini qui post continẽtis uitæ tranquillitatẽ, tentationũ fluctus incidit, & fortassis pudicitiæ naufragiũ passus, opus peccati tanq̃ rictus uel in utrem ceti incidit, ꝓpheticæ huius orationis reminisci, ut eadẽ fide, simili cordis contritione, tam humili pietatis affectu, dño deo suo blãditur, qui solus aquas cõsiderat circundantes, et usq; ad animã intrantes, aquas passionũ carnaliũ & humani cordis abyssum, pelagus cũcupiscẽtiæ, uimq; sæuientis & bullientis naturæ, & angustias animæ siue conscientiæ, quæ cum infirma sit per semetipsam nõ potest euadere, ut respiret & resumat aures salubres castitatis & pudicitiæ, cupiditatibus, uel prauis amoribus cõclusa uelut qbusdã uectibus terræ. Sequitur. L Cũ angustiaret̃ in me anima mea, dñi recordatus sum, ut ueniat ad te oratio mea, ad templũ sanctũ tuũ. ⅃ Hoc quod iã supra diximus planè hic astruit, qa uidelicet, hora uel momento, quo mittebat̃ in mare, dixerit, aspiratus grã spũs ꝓphetici, abiectus sum ab oculis tuis, uerũtamẽ rursus uidebo templũ sanctũ tuũ. Hoc nãq; est, quod nũc ait, cum angustiaretur in me anima mea, domini recordat[9] sum, ut ueniat ad te oratio mea, ad templũ sanctũ tuũ. Et considerandũ quod nouo generẽ oratio fiat pro oratione, dũ precat̃ ut oratio sua conscẽdat ad templũ dei, Et in hoc magnæ fidæi firmitas animaduertẽda est. Circundatus aquis, uallatus abysso, coopertus pelago, cõclusus uestibus terræ: nõ dubitat aut interrogat utrum orationẽ suam possit deus audire, utrũ auris eius illic possit adesse, & de uentre ceti, quid sibi dicatur auditu percipere, sed certũ habens penes se, qa dũ nihil usq̃ latere potest, orat fideliter, ut orationi deũ tantis tamq; profundis angustijs ad se erumpere gestienti, uiam ipse faciat, uenientẽ ipse suscipiat. Magna hæc fides, magnũ meritũ habet, coram deo honoribilis est, quia docta siue erudita est sanctãq; scientiam habet. Quid enĩ? Nonne oratio fidelis de boni uerbi radice ꝓcedit? Vbi aũt uerbũ radicatũ, siue unde natũ est nisi de corde dei patris, qui, ut fides catholica firmiter tenet, uerbi boni genitor est, uerbi æterni quod & ipsum deus est? Vbicũq; ergo cõclusus hom o siue hominis spũs, ibicũq; fuerit coangustatus, siue inferni, siue terræ uectibus, si apud se habet uerbũ fidei, dũ orat, non potest nesciri, quinimò ipso fidei, uerbo uiscera dei, cor pñs altissimi fortiter tangit, unde est origo uerbi boni. Nos ergo ex eo quod ait, cũ angustiaretur in me anima mea, dñi recordatum sum, hãc eruditionẽ capiamus, ut nouerimus eo tẽpore, quo deficit anima nostra, & à corporis compage diuellitur, nõ nos debere alio cogitationẽ uertere, nisi ad eum qui & in corpore, & extra corpus noster est dñs, quia sic nostra oratio perueniet ad templũ sanctum eius, ad ipsam altitudinẽ cœli cuius immensitas magna domus, et sanctũ est templum eius. Hoc facere possunt, hanc fidẽ penes se in illo mortis articulo illi habere uel retinere queũt, qui in corpore uiuentes ueritatẽ dilexerũt, E contra qui mendatiũ diligũt, in illa hora magnitudine horroris præfocati, uerbũ bonum inuenire non possunt. Vnde & protinus sequitur. L Qui custodiũt vanitates, frustra misericordiã suam derelinquũt: ⅃ Non dixit

Dani. 3

Fidei firmitas in iona.

Verbum, fidei verbũ bonũ.

X qui

Eccl. 1 qui faciunt uanitates, uanitas quippe uanitatũ, & oia uanitas, ne dãnare uideretur uniuersos & cũcto generi hũano denegare misericordiã, sed qui custodiunt uanitates siue mendaciũ, qui transierũt in affectũ cordis, q uanitates nõ solũ faciũt, sed ita custodiũt, quasi diligãt & putẽt se inuenisse thesaurũ. Misericordiã (inqt) suã derelinquũt. Licet offensa sit misericordia, quã nos ipm possumus intelligere deũ, deus eñ meus misericordia mea, inquit Psalmista, tñ eos q custodiũt uanitates nõ derelinquit, nõ detestatur, sed expectat ut redeãt, illi uero stãtẽ misericordiã, & ultro se offerentẽ sponte propria derelinquũt. [Ego aũt cũ voce laudis immolabo tibi quecũq; vovi, reddã pro salute mea dño.] Sensus iste est: Ego aũt & si uanitatẽ feci, nõ custodio illã, sed potius uotũ uoueo tibi, uotũ corrigẽdi, uotũ obediendi & pgendi quocũq; iusseris, & hãc obedientiã immolabo tibi in uoce laudis, hæc uota pro salute mea dño. Vanitas quippe fuit, qđ te pcipiente, ut irẽ in Niniuen ciuitatẽ magnã, & pdicarẽ in ea, poccupaui ut fugerẽ à facie tua in Tharsis, metuẽs ne condemnaretur Israel impœnitẽs, pœnitentiã à gente Niniue, & affectũ gẽtis meæ pferens uoluntati tuæ: sed hanc ipsam uanitatẽ, nõ custodiã, id est, in hac intẽtione nõ psistã, præsenti uexatione cõmonitus, q tua uoluntas sequẽda sit magis q̃ carnis affectus. Infelix Israel tantis tãq; crebris malis flagellat⁹, adhuc uanitates custodit ptinaciter, colẽdo uitulos aureos, q̃s Hieroboã fecit artifex uanitatis, nullius qppe regis sui, tpe aliquo à pctis suis recessit, & hoc agendo misericordiã suã dereliquit, Ego aũt adhuc illi cõdolens, uanũ habui consiliũ, ut à facie tua fugerẽ, sed nũc in tribulatione hac, uanitatem illã nõ custodio, intentionẽ huiusmodi abijcio. Q, si nõ facerem, misericordiam meã frustra derelinquerẽ: frustra, inquam, quia nullũ exinde fructũ cõsequerer, neq; is, propter quẽ fugi à facie tua, refuga dei sui Israel. Igitur misericordia mea cõsequẽter me nõ derelinquat, quã ego misericordiã nõ derelinquo, q non nisi derelinquẽtes se derelinquere cõsueuit, & nõ, nisi impœnitẽtibus, unquam se abscondit [Et dixit dominus pisci, et euomuit Jonã in aridã.] Magnũ hoc opus, & testimoniũ euidẽs bonitatis, & omnipotẽtiæ dei, qui aurẽ suã illuc usq; inclinauit, & qđ in uẽtre ceti ageretur, qđ fides loqueret, qđ oratio moliret, audiuit & appendit, dixitq; & dicere potuit pisci, ut euomeret Ionã, & hoc utiq; nõ in aquã, ubi periclitaret, sed in aridã, ubi seruaretur. Dixit hoc plane nõ motis labijs, q nõ habuit, neq; uoce elemẽtari, sed illo uerbo, p qđ & cetũ, & ipsum mare fecit. Illius uerbi uirtute pressus uenter beluæ, prophetã reddidit, quõ & ubi ipsum uerbũ uoluit. ¶ Nunc iã ad dñi nostri Iesu Christi personã, iuxta propositum, reuertentes, hanc ipsam orationẽ, secundũ ipsum reuoluamus, quia (sicut iã diximus) hæc oratio prophetæ orationis eius typus est. Clamaui de tribulatione mea ad dñm, & exaudiuit me. Apostolũ in primis loquentẽ audiamus. Qui in diebus (inquit) carnis suæ preces supplicationesq; ad eũ qui possit saluũ illũ facere à morte, clamore ualido et lachrymis offerens exauditus est pro sua reuerẽtia. Dicat ergo Christus, clamaui, qa reuera clamore ualido cũ lachrymis clamauit. Vnde clamauit? De tribulatione mea (inqt) de uẽtre inferi. Duo dixit, de tribulatione et de uentre inferi. Tribulatio fuit illi angustia passionis, & de qua clamauit ita ut Euãgelista refert, qa positis genibus, factus in agonia, prolixius orauit, & factus est sudor ei⁹ sicut ut guttæ sanguinis decurrẽtis in terrã. Ab illa hora usq; dũ clamãs uoce magna spiritũ traderet, clamore ualido clamauit. Venter inferi, descẽsus eius ad inferos fuit, totaq; absconsio siue depressio corporis eius q̃diu in sepulchro iacuit. Equidẽ de tribulatione bq clamauerit, ab hominibus præsentialiter auditũ est. Dixit eñ inter alia quæ audita sunt ex ore clamantis: Heli, heli, lamazabatani, hoc est, Deus meus, deus meus, ut quid dereliquisti me? Et in cõsummatione tribulatiõis clamãs dixit. Pater, in manus tuas cõmendo spm meũ Porrò de uentre inferi, quid clamauerit, audiri non potuit à quoq̃ mortali, sed anteq̃ ipse in hũc mundũ ueniret, spũs eius sanctus in sancta scriptura prædixit, quid clamaturus esset; sicut et illa quæ, sicut iã diximus, clamãs auditus est: deus meus deus meus, ut quid dereliquisti me: et, pater in manus tuas cõmendo spiritũ meũ. Deniq; psalmus ille: Dñe deus salutis meæ in die clamaui et nocte corã te: Intret in cõspectu tuo oratio mea, &c. usq; ad finẽ eiusdẽ psalmi. uerba sunt clamoris eius de uẽtre inferi, postulãtia celebrẽ glorificationẽ resurrectionis, qđ sine dubio prudẽs lector aduertit. Igitur de tribulatiõe mea (inqt) clamaui ad dominũ, subauditur, pro transgressoribus exorans, ut nõ perirẽt: Et exaudiuit me, ut uidelicet

pp̃ter

Marginalia: Cudostire uanitates. — Correctio & cõfessio Ionæ. — Oratio christi, oratiõe Ionæ præfiguratur. — Psal. 87

propter passionē meā solueretur peccatū p̄uaricationis Adæ, & omnia deleri peccata credentiū in me. De uētre inferi clamaui, & exaudisti uocē meā, subauditur ut nō derelinqueres in inferno aīam meā, nec dares sanctū tuū uidere corruptionē. Et p̄iecisti me in profundū in cor maris, & flumē circūdedit me. Oēs gurgites tui, & fluctus tui sup me transierunt. Sensus iste est. Secundū rei ueritatē exaudisti me, & secundū æstimationē hominū p̄iecisti me, iuxta Psalmū p̄memoratū, æstimatus sum cū descēdentibus in lacum, & iuxta alterius psalmi uersiculū: Tu uero reppulisti, & despexisti, distulisti Christū tuū. Hoc enī uidebatur illis, qui insultantes & capita sua mouentes dicebant: Confidit in deo, liberet eū nunc si vult. Itaq; secūdū æstimationē illorū proiecisti me, in profundū, in cor maris, id ē, in omne quod uoluerūt de me facere seditiosi Iudæi similes mari, & flumen circūdedit me, uidelicet affluens tribulatio, qua non parcētes afflixerunt me. Illi omnes gurgites tui, illi oēs fluctus tui, quos passus sum, super me transierūt, id est sine dubio transibūt, neq; enī permanebunt, sed celerē finē habebūt. Tui nāq; fuerūt gurgites, tui fluctus, quia uidelicet nō in ipsorum qui me afflixerūt, sed in tua potestate erat, q̄usq; inundarēt sup me fluctuantes insaniæ illorū: Et ego dixi: Abiectus sum à conspectu oculorū tuorū, ueruntamen rursus uidebo tēplū sanctū tuū. Sicut iā dixi: quia: proiecisti me in profundū, ita nunc repetens, & ego dixi inqt, Abiectus sum à conspectu oculorū tuorū, subauditur secundū æstimationē illorū, sed secūdū rei ueritatē, rursus uidebo templū sanctū tuū, id est, ego aīa q̄ descēdi ad inferos, rursus ingrediar et resumā corpus meū, qd̄ est templū sanctū tuū, iuxta illud: Soluite templū hoc & tribus diebus excitabo illud. Hoc aūt inquit Euangelista, dicebat de tēplo corporis sui. Videmus factū, credimus, propter quod & loquimur, adimpletū, qa gurgites tui deus, gurgites mortalitatis, & omniū fluctus miseriarū quascūq; induxisti super nos, propter p̄uaricatoris Adæ peccatū, super eū transierūt, & finē habēt, & ipse rursus uidit templū sanctum tuū id est resumpsit corpus, quod principaliter est templū sanctū tuū, & nunc in medio ecclesiæ est, quæ & ipsa secūdariè dicitur, & est templū sanctū tuū: & nunc in gaudio uidet illud templū sanctū tuum: Quēadmodū dixerat: Iterum autē uidebo uos, & gaudebit cor uestrū. Vbi aūt uel in quo dixerit, q̄d nūc se dixisse memorat his uerbis & ego dixi: Abiectus sum à conspectu oculoꝝ tuorū, Psalmista iam ante hunc Ionā in quo idem Christus loquitur, prædixerat in persona ipsius. Ego aūt dixi in excessu mentis meæ, proiectus sum à facie oculorū tuorū. Nam qd̄ ait ego dixi in excessu mentis meæ, idem est ac si dicat, ego præuidi in p̄funditate intellectus, q̄ excedit intelligentiā omnis creaturæ, subiungens, ideo exaudisti uocē oratiōis meæ, dū clamarē ad te, qd̄ & in isto p̄missum ē, de uētre inferi clamaui, & exaudisti uocē meā, siue clamaui de tribulatiōe mea ad dn̄m, & exaudiuit me. ¶ Interea cōsiderare ppulchrū est, quū itē in alio loco dicat ipse. In die tribulationis meæ clamaui ad te quia exaudisti me. Maiorē qppe habet uim in sensu talis dictio clamaui ad te quia exaudisti me, quàm si ita dictū esset, exaudisti me qa clamaui ad te. Deniq; oēs sancti idcirco exauditi sunt, qa clamauerūt, iste aūt sanctus sanctoꝝ solus est qui ueraciter dicat clamaui qa exaudisti me. Ipse ē enī electus ex milibus, qui solus iccirco uenit in hunc mūdū clamare pro omnibus, quia sciuit qd̄ pro sua reuerētia foret exaudiendus. Hoc ipē in Psalmo innuēs, p os p̄phetæ loquitur. Holocaustū & pro peccato non postulasti, tūc dixi, ecce uenio. Et ē sensus: Cū ego intelligerē qd̄ illa de brutis animātibus sacrificia nolles, qd̄ nullus ex omnibus iustis de peccato ad plenū satisfaceret, tūc dixi, ecce uenio, sciēs sine dubio futurū esse qd̄ satisfacientē pro omnibus & clamantē audires me. Hinc est qd̄ clamās magna uoce ad monumētū Lazari, nō orat exaudiri se, sed pater, inquit, gr̄as ago tibi qm̄ exaudisti me, ego aūt sciebā qa semp me amasti, me audis, Breuiter aūt concludendū est, qa solus iste est, qui dicat clamaui ad te, quia exaudisti me, sanctus aūt quilibet dicat, quia clamaui ad te exaudisti me. Sequitur: Circundederunt me aquæ usq; ad animam meam abyssus uallauit me, & pelagus cooperuit caput meum, ad extrema montiū descendi, terræ uectes concluserunt me in æternum, & subleuabis de corruptione uitam meam domine deus meus. Quoniam in typo Christi propheta eius, & passus est & precem fudit, perpulchrum est singulas uoces istas ostendere prolatas, secundum ordinem passionis Christi, sicut actuum passionis eiusdem ordo processit. Circūdederunt me, inquit, aquæ usq; ad animā meam. Nimi-

Psal.15.
Psal.87
Math.27.
Corpus christi templum sanctum dei.
Solus chr̄s ūs vere dicit.
Iohan.11

rum quãdo colligerũt pontifices & pharisæi consilium dicẽtes. Quid facimus, quia hic homo multa signa facit &c. atq; ab illo die cogitauerũt ut interficerẽt eũ, tunc circundederũt eum aquæ usq; ad animã, quia mortis eius quasi iudiciariã præfinierũt sententiã. Abyssus, inquit, uallauit me. Iudas enim qui tradebat eum cum accepisset cohortem, & à pontificibus & pharisæis ministros, uenit cũ laternis, & facibus & armis, tunc utiq; dominũ nostrũ abyssus uallauit, abyssus uidelicet iniquitatis, tenebrosum machinãs secretũ, secundum q͂d & ipse iudicans dicit: Sed hæc est hora uestra & potestas tenebrarũ & pelagus cooperuit caput meũ. Profecto quando princeps sacerdotum dicente: Adiuro te per deũ uiuũ, ut di-
Mat. 26 cas nobis, si tu es Chr̃us filius dei? Respondit, tu dixisti. Et propter hoc cõclamauerũt dicẽtes: Reus est mortis, & expuerũt in faciẽ eius, & colaphis eum cæderũt, & palmas ei in faciem dederũt, tũc pelagus caput eius operuit. Ad extrema montium descẽdi, Veraciter q͂n ad petitionẽ dicentiũ: Tolle tolle, crucifige eum, & non hunc dimittas nobis, sed Barraban & inter sceleratos reputatus est, & medius duorũ latronum crucifixus est, tunc ad extrema siue nouissima montiũ descendit, ita ut ueraciter de illo propheta prædixerit. Non est speci-
Esa. 53. es ei neq; decor, & uidimus eũ, & nõ erat aspectus, & desiderauimus eũ despectũ, & nouissimũ uirorũ. Terræ uectes cõcluserũt me inæternũ. Reuera q͂n cõuenerunt principes sacerdotũ & pharisæi ad pilatũ dicentes: Iube ergo custodiri sepulchrũ eius usq; ad diem tertiũ, ne forte ueniant discipuli eius & furẽtur eũ, & illo dicente: Habetis custodiã, ite custodite sicut scitis. Illi abeũtes munierũt sepulchrũ, signãtes lapide cum custodibus, tũc terræ uectes cõcluserũt eũ inæternũ secundũ æstimationẽ illorũ, qui gauisi sunt sup eo, non putantes q͂d resurgeret, sed quod periret nomen eius inæternũ. Hoc erat falsum gaudiũ, & uana spes illorum. Porrò secundum rei ueritatem futurum erat, ut non uideret caro eius corruptionem. Ait ergo: Et subleuabis de corruptione uitam meã dñe deus meus .i. conclusum uectibus terræ, oppressum signato lapide resurgere facies me tu qui es dñs & deus meus, cuius ego seruus & creatura sum, secũdũ formã serui, secundũ humanitatem, cuius exanimie corpus uectibus terræ concludi potuit. Sequitur: Cũ angustiaretur in me anima mea, dñi recordatus sum, ut ueniat ad te oratio mea, ad templũ sanctum tuũ. Angustiam animæ suæ uerbis patẽtibus ipse indicauit dicẽs: Tristis est anima mea usq; ad mortẽ. Amplius aũt sudor eius
Lucæ. 22. angustiã animæ eius patefecit, qui iuxta alium euangelistam factus in agonia, dum prolixi ut oraret, sudorem emisit, & factor est sudor eius sicut guttæ sanguinis decurrentis in terrã. Tũc, inq̃t, dñi recordatus sum, in eo uidelicet, ut consilio siue ꝓposito diuinitatis post ponerem sensum, uel affectum carnis dicẽdo, ueruntamẽ nõ mea uoluntas, sed tua fiat. Quænã illa uoluntas erat? Vt ueniat, inquit, ad te oratio mea, ad templũ sanctũ tuum. Hoc uolebas tu, ut per passionem meã gẽtes saluarem, quemadmodum in persona mea spũs sanctus per os Dauid prælocutus est dicẽs: Domin⁹ dixit ad me, filius meus es tu, ego hodie genui te, postula à me & dabo tibi gentes hæreditatem tuam, & possessionẽ tuos terminos terræ. Hoc erat beneplacitũ coram te ut taliter postularem, imò ego ipse & sacrificium, & oratio pro gentibus moriendo fierem. Iudæos autem quamuis cognatos siue contribules meos ꝑ humanitatis affectu illis non præferrem, imò relinquerẽ. Quare? Nimirum quia gentibus pœnitentiã agentibus, isti inpœnitentes permanẽt, & hoc est, quod cõtinuo Sequitur. Qui custodiunt uanitates, frustra misericordiam suam derelinquunt. Quomodo Iudæi uanitates custodierunt? Vere multo labore, & mira obstinatione, cuius cũ indicia multa sint, hæc duo tantum pro testimonio commemorare, ad præsentem pertinet locum. Postquàm illũ occiderunt, solliciti fuerunt munire sepulchrum, signantes lapidem cũ custodibus, causam istam fingentes ne forte ueniant discipuli eius & furentur eũ. Veraciter aũt hoc intendentes, quod & si post tres dies reuiuisceret, sicut recordabantur eũ prædixisse, non posset prodire lapide oppressus, & sicut hic habemus, uectibus terræ cõclusus. Deinde cum quidam de custodibus uenissent in ciuitatem & nũciassent principibus sacerdotũ, omnia quæ facta fuerant, illi congregati cum senioribus consilio accepto, pecuniã copiosam dederunt militibus dicentes. Dicite quia discipuli eius uenerunt nocte, & furati sunt eum nobis dormiẽtibus. Ita laborauerunt custodire uanitatem suam, ut etiã pecuniã darent copiosam, propter uanitatem custodiendã, ut in mẽdacio detinere possent ueritatem dei. Quæ uanitas magna

est, &

est & maior, q̃ ut uerbis eã quis possit cõsequi. Hoc ergo facientes, misericordiã suã reliquerunt, id est grãm remissionis peccatorum, sperauerũt. ¶ Vnde notandũ, quia nõ dixi, qui faciunt uanitates, frustra misericordiã suã derelinquent. Neq; em̃ aditũ misericordiæ perdidissem, pro eo q occidendo Christũ, uanitatẽ fecerunt, nisi etiã permanendo in incrudelitate, suãq; perfidiã ponẽdo contra fidẽ euãgelij, uanitates custodissent. Proinde multo melius dictũ est, misericordiã suã derelinquerũt, q̃ si dicas, misericordia sua illos dereliquit, qa uidelicet misericordia nullum derelinquit, sed eã derelinquũt oẽs custodes uanitatis, oẽs defensores perpetratæ iniquitatis. ¶ Illud quoq; nõ prætereundũ, qđ dicendo derelinquent misericordiã, addit suã, quia uidelicet propheticus (ut iã tractauimus de Iudæis) sermo est, quorũ Chrũs primũ misericordia est. Eorum em̃ adoptio est filiorũ, ut ait Apostolus, & gloria & testamentũ, & legislatio, & obsequiũ, & promissa, quorũ patres & ex quibus Christus secundum carnẽ, qui est sup omnia deus benedict⁹ in secula amẽ. Igitur Iudæi uanitates custodiendo idẽ uerbũ dei repellẽdo, & indignos uitæ æternæ semetipsos iudicando, misericordiã suã dereliquerũt, & misericordiã nõ derelinquentẽ, imò uisitantẽ eos repulerũt, tẽpus uisitationis suæ cognoscere nolentes, nõ misericordiã sempiternã, sed gloriã tẽporalẽ quærẽtes. ¶ Sed uide adhuc qa dicturus misericordiã suã derelinquẽt, p̃misit frustra. Neq; em̃ saltem hoc seruare potuerũt, qđ occidendo Christũ, sibimet reseruare putauerũt, scilicet locũ & gẽtẽ imò & lucrosum tẽpli uel sacerdotij sui priuilegiũ, pro q̃ cõtra oẽs gẽtes spũ superbiæ nimis elati, nomẽ magnũ & grande emolumẽtũ tanq̃ peculiaris unius dei populus capiebant de toto orbe terrarum. Nõ est factũ secundũ spem illorum, sed sicut ipsi uerbũ dei repellendo, ut iã dictũ est, indignos uitæ æternæ, semetipsos iudicauerũt, ita etiã felicitate p̃sentis uitæ indigni iudicati sunt, ut caderẽt in ore gladij: & amisso loco ducerẽtur in oẽs gẽtes captiui. Ego aũt in uoce laudis immolabo tibi, quæcũq; uoui reddã pro salute mea dño. Illi aũt misericordiã suã derelinquũt, sed propter eos misericordiæ laus & gloria minor nõ erit. Nã ego in uoce laudis immolabo tibi, linguas alias pro linguis eorũ acquirã, ut cãtẽt tibi, sicut alibi scriptũ est: Propterea cõfitebor tibi in populis, & psalmũ dicã tibi in gẽtibus. Quæcũq; uoui reddã pro salute mea dño, id est, ita gentes notitia tui nominis instruã, ita tuæ dilectionis igne accendã, ut uota multo plura q̃ unq̃ Iudæi uouerũt, pro salute sua uoueant & reddant. Hæc ita dicit ut obediẽs, quippe ut Apl'us ait, didicit ex ijs q̃ passus est, obedientiã. Siquidẽ passionibus & ipsa morte eruditus est ad impossibilitatẽ, qui eatenus possibilis pro carnis affectu fleuerat sup gentẽ suã, sicq; immitatus est cũctis affectibus eiusmodi depositis, ut paratã uoluntatẽ haberet, relinquere illis domũ suã, & desertã, & cõuerti ad gentes. Eius taliter eruditi uox illa per Psalmistã deprompta est: Paratũ cor meũ deus, paratũ cor meũ, cãtabo & psallã in gloria mea. Nã qđ protinus sequitur: Exurge gloria mea, exurge psalteriũ & cithara, uox est patris siue diuinitatis, carnẽ de sepulchro suscitans. Vnde & in hoc propheta in typũ eius cõtinuo subiunctũ est: Et dixit dñs pisci, & euomuit Ionã in aridã. Dixit enim dñs terræ et morti, et hũc dñm nostrũ Iesum Christum qui erat mortuus, reddidit ad uitam solutis inferni doloribus, iuxta quod impossibile erat teneri illum ab illo.

Ro. 9

Psal. 56

Heb. 5

Psal. 107

Act. 2

¶ Finis libri primi in Ionam prophetam.

RVPERTI ABBATIS TVITIENSIS IN IONAM PROPHETAM. COMMENTARIORVM LIBER II.

IAm in typũ domini nostri Iesu Christi, qui (ut supra memorauimus) secundum apostolum didicit ex his quæ passus est obedientiam, Ionas quoque doctus erat per tribulationis magnitudinem obediendum esse imperio cœlesti, & ad hoc promptam gerebat uoluntatem, uoto astrictus in uentre ceti, sicut & ipse indicat, dicendo: Quæcunque uoui, reddam pro salute mea dominō. Hoc uotum prospiciens dixerat dominus pisci, et euomuit Ionam in aridam. His enarratis

sequitur scriptura & dicit: Et factum est uerbum domini ad Jonam secundo dicens Surge et uade in Niniuen ciuitatem magnam, et predica in ea predicationem quam ego loquar ad te. Magna instātia clemens deus Niniuitarum querebat pœnitentiam, quam utiqȝ sciebat, tanquam deus omnia sciens, audita prædicatione nō defuturam. ¶ Sed dicit aliquis: Quare dominus, non solum Niniuitarū, sed omniū gentium deus, magis de Niniuitis, quàm de cæteris gentibus curauit. Poterat enim fieri, út aliæ quoqȝ gentes conuerterentur ad pœnitentiam, si predicatores misisset illis deus, sicut per semetipsum testatur ipse dei filius. Væ tibi, inquit, Corozaim, uæ tibi Bethsaida, quia si in Tyro & Sidonæ factæ essent uirtutes, quæ factæ sunt in uobis, olim in cilicio & cinere pœnitentiā egissent. Item quia si in Sodomis factæ fuissent uirtutes, quæ factæ sunt in Capharnaum, permansissent forsitan usqȝ in hanc diem. Quare ergo Tyro & Sydoni, Sodomis quoqȝ prædicatorem, aut prophetam nullum misit, sicut hunc Ionam tantopere ad Niniuitas ire cogit, cum & illas gentes sicut & Niniuitas ad pœnitentiam conuerti posse prescierit? Nunquid illos saluos fieri noluit, & idcirco nullū ad eos misit? Videtur nanqȝ hoc consequi, quod eos saluos esse noluerit, quoniam testimonium perhibet illis, quod pœnitentiam fuissent acturi, si prædicatores misisset eis, quod non fecit. Sed econtra dicit Apostolus, quia uult omnes homines saluos fieri. Formosa quæstio, quæ & nostris maxime tēporibus sollicitauit quàm plurimos. Proinde præsenti loco paulisper immorandum est. Primo dicendum, quia cū dicit dominus de illis, quia si factæ fuissent uirtutes in eis, olim in cinere & cilicio pœnitentiam egissent, quibus utiqȝ non procurauit, ut fierent uirtutes eiusmodi, non est cōsequens ut dicas, quia noluit illos saluos fieri, sed hoc tantum, quia de pœnitentia illorum non curauit. Esset quidem consequens, si omnis pœnitentia ad salutem sufficiens esset, nunc aūt nō ita est, ille nāqȝ solūmodo pœnitentiæ tenor ad salutē perducit, cum iccirco quis pœnitentiam agit, quia iudiciū uniuersale & cœlorū regnum futurum esse credit, à quo excludendi sunt & in gehennā mittēdi peccatores. Cū ergo quis idcirco penitentiā agit, ut mala æterna euadat, & bona consequatur sempiterna, fidelis iudicatur, & per fidem agendo penitentiā, saluatur. Nulli ex omnibus, quos ad talem penitentiā conuerti posse præsciuit, deus unquàm prædicatores mittere seu noticiam ueritatis ostendere neglexit. Est alia penitentia siue penitendi intentio, cum quis iccirco penitentiam agit, ut præsentia tantū siue præsentis seculi mala effugiat, bona retineat fidem aut curam non habens futurorū atqȝ æternorū bonorū siue malorum. Si exempla requiras, talis pœnitentia fuit Achab, qui solūmodo de sanguine Nabotht, quem interfecerat ipse, & Iezabel uxor sua penitentiā egit, quia pro illo comminatus fuerat illi dominus per Heliam dicens: Ecce ego inducam super te malum, & demetam posteriora tua, & dabo domum tuam, sicut domum Hieroboam filij Naboth filij Achia: Propter hoc scidit uestem suā, & operuit cilicio carnem suam ieiunauitqȝ & dormiuit in sacco, & ambulauit demisso capite. Iccirco sic egit, ne regno priuaretur temporali. Huius intentionis pœnitentia si multū studiosa sit, adipisci meretur quod intēdit, sicut prædictus Achab, de quo tunc dominus ad Heliam dixit: Nōne uidisti Achab humiliatū cōram me? Quia ergo humiliatus est mei causa, nō inducam malum in diebus eius, sed in diebus filij sui inferam malum domui eius. Quod si segnior fit, & à summis, ut ita dixerim labijs præferat, peccaui nil proficit, queadmodum Saul dixit qdem ad Samuelem, peccaui, quia præuaricatus sum sermonē domini, sed nūc porta quæso peccatum meū, & reuertere mecū ut adorem dominum, sed nō obtinuit. Ait enī Samuel: Non reuertar tecū, quia pie cisti sermonē dñi, & proiecit te dñs ne sis rex sup Israel. ¶ Porrò prior ille & melior pœnitētiæ modus, quo nō propter tēporalia bona, sed propter ipm deū, & futuri seculi fidē de peccato qs cōpūgitur, interdū absqȝ magno ope siue labore, in prima cōfessione suscipitur, exempli gra, ut Dauid, q cū dixisset ad Nathan, peccaui dño, statim audiuit, Dñs qqȝ trāstulit peccatū tuum, nō morieris. ¶ Igitur cum de Tyro & Sidone, Sodomis qqȝ dicit dñs, quia si factæ fuissent uirtutes in illis, olim pœnitentiā egissent in cilitio & cinere, siue pmāsissent forsitan usqȝ hodie, ne aliquē suspitio perturbet, quod eos saluari noluerit, & iccirco uirtutes in illis non fecerit, sciendum est duplicē esse modum, siue intentionem pœnitendi, id est, aliud esse cum pro metu mali temporalis siue præsentis, aliud cum pro fide regni dei pœnitē

Margin notes: CAP. III. — Questio. — Mat. 11. — Responsio. — Quæ pœnitēcia ad salutem sufficit. — 3. Reg. 21. (printed "Reg. 15") — Resolutio huius qstionis.

nitentiam quis agat. Et iniusti quidem sunt uel fuerunt, qui pœnitentiam egissent non nisi pro emolumento temporali, sicut egissent (ut ait dominus) Tyrij uel Sidonij. Iniustissimi autē qui neq; propter temporalia, neq; propter æterna mala euitanda pœnitentiam egerūt: quales erant Iudæi, quibus & gehennā ignis æterni & excidiū quod facturi erant Romani cōminabatur dominus, & pro neutro ad pœnitentiam conuertebantur. Iccirco Tyrij atq; Sydonij, Sodomitæ quoq; ueraciter quidē iniusti, sed cōparatione illorū iustificātur: ita dūtaxat, ut nō saluentur, sed ut sit eis remissius. Quid tandē de istis, id est, de Niniuitis dicemus quibus hūc prophetā dominus ad prædicandū tantopere mittere curauit? Nunquid pro fide regni dei pœnitentiā erant acturi? Non utiq;, sed pro metu tēporalis excidij. Vnde & in primo tempore ad hāc prædicationē pœnitentiā egerunt, & ueniā consecuti sunt. Postea uero mala securitate recepta, in pristinis uitijs perseuerātes dei in se prouocauerūt sententiā, & Astiaxa rege Medorū regnāte, apud Iudeos Iosia subuersi sunt: Quod sciēs Tobias ait ad filiū suū: Prope erit interitus Niniuæ, nō eñ excidet uerbū dñi, qđ locutus est Ionas propheta. Et subinde: Video eñ quia iniquitas eius finē dabit ei. Proinde excepto mysterio, q̄ in pœnitentia Niniuitarū recte plurimū delectamur: Signū quippe fuit pœnitentię gentiū secundū deū, ualentis ad cōsequendū regnū cœlorū: Excepto (inquā) hoc mysterio, nihil ē in quo cæteris gentibus Niniuitas pœnitentes p̄feramus, aut p̄ferre debeamus: Nā cæteræ quoq; gentes similiter, id est, pro temporaliū rerū intentione, pœnitentiā agere potuissent, testante dño, qui de Tyro & Sydone p̄dictā sententiā locut' est. Quòd si q̄ritur adhuc cur eiusmodi experimentū cōtra impœnitentē Israel, de Niniuitis potius q̄ de cæteris gentibus dare cōplacitū est deo, & ostendere, qđ in cōparatione Israelis iustificati essent, quippe qui neq; pro temporaliū, neq; pro æternorū metu malorū pœnitentiā ageret, uitulosq; aureos desereret, breuiter dicendū est. Niniue ciuitas magna metropolis Assyriorū erat. Intendebat aūt dei iustitia tradere Israhelē in manus Assyriorū, qđ & factū est anno nono Ozeæ. Cœpit eñ Salmanasar rex Assyriorū Samariā, & transtulit Israel in Assyrios. Translatusq; est Israel (ait scriptura) de terra sua in Assyrios, usq; in diē hanc. Præmōstratū ergo erat cōparatione Israelis iustificatos esse Assyrios, ne uideretur de' supplātare iudiciū, tradēdo in man' illorū Israelē, q se profitebatur peculiarē esse dei populū. Iniustū nanq; calūniatorib' uideretur, ut Assyrijs in terra sua potēter cōsistentibus, Israel dei populus de terra sua transferetur, & in ciuitatibus Assyriorū p̄petua captiuitate detineretur. Causa igitur rationabilis data est, q sc; Assyrij, saltē pro amore terræ ad pœnitentiā conuerti possent, qđ de Israele diu frustra tentatū fuerat, & huius causæ experimentū, p ministeriū Ionæ quæsitū, & inuētū est. Porrò ad fidē futuri regni dei suscipiendā, tā isti q̄ illi nimis erāt imparati, & iccirco neq; manifesti Israeli siue Iudæis, neq; ullo modo Assyrijs cæterisue gentibus tūc illud oportebat prædicari. ¶ Nunc ad ordinē prophetiæ reuertamur, sacramentū dominicæ resurrectionis in sequentibus præ oculis habentes, cuius in antecedentibus passionis mysterium spectabamus. Et factū est uerbū domini ad Ionā secundo dicens: Surge & uade in Niniuē ciuitatē magnā, & prædica in ea prædicationē, quā ego loquar ad te. Non dicitur prophetæ, quare non fecisti quod tibi fuerat imperatū, sed sufficit ei naufragij & deuorationis sola correptio, ut qui imperantē non senserat deū, intelligeret liberantē. De domino nostro homine Iesu Christo, in quo cū sit deus, humanitas laborauit, illud notū esse debet, quia cum post mortis laborē in sepulchro quiesceret, secūdo, uerbū dñi ad eū factū est, ut ad prædicādum surgeret. Primo nāq; (ut superius tractauimus) uerbū domini ad eū factū fuerat, dum baptizaretur à Iohanne, qñ uisus est super eū spūs sanctus in specie colūbæ, & impletū est illud Esaiæ: Spiritus domini super me, eo q unxerit me dominus, ad euangelizandum pauperibus misit me, &c. Et illud quidē ipse de semetipso testatus est dicēdo, quia hodie impleta est hęc scriptura in auribus uestris. Illud aūt, quod ad eū in sepulchro quiescentē, factum uel dictū est uerbū, nō ipse eodē modo recitauit, sed nihilominus notū est ex psalmo iam supra memorato, ubi uox patris taliter dicit. Exurge gloria mea, exurge psalteriū & cithara subauditur ad cōfitendū mihi in populis, ad psallēdū mihi in nationibus. Nā protin' p̄sonā filij scdm corpus in sepulchro iacētis respōdens, exurgā (inquit) diluculo, subiūgitq;, cōfitebor tibi in populis, & psallā tibi in nationibus, quod nimirū est prædicare in Niniue ciuitate

Iudæi omniū iniustissimi.

Niniuitæ.

Tobiæ.14.

Niniuitæ iustiores q̄ Israel carnalis.

Myst. resurrectionis christi.

Verbū dñi ad christū.

Psal. 107

magna. Prædicationē quā loquitur diuinitas, antiquā habēs cōsiliū de saluādis populis siue rationibus sanctæ scripturæ testatur. Et surrexit Jonas, & abijt ad Niniuen ciuitatem magnā, iuxta verbū domini. Et Niniue erat ciuitas magna, itinere triū dierū. Et cœpit Jonas introire in ciuitatē itinere diei vni⁹, & clamauit & dixit. Adhuc quadraginta dies, & Niniue subuertetur. Iuxta literā, Niniue ciuitas magna erat, & tāti ambitus, ut uix triū dierū posset itinere circūiri. At ille præcepti & superioris naufragij memor, uiam triū dierū unius diei festinatione compleuit, quanq̄ & ita possit intelligi, quod in tertia tantū parte urbis prædicauerit, & ad reliquos confestim prædicationis sermo peruenerit. Quod ex eo maxime perpēdi p̄t, quod protinus subiungitur. Et crediderunt viri Niniuite in domino, & predicauerunt ieiunium, & vestiti sunt saccis, a maiore vsq; ad minorē & puenit verbū ad regē Niniue. Nō dixit, & puenit Ionas, sed puenit uerbū ad regē Niniuæ. Et quis super hoc dubitet quod fama tantæ rei pedibus prophetæ uelocior fuerit, præsertim cum ille toto die ingrediens clamaret, & clamando utiq; paucis in ipso primo introitu innotesceret? Videtur ergo facilitas Niniuitarū ad pœnitentiam in eo commendari, quod antequā Ionas perueniret ad regem Niniuæ, præueniente fama uerbi dn̄i, ille crediderit. In mysterio quoq; amplius sensus iste placebit. ¶ Niniue quoq; ciuitas magna itinere trium dierū, mundus iste est, siue orbis notissimarū triū partiū, scilicet, Asiæ, Europæ, & Africæ. Hunc orbem terrarū trifidū Christus Iesus post passionem & resurrectionē suā, introiuit itinere diei unius, id est, illustrauit illustratione dei unius, ut gentes quę multa falsorū portenta deorū sectabantur, unū deū cognoscentes, ab errore suo liberarētur. Nō quidē in persona sua ad gentes profectus est, sed in apostolis suis, in quibus ipse utiq; loquitur, quos cū mitteret, dicens: Euntes, docete omnes gentes, baptizantes eos in nomine patris, & filij, & spiritus sancti: hoc quoq; dixit: Et ecce ego uobiscū sum omnibus diebus usq; ad consummationē seculi. Igitur ipse ad Niniue, i. ad gentes uenit, quia ueraciter cū illis est, & in ipsis loquitur, quos ipse misit. ¶ Adhuc (inquit) quadraginta dies, & Niniue subuertetur. Et est sensus: Adhuc tempus pœnitentiæ uobis gentibus datū est, & hoc tēpus in sua potestate posuit deus, qđ impletū fuerit, cōsummabitur mūdus, & p ignē iudicabitur. Numerus quippe quadragenarius pęnitētialis est, Nā & Mosen quadraginta dieb⁹ in mōte Syna, & Helias fugiens Iezabel, quadraginta diebus ieiunauit, & ipse dn̄s uerus Ionas, missus ad prædicationē mundi quadraginta diebus ieiunans, hæreditatē nobis ieiunij quadragenarij dereliquit, ut p singulos annos sacramētū eius paschale celebraturi, ad esum corporis & potū sanguinis eius p tot dies præparemur. Itaq; adhuc quadraginta dies & Niniue subuertetur, id est, adhuc tēpus pœnitentiæ breue datū est gentibus, post qđ iam non erit tempus, sicut & Apocalypsi sua Iohannes angelum fortē de cœlo descendentē, qui est Christus, ipse dei filius, cū iuramēto firmasse testatur, & angelus (inqt) quē uidi stantē super mare & sup terrā, leuauit manū suā ad cœlū, & iurauit per uiuentē in secula seculorū, quia tempus amplius nō erit, sed in diebus uocis septimi angeli cū cœperit tuba canere, consummabitur mysteriū dei, sicut euangelizauit per seruos suos prophetas. Mysteriū dei cōsummabitur, Niniue subuertetur, mundus per ignē iudicabitur, homines impij cum diabolo & angelis eius in ignē æternū mittentur, tempus pœnitentiæ non erit amplius. Talis uel tantæ rei prædicatio clamor utiq; est, & fragor omni aures habenti terribilis, ita ut nihil sit terribilius hoc auditu, quemadmodum & ille senserat: qui ita loquitur. Reuelatur em̄ ira dei de cœlo super omnē impietatē, & iniustitia hominū, eorū qui ueritatē dei in iniustitia detinēt. Bene ergo & hoc ad mysteriū pertinet, quod Ionas introiens ciuitatē clamasse dicitur, quia Niniue subuertetur. Et crediderūt uiri Niniuitæ in dominū, & prędicauerunt ieiunium, & uestiti sunt saccis à maiore usq; ad minimū. Et peruenit uerbū usq; ad regē Niniuæ. Et surrexit de solio suo, & abiecit vestimentum suum a se, et indutus est sacco et sedit in cinere et clamauit et dixit: In Niniue ex ore regis et principum eius dicens. Homines et iumenta et boues et pecora non gustent quicquam, nec pascātur, et aquam non bibant, et operantur saccis homines, & clament ad dominum fortitudine, et cōuertatur vir a sua via mala, et ab iniquitate, que est in manibus eorum: Quis scit si conuertatur, et ignoscat deus, et reuertatur a furore ire sue, et non pereamus? I

Niniue typus mundi,

Math: vl

Dies: 40, dies pœnitentiæ,

Exod, 24, 34, 4, Reg, 19, Nath, 4

Apo, 10,

Reu

Res gesta ualde memorabilis expositione nō indiget, sed hoc semper memoriter tenēdū ē
quia in condemnationē Israelis hoc prouenit, ꝙ Niniuitæ pœnitentiā tā cito tanq̄ studio
se egerūt pro metu maloꝝ tēporaliū, Israel aūt toties correptus ꝑ prophetas cōmonitus, ne
q̄ pro temporaliū, neq; pro æternoꝝ timore maloꝝ pœnitentiā egit, ut recederet à pecca-
tis Hieroboā, & aureoꝝ cultū desereret uituloꝝ. ¶ Porrò in mysterio multo delectabilius Mysterium rei
est quod crediderūt uiri Niniuitæ in dominū, i. quod Iudæis contradicētibus & blasphemā gestæ.
tibus, gentes Christi receperūt euangeliū, & gauisæ sunt & glorificauerūt deū. Nam præ-
dicauerūt quidē ieiuniū, & saccis uestiti sunt, id est omnimoda humilitatis cōpositione ad
tantam gratiā sese cōparauerunt, sed hoc cū gaudio fecerūt, prę oculis habentes iucundum
præsentis tristitiæ fructū, scilicet remissionē, & apertū sibi regnū cœlorū. Et peruenit (in-
quit) uerbū ad regē Niniue. Si totus mundus Niniue, quid nisi Romanū imperiū intelligi
mus per regē Niniue? Deniq; Romanū imperiū sic terrore & potētia cūctis regnis præemi
nebat, qūo ducibus siue satrapis in quolibet regno ꝑeminet regia potestas. Ad hmōi regē
Niniue uerbū priusq̄ ipse Ionas peruenit, quia uc3 Roma caput mundi. priusq̄ uideret A
postolos Christi, euangeliū eius audiuit, & sapienter appendens, fidelē & acceptione dignū
sermonē iudicauit, magnūq; cæteris gentibus fuit exemplū credendi. Neq; eñ cōtemnen
dū putarēt, qđ sapientia Romana rationabile esse sua credulitate cōprobasset. Vnde gratu-
lans Apostolus, primū quidē ait: Gratias ago deo meo semp ꝑ Iesum Christū ꝓ omnibus Roma.
uobis: qa fides uestra annūciatur in uniuerso mūdo, obsecrās, si qūo tandē aliqñ prosperum
iter habeā in uoluntate dei, ueniēdi ad uos. Nōdū ergo ad eos uenerat, sicut adhuc amplius
subiūgendo manifestat. Nolo eñ uos ignorare fratres, qa sæpe ꝓposui uenire ad uos, & ꝓ
hibitus sum usq; adhuc, &c. Præueniēte igitur uerbo ad eiusmodi regē Niniue, ille surrexit
de solio suo, &c. ut supra. Vsq; adeo profecit auditus uerbi, & paulatim inualuit, ut de altitu
dine gloriæ secularis dimitteret, & subtus se curuaret genu, uerticēq; inclinaret tanti imperij
baptizato impatore Cōstātino ꝑ beatū Siluestrē pontificē aplicę sedis. Nā in illo, quātū euā Cōstantinus magnus.
gelio Chri terrena potestas assurrexerit, licet satis notū sit, paulisper tñ cōmemorādū est ex
priuilegio sanctæ Romanæ ecclīæ, qđ idē Cōstātin⁹ impator cōstituit: In q̄ inter cætera sic Decretum donationis eius.
dicit: Decreuim⁹ qdē & hoc, ut idē uenerabilis pr̄ noster Siluester summus pōtifex, uel ei⁹
successores oēs pōtifices diademate, uc3 corona quā ex capite nr̄o illi cōcessim⁹ ex auro pu
rissimo, & gēmis p̄ciosis uti debeāt, & eoꝝ caput ad laudē dei & dñi nostri ꝓ honore beati
Petri apostoli gestare. Ipse uero beatissimus papa sup coronā clericatus, quā gerit ad gloriā
beati Petri apostoli, oīno ipsa ex auro nō est, passus uti corona, Frigiū uero candidi nitoris,
splendidā resurrectionē dñicā designās, ei⁹ sacratissimo uertici manib⁹ nr̄is inposuim⁹, & te
nentes frenū equi ipsius pro reuerētia beati Petri apostoli, stratoris officiū illi exhibuimus,
statuētes eodē Frigio oēs successores ei⁹ singulariter uti in ꝓcessionib⁹ ad imitationē im ij
nostri. Vñ ut nō pōtificalis apex uilescat, sed magis ampli⁹ q̄ terreni impij dignitas & glo-
ria potētiæ decoret. Ecce tā palatiū nostrū, ut p̄latū est, quāq; Romanæ urbis, & oēs Italiæ
seu occidētaliū regionū prouincias, loca & ciuitates, p̄fato beatissimo pōtifici patri nr̄o Sil-
uestro uniuersali papæ tradētes atq; relinquētes et, & successorib⁹ ipsius pōtificat⁹, à quoꝝ
potestate & ditiōe ꝑ hāc nostrā diuinalē & sacrā pragmaticā cōstitutionē decernim⁹ dispo
nēda, atq; iuri sanctæ Romanæ ecclesiæ cōcedim⁹ ꝑmanēda. Vñ cōgruū ꝓspeximus no-
strū imperiū & regni potestatē oriētalibus transferri ac transmutari regionib⁹, & in Byzā-
tij ꝓuincia, in optimo loco, nomini nr̄o ciuitatē ædificari, & nostrū illic cōstitui impiū, qm̄
ubi principatus sacerdotū & Christianæ religiōis caput, ab impatori cœlestiū cōstitutū est
iustū nō est, ut illic imperator terrenus habeat potestatē. ¶ Nimiꝝ cū hæc iā dictus Constā
tinus dixit & fecit, tūc rex Niniuæ de solio suo surrexit, tunc Romanū imperiū uerbo dñi
assurrexit, & abiecit uestimentū suū à se. i. illas quibus inuolut⁹ fuerat, religiones phanaticas
reliquit, suscepta Christiana religione, & induit saccū, & sedit in cinere, ut uidelicet ordina-
re post asperitatē pœnitētiæ circūdaretur delectamēto iustitiæ, dicēs cū Psalmista. Cōcidi
sti saccū meū, & circūdedisti me lætitia. Religiosus nanq; mos & ordinata est traditio pro-
fessionis euāgelicæ, ut prius de pristinis erroribus pœnitētia suscepta cathecizetur quisq; sa
cramēto passionis dñicæ, & deinde Christo cōsurgat in sacro baptismatæ, gaudēs de prima
resur-

Ro. ecclesia caput omnium ecclesiarum Christi.

resurrectione, id est, peccatorum remissione. ¶ Huius sacramenti, & omnis ecclesiæ religionis lex & ordo, multimodis iam antedictæ Romæ munitur ac roboratur decretis, eo quod beati principis Apostolorum Petri sedes facta sit, eiusdem & consortis eius Pauli, sicut prædicatione illustrata, ita & martyrio coronata, cunctis ecclesiis caput altius extulerit, latiusque dominetur per omnes gentes sacra pontificum eius lingua, quam dominata fuerit Cæsarum siue Augustorum purpura. Bene ergo & hoc mysterio congruit quod rex Niniuæ clamauit & dixit, in Niniuæ ex ore regis & principum eius dicens: Homines & iumenta & boues & pecora non gustent quicquam. &c. Sicut enim tunc secundum edictum regis Niniuæ fieri oportuit, ita secundum fidem & traditionem beatorum Petri & Pauli, qui sunt uel esse debent os & lingua Romanæ sedis, ordinem ecclesiasticum oportet obseruari. ¶ Sane homines & iumenta saccis operta, & clamantia ad deum rationabiles & irrationabiles, siue prudentes ac simplices intelligere debemus ad prædicationem euangelii, pœnitentiam agentes, iuxta quod alibi dicitur, homines & iumenta saluos facies domine. Dicendo autem, quis scit si conuertatur & ignoscat deus, ambiguum ponitur & incertum, ut dum homines dubii sunt de salute, non tamen desperent, imo fortius agant pœnitentiam, & magis deum prouocent ad misericordiam. [Et vidit deus opera eorum, quia conuersi sunt de via sua mala, et misertus est deus super malicia quam locutus fuerat, vt faceret eis, et non fecit.] Non tunc primum uidit, quando sic operati sunt, non (inquam) tunc primum uidit saccos eorum, quando se illis uestierunt, sed iamdudum uiderat, priusquam mitteret illuc prophetam, quando prophetas occidebat Israel prædicentes distantem sibi captiuitatem, & non incertus præscierat, quod si longe ad gentes mitteret prophetas, tale quid nunciando, illi audirent & pœnitentiam agerent. Vidit ergo, id est, uidere fecit per hoc experimentum, quam damnabilis esset Israel, in comparatione gentium, ut non solum prophetæ, sed & totus orbis terrarum audiens, iustum comprobaret esse iudicium in eo, quod gentibus deus misereretur, Israeli non misereretur eo quod conuerterentur de uia sua mala, Israel autem perseueraret absque pœnitentia. Maliciam hic pro afflictione accipimus, id est, pro subuersione Niniue, quam fuerat locutus, quam per prophetam fuerat cominatus. Nec uero mutabilitatis est, quod quasi penitens deus sæpe dimittit quod fuerat cominatus, imò maxime stabilitatis, & animi est incommutabilis, quia ucz illa intentione, ut pœnitentiam agant, solet cominari peccatoribus. Proinde & hic cum dicit, adhuc quadraginta dies & Niniue subuertetur, Et in lege dicit, qui fecerit, hoc uel hoc morte morietur, Sed & in euangelio cum loquitur, omnes enim qui acceperint gladium, gladio peribunt, prudens lector subaudiri debet, nisi conuersus fuerit, nisi pœnitentiam egerit, iuxta illud: Nisi conuersi fueritis, gladium suum uibrauit. i. qualis pœna uel sententia peccatum consequatur, iam præscripsit, quam profecto tunc adimplebit, nisi conuersi fueritis. [Et afflictus est Jonas afflictione magna et iratus est, et orauit ad dominum, et dixit: Obsecro domine, nunquid non hoc est verbum, cum adhuc essem in terra mea? Propter hoc preoccupaui vt fugerem in Tharsis. Scio enim quia tu deus meus clemens et misericors patiens et multe miserationis, ignoscens super malicia. Et nunc domine queso, tolle animam meam, quia melior est mihi mors quam vita.] Afflictionem & iram prophetæ, sed & uerba eius dicentis, & nunc domine tolle quæso animam meam à me, &c. ut rite perpendamus, afflictionem quoque Mosi & iram eius, & uerba eius præ oculis habere debemus, quia ucz & ille afflictione magna afflictus est, & iratus fuit, & dolenter locutus est, quando peccauit populus. Nam afflictionem suam ipse denarrans. Cumque uidissem (ait) uos peccasse domino deo nostro, & fecisse uobis uitulum conflatilem, procidi ante dominum sicut prius, quadraginta diebus & noctibus panem non comedens, & aquam non bibens &c. Iram suam in eadem causa foris patefecit, dum stans in porta castrorum ait: Si quis est domini, iungatur mihi, congregatisque ad eum omnibus filiis Leui, ponat (inquit) uir gladium super fœmur suum. Ite, & redite de porta usque ad portam per medium castrorum, & occidat unusquisque fratrem & amicum & proximum suum. Feceruntque ita, cecideruntque in illo die quasi uiginti tria milia hominum. Porrò uerba eius nimium dolentis & afflicti ista sunt. Obsecro autem dimitte eis hanc noxam, aut si non facis, dele me de libro tuo quem scripsisti. Itaque & huius afflictionem & iram & uerba dicentis: Tolle quæso animam meam, eodem sensu ponderemus, quia ucz inde afflictus est afflictione magna, quod Israel iudicio diuino cadebat, & in comparatione eius iustificabatur Niniue Assyriorum ciuitas, credendo penitentiam agendo, nec refragari poterat, quin recta esset sententia, & iusta incumberet suæ genti captiuitas. Afflixit se Moses pro populo ut exaudiretur,

Psal. 35.

Malicia, pro subuersione.

CAPVT IIII.

Afflictio & ira Mosi, Deu. 9

Afflictio & ira Ionæ.

diretur, afflictus est iste afflictione magna, eo quod nõ exaudiretur. Iratus est Mosen ira iusta & zelo bono, dicẽdo: Ponat uir gladiũ sup fœmur suũ, ceciderũtq; uiginti tria milia, iste aũt iratus quidẽ est, sed nõ potuit irã suã actu adimplere, ut auerteret irã dñi à populo puniẽdo, i. authores siue sacerdotes uitulorum, sicut Helias quoq; occiderat sacerdotes Baal, quadringẽtos quinquaginta uiros. Tædio ergo habens uitã suã, non dixit cũ cõditione ut Moses, aut dimitte eis hanc noxã, aut si nõ facis, dele me de libro tuo quẽ scripsisti, sed absolute: Tolle (inquit) quęso animã meã, quia melior est mihi mors q̃ uita, subauditur, quia timor, quem timebam, euenit mihi, & quod uerebar accidit, hoc timebam & hoc uerebar, quia tu deus clemens & misericors, patiens & multæ miserationis. parares ignoscere, & ueniã dare pœnitẽtibus Niniuitis, & in illorum pœnitentia demonstrare q̃ damnabilis esset impœnitens Israel, & quod damnationẽ eius non tua inclementia, sed ipsius faceret impœnitentia. Propter hoc p̃occupaui ut fugerẽ in Tharsis, uidelicet non quod ueniam Niniuitis, uel pœnitentiã inuiderẽ, sed quod gentẽ meã quondã præ cæteris gentibus electam, nunc cæteris peiorẽ, & plus duræ ceruicis inueniri timerem. ¶ Porrò cum Ionas typus Christi sit, quomodo Christo conuenit affligi & irasci, postq̃ resurrexit á mortuis, sicut Ionas cũ sic affligeretur, & sic irasceretur, exierat de uentre ceti? Nam ante resurrectionẽ suã, afflictus quidem fuisse, & iratus de suæ gentis perditione legitur, quando uidens ciuitatem, fleuit super illam, & ingressus templũ, uendentes & ementes in illo terribiliter eiecit: Sed postq̃ resurrexit à mortuis, sicut iam nõ moritur, ita etiam non affligitur. Ergo sicut nõ per suã personã ad gentes uenit, & tamen recte uenisse dicitur, uidelicet per Apostolos suos, in quibus ipse loquitur, sic nihilominus in eisdẽ affligi recte dicitur, qui afflicti & contristati sunt, licet in sua persona iã nõ affligatur. Afflictorum unus, in quo sine dubio Christus loquitur, ita dicit Paulus Apostolus. Veritatẽ dico in Christo, non mentior, testimoniũ mihi perhibente conscientia mea in spũ scõ quoniam tristitia mihi est magna, & continuus dolor cordi meo. Optabã eñ ego ipse anamathe esse à Christo pro fratribus meis. &c. Et dixit dñs ad Ionã. Putas ne bene irasceris tu? Quod ad unũ Ionã dicit dñs hoc ad oẽs dicit, qui pro officio suo de hominibus curantes irascũtur. In ipsa nanq; ira sua reuocandi sunt intus, ut causam siue intentionẽ suã respiciant, & attenta discretione perpẽdant, utrũ bene irascantur an nõ. Nã si non hominibus sed hominũ peccatis irascũtur: si non homines, sed hominũ uitia oderũt & persequũtur, bñ irascuntur & bonus est in eis zelus. Si autẽ non peccatis, sed hominibus irascuntur, si nõ uitia, sed homines oderũt, & persequũtur, male irascũtur, & malus est in eis zelus. Hoc igitur uigilanter attendendũ & discernendũ est omnibus, dũ uni dicitur: Putásne bñ irasceris tu? Et egressus est Ionas de ciuitate, & sedit contra orientẽ ciuitatis, & fecit sibimet ibi vmbraculũ, & sedebat subter illud in vmbra, donec videret quid accideret ciuitati. Et preparauit dominus deus hederã, & ascẽdit super caput Ione, vt esset vmbra super caput eius, et protegeret eũ, laborauerat enim. Et letatus est Ionas super hedera letitia magna. Et preparauit deus vermẽ ascensione diluculi in crastinum, & percussit hederã, & exaruit. Et cũ ortus fuisset sol, precepit dñs vento calido, & vrenti, & percussit sol super caput Ione, & estuabat, & petiuit anime sue vt moreretur, et dixit: Melius est mihi mori q̃ viuere. Afflicto & irato prophetæ amplius impenditur, unde magis ac magis adfligatur & irascatur: quia uidelicet per hanc similitudinẽ hederæ tã cito exortæ, & tã cito arefactæ prophetico spiritu intelligere poterat anteq̃ fieret, id quod intelligimus nos, quia factũ est uidelicet, quod non solum tunc instanti tempore decem tribus, Assyriis tanq̃ iustioribus utpote impœnitentes ad pœnitentiam pronis. Verum & ipsa Hierusalem, & tota gente relicta, quandoq; ad gentes transitura foret salus. Et secundũ historiam quidem hæc quæ nũc dicuntur, Et egressus est Ionas de ciuitate, & cætera: posteriora sunt præcedentibus, secundum mysterium autem anteriora siue priora sunt. Nam quod egressus est Ionas de ciuitate, & sedit contra orientem ciuitatis, illud mystice nobis insinuat, quod dominus, siue uerbũ dñi, totius mundi gentes in initio reliquit, ut Apostolus ait, uias suas ingredi pmisit. Fecitq; sibimet umbraculũ, scz patres Abrahã, Isaac & Iacob assumẽdo, & genus illorum eligendo, quia requiẽ sibimet inuenit in fide illorum. Hoc est nanq; quod ait: Et sedebat subter illud in umbra donec uideret quid accideret ciuitati.

Sic

3. Reg. 18

Afflictio & ira christi.

Lucæ. 19.

Rom. 9

Quæ est ira bona.

Mysteriũ huius facti Ionæ.

Sic eñ intra generationẽ illorum sese cõtinuit, donec ueniret tẽpus recõciliationis gentiũ, q̃ ipse pſciuit. Quod deinde subiungitur & pparauit dñs deus hederam, & ascendit super caput Ionæ, ut esset umbra super caput eius, & protegeret eũ, laborauerat enim: illud mystice intelligimus, quod post suaue umbraculũ fidei patrũ legẽ dedit, & religionẽ sacerdotalem per Mosen instituit, ut sub illa cõtegeretur uerbũ domini, siue spũs ueritatis, adopertus figuris & uilitate literæ, quæ cõgrue significatur p uiriditatẽ leuis hederæ, siue ut quidã uolunt cucurbitæ. Deniq; cucurbita & hedera huius naturæ sunt, ut p terrã reptent, lata habentes folia, in modũ pampini, & absq; furcis uel adminiculis, q̃bus innitãtur altiora, nõ appetant. Sic nimirum litera legis cunctarũq; cæremoniarum lata est, & umbra densissima, semetipsam obscurat: Et nisi spũalis intelligentiæ adminiculis subleuetur, neq; alta neq; præciosa est, Et lætatus est (ait) Ionas sup hederã lætitia magna, quia ucz uerbũ dñi, quod est Christus, in pphetis & sanctis hominibus habitans, priusq̃ incarnaretur, sub illa interim seruabatur & honorabatur etiã ab ignorãtibus, quibus p ratione tẽporis celabatur & celari oportebat, quod sub umbraculo literę cõtineretur. Nec uero incõgrue lętitia magna in eiusmodi lætat⁹ post laborẽ fuisse dicitur, quia nimirum pro parte illorum, q inter illas cærimonias cõplacuerũt lætabatur, qui p fidẽ suã illũ lætificauerũt, imò & ipsius lætitia fuit lætitia ipsorum, qñ illi lætabantur in ipso, exẽpli gratia, ut Dauid qñ reducẽs arcã dñi ludebat corã dño in omnibus lignis fabrefactis, & citharis, & lyris, & tympanis, & sistris & cymbalis et subsiliebat, atq; saltabat: & ludam (inquiẽs) & uilior fiam plusq̃ factus sum, & ero humilis in oculis meis. In eiusmodi noster Ionas. i. Chrũs siue uerbũ dñi, necdũ incarnatũ, reuera tunc lætitia magna lætabatur, & requiescebat, laborauerunt enim, uidelicet mores populi illius in deserto sustinendo nec letari desiit, donec inde carnẽ assumeret, & deus homo fieret. At uero ubi Chrũs passus est, & resurrexit, pdicari cœpit Niniuitis, i. cunctis gentibus pœnitentia & remissio omniũ peccatorum in nomine eius. Tunc omne illud umbraculũ legis & cæremoniarum dissipatũ est, ita ut & ciuitas Hierusalẽ, & ipsum templũ omnino destrueretur, sicut toto orbi notum est Exaruit ergo hedera à uerme percussa in ascensu diluculi. i. in reuelatione resurrectionis domini nostri, qui diluculo resurrexit. Vermis hic recte Romanũ imperium intelligitur, sicut & in Iohel per erucã, locustã, bruchũ, atq; rubiginẽ, q̃tuor principalia regna intelligũtur, q̃rũ ultimũ Romanũ fuit. Nã primũ Babylonicũ fuit, secundũ Persicũ, tertiũ Macedonicũ extitit, à quibus locus & gens illa diuersis temporibus lacerata, tandẽ à Romano imperio irrecuperabiliter est destructa, qđ ad hoc ipm utiq; dominus pparauerat, iuxta qđ hic dicitur, quia uermẽ parauit dñs. Itaq; sicut p pœnitentiã Niniuitarum cõuersio gentiũ, sic per ariditatẽ hederæ significata est desertio Iudæorum. Qđ deinde seq̃tur, Et cũ ortus fuisset sol, pcepit dñs uẽto calido & urẽti, & pcussit sol super caput Ionæ, & æstuabat, illã significat tribulationẽ, quã in discipulis suis Chrũs ptulit, ab ipsis Iudæis interim dũ parabatur uermis ad pcutiẽdã hederã. i. dũ differretur Romanorum aduẽtus ad subuertendã Iudæã, etiã priusq̃ ab hominibus subuerteretur, iã corã deo subuersam, & ex quo Christi sanguinẽ fudit oĩno arefactã Inde fuit illa grandis afflictio & ira Ionæ, de q̃ supra dictũ est, qa afflictiõe magna afflictus & iratus est. Tristitia nãq; magna fuit apostolis, cæterisq; discipulis, ex ea gẽte, tã ex spũ charitatis, q̃ ex affectu cõsanguinitatis, ita ut illis tanq̃ fratrib⁹ afflicto corde cõdolerẽt, & tanq̃ ore sæuero increparẽt. Exẽpli gr̃a, ut protomartyr Stephan⁹, q magna charitate cõpatiens clamauit dicẽs. Dñe ne statuas illis hoc peccatũ: & magna sęueritate redarguẽs. Dura (inq̃t) ceruice, & incircũcisi cordibus, & aurib⁹: uos semp spũi sc̃o õ restitistis sicut patres uestri, &c.

Hedera legis litera. — *Reg 6* — *Vermis Rom. imperium.* — *Act 6*

¶ Et dixit dñs ad Ionã: Putas ne bene irasceris tu super hederã? Et dixit: Bene irascor ego vsq; ad mortẽ. Et dixit dñs: Tu doles super hederã, in qua nõ laborasti, neq; fecisti vt cresceret, que sub vna nocte nata ẽ, & sub vna nocte perit. Et ego non parcã Niniue ciuitati magne, in qua sunt plus q̃ centũ vigintimilia hominũ, qui nesciunt quid sit inter dextrã & sinistrã suã, & iumẽta multa. ¶ Manifeste hic tanq̃ argumẽtũ á maiore factũ est, ad constringendũ prophetã ut cõsentiat, & consentiendũ esse censeat misericordiæ circa pœnitentiã Niniuitarum: Nã sine ulla cõtradictione maius est homo unus, imò & iumentũ unũ anima & sensu uigens, q̃ centũ uiginti milia hederarum siue cucurbitarum, q̃ & si aliqua qualicunq; uita uiuunt, nullius tñ habẽt sensus officiũ. At ille super

aridi-

ariditate unius hederæ siue cucurbitæ magis irascebatur, quàm super euersionem doleret, si euenisset secundum suam prophetiam centū uiginti milia hominū multorūq; iumentorꝶ, & qui irascebatur nō seruari sibi hederam in qua ipse nō laborauerat, æquanimiter tulisset, ut subuerteret deus tot homines, totq; iumenta quæ creauerat. ¶ Sed obijci potest, qa tanq̄ propheta spiritu præsago præuidebat, quid illa præsignaret cucurbitæ ariditas Niniue seruata, scilicet qđ sua gens Israelitica in cōparatione gentiū, multo dānabilior esset iumento, & ob hoc irascebatur, & humano affectu ꝓpinquitati suæ cōdolebat. Ad hoc itaq; scienter dicendū, qa tota illa ꝓpinquitas, omnis illa multitudo Israelitica, quę uerbū dn̄i nō recipiebat, imò prophetas uerbi dn̄i præcones occidebat, & ob hoc in captiuitatē ducenda erat, iuste corā oculis dn̄i reputabatur tanq̄ hedera siue cucurbita. Nā in alio ꝓpheta uocē audiuimus dicentis: Clama. Et illo dicēte, quid clamabo? Omnis caro fęnū & omnis gřa eius, quasi flos fęni, & exiccatū est fœnū & cecidit flos, uerbū autem dn̄i manet inæternū. Ergo & Israel quoniā nō recipiebat uerbū domini manēs inæternū, fœnum erat, & iccirco congrua similitudine monstratū est Ionæ, quanti æstimari deberet illa carnalis ꝓpinquitas sua pro qua æmulabatur contra Niniuitas, tanq̄ si diceret illi dominus. Israel sic mihi est tanquàm hedera siue fœnū, quia non manet in eo uerbū domini. Niniuitæ aūt qui audierūt & crediderunt hoīes sunt, iumenta sunt, id est, tanto superāt Israelē incredulū, quāto hederam sensu carentē, superant iumenta, quæ uiuunt & sentiunt, siue hoīes qui uiuunt, sentiunt atq; discernunt. Adde & hoc quod tot homines uiuētes nesciūt qd sit inter dextram & sinistrā suam, Israel autem habens legem & prophetas excusationem habere de ignorantia non potest. Si ergo dolor admittat rationē, correptus propheta sine dubio fatetur zelo hoīs iustiorē esse dei clementiā. Vt tandem & hoc ipsum ad Christi personā in mysterio referamus, primū illud reminiscamur, quod agonizans in passione sua, tristis ē, inquit, anima mea usq; ad mortē. Deinde subiungens: Spūs quidē promptus, est caro aūt infirma. Contristabatur em̄ pro futura euersione Hierosolimorū in sanguinis sui uindictā, unde & antea uidens ciuitatē fleuerat sup illam, & illa tristitia siue fletus erat ex carne infirma, nam spūs promptus erat sciens non esse curandum de carnalitate, sed de sola iustitia diuina. Dicat ergo spiritus promptus carni infirmæ: Tu doles super hederam in qua nō laborasti, neq; fecisti ut cresceret &c. Denīq; tota pulchritudo ciuitatis, & cultus tēpli speciosi, q̄si hedera ꝓ parui haberi debuit in conspectu diuinitatis, pro qua utiq; noster Ionas. i. colūba siue dolens Chrūs nō laborauit. Neq; em̄ iccirco deus homo factus est, laborēq; subijt passionis, ut in tali tēplo, siue in illis gloriaretur, aut requiesceret carnalibus templi cerimonijs, sed iccirco ut saluaret Niniue, ut passiōe sua redimeret mūdū, secūdū illā dei patris ꝓpheticā uocē. Postula à me & dabo tibi gētes hæreditatē tuā, & possessionē tuā terminos terræ. Sed nec fecisti, inquit, ut cresceret herba, id est nec exegisti, ut tibi offerrētur eiusmodi uictimæ & holocausta, iuxta illud Hieremiæ. Nō sum locutus, ait, cū patribus uestris, & nō ꝑcepi eis in die qua eduxi eos de terrra Aegypti, de uerbo holocaustomatū & uictimaꝶ, sed hoc prę cepi eis dicēs: Audite uocem meā, & ero uobis deus &c. Eiusmodi hedera sub una nocte nata est & sub una nocte perijt, quia uidelicet cito legē populus ille recepit dicēdo, omnia quæ locutus ē dn̄s faciemus, & erimus obedientes. Cito deseruit primū sequendo Hieroboam, & dicendo: Nō est pars nobis in Dauid, atq; seruiendo aureis uitulis, & deinde secundū ꝑsuasionē pontificū denegando & crucifigendo Christū filiū dei: Dicat ergo ut iam præfati sumus, spūs promptus infirmæ carni. Tu doles super hederam, id est sup propinqua tua gente Iudæa, & ego nō parcā Niniuæ ciuitati magnæ, nō prouidebo saluti gentiū in toto orbe quæ ignorant & errant. Mulra nāq; sunt in gētibus milia hominū, qui ad simulachra muta ꝑut ducuntur, eunt, nō per maliciam, sed per ignorantiam, & sine dubio uias suas corrigerent, si haberent ueritatis noticiam, si ostensum fuerit illis quid sit inter dextrā & sinistrā suam. i. inter dei ueritatem, & hominum mendacium. Quod quia nondū sciunt, similes sunt puerulis, qui præ imbecillitate infantiæ, nesciunt quid sit inter dextrā & sinistrā suam. i. quæ manus utrum dextera an sinistra ualentior, & usui cuilibet aptior sit, quia nondū sunt experti, æqualiter em̄ adhuc pro tempore, quia nuper de uulua prodierūt utrūq; brachiolū, utraq; manus omnino imbecillis est. Talium plusquàm centum uiginti milia erant in illa Niniue

Israel, ut hedera & fœnum.

Mysteriū doloris sup hedera. Mat. 29

Psal. 2

Hiere. 7

Qui nesciūt qd sit inter dex. & sinistr.

utpote ciuitate magna. Nam cum esset ampla trium dierum itinere, non incredibile est tan tã in ea fuisse multitudinẽ, solũmodo paruulorũ & lactentiũ, qui (sicut iã dictũ est, nullũ dex teræ & sinistræ suæ, quæ nã amplius ualeret, cœperant experimentũ.

¶ Finis libri secundi & ultimimi in Ionam prophetam.

PROLOGVS RVPERTI ABBATIS TVITI ENSIS IN MICHEAM PROPHETAM.

Mat. 11. Icheas sext⁹ in ordine duodeci pphetarũ secũdũ nomen suũ, qd interptat hu militas, i oculis suis fuisse humilis credẽd⁹ est. Mysteriũ nãq; uẽturi Chri filij dei, qd nõ supbis, sed humilib⁹ ab initio reuelatũ fuit, i uxta qd ipsemet ore ꝓprio pnũciãs. Cõ fiteor, inquit, tibi pater dñe cœli & terræ, qa obscõdisti hæc à Mich. 5. sapientibus & prudentibus, & reuelasti ea paruulis, ita huic reue latũ est, ut ne solũ quod uenturus uel nasciturus esset uerũetiã locũ natiuitatis ei⁹ pscirct er pdiceret. Ait eni: Et tu Bethleẽ Effra ta, paruula es in milib⁹ Iuda, ex te mihi egrediet, qui sit domina torin Israel, & egressus eius ab initio à dieb⁹ æternitatis. Hoc de dominator e Christo, & de natiuitatis eius loco dictum esse ꝗ Soli Dauid & Micheæ reuela tus est loc⁹ na- uitatis Christi: hunc humilem, nec superbi dubitare pot uerũt, qui Herodi sciscitanti ab ipsis ubi Christus nasceret, respo ndẽtes, in Bethleẽ Iudæ debere nasci, testimonio psenti usi sunt. ¶ Hoc plus cæteris prophetis hic accipisse uidet, ut locũ quoq; designaret natiuitatis eius pter sanctum Dauid, qui magna cũ afflictione & uigilijs atq; oratiõe se hoc ipm quæsisse & inuenisse cõ memorat, cũ dicit: Memẽto dñe Dauid, & ois mãsuetudinis eius, sicut iurauit dño, uotum uouit deo Iacob: si introiero in tabernaculũ domus meæ, si ascẽdero in lectũ strati mei: si de dero somnũ oculis m. e. p. m. d: & r. t. m. d. i. l. d. td. i. His nanq; uerbis iuxta literalẽ sensum, de claret se cũ accepisset promissiones Christi de semine sue nascituri, locũ quoq; scire uolu isse ubi nasceretur, & pro hoc desiderio nouisse ꝙ nullã suo corpori requiẽ indulgeret, nisi prius desideratæ rei noticiã cõsequeretur. Etenim dũ protinus subiũgit, ecce audiuimus eã in Effrata, orãti sibi reuelatũ esse clara uoce pronũciat natiuitatẽ eius futurã in Bethleẽ ciui tate sua, quia uidelicet Effrata ipse est Bethleẽ. Quod ergo Dauid tãta cũ instantia suppli canti reuelatũ est, nõ parua gratia percepit, & hic secũdũ nomẽ suũ humilis natus de Mo rasthi, quod interpretatur hæreditas, & erat uiculus haud grandis. Cuius uidelicet uocabu li mysteriũ eidẽ nihilominus congruit, quẽadmodũ & cæteris oibus, quorũ hæreditas ẽ uer bũ dñi, et dicere possunt cũ Dauid: Hæreditate acquisiui testimonia tua in æternũ, qa ex Ruperti humi litas in studio. altatio cordis mei sunt. Hic (ut iã dictũ est) sextus sit in ordine duodecim prophetaꝝ, nimiꝝ quasi in corde uoluminis profunda positus mysteria cõtinet, et in pscrutando difficultas ẽ: ¶ Cũ ergo et difficile sit, et temerariũ possit iudicari, post magnorũ studia patrũ, nos extre mos subsequẽtes aliquid in hmõi profunditatibus scrutari, iã cessandũ putaremus ab inten tione scribẽdi, sed talis interim mẽtis nostræ debilitas sese aperit, ut ex ipsius cõsideratitione cõmoniti, illius recordemus uersiculi: Dormitauit aĩa mea prę tædio, cõfirma me in uerbis tuis. Tædiũ nãq; in ocio patimur uitæ psentis, & quasi dormitando uiã facimus uanis cogi tationũ phantasiis, nec est aliud præter hmõ studiũ, quod animi uostri statũ cõfirmare pos sit, utpote inopis atq; inertis secũdũ similitudinẽ serui, qui neq; quinq; talenta neq; duo, sed unũ tantũ accepit. Vnũ talentũ est intellectus, quo nostra paruitas sese sentit esse muneratã & propterea fugiendũ est sibi exemplũ serui nequam, qui fodiendo in terram talentum abs co ndit, & nullam saltem alicuius boni sermonis reportauit usuram. Qualitercunq; aũt alij de nostra intentione iudicent, hoc intendere nos profitemur, ut meditando atq; scribendo psentis uitæ releuemus tædiũ, cõsolemur exiliũ, & hęreditate acquiramus testimonia Chri sti filij dei in ęternum, Illũ ergo attendentes, qui omnibus seruis suis dicit: Negociamini dũ uenio, lucrũ aliquod conquiramus, etiã de propheta isto. ¶ Finis Prologi.

Verbũ

RVPERTI ABBATIS TVITIENSIS IN MICHEAM PROPHETAM, COMMENTARIORVM LIBER I.

Verbũ dñi qđ factũ est ad Micheã ꝓphetã Morastiten, in diebus Ioathã, Achaz, Ezechie, regũ Iuda, quod uidit super Samariã ⁊ Hierusalẽ.] Verbũ dñi quod descẽdere cõsueuit ad prophetas, descẽdit ad Micheã quoq;, qđ (ut iã dictũ est) interpretatur humilitas, qui de Morasthi loco uidelicet humili & uiculo nõ grandi ortus erat, quod nomen in nostra lingua heredẽ sonat, unde etiã supra dictũ ẽ. Hui⁹ uerbi dñi, uerbi ꝓphetici, summa intẽtio ẽ, sicut & in cęteris ꝓphetis declamare ruinas imminẽtes Israelitico populo, q̃s de multitudine gẽtiũ instaurari oporteat per aduentum Christi. Ruinæ autẽ eiusdem Israel duplices sunt, dũ & interius à gratia dei, uel uita æterna cadunt, & exterius de terra, quam dñs dederat possidendã, captiui ducuntur per manus hostiũ. Vtraq; hæc mala, tã iste, q̃ cæteri prophetæ prænunciantes ingemiscũt, & in Christo uenturo, quẽ annunciant consolationẽ recipiunt. ¶ Libet ergo in primis prophetiam hãc per partes suas distinguere, quia si rite animaduertimus, tertio repetita sunt in hoc propheta ea quæ diximus, scilicet conquæstio siue deploratio cadentium Israelitarum, qui tanq̃ naturales rami de bona radice producti, per infidelitatẽ fracti sunt, & cõsolatio de aduentu Christi, per cuius grãm de gẽtibus, tanq̃ de oleastro rami nõ naturales inserti sunt. Primũ in exordio intentione ad audiendũ excitata, quod sic se habet. Audite omnes populi, & attendat terra & plenitudo eius, Reiectionẽ illius gentis, & causas reiectionis sic incipit: In scelere Iacob omne istud, & in peccatis domus Israel. Quod scelus Iacob? Nonne Samaria? Et quæ excelsa Iudæ? Nonne Hierusalẽ? Ita incipiẽs & declamãs usq; ad id: Vtinã essem uir non habens spiritũ, & mendaciũ potius loquerer, stillabo tibi uinũ & ebrietatem, & erit super quẽ stillatur populus iste: continuo fidẽ patrũ super carnalium filiorum amissione consolatur in Christo, per quem damna illorũ de gentibus recuperãtur. Ait enĩ. Cõgregatione congregabo Iacob, totũ in unum cõducam, reliquias Israel partem ponã illum quasi gregem in ouili, quasi pecus in medio caularũ, tumultuabuntur à multitudine hominum. Ascendet enĩ pandens iter ante eos, diuidet, & transient portam, & egredientur per eam, & transibit rex eorũ corãm eis, & dominus in capite eorũ. Deinde secundo repetens ac dicens. Audite principes Iacob, & duces domus Israel, nunquid nõ uestrũ est scire iudicium, qui odio habetis dominum & diligitis malũ, & cętera usq; ad id, propter hoc causa uestri, Sion quasi ager arabitur, & Hierusalem quasi aceruus lapidũ erit, & mons templi in excelsa syluarũ, continuo cõsolationẽ iam dictam in Christo repromittens dicit: Et erit in nouissimo dierũ præparatus mons domus domini in uertice montiũ, & sublimis erit super colles, & fluent ad eũ populi, & prophetabunt gentes multæ, &c. inter quæ locũ quoq; natiuitatis eiusdem Christi prænunciat his uerbis: Et tu Betheleem Effrata, paruula es in milibus Iuda, ex te mihi egredietur, qui sit dominator in Israel. Deinde tertio repetens ac dicens, audite quæ dominus loquitur, surge contende iudicio aduersum montes, & audiãt colles uocem tuam, & cætera usq; ad id, quia filius cõtumeliam facit patri, filia cõsurgit aduersus matrem suã, nurus contra socrũ suã, inimici hominis domestici eius, quibus utiq; uerbis cõdẽnatio Iudaicæ siue Israeliticæ gentis propter incredulitatẽ declamatur protinus per os eiusdem prophetæ, taliter electio gentium semetipsam in Christo cõsolatur. Ego autẽ ad dominum aspiciam, & expecto deũ saluatorem meum, & cætera usque in hũc finem. Reuertetur & miserebitur nostri. Deponet iniquitates nostras, & projciet in profundũ maris omnia peccata nostra. Dabis ueritatẽ Iacob, misericordiam Abraham, quæ iurasti patribus nostris a diebus antiquis. ¶ His animaduersis, tenebras, de quibus in psalmo scriptũ est: Tenebrosa aqua in nubibus aeris, id est, occulta scientia in prophetis, illuminatas esse arbitramur quia à candelabro isto, quod est Christus, illuminatur propheta, dum ruinas seminis Abrahæ siue gentis Israhelicitæ, quæ diuersis temporibus uarijsque casibus acciderunt &

Ruinæ Israel duplices.

Diuisio hui⁹ ꝓphitiæ in partes suas.

Rom. 11

Infra. 2

Infra. 3

Infra. 4

Infra. 5.

Infra 6

Infra 7

Psal. 17.

prædicit & deplorat, & restaurationem ex gentibus per Christū futuram prævidens spiritualiter exultat. Igitur uerbum domini scriptura hæc, id est prophetica est testificatio de aduentu Christi, qui est uerbum domini. Quod uidelicet uerbum factum est ad Micheam Morastiten in diebus Ioathan, Achaz, Ezechiæ regum Iuda, eisdem nimirum temporibus, uel sub eisdem regibus sub quibus prophetauerunt, Osee, Esaias excepto uno Ozia, sub quo iste non prophetauit. Quod uidit sup Samariā & Hierusalem. Plus hic habet in titulo q̄ aliquis cæterorū. De nullo nāq; scriptū est utrūq; hoc sup Samariā & Hierusalē, sed aut sup Iudam & Hierusalem, aut super Israel, id est, super decē tribus quæ à diebus Hieroboam scisse fuerant à domo Dauid, & à Iuda, cuius metropolis erat Hierusalem. Hic unus Micheas Morastites scdm nomē suū humilis, & paruo de uiculo natus, hæres uerbi illius quod nō in urbe regia, neq; in aureo principū lectulo, sed in paruula Bethleem & in præsepi collocandū erat, de paupercula uirgine incarnatū, magnā de spiritu fortitudinis fortitur auctoritatem, ut uideat & sententias detonet super utrumq; regnū, imò super utraq; unius regni siue gentis diuisionem, id est super Samariam & Hierusalem. Hoc ex subsequentibus manifestum est. Exempli gratia. Cum dicit, Et ponam Samariam quasi aceruum lapidum, in agro cum plantatur uinea, &c. Item, Propter hoc causa uestri, Syon quasi ager arabitur, & Hierusalem quasi aceruus lapidum erit. Nunc iam ordinem prophetici sermonis ingrediamur. [Audite populi omnes, et attendat terra et plenitudo eius, et sit dominus deus vobis in testem, dominus de tēplo sancto suo, quia ecce dominus egredietur de loco sancto suo, et descendet et calcabit super excelsa terre, et consumentur montes subter eum, colles scindētur sicut cera a facie ignis, sicut aque que decurrunt in preceps.] Quid sibi uult tale exordium? Cur omnes populos excitat ad audiendum? Cuius rei testem illis optat esse dominum deum? Quærimus & scire desideramus prophetæ sollicitudinem, pro qua re sollicitus sit, unde maxima cura sit illi. Iam profecto persentiscere nos arbitramur, pro qua re angatur fidelis & pius, ac diuini nominis amator animus. Nouit denique leuitatem populorū, ignorantiam dei habentium, & hoc ueretur ne hoc apud illos in opprobrium diuini nominis redundet, quod deum facturum esse præuidit in gente Israelitica, in gente cum qua fœdus pepigerat, cuius deus erat, in qua notus fuerat. Hoc inquam, ueretur, ne quando dicant gentes, ubi est deus eorum, aut certe ubi est fidelelitas, siue potentia dei eorum? Huiusmodi sollicitudo ueraciter hominem deo fidelem comprobat, qualem & sanctum Mosen primum habuisse legimus, qui in omni domo eius fidelis erat. Cum enim iratus dominus propter uitulum quem fecerant, diceret: Cerno quod populus iste duræ ceruicis sit, dimitte me, ut irascatur furor meus contra eos, & deleam eos faciamq; te in gentem, magnam, ille orans dominū deum suum, ne quæso, inquit dicāt Aegyptij, callide eduxit eos ut interficeret in montibus, & deleret è terra, quiescat ira tua, & esto placabilis super nequitia populi tui. Item & alibi, cum detraxissent terræ, quam exploratores inspexerant, dicente domino: Feriam igitur eos pestilentia atq; consumat, Ille econtra, ut audient, inquit, Aegyptij, de quorum medio eduxisti populum istum, quod occideris tantam multitudinem quasi unum hominem & dicant: non potuit introducere populū istum in terram pro qua iurauerat, iccirco occidit eos in solitudine. Iosue quoq; dum protinus coram arca domini cades clamaret: Mi domine deus, quid dicam uidens Israelem hostibus suis terga uertentē, istud q̄q; quasi maximū post cætera subiūxit: Et quid facies magno nomini tuo? Itaque & istum hac sollicitudine taliter proclamare sentimus, ut quoniam reuocari iam sententia non potest, neque placari ira domini, quin Israel de terra sua migret, & in captiuitatem ducatur. Sciant saltem populi causas, & non blasphement nomen domini. Quia quod Israel relinquitur, non mutabilitatis sed ueritatis dei est, non infidelitatis sed iudicij, non potentiæ sed iusticiæ, & cognoscant omnes, quia quamuis populum illum relinquerit, cui uel pro quo patribus iurauit nihilominus tamen fidelis dominus est in omnibus uerbis suis, & sanctus in omnibus operibus suis. Maxime autem propter Philisteos solicitus erat, quæ gens & ante omnes inimica extitit Israel, ab ipso exitu de terra Aegypti, & plus illi molesta fuit iam habitanti in terra promissionis. Et de ipsa gente Philistijn acerbiores inimici erant Gethæi propter Goliam, cæterosq; filios Arapha siue Orpha qui cecide rant in manu Dauid, & seruorum eius, sicut in libro Regum legimus, Propterea post mediū

Sup Samariā & Hierusalem

Quæ est sollicitudo huius ꝓphetæ.

Num. 14

Pia sollicitudo ꝓ noie dñi.

2. Reg. 21.

dicit. In Geth nolite, nũciare, lachrymis ne ploretis, subauditur quia sine dubio nõ cõdole bunt sed insultabunt uobis & subsannabũt nomen dñi. ¶Igitur, inquit, audite populi oẽs & attẽdat terra & plenitudo eius, uidelicet, ut sciatis iudiciũ dñi, propter quas causas in hostem sit conuersus illis, super quos inuocatũ nomẽ eius fuit, quorũ patres in amicitiam recepit, quibus & iurauit dare terrã, de qua nunc filios eorũ migrare facit. Malorũ istorũ causas audite, & sit dñs deus uobis in testem, uidelicet pro semetipso testificans, & semetipsum defendens, quod nõ ex parte sui, sed ex paree populi irritũ factũ sit pactũ qđ cum eis pepigit. Si quidẽ malũ hoc anteq̃ super eos induceret, ipse per prophetas suos non prædiceret causasue præscriberet, nõ mirũ ô populi, quod uideretur uobis deus reprehensibilis, nec enim esset unde apud uos iudiciũ uel iustitia eius adeo posset defendi: Cũq; aliqñ uobis diceretur cõuertimini ad hũc uiuum & uerũ deum, qui deus scribitur Hebræorũ, & de quo Psalmus loqtur: Notus in Iudæa deus, in Israel magnũ nomen eius, forte esset uobis suspectus tanq̃ deus nõ fidelis, qui nõ fuerit cognitus, & nũc absconderet faciẽ suã, fieretq; incognitus, relinquendo illos quos aliqñ suscepit, sine causa & fortuita mutabilitate animi, & iccirco non apponeretis cor ad illũ neq; uosmetipsos crederetis illi. Sit ergo uobis in testẽ ipse dñs deus dñs de templo sancto suo, scilicet, de habitaculo pectorũ fidelium prophetarũ suorum, qui templũ eius sunt, quos per fidem inhabitat, & per os nostrum pro semtipso loquatur, & de semetipso testificetur quod nõ sit suæ uoluntatis, q̃đ Hierusalem relinquit, quodq; illã non relinqueret, nisi ab illo prior ipse relictus fuisset, & dicat ipse qđ contra se populus fecerit, quõ recesserit, quõ reuocante audire contẽpserit, ut necessario facere debuerit ipse deus id qđ protinus sequitur. Quid est illud? qa ecce dñs egredietur de loco suo, & descendet, & calcabit super excelsa terræ, & cõsumẽtur montes subter eũ, & colles scindentur sicut cæra à facie ignis, sicut aquæ quæ decurrũt in præceps. Sensus iste est: Quia ecce dñs recedet, & omne auxiliũ suum auferet à populo quondam suo, ubi uel in q̃ ita not⁹ erat, sicut quilibet in loco suo, inde egredietur, & palam fiet ex ipso malorũ euentu ac ꝑpetuæ captiuitatis, qđ de illo tali loco suo ueraciter egressus sit & recesserit. ¶Quod autem dicitur, & descendet, sic accipiẽdũ est, ut illud clamor Sodomorũ, & Gomorrhæ multus est, & peccatũ eorũ aggrauatũ est nimis, descendam & uidebo utrũ clamorẽ qui uenit ad me opere compleuerint, an nõ est ita, ut sciã. Descẽdet itaq;, subauditur, nõ bono illorũ, sed sicut descẽdit uisitare siue ulcisci peccata Sodomorũ, qm̃ & isti testãte alio ꝓpheta peccatũ suũ sicut Sodoma p̃dicauerũt nec absconderũt, & calcabit sup excelsa terrę ꝓpter hoc ipsum qđ excelsi sunt. i. qđ superbiendo peccãt, & peccãdo superbiũt, & qđ ualde dãnabile est, æstimatione sua extollũtur cũ conditione terra sint. Quid eñ superbit terra & cinis? Calcabit ergo & conculcabit eos propter superbiam ipsorũ, & consummentur montes, id est ipsi peccatores superbi apud semetipsos alti, quorũ superbia primũ in eo manifestum fuit, quod Hieroboam sibi præponentes, contempserunt humilem Dauid dicendo. Quæ nobis pars in Dauid, uel quæ hæreditas in filio Isai? Isti mõtes, id est summi principes, & colles, id mediocres cõsumentur & scindentur sicut cæra à facie ignis subter eũ cuius ira non potest portari & sicut aquæ quæ decurrunt in præceps, sursum non reuerũtur, sic ipsi per captiuitatem in Assyrios semel delapsi non reuocabuntur. Et eñ Iudæ transmigratio in Babylonios ad tẽpus quidem reuocanda, sed postmodum sub Romanis omnino erat dispergenda, decem autem tribuũ captiuitatis in Assyrios facta, nũq̃ erat uel est reducẽda. Cum taliter de loco suo dominus deus egressus fuerit, nolite existimare ô populi qđ mutabilitate usus sit, uel qđ in eo culpa sit. Sed quid? [In scelere Jacob omne istud, & in peccatis domus Israel.] Omnis culpa ex Iacob est, omnis causa ex Israel est. Iacob per omne scelus prędricatus est, Israel per multa pctã fœdus dñi transgressus est. Deus aũt fidelis, ait Moyses, & absq; ulla iniquitate iustus & rectus ut Psalmista dicit. Quoniã rectus dominus deus noster & non est iniquitas in eo. [Quod scelus Jacob? none Samaria? Que excelsa Jude? none Hierusalem?] Ac si dicat: Nõ indiget ostensione scelus Iacob. i. decẽ tribuũ, qa uidelicet notũ & publicũ est. Ipsa Samaria scelus est, qa in omni regno cuius Samaria metropolis ẽ, uituli aurei publice ꝓ deo colũtur, et Baal cęteraq; portẽta deorũ, et ibi prophetę dñi iterfecti sunt, quorum plurimos Iezabel interfecit. Similiter Hierusalẽ metropolis Iudæ, et templum illud quõdã

Deus Iudæis i hostẽ cõuersus

Psal. 75

Prophetæ sunt templum dñi

Gene. 18

Esai. 3.

3 Regũ 12

Psal. 91.

2. Para. 21 dñi quoddã excelsum idolũ factũ est, maxime ex quo Otholia filia Iezabel regnauit illic, et idololatriæ fluxum illic introduxit uel auxit. *Et ponã Samariã quasi aceruum lapidũ in agro cum plantatur uinea et detrahã in uallẽ lapides eius, & fundamẽta eius reuelabo, et omnia sculptilia eius concident, et oẽs mercedes eius comburẽtur igni et omnia idola eius ponã in perditionem qꝫ de mercedibus meretricis congregata sunt, et vsqꝫ ad mercedẽ meretricis reuertenť.* Per cõiunctionẽ, & ponã Samariã, paulo añ scriptis cõtinuať ubi dixerat, Et ualles scindẽtur sicut cæra à facie ignis, sicut aquæ q̃ decurrũt in præceps. Cõgrua ualde assimulatio est, Samariã poni quasi aceruũ lapidũ in agro, cũ plantať uinea, q̃ uidelicet congestio lapidũ, nimis est infirma structura, eo ꝙ sine cemẽto sit, & lapis lapidi nõ hæreat. Samaria nãqꝫ semper dissensiões habuit, maxime in regi- bus suis, toties demutatis, aliis pcussis, & succedẽtibus, imo irruentibus aliis, atqꝫ ita factũ ẽ, ut usqꝫ ad diẽ extremæ captiuitatis nũq̃ sibi cohęrerẽt, aduersꝰ semetipsos scissi, q semetipsos sciderãt, tã à deo, q̃ à domo Dauid. Porrò illa q̃ dicit uinea, tũc plãtabať, uidelicet tot palmitibꝰ, q̃t fuerũt electi hoẽs gentis illius, ex quo de Aegypto translata, & ejectis gentibus plantata est, erantq́ꝫ palmites eius q dicit: ego sum uitis, uidelicet habẽtes fidẽ eius adhuc futuri, sicut & nos credẽdo, quia uenit, & manẽdo in eo palmites sumus eiusdẽ uitis. Tãtũ Sama-

Osee. 2. ria, tantũqꝫ omnis multitudo carnis Israeliticæ scissa, & non permanẽs in ea fide uel promissione, quodammodo differebat iam dicta electione, quantũ differt lapidũ aceruus à uinea quæ plantatur, qui uidelicet aceruus nõ est uinea, quãuis propter plantatã uineã congregatur. Conueniens ergo similitudo est, cũ dicit: Et ponã Samariã quasi aceruũ lapidũ in agro cũ plantatur uinea, subiungens, & detrahã in uallẽ lapides eius, & fundamenta eius reuelabo, quod idẽ est ac si dicat: Tradã decẽ tribus in captiuitatẽ, & captiuitatis eiusdẽ causas manifestabo, Quod deinceps subiungit, Et oĩa sculptilia eius cõcident, & oẽs mercedes eius cõburẽtur igni, & oĩa idola eius ponã in perditionẽ, ad eandẽ fundamentoꝝ eius pertinet reuelationẽ. quia uidelicet sculptilia siue idola penes se habuisse tale est, ac si domũ uiciosis constat innixam fuisse fundamentis, & iccirco stare nõ potuisse. Quia de mercedibus (ait) meretricis congregata sunt, & usqꝫ ad mercedẽ meretricis reuertẽtur. Et est sensus. Quia Samaria tanq̃ meretrix, quæ de turpi mercimonio corporis sui plurima cõgerit, ita aurũ & argentũ sibi congregauit, testante dño, cũ in alio propheta dicit. Quia fornicata est mater eorum confusa est, quæ cõcepit eos, quia dixit. Vadã post amatores meos, qui dant panes mihi & aquas meas, lanam meã & linum meũ, oleum meũ, & potum meũ, & nesciuit, quia ego dedi ei frumentũ, & uinum & oleum & argentũ multiplicaui ei, & aurum, quæ fecerunt Baal, & cætera, quæ ita concludit. De quibus dixit Mercedes hæ meæ sunt, quas dederũt mihi amatores mei. Quamuis ergo dominus ipse aurũ & argentum multiplicauerit illi, de quibus sibi idola fabricata est, tamen quoniam hoc illa nesciuit, magisq; amatoribus suis reputauit, & eorum mercedes esse dixit, recte nunc dicit, quia de mercedibus meretricis congregata sunt, statimqꝫ subiungit, & usqꝫ ad mercedẽ meretricis reuertẽtur. Vsqꝫ ad mercedem meretricis, idẽ est ac si dicat, usqꝫ ad nihilum, quia merces meretricis, pro nihilo æstimatur testante scriptura quæ dicit, quia precium scorti uix unius panis est. Et falso quidẽ illa, mercedes amatorum suorum esse dixit, ea quæ deus dederat illi, sed reuera meretrix fuit, quasi sicut historia libri Regũ testatur, metropolis eadem scilicet Samaria quasi per fornicationẽ nata, id est, condita fuerat, & statim ut condita fuit, prostituta est Baal. Sic uidẽ ita scriptũ est. Emitqꝫ Amri montem Samariæ à Somer duobus talentis argenti, & ædificauit eam, et uocauit nomen ciuitatis quam extruxerat nomine Somer domini montis Samariæ. Quo post sex annos mortuo, rursus scriptum est. Et regnauit Achab filius Amri super Israel in Samaria uiginti & duobus annis. Et fecit Achab filius Amri malum in cõspectu domini, super omnes qui fuerunt ante eum, nec suffecit ei ut ambularet in peccatis Hieroboam filij Naboth, insuper eduxit uxorem Iezabel filiam Ethbaal regis Sydoniorũ. Et abijt & seruiuit Baal, et adorauit eũ, et posuit aram in templo Baal, quod ædificauerat in Samaria, & plãtauit lucum. ¶ Profectò ẽm et anima conditoris Amri meretrix fuit, ut cæteroꝝ regum fornicantum cum uitulis aureis, & Iezabel meretrix dæmonum fuit, cum qua et anima uiri eius Achab, & uniuersa nouę ciuitatis plebs statim cœpit meretricari cum Baal. Vere ergo

Samaria

Margin notes: Samaria q̃si aceruus lapidũ in vinea. — Iohã. 15. — Vsque ad mercedẽ meretri. — Prou. 6 — Vere meretrix Samaria.

Samaria meretrix. Hæc omnia sic uaticinatur propheta, ut doleat ueræ esse, & imperfectũ remanere non posse quod loquitur, Unde & protinus sequitur. L Super hoc plangam & vlulabo, vadam spoliatus & nudus, faciam planctũ velut draconum, & luctũ quasi strutionum, quia desperata est plaga eius, quia venit vsque ad Judã, tetigit portã populi mei vsque ad Hierusalem. J Hoc, sicut litera sonat, recte intelligitur, quod uez plãgens, & ululans propter instantẽ populi sui captiuitatẽ, uestimentis quoque spoliatus & nudus incesserit, internum animi dolorem, habitu quoque corporis indicans, siue captiuandorum miseriam, quod ad Esaiam quoque fecisse legimus ex precepto domini, dicentis: Vade & solue saccum de lumbis tuis, & calciamentum tuum tolle de pedibus tuis, ac deinceps, sicut ambulauit seruus meus Esaias, nudus & discalciatus, trium annorum signum & portentũ erit super Aegyptum, & super Aethiopiam, sic minabit rex Assyriorum captiuitatem Aegypti & transmigrationem Aethiopiæ. ¶ Quod deinde subiungit, faciam planctum uelut draconum, & luctum quasi strutionum, ualde dolenter pronunciat, quod luctus & planctus suus pro populo illo nequaquam sit profuturus siue exaudiendus. Quis enim draconibus terribili sibilo personantibus, quando uincuntur, aliqua miseratione compatitur? Quis strutionibus oua sua in puluere derelinquentibus misereatur, cum ipse sibimet, uel naturæ suæ non misereatur? Quod aũt populus ille dignus fuerit huiusmodi similitudine, aliæ quoque scripturæ testantur. Nam Hieremias in lamentationibus, Filia (inquit) populi mei crudelis quasi strutio in deserto. Et Iohannes Baptista: Genimina uiperarum, quis ostendit uobis fugere à uentura ira? Igitur faciam planctum uelut draconum, & luctũ quasi strutionum, i. planctũ nulla cõmiseratione dignũ, & luctũ nulla consolatione deliniendum. Nam & si dolent dracones, nõ pium habent gemitum qui cõpassionẽ prouocet, sed iræ ardentis tumultum, quẽ caueri oportet. Similiter & si mœrent strutiones, crudelitas innata permanet, nec ad naturalẽ curã siue diligentiã posteritatis inanis stultitia flecti potest. ¶ Quare hoc dicis? Quia desperata est, ait, plaga eius, quia uenit usque ad iudã, tetigit portam populi mei usque ad Hierusalem, Iccirco sic loquor, quia spes misericordiæ à domino, siue soluendæ captiuitatis decem tribuum nulla est, dicente ipso per aliũ prophetã. Quia non addam ultra misereri domui Israel. Usque ad Iudã uenit & tetigit portã populi mei usque ad Hierusalẽ, quod factũ esse, & regũ & Esaiæ libri testantur. Assyrius quippe uastata Samaria, ueniet etiã in Hierusalẽ, eo tempore quo Rapsaces missus est insultans. Et tunc quidem non desperata fuit plaga Iuda, siue Hierusalẽ, sicut plaga Israel, siue Samariæ: Nam egressus angelus domini, percussit in castris Sennacherib, centũ octogintaquinque milia, sed postmodum à Chaldæis & Hierusalẽ subuersa, & populus eius in Babylonẽ ductus est. Amplius aũt posterius in manibus Romanorum plaga eiusdẽ Hierusalẽ desperata est, & magis plagati sunt Iudæi, ducti in omnes gentes captiui, quoniã decẽ tribus tunc Assyrius abduxit. Sequitur. L In Geth nolite nũciare, lachrymis ne ploretis. In domo pulueris puluere vos cõspergite. J Ac si dicat, Hoc ad cumulum miseriarum uobis accidit, quod patientibus nullus cõpatitur, cũ offenso deo, cũctis quoque gentibus sitis odiosi. Propterea dixit: Faciã planctũ quasi draconũ, quia sicuti quando dracones siue ab elephantis siue ab hominibus uincũtur, & ob hoc ingenti sibilo psonant, nullus hominũ accurrit ad hoc, ut de nece illorum doleat. Habẽt enim dracones & homines naturales inter se inimitias. Ita dũ uos ab hostibus capiemini, nulla ex uicinis gentibus erit quæ cõdoleat, nulla quin de malis uestris gaudeat. Amplius aũt gaudebit Geth Palestinæ urbs, unde fuit Goliath & fratres eius, qui ceciderũt in manu Dauid & seruorum eius, & iccirco plus cæteris in miseria uestra gaudẽdo semetipsam cõsolabitur. Nolite ergo nũciare in Geth, imò optate, quod impossibile est, ne audiat illa uestras clades, neque lachrymis ploretis, quia uester fletus gaudiũ & risus eius erit. Dissimulate fletũ, nec in singultus dolor erũpat, ne aduersarij gratulẽtur. Nolite foras exire, sed in domo pulueris puluere uos aspergite, In domo ruẽnte, cinere ruinarum uosmet aspersos tantũ uosipsi cõspicite. Hęc quidẽ tanquam cõsulendo dicit, uerũtamen uerba hæc nõ rationis sunt, sed doloris, qui sæpe rationẽ nõ admittit. Nam quantũcunque dissimulent, lachrymasque teneant captiui, impossibile est ut calamitas eorum aduersarijs maxime uicinis, ut erãt Phylistijm, ignota sit. Nec moratur iudex, scilicet diuinitas, certã de pectore & ore prophetæ dare sententiã, quæ hoc modo denotatur

Esa.20
Thren.4
Lucæ.3
Osee.1
4.Reg.18.
2.Reg.21

Habitatio pulchra, Samaria.

⌊Transite vobis habitatio pulchra confusa ignominia.⌋ Habitationẽ pulchrã, Samariã appellat, quippe quæ in pulcherrimo atq; uberrimo Iudææ loco sita est. Dixit ergo ad eã: O tu q̃ habitas in regione uberrima, q̃ cõfusa es ignominia, transi, & in captiuitatẽ ducere, iudiciũ portans ignominiæ tuæ, cõfestimq́; ad nos cõuertitur & dicit: ⌊Nõ est egressa que habitat in exitu:⌋ Quod utrũ de eadẽ habitatiõe pulchra.i. de Samaria, an certe de Hierusalẽ dicat, de qua uersu sequẽti manifeste loquitur, incertũ est. Sed si de Samaria dicitur, hic sensus est: Nõ est egressa q̃ habitat in exitu.i. in ipsis Assyriæ captiuitatis foribus sita est. Et statim ut mota fuerit de finibus suis, hostilẽ terrã ingredit. Verũ quãtũcunq; uicina sit nõ satis liquet, qũo ipsa q̃ trãsire iubetur, & transit congrue dicatur, φ nõ egressa sit. Si aũt de Hierusalẽ hoc dictũ placet intelligi, sensus iste est. Vos trãsite iã habitatores habitationis pulchræ, sc; Samariæ, Hierl'm aũt hac uice nõ egreditur, q̃ tñ habitat in exitu.i. cuius egressio siue transmigratio iã quidẽ paratur, sed paululũ differtur, uc; Ezechia, simulq́; Esaia propheta, deo supplicãtib⁹, suisq; precibus eã retinẽtibus, dictũ q́; est hoc scdm similitudinẽ alicuius egressuri, iãq; in ostio stantis, cuius egressio certa quidẽ est, sed retardatur aliquibus ex causis. Clarũ hoc est respicienti, φ tũc quidẽ Hierusalẽ liberata est de manu Assyriorũ qui decẽ tribus captiuauerãt, sed postmodũ Chaldæis tradita, & in Babylonẽ ducta est. De qua uc; Hierusalẽ protinus sequitur. ⌊Planctũ vicina domus accipiet a vobis que stetit sibimet, q; infirmata est in bonũ, que habitat in amaritudinibus, q; descẽdit malũ a domino in portã Hierusalẽ, tumultus quadrige stuporis habitãtis Lachis:⌋ Nã illa q̃ interim stetit sibimet Hierusalẽ est, q̃ (ut iã diximus) tũc egressa nõ est, domus aũt uicina, imò cognata eius Israel erat.i. decem tribus, cuius planctũ accepit à uobis ò habitatio pulchra, cui dictũ est. Transite uobis.i. abite captiui. Accepit (inq̃) planctũ, & ad suũ traxit instrumentũ ut infirmaretur.i. coram deo humiliaretur, & iccirco stetit, qa infirmata est in bonũ q̃ habitat in amaritudinibus. Quã infirmitatẽ bono ipsius habitã, & has amaritudies eius scriptura libri Regũ, siue Esaiæ pphetæ manifeste testãtur. Cũ eñ trãslatis decẽ tribubus, Sennacherib rex Assyriorũ ascendisset sup oẽs ciuitates Iuda munitas, & cepisset eas, misissetq́; Rapsacen de Lachis in Hierusalẽ ad blasphemãdũ deũ uiuentẽ, & exprobrãdũ clamosis uocibus. Audiẽs Ezechias per nuncios ingredientes ad se scissis uestibus, scidit & ipse uestimẽta sua, & obuolutus est sacco, & intrauit in domũ dñi. Et misit Eliachim, q erat sup domũ, & Sobnã scribã, & seniores de sacerdotibus opertos saccis ad Esaiã filiũ Amos prophetã, & dixerũt ad eũ: Hæc dicit Ezechias. Dies tribulatiõis & correptiõis & blasphemiæ dies hæc: quia uenerũt filij usq; ad partũ, & uirtus nõ est parturienti, &c. Taliter infirmata est, & adeo habitauit in amaritudinibus, ut assimilaretur parienti uirtutẽ in partu nõ habẽti pro eo, quia descendit malũ à dño in portã ipsius Hierusalẽ. Et tumultus quadrigæ stuporis habitanti Lachis, quæ ciuitas erat in tribu Iuda, quã & cœperat Sẽnacherib, unde & seruos suos misit ad Ezechiã, cuius quadrigæ tã multæ erant, ut recte dicantur, quadrigæ stuporis. Malũ illud à dño descendisse dicit: quia uc; non uenisset Sennacherib, nisi iudicio ul' permissione domini. Quod ipse quoq; scire gestiens, eademq́; scientia nimiũ abutens, non parũ de suo mẽdacitér adiecit: Dixit eñ: Nunquid sine domini uoluntate ascendi ad locũ istũ, ut demolirer eũ. Dñs dixit mihi: Ascende ad terrã hanc, & demolire eã. Descẽdisse aũt illud malum in portã Hierusalẽ congrue dicit, quia nuncij Sennacherib per quos talia mandauerat, uenientes Hierusalẽ steterunt iuxta aquæ ductũ, piscinæ superioris, quæ est in uia agri fullonis, uocaueruntq; regẽ. Egressus est aũt ad eos Eliachim filius Helchiæ præpositus domus, & Sobnas scriba, & Ioæ filius Asaph à commentarijs. Sed non est egressa (inqt hic propheta) quæ habitat in exitu, subauditur, quamuis clamaret Rabsaces. Hæc dicit rex magnus rex Assyriorum, facite mecũ quod uobis est utile, facite mecum benedictionẽ, & egrediemini ad me, &c. Habitat quidẽ in exitu (ut iã dictũ est) quia uicina erat Babylonia captiuitas, sed tunc egressa non est, nec ipse ingredi permissus est, dicẽte dño per Esaiã. Nõ ingredietur urbẽ hanc, nec mittet in eã sagittã, nec occupabit eã clypeus, non circundabit eã munitio, &c. Sequitur. ⌊Principiũ peccati est filie Syon, q; inuenta sunt in te scelera Israel. Propterea dabit emissarios super hereditatem Geth, domum mendacij in deceptionem regibus Israel. Adhuc heredem adducam tibi, que habitas in

4. Regũ. 19. Esai, 37

Hierusalẽ infirmata in bonũ.

Lachis

Ubi supra

tas in Maresa, vsq; Adollam veniet gloria Israel.⌋ Nomina hæc sunt ciuitatum in tribu Iuda: Lachis, Maresa, & Adolla. Porrò, Geth Palestinæ (ut iã dictũ est) urbis uocabulum est. Veruntamen totus hic locus obscurus est, propterea, quia nihil re℞ gestarũ ex eis scriptura refert in illo aduentũ Assyrio℞, nisi quod cũ cæteris urbibus cõmune est, quia ascendit rex Assyrio℞ ad uniuersas ciuitates Iuda munitas, & cœpit eas, excepto ꝙ de Lachis Rapsacen misisse legitur in Hierusalẽ ad regẽ Ezechiã, cũ manu graui. Itaq; quicq; nihil suffragatur de scripturis, ꝙ locũ hũc splendidiorẽ reddere possit, nihil est amplius qđ lector exigere possit, q̃ ipsa beati Hieronimi dicta dubie pertractãtis, & quasi nauicula, ut fatetur ipse, inter saxa, & acutissimos scopulos pro posse regentis. Venient igitur (inqt) ò Lachis urbs idolis dedita, & ad te quadrigæ & equites Assyriorum, quia & in te inuenta sunt scelera Israel, & tu fuisti principium Idololatriæ in Iuda. Per te eñ quasi per portã impietas decem tribuũ migrauit Hierusalem. Non solum aũt per Lachis tumultus ueniet quadrigę, sed & super Geth metropolim Palestinæ (de qua supra dixerã) in Geth nolite annunciare. Mittet eñ Assyrios latrunculos suos, quos uocat emissarios, & possidebit domũ Idololatriæ urbẽq; mẽdacij, quæ in supplantationẽ fuit regibus Israel. Quod aũt sequitur. Adhuc hæredẽ adducã tibi, quæ habitas in Maresa, pulchre allusit ad nomẽ. Quia eñ Maresa hæreditas dicitur, aduentũ in eã hostiũ pro hæredibus appellauit, & usq; Adollã urbẽ Iudæ ueniet Maresa, i. hæreditas, quæ gloriosa est in urbibus Israel, ut ubi dicitur, gloriæ, genitiuus casus sit numeri singularis huius gloriæ, & nõ ntũs pluralis hæ gloriæ. Vel certe ita intelligamus: Captiuitas Israel quæ euenit Lachis, & Geth, & Maresa, usq; Adollam quoq; ueniet expressiusq; legendum est gloria Israel, ut per antiphrasin ignominia uel uastitas sentiatur. Nunc idẽ quod pauloante dixerat, transite uobis, habitatio pulchra cõfusa ignominia uerbis alijs rursus edicit. ⌊Decaluare & tõdere super filios delitiarũ tuarũ, dilata caluitiũ tuũ sicut aquila, quoniã captiui ducti sunt ex te.⌋ Et illic transire cũ dicit, hoc est sine dubio trãsibitis, & hic, decaluare & tõdere, & dilata caluitiũ tuũ, idẽ est ac si dicat: Decaluaberis & tõdeberis, & caluitiũ tuũ dilatabis. Verũtñ cũ dicit: sicut aquila breuiter alios pro alijs filijs restituendos significat, ut uel ipse propheta, uel quilibet alius spũaliter intelligens, in ipsa, ꝑ qua dolere poterat decaluatiõe & tonsione Israelis consolatione nõ careat. Qũo eñ uel ad quod decaluatur, siue caluitiũ dilatat aquila? Nimi℞ certo tempore cũ senuerit, ueteres pennas amittit, & remanet in plumis, sed nouis renascentibus, ipsa iuuenescit. Vnde & Psalmista, Renouabitur (ait) sicut aquilæ iuuentus tua. Ergo spũs illud propheticus mystice innuit, qđ pro filijs delitia℞, i. pro filijs carnalis Israel, qui & à fide exciderũt & de terra sua captiui mox traducendi erant, alij nõ filij carnis, sed filij promissionis, & fidei subrogandi forent, atq; ita rursus iuuenescens Israel tanq̃ aquila renouata, plumis ac pennis floridis ornata in cœlũ uolaret, qđ nũc fit, & usq; in finẽ seculi fieri nõ desinit, renascẽtibus ex omnibus gẽtibus fidelibus, tanq̃ nouis plumis, & carnalibus filijs tanq̃ ueteribus plumis in oẽs gentes ꝑpetua captiuitate dispersis, Sequitur. ⌊Væ qui cogitatis inutile, & operamini malum in cubilibus vestris. In luce matutina faciunt illud, quoniã cõtra dñm est manus eo℞. Et cõcupierũt agros & violẽter tulerũt, domosq; rapuerunt, & calumniabantur vi℞ & domum ei⁹, vi℞ & hereditatẽ ei⁹. Jccirco hec dicit dñs: Ecce ego cogito super familiã istã malum, vnde nõ auferetis colla vestra, & nõ ambulabitis superbi qm̃ tempus pessimum est.⌋ Hactenus dixerat, ꝙ propter scelus Iacob, & propter pctã domus Israel tradẽda esset Samaria, malũq; descensurũ à dño in portã Hierusalẽ, & oẽs populos terrãq; & plenitudinẽ eius scire optauerat iustitiã dñi, sic in populũ quodã suũ uindicantis, sed nõ dixerit modũ sceleris siue peccato℞, i. utrũ taliter peccassent, ut irã tantam merito sustinere deberent. Vt ergo amplius iustitia dei manifestetur, & ipsi esse inexcusabiles cognoscantur: Væ (inquit) qui cogitatis inutile, & operamini malũ in cubilib⁹, uestris, statimq; ad auditores conuersus, in luce ait matutina faciunt illud, quoniam contra dominũ est manus eo℞, & c. Modum peccati illo℞ in eo maxime exprimit quod ait: In luce matutina faciunt illud, quoniã contra dominũ est manus eo℞. Quid enim est in luce matutina, nisi ac si dicat: nõ in ignorantia? Et quid est, quoniam contra dominum manus eo℞ nisi ac si dicat: non ex infirmitate, sed ex superbia, uel (sicut Psalmista dicit) quasi ex adipe

Caluitiũ aq̃le

Psal. 102.

CAP. II.

pro-

prodijt iniquitas eorum. Hic nanque modus peccati est deterrimus, cũ quis nõ per ignorantiã, nõ per infirmitatẽ, sed scienter per superbiã peccare cognoscitur. Deniq; si per ignorantiã quis peccat, si per infirmitatẽ delinquit, adhuc uenia proxima est illi. Vnde Psalmista firmiter tenẽs anchorã spei: Delicta (inqt) iuuẽtutis meæ, & ignorãtias meas ne memineris. Iuuẽtutẽ pro infirmitate posuit, qa ucz iuuẽtus ipsa magna carnis infirmitas est. Porrò peccator superbus dñm exacerbat, & dñs (sicut ait idẽ) scdm multitudinẽ iræ suæ nõ quæret, i. pereũtem nõ requiret, ueniam illi non offert, quia multum iratus est. Væ igitur tibi ò Hieroboã, de cuius peccatis nunc maxime agitur, ubi præmissum est, in scelere Iacob omne istud & in peccatis domus Israel. Tu enim peccare fecisti Israel, & iccirco tu solus sufficis, ut (exempli gratia) uenias ad mediũ pro omnibus, quibusuè minatur, quia cogitant inutile, & operantur malum in cubilibus suis, in luce matutina, id est, scienter uel cũ consilio & quasi sapienter faciunt illud, qm̃ contra dominũ est manus eorum. De te nanque sic manifeste scriptura testatur. Dixitq; Hieroboam in corde suo: Nunc reuertetur regnũ ad domũ Dauid, si ascenderit populus iste ut faciat sacrificia in domo dñi in Hierusalẽ, & cõuertetur cor populi huius ad dñm suũ Roboã regẽ Iuda, interficientq; me & reuertẽtur ad eũ. Et excogitato cõsilio fecit duos uitulos aureos, & dixit eis: Nolite ultra ascẽdere in Hierusalẽ. Ecce dij tui Israel q̃ eduxerũt te de terra Aegypti. Hoc inutile cogitasti: inutile (inquã) qa non profuit tibi, imò pernoxiũ, qa plurimũ nocuit tibi. Nisi enim istud cogitasses, melius & diutius regnare potuisses, qa sic per prophetã dixerat dñs ad te. Si igitur audieris omnia q̃ præcepero tibi & ambulaueris in uijs meis, & ero tecũ, & ædificabo tibi domũ fidelẽ, quã ædificaui Dauid, & tradã tibi Israel. Quia uero cogitasti hoc, nõ solũ cogitando, & faciendo, nõ confirmasti regnũ tibi, uerũetiã nimis infeliciter te & thronũ tuũ deturbasti, scdm uerba eiusdẽ domini per eundem prophetã dicẽtis, quia sic fecisti: Ecce ego inducã mala super domũ Hieroboã & percutiam de Hieroboam mingentem ad parietẽ, & clausum, & nouissimũ in Israhel, & mundabo reliquias domus Hieroboam, sicut mundari solet fimus usq; ad purũ. Qui mortui fuerint de Hieroboã in ciuitate, comedent eos canes, qui autem mortui fuerint in agro uorabũt eos aues cœli, quia dñs locutus est. Ergo nimis inutile fuit qđ cogitasti, & iccirco omniũ illorum exemplũ merito fieri debuisti, qui similiter inutile cogitant & operantur malũ in cubilibus suis. Qui nã sunt illi? Nimirum omnes qui eiusmodi sunt, ut non ab aliquo inducantur, sed proprio de corde malũ confingunt, & adinueniunt de semetipsis, utpote maliciosi, quod te fecisse scriptura manifeste redarguit dũ dicit: Dixitq; Hieroboam in corde suo, &c. Vnde & alius propheta cũ de uitulo tuo loqueretur: Ex Israel (inquit) ipse est, artifex fecit illũ. Tu es ille artifex notissimus inter omnes artifices, qui malum operantur uel operati sunt in cubilibus suis, i. adinuenerunt de cordibus suis, qui in luce matutina, i. cum deliberatione non ignoranter, sed scienter (ut iam dictũ est) faciunt illud, quod ex eo maxime probatur, qm̃ contra dominũ est manus eorum, id est, quoniã peccatũ suum, dũ redarguuntur, fortiter defendunt quod fecisti tu, qui redargutus per prophetam extendisti manũ tuã contra dominũ, sicut scriptũ est. Cumq; audisset rex sermonẽ hominis dei, quem inclamauerat contra altare in Bethel, extendit manum suam de altari dicens: Apprehendite eum, & exaruit manus eius, quã extenderat contra eũ, nec ualuit retrahere eã ad se. ¶ Huiusmodi ut contra dominũ, ita & contra fratres & proximos, quibus præualent impie fortes, & fortiter impij sunt. Vnde & protinus subiungit. Et concupierunt agros, & uiolenter tulerunt domosq; rapuerunt, & calumniabantur uirum & domum eius, uirũ & hæreditatẽ eius. Taliũ quoq; quod uæ illis sit, unus pro exemplo satis est, uidelicet Achab rex Israel, qui concupiuit uineã Naboth, & quia noluit eam dare, calumniatus est cũ uxore sua uirum eundem & hæreditatem eius. Calumnia fuit eiusmodi: Sumite (inquit) duos uiros filios Belial contra eum, & falsum testimoniũ dicant. Benedixit Naboth deũ & regem, & ducite eũ & lapidate, sicq; moriatur, & ita factũ est. Talia fuerunt scelera Iacob, & talia peccata domus Israel, cuius inter reges isti duo Hieroboã & Achab, cũ uxore sua Iezabel notissimi in sceleribus sunt, quorum à peccatis neq; reges neq; populares recesserũt, imò usq; adeo tandẽ in peius progressi sunt, ut cõtra ipsum dñm Christũ cogitarẽt inutile, & operarentur malũ, ita uirum eiusmodi calumniarentur & hæreditatem eius, dicentes cum uidissent eum: Hic est hæres,

Psal. 24 | Væ tibi Hieroboam. | 3. Reg. 12. | Maliciosi | Violẽtia regũ Israel cõtra proximos suos. | Mat. 21.

Occidamus eum, & nostra erit hæreditas. Væ igitur illis. Nam iccirco hæc dicit dominus.
Ecce cogito super familiam istam malum, unde non auferetis colla uestra, & non ambula-
bitis superbi, quoniã tempus pessimũ est. Videmus ita factũ, quia uidelicet decẽ tribus iu-
gũ Assyriæ potestatis subierunt, de quo auferre colla sua, nec potuerunt nec possunt, tribus
autẽ Iuda in Babylonẽ ducta, rursus quidẽ de illa captiuitate collũ suũ abstulit, sed rursum
captiuantibus Romanis collum suũ iã erigere uel superbi ambulare nõ possunt, sunt enim
contemptibiles coram omnibus hominibus, tempusq; passionũ est illis, maxime pro ciuita
te qua sunt excæcati. Sequitur. In die illa sumetur super vos parabola, & cãtabitur
canticũ cũ suauitate dicentiũ: De populatione vastati sumus. pars populi mei cõ-
mutata est. Quõ recedit a me, cũ reuertatur, qui regiones nostras diuidat? Pro-
pter hoc non erit tibi mittens funiculum sortis in cetu domini. Sensum scripturarum
sensum uerũ quærere, & indagare cupientes, syluaticarum uenationũ recordamur, quarum in — Exẽplũ à canibus uenaticis.
usu quinã canes ueraciter uenatici sint cõprobantur. Nã qui eius naturæ, uel sagacitatis nõ
sunt, ut uenationis infatigabili dilectione trahantur, mox ut spinetis, aut paludibus, aut sco-
pulis, uel rupibus offensi fuerint, fugientẽ capreã aut hinnulũ ceruorum segnes obliuiscuntur
& ad domestica cubilia uacui reuertũtur. Qui aũt canes ingenui uel naturalit sunt uenatici,
nullius difficultatis offensiõe superantur, sed eunt pniciter p aspera, p inuia, q̃ semel aspecte
uenationis delectabili odore trahuntur, quasi morituri nisi capiant, miserabiliter gemebun-
di nisi apprehendãt. Si canes dñi sumus, sensus ueritatis in sanctarum scripturarum sylua densissi
ma uenatio nobis est. Currimus ut cõprehendamus, & tunc læti sumus, tũc coram illo læta
ri gestimus, si inter oẽs literæ difficultates pseueranter intẽti, sensum bonũ & utilẽ, q lecto-
rẽ ædificat, & uelut conuiuam oblectet reportamus, Capitulum præsens secundũ saltuum
iam dictã similitudinem, difficile est adeo, ut propter difficultatem eius dicat beatus Hiero- — Difficultas huius capituli.
nymus, & studiosus sensuum tractator, & fidelis literæ interpres. Si quis aũt in lege domini
die ac nocte meditatus, maius habuit studiũ, maius ingeniũ, ocium, gratiamq; & potest de
præsenti capitulo probabilius aliquid dicere, nõ sperno, non inuideo, quin potius cupio ab
eo discere quod ignoro, & libenter me discipulum profitebor, dũmodo doceat, & non de-
trahat. Nihil eñ tam facile, q̃ ociosum & dormientem de aliorum labore, & uigiliis disputare
Hæc ille pro difficultate dixit præsentis capituli quo sic per hũc prophetam, dictum est. In
die illa sumetur super uos parabola, & cantabitur canticum cum suauitate dicentiũ. De po — Cãtica Iudæorum in luctum uersa.
pulatione uastati sumus, &c. ut supra. Reddiderat autem hunc sensum. Sicut enim mala o
perati sunt contra dominum, sic mala captiuitatis perpetua sustinebũt, & in tantam ueniẽt
angustiam, ut omnia eorum cantica, & psalmi uertantur in luctum, nihilq; aliud nouerit lo
qui populus, nisi hoc depopulatione uastati sumus, siue miseria miseri facti sumus. Terram
quippe repromissionis, quæ prius duabus & semis tribubus sorte diuisa fuerat, trans Iorda-
nem Moysen mittente funiculum, & postea ab Iesu Naue tribubus reliquis dispertita. Hæc — Iosue.14
gentibus Romano mensore diuisa est. Et nemo fuit qui prohiberet, quin potius cum uni-
uersas obtineant nationes, nullus est in Iudæis qui antiquum pristina libertate possideat sta
tum. Hæc ergo cum dicit, & cum plura similia diuersis in locis, hiantem atq; latrantem ca-
nem auditorem reddit, ut sicut in plerisq; sic & in præsenti loco seipsum adhuc subesse sen-
tiens, quantumuis fugientem uelut capream aut ceruorum hinnulum nõ cesset insequi. ¶ Di
cimus itaq; quia dies illa, siue tẽpus pessimũ, in quo parabolã super illos sumendã, cãticũq;
cũ suauitate cantandũ pdixit, tempus præsens est. Nũc eñ super illos parabolã sumpsimus
ue ex quo Apostolus sic præscripsit ut diceret. Hæc aũt omnia in figura contingebant il-
lis. Nimirum quod & corpora illorũ in deserto prostrata sunt, qui rubrum mare transierãt
& in Mose baptizati fuerãt in nube & in mari, & illud quod decem tribus à domo Dauid
scissæ sunt, & in Assyrios captiuate abierunt, & illud quod Hierusalem ciuitas sancta Chal-
daico igne cõflagrata est, & Iuda in Babylonẽ transmigrauit, parabola magna, parabola su
per oẽs illos sumpta nobis est. ¶ Deniq; scdm horum similitudinẽ damna ecclesiæ, quæ de
multitudine credentiũ, siue nomine tenus Christianorum frequenter acciderunt, mater eccle
sia considerat, & ad correctionẽ siue ad cõsolationẽ filiorum parabolas eiusmodi sæpius re
citat, siue cũ falsi fratres qui eandem profiteri fidem uidẽtur, propter malos mores æternæ
promissionis

Vituli aurei hæreticorum. promissionis terra indigni æstimantur, quasi in deserto prosternũtur, siue cũ manifeste hæretici fidei ueritatẽ abdicantes, ueraciter sese scindunt à domo Dauid, & impiorum dogmatũ uitulos fabricantur, quasi aureo fulgore nitidi sermonis, ad simplices decipiẽdos semper intenti. Quid de Babylonica captiuitate dicã? Nunquid solũmodo parabola nobis est, & non etiam suaue canticũ? Deniq; quoties cantamus: Super flumina Babylonis illic sedimus & fleuimus, dũ recordaremur tui Syon, &c. cãticũ cantatur super illos sumptũ, & nobis congruũ, qui reuelatos in Christo habẽtes oculos in illa captiuitate, q̃ tũc per Nabuchodonosor uni populo accidit, uniuersalẽ intelligimus captiuitatẽ humani generisq̃ per diabolũ euenit in transgressione primi hominis. Et taliter cãtare, est dicere, depopulatiõe uastati sumus, qđ uerũ est, ita ut etiã ueraciter dicamus: morte mortui sumus. Nã in Adam omẽs moriuntur

Pars populi mei commutata est. ¶ Quod aũt subiungitur: pars populi mei cõmutata est, propius ad quempiã de gente illa electũ & sanctũ, uerbi gratia, ad Apostolũ pertinet, cuius populus scđm carnem Iudaicus populus est. Nã illius populi sui quæ pars fuerit, exprimit his uerbis: Quorum adoptio est filiorum, & gloria, & testamentũ, & legislatio, & obsequiũ, & promissa: quorum patres, & ex quibus Christus scđm carnẽ, qui est super omnia deus benedictus in secula, Amen. Dicat ergo, siue idẽ Apostolus, siue quilibet alius ex illo populo sctũs & uerus, pars populi mei cõmutata, id est, tota dignitas Iudæis ablata, & gentibus data est. Quod dũ dicitur, & fit, sumitur super eos etiã in illa parabola, de duobus fratribus, Iacob & Esau, quia uidelicet secũdũ rem illorum corporaliter gestam, fit hoc spirituale mysteriũ, dũ spũalia primogenita Iudæorum commutata, id est, supplantatori populo gentiũ data sunt. Nimirum talis assumptio parabolæ uel cantici, digna est p̄senti, p̄conio spũs prophetici, quia magna est, & ad illã p̄tinet assumptionẽ, de qua cũ loq̃retur Apostolus: Quæ (inquit) assumptio, nisi uita ex mortuis? Dicit

Rom. 11. aũt huiusmodi parabola cũ suauitate dicentiũ: Vere nãq; suaue est hm̃oi cãticũ, eis dũtaxat q dicũt, & dicere sciũt: Nã ecõtra illis sup quos dicitur, scđm eiusmodi parabolã, nimis amarũ est tormẽtũ. Vbi aũt dicitur: cõmutata est pars populi mei, ut seq̃ns uersiculus cohæreat, subaudiendũ est eiulãtis, atq; dicẽtis: Qũo recedet à me, cũ reuertatur q regiones nr̃as diuidat? Sicut em̃ prædictus Esau, magno clamore irrugiens, & eiulato magno flens: iuste (inquit) uocatũ ẽ nomẽ ei⁹ Iacob, supplãtauit em̃ me en altera uice: priogenita mea ante tulit, & nũc scđo subripuit bñdictionẽ meã. Sic populus Iudaicus credẽtẽ ex gẽtibus populũ, iã altera uice cõtra se reuersum eẽ, & nõ desistere, uidẽs dolet & torquet, dicitq;: Qũo recedet à me cũ reuertat̃ q regiõẽs nr̃as diuidat? Regiões nãq; Iudæorum in eo reuertentes diuidim⁹, q̃ gustata dulcedine primogenitorum q̃ añ tulim⁹. i. p̄dicatiõe euãgelij, quã suscepim⁹, iterum succingimur, & oẽs scripturas eorum; legẽ & prophetas, & psalmos inuadim⁹, Christo regiões istas metiẽte ac diuidẽte. i. sensum nobis apiente, ut intelligam⁹, optaret nos Iudæus recedere saltẽ cõtentos primogenitis. i. uerbo euãgelij, qđ oportebat illũ primũ loqui, sed nõ desistimus, nisi oẽs (ut iã dictũ est) scripturas rapiẽtes, spoliatos illos, & ab omni ueritate nudos esse oñdamus. Cũ igitur scđm eiusmodi parabolã popul⁹ iste fit Esau, q & añ primogenita & scđo uniuersas æternæ bñdictionis regiões p̄didit, recte mox dicitur illi: Propter hoc nõ erit tibi mittẽs funiculũ sortis in cetu dñi. Et est sensus. Qm̃ tu ò popule carnalis, q te semen Iacob estimas, talis effect⁹ es, ut recte de te talis parabola sumpta sit, & cãticũ q̃ decãtaris, q̃ sis Esau, q̃ sit multitudo incredula, q̃ q̃uis mare trãsierit, p̄strata est in deserto, nec terrã promissionis intrauit, q̃ sis illa turba, q̃ scidit se à domo Dauid, & uitulos aureos fecit, propter hoc nullus de tuo cetu cõputabitur inter eos, q uocati sunt à dño ut promissionẽ accipiant æternæ hæreditatis. Sequitur. ¶ Ne loquamini loquentes, nõ stillabit super istos, nõ cõprehẽdet cõfusio, dicit dñs domus Jacob. Nunquid abbreuiatus est spũs dñi aut tales sunt cogitationes eius? Ordo uerborum est. O domus Iacob, dñs dicit: Ne loquamini loquẽtes, nõ stillabit sup istos, nõ cõprehẽdet eos cõfusio. Ne loq̃mini loquentes, nũqd abbreuiatus est spũs dñi, aut tales sunt cogitatiões. ¶ Porro, q sensus sit q̃tidiano experimẽto ferẽ p̄doceri possumus. Quoties nãq; illis loq̃mur dicẽtes: cõdemnari oẽm hominẽ

Responsiones Iudæorum cõtra nos.

Iohan. 3. in Christũ nõ credẽtẽ, nec Iudæũ p̄tinere ad salutẽ Chr̃o incredulũ, iuxta illud: q aũt incredulus est filio, nõ uidebit uitã, sed ira dei manet in eo, quãto magis q̃q; de scripturis antiquoribus istud comprobari nitimur, Tãto bellicosius scutũ cõtra arripiũt, scutũ cordis sibi faciũt magnitu-

magnitudinem patrum suorum, dicentes, impossibile esse, ut condẽnetur genus illorum, & istud quoque dicunt: Nunquid mẽdax est deus, aut mutabilis est deus? Nũquid sicut homo diuersis uoluntatibus uariatur, ut olim circucisionẽ, nunc aũt baptismũ subire debeamus, ut olim firmauerit nobiscũ pactũ & cum patribus nostris, & nunc ad inimicitias conuersus sit? Nimirum sicut nunc de iudicio futuro, ita & tũc quando prænũciabãt Prophetæ aduẽtum Assyriorum, siue Chaldæorum, & in captiuitatem iturum eẽ propter peccata populũ illũ, totum quod dicebatur repellebant, & incredibile esse uolebant, impossibile esse decertabãt taliter derelinqui, q sanctũ populũ, & sanctã progeniẽ patrũ sanctorũ, locum sanctũ, templũ pulchrũ & gloriosum. Dicebant ergo scdm uerba hæc: nõ stillabit super istos, & non comprehendet eos cõfusio. Nũqd abbreuiatus est spũs dñi, aut tales sunt cogitatões eius? dicebãt (inquam) mendaces & blasphemos esse Prophetas, imo nec prophetas sed audaces dici debere Sycophãtas, q auderẽt dicere, qđ stillare deberet ira de cœlo sup Abrahæ filios, sup genus Isaac, ac super stirpẽ Iacob, qđ gentẽ sic magnificatã & honoratã comprehẽderet cõfusio, quod tam breuis diceretur esse spiritus dñi, ut tam cito pœniteret eum super bonis quæ promiserat illis, & quod tales, id est, tam mutabiles diceretur habere cogitatiões deus, qui est incommutabilis. Siqdem aiebant, homines isti nõ quierunt pacem populi hui⁹, sed malũ. Hæc ergo intuẽs Propheta, imò per Prophetã dñs, ne inqt loquamini, loquẽtes uerba huiuscemõi. Quid eñ? ⌊Nonne uerba mea bona sunt, cum eo qui recte graditur? Et ecõtrario, populus meus in aduersarium consurrexit.⌋ Ac si dicat: Vt quid talia loquimini, & quasi pro me æmulamini, declamãdo quod ego sim deus fidelis, deus patiẽs & longanimis, quod nõ essem, si stillaret à me malũ sup uos, si comprehẽderet uos confusio? Nonne et cũ istud uobis fecero, nihilominus uerba mea, cũ quo esse debent, cũ eo sunt bona & prospera. Et quis ille est, nisi is q recte graditur? Nimirũ econtrario debẽt esse dura, & aduersa cum eo qui nõ recte graditur, qui in cõtrariũ cõsurrexit, quod fecit populus meus. Consulite ipsam, quẽ suscepistis legẽ, & ipsa respondebit uobis quales inter me & uos cõditiones fuerint. Exempli gratia: Custodi ergo præcepta, & cerimonias, atque iudicia, quę ego mando tibi hodie ut facias. Si custodieris & feceris ea, custodiet dñs deus tibi pactũ & misericordiã quã iurauit patribus tuis: En (inquit) propono in cõspectu uestro hodie benedictionẽ & maledictionẽ, benedictionẽ si obedieritis mãdatis dñi dei uestri: maledictionẽ, si nõ audieritis mãdata dñi dei uestri. Ecce aũt populus meus mandata mea nõ custodiuit, sed in cõtrariũ consurrexit. Nunc ergo exigere potest aut debet, ut cum eo uerba mea bona sint, ut esse debent cum eo q recte graditur, & nõ potius maledictionẽ subire, sicut in conditionalis legis decreto continetur? Ad hæc tanquam si quęreret populus in quo mandatis dñi nõ obedierit, sed potius in aduersariũ cõsurrexit, protinus subsequitur, & dicit: ⌊Desuper tunicam pallium sustulistis, & eos qui transibãt simpliciter, conuertistis in bellum. Mulieres populi mei eiecistis de domo deliciarum suarum, a paruulis earum tulistis laudem meam in perpetuum: Surgite & ite, quia non habetis hic requiem. Propter immunditiam eius corrumpetur putredine pessima.⌋ Causas reddidit, ex quibus cõuincitur populus, quod in aduersariũ cõsurrexerit. Oportebat aũt causas esse uniuersales. i. ad uniuersum populum pertinẽtes, qm̃ nõ de uno homine, quod in aduersariũ cõsurrexerit, sed de uniuerso populo dictũ est, per apostrophen ad uniuersum populũ desuper tunicã palliũ sustulistis, & cætera oĩa uerbis præteriti tẽporis, quod nõ uideret adeo esse conueniẽs, si tantũmodo de quotidianis loqueretur iniurijs siue rapinis. Igitur ubi quando & quõ populus dñi ita in aduersariũ cõsurrexerit, ut desuper tunicã palliũ sustulerit, & cætera hæc faceret de sanctæ scripturæ rationibus proferendũ est, & nihilominus quis ille fuerit cuius desuper tunicã palliũ sustulerunt. ¶ Hoc facere cupientes, primũ quærim⁹ quid rationis fuerit, quod Achias Propheta loquẽs cũ Hieroboã in sermone dñi de regno, pallio nouo quo idut⁹ erat, rem ipsam taliter significauit, ut scinderet illud in duodecim partes: tolle (inqt) tibi decẽ scissuras. Hæc eñ dicit dñs deus Israel: Ecce ego scindã Regnũ Salomonis de manu eius, & dabo tibi decem tribus. Profecto p palliũ suũ regnũ Israel satis manifeste significauit, atque idcirco factũ illud hic in præsenti loco cũ dicitur, desup tunicã palliũ sustulistis, nos animaduertere facit, quia cœlestis gratia puero suo Dauid, quasi palliũ supp tunicã dederat Israel & Iudã ut sup

Deut. 7

Ibidem. 11

3. Reg. 11.

Tunica, regnũ Iuda, Pallium, regnũ Israel.

2.Reg.15 utrūq; regnaret. Prius quasi tunica induerat illum, quando regnum dedit ei primum super Iudam solū. Septem quippe annis regnauit in Hebrō sup domū Iuda, priusq̄ regnaret super oēm Israel. Quando uero uenerūt uniuersæ tribus ad Dauid in Hebron, & unxerunt eum regē sup se, cum iam septē annis (ut diximus) regnasset sup domū Iuda, tunc dn̄s eidem Dauid, sup tunicā palliū quoq; addidit. Et congrue sicut per Israelē palliū, sic & per tunicā domus Iuda intelligitur: quia uidelicet sicut tunica propius hæret corpori q̄ palliū, sic tribus Iuda ꝓpinquior q̄ cæteræ trib⁹ fuit ipsi Dauid, nā ipse ex illa tribu extitit. Igitur o popule me⁹ si quæritis cur dixerim, & econtrario populus meus in aduersariū consurrexit, ecce dico uobis: quia desup tunicā palliū sustulistis. i. uosmetipsos semini Dauid ademistis, uos ipsæ decē tribus ab ipō recessistis, ut à me quoq; recederitis sicut & fecistis. Nam relicto altari & templo meo, spretis ꝓmissionibus seminis quod est Christus, quæ dictæ sunt ad Dauid, uitulos aureos: quos fecit Hieroboam, coluistis, & colere nō destitistis: Hoc agentes siue agere iam dudū intendētes, eos qui transibāt simpliciter cōuertistis in bellū. Qui nam erāt illi? Nimirū ipē Dauid & uiri eius, uiri fortes imò fortissimi, & quantū fortes, tantū simplices. i. bona fide & simplici corde cum deo & hominib⁹ ambulantes. Illos (inquā) conuertistis in bellū, constituentes sup uos regem Absalon aduersus patrem suum, & illo mortuo, rursus sequentes Saba filium Bochri. Iam tūc pene desuper tunicā palliū modo iam dicto, sustulistis: quia uidelicet buccinante Seba & dicente, nō est nobis pars in Dauid, neq; hæreditas in filio Isai, separatus est oīs Israel à Dauid, & ita sine pallio parumper remansit in sola tunica: quia soli adhæserunt ei contribules sui uiri Iuda. Peccauerat nāque in Vriam, & iccirco laborabat, subtrahente dn̄o ad breue tempus pacem uestram, nō tamen auxilij sui gratiam: quia citius illo ꝓpitio, ita recepit pallium sicut & tunicā. i. Israelem sicut & Iudam. At ubi peccauit filius eius Salomon, nō in unū hominē, sicut ipē Dauid in Vriam, sed in ipm deū colendo deos alienos ꝓpter mulierū concupiscentiam, tunc infirmata est domus Dauid, & uos præualuistis tollere illi pallium, nec enim uobis resistere potuit. Quare? A me enim (inquit dn̄s) factum est uerbum hoc, id est, iudiciū hoc uidelicet ut nō posset resistere domus Dauid exigētibus peccatis, ut dimitterem uos secundum desideria cordis uestri. Notanda proprietas dictionis: quia sic est dictum, ut eos qui transibant simpliciter, conuertistis in bellum. Trāsire nāq; sanctoꝝ & electoꝝ est, qui manentem hic ciuitatem non habent, sed futurā inquirūt secundum nomen Hebreoꝝ, de quibus Dauid tam fide q̄ carne ortus est. Hebræi nāq; latine dicuntur transitores. Eiusmodi fuerunt Dauid, & Ezechias, & Iosias, & cætera domus Dauid fidelis, intra quam & domū Hieroboam, sicut scriptura refert, semper bellum fuit. Iuxta quam similitudinē nunc usq; semper bellū est, & erit usq; in finem seculi, inter eos q in præsenti seculo animū figunt, & eas qui ad æterna futuri seculi bona transire satagūt. Igitur & eos, inquit, qui transibant simpliciter conuertistis in bellum, & in illo bello malū obtinuistis triūphū. Quomodo? Mulieres, inquit, populi mei eiecistis de domo deliciaꝝ suaꝝ, & à paruulis earum tulistis laudem meam imperpetuum. Quæ nam erant mulieres populi mei, nisi homines infirmiores in uobis, qui populus meus esse debuistis? Quę autem erat domus deliciaꝝ eiusmodi mulieꝝ, nisi domus mea in Hierusalē, dom⁹ orationis in qua inuocabatur nomen meum. De illa domo uos mulieres illas eiecistis, id est, infirmiores & pauperes, quibus præualuistis, sicut mulieribus solent uiri preualere. Eiecistis inquam, uidelicet tenendo, & teneri cogendo illud edictum Hieroboam: Nolite ultra ascendere in Hierusalē sed ite ad adorandum uitulum usq; in Dan. Ita eijeciēdo mulieres à paruulis eaꝝ tulistis laudem meam imperpetuū, id est, ignorantem & errantem multitudinē, fecistis in malo perseuerare, ut nunq̄ recederent à peccatis Hieroboam. ¶ Notanda hic trina distinctio peccantium, quam in sanctis scripturis adnimaduertere solemus, ita ut eoꝝ qui ꝑ ignorantiā, et eoꝝ qui per infirmitatem, & eoꝝ qui ꝑ superbiam peccant. Nam qui ꝑ supbiā peccāt, ipsi sunt contra quos maxime inuehitur, sic incipiendo, & ecōtrario, populus meus in aduersariū cōsurrexit. Qui autem per infirmitatem peccatis consentiunt ipsi sequenti loco denotātur, dicendo: Mulieres populi mei eiecistis de domo deliciaꝝ suaꝝ. Porro qui per ignorātiam delinquunt, ipsi sunt de qbus ait: A paruulis eaꝝ tulistis laudem meam imperpetuū. Omnes pariter inexcusabiles sunt, & illi fortes uiri simpliciū debellatores, qui fortiter despoliauerūt,

[Marginal notes: Scissio regni ꝓpter peccatū Dauid & Salomonis. — Heb.13 — Reg.12 — Trina distinctio peccantiū]

& ille mulieres quæ cum uiri esse deberēt, effœminatos tali in periculo animos habuerūt, timendo homines plusq̄ deum, & illi paruuli sensu qui scientiā dei non habuerunt, & om̄es pariter una sententia feriuntur, quam protinus depromit, dicens. Surgite, & ite: quia nō habetis hic requiem. Qoud cum dicit: subaudiēdum est illud, quod notissimū est & esse debet, propter peccata Hieroboam, uel quia non recessistis à peccatis Hieroboam qui peccare fecit Israel, ut sequens uersiculus propter immundiciam eius, neq̧ præsens est nominatiuus casus quem requirit, hoc tertiæ personæ uerbum corrumpetur. Nō utiq̧ accidit hoc per imperitiam siue incuriam eloquentis, sed per naturam & seueram indignationem prophetici spiritus infame nomē execrantis, & superfluum esse iudicantis, in libro suo scribere uocabulū, quod toties historia sacra denotauit dicendo de singulis regibus Israel, non recessit à peccatis Hieroboam, qui peccare fecit Israel. Itaq̧ propter immunditiā eius, subauditur Hieroboam quem tu o lector nō ignorare potes: eius, inquàm, qui peccare fecit Israel, putredine pessima corrumpetur, ipse q in immūdicitiā ei⁹ suscepit Israel. Vide ergo ut sanctæ scripturæ sis familiaris ac domesticus, & tunc animaduertis, q̄ familiariter ad te conuersus spūs propheticus q dixerat, fugite & ite: quia non habetis hic requiem, dicit tibi propter immūdiciam Hieroboam corrūpetur Israel putrudine pessima: Quam ꝑpter immūdiciam? Nimirum propter uitulorum cultū, qui magna est immundicitia eius q fecit eos. Si em̄ de uno uitulo quē fecerāt in deserto ueraciter dictū est. Vidēs ergo Moses pplm quod esset nudatꝰ spoliauerat em̄ eū Aaron propter ignorantiā sordis, quanto magis de duobus recte dicitur propter immūditiā eius q illos fecit? Igitur propter immunditiā eius, propter non dn̄os, sed uitulos eius: quia factus est immundus, Israel corrūpetur, nō qualicūq̧, sed pessima putredine. i. nō sola corpoꝝ quæ non imminet captiuitate: sed animaꝝ quoq̧ abiectiōe, & irrecuperabili damnatōe: quia pœnitentiā noluerunt agere His dictis ex imperio dn̄i, statim ex affectu ꝑprio subiūgit: [Utinā nō eēm vir habēs spm̄, & mēdaciū potiꝰ loquerer.] Non em̄ absq̧ dolore, sine misericordia, sine cōpassione circa genus suū esse poterat homo dei, q̄uis cōtra eos inueheretur in sermone dn̄i zelo tam uehementi, sicut nec Aplus cū aduersus idipm̄ genus suū uehemēter, inueheretur, declamādo cæcitatē eius, ita ꝑlocutꝰ est. Veritatē dico in Christo nō mentior, testimonium mihi perhibente conscia mea in spiritu sancto, qm̄ tristitia est mihi magna, & cōtinuus dolor cordi meo. Nam quo pondere statim ibidē subiungit: optabā em̄ ego ipse anathema esse à Christo ꝑ fratribus meis q sunt cognati mei scd̄m carnē meam, qui sunt Israelitæ. Eodē & iste: utinā (inqt) nō eēm uir hn̄s spm̄, & mendaciū potius loquerer. Nempe q facit hoc, anathema est à deo, utpote pseudopropheta loquens de corde suo nō qd̄ deus inspirat: sed qd̄ mēdacij pr̄ diabolus serpēs antiquus insibilat. Ad hæc dn̄s respondet: [Stillabo tibi vinū in ebrietatē. & erit, super quem stillatur populus iste] Ac sic dicat: Non erit ita, ut tu nūc optabas: sed tibi stillabo ut nūc usq̧ stillaui, nō aquā mendacij sicut pseudo prophetis: sed uinū ueritatis sicut uatibus sanctis, & hoc usq̧ inebrietatē, & usq̧ quo tu inebrieris, & tacere nō possis: sed loquaris ex abūdantia cordis, & sup quē stillat uere ꝑphetię pluuia, pplus est iste ꝑ quo tu doles, & quantumuis doleas, iste ē, iste (inquā) putredine pessima, sicut ꝑphetasti, corrūpi habet. Hm̄oi dolor cōsolatione dn̄i dignus est. Seqtur ergo, dicitq̧ & ipsi & ꝑ ipm̄ cæteris humiliū seruorū suorum consolator dn̄s. [Congregatione congregabo Jacob, totum te in vnum conducā, reliquias Israel pariter ponam illum quasi gregem in ouili, quasi pecus in medio caularum, tumultuabuntur a multitudine hominum. Ascendet enim pandens iter ante eos, diuident et transibunt portam, et egredientur ꝑ eā, & transibit rex eorū coram eis: at dominus in capite eorū.] Profecto liquet uerba consolatoria hæc esse, ut nō doleat Iacob siue Israel. i. quicunq̧ de illo Patriarcha sancto scd̄m carnem natus, scd̄m fidē quoq̧ filius eiꝰ, quemadmodū iste Propheta dolens dixerat: utinā mendacium loquerer. i. utinam nequaq̄ scd̄m prophetiam meā tanta Israhelíticæ multitudinis amissio fieret. Vtinā cæcitas in Israel nō contingeret. In eodem istū spūs consolator, in quo & Aplus, q dum loco supra memorato dixisset: quia cæcitas ex parte contigit in Israel: subiunxit, donec plenitudo gentiū intraret, & sic oīs Israel saluus fieret. Illa plenitudo gentiū hic dicitur Iacob. i. supplantator, dicendo congregatione congregabo Iacob, totū est. Nā reliqæ Israel, q̄ ut idē

Immūdicia Israel, vitulorum cultus.
Exo. 32
Rom. 9
Rom. 11.

Apostolus ait: secūdū electionē gratiæ saluæ factæ sunt, manifeste hic sequentibus uerbis exprimuntur, in unū conducā reliquias Israel. Et est sensus: Iacob, id est, supplātatorē ex gē tibus populū cōgregās, & reliquias Israel conducēs, unū efficiā cœtū, ut in unitate sint ha bendo unā fidē, & unū spiritū, ut nulla sit distinctio pro carnis origine, sed omēs tā Iudæi q̄ Græci filij sunt Israel, & filij Abrahæ, & indeferenter reputētur in semine. Hoc est, q̄d ad huc repetens pulchra exornat similitudine. Pariter (inquit) ponā illū quasi gregem in ouili, quasi pecus in medio caularū. Idē uidetur esse quasi gregē in ouili, & quasi pecus in medio caularū, sed nō sine causa repetiuit: quia uidelicet nunc q̄dem est unus grex & unū ouile, sed aliunde grex Iudaici, & aliunde uenit grex gentilis populi. Nam ipse pastor oīm dixit. Et alias oues habeo, quæ nō sunt ex hoc ouili, & illas oportet me adducere, & uocē meā audiēt, & fiet unū ouile & unus pastor. Igitur & reliquias Israel quasi gregē in ouili, & plenitudinē gentiū, quasi pecus in medio caulaꝝ pariter ponā: & pariter (inquā) id est, habētes unā fidē, & unum spūz, ita simpliciter obedientes unicæ regulę ueritatis, sicut mansuetæ oues subditæ sunt pastori. Nec uero parua multitudo erit: sed tumultuabūtur ait à multitudine hoīm, quia uidelicet oues istæ homines sunt, & homines hi tam multi erūt, ut magnū & publicū per orbē terraꝝ faciāt diuinæ laudis tumultū, cū magno tumulto cœlū herbidūq; pascēdo cōpleāt paradisum. Quod cū factū fuerit, nec tu Michea, nec aliquis Prophetaꝝ siue Apostoloꝝ dolorē aut tristitiā habebit de amissione filioꝝ Israel carnaliū. Talis uel tanta cōgregatio, qūo uel per quā facienda foret exponens: ascendit em̄, inquit, pandens iter ante eos, diuident, transibunt portā, & egrediētur per eā transibit rex eoꝝ corā eis, & dn̄s in capite eorum. Iste pandens iter, iste rex & dn̄s transiens corā eis, ipse est, q loco iam prælibato in Euāgelio dicit: Ego sum pastor bonus. Qūo iste ascendit, pandens iter ante eos? Cū, inquit, proprias oues emiserit, ante eas uadit, & oues illū sequūtur: quia sciunt uocē ei⁹. Qūo ante eas, nisi patiendo pro illis, relinquēs exemplū patiendi, & aperiens aditū paradisi? Ascendet ergo, inquit, subauditur in crucem & exaltabitur à terra bonus pastor, ponēdo aīam suā pro ouibus suis, ascendet super occasum. i. super mortē, resurgēdo mortē q̄ppe calcabit, & ascēdet super cęlos cęloꝝ, & sedebit ad dexterā patris, pandēs iter ante eos, uidelicet ut eo perueniat humilitas gregis, quo præcessit celsitudo pastoris. ¶ Sic illo pandēte iter, extunc diuidēt & transibunt portā, & egredientur per eā, illā uidelicet portā, de qua Psalmista. Hæc, inq̄, porta dn̄i, iusti intrabunt per eam: Quæ nā hæc est porta nisi ipsa eadē passio Christi, extra quā nulla est porta, nulla est uia, qua in uitā quis possit ingredi: Portā illā quā fecit in latere crucifixi lancea militis inundationē illam sanguinis & aquæ, quę inde profluxit. diuidēt, ait, & transibunt & egrediētur per eā: nimiꝝ scd̄m diuisionē maris rubri, per quā transierūt filij Israel, merso pharaone cum curribus & equitibus suis. Hanc ita diuidere oportet, ut unum eundemq; Christū, cuius in morte babtizati sumus, deū & hominem credētes, & naturam utrāq; certa discretiōe dinoscētes, impassibilē, q̄dē ex diuinitate: passum aūt semel ex humanitate cōfiteamur firmiterq; teneamus. Ita diuidentibus, & trāseuntibus: trāsibit, inquit, rex eoꝝ coram eis, q̄d iam factum est: trāsiuit em̄ ex hoc mundo ad patrem, & dn̄s in capite eorum: quia uidelicet dn̄s nomen est illi, & ipse caput: ipsi aūt membra sunt, ille rex & isti populus: ille pastor, & isti oues pascuæ eius. De isto transitu atq; egressu per portam hanc, ipse loco iam dicto loquitur: Per me si quis introierit, saluabitur, & ingrediet & egrediet, & pascua inueniet. Ingreditur em̄ quis, dum fidē suscipiendo fit ouis hui⁹ pastoris, & ingredit dū uitā p̄sentē finit, & tūc pascua iuenit uitæ ęternæ, uitę imarcessibilis. Sed & hoc ibidē dicit: Oēs quotquot uenerūt, fures sunt & latrones. Itē, fur nō uenit nisi ut furet, & mactet, et perdat. Hoc est, q̄d Propheta dicturum illum certissime esse sentiens, quasi iamdixerit, protin⁹ ait: Et dixit audite principes Iacob. & duces domus Israel: Nunquid non vestrum est scire iudicium, & odio habetis bonum, & diligitis malum: Qui uiolenter tulistis pelles eorum desuper eis, & carnem eorum desuper ossibus eorum. Qui comederunt carnem populi mei. & pellem eorum desuper excoriauerunt, & ossa eorum confregerunt & conciderunt, sicut in lebete, et quasi carnem in medio olle.] Postq̄ decē tribuum peccata declamauit, et detrimentum carnis Iacob, quod contigit in illis tā anima perditis, q̄ corpore in captiuitatē irreuocabilē abductis, consulatus est ex promissione regis et domi

Iohan. 10

Pandens iter Christus est.

& domini nostri, de quo nobis nũc sermo fuit, rursus ab altero exordio incipiẽs peccata Iudæ & Hierusalem depromit, & pœnam prædicit, quam simili fine concludit, sicut sequens scripturæ series ostendit. Præmisso nãq; propter hoc causa uestri. Sion quasi ager arabitur, & Hierusalem quasi aceruus lapidum erit, protinus de Christo subiungit: Et erit in nouissimo dierũ erit mons domus domini præparatus in uertice montiũ & cętera. Igitur dum præmisso, pariter ponam illum quasi gregem in ouili, & quasi pecus in medio caularũ, dominũ ascendentem & iter pandentem dixisse, & subiungit: Audite principes Iacob, & duces domus Israel, subintelligendum est, falso principes, & falso duces, nam ueraciter fures, & latrones. Nam & illud quod sequitur: nunquid non uestrũ est scire iudicium, qui odio habebetis bonum & diligitis malum, melius daret quanti uel q̃ grauissimi sit ponderis, si ad eiusdem sermonis respiciamus initium, quod tale est. In iudicium ego ueni in hunc mundũ, ut qui non uident, uideant: & qui uident, cæci fiant. Sic incepti sermonis causa erat, q̃d Pharisæi, quos ipse interdum duces cæcos appellauit, illum à natiuitate cæcum, quem ipse illuminauerat propter testimonium ueritatis, foras eiecerãt, & extra synagogam esse fecerant. Cũ ergo sic incepisset, in iudiciũ ego ueni in hunc mundũ, ut qui non uident, uideãt: & qui uident cęci fiant: illis contradicentibus. Nunquid & nos cæci sumus, uerbis subsequentib⁹ dignos esse illos cæcitate comprobauit, & nondum quidem uideri sibimetipsis quod essent cæci, sed mox futurum esse, ut eorũ tanq̃ furum & latronum eruerentur oculi. Sequitur em̃: Amen amen dico uobis, qui non intrat per ostium in ouile ouium: sed ascendit aliunde, ille fur est & latro & cætera. Igitur o falsi principes, & falci duces domus Israel, ueri fures & ueri latrones, qui non instrastis per ostium ouile ouium: sed ascendistis aliunde, neque enim intrastis per uerum uerbum dei, sed uestrum mendacium, sectãtes turpe lucrum, qui odio habetis bonũ & diligitis malũ, eijcitis enim uidentem & illuminatum, & omne pecus uultis esse cæcum, audite hoc. Nunquid uestrum est scire iudicium, subauditur & non misericordiam? Misericordia nanq; longe facta est à uobis: iudicium autem scietis, iudicantis sæ ueritatem experiemini, ut uidelicet efficiamini, quemadmodum dixi: quia in iudiciũ ueni, ut qui non uident uideant: & qui uident, cæci fiant. Hoc uestrum est, hæc pars uestra uobisq; reposita est. Quare? Quia facitis quod furis est, qui nõ uenit nisi ut furetur, & mactet, & perdat. Vos, inquam, hoc facitis quod furis est nec ad aliud uenistis, nisi ad hoc, ut furemini & mactetis, & perdatis, quippe qui uiolenter tulistis pelles eorũ desuper eis, & carnem eorũ desuper ossibus eorũ. Hæc dicendo, cœptam seruat metaphorã ouium, quas fur idcirco furatur ut mactet, & pellibus detractis carnes earum deuoret. Sic enim illi fures & latrones qui sibi uidebantur principes & duces, prædam de populo faciebãt, & substantias eorum deuorabant. Sed parum erat res eorum corruisse uel forbuisse auaritia profunda, & insatiabili cupiditate, nisi seductas quoq; animas eorum perpetuæ traderent gehennæ. Itaque quod minus dixerat sequenti uersiculo supplet. Cõuersus da auditores, ut declamationis atque conquæstionis uis acrius sonet. Qui comederunt (inquit) carnem populi mei & pellẽ eorum desuper excoriauerunt, et ossa eorum confregerũt, et conciderunt in libete, et quasi carnem in medio ollæ. Vere ergo fures, uere latrones. Vere, inquã, fures, qui et furati sunt et mactauerunt, et perdiderunt. Mactauerunt enim corporaliter eos, qui non consenserũt, nolentes audire uocem alienorum, et perdiderunt eos qui sibi consenserunt occidentibus pastorem et episcopum animarum suarum. Vtrobiq; fures, utrobiq; latrones. Comederũt (ait) carnem, id est, peccata populi mei, sicut per Prophetam alium dictum est, peccata populi mei comedent. Nam per carnem et sanguinem peccata designari solent, ut illic: Caro et sanguis, regnum dei non possidebunt Comederunt autem substantias eorum quibus fauebãt ad peccandum, non tantum ultro oblatas, uerumet per dolum, et per uim detractas. Hoc pulchre per ordinem eiusdem metaphoræ cœlestis eloquentia figurauit, dicendo: Et pellem eorũ desuper excoriauerũt, & ossa eorũ confregerũt, uidelicet ut fieri solet in mactatione et deuoratione ouium. Primum quippe pelles arte lanistarum desuper excoriãtur: deinde ossa: quia pro sua duritia dentibus et cultro resistunt, cõfringuntur, ut ad medullæ pinguedinem perueniatur. de eo quod medium est, id est, de carnibus: illę nãq; inter pellem et ossa sitæ sunt. Nouissime dicit, et conciderunt sicut in lebete, uel hoc solum, quasi carnem in

Principes & duces Iudæ, fures & latrones.

Iohan. 9
Mat. 15 & 23

Iohan. 9

Ibidem. 10

Osee. 4

1. Cor. 15

medio ollæ. Verum, quia non frustra putandus est utrunq; dixisse, quærimus utranq; cõ
Lebes & olla ĩ differunt. cisionem utrunq; pœnalis officinæ instrumentum lebetem & ollam. ¶ Primum hoc animaduertendum: quia lebes & olla hoc differunt: quod lebes os latum habet superius, olla oris angustias habens, uentre dilatat. Et de lebete quidem bulliente difficile quid manu educitur: de olla uero difficilius. Vtranq; ergo angustiam infœlicium hic intelligim⁹, quarum causa illis, id est, principes & duces extiterunt, scilicet & eam quam à Romanis feruentissima obsidione, & eam quam à malignis spiritibus perpessuri erant gehennali igne. Duplici
Hiere:17
Psal. 15 nanq; iuxta Prophetam contritione conterendi erant quod & Psalmista clarius distinguẽs: Tradentur in manus gladij partes uulpium erunt. Et de Romana quidem obsidone quasi de lebete nonnulli, q̃uis difficile superfuerunt: de gehennæ autem angustijs quasi de ollę interioribus, aut euadant difficilius, imo omnino impossibile est. Multũ dissimilia, quin imò & ualde contraria sunt. Hæc suprascriptis illis, quæ à bono pastore dicta sunt, pariter ponã illum quasi gregem in ouili, quasi pecus in medio caularũ. Qui illa dixit ipse pascit, qui ista faciunt ipsi occidunt, De quibus adhuc subiungitur: **Tunc clamabũt ad dominum, et non exaudiet eos, et abscondet faciem suam ab eis, in illo tempore, sicut nequiter egerunt in adinuentionibus suis.** Tunc, inquit, quãdo ponam illos quasi gregem in ouili, & quasi pecus in medio caularum, quando alias oues quas habeo, quæ nõ sunt ex hoc ouili, adducam: quia uocem meam audient, & fiet unum ouile, & unus pastor, nulla distinctio habita Iudæi & Græci, tunc & illis fures & latrones, & isti oues insipientes, imo hœdi magis quàm oues, siue oues errantes, quę audierunt uocem alienorum, clamabũt ad dominum, et non exaudiet eos: Et non solum non exaudiet eos: uerumetiam abscondet faciẽ suam ab eis tempore illo, sicut nequiter egerunt in adinuẽtionibus suis, id est, sicut meruerunt nõ ignoranter sed nequiter malum operati, nõ casu uel imprudẽter in peccatum lapsi,
Prophetæ Iudæorũ Annas & Caiphas. sed ad malũ intenti, nõ ad deuitãdum, sed ad concinnandum om̃e quod iniquũ est toto animo dediti, et male studiosi, sicut Psalmista cum dixisset: Corrupti sunt et abominabiles facti sunt, addidit, in studijs suis. Et ista profecto superioribus ex aduerso respondent, ubi cum dixissent: ponam illos quasi gregem in ouili, quasi pecus in medio caularum secutus est, & ait: Tumultuabuntur à multitudine hominum, ascẽdet em̃ pãdens iter ante eos, et transibit rex eorum coram eis, et dominus in capite eorum. Illi tumultuabuntur à multitudine hominũ, et dominus ascendet, pandens iter ante eos. Isti clamabunt ad dominum, et non exaudiet eos. Coram illis transibit rex eorum, et dominus in capite eorum. Coram istis nõ solum non transibit dominus, et non solum in capite eorum non erit: uerumetiam abscondet faciẽ suam ab eis, quod proculdubio nũc factum est, & fit, posito insuper uelamine super cor eorũ, ut uidere non possint. Sequitur: **Hec dicit dominus super prophetas, qui seducunt populum meum, qui mordent dentibus suis, & predicãt pacem, & si quis non dederit in ore eorum quippiam, sanctificant super eum prelium. Propterea nox vobis pro visione erit, et tenebre vobis pro diuinatione. Et occũbet sol super prophetas et obtenebrabitur super eos dies. Et confundentur qui uident visiones, et confũdentur diuini, et operient vultus suos, quia non est responsum dei.** Inter om̃es principes ac duces, de qualibus hactenus dictum est nõ prætereundi erant Prophetæ illius temporis, prophetæ mordaces, & populi seductores, uidelicet Annas & Caiphas, quorum unus qui erat pontifex anni illius, prophetauit: quia moriturus erat Iesus pro gente, et nõ tantum pro gente, sed ut filios dei, qui erãt dispersi, congregaret in unum. Dixit enim: Vos nescitis quicq̃, nec cogitatis: quia expedit uobis ut unus moriatur homo pro populo, et non tota gens pereat. Equidem cum hoc diceret, falsum erat, quod animo sentiebat: sed uerum erat, quod uoce sonabat. Sẽtiebat quippe uel alios sentire uolebat, quod nisi moreretur Iesus, qui rex et Christus dicebatur, causa fieret Romanis, quorũ imperio subditi erant, ut uenirẽt locumq; et gentem tollerẽt, Et hoc falsum erat, neq; em̃ Christus regna romanorũ siue aliorũ gentium tollere uenerat, siue occasionem dare inimicitiarũ, uendicata sibi ulla potestate terrena. Verba autem illius hoc sonabant, quod Iesus pro omnium filiorũ dei redemptiõe mo
Ioha. 11 riturus esset, et hoc uerum erat, et ueraciter ita factum est. Igitur Prophetæ illi, idest, pontifices, quorum unus taliter prophetauit, nõ erãt prætereundi quin aliquid audirẽt plusquàm

Ponti

Principes ac duces cæteri. Hæc ergo dicit dominus super Prophetas qui seducunt populũ meum, qui mordent dentibus suis, & prædicant pacem. Nõ dubium quin prophetæ illi seduxerint populum plus q̃ seduxerant unq̃ prophetę Baal, quales temporibus Achab & Iezabel extiterunt, Nam illi seduxerunt populum in tantum ut derelinquerent dominũ & colerent Baal. Isti in tantum seduxerunt ut crucifigerent dominum, & eligerent Barrabam.
¶ Quod autem subiungit, qui mordent dentibus suis, adeo uerum est, ut iuxta Psalmistam: Dentes eorum
Dentes eoꝝ arma fuerint & sagittæ, & lingua eoꝝ gladius acutus. Itaq; cũ tam mordaces fuerint homicidæ, q̃ ficta prędicauerũt pacem, cum multa indicia sint, illud admirationẽ facit, ꝙ dñs noster per pacis osculum tradit⁹ est illis. Et si quis (ait) nõ dederit in ore eoꝝ quippiam, sanctificãt super eum prælium. Breuis quidem, sed alta nimis & uehemens declamatio auaritiæ illoꝝ. Et quidem de multitudine ualet intelligi: quia de multis uerum est. ꝙ eos sibi hostes reputauerint, qñ non dederunt, & amicos quando dederunt in ore eoꝝ. Sed de dño nostro præ omnibus intelligendũ est, ꝙ iccirco sanctificauerint super eum prælium: quia nõ dedit quippiam in ore eoꝝ, imò disputabat cõtra auaritiam illoꝝ. Deniq; si talis uenisset iste Messias, id est, Christus qui per Prophetas promissus erat, ut terreno suffultus regno ampliaret domos, & augeret diuitias eorum, tunc placuisset eis, tunc pacem suam obtulissent ei. Quia uero pauper & contemptor diuitiaꝝ uenit, quia nõ diuites sed pauperes beatos fore prædicauit, & sicut iam dictum est, contra illoꝝ auaritiam disputauit, sanctificauerunt super eum prælium, id est, quoad potuerunt sanctum uideri, & pertinens ad obsequiũ dei benedicti, elaborauerunt si interficerẽt illum. Hoc adeo uerum est de Prophetis eiusmodi, ut de pluribus quoq; certo experimento compertũ sit. Quando enim quippiam dedit in ore eorum, quando de quinq; panibus ordeaceis, & duobus piscibus saturauit quinq; milia hominũ, tunc uoluerunt eum rapere, & facere regem, sicut scriptum est. Iesus ergo cum cognouisset, quia uenturi essent ut caperent eum, & facerent eum regem: fugit iteꝝ in montẽ ipse solus. Vbi aũt persenserunt, ꝙ nollet amplius quippiã, uel qũo uellet dare in ore eoꝝ dicente illo: Amẽ, amẽ dico uobis quæretis me, nõ quia uidistis signa: sed quia manducastis ex panibus, & saturati estis. Operamini nõ cibũ qui perit, sed qui permanet in uitã æternã. &c. cœperunt super eũ sanctificare præliũ murmurando & dicendo. Nonne hic est Iesus filius Ioseph, cuius nos nouimus patrem & matrẽ? Qũo ergo dicit hic: quia de cœlo descẽdi? Si de popularibus ita est, quid putas de prophetis illis cupidis & profundis amatorib⁹ diuitiaꝝ, quando is qui prædicabatur Christus nõ solum nõ præmittebat eis sicut uellent thesauros orbis terraꝝ: sed etiã disputabat contra auaritiã eoꝝ? Nimiꝝ desperauerũt de illo, dicentes. Quod nõ daret quippiã in ore eoꝝ, & iccirco sanctificauerunt super eũ præliũ, sanctum esse iudicantes, si crucifigerent eum, tanquàm seductorem & magum: Quid dicit dominus super huiuscemodi Prophetas? Propterea nox uobis pro uisione erit, & tenebræ uobis pro diuinatione. Et occũbet sol super Prophetas, & obtenebrabitur super eos dies. Visio & diuinatio in quo differunt.
Visio & diuinatio hoc differunt, ꝙ diuinatio nunq̃ in scripturis in bonam partẽ accipitur. Nõ erit (ait) augurium in Iacob, neq; diuinatio in Israel. Cunq; hoc utcunq; tollitur, siue effectũ nõ habere denũtiatur, dicendo: Nox uobis pro uisione erit, & tenebrę pro diuinatiõe, sic intelligendũ est: Vos nescientes siue scire nolentes, aliud esse prophetiam, aliud esse diuinationem, uidemini uobis esse prophetæ ut uultis, ut estimemini uisiões dei uidere, cum sitis potius quasi augures & diuini siue arioli, pro eo quod ubi quid ad mordendum accipitis, ibi pacem prædicatis, & si quis non dederit in ore uestro quippiam, super eum prælium sanctificatis. Sed siue uisionem uelitis nuncupare, quid loquimini, uestra uisio nox erit, siue diuinationem dicatis, non ibi lux, sed tenebræ sunt, tenebræ falsitatis, & nox mendacij: quia uidelicet super nos sol occubuit, & dies obtenebratus est. Quis ille sol, nisi de quo scriptum est: Vobis autẽ timentibus nomẽ meum, orietur sol iustitiæ? Et quis ille dies, nisi ipse qui dicit: Ego sum lux mundi, qui sequitur me, nõ ambulat in tenebris, sed habebit lumẽ uitæ? ¶ Videmus ita factum, quia ex quo iam dictus Cayphas sanguineam prophetauit prophetiam Propheta crudelis, & tendens ad sanguinẽ. Nihil est ibi uisiõis aut ueritatis. Et sicut regalis dignitas interijt, & authoritas sacerdotij decidit, sic omis quoq; ab illis prophetica gratia decessit. Diuinauerũt aliquoties & adhuc diuinare nitũtur infelices, prospera sibi ꝑmittendo, post sie

Auaritia eoꝝ

Iohan.6

Deut.18

Malach.4. Sãguinea prophetia Caiphæ

Abdię.1 post finem maloꝝ quæ nunc patiuntur, dispersi, & captiuitatis iugum portantes, quasi ipsos quoq; Romanos uersa uice possessuri sint in seruos, iuxta illud: Et possidebit domus Iacob
Psal.6ð eos qui se possederant. Sed hmõi diuinatiões tenebræ sunt, & nõ lux, nox & nõ uere uisiõis dies. Cõtigit eñ eis illud quod per Psalmistã iuxta concessionẽ dictũ est: Fiat mensa eorum coram ipsis in laqueum, & in retributiones & in scandalum, obscurentur oculi eorũ ne ui-
Matt.7 deant. Siquidem occubuit super eos, & obtenebratus est ille sol, & in ipso occubitu suo no ctem & tenebras, de quibus hic sermo est, p tenebras illas significauit, quæ tunc factæ sunt super terram uniuersam ab hora sexta usq; in horam nonã. Et reuera q̃ uis ille resurrexerit, recte dicitur: quia super eos occubuit: non enim credunt eum resurrexisse à mortuis: & per inde iugiter in nocte sunt & in tenebris. In eo gloriantur illuminati oẽs qui credũt: illi autem
2.Corint.3. non credentes confusi sunt, claritatem solis huius sese ingerentem, non ferentes, sicut quon dam ferre non poterant claritatem uultus Mosi, sed fugiebant uultibus auersis & cordibus Hoc innuens hic, & confundentur ait: qui uident uisiones, & confundentur diuini, & ope rient uultus suos oẽs: quia nõ est responsum dei. Rebus eñ apparentib' cõuincũtur mẽda ces q uidebant, i. q se uidisse fingebant uisiones: quia quicquid loquũtur aut locuti sunt, nõ erat responsum dei, sed prophetauerunt de cordibus suis, & nunc usq; operient uultus suos, uelamẽ malitiæ positum habentes super cor. His dictis super ,pphetas seductores atq; mor daces, quoꝝ deterrimi fuerũt Annas & Cayphas (ut iã dictũ est) cõtinuo de semetipso dicit. ⌊Ueruntamẽ ego repletus sum fortitudine spiritus dñi, iudicio ⁊ veritate vt an- nunciem Iacob scelus suũ, ⁊ Israel peccatũ suum.⌋ Hoc plane non frustra, nec absq;
Hiere.43. rationis pondere opposuit. Poterant enim obuiare illi, quibus moris erat prophetas domini contemnere, siue etiam irridere, & fortassis iam rapuerant uerbum de ore eius, ut dicerent. Qm̃ nox (ut tu dicis) pro uisione, & tenebræ pro diuinatiõe sunt prophetis, iam nec de tua uisione curamus: quia non est responsum dei: sed diuinatio quã finxisti. Sic namq; ad Hiere miã dixerunt: Mendaciũ tu loqueris: Nõ misit te dñs deus noster, dicẽs: Ne ingrediamini Aegyptũ, ut habitetis illic: sed Baruch filius Neriæ incitat te aduersum nos. Amplius autẽ eiusmodi ,pphetæ, de qualib' iste dicebat. Propterea nox uobis pro uisione erit, & tenebrę pro diuinatiõe, non dubiũ quin aduersus istũ insanierint, quemadmodũ insanierunt aduer
Verax propheta Micheas. sus alium Prophetam, eius nominis, uc3 Micheam filiũ Iembla, Nam cũ ille diceret ad A- chab, Nunc igitur ecce dedit dñs spm̃ mendaciј in ore oim prophetaꝝ tuoꝝ qui hic sunt & dñs locutus est contra te malum, accessit Sedechias filius Canaan, & percussit Micheã in maxillã & dixit; Me ne ergo dimisit spũs dñi, & locutus est tibi? ¶ Itaq; hic cũ dixisset, super Prophetas ea quæ præmissa sunt, non ab re de semetipso taliter edixit. Veruntamen ego re pletus sum fortitudine spiritus domini, iudicio & ueritate & cætera, ac si diceret: Prophetę qui prædicant pacem, & dicunt: Pax pax, ipsi confundentur: quia responsum eorum, non est responsum dei: sed ego repletus sum fortitudine spititus domini, qui annuntio quod ue- rum est, & facio quod iudicantis est. In eo quod annuntio Iacob scelus suum, & Israel pec catũ suum. Nec ullus mihi certior post deum testis est, q̃ ipsa conscientia Iacob, siue Israel, utrũ ueꝝ dicã an nõ. Suũ eñ scelus & suũ peccatũ est, neq; conscientiã eius latet: & inde co gnoscit utrũ de corde meo loquor, an fortitudo indiciј, & ueritatis in meo sermõe cõsistat. ⌊Audite hec principes domus Iacob, ⁊ iudices domus Israel, qui abominami ni iudiciũ, ⁊ oĩa recta puertitis, qui ędificatis Syon in sanguinibus, ⁊ Hierusalẽ in iniquitate. Principes eius in muneribus iudicabãt, ⁊ sacerdotes eius in merce de docebãt, ⁊ prophete eius in pecunia diuinabãt ⁊ sup dñm requiescebãt dicen- tes: Nũquid nõ dñs in medio vestrũ? Non veniẽt super vos mala: Propter hoc causa vestri Sion, quasi ager arabitur, ⁊ Hierusalẽ quasi aceruꝰ lapidũ erit ⁊ mõs tẽpli in excelsa syluarũ.⌋ Hoc uere tanq̃ fortis, uelut iudex, sicut uerax declamauit iste, re pletus fortitudine spũs dñi, principibus & iudicibus, sacerdotibus & prophetis, Singulis nã q; scelus peccatũ suũ annuntiauit, principibus quod in muneribus iudicarent, sacerdotib' qđ in mercede docerẽt: Prophetis quod in pecunia diuinarẽt: quodq; muneribus incrassati mercedibus impinguati, pecunia dilatati, sup dñm tanq̃ crassæ boues, sup præsepe suũ req ęscerẽt, dicẽtes: In medio sui euidenter esse dñm, qm̃ nihil deesset uentribus eoꝝ, ac si ipsos

confortarent aduersus Prophetas domini, dicendo: non uenient super nos mala. Dominus bonus est, Prophetæ loquuntur falsa. Iã supra dixerat super principes & duces, tunc clamabunt ad dominũ, & nõ exaudiet, dixerat super Prophetas, propterea nox uobis pro uisione erit, & licet grandis uindicta sit in utriusq; sententijs, nondũ tetigerat aures eorũ iste fragor ultim᷒, quẽ dissimulare nõ possunt. Propter hoc causa uestri Syon, quasi ager arabitur, Hierusalẽ quasi aceruus lapidũ erit, & mons templi in excelsa syluarũ. Hoc ita factũ est, sicut totus orbis audiuit, quia postq̃ taliũ principũ ac iudicũ taliũ sacerdotũ & prophetarũ filij mensurã patrũ suorũ impleuerũt, crucifigendo Christũ filiũ dei, Syon siue Hierusalẽ deserta facta est, nec remansit ciuitas aut templi lapis super lapidẽ, qui nõ destrueretur. ¶ De hac prophetia taliter in Hieremia mentio facta est. Surrexerunt ergo uiri de senioribus terræ, & dixerũt ad oẽm cœtũ populi loquentes. Michæas de morasthi fuit propheta in diebus Ezechiæ regis Iuda, & ait ad oẽm populũ dicens: Hæc dicit dñs exercituũ: Syon quasi ager arabitur, & Hierusalẽ in aceruũ lapidũ erit, & mons domus in excelsa syluarũ. Nunquid morte cõdemnauit eũ Ezechias rex Iuda, & omnis Iuda? Nunquid nõ timuerunt dñm & deprecati sunt faciem dñi, & pœnituit dñm mali, quod locutus fuerat aduersus eos? Horũ idcirco meminerim: quia uisum est illis pœnituisse dñm, eo quod nõ cito in diebus eorũ euenisset, quod fuerat prophetatũ. At ille ꝓpheta siue spiritus domini, cuius in fortitudine ꝓphetabat, cuius iudicio & ueritate repletũ se esse sciebat, nõ præsentia regis Ezechiæ tẽpora, sed nec Babyloniã captiuitatẽ attendebat: quia Syon siue Hierusalẽ capta quidẽ, sed nõ ita fuit funditus euersa, ut nõ remaneret lapis super lapidẽ. Tempus illud aspiciebat, quo ille Prophetarũ dñs crucifigendus erat à principibus in muneribus iudicantibus, à sacerdotib᷒ in mercede docentibus, à prophetis in pecunia diuinantibus, qui iudiciũ abominati sunt, & oĩa recta peruerterũt, intantũ ut dicerẽt: In Beelzebub principe dæmoniorũ eijcit dæmonia, & hoc dixit: Possum destruere tẽplũ dei, & in tribus diebus reædificare illud, qui ita ędificauerũt Syon in sanguinibus, & Hierusalẽ in iniquitate, ut merito deberet uenire sup eos omnis sanguis iustus qui effusus est super terrã à sanguine Abel iusti. Nõ igitur ut putauerũt illi, pœnituit dñm mali, qđ locutus fuerat aduersum eos: quia uel sermo domini uindex siue pœnitẽtia in ueritate fundatus est, sicut alibi scriptũ est. Porro triũphator in Israel non parcet, & pœnitudine nõ flectetur, neq; eñ homo est, ut agat pœnitentiã. Non pepercit, neq; pœnitudine flexus est: quia uel principes in muneribus iudicare, sacerdotes in mercede docere, Prophetæ in pecunia diuinare, nõ cessauerũt, intantũ ut domũ patris, q̃ domus orationis erat, uel esse debebat, facerẽt speluncã latronũ. Vnde animaduertendũ, qđ q taliter per istũ ꝑdixit. propter hoc Syon causa uestri quasi ager arabitur, & Hierusalẽ quasi aceru᷒ lapidũ erit, & mons templi in excelsa syluarũ, ipse cũ fleuisset super eandẽ ciuitatẽ, dicẽs: quia dies uenient in te, & circũdabunt te inimici tui uallo, & ad terrã prosternent te, & nõ relinquent in te lapidem super lapidem, protinus ingressus templũ, cœpit eijcere uendẽtes & ementes in illo: per hoc indicans euersionem ciuitatis & templi, maxime pro culpa sacerdotum futuram, qui in templo illo facti erant principes latronum.

Matt. 23.
Lucæ. 16
Prophetia Michææ q̃mõ intelligi debet.
Matt. 12
Ibidem. 26
1. Reg. 15
Lucæ. 19.

LIBRI PRIMI IN MICHEAM FINIS.

RVPERTI ABBATIS TVITIENSIS IN MICHEAM PROPHETAM. COMMENTARIORVM LIBER II.

Emeriter tenendum quod iam diximus, summam intentionis Prophetarũ in hoc esse, ut detrimentũ Israeliticæ gentis, quod per infidelitatẽ contigit, ita declament, quatenus supplementũ electionis de plenitudine gentiũ, per fidem in Christo futurã annuntient. In hoc isto iã secundo insistens, cũ præmisisset, audite principes Iacob & duces domus Israel, qui odio habetis bonum, & diligitis malum, & cætera quę ita cõpleuit, propter hoc causa uestri, Syon quasi ager arabitur,

& Hieru-

& Hierusalem quasi aceruus lapidum erit, & mons templi in excelsa syluarum, confestim ita subiunxit. [Et erit in nouissimo dierum, erit mons domus domini preparatus in vertice montium, et sublimis erit super colles et fluent ad eum populi et ibunt gentes multe, et dicent: Venite ascendamus ad montẽ dñi, et ad domũ dei Jacob, et docebit nos vias suas, et ibimus in semitis eius: quia de Syon egredietur lex, et verbum dñi de Hierusalem. Et iudicabit inter populos multos, et corripiet gentes fortes usque in longinquũ. Et concident gladios suos in vomeres et hastas suas in ligões nõ sumet gens aduersus gentẽ gladium, et nõ discẽt vltra belligerari, et sedebit vir subtus vineam suam, et subtus ficum suã, et nõ erit qui deterreat eum, quia os domini exercituum locutum est, quia omnes populi ambulabunt, vnusquisque in nomine dei sui, nos autem ambulabimus in nomine dei nostri in eternum et ultra.] Manifesta hæc de plenitudine gentium prophetia, quæ nunc intrat dum cæcitas contigit in Israel, dum sicut in isto supra scriptum est, nox illis pro uisione est, & tenebræ pro diuinatione. Et occubuit sol super Prophetas, & obtenebratus est super eos dies, & præterea Hierusalẽ. redacta in aceruũ lapidũ, qui ex eis gladio superfuerunt, captiui ducti sunt in omnes gentes. & ipse quidẽ gentes, quarum salus prænuntiatur, manifestis nominibus exprimuntur, dicẽdo: & fluent ad eũ populi, & properabunt gentes multæ & cætera. Christus autem ad quem fluunt populi & properant gentes, non manifesto uel proprio, sed mystico significatur uocabulo, dum dicitur: mons domus domini preparatur in uertice montium. Nam quod Christus nomine mõtis digne debeat intelligi, cũ ex multis scripturarũ locis, tũ maxime ex illa claret uisione apud Danielẽ, ubi sic scriptũ est: Lapis aũt qui percusserat statuã, factus est mons magnus, & impleuit uniuersam terrã. Miranda ergo & ueneranda diligentia, spiritus prophetici, quæ tali in loco Christũ nuncupauit montẽ domus domini, ubi dixerat: & erit mons templi in excelsa syluarum. Quid enim? Nunquid parum offenderat, aut offendere poterat rebellionem aurium popularium, id quod dixerat: & erit mons templi in excelsa syluarum? Quos ergo exasperauit triste nuncium de monte templi, mitiget eosdem dulce oraculum de monte domus domini, salubriter errantes in æquiuocatione montis, ut putet sermonem utrunque esse de re unius eiusdemque montis, qui error illorum multũ profuit, in hoc quod non properauerunt eum percutere tanquam durum medicum fortes phrenetici, & in hoc quod scripturam propheticam seruauerunt, nec igni tradiderunt: multis deinde profuturã seculis. Nunc diligenter istas animaduertamus quas libenter audimus promissiones spiritus sancti de nobis gentibus. Et erit (inquit) in nouissimo dierum. Quod hic dicit nouissimo dierum Esaias dicit in nouissimis diebus. Nouissimos autem dies siue nouissima tempora illius populi, contra quẽ sermo hactenus fuerat, illa recte intelligimus, de quibus saluator in euangelio cũ dixisset: Cũ immundus spiritus exierit ab homine &c. ita conclusit. Et fiunt nouissima hominis illius peiora prioribus. Ergo nõ aliud sed ipsum tempus quo implenda erant illa, quæ añ hæc dixit, & sic finiunt, & Hierusalẽ quasi aceruus lapidũ erit, & mons templi in excelsa syluarũ, nouissimus est dierum, nouissimi dies, & nouissima tempora peiora prioribus illi populo sunt: Cæterum eis qui Christũ recipiunt plenitudo tẽporis est, queadmodũ Apostolus dicit: At ubi uenit plenitudo temporis, misit deus filiũ suũ, factũ ex muliere, factũ sub lege, ut eos qui sub lege erant, redimeret. Igitur in nouissimo dierum, id est, eodẽ tempore, quo Hierusalem quasi aceruus lapidum, & mons templi erit in excelsa syluarum, erit mons domus domini præparatus in uertice mõtiũ, & sublimis super colles. Quod idẽ est ac si diceret: Christus tunc omni mundo innotescet, qui omniũ sanctorum altitudo & dignitas est. Nã domus domini, ecclesia domini: mons autẽ eiusdẽ domus Christus est. Psalmista utrunque præuidens scilicet & domũ & montẽ, cũ præmisisset rex uirtutũ, dilecti dilecti, protinus ait: & speciei domus diuidere spolia, dum discernit cœlestis reges super eam niue dealbabuntur in Selmon mons dei, mons pinguis, mons coagulatus. Alta nanque & sublimis persona est, quippe qui Deus & homo est, rex & pontifex, rex regum, & pontifex manẽs in æternũ. Mons ergo est præparatus in uertice montium, & sublimis super colles: quia Patriarchis & Prophetis, regibus & sacerdotibus cunctis, & sanctis omnibus præcelsior est, qui & super illã domum Domini, Reges ut in scripto Psalmi uersiculo dictum est, Reges (inquàm) & Prophetas

CAP. IIII.
Christus, mõs dom⁹ domini.
Dani 2.
Nouissimi dies Iudæorum pleni tudo tẽporis ẽ nobis,
Mat. 12
Gala. 4.
Christus mõs i vertice montium.
Psal. 67

phetas discernit & ordinat, quemadmodũ & ipsi fatentur dicendo, & de plenitudine eius nos omnes accepimus. Quousq; uero sublimitas eius pertingit? Nimirũ usq; ad dexterã patris, quam nullus montium, id est, angelorũ, nullus collium, id est, hominum sanctorũ attingit. Ad quem enim angelorũ (ait Apostolus) dixit aliquãdo: Sede à dextris meis, donec ponam inimicos tuos scabellũ pedũ tuorũ. Vere ergo præparatus sup uerticẽ montiũ, & sublimis super colles dũ sedet ad dexterã maiestatis in excelsis, tãto melior angelis effectus, quãto differentius præ illis nomen hæreditauit, dicente deo: Filius meus es tu, ego hodie genui te. Dicitur etiã, ut iam præmisimus, rex uirtutũ dilecti dilecti, id est, rex uirtutũ suarũ, q singulariter est dilectus, dei patris dicẽtis: Hic est filius meus dilectus in quo mihi cõplacui, & rex diuidere. i. ad diuidendũ spolia, speciei domus ad dandũ dona hominib', de illa sede maiestatis, quæ uidelicet dona sic recte dici possunt spolia, sicut & illæ uestes Esau bonæ, qbus iuniorem filium suum Iacob induit Rebecca. Nam secundum typum illum spoliati sunt, q priores erant Iudæi cœlestibus donis, quæ collata sunt speciei domus dñi. i. pulchritudini ecclesiæ de gentibus per diuinam gratiam spiritus sancti, ex quo, sicut iam dictum est, præparatus in uertice montiũ, & sublimis super colles factus est sedendo ad dexterã patris, iste mons domus domini, mons pinguis, mons coagulatus, i. deus & homo factus, homo in deum assumptus, in quo oẽs niue dealbabuntur, dũ remissionẽ peccatorũ accepimus, eo quod ipse sit omnimoda sanctitate candidus, quod per nõem ipsius montis Selmon illic intelligitur. Ad istam gloriam, ad istam sublimitatem præparatus dicitur, id est, ante oĩa secula paratus, quod & ipse innuens, si ergo (inquit) uideritis filiũ hominis ascendentẽ ubi erat prius Nam licet secundum humanitatem & omnibus angelis & multis hominibus siue seculi ętatibus iunior sit Christus, profecto secundum diuitatẽ omnibus & angelis & hominibus, cęloq; & terra longe antiquior esse non dubitatur. ¶ Cum igitur tantæ sit altitudinis iste mõs domus dñi, ut supra illum nihil sit, qũo fundamentũ est domus domini? Nã in Propheta, ecce ego mittã, dicit dñs, in fundamentis Syon lapidem, lapidem probatum, angularem, ƥtiosum in fundamẽto fundatum qui uidelicet lapis absq; dubio Christus est. Et in Apostolo: Fundamentũ (inquit) aliud nemo potest ponere præter id quod positũ est quod est Christ' Iesus. Si ad ædificationẽ uulgarem siue terrenã respicimus palã est: quia fundamentũ toti' ædificatiõis unũ atq; infimũ est. Ergo in hoc maxime similitudo deficit: quia terrenæ quidẽ ædificatiõis fundamentũ in imo positũ, structurã supra se subrigit, huius autẽ spiritualis domus dñi, fundamentum sursum est ubi est Christus, in dextera dei sedens: structura uero sic suspensa est eidem fundamento inhærens ut dicant adhuc in isto seculo siue mortali corpore cõmorantes, nostra eñ cõuersatio in cœlis est. ¶ Quod deinde sequitur, & fluent ad eũ populi, & properabũt gentes multæ & dicent: Venite, ascendamus ad montẽ dñi, & ad domũ dei Iacob, & docebit nos de uijs suis, & ibimus in semitis eius, extunc factũ est, & fit, & usq; ad finẽ seculi fieri nõ desinit. Fluxerũt nãq; ad illũ montẽ Christũ, & fluere nõ desinũt gentes & populi cũ sacro flumine baptismi, ex quo dando regulã baptizandi: euntes (inqt) docete oẽs gentes baptizantes eos in nomine patris, & filij, & spiritus sancti. Illi quib' hoc præsentialiter dixit, ucʒ Apostoli, & qui per eos inuitati atq; instructi sunt, uel post illos in euangelica fide succurrere, prædicare & mutuo cohortari nõ desinunt, & uniuersæ prædicatiõis siue exhortatiõis eorũ summa hæc est. Venite ascendamus ad moutẽ dñi, & ad domũ dei Iacob, subauditur ut ipsius & unicæ ecclesiæ eius unicam fidẽ teneamus, & docebit nos de uijs suis, & ibimus in semititis eius: quia ucʒ nõ sufficit credere, nisi etiã scdm præcepta eius operemur, & per semitas eius, id est, per artã & angustã uiam quæ ducit ad uitã intrare contendamus. Idcirco ipse cũ dixisset: docete oẽs gentes, baptizãtes eos in nomine patris, & filij, & spiritus sancti, addidit, docentes eos seruare omnia quæcũq; mãdaui uobis. Quodq; hic adiũgit: quia de Syon egredietur lex, & uerbũ dñi de Hierusalẽ. Itẽ ipse in Euãgelio cõfirmat, dicens: Qm̃ sic scriptũ est: & sic oportebat Christũ pati & resurgere à mortuis die tertia, & prædicari in nomine eius pœnitentiã & remissionẽ peccatorũ in oẽs gẽtes incipientibus ab Hierusalem. ⌊ **Et iudicabit inter populos multos, & corripiet gentes fortes usq; in longinquum.** ⌋ Iudicabit, subauditur uerbũ domini: quia uidelicet in hoc quoq; seculo sermo dei uerus iudex est, Vñ Apostolus: Viuus est eñ (inqt) sermo dei

& efficax

Iohan. 1
Heb. 1
Rex virtutum dilecti dilecti, Mat. 3. & 17
Quæstio de fundamẽto q; i supremo est.
1 Cor. 3.
Responsio.
Philip. 3
Fides sine operib' nõ sufficit.
Lucæ 24
Heb. 4

Quomô verbû dñi iudicat. Psal. 10

& efficax, & penetrabilior omni gladio ancipiti, & pertingens usque ad diuisionem animæ ac spiritus, compagû quoque & medullarum, & discretor cogitationû & intentionû cordis, & nô est ulla creatura inuisibilis in conspectu eius. Mira efficacia, mira uiuacitas sermonis dñi iudicantis, populos & gentes corripientis, qui cogitatiões & intentiones cordis latere nô sinit Quocunque accedit, ubicunque prædicatur, tale iudiciû fit, talisque discretio populorum siue gentiû ut domestici quoque, id est, qui in una domo cômorantur, contra semetipsos diuidantur, fiantque manifesti, qui probati & qui improbi sunt, i. qui pertineant, & nô pertineât ad deû. Quod intuês ipsum uerbum incarnatû: nolite (inquit) arbitrari, quia uenerim pacê mittere in terram. Non ueni mittere pacê, sed gladium. Statimque testimonium subiungit fortasse de isto Propheta sumptum. Veni enim separare hominem aduersus patrem suum, & nurum aduersus socrum suam, & inimici hominis domestici eius. Hoc modo iam iudicauit, & iudicat uerbum domini inter populos multos, & hoc modo gentes fortes corripit, dum & pater filiû, & filius patrem, mater filiâ & filia matrê, socrus nurum & nurus socrum suâ redarguendo in fide uel euâgelio Christi, excusatum siue excusabilem esse nô sinit, ne forte quis in futuro uniuersali iudicio dicat, nesciui, nô audiui, nô fuit nunciatû mihi. Gentes autem (inquit) non qualescunque, sed fortes, scilicet, Græcos & Romanos quoque corripit, adoês ad huc usque in longinquû. i. à solis ortu usque ad occasum, sicut de huiusmodi in Psalmo scriptû est: In oêm terrâ exiuit sonus eorum, & in fines orbis terræ uerba eorum. Item à summo cœlo egressio eius, & occursus eius usque ad summû eius, nec est qui se abscondat à calore eius. Qđ nimirum idê est ac si diceret: quia de ignorantia nemo satis erit excusatus. His dictis protinus de illis quos nô côtradicturos præuidet iudicanti & corripienti uerbo dñi, sed acturos pœnitentiâ, acquiescendo ueritati, ita subiûgit. L **Et concident gladios suos in uomeres, & hastas suas in ligones. Nô sumet gens aduersus gentê gladiû, & nô discent vltra belligerare.** ⅃ Nonne istud coruscante Christi euangelio passim per populos & gentes factû esse legimus & fieri uidemus, dû uiri prius inquieti & bellicosi, depositis armis bellicis, & ipso schemathe, uel habitu immutato insignia ferunt euangelicæ pacis, alij ad cœnobialem, alij ad heremiticâ uitâ côuersi? Verûtamê de cæteris qûocunque sit, nonne sacerdotalis cunctus usque sacri altaris ministerialis ordo sic & gladios & lanceas concidit, ut ne saltê manibus attrectare licitû sit? Non sic erat anteq̃ innotuisset iste mons domus dñi. Denique ante aduentû Christi sacerdotibus æque in cætero populo licitû erat armis accingi, & ad præliû exerceri. Quinimò & propter hoc maxime tribus Leuitica sacerdotiû meruit, quia gladijs utens nec fratribus suis pepercit, sicut scriptû est: Si quis est dñi, iungatur mihi ait Moyses. Congregatique sunt ad eû omnes filij Leui. Quibus ait: Ponat uir gladiû super femur suum. Ite & redite de porta usque ad portâ per mediû castrorum, & occidat unusquisque fratrê suû, & amicû & proximû suû. Feceruntque ita, ceciderûtque quasi uigintitria milia hominû. Et ait Moses. Consecrastis manus uestras dño hodie, unusquisque in filio & fratre suo, ut detur uobis benedictio. Item Phinees Eleazari filius, filij Aaron sacerdotis, pro eo quod ingressus est post uirû Israelitê in lupanar, & perfodit ambos simul, uirum scilicet & mulierê, iccirco sic de illo dominus locutus est: Ecce do ei pacem fœderis mei & erit tam ipsi q̃ semini illius pactû sacerdotij sempiternû. Nunc ita nô est, neque enim sacerdotibus occidere, aut de illis qui occiderunt sacerdotes fieri licitû est, ex quo euangelici sacerdotij princeps hic ipse Christus dixit Petro gladium educenti, cum percussisset seruum principis sacerdotû, & amputasset auriculam eius. Conuerte gladium tuum in uaginam: omnes enim qui acceperint gladiû gladio peribunt. Igitur quicquid de alijs fit, qui cum sint laici, uoluntario proposito arma deponunt, sacerdotibus cunctisque altaris Christi ministris decretum est necessario seruandû, ut concidant gladios suos in uomeres, & hastas suas in ligones, & non discant ultra belligerare quod licitû erat prius (ut iam dictum.) Quod deinde sequitur. L **Et sedebit vir subtus vineam suam, & non erit qui deterreat eum.** ⅃ Sic adimpletur ut Apostolus ait: Habentes uictû & uestitum, his contenti sitis. Is enim recte dicitur sedere subtus uineâ suâ, & subt' ficum suam, qui proprijs uel concessis contentus, rem non concupiscit, aut inuadit alienam Profecto nec in hac parte antiquus ille populus iustificari potest, quia uidelicet, nisi Dominus uineas & ficus alienas promisisset, ac dedisset, nequaq̃ legem eius tam facile suscepisset.

Sacerdotibus nunc pugnare non licet ut olim.

Timo. 9

At ue

At uero septē mulieres quæ uirū unū apprehenderūt panē inquiunt, nostrū comedemus & uestimentis nostris operiemur, tantūmodo inuocetur nomē tuum sup nos, aufer opprobriū nostrū, id est, uniuersæ gentes, de quibus hic sermo est, per septiformē spiritū ad Christū cōuersæ, nequaq̄ pro susceptæ fidei mercede hoc expetūt, ut det illis regiones aliorum, & labores alienos possideāt, sed suis contentæ, quæ ante Christi Euāgeliū possederāt, Hoc tantū expetūt, ut inuocetur nomen eius sup eas, & remissione percepta, careant opprobrio peccatorū. ¶ Et qa non sufficit ad perfectionē qđ dixerat: et sedebit uir subter uineā suā, & subter ficum suā iūgit qđ perfectū est: & non erit qui deterreat eū. Quod q̄ uerū sit, innūera probant milia martyrū, q̄s persecutores deterrere nō potuerunt, tollendo nō solum ficus & uineas, uerūetiam & animas, tradentibus illis corpora sua propter deum ad supplicia. Hæc ꝓphetia uera est. ⌊ Quia os domini exercituū locutū est, quia omnes populi ambulabunt in nomine domini vnusquisq;, nos aūt ambulabimus in noīe domini nostri in eternum & vltra. ⌋ Bona et firma ratio, confirmās qđ nō sit qui deterreat eiusmodi, qa uidelicet oēs populi, subauditur, illi dūtaxat, qui nō confluxerūt ad illū montē domini, quorū Christus deus non est, ambulabunt in nomine dei sui, id est in cura uentris sui, qui uidelicet uenter eorū deus est, & iccirco potuerunt deterreri, nos aūt nō sic, Nos enī deum aliū habemus sicut scriptū est: Non enī est deus noster ut deus eorū, quia uidelicet transitorius eorū deus uenter est, secundū quē ambulant tēporaliter, noster aūt deus iste mons domus domini Chr̄us est, cuius in nomine ambulabimus inæternū & ultra, quia nobiscū est, & erit usq; ad cōsummationē seculi & ultra. Sequitur: ⌊ In die illa dicit dn̄s congregabo claudicantē, & eam quam eieceram colligam, & quam afflixeram, & ponam claudicantem in reliquias, & eam que laborauerat in gentem robustam, & regnabit dominus super eos in monte Sion, et hoc nunc vsque in seculū. ⌋ Quæ hactenus dicta sunt ab eo quod ait: & fluent ad eum populi, & properabunt gentes multæ, usq; ad præsentem uersiculum promissio & tantum de electione gentium, præsens autem uersiculus electionem & societatem prædicat utrorumq; Iudæorū scilicet & gentiū. Nam congregabo, inquit, claudicantem, subauditur Israeliticam gentem & eam quam eieceram & afflixeram colligam scilicet aliam gentē, imò gentilitatem. ¶ Et recte gens Israelitica claudicans, & gentilitas eiecta dicitur et afflicta, qa uidelicet Israel nō penitus eiectus à deo fuerat neq; omnino cum deo ambulabat, sed in duas partes claudicabat, partim dominū deum: partim Baal colendo & cætera deorū portenta, gentilitas autem penitus eiecta, cōtinuo per omnes generationes, errore fuerat afflicta: Amplius autem & deterius gens Iudaica, in illa die, de qua nunc sermo est, claudicās apparuit, secundū typum uel figuram quæ in parte eius Iacob ꝓcessit, quando cū angelo luctatus est, & uicit, & ille tetigit neruum femoris eius. Cuius rei mysteriū paulisper nūc attingere libet. Iacob cū deo luctatus est, & uictor benedictionem extorsit, quasi inuito & nolenti ac dicenti: dimitte me, iam enim ascendit aurora, quia uidelicet sic futurū erat, ut cōminaretur deus sese, à semine eius, recedere, propter peccata gētis eiusdem rebellis & incredulæ. Quod ut primum locutus est ad Mosen his uerbis propter uitulū quē fecerant. Dimitte me ut irascatur furor meus contra eos, & deleā eos, faciamq; te in gentē magnā, ille cōsurrexit in cōfractione. i. in nimia mētis humilitate, stans in cōspectu eius, deumq; reluctantem, homo colluctans tenuit ne hoc faceret. Ex hoc longo reluctamine detentus est deus, quoties ab illa gente propter peccata est auersus, qa nullo tēpore defuerunt fideles in populo illo, in q̄bus tam secūdū fidem q̄ secundū carnem esset pater Iacob, quorū meritis et precibus uehementissimis fuit obstrictus, nec ante dimissus donec benediceret Iacob, donec impleret benedictiōes suas legislator, dando benedictionem illā in qua benedicerētur oēs gētes, sicut ad Abraham locutus est, quæ uidelicet benedictio in semine eius, gr̄a sancti spūs est, ꝑ passionē Christi effusa in omnes nationes. Tūc enim reuera deus Iacob benedixit in sanctis Ap̄lis omni benedictione spirituali, neruus aūt femoris eius emarcuit, quia quicquid carnaliter agere uel sacrificare solebāt, reprobatū est. Omnes etiā genealogiæ pro fabulis extūc reputatæ sunt, quoniā uenit hic qui solus texendarū causa fuerat generationū. Sola fides prædicat, & de carne eius siletur. Et qa in Ap̄lis, & aliis quamlibet paucis fides comprobata est, tanq̄ firmus pes, in multis autem carnis sola gloriatio est,

Esai. 4
1. Corin. 6.
Israel claudicans, gētilitas eiecta dicitur.
Gene. 32
Exo. 32
Gene. 22

atio est, utique tanquam per infirmus recte nunc Iacob in posteritate sua claudicare dicitur. Igitur in die illa dicit dominus, congregabo claudicantem, & eam quam eieceram colligam, & quam afflixeram, id est sic utrunque assumã, ut nullam Iudæi & Græci distinctionem faciam. ¶ Et quasi quæreres quomodo congregare se dicat claudicantem, & quomodo colligere eiectam, siue afflictã: ponã, inquit, claudicantem in reliquias, & eam quę laborauerat in gentẽ robustam. Vt dictũ ita & factũ est, quia claudicantẽ Israel, Euãgelica gratia nõ plenarie collegit, sed in reliquias posuit, id est de illo reliquias assumpsit, de quibus & Apostolus seipsum esse contestatur his uerbis: Nunquid repulit deus populũ suum? Absit. Nã & ego Israelita sum, ex semine Abrahã, de tribu Beniamin. Et subinde: Quid dicit Heliæ diuinum respõsum? Reliqui mihi septẽ milia uirorum qui nõ curuauerũt genua ante Baal. Sic ergo & in hoc tẽpore reliquiæ secundũ electionẽ gratiæ saluæ factæ sunt. item: Esaias aũt, inquit, clamat pro Israel. Si fuerit nũerus filiorũ Israel tanquam arena maris, reliquiæ saluæ fient. ¶ Itaque claudicantem quamuis ex maxima parte claudicando offenderit, in reliquias ponam ait, illam aũt quæ laborauerat nõ utcunque refocillabo, sed ponã in gentẽ robustam id est, collectã de gentibus ecclesiam, sic spiritu fortitudinis induã, ut sicut multitudine fœcunda, sic & uictorijs sit gloriosa, fiat res admiratione digna, ut dicatur de illa: Quæ est ista quæ ascendit sicut aurora cõsurgẽs, pulchra ut luna, electa ut sol, terribilis ut castrorum acies ordinata? Vere robusta, uere ut castrorũ acies ordinata. Nã ut (ut de cæteris taceam) quorum tota spiritualis est pugna contra hostes inuisibiles, & contra carnis uitia. Quis milites eius, eos dũtaxat quos martyres suos uel Christi nũcupat, dinumerare queat? Nouimus reliquias illas, scimus istam gentem robustam, totum quod sunt, esse gratiæ nõ debiti, unde & gratias agentes dicũt in Apocalypsi: Quoniam occisus est & redemisti nos deo in sanguine tuo ex omni tribu & lingua, & populo & natiõe, & fecisti nos deo nostro regnũ & sacerdotes, & regnabũt super terrã. Ergo dominus, de quo hic tãdem dicitur: & regnabit dominus super eos in monte Sion, ex hoc nunc & usque in æternũ. Veraciter nominatur rex regum & dominus dominãtium, quia quorũ est rex, ipsi omnes reges & sacerdotes sunt, & in æternum regnabũt: Quod aũt hic dominus regnãs super eos in monte Sion, propria sit filij persona, ipse in psalmo testis est dicẽs: Ego aut constitutus sum rex ab eo super Sion montẽ sanctũ eius prædicans præceptũ eius, dominus dixit ad me: filius meus es tu. ¶ Mons autem Sion nõ dubiũ, quin sit cœlestis ecclesia, iuxta illud Apostoli. Et accessistis, inquit, ad Sion montẽ & ciuitatẽ dei uiuentis, Hierusalem cœlestem, & multorũ miliũ angelorum frequentiã, & ecclesiam primitiuorũ qui inscripti sunt in cœlis. Nec uero repetere opus est, quam utiliter nũc Christus, nunc Christi ecclesia cœlestis montis Sion, siue montis domus domini appellatione in pręsenti prophetia significetur, uidelicet propter illud quod pręmissum fuerat, Sion causa uestri, quasi ager arabitur, & mons tẽpli erit in excelsa syluarum, ut offensio, uel odium, quod cõtra prophetas his auditis magis efferuescere poterat, sapienter mitigetur, dũ crebrius alijs sub eisdem nominibus gloriosa dicũtur. ¶ Si tãta et tã gloriosa merito dicũtur de gentibus ad istũ montẽ dñi cõfluentibus, et de reliquijs claudicantis, id est, Iudaici populi, quæ in idipsum cõgregãdę prouidebantur. Quid de primitijs eiusdẽ populi. i. de primitiua ecclesia uel ad primitiuã ecclesiã patriarcharũ & prophetarũ, et omniũ electorum dici debuit qui Christi aduentũ præcesserunt et expectauerũt, et nõ acceptis promissionibus oẽs defuncti sunt, ex quibus ipse Chrũs secundũ carnẽ? Nã de illa parte, siue ad illã partẽ tam bonã, nihil proprie cõueniens pręsentis prophetiæ textus hactenus est locutus, sed nimirum ad illã dicũtur ea quæ cõtinuo sequunt. [Et tu turris gregis nebulosa filia Sion, usque ad te ueniet, et ueniet potestas prima regnum filie Hierusalẽ. Nunc quare merore cõtraheris? Nunquid rex nõ est tibi, cõsiliarius tuus perijt, quia cõprehendit te dolor sicut parturientem?] Filia nanque Sion, siue filia Hierl'm pręsenti loco ipsa est primitiua ecclesia, patriarcharum & prophetarũ, cæterorũque sanctorũ, quæ mœrore cõtrahebatur dũ ab ea Christus expectaretur, quasi regẽ nõ habens, aut cõsiliariũ, cum in promissione & spe teneret eũ. Dicitur aũt nũc iccirco filia Sion, siue filia Hierusalem, quia uidelicet dũ in hoc seculo peregrinaretur, mente pendebat ad illam Sion ciuitatem dei uiuentis Hierusalẽ cœlestẽ, & multorũ miliũ angelorũ frequentiam, ut Apostolus ait, quorum ministerio fruens supernis uisionib⁹

Marginal notes: Rom. 11 — Esai. 10 — Eiecta in gentem robustam ponitur. — Cant. 6 — Apoc. 5 — Dominus rex regum. — Psal. 2 — Filia Sion primitiua ecclesia dicitur. — Heb. 12

nibus, & crebris ꝑmissionibus, quasi materno lacte filia dulcis lactabatur, nutriebatur, & beata spe consolata confortabatur. Tali filiæ nunc dicitur: & tu turris gregis nebulosa, subauditur consolare, & habeto claritatē lætitiæ, quia ueniet potestas prima usq; ad te. ¶ Turris iccirco nūc uocatur, qa & uisibiliter & inuisibiliter tanq̄ forte præsidium firmauerat illā deus, uisibiliter tēplo & altari, de quo Esaias: & ædificauit, inquit, turrim in medio eius, inuisibiliter aūt angelorū agminibus: Sed & in Cantico canticoꝝ ad eā dicitur: Sicut turris Dauid collū tuū, quæ ædificata est cū ꝓpugnaculis. Mille clypei pendent ex ea omnis armatura fortiū. Hoc eñ si rite ꝑpendimus tam pulchre q̄ uere ad illā dicitur, de qua omnem armaturā, id est, omnē canonicā scripturam accipimus, q̄ armati sumus, sine qua inermes essemus, nos omnes quicunq; de gentibus ad Christi militiam uocati quippiā fortiter loq̄mur aut agimus. Totū quippe uetus, totum nouū testamentū ex illa est. Recte ergo dicitur turris, & turris gregis, quia uidelicet nos qui grex dñi sumus, nos populus eius, & oues pascuæ eius in illa protegimur & defendimus. Et hæc q̄dem turris nebulosa dicitur, nimirū ꝓpter crebras aduersitates, & ꝓpter mœrorē quo cōtrahebatur, eo quod nondū uenisset suus qui sederat in eadē turre rex, & propter despectionē, quas sæpe ab inimicis insultantibus despecta est, sed nihilominus lucida erat & est. Nā alibi cum sedero, inquit, in tenebris, dominus lux mea est. Iram dñi portabo, q̄niā peccaui ei, donec iudicet per causam meā, & faciat iudiciū. Educet me in lucem, uidebo iusticias eius. Siue etiā iccirco nebulosa, qa incredulorum multitudo semper inuenta est in illa, sicut præfiguratū est & in templo, quondā à Salomone ædificatū est, et in monte Sina, quando lex data est. Nā et illic montē nubes densissima operuit, et illic nebula impleuit domū domini, et non poterant sacerdotes stare, et ministrare propter nebulam. Quid tibi dicam ò talis filia Sion? Vsq; ad te ueniet, et ueniet potestas prima regnū filiæ Hierusalē. Quia parū uidebatur esse quod dixerat: usq; ad te ueniet: subauditur ipse q regnabit dñs, meliorauit bonū nūtiū repetendo, ac dicēdo: Et ueniet potestas prima, ueniet regnū tibi primū filię Hierl'm. Sic nāq; futurū erat, et sic factū est. Venit enim potestas in aduentu regis & domini, uidelicet illa magna & mirāda potestas, quam tā breuibus uerbis Euāgelista pulchre exprimit dicendo: quotquot aūt receperūt eū, dedit eis potestatē filios dei fieri, & illud regnū, de q̄ ait pœnitētiā agite, appropinquabit eñ regnū cœloꝝ. Hoc regnū tibi filia Hierusalē, hæc ptās ò filia Sion usq; ad te ueniet prima, id est, primū tibi danda. Nam licet Apostolus dicat distinctionē nō esse Iudæi & Græci, & non esse personaꝝ acceptionē apud deū, tñ idem dicit primū Iudæo & deinde Græco. Item: Quid ergo, inquit, amplius est Iudæo aut quæ utilitas circūcisionis? Multū ꝑ omnē modum. Primū quidē quia credita sunt illis eloquia dei. Quid eñ si quidā illorū nō crediderūt? Nūq̄d incredulitas illorum fidem dei euacuauit? Absit. Est autem deus uerax &c. Igitur tibi potestas prima ueniet, o filia Sion, & primū regnū, quia uidelicet uos sancti patriarchæ et prophetę, uos sancti apostoli, & cæteri de illo populo sancti, recte primū in regno & potestate filiorū dei, possidetis locū. Cū ita sit o filia Sion, siue filia Hierusalē: nunc quare mœrore cōtraheris? Nūquid rex nō est tibi, aut cōsiliarius tuus periit, qa cōprehendit te dolor sicut parturientē? Deniq; tūc tēporis, et ex eo quo ad Abraham seminis quod est Chrūs, repromissio facta est, ita Sion siue Hier'm. i. multoꝝ animę sanctoꝝ patriarchaꝝ et prophetaꝝ, regū et omniū iustorū mœrore cōtrahebant, cupiētes uidere ꝓmissionis effectū: et cōprehēdit eos dolor uelut parturiētiū, sicut mirabili signo significat in Apocal. cū dicit: Et signū magnū apparuit in cœlo, mulier amicta sole, et luna sub pedibus eius, & in capite eius corona stellaꝝ duodecim et in utero hñs, et clamabat parturiēs, et cruciabatur ut pariat. Ista Sion, hæc ipsa Hierl'm erat, illa mulier amicta sole, & luna sub pedibus. i. Christum habens in ꝓmissione, et abūdans atq; præeminēs bonis tēporalibus, et in capite eius corana stellaꝝ duodecim. i. in initio gētis filii Iacob, patres tribuū duodecim, et in utero hñs scilicet ꝓmissionis fidē, et spem in corde retinēs clamabat parturiēs, et cruciabat ut pareret, qa uidelicet magno desiderio uidere desiderabat rem cuius habebat spem, sicut mulier desiderat uidere natū, quē portat cōceptū. Nūc dolorē miro modo spūs sanctus, sanctoꝝ omniū cōsolator et arguit et excitat. Arguit eñ dicēdo: nūc quare mœrore cōtraheris? Nūquid rex nō est tibi, aut cōsiliarius tuus periit, qa cōprehendit te dolor sicut parturientē, excitat subiūgēdo

Marginal notes: Esai. 5 (beside line 2); Exo. 02 (beside line 15); Gene. 22 (beside line 37); Apocal. 12 (beside line 42); Psal. 19. (beside line 47)

cōfestim. [Dole & satige filia Sion, quasi parturiens.] Sciendū ergo quia dolētiū in partu magna distātia est. Alicuius em̄ anima in partu præ dolore egreditur, & si dicat ei: ne
.Reg.4 timeas qa filiū peperisti, siue ut alibi legimus: noli timere, qa et hūc habebis filiū, nō rñdet,
Gene.35 neq; animaduertet. Secundū huiusmodi similitudinē: Spūs sanctus ecclesiā uēturi Christi matrē dolere noluit. Quāuis em̄ prius morerētur sancti quā uiderēt illū Christū dñi, tñ habere debebāt & habebāt fidē resurrectionis & futuri seculi, qd uidelicet quāuis expectātes morerentur, nihilominus tñ illū & extra carnē, & in carne sua postmodū uisuri essent. Igitur cū dicit, nūqd rex nō est tibi, aut cōsiliarius tuus perijt, qa cōprehendit te dolor sicut parturientē, ab eodē hortat sanctos oēs, ut nō cōtristētur sicut & cęteri q spem nō habēt, cū autem ptinus subiūgit: dole & satage q̄si parturiens, Ad hoc hortatur, ut cōtristentur secundū deū
2.cor.7 id est, ut in tristitia siue dolore, nō amittāt spei fiduciā, & fidei rationē. Vnde notādū, quod non dicit hic tātūmodo dole quasi parturiēs, sed dole, inqt, & satage. i. in dolore spem firmā tene, additq; quasi parturiēs, qa uidelicet sicut parturiēs tandē doloris sui uidet fructū, & iā
Ioh.16 nō meminit pressure pter gaudiū, qa natus est homo in mundū, ita tu uidebis liberantem & redimentē te dñm, & dolor tuus cōuertit in gaudiū. Hoc intelligendum est p id quod sequitur. [Quia nūc egredieris de ciuitate, & habitabis in regiōe, & uenies usq; ad Babylonē, & ibi liberaberis, ibi redimet te dñs de manu inimicoꝝ tuoꝝ.] Quantū ad exteriorē literæ textū istā intelligimus Iudæorū captiuitatē notissimā, qua in Babylonē ducēdi, et de qua post annos septuaginta erāt reducendi. At uero spiritualiter aliā nouim' Babylonē, sicut Sion istam scimus siue Hierl'm, de qua nuc loquimur, uiuentis dei ciuitatē id est, uniuersalē sanctorum & electorū omniū societatem, cuius rex & consiliarius Christ' est, qui in præsenti loco per prophetā prænunciatur. Vniuersalem ergo huius Syon captiuitatem, quæ in Adam accidit, præ oculis habentes, dignius ac locupletius uerba hæc intelligimus, dū præmisso. Dole ac satage filia Syon quasi parturiēs, subiūgit, qa nūc egredieris de ciuitate & habitabis in regione, & uenies usq; ad Babylonē, ibi liberaberis, ibi redimet te dominus de manu inimicorū tuorū. Nunc inquit id est ante illud nouissimū dierū, in quo fiunt illa quæ prædixi manifestato monte domus dñi qui Chrūs est, interim dū morā facit, & nondū uenit qui uenturus est, tu egredieris de ciuitate & habitabis in regione, & uenies usq; ad Babylonē, id est præiudicata in Adā nasceris extra paradysum, unde ille expulsus ē, & tu pariter cum illo, cui' in lumbis eras, & manebis in præsentis seculi captiuitate, & post
Gen.37 habitationem huiusce regionis uenies usq; in Babylonē scilicet moriendo, & per mortem descendendo ad tenebrarū infernaliū confusionem, quo & sancti descēderūt patres tui, si-
Actu.2 cut unus ex maximis illorum dicit: Descendam ad filium meū. lugens in infernū. Ibi liberaberis, ibi redimet te dominus de manu inimicorū tuorū. Descendet em̄ illuc deus & dñs dei filius, liberator & redēptor tuus propter te homo factus, et passus, crucifixus, mortuus, et sepultus, et deinde suscitatus à mortuis solutis doloribus inferni, iuxta quod impossibile erat teneri illū ab eo. Hoc modo redimet te de manu inimicoꝝ tuorum, scilicet malignorum spirituū, preciū dādo pro te sanguinē suū, ut nihil iuris habeāt in te propter originale peccatū. Hoc de illa spirituali Babylone, et de inuisibilibus inimicis tuis dñs dixit: Nunc demum de uisibilibus inimicis tuis audi qd idem ipse dicat. [Et nūc congregate sunt gētes multe, que dicūt, lapidetur, & aspiciat in Syon oculus noster. Ipsi uero non cognouerunt cogitationes domini, & non intellexerunt cōsilium eius, quia congregauit eos quasi fœnum aree. Surge & tritura filia Syon, quia cornu tuum ponam ferreum, & vngulas tuas ponam ereas, & cōminues populos multos, & interficies dño rapi-
Gen.4 nas eorum, & fortitudinem eorum domino vniuerse terre.] Quis hoc nesciat qd sup istam Syon gentes multæ congregatę sunt ab initio seculi, ex quo Cain funestus primū ciuem ciuitatis huius fratrem suum Abel interfecit? Pleni sunt sacri libri lachrymabilibus historijs, & passim per omnem ferè paginam diuinam gemitus huius Syon audiuntur, dū
Psal.78 ueniūt gentes & ponāt morticina seruorū tuoꝝ deus escas uolatilibus cœli, carnes sanctorū tuorū bestijs terræ, dum effundūt sanguinē ipsorū tanquā aquā in circuitu Hierusalem, & nō est qui sepeliat. At illi nulla miseratione gementi Syon cōpatiuntur, sed ptinaci crudelitate semetipsos cohortatur dicētes: Lapidetur ista Syon, i. nullus ei parcat. Et optando

dicūt:

dicũt: Aspiciat in Syon oculis noster. Quo dicto uehemẽs innuitur odiũ & inuidia, quæ non leuiter exaturari possit, nisi multarũ aspectu miseriarũ. Quo cũ potiti fuerint, maligno risu soluũtur, & creduli plausu tripudiant, dilatãtes os suum sicut scriptũ est atq; dicentes: Euge euge uiderunt oculi nostri, subaudit mala huius quæ desiderauimus, & hoc bene cõtigit nobis. Ipsi autem, inquit, non cognouerunt cogitationes domini, & non intellexerũt cõsilium eius, quia congregauit eos quasi fœnum areæ. Est est sensus. Cõgregatæ sunt gẽtes super te, & in sua gloriantes multitudine, præsentia tantũ & manifesta potuerũt uidere, scilicet et tuã calamitatem, & suam in hoc mundo prosperitatem, sed hoc nõ cognouerunt neq; intellexerũt, quid in futurum dominus cogitauerit, & quale super te et super illos cõsilium inierit. Sed ecce consiliũ, & cogitationes eius dico tibi, quia congregauit eos quasi fœnũ areæ, subauditur, ut cõgregatis illis dicat tibi. Surge et tritura filia Sion, quia cornu tuũ ponam ferreũ, & ungulas tuas ponam æreas, & cõminues populos multos, et interficies domino rapinas eorũ, & fortitudinẽ domino deo uniuersæ terræ. Et est sensus: Quãuis fortes et robustos esse arbitrẽtur, nimirũ cũ sint caro, sic sunt quasi fęnũ, quia omnis caro ut fœnũ, et omnis gloria eius tanquã flos agri. Et uere fœnũ est populus. Itaq; sicut fœnum in agro ad tempus uiret, & in tempore suo aridũ deportatur ad aream, ibiq; ferris dentatis siue plaustris ferreis trituratur, ac tritico recondito, stipula & paleæ proiectæ igni traduntur, sic tu ô Syon omnes gentes quæ congregatæ sunt, super te superbientes atq; luxuriantes, uelut uiri de fœnum in iudicium domini triturabis atq; cõminues, ita dũtaxat, ut quicunq; ex illis sese in humilitate deposuerint, eos tanquam triticũ domino uniuersæ terræ consecres, interficiendo quicquid in eis uiciosum erat, quicunq; aũt pertinaci superbie uento sese subleuauerint, eos uelut stipulam & paleam perpetue igni trades. Neq; em resistere tibi poterũt cornu ferreũ, & areas ungulas habenti, qđ uidelicet cornu tuus insuperabilis rex & magnificus triumphator Christus est, quæ ungule tuæ Apostoli de tua carne geniti sunt, fide solidi, uerbo tinnuli uelud æs, qđ metallũ ualde sonorũ est. Nam in omnẽ terrã exiuit sonus eorum, et in fines orbis terræ uerba eorum, & nõ sunt loquelæ neq; sermones, quorũ non audiantur uoces eorũ. Hactenus ad illam que uera est Syon & uera Hierusalem sermo est sic incipiens, & tu turris gregis nebulosa filia Syon. ¶ Nã de illa Hierusalẽ terrena quæ occidit prophetas, & lapidauit eos qui ad se missi fuerũt, audi quid dicatur. [Nũc vastaberis filia latronis. Obsidionẽ posuerunt super nos, in virga percutient maxillã iudicis Israel.] Cuius uel quanti iudicis? Nimirum eius qui & magnus deus est, & humilis apparuit, quod multũ caute sicut eo tempore opus erat, sequentibus uerbis prædicatur. [Et tu Bethleem Effrata, a. paruulus es in milibus Juda, ex te mibi egredietur, qui sit dominator in Israel, et egressus eius ab initio a diebus eternitatis. Propter boc dabit eos vsque ad tempus in quo parturiens pariet reliquie fratrum eius conuertentur ad filios Israel.] Sicut iam dictũ est ad illam, & de illa Hierusalẽ quæ prophetas occidit, sermo est. Nunc (inquit) uastaberis ô tu non uere filia Syon, sed uere filia latronis, uidelicet quæ uirũ homicidã & latronem Barraban tibi dimitti petisti, autorem uere uitæ interfecisti. Nũc inquã uastaberis, nũc circundabũt te inimici tui uallo, & circũdabũt te & coangustabũt te undiq;, & ad terrã prosternẽt te & filios tuos qui in te sunt. Quam ob causam sic uastaberis, & cur prosternẽtur filij tui? Obsidionẽ (inqt) posuerũt super nos, in uirga pcutient maxillã iudicis Israel. Super nos prophetas & sapientes & scribas obsidionem posuerunt, id est, ex nobis occiderũt & crucifixerũt, et ex nobis flagellauerũt in synagogis suis, et de ciuitate in ciuitatẽ persecuti sunt. Nam hoc totũ fuit obsidionẽ ponere super nos, qa sic uoluerunt claudere ora nostra, ne doceremus in nominę iudicis Israel, cuius maxillam in uirga percusserũt, in uirga, inquã id est in arũdine qua percutiebãt eũ spinis coronatum, sibi in posteritate concessa queadmodũ ait, sed hęc est hora uestra & potestas tenebrarum. Per partẽ totã, id est per maxillæ percussionẽ, totam eius significabat passionẽ. Pulchre nimirum, quia passionis eius hoc fuit initiũ, quod unus assistens ministrorũ, dedit illi alapam dicens: Sic respondes pontifici? Proterua crudelitas, crudelis proteruia lictoris & scurrę, qui dum adulatur dño suo pontifici, & ei placere vult, assiliẽs corãm pcutit in maxillã iudicem Israel, nec solius Israel, sed & omnium hominum, qa ipse est qui cõstitut⁹ est à deo iudex uiuorũ &

Psal. 34.

Esai. 40

Christus vt cornu ferreũ, Apostoli, vt vngulæ æreæ.

Hierl'm terrena, dicitur filia latronis.

CAP. V.

Matt. 28. Lucæ. 19

Ioha. 18

uorũ & mortuorũ. Et ut amplius perhorrescas temeritatẽ nebulonis, qui pcussit, ille iudex non tantũ homo, sed & deus est. Hoc eñ uerbis sequẽtibus testatur: Et tu Bethleem effrata, paruulus es in millibus Iuda, ex te mihi egredietur, qui sit dominator in Israel, & egressus eius ab initio à diebus æternitatis. Quid eñ est qđ & egredietur ex te ò Bethleem, & nihilominus egressus eius ab initio, à diebus æternitatis, nisi qa duæ sunt eius egressiões. i. natiuitates, altera secundum carnẽ, qua egredietur ex te ò Bethleem ex semine Dauid, altera secundũ diuinitatẽ, qua non egredietur, sed egressus eius, inquit, iamdudũ exactus est, nõ ex mundo, sed ab initio, non in diebus temporalitatis, sed à diebus æternitatis. Nã in principio erat uerbũ, & uerbum erat apud deũ, & deus erat uerbum: hoc erat in principio apud deum. Igitur & deum & hominẽ testatur hic esse illum iudicem Israel, sed hoc taliter edicĩ ut uulgo intelligeretur tunc temporis non expediebat. Quomodo eñ audire paterẽtur, qđ qui deus Israel erat homo futurus, & in maxilla percutiendus esset. Caute ergo & prudenter propheticus sermo dispensatur, dum à facie filiæ latronis, cui loquebatur dicens, nunc uastaberis filia latronis &c. sese repente auertit, & ad aliam, id est, Bethleem seseconuertit & eidem sic loquitur, ut & ueritatẽ utriusq; naturæ, scilicet diuinæ & humanæ in Christo testificetur, & eandem testificationem, talibus uerbis enunciet, ut non ab illis qui surdi sunt uel erant, & aures audiendi non habebant, tunc temporis facile perciperetur. ¶ Quod aũt Bethleem & Effrata unius eiusdemq; ciuitatis Dauid, siue castelli, ubi erat Dauid, uocabula sint, habemus ex scriptura dicente: Mortua est ergo Rachel, & sepulta in uia, quæ ducit Effratam, hæc est Bethleem. Porrò cum dicit: Et tu Bethleem Effrata, paruula es in milibus Iuda, subaudiendum est apud homines, quorum in oculis uix paruꝰ uiculus es, qui nõ cœlestem, sed terrenã quantitatẽ attendunt, sed profecto apud deum non minima es. Alioquin nisi cum eadem affirmatione qua dicit paruula es, et ex opposito ista negatio in prophetæ sensu intelligatur, sed non apud deum minima es, tanquam si dicat: Paruula siue minima uideris, sed non minima es, dissonãter testimoniũ hic in Euãgelio sumptũ uidebitur, ubi principes sacerdotum & scribæ sciscitanti Herodi, sic respõdisse narrantur. Et tu Bethleem terra Iuda, nequaquam minima es in principibus Iuda. Cũ eñ hic dicat paruula es, & illic scriptũ sit: nequaquã minima es: perspicue litera dissonat, sed in sensu clara consonantia est, ut cũ propheta dicit: paruula es, subaudias in oculis omniũ hominũ, & cũ Euangeliũ dicit nequaquam minima es, subintelligas apud deũ. ¶ Quod deinde subiũgitur, propter hoc dabit eos usq; ad tempus in quo parturiens pariet, & reliquiæ fratrũ eius conuertentur ad filios Israel, manifeste completũ, atq; adhuc complendũ est. Nam quia tanti iudicis Israel maxillã percusserunt, qui secundum carnem de Bethleem ex semine Dauid egressus est, & cuius egressus secũdũ diuinitatẽ, à diebus æternitatis est, iccirco dedit eos idẽ iudex subauditur, in manus gladij, & in captiuitatẽ in omnes gentes, & in partes vulpiũ, id est, malignorũ spirituũ. Vsquequo sic dabit eos. Vsq; ad tempus (inquit) in quo parturiẽs pariet. Parturiens dicitur, non ista filia latronis, id est, terrena Hierusalem, quæ deo sterilis est, sed illa spiritualis Hierusalem, siue Syon, cui supra dixerat: dole & satage filia Sion quasi parturiens. Illa nanq; mater pariet, subauditur Iudeorũ, siue Israelis reliquias iuxta illud. Si fuerit numerus filiorũ Israel quasi arena maris, reliquię cõuertenĩ ex eis. Nam hoc est, qđ hic protinus subiũgit. Reliquiæ fratrũ eius cõuertẽtur ad filios Israel. Cuius eius. Nimirum ipsius iudicis Israel, qa fratres eius secundũ carnẽ ipsi Iudæi sunt, qui maxillã eius pcusserũt. Tempus quo istud fiat tũc erit, cũ plenitudo gentiũ intrauerit. Sequitur: **Et stabit & pascet in fortitudine dñi, in sublimitate nominis dñi dei sui, & conuertentur, quia nunc magnificabitur vsq; ad terminos orbis terre.** ¶ Iudex Israel sicut iam dictum est propter hoc dabit eos, qa percusserũt maxillã eius, & ipse surgens à mortuis stabit, subauditur à dextris dei fortis & sublimis, iuxta quod in Actibus apostolorũ scriptũ est: Cum aũt esset Stephanus plenus spiritu sancto intebdens in cœlũ, uidit gloriã dei, & Iesum stãtem à dextris dei & ait: Ecce uideo cœlos apertos, & filium hominis stantem à dextris uirtutis dei. Stabit ergo, id est, pro suis morientibus, pugnabit ipse uictor mortis, & pascet subauditur populum suum, utpote diues & præpotens rex in fortitudine domini, in sublimitate nominis domini dei sui, id est, sicut fortis deus hñs nomẽ sublime, quod est sup omne nomen, uidelicet quale no

Actu. 10

Triplex christi egressus

Bethleem & Effrata, vnius oppidi vocabula

Gen. 35

Psal. 62

Actu. 7

quale nomen habet pater, qui propter assumptam humanitatem dicitur & est dominus de us eius. Nam & ipse loquitur: Ascendo ad patrẽ meum & patrem uestum, deum meũ, & deum uestrum. Et conuertentur ait, quia nũc magnificabitur usq; ad terminos terræ. Hoc ipsum quod hic dicit: & pascet, & conuertentur, &c. manifestius in psalmo expressum habemus. Ait em: Edent pauperes & saturabuntur, & laudabũt dominũ, qui requirunt eum, uiuent corda eorum in seculum seculi. Reminiscentur & conuertentur ad dominum uniuersi fines terræ. Pascet ergo scilicet terminos terrę, quo adusq; magnificabitur, non qualicunq; edulio, sed corporis & sanguinis sui sacramẽto, quod edentes & bibentes, pauperes saturabuntur, nam corda eorum, id est, animæ uiuunt in seculum seculi, quemadmodũ ipse dicit: Si quis manducauerit ex hoc pane, uiuet in ęternum, & panis quẽ ego dabo, caro mea est pro mundi uita. Sequitur. [Et erit iste pax Assyrius cũ venerit in terra nostram, & quando calcauerit in domibus nostris.] In nonnullis codicibus legitur Assyrijs, & ordinatior litera uidetur. Si em legendũ est, Assyrius, cur præpostere & dicere maluit Assyrius cũ uenerit, q̃ dicere cũ Assyrius uenerit? Itaq; secundũ utranq; literã exponendũ est, & primũ secundũ hanc literaturã, & erit iste pax, Assyrius cum uenerit in terrã nostram. Quãdo uenerit diabolus, ait beatus Hieronimus, qui dicitur Assur super terrã regionẽq; credentium, & eorum quos pascet dominus in fortitudine & in sublimitate nominis domini dei sui, & calcauerit eos tribulationibus uarijs, & domos animarum nostrarum, id est, corpora quasi superbe ascenderit atq; depresserit, & tamẽ nos nihil seperauerit à charitate Christi, tũc Christi pax siue ipse Christus erit in nobis, & dicetur de sancto, nihil proficiet inimicus in eo. ¶Nunc ut secundũ aliã literæ stricturã dicamus, scilicet ita legendo, & erit iste pax Assyrijs, cũ uenerit in terrã nostrã, primo sciendũ, quia quod dicitur, cũ uenerit in terrã nostram, & quando calcauerit in domibus nostris, siue, ut rursus post pauca habemus, & cũ calcauerit in mõte nostro, recte de ipso dño intelligitur, p̃sertim cũ in exordio sermonis hic idẽ propheta dixerit. Quia ecce dñs egredietur de loco suo, & descẽdet & calcabit super excelsa terræ, &c. usq; ad id quod ait: Quæ excelsa Iudæ, nõne Hierusalẽ? Eritq; hic sensus. Et erit iste, uidelicet dominus magnificus usq; ad terminos terræ, pax Assyrijs, id est, cunctis gentibus, quarum eo tempore potentissimi erant Assyrij, unde & pro cunctis gẽtibus recte possunt hic accipi. Erit (inquã) iste pax Assyrijs, i., loquetur pacem gentibus, euangelizabit pacem eis, qui prius erant inimici, cũ uenerit in terrã nostrã, id est, cũ nos uisitauerit, & cum calcauerit in domibus nostris, subauditur, eo q; non cognouisti tempus uisitationis tuæ, ò supra dicta filia latronis, Nam iccirco calcabit in domibus nostris, iccirco cõculcabit templũ & ciuitatem, ita ut nõ remaneat lapis super lapidẽ. Nam quod dominus calcet & cõculcet, testatur ipse dicens in alio propheta. Calcaui eos in furore meo, & cõculcaui eos in ira mea. Væ ergo tibi, quæ tibi Barrabam latronẽ donari petisti, & proinde recte diceris filia latronis, & cuius seditiones hæreditate possedisti, uæ tibi, quia tu cõculcaris quæ diceris Israel, pax autem tua Assyrijs, i. gentibus pœnitentiã agentibus, sicut significatũ est, ubi ad prædicationẽ Ionæ Niniue magna ciuitas Assyriorum pœnitentiã egit, Sequitur. [Et suscitabimus sup eũ septẽ pastores, & octo primates homines, & pascent terrã Assur in gladio, & terrã Nemroth in lanceis eius, & liberabit ab Assur, cũ venerit in terrã nostrã, & cũ calcauerit in monte nostro.] Quorum in persona supra dixerat, obsidionẽ posuerunt sup nos eorundẽ uox ista est, & suscitabimus super eũ septẽ pastores & octo primates hoies, uox scilicet prophetarum, sapientũ, et scribarum, quos ecce ego mitto ad uos, ait ille iudex Israel ad eos, qui maxillã ipsius p̃cusserũt. Ipsi loquũtur etiã hæc, & suscitabimus super eũ septẽ pastores & octo primates hoies. Sup quẽ dicũt, suscitabimus eũ. Nimirum sup eundẽ sæpe dictũ iudicem Israel. Profecto nõ uile obsequiũ, non paruam honorificentiæ portionem de studio suo p mittunt, ad clarificandum illũ tantũ iudicẽ, quẽ filij illius filiæ latronis sic inhonorauerunt, ut maxillã eius percuterent. ¶Quærendũ est diligenter, qui nã sint septem pastores & octo primates hoies, & deinde quid sit suscitari illos super hunc iudicẽ Israel, & tunc patebit, quã nõ leuis aut incerta hæc pollicitatio est. Septem fide claros & meritis insignes de sanctis scripturis nouimus, similiter & octo primates homines, quos, licet hactenus nouerimus, necdũ tamen numerum, & proprias eorum causas animus adeo perpenderat, priusq̃ loci p̃sentis diligentia

Iohan. 20

Psal. 21.

Assyrius, id est diabolus

Pax Assyrijs. i. cũctis gẽtibus

Sup. 1.

Lucæ. 19

Septẽ pastores & 8. primates homines

Septē pastores. Gen.4. diligentia nos excitasset, Primū ergo septē pastores, deinde per ordinē recolamus octo primates homines. Primus pastor fuit Abel, de quo scriptū est. Fuit aūt Abel pastor ouiū, & obtulit domino munera de primogenitis gregis sui, & de adipibus eorꝝ, & respexit dominus ad Abel & ad munera eius: Secundus pastor fuit Abrahā: Tertius Isaac: Quartus Ia-
Ibi.47. cob, qui stans corā Pharaone cū filijs suis, interrogāte illo, qd habetis operis, pastores ouiū sumus (inquit) serui tui, & nos & patres nostri. Erant aūt patres eius Abraham & Isaac, qui profectò curā habuerūt alendorꝝ gregū, ita ut non posset eos capere terra præ multitudine
Ibi.13. gregum, unde & facta est rixa inter pastores gregū Abrahā & Loth, & fuit iurgiū pastorꝝ
Ibi.26. Gerare aduersus pastores Isaac. Veruntamen non præ multitudine uel cura gregū, sed ꝓ eo ꝙ circa res horum pastorales, diuina sese cōmendauit authoritas, septē istos pastores excellentissimos numeramus. Igitur (ut dicere iam cœpimus) horꝝ primus fuit Abel, qui de
Abel primogenitis gregū domino munera obtulit, quæ suo respectu dominus digna duxit. Se-
Abraham. cundus Abrahā, qui de armento suo uitulū tenerrimū tollens & optimū inclytis hospitib⁹
Isaac, scilicet tribus angelis, uenientibus in figura sanctæ trinitatis, memorabile cōuiuium fecit.
Iacob Ioseph. Tertius Isaac, qui uelut aries ad immolandū ductus est, & pro quo arietē Abraham inter
Moses. uepres hærentem cornibus, holocaustum obtulit. Quartus Iacob, qui de grege duos afferens hœdos in cibū patri benedictionē accepit, & deinde soceri greges pascēs, auctus est benedictione domini. Quintus fuit Ioseph, qui cū sedecim esset annorꝝ, pascebat gregem cū fratribus suis, & inde uenditus fuerat, factusq; princeps Aegypti, professionē istā non eru-
Exo.3 buit, quamuis detestarētur Aegyptij omnes pastores ouiū, dicēs ad patrē & ad fratres suos. Cū uocauerit uos Pharao, & dixerit, quod opus est uestrū? respondebitis. Viri pastores
Dauid sumus serui tui ab infantia nostra usq; in præsens, & nos & patres nostri. Sextus fuit Moyses, qui pascebat oues Ietro soceri sui sacerdotis Madian, & inter pascendū, cū minasset gre-
1.Reg.17 gē ad interiora deserti, uenit ad montē dei Oreb, apparuitq; ei dominus in flamma ignis de medio rubi. Septimus fuit Dauid, qui de semetipso proloquēs ad Saul, pascebat (inquit) seruus tu⁹ patris sui gregē, & ueniebat leo & ursus, tollebatq; arietē de medio & sequebar eos & percutiebā & eruebamq; de ore eorū. Et illi consurgebāt aduersum me, & apprehendebā mentū eorꝝ, & suffocabā, interficiebamq; eos, Nam & leonē & ursum interfeci ego seruus tuus. Erit ergo & Philistæus hic incircumcisus, quasi unus ex eis, qui ausus est maledicere exercitui dei uiuentis. Ecce isti sunt septē pastores inclyti, quos (scriptura teste) authoritas diuina cōmendauit. ¶Porrò octo primates homines hi sunt: Primus Iosue filius Nun:
Octo primat. Secundus Caleph filius Iephone: Tertius Ottoniel filius Cænez: Quartus Aoth filius Gera filij gemini: Quintus Barach filius Abinoem de Cades Neptalim: Sextus Gedeon: Septimus Iepte Galaadites: Octauus Sampson: Isti octo iccirco dici merentur primates homines, quia authoritate diuina præeunte, & induēte illos spiritu dñi, constituti iudices libe-
Iosue. rauerunt populum suū, unde & meruerūt appellari saluatores Israel. Primus horum Iosue
Nu 27. & secundus Caleph, introduxerunt populū in terram promissionis, dicēte domino ad Mo-
Caleph. sen: Tolle Iosue filiū Nun, uirū in quo est spiritus domini, & pone manū tuam super eum, &c. De Caleph uero ait: Seruū meū Caleph, qui plenus alio spiritu, secutus est me, inducā in terram hanc quā circuiuit, & semē eius possidebit eam. Primatū eius hoc diuinū testimo-
Othoniel. nium commendat, & præter hoc alia quæ præsenti loco inserere longū est. Tertius Otho-
Iud.3. niel filius Cænez liberauit Israel de manu Cusamrasathaim regis mesopothamiæ, cui seruierunt octo annis scriptura dicente: Et clamauerunt ad dominum, qui suscitauit eis saluatorem & liberauit eos Orthoniel, uidelicet filius Cænez, fuitq; in eo spiritus domini, & iudi-
Aoth, cauit Israel, &c. Quartus Aoth liberauit Israel de manu Eglon regis Moab, cui seruierunt decē & octo annis, scriptura dicente, Et clamauerunt filij Israel ad dominū, & suscitauit eis saluatorē Aoth filiū Gera, &ce. Quintus Barach filius Abinoem liberauit Israel de manu
Barach, Iabin regis Canaan, qui per uiginti annos uehemēter oppresserat eos, & ipse authoritate diuina suscitatus ꝑ Debborā ꝓpheten uxorem Lapidoth. Sextus Gedeon liberauit Israel de
Gedeon manu Madian cui seruierāt septē annis, ꝑcipiēte angelo, q apparuit ei. Septim⁹ Iepthe Ga-
Iepthe, laadites liberauit Israel de manu filiorꝝ Ammon, q cū Philisthijm uehemēter oppresserant eos per annos decē & octo. De isto scriptū est: Factus est super Iepthe spūs dñi transiuitq;

ad filios

ad filios Ammon, ut pugnaret contra eos. Quos tradidit dn̄s in manu eius, percussitq; eos plaga magna nimis, humiliatiq; sunt filij Ammon à filijs Israel. Octauus Samson per angelū domini prænūciatus est matri sterili: & hic erit (inquit) Nazaræus ab infantia sua, & ex matris utero, & ipse incipiet liberare Israel de mann Philistinorum. Isti sunt octo primates homines, qui miro modo septē pastoribus ita inserūtur, & ita inter sextū pastorē, qui est Moses: & septimū, qui est Dauid, surrexerunt, ut filios Israel, quos Moses sextus pastor (ut iam dictū est) de Aegypto eduxit, primus hoīm primatū Iosue cū Caleph introduceret in terrā repromissionis, & liberationē de manu Phylistym, quā octauus primas Samson incepit, pficeret septimus pastor Dauid. ¶ Habemus igitur & septē pastores & octo primates hoīes ex proprijs causis notos & insignes, quos suscitabimus (inquit propheta) super eū, uidelicet sæpe dictū iudicē Israel, cui' maxilla percussa est. Quomodo illos suscitabimus super eum? Videlicet eo modo, ut quæ per illos corporaliter gesta sunt, doceamus spiritualiter fieri uel impleri p ipsum. Doceamus (inquā) quia quarum rerum in illis præcessit figura, in isto successit ueritas. Hoc facientes suscitabimus illos sup eū, nos prophetæ & sapientes, & scribæ, ex quibus ego sum. Nā & si scd̄m tēpus corpore absens, spū cū illis præsens sum, quorū spirituali studio sit, ut in lectiōe taliū pastorum, & primatuū nihil mortuū remaneat, aut ociosum, dū omnia referūtur ad Christū. Itaq; & isti cū illo uiuent, & illi qui tūc erunt ex istis proficiēt. Vnde cū dixisset: Et suscitabimus sup eū septē pastores, & octo primates homines, confestim subiūxit: Et pascēt terrā Assur in gladio, & terrā in Nemroth lanceis eius. Quod est dicere, & omnes gētes quæ nūc sine deo sunt, neq; uerbi dei pabulū habēt ullū, tūc ex mysticis istorum exēplis, legendo proficiēt, quarum uel gentiū Assur & Nemroth, i. Assyrij & Babylonij maximi deoq; magis aduersi tūc erant. Principiū nanq; regni Nemroth Babylon fuit in terra Sennaar, & de illa terra egressus est Assur, & ædificauit Niniuen. Nec uero dubiū uel incognitum est, quin Assyrij postmodum decē tribus trāstulerint, Babylonij uero, pro quibus hic ponitur Nemroth, duas reliquas, Iudam & Beniamin. Magnifice ergo reconciliatio gentiū promittitur, dū de illis, qui tūc erant infestissimi, talis pphetia texitur, & pascent terrā Assur & terrā Nemroth, & hoc non sine armis, sed in gladio & in lanceis eius, id est, in sermone dei, qui est uiuus & efficax & penetrabilior omni gladio ancipiti, Et in sentētijs ueritatis, quæ sunt lanceæ siue sagittæ eius, suo gladio & illis lanceis diabolū, qui prius terrā obtinuerat, debellabit, & liberabit humanum genus. Hoc est quod ait, Et liberabit ab Assur cum uenerit in terrā nostram, & cū calcauerit in monte nostro. Ac si dicat: Eodē tēpore quādo ueniet in terrā secundum præsentem prophetiam, & conculcabit Iudæos subuersa ciuitate & templo, liberabit à diabolo gentes, quæ hactenus erant terra Assur, & terra Nemroth, quod interpretatur tentatio, qui per hoc ipsum quod de illo scriptū est, erat robustus uenator corā dn̄o, significat diabolum, qui possidebat gentes tanq̄ fortis armatus custodiens atrium suū. Sequitur. L **Et erunt reliquie Jacob in medio populorum multorum quasi ros a domino, et quasi stille super herbam, que non expectant virum, et non prestolantur filios hominum.** Reliquiæ Iacob credentes ex Iudæis sunt, quorum unus ex optimis Apostolus cum dixisset, Nunquid repulit deus populū suū? subiunxit atq; ait, Absit. Nam & ego Israelita sum ex semine Abrahā, de tribu Beniamin. Et enim, licet illi, qui in futuro tempore credituri sunt, cū plenitudo gentiū intrauerit, reliquiæ dicantur, Nihilominus tamen & hi recte dicuntur reliquiæ, quæ tūc crederunt pauci, multitudie in incredulitate permanēte, testante eodē, cū præmisso exēplo de Helia, cui dixit respōsum diuinū, Reliqui mihi septē milia uirorum, qui nō curuauerūt genua ante Baal, sic ergo (inqt) & in hoc tēpore reliquiæ secundū electionē gratiæ saluæ factæ sunt. Ergo reliquiæ Iacob erunt (inquit) in medio populorum multorum quasi ros à domino, & quasi stillæ super herbam id est apostoli Christi siue ministeriales iudicis eiusdē, de quo hactenus sermo fuit, sanctam & diuinam de cœlesti conuersatione sua sumptā, stillabunt uel depluent gentibus scientiā. Ros em̄ suauiter cadens, & stillæ sensim decidētes super herbā, euangelicā uel apostolicā significant doctrinam à domino datā, & pro capacitate audientiū discrete annunciatā, & dupliciter ualentem nobis, scilicet ad refrigerandū & fructificandū. Terra quippe nostra calore uitiorum erat exusta, & à maligno spiritu quasi uento urente percussa, ita ut cor hominis Baby-

Samson.

Gen. 11

4. Reg. 17
Ibid. 25

Heb. 4

Gen. 11.
Luc. 11

Rom. 11

Reliquiæ Iacob Apo[...]

nis Babyloniæ fornaci non incōgrue posset simile dici. Tunc aūt cœpit dñs mittere quasi uentū roris flante, quando ad amorē cęlestiū nos excitauit per apostolorum̄ prædicationem. Item manus nostræ uacantes ab operibus bonis, sic erant quasi herba macra & sterilis, sed tunc quasi stillæ à domino super herbā ceciderunt, quando eadē doctrina nos ad dilectionē proximi reflorescere fecit, & in porrigēdo eleemosynā facies nostras exhilarauit. Et bene de isto rore & de huiusmodi stillis ait: quia non expectant uirum, & non præstolantur filios hominū, sed signanter cū dixisset, quasi ros, addidit, à domino, quia uidelicet Euangeliū siue doctrina, quæ per apostolos administrata est, nō per instructionē uel magisterium hominū uenit aliquādo, sed cœlitus data est, docente illos inuisibiliter spū sancto, absq; mora & momento, ita ut qui fuerant homines sine literis & idiotæ, repente fierent literarum̄ periti, & potentes in omni sermone. ¶ Hoc idē de prophetis sentiendū est, & primū de Mose. Nam ille quidē humanā scientiam per homines didicit, & erat (ut ait Stephanus protomartyr) eruditus omni sapientia Aegyptiorum̄, & potens in uerbis, sed scientiam rerum̄ diuinarum ut pentateuchū suū conscriberet, non per hominem, sed per solum deū didicit, qui illi in rubo apparuit. Sic & de Dauid cæterisq; prophetis, & de Christi apostolis omnino sentiendū est, quos omnes & solos ecclesia Christi in canonico apice suscipit. Vnde & Petrus in epistola sua dicit: Hoc primū intelligentes, quod prophetica scriptura propria interpretatione non fit. Non enī uoluntate humana allata est aliquādo prophetia, sed spū sancto inspirati locuti sunt sancti dei homines. Et de cæteris quidē apostolis, q fuerunt illic, ubi spiritus sanctus in igneis linguis apparuit, seditq; supra singulos eorum̄, certū est, quia non ab homine, neq; per hominem, sed per reuelationē Iesu Christi didicerunt, De Paulo aūt, qui tunc nō erat illic, sed postea uocatus est, dubiū uoluerunt esse quidā aduersarij eius pseudoapostoli, dū uellent corrūpere ueritatē euangelij, quam ex ore eius multi suscipiebāt populi, ob hoc derogantes illi, & authoritatem eius diminuere uolentes, quia domini nostri Iesu Christi, dū adhuc cū hominibus conuersaretur, discipulus non fuit. Hac pro necessitate plerisq; in locis apostolatū suum defendit, maxime aūt in epistola ad Galatas cū dicit: Notū enī uobis facio euangeliū fratres, quod euangelizatū est à me, quia non est secundū hominem, neq; enī ego ab homine accepi illud neq; didici, sed per reuelationē Iesu Christi. Bene ergo cū dixisset de reliquijs Iacob, Et erunt in medio populorū multorum̄ quasi ros à domino, & quasi stillæ super herbā, addidit, quæ non expectant uirum, & non præstolantur filios hominū. Ac si dicat. Et erunt apostoli Iesu Christi sapientes, & eloquentes, totū salutari doctrina imbuentes mundum, quam uidelicet doctrinam nō à magistris hominibus accipient, nō studij uel ingenij proprij labore acquirent, sed occulta gratiæ cęlestis aspiratione percipient. ¶ De reliquijs (inquā) Iacob, id est, de apostolis, ita dumtaxat æque ut de prophetis, qui & carne & fide sunt filij Iacob, hoc dicere uerū est. Cæterum̄ de alijs magistris ecclesiarum, quicunq; ex gentilitate surrexerunt, nō eadem sententia est uel esse potest, quia uidelicet sunt quidem & ipsi quasi ros à domino, & quasi stillæ super herbam, scripturas propheticas atq; apostolicas tractando dulciter, & exponendo utiliter, sed singuli horum ut hoc facere possent, expectauerunt uirum, & præstolati sunt filios hominum, Multos enī post deū cathygethas uel magistros subierunt. Vnde quicquid dixerunt, non iccirco ratum habet ecclesia Christi, quia sic ipsi dixerunt uel senserunt, sed quia dicta uel sensus suos propheticis atq; apostolicis testimonijs, uel aliqua probabili ratione confirmare potuerunt. Sequitur. ⌊ Et erunt reliquie Jacob in gentibus in medio populorum multorum, quasi leo in iumentis syluarum, & quasi catulus leonis rugiens in gregibus pecorum, qui dum transierit & cōculcauerit et ceperit, non est qui eruat. ⌋ Q; diuersarum, q̄ longe dissimilium rerum similitudines eisdem reliquijs Iacob hic ascriptæ sunt. Dixerat & erunt reliquiæ Iacob quasi ros à domino, & quasi stillæ super herbā, & cōtinuo nunc dicit, & erunt reliquiæ Iacob quasi leo in iumentis syluarum̄, & quasi catulus leonis rugiens in gregibus pecorum̄. Quid magis dissimile q̄ suauitas roris à feritate leonis? Quid magis diuersum, q̄ lenitas stillarum̄ stillantiū super herbā, à sæuitia uel impetu catuli leonis rugiētis in gregibus pecorū? Attamē eisdē reliquijs Iacob, & suauitas roris, siue lenitas stillarum̄, & feritas leonis, siue impetus catuli leonis æque per similitudinē ascribitur hic, Quare? Videlicet, quia magistri populorum

Dani. 3
Actu. 4
2. Pet. 1.
Gala. 1.
Reliqui doctores ecclesiæ.
Diuersæ similitudines

pulorum siue gentiũ Apostoli Christi, & len es & seueri sunt, lenes in docendo siue exhortã-do, sæueri in corripiendo & ulciscendo. Exẽpli grã: Paulus ubi docet inter cætera sic loquitur. Quoniam quidẽ deus erat in Christo mundũ reconsilians sibi, & posuit in nobis uerbũ reconciliationis. Pro Christo ergo legatione fungimur, tanq̃ deo exhortante per nos. Obsecramus pro Christo, reconsiliamini deo. Quid isto rore dilectionis suauius, qd hac stilla uere & germanæ pietatis lenius? Cætera quoq; usq; ad id, os nostrum patet ad uos ò Corinthij cor nostrũ dilatatũ est, talia sunt stillicidia uel talis ros, ut nemo q dubitet quin sit à domino patre misericordiarum & totius consolationis deo. At uero idem post plurima dicit: Ecce tertio hoc uenio ad uos. In ore duorum uel trium testium, stabit omne uerbum. Prædixi em̃ & prædico ut præsens uobis & nũc absens ĳs qui ante peccauerunt & cæteris omnibus, quoniam si uenero iterum non parcam. An experimentũ quæritis eius, qui in me loquitur Christus? Ecce seueritas magistri tanquam leonis rugitus super iumenta syluarum & tanq̃ catuli leonis super gregem pecorum. ¶ Nam iumẽta syluarum recte illos æstimamus, quos redarguebat super immunditia & fornicatione, & impudicitia quam gesserunt. Nònne super huiusmodi, quasi leo fuit? Ait enim: Et uos inflati estis, & nõ magis luctum habuistis, ut tollatur de medio uestrum, qui hoc opus fecit, id est, qui uxorem patris habuit. Ego quidem absens corpore, præsens aũt spiritu iam iudicaui ut præsens eum, qui sic operatus est, in nomine domini nostri Iesu Christi, congregatis uobis & meo spiritu cũ uirtute domini Iesu, tradere huiusmodi Satanæ in interitũ carnis, ut spiritus saluus sit in die domini. ¶ Porro quasi greges pecorum eiusmodi fuerunt, qualibus ueluti conterritis ad rugitũ catuli leonis gratulatur & dicit: Quoniã & si cõtristaui uos in epistola, nõ me pœnitet. Et si ad horã uos cõtristaui, nũc gaudeo, nõ qa cõtristati estis, sed quia cõtristati estis ad pœnitẽtiam, contristati em̃ estis secundũ deum, & cætera. Hæc uero quasi de austeriori Paulo exempla posuisse putemus, quasi cæteris Apostolis hũc amplius sæuitiam leonis exercuisse dicamus. Nã ut plura sermo prætereat, nònne Petrus quoq; quasi leo siue catulus leonis in gregibus pecorum rugit, quãdo in cõuentu discipulorum Ananiam primũ, & deinde Saphiram uxorem eius increpauit, & illi ceciderunt & expirauerunt, quia spiritu sancto fuerant mentiti. Vere igitur quasi leo reliquiæ Iacob, quasi catulus leonis, qui cũ transierit, subauditur ad nullius pauens occursum, & conculcauerit uidelicet rebellantes, & cœperit subauditur mendaces, ut capti & deprehẽsi sunt iam dicti Ananias & Saphire, spiritui sancto mẽtientes, nõ est qui eruat. ¶ His dictis de reliquĳs Iacob, ꝓtinus ad illũ conuertitur sermo ꝓpheticus iu dicem Israel, de quo supra dixerat, in uirga ꝑcutient maxillã iudicis Israel, & dicit: [**Exaltabitur manus tua super hostes tuos, & omnes inimici tui interibunt.**] Hostes publici siue inimici dñi illi maiestatis adiudicãtur, qui nõ solũ peccatores, uerũetiam impĳ sunt odiendo nomen eius, quales maxime illi fuerũt, de qbus ipse in euangelio loquitur. Nũc aũt & uiderũt & oderunt & me & patrẽ meũ, Sed ut impleatur sermo, qui in lege eorum scriptus est, quia odio habuerũt me gratis. Super eiusmodi hostes exaltabitur (inquit) manus mea, subauditur, ut nõ uideant gloriã tuã, imò ut uideant & cõfundãtur, quẽadmodum alius propheta, cum sub interrogatione dixisset, & nõ uidebit impius gloriam domini, protinus duplicẽ responsionẽ hoc modo ipse reddidit. Domine exaltetur manus tua ut nõ uideant, uideãt & cõfundantur zelantes populi, & ignis hostes tuos deuoret: Deniq; & pèr iustã imprecationẽ dixit: Dñe exaltetur manus tua, & nõ uideãt gloriã tuã, & subaudiendũ est, ita ut in gloria tua partẽ habeãt ullã, & per seuerã nimisq; acerbam concessionem, ait protinus, uideant & confundantur. Quodq; hic dicit, & omnes inimici tui interibũt, illic similiter cõceditur, ut fiat dicendo: & ignis hostes tuos deuoret. Nã ubi exaltabitur manus tua domine, quãdo apparebis sedẽs in sede maiestatis tuæ rex & iudex Israel, statutis ouibus ad dexteram, hœdis autem ad sinistram tuam, tunc omnes inimici tui interibunt, diabolus uidelicet & angeli eius, tunc hostes tuos uidelicet tam diabolum & angelos eius, q̃ & homines impios sequaces eius, ignis deuorabit te dicente: Ite maledicti in ignẽ æternũ, q præparatus est diabolo & angelis eius. ¶ Hoc nihilominus ad ecclesiã uniuersam referri potest cuius caput est ille iudex: exaltabitur manus tua super hostes tuos, & omnes inimici tui interibunt, quia uidelicet qui capitis, id est, hostes uel inimici sunt corporis, quod est ecclesia

eius

Apostoli lenes & seueri, 2.cor.5

Quasi iumẽta syluarum. 1.cor.5

Quasi greges pecorum.

Hostes ecclesiæ christi quoq; hostes sunt.

eius, & ubi caput ibi nimirum exaltabitur & corpus. Recte ergo & ad ipsam dictũ hoc recte intelligitur, præsertim quia & supra illi dicebatur: Surge & tritura filia Syon, &c. & hic protinus eidẽ dicitur. ⌊ Et erit in die illa dicit dñs, auferam equos tuos de medio tui, & dispergã quadrigas tuas, & perdã ciuitates terre tue, & destruã oẽs munitiones, & auferã maleficia de manu tua, et diuinationes nõ erunt in te. Et perire faciã sculptilia tua, et statuas de medio tui, et conterã ciuitates tuas, et faciam in furore et indignatione vltionẽ in omnibus gentibus, que non audierũt. ⌋ Magnifice in uerbis istis cõsoletur se ecclesia dei, cõsiderando uitæ æternæ statũ, qualis futurus sit ex die illa, qua oẽs sui interibũt inimici. Siquidẽ hoc promittitur in his uerbis, quod nõ solũ mala oia, uerũetiã ipsa quoq;, q̃ in hoc seculo uidentur, & sunt quædam bona, quãuis nõ uera uel sufficientia, penitus non erunt illic. Quis em̃ nescit maleficia, diuinatiões, sculptilia, & statuas atq; adorationes manuũ operum, & lucos ad sacrificandũ dæmonijs electos siue sacratos, uera esse mala? Quis itẽ neget eqnos, quadrigas, ciuitates, atq; munitiões, falsa esse bona? Fallax equus ad salutem, ait Psalmista, & hi in curribus, & hi in equis, nos autem in nomine domini dei nostri inuocabimus. Possunt quidem prodesse equi & quadrigæ, imò & necessaria sunt ad subuectionẽ tardis & infirmis corporibus, uel etiam sanctis ad fugiendũ de ciuitate in ciuitatẽ, si urgente psecutore fugiendũ est citius: sed eiusmõi usus, nõ tã uerum bonũ q̃ ueræ infirmitatis est solatiũ, sæpe nimiũ habẽs fallax experimẽtũ, qa (sicut iã dictũ est) fallax equus ad salutẽ, ad qđ succurrere possis, sed nõ fallax ad fatigationẽ. O quãtũ meli⁹ ẽ grauia ut nũc sunt, corpora immutari, & uelocitate angelorum prefrui, q̃ grauedinẽ corporum eqs uel quadrigis uectitando fallaciter cõsolari. Igitur magnæ beatitudinis est promissio in uerbis istis dũ dicit, & erit in die illa, dicit dñs, auferã equos tuos de medio tui, & dispergã quadrigas tuas, &c. Præmiserat em̃, & oẽs inimici tui interibũt. Ergo idẽ est ac si dicat: In die illa faciã illud, pro quo nũc clamas ad me dicens, de necessitatib⁹ meis erue me. Primũ est q̃ equos tuos auferã, & quadrigas tuas dispergã, id est, q̃ terreni corporis tantã uelocitatẽ efficiam, ut sit quocũq; uelit, qđ fieri nõ posset cũ equis & quadrigis. Tunc em̃ hoies ęquales erunt angelis, ait ipse dñs, & filij sunt dei, cũ sint filij resurrectionis. Q, si æquales, nimirum & æque ueloces, æque ut angeli erunt, equis & quadrigis nõ indigentes. ¶ Quid porro de ciuitatibus & munitionibus dicam, cũ dicit: & perdã ciuitates terræ tuæ, & destruã oẽs munitiones? Notũ est quia Cain fratrẽ suũ Abel per inuidiã occidit, & hic primus ædificauit ciuitatẽ, uocauitq; eã ex noie filij sui Enoch. Porro & Abel & cæteri sancti oẽs hic manentẽ ciuitatẽ non habẽt, sed futurã inquirunt. Perdã igitur (ait) ciuitates terræ tuæ, & destruam oẽs munitioẽs, nõ solũ spũales, uerũetiã manufactas & materiales, sine dubio sub intelligẽdũ, & oẽs ciuitatũ atq; munitionũ seditiões atq; cupiditates, & uniuersas, quas eisdẽ Cain mortalibus intulit clades, & malas solicitudines, quarum uniuersitas dicitur, & est Babylon, cũ qua, ut audimus in Apocalypsi uocẽ de cœlo dicentẽ, fornicati sunt reges terræ, & in delicijs uixerũt. Et de qua ibidẽ ita scriptũ ẽ: Et sustulit unus angelus fortis lapidẽ molarem magnũ, & misit in mare dicens: Hoc impetu mittetur Babylon magna ciuitas illa, & ultra nõ inuenietur. Magna igitur requies sanctæ Syon, id est, ecclesiæ in perditiõe ciuitatũ, uel munitionũ terræ promittitur, quia uidelicet cũ perditione illarum, perditio quoq; consequẽter subintelligitur, rerũ omniũ concupiscibiliũ, q̃ in ciuitatibus sunt (quarum ex intuitu sancti ciues regni dei peregrinãtes in hoc mũdo, tentati & fatigati sunt) uidelicet auri & argẽti, & lapidis preciosi, & margaritarum, & byssi, & purpuræ, & serici, & marmoris, & cynamomi, & amomi, & odoramentorum, & unguẽti, & thuris, & uini, & olei, & similæ, & tritici, & iumentorum & ouiũ, & equorum, & redarum, & mancipiorum, & cæterorum omniũ, de quibus recte Sapiẽs dicat, Vanitas uanitatũ & oia uanitas, qualiũ cupidi mercatores, nũc diuites facti, pauperibus insultant filijs tuis ò sancta Syon. Sed tũc illis flentibus atq; lugẽtib⁹ & dicẽtibus. Væ uæ, isti exultabũt & libẽter uidebũt, pariter perire suas q̃q; munitiones, & quas hic pro necessitate habuerũt, nõ ut alios impugnarent, sed ut impugnãtibus alijs aliqđ refrigeriũ haberent. ¶ Et auferã (inqt) maleficia de manu tua. Et hic subintelligẽdũ est, ut amplius mali q̃cq̃ nõ facias. Impossibile nãq; erit ex die illa, ut sancta electorum societas mali quicq̃ faciat uel admittat, & erit firma & incorruptibilis innocẽtia. Neq; em̃ erit ultra serpẽti antiq̃ facultas siue

Qualia bona equi & q̃drigæ.

Psal. 19.

Psal. 24

Luc. 20.

Reges Sion in pditiõe ciuitatum terræ

Gen. 4

Heb. 13.

Apocal. 17

Eccle. 1.

siue licentia ut sibilet quicquàm, uel mali aliquid alicui sanctorum suadere, sicut fecit quan
do mulieri suasit, ut uetitum comederet, & uiro suo porrigeret quo maleficio totum exinde Genesi.3
genus humanum uenenatum est. Vt breuiter dicam, sic auferet Dominus de manu electo
rum suorum maleficia, ut quibus dedit nunc malefacere nolle, tunc det, quod amplius &
perfectius est, scilicet, malefacere non posse. Et diuinationes non erunt in te. Diuinatio pro Diuinatio prophetia mēdax
phetia mendax est. Hæc sine dubio feliciter tunc deerit, quando præsentia uel plena cogni
tio Dei præsensq́ facies ueritatis cunctos illustrabit, & nihil incertum uel incognitum fit. 1.corin.13
Hanc perfectionem in hac uita sancti non ualent consequi: sed ex parte (inquiūt) cognosci
mus, & ex parte prophetamus. Cum autem uenerit quod perfectum est, euacuabitur q̄d ex
parte est. Videmus nunc per speculum in ænigmate, tunc autem facie ad faciem. ¶ Et pe
rire faciam sculptilia tua, & statuas de medio tui, & nō adorabis ultra opera manuū tuarum.
Hoc etiam ante diem illam prouidendum est, ut opera manuum suarum, scilicet, sculptilia
& statuas adoret, quæcunque anima deum uerum colit, uel nomen eius inuocat: uerun
tamen magna pars populi Dei, populi electi unum deum colentis, perfectionem huiusrei
non attingit, dum corpore uiuit. Nam & si manus exterius uacat, ut uisibilem sibi statuam
non faciat, nonne animus celerimus artifex formam sibi aliquam persæpe fingit, dum recor
datur creatoris sui, & eum contemplari cupit: cui dicit in oratione: Pater noster qui es in cę Imaginatio
lis. Velociter namque sibi proponit, aut uelociter sibi occurrente delectabiliter excipit, qua simplicium de
si aliquem uenerabilis formæ senem speciosum & magnum, magno consilio residentem, deo.
& fortassis ita putat eē in re, sicut legit uel audit, in illa Dani. uisione. Quia throni positi sunt,
& antiquus dierum sedit, uestimentum eius quasi nix candidum, & capilli eius quasi lana
munda, & cætera quæ quasi localem loquuntur deum, cum ipse localis non sit. Equidem
sic simpliciter errare ueniale est: sed errorem eundem pertinaciter defendere damnabile, qa
hæreticum est. Vnde & Humaniformij dicuntur hæretici, qui deum forma humana mē
brisque distinctum asserere conati sunt. Quod igitur nunc dicit, & perire faciam sculptilia
tua, & statuas de medio tui, & non adorabis ultra opera manuū tuarum, sic in illa die perfici
credendum est, ut circa diuinam substantiam nemo taliter erret, uidentibus cunctis qualis Dani.7
sit. Vnde Iohannes: Scimus (inquit) quia cum apparuerit, similes ei erimus, quia uidebimus
eum sicuti est. ¶ Quod deinde sequitur: Et euellam lucos tuos de medio tui, & conteram
ciuitates tuas, itidem in die illa pfecte implebit, q̄d nūc ex parte impletū ē uel implēdūē. Nō
enim iam in hoc perfectio est quod uerum colentes deum non lucos frequentant, nec late
bras uel tenebras quærunt ad sacrificandum principibus tenebrarum, neque ciuitates suas
claudunt, id est, conscientias non occultant, sed oportune peccata sua confitendo aperiunt,
nō (inquam) perfectio iam in hoc, sed inchoatio beatitudinis est: quia multa sunt adhuc nō
solum male erubescenda: uerumetiam bona ueneranda quæ abscondunt & abscondere uo
lunt in his quæ reprehensibilia sunt, metuentes uerecundiam, in his quæ laudabilia sunt, fu 1.Ioha.3
gientes inanem gloriam. At uero tunc nihil erit, quod uelint esse occultum, neque inuitis il
lis fiet illud quod Apostolus ait, quia ueniet Dominus & illuminabit abscondita tenebra
rum & manifestabit consilia cordium. Nam de malis ubi certa remissio erit, non habebunt
cur erubescant, imò multum habebūt quod gaudeant, scilicet, magnā, & sine fine magnifi
candū remissoris gratiā et gloriā. Porro de bonis ut abscondant illa nequaquàm inanem o
pus erit fugere gloriam: quia talis uentus illic flare non poterit, ubi uera & stabilis gloria dei 1.cori.4
super omnes abundàns cūcta superabit, uniuersosq́ & angelorum & hominum ordines in
fūdamento suę uisionis cum dulci tremore continebit. Igitur & lucrorum euulsio, & ciuita
tū cōtritio tūc ad plenum pfecta erit: quia nullus erit, q occulte quicquàm gerere, uel cōscię
tiā suam ne uideatur aliquo modo circumseptam esse uelit. Tunc econtra ibūt impij in sup
pliciū & in obprobrium sempiternum, & hoc est, quod hic in calce sermonis enunciās: &
faciā (inquid) in furore & indignatione ultionem in omnibus gentibus quæ non audierunt.

LIBRI SECVNDI IN MICHEAM FINIS

RVPERTI ABBATIS TVITIENSIS IN MICHEAM PROPHETAM COMMENTARIORVM LIBER III.

Orũ q̃ hactenus in hoc Propheta uel ꝓpter hũc Prophetã dĩcta sunt duo principia uehementer nostris auribus illisa sunt, dicẽdo ucz in primo audite populi oẽs & attẽdat terra & plenitudo eius, in secũdo aũt, audite principes Iacob, & duces domus Israel. Et prima quidẽ ꝓphetici sermonis inuectione Samaria. i. decẽ trib⁹ cõdẽnant, eaꝝq; detrimẽtũ recuperãdũ ex gẽtib⁹ p Christũ his uerbis ꝓmittit: ascẽdet eñ pãdẽs iter ante eos, diuidẽt & transibũt portã, & egredient p eã, & trãsibit rex eoꝝ corã eis, in secũda Hierusalẽ, uel tribus Iuda seueri⁹ arguit, dicendo ad principes eius, ad sacerdotes eius, & ad prophetas eius, propter hoc causa uestri, Sion quasi ager arabitur, & Hierusalem quasi aceruus lapidũ erit, quibus uerbis illa manifeste desolatio prænũciatur, quæ facta à Romanis eandem filiã latronis uastantibus, eo quod percusserit maxillam iudicis Israel, sicut manifeste sermonis eiusdem sequentia uaticinãtur, itemq; detrimentum Iudæoꝝ, de salute gentium restaurandum, secundum hæc uerba promittitur. Est fluent ad montem domini populi, & properabunt gentes multæ. Et rursus: Et erunt reliquiæ Iacob in medio populorum multoꝝ, quasi ros à domino, & quasi stillæ super herbam & cætera. ¶ Ecce nunc tertio sermo propheticus quasi tubam uocem suam exaltans, neque solam Samariam, ut prima, neque solam Hierusalem, ut secunda inuectione conuenerat, sed ambas partes simul conueniens sic inchoat.

CAP. VI. [Audite que dominus loquitur: Surge contende iudicio aduersum mõtes, & audiant colles vocem tuam. Audiant montes iudicium domini, et fortia fundamenta terre, quia iudicium domini cum populo suo, et cum Israel dijudicabitur. Popu lus meus quid feci tibi, aut quid molestus fui tibi? Responde mihi. Quia eduxi te de terra Aegypti, & de domo seruitutis liberaui te, & misi ante faciem tuam Moysen, & Aaron, & Mariam. Populus meus memento queso, quid cogitauerit Balach rex Moab, & quid responderit ei Baalam filius Beor de Sethin vsq; ad Galgala, vt cognosceret iustitias domini.] Huiuscemodi uerbis iudicium domini de magnis rebus agni incipit, & sicut iam dictum est, ambæ partes, scilicet Samaria & Hierusalẽ pariter conueniunt, & quodammodo assistunt tanq̃ duo rei, diuersas secundum merita iudicij atq; misericordiæ sentẽtias excepturi. Sunt enim isti dissimiles sibi, ueluti alter etiam sub iudicio rebellans, alter coram iudice prostratus, & ueniam postulans. Etenim Samaria quę

Samaria. se in perpetuo schismate detinuit a domo Dauid & templo dñi, cuius ex regibus nullus recessit à peccatis Hieroboam, id est, à colendis uitulis, quos ille fecit, nec saltem comminante deo iudice captiuitatem instantem pœnitẽtiam egit reus ille est, qui etiam in iudicio per cõtumaciam magis ac magis prouocat iram iudicis, Hierusalem uero, quæ tunc temporis nõ nunq̃ pœnitentiam egit, cuius reges aliqui ad pęnitẽtiam cõuersi sunt, ut Manasses alioqui

Hierusalem. 2. Par. 33 iusti fuerũt & sancti, ut Dauid, & Ezechias & Iosias: nam præter istos oẽs in idolis peccauerũt: Reus ille est, qui coram iudice prostratus, fatetur culpam, poscit & meretur ueniam. Neq; eñ de decem tribubus translatis in Assyrios aliquem pœnitẽtem, & deo satisfacientẽ legimus: sed de filijs Iuda ductis in Babyloniam, multũ est quod miremur, & compatiamur dum & Daniel in lacu leonũ, & socij eius in fornace Babylonica prostrati, misericordem iudicem deum deprecãtur. Igitur dum proposito iudicio ex persona dñi, dicentis: Popule meus quid feci tibi, aut quid molestus fui tibi rñde mihi, & cætera: repente sese psona offert, dicens: Quid dignum offeram dño, curuare deo genua excelso. Hanc arbitremur esse Hierusalem, quę (ut iam dictum est) illo tpe pœnitẽtiam erat actura: cætera uero quę repetitio clamore subsequũt, inter quæ iudex proloquẽs, & custodisti (inquit) præcepta amri, & oẽ opus Achab, contra Samariam dicta esse nõ dubitemus, quæ ueluti reus rebellis ueniam a iudice, nec postulat, nec meretur. Nũc per ordinem dicta sequamur. ¶ Audite (inquit) quę dñs loquitur: Hoc in psona sua Propheta clamat, uidelicet tanq̃ preco iudici sedenti obsequens, ut

quens, ut paret silentium, & ad audiendum attentam faciam multitudinem. Hoc ergo præmisso sequũtur ea quæ dominus loquitur. Surge contende iudicio aduersum mõtes, & audient colles uocẽ tuã. De mõtibus & collibus istis aduersum quod iudicio cõtendere iubet diuersi expositores, diuersa senserunt. Nam alij angelos intelligũt, quibus rerum humanarum cõmissa est procuratio, quiq; (ut Apostolus ait) administratorij sunt spiritus, missi in ministeriũ propter eos qui hereditatem capiunt, & inde aduersus eos iudicio contendi uolunt, si non egerint cuncta quæ ad suum pertinebat officium. Alij uero Abraham, Isaac & Iacob, & Patriarchas reliquos interptetantur, quibus quasi auditoribus, & ad iudicium cõuocatis, populi Israel negotium uentilandum est. Verum neutra sententia liberum habet cursum, aut manifestis scipturæ uocibus comprobatũ: præsertim cum Abraham, & Isaac, Iacob sancti atque amici dei sunt, & sancti angeli pręterito iam iudicio diuisi à malis angelis de salute sua securi, & in beatitudine sint firmati. Quomodo ergo uel aduersus istos, uel aduersus illos mõtes & colles libere affirmari, quod fiat contentio iuditij diuini? Vt igitur expeditior sit sensus, illud sequamur, quo manifeste nos pręsens litera ducit: dum in initio contentõis statim dicitur: Populus meus quid feci tibi? Deniq; populus Israel cuius ambas partes, uidelicet Samariam & Hierusalem, paulo ante diximus ad iudicium conuocari, sub nominibus mõtiũ, & collium corripitur in his uerbis. Nec uero incongrue per mõtes figuratur: qa pars utraq; in mõtibus regnabat & superbiebat, decẽ tribus in monte Samariæ, duæ reliquæ Iuda & Beniamin in mõte Sion. Vnde & per alium Prophetã idem dñs. Vę igitur qui opulẽti estis in Sion, & confiditis in monte Samariæ. Igitur aduersus montes, id est, aduersus Samariam & Hierusalem in montibus habitantibus, & in montibus confidentes: surge (inquit) & contende iudicio, & colles, id est, urbes minores, illarum subappendices audiant uocem tuam. Ad hoc edictum domini iudicium proponentis, idem præco, id est, Propheta, qui pręlocutus fuerat, dicens: Audite quæ dñs loquitur: rursus pro officio suo magis ac magis attentã uolens esse plebis multitudinem siue montiũ, id est, principum altitudinẽ clamat, & dicit: Audiant montes iudiciũ, & fortia fundamenra terræ, quia iudiciũ dñi cum populo suo, & cum Israel dijudicabitur. Montes (ut iam dictũ est) Samaria & Hierusalem dicuntur, quę utraq; Metropolis in monte sita est, Porro fortia fundamenta terræ, non incongrue partis utriusq; reges intelligimus. Regia nãq; potestas quodãmodo terræ, id est populi fundamẽtum est. Vnde & greco sermone rex Basileis, id est, basis populi dicitur, eo quod regibus suis populi uel cæteræ dignitates immutantur, ueluti columbæ basibus. Igitur & fortia fũdamenta terræ tumidæ, terræ montuosæ, id est, reges male fortes, ręges in uestris uiribus et opidus confidentes, qui subuehitis Samariam & Hierusalem, quæ in montibus sitæ sunt, et quod peius est, in montibus confidunt: audite (inquit) iudicium dñi: quia quod ualde timẽdum est, iudicium dñi cum populo suo, & cum Israel dijudicabitur. Vere enim seniato homini hoc ualde timendum est, ne cum illo deus dijudicetur: sit enim, quia non poterit illi respondere unum pro mille: ideoq; prostratus postulat, dicens: Non intres in iudiciũ cũ seruo tuo dñe: quia non iustificabitur in conspectu tuo omis uiuẽs. Hæc interlocutio Propheta protinus non ipse Propheta, cui dictum esse uidebatur: surge & contende iudicio, sed ipse Dominus in sua persona, hoc modo iudicio contendere incipit. ¶ Populus meus quid feci tibi, aut quid molestus fui tibi? Responde mihi. Quia eduxi de terra Aegypti, de domo seruientiũ liberaui te, et misi ante faciem tuã Mosen, et Aaron, et Mariã. Quis hic loquitur iudicio contendens, nisi Dominus? Quis autem dixerat, surge & iudicio contende, nisi dominus? Ergo ne & iubet et obedit una eademq; persona, aut unus idemq; est, et ille qui dicit, et ille cui dicitur? Hæc iccirco subtiliter percunctamur et querimus: quia ualde nobis optabile est, ut etiam hic appareat, qui persæpe in scripturis deus deo, dominus dño, pater filio loquitur, & multa sunt quæ inter has personas dicta inuenimus, quorum dulcissimũ atq; clarissimum est illud, quod Dauid in spiritu audiuit, nobisq; retulit dicens: Dixit dñs dño meo, sede à dextris meis. Sit igitur persona patris quæ dicit: surge cõtende iudicio, sit persona filij, quæ dictio obaudiens, iudicio contendit & dicit: Populus meus quid feci tibi, aut quid molestus fui tibi? Responde mihi. Quid enim? Nunquid quia de uirgine Maria nondum natus erat, idcirco de iudicio cõtendere nesciebat? Imò et pdari et spolia detrahere iã poterat.

Montes & colles hic qui sũt
Heb. 1
Amos. 6
Fortia fundamenta terræ, regia potestas est.
Deus pater & deus filius hic introducũtur loquentes.

Hinc est em̄ quod de illo ad alium prophetā dicitur. Voca nomē eius, accelera spolia detrahere, festina prædari. Quam ob causam? Quia anteq̄ (inquit) sciat puer uocare patrem suū
Esai. 8 & matrem suam, auferetur fortitudo Damasci, & spolia Samariæ, quæ uidelicet Damasc⁹ & Samaria tūc cūctis uiribus Iudā oppugnabāt. Qd est dicere. Idcirco uoca nomen pueri, quē supra uocandū eē prędixi, Emanuel, accelera spolia detrahere, festina prædari quia prius q̄ nascatur in mundo patremq́ꝫ habeat & matrē: patrē quidē optatiuū uidelicet Ioseph, matrem autem naturalem, scilicet, Mariam: liberat & hactenus liberauit ab hostibus suis Iudam & Hierusalē. Mira acceleratio & inaudita festinatio. Nunq̄ fuit aliquis ita festinus, ut quippiam faceret antequā nasceretur uel cōciperetur, præter istum solum, qui prius erat deus, de deo patre genitus, q̄ fieret homo ipse de muliere natus. Igitur sicut uocari iussus est, accelera spolia detrahere, festina prædari, ita & secundum præsentem causam uocari poterat, accelera iudicio contendere, festina cum Israel dijudicari: quia uidelicet, in quo & toties iudicatus est, ut traderetur hostibus, & toties liberatus ē ab hostibus Israel, unum idem est uerbum domini, unus idemq́ꝫ filius dei, uerus deus iudicans iuste, antequàm fieret homo iudicādus iniuste. ¶ Nunc itaq́ꝫ iudicio contendentis, quæstiones & rationes audiamus: Populus meus, quid feci tibi aut quid molestus fui? Responde mihi. Hac percunctatiōe præmissa, ne uacet populo molestias referre, quas passus ē in eo quod toties tradidit eū in manus gentiū, & dominati sunt eius, qui oderunt eum. Causam quoq́ꝫ suam istā proponit, per quā ostendat sese priorē fuisse in beneficijs, & mala recepisse pro bonis, dū dicit: Quia eduxi te de terra Aegypti, & de domo seruientiū liberaui te, & misi ante faciē tuā Mosen & Aaron & Mariam. Nec uero illos tantū qui erant fratres tui, uerū etiā alienigenam uidelicet Balam filium Beor, qui non erat de gente tua, misi ante faciem tuā ad benedicendū tibi. Hoc est quod cō
Num. 22 tinuo subiūgit: Populus meus memento quęso, quid cogitauerit Balach rex Moab, & quid responderit ei Balaam filius Beor de Sethim usq́ꝫ ad Galgalam, ut cognosceres iustitias dn̄i. Et est sensus: Num in eo molestus fui tibi, quod hæc beneficia præstiti tibi? Quod dicit de Sethim usq́ꝫ ad Galgalam sic intelligitur, ac si dicat, de loco ad locū pergens, mutansq́ꝫ loca, ut totū exercitū Israel lustrarent oculis quasi ego non possem, cū pergente pergere, & cum transeunte transire. Et hoc feci, ut misericordiæ meæ, & iustitiæ, notæ essent tibi. Cum itaq́ꝫ præmisso quid feci tibi, aut quid molestus fui, statim subiungit: quia eduxi te de terra Aegypti, per Mosen & Aaron: & deinde meminisse rogat, quomodo Baalam filiū Beor à maledicendo cohibuerit quæ utraq́ꝫ populo nō molesta, sed ualde fuere iucunda? simul meminisse oportet qualia populus econtra fecerit, ut causis cōparatis appareat in iudicio ꝓposito, q̄ iustus deus, & q̄ iniustus Israel sit. Quid em̄ deo populus fecit? Nonne ipse potius molestus fuit? Vbi illū deus de Aegypto eduxit, ille uitulū conflatilem fecit, eiq́ꝫ hostias immolauit,
Causa dei iusta, hominis iniusta. Mosen & Aaron ante faciē populi deus misit, populus eodē acerbe affligens, pene lapidauit. Vbi Balaam deus cohibuit ne malediceret populo, & populus continuo fornicat⁹ est cū filiabus Madian, & initiatus est Beelphegor. Cętera percurramus, q̄ uis in præsenti iudi
Exo. 32 cio nō ea cōmemorauerit dn̄s, pauca cōmemorasse cōtentus, & in omibu siniquā ex popu
Num. 11 lo uicissitudinē reperiemus. Vbi deus populū in terrā quā promiserat, introduxit: ꝑplus terræ eisdē gentibus peiora fecit, inter quas cōmixtus, deos eoꝝ coluit. Dedit de⁹ populo, Dauid regem scd̄m cor suū: populus à domo Dauid sese rescindens, & à templo dei uitulos aureos coluit. Tandem quod maximū est, deus homo factus de semine Abrahæ promissiōes quas promiserat illi, adimpleuit, & populo se præsentauit, populus illū negās, crucē ei parauit, & lancea latus ei⁹ perforauit. Non uane ergo iudiciū dn̄i cum populo suo, & cum Israel uult dijudicari: quia magna sunt & multa quæ ueniunt in quæstionē ex iniqua parte populi quoꝝ quædam prophetiam hanc præcesserant, quædam secutura erant. ¶ Nec uero
Iohan. 19 quisq̄ nostrum ab eiusmodi dijudicatione liberꝝ se putet, quia nos quoq́ꝫ sumus Israel, q̄s dominus eduxit de Aegypto huius seculi, id est, de ignorantiæ tenebris, et misit ante faciem nostrā Mosen & Aaron et Mariā, faciendo nos reuelata facie cōtēplari quæ per illos facta sunt, quia in figura contigerunt, et qualē uicissitudinē quisq́ꝫ nostrū deo reddiderit cōsciētia cuiusq́ꝫ nouit. Cum igitur audimus deū dicentē homini: quid feci tibi aut quid molestus fui tibi, nō sit in nobis cor duꝝ, et indomabile, et ferrea ceruix, quia ad hoc se taliter apponit

et tali

& taliter loquitur altissimus deus misero homini, ut saltem propter humilitatem dei cōpunctus, dicat homo peccaui dño, scdm exemplū Dauid, cū quo deus taliter dignatus est diiudicari, cū ille peccasset in Bethsabeæ. Ego (inqt) unxi te in regē sup Israel, & ego erui te de manu Saul, & dedi tibi domū Israel & Iuda, & si parua, sunt ista, adiiciā tibi multa maiora. Taliter ꝓloquēdo mollire studuit, & per pietatē efficere tenerū cor, ut melius & profundi⁹ uulnerare posset, ꝑtinus inferēdo. Quare ergo cōtempsisti uerbū dñi ut faceres malū in cōspectu meo? & cætera. Quisquis ille similiter cōpunctus & in iudicio salubriter uictus, loqtur ea quæ ꝑtinus hic in ꝓpheta sequūtur: ⌊Quid dignū offeram domino? Curuem genua deo excelso? Nunquid offerā ei holocaustomata ⁊ uitulos anniculos? Nunquid placari potest dominus in milibus arietum aut in multis milibus hircorum pinguium? Nunquid dabo primogenitum meum pro scelere meo, fructum uētris mei pro peccato anime mee? ⌋ Ad singula hoꝝ præter illud q̇d ait: curuē genua deo excelso subaudiēdū est, nō, quia uidelicet deus holocaustomatibus, uitulis anniculis, arietib⁹ & hircis pinguibus nō delectat, & etiā si talib⁹ delectaret, nō esset cōdignū preciū, uel ęqua redēptio, ut pro peccato rationalis animæ brutū pec⁹ tāto iudici offeret. Multo magis offerre primogenitū uel fructū uentris sui pro scelere suo lōge à rōne dissentit, præsertim cū hoc ip̄m facere scelus sit crudelissimæ gentilitatis, licet Iepthe uir fortis immolatōe filiæ temerariū uotū soluerit. In singulis qdem & eorū qui ante nos ad pœnitentiā cōpuncti fuerūt, un⁹ idemq́ꝫ spūs talia tractat: quid dignū offeram dño, & cætera iuxta. q̇d Aplus loquitur. Nam qd oremus sicut oportet nescimus: sed ipse spūs postulat pro nobis gemitibus inenarrabilibus. Veruntā ut certū ordinem retineamus, & à superioribus non deuiemus. Ubi Samariā & Hierusalem tanq̄ duos discreuim⁹ reos, quorū alter etiā sub iudicio perseuerat in culpa, alter satagit pro uenia. Nimirū persona hęc quæ audito iudicio dicit: quid dignū offerā dño & cætera Hierusalē est. Illa nāq́ꝫ taliter peccata sua cōfitendo emeruit, ut captiuitas sua post annos septuaginta solueret detentis in perpetua captiuitate decē tribubus, iudice deo ꝑ aliū q̇q́ꝫ ꝓphetā, sic ꝓlocutio. Quia nō addā ultra misereri domui Israel, sed obliuiōe obliuiscar eorū, & domui Iuda miserebor, & saluabo eos in dño deo suo. Ubi captiuum Iudam siue uapulantē Hierusalem piam de suo scelere habuisse legim⁹ sollicitudinē, secundū uerba hęc, nunquid placari potest dñs in milibus arietū, aut in multis milib⁹ hircorū pinguiū? Nimirū in illa oratione apud Danielem: Peccauimus dñe, inique fecimus, impie egimus, & recessimus & declinauimus à mandatis tuis & iudiciis. Et alibi: Et non est in tempore hoc princeps & Propheta, & dux neq́ꝫ holocaustū, neq́ꝫ sacrificiū, neq́ꝫ oblatio, neq́ꝫ incensum, neq́ꝫ loc⁹ primitiarū corā te, ut possimus inuenire misericordiā: sed in anima contrita & spiritu humilitatis suscipiamur sicut in holocaustū arietū, & taurorū, sicut in milibus agnorū pinguium. Quid tandē dicit huic diuinū responsum? ⌊Indicabo tibi o hō quid sit bonum ⁊ quid dominus querat a te. Utiq́ꝫ facere iudicium, diligere misericordiam, ⁊ sollicitū ambulare cum deo tuo. ⌋ Ne ergo sis anxius de holocaustomatib⁹, & uitulis anniculis, de milibus agnorū & hircoꝝ pinguiū, neq́ꝫ de ullis omnino rebus quæcūq́ꝫ extra te sunt, quia nō querit tua deus: sed teipsum nō rem tuā, sed spiritū tuum, non arietem uel hircū tuū, sed cor tuum. Illud offer. nam hoc est bonū offer (inquā) iudiciū faciendo misericordiam diligēdo, & ambulando sollicite cum deo tuo. ¶ Quid est iudiciū facere, nisi iudicium dei pręuenire? Præuenis aūt iudiciū dei, si temetipsum prior iudicas in cōspectu dei, ne à deo iudiceris. Nā si nosipsos iudicaremus ait Apostolus, non utiq́ꝫ iudicaremur. Iam qdem hoc interest inter duos reos istos, quoꝝ alter Samaria, alter dicitur Hierusalem, quod Samaria iudicio resistit, nunq̄ recedendo à uitulis suis, & idcirco nō addam illi (ait dñs) ultra misereri, Hierusalem autem iudicio concedit, ueniamq́ꝫ poscit, et iccirco: sed domui (inquit) Iuda miserebor et saluabo eos in dño deo suo. Bonū ergo qdem est sequi iudicium, optimū autē facere iudicium. s. priusq̄ iudicet deus iudicando semetipsum. Et deinde diligere, id est, diligenter quærere misericordiam quod est esse misericordem, ut ipse misericordiam cōsequatur. Exempli gratia sicut eo tempore fuerunt, maxime Daniel et Neemias, quoꝝ alter uidelicet Daniel completis annis septuaginta desolationis Hierusalem, multum compatiens desolatæ suæ genti, et posui (inquit) faciem meā ad dominum deum meū, rogare & deprecari, in ieiuniis, et sacco

2. Reg. 12 | Iudi. 11 | Rom. 8 | Osee. 1 | Dani. 6 | Iudiciū facere quid est. | 1. cor. 11 | Osee. 1 | Diligere misericordiā. | Dan. 9

c.i &cinere, ait er uidelicet Neemias, cūq; audisset, ait uerba dicentis, & murus Hierusalē dissi patus est, & portæ eius combustæ sunt igni, sedi & fleui, & luxi dies multos, & ieiunabā & orabam ante faciem dei cœli &c. ¶ Quod deinde dicitur hic in propheta, & sollicitū ambu lare cum deo tuo idem est ac si dicat: & deinceps cauere à peccato. Eiusmodi solicitudo tā ta Danieli & socijs eius in eadem captiuitate extitit, ut ne qdem de mēsa regis, & de uino po tus eius pollui paterentur. His dictis ad personam q̄ percunctata fuerat, dicendo: Quid di gnum offeram dño &c. cōfestim quasi quæreret, cū igit fecero hęc ut indicasti mihi quid cō sequet, subiūxit atq; ait ⌊Vox dñi ad ciuitatē clamat. erit, salus timētib⁹ nomē meū.⌋ Personam expressit manifestius, quam supra diximus esse Hierusalem, ueluti reum sub iudi cio consitentem atq; pœnitentem, altero in malis perseuerante, scilicet, Samaria, id est, decē tribubus, contra quas protinus nequaq̄ remisso clamore taliter inuehitur. ⌊Audite trib⁹ Et quis approbabit illud? Adhuc ignis in domo impij thesauri iniquitatis & mē sura minor ire plena. Num iustificabo stateram impiam, & saccelli pondera dolosa in quibus diuites eius repleti sunt iniquitate & habitantes in ea loquebantur men dacium, & lingue eorum fraudulenta in ore ipsorum? Et ego ergo cœpi percutere te, perditione super peccatis tuis. Tu comedes & nō saturaberis, & humilatio tua in medio tui. Apprehendes & non saluabis, & quos saluaueris, in gladium dabo. Tu seminabis et non metes, tu calcabis oliuam, & non vngeris oleo, & mustum, et non bibes vinū. Et custodisti precepta Amri & omne opus domus Achab, & am bulasti in volūtatibus eorum, vt darem te in perditionem, & habitantes in ea in si bilum, & obprobrium populi portabitis.⌋ Manifeste diuisus est clamor domini, uerba consolatoria denuncians ciuitati. s. Hierusalem, quod sit salus timentibus nomen domini, sl līs ei⁹ de captiuitate reuersuris. Decem uero tribubus qualia merentur. Audite (inquit) tri bus subauditur opus uestrum, quod nunc in iudicio domini aruitur. Et quis approbabit il lud? Videlicet nemo probus, nemo nisi improbus, cuius & si cupiditas approbat, ratio tamē improbat. Veruntamen in iudicio, dum res ostenditur nuda, mirum est si uel improb⁹ ap probare audeat pertinaci impudentia. Quid est illud? Adhuc ignis in domo impij, thesauri iniquitatis, mēsura minor irę plena. Quasi unum crimen decem tribuum in iudicium addu cit: sed per illud unum, cætera quoq; simul oīa comprehendit. Et recte, nam radix omniū malor̄ auaritia. ¶ Ipsam auaritiam conuenienter nomine ignis denotat. Sunt eīn hæc simi

1. Timo. 6 lia. Deniq; ignis nunq̄ dicit, sufficit: ait Sapia: & auar⁹ nō implebitur pecunia, igitur adhuc

Auaritia sicut ignis est. ignis in domo impij. i. adhuc auaritia q̄ est simulachror̄ seruitus, adeo regnat in Samaria, ut

Prou. 30 aurū colat tanquam deum: colit eīn aurea simulachra uitulor̄. Quod dicit adhuc lōgiturni

Eccle. 5 tatem, perseuerantiā peccati significat: quia uidelicet ex quo Hieroboam illos fecit uitulos

Colos. 3 per tot annos uel tempora, tot succendentibus uel demutatis regib⁹ tot signis & prodigijs p Heliseum & Heliam exhibitis, cultus eorundem uitulor̄ perseuerauerat, & nullus oīno regum à peccatis Hieroboam recesserat, usq; ad ultimū Ozee filium Hela, qui regnare cœ pit in Samaria anno duodecimo regis Iuda Achaz, sub q̄ ipse pphetabat. Igit adhuc ignis

4. Reg. 17 in domo impij, nimis diu pseuerauit insaciabilis auaritia in uobis o decē tribus, q̄ estis dom⁹ impij, scilicet Hieroboam, qui uos peccare fecit, cui uos tanq̄ domino domus ad malū de seruistis, cum deberetis esse domus domini dei. Quod nomine ignis (ut iam dictū est) aua ritia debeat inteillgi, sequens litera satis innuit. Cum enim dixisset adhuc ignis in domo im pij, statim subiunxit. Thesauri iniquitatis & mensura minor iræ plena. Num iustificabo sta teram impiam & saccelli pondera dolosa, in quibus diuites eius repleti sunt iniquitate, & ha bitantes in ea loquebantur mendacium, & lingue eor̄ fraudulenta in ore ipsorum. Mensu ra minor quam lex domini interdicit, & dolosa, id est, non æqua pōdera, dum in alio ponde re uenduntur, in alio emūtur. Marcimonia profecto auaritiæ instrumēta sunt. Et uere hic est ignis, qui & cuncta bona destruit, & nunq̄ dicit, sufficit. Num (inquit) hæc ego iustifica bo? Non, utiq; sed condemnabo. Minor mensura, minorem capiens uenalem substantiam, maiorem capit iram in sinum uestrum refundendum. Siquidem pauperes hoc facerent, po terat inopia scelus necessitate defendere, nunc uero diuites (ait) in eis repleti sunt iniquitate, id est, diuitijs iniquis, quæ congregantur ex iniquitate, & habitantes in ea, subauditur, do

me

mo impij: loquebantur (ait) mendacium, & linguæ eorum fraudulenta in ore eorum, quia uidelicet congregationē diuitiarum sequitur mendaciū, & manus assueta thesauros condere fraudulentā linguam possidet. Veritas paupertatem parit. Et ego ergo (inquit) cœpi percutere te perditione super peccatis tuis, subauditur, & percutere non desinam usque ad consummatam perditionem, quoniā perseueras in peccatis. Ac si dicat. Propterea iam sępe misi cōtra te regē Assyriorum, & quia tu in peccatis perseueras, mittam illum iterum. Nam quia iste in diebus Ioathā, Achaz, & Ezechiæ prophetauit, oportune nunc historiæ series ad memoriā redit, pro eo quod ait: Et ego ergo cœpi percutere te perditiōe super peccatis tuis. ¶ Denique anno duodecimo Achas regnauit Ozee in Samaria super Israel, ascenditque contra eū Salmanasar rex Assyriorum, & factus est ei Ozee seruus reddebatque ei tributa. Hæc fuit inceptio percussionis, de qua nunc dicit: Et ego ergo cępi percutere te perditione. Seqtur autem: Cum autē deprehendisset rex Assyriorum Ozee, quod rebellare nitens, misisset nuncios ad Sua regē Aegypti, ne præstaret tributa regi Assyriorum, sicut singulis annis solitus erat, obsedit eum, & uinctū eum misit in carcerem, peruagatusque est omnem terrā, & ascendens Samariam, obsedit eam tribus annis, Anno autem nono Ozee cœpit rex Assyriorum Samariam & transtulit Israel in Assyrios, posuitque eos in Ayla, & in Abor, iuxta fluuium Gozam in ciuitatibus Mędorum. Hic annus erat sextus Ezechiæ, nonus autē eiusdem Ozee qui regnare cœperat anno duodecimo Achas. Nam ut illic infra rursus scriptū est: post annos tres anno sexto Ezechiæ, id est, nono anno Ozee regis Israel, capta est Samaria, & transtulit rex Assyriorum Israel in Assyrios. Igitur cū dicit: & ego ergo cœpi percutere te perditione super peccatis tuis, statimque subiungit: Tu comedes & non saturaberis, & humiliatio tua in medio tui, apprehendes & non saluabis, & quos saluaueris in gladium dabo: tu seminabis, & non metes: tu calcabis oliuam, & non ungeris oleo: & mustum, & non bibes uinum. Cum (inquam) & illa de præterito, & ista de futuro tempore dicit: hoc datur intelligi, quod inter utrunque ascensum Assyriorum iste prophetauerit hūc sermonē, qui sic incipit: Populus meus quid feci tibi, aut quid molestus fui tibi, & de primo quidē illorum ascensu dixerit dominus: & ego cœpi percutere te, scilicet in eo quod hostibus tributarius es factus, de secūdo autem, tu comedes & non saturaberis, & humiliatio tua in medio tui, &c, uidelicet quia & tu Israel captiuus migrabis, & rex tuus Ozee uinctus mittetur in carcerē. Quod dicit, & humiliatio tua in medio tui, quæ uidelicet humiliatio tam carcer Ozee regis, q̄ captiuitas totius populi ualet intelligi, talis dictio est, qualis & illa: sanguis tuus super caput tuū erit. i. perditio tua de semetipso erit, nec imputabitur alij rectius q̄ tibi dū recipis quod mereris, nec ignorare potes quin iustū sit. Quod deinde subiungit: apprehendes & non saluabis, & q̄s saluaueris in gladium dabo: hoc improperare uidetur Ozee regi, quod non potius ad deū conuersus est, sed misit nuncios (ut iam supra dictū est) ad regem Aegypti, ut apprehenderet eū quasi paxillū siue baculū cui posset inniti. Hoc facto utique nec suos nec semetip̄m saluabit, subauditur, à tributis regis Assyriorum soluendis, imò quos ita saluare putauit, eos dn̄s in gladiū dedit: quia maxime propter hoc rex Assyriorum iratus ascendit, & cępit eos non sine uoluntate & iudicio dn̄i. ¶ Dum tandē dicit: tu seminabis, & non metes: tu calcabis oliuam, & non ungeris oleo: & mustū: & non bibes uinum. Per singula dicta magnū illis facit tormentū, quorum cor omnino rebus eiusmodi erat deditū. Tanta cupiditate uel auaritia, quanta p̄cedentia uerba denotauerūt. Nā quanto quisque maiore laborat morbo auaritiæ, tāto magis cruciatur audiendo uel uidēdo aliū metere q̄d ipse seminauit, ungi oleo & bibere uinū, q̄d ipse usque ad calcatoriū elaborauit, & in apothecā recondidit. ¶ Quod uero per coniunctionē apponit, dicendo: Et custodisti præcepta Amri, illi priori uersiculo copulatur. Adhuc ignis in domo impij thesauri iniqtatis, & mensura minor iræ plena. Fuit aūt Amri pater Achab, & hic Samariā ędificauit, sicut scriptū est: Et regnauit Amri super Israel duodecim annis. In Chersa regnauit sex annis, emitque montē Samariæ à Somer duobus talentis argenti, & ædificauit eā, & uocauit nomen ciuitatis quā extruxerat ex noīe Somer, dn̄i mōtis Samariæ. Fecit aūt Amri malū in cōspectu dn̄i, et operatus est nequiter sup oēs q fuerunt ante eū. In hoc denotantur p̄cepta eiusdē Amri, q̄ custodisti (inquit) quia uc3 præcepta Hieroboā, quæ dederat formatis uitulis, dicens: Nolite ultra descendere in Hierusalē.

Hostia trāsmigrationis decē tribuū Israel à

2. Reg. 1
Osee. 13

4. Reg. 17

Precepta Amri regis.

Ecce dii tui Israel, qui te eduxerunt de terra Aegypti, iste confirmauit ædificando aliã metropolim. i. Samariã aduersus antiquã & legitimã metropolim Hierusalẽ ciuitatẽ Dauid. Et iste quidẽ præcepta Hieroboã taliter confirmando, sua præcepta esse fecit, Achab autẽ filius eius ampliauit. Iccirco cum dixisset, & custodisti præcepta Amri, addidit & oĩe op⁹ domus Achab. Quod em̃ fuit opus domus Achab? Regnauit in Samaria uiginti & duobus annis, & fecit malũ in conspectu dñi, super oĩes qui fuerunt ante eũ. Nec suffecit ei ut ambularet in peccatis Hieroboam, insup duxit uxorẽ Iezabel filiã Ethbaal regis Sidonioꝝ, & abiit & seruiuit Baal in tẽplo, qđ ædificauerat in Samaria & plãtauit lucũ. Deinde & hoc, domus eius. i. ipsius & uxoris eius Iezabel opus fuit qđ occiderũt prophetas dñi, intantũ ut diceret Helias, putãs solũ se esse relictũ. Dñe altaria tua destruxerũt, & prophetas tuos occiderũt gladio, & derelictus sum ego solus, & quærũt animã meã ut auferãt eã. Illoꝝ talia pcepta & opera tu custodisti. Nunq̃ em̃ à peccatis eorum recessisti tu Israel, siue tu Ozee rex Israel, cuius in diebus tecũ punitur Israel, & ambulasti in uanitatibus eoꝝ prouocans me in tantũ, ut darent te in perditionẽ, quod iustũ est, & habitãtes in ea, subauditur domo Achab, quę est Samaria. In sibulũ. i. in derisum, & opprobriũ populi portabitis, uidelicet uos reges impii: quia uestrũ scelus, uestrũq; delyramentũ est quicquid patitur Israel. Siue ut econuerso dictũ sit totũ patitur Israel quicquid uos delyrastis. Sequitur.

CAP. VII

Væ mihi, quia factus sum sicut qui colligit in automno racemos vindemie. Nõ est botrus ad comedendũ, pmaturas ficus desiderauit anima mea. Periit sanctus de terra, & rectus in hominibus nõ est. Omnes in sanguine insidiantur, vir fratrẽ suũ venatur ad mortem, malũ manuũ suaꝝ dicunt bonũ. Princeps postulat, & iudex in reddẽdo est. Et magnus locutus est desideriũ anime sue, & conturbauerunt eũ. Qui optimus est in eis quasi paliurus, & qui rect⁹ quasi spina de sepe. Dicta hęc de fonte pietatis manant, quia profecto zelus bonus quo sancti isęuire uidentur, nunq̃ sine pietate est. Irascũtur peccatis, peccatoribus cõpatiũtur. Sic Moses cõtra peccata sæuiens, & forti zelo accinct⁹. Ponat (inqt) uir gladiũ sup femur suũ & ceciderũt in illa die, quasi uigintitria milia, & peccatoribus cõpatiens, ait ad dñm: Aut dimitte eis hãc noxã, aut si nõ facis, dele me de libro tuo quẽ scripsisti. Sic & cæteri sancti fecisse noscũtur q̃ plures, quoꝝ exẽpla pcurrere nimis longũ est. Vt de isto nõ prætereamus, qđ fortius, quid uehemẽti⁹ inuectiõe, quã longe supius ita finierat, & oĩa idola Samarię ponã in pditionẽ: quia de mercedibus meretricis congregata sunt, & usq; ad mercedes meretricis reuertẽtur. Quid uero clemẽtius duci põt, q̃ id qđ protinus subiũgit: Sup hoc plangã & ululabo, uadã spoliatus & nudus. Sic & in præsenti loco cũ thesauros iniquitatis, & mensurã minorẽ, staterã impiã & pondera dolosa fortiter coarguisset, & uelut aduersarius uindicẽ sententiã ex iudicio dñi protulisset, cõtinuo uulneratus uera cõpassione. Ve mihi (inqt) quia factus sum sicut q colligit in autũno racemos uindemiæ. &c. Nimiꝝ quid optaret uera & cõpetenti similitudine, melius expressit, q̃ si nudis ipsam rẽ eloqretur uerbis. Vinea em̃ dñi exercituũ ait ipse dñs in Esaia, domus Israel est. Et Psalmista: Vineã (inqt) de Aegypto transtulisti, eiecisti gẽtes, & plantasti eã. At illa cũ expectaretur ut faceret uuas fecit labruscas. Hoc iste expertus est, neq; em̃ eo prophetante uel cæteris, quos dñs misit, quisq̃ ex regibus Israel pœnitentiã egit. Congrua ergo similitudine utẽs, factus sum ait: sicut qui colligit in autũno racemos uindemiæ. Statimq; subiungit: Nõ est botrus ad comedendũ. i. qui facit pœnitentiæ fructũ. Oẽs em̃ impœnitẽtes deũ ostendũt, sicut uuæ acerbæ, q̃ comedi nõ possunt: pœnitentes uero quasi uuæ uel ficus maturæ, dulces & suaues sunt quas desiderauit anima mea inqt, sed non inueni. Nã hoc est qđ sequitur. Periit sanctus de terra, & rectus in hominibus nõ est. De terra. i. de Samaria, periit sanctus, qui esset mihi quasi botrus ad comedendũ, & in hominibus. i. in decẽ tribubus nõ est rectus, qui esset mihi quasi præmatura ficus. Quis em̃ fuit de cunctis regibus Samariæ uel decẽ tribuũ de q̃ scriptũ nõ sit, fecitq; malũ in cõspectu dñi? ¶ At uero de regibus Hierusalẽ nõ est ita, quæ & supra dixit, quid dignũ offerã domino, & postmodũ dictura est, ego autem ad dominum aspiciã, & expectabo deũ saluatorẽ meũ. Nam & Dauid & Ezechias, & Iosias botri ad comedendũ boni, id est homines sancti fuerũt, & de cæteris nonnulli quãuis in primis acerbi fuerint, postea per pœnitentiam commutati, dulces & recti facti sunt,

Qualis ira sanctorum.
Exo 32
Esa. 5
Psal. 79

Audite

¶ Audite nūc reges Samariæ uel decē tribuū, q̄ acerui & insuaues fuerint. Oēs (inqt) in sanguine insidiātur, uir fratrē suū uenat ad mortē. Profecto dira & longa tragędia regnū Israel breuib⁹ uerbis insinuat. Nā ferè oēs post illū uel ab illo, q primus erat Hieroboā, in sanguine insidiati, & alterutros ad mortē uenati sunt. Iā dicto Hieroboā, filius suus Nadab successerat, & insidiatus ei Baasa, pcussitq; eū, & regnauit ꝑ eo, & pcussit oēm domū Hieroboam. Eidē Baasa successerat filius suus, Hela rebellauitq; cōtra eū seruus suus Zambri, & occidit eū, regnauitq; pro eo, & pcussit oēm domū Baasa. Regnauit idē Zambri septē diebus, & ascēdit cōtra eū Amri, & ille uidēs qđ expugnaretur ciuitas, succēdit secū domū regiā & mortuus est. Tūc media pars populi seq̄batur Tegni, & media pars Amri. Præualuit aūt & regnauit Amri, mortuusq; est Tegni. Post hūc ucꝫ Amri regnauit filius eius Achab, cuius filiū Iorā interfecit Hieu filius Mansi, & regnauit pro eo, & percussit oēs qui erant de domo Achab, & notos eius uniuersos, & † Aaziam regē Iuda & fratres eius: erant eñ de genere Achab. Regnauitq; Hieu & filij eius usq; ad quartā generationē. Factū ēq; est post hæc Sellū filius Iabes pcussit Zafariā filiū Hieroboā, filij Ioas, filij Ioachas, filij Hieu, & regnauit ꝑ eo mense uno. Et hūc pcussit Manaen de Thersa, & interfecit eū, regnauitq; ꝑ eo. Huius filiū Phacæ iā percussit Phaceę filius Romeliæ & regnauit pro eo. Coniurauit contra hūc & insidias tetēdit iste Ozee fili⁹ Hela, & pcussit eū, & interfecit regnauitq; ꝑ eo, cui⁹ nono anno Israel captiuus ductus est, Vbi tanta fuit tāq; cruenta regū diuisio, quāta potuit eē regni desolatio & eoꝶ, qui partibus fauebant, cōturbatio? Non ergo abs re dixit, oēs in sanguine insidiantur, uir fratrē suū ad mortē uenatur. ¶ Porro cū oēs ita reprobi fuerint reges Israel, ut recte dixerit hic. Perijt sanctus de terra, & rectus in hominibus non est, tres ex illis magis infames scriptura denotauit, ucꝫ priorē Hieroboam qui uitulos fecit & Amri, qui Samariam condidit, & Achab, qui Baal coluit, & cum uxore sua Iezabel prophetas domini interfecit, quoꝶ & hic propheta paulo ante meminit, dicendo: & custodisti ꝑcepta Amri, & oē opus dom⁹ Achab. Hoꝶ triū malā memoriā hic rursus tangere uidetur trib⁹ sentētijs quas hoc ordine subnectit. Malū manuū suaꝶ dicūt bonū, & princeps postulat, & iudex in reddendo est, & magnus locutus est desideriū animæ suæ, & cōturbauerūt eū. Nā q malū manuū suaꝶ dixit bonū, Hieroboā fuit, simulq; sacerdotes, q̄s ipse sibi de extremis populi instituit, quia formatis uitulis dixerūt: Ecce dij tui Israel, Principēq; postulauit, & iudex in reddēdo fuit intelligimus Amri, q ut cōtra Hierl̄m metropolim Iuda, in q̄ erat téplū dñi, faceret suā metropolim, emit mōtē Samarię à Somer, q erat dñs mōtis, quāto ptio uoluit, s. duobus talentis argēti, ꝑ arbitrio suo indicās de ꝑcio: qa princeps fuit. Magnū, q locutus est desideriū animæ suæ, Achab licet intelligi: qa projciēs se in lectū suū, & auertēs faciē suā ad parietē, & interrogatus ab Iezabel, q̄re nō comedis panē, locutus sum (ait) Naboth Iezrahelitæ, & dixit ei: Da mihi uineā tuā accepta pecunia, aut si tibi placet, dabo tibi uineā aliā pro ea, & ille ait: Nō dabo tibi uineā meā. Sic locutus est magnus ille desideriū animæ suæ nimietatē cupiditatis suæ. Vt aūt magn⁹ uocetur tali in re, mira & iracūda facit irrisio uxoris suæ, q̄ ad hæc taliter cū ironia respōdit. Grandis authoritatis es, & bene regis regnū Israel: Surge & comede ego dabo tibi uineā Naboth Iezrahelitæ. Et cōturbauerūt eū, inqt. Qui conturbauerūt, & quē conturbauerūt? Nimirꝶ ipse Achab & uxor sua Iezabel conturbauerūt Naboth, submittendo cōtra illū falsum testimoniū dicētiū: Benedixit deū & regē, & lapidauerūt eū, sicq; mortuus est. Bene ergo cū dixisset, magnus locutus est desideriū animæ suæ, subiūxit: & cōturbauerūt eū ponēs ꝑnomē relatiuū ad illū cui⁹ nō posuerat nomē ꝑ priū, ucꝫ uolens iustū Naboth optime eē notū, ita ut quodāmō necessariū nō sit noīatim exprimi illū, q semꝑ debeat eē in memoria oīm, cū sanguis eius semper clamet, & semꝑ accuset impioꝶ sacrilegiū. ¶ Vis adhuc audire q̄ reprobi reges illi oēs fuerūt? Ait: Qui optim⁹ in eis est quasi paliurus, & q rectus quasi spina de sepe. Optimus in regibus Israel fuit Hieu, quippe q solus ex oībus illis unctus fuisse legitur in regē ꝑ manū Helisei, fundētis oleū sup caput eius, atq; dicētis: Vnxi te regē sup populū dñi Israel, & pcuties domū Achab dñi tui &c. quæ ille strēnue impleuit. Deleuit eñ domū Achab, & ꝑcipitauit Iezabel, quā & comederunt canes, & percussit in ore gladij cūctos sacerdotes Baal, & destruxit ædē Baal, & fecit pro eo latrinas, & ita deleuit Baal de Israel, Optimus itaq; in eis Hieu, uidelicet pro hac

Reges Israhel insidiati sunt in sanguine.

Tres reges pessimi in Israel.

Optimus regum Israel fuit Iehu.

parte

parte qua [illegible] At idem à peccatis Hieroboam non recessit, sicut de illo quoque scriptũ est. Veruntamẽ à peccatis Hieroboam filij Nabath, qui peccare fecit Israel nõ recessit, nec dereliquit uitulos aureos qui erant in Bethel & in Dan. Igitur optimus iste reuera quasi paliurus, uidelicet herba spinis armata, pungens ac retinens & uulnerans appropinquantem, & adunco dente comprehendens. Nã in hoc ipso quod deleuit domũ Achab & Iezabel, iubente dño in ultionẽ sanguinis prophetarum, & sanguinis oĩm seruorum eius, nõ tã dilectiõe dei, q̃ propriæ satisfacere curauit ambitioni, unca cupiditate regnũ sibi attrahens, & ob hoc sagittis pungens, gladio uulnerans. ¶ Porro rectus in eis Ozee rex ultimus intelligitur, de quo sic scriptum est. Fecitque malum corã domino, sed non sicut reges, qui ante eũ fuerãt Dicitur enim licentiã dedisse uolentibus ascendere, ut facerent sacrificia in domo domini in Hierusalem, quod anteriores reges non fecerant perseuerantes in peccatis Hieroboam, qui prohibuerat, dicens: Nolite ascendere in Hierusalem. Fortassis ut hanc licentiã daret Ozee deliniabatur aliqua gratia regis Iuda, cui nimirum nõ insuaue esse poterat illud qđ idem Ozee Phacee filiũ Romeliæ interfecerat, & pro eo regnabat. Siquidẽ hostis fuerat Iudæ Phacee filius Romeliæ, quippe qui cũ Rasin rege Syriæ ascendit in Hierusalem ad præliandum. Vnde & necessitate compulsus Achar misit nuncios ad Theglatfalassar regẽ Assyriorũ dicens: Ascende & saluum me fac de manu regis Syriæ, & de manu regis Israel, qui cõsurrexerunt aduersum me. Veruntamẽ quomodocunque qualicunque pro causa minus fecerit malum q̃ reges qui ante eũ fuerunt, constat quia fecit malũ corã domino, quia scriptura testis est. Igitur & qui rectus est, subauditur Ozee, quasi spina de sepe. Nã sicut in spinosa sepe dum putatur auxiliũ, dolor inuenitur, sic Ozee, dũ mittit ad regẽ Aegypti, & eius auxilio uult sepire Hierusalẽ, per hoc ipsum parat Israeli captiuitatis occasionẽ. Iccirco nõ mirum quod quæsiuit racenos uindemiæ, & nõ est botrus ad comedendũ, quod præmaturas fic[9] desiderauit aĩa mea, & nõ inueni. Neque eñ de spinis colligũt fic[9], neque de rubo, siue de paliuro uindemiant uuã. Sequitur. L **Dies speculationis tue, visitatio tua venit, nõ erit vastitas eorum. Nolite credere amico, & nolite confidere in duce, ab ea que dormit in sinu tuo, custodi claustra oris tui, quia filius contumeliã facit patri, filia cõsurgit aduersus matrẽ suã, nurus contra socrũ suã, inimici hominis domestici eius Ego autem ad dñm aspiciã, & expectabo deũ saluatorẽ meũ. Audiet me dñs deus meus.** I Siue ad Samariam cui supra dixerat, custodisti præcepta Amri, & omne opus domus Achab, & ambulasti in uoluntatibus eorum, siue ad Hierusalem dicta hæc intelligas, secundum utrũque intellectũ res manifesta est. Nam utriusque scilicet & Samariæ & Hierusalem captiuitas, quæ hic uisitatio siue dies speculationis dicitur, tunc ueniebat & prope erat. Melius tamen ad Hierusalem dicta intelligi placet, quoniam ipsa est quæ respondet, & cui respõdere conuenit, ego autem ad dominum aspiciã, & expectabo deum saluatorẽ meum, nimirum eadem & humilitate, qua superius dixit: quid dignum offeram domino, &c. De ipsis quoque contra quos dixerat, qui optimus in eis est quasi paliurus, & qui rectus quasi spina de sepe, scilicet, de regibus uel principibus Samariæ, sermo ad Hierusalẽ fieri per hoc maxime intelligitur, quod cũ præmisisset: dies speculatiõis tuæ uisitatio tua uenit, statim subiũxit: Et hæc nunc erit uastitas eorum. Quorum eñ eorum, nisi hoĩm, in quibus (ut supra cõquestus est) rectus nõ erat, in tantũ ut qui optimus in eis erat, esset quasi paliurus, & qui rectus quasi spina de sepe? Eorum nimirum tũc instabat uastitas, id est, irreuocabilis decem tribuũ captiuitas: Iudæ aũt uel Hierusalẽ non ita. Nã uenturus quidem erit rex Assyriorum usque ad ipsam, unde & postmodũ hic dicitur ei: & usque ad te nõ ueniet Assur: sed non uastaturus eã, dicẽte dño per Esaiam Prophetã: Nõ ingredietur urbẽ hanc, neque occupabit eã. Item tradenda quidem erat Babylonijs eadẽ ciuitas, sed præfinito tempore restituenda. i. post annos septuaginta. Vnde & postmodũ dicitur ei: Dies ut ædificẽtur maceriæ tuæ, subauditur statuta est. ¶ Igitur quod deinde sequitur: Nolite credere amico, & nolite confidere in duce: ab ea q̃ dormit in sinu tuo custodi claustra oris tui, quia filius contumeliã facit patri, filia cõsurgit aduersus matrẽ suã, nurus contra socrũ suã, inimici hominis domestici eius. Magnitudinẽ calamitatis eorum exprimit, de quibus dixerat: Et nunc erit uastitas eorum, ut recogitet auditor, & perpẽdat, quanta fuerit uel esse poterit inordinatio rerum, & confusio hominum populariũ, siue medio-

Iehu quasi Paliurus.

Rectus Ozee, quasi spina de sepe.

4. Regũ. 16.
Esa. 7

Mat. 7.

Dies speculationis, dies captiuitatis

Esa. 37

mediocrium, ubi regnũ decem tribuũ scissum à domo Dauid, tantis & tam crebris iniuris diuidebatur in seipsum, sicut supra perstrinximus, regibus interfectis, & succedentibus eorum interfectoribus. Ibi fictus amicus non defuisse credendus quem temporis oportunitas, & occasio iniuriæ manifestũ faceret, qualis ante tempora illa regi Dauid fuit Achitophel. Nã quia insidijs utitur maxime amicus fraudulentus, non immerito pro eiusmodi computetur & Baasa filius Achia de domo Isachar, & Czee filius Hela regum Israel ultimus, quorum alter insidiatus est Nadab filio Hieroboam, & percussit eum, regnauitque pro eo. Item inter eos propter quorum exemplum ait: & nolite confidere in duce, recte computetur Zambri qui cum esset dux Mœdiæ partis equitum, & seruus Ela filij Baasa rebellauit contra eum, percussitque & occidit eum, regnauit pro eo. Sunt itaque isti in exemplũ omni mundo, quod non sit omni amico credendum, neque in omni duce confidendũ, Propheta dicente: Nolite credere amico, nolite confidere in duce, id est, nolite spem uestrã ponere in hominibus, ea consideratione, quia sunt duces, quia dicuntur amici: multi enim duces infidi, multi amici insidiosi, sicut experimento claruit temporibus istis. Ab ea quæ dormit in sinu tuo custodi (inquit) claustra oris tui. Ante tempora illa grande exemplũ cauẽdũ, in huiusmodi præcessit in Dalila quæ Samson decepit, sed multo magis temporibus eisdem in Iezabel, quæ uirum suum Achab perdidit, dicendo illi iacenti in lectulo: surge & comede panẽ, & æquo esto animo, ego dabo tibi uineam Naboth Iezraelitæ. Aperuerat enim illi claustra oris sui, narrando pro qua causa esset tristis, & omnino commiserat ei claues uniuersas animi sui, tã in illa re q̃ in cæteris, testante scriptura, cum postmodũ dicit. Igitur non fuit talis alter ut Achab qui uenundatus est, ut faceret malum in conspectu domini: concitauit enim eum Iezabel uxor sua, & abominabilis factus est, intantum ut sequeretur idola, quæ fecerent Amorræi, quos consumpserat dominus à facie filiorum Israel. Quis autẽ pauca talium exempla certis e personis scripta sint: multa tamẽ tunc euenisse talia nemo qui ambigat. ¶ Similiter & de eo quod protinus sequitur: quia filius contumeliam facit patri, quàmuis duo tantum exempla scripta sint, alterum ubi Ruben cubile patris ascendit, alterum ubi Absalon fœdauit patrẽ suum Dauid, qui ante tempora illa fuerunt. Multa tamen eisdem temporibus similia gessisse non dubitandum est (testante alio Propheta) cum dicit inter cætera scelera Israel, id est, decem tribuum, & filius ac pater eius introierunt ad puellam, ut uiolarent nomen sanctũ meum. Fœminarum res gestæ conscriptæ in sacris codicibus non sunt, exceptis illis quæ tanta fecerunt, ut absque illarum commemoratione non potuerint conscribi memorabilia gesta uirorum. Nam idcirco quæ Iezael & Atthalia filia eius gesserunt mala in Israel & in Iuda conscripta sunt, quia maxime fuerunt causæ tempestatum fœminæ illæ, in quibus uiri naufragauerunt. Itaque de eo quod sequitur: filia consurgit aduersus matrem suam, & nurus cõtra socrum suam. Superfluum est quærere historiam temporum, cum constet omni tempore fœminas esse uel fuisse proniores & ardentiores uiris ad omne flagitium. Et quis dubitet in illa tempestate filiam aduersus matrem, & nurum contra socrum suam consurrexisse cum & nunc tanta sint exempla uitæ quotidianæ, ut magis lugere quod tanta sint, q̃ quærere debeamus? ¶ Similiter quod ait: Inimici hominis domestici eius, ita certum est, ut & eisdẽ temporibus nonnulli quoque regum Iuda à coniurantibus seruis interfecti esse leguntur, & nunc plura sunt exempla q̃ ut testimonijs indigeamus. Hæc ultima sentẽtia, inimici hominis domestici eius, cæteras omnes affinitates comprehendit quæ longinquiores sunt, & idcirco in inimicitijs minus habent miraculi, licet non minus periculi, ut sunt nepotes uel consobrini. ¶ Quare autẽ generum prætermisit, qui de nuru non tacuit, dicens: Et nurus contra socrũ suã, cum gener & nurus in eodẽ affinitatis gradu sint? Similiter & dñs noster in euangelio cũ easdẽ affinitates ita ut hic aduersum se diuidendas propter Euangeliũ prædicens, etiam reciprocauerit hoc modo. Erunt enim ex hoc quinque in domo una diuisi, tres in duos, & duo in tres diuidentur, pater in filiũ, & filius in patrẽ suum, mater in filiã, & filia in matrẽ suã, socrus in nurum, & nurus in socrum suam. Notandum quod de genere tacuit. Quod si dixisset, socer in generum, & gener in socerũ suũ, nõ iam tres tantũ in duos & duos in tres, sed quatuor in duos, & duos in quatuor separasset, & nihilominus uerum dixisset. Nam sæpe quidẽ factum est, ut cõtra duos scilicet contra patrẽ & matrem tres diuideretur, uidelicet, filius & filia

Ficti amici.

3. Reg. 15

3. Reg. 21

Gen. 35
2. Reg. 16

Amos. 2
Fœminarum res gestæ raro scribuntur.

& nurus, sæpius aũt accidit & pene in usu est, ut gener contra socerum, & socer contra generum separetur. Cũ ergo de genero tacuit, si quia non adeo mirum uel rarum est, idcirco de genere tacuit, cur de nuru nõ tacuit, cũ etiã nurus socrui esse inuisam ferè usitatum sit intantũ, ut dicat Comicus, quid est hoc, omnes socrus oderũt nurus? Ad hæc sciendum quia superbia uel cõtrouersia generi non tantũ facit, uel habet inordinatiõis, quia uidelicet nurus, ne contra socrum consurgeret, uiri sui, cui secundũ legẽ subiecta est, metu & reuerẽtia debuit coerceri, gener aũt, & si uxori affectũ debet, tamen subiectionem non debet, & idcirco, si contra socerum & socrum suã coniugis parentes sese erigit, non adeo mirum uel turpe est. ¶ Apud Matthæum dñs ipsis prophetæ huius uerbis, sententiã magis edicit. Nolite (inquiens) arbitrari quia uenerim pacem mittere in terrã. Nõ ueni pacẽ mittere, sed gladiũ. Veni eñ separare hominẽ aduersus patrem suum, & filiam aduersus matrem suã, & nurũ aduersus socrũ suam, & inimici hominis domestici eius. Quid igitur? Nũquid saluator hoc in hominibus facere uenit, quod ante aduentũ suũ per prophetã in hominibus reprehẽdit? Absit hoc. Aliud est hoĩes odio peccati, atq; aliud odio hominũ separari. Illud odiũ, quo odimus peccata hominũ bonũ, imò perfectũ est, quod prædicatur in illo Psalmi uersiculo. Nonne qui oderunt te domine oderã, & super inimicos tuos tabescebã? Perfecto odio oderam illos. Illius odij gladiũ & separationẽ saluator mittere uel facere uenit, ut qui discipulus ei9 esse cupit, neminẽ aspiciat, q̃libet propinquũ aduersantẽ sibi in uia dei. Porro illud odiũ quo sanguis quæritur hominũ, uel bonis inuidetur, homicidarum est. Illius odij separationẽ per hunc Prophetã idem dñs reprehendit: quia uidelicet pro eo, quod separauerant se à domo Dauid, traditi fuerant spiritui discordiæ & seditionis, sicut & ante illa tempora cõtigit, quando constituerũt super se ducem Abimelech filium Hieroboal qui oẽs fratres suos septuaginta uiros interfecit. Vnde & scriptum est: Misitq; dominus spiritum pessimũ inter Abimelech & habitatores Sichen, qui cœperunt eũ detestari. Seqtur. [Ego autẽ ad dñm aspiciam, & expectabo deũ saluatorẽ meũ. Audiet me deus meus. Ne leteris inimica mea super me, quia cecidi, consurgam. Cum sedero in tenebris, dominus lux mea est. Iram domini portabo, quoniam peccaui ei, donec iudicet causam meam, & faciat iudiciũ. Educet me in lucem, videbo iustitias eius, & aspiciat inimica mea & operietur confusione que dicit ad me. Ubi est dominus deus tu9? Oculi mei videbunt in eam, nunc erit in conculcationem vt lutum platearum.] Manifeste hæc uerba sunt confitentis & sperantis, & prolata sunt per Prophetam in persona tribus Iudæ siue Hierusalem, quæ in Babylonem ducenda erat captiua translatis prius in Assyrios decem tribubus, contra quas præcedens deprompta est sententia. Meminisse nanq; oportet iudicium esse dñi, & Samariã & Hierusalem dijudicari ab eo loco quo ait: Audiant mõtes iudiciũ dñi & fortia fundamenta terræ: quia iudiciũ dñi cum populo suo, & cum Israel dijudicabitur: Populus meus quid feci tibi, aut quid molestus fui tibi, responde mihi, &c. Sub hoc iudicio tanq̃ duos reos adductos esse diximus: Israelem & Iudam, siue Samariam impœnitentẽ, & Hierusalẽ pœnitentiæ uoces emittentẽ, & supra ubi sic incepit. Quid dignũ offeram: & hic rursus, ego aũt ad dñm (inquit) aspiciam, &c. Sic omnino futurũ erat, & sic factũ est, ut hæc uerba prophetica futurũ esse prænuntiabant. Datis nanq; sententijs & decẽ tribubus in Assyrios, filijs aũt Iuda in Babylonẽ ductis, illa captiuitas ad dñm per pœnitentiam non aspexit: hæc aũt ad dñm aspexit, & expectauit dñm saluatorem suũ, & audiuit eã deus suus & dicere potuit contra Babylonẽ, quæ eã captiuauerat. Ne læteris inimica mea super me quia cecidi, consurgã. Et quid uerius eo quod ait: Cum sedero in tenebris, dñs lux mea est? Vbi nanq; filij Iuda captiuitatis & mœroris tenebras subierunt, humiles & contẽptibiles facti in conspectu Babyloniorum, ecce dominus lux eorum fuit, lux illuminans lucernã per gratiã propheticã, quã poneret super candelabrũ, ut luceret oĩbus, & regis Nabuchodonosor, & omnibus qui in regno ipsius erant, aduersarijs quidã eorum ad confusionẽ & opprobrium, ipsis aũt ad consolationẽ & gaudiũ. Danielem loquimur & socios eius, quorum illuminationis hoc initium fuit, quod somniũ regis & interpretationẽ ei9 ipsis orantib9, Danieli reuelauit, quæ prima causa illis extitit consolationis & honoris, intantũ, ut rex Nabuchodonosor caderet in faciẽ suã, & Danielẽ adoraret, & & hostias & incẽsum p̃cepit afferri ut sa

Marginalia: Responsio. — Gene.3. — Mat.10 — Duplex odiũ. — Psal.138 — Iud.9. — Pœnitẽs Iuda in captiui. Babyloni. — Dani.2.

ut sacrificaretur ei. Tunc in sublime illũ extulit, & munera magna & multa dedit ei, & constituit eũ principẽ super oẽs prouincias Babylonis, & præfectũ magistratuũ, super cũctos sapientes Babylonis. Daniel aũt postulauit à rege, & constituit sup opera prouinciæ Babylonis, Sidrach, Misach, & Abdenago, qui postmodũ missi in fornacẽ ignis ardẽtis, & illæsi ambulantes in medio ignis. Nabuchodonosor dicẽte: Ecce ego uideo uiros quatuor solutos ambulãtes in medio ignis, & nihil in eis corruptionis est, & species quarti similis est filio dei, profecto aliã diuinæ claritatis lucẽ profuderunt ad cõsolationẽ suimet, & concaptiuorum fratrũ suorum Iudæorum. Cætera quoque deinde circa illos maxime per Danielẽ celebrata mirabilia, tanta tãque præclara fuerũt & uisiones quas uidit, tã magnæ tãque splendidæ extiterũt, ut dubitare nõ oporteat illuc pertinere quod ait: Cũ sedero in tenebris, dñs lux mea. ¶ Quod deinde sequitur. Irã dñi portabo quoniam peccaui ei, donec iudicet causam meã, & faciat iudiciũ, cõfessio est, & magna laus iustitiæ dei, quia reuera multũ ipsa, cuius hæc uerba sunt, Hierusalem peccauit, & multis peccatis irã dñi meruit, nõ minus quam Samaria, tñ hoc accepto, quod de regibus quoque Hierusalem nõnulli fuere iusti, & pœnitentes aliqui. Debuit ergo portare irã dñi maxime propter peccata Manasse, licet ille tandẽ pœnitentiã egerit, Nã de peccatis illius, quod maxime propter illũ ira uenerit, scriptura dicit. Factũ est aũt hoc per uerbũ dñi cõtra Iudã, ut auferret eũ corã se propter peccata Manasse uniuersa quæ fecit, & propter innoxiũ sanguine, quẽ effudit et impleuit Hierusalem cruore innocentiũ, et ob hanc rem noluit dñs propitiari Portabo igitur (inquit) irã dñi, cõsentiens iustitiæ, quoniam peccaui ei, donec iudicet causam meam, et faciat iudiciũ. Quomodo? Educet me (ait) in lucẽ, uidebo iustitias eius, & aspiciet inimica mea, et operietur cõfusione, quæ dicit ad me: ubi est deus tuus. Hoc iã fieri tũc cœptum est, quando et pueri tres educti sunt de camino ignis, et Daniel de lacu leonũ, uidentibus gloriã eorũ imò dei per eos, Babylonijs & cõfusione opertis qui illos accusauerũt. Peractũ est aũt quando Babylon à Persis et Medis subuersa uidit per alios solui captiuitatẽ et reædificari Hierusalem, quã succenderat igni. Nã subuersione inimicæ illius, scilicet Babylonis præuidẽs subiungit, adhuc propheta in persona Hierusalem: Oculi mei uidebũt in eã, nũc erit in cõculcatione ut lutũ platearũ. Conculcata enim est à Medis & Persis, uidentibus oculis Danielis qui unus erat ex captiuis illis, qui de Hierusalem adducti, nõdũ clauserant oculos suos morte preuenti. Nam idem daniel scripturã quoque uidit oculis suis, quã & interpretatus est Balthasar regi. Mane, Tezel, Phares, id est, numerauit & cõpleuit & diuisit regnũ tuũ deus, & dedit illud Medis & Persis, & eadẽ nocte interfectus est Balthasar rex Chaldæus, & successit in regnũ Darius Medus. His dictis protinus subiungitur. ⌊ Dies, ut edificentur maceriæ tuæ. ⌋ Nimirũ ea quæ ex persona Hierusalem spem habentis in dño dixerat prophetæ persona, imò per prophetã dñs cõfirmat, dicẽdo eidẽ Hierusalẽ: Dies, ut ædificẽtur maceriæ tuæ subauditur, apud deũ præfiniti sunt. Et per aliũ prophetã, scilicet per Hieremiã præscribẽtur hoc modo. Et seruient omnes gentes istæ regi Babilonis septuaginta annis. Cũque impleti fuerint septuaginta anni, uisitabo sup regẽ Babylonis, & sup gentẽ illã dicit dñs, omnẽ iniquitatẽ eorum, &c. Etenim post finem annorum illorũ suscitauit dñs spiritũ Cyri regis Persarum, & trãsduxit uocẽ in uniuerso regno suo, etiã per scripturã dicens: Quis est in uobis de uniuerso populo dñi dei cœli? Sit deus illius cũ ipso. Ascendat in Hierusalẽ, quæ est in Iudæa & ædificet domum dei Israel. Ipse est deus qui est in Hierusalem. Tũc post aduersitatis noctẽ, dies illuxit, quia uidelicet edificatio maceriarum ciuitatis uel tẽpli quod destructũ fuerat, pro die cõputari potuit: die (inquã) tã diutina, quã diu reparatiõis illius lux perdurauit. At illi qui deinde liberati sunt Iudæi, illa die sua male cœperũt uti, derelinquendo legẽ dñi, donec iterũ fieret desolatio irreparabilis. Sequitur ergo. ⌊ In die illa longe fiet lex, in die illa usque ad te ueniet Assur, et usque ad ciuitates munitas, et a ciuitatibus munitis usque ad flumen, et ad mare de mari, et ad montem de monte. Et erit terra in desolationem, propter habitatores suos, et propter fructum cogitationum eorum. ⌋ Hoc denique historiæ temporum testãtur, & maxime libri Machabeorum, quod longe facta sit lex in die illa, id est, in tẽpore illo, de quo nũc sermo est. Exierunt enim de Israel filij iniqui, & suaserũt multis dicẽtes: Eamus & disponamus testamentũ cũ gentibus quæ circa nos sunt. Et ædificauerũt gymnasiũ in Hierosolymis secundũ leges nationũ, & fecerũt sibi præputia, & decesserũt à testamento sancto, & iuncti sunt nationibus,

Dani.3 — 2.Para.33 — 4.Reg.21 — Dan.3.9 — 2.Par.vlt. — Dani.5 — Hier.25. — 1.Esdr.1 — 1.Mac.1

nibus. Hoc dein[...] longe fieri legem decertantibus, & eam retentare uolentibus, Machabæis fratribus, Iuda & Ionata, & Symeone Mathathiæ filijs, & post eos Iohanne filio Simonis, qui cognominatus est Hircan⁹. Omnes decesserunt prosperati quidē aliquoties ad retinendā legē, sed nihilominus de die in diem longius atq; longius fiebat lex, & nō erat rex. Iamdicti Iohannis posteri de regno & sacerdotio nimis cruente & impie contenderūt, donec se interposuit Romana potestas, regemq; interposuit, nō de gēte illa, uidelicet Herodē natū patre Idumæo & matre Arabica. Facta sunt igitur, & longe lex, & cōtra legē alienigena rex, & deinde desolatio successit gentis quæ nūc usq; ꝑmanet, de qua hic subiungit: In die illa & usq; ad te ueniet Assur, uidelicet noīe Assur uniuersas cōsignificās natiōes, ꝑ quas illa & gētis eiusdē metropolis Hierl'm destructa est. Primus itaq; Assur ante Babylonios cōtra Hierusalem ascendit regnāte Ezechia, sub quo iste prophetauit, sed repulsus est ꝑcussis in castris eius ab angelo dñi centū octoginta quinq; milibus. Recte ergo pro omnibus Assyrijs, Babylonijs, Græcis atq; Romanis ponitur Assur, qa cōtra Hierl'm fuit omnium primus. Cū dicitur, In die illa & usq; ad te ueniet Assur. Quid aūt est, usq; ad te ueniet, nisi ac si dicatur, nunc quidē repellitur à te Assur siue rex assyriorum Sennacherib, sed non semp ita repellētur hostes tui? ¶ Quod deinde dicit: & ueniet usq; ad ciuitates munitas, & à ciuitatibus munitis usq; ad flumen & ad mare de mari, & ad montē de monte, plenariam atq; uniuersalē uehemēter exprimit cōmotionē totius orbis, ad destructionē & desolationē terræ unius, de qua & protinus dicit: Et erit terra in desolationē propter habitatores suos, & propter fructum cogitationū eoꝝ. Nec mirū in iusto propheta tā cito post cōsolationē qua dictū erat, dies ut ædificētur maceriæ tuæ, tam repente,, tam magnā prophetari desolationē eiusdem terræ, cū & apud Danielem similiter cū oraret ille intelligēs in libris numerū annoꝝ de q̊ factus est sermo dñi ad Hieremiam prophetā, ut cōplerentur desolationes Hierusalem septuaginta anni, taliter ibidem cōclu datur uisio: Et ciuitatē & sanctuariū dissipabit populos cū duce uenturo, & in finis eius uastitas, & post finē belli statuta desolatio & deficiet hostia & sacrificium, & usq; ad cōsummationē & finem perseuerabit desolatio. Quod extūc factū est, & fit, iste sequētibus uerbis orando propheta:, & prophetādo orat: ⌊Pasce populū tuū in virga tua, gregem hereditatis tue, habitantes solos in saltu. In medio Carmeli pascētur Basan & Galaad, iuxta dies antiquos secundum dies egressionis tue de terra Aegypti.⌋ Cui eī hoc dicitur, pasce populū tuū, gregē hæreditatis tuæ nisi illi qui hoc ip̄m se facere, & huius officij ministrū se esse testat̄, dicēs: Ego sum pastor bonus, ego sum ostiū ouiū, ꝑ me si quis introierit saluabitur, et ingrediet̄ et egredietur, et pascua inueniet: Eratis eī (inqt Petrus) aliqñ sicut oues errātes. Nam et qđ dicit, Habitātes solos in saltu, hoc est errātes & pastorem nō habētes, et lupoꝝ faucibus expositæ, qa nō erat q requireret, quippe cū et lex longe facta esset, ut supra iam dictū est, essentq; praui pastores, pascēdo legē nō custodiētes. Vnde et per alium prophetā loquitur contra eos id ipse cui dicitur in isto: Pasce populū tuū in uirga tua, gregē hæreditatis tuæ, habitantes solos in saltu. Væ pastoribus Israel qui pascebāt semetipsos. Dispersæ sunt oues meę eo quod nō esset pastor et factæ sunt in deuorationē omniū bestiaꝝ agri, et dispersæ sunt. Errauerūt greges mei, & dispersi sunt, & nō erat qui requiret, nō erat (inquit) qui requirererēt. Ecce ego ipse requiram oues meas, et uisitabo eas, sicut uisitat pastor gregem suum quādo fuerit in medio ouium suaꝝ dissipataꝝ. Ego pascam oues meas, & ego accubare eas faciā dicit dñs. Huic ergo, quē [...] propositū habere spūs propheticus nō ignorabat, recte & cōstanter dicitur, ut pascat in uirga sua, id est in iustitia sua. Respōdet ille et dicit. ⌊In medio Carmeli pascētur Basan & Galaad, iuxta dies antiquos, secūdū dies egressionis tue de Aegypto. Ostenda ei mirabilia.⌋ Magnū est quod in uerbis istis pastor bonus promittit, in medio Carmeli pascent̄ Basan & Galaad, nimiꝝ eodē sensu quo in alio ꝓpheta iā prelibato, & pascā eas (inqt in montibus Israel, in riuis, & in cūctis sedibus terræ, in pascuis uberrimis pascā eas, et in mōtibus excelsis erūt pascue eaꝝ. Ibi requiescēt in herbis uirētibus, et in pascuis pinguib⁹ pascērur. ¶ Carmelū quippe et Basan, & Galaad regiones aptas fuisse alēdis gregibus scriptura testat̄. De Carmelo unde fuit Nabal constat illud qđ ibi oues pauerit insignis pastor David, typū gerēs boni pastoris Christi. Scriptū ē eī. Cū

ergo au

Assur pro cūctis nationibus hic ponit.

Desolatio totius terrę Iud.

Pastor ouium Christus.

[...]ia loca valde pascuosa.

ergo audisset David q̄ tonderet Nabal gregē suū: ascendite, ait pueris suis in Carmelū, & uenietis ad Nabal. Et post pauca. Nunq̄ eis molesti fuimus, nec aliquādo defuit eis quicq̄ de grege omni tēpore, quo fuerūt nobiscū in Carmelo. Porrò Basan & Galaad regiones q̄ pascuose fuerint, illud satis innuit, q̄ eas petierūt à Mose prece instātissima filij Ruben & Gad, eo q̄ haberēt pecora multa, essetq; illis infinita substātia. Interpretatur aūt Carmelus scientia circūcisionis, Basan cōfusio, Galaad transmigratio testimonij. Igitur tā rebus q̄uo cabulis suis Carmelus & Basan, & Galaad, illas significauit pascuas ouiū Christi uberrimas ubi pascūtur & impinguātur, in sacris nūc epulādo scripturis, & postmodū paradysi delicijs habentes primū scientiā ueræ et spūalis circuncisionis, et deinde salubrē facientes cōfessionē de peccatis pristinis, & deinde cōsequētes pfectionē fidei; taliter, ut eandē fidē cōfirmare et defendere ualeant legis et prophetarū testimonijs. ¶ Quod deinde subiūgitur, iuxta dies antiquos, secūdū dies egressionis tuæ de Aegypto, ostendā ei mirabilia, tūc demū rectè intelligim⁹, sed nō obliuiscimur qđ Apostolus respiciens et cōmemorās illos dies antiq̄s, illos dies egressiōs tuæ, ò antiqua ecclesia de Aegypto, et mirabilia q̄ in illis diebus effecit dñs, hęc aūt (inqt) oīa in figura facta sunt nostri. Nōne oīs ecclesiastic⁹ ordo legēdo et scribēdo pdicat atq; cōcinit, q̄ nos populus dñi ei oues pascuæ, siue grex hæreditatis eius, secūdū illorū similitudinē dierū à spūali Pharaone .i. à diabolo liberati, et à peccatis, in qbus seruiuimus ei, de Aegypto hui⁹ seculi .i. de ignorantiæ tenebris exiuimus signatis frōtibus nr̄is signo passiōis Christi, q et agnus uerus et pastor bonus est, et trā siuimus mare baptismi, et eccę spiritualē escā manducauimus, & spiritualē potū bibim⁹, scilicet corpus et sanguinē eius dē pastoris & agni? Hæc et cætera mirabilia ostēdā ei inqt, subauditur omni credēti, siue populo meo gregi hęreditatis meę, quē pascere proposui in uirga mea .i. in iustitia mea, uel potestate mea, quā tūc significabat illa uirga Mosi, in q̄ signa fecit. Sequit. L Videbūt gentes et cōfundent sup omni fortitudine sua. Ponēt man⁹ sup os, aures eorū surde erunt, lingent puluerē sicut serpens. Velut reptilia terre, perturbentur de edibus suis Dūm deū nostrū formidabūt, et timebūt te. ⌋ Et hoc iuxta dies antiquos, secūdū dies egressiōis de Aegypto, futurū erat, et factū est. Sicut em̄ illis diebus uiderūt gentes, uel cōfusæ uel cōturbatæ sunt, ascēderūtq; populi et irati sunt, dolores obtinuerūt habitatores Philistijm, & tuc cōturbati sunt principes Edom, robustos Moab obtinuit tremor, obrigu erūt oēs habitatores Chanaan, ita pastore isto pascēte populū suū, gregē hereditatis suæ, p quo mori dignatus est, et quē acquisiuit sanguine suo, dū oñderet mirabilia q̄ p apostolos & martyres eius facta sunt innūerabilia, uiderūt gētes, et gētiū imperatores, uiderūt Iudæi atq; gētiles, et cōfusi sunt sup oīni fortitudine sua, q̄a uidelicet fortitudo illorū, q̄ putabat magna, legibus et armis suffulta, non poterat euincere uirtutes quas faciebat in populo uel grege suo pastor bonus in uirga sua, in potētia sua, per infirmos & contemptibiles hoīes, nō solū per grādeuas personas, sed sæpe per pueros atq; puellas. Cōfundebātur ergo super oīni fortitudie sua, q̄ solūmō poterat frangere uasa fictilia, thesaurū nō ualēs tollere, q i illis erat. ¶ Quid aūt dicā de gētiū earūdē sapientia. Nihilominus et super ea confusæ sunt. Hoc est quod protinus ait. Ponent manus super os. Nā in cōparatione cœlestis sapientiæ, quę per illos locuta est, & linguas eorū fecit disertas, muta fuit et est omnis secularis eloquentia, posuitq; manū super os suū, conuictā & confusam se esse suomet testans silentio. Et hoc nimirū factū est secundū illos dies antiquos, dies egressionis de Aegypto. Tunc em̄ diceti Mosi: Obsecro dñe, non sum eloquēs abheri, & nudiustertius impeditioris & tardioris linguæ sum, quis (inquit dñs) fecit os hominis, aut quis fabricatus est os surdū & mutū, nonne ego? Et rursum cū diceret ille, en incircūcisus labijs ego sum, quomodo audiet me Pharao, ecce (inquit) constitui te deū Pharaonis, & Aaron frater tuus erit propheta tuus. Quod deinde sequitur, aures eorū surdæ erunt, tam de Iudæis intelligitur, q̄ de gentibus incredulis maxime aūt de Iudæis, quorū aures detestabilius surde dicūtur & sunt, quia prius illis est annunciatū, & legē & prophetas acceperūt. Spoliauerūt em̄ aures suas auditu bono, & hoc scđm eosdē dies antiquos, dies egressionis de Aegypto, qn̄ tulerūt inaures aureas de uxorū filiorūq;, & filiarū suarū auribus, & attulerūt eas ad Aaron, fecerūtq; ex eis uitulū conflatilē, & adorauerūt. Nā & propter cætera peccata, & maxime propter illud, nūc aures eorū surdæ

Num. 32

1. Cor. 10

Exo. 15

Ponent man⁹ super os.

Exod. 4

 sunt

Troia loca de pascuo.

sunt, dicente dño. Ego aūt in die ultionis uisitabo, & hoc peccatū eorū. Tūc aures suas spoliauerunt auro ad iniuriam dei, nunc aures eorū spoliatæ sunt obedientia filij dei. ¶ Deinde lingent, ait) puluerē sicut serpens, id est, terrena tantū cupient, secundū illā similitudinē serpentis qua dictū est illi: Terram comedes cūctis diebus uitæ tuæ. Per uerbū qđ est lingent, nimiā, nimisq; pronam pulchre exprimit terrenorum cupiditatē, iuxta Psalmistā quoq; dicentē: Et inimici eius terrā lingent, Verū nec saltem illud securę facere potuerūt. Sequitur enī: Velut reptilia terræ pturbabūtur de ædibus suis, subauditur tam gentiles, q̄ Iudæi. Nā & Iudæi de ciuitate & templo perturbati quod erat in Hierosolylimis, per omnes terras sūt dispersi, & gentiles de fanis suis ac delubris, in quibus sacrificabant dæmonijs. Nimirū & hoc iuxta illos dies antiquos factū est, qñ ad ingressum filiorū Israel gentes Chananæorum gentes immundæ uelut reptilia de terra illa, proturbatæ sunt. Nouissimū qđ dictū est, dominū deū nostrū formidabūt, & timebūt te, subauditur, o Christe: Repente nāq; ad illū cōuersionē fecit cum gratiarum actione, tam de incredulis, q̄ de credētibus Iudæis atq; gentibus recte potest intelligi, uidelicet secūdū magnam distantiā formidinis, siue timoris. Nam & increduli accusante conscientia formidant quidē, sed inutiliter, quēadmodū demones sicut scriptū est. Et dæmones credūt & cōtremiscūt, creduli aūt & pij timent utili timore, qui est initiū sapientiæ. Sequitur. [Quis deus similis tui, qui aufers iniquitatē & transis peccatū reliquiarū hereditatis tuæ?] Hoc in laudē & admirationē dicitur, & dicendū est, inexhaustæ grãæ quæ nūq̄ fatigat, suscipiēdo ad se conuersos q̄libet multū peccauerint, q̄libet in peccatis diu pseuerarint. Futurū enī est, ut omnis Israel in quo nūc cęcitas contigit saluus sit, cū plenitudo gentiū introierit. De hoc gratulabundus, quis, inqt, deus similis tui? Nō enī subiūxit, qui fecisti cœlū & terrā, & mare & omnia quę in eis sunt, uel q eduxisti filios Israel de terra Aegypti, qđ iam factū est, sed q auferet (inqt) iniquitatē, & transis peccatū reliquiarū hereditatis tuæ, qđ futurum est. Nec hoc taliter dxisse cōtentus, q̄s quęreres ad qđ dixerit, Sequitur adhuc & dicit. [Non mittet ultra furorē suū, quoniam volens misericordiā est. Reuertetur & miserebitur nostri. Deponet iniquitates nostras, & projiciet in profundū maris omnia peccata nostra.] Hæc quoq; ut superiora dicūtur, & fiūt iuxta dies antiquos, secūdū dies egressiōis de Aegypto. Nā in illis diebus antiqs in illa egressione de Aegypto, uidebo sanguinē ait, & trāsibo uos, nec erit in uobis plaga disperdēs, qñ percussero terrā Aegypti. Secundū illā similitudinē iudicaturus dñs hūc mūdū præmittit signa sua, ut reliquiæ Israel saluæ fiant, & trāsibit peccatū eorū, ne simul cū mundo damnētur. Volēs enī est misericordiā, et iccirco pdicare nō desinit pœnitentiā, Quā cū susceperit, nō immittet (ait) ultra furorē suum, subauditur ut hactenus fecit, excæcando cor populi huius, et aggrauādo aures eius, et claudendo oculos eius, ne forte uideat oculis suis, et auribus suis audiat, et corde suo intelligat et cōuertat. Itē in illis diebus egressiōis de Aegypto, percussit oē primogenitū in terra Aegypti, et oēm exercitū Pharaonis cū curribus et equitib⁹ ei⁹ in mari rubro dimersit. Secūdum illā similitudinē deponet (inqt) iniquitates nostras, et projiciet in pfundū maris. i. delebit in baptismo Chri, oīa pcā nostra. Iā finē loquēdi faciēs rursus ad ipm familiariter cōuertit & dicit. [Dabis ueritatem Iacob misericordiam Abrahā, que iurasti patribus nostris a diebus antiquis] Istæ sunt uniuersæ uiæ dñi, miscdia et ueritas, in qb⁹ iste uenerabilit sermonē suū cōsummauit, loquēs ad ipm in q̄ miscdia et ueritas obuiauerunt sibi, iustitia et pax osculatæ sunt. Iustitia ipsa est ueritas, quā dabis (inqt) Iacob, vcʒ reddendo unicuiq; secūdū opera sua, pax ipsa ē miscdia, quam dabis (ait) Abrahā benedicēdo, scilicet in semine eius oēs gētes, ut accipiāt remissionē peccatorū pte eundē Christū dei filiū, qui es ipsa ueritas, cuius donū misericordia ē, quæ iurasti (ait) patribus nostris à diebus antiquis, ut uidelicet quenq̄ dubitare de adimplendis misericordia & ueritate nefariū sit. ¶ Porro illud aiaduertere pulchrū est, qđ in plures miscdia, in pauciores aūt dāda pronūciat ueritas, dū nō dicit, dabis miscdam Iacob ueritatem Abrahā, sed ueritatē Iacob miscdiam Abrahā. Iacob, qppe unius tātū. Israeliticę gētis, Abraham autem pater multarū gentiū pdicatur dicēte deo. Ego sum & pactū meū tecū, erisq; pater multarū gentium, nec ultra uocabitur nomē tuū Abraā, sed appellaberis Abrahā, quia patrē multarū gentiū posuite. Sed & illud non omittendū, quia prius complacuit deo quam

Pastor ouium Christus.

Exod. 4

Assur pro cūctis nationibus hic ponit

esset circumcisus. Unde Apostolus. Quomō (inqt) reputata est abrahae fides ad iustitiā? In circūcisione, an in ꝑputio? Nō in circūcisione, sed in ꝑputio, Et signū accepit circūcisiōis, signaculū iustitiæ fidei, q̄ est in ꝑputio, ut sit pr̄ oīm credētiū p ꝑputiū, & sit pr̄ circūcisiōis. Itaq; dū dicitur, dabis ueritatē Iaaob, misericordiā Abrahā, in multos quidē ueritas, sed in multo plures misericordia redūdat, q̄d nimirū nobis expedire spūs ꝓpheticus bn̄ perpēderat. Nā ut saluemur, nō tā ueritatē iudicis q̄ misericordiā q̄rimus creatoris. Deniq; & si fuerint ex circūcisione sancti perfecti, qb⁹ ad coronā ueritatis dei abūdauit, nobis tn̄ gētib⁹ misericordiæ est q̄d idē de⁹ impēdit. Vn̄ idē Apostolus: Dico em̄ (ait) Chr̄m Iesum ministrū fuisse circūcisionis ꝓpter ueritatē dei, ad cōfirmādas promissiones patrū, gētes aūt super misericordia honorare deū. ¶ Quibus aūt patribus iurauerit hęc dn̄s, ut iste meminit dicēs: q̄ iurasti patribus nostris, à diebus antiquis, scire debemus, qa isti sunt pręcipue pr̄ Abraham & patriarcha Dauid. Iurauit em̄ dn̄s Dauid ueritatē, de fructu uētris tui ponā sup sedē tuā, iurauit misericordiā Abrahā sup miseris gētibus, ita ut diceret: Per memetipsum iuraui, qa fecisti rē hāc, & nō pepercisti filio tuo unigenito, benedicā tibi & bn̄dicentur in semine tuo oēs gentes terræ. Et hæc quidē scilicet, ueritatē & misericordiā iā dedit, sed datū hoc in iudicio futuro palā cūctis apparebit. Debemus em̄ sermonē hūc propheticū ita terminare, ut memores simus initij quo ita cœpit. Audiant montes iudiciū domini & fortia fūdamēta terræ, qa iudiciū domini cū populo suo, & cū Israel dijudicabitur. ¶ Plane q̄d de una gēte Israelitica diximus, quæ tunc diuisa erat in duas partes, id est, in Samariā & Hierusalē, idē de uniuerso genere humano sentimus & dicimus: Sicut enim tūc dicit domin⁹ iudiciū ꝓponēs se se inter utrāq; partē exhibuit, Samariā tanq̄ reū impœnitētē perpetuæ captiuitati adiudicās, Hierusalē uero tāq̄ reū pœnitentē de Babylonia captiuitate soluendā esse decernēs, sic ab initio seculi fecit, & facit, & facturus est in fine seculi. Nā ut de iudicio breuiter dicam, inter Cain & Abel, qui ambo, sicut et nos oēs, i Adā peccauerāt, taliter se exhibuit, ut impœnitentē Cain oīno abijceret, pœnitentē uero & dignos pœnitētiæ fructus offerentē Abel susciperet. Porro de fine seculi euangeliū non tacuit, qa gentes oēs in duas diuisiones tāq̄ in duos reos diuidens alterā partē positā à sinistris ueluti reū impœnitētē perpetuo tradet igni pronūcians q; pęnitentiæ fructū nō fecerit alterā uero partē cōstitutā à dextris, ueluti reum q dignos pęnitētiæ fructus fecit, ad regnū uocabit. Et ut sciamus q̄ cōstans in tali discretione iudex iste sit, in ipso suæ mortis articulo, dū inter duos latrones penderet, alterū impœnitentē & blasphemantē reliquit, alteri pœnitenti & cōfitenti paradysi ianuā aperuit, & continuo Iudaicū populū impęnitentē derelinquens, gentium pęnitentiam suscepit.

Psal. 131

Gen. 22

Extremū dn̄i iudicium.

¶ Finis libri tertij & ultimi in Micheam prophetam.

PROLOGUS RUPERTI ABBATIS IN SEX POSTERIORES PROPHETAS.

Esfrigueratin me feruor studij laudabilis, q̄d ē uacare in ꝓphetis: quēadmodū Iesus fili⁹ Syrach dicit: Sapientiā omniū antiq̄rū exq̄ret sapiens, & in ꝓphetis uacabit. Hoc feruēti studio facere inceperā, et ante hoc bienniū. XII. ꝓphetarū uolumen ingressus, & ex ipsis sex anteriores, sicut in ordīe sunt, quātū potui ꝑscrutatus, quātū se exq̄rentē admisit sapiā ipsorū, quæ Christus est, qa reuera sapientia dei Christus, sapientia ipsorū est, & in ipsum tendit oīs eorū prophetia, & omnis scriptura diuinitus inspirata. Cū ad Naū ꝑuenissem, q in ordīe septim⁹ est, substiti & uelut offensus toto refrigescente studio non ulterius procedere cupiui. Quæ causa properantē animū offenderit, iam nunc dicam tibi o Ekkenberte abba uenerabilis, qui cœnobio Corbiensi præsidēs eandem quam prædixi sapientiam antiquorum stuose legendo exquiris. Tu quippe mihi scribere dignatus es, & scripto tuo cōmonere me, ut eodē studio, quo (uti tibi uisum est)

Eccl. 39
Sapientia prophetarū Christus est.

tractauerit prophetas anteriores, tractarẽ & posteriores: utiq; p hoc significãs simplicẽ te habere oculũ, & partẽ nullã habẽtẽ tenebrarũ, q̃les patiũtur nõnulli, q nullã lucernã, q̃ uic clare lucẽtẽ, uidere possunt, inuidẽdo aliis q̃d ipsi assecuti nõ sunt. ¶ Causa hæc ẽ, cur op⁹ illud intermisi, q̃a vcз difficultas q̃ si de p̃sumptiõe redarguẽs, animũ defessum reddidit, & interi Cuno reuerẽd⁹ pater cœnobii Sygebergẽsis, putãs me op⁹ illud usq; ad finẽ pduxisse, & iccirco ociari, occasiõe de mutua collatione accepta: Scribe, ait mihi librũ de uictoria uerbi dei. Hæc dicẽs & sępi⁹ repetẽs nõ destituit, donec aĩum q̃ uolebat intẽdi, & ecce. XIII. libellos deo adiuuãte, cõsummaui: illud opusculũ de uictoria uerbi dei uix euaginauerã, uix ad portũ cõsummatiõis puenerã, & ecce admonitiõis tuæ memor, diligẽs anim⁹ iã dictos. VI. posteriores prophetas, quos omiserã, respexit, & amore illorũ incaluit, & sciens uel sperans q meditatio sapientiæ illorũ mercede nõ carebit. Ipsi nãq; fundamẽtũ posuerũt, & quicũq; super hoc fundamẽtũ aurũ, argentũ, lapides preciosos superædificauerit, mercedẽ propriã accipiet, Ap̃lus ait. ¶ Dicet aliquis: Ergò ne sensus tui aurei sunt, & sermones tui, tua æstimatõe, argentei sunt? Nõ ego dico, sed tuũ facit iudiciũ & multorũ, qui, ut tu, beneuoli sunt quibus etiã uix credo, q sensus nostri, sermones nostri, sensibus atq; sermonibus illorũ similes sint, quibus in psalmo spũs sanctus dicit: Si dormiatis inter medios cleros pennæ colũbę deargẽtatæ, & posteriora dorsi eius in pallore auri. Et est sensus: Si fueritis studẽtes in libris ueteris ac noui testamẽti, qui medii sunt, qui cõmuniter de utroq; testamento à fidelibus eliguntur, & in authoritate habẽtur, & si (inquã) fueritis studentes in illis, si perseueraueritis in illis usq; ad dormitionẽ mortis, tunc apparebit uobis, & per uos innotescet aliis, quod pennæ colũbæ deargentatæ sint, & posteriora dorsi eius in pallore auri, id est: q sanctæ scripturæ sermo exterior, qui nescientibus uidetur uilis, ipsæ super omnẽ eloquentiã secularẽ præclarus sit, uelut argentũ igne examinatũ, & mysticus qui sub uerbis latet sensus, sicut sub pẽnis dorsum, ipse præclarior sit uelut aurũ. ¶ Igitur quoniã & tu cõmones, & spes mercedis in deo est, iste quoq; unus de filiis captiuitatis super fundamentũ hoc, ut cœpit super ædificet quod potest. Olim sic fuit dictũ, subsannando filiis trasmigrationis ædificantibus muros Hierusalẽ: Aedificẽt, si ascẽderit vulpes, transiliet murũ eorũ lapideũ, et illi ecõtra: Audi deus noster, q̃a facti sumus despectui. Cõuerte opprobriũ super caput eorũ. Nũquid iuxta opprobriũ illorũ ascendit vulpes, & transiliuit murũ, & quod sperantes in dño ædificauerũt? Imò cõuersum est opprobriũ in caput eorũ, & magna erit gloria ciuitatis uel domus istius nouissimæ plus q̃ primæ, dicit dñs exercituũ. Et in loco isto dabo pacẽ, dicit dñs exercituũ. Vnde nobis suo loco plenius erit dicendũ. ¶ Ferè similia cõtigerunt eis, quicũq; fideli studio superędificauerũt quod potuerũt, super fundamentũ apostolorũ & prophetarũ: quia dũ ad uiuerent, dũ ædificatẽt, opprobria de nõnullis sustinuerunt, sed de his qui exprobrabant decedentibus, ipsorũ permanet ædificiũ. Quæ hactenus dicta sunt, iã calamus scriptoris usq; ad ultimã ferè dictiunculã pscripserat, & cũ ecce duo fratres Helmuuardes, Bussensis cœnobii super uenientes, breuẽ porrexerunt epistolã, q̃ uel sola mihi suffragari possit, ne q̃s scripta mea legẽs, magis in me accuset p̃sumptionẽ nimis ultroneã, q̃ circa uerbũ dei, p q̃d facti & refecti sumus, studiosam cõsideret bñuolẽtiã. Ait eq; inter cętera scriptor epistolę, prior ipsorũ scriba doctus, & sacrarũ scripturarũ fidelis alumnus, noĩe Reginhardus, de q̃ nõ dubito, q priorũ. VI. prophetarũ exẽplar à te, cui transmiserã, fuerit cõsecut⁹. ¶ Sed debes (inq̃t) adhuc amori, debes honori & obsequio dilecti, p ipsum aũt & ppter ipm nostro desiderio, ut uerba oris eius sicut cœpisti usq; ad finẽ aperias, ne si ppter difficultatẽ eorũ tepidi⁹ forte secuti nõ fortiter cucurrerim⁹ in odore unguentorũ ei⁹, tibi imputet, qui introduct⁹ in cellaria regis, occultasti diuitias spõsi, quas ibi cõspexisti. Explanationẽ dico. XII. prophetarũ, cui⁹ partẽ iãdudũ tãta pscripsi, auiditate, ut uiderer tũc primũ tali me studio mancipasse. Quãto magis aũt in parte delector, tãto uehemẽti⁹ in expectationẽ toti⁹ exestuo. Hęc ille, quẽ p̃dixi. ¶ Taceo de illo monitore, & penè p̃ceptore meo Sygebergensi, q me cũ iã attẽde solita admõitione parũ pficit, graui⁹ q̃si laudabũd⁹ impulit: Imperio (ait) spũs sancti pcipio tibi. Itaq; quoniã & ipse dilectus dicit: Quæ habitas in hortis, amici auscultant te, fac me audire uocẽ tuã, tibi & cæteris monitoribus tanq̃ amicis dilecti auscultantibus obtemperãs, ingrediar, & hanc partẽ profundi totius nauigationis, cursum sancto committens spiritui.

Cur opus biennio intermissum.

1. Corin. 3

Quid pennæ colũbæ deargentatæ.

Psalm. 67

Neem. 4

Super ædificare in scripturis

Verba Reginhardi.

Cuno exactor operis.

RVPERTI ABBATIS TVITIENSIS IN NAVM PROPHETAM COMMENTARIORVM LIBER PRIMVS.

Nus Niniue liber visiõis Naum Helchesei. Irā & indignationē, tribulationē & angustiā, quā & Apl'us declamat in oēm aiam hoīs operātis malū, denūciat onus à supna maiestate suppositū Niniuæ. ¶ Quā ob causam? qbus culpis p̄cedētibus cōmeruit Niniue, ut irā declamaret sup illā spūs ppheticus absq; ulla cōmiseratiōe? Nā si totū onus rite ppendas, si totū textū pphetiæ diligēter cōsideres, nō cōmiserescens aut de pœnitētia cōsulens, imò insultabūdus, & q̄si de certissima uindicta plaudēs, ferè cūcta loqtur, exceptis paucis q̄ interserit in cōsolationē populi dei, scdm nomē suū q̄d est Naū. Interp̄tat̄ em̄ cōsolator, Exēpli grā: Vox flagelli & uox impetus rotę & equi fremētis, & q̄drigæ feruētis & eqtis ascendētis, & micātis gladij & fulgurātis hastę, & multitudinis interfectę & grauis ruinæ, & finis nō est cadauer̄. Itē: Custodes tui quasi locustæ, & paruuli tui q̄si locustæ locustar̄, q̄ cōsidūt in sæpib⁹ in die frigoris. Sol ort⁹ est, & auolauerūt, & nō est cognit⁹ loc⁹ ear̄ ubi fuerint. Pauca hæc p exēplo posita sunt, qa talis est tot⁹ ferè pphetiæ text⁹, ut miseros irridere uideatur ipse, q natura misericors est, loquens in pphetis spūs scūs. Quā ergo ob causam uel p qbus eor̄ meritis sic in eos inuehit? Agnoscēda est causa, ut agnoscat̄ & dei iustitia, ac pinde magis ipsa pulchritudo pphetiæ p̄lentis illucescat. Qz em̄ obscura uidet̄ & clausa, hoc maxie facit causa nōdū intellecta. Dicam⁹ ergo, Niniue ciuitas magna, metropolis erat Assyrior̄. Porro, Assyrij tūc p̄ cæteris gentibus regnabāt, easq; dn̄atiōe p̄mebāt, q̄d prim⁹ facere cępit Nin⁹ rex Assyrior̄, á q̄ & ciuitas Niniue cōdita uel denoiata est. Propterea p Esaiā sic loqtur dn̄s: Væ Assur, Virga furoris mei & baculus ipse in manu ei⁹ indignatio mea. Nā sicut uirga furoris, uelut baculus indignatiōis dn̄i, gentes cæcidit, & regna cōfregit, & iugo suo p̄ssit annis fermè mille trecentis. Sup cętera mala illud summū fuit sacrilegiū supbię, & cordis ei⁹ magnifici, q̄d captiuatis decē tribub⁹ sup Iudā quoq; & Hierl'm inundauit, ubi erat uerbū pmissiōis, vn̄ oportebat salutē uenire. i. Chr̄m nasci iuxta ueritatē dei, de semine Dauid, inde est ille pphetę dolor, illa dolētis exclamatio: Et erit extēsio alar̄ ei⁹, implens latitudinē terrę tuę ò Emanuel. Et ē sensus ad hoc tēdet supbia ei⁹, & ista erit intētio diaboli, cui militat supbia eius, ut nō fiat q̄d iurauit de⁹ tuū nobis aduētū pmittēs, audite ingens dom⁹ Dauid: Ecce uirgo cōcipiet, & uocabit̄ nomē ei⁹ Emanuel. Nū parua ista causa est? Reuocet̄ ad memoriā signū illud magnū & mirabile de Apocalysi, q̄d apparuit in cœlo. Mulier amicta sole, & luna sub pedib⁹ ei⁹, & in capite ei⁹ corona stellar̄. XII. & in utero (inqt) habēs, & clamabat parturiēs, & cruciat̄ ut pariat, & draco magn⁹ rufus habēs capita septē, & cornua decē, stetit añ mulierē, q̄ erat paritura, ut cū peperisset, filiū ei⁹ deuoraret. Mysteriū hoc recte p̄spectū palā facit, q̄reuera grāde on⁹ sup se leuauerit, magnū sup se iudiciū sumpserit Niniue. i. regnū Assyrior̄, & cætera regna singula suis tēporibus locū & gentē impugnātia, q̄ ucz gens per illā mulierē in utero habentē figurat̄, qa de ipsa Christus erat nascitur⁹, sicut ecōtra regna ipsa per septē dracōis capita recte intelligūtur. Nā ex quo mulier in utero habere cœpit. i. est ex quo ad Abrahā factū est uerbū promissiōis de semine eius q̄d est Chr̄s, ut in ipso oēs gentes bn̄dicētur, ex tūc septē regna nūerantur, per q̄ instanter agere conatus est diabolus, ut eadē promissio nō impleretur, ut salus nō ueniret, ut Christus nō nasceretur, Scz regnū Aegyptior̄, q̄d pueros Hebræor̄ masculos necari iussit, & regnū decē tribuū carnaliūq; Iudæor̄, q̄d Achab & Iezabel incipientibus prophetas dn̄i occidit, regnū Assyrior̄ atq; Babylonior̄, qui pro uno capite cōputantur, qa uenièntes ab eodē clymate, isti decē tribus, isti Iudam captiuauerūt, & deinde regnum Persarum & Mœdorum, sub quo uoluit Aman delere uniuersum genus Iudæorum, deinde regnum Macedonum siue Græcorum, sub quo Machabæi laborauerunt, deinde regnum Romanorum, sub quo ipse Christus & martyres eius passi sunt. Caput se

Rom. 2

Quęstio super asperitate huius prophetię.

Responsio.

Septem regna contra semen Abrahæ. Gen. 22.

put septimũ erit Antichristi regnũ. Quo iniqui oẽs mẽbra diaboli dicũtur, & sunt, sic eadẽ regna draconis iã dicti capita fuerũt, quorũ singula suis tẽporib⁹ cõtra mulierẽ in utero habentẽ .i. cõtra ecclesiã in uerbo pmissiõis sperãtẽ, diabolico spũ exagitata steterũt, plurimũq; sanguinẽ fuderũt. Hinc illud nrm opusculũ est, cuius supra in prologo mẽtionẽ feci, qd intitulatur de uictoria uerbi dei. ¶ Nũc igitur uelut ostio sermõis aperto, in altissimã pphetiæ huius seriẽ ingrediendũ est. ⌊Onus niniue, liber visiõis Naum Helchesei.⌋ Naũ sicut iã dictũ est, cõsolator interptatur. Porrò Niniue hoc loco totus mundus est, mũdus dãnatus .i. reproborũ oĩm totũ corpus, & mũdus q electos dei psequitur, nõ solũ ppter interpretationẽ nois, qa Niniue speciosa interptatur, & mũdus Græcè Kirmos .i. speciosus siue ornatus dicitur, uerũ & quia tunc Niniue mũdi erat caput, & regnũ Assyriorũ sup cætera regna principatũ obtinẽs, cõtra dñm, sicut apud Esaiã legim⁹ gloriabatur. ¶ Nõne iste igitur cuius nomẽ qd est Naum ita de Hebraico, sicut paracletus de Græco, uertitur in cõsolatorẽ, & nũc inq̃, iste cõsolator sub noĩe Niniue arguẽs mundũ, illius & nomẽ gerit & officiũ agit, de quo saluator in Euãgelio. Cũ (inqt) uenerit paraclet⁹, ille arguet mũdũ de pctõ & de iustitia & de iudicio. Et qd de pctõ iã tũc arguebat mundũ, nisi de eo qd nõ solũ nõ sperauerũt in te Assyrij, quorũ (ut iã dictũ est) metropolis erat Niniue, uerũ etiã impugnauerũt te, fuitq; extẽsio alarũ eorũ implẽs latitudinẽ terræ tuæ ò Emanuel. Cuius de iustitia mundũ arguebat nisi de illa quã exoptabat Dauid. Iustitia dei dicẽs: miserere mei ut iustificeris in sermonibus tuis. De illa nimirũ iustitia iã tũc arguebat spũs sctũs, tã in isto q̃ in cæteris prophetis singula capita dracõis hiantia, crudeliter ad perniciẽ supradictę mulieris in utero habẽtis, ne illi nasceretur fili⁹ masculus, q pueniret ad deũ & ad thronũ eius queadmodũ dicit ipse. Quia ad patrẽ uado & iã nõ uidebitis me. In hoc deniq; est iustitia dei, in hoc iustificatus est deus in sermõibus suis, qa sicut pmisit, sic iurauit Dauid: ita de fructu uẽtris eius sup sedẽ suã posuit, & de hac iustitia redarguebatur in pphetis, redarguitur in Euãgelio mũdus qa laborabat ne ita de⁹ in sermonibus suis iustificaretur, qa laborauit amplius coruscãte Euãgelio, ne ita de⁹ in sermõibus suis esse iustificatus pdicaretur. Porro de iudicio quo iã tũc mũdus arguebatur. Nondũ em princeps huius mũdi erat iudicat⁹, nondũ erat illud iudiciũ mũdi, de q̃ saluator dicebat: Nũc princeps huius mũdi eijcit foras. Quo ergo de iudicio mũdũ arguebat, nisi qa mũdo uidẽte & admirãte singula draconis capita, ita cõdẽnabat, ut in quandã similitudinẽ iudicãdi principis mũdi Pharaonẽ obrueret mare, canes comederent Iezabel, Nabuchonosor quasi bos fieret, Amã in patibulo qd alteri parauerat ipe penderet Anthiochus Epiphanes sine manu intritus interiret: Ita nimirũ de iudicio mũdus iã tunc arguebatur, qa uidẽs pdigiosas impiorũ uindictas, tñ ab impietate nõ recedẽs scdm exemplũ eorũ, locũ & gentẽ infestare nõ desinebat vñ solus uẽtura erat. ¶ Tandẽ & illud nõ ptereũdũ, qa sicut alij sunt in qbus spũs ueritatis arguit mũdũ, & alij qbus ipse est paraclet⁹, ita titulus iste in aliud atq; aliud diuiditur onus Niniue, liber uisiõis Naum, qa pfecto alij sunt quibus pphetia hæc onus est dãnatiõis, & alij qbus liber est cõsolatoriæ uisionis, nõ ab re qd in negotio uel officio tã grãdi Helchesæũ se dicit, auiculo Helchesæ admodũ paruo, suã nimirũ paruitatẽ humiliter agnoscẽs, ut in magna grã pseueraret mẽtis humilitas, qa dñs de⁹ noster q in altis habitat, ipe humilia respicit in cęlo & in terra. Oneris pond⁹ siue pssura iã ex initio libri sentiri pt, cũ dicit: ⌊Deus emulator et vlciscẽs dñs et hñs furorẽ. Ulciscens dñs in aduersarios suos, et irascẽs ipe inimicis suis.⌋ Qd deus æmulator sit, qdq; ei⁹ æmulatio sctis imitãda sit, nouerat ille q dicit. Aemulor em uos dei ęmulatione, despondi em uos uni uiro uirginẽ castã exhibere Chro. Cũ multa sint in scripturis exẽpla siue documenta æmulationis dei, magis hoc testimonio libuit uti, qa magis ad nram intentionẽ accedit, dũ intendimus, quoad possibile est, demonstrare in q̃ uel circa qd & contra quẽ æmulatio dei sit uel fuerit. Intelligim⁹ quippe circa ecclesiã ęmulationẽ dei semper fuisse uel esse & maxĩe ex q̃ ecclesia uerbo pmissiõis ex ipso inpregnata est credente Abrahã sibi pmittenti, & hãc fidem genti suæ relinquente, qd in semine eius qd est Chrũs uniuersæ gentes bñdicerentur. In quo circa dilectã eiusmodi extunc fuit æmulatio dei: in eo ucz ut eã uirginem castã exhiberet sibi, ut nõ fornicaretur cũ dijs alienis, paritura filiũ sibi, paritura mũdo authorẽ salutis, cõtra quẽ erat hæc talis æmulatio dei, Nimirũ contra hunc supradictũ draconem

Niniue p mũdo ponitur.

Esai. 10

Naũ, typus spiritus sancti.
Iohan. 16

Psalm. 50

Iohan. 16

Duplex titul⁹ huius pphetię

2. Corinthi. 11
Aemulatio dei.

sionē q hñs capita septē, stetit añ illā mulierē, uerbū ꝓmissiōis in utero habētē, ut eā aut cor rūperet aut interficeret. i. hñs regna septē, q̃ supra iā memorata sunt, stetit & egit cōtra Iudaicū gētē, aduersus Dauidicā stirpē, ut eā aut in aīa p cultū idololatriæ adulteraret, aut in corpore fundit⁹ occideret atq; deleret. ¶ Igit̃ æmulator. i. uehemēs amator de⁹, & ulciscens dñs, qa uc; in ipsa æmulatiōe pctā gētis ipsius sæpius ē ultus. Exēpli grã: Quādo gentē illā æmulatus ē, in Aegyptiaca seruitute dijs alienis seruiētē, & descēdit liberare eā in manu potēti, & brachio excelso, protinus eoꝝ murmuratiōes sic ultus est, ut oēs q nūerati fuerāt à uiginti annis & supra prostraret in deserto. Deinceps ergo p succedētia tpa, q̃ties peccauerūt tradidit eos in manus gētiū, & dominati sunt eoꝝ q oderūt eos. Sed & in qbusdā eoꝝ corporali uel tpali ultiōe nō cōtent⁹, in aīa q̃q; est ultus. Vñ & repetēs ulciscens dñs, additq; & habēs furorē. De talibus alius ꝓpheta diuinæ cōcedēs iustitiæ dicit: Induc sup eos diē afflictionis & duplici cōtritiōe cōtere eos dñe de⁹ meus. Et in Deute. dñs dicit: Ignis succensus est in furore meo, & ardebit usq; ad inferni nouissima. Quæ hactenus dicta fuit, de illo populo constat, q se amicū dei & populū cōfitebat̃. Seqtur de illis q manifeste inimici sunt uel hostes ei⁹, q̃s ipse nō æmulat̃ sciens ꝙ cōtra ipm sint, ita ut ne ore quidē ipm cōfiteātur, imò & nomē ipsius in cōfessorib⁹ eius ꝑsequātur. Vlciscēs dñs in hostes suos, & irascēs ipse inimicis suis. Hoc nēpe iste uersiculus à ꝑcedente differt, q̃d in illo & æmulator & ulciscēs dñs dr̃, & in eos q ex illo pplo eius reprobi fuerūt uel sunt, & ulciscens esse & furorē habere asserit̃, quē Psalmista pauescens: dñe (inqt) ne in furore tuo arguas me, & in isto aūt, de æmulatiōe siue æmulatoris noīe oīno tacet, tm̄q; ulciscēs & irascēs dr̃ dñs, & in q̃s ulciscĩ, qbus irascitur, hostes & inimici manifeste ꝓnūciantur, q̃lis erat Pharao, q̃lis fuit Iezabel, q̃lis extitit Nabuchodonosor, qñ dixit: & qs est deus q eripiat uos de manu mea, q̃les sunt uel fuerūt oēs q tetēderūt aduersus deū manū suā, & cōtra omipotētiā roborati sunt q cucurrerūt aduersus eū erecto collo & pingui ceruice armati sunt. Nō eos æmulat⁹, imò cōtra eos æmulatus est æmulator de⁹ semē Abrahæ q̃d erat apprehēsurus, æmulatus inq̃ & ultus est ulciscens dñs. Aemulatus desendēdo & liberādo, ultus uirga iniqtates eoꝝ, & in ũberibus pctā eoꝝ uisitādo. ¶ Nec añ desijt pro gente illa æmulari & pctā misericorditer ulcisci, donec ex ipa carnē assumpsit. Quo facto, desiit ęmulari, qa gēs eadē in cōtrariū surrexit, futuꝝq; hic q̃ si ꝑteritū in Ezechiele dixit: Zelus me⁹ recessit à te, & ultra nō irascar tibi. ¶ Veruntñ in deū nulla passio cadit, nec more hoīs irascĩ aut furorē habet, nec ullo mō passibilis ē, sed qcquid his uocib⁹ significat̃, agit impassibilit̃. Vñ cū dixisset, dñs hñs furorē, & irascēs ipse inimicis suis, statim subiūxit. L. Dñs patiēs ⁊ magn⁹ fortitudie, ⁊ mundās nō faciet innocentē. ⅃ Cū dicit dñs patiēs, talē asserit dñm, q furoris uel irę suę impatiētię nullā unq̃ habet passionē. Similĩ cū dicit, magn⁹ fortitudine talē illū ꝑdicat, q nulla frangat̃ doloris infirmitate. Sed dicet aliqs: Qũo ergo misericors est, aut qũo, qui in ipso uel ex ipso est spũs pietatis, scd̃s in ordine septē sprituū, à spū timoris dñi? Ad hęc inq̃, Nos illā pietatē nō dicim⁹ esse passionē, imò uirtutē, ut uerā charitatē. Passim legim⁹ q̃tuor passiōes animi hūani, gaudiū & dolorē, timorē & spē. Sed ꝑfecto q̃tuor eorūdem noim nō passiōes, sed magnæ uirtutes in diuinis scripturis, q̃s breuibus discernimus uel determinam⁹ differētijs. Etenī gaudiū seculi passio est, gaudiū in spū scō uel gaudere in dño uirt⁹ est. Dolor uel tristitia seculi passio est, q̃ scdm deū tristitia est, & salutē operatur, uirtus est. Timor seculi, timor q pœnā habet, iuxta quē timidus qs dicitur, passio est. Timor dñi scūs ꝑmanens in seculū seculi, iuxta quē timoratus reuerens aut religiosus qs dicitur, uirtus est. Similiter spes seculi, dū sperat qs in seculo siue in principibus seculi, passio est: Spes q̃ in deo est, ęque ut fides & charitas, uirt⁹ est. Hęc idcirco dicta sunt, ut dū in deo negam⁹ quatuor passiōes, nō negemus in eo q̃tuor eorūdē noim uirtutes, quas nisi ex deo, nisi ex spū dei, nullus habere ꝑt. ¶ Igitur dñs patiēs inquit. i. cū tranquillitate iudicās, & magnus fortitudine, & mūdans nō faciet innocentē, & magnus fortitudine & patiens, idē est ordo sensuū, q & in illo psalmi uersiculo, Deus iudex iust⁹, fortis, & patiēs. Nā mūdando nō facere innocentē, hoc est iustū esse iudicē, & magn⁹ fortitudine & patiēs, idē est q̃d fortis & patiēs. Hęc tria illi cōueniūt sedēti sup thronū, q iudicat ęqtatē, ut sit iust⁹ & fortis & patiēs. Iust⁹ in eo ut mūdans nō faciat innocentē. i. ut q̃cūq; mala uł nociua sunt, auferēs, nullā accipiat ꝑsonā, sed solā respiciat causā, & eū, quē culpa facit nocen

Vlciscēs dñs.
Num. 14.
Psal. 105.
Hiere. 17
Deut. 32
Psal. 6
Hostes dei.
Daniel. 3
Zelus dei à Iudæis recessit.
Ezech. 16.
Nulla in deo passio animi.
Psal. 7
Dñs iustus iudex.

Psalm.54 nocentē, & si ille sit q simul secū dulces capiebat cibos, homo unanimis dux suus, & notus suus, nō per ppriū fauorē dimittat impunitū uelut innocētē. Hęc cōsideratio ualet in mul-
Luc.19 tis eiusmodi, quale illud fuit qđ dn̄s uidēs ciuitatē Hierl'm fleuit sup illā, & tn̄ nō liberauit eā ut nō circūdarent eā inimici eius uallo, ut nō coangustarēt eā undiq; & filios ei' q in ipa erāt & ad terrā prosternerēt, ita ut nō relinquerēt lapidē sup lapidē. Impossibile nāq; est eū iniuste qđ agere, iniuste misereri uel parcere, nisi pereunte pœnitētiæ hūilitate. Nō (inqt) possum ego á meipo facere quicq̄, ucʒ ut faciūt iniusti iudices, q dicūt bonū malū, & malū bonū,
Iohā.5 propriā uoluntatē sequētes nō merita rerū, sed sicut audio iudico, & proinde iudiciū meū uerum est. Porrò in eo fortis est, q nocēs qs est, ut causa eius se habet, pœnæ adiudicatus, effugere, uel manui eius resistere nō pt, sicut postmodū hic idē propheta dicit: Ante faciē indignatiōis eius quis stabit, & qs resistet in ira furoris eius? subauditur nullus, neq; hō, neq; angelus, neq; diabolus, neq; Antichristus, quē dn̄s Iesus Chr̄s (ait apostol') interficiet spū oris sui. i. tā facile, ut tu sufflando ore tuo, puluerē exiguū dispergis. Patiens in eo est, q peccātē ad pœnitentiā expectat, & anteq̄ iudiciū proferat, ad misericordiā prouocat, interdū etiā illū quē impœnitentē esse nō ignorat, ut oīs pœnitēs id qđ saluatur, debere se sciat expectantis patientiæ, & nullus impœnitēs in dānatione sua derogare ualeat, quasi festinātis impatiētiæ. Seqtur. [Dn̄s in tēpestate & turbine vie eius, & nebule puluis pedū eius.] Viæ dn̄i sunt supra dictæ, æmulatiōes & ultiōes eius, Vltiones quasi habētes furorē ad tollēdos siue puniēdos hostes eius, inimicos eius. Porrò tēpestas & turbo maris siue aeris solē subtegūt, psentēq; mortē minātur, & nebulæ terrā tegētes, pspectū oculorū impediūt, ut in die ferè sicut in nocte terra mariq; progrediētibus anceps plærumq; fiat periculū. Iuxta horū similitudinē supra dictæ uiæ dn̄i, oculis uel sensibus hoīm dubiæ fuerūt uel sunt, eo q illæ ultiōes dn̄i iustos ut iniustos inuoluūt, sicut figurata locutiōe p metaphorā ptin' subiūctū est. [Increpās mare, & exiccans illud, & oīa flumina ad desertū deducēs. Infirmitas ē Basan, & Carmelus, et flos Libani elanguit. Montes cōmoti sunt ab eo, et colles desolati sunt, et cōtremuit terra a facie eius orbis et habitātes in eo.] Per diuersas res, mare & flumina, Basan & Carmelū, atq; Libanū, mōtes & colles, & terrā siue orbē diuersas habitātiū in orbe terrarū causas intelligimus, qa ppter diuersas eorū causas penè similib' ultionibus ult' est in eos & ulciscitur æmulator de' & ulciscens dn̄s. Exēpla grā: Libanus quo noīe nōnunq̄ tēplū unicū dn̄i, qđ erat in Hierosolymis, intelligitur, ut illic: Aperi Libane portas tuas, & comedat ignis cedros tuas. Libanus inq̄. i. locus & gens, ubi not' erat deus, ubi magnū erat nomē eius, nūquid tūc tpis minus aduersa ptulit, minus cōmotus uel desolatus est cæteris gētibus, quibus nō erat notus, à qbus nō adorabatur uiuus & uerus deus? Imò & sæuerius ultus est in illū locū ulciscēs & æmulator deus: qa pluribus malis obtritus nō solū Israel in Assyrios. i. decē tribus, sed & Iuda in Babylonē, ciuitate & templo ignibus dato captiuus translatus. Ibi sine dubio uiæ dn̄i in tempestate & turbine, & nebulæ puluis puluis pedū eius, ibi sicut cæteræ gētes onera sua, ita & locus ille sctūs, imò & sæueri' coercitus, suū portabat onus, & cū pctōribus pariter iusti captiui ducebātur, quorū fuere notissimi Daniel & socij eius. Multi pctōres & sine deo hoīes pacē habebāt, & illi flagellabantur. ¶ Sicut in nebula, sicut in tēpestate & turbine sol subtegitur, & dies obscuratur, ita pulchri-
Nebulæ in viis domini. tudo iustitiæ dei nō uidebatur, puidētia dei ab infirmis nulla eē putabatur, qualiū in psona Psalmista loqtur: Mei aūt penè moti sunt pedes, penè effusi sunt gressus mei, qa zelaui sup iniquos pacē peccatorū uidēs. Ac deinceps. Ergo sine causa iustificaui cor meū, & laui inter innocētes man' meas, & fui flagellat' tota die &c. Ad summū, mare pariter increpāte dn̄o
Septem vltiones exiccatur. i. iuxta sn̄iam dn̄i ppter pctm̄ Adæ uniuersum genus humanū sub eadē mortis cōditione tenetur, iusti & iniusti oēs moriūtur. Multæ & in hac uia domini sunt nebulę, & multi penè scandalizātur, quodāmō irruēte in oculos eorū puluere pedū eius, Moritur doctus, ait Ecclesiastes, similiter ut indoct', & iccirco tæduit me uitæ meæ. ¶ Notādū interea septē uerbis, quo nūero plerūq; significatur uniuersitas, cūctas psenti loco æmulatoris dei, siue ulciscētis dn̄i ultiōes esse declamatas. Mare increpāte illo exiccatur, flumina ad desertū pducūtur, Basan & Carmel' infirmātur, & flos Libani elāguit, mōtes ab eo sunt cōmoti & colles sunt desolati, terra uel orbis cōtremuit. Et reuera si rite ppendas, sicut fuerūt septē capita

capita draconis iã supra memorati, id est, septẽ principalia regna mũdi in signo positi, q̃ steterunt contra mulierẽ in utero habentẽ, ex quo factũ est ad Abrahã uerbũ promissiõis, ita fuerunt septẽ ultiones, singulæ in singula capita eiusdẽ draconis. Prima fuit ultio, ubi increpante dño, exiccatũ est mediũ maris, filijs quidẽ Israel peruiũ fuit, Pharaonẽ aũt, & currus exercituũ eius operuit. Secũda, ubi decẽ tribus propter cultũ uitulorũ & neces prophetarũ, tanq̃ flumina defluentia ad captiuitatis desertũ irreuocabiliter pducta sunt, & Assyriorũ, q eos captiuauerant, & Iudã captiuare uolebãt, centũ octogintaquinq; milia nocte una cæsa sunt. Tertia, ubi succẽsa ciuitate & tẽplo dñi, Nabuchodonosor quasi in bouẽ demutatus ẽ & Babylon subuersa est à Mœdis & Persis. Quarta, ubi ille hostis superbissimus Aman, & cæteri hostes Iudæorũ in regno Assueri, ita infirmati sunt, ut ipse Aman in patibulo appenderetur, & septuagintaquinq; milia occisorũ implerẽtur. Quinta, ubi Machabæis multa iã passis superbus Antiochus Epiphanes, & cæteri mõtes. i. Syriæ reges, magna ut legimus, p auxiliũ dñi cõmonitiõe in malũ suũ cõmoti sunt. Sexta ubi post passionẽ dñi colles maligni. i. homicidæ Iudæi omnino sunt desolati, ita ut caderẽt in ore gladij, & in oẽs gentes ducerentur captiui. Septima, quæ futura est, quãdo interfecto Antichristo, & ueniente ad iudiciũ dño, reuera cõtremiscet orbis, & contremiscẽt habitãtes in eo, ita ut trepidi resurgant mortui. ¶ Cũ igitur fortitudine tã magnus sit dñs, & quid restat, nisi ut sub potenti manu eius humiliemur? Hoc intendẽs, cõtinuo pcunctatur, L **Ante faciẽ indignatiõis eius quis stabit, & quis resistet in ira furoris eius? Indignatio eius est usa est ut ignis & petre dissolute sunt ab eo.** ⌋ Ante faciẽ indignationis dñi stare, est de iustitia sua quẽpiã cõfidere posse, & ,pter operũ abundantiã seu uirtutũ cõscientiã, misericordia non indigere. Sed quis in hoc sufficiens est? Ne (inquit Psalmista) in iudiciũ intres cũ seruo tuo qa nõ iustificabit in cõspectu tuo oĩs uiuẽs est. Et in Iob ueraciter dictũ: Ecce q seruiũt ei, nõ sunt stabiles, & in angelis suis reperit prauitatẽ. Quãto magis hi q habitãt domos luteas, qui terrenũ habent fundamẽtũ, cõsummẽtur uelut à tinea? Moses quoq; inuocans nomẽ dñi: Dominator (inqt) domine deus, misericors & clemẽs, patiẽs & multæ miseratiõis, ac uerax q custodis misericordiã in milia, q aufers iniquitatẽ & scelera atq; peccata, nullusq; apud te p se innocẽs est. Ex abundãti est, nũc astruere, quod nulli merita propria sufficientia sint, & quod nõ saluemur, nisi gratia dei, quia iãdudũ hoc ex sanctis declaratũ est scripturis, & uera sentẽtia est Apostoli, qa oẽs peccauerunt, & egent gloria dei. Et recte in causa huiusmodi nominatur indignatio dei dicendo: Ante faciem indignationis ei⁹ quis stabit? qa uidelicet ille indignationẽ meretur, qui de suis confidit operibus, & iuste accidit ei ut cadat, dũ se stare existimat. Porro resistere deo, est ipsam iniquitatẽ suã defendere, & in pctõ suo superbire quales illi sunt, q dixerũt, ait Psalmista, linguã nostrã magnificabimus, labia nostra à nobis sunt, quis noster dñs noster est? Talis erat Pharao, cũ diceret: nescio dominũ, & Israel non dimittã. Cui dñs inter cætera p Mosen: Vsq; quo (ait) nõ uis subijci mihi? Dimitte populũ meũ mihi. Sin aũt resistis, & nõ uis dimittere eũ &c. Contrarij sunt hi duo superbiæ modi: cũ alius de iustitia sua p̃sumit, seq; in iudicio stare cũ deo, & iustificari cõfidit, alius aũt ipsam iniustitiã suã defendit, & ad satisfaciẽdũ deo nõ uult subijci. Et ille quidẽ iustitiæ p̃sumptor, hoĩbus qdẽ stare interdũ uidetur, sed deo cecidit: iste aũt iniustitiæ defensor, & si resistere ad horã dimittit, nõ diu pacẽ habere p̃t, sed mox ubi ira furoris dñi se exerit, in sua desolatione sentit, q̃ inualidus ad resistendũ est. Nã indignatio eius effusa est (inqt) ut ignis, subauditur in eũ, q p̃sumit, qd añ faciẽ eius tanq̃ iustus stare possit, & petræ. i. resistẽtes dura ceruice, & rebelles deo, mẽtes dissolutæ sunt ab eo, uidelicet ut ille Pharao, cuius cor ut petra induratũ, ut cæra fluxit ab igne furoris dñi. Restat igitur ut is q non tã forte, q̃ bonũ dñm experiri desiderat, in neutrã partẽ sese erigat. i. sicut defendẽdo iniquitatẽ suã nõ rebellat, ita de iustitia sua nõ præsumat, sed spẽ suã in deo ponat, & si in tribulatiõe est, pctã sua cõfitens, de dei misericordia nunq̃ desperet. Nã sequitur. L **Bonus dñs & cõfortans in die tribulationis, et sciens sperãtes in se: et in diluuio pretereũte cõsummatiõẽ faciet loci eius et inimicos eius psequent tenebre.** ⌋ Hactenus scdm propositionẽ quã ,pposuerat primo dicẽs: Onus Niniue, multa & grauia locut⁹ est de magna ęmulatoris dei fortitudie, nũc scdm nomẽ suũ, qd est Naũ, cõsolatur eos, q in hoc mũdo sub pressura sunt, & tribulationẽ patiun

Exod. 14
4. Reg. 7

Nemini corã deo sua sufficit iustitia.
Psal. 142

Duo superbię modi contra deum.

4.Reg.19 patiuntur ab hominibus, q sine deo sunt, quales erāt nōnulli in illis diebus, rege Ezechia, dū
Dan.5 Hierusalē obsideret rex Assyriorum, quales erāt Daniel & socij eius in Babylone, nō obliti dñi patrū suorum. Nā uel ab illorum experimēto claret, q̄ ueraciter dicat iste bonus dñs, & cōfortans in die tribulatiōis, & sciens sperātes in se. &c. Nā uere bonus dñs illis extitit, & bene cōfortauit eos in die tribulatiōis, manifestis & gloriosis probati iudicijs, quod sciret sperātes in se: quia misit angelū suū, & rore suo refrigerauit Babyloniæ fornacis incendiū, misit angelum suū, & cōclusit ora leonū, ut nō cōtingerent Danielē, quē sciebat sperantē in se. Quod deinde sequitur: Et in diluuio prętereunte cōsummationē faciet loci eius, de eiusdē temporis experimēto cōprobatur. Nam in diluuio nō permanente, sed prætereunte corripiet eos, & deinde consummationē fecit loci eius, subauditur diluuij. Quod fuit diluuiū illius temporis, & quis locus diluuij, & qūo loci eius dñs cōsummationē fecit? Diluuiū illius tēporis multitudo Assyriorum atq; Babyloniorum fuit: queādmodū Esaias dicit de illis: Ecce dñs adducet aquas fluminis fortes & multas, regē Assyriorum, & omnē gloriā eius, & ascendet super oēs riuos eius, & super uniuersas ripas eius, & ibit p Iudā inundās, & transiliens usq; ad collū ueniet. Ergo quoddā diluuiū inundauit, qn̄ tāta multitudine cōgregati sunt populi, sed diluuiū illud præteriuit, qa multitudo illa disperijt. Porrò locus diluuij Niuine extitit, Assyriorum metropolis, locus diluuij Babylonia fuit, unde sup eandē terrā inūdauerūt Chaldæi, Vtriusq; loci cōsummationē dñs fecit, qa uolēte dño, & Niniuē Chaldæi & Babyloniā subuerterūt Persæ & Mœdi. ¶ Et notādū, quod nequaq̄ ut dixerat in diluuio p̄tereūdū, ita & dixit cōsummationē loci eius p̄tereuntē. Nā aduersitas quidē, quā propter disciplinā suis deus electis sup inducit tēporalis est, & p̄terit, Vltima aūt, qua ulciscitur in hostes suos idē deus æmulator, nō præterit, sed fundata pmanet, & super eos requiescit. i. hic incipitur, & in æternū nō finitur. A uoce em̄ dñi (inquit Esaias) pauebit Assur uirga pcussus & transitus uirgę fundatus, quā requiescere faciet dñs super eū. Econtra, Psalmista de iustis dicit. Quia nō relinquit dñs uirgā peccatorum sup sortē iustorum, ut nō extendāt iusti ad iniquitatē manus suas. i. potestatē, quā pmittit peccatoribus sup iustos, propter eorum correctionē siue probationē, nō dimittet diuturniorē esse, quā possunt ipsi sustinere, & ne afflictionis nimia uis cōpellat eos, peccatoribus in quo uolūt cōsentire. Summa fundationis uirgæ, qua pcutitur Assur, cōsistit in hac breui dictione, q̄ protinus in isto subiungitur, & inimicos eius persequēter tenebræ. Hoc sine dubio uerum est, de cūctis dei hostibus, qui cū præsentē uitā male finierint, nequaq̄ ultiōes quibus in eos ulciscitur dñs, in mortis carne finiuntur, sed psequūtur animas eorum, & cōprehendunt maligni spūs, qui tenebræ sunt, & nō lux. Ecōtra, de electis uel proelectis, quos illi affixerunt ad tēpus, audi quid cōtinuo dicat cōsolator spūs. L Quid cogitatis contra dñm, quod cōsummationē ipse faciat? Non cōsurget duplex tribulatio. ⌋ Ad eos cōuersus, de quibus loquebatur, acri inuectione malignā eorum pcutit intētionē dicēdo: Quid cogitatis contra dñm, quod consummationē ipse faciet. Respiciamus illius statū temporis, & inuestigemus de scripturis, q̄ maligne cōtra dñm cogitauerint inimici dñi. Nec uero solummodo Assyrios siue Chaldæos, ante uel circa huius prophetiæ tēpora fuisse putemus inimicos dñi, & cogitasse cogitationē eiusmodi, propter quā sic in eos inuehitur spūs dñi, uerum & Syriā & alias gentes, maximeq; decē tribus, quæ scissæ fuerāt à domo Dauid. Qd ut cōpetentibus cōprobetur testimonijs, iubente dño loquitur Esaias ad Achaz: Noli timere. & cor tuū ne formidet, à duabus caudis titionū fumigantiū istorum in ira furoris Rasin, & Syriæ, & filij Romeliæ, eo quod cōsiliū inierit cōtra te Syria in malū, & Effraim, & filius Romeliæ, dicētes: Ascendamus ad Iudā & suscitemus, & euellamus eū ad nos, & ponamus regē in medio eius filiū Tabeel. Interea dictis propheticis confirmabatur, domui Dauid quod deus promiserat & iurauerat Dauid, Christū de semine eius nasci, ut ibidē cū inter cętera dicit: Audite ergo domus Dauid, dñs ipse dabit uobis signū: Ecce uirgo concipiet, & pariet filiū, & uocabitur nomē eius Emanuel. ¶ Non dubiū esse debet, quin inter cæteros hostes maxime decē tribus inuidētes fuerint tribu Iudæ, & domui Dauid, eo quod spem habentes in uerbo promissionis de domo illa uel tribu adimplendæ, gloriari interdū soliti fuerint, dicendo aliqua hmōi ad reges Samariæ, & oēm Israel, ut Abia rex Iuda quondā dixit: Nū ignoratis, quod dominus deus Israel regnum dederit Dauid super Israel in sempiternum, ipsi & filijs

Marginalia: Diluiū exercitus Assyriorū. — Esaiæ.8 — Duplex vltio, vna transiens, altera pmanēs — Esa.30 — Psal.124 — Cogitantes cōtra dominum — Esai.7 — Inuidia decē tribuum contra Iudam.

& filijs eius in pactum solis? Ac deinceps: Nũc ergo uos dicitis, qđ resistere poss... regnŏ dñi, qđ possidet per filios Dauid? Hæc iccirco dicta sint, ut nō ignotũ sit ... magnã, & unde magnã inuidiã draco diabolus, ex cęteris gẽtibus immiserat cõtra Iudã & domũ Dauid, ut ipsorũ quoq; cognatæ decẽ tribus maxie inuiderint, & cõmunicato cõsilio, cũ Syrijs auellere Iudã, & trãsferre ad se, regẽq; externũ in medio eorũ ponere uoluerint. Cõtra eiusmodi cõsilia uel cogitationes gẽtib' immissas à diabolo intẽdente, ut gens illa nõ subsisteret, ex qua Chr̃us nasciturus esset, grauissima inuectiõe dictũ hoc accipiẽdũ est: Quid cogitas contra dñm, qa cõsummationẽ ipe faciet? O em̃ q̃ mala cõsummatio si sublato Iuda, si auulsa domo Dauid, nõ esset unde impleret illa beati seminis promissio. Tunc uere sup filios Dauid cõsurrexisset duplex tribulatio. At ille fidelis promissor sic promiserat, sic iurauerat. Visitabo in uirga iniquitates eorũ, & in uerberibus pctã eorũ scilicet filiorũ Dauid, misericordiam aũt meã nõ dispergam ab eo. Vt dictũ, ita & factũ est. Nam uirgã super Hierl'm leuare, & filios Dauid quãdoq; uerberare potuerũt, ita ut incẽsa ciuitate & tẽplo, ducerẽt eos in captiuitatẽ, quæ fuit una & simplex, eademq; tẽporalis tribulatio, sed nõ consurrexit alia, quam intẽdebat diabolus, ut fieret duplex tribulatio, & sic omnino exterminaret gens quatenus non superesset unde impleretur illa promissio. ¶ Omnes qui eiusmodi cõsummationẽ desiderabant, qui & anteq̃ Chr̃us ueniret, & postq̃ uenit, ad hoc laborauerũt, ut mentio nominis eius nõ esset, nusquã ecclesia eius subsisteret, odit spũs sanctus, qui in Psalmo loquitur: Memẽto dñe filiorũ Edom in die Hierusalẽ, qui dicũt: exinanite, exinanite usq; ad fundamentũ in ea. Hierusalem uniuersitas eorũ est, q uenturũ Christũ expectauerũt, & qui uenientẽ susceperũt, & suscipiũt. Filij Edom, id est, filij terrenitatis, uniuersi sunt uel fuerunt, q illos psequũtur uel persequuti sunt, & exinanitio, quam dicũt: Exinanite exinanite usq; ad fundamentũ in ea, ista cõsummatio est, quã, ut propheta iste subrogat, dñs nõ fecit, neq; faciet. ¶ Num parua est ista cõsolatio, quã dicit. Non cõsurget duplex tribulatio? Oẽs q pie uiuere uoluerũt & uolũt in Chr̃o, siue in deo, psecutionẽ patiũtur & passi sunt, ut suo tempore Ezechias, qñ Assyrij super Iudam & Hierusalẽ inundauerũt, ut suo tempore Daniel & socij eius, suo tempore Machabæi, suo tẽpore omnes Christiani uel catholici, quorũ multæ tribulationes in hac uita fuerũt uel sunt, & hæc est una & simplex tribulatio, q̃libet longa uel multiplex unius pręsentis uitæ afflictio. Ait aũt hic: Non cõsurget duplex tribulatio. Non igitur tribulabunt in futuro seculo, & subaudiẽdũ est, ubi sine dubio tribulabuntur, qui tribulauerũt, uel tribulant eos. Esto nunc ut illi qui tribulauerũt iustos, tribulationẽ non habuerint, uel habeant in pręsenti seculo, quamuis multos, imò innumeros fuisse nouerimus, qui post perpetrata in sanctos crudelitatis scelera, pręsentem uitam cũ amara tribulatione finientes, transierũt ad tribulationẽ æternã, ut Antiochus Epiphanes, ut impius Herodes, ut Iudæi qui Christũ occiderũt, et ob hoc circũdati à Romanis duplici iuxta pphetã cõtritiõe cõtriti sunt: qa sicut in Psalmista pdixerat, & secũdũ corpus traditi sunt in manus gladij, & secũdũ animã partes uulpiũ sunt. i. malignorũ spirituũ. Quemlibet ex impijs eiusmodi, q uitã pręsentẽ in pace sua finierit, cõfer pio cuilibet, q uitã in tribulatiõe finierit, q̃uis peccator fuerit, de qualiũ peccatis scriptũ est: Et omniũ pctã hoim in tribulatione dimittis. Ecce & huius simplex, & illius simplex tribulatio est, sed in hoc differunt, qđ huius tẽporalis siue momẽtanea, illius aũt tribulatio sempiterna est. Nũ igitur ista consolatio per Naum. i. cõsolatorẽ deprõpta, parua est? imò magna, & letitiæ plena, ut audiẽtes dicãt isti, quicunq; sunt eis beneuoli, audiẽtes inq̃, eos dicere siue canere: Facti sumus sicut consolati, respondeãt atq; succinãt: magnificauit dñs facere cũ eis. Adde, ut compaterẽtur ista, piorũ simplex tribulatio, & multorũ impiorũ duplex tribulatio, qualis fuit supra dictus Herodes & oẽs q pœnã sustinẽtes, & pœnitẽtiæ spiritũ non habentes, abierũt in locũ suũ, & de tẽporali tormẽto ad tormẽtũ æternum. Qualis ista cõparatio est? Res oĩno sunt incõparabiles. Dicãt ergo isti suã ipsi suã cõsolationẽ, admirãtes & dicere nõ desinẽt: magnificauit dñs facere nobiscũ, facti sumus lætãtes. Sequitur. L Quia sicut spine sese inuicẽ cõplectuntur sic conuiuiũ eorum pariter potantium. Consummentur quasi stipula ariditate plena. ⌋ Pauloante dixerat de inimicis domini loquens, & inimicos eius persequẽtur tenebræ & in medio sermonis non contentus de ipsis uerba facere, repente ad eos cõuersus, et iusto

Psalm. 88

Psal. 136

Filij Edom.

Non cõsurget duplex tribulatio. ...

Hier. 17

Psalm. 62

Tob. 3

Psalm. 125

Vehementis motu animi in eos inuectus, exclamauerat, quid cogitatis contra dominum, ꝙ consummationē ipse faciet: nō consurget duplex tribulatio, subauditur, electis eius, ut uestrū q̄ pluribus, nuc rursus quasi sedato motu animi ad nos cōuersus, tranquillius de ipsis, de qbus cœperat, perloquitur, causamq́ꝫ reddit, cur inimicos dñi tenebræ persequātur, cur triplex tribulatio, dū in sanctis denegatur, ut quosdā impiorū principes surrexisse uł surrecturos esse subaudiatur. Hęc (inquit) est causa, qa sicut spinę sese inuicē cōplectunt, sic cōuiuiū eorū pariter potātiū. Quale est ubi spinæ sese inuicē cōplectunt? Nimirū insuaue & intractabile, qa si manibus attractent, pungūt, lacerāt, scindūt, & si iactū intra eas ceciderit semē, ubi cœperit oriri, suffocat, ut ipse dñs meminit: Tales fuerūt et sunt inimici dñi. Insuaues sūt & intractabiles sunt, & si qs eos attractare uoluerit, si qs incesta eorꝫ opa, uel rapinas arguerit in sermone dñi, nō utcūq; pungunt, nō utcūqꝫ lacerāt, aut scindunt, sed ferreis interdum armati aculeis sanguinē effundūt, corpora occidūt, animas nō possunt, sed unde uiuere debent aiæ, uerbi dei semen crescere nō sinunt. Tales fuerūt inimici dñi, sese inuicē cōplectētes, i. in malū semetipsis cōplacētes. ¶ Et notandū quia nō dixit sicut spinæ sese inuicē complectunt, sic ipsi sunt, sed dixit qđ amplius est, sic cōuiuiū eorꝫ pariter potantiū. Nā in conuiuijs & inter potationes abūdātiori loquacitate sese inuicē amare, & incitare cōsueuerunt ad necē sanctorꝫ. Exēpla q̄ sufficere possunt præsto sunt. In cōuiuio & inter potādū Herodes & Herodias, uere spinæ & sese inuicē cōplectētes male adiuncta saltatrice sua Iohānē pupugerūt, Iohānē decollauerūt. In cōuiuio & inter potandū Iudæorꝫ pontifices iā temulenti, utpote nocte paschali, cohortē & ministros ad cōprehēdendū dominū nostrū miserūt, unde & præscius spūs eius in psalmo cōquerens inter cætera, & in me (ait) psallebāt q bibebant uinū. Et ne oino superiora prophetarꝫ tēpora sermo ꝑtereat. In captiuitate Babylonica, q̄ populo dei tribulatio fuit, iā temulētus Balthasar pręcepit afferri uasa aurea & argentea tēpli domini & bibebāt in eis, rex, & optimates eius, uxores eius & cōcubinæ eius bibebāt uinū, & laudabūt deos suos argēteos & aureos, æreos & ferreos, ligneosq́ꝫ & lapideos. In tribulatiōe q̄ sub Antiocho Machabæi tribulati sunt, tēplū luxuria & comessatiōbus erat plenū, & scortātiū cū meretricibꝰ, sacratisq́ꝫ ędibus mulieres se ultro ingerebāt intro ferētes ea q̄ nō licebāt. Recte igitur, & ut debuit, dictū, sic cōuiuiū eorū pariter potātiū. Q̄uo tandē digna, & ipsis cōpetēs tribulatio consurgere habebat? Cōsummētur ait, q̄si stipula ariditate plena. Vere digna tribulatio, ut qm̄ sicut spinæ ita suffocauerūt, quantū in ipsis fuit, semen bonū, & oderūt frumēti granū, ipsi tales inueniant ut stipula omni grano uidua: cōsūmātur igni ut stipula ariditate plena ¶ Mire dictū, ariditate plena. Quid em̄ ē ariditas nisi uacuitas? ergo stipula dr̄ hic eē auaritię plena. Non abs re, non absq́ꝫ sensus graui pōdere sic dixit, sciēs spūs q mūdū arguit, diuitū huius mūdi falsam plenitudinē uerā eē maciē, & fœni eiusmodi uirorē (ois em̄ caro fœnū) uerā eē ariditatē. Sequit. **Ex te exibit cogitās contra dñm maliciā, mente ꝑtractans pręuaricationē.** ⁊ Hic familiariter se accommodat, & loquit ad cor Hierłm, q̄ non est intractabilis, ut eiusmodi spinæ fuerūt uel sūt, q̄ non repellit arguētē nec in peccatis assumit excusationē, & insinuat illi, unde uel in quo sit iusta circā illā seueritas dei, permittēs illam tribulari, siue ab Assyrijs, siue à Chaldęis, siue à quibuscūqꝫ hostibꝰ & inimicis dei. Ex te (inqt) exibit cogitās cōtra dñm maliciā, mēte ꝑtractās pręuaricationē, nō unus qlibet homo tātū sed multitudo hoīm pręuaricatorꝫ, sicut quodā loco habemus ita scriptū. In diebꝰ illis exierūt ex Israel uiri iniq, & suaserūt multis dicētes: Eamꝰ et disponamꝰ testamētū cū gētibus q̄ circa nos sunt qa ex quo recessimꝰ ab eis, inuenerūt nos multa mala, et bonꝰ uisus ē sermo in oculis eorū &c. Hoc fuit initiū dolorꝫ, Nec uero illo tm̄ tpe, de q̄ hęc scripta sunt, putemus taliter accidisse initiū dolorꝫ, sed in omni tribulatiōe q̄ accidit gēti siue ecclesię dei. palā cōprobari potest hoc fuisse initiū, ꝙ ex ea exiuit cogitās cōtra dñm maliciā mēte ꝑtractās pręuaricationē. Ecce prima tribulatio, ꝙ in Aegypto extrrema & misera seruitute seruierūt. Nōne ꝑcesserat eiusmodi causa? Nonne ex te ò Iacob siue Israel exierat inimica fraternitas, pręuaricās, et trāsgrediēs ius morale, ius nałe, et cogitās cōtra dñm maliciā, mēte ꝑtractās q̄tenꝰ non fieret q̄d dñs decreuerat, qđ dñs significauerat. i. ut fratri suo Ioseph nihil prodessent somnia sua? Similiter de omni tribulatione, qua domus Iacob siue domus Israel tribulata est, extunc usq́ꝫ Ad Christi aduentum sentiendum est, qa tribu-

Spinæ inuicē cōplectentes qui sunt.

Ariditas in diuitijs.

tribulationē ꝑcedit malicia cogitationum cōtra dominū

lationis hoc fuit initiũ, quod inde exiuit cogitãs cõtra dominũ maliciã, [mente] ptractans p̄uaricationē. De singulis certa possemus proferre testimonia, nisi uitanda esset nimia, quæ fastidium solet parere, prolixitas. De tribulatione, qua tribulatã est Hierl'm, siue Iuda circa prophetiæ huius tẽpora. i. de eo qđ primo rex assyriorũ superundauit & deinde Hierusalem obsedit, et deinde rex Babylonis ciuitatẽ obsedit, et Iudã captiuauit non prætereeũdum qualiter ut sic euenerit, exierit ex ea cogitãs, cõtra dñm maliciã, mente ptractãs p̄uaricationẽ. Nõne fuit hoc exire de gẽte, uel radice sancta, qđ reges Iuda susceperũt, et in tẽplo dñi coluerũt Baal, et qđ post mortẽ Ioiade potnificis ingressi sunt principes Iuda & adorauerũt regẽ Ioas, & ille delinitus obsequijs eoꝝ, acquieuit eis. Et dereliquerũt (ait) templũ dñi dei patrũ suoꝝ, seruierũtq; lucis et sculptilibus, et facta ẽ ira cõtra Iudã & Hierl'm, propter hoc peccatũ. Nã & Zachariã filiũ Ioiadæ sacerdotis interfecerũt, et non est recordatus rex Ioas misčdiæ quã fecerat Ioiada pater illius secũ, sed interfecit filiũ eius. Post hęc Amasias allatos deos filioꝝ Seyr statuẽs sibi deos, & adorãs eos, ꝓphetę dicẽte sibi: cur adoras illos? nũ inqt, consiliarius regis es? Quiesce ne interficiãt te. Post hũc Osias, q dũ sacerdotale usurpat officiũ, lepra in frõte percussus est, et post hũc Ioathan, et post hũc Achab q ambulauit in uijs regũ Israel, insuper & statuas infudit Baalim. Post hunc Ezechias, quo regnãte uenerũt Assyrij in Iudã, & ciuitatẽ obsederũt, exiuitq; ad eos Rapsaces fili⁹ Esaiæ, ꝓphetæ, ut Hebræi uolũt, de illo dictũ existimãtes, exibit cogitãs cõtra dñm maliciã, mẽte pertractãs p̄uaricationẽ. Sed exile uidet, hoc sentire de uno, de q̃ manifeste nõ est ex scripturis cõprobatũ cũ nota sit malicia siue p̄uaricatio regũ uel principũ ferè cunctoꝝ, qa pręter Dauid, & hũc Ezechiã & Iosiã oẽs peccauerũt. Igitur ad cor Hierusalẽ loquitur & cõscientiã eius cõuenit, ne nesciat uel non imputet sibi causam tribulationis qcũq; super eã consurrexit, ut tũc quãdo super eã inũdauerũt Assyrij, sed ꝓtin⁹ adiũgit consolator et dicit. [Hęc dicit dñs: Si pfecti fuerint, ⁊ ita plures, sic quoq; attondẽtur ⁊ ptransibit] Dictũ utiq; de Assyrijs & de rege eoꝝ Sennacherib q̃d futuꝝ esset, & ita factũ est, qa facile crines forpice succidũtur, tã facile nocte una succidẽte angelo domini, succisa sunt Assyrioꝝ cẽtũ octoginta qnq; milia, & Sẽnacherib mane surgẽs tãta multitudine postrata, uelut attonsus & abrasus egressus ẽ & abijt recepto sicut egerat, qa pmittente iusto iudice deo, Iudã ipse raserat. i. ascẽderat super oẽs ciuitates Iuda munitas, & ceperat eas. Hinc illud erat dictũ cõtra Acham. In die illa radet dñs nouacula conducta in his q trans flumen sunt in rege Assyrioꝝ, caput et pilos pedũ & barbã uniuersam. Quãdiu stetit Hierusalẽ & tẽplũ quãtacũq; uastauerint in circuitu Assyrij, uelut q̃dã rasura fuit, ubi aũt ipsa ciuitas exusta & tẽplũ succẽsum fuit Chaldaico igni pl⁹ q̃ rasura fuit, ut congrue per Ezechielẽ ita prædicta sint sub nomine Oolibæ meretricis. Nasum tuũ & aures præcidẽt, & q remanserint gladio concident. Quid aũt sibi uult qđ ita præmisit, si perfecti fuerint, & ita plures, & tũc demũ subiũxit, sic quoq; attondẽtur, & pertransibit. ¶ Quæ est illa perfectio quę Assyrijs cæteris ve hoibus, & si adesse potuit, prodesse non potuit? Potest quidẽ sic intelligi, ac si diceret, etiã si pfecte robusti uel in robore perfecti fuerint Assyrij, & fortitudo eoꝝ cunctarũ gentiũ nũero aucta fuerit. Verũtamẽ qm̃ ita dixerat ad Hierusalẽ: Ex te exibit cogitãs contra dominũ maliciã, mẽte pertractãs p̄uaricationẽ, per qđ magna iperfectio iustitiæ suæ demonstrat ipsi Hierusalẽ, non absurde intelligim⁹, in eo qđ ait, si perfecti fuerint, quãdã Assyriorũ putatiuæ iustitiæ perfectionẽ. Quod nimiꝝ dictu, siue nouũ uideat, scire debem⁹ quod Assyrij siue cæteri gẽtes Iudæis inuidẽtes bonũ deũ, & legẽ sanctã se habere dicẽtib⁹, quoties aliq̃ ex ipsis audiebãt malitiã multũ hostiliter insultabant, seq; in comparationẽ illoꝝ magnifice iustificabant, insuper deũ ipsoꝝ blasphemabãt. Hinc est q̃d apud Esaiã legimus. Dominatores eius, subauditur Hierusalẽ, siue populi mei inique agũt dicit domin⁹, & iugit nomẽ meũ blasphemat in gẽtibus. Et ad Dauid cũ dixisset, peccaui domino, qa peccauerat in Vriã ætheũ, dixit Nathan, Dominus q̃q; trãstulit peccatũ tuũ, nõ morieris. Veruntñ blasphemare fecisti inimicos domini, ꝓpter uerbũ hoc &c. Hæc iccirco dicimus ut liqdo constet ecclesiã dei, tũc ita ut nũc spectaculũ fuisse hoibus seculi, gẽtesq; semp suã impietatẽ, clausis imò cæcis, cultorum aũt dei præuaricationes, patẽtibus uidisse oculis. Nonne hodieq; uidem⁹ qđ si quęlibet sanctæ professionis psona, de pręuaricationis cuiuspiã crimine diffametur, statim à secularibus, non

4.Reg. 21
2.Para. 24
2.Par. 25
Qualis præfectio Assyriorum.
Esai. 52
2.Reg. 21

illi tm̃ p[...] sed toti professioni derógat, nõ tñ uolũt, ut si q̃libet ex eorũ cõiugibus in adulterio deprehenditur, dicamus nos tales esse alias oẽs, qualis illa una cõuincitur? Sed ad nr̃a redeamus. Ex te quidẽ (ait dñs) exibit, & iãdudũ exire consueuit cogitãs contra dñm maliciã, mẽte ptractãs præuaricationẽ, & tanta diffamabit malicia tanta persæpe præuaricatio declamabitur, ut etiã dicãt, nũq̃ sic auditũ uel uisum fuisse inter gẽtes, & ut Sodoma quoq; & Gomorrha putẽtur fuisse iustiores. ¶ Videbũtur Assyrij iusti, cõparatione tui, ut sunt uel uident eẽ multi gẽtiles, secũdũ quandã iustitiã seculi iustiores multis, q unius dei cultũ sunt professi, & in domo eius sub lege eius educati, parentibus honorẽ deferẽdo, non occidẽdo, non mœchando, non furtũ faciendo, non loquendo contra proximũ falsum testimonium, & multa faciẽdo quæ apud fideles illius iustitiæ, quæ ex deo ẽ uera insignia sunt. Sed hæc dicit dominus, qa etiã si fuerint Assyriorũ aliq, secundũ hæc opa perfecti, & ita fuerit ex eis non pauci sed plures perfecti, sic quoq; attondent, id est, simul una nocte pcutientur, & percussis centũ octoginta quinq; milibus, pertransibit Sennacherib tonsus & abrasus, pertransibit (inquit) à filijs suis in domo dei sui interfectus, quod utiq; pertransire est, ita ut non inueniatur locus eius. ¶ Nec uero sola morte corporis detonsi morientur sed et duplici contritione, i. corporis simul & animæ morte morientur, quantũuis perfecti, quantũuis iustificati in comparatione sanctorũ, qui peccatores mei sunt. Quare? uidelicet, quia passer non inuenit sibi domũ, & turtur nidũ, ubi reponat pullos suos, i. neq; cor eorũ multa sapienter cogitando subditũ est deo, neq; caro illorũ bona quælibet optando mercedem ex deo sperat in futuro, sed sibimet uanitatẽ congregat in præsenti seculo. Propterea sicut à sapiẽte dictum est, melior est iniquitas uiri, q̃ benefaciens mulier, et iuxta sensum q in hoc dicto latet, multo melius, multo utilius est cũ paucis operibus habere fidem, q̃ multa facere opera, & non habere fidem. Nã de fide scriptũ est, q̃d sine illa impossibile est placere deo, de operibus aũt quãuis & ipsa necessaria sint, nusquã scriptũ est, q̃d sine illis ĩpossibile sit placere deo. Sequitur. [Afflixi te, & non affligã te vltra.] Ac si dicat: Te ò Hierusalẽ ex q̃ exiuit cogitans contra dominũ maliciã, mente pertractans præuaricationẽ, impunitatẽ non dimisi, sed afflixi, & sicut supra dictũ est, non consurget duplex tribulatio, ita nũc dico, non affligã te ultra. Afflixi te in p̃senti uita, non affligã te in futura. Magna in hoc est inter te & gẽtes quæ sine deo sunt, afflictionis distãtia, q̃d & multi ex eis affligũtur in præsenti seculo, omnes aũt affligẽtur in futuro, & ibi non tẽporalis, sed æterna erit afflictio. Quid ualet q̃d nonnulli ex eis receperũt bona in uita sua, & usq; ad finẽ uitæ præsentis liceret eis explere uoluptates suas? Tunc cruciabũtur, qñ tu consolaberis, qui similiter mala recepisti in uita tua. Sic absq; omni scrupulo recte intelligitur dictũ afflixi te et non affligã te ulra, ac si diceret afflixi te in præsenti & non affligã te in futura uita. Sed adhuc parũ ẽ consolationis in hoc dicto, propter infirmitatem illorũ, qui adhuc imperfecti, & adhuc nutriendi sunt, & si hæc ipsa uita p̃sentis afflictio cõtinua sit, cito deficiũt, & propè in desperationẽ cadũt. Subiũgit ergo & supplet q̃d min⁹ erat dictũ in utroq; & supiori & in p̃senti loco, ubi dixerat, nõ consurget duplex tribulatio, & ubi dicit afflixi te & non affligã te ultra. Quid subiũgit, & quõ q̃d deerat supplet consolator. [Et nũc cõterã virgã eius de dorso tuo, & uincula dirumpam.] Et nunc inquit. i. etiã in præsenti priusquã uitã istã finias, finietur tribulatio ista, ut uiuens in corpore ultionẽ de inimico Sennacherib uideas, qa ponã circulum in naribus eius, & frenum in labijs ei⁹, et reducã eũ in uiã per quã uenit, & ampli⁹ non reuertetur huc. Notãdũ q̃d uerba ista, conterã uirgã ei⁹ de dorso tuo, & uincula dirumpã, ita solutionẽ siue liberationẽ ciuitatis Hierusalẽ sonãt, ut pariter irã in gẽtẽ, super hostẽ, proprijs & ualde cõgruis uocibus significent. Nõ eñi cõtentus fuit dicere, uirgã confringã, & uincula soluã, sed uirgã (inq̃t) conterã & uincula dirũpam. Maioris nanq; indignationis est pedibus cõterere, q̃ manibus cõfringere, maioris itidẽ aïaduersionis repente uinculũ dirũpere, q̃ paulatim uel aliqua mora dissoluere. Ipse ergo modus locutiõis magnitudinẽ indicat indignationis, in eos q potestate sibi permissa in seruos dei pro arbitrio uel ratione archani iudicij pascũtur eorũ supplicijs, & insu p audẽt cõtra deũ gloriari, ut ille Assur siue Sennacherib in fortitudine, ingẽs, manus meæ feci, & ĩ sapientia mea intellexi, & cætera huiusmodi. Quid igitur per hæc dicta cõsolatoris cõfectum est, nisi ut dũ audis illud supra dictũ ex ore arguentis, q̃d cogitatis cõtra dominũ

quod

Margin notes (left): [...]ral. si iustitia [...] nul. um. — Reg. 19. — [D]uplex tribu[latio] [...] re. pbis. — Psal. 83. — Hab. 11. — Duplex [...]tio

quod consummationē ipse faciet, nō consurget duplex tribulatio, iā scias cōclamare illis & dicere, imò cōsurget duplex cōsolatio. ¶ Et reuera sicut uerꝫ erat & est, qđ super multis electorū dei, cōsurget duplex tribulatio, ita de multis uerū erat dicere, qa cōsurget duplex consolatio, qualiū notissimus nobis est beatus Iob, cuius nouissimis post tentationē benedixit dn̄s, magis q̄ principio eius, & addidit ad oīa, quę erāt illius, duplicia, in p̄senti uita, sine dubio recepturo multo plura, multoq́ꝫ meliora in futura uita. Veruntn̄ q eiusmodi sūt ipi in talibus cōsolari rēnuūt, et si huiusmodi cōsolationes affluūt, cor apponere nolūt, ut ille q dicebat, cū diues estet & potēs, & gloriosus in terra: Rēnuit consolari anima mea. Et qm̄ si aliqs q̄reret, ubi uel in quo rēnuit consolari, & in quo consentit consolari aīa mea, imò (inqt) res trāsitoriæ pro consolatione mihi sunt, sed memor fui dei, & delectatus sum. De rege illius tēporis Ezechia non p̄tereūdū, qđ recte ꝑ consolatiōne duplici recipere debuit illud, qđ ad eū dictū est à dn̄o ꝑ Esaiā prophetā: Audiui orationē tuā, & uidi lachrymā tuā. Ecce ego adijciā sup dies tuos quindecim annos, et de manu regis eruā te, & ciuitatē istā, & protegā te: Nā p̄ter illā cōmunē consolationē, q̄ illi cum om̄ibus electis in futuro reposita erat seculo magna in p̄senti fuit ista q̄q; consolatio, quod adiecit dn̄s sup dies ėius quindecim annos, qa vcꝫ per hoc factū ē illi, ut locū uel nomē haber et inlibro generatiōis IesuChr̄i filij Dauid, Nōdū em̄ filiū habuerat, & ad hoc reseruatus ē, ut generaret, et sicut dictū ē in serie generatiōis Chr̄i, pr̄ cū patribus resideret. ¶ Ecōtra nōnullos fuisse uel eē ipiorꝫ pessimos, sup q̄s merito cōsurgeret duplex tribulatio, iā supra dictū est, & hic Sēnacherib ꝑ exēplo sufficere p̄t, in quē cōtinuo cōuersus sermo ꝓpheticus taliter inuehit, durus utiq; duplicis tribulationis nūcius, [Et precipiet cōtra te dn̄s, nō seminabitur ex nomine tuo amplius, de domo dei tui disperdā sculptile ꝛ cōflatile, ponam sepulchrū tuū, quia inhonoratus es.] Quid em̄, uel cui præcipiet dn̄s cōtra te, nisi angelo percutienti, ut egressus ꝑcutiat in castris tuis nocte una centū octoginta quinq; milia, & deinde temetipsum adorantē in templo deū tuū Nesrath, ꝑcutiāt gladio filij tui, Adramalech, & Sarasar, sicq́ꝫ fiat quod dicitur: nō seminabitur ex nomine tuo amplius: De illa tribulatione, quæ magna tibi fuit in p̄senti seculo, translatus es, ut tribuleris in alio seculo, sepultus in inferno. Vnde & hic dictum est: ponā sepulchrū tuū, qa inhonoratus es. Quod deus ponit, stat immobiliter, mutari uel remoueri nō potest. Ponit aūt sepulchrū tuū, subauditur in inferno, ubi non solū ille diues de Euāgelio possidet sepulchrū, sed etiā oēs q similes eius sunt uel fuerūt, & maxime tu Assur, de quo apud Ezechielē scriptū ē. Ibi Assur & omnis multitudo eius in circuitu illius, sepulchra, ei⁹, & oēs interfecti, & q ceciderunt gladio, quorum data sunt sepulchra in nouissimis laci, & facta est multitudo eius per gyrū sepulchri eius, uniuersi interfecti cadentesq́ꝫ gladio qui dederāt quondā formidinē in terra uiuentiū. Quā ob causam ponā illic sepulchrum tuum: Quia inhonoratus es. Inhonoratus. i. superb⁹. Superbia nāq; inhonoratio ē, quātū c̄sꝫ superbus, tm̄ est inhonoratus: Vnde idē dn̄s cū dixisset ad Edom, contēptibilis tu es ualde, statim causam hā: subiūxit: Superbia cordis tui extulit te. Igitur iste ex illis ē, super quos merito cōsurrexit duplex tribulatio, sicut ecōtra Ezechias ex illis, q̄rꝫ (ut supra dixim⁹) duplex ē cōsolatio. ¶ Quod interpositū ē, de domo dei tui disperdā sculptile & cōflatile, deuastationē denūciat subsequuturam totius Niniuę à Chaldæis subuertendæ. Vbi em̄ nō parcitur sculptilibus & cōflatilibus. i. deorꝫ simulachris, q̄ lia uerebātur & colebāt tā Chaldęi q̄ Assirij, qualis ē casus domorꝫ cōmuniū, uel fori, totiusq́ꝫ ciuitatis: Vastata ē Niniue, dicturus est hic idē postmodū insultabūdus, et ego, dicit dn̄s exerc tuū, reuelabo pudēda tua in faciē tuā, & ostēdā gētib⁹ nuditatē tuā. Quā eius nuditatē, iā hic breuiter p̄signat, dū iudiciū intendit magnæ illius superbiæ, de domo (inqt) dei tui disperdā sculptile & conflatile, ubi constat hoibus nō esse parcendū, dum hostes nec ipsi parcūt reuerētiæ deorū clamando mutua cohortatione: diripite aurū, diripite argentū. Et recte insultat superbiæ, quæ tāta fuit, ut superbiæ diaboli passim assimiletur in sanctis ac ꝓpheticis scripturis. Sane ipa quidem ciuitas Niniue mundus, rex aūt eius diabolus in prophetis intelligitur, propter altitudinem magnifici cordis, & oculorꝫ eius, exēpli gr̄a, ut apud Ezechielē domin⁹ loqt: Ecce Assur quasi cedr⁹ in Libano pulcher ramis, & frondibus nemorosus excelsusq́ꝫ altitudine. Cedri nō fuerunt altiores illo in paradiso dei, omne lignum paradisi dei non est assimilatū illi & c. ¶ Vnde aūt

Duplex consolatio electis.

Iob. 42

Psalm. 76

Sepulchrum in inferno.

Luc. 16

Eze. 32

In honoratus id ē superbus.

Deuastitatio Niniuæ.

Eze. 31

hoc memoriale Assur meruit, ut nomē eius ita frequentetur in ratiōe uel iudicio dānationis diaboli? Videlicet ex eo qđ inter cætera suæ tyrānidis molimina p̄sumptuosa, qb' gentes, afflixit, adiecit & illud, ut delere conaret Hierl'm, ubi repositū erat uerbū promissiōis, & domū Dauid, unde oportebat Christū nasci, secundū promissionē & iuramētū dn̄i ad ipsum Dauid. Proinde de angustijs Iudææ latius sermonē extēdere cupimus, & sic deinceps prophetiā p̄seq, ut ea potius attēdamus quorū similitudinē siue typū fuisse non dubiū sit, in oib', q̄ p Iuda & Hierusalē contra Niniuen propheta uaticinat. ¶ In Naū libri primi finis.

Cur Assur p diabolo ponit

Psal. 131

RVPERTI ABBATIS TVITIENSIS IN NAVM PROPHETAM. COMMENTARIORVM LIBER II.

Num. 25

Ostes uos sentiāt Madianitæ, ait dn̄s ad Mosen, & pcutite eos qa & ipsi hostiliter egerunt contra uos, & decepere insidijs p idolū Phogor & Cozbi filiā ducis Madian sororē suā. Nūquid quia de solis Madianitis scriptū est, q̄d cōtra eos dn̄s locutus sit, & taliter p̄ceperit, de solis Madianitis putandū est, quod iure seruos domini, ut erat Moses, hostes sentire debuerunt? Imò & de cunctis gētib', q̄cūq; ut Madian hostiliť egerūt cōtra Israel, hoc indubitāter sciēdū est, q eis & Mosen & cunctos Mosi spiritū habentes, hostes esse uoluerit, & eiusmodi ultionē optare de illis, quā ipse imperans Mosi, ulciscere pri' (ait) filios Israel de Madianitis, & sic colligeris ad populum tuum. Quā ob causam? Nonne oēs sancti siue perfecti, q non alium, q̄ illū habent spiritū, quē & illi habebāt, iubētur cū Petro recōdere gladiū in uaginā? Quā igitur ob causam ita iussi tūc gladij sæuiebāt, aut sæuire debebant? Nimirū propter Christū eundē tūc sæuire debebāt, propter quē nūc sæuiētibus i nos Chri hostibus, inermē debemus habere patientiā. Tūc eīm in periculo erat res, qa possibile erat deleri gentē illā, de q̄ Chr̄s expectabať nasciturus, nisi modis oībus defenderet cōtra gētes qbus diabolus ad auferēdā spem mūdi, q̄ Chr̄s est, ptinaciter utebať. Nunc aūt res eadē in tuto est, quia Christus natus est, & si tota generatiōis rectorū arbor bona corporaliter succidať, nullū salutis hoim detrimētū est, qa totus arboris bonæ fructus iā in cœlū assumptus est. Hæc iccirco dicta, & sæpius dicēda, semp̄q; memoriter tenenda sunt, quatenus iustissima cognoscať melius sanctorū hostilis uehemētia, q & quoad poterāt cū auxilio dei de hostibus suis, hostibus dei, gētibus impijs, uindictā & à deo quærebāt, & manu exercebant & habita siue aspecta ultione adhuc hostiliter insultabāt, ut iste q cōtra Assur, imò cōtra omnē hoiem hostiliter (ut supra dictū est) agentē, tā lætā cōtexit prophetiā, ut quodāmodo triumphalē psultare uideať cātilenā, ita prosequēs. Ecce super montes pedes euangelizantis & annunciantis pacē. Celebra Iuda festiuitates tuas, & redde vota tua, qz non adijciet vltra, vt pertranseat in te Belial, vniuersus interijt. Ascendit qui dispergat in facie tua, custodiens obsidionē. Contēplare viā, conforta lūbos, robora virtutē valde, qm̄ sicut reddidit dn̄s superbie in Iacob, sic reddet superbie Israel qz vastatores dissipauerūt eos, & propagines eorū corruperūt. Hæc, & cætera q̄ sequūt usq; in finē, magnū gaudiū, magnū & triumphale resonant tripudiū, & totius lætitiæ causa hæc est, qm̄ sicut reddidit (inquit) dn̄s superbiæ in Iacob, sic reddet supbiæ in Israel. Nō ergo parua res est, q̄ sub uerbis istis latet, sicut reddidit dn̄s superbiæ in Iacob, qm̄ totius cōsolationis uel gaudij causa siue materia in ipsis posita est. ¶ Quid igitur est, uel quē sensum habet, quoniā sicut reddidit dn̄s superbiæ in Iacob, sic reddet superbiæ in Israel. Vnus nanq; & idē fuit pater Iacob, qui & Israel, unus & idē populus Iacob, qui & Israel. Siquidē ita dixisset, quoniam sicut reddidit dn̄s superbiæ in Iudam, sic reddet superbiæ in Israel, sensus iste absq; impedimēto uel scrupulo sese accōmodaret, qđ sicut ultus est dn̄s Iudā & Hierusalē de rege Sennacherib, & exercitu eius, sic ulciscetur decē tribus, q̄ appellabantur Israel, de

Num. 31

Luc. 22

CAP. II

Iacob & Israel

el, de Niniue siue Assyrijs, quod regnãte Salmanasar captiuauerat easdẽ decẽ tribus. Nũc aũt quãuis & iste sensus rationabilis sit, & pro Iuda Iacob cõueniẽter possit accipi, libet adhuc intuitũ mentis extẽdere latius, ut sub istis nominibus Iacob & Israel oẽs, tã antiqui, q̃ noui, tã illi q præcesserũt, q̃ illi q subsequũtur Christi aduentũ, electi intelligantur. Iacob nanq; patrẽ scd̃m carnẽ, duodecim filiorum, totidẽq; tribuũ Isral, libẽter hic accipimus, Christũ patrẽ scd̃m spm̃ duodecim apostolorum, & omniũ qui per eos in ipsum crediderũt, uel credunt. Erit igitur sensus amplissim⁹, & oĩno plan⁹ in istis uerbis idẽ qui in illis apostoli, cũ de priore loqrẽtur, oĩa in figura cõtingebant illis. Nimirum sicut illa, de quibus nominatim mẽtionẽ fecerat Apostolus, beneficia dei in figura cõtingebant illis, & ueraciter implentur in euangelio Christi, sic illa ultio de Assyrijs, in figura cõtigit illis, quorum tẽporibus accidit, & ueraciter impletur in euãgelio Christi. ¶ Magna plane causa & digna, propter quã sic exclamet spiritus sanctus in propheta: Ecce sup montes pedes euangelizãtis & annũciantis pacẽ, ꝑpter quã cõgratuletur, & dicat: Celebra Iuda festiuitates tuas, & redde uota tua, ꝑpter quã excitet in gaudiũ atq; cõfidentiã, dicẽdo: Contẽplare uiã, cõforta lumbos, robora uirtutẽ ualde &c. Vt (inquit) & hoc facias, & nõ id solũ attendas, quod taliter reddidit dn̄s supbiæ Assyriorum, quã exercuerũt in Iacob, q̃d ciuitatẽ hanc Sennacherib nõ introiuit, nec iecit in eã sagittã, nec occupauit eã clypeus, sed occisis ab angelo dñi centũ octogintaquinq; milibus, reuersus est in uiã suã, per quã uenerat, & occisus est, & Niniue subuersa est. Non (inquã) hoc solũ attendas, sed simul attende, qa sicut dn̄s reddidit superbiæ in Iacob, ut Assyrij excinderentur, sicut reddidit superbiæ in Iacob, ut Pharao cũ curribus & equitibus suis in mari mergeretur, sicut reddidit superbiæ in Iacob, ut à Persis & Mœdis Babylonia subuerteretur, sicut reddidit superbiæ in Iacob, ut Aman, hostis Iudæorum, in patibulo, quod Mardochæo parauerat, appenderet, sicut reddidit superbiæ in Iacob, ut Antiochus Epiphanes sine manu cõtereretur: Sic reddet superbiæ in Israel, populũ nouellũ euangelica fide renatũ, cuius generatio scd̃m spm̃ de Christo est patre. XII. apostolorum, cuius in typũ præcessit ille Iacob pater scd̃m carnẽ duodecim filiorum. Quid reddet superbiæ habitæ cõtra istũ Israel, scd̃m similitudinẽ eorum, q̃ reddidit superbiæ habitæ cõtra illũ Iacob? Nimirum ut princeps huius mũdi diabolus, ausus uenire ad istũ Israel, in quo nõ habet quicq̃, ita sanguine & aqua de latere eius emanãtibus enecetur, sicut ille carneus Pharao cũ suis oĩbus submersus est in aquis uehementibus, & ita ligno crucis transfigatur, sicut fuit Aman ille transfixus, & sicut contritus ex Antiochus, tandẽq; ita & ipse diabolus, & omnis illi cõsentiẽs mũdus extremo iudicio dãnetur, sicut ille ueniẽs cõtra Iudã & Hierusalẽ superatus est, q sibi uidebatur insuperabilis Assur, & subuersa est Niniue caput superbiæ eius. ¶ Ecce ò Iuda, super mõtes ecce pedes. i. prædicatores, oẽm seculi altitudinẽ supergrediẽtes, pedes euãgelizantis & annũciantis pacẽ, ꝑdicatores dantis pœnitentiã & remissionẽ peccatorum, destructo peccato, cõsummata iustitia, principe huius mũdi iã iudicato. Scd̃m similitudinẽ plagæ, q̃ facta est in parte idẽ in Assyrijs factũ est, idẽ sine dubio fiet in toto, sc; hoc mũdo, & in principe huius mundi. ¶ Celebra igitur ò Iuda. i. cõfessor ꝑpheticæ & euãgelicæ fidei, celebra festiuitates tuas & redde uota tua. i. à malis operibus uaca, & in bonis operibus perseuera. Festiuitates quæ dudũ celebrabãtur in figura, nũc in ueritate celebra, Exẽpli gratia, ut agnũ, quẽ dudũ comedebas in umbra, quẽ comedẽdo trãsitũ maris, & demersionẽ carnei Pharaonis celebrabas, agni Chri signũ fuisse scias. & cætera festa legis, euãgelicæ glĩæ noueris extitisse exẽplariã. Sed qd ꝑdest qualescũq; festiuitates celebrare deforis, nisi festiuitas contẽplatiõis in mẽte fuerit? Proinde cũ dico celebra Iuda festiuitates tuas, & redde uota tua: Psalmistã interroga, & ipse tibi dicet, qũo facere debeas. Qm̃ (inqt) cogitatio hoĩs cõfitebitur tibi, & reliquiæ cogitatiõis diẽ festũ agẽt tibi. Vouete & reddite dño deo uestro oẽs q in circuitu ei⁹ affertis mũera. Istæ sunt tuæ festiuitates ò Iuda, ut cogitatio tua deo cõfiteatur, & si nõ oĩs cogitatio festiua eẽ pt & splẽdida, saltẽ reliqæ cogitatiõis diẽ festũ agãt. i. saltẽ aliqñ post infestationes malarum cogitationũ, locũ mẽtis obtineãt cogitatiões bonæ, iuxta illud: peccasti, qesce. Cũ huiusmodi festo die redde uota tua, quorum uc; uotorum summũ uel optimũ est, calicẽ salutaris (iuxta Psalmistã) accipere. i. imitari mortẽ saluatoris, qui moriẽdo pacẽ inter deũ & hoĩes fecit, ipsamq; euãgelizauit & annũciauit pedibus, ut iã dictũ est. i. ꝑdicatorib⁹ siue apostolis

1. Corin. 10

Iacob pro Iudæis, Israel pro Christianis hic ponitur.

Psal. 77

[illegible]en 4

Psal. 115

stolis p mundū uniuersum missis, & sup montes incedētibus, i. sup omnē altitudinē seculi. ¶ Profecto nō uana festiuitas ita celebrare, & causam hāc festiuitatis habere, quia nō adijci et ultra ut pertranseat in te Belial, uniuersus interijt, uc3 scdm similitudinē Assur siue Sennacherib, qui reuersus in uia, per quā uenit, iā ultra in te pertransire nō poterit. Ita nanq3 Belial, quod interpretatur absq3 iugo, sc3 diabolus, ab initio rebellis deo, ex q̄ tibi ò Iuda, Christus moriēdo ac resurgēdo festiuitates tuas dedicauit, ultra iā in te ptrāsire nō poterit. Nā ex tūc uniuersus interijt. Nō q substātia eius esse desierit, sed q mors generis hūani, quæ p inuidiā eius in hunc mundū introiuit, mors (inq̄) uniuersa, mors gemina, tā animæ q̄ corporis oīno interijt. Vbi uel qn̄ iste Belial interijt? Vbi mortua est mors, quā intulit, vn̄ & appellatur & ipse mors? Videlicet ubi mortu⁹ est Christus, ibi nostrarū mortua est mors animarū, & ubi resurrexit Chrūs, ibi nostrorū interijt mors corporū. Celebrando ergo festiuitates tuas ò Iuda, memēto, q ille sit ipsa festiuitas tua, de quo dicis, qui mortē nostrā moriendo deuicit, & uitā resurgendo reparauit, & hinc esse q̄d dicitur: nō adijciet ultra ut ptranseat in te Belial, uniuersus interijt. Nā si illud solū respicias, quod Sennacherib nō reuersurus abijt, & interijt, nō est uerū proinde dicere: Belial uniuersus interijt, qa uc3 post illū plurimus Belial, qualis ille fuit, in te ptransiuit, qui multo amplius nocuit. ¶ Forte dicis ò Iuda: Quādiu stat Niniue, qūo mihi dicis: quia Belial uniuersus interijt? Quādiu stat mundus? qūo consolabor de mortis interitu? Ecce em̄ Nero sæuit, Decius insanit, Maximianus morte armat⁹ uesanit, & p̄ter istos filij Belial multi, quorū Antichrūs deterrim⁹ erit. Qūo ergo iā dicis, qa Belial uniuersus interijt? Ad hæc inquā, Ascendit q dispergat in facie tua, custodiens obsidionē. Quis est ille qui ascendit? Ad illā quippe Niniuē ascendit Nabuchodonosor rex Babylonis, & in facie tua ò Iuda, qui tunc temporis in mundo eras. i. te p̄sente uel sciente dispersit Niniuen illā, circa illā custodiens obsidionē, donec illā caperet, sed in hoc parua, imò ferè nulla cōsolatio est. Peior nanq3 tibi Nabuchodonosor postmodū extitit, q̄ fuerit Sennacherib. Quis igitur ille est q ascēdit, quiq3 in facie tua sic disperget mundū istū, magnā utiq3 Niniuē ut pfectā habeas cōsolationē? Profecto q descendit Chrūs, ipse ascendit, & sicut ascēdit, ita ueniet Niniuē dispersurus. i. mundū in facie sua iudicaturus. Q̄d interim facit Nero siue Dioclecianus, imò ipse diabolus, siue Antichrūs nihil ueritatē diminuit, quin ueraciter dicas: Belial uniuersus interijt, foras missus est princeps huius mūdi. Nō hic agitur nec agi p̄t, quin mors, utraq3 mors, aīæ & corpis absorpta sit in uictoria istius ascēsoris cœli. Quid em̄ si adhuc hostis corp⁹ occidit in mēbris? Deniq3 aīam nō p̄t occidere uiuificatā capitis. i. Chrī morte, & de ipsa morte corporis tā certū est, q interitura sit in mēbris, ut ueraciter uel secure iā dicas, qa interijt, p̄sertim qa caput Chrūs resurrexit & mēbra nonnulla. i. multi cū eo sctī. ¶ Olim hoc intēdebat, hoc sperabat draco diabol⁹ q̄d efficere posset, ut de illa muliere, q̄ erat gens illa, q̄ scdm carnē quoq3 dicitur Iuda siue Iudæa, nō nasceretur masculus fili⁹ q recturus esset gētes in uirga ferrea, & iccirco illā delere conabitur septē capatibus armat⁹, sed hoc iā sperare nō p̄t, qa iā natus est ille filius, & iā raptus ē ad deū & ad thronū eius. Hoc tm̄ deinceps intēdit p Neronē & quoscūq3 similes illi, ut nō expectetur rediturus, sed tu firmiter tene, quia sicut ascendit ita reditur⁹ est, ut in facie tua dispergat Niniuē, ut te uidēte iudicet mundū nō credentē, teq3 persequentē, ita custodiens obsidionē, ut neq3 ab oriente neq3 ab occidēte, neq3 à desertis montibus pateat cuiquā locus effugij, qm̄ deus ipse iudex est, qui oīa cōcludit, cuius de manu nemo est qui eruere possit. ¶ Hoc futurū sciens, ad hoc illū reditum credens, fac q̄d nūc dico. Cōtemplare uiā, conforta lumbos, robora uirtutē ualde. Hæc (inq̄) age, sic uiue, quia nō hoc aliud est, q̄ quod ipse in euāgelio dixit, anteq̄ ascenderet. Sint lumbi uestri p̄cincti, & lucernæ ardētes, & uos similes hominibus expectantibus dn̄m suū, qn̄ reuertatur à nuptijs. Quidnā aliud est uigilare scdm similitudinē hominum expectantiū dn̄m suum, q̄ contemplari uiā, cū solicitudine expectare illū, qui & uenturus est & ipse uia est, Et quid aliud est confortare lumbos, q̄ succinctos habere lumbos. i. contra libidinē, siue luxuriā, quæ in lumbis est, castigatū habere corpus, & castū cor? Porro uirtutē ualde roborare, id sine dubio est lucernas ardētes habere. i. cū honore castitatis opera bona exercere, & in ipsis perseuerare. Quomō aūt uel vn̄ uirtus eiusmodi ualde roboratur? quod est uirtutis huiusce ualidū robur? Reuera humilitas. i. non fallax, sed omnino uerax infirmitatis con-

Belial diabolus, qūo vniuersus interijt.

Ioh. 12

Draconis intētio. Apo. 12

Contemplari viam.

Roborare virtutem.

tatis cõſcientia. Etenim in ea uirtus omnis roboratur, nã uirt⁹ (inqt Apoſtolus) in infirmitate perficitur. Nõ hoc dicim⁹, ꝙ infirmitas ipſa ſit humilitas, q̃ nobis eſt neceſſaria, ſed quod ad hũilitatẽ ꝑficiat, uelut inſtrumentũ quoddã cõſiderata, ſeu proprię fragilitatis, ſeu cõmunis conditionis infirmitas. Propriæ fragilitatis, ut in Ap̃lo, dicẽte: Ne magnitudo reuelationũ extollat me, dat⁹ eſt mihi ſtimulus carnis meæ, angelus Satanæ. Cõis cõditiõis, ut in Iob, dicẽte: Memẽto q̃ſo, ꝙ ſicut lutũ feceris me, & in puluerẽ reduces me &c. Q; ſi experimẽtũ quæritur de hũilitate, ꝙ õis uirtus ex ea ualde roboretur, ecce & Iacob cũ angelo luctari, & nõ uinci, & Moſes deũ dicentẽ, dimitte me, tenere potuit. Quod utriuſq; tãta uirtus ex hũilitate roborata fuerit, euidẽtib⁹ cõprobatur teſtimonijs. Nã de Iacob in Oſee, ubi ꝑmiſſum eſt, & in fortitudine ſua direct⁹ eſt cũ angelo, & inualuit ad angelũ, & cõfortatus eſt, ſtatim ſubiunctũ eſt, fleuit & rogauit eũ. De Moſe uero Pſalmiſta cũ diceret, & dixit, ſubauditur de⁹ ut diſperderet eos, ſtatim ſubiũxit. Si nõ Moſes elect⁹ ei⁹ ſtetiſſet in cõfractiõe in cõſpectu ei⁹. Quid enĩ eſt in cõfractione? niſi innimia mẽtis hũilitate? iã ita perſpecto, q̃d dicit, robora uirtutẽ ualde, ſenſum rõnabilẽ habere p̃t, id q̃d ſeqtur, ſicut in pleriſq; codicib⁹ habetur & á. LXX. non diſcrepat interpretib⁹. Qm̃ ſicut reddidit dñs ſuperbiæ Iacob, ſic reddet ſuperbiæ Iſrael ueteres & nouos. i. & illos q ſub lege fuerũt, & eos q in euãgelio credũt, ita intelligim⁹, ut ſuperi⁹ iã dictũ eſt. ¶ Quæ fuit ſuperbia Iacob, & qũo reddidit dñs ſuperbię Iacob? Sine dubio ſuperbia Iacob fuit, ubi Chore Dathan & Abyron de ſacerdotio contendẽtes, cũ omni cœtu ſuo contra dñm ſteterũt, & ita reddidit dñs illi ſuperbiæ, ut diſrũperetur terra ſub pedibus eoꝝ, & aperiẽs os ſuũ, deuoraret Dathan & Abyron cũ tabernaculis ſuis, & uniuerſa ſuperbia, deſcẽderẽtq; uiui in infernũ operti humo, & perirẽt de medio multitudinis. Sed & ignis egreſſus à dño, interfecit ducẽtos quinquaginta uiros, qui offerebant incenſum. Itẽ, Saul cũ eſſet chriſtus dñi, ſuperbiuit, & dñs ſuperbiæ eius ita reddidit, ut mãciparet eũ maligno ſpiritui. Plura ſunt exẽpla huiuſmõi, q̃ ut cõpendio cũcta poſſint ad p̃ſens cõſcribi. Cũ igitur præmiſſo, robora uirtutẽ ualde. i. hũilitatẽ omnibus modis habe ſtatim ſubiũgit, qm̃ ſicut reddidit dñs ſupbiæ Iacob, ſic reddet ſupbiæ Iſrael, q̃ litera nõ diſcrepat à. LXX. interpretib⁹ (ut iã dictũ eſt) terrorẽ magnũ incuti uniuerſo Iſrael, q credendo in Chriſtũ meruit Iſrael nũcupari. Terribilis nãq; eſt deus in cõſilijs ſup filios hoĩm, atq; idcirco tũc unicuiq; magis cauendũ, & magis humilitati ſtudendũ, cũ maiora ſupernæ gratię dona percepit, non tm̃ in eo q̃d Apoſtolus præmonuit dicẽs: Noli gloriari aduerſus ramos q confracti ſunt, noli altũ ſapere, ſed time, ſi enĩ deus naturalibus ramis nõ pepercit, neſortè nec tibi parcat, Verũ & omnib⁹ modis, ut nũq̃ alter contra alteꝝ infletur, nunq̃ dũ uiuit ſe comprehendiſſe arbitretur. Superbia Iſrael. i. credentiũ inter cætera mala fecit & hæreſes, & non minus de ipſis qui uidebantur intus, q̃ de illis, qui foris erant uel ſunt, gentilibus. Verũ quod ſequitur. Quia uaſtatores diſſipauerunt eos, & propagines eoꝝ corruperunt, tam quàm uaſtatores uineaꝝ domini, contra quos ipſe dilectus dicit in Canticis. Capite nobis uulpeculas, quæ demoliũtur nobis uineas, nam uinea noſtra floruit. Hoc peius egerunt uaſtatores iſti, quàm uaſtatores illi, quod illi palã diſſipauerunt. i. perſecuti ſunt, iſti aũt & ſubdole corruperunt, & interdũ aperta ui propagines uaſtauerunt. Reddet igitur dominus ſuperbiæ huiuſce Iſrael, ſicut reddidit ſuperbię illius Iacob, uc; ut apoſtolico utamur exẽplo, ſicut reddidit eidẽ Iacob in eo ꝙ omnes quidẽ mare tranſierunt, & omnes in Moſe baptizati ſunt in nube & in mari, & in omnes eandẽ eſcam ſpiritualẽ manducauerũt, & omnes eundem potũ ſpiritualem biberunt, ſed non in pluribus eoꝝ beneplacitũ eſt deo, ſubauditur ut ſaltem in illam terrã ingrederentur, quæ umbra erat illius terræ uiuentiũ, quã in futuro ſperamus, nam proſtrati ſunt in deſerto. Hæc aũt in figura facta ſunt noſtri, &c. nunc iã ſequẽtia perſequamur. ⌊Clypeus fortium eius ignitus, viri exercitus eius in coccineis. Igneę habenę currus in die preparationis eius, ꝛ agitatores conſopiti ſunt. In itineribus conturbati ſunt, quadrigę colliſe ſunt in plateis, aſpectus eorum quaſi lampades, ꝛ quaſi fulgura diſcurrentia.⌋ Clypeus (inquit) fortium eius ignitus. Cuius eius? Putã ſine illius Nabuchodonoſor, qui aſcendit ut diſpergeret illam localem, quãuis magnã Niniuen? fuerit quidẽ fortiũ illius clypeus qũocunq; ignitus aut ſplendidus, & uiri exercitus eius ueſtiti caligis ac ocreis coccineis, ſiue alterius cuiuſlibet coloris pulchri, uerun-

tamẽ

2.Cor.12
Iob.10
Gen.32
Exod.5
Pſal.105
Supbia Iacob.
Num.16
1. Reg.16
Rom.11
Supbia Iſrael hæreſes facit.
Can.2
1.Cor.10

tamẽ spũs sanctus, spũs propheticus nequaq̃ ita se demiserit, ut absq; respectu mysterij nugas aut uanitates eiusmodi, clypeos & currus, aut curruũ habenas, & currentes quadrigas, uestitus coccineos, & aspectus uirorũ fulgidos tantopere declamare, & super uenturis seculis, quibus scripturã propheticã perseuerare uolebat, notificare dignatus sit. ¶ Spiritũ igitur quocunq; uadit, pro posse sequamur, & quia uerba spũs sancti sunt, spũalia potius in uerbis mysteria requiramus. Fortiũ eius, (ut supra dictũ est) ascendit in cęlũ, Niniuẽ dispersurus, id est, mundũ iudicaturꝰ: fortiũ (inq̃) eius clypeus ignitꝰ est, & uiri exercitꝰ eiꝰ in coccineis, & igneæ habenæ currus in die p̃parationis eius. Quæ sit p̃paratio, uel dies p̃parationis eiꝰ, & quid præparetur primo q̃rendũ est, & deinde cætera melius clarescẽt, q̃ magnã in se sensuũ spiritualiũ cõtineant maiestatẽ. Quid ergo p̃paratur, nisi ut mundus iudicetur, Et q̃ est huius rei præparatio, nisi euangelij p̃dicatio? Et quis est dies præparatiõis eius, nisi totũ hoc tẽpus, usq; ad cõsummationẽ seculi? Deniq; quantacũq; diuturnitas, quantuscunq; numerus annorũ sit, sicut tempus, ita & dies recte dicitur, testante dño ipso, cum in propheta dicit: Tẽpore accepto exaudiui te, & in die salutis adiuui te. Apostolus nanq; succinit: Ecce nũc tẽpus acceptabile, ecce nũc dies salutis. Igitur unus idẽq; dies, qui credẽti mũdo est dies salutis, nõ credẽti mũdo est dies præparatiõis, & intra hunc diẽ præparatiõis inuenire debemus, & igneos fortiũ eius clypeus, & uestitꝰ uirorũ eius coccineos, & habenas curruũ igneas, & quadrigas in plateis collisas, & aspectus fulgureos, & cætera bellici apparatus insignia quæ declamando ita inculcat, ut palã sit uel esse debeat, q̃a magna agit seria. ¶ Fortes eius illos hic accipimus, quorũ de multitudine duo in initio præparatiõis huiusce, q̃n ille ascendit cũ intuerentur euntẽ illũ in cœlũ apostoli, steterũt iuxta illos in uestibus albis, q & dixerũt. Viri Galilæi, q̃d statis aspicientes in cœlũ? Hic Iesus q assumptus est à uobis in cœlũ, sic ueniet, queẽadmodũ uidistis eũ euntẽ in cœlũ. Sic (inq̃) ueniet, dispersurus Niniuen. i. iudicaturus hũc mundũ. Fortiũ illorũ de principibus unus est Michael, de q̃ in Apocalypsi, ubi ascẽdit, ubi raptus est filius beatæ mulieris ad deũ, & ad thronũ eius, ita scriptũ est. Et factũ est p̃liũ magnũ in cœlo, Michael & angeli eius præliabãtur cũ dracone, &c. ¶ Horũ fortiũ clypeus uerbi dei, uerbũ deus est, & clypeus utiq; ignitus, q̃a scriptũ est: Ignitũ eloquiũ tuũ uehementer. Itẽq; ad Salomonẽ dictũ est. Omnis sermo dei clypeus ignitus est. Contra quos ignitus est talis iste clypeus, nisi cõtra draconẽ & angelos eius. Intolerabilis est illis iste ignitorũ clypeorũ ignis, unde & exprobratur illi apud Ezechielẽ, ubi sub nominibus nouẽ lapidũ dicitur, in eũ de nouẽ ordinibus angelorũ. Et eiecit te de mõte dei, & perdidi te ò Cherub protegẽs de medio lapidũ ignitorũ. ¶ Porrò uiros de q̃bus ait, uiri exercitꝰ eius in coccineis, illos intelligimus, q adiuuantibus fortibus siue cooperantibus illis, semp inuisibiliter, aliq̃n aũt etiã uisibiliter, uicerũt illũ draconẽ, sicut ibidẽ scriptũ est, Et ipsi uicerũt illũ propter sanguinẽ agni, & lauerũt stolas suas in sanguine agni. ¶ Deinde igneas habenas currus, prælatos siue rectores ecclesiarũ intelligimus, quia uidelicet sicut habenæ regũt currũ, ita regulæ siue monita horũ, illũ regunt currũ, de q̃ in psalmo scriptũ est. Currus dei decẽ milibꝰ multiplex milia lætantiũ. Sunt aũt habenæ igneæ, q̃a ucʒ dicta uel facta, seu omẽ regnũ eorũ nõ est aut esse debet sine magno boni zeli feruore. Illi fortes cũ ignitis clypeis, isti uiri exercitus eius in coccineis, istæ igneæ currus habenæ in die præparatiõis eius, subauditur, nunq̃ deficiunt, & omnis actio eorũ p̃paratio, extũc usq; ad finẽ seculi, p̃paratio dispersiõis qua dispergenda est Niniue. i. iudicij quo iudicãdus est mũdus iste. Interim nãq; p eos spũs sanctus arguit mundũ de pc̃õ & de iustitia, & de iudicio, & eo arguẽte, fugiunt mundũ periturũ hi q credunt, & q credere nõ uult, fit inexcusabilis mundus. Hæc est p̃paratio eius. ¶ Et agitatores (inq̃t) cõsopiti sunt. Agitatores plane nõ eius, cætera sunt eius, fortes quorũ clypeus est ignitus, dicũtur & sunt eiꝰ, uiri exercitus in coccineis, dicũtur & sunt eius, currus cũ igneis habenis, & tota p̃paratio dicitur & est eius, agitatores uero, nec dicũtur, nec sunt eiꝰ. Agitatores quippe q sunt, nisi quieti, infesti, iniuriosi & cõtumeliosi, siue superbi? Tales iste nõ habet, tales nõ ex deo, sed ex maligno sunt, ex mũdo dãnato, ex mũdo in maligno posito. Primus eo tp̃e, q̃d egit ille sæpedictꝰ Assur, vñ sic notaretur, unde agitator ipse & quiq; similes illi agitatores recte dicãtur? Apud Esaiã, ubi aduẽtꝰ eiꝰ, p̃phetica uoce denũciat, inter cętera sic de illo dictum. Transierũt cursum, scʒ Assyrij cõtra Hierusalem properantes, & de perditione

Mysticus hic sensus requirẽdus est.

Dies præparationis.

Esai. 49

2. Cor. 6

Fortes eius angeli sunt. Act. 1

Clypeus ignitus sermo dei. Psal. 118

Habenæ currus plati sunt.

Agitatores nõ sunt eius.

Esai. 10

ditione eius q̃si iã ppetrata, nimis certi, nimisq; cõsidẽtes, & agitabit (inqt) manũ suã sup mõ tẽ filiæ Syon, & collẽ Hierl'm. Quia sic hostiliter agitauit manũ suã ille Assur siue Sẽnacherib sibi arridẽs, loco sancto irridẽs, in se tumide gliscẽs, cõtra deũ improuide ludẽs, rectè nimirũ notauit eũ spũs sctũs, ut agitator ipse, & quicq; similes illi agitatores nominarẽtur. Similes illi in die p̃parat iõis huiusce, de qua scd̃m hũc pphetã loqmur, dũ p̃paratur ut Niniue. i. mũdus iudicetur, similes (inq̃) agitatores fuere Nero, Dioclecian⁹, Maximian⁹, & cæteri q cũq; cõtra euãgeliũ p̃parat iõis huius, semetipsos agitauerũt, pleni diabolico spũ, & ecce cõsopiti sunt. Quid est cõsopiti? Mortui sunt. Nõne & illi uiri pulchri, uiri exercitus ascensoris cœli, q uicerũt draconẽ (ut supra dictũ est) pter sanguinẽ agni, & pter uerbũ testimonij sui, & iccirco sunt in coccineis? nõne (inq̃) & illi sicut mortui? Sunt quidẽ mortui, sed nõ cõsopiti. Nã & si mundo mortui sunt, deo uiuũt, & in castris regis sui, regis uiuentiũ nũc q̃ q; militãt, nõ minus q̃ uiuẽtes in carne militauerũt. Planè atq; indubitanter miro modo cũ (deposita carne) sint in alio seculo, p̃ntes nobis sunt, & meritis regũt, uirtutib⁹ augẽt residuũ exercitũ peregrinantẽ adhuc in hoc seculo. At illi agitatores, & deo mortui sunt, & huic seculo iã nõ uiuũt, uiuẽtibusq; nec obesse nec prodesse possunt aut poterũt, & iccirco uerè est dicere, qa cõsopiti sunt. i. profundo somno mortis sepulti sunt, unde (donec cœlũ atteratur) nõ euigilabũt, nullũq; deinceps fortibus illis, uiris illis supradictis, currui, uel habenis dñi facient obstaculũ siue impedimẽtũ. Consopiti (inquã) sunt inter agendũ, siue dũ agitur id q̃d sequtur. In itineribus cõturbati sunt, q̃drigæ collisæ sunt in plateis, aspectus eorũ quasi lampades, & quasi fulgura discurrẽtia. Fuerit (ut iã dictũ est) exercit⁹ ille Chaldaic⁹, cõtra Niniuẽ tã uelox, tã properãs, tãq; põposus, q̃drigis cõcurrẽtibus tã multis, ut p̃ multitudine uiã inuenire nõ possent, atq; inter se colliderẽtur in plateis, & aspectus Babyloniorũ ita fulgurei, aut nescio q̃ lumine luminosi, ut ante uisu aduersarios terreret, quã mucrone prosternerẽt, nobis tñ ex abundanti est, ut huic sensui literali immoremur, potius spm̃ sequamur, & post ipsum curram⁹. In hac die præparat iõis iudicij, q̃ iudicãdus mũdus est, cuius illa Niniue, & pars fuit, & typũ gessit, in hac (inq̃) die p̃parat iõis cõturbati sunt uiri Niniuitæ, diuersa conturbatiõe in itineribus & in plateis, q̃drigis collisis. ¶ Quibus in itineribus, uel quibus in plateis? Nimirũ in illis, in qbus euãgelica uoce sapiẽtia clamauit, sicut habem⁹ in parabolis: Sapiẽtia foris p̃dicat, in plateis dat uocẽ suã, in capite turbarũ clamitat, in foribus portarũ urbis pfert uerba sua. Itẽ: Nũqd sapiẽtia nõ clamitat, & prudẽtia dat uocẽ suã? In summis excelsisq; uerticib⁹ sup uiã in medijs semitis, stans iuxta portas ciuitatis in ipsis foribus loqtur, dicẽs O uiri ad uos clamito &c. Ergo nõ in occulto, sed in itineribus, nõ in angulis, sed in plateis cõturbati sunt, audita sapientiæ uoce, audito euangelio, in quo reuelatur, ait Apostolus, ira dei de cœlo, sup oẽm impietatẽ & iniustitiã eorũ, qui ueritatẽ dei in iniustitia detinent. Cõturbati & cõmoti sunt, tremor apprehendit eos, audientes aliã & meliorẽ esse ciuitatẽ, q̃ suã Niniuẽ, aliud seculũ esse, q̃ seculũ p̃sens, & hoc iudicandũ esse per ignẽ. Ibi dolores ut parturiẽtis, ibi (inquã) id ẽ in illa cõturbatione, in illo tremore, dolor nõ sine fructu, sicut nõ sine fructu dolor est parturiẽtis. Multi eñ audientes, quid p̃paretur Niniuæ, i. mundo huic, ita cõturbati sunt, ut cõtristarentur ad pœnitentiã, & ita tremuerũt, ut cito quærerẽt, q̃uo possent fugere à uẽtura ira, & euadere illud iudiciũ. Alij aũt qui increduli fuerũt, ita cõturbati sunt, & ita cõmoti sunt, ut irati seipsos dirigerẽt & exagitarent, cõtra hoc magnæ p̃parationis euãgeliũ, vñ & paulo añ agitatores noiati sunt. ¶ Quæ porro uel cui⁹ quadrigæ collisæ sunt in plateis? Utiq; quadrigæ Aminadab, q̃d interp̃tatur spõtaneus populi mei. Iste Aminadab Chrũs est, & hui⁹ quadrigæ collisæ sunt in plateis, occurrẽtes occurrẽtibus sibi q̃drigis, supbi hui⁹ seculi, de qualib⁹ in Zacharia dicit: Ipse paup, & ascendẽs sup asinã, & pullũ filiũ asinæ, & dispergã quadrigã ex Effraim, & equũ de Hierl'm, & dissipabitur arcus belli. Quadrigæ Aminadab, q̃tuor sunt Euãgelia, de qbus nobis cõtra Niniuẽ, q̃tuor magna p̃dicãtur sacramẽta, incarnatio ipsius Aminadab, cuius facies, facies est hois: passio eiusdẽ, q̃ facies est uituli: resurrectio ipsius, q̃ facies est leonis: ascẽsio eiusdẽ, q̃ facies est aquilæ uolãtis. Magna ibi cõturbatio, qa magna quadrigarũ collisio. Qui bene cõturbati sunt, qui ad pœnitentiã cõtristati sunt, p collisionẽ quadrigarũ cõfitentur, & satisfaciunt, q̃d in illa collisione fuerunt, nõ per malitiã, sed per ignorantiã. Dicit eñ quilibet illorũ, puta Saulus, siue quispiam

Qui mortui, dicuntur consopiti.

Nota, cõtra errorẽ de sanctis

Euãgelica p̃dicatio in plateis

Prouer. 1

Ibidẽ. 8.

Rom. 1.

Psal. 47

Quadrigæ collisæ.

Quadrigæ Aminadab,

Cant.6 quispiam alius, prius aduersarius, postea correctus & fidelis quadrigarum socius. Nesciui,
I.Tim.I anima mea cõturbauit me propter quadrigas Aminadab. Nesciui, & ignorans feci, ignorans in incredulitate obstiti, cũ repente uidissem quadrigas Aminadab, nũc aũt cõsiderata dignitate quadrigarũ eius, cõturbauit me anima mea, sana cõtritiões eius ô Aminadab. Q̃
Ezec.I. pulchræ quadrigæ, q̃ splendidæ aurigæ. Aspect⁹ (inquit) eorũ quasi lampades, & quasi fulgura discurrentia. Et apud Ezechielẽ similiter habes, & aspectus eorũ quasi carbonũ ignis ardentiũ, quasi aspectus lampadarũ. Hæc erit uisio discurrens in medio animaliũ, splendor ignis, & de igne fulgur egrediens. Vbi quadrigæ collisæ sunt, ibi facies siue aspectus eorũ, scilicet Euangeliorũ siue euangelizantiũ quasi lampades, & quasi fulgura discurrẽtia. Lampades illuminãt, fulgura terrent. Sic isti habentes uirtutes, siue uirtutũ operationẽ habentes sicut in psalmo scriptũ est: Dñs dabit uerbũ euãgelizantibus uirtutes multas, dũ prædicant
Psal.67 ubiq; dño cooperante, & sermonẽ cõfirmante sequentibus signis, mentes hoĩm & de co-
Mar, vlt. gnitiõe ueritatis illuminãt, & de miraculis ad audiẽdũ atq; credendũ magis excitãt, & recte fulgura dixit discurrentia, qa nõ in una tm̃ mũdi parte, sed per mundũ uniuersum uisa & audita sunt p̃dicatiõis euãgelicæ miracula. Sequitur. ⌊Recordabitur fortiũ suorũ.⌋ Quis recordabitur fortiũ suorũ? Recordabitur Niniue, recordabitur mundus, & uerbi gratia Ro-
Roma fortiũ suorum recordata. ma, quæ tunc erat mundi caput, qñ primũ quadrigarũ huiuscemodi collisio, siue collisionis fragor in plateis est auditus, Fortes eius multi fuerant, ut puta Torquati, Coruini, Cornelij Scipiones, siue Africani, Cæsares, siue Augusti. Eiusmodi fortiũ recordabitur (inqt) & sic factũ est. Nã in derogationem Christianæ pacis, in cõtemptũ euãgelicæ gratiæ, quoties cõmemorati sunt fortiũ suorũ multiplices triũphi, de toto mũdo, de Europa, Africa atq; Asia cõcelebrati, propitijs (ut aiebãt) dijs suis, quorũ opitulatõne, qm̃ florebat religio cultusq; in templis, pfecta & dilatata est magnitudo Romani imperij. Nũc aũt aiebãt, & in plateis q̃ruli declamabãt, pluuia desit, causa Christiani. Irati sunt dij, propterea insurgunt Britones siue Dani repugnant, imo impugnãt Germani, iussa cõtemnũt Alani. Eiusmodi recordatione mundus recordabitur (ait) fortiũ suorũ, q vc3 fortes fuerunt, non habentes deũ Christũ, aut nomen Christianũ, & si fuissent hodie fortes illi, non auderet quisq̃ inferre nomen istud auribus eorũ. Sed audi quod sequitur: ⌊Et ruent in itineribus suis.⌋ Vane recordabitur eo modo fortiũ suorũ mundus, nã quicunq; sic recordati fuerint, ruent in itineribus suis, ruent ut mendaces, & ueritate oppressi. ¶ Nã econtra fortiũ suorũ recordabitur & ipse
Q̃uo Christus fortium suorũ recordatus. ascensor cœli, & efficaciter eorũ recordabitur, ut eorũ recordatio multũ prosit. Postq̃ fortes sui pręsenti uita excesserint, postq̃ occisi, & in sepulchro cõuecti fuerint. Apostoli siue martyres, utiq; fortes sui, ita recordabitur eorũ, ut faciat eos uiuentibus cooperari, & sermonem eorũ cõfirmare sequentibus signis. Eiusmodi recordatio, ut lectorem amplius delectet, fiet secundũ mysticũ exemplũ illius Samson fortissimi. Cũ Philistijm uociferãtes occurrissent ei, irruente in se spiritu dñi, inuentã maxillã .i. mandibulã asini, quæ iacebat, arripiens, interfe-
Iudi. 16 cit in ea mille uiros, & cũ sitiret ualde, aperuit dñs molarem dentem in maxilla asini, quã de manu proiecerat, & egressæ sunt ex eo aquæ, quibus haustis refocillauit spm̃, & uires recepit. Secundũ hanc similitudinem recordatus est iste fortiũ suorũ, qui & scdm carnem infirmi & ignobiles, at secundũ spiritũ fortes & nobiles fuerũt, & ita fortes in manu Christi fortissimi, ut cũ paucis illis ita cõminueret fortitudinẽ seculi, sicut ille Samson deleuit mille uiros in mandibula asini. Vbi illos proiecit, aut proiecisse uisus est, quia permisit occidi, quasi curã illorũ negligeret, tunc ualde sitiuit ipse .i. ecclesia, quæ est corpus eius, & timuit incidere in manus inimicorum, id est, infidelium, contra quos illi dũ uiuerent, uerbo & opere ma-
Matt.22 gnũ erant firmamentũ. Sic aperuit dñs sepulchra eorũ, ut crebra prodirent fluenta miraculorũ, unde ecclesia spm̃ refocillauit, & uires recepit, ut constanter dicere possit, Christũ deũ suum, deũ non esse mortuorum, sed uiuorũ, & quia fortes sui omnes illi uiuunt, tũc & melius, quando mundo mortui sunt. Ruent igitur (ait) in itineribus suis illi fortium suorum recordati, quia recordabitur & iste fortiũ suorũ, recordatione bona & efficaci, ut probet quod illorũ uana fuerit, & istorum uera fortitudo sit, cũ quibus Niniuen, id est mundũ, ipse iudicabit secundũ ueritatem, præeuntis huius sæpedictę præparationis. Ita fiet quod sequitur. ⌊Velociter ascendent muros eius, & preparabitur vmbraculum. Porte fluuiorũ

aperte

aperte sunt, & templū ad solum dirutum est, & miles captiuus abductus est, et an-cille eius minabantur, gementes vt columbe, & murmurantes in cordibus suis. Literalis sensus de subuersione illius Niniuæ manifestius est, q̃d uelociter muros eius Chaldæi ascenderint, & propter obsidionē longissimā ad depellendos æstus umbracula sibi p̄pa rauerint & quod apertis portis Niinuæ, quæ instar fluminū habebat ciuium multitudinem ingressus hostis, ut forum aut ædes forenses ita diruerit & templum, & quod miles captiuꝰ abductus sit in Babylonem, & quod ancillæ.i. per metaphoram minores urbes, uel certe captiuæ mulieres minatæ sunt ante ora uictoꝝ, tantusq; terror fuerit, ut ne in singultus quidē, & ululatum erumperet dolor: sed intra se tacite gemerent, & obscuro murmure deuorarēt lachrymas in morem musctantium columbaꝝ. Sed in bello hominum, ut erant Babylonij contra Assyrios: postq̃ uelociter ascenderunt muros. Ad quid illis præparari umbraculū? Nam qui obsiderēt, tamdiu necessarium habent ad depellendos æstus umbraculum sibi cōparari donec muros siue ascendendo, siue irruendo inuadere possunt. ¶ Ergo uiri siue exercitus ascensores cœli: uiri qui (ut supra dictū est) eunt in coccineis, ipsi sunt qui uel ociter muros Niniuæ ascenderunt, & post eos nobis præparatum est umbraculum. Manifestius dicē dū: Martyres sancti, Apostoli sancti: Martyres (inquam) sancti, sanctoꝝ Apostoloꝝ filij ipsi sunt qui uelociter ascenderunt muros Niniuæ, qn̄ nondū erant aptæ fluuioꝝ portæ, q̃d factū ē postmodū, sicut ꝓtinus sequtur: Portę fluuioꝝ aptæ sunt. Clausę erāt portę fluuioꝝ, portæ pp̄loꝝ, portæ quas posuerant, quas clauserant huius mundi principes, reges & tyranni, Cęsares atq; imperatores, ut fluuijs, id est, populis, ad uias euangelij quadrigas, quę colli debantur in plateis, exire non liceret. Edicta pendebant, leges & proscriptōes in tabulis publicis propositæ erant, ut si quis ad euangelicam fidem exiret, nomenq; Christianum suscipe ret, capitalē aut aliam q̃libet subiret mortis sententiam. Hæc erat clausura fluuioꝝ.i. populoꝝ, hæ portæ non apertæ, & hi ferrei uectes portaꝝ. Non expectauerūt uiri exercitus dn̄i, uiri nominati & inclyti ut portæ fluuioꝝ sese apperirent, ut principes populoꝝ, confitendi uel annunciandi Christum licentiam darent. Velociter muros Niniuæ ascenderunt, cōstāter principum seculi leges supergressi sunt & Christi nomen ultro intulerunt, non ignorantes negocium istud corpolibus suis fore periculosum, imò præoptantes cum dispendio corporū facere lucrum animarū Ascendētes comprehensi sunt, tenti sunt ante reges & iudices adducti steterunt accusati non negauerunt, interrogati Christum confessi sunt, diuersis pęnis afflicti, diuersis mortibus addicti, nonnulli etiam assati gratias egerunt Magnus ibi solis æstus: sed & præparabitur inqt umbraculum. Compositis nāq; (ut supra iam dictū est) agitatoribus illis, interdum refrigescebat æstus persecutionis. Exempli gratia: ut contigit Diocletiano, de regno eiecto, & Maximiano mortuo. Annuntio uobis, ait, moriēs martyr insignis pacem ecclesiæ Christi redditam, Diocletiano de regno eiecto, & Maximiano hodie mortuo. Hoc erat præparari umbraculum, quod non dimittebat eos tentari supra id quod poterant, uel diutius q̃ poterant: sed faciebat etiam cum tentatiōe prouentum, ut possent sustinere. Quid multa? Impetrāte spiritu sancto, ac dicēte: Tollite portas principes uestras, et eleuamini portæ æternales, & introibit rex gloriæ: tandem portæ fluuioꝝ apertæ sunt, & tē plum ad solum dirutum est. Portæ (inq̃) fluuioꝝ apertæ sunt.i. leges pricipum deletę sunt, mortuis pincipibus, qui illas contra nomen Christianum scripserunt, & eleuatę sunt portę æternales, portæ bonæ, iustæ leges, p̄ q̃s rex gl̄iæ Chr̄s introiret, piorū principū leges, Chrianoꝝ Imperatoꝝ sanctiōes. Itaq; tēplū ad solū dirutū ē idololatriæ cultꝰ destructꝰ est. Portis em̄ aptis eruperūt fluuij, malis legibꝰ remotis, melioribusq; datis, quæ non prohiberent, imò p̄dicarēt Christum coli, certatimq; ad fidem confluxerunt populi, & ita desertus est adulter Iupiter cum Iunone & Venere & omni sua turpi progenie & templa destructa aut in Christi ecclesias conuersa sunt. Tunc miles captiuus adductus est, abductione bona, captiuitate beata, ut qui liber iustitiæ fuerat, & huic Niniuæ, id est, huic mundo, imò & diabolo militauerat, seruus iustitiæ fieret, & deo creatori suo militaret. Et ancillæ eius minabantur.i. humiles siue ignobiles seculi, ante currum supra dictum boni captiuatoris Christi ducebant De qualibus Apostolus: Quæ (inquit) stulta sunt mundi elegit deus, & quę non sunt, ut ea quę sunt, destrueret. Non hoc dicitur, quod ita elegerit ignobiles, ut nollet eligere nobiles: nam

Niniue à Caldæis capta.

Sensus mysticꝰ huius historiæ.

Martyrum victoria.

1. Corin. 10

Ps. I. 23.

Rom. 6

1. Corin. 1.

& miles captiuus abductus est, & ancillæ eius minabant. i. nobiles pariter atq; ignobiles absq; acceptiõe psonarũ, uictoris Christi seruitio subijciebant, sed hoc dicit Aplus, qđ in initio Euãgelij nõ prius nobilia, sed ignobilia deus elegit. Cur hoc? Vt nõ glorieł oĩs caro in cõspectu eius, quod utiq; futurũ erat, si nobiles prius uocati, & per eos ignobiles ad Christi fidem fuissent adducti. ¶ Quod protinus subiungit: gementes ut columbæ, murmurantes in cordibus suis, tã de milite, q̃ de ancillis. i. tam de nobilibus, q̃ de ignobilibus debet intelligi. Quid aũt gementes, unde murmurantes? Non utiq; quod captiui abducti sunt uel quod minenł añ currũ triũphatoris hmõi: sed inde gementes, qđ ab isto dño sibi incognito liberi, & Niniuæ, hoc ẽ, mũdi huius serui fuerũt, & sup hoc murmurãtes in cordibus suis. i. semet ipsos rephendẽtes in cõsciẽtijs suis. Murmurare nãq; iterdũ in bono accipił, ut illic: Ipsi dispergent ad mãducãdũ, si uero nõ fuerint saturati, & murmurabũt. Qđ ẽ dicere: Ipi q cõuersi erunt, disperget ad mãducãdũ. i. alios prędicatõe sua sibi incorporandũ, & si non fuerint saturati, hoc est, si pdicatio eorũ nõ fructificaueri, cõquerenł, & dolebũt. Itaq; & hic cũ dicit: gementes, ut colũbę, murmurãtes in cordibus suis, sic recte intelligił, ac si diceret, conquerentes ac dolentes de peccatis præteritis, & semetipsos (ut dictum est) reprehendentes in conscientijs suis. Nam licet gratia uictoris & triumphatoris ducentis eos nõ ignorent se esse saluatos, non tñ obliuiscunł, quales fuerint, & super hoc dolere & cõqueri nõ desinunt in cordibus suis, exẽpli gratia, ut ille qui dixit imò hodieq; cõfitet, & dicit: Ego sum minimus Apostolorũ, qui nõ sum dignus uocari Apostolus, qm̃ persecut[9] sum ecclesiã dei. Itẽ: Qui pri[9] fui blasphemus, & persecutor, & cõtumeliosus: sed misericordiã cõsecutus sum, quia ignorãs fecit in incredulitate. Pro hmõi recte dicunł gemẽtes, nõ utcũq;: sed gemẽtes ut colũbæ. Colũba nãq; gemitũ pro cãtu habet, & istis ita gemere ualde dulce est, ita ut & qñ canũt qpiam in laudẽ captiuatoris sui. Verbi gratia, ut illud: Ascẽdisti in altũ cœpisti captiuitatẽ, siue iuxta aliã translationẽ: ascẽdẽs in altũ, captiuã duxit captiuitatẽ: qñ (inquã) tale qd canũt tũc demũ se legitime cecinisse sciãt, qñ uoces canẽtiũ singultus animę uiolẽti, nimisq; ultronei, crebro intercipiũt, & de oculis lachrymas eliciũt. Ibi sunt gemitus siles gemitibus colũbæ, q̃ nescit nisi gemẽdo canere, uel canẽdo gemere, tãq; dulce est hoc & suaue, ut Psalmista testał: Fuerũt (inquiẽs) mihi lachrymę meę panes dies ac nocte. Vbi talis uel taliter captiuitas abducta est, qualis remanet Niniue? Ait: [Et Niniue quasi piscina aquarum aque eius, ipsi vero fugerũt. State, state, & non est qui reuertat. Diripite aurũ, diripite argentũ, & nõ est finis diuitiarũ pre oĩbus vasis desiderabilibus.] Hæc & cætera quæ sequũtur, quæ cõtra Niniuen dicunł, talia sunt, ut recte dictũ intelligas in titulo, pphetiæ onus Niniuæ. Onus quippe est niniuæ. i. condẽnatio multitudinis uniuersæ, multitudinis innumeræ, cuius quãtitatis cõparatione pauci sunt, q supradicto modo de Niniue exierunt, uel exeũt, qui mundũ dãnatũ, & extreme iudicio dãnandũ reliquerunt, aut relinquũt. Qualis est, qualis remanet, qualis inueniẽda & iudicãda est ista Niniue? Quasi piscina aqrũ, ingt. Aquarũ nomine, quanq̃ ppli solent intelligi: tñ qm̃ seqtur: & nõ est finis diuitiarũ, cõmodius hic intelligił affluẽtia rerũ. Culpał Niniue, culpał mũdus, & Niniue cupiditatis arguił, dũ dicitur quasi piscina aquarũ. i. insatiabile receptaculũ diuitiarũ, ppter quas cõtẽpsit deũ. Aquæ (ingt) eius. Quid aquæ eius? Eclipsim. i. defectionẽ dictionis fecisse uideł. Eclipsim nanq; dicũt grãmatici defectũ dictiõis, in q̃ necessaria uerba desunt, ut cui pharetra de auro. Deest eñ erat. Hæc in diuinis sermonib[9] nõ inuisitata est, ut in Psalmo: Quia neq; ab oriẽte, neq; ab occidẽte, neq; à desertis mõtibus Deest enim, patet locus effugij, & in Euangelio: Si ergo uideritis filiũ hoĩs ascendentẽ, ubi erat prius. Ita & hic, cũ dicit: aquæ eius, necessaria uerba desunt, quæ eiusmodi esse debeãt, colligił ex eo qđ sequił. Ipsi uero fugerunt. p hoc nãq̃ dał intelligi, qđ hoc dicere uelit, quia aquæ Niniuæ. i. diuitiæ impiorum, & gloria siue uoluptates eorũ, omne qđ in mũdo est cõcupiscẽtia carnis, & cõcupiscẽtia oculorũ, cũcta quæ sub sole sunt hic remanẽt, & nõ eos moriẽtes sequunł, iuxta illud: Qm̃ cũ interierit diues hõ, nõ sumet oĩa, neq; descendet cũ eo gloria eius. Hic (inquã) remanet, ipsi uero fugerunt. Quid est fugerũt? Cito mortui sunt: Stulte (ingt deus) hac nocte repetũt animã tuã abs te: quæ aũt præparasti cuius erunt? Elegãter breuitatẽ uitæ hoĩs, sanctus scripturę spũs fugã nominare cõsueuit, ut illic: Qui uidelicet hõ q̃si flos egredił & cõterił, & fugit uelut umbra. Itẽ

Gementes ut columbæ.

Murmur bonum.

Psal. 58

1. Cor. 15

1. Timo. 1

Aquæ Niniuę diuitię dicũtur

bra. Itē: Dies mei ueslociores fuerūt cursore, fugerūt & nō uiderūt bonū. Multū ergo aquę Niniuę infideles sunt, quę nō sequunt amatorē suū. Ecōtra de aquis bonis quę nō piscinarū siue cisternarū: sed fōtiū uiuētes aquæ sunt. Nimirū cōstat, qa fideles sunt. Siqdem possesso rē siue amatorē suū nō relinquūt morientē, sed cū eo uadūt & sequūtur eū ad excelsa, & ibi transeuntē. Iste (inqt alius Propheta) in excelsis habitabit, munimēta saxorū sublimitas eius, panis ei datus est, aquæ eius fideles sunt. ¶ Miro aūt mō quia dixerat: ipse uere fugerūt. i. ue lociter nudi, & nihil secū portātes, de hac uita trāsierūt: miro (inq̄) mō & cū hostili irrisione inclamat eis dicēs: State state, diripite aurū, diripite argentū. Quāta em̄ & q̄ hostilis irrisio est taliter fugiētibus, quos turbo mortis nimis inuitos abripit, īclamare: state state, & quāto acer bi⁹ ē dicere: diripite aurū diripite argētū, q̄ dicere diripuistis aurū, diripuistis argētū. Licet hoc etiā satis acerbū sit dicere in tali fuga eorū. State state, inqt, statimq; subiūgit. Et nō est q reuer tat. Diripite ait aurū, diripite argētū, statimq; annectit. Et nō ē finis diuitiarū p̄ oib⁹ uasis de siderabilibus, qb⁹ uerbis isatiabilis eorū fuisse auaritia declamat. Multū uehemēs & om̄e rhe torum seculariū grādiloquiū excedēs, est ista redargatio, qua sub noīe Niniuæ spūs sanctus sanctorū paracletus in isto sui nominis Propheta redarguit mūdū de peccato, adhuc addēs: ¶ Dissipata ⁊ scissa ⁊ dilacerata, ⁊ cor tabescēs, ⁊ dissolutio genuū, ⁊ defectio in cū ctis renibus, ⁊ facies oim sicut nigredo olle. ¶ Parū erat arguere de solo auaritiæ pctō nisi & de uniuersitate malorū argueret, quorū utiq; auaritia radix est. Septē nanq; dictiōibus grādisonis, quo uidelicet numero uniuersitas designari solet, mala omnia quæ auaritiā cōse quūtur, & quorū ipsa radix est, uehemēter declamat. Primo dicit eā dissipatā, scdo scissam, ter tio dilaceratā, q̄rto cor tabescēs qnto dissolutionē in cūctis renib⁹, seto defectioē in cūctis re nib⁹ septimo facies oim eē sicut nigredinē ollæ. Dissipata em̄ est in cōstāti actiōe, scissa tā se ctarū q̄ odiorū cōtrarietate dilacerata rapinarū & cædiū mutuarū assiduitate, & cor tabescēs mœrore inuidię dissoluta hn̄s genua dissolutiōe diffidentiæ, defectiōne in renib⁹ cūctis, ita ut nulla sit uirt⁹ cōtinētiæ. Quātū em̄ in sṗbia tumuit, tm̄ i libidine fluxit. Qd̄ ultimū posuit, & facies oīm sicut nigredo ollæ, idē est ac si diceret: oēs diabolo similes existere. Nā ad Hie remiā loqt dn̄s. Quid tu uides? Et dixi (inqt) Ollā succēsam ego uidio, & faciē ei⁹ à facie aqlo nis. Et dixit dn̄s ad me. Ab aqlone pādet malū sup oēs habitatores terrę. Olla succēsa ab ipo incendio iugē retinet nigredinē, longe nimiūq; dissimilis auro uel argēto, qd̄ ex incēdio ma iorem & magis lucidā reportat puritatē. Ita diabolus & tota ciuitas eius, totus hic mūd⁹ in maligno posit⁹, de ipsis malis suis peior efficit, multū dissimilis ciuitate dei, q̄ tūc pulchrior apparet, qn̄ excoquitur igne tribulatōis instar auri ue argēti, qd̄ (ut iamdictū) pbatū pig nē amplius enitescit. Quis dinumerare possit calamitates mūdi miseri, quas istis paucis. i. septē dictionibus declamauit? Sunt historię, libri legūtur diuini & seculares, mala hæc recēsentes, malorūq; causas quatuor animi passiones, dolorē siue tristitiā, timorē, gaudiū, spem. Ex istis quatuor passionibus, ut ipsi quoq; seculares sentiunt, mala huius mundi oriunt, quas uideli cet passiones cōgruis hic descriptionibus insinuari, dum p̄missis malis dicendo: dissipata & scissa & dilacerata: subiungit quatuor hæc, & cor tabescens, & dissolutio genuum, & defe ctio in cunctis renibus, & facies omnium sicut nigredo ollæ. Nam cor tabescēs, quid aliud est q̄ tristitia, siue dolor aut inuidia? Porro dissolutio genuū, timor huius seculi est, & qui ti morē illū habet, sine dubio ad oē opus uirtutis genib⁹ dissolut⁹ ē. Gaudiū seculi maxime in renib⁹ est: & pinde defectionē in cūctis renibus uoluptates inexplebiles intelligimus. Spes mundi non mūdo, sed in dæmonibus fuit, & dæmonū thecis. i. simulachris de qb⁹ quia scri ptum est: Similes illis fiant qui faciunt ea, & oīs qui confidet in eis, recte & hic dictū intelligi mus, & facies omnium sicut nigredo ollæ. i. similes illi sunt in quo sperāt, in quo cōfidūt dia bolo denigrato, & tenebrarum principi. Quis illas legens historias, imò tragœdias truces & sanguineas non exhorrescat, atq; admiretur, quomodo mundus subsistat? ¶ Adhuc malū quoddā est huius mūdi, quod nondū dixit: malum peius oībus malis malū qd̄ reū hūc mū dū conuincit, & excusationē tollit de oībus malis. Qd̄ est illud malū? Nimirū qa uenietē ad se saluatorem filium dei non recipit. Malum istud enunciaturus spūs sanctus, miro modo uocem suam mutat: quia malum istud cæteris malis dissimile est, & iccirco uoce mutata, tā quàm iudiciali actione, cū iudiciaria maiestate exclamādo pcunctatur, pcūctādo exclamat.

Ibidem. 9
Aquæ bonæ & fideles.
Esa. 33
Hostile irrisio
Mala q̄ auari tiam sequūtur
Hier. 1
Olla succensa.
Quatuor ani mi passiones, omnium ma lorum causa.
Psalm. 113
Mundi pctm inexcusabile.

 Vbi ē

Vbi est habitaculum leonum & pascua catulorum leonũ. Ad quã iuit leo, vt ingrede retur illuc catulus leonis, & non est qui exterreat. Leo cœpit sufficienter catulis suis, & necauit leenis suis, et impleuit preda speluncas suas, et cubile suũ rapina. Iuxta literã de Niniue dr̃, q̃d habitaculũ regũ fuerit & aula nobiliũ, ad quã perrexit leo rex Babylonis .i. Nabuchodonosor, & catulus leonis subreguli quiq; eius, & non fuit q eis resisteret. Scd̃m anagogen de leone, q ad istũ mũdũ uenit, quod sentimus scrupulose dicim⁹ qa uidelicet cũ leonẽ hunc diabolũ nostri maiores intellexerũt, nos illũ leonẽ, nos illũ catulum leonis intelligi ꝓptam⁹ de quo Patriarcha Iacob. Catulus (inqt) leonis Iuda, ad p̃dã fili mi ascẽdisti. Requiescẽs accubuisti leo, & q̃si leæna. Quis suscitabit eũ? Nã iste sol⁹ reuera ille leo est, quẽ non est q exterreat, & iste impleuit p̃da speluncas suas, & cubile suũ rapina, qa ad prędã (inqt) fili mi ascendisti & ipse de semetipso: Ego (inqt) si exaltatus fuero à terra, oĩa trahã ad meipsũ. Igit qm̃ hacten⁹ sub nomine Niniue arguat mũdus de pctõ dicẽdo, & Niniue quasi piscina aquarum &c. pulchrũ nobis est intelligere, quod mox arguat de iustitia dicẽdo ad quã iuit leo, ut ingrederetur illuc, ubi subaudiendũ est & à Niniue .i. ab hoc mundo nõ est susceptus. Nã in hoc est iustitia dei, quod iuxta ueritatẽ suæ ꝓmissionis, quæ ad patres facta ẽ. Christus in hunc mundũ uenit, quo facto uerax deus iustificatus est ĩ sermõibus suis, & de hac iustitia mũdus arguit, quod eã nõ susceperit: Nã p ordinẽ dicta seq̃mur. Vbi ẽ (inqt) habitaculũ leonũ, & pascua catulorum leonũ. Cum multa sint uel fuerit habitacula Niniuę .i. multę ciuitates huius mũdi, quæ & leonũ & catulorum leonũ & ursorum, & pardorum oĩmq; ferarum seu bestiarum, habitacula siue pascua meruerint dici, unũ tñ nominatim, libẽter hic ingrĩ intelligimus habitaculũ leonũ, & unã pascuã catulorum leonũ, ita ut ipsum habitaculũ certũ sit nominatũ, & ipsi leones siue catuli leonũ quid egerint. & quel qñ fuerint, non sit incognitũ, Arbitramur nãq; quod ipsa fuerit Hierusalẽ. eandẽ ob causam dicta uel dicenda Niniue, ob quã dicitur Sodoma & Aegyptus, sicut in Apocalypsi habemus. Et corpora (inqt) eorum ponent in platea ciuitatis magnæ: quæ uocatur spũaliter Sodoma & Aegyptus, ubi et dñs eorum crucifixus est. Eandẽ (inquã) ob causam uocatur Niniue: & enim ipsa erat mũdus, q crucifixo dño est gauisus, quemadmodũ dixit discipulis suis: qa plorabitis & flebitis uos, mundus aũt gaudebit, Quãdo iuit ad eã leo siue catulus leonis, ut ingrederetur illuc? Nimirũ qñ descendit de cœlis & de gente illa incarnatum est uerbũ dei, utiq; leo & catulus leonis .i. deus fortissimus, & filius dei fortissimi, ut ingrederetur illuc: quod uidelicet ipsa noluit, uñ et ille dicit ei: Quoties uolui congregare filios tuos, quẽadmodũ gallina congregat pullos suos sub alas et noluisti. Leonis eiusdẽ siue catuli leonis quod uere sit uel fuerit fortitudo magna breuiter predicat, cũ dicitur, & non est q exterreat. Solus enim iste dicere potuit. Venit enim princeps mũdi huius, & in me nõ habet quicq̃. Qũo iste leo cepit sufficienter catulis suis, & necauit leænis suis? Qũo impleuit prędã speluncas suas & cubile suũ rapina? Ad p̃dam (inqt) fili mi ascendisti .i. exaltat⁹ es in cruce, infernũ confregisti expoliasti, atq; atriũ illius fortis armati, tu fortior inuadẽs uniuersa arma eius, in qbus confidebat, diripuisti, & spolia distribuisti. Cœpit igitur leo sufficiẽter catulis suis .i. idem Christus apostolis uel prędicatoribus suis, qbus ipse moriẽdo, & spũm sanctũ tribuẽdo uirtutem dedit, et uiã fecit, q̃tenus p mũdũ uniuersum ministeriũ explerent eiusdẽ direptionis suę siue expolitõis. Cepit (inq̃) sufficienter: qa nullus eorum defuit, aut deerit, q scd̃m ꝓpositũ uocati sunt sancti nullus oĩno deest, qn eosdẽ, quos pręsciuit & prędestinauit cõformes fieri sibi, uocet, iustificet atq; magnificet. Qũo aũt & necauit læenis suis, uel qb⁹ leænis suis: Nimirum una leæna. & multæ ei⁹ leænæ, una est eius ecclesia, & multæ quæ per orbem sunt particulares ecclesię, qbus qcũq; incorporãtur, eo modo necãtur, quem significãs spũs Petro dicebat. Surge petre, occide & mãduca. Hæc est prædaq̃ speluncas suas impleuit, & hæc rapina q̃ cubile suũ impleuit: speluncas (inquã) suas .i. mansiones quæ in domo patris eius multa sunt: et cubile suũ .i. paradisum deliciarũ. Illic prædã suã deposuit, illic rapinã suã collocauit. prædã utiq; iustã, & rapinã cũ iudicio raptã, qa non aliena prædatus est aut diripuit: sed sua iniuste adempta, recte sibi restituit. ¶ Quis satis ut dignũ est, ut sese res habet acrimoniã pcunctatiõis huiusce persentit: cũ ꝓpter causam huiusmodi proclamans. Vbi est (inqt) habitaculũ leonũ, et pascua catulorum leonũ eius? Qua intentione hic dictũ putamus, ubi est? Duobus aũt modis dicitur. ubi est.

Alias

Leo Christus.

Qũo Hierusalẽ dicatur Niniue Apo. 11

Quæstio, Vbi est, dupliciter fit.

Alias quidem dum quis requiritur ut arguat, uelut cum Adã requirẽs dñs ait: ubi es, alias aũt cũ idcirco requirit, ut iam nõ esse ostendat, quẽadmodũ in Iob dicit: Si ascenderit usq; in cœlũ supbia eius uidelicet impij, & caput eius nubes tetigerit, q̃si sterquiliniũ in fine pdet, & q eũ uiderãt dicẽt: Vbi est? Velut somniũ auolãs nõ inueniet. Vtrol bet hoꝝ mõ hic dicat nũc ubi est habitaculũ leonũ? Multũ ad causam, quã præmisimus attinet. ¶ Verũtñ qm iã diximus Naum interpretari cõsolatorẽ & paracletũ spũm sanctũ in hoc stare, ut arguat mũdum de peccato & de iustitia & de iudicio, & delectat magis hoc sentire, quod dicẽdo: ubi est, idcirco requirat illud habitaculũ leonũ, & illa pascua catulorũ leonũ, p eo qd leonũ iam dictũ uenientẽ, ut ingrederet illuc, leonẽ de tribu Iuda Chrm, cũ uiderẽt eũ quasi agnũ, ma le susceperũt, tanq̃ leones & catuli leonũ: Susceperũt me (ait) sicut leo paratus ad pdã, & sicut catulus leonis habitãs in abditis. Leones illi pontifices, & catuli leonũ pharisæi fuerũt. Habitaculũ leonũ ciuitas Hierusalẽ, pascua leonũ tẽplũ opulentũ. Ibi nãq; pdã de populo faciebãt, & ob eãdẽ causam ita pascua catuloꝝ leonũ: sicut recte dicta est, & erat illa dom' spelunca latronũ, & reuera ubi arguit mũdus recte ipsa redargutio ab illa tali leonũ habitaculo incipit: qa ueniẽs ad hunc mundũ leo, de q̃ iã diximus: leo de tribu iuda Chrus, suã illi habitaculo psentiã corporalẽ exhibuit, ut primũ ingrederet illuc: & deinde in oẽs gentes pœnitẽtia & remissio peccatoꝝ pdicaret in nomine ei'. Fatui leones, & stulti catuli leonũ, qui, ppositũ illius auertere putauerũt occidendo illũ, nã ille moriẽdo cepit sufficienter catulis suis: uñ iã dictũ est & de ipso q̃q; habitaculo leonum tã sufficiẽter cepit, ut nullus deesset de oĩbus q̃s habere uoluit. Etenĩ crediderunt inqt Lucas quotquot pordinati erãt ad uitã ęternã. Igit primo, ut iã dictũ est, arguendũ erat illud habitaculũ leonũ, & ita ut pditiõis mũdi siue iudicij, quo mũdus iudicãdus est per ignẽ, fieret exẽplũ. Hoc est qd cõfestim requisito, & q̃si astãte reo illo leonũ habitaculo, talẽ edicit iniam. Ecce ego ad te dicit dñs exercituũ et succẽdã usq; ad fumũ quadrigas tuas et catulos tuos comedet gladius. Extermi nabo de terra predam tuam, et non audietur ultra vox nuncioꝝ tuoꝝ. ⌋ Sententia hæc iadudũ super illud habitaculũ uenit, & euẽtũ eius totus orbis audiuit. Ecce (inqt) ad te dicit dñs exercituũ. Quis ille domin' exercituũ, hæc dicit, nisi ille leo, qui (ut iã dictũ est) iuit ad eã, cui hæc dicit? Nã ipse est dñs exercituum, & cõpetẽter nũc seipm nominauit dñm exercituum, dum dicit: ecce ego ad te, subaudit uenio cũ exercitu Romanoꝝ. Mei nãq; sunt nõ solum exercitus angeloꝝ, uerũetiã exercitus hoim, exercitus cunctaꝝ gẽtium mihiq; militant, etiã dum nesciunt, meãq; uoluntatẽ faciunt, dum gens in gentẽ, & regnum consurgit aduersus regnũ, miroq; modo iustis iudicijs meis, non iusta, sed ualde iniusta intẽtiõe sua seruiunt. Ecce ego (inquã) ad te, non iam ut agnus, sicut prius in multitudine misericordię, sed tanq̃ leo cum exercitibus suis, cũ exercitibus Romanis, in ira & iusto furore. Talis ecce ego ueniã ad te, & succendã usq; ad fumũ quadrigas tuas, & catulos tuos comedet gladius. Hoc ego faciã per manus exercituum meoꝝ, per manus Romanoꝝ. Quadrigas tuas. i. supbiam tuam, ciuitates tuas & omnia superbię tuę instrumẽta, ipmq; templum, elatõis tuæ, currum pcipuum succendã usq; ad fumum. i. nõ ita ut extinguat, & remaneat semiustum, ut fieri solet, qñ concurrentibus auxilijs, anteq̃ cuncta deuotet, extinguitur incendium: sed ita ut omnibus consumptis, & materia deficiente morientis ignis, reliquiæ cõuertat in fauillã, & fumũ uidelicet scdm Sodomoꝝ exemplum, de quibus ita scriptum est. Abrahã autẽ consurgens mane, ubi steterat prius cũ dño, intuitus est Sodomã & Gomorrã, & uniuersam terrã regionis illius, uiditq; ascendentẽ fauillam de terra, quasi fornacis fumum' Sicut nullus fuit, q extingueret Sodomã, uel ppter quẽ deberet deus parcere illi regioni, egresso Loth cum suis ita nullus erit, qui me succẽdente extingat te, ad quã iui, & à qua recessi, & usq; ad fauillã & fumum ardebis, & tunc catulos tuos. i. filios tuos, q in te sunt, comdeet gladius. i. cadent in ore gladij, & qui superfuerint, captiui ducent in oẽs gentes Exterminabo de terra prædã tuã. Quã prædam tuã, nisi domũ tuam, domũ quõdã meã, quã cum deberet uocari uel esse domus orõnis, tu speluncam latronũ fecisti. Illam talem predam tuã ita exterminabo, ut nõ sit, ut non remaneat lapis super lapidem, qui non destruatur. ¶ Et non audiet (ait) ultra uox nunciorũ tuorũ. Nuncios, quos græce dicim' angelos, sacerdotes intelligim', iuxta illud in Malachia: Labia sacerdotis custodiũt sciam, & lcgẽ requirũt ex ore eius, qa angelus domini

Hierusalẽ habitaculum leonum. Iohã. 16

Dominus exercituũ Chrũs

Nuncij, sacerdotes, qui & angeli. Mala. 2

exercituum est. Eiusmodi nūcioꝝ siue angeloꝝ quondam uox audiebatur: quia uidelicet sacerdotes hostias immolantes pro populo orabant & exaudiebantur: sed ultra (inquit) uox eoꝝ non exaudiet, & neq; preces, neq; sacrificia de manibus eoꝝ suscipient. Hinc est quod in Esaia loquit. Et cum extēderitis manus uestras, auertam oculos meos à uobis, & cū multiplicaueritis orationē, nō exaudiam: manus em̄ uestræ plenę sunt sanguine. Proinde cū dicit: uox nuncioꝝ tuoꝝ, pariter intelligendū est, & non iam meoꝝ. Olim q̄ppe sacerdotes illi templi, sicut & prophetæ, dicebant & erant nuncij dn̄i. De sacerdotibus iam ante dictū ē exēplū: labia sacerdotis & cętera. Porro de Prophetis illud exēplū siue testimoniū ē. Et dixit Aggeus nuncius dn̄i de nūcijs dn̄i & cætera. Olim, inquā, erat, ut dicerent illius tēpli sacerdotes siue prophetæ, angeli siue nuncij domini: sed ex quo ciuitas uel gens illa Christū negauit ante faciē Pilati, iā nō sunt nuncij domini, & iccirco uox nun-iorū signanter tuoꝝ dixit, & non iam meorū debet intelligi. ¶ Libri secundi finis.

Esai. 1

RVPERTI ABBATIS TVITIENSIS IN NAVM PROPHETAM. COMMENTARIORVM LIBER III.

Rom. 1

EVangelio Christi, in quo reuelat, ait Apostolus, ira dei de cęlo sup oēm ipietatē & iniustitiā hominū, eoꝝ q ueritatē in iniustitia detinēt, q̄ꝝ in hoc Propheta sub nomine Niniue intelligim⁹ uniuersitatē, magnū & euidens est ueritatis testimoniū, id q̄d sicut in ante dictis oñdim⁹, manifestū eiusdē irę primi Iudęi subierūt iudiciū. Verax Chr̄us, & ueridicus Chr̄i Apl̄us, in q̄ Chr̄us iādudū loquebat. His, inquēs, qui ex cōtentione, & qui nō acquiescūt ueritati, credunt aūt iniquitati, ira & indignatio, tribulatio & angustia in oēm animā hois operātis malū statimq; subiūgēs. Iudæi primū et Græci. Sicut p̄dixerat, sicut præscripserat Iudæi primū, ita factū est: qa cū Iudæ⁹ & Græcus, siue Iudæus et gentilis malū operās ipse sit mūd⁹ dānatus & dānād⁹, prim⁹ iā dānatōis partē subijt Iudæ⁹, ita ut dubiū iā non sit, uel eē debeat, qn subitur⁹ sit & Grę⁹, qn̄ in fine seculi ambo iudicabunt. Plurimū hoc ualere arbitramur ad elucidationē p̄phetię hui⁹, ut in cæteris q̄q; q̄ deinceps sequūtur, sine dubio p̄dicātia irā & indignationē, tribulationē & angustiā, in oēm animā hominis operātis malū, sēp illud, memoriter teneamus, Iudei primū & Greci. Sequit. ⌋ Væ ciuitas sanguinum, vniuersa mendacij dilaceratione plena, non recedet a te rapina. ⌋ O ciuitas sanguinū, ciuitas diaboli, contraria ciuitati dei. O om̄is anima hominis operantis malū, Iudæi primū & Græci. Væ tibi, p̄pter hoc ip̄m, quod es ciuitas sanguinū, qa uc; sanguinē effudisti, & in sanguinibus ædificata es. Tu primū o om̄is anima Iudæi malū operātis ciuitas sanguinum es, plusq̄ om̄is anima Græci, ex quo Christum occidendo, patrū tuorum, q Prophetas & iustos occiderunt, mensurā impleuisti, ut ueniret super te omnis sanguis iustus, qui effusus est à sanguine Abel iusti. Væ tibi, quia tu es ciuitas sanguinū (ut iā dictū ē) nō tantū eo modo anima Græcis siue Gentilis, sed abdunantius: quia Græcus siue Gentilis, qui martyꝝ sanguinem fudit, legem nō habuit, promissiones ignorauit. Tu legē habens, promissiōes euidēs, & prophetas & ipsum dominū p̄phetaꝝ occidisti. Et uniuersa q̄dē ciuitas mēdacij dilaceratōe plena: sed tu anima Iudæi abūdantius, q̄ anima Greci, quia Greci quidē anima in pluribus ueritatē dei in iniustitia detinuit, siue in mēdaciū cōmutauit, & cū cognouisset deū, non sicut deū glorificauit, aut gratias egit. Tu autem ipsam ueritatem de carne tua ortā, & uidisti & odisti & mendacijs circūdedisti, & mendaci occa s.ōe ad mortem tradidisti. Nō dico ciuitas mendacio plena, sed dico, q̄d plus est, mendacij dilaceratiōe plena, qa neq; ois Græcus uno mō mentit: si ip̄m mēdaciū in plures apud eū sectas scindit & dilacerat, neq; omnis Iudæus uno mō de sanctis scripturis mentit, sed nunc aliud, & nūc aliud cōfingit, ut effugiat, quoties illū quispiā ueritatis, quę Chr̄us ē, miles strenuus insequit.

Ciuitas sanguinū Hierus.

Mat. 23

Mendacij dilaceratiōe plena

Væ

Væ tibi: quia non recedet à te rapina, i. remittetur tibi rapacitatis uel auaritiæ culpa, quæ tibi malorum omnium radix extitit, & causa homicidarum, propter quæ tu ciuitas sanguinum uocaberis, & uere es. ¶ Vox flagelli, & vox impetus rote, & equi frementis, & quadrige feruentis equitis ascendentis, & micãtis gladij, & fulgurantis haste, & multitudinis interfecte, & grauis ruine, & finis nõ est cadauerum. ¶ Tã pulchra (inquit) beatus Hieronimus) iuxta Hæbraicũ, & picturæ similis, ad prælium se præparantis exercitus, descriptio est, ut omnis sermo meus sit uilior. ¶ Qualiscunque fuerit, quãtũcunque terribilis extiterit ille exercitus Babylonis, qui Niniuẽ in tempore illo subuertit, nullã pt habere cõparationẽ ad magnitudinẽ fortitudinis, iræ & indignatiõis, angustiæ & tribulationis, quæ superueniet uniuerso orbi in die iudicij, iudicij uniuersalis, quo tendentẽ, prophetiæ spm̃, nostri conatur sequi præsens intẽtio sermõis. Vox (inqt) flagelli, uox impetus rotæ. Vbi uocẽ, quã dicit, audierat iste? Nimirum intus audiuit, in interiore homine audiuit, ubi sunt uel esse debent aures audiẽdi mysteria regni dei, quales dñs requirebat, clamans ad turbas: Qui habet aures audiendi audiat. Sunt aũt de uictrici parte uoces septẽ. Vox flagelli, & uox impetus rotæ, uox equi fremẽtis, uox quadrigæ feruẽtis, uox equitis ascendẽtis, & uox micãtis gladij, & uox fulgurãtis hastæ. Nã qđ sequitur. Et multitudinis interfectæ, & grauis ruinæ, & finis cadauerum nõ est, afflictæ partis miseriæ sunt. Per hunc septenariũ nũerum uocũ uniuersitatẽ intelligimus comotionum, quæ magnæ Niniuæ. i. mundi huius percurrẽt excidiũ, sc̃dm hæc uerba ueritatis, quæ trãsire nõ possunt: Et erunt signa in sole, & luna, & stellis &c. usque, nã uirtutes cælorum mouebũtur. Et qm̃ iã diximus secundũ Apostolũ, uenturã esse irã, in omnẽ animã operantis malũ, Iudæi primũ & Græci, oportune nunc ad memoriã redit: quia sicut Iosephus refert, toties uoces Iudæus audiuit, qñ accepturus erat primitias dãnationis. i. quando in excidiũ Hierosolymorũ uenturi erant Romani. Iesus (inquit) filius Aman plebeius & rusticus, cũ ad festũ diem uenisset quadrienniũ prius q̃ bellũ gerebatur, repente exclamare cœpit, uox ab oriẽte, uox ab occidente, uox à quatuor uẽtis, uox in Hierusalẽ & tẽplũ, uox in maritos nouos, nouasque nuptas, uox in oẽm hũc populũ. Septima uox erat magis cõtinua, uæ uæ Hierosolymis. Quocunque spũ ille attonitus, uoces illas declamauerit, nos & illarum & istarum septenario nũero uocũ designatã intelligimus, illic primũ Iudæo, hic Iudæo pariter & Græco, malorum siue miseriarum uniuersitatẽ quæ tunc uniuerso orbi superueniẽt. Nõ quidẽ equis & quadrigis, cæterisque rebus bellicis, q hic declamãtur ad iudicandũ hũc mundũ, deus utetur, sed sicut iustũ ẽ ut per quas res peccauit hic mundus superbus ac sanguineus, earundẽ rerum nominibus terrores illi prædicentur, cũ quibus est iudicãdus. Iuxta hũc sensum, & illud dictũ accipimus. Oẽs enim qui acceperint gladiũ, gladio peribũt. Similiter nanque dici cõuenit. Oẽs, qui abutẽtes potẽtia flagellauerint, & imperiũ rotæ, & equũ frementẽ, & quadrigã feruentẽ, & equitem ascendentẽ, & micantẽ gladiũ, & fulgurantẽ hastam agitauerint, siue uibrauerint, maxime super eos qui dñi dei sunt, & flagello inundante, & rota impetente, & equo fremẽte, & quadriga feruente, & equite ascendente, & gladio micẽte, & hasta fulgurante peribunt, & ipsi interfecti, & graui ruina pressi iacebunt, nec erit finis cadauerum, qa in sempiternũ cadauera erũt, quia morte sempiterna mortui, uera uita, quæ deus est sine fine carebũt. Sequitur ¶ Et corruẽt in corporibus suis, propter multitudinẽ fornicationũ meretricis speciose, & grate, & hñtis maleficia, quæ vẽdidit gẽtes in fornicationibus suis, & familias in maleficijs suis. ¶ Corruẽt (inqt) in corporibus suis. s. in ira tremẽdi iudicis, ad cuius aduentũ oẽs hoĩes resurgere habent cũ corporibus suis, & in infernũ corruere, oẽs impij cum ipsis, in quibus peccauerunt, corporibus suis. Quã ob causam? Propter multitudinẽ (inqt) fornicationũ meretricis speciosæ, & grate, & habentis maleficia. Quæ est illa meretrix? Cupiditas. Quæ enim alia meretrix dici pt, uel cogitari, cũ qua mũdus iste à creatore suo recedẽs fornicatus sit? Ipsa est, q̃ adornata multis, & pulchris creaturarum instrumẽtis, mundũ infelicẽ per concupiscentiã carnis, & concupiscentiã oculorum multipliciter decepit, ita ut seruire faceret eũ creaturæ potius q̃ creatori. Speciosa nanque uidetur, & grata est oculis eorum corruptis, & animis ambitiosis, q attendere nolunt uel perpẽdere, quãto speciosior esse possit deus, oĩm creator & dñs. Habet & maleficia meretrix ista. s. immixta suæ uoluptati malignorũ spirituũ insidias, uerbi gratia, dũ auro uel argento, q̃ pulchra sunt, ita sese adhibent spiritus

Quantus terror in nouissimo iudicio.

Matt 13

Voces septem in parte uictrici.

Meretrix cupiditas.

maligni, ut delitescentes in simulachris, dando respõsa, mundũ opiniõe repleuerint, q̃d opera manuũ hoim. s. aurea uel argentea simulachra, dij sunt. Ita uendidit ista meretrix gẽtes in fornicatiõibus suis, & familias in maleficijs suis: quia uez per ebrietatẽ cupiditatis accidit, q̃d animæ hoim, auri & argẽti pulchritudine intimi delectatæ sunt, ut se ꝓstituerẽt simulachris. Non tñ gentes, ue℞ & familias uẽdidit, in eiusmodi fornicatiõibus uel maleficijs suis. i. nõ tm̃ illos q ignorabãt deũ, neq̧ ꝑ scripturã aliquã nomẽ eius audierãt, ue℞ etiã eos, qui legẽ acceperãt, unde & deo creatori quodammõ familiares erãt, sæpissime secũ fecit fornicari, sicut passim ferè oẽs testant libri diuini. ⌊ Ecce ego ad te dicit dñs exercituũ, ⁊ reuelabo pudẽda tua in faciẽ tuã, ⁊ ostendã gẽtibus nuditatẽ tuã, ⁊ regnis ignominiã tuã, ⁊ ꝓijciã sup te abominatiões tuas, ⁊ cõtumelijs te afficiã, ⁊ ponã te in exemplũ, ⁊ erit omnis qui viderit te, resiliet a te, ⁊ dicet: Uastata est Niniue. ⌋ Supra dixerat: Ecce ego ad te, dicit dñs exercituũ, & succendã usq̧ ad fumũ quadrigas tuas, & nũc dicit domin⁹ Ecce ego ad te, & reuelabo pudẽda tua in faciẽ tuã. Illic sup̃biã, hic mũdi hui⁹ arguit luxuriã, quæ duo mala sunt p̃cipua in puersione totius hoĩs, qa uez superbia spm̃ erigit, luxuria carnẽ corrũpit. Reuelabo (inquit) pudenda tua in faciẽ tuã. Hoc ipm̃ in Psalmo sic dicit:
Psal. 49 Arguã te, & statuã contra faciẽ tuã. Nũc eñi ꝑ mentis superbiã uidere dedignaris uel scire, qualẽ uel quantã habeas turpitudinis maculã, nec pudet te, quod insatiabilẽ luxuriã & libidinẽ sequaris passiuã & si uides, nõ tibi est pudori, imò lætaris, cũ malefeceris, & exultas in
Prou. 2 rebus pessimis, & peccatũ tuũ sicut Sodoma p̃dicas, nec abscondis. Tũ nimi℞ qñ tibi p̃ ma
Esai. 3 gnitudine tribulatiõis & angustię sic superbire, sic lætari, & sic exultare nõ uacabit, nuda turpitudinis conscia, melius parebit in facie tua, in oculis tuis, iugi memoria, quasi libro semp aperto, ut sp legere cogaris, quæcũq̧ fecisti, dixisti, aut mẽte tractasti. Nec soli tibi o q̃cunq̧ anima hõis opantis malũ Iudæi siue Græci: nõ (inq̃) soli tibi reuelabo pudẽda tua, mõ quo iã dixi: sed & ostẽdã gẽtibus nuditatẽ tuã, & regnis ignominiã tuã. Quib⁹ gẽtibus & regnis uel ad qd ostendã illis nuditatẽ & ignominiã tuã? Nimi℞ oibus gentibus, quascũq̧ feci, de
Psal. 85 qbus Psalmista: Venient (inqt) & adorabũt corã te, & glorificabũt nomẽ tuũ, ad hoc ostendã, ut uidẽtes dãnationis tuæ causam, sciãt etiã laudẽ iudicij, uel iudicãtis iustitiã, & scientes dicant: Magna & mirabilia opa tua dñe deus oipotens, iustæ & uerę uiæ tuæ, rex seculo℞: Quis nõ timebit te dñe, & magnificabit nomẽ tuũ? Quia tu solus pius, quoniã oẽs gentes uenient & adorabunt in conspectu tuo, quoniã iudicia tua manifesta sunt. Itẽ: Salus & gloria & uirtus deo nr̃o: quia uera & iusta iudicia eius sunt, quia iudicauit de meretrice magna, quæ corrupit terrã in ꝓstitutiõe magna. Vt hoc dicãt, uel dicere sciãt, ostendã illis nuditatẽ tuã & ꝓijciã sup te abominatiões tuas, & cõtumelijs, subauditur tuis, te afficiã, & ponã te in exemplũ, ut uez de te capiãt diuinæ laudis materiã siue documentũ, semp̃q̧ iustæ seueritatis uel sæuere iustitiæ dei in te sciãt experimentũ. Q̃uo aũt omnis q uiderit te, resiliet á te, & resiliendo dicet: uastata es Niniue? Videlicet eo modo, ut magnũ chaos firmatũ sit inter te, & oẽm qui nõ tenebitur tecũ in tua pditione, & multũ lætus erit, q̃d poterit resilire à te, nec saltẽ ad horã cupiet trãsire ad te pro ulla cõsolatione. Nã cũ dixerit: Vastata est Niniue, nihil addet amplius loq, aut adiũgere se tibi aliquo uerbo uel gestu cõsolantis. Sequitur enim:
Duplex motio capitis. ⌊ Quis cõmouebit sup te caput? Unde quærã cõsolatorẽ tibi ⌋ Cõmotio capitis ali-
Psal. 108 qñ ꝓ insultatiõe, aliqñ ꝓ cõsolatiõe solet intelligi. Pro insultatiõe ut illic: Opprobriũ fact⁹
Psal. 21 inimicis meis, uiderũt me, & mouerũt capita sua. Itẽ: Deriserũt me, locuti sunt labijs, & mo
Iob. 42 uerũt caput. Hæc nãq̧ p̃dicta de eo sunt, quod crucifixo dño p̃tereũtes blasphemabãt eũ, mouẽtes capita sua. Pro cõsolatione uero, ut in Iob: Venerũt aũt ad eũ oẽs fratres sui, & uniuersæ sorores suæ, & cũcti q nouerũt eũ prius, & comederũt cũ eo, & mouerũt super eũ caput, & cõsolati sunt eũ. Circũstantia discernũt cõmotionẽ capitis, utrũ cõsolantiũ, an deridẽtiũ sit. Cũ dixisset hic: quis cõmouebit super te caput suũ? statim subiũxit. Vñ quærã cõsolatorẽ tibi? Ergo qs cõmouebit super te caput, idẽ est, ac si dicat: Quis tibi cõpatietur, qs te cõ
Luc. 16 solabitur, & subaudiendũ est nullus. Item cũ dicit: Vnde quærã consolatorẽ tibi? oportune ad memoriã redit illud, quod Abrahã respondit ardenti diuiti. Nã quod uni dixit omnib⁹ dictum debet intelligi. Vnde tibi aditum quæram, ut Lazarum mittã, qui refrigeret linguã tuam? in omnibus inter nos & uos chaos magnũ firmatũ est, ut qui uolunt hinc transire ad

uos non

uos non possint, neq; inde huc transmeare. Ergo non est unde quæram consolatorem tibi, tempus tuæ consolationis omne præterijt. Recepisti bona, recepisti consolationem in uita tua. Sequitur. ¶ Nunquid melior es ab Alexandria populorum, qui habitat in fluminibus, aqua in circuitu eius, cuius diuitie mare, aque muri eius, Aethiopia fortitudo eius, & Aegyptus Africa & Lybies fortitudo eius, auxilio tibi fuerunt. Sed & ipsa transmigratione ducetur in captiuitatem. Paruuli eius elisi sunt in capite omnium viarum, & super inclytos eius mittet sortem, & omnes optimates eius affligentur compedibus.] Quo tempore hec prophetia scripta est, quæ nunc uocatur Alexandria dicebatur No, & longe post tempore ab Alexandro magno Macedone nomen accepit semperq; sub nomine primo. i. No Aegypti metropolis fuit, & habundantissima populis. Deniq; & hi qui res gestas Alexandriæ memoriæ tradiderunt principem eam fuisse autumant. Dicitur itaq; ad Niniue, nunquid populosior es, aut potentior Alexandria? Et describitur situs Alexandriæ quod super Nilum & mare posita: hinc inde aquis & fluminibus ambiatur. Quod autem Aethiopia, Aegyptus & Africa in præsidio eius sint, ipse situs prouinciarum & urbis ostendit. Hæc quoq; (inquit) propheta capietur à rege Babylonis, & in captiuitatem ducetur. Paruuli eius allidentur in capite omnium uiarum, & inclyti eius siue nobiles compedibus diuidentur sorte uictorum. Nunquid tu melior es illa? Non & tu ergo inebriaberis, & eris despecta, & tu quæres auxilium ab inimico, subauditur, æque ut illa iusto iudicio. ¶ Iuxta hanc similitudinem Niniuæ atq; Alexandriæ collationem siue comparationem fieri suggerit, propheticus spiritus, eorum quæ manifeste deo contrarij sunt quales illo tempore Assyrij fuerunt, & eorum qui cum negotijs seculi sunt implicati, quales maxime Alexandrini fuerunt non tamen professionis uoce blasphemant deum, imò & profitentur se nosse deum. Et congrue per Alexandriam populi possunt intelligi, qui nec tam impij sunt, ut possint ab ecclesia iudicari, tanquam apud deum iam condemnati, nec ita religioni quam profitentur intenti, ut Iuda siue Hierusalem mereantur nuncupari. Igitur si conqueratur in extremo iudicio Niniuæ. i. mundus damnatus super sententiam suæ damnationis, nunquid ait, tu melior es ab Alexandria populorum. Et fit sensus. Nunquid tu impiorum uniuersitas iuste euaderis impunita, cum etiam multitudo quæ nihil egit tecum contra deum, multitudo seculariter quidem uiuentium, uerumtamen ueritatem dei per uim non impugnantium, dignum pro meritis portauerit aut portet iudicium, pro eo quod fluctuosis seculi negotijs nimis intendit, secundum similitudinem Alexandriæ, quæ tam negotiosa quam populosa est, habitans in fluminibus, aquas habens in circuitu, quæ sunt pro muris ad munimentum eius, unde & ab Aethiopia & ab Aegypto atq; ab Africa, multæ diuitiæ commodius ad eam conuehuntur, ita ut mare dici possint diuitiæ eius. Huiusmodi intra terminos eius, quæ dicitur Hierusalem, quæ plurimi continent, & quis ibi sint uel fuerint pro suis quisq; meritis, aliqui temporaliter, aliqui etiam æternaliter puniuntur secundum similitudinem Alexandriæ populorum, quorum paruulos in capite omnium uiarum elisos, & inclytos siue optimates ait compedibus esse afflictos. Hinc illud est, & ad hunc sensum pertinet, quod Petrus Apostolus cum dixisset. Quoniam tempus est ut incipiat iudicium de domo dei, continuo subiunxit: Si autem primum à nobis, quis finis illorum, qui non credunt dei euangelio? Cum illo pariter dicamus, secundum præsentem huius prophetiæ locum. Si iudicio dei persæpe uiolentia persecutionis super domum domini incubuit, pro eo quod cum deberent spiritualibus esse intenti, magis carnalia sunt secuti, & seculares effecti, & propter nomen fidei, per omnia ferè similes Alexandrinis quæstuosis, quis eorum finis, qui omnino non credunt & tam uerbo quam opere contradicunt euangelio dei, per omnia similes Assyrijs superbis & impijs? Et quoniam iam supra meminimus diuitis purpurati, & Lazari mendici, qui duo pro exemplo omni humano generi sunt appositi. Si Lazarus ex nomine deo notus, impunitus non est dimissus: sed recepit mala in uita sua, quis finis tuus debet esse o diues, qui & deo per nomen ignotus es, & recepisti bona in uita tua? Nunquid tu Lazaro melior, aut iustior es, ut Lazarus nunc una, & simplici consolatione consoletur, quia dum uiueret, non habuit consolationem uitæ illius, tu duplici consolatione consolatus sis. i. ut & tu purpura indutus & bysso epulatus fueris quotidie splendide & nunc de intincto in aqua digito Lazari capias refrigerium linguæ tuæ? Non sic se habet ordo uel ratio iustitiæ iudicij dei. ¶ Ergo & tu inebriaberis.] O Niniue, cuius exemplum est diues ille & inebriaberis (inquit) absinthio & felle. ¶ Et eris despecta, & tu queres auxilium ab inimico.] Verum sicut quæsiuit ille auxilium à Lazaro, quem sibi fecerat inimicum. Lazarus primum quæsierat auxilium ab inimico, iacendo ad ianuam diuitis & cupiendo saturari de micis, quæ cadebant de mensa diuitis, utiq; inimici, quia ul micas nolebat largiri, uersa uice postmodum diues auxilium quæsiuit à Lazaro,

Alexandria Aegypti, olim No.

Lazaro, iuste non amico, & non obtinuit. Iuxta hoc exemplū o Niniue, o mundus, qui totus es deditus auaritiæ atq; superbiæ, cū multi qui portādi sunt in sinū Abrahę, persæpe quęrunt, & quæsierūt auxiliū abs te in aliqua necessitate, & nō solū nō obtinuerūt auxiliū, uerū etiā inuenerūt apud te suppliciū. Et plane cōstat: quia quæsierūt auxiliū ab inimico. i. à te q̄ odisti eos, & aduersaris deo. Reddet tibi uicissitudo, ut & tu quęras auxiliū ab inimico. i. ab omni quē inimicū tibi fecisti iniuste persequēdo, & nō obtinebis: sed dicetur tibi: Recordare qa recepisti bona in uita tua, & iste uel ille sil̄r mala. Nūc ergo hic cōsolat̄ tu uero cruciaris. L Oēs munitiōes tuę, sicut fic⁹ cū grossis suis, si cōcussę fuerit, cadēt in os comedētis. ⌋ Si ad illā quā subuertit Nabuchodonosor Niniuē respicias, locutio est hyperbolica. Neq; em̄ munitiōes, aut muri siue turres, uel oppida Niniuæ, tā facile cesserūt Babylonijs, ut in casu suo ficis possint cōparari primitiuis, q̄ si cōcussæ fuerūt leui tactu, in os cadē t deuorātis. Porro de toto mūdo isto, sicut dicit̄, uel sicut lr̄a sonat, ita fiet. Facillime & sicut eiusmodi fici fructus leui motu decutitur, & nō in terrā, ne saltē paru⁹ labor sit comedētib⁹: sed statim in os cadit deuorātis sic in die iudicij: qn̄ manifeste ueniet de⁹ nr̄ & nō silebit: qn̄ ignis in cōspectu ei⁹ exardescit: & in circuitu ei⁹ tēpestas ualida, magno terræ motu cadēt munitiones toti⁹ orbis quātæcūq; uel qualescūq;, tā sp̄uales q̄ materiales. p̄nt intelligi, & illę quarū primus structor fuit Cain, & illæ quas cōtra ueritatē extruxit, oēs sp̄us erroris, cadent in os deuorātis inferni, glutiētis abyssi, gehēnalis incēdij. Seqtur. L Ecce populus tu⁹, mulieres in medio tui. ⌋ Et hoc ut ipsa sonat litera, ueraciter de Assyrijs sentiendū est. Cū em̄ prius fuerint uiri fortes atq; terribiles, postremo facti sunt quasi mulieres, maximeq; Assyriorū reges, q̄s maxime uiros eē oportuisset. Postremus apud eos, ut refert Pōpeius Trogus regnauit Sardanapal⁹ uir muliere corruptior. Ad hūc uidēdū, qd̄ dū nemini an̄ eū p̄missum fuerat, p̄fectus ipsius, Medis p̄positus, noīe Arbact⁹, cū admitti magna ambitiōe ægre obtinuisset, inuenit eū inter scortorū greges purpurā colonentē, & cū muliebri habitu, cū malitia corporis, & oculorū lasciuia, oēs fœminas an̄ iret, p̄sa inter uirgines partientē. Hæc prima tūc t̄pis destructiōis impio Assyriorū cā fuit. Ecce ergo (inqt) pp̄lus tuus mulieres in medio tui. Statimq; subiūgit: L Inimicis tuis ad aptiōnē pādētur portę tuę deuorabit ignis uectes tuos. ⌋ De mūdo hoc p̄brose cōstat edici, ex opposito illius laudatiōis, q̄ supi⁹ ascēsoris cœli uiros collaudauit. Clypeus (inqt) fortiū eius ignitus, uiri exercit⁹ ei⁹ in coccineis igneæ habenæ currus eius. Isti uiri sunt, & istis ad apertionē pandētur portę huius Niniuę, dn̄o cū senioribus pp̄li sui ad iudiciū ueniēte, & pp̄l's eius, mulieres in medio ei⁹ capiētur, & in æternā captiuitatē deuoluētur. Tūc deuorabit ignis uectes tuos, o Niniue, qa iudicabit seculū p igne, & nō poterit resistere. Seqtur: L Aquā p̄pter obsidiōnē hauri tibi, extrue munitiōes intra lutū, & calca subigēs, tene laterē, ibi comedet te ignis, peribis gladio, deuorabit te bruchus. Cōgregare ut bruchus: multiplicare ut locusta. Plures fecisti negotiatiōes tuas quā stellę sunt cœli. ⌋ Ad illā Niniuē iuxta lr̄am, sic itelligēdū ē. Propè ē obsidio, Hauri igit̄ aquā, & cura ne pot⁹ desit obsessæ. Muni turres, laterē cōfice, ut īterrupta murorū struas. Et cū hęc oīa feceris, ut à brucho hum⁹, ita gladio deuoraberis. Sed cū m'ltiplicata fueris ut bruch⁹, & ut locusta ī unū parit̄ cōgregata, & cōgregaueris sicut astra cęli diuitias tuas, sicut locustæ & bruchus & parua genimina locustarū, q̄ uocātur atelebus sole incalescēte auolāt, nec reperiūtur, sic tu disp̄geris & fugies. Natura em̄ hęc locustarū ē, ut in frigore torpētes, p calore uolitēt. Porrò atelеb⁹ p̄ua locusta ē, inter locustā & bruchū, & modicis pēnis reptās potius q̄ uolās, sempq; subsiliēs, & ob quā cām, ubicūq; orta fuerint, usq; ad puluerē cūcta cōsumit, qa donec crescāt pēnę, abire nō p̄t. Hęc hacten⁹. Ego aūt p̄ns capitulū mēte p̄tractās & int⁹ p̄spiciēs primū fateor, uim dictorū expauesco, sensumq; parū p occurrētē p̄ pōdere ipius ferre uix ualeo, ac deinde beatos illos eē dico, q nō gn̄auerūt, memor pariter ipsi⁹ dn̄i dicētis, qm̄ ecce uenient dies, in qbus dicēt, beatæ steriles & uētres q nō genuerūt, & ubera q̄ nō lactauerit. Tāta est insania mūdi q̄ p̄nti loco arguitur tāta grauitas eius q arguit sctūs sp̄us, ut diu sermo cūctetur, nesciēs q̄ erūpet admiratiōe p̄ metus. Totū ergo capitulū nūc rursus recitare libet. Aquā (inqt) p̄pter obsidiōnē hauri tibi extrue munitiōes: itra in lutū, & calca subigēs tene laterē, ibi comedet te ignis pibis gladio deuorabit te bruch⁹. Cōgregare ut bruch⁹ multiplicare ut locusta. Plures fecisti negotiōes tuas q̄ stellæ

Psal. 49

Gen. 4

Verba Iustini lib. 1. ex Trogo.

Atelebus parua locusta.

Luc. 23

stellæ sint cœli. Vnde sermonis erit initiũ? qua ex parte quæremus explanationis aditum? Libet primũ ingredi ab hac parte qua dicit: plures fecisti negotiationes tuas, q̃ stellæ sint cœli. Nam post partis huius ingressum, melius cætera patebũt. Quid ergo est: plures fecisti negotiatiões tuas ò Niniue, ò mũdus (cuius quasi caput tũc erat Niniue) q̃ stellę cęli: nisi plures fecisti generatiões tuas, q̃ destinati unq̃ fuerint, q̃ uocarẽtur sancti, scd̃m propositũ dei, qui oẽs stellæ sunt cœli. Vere plures fecisti negotiatiões tuas, negatiões carnis, negotiãdo negotiatiõe infelici, unde cõgregareris ut bruchus, multiplicareris ut locusta, cuius uel bruchi siue locustæ exiguitas non minimũ à stellarũ cœli dignitate distat. Numerꝰ & ordo tñ modo stellarũ cœli sunt in proposito creatoris, benedicẽtis primis masculo & fœminæ, atq; dicẽtis: crescite & multiplicamini & replete terrã, & subijcite eã. Cõgregatio siue multiplicatio, qua cõgregaris ut bruchus, multiplicaris ut locusta nõ de gratia est illius benedictionis: sed de ira & infelicitate peccati, de ira eiusdẽ creatoris dicẽtis ad mulierẽ post effectum peccati, p reatu pręuaricatiõis. Multiplicabo ærũnas tuas, & cõceptus tuos. Et qd est multiplicabo, nisi permittã multiplicari, iusto iudicio? Tu eñ ò Niniue, nõ mihi generare desiderãs: tu (inquã) mũdus nõ mihi filios facere cupiẽs, nõ mihi de carne tua stellas cœli fabricare intendens: sed tuis uoluptatibus incũbens, & tñ in terra multiplicari ambiens, intras & pertinaciter atq; intẽperanter intrabis in lutũ, calcas atq; calcabis subigẽs & tenebis laterẽ. Fac quod facis, intra in lutũ & calca subigens, tene laterẽ. Dũ te impendis ad coitũ, ueraciter intras in lutũ, dũ cito turbine libidinis desuper ageris, tuimet impotẽs: nimirũ calcas subigens, dũ cõplexu stringis & stringeris, sine dubio tenes laterẽ. Hæc est pars tua, pars sordida, magna infelicitas. Cui seruis hoc agẽs? Cui generas, ita faciẽs? Ibi comedet te ignis peribis gladio, deuorabit te bruchus. Comedet te ignis, qui nõ extinguetur, & peribis gladio, q̃ iã dudũ percussus est diabolus, deuorabit te bruchus. i. uermis q non moritur. Bruchus nanq; uermis est, uolatilis quidẽ interdũ, sed suo pondere prægrauatus, quia pennulis non satis iuuatur, detrahitur, & lasso in terra cadit uolatu. ¶ Sunt igitur istæ eiusmodi sententiæ: intra in lutũ & calca subigens, tene laterẽ, quales grãmatici siue rethores, concessas appellant, pulchro locutionis modo ita se habentes, ut & in compulsione prohibent, & in prohibitione cõpellant. Quæ tñ ne non intellectę persuasiõesesse uideantur, permixta sunt aliqua uerba quæ manifestæ repugnãt, ne quod dicitur audientes imperari uel persuaderi putent. Ita hic esse manifestũ est. Nam cũ dixisset: intra in lutũ, & calca subigens, tene laterẽ, continuo subiunxit. Ibi comedet te ignis, peribis gladio, deuorabit te bruchus. Vbi dixit cõgregare, mox apposuit ut bruchus, ubi dixit multiplicare, statim addidit, ut locusta. Continuo scientiã uere grandinosam inuexit, habentẽ plurimũ uitupationis: plures (inqẽs) fecisti negotiatiões tuas, q̃ stellę sunt cęli. Nõne hmõi in tali re cõcessio, magna de supernis est irrisio. Est eñ in cœlis nonnulla irrisio, dicente Psalmista: Qui habitat in cœlis irridebit eos. Et qs unq̃ sensatus rẽ uidit uel audiuit, quæ superna sit irrisione dignior, quã fuit uel est mũdi huius studiũ in generando, uel unũ pro exemplo siue experimento istud accipe. Gentes insanæ, & ipsi q sibi sapiẽtes uidebãtur Romani, proletarios decreuerũt in urbibus esse, proletarios ab eo dictos, ꝙ nullã habentes occupationẽ, tñmodo sufficiẽdæ proli uacarẽt. Infelices ac miseri, ad qd sufficiẽdę proli. Nimirũ ad occidẽdũ, ut nõ deesset diabolo, vñ quotidianũ fere posset habere sanguinis hũani ludibriũ, quotidianũ spectaculũ, qñ educebãtur dietim morituræ legiões in præliũ, ubi uelut arida stipula cedebãtur, ne dicã milia hoĩm, potius meriades legionũ. Quis nõ audiuit, imo qs audire suffecit, cui legere uel audire uacauit à cõstitutiõe mũdi cõtinuas mortes hoĩm, ferro, fame, atq; pestilẽtia peuntiũ? Taceo de mortis cõditiõe cõmuni quã iustitia, imò misericordia cœlestis omni generi humano indixit, dicẽdo: quia puluis es & in puluerẽ reuerteris, ne uel in anima mortuus, uita carnis homo in æternũ uiueret, rapiendus ad iudiciũ, non interueniẽte morte, ut dęmones, qbus non moriẽtibꝰ iudiciũ æternæ mortis repositũ est. Inde nũc sermo ẽ, q̃d hoĩes mortẽ naturalẽ non expectãtes, toties tã multis in pl̃ijs, tãtis milibꝰ sese collegerũt atq; cõuenerũt, ruẽtes in ferrũ ut cẽtenaria miliũ moriẽtiũ, mirer si qs ex histori͂js nũerare uelit satis admirari possit. Ad hoc negociũ inter cæteras insanias, pletarios quoq; (ut iã dictũ est) sibi in urbibꝰ collocauerũt, ne deessent alij q occisis alijs, substituerẽt ad occidẽdũ. Nõne igit̃ uel p hac stultitia dignũ se fecit mũdus

Quid plures negotiationes q̃ sint stellę cęli, numerus reproborum.

Sententiæ concessiuæ.

Supna irrisio contra generationes mundi.

mundus, ut ille qui habitat in cœlis irrideret eum, dicens: intra in lutum, & calca subigens, tene laterē & cætera, usq; ad id, plures fecisti negotiationes tuas q̄ stellę sunt cœli. i. sicut iā diximus, plures mortui & inferno generasti, q̄ sint uel esse debeant om. es electi, propterq̄s ut nascerentur, deus masculū & fœminā fecit & benedixit eis? ¶ At uero ipsæ stellæ cęli. i. electi dei, filij benedictionis sub hac irrisione plorant, & semetipsos deflent, recolentes illud lutum suæ originis initium, de quo hic dictum intelligimus: intra in lutum, & semetipsos cō fitentur lutum esse, & plorantes dicunt: Et nunc dn̄e pater noster tu es, nos uero lutū & fictor noster, & opera manuum tuarū omnes nos. Item & quilibet eorū dicit: Memento quæso quod sicut lutū feceris me, & in puluerem reduces me. Nōne sicut lac mulsisti me? Hæc dicendo utiq; præoccupant, siue præueniunt faciem eius in confessione. Nam quasi oblit⁹ deus sit, de q̄ fragili, q̄ uili illos materia fecerit, de quibus cœlestem fortitudinē exigit ut fortes sint, & in cœlum fortiter ascendere uelint, & stationes habere, quarū similitudinem quādam præferunt uisibiles stellæ cœli, de quibus mentionem præsenti loco fecit, dicendo mūdo huic: Plures fecisti negotiationes tuas q̄ stellæ sunt cęli: reducunt illi, uidelicet creatori, siue plasmatori ad memoriā, unde eos fecerit, siue plasmauerit. Nunquid ergo his qui eiusmodi sunt, dicere nouit deus tale quiddā: intra in lutū, & nō potius operi manuū suarū porrigere dexterā, ut non intrent in lutum? Sed & si intrat ordinato introitu. i. secundū legem, quam ipse posuit, qui masculum & fœminam creauit, & benedixit: non pertinet ad eū irrisio hæc eius, qui habitat in cœlis? Quare? Videlicet quia causam nō habent eandem, quam hic præmisit scriptura, dicens: propter obsidionem. Quę nam causa est, quæ significatur dicendo: propter obsidionem, nisi illa propter quam reprobantur á deo filij huius seculi, quia uolunt habere hic manentē ciuitatem? Propter istam causam, quasi necessario, quasi rationabiliter ruebant gentes in libidinem, & uterq; sexus quasi aquam fundebat, atq; hauriebat immoderatam carnis uoluptatem. ¶ Vnde notandū, q̄ proprijs partibus cuiq; exprobrat sexui. Fœmineo uidelicet, dum dicitur: aquam hauri tibi, uirili, dum dicitur: intra in lutum. Nam quod aquam haurire, hoc sit mulieri, intemperanter uirum subire, de illa sapientis sententia constat, qua dicit: Sicut uiator sitiens ad fontē os suum aperuit, & ab omni aqua proxima bibet. Itaq; hoc modo extruere munitiones, scilicet muliere hauriente aquam, uiro intrante in lutum, hoc est, propter causam supra memoratam, certatim morituras supplere legiones. Taceo de illa parte extrema turpitudinis quam Apostolus merito horrescens terribiliter percutit, quia fœminæ eorū immutauerunt naturalem usum, in eum usum qui est cōtra naturam, similiter & masculi, relicto naturali usu fœminæ, exarserūt in desiderijs suis, in uicem masculi in masculos turpitudinem operantes. Sufficit ad præsentis scripturæ intētionem, exprobrare illud quod aliquam habere uidebatur rationem, scilicet quod multos facerent filios propter obsidionem, propter uendicandam terræ habitationē, siue quàmlibet ciuitatem. Non, inquam, pertinet ad eos irrisio hæc, dicentis: intra in lutū, & cætera, neq; ibi, siue propter illud comedet eos ignis, aut peribunt gladio, aut deuorabit eos bruchus, uerum tamen hoc tempore beatiores sunt, qui permanent secundum Apostoli consilium, ut uidelicet qui solutus est ab uxore, nolit quærere uxorem, & qui habent uxores, tanq̄ nō habentes sint: illud quoq; inter cęteras tribulationes carnis reputantes, neforte quod generant, ueniat ad numerū stellarū cœli, quoniā hic ita dictū est: Plures fecisti negotiatiōes tuas, q̄ stellæ sunt cœli. Deniq; & patribus & patriarchis, quorū primo Abrahæ dixerat deus: Suspice cœlum, & numera stellas, si potes. Ac deinceps: Sic (inquit) erit semen tuū. Ipsis (inquam) patribus contigit plures facere negotiationes, q̄ stellæ sunt cęli. i. ut nō omnes, quos ipsi generauerūt, pertinerent ad numerū stellarū eiusmodi. Nonne frater Esau erat Iacob (ait dn̄s) & dilexi Iacob, Esau autem odio habui? Sequitur: Bruchus expansus est, & auolauit. Custodes tui quasi locuste, & paruuli tui quasi locuste locustarum, que considunt in sepibus in die frigoris. Sol ortus est, & auolauerunt, & non est cognitus locus eorum, ubi fuerint. Quia dixerat: congregare ut bruchus, multiplicare ut locusta, immoderatam atq; superfluam uolens intelligi generationum atq; conceptuum infelicium abundātiam, quæ ueluti pennati uermiculi de carne huius mundi quotidie nascēdo scaturiunt, permanēs in metaphora, grandi uanitatis eorū ridiculū pādit, sic incipiens: bruchus expāsus ē, & auola-

Stellæ cęli, filij benedictionis

Esa. 64.

Iob. 10.

Eccl. 26

Rom. 1.

Consilium Apostoli.
1. Corin. 7

Gene. 15

Mala. 1.

& auolauit. Quāti enim æstimat exultationē, siue dilatationē filiorū huius seculi, cōparando illos brucho expanso, & auolanti? Collaudatio in omnibus sancto spiritui, qa cōgruā illis similitudinē inuenit. Exempli gratia: Alexander magn⁹, cuius regnū apud prophetā Iohel per bruchū intelligimus, qn fere usq; ad fines terræ sese magnificauit, natus (ut fertur) deinde cestu, ex Olympiade uxore Philippi Macedonis, nōne bruchus uermis expansus fuit? At ille expansus auolauit. i. uelociter decessit, scilicet ætatis suę anno tricesimo primo regni aūt duodecimo. Quid si quis alius aliquot mensibus uel annis sese expādendo diutius durauit? Num diuturna expansio cuiusquā debet æstimari, quantorūlibet annorū fuerit? Nimirum qui pluribus annis uiuēs in hoc seculo sese dilatauit, breui expansione sese expandit, & cito decessit. Illū decessisse, bruchū auolasse est, & pulchre, nō dictū est: expāsus est, & uolauit, sed expansus est, & auolauit: i. non rediturus decessit. ¶ Quàm leue est huius uitæ momentū. qd adhuc ipse, qui habitat in cœlis, irridens. Custodes (inqt) tui quasi locustę, & paruuli tui qsi locustæ locustarū (Quinā sunt tui ò Niniue custodes, nisi seculi principes, nō in deo sed in seculo potētes? Isti igitur uidētur esse gigātes, sed ecce quasi locustæ sunt. Subsiliāt in curribus, uolitēt in equis, & in tibiis suis glorient iuuēculi: nā interim spectās eos desup sapiētia, ridet, & dicit: Florebit amygdalus impinguabit locusta. Quidnā est impinguabitur locusta, nisi intumescēt, & tumore suo grauabūtur, si ad citā senectā puenerint, quę nūc saliūt crura iuuenilia? Infelix floritio, misera impinguatio, cū præ ariditate senectutis canicies florescit, & ecōtra præ humore inutili, crus aut tibia pinguescit. ¶ Qui porro sunt paruuli, de qbus dicit: Et paruuli tui sicut locustæ locustarū, nisi uulgus exile, siue populares, aut plebeii, qrū æstimatiōe dū adulantur potētioribus, ipsi potētes qsi gigātes sunt? Utiq; quātūlibet adulādo nō efficiūt, ut ipsi potētes quasi elephāti, & q sub eis quasi boues sint, aut qsi bubuli, sed quasi locustę locustarū. i. minimi, portātes imperia paruorū. Quàm uero decēter subiungit: Quæ considūt in sepibus in die frigoris, sol ortus est, & auolauerūt, & non est cognitus locus earū, ubi fuerint. Videlicet secundū naturā locustarū, quæ eiusmodi est ut in frigore torpentes, per calorē uolitent. Quid per diem frigoris, nisi tēpus intelligimus aduersitatis, quādo causis exigentibus iustū est gentē quālibet aut regnū tribulari? Tūc effusę multitudines exercituū tanquā locustæ in urbibus, aut circa urbes considunt, & tā in uicis, q in agris cūcta consumūt, exempli gratia: ut Assyrii tūc tēporis ascenderūt ad uniuersas ciuitates Iuda munitas, & cœperūt eas, et obsederūt Hierusalem. Dies frigoris erat, i. afflictionē propter sua merebātur peccata. Sed ortus est sol, & locustæ auolauerūt, qa propitius factus est dñs, & una nocte deleta sunt castra Assyriorum centū octoginta, quinq; milia hominū. Nōne uelociter auolauerūt locustæ eiusmodi, & nō est cognit⁹ locus earū, ubi fuerint. Sic oīs multiplicitas, siue cōgregatio, quā dixerat, cōgregare ut bruchus, multiplicare ut locusta, uelociter trāsit, & ptrāsibit, permanebūt aūt stellæ cœli fixæ in altitudine firmamēti, de qbus dixit: Plures fecisti negotiatiōes tuas, q stellę sunt cœli qa multi reprobi, pauci sunt electi. Sequitur: [Dormitauerūt pastores tui rex assur, sepelientur principes tui. Dispersus est populus tuus super mōtes, non est qui congreget, nō est obscura contritio tua, pessima est plaga tua. Oēs qui audierūt auditionē tuā compresserunt manū super te. Quia super quē non transiuit malitia tua semper?] Ecce in uerbis istis iudiciū illud audimus, de quo mūdū arguit spūs sanct⁹, quia princeps mūdi huius iudicatus est. Nā rex Assur ipse est princeps mūdi huius. Hactenus sermo erat cōtra Niniuē id est, cōtra hūc mūdū, & sub noīe Niniue arguebatur mūdus de peccato, & de iustitia, sicut in initio diximus, nūc sub noīe regis Assur, & ipse princeps mundi huius iudicatus esse ostenditur, ita ut ex hoc loco manifestū fieri possit, qd de iudicio eius recte arguat mundū spūs paracletus, qui in isto propheta loquitur, secūdū nomē ipsi⁹, quia Naū ex Hebræo cōsolator interpretat: Dormitauerūt (ait) pastores tui rex assur. Pastores regis Assur hi sunt, qui, ut supra dictū est, intrādo in lutū, calcādo & subigēdo, atq; tenēdo laterē. i. opus generatiōis nimis intēperāter exercēdo cōgregati sunt ut bruchus, multiplicati sunt ut locustæ. In q sunt uel fuerūt illi pastores regis Assur? In eo uidelicet, qd pauerūt uel pascunt oues regis Assur, oues occisionis. i. hoīm multitudinē superfluā, qui (ut canimus in psalmo) sicut oues in inferno positi sunt, mors depascet eos. O pastores infelices, q generauerūt qs pauerunt, pa

Alexander magn⁹ tāq bruch⁹

Locustæ locustarum.

Rex Assur diabolus

Pastores regis Assur.

runt pauerũt q̃s generauerũt regi Assur, de q̃bus infernus impleatur, quos depascẽdo mors saturaretur. Pastores eiusmodi dormitauerũt, ait. Quid est dormitauerũt? Mortui sunt, & inde laus deo, q̃a sic dormitãdo pascere uel generare regi Assur cessauerũt. Quid enĩ ẽ, nisi sic dormitassent, & generare desissent? Cũ adeo cõgregatus sit bruchus, & intantũ multiplicata locusta, in ista pastorum huiusmodi uita, cũ hodieq; moribꝰ dæ carnis tãta superbia, tãta sit luxuria, ut multitudines nascẽtiũ, p̃sæpe pestilẽtia, fame, bestijs & gladio, succidi oportuerit, & p̃terea quotidie passim demetat eos mors naturalis, & adhuc mũdus plenus sit q̃d putas fieri potuisset, si non dormitassent, aut dormitarẽt isti pastores. i. si nõ morerẽtur hoies ex quo facti sunt trãsgressores regi Assur obtẽperãtes. Laus igit̃ deo, q̃a dixit: Nũc ergo ne forte mittat manũ suã, & sumat etiã de ligno uitæ, & uiuat inæternũ, q̃a uidelicet, si usq; ad diem iudicij uiuerẽt hoies, ut uiuũt dęmones, & generarẽt, quod nõ faciũt dęmones q̃ male fuisset cogitet qui potest. Misericorditer deus homini mortuo morte aię, mortẽ carnis imposuit, nec utcũq; mortalẽ, sed breuissimę uitę uoluit esse hominẽ. Nã dies annoꝝ nostrũ in ipsis septuaginta anni. Si aũt in potẽtatibus. i. in ualẽtioribus, qui diutiꝰ durãt, octoginta anni, amplius eorũ labor & dolor. Non ita ante diluuiũ, sed uiuebãt, alij nongẽtenis, alij octingẽtenis, uel septingẽtenis annis. Quia uero propter illã uitæ quãtulãcũq; diuturnitatẽ tã superbi, tamq; luxuriosi fuerũt hoies, ut scriptura innuit, dicẽs: Gigãtes aut erãt super terrã in diebus illis, & uidẽtes filij dei filias hominũ, q̃d essent pulchre &c. recte & oportune pro ipsis experimẽtũ uoluit deus notũ esse, q̃d utiliter hominẽ anima mortuũ, carne uoluerit esse mortalẽ, confirmando sententiã, quã posuerat, dicẽs: ne sumat de ligno uitę, & uiuat inæternũ, confirmãdo inq̃ dicendo: Non permanebit spũs meus in hoie in æternũ. Porro hæc dormitatio, i. carnis per mortẽ dissolutio, non solis pastoribus regis Assur, uerũetiam supradictis stellis cœlũ, his qui secundũ propositũ uocati sunt sancti, communiter imposita ẽ Sed uide q̃d sequit̃: Sepelient principes tui. Vbi sepelientur, nisi in inferno? Mortuus est diues (ait dominus) & sepultus est in inferno. Et apud Ezechielem ipse loquitur: ibi Assur & omnis multitudo eius, in circuitu illiꝰ sepulchra eius, oẽs interfecti, & qui ceciderũt gladio, quorum data sunt sepulchra in nouissimis laci. Hoc plꝰ habẽt pastores uel principes tui rex Assur, q̃d oẽs quidẽ hoies, tam boni q̃ mali, dormitauerũt dormitione corporeę mortis, soli aũt mali sepelient in inferno, propter hoc, quia sunt pastores uel principes tui. Et nũquid aliq̃n inde huc reuocãdi erũt? Dispersus est (ait) pp̃lus tuus sup mõtes, nõ est q congreget. Quod dicit: dispersus est populus tuus, hoc est, q̃d supra dixerat, bruchus expãsus ẽ, & auolauit, sol ortus est, & locustæ locustarũ auolauerũt. Et q̃d dicit, non est q cõgreget, hoc est, quod dixerat, & nõ est cognitꝰ locꝰ earũ, ubi fuerint. Causa tãtæ perditionis & irreuocabilis iudicij, superbia est: iccirco cũ dixisset: Dispersus est populus tuus, addidit super mõtes. Nã p montes altitudo illa intelligẽda est, quæ eiusdẽ regi Assur apud Esaiã his uerbis exprobratur. Et erit cũ compleuerit cuncta opera sua in monte Sion, & in Hierusalẽ, uisitabo super fructũ magnifici cordis regis Assur, & sup gloriã, altitudinis oculoꝝ eiꝰ. Igit̃ sup mõtes. i. p̃pter superbiã populꝰ tuꝰ dispersus ẽ, quia pp̃lus tuus filij sunt superbiæ quoꝝ tu es rex Assur, sicut ad beatũ Iob dictũ est de te: Omne sublime uidet, & ipse ẽ rex super oẽs filios superbię. Non ita dispersus ẽ populꝰ tuus, non ita dispersi sunt pastores uel principes tui, quomõ disp̃git populus, dũ fugit, sed ita ut fugere non possint, & ut sua q̃dẽ inuicem sepulchra sulphure & igne ardẽtia uidere queãt, sed alter alteri prodesse uel adesse non ualeãt. ¶ Sane in dispersione populi huius regis Assur, latere nos non debet dispersio populi Iudaici, neq; obliuisci, aut ignorare debemꝰ, q̃d ip̃e sit populꝰ regis Assur, imò ille populus maxime ẽ populꝰ regis Assur, & interp̃tatiõe q̃q; nois huius maxĩe Iudæi denotãtur. Assyrij nãq; dirigẽtes interp̃tãtur. Et q sunt dirigẽtes, nisi hij q semetipsos dirigunt? Qui aũt hoies magis semetipsos dirigũt, q̃ Iudæi, qui suã q̃rentes statuere iustitiã, iustitiæ dei nõ sunt subiecti. Igitur inter pastores & principes tuos ò rex Assur, in medio populi tui, qui super mõtes. i. p̃pter altitudinẽ superbiæ dispersꝰ estò principes mũdi huius: Maxime isti cõsiderandi sunt quoꝝ dispersionẽ ipse cũ antiquo consilio, q̃a iãdudũ antiquus spũs eius loquebatur: Deus ostendit mihi sup inimicos meos, ne occidas eos, ne q̃n obliuiscãtur populi mei. Disperge illos in uirtute tua. Factũ ẽ secũdũ illius antiquæ ostensiõis cõsiliũ, q̃a vc3 primũ, illi pastores uel principes tui

Gene. 3
Misericos deus inferendo nobis mortẽ.

Iudæi quoq; sunt populus regis Assur.

cipes tui, quos ita denotauit, ut diceret: qa ecce cœperunt animã meã, irruerũt in me fortes, do rmitauerũt & sepulti sunt, circundati à Romanis, mortui sunt, & in inferno sepulti sunt, & q super fuit infelix populus dispersus, & in oẽs gentes ductus est captiuus, & nõ est q cõ greget, quia qui solus congregat, & cõgregata restaurat Chrũs, illis ablatus, & abijt ad gẽ tes, et stabile fecit esse, qđ sibi ostẽsum est. Nec occidas eos, disperge illos in uirtute tua .i. ne penitus, eos euellas à terra, sed ubiqꝫ terrarꝫ disperge illos in uirtute tua, in potentia tua. Cur hoc? Ne qñ obliuiscãtur populi mei. Vnde notãdũ Iudæorꝫ dispensionẽ ideo factã esse, ut nõ tm̃ in uno loco, sed in omni terra fidẽ gentiũ cõfirmarẽt, dũ eũ àparẽtibus suis crucifixũ fuisse assererẽt, & scripturas in quib⁹ nobis p̃dictus est, se habere nõ denegarent atqꝫ ita dũ uiuere p̃mitterẽtur, eorũ etiã testimonio, fides gentiũ certior haberetur. Tandem aduersum te ò rex Assur causam dicit paracletus, cur uel quo de iudicio mũdũ arguere debuerit, quia tu iudicatus es. Nõ est (ait) obscura cõtritio tua, pessima est plaga tua. Cõtritio q̃ cõtritus es illa est qua cõtriuit mulier caput tuũ, iuxta dñi iudicis edictũ, qđ eduyit sup te in initio dicẽs ad serpentẽ: Inimicitias ponã inter te & mulierẽ, & semẽ tuũ & semẽ illius Ipsa conteret caput tuũ, & tu insidiaberis calcaneo eius. Insidiaberis calcaneo beatę mulieris, beatæ Mariæ uirginis, imò & calcaneo seminis eius, qđ est Chrũs. Quod ipse nõ ignorãs dicebat: Venit eñ princpes mũdi huius, & nõ habet in me quicq̃. Propter hoc ip̃m qđ tu in illo quicq̃ nõ habuisti, & tñ ad eũ uenisti, q̃rens q̃si debitũ peccati .i. exigẽs pœnã mortis, cõtritus es calcaneo eius, uictus es fine .i. passione uel morte eius. Quis istã cõtritionẽ tuã nõ audiuit? In omnẽ terrã exiuit sonus eorꝫ, & in fines orbis trrræ uerba eorꝫ, scilicet cœlorꝫ, q istã gloriã filij dei narrauerũt uel annunciauerũt, qđ ipse moriẽdo cõtriuisset caput tuũ. Nõ igit̃ est obscura cõtritio tua, qa vcꝫ clare in omnẽ terrã est enarrata, clare in fines orbis terræ ẽ annũciata. Proinde paracletus recte arguit modũ de iudicio, qa excusare se nõ p̃t, quin audierit iudiciũ, quo iudicatus es, siue cõtritionẽ q̃ cõtritus es. Quis itidẽ nõ audiuit, qa pessima est plaga tua? Eodẽ nãqꝫ. Euãgelio quo enarrat̃ uel annũciatur, iã dicta cõtritio tua, pariter enarratur, pessima plaga tua, qua in cœlo plagatus es, ita ut caderes uidẽte dñо te ò Satan, sicut fulgur de cœlo cadentẽ. Plaga illa, plaga est gladij plaga pessima, sed nõ pessime, imò optime illata. Plaga pessima ẽ, qa insanabilis est, sed optie illata ẽ, qa tu iustissime damnatus siue p̃cussus es. Iustissime inq̃, qa tu nõ utcũqꝫ, sed superbe peccasti, homicida ab initio, q in ueritate nõ stetisti, in q̃ ueritas nõ est, q cũ loq̃ris mẽdaciũ, ex p̃prijs loq̃ris, qa mẽdax es, & pater mẽdacij. Ita maligne peccasti, & ob hoc pessimã .i. insanabilẽ excepisti plagã gladij & mirum quod cũ plaga tua tã pessima sit, tu adhuc uiuis. Nõ quidẽ uere uiuis, sed uiuere te mẽtiris, & quasi te uiuentem defendis. Hinc est illa admiratio in Apocalypsi, de bestia, quæ habet plagã gladij, & uixit, uel cuius plaga mortis sanata est, Iuxta mẽdeciũ tuũ, plaga mortis tuę sanata ẽ, & tu habẽs plagã gladij uiuis, sed iuxta ueritatẽ dei, tã pessima ẽ plaga tua, ut in æternũ insanabilis sit, & tu ita mortuus es, ut nunq̃ ullo modo ad uitã respirare possis. Super hoc iudicio mũdus arguitur, mũdus tibi cõfœderatus, teq́ꝫ in tẽplis, uel simulachris, ut deũ & quasi uiuũ ueneratus, qa post q̃ iudiciũ tuũ in euãgelio Christi reuelatũ est, iustius arguitur quisqs à te nõ est separatus. ¶ Omnes q audierunt auditionem tuã, compresserunt manum super te. Auditionem audire, plus est quã simpliciter quippiam audire, sicut aures audiendi habere pl⁹ est, quàm simpliciter aures habere. Vbi nanque huiusmodi uerba siue uocabula geminantur, duplex auditus scilicet corporis & cordis exigitur, siue intelligitur. Ergo omnes qui audierunt auditionem tuã, id est, audientes creddierũt cõtritionẽ tuã, siue pessimã plagã tuã, compresserunt (ait) manũ supra te, id est, q̃ deuotas ederũt gr̃as ei, qui cõtriuit te, qui plaga pessima plagauit. Solent eñ fideles & deuoti homines, cũ primũ audierint bonum nuntiũ, de operibus, siue beneficijs dei, citato pietatis affectu, oculos manusq́ꝫ compressas sub leuare, & cũ istis fidei signis. sedentem super thronũ domini altissimũ laudare & glorificare. Itaqꝫ hoc dicto compresserũt manũ sup te, magna significatur abũdantia gratulationis & læticiæ, iuxta considerationem iusti iudicij, iustæ uindictæ. Quia super quẽ non trãsiuit malicia tua semper? Interrogando super quem non transiuit malicia tua semper, uehementius affirmat quod super omnes transierit malicia eius semper, ex quo enim per serpentem malignus, & maliciosus mentitus est dicens, nequaq̃ morte moriemini, comedite & eritis sicut

Iudæorũ disp. sio,

Rex Assur cõtritus à muliere & semine eius.

Comprimere manus cõgratulari est deo.

 tis sicut

ō.n.5 tis ſicut dñ ſemp & inceſſanter, ex ono & per unũ in omnes homines malicia eius pertrãſijt, quemadmodũ Apoſtolus dicit: Quia per unum hominẽ in hunc mundũ peccatũ intrauit, & per peccatũ mors, & ita in omnes homines mors pertrãſijt, in quo omnes peccauerunt. Super quẽ ergo malicia eius nõ pertranſiit? Quis nõ in iniquitatib⁹ cõceptus eſt? & quem
ſal.50 nõ in peccatis cõcepit mater ſua? Igitur cauſa hæc, cauſa magna eſt, cur ſuper te manũ con preſſerint, oẽs qui audierũt auditionẽ tuã, quia te quidẽ cuius malicia ſuper oẽs per unum p tranſiuit, uuus homo, qui ſolus ſine peccato exiuit, dãnauit atq; cõtriuit, ipſos aũt de malicia liberauit atq; iuſtificauit, qui audieutes gauiſi ſunt, & gaudentes atq; credentes ſuper te manum compreſſerunt. ¶ Finis libri tertij & ultimi in Naum prophetam.

PROLOGVS RVPERTI ABBATIS IN ABACVC PROPHETAM.

Ctauũ prophetam Abacuc iãdudũ ingredi ardebat animus, dũ adhuc in pcedẽte, ſcilicet Naũ tot⁹ teneret intẽtus. Adhuc em̃ circa fines illius, uidelicet Naũ meditatione ferè cotinua uerſabat, & iã q̃ſi de pp̃inquo loco aliquo, illa huius uociferatio grãdis audiebatur. Vſq; quo dñe clamabo, & nõ exaudies, uocife
al.118 rabor ad te, uim patiens & nõ ſaluabis? Itẽ: Domine audiui au
att.13 ditionẽ tuã, & timui. Fateor quia uim clamoris huiuſcemodi, nõ ſine quodã diuino horrore audiebat auris interioris hoĩs, nã q̃ illuc ingredi capiebat, memor illius uerſiculi, lętabor ego ſup eloquia tua, ſicut q inuenit ſpolia multa. Sẽtiebã aliqd de cupiditate hoĩs negotiatoris, bonas margaritas q̃rẽtes, q tũc demũ
Cor.1 unã ſe inueniſſe p̃cioſam margaritã, nõ uane arbitrat, cũ fidẽ uel iuſtitiã, q̃ Chrũs eſt, inuenit in lege & pphetis, p q̃s ſine dubio locutus ẽ ſpũs ſc̃tũs. Nouit ipſe Chſs cordis paterni, cor dis auræi margarita p̃cioſa, q̃ſi ſcrutãdo ſcripturas, ſcrutãdo pphetas, ipſum q̃rit, iſta ſcrutãtis aĩa ſanc̃tũ inuocãs ſpm̃, q locut⁹ ẽ p prophetas, ut pulchritudinẽ talis margaritæ, iã hic p hoc ſpeculũ in iſto prophetici ſermonis ænigmate ſic pręoñdit, quatenus eandẽ in futuro ſeculo ſemp poſſidere, & ſecuti eſt uidere, cõcedat: Dicit aũt Apoſtol⁹, qa gloria nr̃a, hæc eſt teſtimoniũ cõſcientiæ noſtrę, qđ in ſimplicitate & ſynceritate dei, & nõ in ſapiẽtia carnali, ſed in gr̃a dei cõuerſati ſumus. Cũ hoc exẽplo, & illud ad cõſolationẽ accedit, q uos ò uiri eccleſiaſtici & religioſi, beneuoli & ſpũales amici, q̊s in procemio explanationis Naũ p̃nominaui, paruitatẽ meã bona ſpe cõſolamini fructus percipiẽdi, his & huiuſcemodi uerbis. Inſiſte igit bone uir, & uiriliter age, & cõfortet cor tuũ, ut delicijs q̃s in hac pegrinatiõe ſummatim p̃libat, tãdẽ pleno ore in regno dei ſup menſam eius edens & bibens pfruaris. Non igit
Prou.30 quaſi ſupra modũ grauatus detractionẽ cuiuſq; ita uereat fidelis animus, ut à bono ſtudio decidat, & torpeat remiſſis manibus, imò ſtellionis memor ſit, q pẽnas nõ habẽs manibus utit, & morat in ædibus regũ, & galli ſuccinc̃ti lumbos & arietis, nec eſt rex qui reſtat eis.

RVPERTI ABBATIS TVITIENSIS IN ABACVC PROPHETAM. COMMENTARIORVM LIBER I.

Onus quod vidit Abacuc propheta. Quo tempore fuerit Abacuc, ex Daniele do cemur, ad quem in lacum leonũ cũ prandio miſſus legitur, ait beatus
Dan.14 Hieronymus, quanq̃ apud Hebræos illa hiſtoria nõ legatur. Siue qs recipit ſcripturam illã, ſiue non recipit, hic tanq̃ propheta ſcribit, quę uentura cognoſcit. Et q̃uo prior propheta. Naũ, quẽ hic ſequit, uaticiniũ habuit contra Niniuẽ & Aſſyrios q uaſtauerũt decẽ tribus, q̃ uocantur Iſrael ita iſte onus uidit. i. rẽ grauẽ, & ponderis laboriſq; plenã, aduerſ⁹ Babylonẽ, & Nabuchodonoſor, à qb⁹ Iuda & Hieruſalẽ tẽpluq;

subuersa sunt. ⌊ Usqꝫquo dñe clamabo, ⁊ non exaudies, vociferabor ad te vim pati ens, ⁊ nõ saluabis? Quare oñdisti mihi iniquitatẽ ⁊ laborẽ videre, ⁊ p̄dã ⁊ iniusticiã contra me ⌋ Recte hic propheta nomẽ Abacuc sortitus ẽ, qđ interp̄tat amplexio, siue luctator, qa uidelicet quodãmodo in certamẽ & luctamẽ, & (ut ita dicã) in amplexũ more luctantis cũ deo cõgreditur, ausus eũ ad disceptationẽ iustitiæ ꝓuocare, & dicere ei cur in rebus humanis tãta uersetꝰ iniquitas, & iniustus cõtra iustũ p̄ualeat. Usqꝫquo dñe (inqt) clamabo, & non exaudies, uociferabor ad te, uim paciẽs, & nõ saluabis? Quare ostendisti mihi iniquitatem & laborem uidere, prędã & iniustitiã cõtra me? et factũ est iudiciũ, & cõtradictio potẽtior. Propter hoc lacerata est lex, & nõ peruenit usqꝫ ad finẽ iudiciũ, qa impiꝰ præualet aduersus iustũ, propterea egreditur iudiciũ peruersum. De suoꝝ statu tẽporũ loqui uidetur qa impius Nabuchodonosor præualuit aduersus iustũ Iudã, & hãc esse causam, q̃d dixerit iudiciũ non peruenisse ad finẽ, qa iniquũ sit & peruersum, ut Iosias rex iustꝰ à rege iniusto trucidetꝰ, ut Daniel, Ananias, Azarias, Misael seruiant, & imperet Babylonius imperator, & inter scorta & concubinas suas Baltasar põtet in phialis dei. Sed nũqd ad propheticã perfectionẽ ualet, uidisset illa sui tẽporis mala, quæ alius quiuis ignorare non potuit? Ut qd ergo sic in titulo p̄misit onus q̃d uidit Abacuc propheta? Simul considerãdũ qa quod ꝑtinꝰ sequitꝰ, aspicite in gẽtibus, & uidete, admiramini & obstupescite, qa opꝰ factũ est in diebus uestris, qdꝛ nemo credet, cũ enarrabitur, ad Euãgelica spectare tẽpora, Paulus intellexit apostolus, imò q paulũ assumpserat spũs sanctus. Nã ubi dixit, spũs sanctus segregate mihi Barnabã & paulũ in opus, quo assumpsi eos, postmodũ ita legimus, qa Paulus et qui cum eo erãt uenerũt Antiochiã Psydie. Et ingressi synagogã Iudęoꝝ, die sabbatoꝝ sederunt. Surgẽs aũt Paulus sermonẽ exhortationis habuit ad plebẽ, quem ita conclusit. Videte ergo ne superueniat uobis quod dictũ est in prophetis. Videte cõtẽptores & respicite, & admiramini & disperdimini, qa opus operior ego in diebus uestris, opus qđ nõ creditis si qs enarrauerit uobis. Litera paululũ diuersa est, uidelicet secũdũ septuaginta interp̄tes. Quod si illud repugnare uidetur, ne ad Euãgelicæ gr̃æ tẽpora, apostolũ sequẽtes, respiciamus q̃d protinus sequitur, qa ecce ego sucitabo Chaldæos gentẽ amarã & uelocẽ, hoc eñ non futurum, sed iã dudũ fuerat factũ, tẽporibus apostolorũ, nos similiter dicimus, qa qñ hæc scripsit Abacuc iã fuerat factũ iã suscitauerat dñs Chaldæos, & gentiũ tabernacula possidebãt, iãqꝫ Iudam in captiuitatẽ duxerãt. ¶ Igitur prophetiæ textũ ingrediẽtes, quãtũ possumus mysticorum maiestatẽ sensuũ magnificemus, & eũ qui locutus est per prophetas ducẽ sequentẽ spiritũ sanctũ, ip̄m in isto propheta nõ dubitemus loqui Christũ Iesum crucifixũ. Usqꝫquo dñe clamabo, & nõ exaudies, uociferabor ad te, uim paciẽs et nõ saluabis? Nũqd eñ hoc nõ illi par aut simile est, qđ iãdudũ apud Psalmistã dicebat: Deus deus meus respice in mé, quare me dereliquisti, deus meus clamabo ꝑ diem, & nõ exaudies. Si reuera Dauid illud nõ in sua sed in Christi dixit ꝑsona, cur nõ & iste in persona eiusdẽ dicat hęc similia? Ueraciter hoc dignũ est, & spiritũ sanctũ decet, ut uerba q̃ per prophetas locutus est, illi ascribãtur personę, de qua iure illi cura est, qui uere iustus extitit, qa peccatũ nõ fecit, & iccirco dũ pateretꝰ tãq̃ peccator, dũ p̄ualeret aduersus eũ iustus, atqꝫ clamaret, & nõ exaudiret ad tẽpus, iudicium q̃rere poterat securus, sicut manifeste in p̄sentibus dictis habemus. Nã ut erat fortis luctator deũ uocat in ius & dicit: Usqꝫquo dñe clamabo, & nõ exaudies? Clamabatꝰ aũt clamore ualido, & exauditus ẽ, q̃uis & hic & in psalmo dicat clamabo & non exaudies. De hoc Ap̄ꝉs. Qui in diebꝰ carnis suæ p̄ces supplicatiões qꝫ ad eũ, q posset saluũ illũ facere, à mortuis cũ clamore ualido & lachrymis offerẽs, exauditus est pro sua reuerẽtia. Non quasi ignorãs q̃rit ut discat, usqꝫquo, uel q̃diu illũ oporteat clamare, & uociferari, & exauditionem siue salut[illegible] eius offerri, q̃uis ibidẽ continuo dicat Ap̄ꝉs. Et qdẽ cũ esset filius, didicit ex his, quæ passus est, obedientiã. Sciebat nãqꝫ, sed nõdũ experimento sciebat obedientiæ laborẽ, & scientiã eius nõ latebat, q̃d oporteret illũ clamare & uociferari, usqꝫ ad mortẽ, mortẽ autẽ crucis, & ante illã obedientiæ cõsummationẽ nõ debere audiri nõ uportere saluari. ¶ Delectat ualde ita, ut dictũ est, huius clamãtis in propheta personã intelligere. Nec hoc ita dicimus, q̃d ipse propheta clamoris siue uociferatiõis eiusdẽ expers fuerit, sed hoc ueraciter dicimus, quia quicqd iste uel alius dignũ auditu dei clamauit aut uociferatus est, clamor et uociferatio

Verba prophetæ in persona Christi.

Christus clamauit in prophetis.

ciferatio fuit eius, cuius spiritus in illis, ut loquebatur, ita & clamabat & uociferabat. Vnde sicut quodam loco uocari iussus est, accelera spolia detrahere, festina prædari, pro eo quod antequàm uocare sciret anteq̃ in seculo haberet matrem, & adoptiuum patrem, sæpe Hierusalem de hostilibus liberauit, ita nihil uetat illum uocari, accelera clamare, festina uociferari, qa uidelicet anteq̃ nasceret de matre, & in assumpto homine laboraret, ipse clamabat, & uociferabatur in sanctis, fidẽ habẽtibus promissiõis & aduẽtus sui, fine cuius fide nõ decebat queq̃ audiri. Equidẽ in multis exauditi sunt propter eũ, sed nõ ita ut consummaret præuaricatio, & finẽ acciperet peccatũ, & deleretur iniquitas, & adduceretur iustitia sempiterna. Nõ ita Chrũs habebat exaudiri, donec ipsemet in sua persona cõsummaret obedientiã usq; ad mortẽ, mortẽ aũt crucis, quæ futura erat cõsummatio clamoris & uociferatiõis. ¶ Quod dicit uociferabor uim patiẽs, sensum habet uenerabilẽ, si recolas qđ alibi dicit, quæ non rapui, tũc exoluebã. i. quã nõ merui mortẽ sustinebã. Vnde cõfestim quodãmodo q̃ritur, dicẽs: Quare ostẽdisti mihi iniquitatẽ, & laborẽ uidere, prędã & iniustitiã cõtra me? Quod dicit: ostẽdisti mihi, hũc sensum habet, ac si diceret, imposuisti. Ostẽdisti mihi (ait) iniquitatẽ, subaudiẽ, nõ meã ostẽdisti mihi laborẽ. i. imposuisti mihi, ut laborem propter iniquitatem, nõ meã sed alienã. Nã & hinc Esaias loquitur: Et dñs posuit in eo iniquitatẽ omniũ nostrũ & dñs uoluit cõterere eũ in infirmitate, & pro eo qđ laborauit anima eius uidebit & saturabitur. Ostẽdit ei etiã prædã, sicut protinus apud eũdẽ Esaiã: Dispertiã ei (inqt) plurimos, & fortiũ diuidet spolia, pro eo qđ tradidit in mortẽ animã suã. Audiendũ diligẽter est, quod cum dixisset prædam, addidit & iniustitiam contra me. Nam tu deus prædam illi prædam iustam ostendisti, ut fortẽ armatũ. i. diabolũ iuste prædaretur, q fuerat iniuste prædatus. At ille q maxie debuissent eũ recipe, ut ei cederẽt in partẽ p̃de, repulerũt eũ nimis iniuste. Hoc recte intelligit: ubi cũ dixisset: ostẽdisti mihi p̃dã, addidit & iniustitiã cõtra me. Quod mõ iã dicto ostẽdit illi iniquitatẽ, & laborẽ, et prędã, nõ fuit cõtra ip̃m, qa spõte in oĩbus sub ĳs obedientiam. Hæc aũt iniustitia q̃ repulerũt eũ, fuit cõtra ip̃m, qa non fuit ex deo, licet ut hoc facerẽt, excæcati et aggrauati fuerint per iustũ dei iudiciũ. Nõ aũt q̃si ignorãs dicit, q̃re mihi hæc oñdisti, sicut et illud in Psalmo: Quare me dereliquisti, sed eiusmodi q̃stionẽ ideo ponit ita, ut soluat sic: Lõge à salute mea, uerba delictoꝝ meoꝝ. i. qa te à salute mea longe fieri expostulãt delicta meoꝝ. Sequit. ⌊Et factũ est iudiciũ, & contradictio potẽtior.⌋ Factũ ẽ iudiciũ, subaudiẽ peruersũ, Seqtur eñ. ¶ Propter hoc lacerata ẽ lex, & nõ peruenit usq; ad finẽ iuditiũ, q: impius preualet aduersus iustũ. ꝓpterea egredit iuditiũ peruersum. ⌋ Et qđ ẽ iudiciũ puersum, nisi iudiciũ cõtradicentiũ. Pręmisso nãq; et factũ est iudiciũ, subiũgit, & cõtradictio potẽtior, et qđ ẽ cõtradictio, nisi legis laceratio: statim nanq; intulit, ꝓpterea lacerata ẽ lex &c. Iã nũc ut ad sensum intimũ expeditior aditus pateat. Primo notãdũ est, ꝙ nõ ita dixit, ꝓpterea impiꝰ p̃ualet aduersus iustũ, qa lacerata ẽ lex, et nõ peruenit usq; ad finẽ iudiciũ, propterea impiꝰ p̃ualet aduersꝰ iustũ, qa egredit iudiciũ puersum, sed ecõuerso, ꝓpter hoc (inqt) lacerata est lex, & nõ puenit ad finẽ iudiciũ, qa impius preualet aduersus iustũ. Nõ eñ hic de illo agitur iudicio puerso, q̃ sæpe iudicis iniusti pro mũeribus iustificãt impiũ, cõdẽnãtes iustũ, sed de illo q̃ hoies ipsum p̃sumũt iudicare deũ ueluti iniustũ, quoties aduersitatibus fatigari iustũ, et ꝓsperari uiderint impiũ. Talibus Malachias propheta loqt. Laborare fecistis dñm in sermõibus urĩs, & dixistis: In q̃ eũ fecimus laborare? In eo cũ diceretis. Omnis q facit malũ, bonus ẽ in cõspectu dñi, et tales ei placẽt. Aut certe ubi ẽ deus iudicĳ. hoc p̃notato, iã nũc ad p̃libata ꝓphetiç uerba recurramus. Et factũ ẽ (inquit) iudiciũ et cõtradictio potẽtior. Vbi tu dñe oñdisti mihi iniqtatẽ & laborã uidere prędã et iniustitiã cõtra me. Vbi ego clamabã, & nõ exauadiebs, uociferabar ad te uim patiẽs, & non saluabas, ibi & in silibus euẽtibus. i. propter siles euẽtus factũ est iudiciũ, subaudiẽ puersum et cõtradictio potẽtior, subaudiẽ dictiõe illoꝝ, q; q̃d uerũ ẽ, dicũt: utputa iustus es dñe, et rectũ iudiciũ tuũ. Potẽtior (inq̃) eoꝝ dictiõe, de qbꝰ itidẽ scriptũ est: q̃ bonus Israel deus, his q recto sunt corde. Contradictio illoꝝ ẽ. q dicũt: q facit malũ: bonꝰ ẽ in conspectu dñi, et tales ei placẽt, aut certe ubi ẽ deus iudicĳ? Suã nãq; cõtradictionẽ roborãt argumẽtis q̃si rerũ euidẽtiũ, qa uez pacẽ pctoꝝ uidẽt, qa non ẽ respectus morti eoꝝ, et in labore hoĩm nõ sũt et cũ hoibꝰ non flagellabunt, imò et abũdãtes in seculo diuitias obtinuerũt et econtra iusti flagella

Esai. 8

Psalm. 68

Esai 53

Iudiciũ puersũ

Mala. 2

Psal. 72

flagellati fuerũt tota die & castigatio eorum in matutinis, & ego q oĩm iustissim⁹ erã uel sum p oĩbus flagellatus & castigatus, derisus fui, & morti turpissimæ addictus, & oẽs q uidebãt me, deriserũt me, locuti sunt labijs, & mouerũt caput, me clamãte, me uociferãte: deus deus me⁹, ut qd dereliquisti me? Quia sic impius pualet aduersus iustũ potẽtior cõtradictio est, utpote psentib⁹ argumẽtis muniẽsse, legẽ lacerãs, legisq; deũ ac dñm blasphemãs, aduersus eos q recto sunt corde, resistẽs illis potẽtius, seq; apponẽs, dicẽtib⁹: q̃ bonus Israel deus. Laceratur hoc mõ lex, & nõ puenit usq; ad finẽ iudiciũ, i. nõ cõceditur uerum habẽtibus iudiciũ, deũ esse bonũ, deũ esse iustũ, deũ curare de rebus hoĩm, imò egreditur iudiciũ puersum, scz oẽm q facit malũ, bonũ esse in cõspectu dñi, & tales ei placere. Sed nũquid impi⁹ semper p ualet aduersus istũ? Nunqd ille impius, scz populus Iudaicus, q tũc prçualẽs aduersus iustũ crucifixit eũ, & lacerauit eũ, mouens caput, & dicẽs: Sperauit in dño, eripiat eũ, saluũ faciat eũ, qm uult eũ, siue illud: Vah q destruit tẽplũ dei, & in triduo illud reædificat, salua temetipm, & his similia. Nũqd (inq̃) ille impius semper ualidus, & iustus ille semp inualidus? Nõ utiq;. Sed quod cõtinuo mutata uoce loquit. L Aspicite in gẽtibus, ⁊ videte, ⁊ admirãmini, ⁊ obstupescite, q: op⁹ factũ est in dieb⁹ vestris, qd nemo credet cũ enarrabit. Quia ecce ego suscitabo Chaldeos, gentẽ amarã ⁊ velocẽ, ambulantẽ sup latitudinẽ terre, vt possideat tabernacula nõ sua, horribilis ⁊ terribilis est, ex semetipsa iudiciũ, ⁊ on⁹ eius egredietur. Leuiores pardis equi ei⁹, ⁊ velociores lupis vespertinis, ⁊ diffundẽtur equites eius. J Quãta uocis mutatio, nõ mutata psona. V n⁹ idemq; quãta prius loqbatur in infirmitate, & q̃ magna nũc loqtur in uirtute, iã supra plibauim⁹, huius loci meminisse Paulũ in actib⁹ apostolorum, ubi apud Antiochiã ingressus synagogã Iudæorum, habitũ sermonẽ exhortatiõis ad plebẽ, ita cõclusit: Videte ergo, ne supueniat uobis qd dictũ ẽ in pphetis: Videte cõtẽptores, & admiramini, & dispdimini, qa op⁹ operor ego in dieb⁹ uestris, op⁹ qd nõ credetis, si qs enarrauerit uobis. Horrẽde dixit, terribiliter pnũciauit: uidete ergo, ne supueniat uobis, Horrẽdũ nãq; & terribile ẽ, nõ credere op⁹, qd ego operor in dieb⁹ uestris, ait dñs, ppter illud qd cõtinuo seqtur. Quia ecce ego suscitabo Chal. &c. Nisi apostolicũ sensum seqmur, & in illis dieb⁹ intẽdam⁹, de qb⁹ ipe sentit dictũ hoc eẽ in pphetis, qũo stabit, aut uerum erit, qa op⁹ opor, qd nõ credetis, si qs enarrauerit uobis, qa ecce ego suscitabo Chaldæos? Nũquid illud op⁹, qd olim suscitauit Chaldæos, & regẽ Nabuchodonosor, ut ambularẽt sup latitudinẽ terræ, nõ crediderũt Iudæi, aut nõ crederẽt, si narraret eis? imò quod op⁹ fuit enarrari illis, psertim captiuis in Babylonia, succẽsa ciuitate, & tẽplo Chaldaico igni? Quis em illorum hoc ignorare potuit? Adde, qd (sicut superi⁹ dictũ ẽ) tẽporib⁹ apostolorum, imò & tpe, q̃ pphetauit Abacuc, nõ futurum, sed iã erat factũ, id quod litera sonare uidetur præsenti loco: quia ecce ego suscitabo Chaldæos. Igitur aspicite in gẽtib⁹ & uidete, & admiramini, siue iuxta septuaginta interpretes, uidete cõtẽptores, & admiramini, & dispdimini &c. uerba sint, ut uere sunt, nõ iã iudicaturi, sed iã iudicantis iusti, aduersus quẽ impius Iudaicus populus pualuit, ut diceret: Vsq; quo dñe clamabo, & nõ exaudies, uociferabor ad te, uim patiẽs, & nõ saluabis, siue, deus meus, ut qd dereliquisti me? Aspicite (inquit) uidete (ait) & admiramini, ò uos cõtẽptores Iudæi, & in oẽs gentes disperdimini. Quã ob causam? Quia opus factũ est in diebus uestris, quod nemo credet, cũ enarrabitur. ¶ Qd est illud opus? Quia ecce ego suscitabo Chaldæos, gentẽ amarã & uelocẽ &c. Reuera hoc opus nõ crediderũt Iudçi, tũc cũ enarrarẽt apostoli, nõ credũt nũc cũ enarrãt successores apostolorum Christiani, qd ego ipse q in cruce moriẽs tanq̃ derelict⁹ clamaui, q mortuus & sepult⁹ fui, ego ipse (inq̃) nũc uiuã, nũc resurrexerim, & adhuc ò deus pater tecũ sim, & post paucos, ex quo mortuus fui annos, suscitẽ Chaldæos. i. gentẽ amarã & uelocẽ, similẽ Chaldæis, similẽ inquã. i. q uerã nimisq; perfectã iteret similitudinẽ eorum, q olim gesserũt in uos illi homines, gentili nomine Chaldæi, ita ut eodẽ mense imò & eodẽ die anni succensa ciuitate, succendant & templũ uestrũ, quo illud olim succẽderũt illi Chaldæi. Nã & hoc Ioseph⁹: nõ negligendũ, imo admirandũ arbitratus, ita scripsit: Titus aũt discessit in Antoniã, decreto postridie mane cũ omni exercitu aggredi templũq; obsidere. Sed id plane dei sẽtẽtia iã dudũ igne dãnauerat, euolutisq; tẽporibus aderat fatalis dies, qui erat decim⁹ mensis Augusti, quo etiã prius à rege Babyloniorum fuerat cõcrematũ. Itẽ post eiusdẽ incendij narrationẽ,

Psal. 21
Mat. 27
Actu. 13
Verba referenda ad Christũ.
Suscitabo Chaldæos. i. Romanos.

 Mirabitur

Mirabitur aũt(ait)quis in eo etiã circũacti tẽporis fidẽ. Nã & mẽsem(ut dictũ est)eũ, dieꝗ seruauit, quo primũ à Babylonijs templũ erat incensum. Nec uero solũmodo propter huiusmodi similitudinem, illud excidiũ arbitramur congrue dictum esse suscitationẽ Chaldęorũ, uerumetiã propter inuisibile impetũ, qui profecto simul aderant, spirituũ malignorũ, quibus sine dubio Iudæi secundũ animã & corpus traditi sunt, & quos Chaldæi nomine, & re significauerunt. Nomine, qa Chaldæi feroces interpretantur, re aũt, qa populũ dei de terra sua captiuũ duxerũt, sicut operatione malignorũ spirituũ in Adã sub peccato captiuati, omnes electi in huius mundi exiliũ deuenerunt. Magna res, magnũ malũ, & tam grande, ut dignũ se dixerit spiritus sanctus per os Apostoli, uidete contemptores, ne superueniat. Cõmonuit eos, sed non profuit eis, quia non uiderunt, non sibi prouiderunt, ne superueniret eis. Oportebat ergo ita fieri, necessariũ erat impleri ueritatẽ iudicij, & ita factũ est. Suscitauit ille, suscitatus à mortuis, alios Chaldæos, alteram Babyloniã. i. Romam. Nã salutat uos (ait Petrus Apostolus) ecclesia, quæ est in Babylone collecta, Romã tropice percutiens. i. ipsam iuxta oẽm rerũ similitudinẽ uolens intelligi Babylonẽ. Cur nõ eadẽ ratione Chaldæos hic intelligimus Romanos? Hoc est opus, quod nemo, inqt, credet, cũ enarrabitur. Credunt quidem Iudæi, imò bene sciunt, & nimis bene nouerunt ꝙ uenerunt Romani, & similia Chaldæis, imò peiora fecerint eis, ꝙ̃ Chaldæi, sed non credunt narrantibus, non credũt prædicantibus, qd ille hoc opus fecerit, aut facere potuerit, q ab ipsis crucifixus est, qui mortuus & sepultus est, quod resurrexerit, in cœlos ascenderit, & omnẽ habens potestatem in cœlo & in terra, hoc illis facere potuerit. Nemo credit. i. qui credunt sunt paucissimi. Nam qui crederẽt ex Iudæis, fuerũt quidẽ aliqui, sed in cõparatione non credentiũ, fuerũt & sunt paucissimi, ita ut recte dicas, nemo credit, sicut apud Esaiã eadẽ ueritas: Iustus(inquit)perit, & nemo recogitat, siue ꝑcipit corde, & uiri iusti tollũtur, & nemo considerat. Veruntamen primo spũs malignos hic intelligimus Chaldæos secũdarie Romanos, hoc solũmõ in hoc mysterio differẽtes, quo ab equis differunt equites, qm̃ hoc dictũ est: Leuiores pardis equi eius &c. Igitur iã ipsa diligentius uerba consulamus. Ecce, inqui, ego suscitabo Chaldæos, gentẽ amarã & uelocẽ ambulantẽ super latitudinẽ terræ, ut possideant tabernacula nõ sua. Hoc est onus quod uidit Abacuc propheta, hæc est illa, quæ passionẽ Christi filij dei secuta est, ira & pressura, quẽadmodũ ipse dixit: Erit eñ pressura magna super terrã, & ira populo huic, & cadẽt in ore gladij, & captiui ducẽtur in oẽs gentes. Chaldæos feroces, Chaldæos hostes uisibiles pariter & inuisibiles suscitauit, qñ Romanos adduxit, simulꝗ malignis spiritibus impiũ, q ꝑualuerat aduersus iustũ, tradidit, & quis gentẽ illã, gentẽ nesciat amarã, gẽtẽ uelocẽ? Qꝫ amari humano generi sunt spũs maligni, & ꝙ̃ ueloces ad persequẽdũ & cõsequendũ omnẽ animã, quæcũꝗ hyeme uel sabbato fugit, i. quæ deprehenditur in frigore infidelitatis, & tunc primũ salutis suæ meminit, quando sicut non est tempus operandi, ita non est licentia fugiendi. Quàm uelociter gens ista consecuta est impiũ illũ sibi traditũ ab illo iusto, q hec loquitur, qm̃ iniuste præualuerat aduersus eum. ¶ Quod deinde dicit ambulantẽ sup latitudinẽ terræ, ut possideat tabernacula nõ sua, & subinde leuiores pardis equi eius & ueloc iores lupis uespertinis, admiratione magis ꝙ̃ expositiõe indiget, si recolas, qũo Romana potẽtia super latitudinẽ terrę ambulauerit, quãta egerit. Nõ utiꝗ per orbẽ terrarũ tm̃ fudisset sanguis, tam sui, ꝙ̃ alieni, nisi dorso eius tanꝙ̃ equo gens amara & uelox insedisset, gens inuisibilis, de qua iam dictũ est. Quod deinde dicit, ut possideat tabernacula nõ sua tam equos ꝙ̃ equites culpat, quia vcꝫ & Romani nimis cupide possederunt aliena, & malignus spiritus, cũ in euangelio dicit: Regna orbis terræ omnia mihi tradita sunt, & cui uolo, do illa, profecto possidere præsumit tabernacula non sua. Verũ nos nunc de illis potissimũ agimus tabernaculis, in quibus olim iustitia habitabat, ait Esaias, nunc aũt homicidæ, Ciuitas Syon, siue Hierusalẽ, & templũ, tabernacula erãt: quę gens ista non possidebat, nec erãt sua, ꝙ̃diu iustitia in eis habitabat, iustitia fidei & spei, quæ illic reposita fuerat, in promissiõe aduẽtus Christi, in qua credidit Abrahã, & reputatũ est illi ad iustitiã. Nõ(inꝙ̃)possidebat, quãuis illa deuastaret ad tempus, ut prius illi fecere Chaldæi, qñ Nabuchodonosor, concremata ciuitate & templo, duxit habitatores in Babyloniã captiuos. Ex quo de illis tabernaculis mali agricolæ eiecerũt & occiderũt filiũ, dñm uineæ, ex eo gens ista possidet eadẽ tabernacula

Roma tropice Babylonia dicitur.
1. Pet. 5

Dęmones in Romãis sicut sessores in æquis.

nacula, quondã non sua, nec em̃ ext ĩc ulla in cerimonĳs illoꝝ tabernaculorũ habitat, uel hãbitare pt iustitia. Qualis ista gens? Horribilis (ait) & terribilis est, ex semetipsa iudiciũ & on⁹ eius egredietur. Leuiores pardis equi eius, & ueloci ores lupis uespertinis, & diffundentur equites eius. Duo de gente ista prædicauit, horribilis & terribilis, eãq; in duo, scꝫ in equos & equites distinxit. Equos hoies, equites intellige dæmones, hominũ malos agitatores, & tam equos, q̃ equites, tã homines, q̃ dæmões, nimiꝝ Chaldæos. i. feroces, equos inquã, i. homines terribiles, equites. i. dæmones horribiles, Igitur gens horribilis atq; terribilis. Nunquid aũt deus hoc fecit, quod est horribilis, quod est terribilis? Non utiq;, ait ip̃e dñs, sed ex semet ipsa iudiciũ, & onus eius egredietur. Quid est iudiciũ, nisi dãnatio? & qd onus, nisi proprĳ cordis induratio siue aggrauatio? Nimiꝝ (ut breuiter dicã) cũ quis scienter peccat, ita ut de il lo ueraciter dicas, quia subuersus est & delinquit, cũ sit proprio iudicio cõdemnatus, uerũ ẽ de illo dicere, qa ex semetipso iudiciũ eius egredietur. Et cũ quis gladiũ accipit, nõ ut minister dei, nõ ut sit uindex in irã ei q male agit, sed ut uolũtati, uel inuidiæ propriæ morẽ gerat aut etiã ad male agendũ cõpellat, ut fecit Antiochus, & quicq; similes eius, ueꝝ est dicere, qa ex semetipso onus eius egredieť. Sic est oĩs ista gẽs Chaldæoꝝ uniuersitas malignoꝝ spirituũ & impioꝝ hoĩm, qa & proprio iudicio cõdemnati sunt, extollẽdo se cõtra creatorẽ suũ, & in omni pressura, quã faciũt feroces atq; sup̃bi, inuidiæ uel uolũtati ꝓpriæ seruiũt. Inde se iustificat & excusat, mali nullius author deus, nullã creaturã malã eẽ faciẽs creator bonus, dũ de gẽte ista dicit ex semetipsa iudiciũ & onus eius egredietur. Qũo ergo gentẽ eiusmodi suscitare se dicit. Ait enim, qa ecce ego suscitabo Chaldæos gentẽ amarã &c. Ad hæc cita respõsio patet, qa aliud est gentẽ amarã facere, aliud gentẽ amarã suscitare, siue gẽti amaræ potestatẽ dare, qđ interdũ poscit ordo iustitiæ. Exẽpli gratia, Pharaonẽ de⁹ malũ esse nõ fecit, sed cũ malus esset, in regiã potestatẽ suscitauit, quia sic expediebat, & interdũ expedit populo dei, ut qui malus est, fiat etiã potẽs, sitq; in manu dei uirga furoris, & baculus indignatiõis, & inde cõmoda illa proueniũt, q̃ Salomon loqtur in parabolis. Pestilente flagello, stultus sapientior erit, si aũt corripueris sapientem, intelliget disciplinã. Igitur onus gentis huius amaræ, gentis horribilis atq; terribilis, ex semetipsa, inq̃t, egredietur. i. spõtanea cor eius impietate grauabitur, & totus in malũ erit conatus eius, unde deus nõ erit culpãdus, uelut author amaritudinis eius, imò laudãdus, ꝙ amaritudine eius bene utetur ut dũ, pestilentes flagellanť, aliquis stultus ad sapientiã proficiat, eoꝝ exẽplo territus, & q sapientes fuerint, ut olim Daniel & socĳ eius, eodẽ flagello correpti, meli⁹ intelligãt disciplinã. ¶ Qui porro sunt uel fuerũt pardi, & lupi uesptini, q̃bus leuiores & ueloci ores dicuntur equi huius gẽtis? Pardos libet Græcos intelligi, qa ucꝫ apud Danielẽ p pardũ regnũ Græcoꝝ cõstat in uisione significari. Lupos uesptinos arbitramur Persas & Mœdos, ucꝫ Amã hostẽ Iudæoꝝ & cõplices eius, q utiq; Persæ & Medi p ursum in eadẽ uisiõe intelligũtur. Illi nãq; tãq̃ lupi uesptini, lupi famelici, nihil in mane relinq̃re uolebãt, sed totũ deuorare, uniuersum gen⁹ Iudæorũ uñ Chřs nasceret, delere cogitabãt. Lupis illis & pardis iã dictis leuiores atq; ueloci ores fuerũt equi Chaldaici, equi Babylonĳ, siue illã priorẽ Babyloniã intelligas, ubi regnauit Nabuchodonosor, siue scdam Babyloniã. i. Romã, de q̃ iã superius dictũ est, qa salutat uos (ait Petrus apostolus) ecclesia, q̃ est in Babylone collecta. Babyloniã nanq; Romã dicit ꝓpter effusionẽ multiplicis idololatriæ. Tẽpore em̃ claudĳ Cæsaris Romæ illa epistolã scripsit, priusq̃ Alexandriã mitteret Marcũ, cuius ibidẽ meminit, dicẽdo: & Marcus filius meus. In q̊ tandẽ equi isti leuiores fuere pardis illis, ueloci ores lupis illis? In eo ucꝫ, ꝙ illuc usq; peruenerũt q̊ intẽderũt, & q̃d inseq̃bãtur assecuti sunt. Nã utriq; Babylonĳ ciuitatẽ & tẽplũ succẽderũt, & ppl'm captiuũ duxerũt. Et priores qdẽ Babylonĳ ppl'm intra se captiuũ tenuerť qa sic uoluerũt, posteriores aũt uẽdiderũt, & in oẽs gẽtes captiuos distraxerũt, qa sic uoluerũt. At uero pardi illi, lupi illi, nõ tã ueloces fuerũt, ut assequerẽtur q̃d uoluerũt. Nã lupos qdã, scꝫ Amã & cõplices eius, regina Hester, & Mardochæus ueloci ores sapiẽter p̃uenerũt, pardos aũt. i. Græcos cũ Antiocho Epiphane, Iudas Machabæus & socĳ eius fortiter ab incepto retraxerũt. Equos iã dictos nullus p̃uenit, nullus retro egit, sed (sicut iã dictũ ẽ) p̃uenerũt q̊ intẽderũt, pfecerũt q̃d uoluerũt, usq; ad ignẽ, usq; ad fumũ, usq; ad ciuitatis & tẽpli irrecuperabile exterminiũ. Adde q̃d seq̃tur, Et diffundenť eq̃tes ei⁹. Equites malignos spũs, equos

Caldæi, demones sunt & Romani.

Deus non fecit, sed suscitat gentẽ amarã.

equos aűt eorũ hoīes iã diximus. Parũ erat ad uindictã, q ceciderũt in ore gladij corpora hominũ, nisi etiã malignis spiritibus in p̃dã cederẽt aīæ illorũ. Diffundẽtur ergo (ait) eqtes eius .i. oĩa cõplebũt maligni spũs, nullis obsistẽtibus bonis spiritibus, quippe q iã abierant dicentes, ut refert Iosephus, migremus ex his sedibus. Festo (inqt) die, quẽ pentecosten uocant, nocte sacerdotes intimũ tẽplũ more suo, ad diuinas res celebrãdas ingressi, primũ quidẽ motũ quẽdã strepitũq; senserũt, postea uero subitã uocẽ audierũt q̃ diceret, migrem⁹ hinc. Profecto res q̃ subsecuta est, satis astruit, migrasse illinc oẽ præsidiũ bonorũ spirituũ, & in locũ destitutũ diffusam fuisse multitudinẽ spirituũ malorũ, quos hic dicimus equites inuisibiles equorũ uisibiliũ .i. bellicorũ hominũ duros agitatores. Vnde adhuc sequitur. L **Equites nã q; eius de longe uenient, volabũt quasi aquila festinans ad comedendũ. Omnes ad p̃dã venient, facies eorũ ventus vrens.** ⌋ Reuera de longe uenerũt eqtes eius, qa ucz natura siue cõditione, longe à quocũq; homine sunt maligni spũs. Proinde gens eiusmodi horribilis supra dicitur, qa nimirũ & ab humano genere natura longe sunt, & contra humanũ genus immani odio ferũtur. Et quia ueloces sunt utpote spũs, parũ fuit dixisse, ueniẽt, addiditq; uolabũt. Congrue per hoc uerbũ uolabunt, quod est auium, naturalem expressit uelocitatẽ immaniũ spirituũ. Nec uero quomõcũq; uolabũt, sed sicut aquila (inquit) festinans ad comedendũ. Aquila rex auiũ, aues tñ ab auiditate comestionis dictæ sunt, siue ab eo q uias certas nõ habeant, sed p auia quæq; discurrãt. Simul sciendũ quod aquilę figura signũ erat in uexillo Romanorũ. Cũ ergo dicit, quasi aquila festinãs ad comedendũ mira similitudinis aptitudine uelocitatẽ atq; auiditatẽ simulq; potestatẽ, uimq; magnã declamat eiusmodi equitũ .i. malignorũ spirituũ properantiũ cũ illis Chaldæis siue Babylonijs, scz hominibus Romanis suis (ut iã dictũ est) equis ad permissarũ sibi ad deuorationẽ animarũ. Omnes (ait) ad prædã uenient, facies eorũ uẽtus urens. Cũ dicit oẽs, simul equos & equites .i. homines intelligere pariter & dæmones. De equitibus .i. dæmonibus ex abundanti est dicere, q̃ auidi ad efferendas animas uenerint prędones. De hominibus uero q̃ intenti ad prędã fuerit, & cupiditatis q̃ odibilis, cũ multa in historijs experimẽta sint, unũ hic nimis horrẽdũ nõ preterire libuit. Quidã (ait Iosephus) apud Syros ex transfugis deprehenditur è fimo uentris aureos colligens. Trãsglutientes eñ eos ueniebant, quia cunctos sediciosi scrutabãtur, & maxima uis auri fuerat in ciuitate. Hac arte detecta, totis castris fama percrebruit, qđ auro transfugæ pleni uenirent. Arabũ eñ multitudo, & Syri scissos uẽtres supplicũ rimabãtur, & hac ego clade (inqt ille) credo sæuiorẽ cõtigisse Iudæis. Vna deniq; nocte duorũ milliũ patefacta sunt uiscera. Veraciter igitur oẽs, ait, ad prædã ueniẽt, statimq; subiũgit, facies eorũ uẽtus urens. Et reuera sic accidit, qa cõpletũ est quod ad Mosen prædictũ fuerat, ignis succẽsus est in furore meo, & ardebit usq; ad inferni nouissima. Hostes uisibiles ignẽ succẽderunt uisibiliter urentẽ, & ille ignis in furore dñi succẽsus est, hostes aűt inuisibiles animarũ prædã deuexerũt ad ignẽ inuisibilẽ, ignẽ inextinguibiliter urentẽ, & hic ardet, & ardebit usq; ad inferni nouissima .i. usq; in finẽ, uel sine fine, qa sicut regni dei nullus erit finis, ita nulla inferni erũt nouissima. Seqtur. L **Et cõgregabit quasi harenã captiuitatẽ. De regib⁹ ipse triũphabit, & tyrãni ridiculi ei⁹ erũt. Ipse sup oẽm munitionẽ ridebit, & cõportabit aggerẽ, & capiet eã. Tũc mutabit spũs, & ptrãsibit, et corruet. Hec est fortitudo ei⁹ dei sui.** ⌋ In quẽ hæc dicũtur, dubiũ esse nõ debet, quin ipse sit diabolus, rex equorũ & equitũ, de qbus añ loquebatur, rex Chaldæorũ .i. ferociũ oĩm supbię filiorũ, tã malignorũ spirituũ, q̃ impiorũ hoĩm. Cũ de equis & de equitibus eius sermo haberetur, repente ad ipm transiit, q est eorũ caput: Nã ne dubitet, quin de ipso sermo sit, sic illũ denotauit & designauit. Hæc est fortitudo eius dei sui. Nõ dixit, hæc est fortitudo dei ei⁹; diabolus eñ nõ habet deũ, nec habere uult, sed ita dixit, hæc est fortitudo eius, qui ipse suus est deus, factor suus, quod ucz ipse dicere fuit ausus, vñ & apud Ezechielẽ illis uerbis sub nomine Pharaonis arguitur. Ecce ego ad te Pharao, rex Aegypti draco magne, q cubas in medio fluminũ tuorũ & dicis, meus est fluui⁹, & ego feci memetipm. Et alibi, Et dixisti, ait, dñs contra ipsum, deus ego sum, & in cathedra dei sedi. Nõ ergo dubiũ quin in quẽ hæc dicuntur, ipse diabolus sit, q̃ ita cõcludũtur, Hæc est fortitudo eius dei sui. Nũc ipsa uerba p ordinẽ sequamur. Et cõgregabit quasi harenã captiuitatẽ, & de regibus ipse triumphabit, & cætera. Non ignoro plera-

Volabunt q̃si aquila.

Diabolus rex equorum & equitum.

ro pleraq; hor quæ hic dicuntur, uel añ dicta sunt, super Nabuchodonosor intelligi posse sed quia apostolicã semel sequi authoritatẽ libuit, siquidẽ Apostolus Paulus (ut supra dictũ est) huius prophetiæ meminit dicẽdo Iudæis, uidete ne superueniat uobis qđ dictũ est in ꝑphetis &c. fateor, nõ libẽter recurrit animus ad illũ carneũ Nabuchodonosor, præsertim cũ iste Abacuc legatur alicubi fuisse Danielis cõtemporaneus, quo tẽpore nõ futura, sed facta erant, quæ de eodẽ Nabuchodonosor legim⁹. Veruntamẽ siue ante siue post, q̃ Nabuchodonosor ille Iudã in captiuitatẽ cõgregauit, hæc prophetia cõtexta sit, illud nemo est q nescire debeat illũ gessisse typũ diaboli, & qđ ita sub noĩe eius diabolus in sanctis scripturis contẽnetur, sicut sub noĩe Pharaonis & sub nomine Assur, suis locis uel tẽporibus. Igitur & cõgregabit, inqt. i. cõgregare nõ cessabit, quasi harenã captiuitatẽ, captiuator generis hũani diabolus, q̃diu in hoc seculo subsistit hũanũ genus, Cõgregare cœpit in Adã, & ex eo congregare nõ desinit, aut desinet usq; in finẽ seculi, q̃si harenã captiuitatẽ. i. innũerabilẽ captiuitatẽ. Quis eñ denũerare possit captiuitatẽ generis hũani quã congregauit, & cõgregabit etiã nũc, liberatis ꝑ Christi fidẽ his, quos ꝑsciuit deus, & ꝑdestinauit cõformes fieri imaginis eiusdẽ filij sui: Et si de cætera multitudine hoĩm minus curãdũ, attñ prophetæ de sua gente pro hũano affectu erat dolendũ, Nã & ipse dñs uidẽs ciuitatẽ, fleuit sup illã, ucz considerãs iuste superuenturã illi duplicẽ mortẽ, duplicẽ animar & corpor captiuitatẽ. Similiter & de risu eius super oẽm munitionẽ, & de eo ꝙ tyranni (inquit) ridiculi eius erũt, idẽ sentiendum si rite perpẽdimus, id qđ iã añ dictũ est, qa Paulus apostolus cõtra cõtemptores Iudæos ad præsentẽ locũ respexit, uidete ergo (inqens) ne superueniat uobis, qđ dictũ est in prophetis &c. Ita illũ intellexisse, ita Christũ qui in eo loquebatur uoluisse libenter accipimus, ac si diceret. Videte ne superueniat uobis, ut diabolus ꝑ manus Chaldæor. i. Romanor, qm̃ tũc Roma altera erat Babylonia, congreget de uobis quasi harenã captiuitatẽ, ne superueniat uobis, ut dũ de regibus ipse triumphat, uestri quoq; tyrãni, uestri principes seditiosi & neqssimi, ridiculi eius sunt, ne superueniat uobis, ut super oẽm munitionẽ uestrã, sup Antoniã, & super Phaselũ, & super Mariannã, & sup Hippidicon, super Macheronta, & super Masadam, & super cæteras oẽs munitiões uestras, super tẽplũ, & super ciuitatẽ risu suo, risu fellito, & amaro ioco rideat, & cõportet aggerẽ & capiat eã, ꝑ omnia ridens, utpote grande & mir mortis, qua pascitur, spectaculũ ꝑ oculis habens, quantũ uel quale in nulla gẽte uel natione habuisse legitur, si cunctas gentiũ historias siue tragœdias recenseamus. Legamus Iosephũ usq; ad munitionis ultimæ excidiũ, quod uocabatur Masada, & manifestũ est, qa diabolus sibi habuit unde rideret. Illud eñ fuit ultimũ, quo cõportato aggere, dũ caperetur, sicarij q intus erãt nũero nõgenti simul, & sexaginta cũ mulierib⁹ simul ac pueris, cõsiliũ secuti sui principis Eleazari, tanq̃ beatitudinis æternę ꝑmiũ assecuturi, si semetipsos trucidarẽt, potius quàm uiuos capi sinerẽt, hoc mõ egerũt. Sorte ex nũero suo decẽ lectis oĩm ꝑcussorib⁹, cũ uniuersi etiã ꝑpter cõiuges ac liberos prostratos cõpositi eosq; ãplexi manib⁹ iacuissent, parato aĩo se mactãdos ꝑbebãt, ĩfelicissimũ illud exhibẽtib⁹ ministeriũ. Nouissimi ꝑcussores ipsi cũ essent decẽ, uni nouẽ se occidẽdos supposuerũt, isq; nouissimus circũspecta multitudine mortuor, ne qs forte in multa cæde supesset, q suæ man⁹ egeret, ubi cognouit oẽs per emptos ignẽ qdẽ immittit Regię, uehemẽti uero manu toto ꝑ se trãsfacto gladio, iuxta suos occubuit, Latuerũt duæ tm̃ mulieres, &. V. pueri ꝑ cuniculos, remq; ex his ũt gesta fuerat, Romani cognoscẽtes admirati sunt. Nouissima hæc, sed nõ sola fuit Iudaicę mortis insania Quãto putas risu diabolus risit in talibus, & in cęteris q̃q; gẽtibus habuit vñ rideret, hoc uni cũ fuit ludibriũ nulli simile, ubi ipse nimir in Romanis agẽs cõportauit aggerẽ, & cępit ciuitatẽ illã Hierl̃m, atq; inde captiuã abduxit animar multitudinẽ. Nã (ut Iosephus quoq; testatur) cõtigit ciuitatẽ illã ad summũ felicitatis gradũ profectã ad ultimos casus deponi. Deniq; oĩm post cõdita secula res aduersas, si cũ Iudæor calamitatibus conferãtur, superatũ iri nõ ambigo. Seqtur. Tũc mutabitur spũs, & ꝑtrãsibit & corruet. Hæc est fortitudo eius dei sui. Ne hominẽ esse putes in quẽ loquebatur, spm̃ appellat eũ, sine dubio uolẽs intelligi diabolũ. Nõ eñ dixit, tunc mutabitur spũs eius, qđ congrue de homine aliquo loqueretur, sed tunc (ait) mutabitur spiritus, scilicet ille de quo loquor, qui non caro, sed spiritus. Quid est aũt dicere, tunc mutabitur spiritus, nisi ac si diceret, tunc non erit deus ille spũs? Hoc nanq;

præcipue

Act. 3

Qũo congregat diabolus.

Munitiones Iudæorum.

Tunc mutabitur spiritus qa nō ē uere de⁹.

præcipue differt falsus deus, ab eo, qui solus est uerus deus; q̄ ille mutabilis est, & multis uariatur accidētibus: uerus aūt deus incōmutabilis est, & nullis subiacet accidētibus. Pulcherrime ergo per hoc uerbū, tūc mutabitur, deus esse denegatur ille spūs. Et quāobrem, uel intuitu deus esse ille denegatur, dicēdo tūc. i. illo tpe mutabitur. Nimirū ob rē certā, ob rē magnā, quia ucȝ olim ille spūs deus esse sua p̄sumptione existimabatur, unde & hic protinus cū improperio dicitur deus suus, his uerbis. Hæc est fortitudo eius dei sui, illius q ipse suus est deus, dicēdo: Ego memetipsum feci, sicut iā supra cū prophetico testimonio memorauimus. Qñ hæc prophetia cōdebatur, tūc iste spūs & dæmonia eius pro eo colebantur, in simulachris adorabātur, & tūc reuera stultus sibi erat deus, imò & extollitur supra omne q̄d dicitur deus, aut q̄d colitur, ait Apl'us. Futurū em̄ erat, ut statim post risum, quo risit sup tēplū illud, sup ciuitatē & munitiōes ei⁹, sup Iudæā, in qua sola notus eaten⁹ fuerat deus, dū ipse in gētibus quasi deus haberetur, statim (inquā) ipse uanitatis arguitur, tantaq; mutatio fieret circa ipsum ut cognosceret esse nō deus, sed diabolus, suūq; amitteret atriū illud maximū. i. Romanū imperiū. Et ecōtra deus, siue dei filius, Chrūs, pro uno tēplo, sup q̄d ille fecit risum, iuste permissus, & pro una gente Iudæa, in qua debuerat esse notus, innūera p orbē terrarū haberet tēpla, & à cūctis coleretur gētibus expulso illo, tā de tēplis, q̄ de ipsarū gentium cordibus. Tunc ergo (inquit) mutabitur spūs, nimirū magna mutatiōe, ut appareat mutabilis diabolus, q putabatur esse, & uolebat uideri incōmutabilis deus. Hæc mutatio cōtinget ei secundū similitudinē illius Chaldæi, siue regis Chaldaici, qui dū eodē spū inflatus, diceret: Nonne hæc est Babylon magna, quā ego ædificaui in domū regni, in robore fortitudinis meæ, & in gloria decoris mei, statim demutatus est in amētiā bonis: Fœnū (ingt sup na uox) quasi bos comedes, & septē tēpora mutabuntur sup te. Secundū illā (inquā) similitudinē mutabitur (ait) spūs, ut ucȝ & ipse fœnū ut bos comedet, sicut ad beatū Iob de ipso dictū est: Ecce Behemoth, quē feci tecū, fœnū quasi bos comedet. Nec uero sic solū mutabitur, uerūetiā & pertrāsibit (ait) corruet. Ergo nō bona mutatio hæc, cuius finis hic est, q̄ pertrāsibit & corruet. Peruersa mutatio hæc, q̄m non fecit ille, q solus incōmutabilis est, Etem̄ p̄ter ipsum omne q̄d est, mutabile est, sed aliorū quidē mutationē ille fecit, aliorū aūt nō fecit. Mutationē bonorū fecit in bonū, ut puta cœlorū. i. sanctorū, de quibus in Psalmo scriptū ē: Initio tu dñe terrā fundasti, & opera manuū tuarū sunt cœli, Ipsi peribūt, tu aūt permanes, & oēs sicut uestimentū ueterascēt, & sicut opertoriū mutabis eos, & mutabūtur, tu aūt idem ipse es, & anni tui nō deficiēt. Hæc mutatio cœlorū bona est, & hāc facit immutabilis deus, qualē & nos speram⁹, qñ mortui resurgēt incorrupti, Ait quidā ex ipsis cęlis, Paulus Apostolus: & nos immutabimur. i. impassibiles efficiemur. Hinc est illuc in titulo psalmi quadragesimiquarti, in finē, pro his, qui cōmutabūtur, subauditur, perfecta cōmutatione, q̄ in futuro erit, qñ de tristitia in gaudiū, de imperfecto ad pfectū cōuerterentur, quantūcunq; despicabiles & cōtemptibiles in hoc mūdo uideātur. Nō illis improperat, aut improperabile est, imò p̄mittitur, & in lætitia prædicat, qa mutabūtur, quorū dñs deus est, sed huic, q suus de⁹ est, improperatur. qa mutabit, additurq;: & pertransibit, & corruet. ¶ Qȝ si quis obijcit de cœlis iā dictis, q̄ & ipsi ptransibūt, qa sic dictū est: Ipsi peribūt, tu aūt p̄manes: scire debet, q̄ niā perire illorū, hoc scd̄m carnē ad tēpus interire est. Simulq; uideat ordinē dictorū, qa spūs iste primū mutatur, & deinde pertransibit, & corruet, cœli aūt illi primū peribūt, & deinde tu dñe mutabis eos, & mutabūtur. Finis huius corruere est, qa uicio suo mutatus est, finis illorū mutari est, qa uirtus: i. spes eorū in cœlis reposita est. ¶ Quousq; tandē pertransibit. uel quid pertransibit: Numerū suū pertransibit, quousq; expleat suū numerū pertransibit. Habet em̄ nūerū suū, & hic sapiētia est, dicitur in Apocalypsi: Qui habet intellectū, cōputet numerū bestiæ. Nūerus em̄ hoīs est, & nūerus eius sexcenti sexagintasex. Nūerus hoīs senerius est, qa sexta die homo factus est. Porro nūerus septenarius quodāmodo nūerus est dei, qa die septimo requieuit. Omnis hoīs nūerus, qui ad requiē dñi nō peruenit, qualibus iuraui (inquit) in ira mea, si introibūt in requiē meā, omniū (inq̄) qui creatura dei uel semetipsis abutuntur, & dilectionē creatoris nō habent, uel q creaturæ potius q̄ creatori seruiunt, nūerus senarius est. At uero ipsi diabolo nūerus iste triplacatus, imò ter decuplatus est, quia numerus sexcenti sexaginta sex. Quam ob causam: Nimirum quia iudicium eius est triplex,

Duplex mutatio bona & mala.

Numerus diaboli 666.

tertio

tertio iudicatus est, ita ut super illũ sic loqui deceat maiestatẽ supernã, Ter iuraui in ira mea,
si intrabit in requiem meam. Olim quippe de cœlo proiectus est propter superbiam: quia Esai. 14
contra deum se extulit. Deinde iudicium maledictionis accepit in serpẽte, per quem homi Gene. 3
nem decepit. Tertio iudicij siue damnationis incremẽto feriendus est in illo quem ingressu 2. Tess. 2
rus est homine peccati, filio perditionis. Illud usq; pertransibit: & tunc demũ expleto nũero
suo corruet ait, uidelicet sicut ad beatũ Iob loquit dñs: qa uidentibus cunctis pcipitabatur. Iob. 40
¶ Hæc est (inquit) fortitudo eius dei sui, & hoc exprobrãtis elogiũ est, hæc est fortitudo. i. ta Fortitudo diaboli non vera.
lis est fortitudo, eius, utiq; fallax fortitudo, uana fortitudo. Nunquid enim uera fortitudo
est equitare, captiuitatem quasi hominis congregare, de rebus triumphare, & tyrannos ei
ridiculos esse super omnẽ munitionem ridere, cõportãdo aggerẽ, & capiendo eam, & tũc
mutari, ac pertransire & corruere. Non est hæc fortitudo uera, imò arrogãtia cæca, non alta
oipotentia, imo tumida impotentia. At tñ ille interim, anteq̃ corruat uel præcipitet (ut iã di
ctũ est) in ignem æternum, qui paratus est ei & angelis eius, fortis sibi uidet: quia quippiam
posse putat: fortis (inquam) & deus, extollens se supra omne, quod dicitur deus, aut quod co
litur deus (ut iam supra dictum est) suus, & ut dicit ipse à semetipso factus. Quapropter iu
dex uerbũ dei nouissima illũ dictione irridendo denotauit. Cum eñ dixisset: Hęc est fortitu
do eius, subiũxit dei sui, hoc est, q semetipm fecit, sicut sibi arrogare præsumpsit. Sed id iã su
perius ex ppheta Ezechiele demonstratũ est. Iam ergo his ptractis, audiuimus quid seq̃tur.
[Nunquid non tu a principio domine deus meus, sancte meus et non moriemur:
Domine in iudicium posuisti eum, et fortem vt corriperes fundasti eum.] Hæc &
cætera usq; ad id: Super custodim meã stabo: & figam gradum super munitionem & con
templabor, ut uideã quid dicat mihi, & quid respondeã ad arguentem me. Propheta in sui
met persona loquit: statim quippe subiungit, & respõdit ad me dñs, & dixit: Scribe uisum &
explana eum super tabulas, & percurrat, qui legerit eũ: quia adhuc uisus procul, & appare
bit in finem, non mentietur. Si moram fecerit, expecta eum: quia ueniens ueniet, & non tar
dabit. Hæc ergo, nunquid non tu à principio dñe deus meus, & non moriemur, dñe in iudi
cium posuisti eum, & fortem ut corriperes, fundasti eum. Hæc (inquam) reddidit ad ea quę
audierat intus, quæ audierat in spũ. Audierat personã Christi filij homis, filij dei, primũ ex
infirmitate, in qua dereliquit eũ deus, dicẽtẽ: Vsq; quo dñe clamabo, & non exaudies &c.
usq; ad id: tunc mutabitur spũs, & pertransibit, & corruet. Hæc est fortitudo eius dei sui. Ad Vera cõfessio de Christo.
illa duo, quorũ alterũ infirmitatis, hæc duo reddidit Propheta fidelis. ¶ Nam quod ait: Nun
qd non tu a principio dñe deus meus sancte meus, & non moriemur, pulchre sic intelligit, Luc. 22
ut sit uox fidei & confessionis, uox pietatis, & amici cõpatiẽtis, animi inclinati & proni ad
agoniam, filius filij hominis in passione agonizantis, ubi apparuit illi angelus de cœlo, con
fortãs eũ, & pro lixius orãtem, factusq; erat sudor eius, sicut guttæ sanguinis decurrentis in
terrã. Loquit ergo ad eũ taliter, uti quemq; nostrũ loqui uult, ipse, q per eum loquitur, spiri
tus sanctus quoties agonię siue passionis illius comemorationẽ facimus: eumq; propter nos
in cruce pendentẽ, memori mẽte contẽplamur. Est nãq; in his uerbis confessio ueritatis, nõ
quocunq;, sed cõfessio cũ admiratione admiratio cũ confessione. Nũquid (ait) non tu eras a
principio dñe deus meus sancte meus? Nonne tu es uerbũ, qd eras in principio apud deũ,
& deus, uerbũ & uerbũ caro factũ, & ppter hoc qa tu mortuus es, fiet nobis, qd non moriemur? Hebr. 1
Vere a principio nam & alia scriptura dicit, cuius quoq; apostolus ad Hebræos pro tua p
sona meminit. Et tu (inquiens) in principio dñe terrã fundasti, & opa manuũ tuarũ sunt cęli,
Ipsi peribunt, tu aũt permanes, & oẽs sicut uestimentũ ueterascent: uelut amictũ mutabis
eos, & mutabũt, tu aũt idem ipse es, & anni tui non deficient. Confortare igitur dñe meus,
sancte meus: quia non ad insipientiã tibi uidet te dereliquisse deus imò ad magnã sapiam,
magnus eñ erit mortis tuæ fructus, quia non moriemur, quia & si peribũt cęli. i. sancti mor
te carnis, tu primus resumpta carne permanebis eosq; ueterascẽtes sicut uestimentũ, pro cõ
ditione mortalitatis, tu uelut amictum mutabis uera resurrectione eiusdem carnis, & muta
bunt, ita ut iam ex eo semper in æternũ incorreptibiles & impassibiles sint. ¶ Porro hoc al Domine in iudiciũ posuisti eum.
terũ, q̃d cõtinuo subiũgit: Dñe in iudiciũ posuisti eũ, et fortẽ ut corriperes, fũdasti eũ, uiuẽs
ex uirtute dei digne dicit eidẽ Christo domino: Cuius infirmitas ex nobis sumpta pertrãsiit,

Nam in iudicium posuisti eum, fortem ut corriperes fundasti eum, quem putamus: nisi illũ risorẽ diabolũ, de quo nunc dicentẽ audiebat eundẽ dñm. De regibus ipse triũphabit, & tyranni ridiculi eius erunt: ipse sup omnẽ munitionẽ ridebit, & cõportabit aggerẽ, et capiet eã, tũc mutabit spũs, & pertransibit, & corruet, hæc est fortitudo eius dei sui. Eum (inquit) dñe in iudiciũ posuisti eũ ut corriperes, fortẽ fundasti, uidelicet scđm similitudinẽ Pharaonis, cui dixisti, Idcirco aũt posui te, ut ostendam in te fortitudinẽ meã, & narret nomẽ meũ in omni terra. Ergo non solũ eum: sed maxime eum dñe posuisti in iudiciũ, ut ostenderes eum fortitudinẽ tuã, & ut cognosceret nomẽ tuũ, nõ tm̃ in omi terra, uerũ & in omni cęlo & in omni terra. Vbi posuisti, uel in q̃ fundasti eũ? Non enim suspicãdũ nobis ẽ, qđ tuũ ponere, hoc sit malum facere, qđ tuũ fundare, hoc sit uelle superbũ esse. Non ita posuisti eũ, nõ ita fortẽ fundasti eũ: sed nec quempiã maloꝶ siue fortiũ hoim. Vtiq; nõ Pharaonem, nõ Assur, siue Nabuchodonosor, nõ Aman superbissimũ, nõ Antiochũ, siue Herodẽ fecisti malũ, uel uoluisti esse superbũ: sed cũ essent mali atq; superbi, posuisti illos in sublimi, & hoc in iudicium fundasti eos fortes, & hoc ad corripiendũ. Oportet enim notũ esse, qui ad hoc corripitur, ut eius exemplo cæteri corrigant siue erudiant. Vbi ergo posuisti eum in iudiciũ, ubi fortẽ fũdasti eum ad corripiendũ? In mõte sancto dei, quemadmodũ apud Ezechielẽ ipse dicis: Tu Cherub extentus & protegens, & posui te in mõte sancto dei. In medio lapidũ ignitoꝶ ambulasti, pfectus in uijs tuis, à die cõditiõis tuæ donec inuenta est iniqtas in te. Sciebas qualis esset: & quia sciebas, qđ corripere uolebas: idcirco illic eum ponebas, ut primũ fieret notus, & tũc demũ coriperet, nisi enim fuisset notus, nõ tam multi exemplo eius erudirent, quemadmodũ & de Pharaone dici cõuenit: quia nisi in regnũ fuisset eleuatus, nos hodie neq; ipm, neq; correptionẽ, qua correptus est, tam bene sciremus. ¶ Ibi posuisti eum in suũ ipsi⁹ iudiciũ, ibi fortẽ fundasti eũ: fortẽ (inquã) quasi cedrũ, ualidũ habentẽ radicis suæ fundamentũ. Nõ solũmodo fortẽ: uerũ etiã pulchrũ & magnũ. Nam itidẽ apud Ezechielem dicit de illo dñe deus. Ecce Assur quasi cedrus in Libano, pulcher ramis & frondibus nemorosus, excelsusq; altitudine, & inter cõdensas frõdes eleuatus est cacumẽ ei⁹. Omne lignũ paradysi dei nõ est assimilatũ illi, & pulchritudini eius, q̃niã speciosum feci eũ. Non igitur reprehẽdẽdũ, imò laude dignũ: quia iustũ est, qđ nunc dicis, tũc mutabitur spũs, & pertrãsibit, & corruet. Sed nec illud reprehendere ausim, qđ inter cætera suæ tyrannidis opa, quæ agendo in hoc mundo tyrannizat, & super omnẽ munitionẽ ridet maxime super munitionẽ meam, super gentem meam, super templũ & ciuitatẽ Hierosolymã ridebit. & comportabit aggerem, & capiet eam. Nec illud (inquam) reprehendo, imò hoc dico. [Mundi sunt oculi tui, ne videas malum, & respicere ad iniquitatem non poteris.] E contra immundi sunt oculi iudicum peruersoꝶ: & idcirco uæ illis, quia uident malum, & ad iniqnitatẽ respiciunt, dum dicunt malũ bonũ, & bonũ malũ. Ista ratio uel sola sufficiens est: si quærã ego si quærat alius quis, cur illũ tu super munitionẽ, siue ciuitatẽ illã ridere, & eam capere permiseris, cũ gẽs tua sit & locus tibi dicatus fuerit, cumq; tu natura clemens sis: præsertim cũ tu uidens ciuitatem illam, & illum diaboli risum prospiciens imminere, fleueris super illam. Si quis (inquã) quærat, cur ita sit, ista ratio siue responsio sufficiens est, uel mihi, uł cuilibet alij. Exempli gratia, Apostolo Paulo, dicenti: Veritatem dico in Christo, non mentior, testimoniũ mihi perhibente conscientia mea, in spiritu sancto: quoniam tristitia est mihi magna, & continu⁹ dolor cordi meo pro fratribus meis, qui sunt cognati mei scđm carnẽ, qui sunt Israelitæ & cætera. Rationẽ huiusmodi debet admittere dolor, ut dicat: Mũdi sunt oculi tui, ne uideas malum, & respicere ad iniquitatem non poteris, quod est dicere: Non poteris fauere facientibus malum, facientibus iniquitatẽ, q̃nis cognati tui sint scđm carnẽ, sicut & nostri cognati sunt, cognati Prophetaꝶ & Apostoloꝶ, tristitiã magnã & dolorẽ continuũ pro illis habentium. Quod dicimus hic respicere ad iniquitatẽ nõ poteris, tu cõfirmas in Euangelio, cũ dicis: Nõ possum ego à meipso facere q̃cq̃: sed sicut audio iudico. Præmiseras nãq; in iudicio suo, nullam esse acceptionem personæ, dicendo. Et procedent qui bona fecerunt in resurrectionem uitæ, qui uero mala egerunt in resurrectionem iudicij, & subaudiendũ est, absq; distinctione Iudæi & Græci.

Qualem creauit deus diabolum. Ezech. 31

Io han. 5

LIBRI PRIMI FINIS.

RVPERTI ABBATIS TVITIENSIS IN ABACVC PROPHETAM, COMMENTARIORVM LIBER II.

LOquētē ad deū hominē, & uolētē, ut tāta maiestas uolūtatē ei⁹ faciat, oportet aliqd uerę fortitudinis habere. i. iustitiæ, ut. s. nihil eorū petat, q̄ iusto deo facere nō conuenit, nec ita uelit eū eē misericordiæ memorē, ut obliuiscat̄ iudicij. Sic Abrahā cū deo ratiocinari potuit, cū esset ipse, ut fatebatur puluis & cinis quia vcꝫ ultra id qđ iustū erat loq nō addidit, interpellās ꝓ Sodomis. Non em̄ iustū erat apud deū illos reseruari, si in tāta multitudine nō inuenirent̄ saltē decē iusti. Sic Iacob cū deo luctari potuit, eē uel dici cōtra deū fortis: qa luctādo nihil iniustū extorq̄re uoluit, imo esuriēs & sitiēs iustitiā, benedictionē flagitabat qua sperabat iustificari. Sic Moses deū dicētē: Dimitte me, tenere potuit: quia non exibat ab eo, quod iniustum esset, quatenus impunitos dimitteret authores peccati in reatu urtuli: sed ut ita iudicaret uel puniret illos, quatenus ipse nihilominus uerax permaneret & iustus, in eo quod Abrahæ promisit, & repromittēdo iurauit. Sic & iste secundum nomen Abacuc, quod interpretat̄ luctator, luctari potest cum deo, & loq uelut arguendo: quia nō defendit impios uel iniustos sup quoscunq; uidebat risum esse, permissum esse diabolo: sed iustū esse cōcedēs sup illos iudiciū, iuxta quod nouissime dixit: Mundi sunt oculi tui, ne uideas malū, & respicere ad iniqtatē nō poteris, id solū in rōe cū deo ponit q̄d dū in hoc seclo puniunt̄ iniusti, sicut p manū Romanorū puniti sunt ip̄i Iudei: multa etiā patiūtur iusti tanq̄ iniusti, agitāte potētes hui⁹ seculi hoies eodē illo spū, de q̄ ipse dn̄s supra locut⁹, hoc ita incipit: **Quare non respicis super iniqua agentes, et taces deuorāte impio iustiorem se.** Hæc & cætera quæ sequunt̄, ita tractare ingredimur, ut præ oculis habere uelimus illud sanctorū, quorū hic unus est desideriū desiderantiū eius, q uenturus est, & cui hic loqtur, aduentum scdm, q cum uenerit iā et iniquo iniqua agere, & impio iustiorē se deuorare non licebit. Quid em̄ aliud iste dicit, & clamat, q̄ dicunt & clamant subtus altare animæ interfectorū, & propter uerbum dei, & propter testimoniū, quod habent, clamantes uoce magna, & dicentes: Vsquequo dn̄e, sanctus & uerus nō iudicas, & ui dicas sanguinem nostrū, de his, qui habitant in terra? Deniq; id quod dictū est illis, ut requiescerent adhuc tēpus modicū, donec impleant̄ conserui eorū, & fratres eorū, nōne simile est ei, quod responsum est huic: Apparebit in finē, & non mentiet̄, si moram fecerit, expecta eum: quia ueniēs ueniet, & nō tardabit? Igitur quoniā Propheta est, nō dubiū: quin de regibus longe post futuris prologtur, ad Christi uenturi respiciēs tp̄a, sic istam quærelam: quare non respicis sup iniqua agentes & cętera: perpendere dignū est, tanq̄ ingemiscentis, ꝓpter illas quas sancti & iusti passi sunt persecutiōes siue pressuras. per idem illud bestiale imperiū, sub quo & ipse Christus passus est, & in uindictā sanguinis eius accidit famosum illud excidium Hierosolymorū. Quare (inquit) nō respicis super iniqua agētes, subauditur impiorū principes, per totū orbem leges impias, & iniquitatis edicta ponentes, & quare taces dn̄e deuorante impio iustiorem se: Quos em̄ impius quilibet in hoc mundo princeps, diaboli satelles, ut fuit Nero, & post illum q̄ plures, quos inquam non potuit pietate nudare, sibiq; confirmare illos secūdum corpus proposita morte absorbuit, & hoc fuit impio deuorare iustiorem se, te tacente te uindictam differēte, cum clamet quotidie eorū sanguis ad te. **Et facies homines q̄si pisces maris, et quasi reptile non habens principem:** Subaudiendū hic est: quare ita facies: quare ita fieri permittes? & quasi quis interroget, in quo fecerit homines quasi pisces maris, & quasi reptile nō habēs principem, continuo subiunxit: **Totū in hamo subleuauit, traxit illū in sagena sua, et congregauit, in rete suum.** Et est sensus: Quō pisces siue reptilia maris principē nō habent, ita uident̄ homines nullam ex te habere prouisionem nec per tuam regi prouidentiā: quia sicut hamus totū subleuat, sicut sagena, sicut rete totum circundat uel congregat tam illud quod bonum, q illud quod in genere piscium est malum, sic ille impius in suam potestatem totum redigit, & qđ bonum, & qđ est in humano genere

Nihil iniustū a deo petendū.

Gen. 18

Exo, 32

Cur sancti tantopere desiderant secūdum Christi aduentum. Apo 6

Obiectio contra dei prouidentiam.

psal. 78 malum, te tacente, te illum permittente in homines iustos desæuire, ita ut putent deū nō habere. Et hoc mirū cum te habeāt & sciant deū, & quotidie ad te clament, dicentes: Et ppitius esto peccatis nostris propter nomē tuum. Ne forte dicant in gentibus, ubi est deus eorū. Vltio sanguinis seruorū tuorū qui effusus est, introeat in cōspectu tuo gemitus compeditorum. Tu interim taces, & illi impio totū in hamo subleuare, totū in sagena sua trahere, totū in rete suū congregare licet, & cū sit impius, sup oēs tam iustos, q̄ iniustos imperiū obtinet & deuorandi siue occidendi potestatē habet. Super hoc lætabitur et exultabit, & propterea immolabit sagene tue, et sacrificabit reti suo, quia in ipsis incrassata est pars eius, et cibus eius electus. Non dubium aut ignotū est: quin impi⁹ in magno imperio multū lætatus fuerit, & sperans in multitudine diuitiarū suarū, multū exultauerit, ita ut etiam dedignatus humanā conditionē, deū se appellari maluerit & iusserit: quod exēpli gratia de Gaio dicere possum⁹, ut Iosephus q̄q; scribit: Procedente (inqt) tpe magnitudine dignitatis eleuatus, humanū perdidit intellectū, & sese uolebat diuinitati uideri consimilē, diuinitatem quę uera est inhonorans. Nam simulachrum suū iussit erigi Hierosolymis in tēplo dei renitentibus Iudæis, eosq; uolentes pugna superatos cogi. Igitur sup hoc (inqt) lætabitur & exultabit. Nimirū lætitia inepta, exultōe fallaci. Eqdem nō omnis impius eiusmodi sic lætabitur, aut tm̄ exultabit, ut sibi uideat deus, aut pro deo uelit haberi: sed faciet quod seqtur. Propterea immolabit sagenæ suæ, & sacrificabit reti suo: Quid est sagena impij, & qd rete eius? Nimirū cum et aliud qd possit intelligi, maxime aurū et argentū eius sagena est & rete eius. Nam de nulla re magis impius præualet, q̄ si aurum et argentum copiosum habet. Eiusmodi sagena libenter includuntur, et ad eiusmodi rete uolentes cupidi homies congregant, et beatum dicunt impium, cuius hæc sunt, et eum ultro sequunt, eiusq; imperiū subiectis manibus amplectuntur. Hoc sciens qdam ex eiusmodi Antonius ex Cleopatra male famosus, cum Actium, sibi ut classem constituerat, aduenisset, & prope tertiam partem remigū fame absumptam offendisset, nihil motus. Remi (inqt) mō salui sint. Nam remiges non deerrūt quo adusq; Græcia homines habuerit. Cœperat eñ Arrabanen Armeniæ regē, quē et argentea catena uinctum ad confessionem thesaurorū regiorū coegerat. Quibus ablatis, nimirum quasi sagena grandi et reti magno instructus, orientem pariter et occidentem: totum deniq; Romanum imperium includere et ad se trahere properauit, capt⁹ ipse sagena diaboli. s. amoribus iam dictæ Cleopatræ reginæ Aegypti. Itaq; quia & uera est sapientis sentētia dicentis: Pecuniæ obediunt oīa, recte dixerim; quia sagena & rete impij aurū & argentum ipsius est. ¶ Porro de auro & de argento nōne sibi deos fecit, nōne simulachra operatus est. & ipsis sacrificauit? Imo & subditos sibi populos ad sacrificādum inuitauit, adorare coegit, & nolentem hoc facere, solius creatoris adoratorem occidit, atq; ita iuxta quærelam huius, iustiorem se impius deuorauit. Igitur reuera sagene suæ immolauit, & reti suo sacrificauit. Quam ob causam? Quia in ipso (inqt) incrassata est pars eius, & cibus eius electus. In auro nāq; & in argento (sicut iam dictum est) oīno sperauit, & fecit de hoībus quod uoluit, & inter homines gloriam acquisiuit potentiā obtinuit, honorem assecutus est, uoluptates suas expleuit: qbus reb⁹ affluere, utiq; fuit partē eius incrassari. Multos etiam ex eis qui religiosi esse uidebantur, eadem sagena sua, uel eodem reti suo irretiuit, sibiq; conformes fecit, quorū uel qualium respectu nimirū recte nunc dicitur. Et cibus eius electus. Propter hoc ergo expandit sagenam suam, & semper interficere gentes non cessat. Idem uidet repetendo dixisse, expandit sagenam suam, quod ante dixerat, traxit illud in sagena sua. Verū tamen illud palam constat, quia duas impius habuit uel habet sagenas, alteram qua uolētes cepit populos & gentes, hæc est aurum & argentum (sicut iam dictum est) alterā, qua inuitos quoq; constrinxit. & hæc est oīne iniquarū legum eius edictum, quod per totum orbem expandit, præcipiendo cunctos interfici, qui nollent sacrificare sagenæ & reti eius, argento & auro eius, aureis & argenteis simulachris eius, ut iam dictum est. Vnde protin⁹ sequitur. Et semp interficere gentes nō cessat. Deniq; hæc summa est quærelæ huius causa, quod iustorū sanguinē impius fundendo, iustiorē se deuorat. Primus ita fecisse legitur Nabuchodonosor. Nam añ illū, & si fuerūt q auro & argēto sacrificarēt, null⁹ tñ fuisse legit qui taliter expāderet sagenā suā, ut de interficiēdis gētib⁹ daret legē q sacrificare nollēt. Ille talr expādit,

Margin notes:
Iosephus de antiqui. libr. 18. cap. 19.
Reti suo sacrificauit.
Duæ sunt sagenę impij.
Primū Idololatriæ edictū.

Vobis dicitur populis tribubus & linguis. In hora qua audieritis sonitũ tubæ & fistulæ, & citharæ, sambucæ psalterij & symphoniæ, & uniuersi generis musico℞, cadẽtes adorate statuam auream quã constituit Nabuchodonosor rex. Si quis aũt non prostratus adorauerit, eadem hora mittat in fornacem ignis ardentis. Equidẽ ibi tacere uisus est dñs deuorãte impio iustiorem se, sed nõ usquequaq;. Nam permisit quidem mitti in ignem tres pueros, utiq; iustiores illo ipio: sed cũ tres fuissent immissi, quatuor deambulabãt soluti per mediũ ignis, & species quarti, ait ipse q uidit, similis est filio dei: sed quãta ex tunc futura erat, & facta est ꝑ eadem causa deuoratio iusto℞, interfectio gentiũ? Proinde nõ solus iste clamat ad deum, dicẽs: q̃re nõ respicis, & cætera quæ hactenus dicta sunt, sed & omes sancti, omes iusti, taliter deuorati clamant, & dicunt uoce magna. Vsq; quo dñe sanctus uerus nõ iudicas & uindicas sanguinẽ nostrũ, de his q habitant in terra. Nec solæ clamant illo℞ animæ in illo seculo, uerum & cum illis & propter illos ad ipsum clamat ecclesia uiuentium in ꝑsenti seculo desiderans iudicis & saluatoris aduentum, qui iustum de omibus facturus ẽ iudiciũ. Sequitur. Dan. 3 Apo. 6

CAP. II

⌊Super custodiam meam stabo, & figam gradum super munitionem, & contemplabor, vt videam quid dicatur mihi, & quid respondeam ad arguentem me.⌋ Tale qd & Esaias loquitur: Super speculam dñi ego sum, iugiter stans per diem & super custodiam meã ego sum stãs totis noctibus. Et reuera q ad deum loqtur, & rõnem postulat de iudicijs eius, oportet ut supra custodiã suã stet, & gradũ figat sup munitõem, ne forte labat ĩ sermõe spũs eius, aut supra q̃ expedit, qppiam loquat. Ne temere (inqt Ecclesiastes) quid loquaris neq; cor tuum sit uelox ad proferendum sermonem corã deo. Deꝰ ẽm in cœlo & tu sup terram, idcirco sint pauci sermones tui. Stabo ergo (inquit) super custodiã meã, & figam gradum super munitiõem. Quæ aũt illa custodia, uel quid est illa munitio? Nimirũ uera mentis humilitas. Illa nãq; uirtus munitio firma, uirtutũq; oĩm fida est custodia Nec facile quis locum alium, petramue aliã reperire potuerit, de quo Moses saltem posteriora dei dignus uidere fuerit dicentis sibi. Ecce est apud me locꝰ, stabis supra petrã. Cũq; transibit gloria mea ponã te in foraminæ petræ &c. Deniq; locũ illũ nõ quidẽ illic nominatũ inuenis: sed eiusdẽ dei spũs eum apud Psalmistã pulchre & magnifice nominauit. i. nimiã mentis humilitatem. Ait ẽm: Et dixit ut disperderet eos, si nõ Moses electus eius stetisset in confractiõe in cõspectu eius. Nunc talẽ locũ. i. confractõem nimiã (ut iam dictũ est) mẽtis humilitatẽ esse apud se testat ipse dum dicit: Discite à me, quia mitis sum & humilis corde. Sciens igitur & iste tutam esse firmitatem eiusmodi loci, & quod exinde optimũ sit cum deo luctari, sup custodiam (inquit) meã stabo & figam gradum super munitionẽ, & cõtemplabor, ut uideã quid dicatur mihi, & quid respondeam ad arguentem me. Quemadmodũ iam dictus Moses eodẽ loco posteriora dei cõtemplatus est, ut uideret quid diceret sibi, & qd rñderet ad arguentẽ se & dicentẽ uade, descẽde peccauit pplus tuus, quẽ eduxisti de terra Aegypti &c. Deniq; et iste cõtẽplatus est fortiter fixo gradu, ne ueniret sibi pes supbiæ, & uidit quid diceret sibi, & qd rñderet ad arguentẽ se. i. timore sancto, timore bono & necessario ꝑ mentẽ se. Seqt ẽm. Esa. 21 Humilitas est custodia virtutum. Exo. 33 Mat. 11

⌊Et respondit ad me dominus et dixit, Scribe visum, & explana eum super tabulas & percurrat qui legerit eum, quia adhuc uisus procul, & apparebit in finem, et nõ mentietur, si moram fecerit, expecta eum, quia ueniens veniet, & non tardabit.⌋ Hæc & cætera quæ sequunt dicta sunt ei, ueluti attẽdebat, dicẽs: Et cõtẽplabor, ut uideam quid dicat mihi. Post hæc semet inuenisse oñdit, quid rñderet ad arguentẽ se: Dñe (ingens) audiui auditionẽ tuã, & timui, & cætera. Igitur qa fortiter stabat, & in exigendo fortis erat, uidit illud, qd ut uideret contẽplabat. Ait ẽm: Et respondit ad me dñs. i. ostendit mihi & uidi oculo prophetali, quis finis futurus esset iniqua agentium, & quõ haberet loqui & iudicare ipse, qui nunc uidet tacere, deuorante impio iustiorẽ se. Et deinde ut alij quoq; sperare scirent, dixit mihi, scribe uisum. i. scribe quod uidisti, scribe quod respondi tibi: scribe (inquam) uisum, & nõ in obscuro siue occulto, sed explana eum super tabulas. i. plano sermone & manifesto, ut percurrat qui legerit eum, nihilo eius offendente intellectũ, hoc modo: Quia adhuc uisus procul, & apparebit in finem, & non mentiet, si moram fecerit expecta eum, quia ueniens ueniet, & nõ tardabit. Quid ẽm hic nõ planũ & apertũ ad intelligendũ? Adhuc (inquit) ꝑcul est uisus. i. nõ statim ueniet ipse in terra uisus, & cũ hoibus cõuersatus abijt ꝑcul Baruch. 3 Act. 1

 ascen

ascendit in cœlum, dicentibus angelis: sic ueniet quemadmodũ uidistis eum ascendentem in cœlũ. Procul est adhuc, procul abijt, quia acceptus est in cęlum. Apparebit aũt in finem & nõ mentiẽ, subauditur de om̃bus quæ locutus est, dum cum hoibus conuersaret: exempli gratia: uirtutes (ait) cœlorum mouebunẽ, & tunc uidebunt filium hois uenientẽ in nube cum potestate magna & maiestate, siue & uidebitis filium hoĩs sedentẽ à dextris uirtutis, & uenientẽ in nubibus cœli, & his similia. Ita uenientẽ quisquis eum uidere desiderat, & p̃sentem quoq; uitam fastidit, in qua nõ potest eum uidere, dicitq; cum Apostolo, cupio dissolui & esse cum Chr̃o. Quisquis ille est hoc audiat, & hoc sibi dictũ esse sciat. Si morã fecerit, expecta eum: quia ueniẽs ueniet. i. certissime ueniet, & cum uenerit nõ tanq̃ tardus aderit sed totum præteritum tempus uidebitur fuisse, ut uere est, nimiæ breuitatis. Interim donec appareat in finem, prædicabitur Euangelium omni creaturæ: Qui crediderit & baptizatus fuerit saluus erit. Qui uero non crediderit, condemnabitur. Hoc est, quod continuo seqtur.

⌊Ecce qui incredulus est, non erit recta anima eius in semetipso. Iustus autẽ in fide sua uiuet.⌋ Ecce apparebit. i. cito apparebit, et q nõ credit euãgelio ei⁹ etiã si multũ opeẽ nõ erit recta. i. cõdẽnabitur anima eius, sicut uera & manifesta rõne testaẽ Ap̃lus, hoc breui testimonio taliter. Iustitia eñ dei in eo uidelicet euangelio reuelaẽ, ex fide in fidẽ, sicut scriptum, iustus aũt ex fide uiuit. Et alibi sine fide (inquit) impossibile ẽ placere deo. Et quis est incredulus, nisi superbus? Supbia nãq; incredulitatis causa efficiẽs est. Vñ & ꝑtinus subdiẽ.

⌊Et quomodo vinum potantem decipit, sic erit vir superbus, ⁊ non decorabitur, qui dilatauit quasi infernus animam suam, ⁊ ipse quasi mors non adimplebitur, et congregabit ad se omnes gentes, et coaceruabit ad se omnes populos.⌋ Ergo supbia magna est ebrietas: & ita mentẽ subuertit, uimq; oẽm debilitat sensus atq; rõnis, ut quod audit discernere non possit. Hoc ip̃m dñs in euãgelio cõfirmat uerbis hmõi. Q̃uo potestis uos credere, q gloriã ab inuicẽ accipitis, & gloriã quæ à solo deo est nõ quæritis. Qui gloriã ab inuicẽ dixit accipitis, proeo ut diceret, q superbi estis. Pulcherrime asperitatẽ dictiõis euitauit, & sensum nõ præteriuit. Vnde si quis requisit⁹ qd sit superbire, respõdeam gloriã ab inuicẽ accipe, nimirum uera & pulchra atq; irrefragabili usus ẽ diffinitiõe. Porro sensus dicti huius, q̃d est gl̃iam accipere, uerbis amplificaẽ præsentibus, q dilatauit quasi infernus aĩam suã, uidelicet semp maiora ambigens, & ipse quasi mors nõ adimpleẽ, subaudiẽ pecunijs, & cõgregabit ad se oẽs gentes, & coaceruabit ad se om̃es populos, ut fecit suo tpe Nabuchodonosor, suo tpe magnus Alexander, suo tpe Roma, quæ (ut superius dictũ est) altera fuit Babylonia. Omnes regnorum illorum cupidi & ambitiosi hoies, nõne gl̃iam ab inuicẽ accipiebãt, & ꝓ acceptiõe gloriæ, ut alter alteri gloriã raperet, inuicẽ ruebãt. Reuera q̃uo uinũ potãtẽ decipit, sic eiusmõi hoies spũ supbiæ decepti fuerũt & sunt, nec ornamẽto fidei decorati sunt, sed nudi sunt, humilitatẽ crucis adhorrentes, utpote cõtrariã spũi supbiæ, q̃ inebriati uel decepti sunt. Quid erit de illis, qñ iste in finẽ apparebit? Imo ut singulari numero ꝓpositũ sequamur capitulũ, q̃mõ iudicabitur uir superbus, & quomodo non decorabitur? Ait

⌊Nunquid non omnes isti super eum parabolam sument, ⁊ loquelam enigmatum eius? Et dicetur/: Uę ei qui multiplicat non sua vsquequo, ⁊ aggrauat contra se densum lutum. Nunquid non repente consurgent qui mordeant te, ⁊ suscitabunt te, lacerantes te, ⁊ eris in rapinam eis? Quia tu spoliasti gentes multas ⁊ spoliabunt te om̃es qui reliqui fuerint ex populis, propter sanguinem hominis ⁊ iniquitatem terre ciuitatis et omnium habitantium in ea.⌋ Interrogando acrius affirmat dũ dicit: Nunquid nõ om̃es isti subauditur populi siue reliqui de oibus populis, sup eũ parabolã sumẽt & c. Solet aũt scriptura sacra reliq̃s siue residuos appellare iustos siue electos ut illic: Et erit omnis q relict⁹ fuerit in Syon, & residuus in Hierusalẽ, sanct⁹ uocabiẽ, omnis q scriptus est in uita in Hierusalẽ. Et alibi: Et mittet id quod saluatum fuerit de domo Iuda, & q̃d reliquum est de Israel, radicem deorsum faciet, & fructum faciet sursum, quia de Hierusalem exibunt reliquiæ, & saluatio de monte Sion. Ergo & hic omnes istos, de qbus dicit: qa tu spoliasti gentes multas spoliabunt te om̃es, q reliqui fuerint de populis, recte sanctos uel iustos intelligimus, q superfuerunt uel supersunt, quos supradictus uir superbus, dilatatã habens animam suam quasi infernum, & quasi mortem deuorare, id ẽ, ad cõsensum animę uel

Quid est superbus.

Reliqui vocãtur iusti.

Esa. 4

uolũ

uoluntatis suæ pertrahere non potuit, q̃uis igne, ferro, fame, bestijs & oĩm tormentorum gene
nere ad hoc certauerit & laborauerit, quod (ut superius iam dictũ est) primus ille Nabucho
donosor inchoauit, quãdo populis, tribubus, & linguis, quas ad se congregauerat, atq; coa
ceruauerat, pœnã edixit. Si quis (inquiens) nõ prostratus adorauerit statuã, eadẽ hora mitt-
tetur in fornacẽ ignis ardentis. Quanta similia, imò maiora fecit, maior utiq; alterius Baby
loniæ. i. Romæ potentia? Quo gentes oẽs ad se congregauit, & populos omnes ad se co
aceruauit, & quantis mortibus propositis exterminare uoluit hunusum de memoria ho-
minũ, de quo hic nunc dicitur: Et apparebit in finẽ, & nõ mentietur? Equidẽ uir superbus
utputa Nero, siue Decius, aut certe ipse diabolus, qui per eos ministeriũ iniquitatis opera-
batur, quasi mors, & quasi infernus dilatatus, omnes omnino gẽtes, quantũ in se fuit, deuo
rauit: sed reliqui sunt & erunt aliqui, qui & admirantes euentus sui felicitatẽ, euasionis suæ
beatitudinẽ, & respicientes unde euaserint, exclamant, & dicũt uniuersi. Nisi quia dñs erat Psal. 123
in nobis, dicat nunc Israel. Nisi quia dñs erat in nobis, cũ exurgerent homines in nos, forsi-
tan uiuos deglutissent nos &c. Nunquid nõ oẽs isti super eũ. s. uirum superbũ, imò super ipm
diabolũ & super uniuersitatẽ omniũ, quorum ipse caput est, superbiæ filiorum parabolã sument,
& loquelam ænigmatum eius? Iudicabunt enĩ sancti nationes, & dominabuntur populis,
siue (ut alibi scriptũ est) Stabunt in magna constantia, aduersus eos qui se angustiauerũt, &
qui abstulerunt labores illorum. Quo isti sument parabolã, & loquelã ænigmatũ eius, uel quid
est ista parabola, & quid ænigmata eius? Parabola sancta prophetica, siue legalis scriptura Parabola, sancta scriptura dicitur.
est, quia uel tota ferè, uel ex maxima parte parabolicis & ænigmaticis locutionibus plena
est. Parabola nanq; cõparatio est ex rebus dissimilibus. Verbi gratia: cũ sermo dei uel sentẽ
tia iudicialis gladio materiali cõparatur, ut in Psalmo, cũ de istis reliquis. i. de omnibus sctis
canimus: Exultationes dei in guttere eorum, & gladij ancipites in manibus eorũ & c. usq; Vt
faciant in eis iudiciũ conscriptũ. Porro ænigma propositio est obscura, quæ nõ facile intel
ligitur, nisi aperiatur, ut est illud: De comedente exiuit cibus, & de forte egressa est dulcedo.
Et huiusmodi locutiones passim in scripturis inueniuntur, & ualent, non solum ad occul-
tandas porcis margaritas: uerum & ad hoc, ut in eorum difficultatibus bona exerceantur inge-
nia. Audiens enĩ sapiens sapientior erit, & intelligens gubernacula possidebit. Animaduer
tat parabolam & interpretationem, uerba sapientiũ, & ænigmata eorum. Igitur sument super
eũ (ait) parabolam & loquelã ænigmatũ eius. i. adimplebunt scripturã, & manifestas faciẽt
obscuritates eius, quæ difficile & à paucis uix intelliguntur, nisi prius eueniant ea q̃ in ipsis
significantur, atq; ita rerum euentu dicta, quæ obscura erant, aperiantur. Ac si quæreres, cu- Densum lutũ multæ diuitiæ
iusmodi sit illa locutio, quã parabolã uocet, statim subiungit: Et dicetur. Væ ei, qui multipli
cat non sua usq; quo, & aggrauat contra se densum lutũ. Hoc nanq; parabolicũ est, q̃d mul
tiplicatas diuitias densum lutũ appellauit. Itidem & illud, quod subiungit: Nunquid non re
pente consurgent, qui mordeant te, & suscitabunt lacerantes te, & eris in rapinã eis, parabo
lica siue ænigmatica sunt, quia uel isti reliqui, de quibus nunc sermo. s. omnes sancti uel iu-
sti, nequaq̃ ut litera sonat, dentibus mordere aut lacerare, ac manibus rapere cõsueuerunt.
Sciendũ quoq;: quia dicetur quidẽ tunc, sed nõ incipiet dici, tunc tale quid, q̃n apparebit in
finẽ, q̃n ueniens ueniet iudicaturus, qui hinc abijt iudicatur. Iam enĩ dici cœptũ est, ex quo
ille abijt, iubens Euangeliũ omni creaturæ prædicari. Dici cœptũ est: Væ ei, qui multipli- Quo mordẽt & lacerẽt scti.
cat non sua, usquequo aggrauat contra se densum lutum, ab initio prædicationis Euange
lij, in quo reuelabitur (ait Apostolus) ira dei de cœlo super omnẽ impietatẽ & iniustitiã ho
minũ, dicetur tunc in finem eidem uæ, taliter ut eat in ignẽ æternũ. Itidem fieri cœptũ est p
Euangelium, ut repente isti reliqui consurgerent, & morderent impiũ, & suscitarentur lace
rantes eum, essetq; eis in rapinam, taliter ut multos ab illo separarent, quod est mordere &
manducare, iuxta quod Petro dictum est: Macta, & manduca: Fiet autem in finem taliter,
ut gladius exeat de ore illorum, ut sint gladij ancipites in manibus eorum, ad faciendam in
eo uindictam siue iudicium conscriptum. Nam quod multos ab impietate conuertere, hic
sit corpus impij mordere & lacerare, ex eo quoq; comprobatur, quod ad beatum Iob dñs lo
quitur: Concident eũ amici, diuident illum negotiatores, & nunquid implebis sagenas pel
le eius, & gurgustium piscium capite illius, subauditur, ut ego. Hoc fit nũc in bonum illorum,

quos dentes isti, quales demonstrantur in Canticis, dicendo ad amicã. s. ecclesiã. Dẽtes tui, sicut grex tonsarũ, quæ ascenderũt de lauachro, quos (inq̃) dentes. i. Apostoli, siue prædicatores, qui hic reliqui dicuntur, quasi manducando in corpus suũ traducũt: tunc aũt id quod sequitur, fiet in malũ eiusdẽ impij, qui malo suo repulit appetitũ dẽtiũ istorũ. Quia tua spoliasti gentes multas, spoliabunt te omnes, qui reliqui fuerint de populis. ¶ Cũ spoliationes multis modis fiant, ille modus oĩm pessimus est quo gens aut populus, siue homo quilibet unius dei creatoris sui honore spoliatur, & tunc uere est nudus. Hinc est illud in Exodo: Videns ergo Moses populũ, quod esset nudatus: spoliauerat em̃ eũ Aaron propter ignominiã sordis, & inter hostes nudũ constituerat. Ignominiã sordis, reatũ dicit uituli, quẽ fecerãt & quo facto auxilio, & gratia dei nudati erant. Hoc mõ quot gentes, quot populos spoliauit hic impius, in quẽ hæc dicuntur? Igitur quia spoliasti gentes multas. i. tã iniquis persuasionibus separasti à creatoris gratia, spoliabũt te isti reliqui ex eis iudicãdo, ut tu, sicut tuo creatore ornare noluisti, ita nec in ipsa, quã præoptasti ulterius gloriari possis creatura dei. Additurq; adhuc: Propter sanguinẽ hoĩs, & iniquitatẽ terræ ciuitatis, & oĩm habitantium in ea. Sanguis hominis homicidiũ est, & hoc profecto iniquitas est. Terra uero, cui possit iniqtas imputari: nimirũ nõ aliud, q̃ homo est. Ciuitatis quoq;, nõ aliud est, q̃ habitantiũ in ea, quia uel nõ murorũ, aut ædificiorũ, siue lapidũ ciuitatis: sed hoĩm habitantiũ in ciuitate est uel eẽ p̃t iniqtas. Videtur ergo hic esse tropus, q à grãmaticis græce tãtologia, latine quoq; eloqũ dicitur, dũ res una plurimis uerbis significatur, ad hoc, ut ueritas siue magnitudo rei splendidius producatur. Veruntñ & illud sciendũ: qa cũ oẽ homicidiũ sit uel fuerit iniqtas huius impij, maxime sanguis ciuitatis dei ad iniqtatẽ reputatur ei. Ciuitas (inq̃) dei, quod olim erat illa Hierusalẽ, in qua sola erat templũ dñi, & nũc est ecclesia catholica p orbẽ terrarũ, de qua Psalmista dicit: Fluminis impetus lætificat ciuitatẽ dei. Illius ciuitatis sanguinẽ fudit impius Nabuchodonosor rex primæ Babylonis: istius aũt fundere cœpit impius Nero imperator alterius Babylonis, de qua Petrus in Epistola sua: Salutat uos (inqt) ecclesia, quæ est in Babylone electa. Vna ex utraq; scdm fidẽ & electionẽ ciuitatis facta est, & sanguis hui⁹ ciuitatis dei, iniqtas est terræ Babylonicæ ciuitatis diaboli. ¶ Inter oẽm sanguinẽ summa causa ẽ sanguis hoĩs unius Iesu Christi, quẽ recte hic intelligimus, dũ dicit: propter sanguinẽ hominis, & Iudæi, q fuderũt illũ, pars fuerũt & sunt corporis impij, cui dicitur: spoliabũt te oẽs qui reliqui fuerint de populis. Deniq; & isti maxime sunt spoliati & spoliandi: maxime (inq̃) & in primis, quẽadmodũ & Apostolus dicit: Ira & indignatio, tribulatio & angustia in omnẽ animã hominis operantis malũ, Iudæi primũ & Græci. In quo primũ isti iam spoliati sunt? Nimirũ in eo, q perdiderunt, nõ solũ locũ & gentẽ: uerumetiã adoptionẽ filiorũ, & gloriã & testamenta, & legislationẽ, & obsequiũ, & promissa, quæ ipsorũ erant, & ipsum Christũ, qui ex ipsis est secundũ carnem, qui est super omnia deus benedictus in secula, Amen. Omnibus bonis iã spoliauerũt eos, oẽs qui reliqui sunt de populis, scdm speciẽ Iacob, quẽ deus dilexit, qui primogenitũ Esau spoliatũ uestib⁹, ualde bonis, quas Rebecca apud se domui habebat, & induit eas. Sic iuste spoliati sunt, qui pars (ut iã dictũ est) fuerũt & sunt corporis impij, qui gentes multas spoliauit, maxime cultu uel cognitiõe creatoris, & isti quantũ in ipsis fuit, multo nequius spoliauerũt, quia Christũ, expectationẽ gentiũ, ut periret nomẽ eius, & neq; ipsi, neq; gentes eũ haberent, interfecerũt. Igitur qm̃ & hoc Apostolus dicit: Scimus, quia quæcunq; lex loquitur, his qui in lege sunt loquitur. Præmiserat aũt testimoniũ, nõ de Mose, sed de Psalmis, nõ dubitemus, & ista, quæ hic loquitur lex. i. scriptura sacra, his qui in lege sunt, eã loqui, & declamare in oẽm animã hominis operantis malũ, primũ Iudæi, deinde Græci, siue Gentilis. Vę qui congregat auaritiã malã domui sue, vt sit in excelso nidus eius, & liberari se putat de manu mali. ⌋ Quis nam ille est, qui congregat uel congregauit auaritiam mala domui suæ, magis q̃ populus Iudaicus, cętus pharisaicus? Omnes (inquit Apostolus) declinauerunt, simul inutiles facti sunt, de Psalmo testimoniũ hoc assumens, statimq; subiungit id quod ante diximus: Scimus aũt, qm̃ quæcunq; lex loquitur, his qui in lege sunt loquitur. Igitur & istud primũ ei, qui in lege est uel erat, dictũ hoc nõ dubitemus: Vę q cõgregat auaritiã malã domui suę, ut sit in excelso nidus eius. Nã uere hoc fecit Iudæ⁹. Equidẽ oĩs impius auaritiã cõgregauit, & ob hoc uæ ei, & Iudæus

Spoliatio pessima. Exo. 32

Iudęi maxime spoliati, ppter sanguinẽ Christi.

Rom. 2

autem auaritiam, nõ qualemcunq; sed auaritiã malam congregauit, & iccirco primũ uę ei. Nam quid rogo est quod dicit: auaritiã malã? Quis unq̃ audiuit in scripturis: auaritiã bonã. ut ex illius oppositi hic oportuerit dari uel apponi differentiã hmõi, dicendo: auaritiã malã? Qualis ergo auaritia fuit, uel est Iudæi, ut recte dicatur mala, & adiectio nõ sit supflua? Nimirũ talis, ut totus orbis audiuit: quia domũ dei, quæ domus erat uel esse debebat orõnis fecit speluncã latronũ, & ipsum propterea quia disputabat contra auaritiã illorũ eandẽ, interfecit domus dñm. Q̃ mala fuit hæc auaritia: præsertim eorũ qui erant filij peregrinorũ, q pauperes spiritu patres habuerũt. Equidẽ auaritia nusq̃ bona, sed ibi excellenter & nimis mala. Et cui uel quali domui suæ cõgregauit auaritiã tã malã? Nimirũ illi, quæ fuerat domus domini: qa per cõgregationẽ auaritiæ malæ, suã fecit illã domũ, imò speluncã suã, speluncã latronũ, & superbiæ suæ malum, quã denotauit protinꝰ, subiungẽdo: ut sit nidus eius in excelso, Auaritia nanq; sine superbia nõ est. Vnde sapiẽtia cũ dixisset: auaro nihil esse scelestius statim subiũxit: Quid superbit terra & cinis? Bene ergo dixit: ut sit in excelso nidus eius, domũ superbientis subsannãs, ut nidũ uolucris: & liberari (inqt) se putat de manu mali, subauditur, pro altitudine illius nidi excelsi, Quod propheta alius prospiciẽs: Nolite (ait) cõfidere in uerbis mendacij, dicẽtes: Templũ dñi, templũ dñi, templũ dñi est &c. Itemq; alius cum dixisset: Principes eius, uidelicet Syon, siue Hierusalem, in muneribus iudicabant, & sacerdotes eius in mercede docebãt, & prophetæ eius in pecunia diuinabãt, protinus addidit: Et sup dominũ requiescebant, dicentes: Nunqd nõ dñs in medio nostrũ? Non uenient super nos mala. Hoc nimirũ idẽ est qđ hic ait: Et liberari se putat de manu mali. Mox conuersus ad eũ, de quo loquebatur, taliter in eũ inuehitur. ¶ Cogitasti domui tue cõfusionẽ, cõcidisti populos multos, ⁊ peccauit anima tua, q; lapis de pariete clamabit, ⁊ lignũ, qđ inter iuncturas est ędificiorũ, respondebit. ¶ Reuera omnis auarus cogitauit. i. cogitãdo auaritię, acquisiuit domui suæ confusionẽ, quæ cõfusio quanta sit, manifeste est supra memorato sapientiæ loco datur intelligi, ubi cũ dixisset: auaro nihil esse scelestius, qd superbit terra & cinis &c. ita demum intulit: Cũ enim morietur homo, hæreditabit serpentes, & bestias, & uermes. Porro Iudæus, qui (ut iam dictũ est) auaritiam tam malam congregauit dupliciter domui suæ confusionem cogitauit. i. acquisiuit. Primo illam, quã apud Prophetam alium. s. Michęam audire potuerat. Ille enim cum dixisset id quod ante memorauimꝰ: & super dñm requiescebant, dicentes: Nunquid nõ dñs in medio nostrũ, nõ uenient super nos mala, statim intulit: Propter hoc causa uestri Syon quasi ager arabitur, & Hierusalem quasi aceruus lapidũ erit, & mons tẽpli in excelsa syluarũ. Profecto hmõi confusionẽ illi domui maxime Cayphas ille cogitauit, q prophetauit, dicens: Vos nescitis quicq̃, nec cogitatis: quia expedit, ut unus moriatur homo pro populo, & nõ tota gens pereat. Hoc nanq; dicendo, timore ibi trepidauit, ubi nõ erat timor, sociorũq; callide adauxit pauorẽ, imò pauoris fictionẽ dicentiũ: si dimittimus eũ sic, uenient Romani, & tollent nostrũ & locũ & gentẽ. Ita cogitãdo, cõcidisti (ait) populos multos. i. causa fuisti, ut cõciderẽtur populi multi. Occisorũ nãq; (ut refert Iosephus) p omne tps occisiõis, fuere undecies cẽtũ milia: & horũ (ait) pleriq; gentiles fuerunt: sed nõ indigenæ. A totis eñ regionibus ad azimorũ diẽ festũ congregati, bello subito circũfusi sunt, ut primo quidẽ illis pestifera lues ex loci angustia nasceretur deinde citius fames. Concidisti ergo (ait) populos multos, & peccauit anima tua. i. nequã intentio tua. Nã peccatũ tuũ nõ ex ignorantia, sed ex cogitationis tuæ uenit malitia. Væ tibi, quia lapis de pariete clamabit, & lignũ, qđ inter iuncturas est ædificiorũ, respõdebit: Quis enim iste est lapis, nisi ille q seipsum p parabolã uineæ significans, extra portã ciuitatis eijciẽdũ esse, & crucifigendũ, ubi parabolã edixit, & iudiciũ à pharisæis audiuit, de malis agricolis, qui erant ipsi. Nunq̃ (ait) legistis in scripturis: Lapidẽ quẽ reprobauerunt ædificãtes, hic factus est in caput anguli, à dño factũ est istud, & est mirabile in oculis nostris? Et quod est lignũ inter iuncturas ædificiorũ, nisi lignũ crucis, per quod ædificia duo prius disiuncta erãt, q̃ diu erant inimicitiæ inter homines ac deum, dominumq; angelorum, sed per crucem pacificata uel coniuncta sunt? Ita recte intelligitur dictum lignum, quod est inter iuncturas ædificiorum. Siue hominum, quod in terris uel de terra est ędificiorũ, de duobus parietibus constat, qui sunt antiqua añ Christi aduentũ synagoga, & noua post eius aduentũ ecclesia, quos

Auaritia mala quid est.

Mat. 21
Iohan. 2

Duplex confusio domui Iudæorum.

quos uidelicet parietes: quia cōiungit in semetipso, lapis angularis dicitur & est. Hinc alibi idē Apostol⁹: Ipse est eñ pax nostra, qui fecit utraq; unū &c. Lapis igitur de pariete (inqt) clamabit, subauditur, contra te, & lignū quod inter iuncturas est ædificiorꝝ rñdebit, nimirꝝ aduersum te. Quid lapis clamabit, & quid lignū respondebit? Nimirum id quod sequitur.

Ephe. 2

L Væ qui ędificat ciuitatē in sanguinibus, & pręparat vrbē in iniquitate. ⌋Ne dubiū sit cui uæ istud inclamat lapis ille aut lignū illud, alius Propheta, s. Micheas dicit. Qui ædificatis Syon in sanguinibus, & Hierusalē in iniquitate. Ergo cui uæ qui ædificat ciuitatē in sanguinibus, & præparat urbē in iniquitate, populus est Iudaicus, cætus est Pharisaicus, q impleuit mensuras patrum suorꝝ: quia patres quidem eius prophetas occiderūt, ipse autem prophetarꝝ dñm, ut ueniret super eū omnis sanguis iustus qui effusus est super terrā. Nunquid aūt reuera taliter ciuitatē ędificauit, aut in tanta iniquitate urbē præparauit? Nequaq̄, sed stultissimus ita putauit. Dixit eñ, occidamus eū, & nostra erit hæreditas. Idcirco locū & gentē perdidit, quia sanguinē fundere, hoc putauit esse ædificationē ciuitatis, & iniquitatē perpetrare, hoc putauit fore sibi præparationē semper possidendæ urbis. ¶ Alias aūt & uere ciuitatē ædificauit in sanguinibus, & ueraciter præparàuit urbē in iniquitate, non sibi sed deo uiuenti, non illā urbē aut ciuitatē terrenā Hierusalē: sed ciuitatē dei uiuentis cœlestem Hierusalē. Quātos eñ prophetas occidit, quot sapientes & scribas interfecit, crucifixit, flagellauit in synagogis suis, & persecutus est de ciuitate in ciuitatē, tot lapides uiuos quadrauit, de qualibus recte cōcinas magno architecto sancto spiritui: quia tunsionibus & pressuris expoliti suis coaptantur locis, per manū artificis disponuntur, permāsuri sacris ædificijs. Hoc quidā rite ppendēs, ubi martyrem, insignē pictoris arte, fustibus atq; plumbatis subigi cōspexit, huiusmodi distichon expressit. Cuditur æternæ lapis urbis, gēmaq; Christe. Hæc tua splendidus, pœna famulante politur. In huiusmodi officio siue ędificio populus Iudaic⁹ & primus est & notissimus. Lapis (inquit) de pariete clamabit, & lignū quod inter iuncturas est ædificiorꝝ, unde iā dictū est, respondebit: uæ illi qui ciuitatē sic ædificat, qui urbē sic præparat, quia bonus quidē effectus: sed intentio est maligna. Qñ uel ubi scd̄m ueritatē huius Prophetiæ lapis ille, lapis angularis, uæ istud clamauit. Nimirꝝ qñ uel ubi dixit: ecce ego mitto ad uos Prophetas & sapientes & scribas &c. usq;: amē dico uobis, uenient hæc om̄ia super generationē istā. Statim nāq; grauissime intulit: Hierusalē Hierusalē quæ occidis prophetas, & lapidas eos qui ad te missi sunt. Quid ibi subaudiendū est, nisi uæ tibi? Præmiserat nanq; septies uæ, sicut o prudens lector, ibidē, s. apud Matthæū, enumerare poteris, uæ uobis scribæ & pharisæi, uæ uobis scribæ & pharisæi, uæ uobis duces cæci, uæ uobis scribę & pharisæi, uæ uobis scribæ & pharisæi, uę uobis scribæ & pharisæi, uæ uobis scribæ & pharisæi, ad singulas exclamationes causis subiunctis, quarꝝ nouissima & septima hæc est, qui ædificatis sepulchra prophetarꝝ, usq;, & uos implete mensurā patrū uestrorꝝ: ideo ecce ego mitto ad uos prophetas & sapientes & scribas &c. Nonne iste impius, iste populus, uæ septēplici dānatus, ille est Cain cuius typū dictū est, in illū unū hominē huius nominis, septuplū ultio dabitur de Cain, qui numerus quia insolubilis est peccatū irremissibile significat? Plura hinc dici poterant, sed legentis fastidiū uitantes, cætera psequamur, Ait: L Nūquid nō hoc a dño sunt exercituū? ⌋Puta quod dixerit: Nunquid nō à dño factū est istud, & est mirabile in oculis nostris? Quid istud nisi quod lapis quē reprobauerunt ædificātes, hic factus est in caput anguli, & hic lapis de pariete clamabit, & ut iā dictū est, lignū crucis eius quod inter iuncturas est ædificiorꝝ, respondebit? Nunquid (inq̄) nō hæc à dño sunt exercituū? Nunquid nō à domino factū est istud? Plane à dño exercituū sunt hęc, plane à dño factū est istud. Vnde probabimus. Sequitur. L Laborabunt enim populi in multo igne, & gentes in vacuū vt deficiant. ⌋Cū hoc dicto prophetico, recordemur illius in Actibus Apostolorū. Et nunc ait Gamaliel: dico uobis uiri Israelitæ: Discedite ab hominibus istis, & sinite illos, qm̄ si est ex hominibus cōsiliū hoc aut opus, dissoluetur: si uero ex deo est nō poterim⁹ dissoluere eos, ne forte & deo repugnate inueniamur. Hæc ille sapiēter elocutus est. In isto aūt spūs sctūs p̄dixerat. Laborabūt eñ populi in multo igni, & gentes in uacuū ut deficiāt, & sic factū est. In multo igni, subauditur inuidię laborauerūt, i. Iudæi laborauerunt, gentes, id est, Gentiles, ut dissoluerent consiliū & opus, quod de isto angulari lapide prædica-

Mich. 3

Mat. 23

Ciuitas dei q̄modo ædificatur in sanguinibus.

Septies væ scribis & pharisæis à Christo.

prædicatur: sed laborauerunt in uacuũ & defecerunt, quia dissoluere non potuerunt, imò & accedentes ad istũ lapidẽ, ad quẽ accedere bonus cassi laboris defectus est; & ipsi tanquam lapides uiui supædificati sunt. Nunquid igitur nõ hæc à dño sunt exercituũ? Nũquid nõ à dño factũ est istud? Si enim nõ fuisset à dño cõsiliũ hoc uel opus: profecto iã dissolutũ esset, tot gentibus & populis ad dissoluendum laborantibus, & quæ causa labores illorum euacuauit. Ait: [Quia replebitur terra, vt cognoscat gloriam dñi, quasi aque operientes mare.] Quid isto dicto uerius, cõstantius, atque perfectius? Spũs enim dñi repleuit orbẽ terrarum, & eo replente repleta est terra, ut cognosceret gloriam dñi, ut fierent sapientes atque eloquentes, qui erant idiotæ & sine literis, ut fierent cœlestes qui erant terreni, imò qui terra fuerãt, fierẽt cœli, cognoscẽtes gloriã dñi, enarrãtes gloriã dei, nõ quõcunque sed quasi aquę operiẽtes mare. Quid est hoc dicere? quod magnæ deberent esse aquæ, quæ multitudine sui operirent mare, uel quarum ad comparationẽ mare nihil uideretur esse. Mirũ illud esset, & nõ minus miraculi habet, quod mare. i. sapiẽtia oim superauit, data simplicibus abundantia cœlestis sapiẽtiæ. Hæc est illuminatio credentiũ Euangelio Christi, qui dicunt, à dño factũ est istud, & est mirabile in oculis nostris. Ecõtra cæteri excæcati sunt, uidelicet illi qui (ut iam dictũ est) consiliũ hoc uel opus dissoluere cupiebant, de quibus hic ait: Laborabunt enim populi in multo igni, & gẽtes in uacuum ut deficiant, quam ob causam excæcati sunt. Sequitur. [Væ qui potũ dat amico suo, mittens fel suum & inebrians, vt respiciat nuditatem eius. Repletus est ignominia pro gloria. Bibe tu quoque & consopire, circundabit te calix dextere domini, & vomitus ignominie super gloriam tuam.] Hunc locũ istud de Psalmo manifestiorẽ facit Et dederũt in escã meã fel, & in siti mea potauerũt aceto. Fiat mensa eorum corã ipsis in laqueũ, & in retributionẽ & in scandalũ. Obscurentur oculi eorum ne uideant, & dorsum eorum semper incurua. Miro itaque modo cũ dixisset: quia replebitur terra, ut cognoscat gloriã dñi, quod gentiũ illuminatio est: causam contra posuit cæcitatis quæ in Israel contigit, dicẽdo: uæ qui potũ dat amico suo. Cæcitas ipsa est uæ: causa uero quia potũ dedit amico suo. Ipse est enim amicus qui dicit in Psalmo, & dederũt in escã meã fel, & in siti mea potauerũt me aceto. In tantum amicus ut frater sit effectus, & nostræ naturæ cõsanguineus, quippe qui cũ deus esset, homo factus est, ac de illo populo incarnatus ẽ. Hui amico suo potũ dedit, mittẽs fel suũ, & inebriauit eũ amaritudine, ut aspiceret nuditatẽ eius. i. ut cõprobaret, quod esset à deo derelictus. Dixerũt enim impii. Promittit se sciam dei habere, filiũ dei se nominauit. Videamus si sermones illius ueri sint: si enim est uerus filius dei, liberabit eũ de manu contrariorum, contumelia & tormento interrogemus eũ, & probemus patientiã eius. Morte turpissima cõdemnemus eũ. Hãc eorum nequissimã curiositatẽ, & quasi nuditatis explorationẽ, Psalmus declamat ex persona ipsius. Et qui custodiebãt aĩam meã, cõsiliũ fecerũt in unũ. Dicẽtes, deus reliquit eũ, persequimini & cõprehẽdite eũ: quia nõ est qui eripiat eũ. Explorauit, inuenit, atque aspexit aut aspexisse sibi uisus est impius nuditatẽ eius: audiuit enim eũ dicere: Deus meus deus meus ut quid dereliquisti me, hoc profecto statim, ne quid deesset sui fellis ad inebriandũ illũ, cui totus calix passiõis potus erat amaritudinis, obtulit eius ori & acetũ. Væ igitur illi, quia taliter potũ dedit amico suo, & fratri cõsanguineo suo, ut aspiceret nuditatẽ eius, infirmitatẽ eius, ad faciendũ siue capiendũ experimentũ quod nõ esset dei filius, imò quod esset à deo derelictus. Hoc foris annunciat & blasphemat tanquam maledictus Cham, qui foris annunciauit nuditatẽ paternã: sed quando ista res illa similitudine maior est. Ille nanque Cham nõ dedit potũ patri suo: non (inquã) dedit poculum uini delectabilis, ut eũ inebriaret, & nuditatem eius aspiceret: sed iste impius amico suo dedit potũ amaritudinis, misit fel suũ & inebriauit eũ, ut aspiceret nuditatẽ eius, & sicut per Mosen prædixerat spiritus propheticus. De uinea Sodomorũ uinea eorum, & de suburbanis Gomorræ. Vua eorum uua fellis, & botrus amarissimus, fel draconũ uinum eorum, & uenenũ asperum insanabile. Repletus (ait) ignominia pro gloria. Quis repletus est ignominia pro gloria? Ille ne qui amico suo dedit, an ipse amicus, cui datus est potus fellis. Nimirum ipse amicus repletus est ignominia, id est, passus est ignominiam, sustinuit mortem, mortẽ aũt crucis, quã pro summa ignominia miscuit impius illi: morte (inquiens) turpissima condẽnemus eũ. Tanta ignominia repleris passus est pro gloria, uidelicet sciens inde sibi prouentum, ut iam ex eo sederet à dextris uirtutis in gloria dei patris.

Sapi. 2
Act. 4
Psal. 68
Supra. 2
Psal. 70
Mat. 27
Iohan. 19
Iudæi sicut Cham, imo peiores quã Chã.

Phili. 2 Nam propter hoc(ait Apostolus) & deus illum exaltauit, & donauit illi nomen qu od est super omne nomen, ut in nomine Iesu, omne genu flectatur, cœlestium, terrestriũ & infer norum, & omnis lingua confit eatur: quia dñs Iesus Christus in gloria est dei patris. Quo modo aũt & q̃ uehementer, conuersus in eũ inuehitur, qui potum suum dedit, qui fel suum misit, qui inebriauit, & dormire fecit amicum suum somno mortis, & eo modo nuditatem eius aspexit, id est, nudũ, & à deo derelictum esse uoluit. Bibe(inquit) tu quoq;: & consopi re, & quid bibes? Circundabit te calix dexteræ domini, & uomitus ignominiæ super gloriã tuã. Calix dexteræ dñi. i. ira omnipotẽtis domini, ita te circũdabit, ut sicut in ipso scriptũ est

Psalm. 68 Fiat mensa eorũ coram ipsis in laqueum & in retributionem & in scandalum. Quæ nam est mensa tua, nisi lex tua, scriptura sacra tibi credita, primũ tibi ad edendum & bibendũ propo sita? Ibi calix dexteræ dñi, idem ipsa mensa tua, ipsa lex uel scriptura tua te circundabit, quo modo laqueus circundare consueuit, laqueus enim ipsa tibi erit habenti spiritũ erroris, sor benti siue haurienti retributionem fellis tui, quem amico tuo in potum didisti. Istud bibe tu & consopire, ita ut & nunc obscurentur oculi tui, ne uideas & postmodum consopiaris, nõ quomodo ille amicus tuus, qui euacuato felle tuo: ego dormiui(inquit) & soporatus sum, & exurrexi: sed ita ut in ęterna morte sepultus iaceas quod uere est consopiri. Q; autem diuer

Aliter Christi, aliter Iudæorũ ignominia. sum est, id quod sequitur, & uomitus ignominiæ super gloriam tuam, ab eo quod ante dixe rat, repletus est ignominia pro gloria. Ignominia qua ille amicus tuus repletus est pro glo ria & ignominia cuius uomitu pollueris super gloriam tuam, non eãdẽ habent rationẽ. Illi nanq; ignominia qua repletus est de foris, accessit, nec enim propter sua, sed propter aliorũ peccata male tractatus est, & pro futura gloria sustinuit: uomitus aũt ignominiæ tuæ de in tus uenit, de teipso processit, sicut uomit⁹ eius qui seipsum cõmouit: quia tu temetipsum de corde tuo mendacia uomenda inhonorasti, & ille uomitus super tuã præteritã gloriã erum

Iohan. 5 pit. In hoc quoq; magna distantia est, quod ille prius ignominiã sustinuit: & deinde gloria successit, ut debuit: tu autem prius gloriatus es, festinanter gloriam accipiendo ab inuicem, sicut ille tibi quondam loco exprobrauit: & deinde uomitus ignominiæ successit. Iste ordo notus est supernæ dispositionis, ut impius quidem prius gloriosæ exaltetur: & deinde igno miniosæ humilietur: prius aũt propter hoc ipsum quod pie uiuit prius humilietur, & igno miniã patiatur: ac deinde cornu eius in gloria exaltetur. Sequitur. [Quia iniquitas Liba ni operiet te.] Hoc ad illud coniungitur quod præmisit, uæ qui potũ dat amico suo & cę. Væ tibi(inquit) quia iniquitas Libani operiet te. i. hypocrisis tua condemnabit te. Libanus namq; candidatio interpretatur, & interdum sub hoc nomine templũ intelligitur, ut in Za charia: Aperi Libane portas tuas, & comedat ignis cedros tuos. Ergo iniquitas Libani. i. iniquitas templi ipsa pulchritudo religionis, cuius omnis cãdor tua est hypocrisis, potissimũ operiet te, maximũ condẽnabit te. Nam q̃ magna fuerit religionis illius hypocrisis, ipse do

Mat. 23 minus satis acerbe innuit, toties sub uno ductu sermonis dicendo. Væ uobis scribæ & pha risæi hypocritæ, loco apud Matthæũ, quẽ supra memorauimus, ubi cum septies uæ super illos detonuerit, per singulas uices hypocritæ dixit: excepta una dũtaxat uice, ubi taliter di xit: uæ uobis duces cæci. Paulus quoq; nõ ignorans iniquitatem huiusce dealbationis, cum staret in medio concilij: & princeps sacerdotũ Ananias os eius iussisset percuti, dixit ad eũ: Percutiet te deus paries dealbate, & quid aliud erat hoc dicere, quàm iniquitas Libani ope riet te? & reuera quod uni dixit, omnibus dixit, uniuerso illi sacerdotio & populo dixi: Fa ctumq; est quod dixit & percussionẽ illam totus orbis audiuit. Protinus ab illo(inquam) in uehebatur populo impio, conuersus ad auditores sermo propheticus ita loquitur. [Et va

Psal. 79 stitas animalium deterrebit eos, de sanguinibus hominis & iniquitate terre, ciui tatũ et omnium habitantium in ea.] Vt dictum ita & factum est. Venerunt enim ani malia de sylua, de quibus Psalmista: Exterminauit eam(inquit) scilicet uineam tuã aper de sylua, & singularis ferus depastus est eam, nimirũ propter scelus, quo cũ debuit facere uuas & afferre uinum, supra dicto amico suo, domino uel possessori, imò & plantatori suo, misit fel suũ amaritudine mortis inebriauit eũ. Venit aper scilicet Vespasianus, & singularis ferus uidelicet Titus filius eius, de sylua, id est, de urbe Roma, ubi erat multiplicitas errorum & fe ri homines habitabant, sicut feræ in sylua. Horum uastitas animaliũ deterruit eos de sangui

nibus

nibus hominis & iniquitatẽ terræ, ciuitatis & omniũ habitantiũ in ea. Extunc eñ perdide- Mat. 23
runt audaciã, qua primi ex omnibus gentibus ausi fuerũt ad se missos prophetas & sapientes & scribas, occidere & crucifigere, flagellare in sinagogis suis, & de ciuitate in ciuitatem persequi. Nõne ab huiusmodi crudelitate audaci, au dacia crudeli, ex eo tẽpore sunt deterriti? Neminẽ quippe iã audent occidere, aut saltẽ flagellare in synagogis suis, p̃sertim ubiq; terrarũ captiui &, scabellũ pedũ dñi sedentis à dextris dñi, & in medio inimicorũ suorũ dominantis, qui uidelicet inimici eius sunt ipsi. Et si aliis gentibus licuit, ipsis omnino tale quid ipsa captiuitatis eorũ lex nõ concedit. Sequitur. Quid prodest sculptile, q2 sculpsit illud fictor suus: conflatile et imaginẽ falsam, q2 sperauit in figmento fictor eius, ut faceret simulachra muta. Ue qui dicit ligno, expergiscere: surge, lapidi tacenti. Nunquid ipse docere poterit? Ecce ipse coopertus est auro & argento, & omnis spiritus non est in visceribꝰ eius. Dominus aũt in templo sancto suo, sileat a facie eius omnis terra. Istud uæ iam quintũ, sicut & p̃cedentia scire debemus esse irã illã, q̃ (ut superius iã meminimus) reuelatur, ait Apostolꝰ, de cęlo in euãgelio dei in omnẽ animã hominis Psal. 47
operãtis malũ, Iudæi primũ & Græci. Deniq; in animã Iudæi primũ, & deinde Græci, siue Gentilis. Ira hæc pro necessitate tẽporis, dicta est in prophetis obscurius, in euãgelio autẽ ita reuelatur, ut ueraciter dicas: sicut audiuimus, ita & uidimus. Dicto nãq; uæ quater, in animã hoĩs Iudæi operãtis malũ, quod ita terminatũ est, & uastitas animalium deterrebit eos Psal. 113.
de sanguine hoĩs, dũ quinto loco iã dicit: Væ q dicit ligno, expergiscere: surge, lapidi tacenti &c. Nõne istud est, q̃d ita uidimus, sicut audiuimus? Deterritis nãq; Iudæis, ut nõ audeãt euãgelii prædicatores occidere, aut p̃sequi, quod factũ est p̃ uastitatẽ animaliũ. i. per excidiũ uel per manus Romanorũ gentiliũ, liberius iã aduersus idololatriã per idẽ euangeliũ declamatũ est, & p̃dicatũ uæ per totũ orbẽ terrarũ, in omnẽ animã hominis Græci siue Gentilis, ligno & lapidi, siue auro & argẽto sese incuruãtis. Et notãda series literæ p̃sentis. Non eñ in initio dicit, uæ qui dicit, ligno, expergiscere: surge lapidi tacẽti, Sed prius suauiter alloquitur, & percũctando excitat hominẽ ad intuitũ ratiõis. Quid prodest (inquit) sculptile? Vult intelligi, & responderi: nihil, & rationẽ ostẽdit, cur prodesse nihil possit. Quia sculpsit (ait) illud fictor suus, nimirũ talis, q figmento suo sp̃m uel uitã dare nõ possit. Fecit cõflatile & imaginẽ, cuius rei uoluit, aut hominis corruptibilis, aut uolucrũ, aut quadrupedũ, aut serpentiũ, imaginẽ utiq; falsam. i. omni ueritate substãtię, cuius uidetur similitudo, fraudatã & iccirco sculpsit illud, qa sperauit in figmẽto fictor eius, ita deceptus qui homo rationalis erat, ut faceret simulachra muta, q̃ os habent, & nõ loquent: oculos habent, & nõ uidebũt: aures habẽt, & nõ audiẽt: nares habẽt, & nõ odorabunt, neq; eñ est sp̃us in ore ipsorũ. Hoc rationabilr̃ p̃monstrato, q nõ credit euãgelio, uerũ deũ p̃dicanti, profecto est inexcusabilis, Rom. 1.
quia ratio est irrefragabilis. Itaq; nũc demũ inclamat inclamatõe terribili: Væ q dicit ligno, expergiscere: surge, lapidi tacẽti, equipollẽter ita potest dici: Væ cognoscentibus deũ, siue audiẽtibus dei euangeliũ, & nõ sicut deũ glorificãtibus eũ, qa sponte mutauerũt gloriam in corruptibilis dei in similitudinẽ imaginis corruptibilis hoĩs. Nunquid ipse docere poterit, cui dicit expergiscere, surge, cũ lapis aut lignũ sit? Ecce ipse, subauditur, deus eius, coopertus est aũro & argento, & omnis sp̃us nõ est in uisceribus eius, oĩs (inquã) siue hominis, siue Quomodo siendũ est deo.
uolucris, siue quadrupedis, siue serpẽtis, cuiuscũq; imago in ligno aut lapide, in auro siue argento simulata sit. Itaq; fictor imaginẽ falsam sculpsit. Ipse aũt, quẽ p̃dicamus, deus & dñs in tẽplo sancto suo, in tẽplo corpis sui est, q̃d solutũ ab impiis, ipse post triduũ suscitauit. Sileat à facie eius oĩs terra, uidelicet in eo, ut blasphemare siue aliũ extra ipsum noiare deũ nõ audeat, & in hoc silentii reuerentiã illi exhibeat, ut ab ipso grãm. i. remissionẽ peccatorum suppliciter deposcat. Nã sup hac re nũquid ullũ ratio aut scriptura ueritatis silentiũ concedit? imò dicitur nobis: Qui reminiscimini dñi, ne taceatis, & ne detis silentiũ ei. Breuiter dif- Esai. 92.
finiendũ est, qa à facie dñi tacere, hoc est dñm timere. Quod & si nondũ fit, multi eñ contradicũt ei, fiet profecto in die iudicii, sicut Psalmista uehemẽter astruit, cũ id, q̃d sine dubio Psal. 75
futurũ est, quasi iã p̃teritũ, taliter edicit: De cœlo auditum fecisti iudicium, terra tremuit, & quieuit.

¶ Libri secundi in Abacuc finis.

h Consci

RVPERTI ABBATIS TVITIENSIS IN ABACVC PROPHETAM, COMMENTARIORVM LIBER III.

Onsci⁹ temeritatis ferè in omnib⁹ tã q̃ temerariũ redargui me uereor ab omnib⁹, eo ꝙ p̃clara sactoꝝ atq; orthodoxorũ patrũ studia latitudinẽ igredi sũ aus⁹ agri pleni, cui benedixit dñs .i. sanctę scripturę, in q̃ uel ex q̃ ẽ oĩs benedictiõis odor suauis & fruct⁹, & qd rñdebo arguẽtibus? Ruth Moabitidẽ, Ruth festinantẽ me in spiritu, pauida intẽtione imitari credãt dicentẽ ad socrũ suã: Vadã in agrũ & colligã spicas, q̃ metẽtiũ fugerint manus, ubicũq; clemẽtis in me patris familias reperero grãm. Sicut mãdauit Booz pro illa pueris suis, ut nemo illi esset molestus, ita putẽt oẽs q hęc uiderint, quod mãdet eis Christus ex illa humilitate progenitus, ne mihi quasi pro præsumptione indignentur. Quod & si quis indignari uoluerit, paupercula nihilominus anima pro semetipsa solicita, famẽq; uenturã præcauens, de qua Psalmista loquitur: Quia immaculati, quoꝝ dies nouit dñs, non cõfundentur in tempore malo, & in diebus famis saturabunt, cœpto in opere persistet, & ibit ante faciem suã, ut operetur cibum, qui permanet in uitam æternã.

Ruth.2

ORATIO PRO IGNORATIONIBVS.

Iohan.6

Quæstio.

¶ Titulus iste aureus est, & magni põderis uerbũ, de quo ueraciter à sapiente dicit: Verba sapiẽtis q̃si statera põderabũt. Quid est em̃ oratio ꝓphetę pro ignoratiõb⁹ aut qd sibi uult ꝙ orat propheta pro ignorationibus? Si ẽ ꝓpheta, imò cũ sit propheta, quomodo se in ignorationibus esse profitetur? Siquidem ante prophetasset, siue anteq̃ quicq̃ ꝓpheticũ scripsisset, iste titulus p̃uenisset, putaremus eũ sanctũ prophetiæ spiritũ uelle inuocare, & hoc intẽdere, ut sortiri mereretur uocabulũ siue officiũ prophetale. Nunc aũt non ita est, sed iam prophetauerat, iã prophetica mysteria conscripserat. Ergone prius aut minus est prophetare, propheticãq; scientiã habere, posterius aũt atq; perfectius pro ignorationibus orare? Plane ita est. ¶ Veruntamẽ non istud quis ęstimet, ꝙ paria sint hæc, ignorãtiã dei habere, & pro ignorationibus orare. Nã (exẽpli gratia) Paulus ignorantiã dei habens, blasphemus & persecutor & contumeliosus fuerat, & ecclesiã dei persequebatur, orans aũt pro ignorationibus, magnus iam erat Apostol⁹, uas electionis, sapientia plen⁹, dũ exclamans ita loqueret: O altitudo diuitiarũ, sapiẽtiæ & scientiæ dei, q̃ incomp̃hensibilia sunt iudicia eius, & inuestigabiles uiæ eius. Quid multis moror? Omnino perfectorũ est, & eoꝝ cum q̃bus de⁹ loquit, orare ꝑ ignorationibus, siue hoc ip̃m uidere ꝙ sint in ignorationib⁹: Obsecro dñe (ait Moses) nõ sum eloquẽs ab heri & nudiustertius, ex quo locutus es ad seruũ tuũ, impeditioris & tardioris linguæ sum. Esaias q̃q; clamat: Væ mihi, q̃a tacui, quia uir pollutis labiis ego sum & in medio populi, polluta labia habẽtis, ego habito, & regẽ dñm exercituũ uidi oculis meis. Sed qd opus est singularibus exẽplis? Deniq; de uniuersis eiusmodi sapiẽtia dicit: Visio quã locutus est uir, cũ quo est dñs, & q deo secũ morãte confortatus ait. Stultissimus sum uirorũ, et sapiẽtia hoim nõ est mecũ. Nõ didici sapiẽtiã, & nõ noui sanctoꝝ sciẽtiã. Longe hic est ab illo, q tibi sapiẽs uidet, aut uisus est, & propterea cũ improperio dicitur apd Ezechielẽ: Cherub extentus & protegens. Igitur ipse titulus hoc indicat, ꝙ iste sit uir, cũ quo erat dñs, et q deo secũ morante cõfortatus est. Proinde qd uidit, qd audiuit iste confortatus & luctator fortis Abacuc, iãdudũ Christi ecclesia miratur, & nos admirationẽ eius audientes, utinã intelligere, & digne cum ipso admirari queamus, & ipsi nos orare pro ignorationibus.

CAP. III

Domine audiui auditionẽ tuã, & timui. Dñe opus tuũ in medio annoꝝ uiuifica illud. In medio annorũ notum facies, cũ iratus fueris, misericordię recordeberis. Quã uel qualẽ dñi auditionẽ iste audiuit, & timuit? Illã nimiꝝ, quam ipse postmodũ edicit. Deus (inquiẽs) ab austro ueniet, & sctũs de mõte Pharan, cornua in manibus eius, ibi abscondita est fortitudo eius &c. Veraciter hmõi auditionẽ audiendo, timere siue expauescere fidelis, & sapiẽtis animi ẽ. Quãtũ enim hoc ẽ, qd uentẽs i hũc mũdũ deus, & dñs oim maiestas altissima cũctis uirtutibus cœlorũ timẽda & adorãda, carne assumpta, manibus cõfixis ad cru

Auditio tremenda, de uerbo incarnato.

ad crucis cornua pepẽdit, & ut hoc pateret, ut tã male tractaret tãtus dñs, cõtumaciũ culpa seruoꝝ causa extitit? Quisqs eorũdẽ seruorũ hãc auditionẽ audit. i. sentit uel intelligit, hoc enĩ est auditionẽ audire, q̃d audiuit auris corporis etiã cordis aure pcipere. Quisqs (inquã) eorũdẽ seruoꝝ istud audiuit, & cõsiderauit, qũo nõ timuit, qũo nõ expauit? Puta ꝗ attonitus dixerit. Heu, q̃d erit de nobis seruis malis, quorũ propter scelus, talẽ tãtũq; dñm tãmale tractare oportuit? Noui quẽdã, deo teste, q ꝑ uisum, eleuatis sursum oculis, aspicere se putauit altitudinẽ summæ & incircũscriptæ magnitudinis, & miro atq; ineffabili mõ, uim sentire illius diuinæ uirtutis, & q̃si in medio eiusdẽ altitudinis, magnitudinis, immẽsitatis uidere stãtẽ, nimis excelsum, & ineffabilr altissimũ, illũ filiũ homĩs, q crucifixus est pro nobis. Cũq; uisus eiusdẽ magno quidẽ, sed suaui, ultra q̃ dici pt põdere ꝑmeret: hæc, quã dixi, cogitatio illi in mentẽ uenit: Heu, q̃d erit de nobis seruis malis, quoꝝ propter scelus, talẽ tantũq; dñm tã male tractare oportuit? Statimq; cogitatiõi huic, alia cogitatio, q̃si desup ab ipso filio hoĩs emissa, suauissime rñ dit: Nec ego tãtus nũc dñs existerẽ, nisi propter seruoꝝ causam tã male tractatus fuissem, & q̃ mihi fuit causa passiõis, eadẽ est gloriæ & honoris. ¶ Qualiacũq; sit hæc, illud recte dixerim, q̃a opus hoc tã magnũ, tãq; incõprehẽsibile est, ut quisqs dign9 fuit audire auditionẽ eius, recte timeat, & oret pro ignoratiõibus. Nã ignorantiã quidẽ huius rei nullus habere debet, sed ignorationẽ in cõsideratiõe eius, q nõ habeat, nullus est, quia nullus ad plenũ cõsiderare, uel æstimare pt. Nõ tamẽ timor hmõi, timor est seruilis aut pœnalis, sed timor est sanctus, permanẽs in seculũ seculi, quẽ charitas nõ foras mittit, sed intus adducit, in quo maiestatẽ æterni dei laudãt angeli, adorãt dominationes, tremũt potestates. Hoc ex ipsa re satis manifestũ est: Nam ubi dixit: audiui auditionẽ tuã, & timui, nõ licet sub audiri, ne fieret q̃d futurũ esse audiui, cũ dicat protinus: Dñe opus tuũ in medio annorũ uiuifica illud, hoc ipsum citius fieri optauit, & orauit, q̃d futurũ esse audiẽs timuit. Ergo bon9 timor, sanctus timor, de quo alibi Psalmista: Adorabo (inq̃t) ad tẽplũ sanctũ tuũ in timore tuo. Dñe (inq̃t) opus tuũ in medio annoꝝ uiuifica illud. Miro modo iste nõ timidus, sed timoratus, & orat & prophetat. Quid enĩ est in medio annoꝝ? Qui sunt anni, quorũ in medio fieri orat, q̃d audiens futurum esse timuit? Annos istos libẽter intelligimus, annos uitæ hoĩs, quos Psalmista cõputatos habẽs. Dies (inq̃t) annoꝝ nostrorũ in ipsis septuaginta anni. Equidẽ numerũ hunc excesserũt potentiores, magisq; durabiles aliqui, sed si in potentatibus octoginta anni, & amplius eoꝝ labor & dolor. Ergo anni uitę hoĩs septuaginta sunt. Futurũ aũt erat, ut in medio huius nũeri annoꝝ uiuificaret dñs opus suũ, opus mortificatũ, opus q̃d est gen9 humanũ. Equidẽ cœli & terra & mare & oĩa q̃ in eis sunt, opera sunt dñi sed hõ quoddã opus speciale ẽ dñi, opus manuũ dñi. Nã dixit deus de cæteris, & facta sunt: ut aũt hoiem faceret, assumpsit lutũ & plasmauit, & fecit opus manuũ. Hinc Esaias: Et nunc (inq̃t) dñe pr̃ noster es tu, nos uero lutũ, & fictor noster, & opa manuũ tuaꝝ oẽs nos. Et sanctus Iob: Manus tuæ fecerũt me, & plasmauerũt me totũ in circuitu. Ergo & si cætera dñs opatus est, hõ tñ propriũ quoddã opus manuũ dñi est, q̃d diabolus ꝑ serpentẽ mortificauit morte aiæ, subsequẽte, ex iusta dei snĩa, corporis morte. Hoc op9 ita mortificatũ, uiuificaturus erat in medio annoꝝ uitę hois annoꝝ septuaginta. Et ita factũ est. Cũ enĩ esset ipe dñs hõ factus, paulo minus, q̃ in medio quadraginta annorũ, sc3 ætatẽ habẽs annorũ triginta triũ, ipse moriẽdo atq; resurgẽdo uiuificauit opus suũ genus humanũ. Moriẽdo, mortẽ destruxit animarũ nr̃arũ, resurgẽdo uitã reparauit corporũ nostrorũ. Igitur miro modo iste timuit q in isto timore hoc ipm̃ q̃d timebat, ꝓphetãdo orauit, ut citi9 fieret, orãdo ꝓphetauit, q̃d citi9 faciẽdũ eẽt. Iteꝝ ait: In medio annorũ notũ facies. Quid notũ facies in altero medio annoꝝ? Dixim9 enim, q̃a in medio annorũ uitæ hois opus tuũ uiuificasti. i. tẽplũ tuũ, templũ nõ manufactũ corporis tui, Iudaica impietate solutũ suscitasti, & cũ ipso gñis hũani uitã reparasti. Quid facies notũ in altero dimidio annorũ, nisi hoc ipm̃ q̃d reuera uificaueris iã dictũ opus tuũ. Cũ enim cõpleti fuerit q̃draginta anni, ex q̃ illud op9 tuũ, illud tẽplũ tuũ ędificasti, de corpe uirginis matris, iã tũc notũ factũ erit, q̃d operat9 sis, ueniẽtibus Romanis, et ueritatẽ tuã implẽtibus in destructiõe tẽpli manufacti, sup quo calũniã sustinuisti à dicentibus: Hic dixit: Possum destruere templũ dei, & post triduũ reædificare illud, Itẽ: Vach, q destruit templum dei, & post triduũ illud reædificat. Nõ enim remanebit lapis super lapidẽ

Enarratio cuiusdã visionis de qua pleni9, lib. 12 in Matt.

Duplex timor

Psal. 5

In medio annorum.

Hõ aliter op9 dei, quam aliæ creaturæ.

Esa. 64

Ioha. 10

Matth. 26.

Ibidem 24.

qui nō destruat. Mira et pauēda celeritas opis tui dñe, qa in medio annorꝫ nostrorū, annorū q̄draginta, q uitæ nostræ anni sunt, uiuificabis illud, sicut iā dictū est, & in altero eorūdē annorꝫ medio sic notū facies, qd egeris, ut eiusdē opis tui gloriā æmulatio tēpli Iudaici, templi manufacti, occultare siue obscurare nō possit, qa destructū erit, magna ira, magna tunc pssura erat pplo huic. Sed qd? Cū iratus fueris, misedæ recordaberis. Nō erimus sicut Sodoma, nō efficiemur q̄si Gomorrha, sed reliquiæ salue fiēt ex nobis. Hic Esaias dicit: Nisi dñs exercituū reliquisset nobis semē, q̄si Sodoma fuissemus, & q̄si Gomorrha similes essemus, & ē sensus: Nisi dñs pordinasset, ut reliquiæ saluæ fiāt ex nobis, & oīs Israel saluꝰ fit cū plenitudo gētiū subintrauerit, ita tota gēs nr̄a cōsumpta fuisset, absq; ullis reliquijs, sicut Sodomite oēs igne & sulphure sunt cōsumpti, excepto Loth, q nō erat ex illis. ¶ Quod apud septuaginta interp̄tes ita legit: in medio duū aialiū cognosceris, nō pterire libet, maxime qa in cœtu siue in cōuētu ecclesię usitatū ē. Simplex qdē interp̄tatio et opinatio uulgi (ait beatus Hierony.) de saluatore intelligit, qd inter duos latrones crucifixus, agnitus sit. Qui aūt melius hoc dicūt, q in prima ecclesia, quę de circūcisiōe fuit, & de pputio cōgregata, duobꝰ populis, se hinc inde cingētibus, intellectus sit saluator, & creditus. Sunt q duo aialia, duo intelligāt testamenta, nouū & uetus, quę uere animātia sint, atq; uitalia, quæ spirēt, & in quorꝫ medio dñs cognoscatur. Sequitur: [Deus ab austro veniet, & sanctus de mōte Pharan.] Semp hactenus admirādo exclamauerat, nūc rē ipsam latius eloqui incipit, super cuiꝰ magnitudīe attonitus, exclamatiōnē pmiserat. Deus (inqt) ueniet, & sanctus ueniet. Vnde ueniet? ad austro, de mōte Pharan. Quod de Christo dei filio scimus uel credimꝰ, pter qd & loquimur, libēter in istis pphetæ uerbis intelligimus, qa à deo exiuit, & in hūc mūdū uenit, homo factus, secūdū opationē spūs sancti. Spūs eñ sanctus, sicut in multis scripturarū locis, ita & hic recte p austrū intelligit, qa uētus est calidus, & regiōe calida aquiloni appositus, q̄ significari solet spūs malignus, spūi sancto cōtrarius. Ipsa aūt dei patris persona per montē Pharan, siue scd̄m septuaginta interpretes, per montē umbrosum, & cōdēsum congrue significat qa vcꝫ incōprehēsibilia sunt iudicia eiꝰ, & inuestigabiles uiæ eiꝰ, & immēsa est altitudo diuitiarꝫ sapiētiæ & sciētiæ dei, q̄d innuit (ut supra diximꝰ) titulus ipse, ōro Abacuc pphetæ p ignoratiōibus. Porrò deꝰ & sctūs ipse ē Chrūs, dei filius, utiq; deꝰ uerus, hō sanctus, nequaq̄ in iniqtatibus cōceptus, & q peccatū nō fecit, nec inuentus est dolus in ore eius. Iste igitur (inqt) ab austro ueniet. i. ut ueniat iste, hoc spūs sanctus efficiet. Nā pter charitatē suā magnā ueniet, pter charitatē suā magnā mittet eū deꝰ pater. Charitas aūt patris mittētis, & filij q missus est, qd est aliud nisi spūs sanctus? Ergo à spū sancto ueniet. i. ut ueniat, sicut iā diximus, spūs sanctus efficiet, & spūs sancti erit operatio, quod cū uirgo incorrupta cōcipiet uerꝫ deū, uerūq; hominē pariet. Scd̄m tres istas, unius ueræ & summæ deitatis personas, tribꝰ distinctiōibꝰ cātieū hoc propheticū subdistinguit. Distinctionū earūdē signū est semper, q̄d Hebraice sela, & à Græcis translatoribꝰ interpretatū est diaplasma, de quo sciendū quod nō nisi in Psalterio, & in præsenti loco sit positū. Et puto (ait beatus Hieronimus) musici cuiusdā soni esse signaculū, aut certe perpetuitatē eorꝫ, q̄ prædicta sunt indicari, & ubicūq; sela, hoc est diaplasma siue semper apponitur, ibi sciamus nō tm̄ ad p̄ns tēpus, uerꝫ ad æternū, uel quæ sequātur, uel quæ præcesserūt, pertinere. Prima distinctio ab hoc uersu incipit, operuit cęlos gloria eius. Secūda, fluuios scindēs terræ. Tertia, maledixisti sceptris eius. Et prima qdē distinctio spectat ad deū dei filiū, de quo dixerat, deus ab austro ueniet, nā cornua (inqt) in manibus eius, ibi abscōdita est fortitudo eius &c. Secūda distinctiōe manifestū est, quod alij personę loquatur, nā egressus es (inqt) in salutē populi tui in salutē cū Christo & illa persona recte intelligitur spūs sctūs, quē per austrū significari accipimus, q uisibilia pñtiæ suæ signa præbuit, egrediēs cū Christo suo, in salutē populi sui, q̄d suo loco planius dicendum erit. Tertia distinctione alia persona est cui loquitur, maledixisti sceptris eius. Postmodū dicens, ego aūt in dño gaudebo, & exultabo in deo Iesu meo, & illam personā cui loquēs, hoc de dño Iesu suo confitetur, patrē gratanter accipimus. Nunc ipsam dictorꝫ seriem persequamur. [Operuit cœlos gloria eius, & laudis eius plena est terra.] Sic loquitur. Hæc & cætera quæ sequuntur tanq̄ timore plenus, & illo auditu in interiori homine attonitus, quem præmisit, domine (inquiens) audiui auditionē tuam & timui.

timui. Dixerat deus ab au stro ueniet, & sanctus de mõte Pharan, siue de mõte umbroso & cõdenso. Iam quasi q̃reres qualis uel quãtus deus, & quãtę sanctitatis sanctus? operuit (ait) cœlos gl'ia eius & laudis eius plena est terra. Cũ dicit operuit cœlos gl'ia eius, qd nisi hoc in timare vult q̃d æque umbrosus & cõdensus sit, ut ip̄e mons. i. ipse pater de quo uenit idem deus. Deniq; ualde umbrosum & cõdensum, ualde incõprehensibilẽ illũ esse testatur, cum dicit operuit cœlos gloria eius, q̃d idem est, ac si dicat. Incõprehẽsibilis est diuinitas eius etiã cœlis. i. cũctis spiritibus angelicis. Tantus tã gloriosus est iste deus. Quàm sanctus sit si q̃ras, & laudis eius (ait) plena est terra. Pulchre distinguit gloriã dei, laudẽ dei. Nam inde gloriosus qa deus, inde laudabilis qa sanctus. Et sicut gloria diuinitatis eius cęlos (ut iã dictũ ẽ) operuit ita laude sanctitatis, laude sanctæ hũanitatis eius terra plena est. Nec cœli, id est, angeli gloriã diuinæ claritatis eius ad finẽ p̄spicere possunt, nec hoies in terra sanctitatẽ, & hu militatẽ hũanitatis eius, quantũ est dignũ, laudare sufficiũt. Nõ habet finẽ deus magnus & excelsus, nõ habet æstimationẽ, deus homo factus, sanctus & bonus. Quid ergo, si gloria eius cœlos operuit? Vnde cognoscetur si est umbrosus atq; condensus. Ait, [Splendor eius vt lux erit.] Ac si dicat, Nõ ita ẽ umbrosus & cõdensus, ut nõ possit uideri, non ita est incõprehensibilis, ut nõ possit agnosci. Splendebit em̃, & splendor eius ut lux erit, i. creaturã satis illuminabit. Habet quidẽ lucẽ inaccessabilẽ, sed tolerabilẽ nouit emittere splendo rẽ. In ipsum lucis profundũ accedere uel penetrare creatura nõ potest, sed ad creaturã lux ip̄sa tẽperatiuo splendore p̄cedere potest. Splẽduit gloria eius ip̄sis cœlis, q̃s operuit, & terræ splenduit, ubi homo factus, hoies latuit. Splendor eius, mirabiliũ est operum effectus. In cœlo & in terra mirabilia fecit, & quoties mirabilia fecit, toties splendorem emisit, & huiusmodi splendor eius, ut lux est, & ut lux erit, qa creaturã suã angelicã siue humanã ad cognoscendũ seipsum sufficienter illuminat, & illuminabit. Quid tandẽ umbrosius, qd cõdẽsius eo q̃d seq̃tur. [Cornua in manibus eius, Ibi abscondita est fortitudo eius.] Cornua nãq; uexilla dicit, & trophea crucis, cuius brachijs cõfixę fuerãt manus ei⁹. Cũ enim in forma dei esset, nõ rapinã arbitratus est, esse se æqualẽ deo, sed semetipsum exinaniuit formã serui accipiẽs, factus obediẽs patri usq; ad mortẽ mortẽ aũt crucis. In cruce ergo paulisper abscõdita ẽ fortitudo eius, q̃n dicebat ad patrẽ: Tristis est anima mea usq; ad mortẽ, & pater si possibile est, trãseat à me calix iste, et in ip̄a cruce. Pater in manus tuas cõmẽdo sp̃m meũ. Quid tã umbrosum, tã cõdẽsum? Nã nos (inq̃t) Ap̃lus p̄dicamus Iesum Christũ crucifixũ Iudæis quidẽ scandalũ, gẽtibus aũt stultitiã. Quomõ aũt uel ad quid ibi abscondita est fortitudo eius? Nimirũ sicut iu carne absconditur hamus, i. ferri aculeus, ad hoc ut piscis capiatur. Nã hoc est q̃d de Behemot siue Leuiathan ad beatũ Iob dñs loquitur. An extrahere poteris Leuiathan hamo? Subauditur ut ego. Proinde cũ dicit, cornua in manibus eius, nõ id solum nos attendere uult, q̃d cornibus siue brachijs patibuli cõfixe fuerint manus eius, alioquin magis proprie dixisset, manus eius in cornibus, sicut non sic dicere solemus, crux in Christo, sed Chr̃us in cruce fixus, hoc magis nos p̄pẽdere uult q̃d p̄pter cõfixionẽ q̃ cruci cõfixus, uel in cruce exaltat⁹ ẽ, oĩs potestas siue oẽ regnũ q̃d per cornu significari solet, datũ est in manibus siue in manu eius, sicut ip̄e p̄dixerat, si exaltatus fuero à terra, oĩa trahã ad me ipsum, & sicut ait postea, data ẽ mihi oĩs potestas in cœlo & in terra. Ipse p̄pheta protinus enũciat qd euenturũ esset inde, q̃d ibi abscondita ẽ fortitudo eius. Ait em̃. [Ante faciẽ eius ibit mors, & egrediet̃ diabolus ante pedes eius.] Quid em̃ est hoc nisi ac si diceret, illo q̃si hamo Leuiathan capiet̃. Sicut em̃ piscis hamo captus, ante pedes capiẽtis hamũq; trahentis de flumĩe siue de mari egedit̃, ita diabolus egredietur (ait) añ pedes eius, hoc est, ueniet in potestatẽ eius, & foras idem princeps mũdi ejcietur. Duo dixit, añ faciẽ eius ibit mors, & egrediet̃ diabolus añ pedes eius. & hęc sunt quæ nos credimus, & loq̃mur, & credentes speramus, qa añ cõspectũ eius mors fugit. Resurrexit em̃, & nobis resurrectionis gloriã donauit, diabolũq; auctorẽ p̃cti & mortis ad p̄dicationẽ Euãgelij sui fecit foras egredi, & añ pedes. i. añ p̄dicatores suos cõculcari. Seq̃tur. [Stetit & mẽsus ẽ terrã. Aspexit, & dissoluit gẽtes, & cõtriti sunt montes seculi. Incuruati sunt colles mũdi, ab itineribus ętẽrnitatis eius.] Ipse q in cruce mortuus fuit, ubi abscondita erat fortitudo eius resurgẽs à mortuis, nimiþ iã nõ abscõdita uel abscõdẽda, sed deinceps, manifesta fortitudie

Gloria & laus Christi

Cornua eius brachia cruc

Phili. 2

Mat. 26
Luc. 23.
1. Cor. 1

Iob. 40

 stetit

ſtetit, ſubaudit à dextris uirtutis dei, ad expugnãdas reliquias peccati, ad debellandos hoſtes Euãgelij ſui. Nã ecce uideo cœlos aptos, ait Stephanus ꝓthomartyr, & filiũ hominis ſtan
ꝫ·7 tẽ à dextris uirtutis dei. Et Eſaias iãdudũ fuerat ꝓlocut⁹. Stat ad iudicandũ dñs, & ſtat ad iudicãdos populos. Stetit ergo dñs fortis & potẽs, dñs potẽs in ꝓlio, diabolũ uinctũ hñs añ pedes ſuos. Et mẽſus eſt terrã. Qũo mẽſus eſt niſi tanq̃ iudex uiuoꝝ & mortuoꝝ. Nempe qđ

ũo Christus mẽſus ẽ terrã.

de Dauid ſcriptũ fuerat, qa percuſſit Philiſtijm & percuſſit Moab, & menſus eſt funiculo coequãs terræ, mẽſus eſt aũt duos, unũ ad occidendũ, & unũ ad uiuificãdũ, hoc de iſto manu forti uenerabiliter eſt ſentiendũ, qa mẽſus eſt terrã, & mẽſus duos funiculos, unũ funiculũ miſcdiæ, & unũ funiculũ iudicij, funiculũ miſcdiæ ad uiuificãdũ, funiculũ iudicij ad occidendũ, Ita metiendo terrã aſpexit gẽtes, miſeratus eſt gẽtes, funiculũ miſcdiæ ad uiuificãdũ mẽſus eſt ſuper gẽtes. Porrò iudicij funiculũ ad occidendũ menſus eſt ſuper Iudæos, ut excæcati caderẽt in ore gladij & captiui ducerentur in oẽs gentes. Id ipſum quod dicimus de aſpectu miſcdiæ quo aſpexit gentes, pulchre innuit hoc dictũ, & diſſoluit gentes, & qđ ſubiungit, & contriti ſunt mõtes ſeculi, & incuruati ſunt colles mundi. Quid enim eſt diſſoluit niſi ad pœnitentiã emolliuit? Econtra de impio dicitur, qa cor eius indurauit. Et qđ eſt cõtriti ſunt montes ſeculi, & incuruati ſunt colles mũdi, niſi ad pœnitentiã cõtriſtati ſunt principes ſeculi, maiores qui intelligũtur per montes, & minores qui ſignificãtur per colles? Cõmota eſt & contremuit terra (ait Pſalmiſta) ad fundamenta montiũ conturbata & cõmota ſunt, qm̃ iratus eſt eis. Bona cõtritio quæ fit ab itineribus æternitatis eius, nã hoc eſt cor cõtritũ & humiliatũ, qđ nõ deſpicit deus, hoc totũ fuit uel eſt metiri funiculũ tuũ, funiculũ miſcdiæ ad uiuificãdũ. ¶ Porrò q̃d cõtinuo ſeqtur: ⌊ Pro iniquitate uidi tẽtoria Aethiopie, turbabũtur pelles terre Madiã. ⌋ Menſio eſt funiculi alterius, funiculi iudicij ad occidendũ. Nã de illo Aethiope hic ſermo eſt, q nõ mutabit pellẽ ſuã, & de illo Madiã, qui ſemper & pertinaciter declinat iudiciũ, ſcđm hoc ipm nomẽ q̃d eſt Madian. Madiã qppe interpretatur declinãs iudiciũ, & ſignificat eos, q nõ credũt futuꝝ iudiciũ. Igitur ipſe q aſpexit & diſſoluit gẽtes, aſpectu miſcdiæ, ipſe pro iniquitate uidit. i. iniquitatẽ iudicauit omnẽ incredulũ, oẽm animã hominis increduli & malũ operãtis, Iudæi primũ & Græci. Siquidẽ tabernaculũ Aethiopiæ eſt omnis anima Iudæi malũ operãtis, potius q̃ tabernaculũ Libani. i. templũ ipſum de cuius candore ſiue religiõe ſolebat gloriari, & dicere, templũ domini, templũ dñi, templũ dñi eſt. Verũ dicere licet, qa ex quo ſaluatore crucifixo tenebræ circa meridiem factæ ſunt, & ſcđm illud præſagiũ, cæcitas contigit in Iſrael, & obſcurati ſunt oculi eoꝝ, & ipſum templũ, & omnia ſacra Iudæoꝝ, tabernacula Aethiopiæ facta ſunt. Sicut eñ Aethiopes ex uicino ſplendidi ſolis calore denigrati ſunt, ita Iudæi miro mõ de pręſentia ſaluatoris per inuidiã ſuã deteriores facti ſunt, & ꝑ odiũ lucis obſcurati ſunt oculi eoꝝ. Igitur pro iniquitate uidit tentoria Aethiopiæ. i. ſicut uerã & conſummatã iniquitatẽ iudicauit, atq; dãnauit cuncta quæ prius ſibimet habitabilia fuerãt, feſta uel ceremonias religiõis Iudaicæ. Deniq; turbabũtur (ait) pelles terræ Madian. Et iſte & alius propheta uc; Eſaias, qui cũ dixiſſet, iugũ eñ oneris eius, & uirgã humeri eius, & ſceptrũ exactoris eius ſuperaſti ſtatim addidit, ſicut in die Madian, ad illũ nos mittunt ſacræ hiſtoriæ locũ, ubi Gedeon dux Iſrael, miro modo turbauit caſtra Madian. Omnis Madian & Amelech, & orientales populi cõgregati fuerãt ſimul, & Gedeon quæſierat ſignũ in uellere, ſcire uolens ſi ſaluũ faceret dñs per manũ eius Iſraelẽ, ſicut locutus eſt. Diuiſitq; trecentos uiros, quos de omni Iſrael ſecũ retinuerat, in tres partes, & dedit tubas in manibus eoꝝ lagenaſq; uacuas, ac lampadas in medio lagenaꝝ. Cunq; oẽs ſcđm ducis edictũ atq; exemplũ per gyrũ caſtroꝝ in tribus perſonarẽt locis, & hydrias cõfregiſſent, tenuerũt ſiniſtris manibus lampadas & dextris ſonantes tubas, clamauerũt, gladius dñi & Gedeonis. Omnia itaq; caſtra turbata ſunt, & fugientes mutua ſe cæde truncabant. Secundũ illius rei geſtæ ſimilitudinẽ turbabuntur (ait) pelles terræ Madiã. i. oĩa ſacra uel ſecreta gẽtiliũ, declamãtiũ iudiciũ, nõ credẽtiũ futuꝝ eſſe iudiciũ, Quod Gedeon Chriſti pertulerit typũ ſcđm ſui noĩs interꝑtationẽ. Gedeon nãq; interpræta circuiẽs uterũ, & q̃d uiri ei⁹ treceti martyres Chriſti ſignificauerint, certantes atq; moriẽtes pro fide ſanctæ trinitatis, & q̃d cõfractio hydriaꝝ mortes fragiliũ corpoꝝ fulgur aũt lampadaꝝ, gratiam ſignificauerit miraculoꝝ, quæ poſt martyꝝ cædes ſplenduerunt, undeſu

Gedeon tipus Chriſti fuit.

unde superata atq; cõfusa sunt cuncta fanatica gẽtiliũ, sancti patres latius tractauerũt, quę quĩa suis in locis inueniuntur, hic nõ perscribimus, uitãtes legẽtis fastidiũ. Igitur turbabũtur (ait) pelles terræ Madiã.i. uanitates & insaniæ falsæ illorũ, q nõ credẽt scdm euãgelij pdica tionẽ, futurũ esse iudiciũ, superabunt atq; destruent per mira & inaudita prælia martyrũ sua corpora ad supplicia tradentiũ, & moriẽdo uincẽtiũ. Seqtur. ⌊Nũquid in fluminib⁹ ira tus es dñe, aut in fluminibus furor tuus, vel in mari indignatio tua.⌋ Huiusmodi in terrogationes interdũ facere potuerũt & cæteri prophetæ, & fecerũt, excepto q; ifti e cũ ma iori interrogat admiratiõe, Exẽpli grã: Vbi Daniel uidit in uisiõe q; quatuor uẽti cęli pugna bãt in mari rubro, & q̃tuor bestiæ grandes ascẽdebãt de mari diuersi inter se, & deinde thro ni positi sunt, & antiquus dierũ sedit, & interfecta est iudicio eius bestia illa magna, aliarũ q; bestiarũ potestas ablata, admirari poterat ipse Daniel, & eodẽ mõ interrogare, Nũqd in leo nibus iratus es dñe, aut pardis & ursis furor tuus, & in uẽtis atq; in mari indignatio tua? Nũ quid de talibus tibi est cura, ut propter hæc in iudicio sedeas? Et rõne ipsa respondente, nõ cõsequebatur, ut per illas imagines significarẽtur quædã alia maiora, q̃ scire uolẽs ille accessi (inqt) ad unũ de assistẽtibus, & ueritatẽ quærebã ab eo de omnibus his. Simili mõ & Za charias de multis quærit, & dicit: Quid sunt hæc dñe mi? Iste aũt magis attonitus & maio ri admiratiõe citatus, uidebat ẽm & audiebat aure uel oculo prophetali unde timeret, sicut pmisit, dñe audiui auditionẽ tuã & timui, interrogat & dicit: Nunqd in fluminibus irat⁹ es dñe, aut in fluminibus furor tuus, uel in mari indignatio tua? Et sine dubio respõsum est ei, nõnulliã quippe irã elemẽta inanimata meruerũt, & sicut Danieli, sicut Zachariæ interrogã tibus, ita & huic dictũ est, qd essent uel quid significarẽt ea, q̃ uidebãtur. Nulli tñ ita exposi tũ est aliqd eiusmodi mysteriũ, ut cõcederet ei scribere manifeste ad intelligẽdũ, imò sic prę cipiebat. Tu aũt claude sermões, & signa librũ usq; ad tẽpus statutũ. Quid iste uiderit ut di ceret nũqd in fluminibus iratus es dñe &c. sequẽtia manifestius sonãt, cũ dicit, uiderũt te a quæ deus, & doluerũt mõtes, gurges aquarũ trãsiit, dedit abyssus uocẽ suã &c, itaq; sicut in legalibus dictis, nõ alligabis os boui triturãti, cũ audimus Apostolũ dicentẽ, nũqd de bob⁹ cura est deo, scim⁹ respõdere, nõ, sed de pdicatoribus hoc dicit, lex spũalis ita in his uisioni bus propheticis dũ dicit, nunqd in fluminibus iratus es dñe, & ipse uidẽs siue propheta, & nos uidẽtis sensum habere cupiẽtes, rñdere sciamus, nõ, & sub nominibus montiũ atq; col liũ, equorũ atq; quadrigarũ, fluminũ siue aquarũ, sagittarũ fulgentiũ, & fulgurãtis hastæ, cæ terarũq; rerũ, de quib⁹ æque ut de bobus cura deo nõ est, res illas intelligamus, de qbus deo sine dubio cura est, flumina illa nobis in intellectu sint, illa, quorum uoces audite sunt, uel audire potuerũt aquæ illæ & mare illud & flumina, de quibus in Psalmo scriptũ est. Eleua uerũt flumina dñe, eleuauerũt flumina uocẽ suã. Eleuauerũt flumina fluctus suos à uoce aquarũ multarũ. Mirabiles elatiões maris mirabilis in altis dñs. Flumina ẽm q̃ leuauerũt uo cẽ suã, sacra catholicę fidei dogmata sunt, dño dicẽte. Qui credit in me, sicut dicit scriptura flumina de uẽtre eius fluẽt aquæ uiuæ. Porro flumia alia flumina cõtraria, q̃ eleuauerũt flu ctus suos à uocib⁹ aq̃rũ multarũ, illa sunt, de qbus gloriat draco magn⁹, ut apud Ezechielẽ dñs loqtur. Ecce ego ad te Pharao rex Aegypti, draco magne, q cubas in medio fluminũ tuorũ, & dicis: Meus est fluuius, Populi mei sunt inquieti & impetuosi, q eleuauerũt fluct⁹ suos, fluct⁹ psecutionũ atq; seditionũ à uocibus aquarũ multarũ.i. ppter uoces Christi, disci pulorũ habentiũ abũdãtiã cœlestiũ gratiarũ. Illud mare totus mũdus est, mũdus impiorũ & incredulorũ, cui⁹ tanq̃ maris elatiões mirabiles fuerũt, mirabilis aũt in altis dñs, q elatiões il las cõpescuit. Qualiacũq; uocabula sint, tã in his q̃ in cęteris, q̃ sequũt, illas debem⁹ intellige re res, qbus dñm summe sapiẽtẽ, & summe iustũ irasci uel indignari à rõne nõ discordet. Se quitur. ⌊Qui ascẽdis sup equos tuos, ⁊ q̃drigę tue saluatio. Suscitãs suscitabis ar cũ tuũ, iuramẽta tribubus, que locut⁹ es.⌋ Quia semel interrogauit, nũquid in flumini bus irat⁹ es dñe? & interrogãdo, iterrogatiõis atq; respõsiõis uiã nobis aperuit, interrogem⁹ etiã de his. Nũquid super equos quadrupedes dñe ascẽdisti, aut ascẽdes, & quadrigis uecta beris, ut reges uel cõsules? Nũquid arcũ intendes, & sagittarius fies, & scapulas hoim transfi figes, & percuties inter pulmonẽ & stomachũ, aut egrediet sagitta p carneũ cor eorũ? Et rñ debimus: Non. Nã ascẽdes quidẽ equos tuos, sed equi tui homines sunt, sponte subeuntes

Interrogatio per admirationem.

Dan. 7

Eze. 29

 obedientiæ

obedientiæ tuæ frenū. Ascendes quidē quadrigas tuas, sed quadrigæ tuæ quatuor euangelia tua, siue euāgelij tui quatuor sunt sacramēta, per totū mundū currētia, scilicet incarnatio tua, passio tua, resurrectio tua, ascensio tua, q̄ sine dubio sunt saluatio nostra, quorꝫ sine fide, nulla est saluatio nostra. Cū istis equis & quadrigis tuis: suscitās (ait) suscitabis arcū tuū. i. p̄dicans p̄dicabis futurꝫ iudiciū tuū, te, ad iudicandū uiuos & mortuos, uenturꝫ, queadmodū illi testes resurrectiōis & ascensiōis tuæ te uiderūt euntē in cęlū. Illud nāqꝫ prędicare iudiciū quodāmodo tale est, ut si quis intendat arcū suū, quia sicut arcus de longe ferit, ita de longinquo uenit dies iudicij, ita ut anteq̄ feriat, præuideri nō possit. Suscitabis, & iuramenta tribubus q̄ locut⁹ es. Quę sunt illa iuramēta? Duob⁹ q̄dē hoibus iuramēta locutus es. s. Abrahę

Gen. 22 & Dauid, dicēs Abrahæ: Per memetipm iuraui, qa fecisti rē hāc. Et iurās Dauid, sicut scri-

Psal. 131 ptura dicit: Iurauit dn̄s Dauid ueritatē. Verūtn̄ & oīa dicta tua, propter firmā & insobilē ueritatē dici possunt iuramenta. Tu es em̄ ille angelus, de quo in Apocalypsi scriptū est: Et angelus quē uidi supra mare stantē, leuauit manū suā in cœlo, & iurauit per uiuentē in secula seculorꝫ, q creauit cœlū, & ea quæ in eo sunt, & terrā & ea quæ in ea sunt, & mare & ea q̄ in eo sunt, qa tēpus amplius nō erit &c. Quodcūqꝫ locutus es, tā firma tāqꝫ uera sunt, ac si iu-

Mat. 24 raueris per temetipsum, siue per beatā trinitatē, uiuentē in secula seculorꝫ. Cœlū & terram transibunt, uerba aūt mea nō trāsibūt. Ascendēdo super equos & quadrigas tuas, & suscitādo arcū tuū implebis oīa, q̄ tanq̄ iuramēta locut⁹ es, quorꝫ finis erit dare tribubus tuis terrā ueraciter fluentē lac & mel. [Semper.] Iā supra dictū est, qd̄ à uersiculo illo: deus ab austro ueniet, & sanctus de monte Pharan, siue umbroso & cōdenso, quo sanctā intelligim⁹ trinitatē, trina distinctione distinctū sit hoc canticū, & singularꝫ distinctionū signū sit, semp̄ pro quo in gręco diaplasma, & in hebraico sela scriptū est, & ubicūqꝫ apponitur ibi, uel quę sequātur, uel quæ p̄cesseriut, nō tm̄ ad præsens tēpus pertinere sciamus. Ea q̄ iā dicta sunt,

Secūda distinctio spiritus. manifestū est ad personā ptinere dei, & sancti, q ab austro, & de monte umbroso & cōdenso. i. à spiritu sancto, & à patre deo uenturus erat, & nunc interposito, semper, quæ sequuntur, ad personā dicūtur spūs sancti, quod maxime ex illo liquet uersiculo. Egressus es in salutē populi tui in salutē cū Christo tuo. Ait itaqꝫ. [Fluuios scindes terre, viderūt te aque & doluerunt montes, gurges aquarꝫ transijt.] Ne fluuios & aquas, siue aquarꝫ gurgites hic intelligamus uulgariter, uetuit nos interrogatio p̄missa, dicentis: Nunquid in fluminibus iratus es dn̄e, aut in fluminibus furor tu⁹, uel in mari indignatio tua? Ergo fluuios terræ. i. oēs sapientes siue oēs loquacitates philosophiæ mundanæ, tu auster bona, tu spūs sapientiæ scindes, tu q flumē dei. i. doctrinā euāgelicā, absqꝫ scissura currere facies, sequētibus si-

Fluuij terrę sapientes seculi. gnis. Ad qd illos fluuios scindes? Nimirꝫ ut minus aut nihil ualeant, per scissuras cōminuti atqꝫ attenuati, & transeant per eos calciati. Nā hoc est quod apud Esaiā taliter dictū est: Et desolabit dn̄s linguā maris Aegypti, & eleuabit manū suā super flumē, in fortitudine spūs

Esai. 11 sui, & percutiet eū in septē riuis, ita ut transeāt p eū calciati. Lingua nāqꝫ maris Aegypti loquacitas est sapientiū seculi, quā spūs sanctus stultā fecit, quā dū scissa & cōtra semetipsam diuisa est, facilius tranfierūt per eā, quicūqꝫ fuerūt uel sunt calciati pedes in p̄paratione euāgelij pacis. Hoc facto uiderūt te (ait) aquæ, & doluerūt montes. i. cognouerūt te populi, & do-

Ephe. 6 luerūt principes, aliq dolore pęnitētiæ, aliq dolore inuidiæ, & intumescent quidē ppl'i mul-

Doluerūt mōtes. ti, quo mō interdū aquæ intumescūt, sed tumoris eorꝫ finis erit, hoc est, quod nunc ait: gurges aquarꝫ transiit. Sequitur. [Dedit abyssus vocē suā, altitudo manus suas leuabit. Sol & luna steterunt in habitaculo suo, in luce sagittarum tuarꝫ ibunt, in splendore fulgurātis haste tue.] Vbi gurges aquarꝫ, hoc est omnis eorꝫ impetus & persecutio trāsiit, q uexabant tūc populū tuū, tunc abyssus. i. inferi laudauerunt te, tūc etiā superi. i. angeli in plausum suis manibus concrepuerūt, & uictorem ueluti gestu quodā & tripudio eleuatarꝫ manuū demonstrant. Sol tuus & luna, & omnis splendor, qui prius eluxerat populo, & postea malorꝫ pondere, & tenebrarꝫ horrore uniuersa fuerant cooperta, receperunt lumen suū, & pristinū habuerunt fulgorē. Sagittæ tuę, & fulgurās hasta tua. i. plagæ tuæ, & eruditio tua, lumen populo tuo præbuerunt. Deniqꝫ in luce sagittarum tuarum & in splendore hastæ tuæ, quæ eos ad hoc corripuit, ut emendaret, ambulauit populus tuus, te timens te diligens, & magnā tui admiratiōnē habēs. Hic protinus sequitur: [In fremitu cōculcabis

terram

terrā, in furore obstupefacies gentes. Egressus es in salutē populi tui, in salutē cū Christo tuo. Percussisti caput de domo impij, denudasti fundamentū usq; ad collū. Procedere & pperare uolēs anim⁹, adhuc ad aū iā dicta reuocat. Min⁹ ēm q̄ cupit ipse sibimet dixisse uidet. Siqdē de tpibus uerbo℞ tacuit oīno, tāq̄ casu, & absq; ulla rōne, uariata sint in his uerbis, ppheticis. Futuro tpe, ppheta dixerat: Fluuios scindes terræ, & repente uerbis agere rē cœpit pteriti tpis: Viderūt te aquæ, & doluerūt mētes, gurges aqua℞ trāsiit, & subinde ite℞ scdm tēp⁹ futu℞. In luce, ait, sagitta℞ tua℞ ibūt, in fremitu cōculcabis terrā, in furore obstupefacies gētes, statimq; rursus tpe pterito. Egressus es (inqt) in salutē populi tui, in salutē cū Chr̄o tuo &c. Nūqd casu, & absq; illius rōnis intuitu, ita in pphetis suo℞ tēpora uerbo℞ uariare cōsueuit spūs sctūs? Nō utiq; absq; rōne ē, q̄ & si nobis nō omnino patet, tū inde psentire aliqd, dulce & iucūdū est. Attendēti diligēter illud occurrit, qa sermo ppheticus, ea q̄ quodā certo tpe uētura uel faciēda essent, magis pteriti tēporis uerbis edixit: illa uero, q̄ fieri nō desinerēt, oībus diebus usq; ad finē seculi, uerbis futuri tpis enunciauit. Siquidē ut pdicatores suos in mūdo haberet dn̄s, & futu℞ pdicaret iudiciū usq; ad finē seculi, nō erat defutu℞, & iccirco uerbis futuri tēporis edixit: Ascēdes super equos tuos, suscitās suscitabis arcū tuū. Vt aūt in infirmitate passiōis lateret uirtus diuinitatis ei⁹, certo quodā & breui tēpore futu℞ erat, & iccirco pterito tpe dixit: Ibi abscōdita est fortitudo eius. Discretio hæc eadē, illic euidētius apparet, ibi de passiōe sua loquēs, pterito tpe ait. Foderūt man⁹ meas & pedes meos, qd̄ semel oportebat fieri. Futuro aūt: Narrabo nomē tuū fratribus meis, in medio ecclesiæ laudabo te, q̄d fit, & fiet usq; in finē seculi. Quapropter quod ait, ab eo, fluuios scindes terræ, repetere libet, uerūtamē prius egressum illū, de quo ait: Egressus es in salutē populi tui, in salutē cū Chr̄o tuo, cōsiderare ad rē psentē nōnihil attinet. Egressus es ait .i. psentiæ tuę, uel aduētus tui ad homines, signa uisibilia dedisti deus inuisibilis. Ita egressus es cū Christo tuo. Ergo cui hæc dicunt, alia est persona, q̄ ipse Christus. Nec uero persona patris hic intelligēda est, qa ue℥ personā illā ex nomine, nulla scripturæ authoritas refert taliter apparuisse hominibus, ut uisibilia pn̄tiæ suæ signa pberet. Filius dei, deus inuisibilis, hō uisibilis factus est, & cū ipso talit egresso, spūs sctūs ita egressus ē in salutē populi sui, ut uisibile daret signū aduētus sui. Nā & sup ipsum Christū suū descēdit corporali specie, sicut columba. Et super discipulos Christi sui apparuit, tanq̄ ignis, & supra singulos eo℞ sedit. Ita egressus est in salutē populi sui, cū Christo suo .i. ut saluaret populū suū, cū Christo suo saluatore nostro. Primo egressu uisus est ad aquas Iordanis, ubi baptizabat Christus ei⁹. Pulchre ergo ab aqua℞ similitudine incipit op⁹ eiusdē salutis in laudē eius q egressus est in salutē populi sui: Fluuios (ait) scindes terræ, uiderūt te aquæ. &c. Verbū, scindere, latius ē, & plus significat, q̄ si dixisses, emittes siue aperies. Vno nāq; hoc uerbo, & malo℞ desolationē, & bono℞ significat fluuio℞ diffusionē. De malis uel cōtrarijs supra positū est exēplū: Et desolabit dn̄s linguā maris Aegypti, & eleuabit manū suā sup flumē in fortitudine spūs sui, & percutiet eū in septē riuis, ita ut transeant per eū calciati. De bonis alibi dictū est, qa scissæ sunt in deserto aquæ, & torrētes in solitudine, & q̄ erat arida in stagnū, & sitiens in fontes aqua℞. & mali quidē fluuij sunt fluuij terræ, boni aūt fluuij nō sunt eiusdē terræ, sed scissi .i. per diuisiuā grām dati sunt terræ. Vtrūq; fieri cœptū est ab aquis Iordanicis, ab ipso egressu, quo in specie columbę spūs sctūs ad aquas Iordanis egressus est cū Christo suo in salutē populi sui. Exinde nāq; cœpit Iesus Christus eis prædicare publica prædicatiōe, & in digito dei dęmonia eijcere. Taliter egressum uiderūt te (inqt) aquæ, & doluerūt mōtes .i. cognouerūt te populi, & inuiderūt principes. Nā turbę quidē admirabātur, pharisæi aūt dicebant: In Beelzebub principe dæmonio℞ eijcit dæmonia. Viderūt (inq̄) te aquæ, & doluerūt mōtes, qa exierūt Christo tuo obuiā turbæ cū ramis palma℞, piū Osanna cōclamātes, & inuiderunt principes sacerdotū, mortē illi machinantes. Videtis, quia nihil proficimus? Ecce mundus totus post eū abijt. De talium quolibet in psalmo dictū est: Concepit dolorē, & peperit iniqtatē, & aquæ & montes pariter uiderunt te, quod scilicet tu cum illo Christo tuo esses, & q̄ ille nō in Beelzebub, sed in te multa signa faceret, sed aquæ & uiderunt te, & laudauerunt, montes aūt uiderūt & inuiderūt. Deinde gurges aqua℞ (inquit) transiit. Quid ibi fuit gurges aqua℞, nisi profunda & seditiosa malitia Iudæo℞? Deniq; sicut turbas illas quę uiderūt & laudaue

Psal. 68 & laudauerũt, nomine aquarum, & ficut pontifices & pharifæos nomine montiũ, ita cõciliũ qđ illi collegerũt, & habitatores Hierufalẽ recte intelligimus noĩe gurgitis aquarum. Nã hinc eft quod idẽ Chrũs tuus iamdudũ per Pfalmiftã dicebat, orãs: Saluũ me fac deus, qm̃ intra uerũt aquæ ufq; ad animã meã. Ille gurges aquarum tranfiit, fubaudi, fup Chriftũ tuũ. Tranfit (inq̃) id eft, uenit quidẽ, fed nõ diu manfit fuper eũ. Intrauit ufq; ad aiam eius. i. tãdiu, donec ille moreretur. Sed quid protinus? Dedit (inqt) abyffus uocẽ fuã, altitudo man⁹ fuas leuauit. Sol & luna fteterũt in habitaculo fuo. Poft gurgitẽ aquarum trãfeũtẽ, ftatim dedit abyffus uocẽ fuã. Quia ftatim ubi dixit: Cõfummatũ eft, & emifit fpm̃, ftatim inferna cõtremuerũt, & q in illa tali abyffo erat fctõrum populus dedit uocẽ fuã, & uocẽ lachrymabilẽ, quã nos per fidẽ tã bene intelleximus, ac fi pñtes ubi fuiffemus. Illa uox huiufmodi fuit. Aduenifti

Pfa. 44 defiderabilis, quẽ expectabamus in tenebris, ut educeres hac nocte uinculatos de clauftris. Poft talẽ abyffi uocẽ, altitudo quoq; manus fuas leuauit, refurrexit em̃ ille à mortuis, & hoc uidẽs omnis multitudo cœlorum, plena felici admiratiõe plaufum fecit, & tripudiãdo exultauit. Nec mora deinde fol & luna fteterũt in habitaculo fuo: nã tuus idẽ Chrũs afcẽdit in cęlũ, & ftetit, uel fedit à dextris uirtutis dei, & ecclefia ei⁹ fublata de inferis, ipfa quoq; à dextris ftetit, ficut Pfalmus prędixit: Aftitit regina à dextris tuis. Exinde cępit fieri, & fit, & fiet ufq; ad cõfummationẽ feculi, id qđ ꝓtinus feqtur. Tẽporibus mutatis. i. facto trãfitu de tpe ꝑterito, ad uerba tẽporis futuri. In luce fagittarum tuarum ibũt in fplẽdore fulgurãtis haftæ tuę, in fremitu cõculcabis terrã, in furore obftupefacies gẽtes. Illuminati nanq; funt apoftoli, & ꝑdicãdo emittere cœperũt lucida uerba ueritatis. Illa deniq; uerba fagittæ funt tuæ, fagittę lucẽtes, luce fua uiã uitæ demonftrãtes, & acumine fuo corda populorum ad pœnitentiã cõpũ

Lux fagittarum gentes. Hinc ucz in Pfalmo: Sagittæ tuæ acutæ, populi fub te cadẽt in corda inimicorum re-

Fulgurãs hafta. gis. Et eft fenfus: Verba ꝑdicatiõis tuę acuta funt, ufq; ad animã pertingẽtia, & nõ homines fed uitia hoĩm interimẽtia, quib⁹ cõfixi populi, in corde inimicorum regis. i. in corde fuo. Qui prius inimicabãtur regi deo, uel regno dei, cadẽt fub te. i. adorabãt te, fub tuũ imperiũ redacti. Nec fola erãt prædicatiõis uerba, fed fubfequẽtur & figna terribilia. Bene ergo cũ dixiffet: in luce fagittarum tuarum, addidit: In fplendore fulgurãtis haftæ tuæ. Fulgurãs hafta, faciendorum eft fignorum potentia. In huius fplendore, & in illarum fagittarum luce ibũt (ait) fubauditur, tã ꝑdicatores q̃ auditores Euangelij, & ita factũ eft, & fit, & fiet ufq; ad finẽ feculi. Et fagittarum lux, & fplendor haftæ fulgurãtis eo ufq; proceffit, ut Chriftiana fides obtineret principatũ mũdi, & fuper gentes exerceret in fortitudine zeli boni feueritatẽ magifterij religiofi. Dicit ergo fagittarum eiufmodi, talifq; haftæ dño fpũi fancto. In fremitu cõculcabis terrã, in furore obftupefacies gẽtes. Vbi em̃ fuper mores hoĩm terrena fapiẽtiũ, magifteriũ exercet, ibi ter

1. Cor. 5 ra cõculcat in fremitu, & ubi gẽtiliter uiuẽtes, ꝓ mõ pcti puniũt, uerbi gra, cũ tradũtur Satanæ in interitũ carnis, ibi gẽtes ꝑ iuftũ furorẽ ftupore afficiunt. ¶ Nũc demũ diligẽtius cõfi-

Duplex egreffus fpũs fancti deradũ eft qđ dixit hoc mõ. Egreffus es in falutẽ populi tui, in falutẽ cũ Chro tuo. Nec em̃ uacare putãda eft ifta repetitio, in falutẽ populi tui, in falutẽ cũ Chro tuo. Deniq; unus quidẽ

Matt. 3. Actu. 2 eft fpũs, & una eft falus populi eius, fed duo legũtur in Euãgelio Chrifti, egreffus eiufdẽ, &

Duplex opus fpũs fancti. geminũ eft eiufdẽ falutis opus. Primus egreffus eft in fpecie colũbæ ad aquas Iordanis. Secũdus egreffus in cœnaculo fup apoftolos, in igne & linguis difpertitis. Hoc iã fupra dictũ eft. Porro de gemino falutis opere, itidẽ fciẽdũ ẽ, qa primũ ẽ op⁹, remiffio pctõrum, fecũdũ di

Ioh. 20 uifio grarum. Remiffionẽ pctõrum, op⁹ primũ & maxĩe neceffariũ, à paffiõe Chri fui cępit operari. Ille em̃ refurgẽs à mortuis, & ftãs in medio difcipulorum infuflauit, & dixit eis: Accipite fpm̃ fctũm, & fubaudiẽdũ eft in remiffionẽ pctõrum. Seqtur em̃: qrũ remiferitis pctã remittũtur eis. Diuifionẽ gratiarum, fecũdũ falutis op⁹ erat qdẽ in qbufdã ex parte effectũ, añ Chrifti paffionẽ, ut haberẽt aliq fermonẽ fapiæ, & fermonẽ fciæ, fidẽ, ꝓphetiã, operationẽ uirtutũ, difcretionẽ fpirituũ, fed poft paffionẽ ei⁹, die pẽtecoftes, abũdãtius peractũ ẽ, datus infuper generib⁹ linguarum, ut exinde falus eadẽ cũctis gẽtibus innotefceret. Singillatim cuiq; credẽ

Ioh. 3 tiũ hoc op⁹ perficit, dũ primũ ex aqua & fpũ fctõ renafcit, & deinde ꝑ manuũ impofitionẽ,

Caput de domo impij. crifmatis unctione cõfirmatur. Ita in falutẽ egreffus percuffifti (ait) caput de domo impij, denudafti fundamentũ ufq; ad collũ. Sẽper impius diabolus eft, & domus eius mundus, fiue omne quod in mundo eft, f. cõcupifcẽtia carnis, & cõcupifcẽtia oculorum, & fuperbia uitæ.

Quid

Quid ergo intelligim⁹ caput eiusdẽ dom⁹, nisi aut ipm diabolũ principẽ mũdi, aut originale pctm̃, qđ regni uel dom⁹ eius caput & principiũ fuit? Hoc caput percussisti percussiõe lapidis.i. passiõe Christi, & pinde rect e dictũ ẽ, qa egressus es in salutẽ populi tui. Deinde domus eiusdẽ denudasti fundamẽtũ usq; ad collũ.i. quicqd erroꝝ, quicqd uitioꝝ erat in mundo, nõ dimisisti in cõcussum, tã illud q̃d latebat, sicut latet dom⁹ fundamẽtũ, q̃ illud q̃d patebat, sicut patet corporis collũ. Illis nãq; linguis igneis q̃s foris oñdisti, intus feruidi & fortes sapiẽtes facti & eloquẽtes, nõ cessauerũt, donec ppalarẽt, mũdi huius sapiẽtia, quanta esset stultitia, q̃ dicebãtur in tẽplis gẽtiũ sacra, quãta essent sacrilegia. Tertiũ ẽ, hoc sp, de q̃ qd sit, iã semel & scđo dictũ est. Seqtur. ¶ Maledixisti sceptris eius, capiti bellatoꝝ ei⁹, venientibus vt turbo ad dispergendũ me. Exultatio eoꝝ, sicut eius qui deuorat pauperẽ in abscondito. ¶ Qm̃ distinctiõe trina distinctũ est hoc cãticũ, cuius ucz distinctiõis signũ est, semp, siue diaplasma, tertia iã appositũ, & in antedictis clare discernũtur, duæ personę filij & spũs sancti, delectat hãc tertiã partẽ cãtici referre ad propriã personã patris, ut sit canticũ siue laus totius trinitatis. Maledixisti (inqt) sceptris eius &c. Ac si dicat. Nõ hac uice solũ, nõ hac uice primũ pcussus est impius, qñ passus ẽ Christus, sed iãdudũ dãnatus fuerat, & triplex ẽ iudiciũ dãnationis eius. Primũ est qđ maledixisti sceptris eius. Scđm q̃d maledixisti capiti bellatoꝝ eius. Tertiũ, q maledixisti cũctis bellatoribus eius uenĩetibus ut turbo ad dispergendũ me. Tũc maledixisti sceptris eius, qñ in cœlo dãnasti superbiã eius, uolẽtis tenere sceptra cœlidiuinũq; imperiũ, & seipm facere altissimũ. Dicebat eñ in corde suo, similis ero altissimo. Illis aũt sceptris maledixisti.i. pter illã psumptionẽ irrecuperabiliter illũ dãnasti. Tũc uero maledixisti capiti bellatoꝝ eius, qñ dixisti ad serpentẽ per quẽ deceperat hominẽ, quod fuit initiũ belli eius, contra humanũ genus, unde & idẽ serpens recte dicitur caput bellatoꝝ eius. Quia fecisti hæc, maledictus eris inter oĩa animãtia, & bestias terræ &c. In serpẽte ipse maledicebatur, & ex eo uocabulũ sumpsit, ut uocet serpẽs antiquus. Maledicis nũc usq; cũctis bellatoribus eius, uenientibus ut turbo ad dispergendũ me, & cũctos similes mei, timẽtes te. Illoꝝ primus fuit Pharao rex Aegyptius, nouissimus erit Antichristus. Ille nanq;, ucz Pharao primus post uerbũ promissiõis, uelut quidã turbo dispergere me uoluit.i. auferre mihi effectũ iuramẽti quod ad Abrahã iurasti in repromissiõe beati seminis.i. Christi, qa ut nullũ ueniret semẽ, masculos oẽs necari pcepit. Sed quid illi & cæteris puenerit, qs nescit? ¶ Uiã fecisti in mari equis tuis, in luto aquaꝝ multaꝝ. ¶ Cũq; ille psequẽs ausus fuisset post eos ingredi, submersus ẽ cũ exercitu suo in mari, & ibi deiecisti eũ, & perijt cũ curribus & equitib⁹ suis. Illi primi fuerũt oĩm persecutiõe manifesta, psequẽtiũ nomẽ tuũ, cæteri oẽs, sicut similes sunt uel fuerũt, ita similẽ sibi dãnationẽ acqsierũt & acquirũt, & iuste maledicti sunt belletores eiusmodi, qa in hoc ipso exultãt, q̃d uacat eis occidere & psequi quod est assimulari diabolo siue Antichro. Hoc est qđ ait, Exultatio eius, sicut q deuorat pauperẽ in abscõdito. Quis eñ est ille q deuorat pauperẽ in abscõdito, nisi ille q dũ insidiat, ut rapiat pauperẽ, & rapit quantũ pt, Dicit in corde suo, deus nõ reqret? Et q dẽ illud magnũ & gloriosum fuit, quod illũ carneũ Pharaonẽ, & currus exercituũ eius mare operuit, tuis aũt equis siue hominibus in eo mari uiã fecisti, sed multo maius multoq; gloriosius ẽ, quod eadẽ aqua p Chri sacramẽtũ credẽtes in eũ, transmittit ad regnũ æternũ, oĩa operiens peccata q̃ spũaliũ sunt castra Aegyptioꝝ, & quod in mari huius seculi, ubi erat lutũ aquaꝝ multaꝝ.i. nimiũ carnalis & turbida cõuersatio gentiũ, uiã fecisti equis tuis, de quibus supra dixi, q ascendes super equos tuos, & quadrigæ tuæ saluatio. ¶ Audiui ⁊ conturbatus est venter meus a voce contremuerũt labia mea. ¶ Versiculus iste idẽ sonat eãdemq; animi rationẽ renouat, quã in initio pmisit, Dñe (inquiens) audiui auditionẽ tuã & timui. Exposuit quod audiẽs timuisset & nũc demũ quasi per illã bene ordinatæ oratiõis partẽ quã rhetores cõplexionẽ uocãt, ad primã propositionẽ rediens: audiui (inquit) & cõturbatus est uẽter meus, à uoce cõtremuerũt labia mea. Cõturbatio hæc, siue tremor iste optabilis est, qa utilis est, magnũq; diuini respectus emolumentũ habet. Ait eñ, Ad quẽ autẽ respiciam, nisi ad pauperculũ & contritẽ spiritu, & trementũ sermones meos? Cõturbato ergo uentre & à uoce quã intus audierat cõtremiscẽtibus labijs, optat eandẽ coturbationẽ siue tremorẽ sibi adaugeri, & optãdo dicit. Ingrediař putredo in ossib⁹ meis et subter

Caput de domo impij.

Tertia distinctio ad deum patrem.

Triplex damnationis iudiciũ in diabolũ

Sensus mysticus de equis in mari.

Tremor & cõturbatio bona

meſça

me scateat, vt requiescã in die tribulatiõis, et ascendã ad populũ accinctũ nostrũ.⌋ Gratulor (inqt) qđ dicere iã potui, cõturbatus est uẽter meus, q̃d dicere ille nõ meret, q non habet teneritudinẽ uẽtris, imò duriciã cordis tanq̃ duritiã lapidis, cuius deus cor nõ emolliuit, q̃liũ Pharao rex Aegypti⁹ notissimus habet in sctis scripturis, gratulor (inq̃) ꝙ opa tua dñe cõsiderãs intremui p spm̃ hũilitatis, opto aũt ut mihi adaugeas hũilitatẽ cordis, ut loq̃ns ad te dñm meũ, magis ac magis agnoscã, qa sum puluis & cinis, mox q́ꝫ futur⁹ putredo & uermis. Putredo illa .i. putredinis illi⁹ memoria, q̃ postmodũ putrescã, ingrediat in ossib⁹ meis & subter me scateat .i. hũiliet totũ quicqd ẽ in me uirtutis aut boni opis, & in radice cordis in ꝓfundo cõsciẽtia magis ac magis accrescat. Taliter em̃ fiet, ut reqescã in die tribulatiõis, q̃d sciẽs Chr̄s tu⁹, ubi dixit: Et discite à me, qa mitis sum & hũilis corde, statim hoc addidit, & inuenietis requiẽ aĩabus ur̃is. ¶ Et qs est ille dies tribulatiõis? Nõ longe q̃ratur, iã hoc tẽpus, in q̃ sum⁹, in q̃ uiuim⁹, dies tribulatiõis est. Siue singulariter diẽ, siue pluralr̃ dies dixeris, dies tribulatiõis est, dies mali sunt, qa pleni sunt aduersis, pleni pc̃is. Beat⁹ hõ (inqt Psal.) quẽ tu erudieris dñe, & de lege tua docueris eũ, ut mitiges ei à dieb⁹ malis. Hãc intẽdẽs mitigationẽ iã dict⁹ Chr̄s tuus, loco memorato ita incępit: Venite ad me oẽs q laboratis & onerati estis, & ego reficiã uos. Quid em̃ est aliud, & ego reficiã uos, qm̃ & ego à dieb⁹ malis mitigabo uos. Et oñdẽs in q̃, tollite (ait) iugũ meũ sup uos, & discite qa mitis sum & humilis corde, ac demũ intulit, & inuenietis requiẽ aĩabus uestris. Ergo putredinẽ in ossibus admittere, & subter se scatentẽ habere .i. ꝓpter cõscientiã putredinis, qđ tu hõ mox futur⁹ es: Mitẽ eẽ & humilẽ corde, hoc est iã reqescere, nõ solũ in futuro, uerũetiã in pñti seculo. ¶ Quid aũt sibi uult, ꝙ cũ dixisset, ut reqescã in die tribulatiõis, addidit, & ascendã ad populũ accinctũ nostrũ? Quid nisi, ꝙ mitẽ & humilẽ eẽ corde, est ueraciter amictũ eẽ, & ad populũ accinctũ ascẽdere, populũ à q̃ regnũ cœloꝝ uim patitur, & uiolẽter diripit? Qua em̃ alia cinctura, nisi hũilitatis spũ Mosen accinctũ esse putas, ut fortissimũ spirituũ deũ uniuersę carnis teneret, dicentẽ: dimitte me, & ad suã uoluntatẽ inflecteret? Indubitãter sciendũ est, qa absꝗ hac cinctura nulla usquã fortitudo iustitiæ est, Quãuis multoꝝ qspiã sit opeꝝ absꝗ isto iustitiæ præsidio nullus ẽ, nec ille popul⁹ accinct⁹ popul⁹ ei⁹ est, q accinctis renibus, carnes agni comedit, p mare ascẽdit, sicut hic nũc dixerat, uiã fecisti in mari equis tuis, uane synagoga de omnib⁹ cõfidit, qa impossibile ẽ eos iustificari, q suã uolentes statuere iustitiã, iustitiæ dei nõ sunt subiecti. Hoc est qđ cõtinuo p metaphorã aptissime dicit. ⌊Ficus enim nõ florebit, ⁊ nõ erit germẽ in vineis. Mentiet op⁹ oliue, ⁊ arua nõ afferent cibũ. Abscidet de ouili pecus, ⁊ nõ erit armentũ in presepibus.⌋ Sub isto senario nũero, uniuersa reprobat opa legis, q̃ sex diebus opari cõcedit, & iccirco reprobat, qa Iudæus oparius legis nõ intẽdit, ut celebret sabbatũ dñi, nõ habet fidẽ & hũilitatẽ, quã cõmẽdãs, inuenietis (ait) reqẽ aĩab⁹ uestris. Ficus & uinea, nec nõ & oliua pñti loco synagoga est, & arua nõ afferẽtia cibũ Iudaicæ cæremoniæ sunt. Pecus & armentũ minores & maiores Iudæi, siue populus & sacerdotes sunt. Eoꝝ oĩm, fidẽ & hũilitatẽ Christi nõ habentiũ, opa cũcta reprobãtur, & dicẽdo, ficus em̃ nõ florebit &c. Ac si dicat, Iccirco hũilitatis gratiã tãtope desidero, qa in opibus legis nullus est iustitiæ fruct⁹, nullũ germẽ iustitiæ, nullũ opus iustitię, nullus oĩno uitalis cibus aĩæ. In q̃ pecus abscissum est de ouili, & armentũ à p̃sepib⁹ fugit? In eo ꝙ Iudæ⁹ nõ credit, ꝙ iustitiæ dei nõ uult subijci, & nõ audire uocẽ dñi, siue pastoris boni. Hinc ille dicit Sed uos nõ creditis, qa nõ estis ex ouib⁹ meis. Itẽ: Propterea uos nõ auditis, qa ex deo nõ estis. ⌊Ego aũt in dño gaudebo, ⁊ exultabo in deo Jesu meo. Deus dñs fortitudo mea.⌋ Qđ dicit, hoc ẽ. Iccirco Israel sectãdo iustitiæ legẽ in legẽ iustitiæ nõ puenit, qa non ex fide, sed q̃si ex opibus. Ego aũt, nõ q̃si ex operib⁹, sed ex fide credã in patrẽ & filiũ & spm̃ sanctũ. Nã dicẽdo, in dño gaudebo, cõfitet patrẽ, dicẽdo: exultabo in dño Iesu meo, cõfitet filiũ, dicẽdo: deus dñs fortitudo mea, cõfitet spm̃ sanctũ. ⌊Et ponet pedes meos q̃si ceruoꝝ, ⁊ sup excelsa mea deducet me victor in psalmis canentẽ.⌋ Sicut em̃ pedes ceruorũ agiles sunt ad dumeta transilienda, & alta petẽda, sic per hãc fidẽ agilis ero, ut in legẽ iustitiæ perueniã, & in lapidẽ offensiõis nõ offendã, & deducet me hæc iustitia fidei sup excelsa mea .i. super iustitiã opeꝝ, deducet (inq̃) me uictor, deus unus, pater & filius & spũs sanctus, in psalmis canentẽ uictoriã cursus mei, nõ operib⁹ meis, sed gratiæ eius ascribentẽ, & ꝓ hoc gratias sempiternas agentem.

¶ Finis libri tertij in Abacuc.

¶ Prologus

Dies tribulationis.

Psal. 93

Pume. 11 Exo. 32.

Ro. 10

Sẽsus allegoricus de ficu, &c

Ioh 10.
Rom. 9

Romissum tuum, uerũ est Iesu Christe testis fidelis, promissum tuũ uerũ & fidele est, quo spũm paracletũ, pmittens, inter cætera dixisti. Ille me clarificabit, quia de meo accipiet, & annunciabit uobis. Omne qđ locuti sunt prophetæ, omne quod scriptũ est in lege & prophetis & psalmis, tuũ est, & omnia quæcunq; habet pater, tua sunt. Proinde in scripturis aliud q̃ te nihil quero, tu scis, uel in hac parte filis cupio esse homini ædificãti domũ, q fodit in altũ, & posuit fundamenta supra petrã. Vbi maior difficultas occurrit te inueniendi, ibi plerũq; te ipsum melius inueni, & tũc demum in singulis propheta℞ libris me pueniſſe arbitratus sum ad petrã, supra q̃ fundamenta ponerẽ, qñ p meditatiõis instantiã, sub obscuritate literæ tuã inueni gloriã desiderabilẽ. Nõ enim ignoro causam fuisse, pphetis, propter q̃ necessario debuerint tuæ claritatis sacramẽta uerbis obtegere cõdensis, quã vcʒ causam in capite huius operis pro posse latius exposui. Iã igitur nonũ in ordine duodecim prophetarũ Sophoniã te quærẽdo, pmptus ingredi, sanctũ inuoco spiritũ, quẽ dedisti, q scripturas q̃ testimoniũ perhibent de te, aperiendo, hactenus te clarificauit, & clarificare nõ desinit, ut de isto q̃q; tuo accipiat, & annunciet mihi gloriã tuã quęrẽti, solũmõ in fide & cognitiõe tui, spem uitæ æterni habẽti.

RVPERTI ABBATIS TVITIENSIS IN SOPHONIAM PROPHETAM COMMENTARIORUM Liber Primus.

Erbum domini quod factum est ad Sophoniam filium Chusi, filii Godolie, filii Amarie, filii Ezechie, in diebus Josie filii Amon regis Juda. Præter hunc & Iohel, q in ordine duodecim pphetaℜ secundus ẽ, & Zacharias q undecimus ẽ, nullus eorũ in titulo paternũ nomẽ habet. Tradũt aũt Hebræi, ait B. Hier. cuiuscũq; prophetæ pater aut auus ponatur in titulo, ipsos q̃q; prophetas fuisse. Hoc si ue℞ ẽ, inqt, Sophonias ppheta generatiõe ut ita dicã prophetica, & gloriosa maio℞ suo℞ stirpe generatus est. Habuit enim patrẽ Chusi, auũ Godoliã, proauũ Amariã, attauũ Ezechiã, & talẽ quadrigã ipse uelut extremus auriga cõpleuit. Verũ qualiscũq; illa traditio sit, illud magis delectat, qđ secũdũ sequẽtis prophetiæ modũ, nomina ualde cõgrua sunt, & secũdũ interp̃tationẽ nominũ sese habet qualitas rerũ uel sensuũ, q ab isto uel p ipsum cõscripti sunt. Deniq; secundum nomen Chusi, qđ interpraƭ humilitas, siue Aethiops meus, dicturus ẽ in isto dñs, ultra flumina Aethiopiæ inde supplices mei, & secũdũ nomẽ Godoliæ, q̃d interp̃taƭ magnitudo dñi, nomẽq; Ezechiæ, q̃d sonat fortitudinẽ dñi, magnifice & fortiter dicturus ẽ: Iuxta ẽ dies dñi magnus, iuxta & uelox nimis, uox diei dñi amara, tribulabitur ibi fortis, & secundũ nomen Amariæ, qđ uertitur in sermonẽ dñi, post acerrimã exclamationẽ magnitudinis atq; fortitudinis, habiturus est sermonẽ exhortatiõis, sic incipiẽs: Cõuenite, cõgregamini gens nõ amabilis, anteq̃ ueniat super uos ira furoris dñi. Porro secũdũ nomẽ suũ Sophoniã, quod alij speculã, alij arcanũ dñi trãstulerũt, reuera speculatorẽ magnæ rei, scilicet iudicij dñi, qđ utiq; grande arcanũ est, q a de illa die & hora, p̃ter deũ nemo scit. Hic ita incipit. Congregans congregabo omnia, a facie terre dicit dominus, congregans hominem & pecus, congregans uolatile celi & pisces maris. Profecto, dominus qui hæc loquitur, dei filius est, deus ipse & dominus, quod ex eo uel maxime liquet, quia longe inferius ita dicturus est. Quapropter expecta me, dicit dominus in die resurrectiõis meæ, in futurũ &c. Non eñ quæuis, sed quædã ex tribus personis beatę trinitatis, certa p̃sona diẽ resurrectionis habitura erat, quę nõ ẽ alia, q̃ dei filius deus & dñs, tũc qdẽ homo futurus, passurus, moriturus atq; resurrecturus, nunc aũt iam homo factus, passus, mortuus, sepultus, atq; à mortuis resuscitatus, & adhuc in futurum, diem resurrectionis habens uniuersalis, quem nos, ut ipse

ut ipse

tet ipse iubet, expectamus. Igitur ipse, q in isto loquitur: Congregans congregabo omnia à facie terræ, congregans hominē & pecus, congregans uolatile cęli & pisces maris, ipse est qui in euangelio suo dicit: Et ego si exaltatus fuero a terra, omnia trahā ad meipsum. Et de quo Psalmista ad deū patrē: Minuisti, inqt, eū paulo minus ab angelis, gloria & honore coronasti eū, & cōstituisti eū super opera manuū tuaꝝ. Omnia subiecisti sub pedibus eius, oues & boues uniuersas, insup & pecora cāpi. Volucres cœli & pisces maris. Nūqd de bobus & ouibus, de auibus & piscibus cura est deo? An non potius hic intelligntur, aut intelligi debent de omni populo & natione, de omnium tribuum & linguarum diuersitate, de cūctis hoib⁹ siue gētib⁹, quoꝝ ita mores diuisi, studia tā diuersa sunt, ut alij bob⁹, alij ouib⁹, alij auib⁹, alii piscib⁹ siles recte dicāt? Hęc omnia traxit ad seipsum. Hæc (inquā) omnia dñe (inqt Psalmista) subiecisti sub pedib⁹ eius, Futuꝝ (ait apostolus) de q̄ loqmur. Nūc aūt necdū uidemus omnia subiecta ei, subaudit, qa multi cōtradicūt ei. Veꝝ iā factū ē qđ ait: Et cōstituisti eū super opa manuū tuaꝝ. Iā enim ꝑpter passionē mortis, gloria & honore coronat⁹ est. Et data est mihi (ait) omnis potestas in cęlo & in terra. Qūo tandē uel in q̄ subiiciētur ei, q pertinaciter inimici eius sunt, & contradicūt ei? Nimirū ita, uel in eo, qđ protinus sequit. [Et ruinæ impiorū erunt, & disꝑdā homines a facie terre, dicit dominus.] Hæc euāgelista Matthæus & Iohannes nobis luce clariora fecerūt. Nam quod hic ait: Congregās cōgregabo omnia à facie terræ, & ruinæ impioꝝ erūt, hoc apud Matthæū ita dicit domin⁹ omniū: Cū uenerit filius hominis in maiestate sua, & oēs angeli eius cū eo, tunc sedebit sup sedem maiestatis suæ, & congregabuntur ante eū oēs gentes &c usq;, & ibunt hi in supplicium æternū, iusti aūt &c. Apud Iohannē aūt hoc modo: Amen dico uobis, quia uenit hora in qua oēs qui in monumentis sunt, audient uocē filii dei & procedent, qui bona fecerūt in resurrectionē uitæ, qui uero mala egerūt in resurrectionē iudicii. Non igitur dubiū uel obscurū est hoc dictū propheticū: congregans congregabo omnia a facie terræ, dicit dñs. Cōgregans hominē & pecus, congregans uolatile cœli & pisces maris, & ruinæ impioꝝ erūt & disperdā homines a facie terræ, dicit dominus, quia uidelicet & hoc & illud, quod postmodū propheta loquitur: Iuxta est dies domini magnus, iuxta & uelox nimis, uox diei dñi amara, tribulabitur ibi fortis, dies iræ dies illa &c. de illo magno & uniuersali iudicio loqtur quod futuꝝ esse in nouissimo die oēs audiuim⁹. Porro post istud initiū, antequā illud dicat: Iuxta ē dies dñi magnus, duo iudicia prænūciantur, quæ tunc futura uel facienda erāt sup Iudam & Hierusalē, alteꝝ propter sanguinem prophetaꝝ, quē patres fuderunt, alteꝝ propter sanguinē ipsius dñi, quē fundendo implere habebant filii mensurā patrū suoꝝ. Libet hic literā perscribere utriusq; uindictæ siue iudicii, quod ut iam dictum est, uenturū erat super ciuitatem illam, & iam uenit. Sequitur. [Et extendam manum meam super iudam, & super omnes habitatores Hierusalem, & disperdam de loco hoc reliquias Baal, & nomina æditiuorum cum sacerdotibus, & eos qui adorant super tecta militiam cęli, & adorant, & iurant in domino, & iurant in Melchom, & qui auertuntur de post tergum domini, & qui non quæsierunt dominum, nec inuestigauerūt eum.] Hoc ut dictum, ita & factū est postmodum per regem Nabuchodonosor, per exercitum Chaldæorum. Sequitur de eo quod faciendum erat per manus Romanoꝝ: Silete a facie domini dei, quia iuxta ē dies dñi, qa ꝑparauit hostiā, sanctificauit uocatos suos &c. usq;, & ædificabunt domos, & nō habitabūt, & plantabūt uineas, & nō bibent uinū eaꝝ, post q̄ statim subiungitur de illo die magno uniuersalis iudicii, iuxta est dies domini magnus, iuxta & uelox nimis &c. usq;, quia consummationē cū festinatione faciet cūctis habitantibus terrā. Nunc per ordinem dicta tractem⁹. Et extendam, inquit, manum meā super iudā, & super oēs habitatores Hierusalē, Hoc ita præcedentibus continuatur, ut ubi dixit: & ruinæ impioꝝ erūt, subaudias, iudæi primū & Græci, iuxta sensum apostoli. Prior nanq; iudæus quā gentilis mala q̄ merebatur recepit, etiam tēporibus suis. Hoc & historiæ tradunt, & prophetiæ testantur ꝑ diuinā ꝓuidētiā fuisse ordinatū. Sume (ait dñs ad Hieremiā) calicē uini furoris huius de manu mea, & propinabis de illo cunctis gentib⁹, ad quas ego mittā te. Et accepi (inquit ille) calicē de manu dñi, & propinaui cūctis gētibus, ad quas misit me dñs, Hierusalē, et cūctis ciuitatib⁹ iuda, et regibus eius, et principibus eius, et deinde Pharaoni (inqt) regi Aegypti, et regib⁹ terre Philistiim, re-

stijm, regibus Tyri, & regibus Sidonis, & regib9 terræ insulaꝝ, & regibus Arabiæ, & regi bus occidentis, & regibus Zambri, & regibus Helani, & regib9 Medoꝝ, & cũctis regib9 aquilonis, & cunctis principibus eoꝝ, & omnibus regnis terræ, q̃ super faciẽ eius sunt. Bibẽtes aũt bibetis. Quia ecce in ciuitate in q̃ inuocatũ ẽ nomẽ meũ, ego incipio affligere, & uos quasi innocentes immunes eritis? Igit ruinæ inquit impioꝝ erũt, & subaudiẽdũ ẽ, primũ impij Iudæi, & deinde impii Græci siue gentiles. Nã & in istis particularibus uindictis quæ tẽporaliter fiũt, gẽte in gẽtẽ, & regno surgẽte aduersus regnũ, quod ꝑ meũ fit iudiciũ, in primis extẽdã manũ meã super Iudã & sup oẽs habitatores Hierusalẽ, uidelicet ꝓpter sanguinẽ prophetaꝝ quẽ fuderũt, maxieq̃ propter Manassen, in quẽ magis hæc scelera redũdabãt, quẽ cõtinuo ꝓphetic9 sermo denotat, dicẽs: Et disꝑdã de loco hoc reliqas Baal, & nomina æditRoꝝ cũ sacerdotib9, & eos q adorãt, & iurãt dño, & iurãt in Melchõ, & q auertunt de post tergũ dñi & q nõ q̃sierũt dñm, nec inuestigauerũt eũ. ¶ In tãtã deniq̃ uenerãt impietatẽ, ut in tẽplo dei, iuxta q̃d scribit Ezechiel, & Regũ liber q̃rtus indicat, statuã Baal, quã imaginẽ zeli dñs uocat, statuerint, & in eodẽ sanctuario idola pariter & deum uenerati sunt. Vñ signanter idoloꝝ sacerdotes, nõ sacerdotes, sed æditRos appellauit, & æditRos ergo & sacerdotes quõdã dei, & eos q super tecta ritu gẽtiliũ adorãt militiã cęli, scilicet solẽ & lunã, & astra reliqua, & q iurãt in nomine dñi, simul & in nomine idoli Ammonitaꝝ Melchom, Disperdã, inqt, de loco hoc, maxime (ut iã dictũ ẽ) ꝓpter pc̃tã Manassen, q amplius in huiusmodi dñm irritauit, & impleuit Hierusalẽ sanguine innoxio usq̃ ad os. Etenim cũ Iosia rege scriptura narrasset, Veruntñ, inqt, nõ ẽ auersus dñs ab ira furoris sui magni, q̃ iratꝰ est furor ei9 cõtra Iudã propter irritatiões, qbus prouocauerat eũ Manasses. Septẽ sunt enunciatiões, quo nũero plerũq̃ uniuersitas significari solet, quaꝝ prima ẽ: Et disperdam de loco hoc reliqas Baal. Septima: Nec inuestigauerũt dñm. Et si reciprocato ordine cõsiderentur, siue nũerent, hoc mõ: Nõ inuestigauerũt dñm, & nõ quæsierũt eũ, & auertuntur de post tergũ dñi, & iurãt in dño, & in Melchõ, & adorãt super tecta miliciã cęli, & nomina habent æditRoꝝ, & colũt Baal, semper malo ꝓcedẽti, id quod seqꝭ deterius ẽ. Nã non inuestigasse dñm malũ qdẽ ẽ, non quæsisse aũt dũ inueniri possit, peius, auerti aũt de post tergum dñi, i. dominũ cõtẽnere, & uolũtatẽ eius nolle intelligere, profecto pessimum ẽ in religiõe. Porro cõtra religionẽ iurare in domino, & iurare in Melchõ, quod interꝑtaꝭ rex eoꝝ, quod nomẽ simplicib9 haud impiũ uideri poterat, malũ erat, Adorare aũt super tecta miliciã cęli quod & ipm rustica simplicitate fieri poterat, peius erat, æditRos uero esse, uel sacerdotes in tẽplo domini, q̃ diu illic erat Baal, profecto pessimũ erat. Sũm9 omniũ cumul9 maloꝝ, erat ipse Baal. Septẽ igiꝭ enũciatiõib9 maloꝝ omniũ, maioꝝ atq̃ minoꝝ declamata ẽ uniuersitas atq̃ diuersitas, propter q̃ tũc irã Iuda & Hierusalẽ cõmeruit, & super habitatores eius manũ suã extẽderet dñs q hæc dicit: Erat aũt ille q necdũ sciebat uocare patrẽ aut matrẽ, qa uidelicet nec dũ nat9 erat, q̃d postea factũ ẽ, ea natiuitate, q̃ didicit & sciuit uocare patrẽ & matrẽ, patrẽ utiq̃ adoptiuũ siue nutritiũ, & matrẽ uirginẽ. Recte igiꝭ uocari poterat nomẽ eius: accelera manũ tuã extẽdere, festina peccatores de loco suo disperdere, & captiuos in Babiloniã emittere, sicut apud aliũ prophetã uocari iussus est, Accelera spolia detrahere, festina ꝑdari, pro eo ꝙ anteq̃ sciret puer uocare patrẽ suũ & matrẽ suã, auferẽda erat fortitudo Damasci, & spolia Samariæ, ipso agẽte. Sequitur. Silete a facie dñi dei, quia iuxta est dies dñi, q2 preparauit hostiã, sanctificatos suos, ⁊ erit in die hostie domini, visitabo super principes, ⁊ super filios regis, ⁊ super omnes qui induti sunt veste peregrina, ⁊ visitabo super omnẽ qui arrogante ingreditur sup limẽ in die illa, qui cõplet domum dñi dei sui in iniquitati ⁊ dolo. ¶ Quid est quod dicit, uel quos intuens dicit: Silete à facie domini dei, qa iuxta est dies domini? iam ante dictũ est, cũ q sic incipit, congregãs cõgregabo omnia à facie terræ, Christũ dei filiũ esse, q exaltat9 à terra, deberet omnia trahere ad se, & iudicare uiuos & mortuos in nouissimo dei, de quo postmodũ dicit, Iuxta est dies domini magnus, iuxta est, & uelox nimis, & quod ante illud ultimũ iudiciũ duo iudicia facturus erat, super illam terrenã Hierusalẽ, quæ iam fecit, alterum per Nabuchodonosor & exercitum Chaldæorum, propter sanguinem prophetarum, quem effuderunt: alterum per manus Romanorum, propter ipsum prophetarũ dominũ, quem occiderunt. De primo q̃d faci

faciendũ erat per manus Chaldæorũ, dixerat. Et extendã manũ meã super Iudã, & sup oẽs habitatores hierusalẽ &c. Nũc de illo dicturus, q̃ per manus Romanorũ faciendũ erat, sic incipit: Silete à facie dñi dei, qa iuxta ẽ dies dñi. Ad qd ergo, uel quos intuens taliter edicit? Nimirũ nihil hic libẽter intellexerim, q̃ illos petulcos, insanos, & nocte illa paschali crapulatos & ebrios, q audientes hũc dñm adiuratũ a põtifice, ut diceret si ipse esset filius dei, rñdẽtẽ tu dixisti, & ammodo uidebitis filiũ hominis, sedentẽ a dextris uirtutis dei, & uenientẽ in nubibus cœli, exclamauerũt: Reus est mortis, & tunc expuerunt in faciẽ eius, & uelauerũt faciem eius, & colaphis eũ ceciderũt, & palmas ei in faciẽ dederunt, dicentes: Prophetiza nobis, qs est qui te percussit? & aliis multis modis faciẽ eius conuiciati sunt. Quale hoc erat in iudicio sancti spiritus per ora prophetarũ loquebatur? O igitur irreuerentes & indisciplinata, male nati & male educati, qd est qđ facitis? Silete a facie dñi dei, cõtinete os uestrũ a facie dñi dei, hominis pro sua reuerẽtia tremendi, etiã cũctis uirtutibus cęli. Qũo uos eũ inhonorastis? Silete, quia iuxta ẽ dies dñi. Et sicut Moyses dixerat, iuxta ẽ dies perditionis, & adesse festinant tẽpora. Væ uobis in illa die huius domini, & uos silebitis. Silebitis (inquã) etenim illa dies domini uobis erit dies perditionis, quia p̃parauit hostiã, sanctificauit uocatos suos, præparauit inquã, hostiã, id est semetipsum, & præparatione ipsa talis hostiæ sanctificauit uocatos suos, uidelicet quos ante secula præsciuit & prædestinauit suos fieri, & tẽporibus suis uocauit per cũcta retro secula, usq; in diẽ illã, qua faciem eius conspuistis, uelastis atq; exalapastis, & contra eandem faciem eius mouistis capita uestra, dicentes, Vach, hoc totum quod ipse sustinuit, hostiæ preparatio fuit, et in illa hostia corporis sui, sanguinis sui, sanctificauit uocatos suos, sanctificatione, quæ est omniũ peccatorũ remissio. Quid ulterius iam restat, nisi ut relinquatur uobis domus uestra deserta? Nimirũ nulla est causa, propter quã districtionis uestræ iudiciũ differat, qm̃ assumpsio iam facta est, quoniã miro modo de uobis mortuis uita est assumpta. Iuxta est illa dies dñi, qua istud fiat. Hæc ex persona sua propheta inclamauit: Silete inquiens a facie dñi dei, qa iuxta ẽ dies dñi, & nõ dixit magnus, iuxta & uelox nimis. Proinde expeditior currit explanatio, quia nihil obseruãtiæ nostræ refragat, q̃ secundũ propheticæ huius scripturæ textũ, uel ordinẽ iudiciorũ domini, tẽpora distinximus. Seqtur ex psona ipsius dñi, q anterius loquebat: Et erit inqt in die hostiæ dñi, uisitabo sup principes, & super filios regis, & super oẽs q induti sunt ueste peregrina, & uisitabo super oẽm q arroganter ingreditur super limen in die illa, & qui cõplent domũ dñi sui iniqtate & dolo. Dies hostiæ dñi, tẽpus est a passione dñi, quo uidelicet tẽpore, post quadraginta annos, facta est uisitatio hæc, quã nũc dicit, sicut totus orbis audiuit. Illa uisitatio talis maxime ex culpa principũ sacerdotũ prouenit. Vnde recte primo loco, uisitabo super principes, ait. Qui aũt erant filii regis, nisi tam ipsi, q̃ cæteri Iudæi, gloriantes quasi de singulari nobilitate generis? Gloriati sunt nanq; nimis insolenter, quodã loco dicentes: Semen Abrahæ sumus, & nemini seruiuimus unq̃. Itẽ: Nos ex fornicatiõe nati nõ sumus, unũ patrẽ habemus deũ. Propter huiusmodi superbiã appellauit eos ipse filios regni, ubi taliter locutus est: Dico uobis, qđ ab oriẽte & occidẽte uenient, & recũbẽt cũ Abrahã & Isac & Iacob in regno cęlorũ, filii aũt regni eiicientur in tenebras exteriores. Quos illic filios regni, hic recte intelligimus filios regis. i. supbos, & cõtra oẽ genus humanũ sese extollẽtes, de nobilitate singulari, tãq̃ filios regis dei, maxime qa cõtra uerũ & unicũ dei filiũ cogitantes homicidiũ, inter cætera dixerunt: Vnũ patrẽ habemus deũ. ¶ Quid aũt in eo, ppheticus sermo denotat, dicẽdo: Et sup oẽs q induti sunt ueste peregrina? Putasne hypocrisis uestis ẽ peregrina? Vtiq; nimiũ pegrina. Quid enim in uestibus magis peregrinũ, q̃ sunt lupis rapacibus uestimenta ouiũ? Quid inquã magis peregrinũ, q̃ ei q intus ẽ plenus iniqtate, foris hominibus iustũ apparere? Quid magis peregrinũ, q̃ dilatio Phylacteriorũ & magnificatio simbriarũ, & sessio super cathedrã Moysi, p̃serti in illis, quorũ scd'm opera nõ ẽ faciendũ. Tales erant scribę & pharisæi, nimirũ, ppter qđ hypocritæ septies uno breui sermõe, apud Mathęũ, uæ illis inclamat uisitator iste, q secũdũ ueritatẽ huius pphetię, iã debebat super illos uisitare. Deiñ, & uisitabo ait, super omnẽ q arrogãter igredit super limẽ in die illa, q cõplẽt domũ dñi dei sui iniqtate & dolo. Et qs ẽ de q̃ uerius dicas, qđ arrogãter ingredit super limẽ, q̃ ille, q nõ expectat, ut ostiarius illi aperiat, sed uiolẽter intrat in ouile ouiũ. Tales et hoc tẽpore multi sunt, et illo tẽpore Annas

et Caiphas

Vindicta in Iudæos ppter sanguinẽ christi.

Vestis peregrina hypocrisis.

Arrogans ingressus pontificum.

& Caiphas pontifices fuerunt, qui infelici cōmertio coemptū lacerabant summū sacerdotium alternatim, per annuas uices, inter se diuidendo pontificiū. Et quis de illis dubitet hoc dictū quod cōpleuerint domū dei sui inīqtate & dolo, quos ipse dn̄s deus ore proprio redarguens. Vos, inquit, patris mei domū, quæ debuit esse dom⁹ orōnis fecistis speluncā latronū. Hæc dicens nōne etiā facto significauit uisitationē, quæ in his sonat uerbis propheticis. Fecit enim quasi flagellū de funiculis, & oēs eiecit de tēplo, per hoc terribiliter innuens eos de regno dei fore protinus eĳciendos, imo nihil habere in illo templo uel regno, cuius se gloriabantur esse filios. [Et erit in die illa dicit dn̄s, vox clamoris a porta pisciū, & ululatus a secunda, & contritio magna a collibus.] Portam piscium uocabant eam, quę uicinior mari erat inter cunctas uias Hierusalē, de qua & Esdras refert. Portā uero pisciū ædificauerunt filĳ Asanaa, ipsi texerunt eam, & statuerūt ualuas eius & seras, & uectes. Quod aūt ait, & ululatus à secunda, & secūdi muri in eodem climate portam significat, de qua in libro regū scriptū est. Ierunt itaq; Helchias sacerdos, & Haican, & Achobor, & Saphan, & Asaya ad Oldam prophetē uxorē Sellū filĳ Tecuæ, filii Araas custodis uestium q̄ habitabat in secūda. Contritionē aūt magnā à collibus, de monte Sion, & excelsiore urbis parte loquitur, q͞a cum altiora & arx ciuitatis fuerit occupata, facilior ē in prona descensus. Vnde quibus ex rebus gestis omnino gerendis, sensum propheta concepit, ut exclamationem ita trifariā diuideret, scilicet in uocē clamoris à porta pisciū, & uocē ululatus à secunda, & uocem contritiōis magnæ à collibus. Mirū dictu & horrendū sensibus, siue intellectibus, quō secūdū istam uocū distinctionē cōtigisse cōstat, in illo famosissimo excidio miseræ Hierusalem. Nā & anteq̄ Romano exercitu cingeretur, & toto tēpore obsidiōis intus triplici seditione nimis atrociter, nimis horribiliter, & supra q̄ dici p̄t scindebāt, lacerabāt, cōscidebāt in suis uisceribus. Tres erant principes seditionū, Iohannes, Eleazarus, & Symon. Eleazarus cum suis superiora urbis, & templū occupauerunt, & inferiora Symō, media Iohānes obtinebat. Quis unq̄ audiuit similia his, quæ intrinsecus facta sunt. Vere tāta fuerūt, ut ꝓphetica explanatiō recte digna existimētur, & ueraciter tunc fuit, uox clamoris a porta pisciū. i. ab inferiori urbis parte, ubi tirannizabat Simō, & ululatus a secūda. i. a media, ubi bestia Iohānes sæuiebat, & cōtritio magna a collib⁹. i. a tēplo & arce ciuitatis, ubi Eleazar⁹ talis erat dn̄s, q arā ipsam tēpli sanguine imbueret, & mortuis indigenis per atria diuina stagnū faceret diuersoꝝ cadaueꝝ sanguinis. Quid tm̄ passa es ò miserrima ciuitas a romanis, quātum a tuis & indigenis? Imò q̄ unq̄ ciuitas uel gēs talia pertulit ab extraneis, q̄lia tu a propriis? Sed cesset omnis cōmiseratio, cū tu proprio sis cōdēnata iudicio. Dixisti enī: Sanguis eius super nos & sup filios nostros. Seq̄tur ergo tā dura q̄ iusta cōcessio. [Vlulate habitatores pile.] Pila hoc loco nō per breuē syllabā legenda est, sed per productā, ut de pila sciamus dici, in qua frumenta tundūtur, uas cōcauū & medicoꝝ aptū usui, in quo ꝓprie typsanæ fieri solent. Et pulchre dictū ē, q habitatis in pila, q̄d sc3 sicut frumēta feriēte desuper uecte tūdūt, ita de porta pisciū, & de secūda, & de collib⁹ ꝓruēs in populū decurrat exercitus. Qui calamitatis illi⁹ obsidiōis & angustias cōp̄ssæ ciuitatis uult attēdere, nimirū ipse ꝓpēdit q̄ cōgrua similitudine usus sit dicēdo, habitatores pilæ, sicut enī frumēta in pilā ad hoc cōgerūtur, ut feriente desuper uecte dissilire nō ualētia tūdātur, ita de cūctis iudeæ ciuitatibus uel regionibus cōfluēs populus, repētina ē obsidione artatus, & p̄dictoꝝ principū seditionis immani crudelitate deintus magis quā deforis ab hostib⁹, gladio famæ, & peste inenarrabiliter discruciatus, mirando circunseptus dei iudicio, ut q ad hostes pro remedio uellet effugere nō posset. Sequitur. [Conticuit omnis populus Chanaan, disperierunt oēs inuoluti argento.] Quis ē iste Chanaan? Nimiꝝ populus iudaicus, in quē dicit alius propheta: Pater tuus Amorreus, & mater tua Cethea, & Daniel ad presbyteꝝ senē loq̄tur. Semē Chanaan, et non iudæ, species decepit te. Quare aūt præsenti loco nomen hoc assumpsit, et populus Chanaan quā populus iudæoꝝ dicere maluit? Nimiꝝ propter reꝝ uel meritorū uerā q̄litatē, et ꝓpter formidinē. Nā et alius propheta, formido inq̄t et laqueus, facta ē nobis uaticinatio et cōtritio. Occiditur enim in sanctuario dn̄i propheta, et sacerdos. Oportebat falli populū fallacē, quatenus dum de aliis putaret tale q̄d et aliq̄s prophetaꝝ uiuere sineret, et scripturā uēturis seculis profuturā reseruaret. Igitur oīs popul⁹ Canaā, q̄d interp̄tatur mot⁹

eorũ, id est, populus Iudæorũ, qui cõtra dñm caput mouerũt, motis iã pedibus, qa in ueritate nõ steterũt. cõticuit, subauditur à facie dñi, Debemus eñ meminisse, q supra incipiens ita dixit: Silete à facie dñi dei, qa iuxta ẽ dies. Ille popolus, ille ipiorũ cœt⁹, q tũc insultauit, q tũc nõ siluit, q nõ solũ reueritus ẽ uerũ & ore & manibus inhonorauit faciẽ dñi, ecce cõticuit ecce authoritatẽ loquẽdi amisit, & sicut de quodã illorũ notissimo dictũ ẽ, & episcopatũ ei⁹ accipiat alter, sic de omni popolo illo cerrũ est, qa magisteriũ iã nõ habet, & sicut hic ĩ pius nomẽ illi cõmetatũ est, nõ eñ dixit propheta, conticuit ois populus Iuda, sed ois populus Chanaan, sic & honorẽ amiserũt, & oẽm uocẽ, in ultimã uenũdati seruitutẽ, & captiui nõ utcũq;, non ut olim in Babylone, sed ipsa captiuitate dispersi in totũ orbẽ. Malorũ omniũ totius pditionis causa illis fuit auaritia, usq; ad preciũ sanguinis dilatata. Sequitur ergo Dispe rierũt oẽs inuolutati argẽto. Causæ huius exẽplũ omni populo illi Chananæo fuit ille Iudas proditor. Sicut eñ ille cupiditate argẽti inuolutis, triginta argẽteis sanguinẽ dñi uẽdidit illis & iccirco male perijt, sic omnis ille populus maxime ex eo fuit intractabilis, qa retibus erat inuolutus argẽti & maxime propter hoc ipsum dñm oderũt, qa disputabat cõtra auaritiã eorũ Secũdũ numerũ argẽteorũ, qbus et ille uendidit, et illi sanguinẽ dñi emerũt triginta male dictiõibus, tã uenditor q̃ emptores inuoluti sunt, quarũ in psalmo centesimooctauo: Prima est, constitue super eũ peccatorẽ, Vltima, et operiãtur sicut diploide cõfusione sua. Imò dictionis uis est, quia nõ dixit, disperierũt oẽs habẽtes argentũ, sed disperierũt oẽs inuoluti argento. Longe aliud est habere argentũ, q̃ argẽto esse inuolutũ. Siquidẽ et Abrahã et Dauid. multiq; alij scti et iusti argẽtũ habuerũt, in auro et argẽto diuites fuerũt, & tñ nõ disperierũt. Quare? Vcz qa pecunias tanq̃ dñi possiderũt, nõ tãq̃ serui pecuniæ in pecunijs argẽti sperauerũt Qui ĩ argẽto sperãt uel cõfidũt, ipsi inuoluti sunt, et tales oẽs dispereũt. Discretiõe hac opus est, ubi dñs loquit discipulis suis. Q̃ difficile, qui pecunias habẽt, introibũt in regnũ dei. Poterãt enim obstupere discipuli, et obstupescebãt ait Euangelista Marcus, in uerbis eius. At Iesus rursus rñdens, ait illis: Filioli, q̃ difficile ẽ cõfidẽtes in pecunijs introire in regnũ dei et tũc demũ ita dixit: Facilius est camelũ p foramẽ acus trãsire, quã diuitẽ introire in regnũ dei. Igitur illos excepit diuites, qui quãuis habeãt pecunias, nõ tamẽ sunt cõfidẽtes in pecunijs, et eos tãtũ diuites illa sentẽtia pmit, qui per hoc qđ cõfidũt in pecunijs, sunt etiã et ab hoc propheta dicunt argẽto inuoluti, et eadem inuolutiõe ita grosse facti, ut nimis difficile sit eos introire regnũ dei. Sequitur: [**Et erit in tẽpore illo, scrutabor Hierusalẽ in lucernis, et visitabo sup viros defixos in fecibus suis, qui dicũt in cordibus suis, non faciet dominus bene, et nõ faciet male**] Quàm ultronea spiritus sci ũs digna tione occurrit, ne uel propheta uel alius quis solicitaret ea solicitudine, q̃ beat⁹ senex Abrahã solicitus, audito, quod dñs de Sodomis ait. Nũquid perdes iustũ cũ impio? Absit à te, ut rem hãc facias, et occidas iustũ cũ impio fiatq; iustus sicut impius. Nõ est hoc tuũ, qui iudicas omnẽ terrã. Cõcessit illi dominus, concedit et huic quod non sit suũ, occidere cũ impio iustũ, Iustus autẽ quodã modo dici poterat, quisquis in ipsũ dominũ ignorãter peccauerat et audita uel cognita ueritate, pœnitentiã acturus erat, sicut fecerũt ad pdicationẽ Petri, una die ex ipsis tria milia. Iust⁹ (inquã) utcũq; iã dici poterat, quisqs eiusmodi erat sicut de semet ipso Abimelech, dñe (iquit) nũ gentẽ ignorãtẽ interficies? Tulerat nãq; uxorẽ Abrahæ ignorãter. Igitur et in isto dñs ab eiusmodi solicitudine, uel ipsum prophetã, uel quẽlibet aliũ liberat, cũ dicit: Et erit in tẽpore illo, scrutabor Hierusalẽ in lucernis &c. Ac si dicat, Anteq̃ p ueniat ille dies uisitationis, dies clamoris, & ululatus, & magnæ contritiõis, faciam qđ mulier sapiens facit, quæ cũ perdiderit drachmã unã, accẽdit lucernã, & euertet domũ, & quæ rit diligẽter donec inueniat: Nõ tantũ unã, sed plures lucernas ego accẽdã, id est, apostolos spũ sancto et uirtute ex alto induã, ut sint mihi testes usq; ad ultimũ terræ, incipientibus ab Hierusalẽ, et ab omni Iudæa et Samaria. Nimirũ hoc erit scrutari Hierusalẽ in lucernis, et ubicũq; fuerit drachma, q̃ perdita est, latere non poterit. i. quicũq; ex deo erit, dignusq; Hierusalẽ ciuitate cœlesti, in culpa perfidiæ non remanebit. Sicut eñ drachma perdita dracma aurea, dũ quæritur cũ lucernis ad lumẽ lucernarũ relucet de tenebris, et inuenit: sic oẽs ignorãtes & iusti q̃lẽ se Abimelech iã dict⁹ fuisse testabat, audita ueritate dictorũ, et uisa claritate signorũ, erũpẽt in uocẽ cõfessiõis, cõpũcti corde, atq; dicẽtes, qđ faciem⁹ uiri frẽs, et pœ

nitentia

tentia suscepta baptizati saluabunt. Ita scrutādo Hierl'm, tā diu donec credat, quotqt p̄ordi nati sunt ad uitā æternā, tūc demū uisitabo sup uiros defixos in fecibus suis, nō faciet dn̄s bene, & nō faciet male. Erūt nanq; proprio iudicio condēnati, odiētes lucernas meas, & amā do feces suas, & sicut illi q uolutātur in fecibus libidinis, dū in occulto scortātur, dū polluūt & polluūtur, nolūt se requiri cū lucernis, imò oderūt lucernas & abhorrēt eas: ita illi nequā & inuidū cōtra ueritatē habētes oculū, odientes & me & patrē meū, amātes sua p̄cā, & odientes iustitiā, habētes amorē p̄ntis seculi, odiū futuri, nō cupiēt audire uerba dei q̄ proferentur, cū signo℞ testimonijs, imò ex eis, quos mittā ad eos, prophetis, & sapiētibus, & scribis, occidēt & crucifigēt, & flagellabūt & persequētur de ciuitate in ciuitatē, & dicēt, falsum ē quod dicūt isti. Nō faciet dn̄s bene bonis, & nō faciet male malis. i. non erit dies iudicij, aut certe iste, quē dicūt dn̄m, quē crucifiximus, nullus est, nō talis fuit aut erit, ut nobis bene uel male facere possit. Iccirco uisitabo super eos, ita, ut ueniat super eos omnis sanguis iustus, q effusus est super terrā à sanguine Abel iusti. Dicāq; eis: Ecce relinquet uobis domus uestra deserta, hoc est q̄d cōtinue seqtur. [Et erit fortitudo eo℞ in direptionē, ꝛ domus eo℞ rū in desertū, ꝛ edificabunt domus ꝛ nō habitabunt, ꝛ plantabunt vineas, ꝛ nō bibent vinū eo℞.] Quid ho℞ effectu manifestius? Fortitudo eo℞, qua primo cōtra deū, deinde cōtra hoïes male fortes fuerūt, facta est in direptionē. Qūo fortes fuerūt contra dn̄m? Nimi℞ sicut phreneticus, cōtra medicū. Non em̄ uera erat, aut uera est fortitudo illo℞, iustitiā suā statuere uolentiū, sed falsa est omnino & fallax, sicut fortitudo phrenetici, cū percutit medicū. Deinde mi℞, & miro dei iudicio factū, q̄d cōtra homines ita de fortitudine præsumpserūt, ut bellū implacabile susciperent contra Romanos, uictores omniū gentiū. Talis direptio nō est audita usquā gentiū, qualis fuerit direptio fortitudinis eo℞. Domus eo℞ qūo facta est in desertū? Nimi℞ ita, ut desereretur tēplū illud ab omni p̄sidio cœlestiū sp̄ūm dicentiū: Transmigremus ex his sedibus, q̄d Iosephus palā auditū fuisse testatur. Aedificiū domus illius. i. templi, ualde fuerat recentiori t̄pe auctū, turribusq; atq; porticibus ualde uenustatū. Ipsa ciuitas domibus pulchris ornata, opibusq; referta, regio undiq; uinetis arboribusq; diuersi generis, mire cōsita atq; uberrima. Sed cuncta excisa, cūcta diruta, & igni concremata, in desertū redacta sunt, & qui gladio superfuerūt ex eis, in oēs gentes captiui, ducti sunt, & hoc mō ueritas apparuit dicētis, & ædificabūt domos & nō habitabūt, & plantabūt uineas, & nō bibent uinū ea℞. His p̄missis, q̄d protinus clamet, q̄d cōtinuo de excelsa specula dicat, & annūciet speculator iste, attonitis auribus audiamus, q nos dormire nō patit. Ait: [Juxta est dies dn̄i magnus, iuxta est et velox nimis. Vox diei dn̄i amara tribulabitur ibi fortis. Dies ire dies illa, dies tribulationis et angustie, dies calamitatis et miserie, dies tenebra℞ et caliginis, dies nebule et turbinis, dies tube et clangoris, super ciuitates munitas, et sup angulos excelsos. Et tribulabo hoïes et ambulabūt vt ceci, q2 dn̄o peccauerunt. Et effundet sanguis eo℞ sicut hum⁹, et corpa eo℞ sicut stercora. Sed et argentum eorum et aurum nō poterit eos liberare in die ire dn̄i. In igne zeli eius deuorabitur omnis terra, q2 cōsummationē cum festinatiōe faciet cunctis habitātibus terrā.] O quātus clamor & exclamatio, q̄ uehemēs omni homini, nisi ei qui surdus est, q nō habet aures audiendi. Quid erat quod uidebat, q ita clamabat? Qualis erat uisio mētis, cuius tanta est acrimonia uocis? Beatus papa Gregorius recte ad uim clamoris huius attonitus: Pensate (inqt) fratres charissimi ad conspectū tanti iudicis, qs in illo die terror erit, qn̄ iā in pœna remedium nō erit, quæ illa cōfusio, cui reatu suo exigente cōtingit in cōuentu omniū hominū angelorūq; erubescere: q pauor eū, quē tranquillū mens hūana capere nō ualet, & iratū uidere. Quē diē propheta intuens, ait: Dies iræ dies illa, dies tribulationis & angustiæ, dies calamitatis & miseriæ, dies tenebra℞ & caliginis dies nebulæ & turbinis, dies tubę & clāgoris. Pēsate ergo frēs extremi iudicij diē, sup corda reprobo℞, q̄ asperitate, p̄pheta uidit amarescere, quē tot appellatiōib⁹ nō ualet explicare. Quid oportuni⁹ obseruare potuit de officio boni oratoris iuxta cōsiderationē rei, q̄ hoc, ut attētus fieret auditor, i exordio sermōis, imò declamatiōis? Quo aūt ū bo, q̄li dicto attētionē speculator meli⁹ excitaret, q̄ dicēdo, iuxta ē. Cōtēplatus ē diligēter, mlto & claro intuitu & uidit, qa iuxta ē id q̄d lippis & cęcutiētibus longe esse uidet, & dictū, in t̄pa longa fiet istud.

Nec semel contentus dixisse, iuxta est dies dñi, repetiuit iuxta est, & uelox nimis, & uere secundũ magnitudinẽ periculi, iuxta & uelox nimis. & hoc nõ uane uidetur homini habenti quippiã de sensu dei, cuius ante oculos mille anni sic sunt tãq̃ dies hesterna, q̃ præterijt, aut certe q̃d breuius est, tanq̃ custodia in nocte. i. una de quatuor uigilijs uni⁹ noctis. Imò quę ꝓ nihilo habẽtur eoꝝ anni erũt. i. inter ea reputabunt. Ille dies erit magnus, quãtus, ex quo dies esse cœperũt, nõ fuit, nec erit amplius. Quã aũt attẽdit cõtinuo dicẽs, uox diei dñi amara, tribulabitur ibi fortis? quã aliã putamus, nisi illã, Ite maledicti in ignẽ ęternũ, q paratus est diabolo & angelis eius. Vere amara uox, Ibi (inquit) id est, in illa uoce, tribulabitur fortis, & quis fortis, nisi superbus, fortis diabolus, fortes angeli eius, fortes homines sequaces eius ibi tribulabũtur, in illa uoce tribulabũtur. Ergo ne ueraciter fortis, q in uoce tribulabitur. Imò falso fortis, uere inualidus, Fortis em̃ dicitur, nõ ꝙ ita sit, sed ꝙ ita sibi uideatur. Tunc autẽ nõ ita sibi uidebitur, sed nec negare poterit, ꝙ sit inualidus, qñ una uoce fortis ille fortiũ rex uidẽtibus cũctis, præcipitabitur. ¶ Quanto impetu, q̃ magno spũ illius diei magnitudinẽ describere gestiẽs, dies (inqt) iræ, dies tribulatiõis & angustiæ, dies calamitatis & miseriæ, dies tenebraꝝ & caliginis, dies nebulæ & turbinis, dies tubæ & clãgoris. Diẽ unã eandẽq; sex uicibus cũ adiectionibus terrificis declamauit, & septimã uicẽ non addidit. Cur hoc? Existimo nimiꝝ, qa de septima die nihil ibi erit, nihil de sabbato dñi, sed sine requie, sine ulla requietionis spe tribulabitur ibi fortis. Nã hoc totũ q̃d tantis nominibus declamauit erit super ciuitates munitas, & super angelos excelsos. i. super homines impios, & super angelos superbos Nã ciuitates cũ dicit munitas, subaudiendũ est citra dñm, & angelos cũ dicit excelsos, intelligenda est celsitudo principũ, cõtra ueꝝ & solũ excelsum dñm sese extollentiũ. Istæ sunt ciuitates munitæ, & isti excelsi anguli, quos Apostolus manifestius exprimit, ut in euangelio fieri debuit, in quo reuelatur hæc ira siue dies iræ dei. Nã præmisso, reuelatur em̃ ira dei de cœlo, secutus est dicens super omnẽ impietatẽ & iniustitiã hominũ eoꝝ, qui ueritatẽ dei in iniustitia detinent &c. Nõne talibus congruit, & iusto iudicio repositũ est id, quod cõtinuo post uerba prophetæ ex sua persona dñs iudex dicit? & tribulabo (ait) homines & ambulabunt ut cæci. Et propheta statim cõprobans iudiciũ causam reddit, quia dño peccauerunt. Recte etenĩ illic ambulabant ut cæci, qui hic oculos uoluntarie contra ueritatẽ clauserunt, quia cũ cognouissent deũ, non sicut deũ glorificauerunt, aut gratias egerunt, sed euanuerũt in cogitationibus suis, & uoluntarie obscuratũ est insipiens cor eoꝝ, & dicentes se esse sapiẽtes, & re uera pleriq; illoꝝ inuisibilia dei à creatura mundi, per ea quæ facta sunt, intellecta conspicientes, nihilominus, imò & amplius stulti facti sunt, & mutauerunt gloriã incorruptibilis dei, in similitudinẽ imaginis corruptibilis hominis, & uolucrũ & quadrupedũ & serpentiũ. Vere igitur causa est, quia domino peccauerunt. Quia uero propter hoc ipsum, & tradidit illos deus in desideria cordis eorũ, in immundiciam, ut contumelijs afficiant corpora sua in semetipsis, & tradidit illos in passiones ignominiæ, ut tam fœminæ q̃ uiri immutarent naturalem usum, in eũ usum, qui est contra naturã, & tradidit illos in reprobũ sensum, ut faciant ea quæ nõ cõueniũt, Recta & iusta est sententia hæc, abiectionis eoꝝ plenissima & effundetur sanguis eoꝝ sicut humus, & corpora eoꝝ sicut stercora. Quod deinde subiũgit sed & argentũ eoꝝ & aurũ nõ poterit liberare eos in die iræ dñi, hoc iam in isto tempore assertione nõ indiget, imò & notum & certũ est, quia nec aurum nec argentũ cũ eis qui possiderunt, ad illud ueniet, quippe cũ scriptum sit alibi, quia cũ interierit, non sumet om̃ia, neq; descendet cũ eo gloria eius. Amplius uero id quod sequitur, Omne destruit auxilium auri & argenti, in igne (inquit) zeli eius deuorabitur omnis terra, quia cõsummationẽ cum festinatione faciet cunctis habitantibus terrã. Si em̃ illo igne, quo iudicabitur seculum, deuorabitur omnis terra, quod uerũ est, sicut alibi dicit: cœlum & terra transibunt, uerba aũt mea nõ transibunt, auꝝ & argentũ ubi parebit, quod utiq; terra est? Sed & si placeret, nũqd eoꝝ esse deberet? Nihil intulerũt in hunc mundũ, & propterea peccatores nihil pręter peccata tunc habebũt, & iccirco iustus ille ignis, iustissimi zeli domini, cõsummationẽ faciet festinanter, cunctis eis habitantibus terrã, propter hoc ipsum quod cœlum desperantes, tota mente habitauerunt terram. Sequitur. **Conuenite congregamini gens non amabilis. priusq̃ pariat iussio, quasi puluerem transeuntem diem, antequam ueniat sup**

vos ira furoris dñi.] Hoc officiũ & hic mos est speculatoris fidi, legati fidelis, ut non cõtentus sit clamasse quod uiderit uel nunciasse, cui rei legationẽ susceperit, uerũetiã superimpendat spontaneũ quippiã sermonis hortatorij, per qđ auditorẽ faciendo beneuolũ, ad cautelã necessariã properet excitare, q̃ magna pars est boni adiutorij. Hoc apostolus de semetipso pulchre ostendit, cũ p̃misso ad Chorinthios, qm̃quidẽ deus erat in Christo mundũ reconsilians sibi, & posuit in nobis uerbũ reconsiliationis pro Christo, pro quo legatione fungimur, deinde subiuugit. Adiuuantes aũt exhortamur, ne in uacuũ gratiam dei recipiatis. Sic iste ubi speculatoris more prophetico ore clamauit, quę uidisset mala uentura, primũ in partibus, deinde in uniuersitate mundi, quasi demissa paululũ declamationis uehementia, suauius incipit, & hortatur his uerbis. Cõuenite, cõgregamini, subauditur cõuentu, cõgregatione, qua deo creatori cõiungi possumus & cõiungi debemus, qđ quicũq; non faciunt, ipsi sunt tanq̃ puluis, quẽ proijcit uentus à facie terræ. Hinc est quod dicit prius, quã pariat iussio, quasi puluerẽ transeuntẽ diẽ, anteq̃ ueniat super uos ira furoris domini. Nã inde puluis mobilis est, & uentus dũ flauerit, dispergit eũ & proijcit à facie terræ, quia non cõuenit, nõ congregatus est in unũ, rore suscepto, per quẽ poterat sibimet cohærere, Cum aũt uentus illum proiecerit, ubi parebit, aut unde conuenire uel congregari rursus poterit? Ita nimirum inde omnipotentis iussio pariet super impios & incredulos diẽ transeuntem, & eos transire facientem, quasi puluerẽ, quia non conuenerunt, non congregati sunt ad deũ & dominum per gratiæ eius rorẽ salutiferũ, per aquam & spiritum, per quẽ omnes quicunq; nõ pereunt unũ cum illo capite corpus effecti sunt. Hoc Petrus sciens, eodem sensu quo & ipse dicebat. Saluamini à generatione ista praua. Sciebat eñ, quia super generationẽ illã primo paritura foret iussio, quasi puluerẽ transeuntẽ diẽ, ut captiui dispergerentur in omnes gentes, & deinde cõmuniter cũ cæteris gentibus impijs, uentura esset super eos ira furoris dñi, die uniuersalis iudicij. Verbũ huiusmodi priusquã pariat iussio, pro re satis congruit illi, qui apud alium prophetam dicit. Tacui, semper silui, patiens fui, sicut parturiens loquar. Illam nanq; iram furoris sui diu continuit & distulit, sed tandem tanto durius declarabit, quãto patientius sustinuit, sicut in utero habens, diu quidẽ uocẽ continet & continere potest, sed cũ uenerit hora, non sine clamore & gemitu depromit, quod apud se nonnihil habuerit. Talis quoq; compellatio gens non amabilis, sensum eundem habet, licet minus aspere sonet, q̃ illud dictũ à Iohanne Baptista: Genimina uiperarũ quis ostendit uobis fugere à uẽtura ira? Sed & ipse dominus, generatio (inquit) praua atq; peruersa signũ quærit, & Petrus (ut supra iam dictũ est) saluamini (ait) à generatione ista praua. Neq; hic neq; illic dictũ est ita sine iudicio legis. Primus nanq; Moses dixit. Generatio praua atq; peruersa, hæccine reddis domino, & de uinea Sodomorum uinea eorum &c. Sequitur. [Quærite dñm deũ nostrũ oẽs mansueti terræ, qui iudiciũ eius estis operati. Quærite iustum, quærite mansuetũ, si quõ abscondamini in die furoris dñi, q2 gaza destructa erit, & Ascalon in desertũ, Azotum in meridie eijcient, & Accaron eradicabitur.] Sicut ubi reuelari per euangeliũ cœpit ira dei de cœlo super omnẽ impietatẽ hominũ primũ oportebat Iudæis loqui uerbũ dei, & deinde conuerti ad gentes, sic in isto spiritus propheticus ubi prænunciauit irã siue diem iræ & furoris domini iuxta esse, & uelocem nimis, primo gentẽ non amabilem, gentẽ Iudaicam exhortando compellauit dicens: Cõuenite & congregamini, & deinde omnes gentes alloquitur dicendo: Quærite dominum deum nostrũ omnes mansueti terræ, & hoc ipsum uerbũ, quærite, tertio repetit, quærite dominũ deum nostrũ, quærite iustum, quærite mansuetũ, quod non aliud esse arbitror, q̃ credite in patrẽ, credite in filiũ, credite in spm̃ sanctũ. Qui huiusmodi adhortationẽ receperunt uel recipiũt recte dicuntur mansueti & operati iuditiũ dei, sicut econtra Iudæi qui repulerunt uerbũ, & indignos se iudicauerũt æternæ uitæ, dicuntur gens nõ amabilis. Et reuera oẽs mãsueti, p̃ hoc ipsum qđ sunt mãsueti & tractabiles uerbo dei, iudiciũ operati sunt, & operãtur dñi, iudicando semetipsos, ut nõ iudicentur, cuius uidelicet iudicij principiũ est semetipsos ut peccatores & reos mortis addicere patibulo domini. i. baptizare in morte eius, & consepeliri in illo per baptismum in mortem, perfectio aũt eiusdẽ iudicij uel iustitiæ est, ita de cætero in nouitate ambulare, quo modo ille surrexit à mortuis per gloriã patris. Mirũ quod talibus dicit, si quomodo abscon

damini

domini in die furoris dñi. Ergo ne & ipsi uix abscondentur in die furoris dñi? An non & hoc Petrus apostolus dicit? Ait enĩ. Si aũt primũ à nobis, quis finis eorum, qui nõ credit dei Euangelio? Et si iustus uix saluabitur, impius & peccator ubi parebunt? Igitur quãuis mãsuetus quis quamuis iudiciũ sit operatus dñi, semper sibimet suspectus sit, nec se cõprehendisse arbitretur, quia nec iustus quispiam saluari poterit, si absq; misericordia iudicetur. Impius & peccator omnis, sub nominibus recte intelligitur urbium Philistijm. Gaze, & Ascalon Azoti & Accaron, duplicem, ut reor, ob causam. Prima causa est, quia gens Philistijm primo loco denotatur inter omnes gentes, quæ inuiderunt glorię domini, & mansuetis terræ scilicet Moysi & cæteris ascendentibus de te terra Aegypti. Ascenderunt enim (ait) populi & irati sunt, dolores obtinuerunt habitatores Philistijm, tunc cõturbati sunt principes Edom & c. Primos nominauit habitatores Philistijm, quia primi doluerũt, & primi ad impugnãdum ascendentem Israelem fuere præparati. Scriptum est enim. Igitur cũ emisisset Pharao populum, nõ eos duxit dominus per uiam terræ Philistinorum, quæ uicina est, reputãs ne forte pœniteret eũ, si uideret aduersum se bella consurgere. Alia causa est, quia sub interpretationibus eorundem nominum omniũ illorum peruersitas denotatur, qui secundum similitudinem Philistijm, pios omnes ad eum fugientes, & hoc seculum nequam relinquentes, odio habent & persequuntur. Gaza nanq; fortitudo eius. Ascalon ponderata, uel ignis homicida Azotus ignis generatiõis, Accaron eradicatio uel sterilitas interpretatur. Et est sensus. Omnes qui sibi applaudunt in fortitudine corporis, & in potentia seculari, & dicũt cũ diabolo? In fortitudine manus meæ feci, diripiẽtur, & ad nihilũ dirigentur in die iræ domini. Similiter qui arsit ad effundendum sanguinem, & multas scandalizauit animas sceleris sui mensurã recipiet, & eodẽ quo operatus est pondere, deprimetur, & implebitur in eo, uirũ sanguinũ & dolosum abominabitur dominus, dum gehennæ ignibus cum diabolo cremabitur. Itidẽ qui arsit libidine & generationis incendio debachatus est. (Omnes enĩ adulterantes, quasi Clibanus corda eorum) non in tenebris, non in occulto iudicio, sed in meridie hoc est, quando sancti plenam recipient claritatem, proijcietur in tenebras, & sanctorum consortium non habebit. Item qui non solum nullos fructus habuit, sed & peruersitate doctrinæ suæ plurimos eradicauit, ipse quoq; eradicabitur. Proinde quærite dñm omnes mãsueti terræ, & ne sitis sicut Gaza, id est sicut male fortes, & non mansueti, qui suam quærentes statuere iustitiam, iustitiæ dei non sunt subiecti, quia talis Gaza destructa erit. Quærite dominum omnes mansueti, & ne sitis sicut Accaron, id est, ardentes igne homicidij, quorum manus sanguine plenæ sunt, quia deserta erit talis Accaron, sicut dixit ueritas. Ecce relinquetur uobis domus uestra deserta. Quærite dñm omnes mansueti, & nolite esse sicut Azotus id est, sicut hij, qui genuinam uoluptatem ultro exasperantes, uerterunt in furorem, & conflauerunt sibi ignem urentem, quia talis Azotus in meridie eijcitur, id est manifesto iudicio condemnabitur, talis inquã Azotus, iudicium portabit Sodomorum & Gomorræ, iuxta prophetã alium dicentẽ. Audite uerbũ domini principes Sodomorum, percipite auribus legem dei mei populus Gomorræ. Quærite dominũ, & ne sitis sicut Accaron, id est sicut sterilis uinea domini sabbaoth, domus Israel, quę cũ debuisset facere uuas iudicij & iustitiæ fecit labruscas iniquitatis & clamoris, quia talis Accaron, talis sterilitas eradicabitur. Omnibus quidem reposita est ira furoris domini, gentibus incredulis, sed maxime, & præ omnibus genti illi, quæ prima restitit, & persecutionẽ excitauit Euangelio Christi, uel sacramento baptismatis, secundũ similitudinẽ Philistijm, quæ gens ut supra dictum est, prima inuidit & obsistere, bellumq; inferre prompta fuit Israeli ascendenti de terra Aegypti, in transitu maris rubri. Sequitur ergo L: Væ qui habitatis funiculũ maris, gens perditorum. Gens habitans funiculum maris. i. uicina baptismo Christi, sicut gens Philistijm, uicina erat mari, per quod Israel transiuit. Quã enĩ uicina fuit illi sacramẽto ęternæ salutis, apud quã idẽ sacramẽtũ Christus moriens condidit apud quã aquã & sanguinẽ de suo latere fudit apud quã dato spiritu sancto, claruit multis signis & prodigijs, quod dux esset ipse dominus in misericordia populo quẽ redemit, gradientibus in fronte, in transitu maris rubri, tribus milib⁹ hominũ, quia ipsa die Pentecostes baptizati sunt in nomine patris, & filij, & spũs sancti. Væ tibi gens perditorum, uæ tibi taliter habitanti funiculum maris, quia cũ posses trahere ad te funiculum

culum eiusmodi, funiculũ distributionis, in qua sorte diuiditur terra regni dei, non solũ nõ attraxisti, uerũ etiã subeuntibus & trahentibus inuidisti. ¶ Verbũ dñi super vos Chanaan terra Philistinorum, et disperdã te, ita, vt non sit habitator. ¶ Quod terra Philistijm terra sit Chanaan, nulli dubiũ est, & qđ pñti loco Chanaan Iudæus sit, iã dictũ est, & multis scripturarum testimonijs cõprobari solet. Itaq; super uos ô Chanaan, & ô terra Philistijm super uos, ô nõ Iudæi, sed Chananæi, ô non terra Hierosolimorum, sed terra Philistinorum. i. potione cadentiũ, uerbũ domini super uos est, quod ego loquor non in bono, sed in malo, nõ in gratia, sed in ira, non in misericordia, sed in uindicta. Sequitur enĩ: Et disperdã te ita, ut nõ sit habitator. ¶ Et erit funiculus maris, requies pastorum, et caule ouiũ, et erit funiculus eis qui remanserint de domo Juda, ibi pascentur in domibus Ascalonis, ad vesperã requiescent, qz visitabit eos dñs deus eorum, et auertet captiuitatẽ eorum. ¶ Vtrũ ita factũ sit, ut litera sonat, q terra Philistinorum deserta & absq; ullo habitatore fuerit, deus uiderit. Disperdã te (inquit) ita, ut nullus sit habitator, & in tantã uenies uastitatẽ, ut omnes tuæ urbes munitissimæ in ouilia sint pastorum. Quomõcũq; terræ illi, q̃ proprie dicta est terra Philistinorum, contigerit, & terræ Moab, & terræ filiorum Ammon, de quibus postmodũ dicturus est, Nos qui scimus signatũ fuisse librũ, & clausas uisiones prophetarum, sicut nonnullis eorum legimus imperatũ. Dubitare non debemus sacramenta rerum spiritualiũ sub rerũ corporaliũ recondita esse nominibus, & cuncta ad Christũ applicãda, habentem clauim, ut in Apocalypsi legimus, qui & aperit, & nemo claudit, claudit & nemo aperit, quia cuncta in eo reseruantur. Igitur super uos ô terra Chanaan, terra Philistinorum. i. super uos ô Iudæi, uerbũ dñi est, qui iam semen Chanaan & non Iudæ, & terra estis Philistinorum. i. potione cadentiũ, ex quo Christo dei filio dedistis in escam suam fel, & in siti sua potastis eum aceto, unde & facta est corãm uobis mensa uestra in laqueum & in retributionẽ & in scandalũ. Te ô terra eiusmodi disperdam (ait) ita, ut non sit habitator. Iuxta quod & Psalmista. Fiat (inquit) habitatio eorum deserta, & in tabernaculis eorum non sit qui inhabitet. Ita nanq; factũ est, Nõ est ex uobis qui habitet in illa terra uestra, uel dominetur in ea. Quid porro fiet de funiculo maris de quo pauloante dictũ est, Væ qui habitatis funiculum maris? Requies erit pastorum, & caulæ pecorum. Qui sunt pastores, & quæ pecora siue oues? Nimirum pastores illi, quorum princeps ille bonus pastor est, qui posuit animam suã pro ouibus suis. Et ille oues sunt, de quibus idẽ ait. Et alias oues habeo, quæ non sunt de hoc ouili, & illas oportet me adducere, & uocẽ meã audient, & fiet unũ ouile, & unus pastor. Funiculus maris, quẽ uos habitatis ô Iudæi. i. omne quod habere, uel quod uicini uidebamini esse sacramento baptismatis Christi, quod Inimicos nostros Pharaonẽ spiritualẽ, & exercitũ eius operuit, scilicet lex & prophetæ, cuncta quæ credita sunt uobis eloquia dei, requies erunt pastoribus istis, & erunt caulæ pecorum sicut ouiũ, quam dominus adduxit. Nonne ita est ô Iudæi, imò Chananæi siue Philistijm? Oues istæ & pastores earum. i. Christiani & doctores eorum, in illo tali funiculo quondã uestro nunc requiescunt, quia legem & prophetas uestros scienter legũt. Ille uester funiculus hebraico quidẽ sermone consertus, deinde in græcũ ductus & in latinum reductus, ampla fecit spacia cunctis gentibus, & ecce in spacijs eius requiescimus, & caulæ pecorum. i. lectiones siue meditationes nostræ sunt. Mirum quod uos ipsi caulas nobis ouibus Christi, ne ueterascant, aut uetustate infirmentur & labascant, iugiter confirmatis, & ad confirmandũ nobis materiã ualidã ubiq; terrarum subministratis, dũ captiui in oẽs gentes libros uestros, imo iã nostros circũfertis, ut quicquid de Christo prædicatur, Græcis & latinis siue barbaris, pñtes uos cũ scriptis uestris palàm testificemini, quod nõ sit nouũ siue cõfictũ quicquid auribus eorum quasi noua refert uox, euangelicæ prædicationis. Quod deinde subiungit: & erit funiculus eis, qui remanserint de domo Iuda, cũ præcedenti dicto bene perspectũ, cõiunctionẽ satis euidenter indicat aliarum & aliarum ouiũ in ouile unum. Qui enĩ sunt qui remãserunt de domo Iuda, uel quid est remanere de domo Iuda? Nimirum remanere de domo Iuda, hoc est saluari de eadem gente perditorum, gente Iudaica, & qui hoc modo remanserũt uel remanebunt, primi apostoli fuerunt, & qui post ipsos uel per ipsos crediderunt, & illæ erunt reliquiæ, que saluæ fient, postquam subintrauerit plenitudo gentium. Pulchre ergo ita distinctum, & erit funiculus maris requies pastorum & caulæ pecorum, quod

recte

recte intelligitur de pastorib⁹ & pecoribus plenitudinis gentiũ, ac demũ, Et erit funicul⁹ eis q remãserint de domo Iuda, q̃d nihilomin⁹ recte intelligit de illis reliquijs q̃ supsunt & sug erũt de Israel, in quo cõtigit cæcitas. Simul de utrisq;, de ouibus siue pastorib⁹ partiũ utrarũ q; illud intelligendũ q̃d subiunctũ est. Ibi pascẽtur in domibus Ascalõis ad uesperã reqescẽt. Quid est ibi pascẽtur, nisi in funiculo illo possidebũtur? Funiculus nãq; possessio est, iuxta illud: Pars aũt dñi populus ei⁹, Iacob funiculus hæreditatis ei⁹. Aut certe funicul⁹ dimẽsio possessiõis est, iuxta illud: Et eiecit à facie eorum gẽtes, & sorte diuisit eis terrã in funiculo distributiõis. Quolibet mõ accipiat, sensus totius summa est: Ibi pascẽtur in domib⁹ Ascalonis, ad uesperã reqescẽt, ac si diceret: In sorte dñi cõputabunt, in sinibus Abrahæ, Isaac, & Iacob collocabũt, in cęlestib⁹ mãsionib⁹, q̃s Ascolon. i. ignis homicida, sc; Iudaica impietas suas esse domos gloriat. At illi filij regni eijcient in tenebras exteriores, isti aũt uenietes ab oriẽte & occidẽte, recũbent in sinibus Abrahæ, Isaac, & Iacob. Vnde hoc? Quia uisitabit (inqt) eos dñs deus eorum, & auertet captiuitatẽ eorum. Quis ille dñs q uisitabit, nisi ipse q dixit de his, & de semetipso, Et fiet unũ ouile & un⁹ pastor? Ipse nãq; de uisitatiõe hac dicit in alio pphets: Ecce ego reqrã oues meas, & uisitabo eas sicut uisitat pastor gregẽ suũ, in die qñ fuerit in medio ouiũ suarum dissipatarum & c. usq;: Ecce ego iudico inter pecus & pec⁹, arietẽ & hircũ, inter pecus pingue & pec⁹ macilentũ. Duo dicta sunt in illo, Visitabo oues meas, & , Iudicabo inter pecus & pec⁹, duo nihilomin⁹ in isto, qa uisitabit eos dñs deus eorum, & auertet captiuitatẽ eorum. Visitabit, subaudit, primo aduẽtu suo, ut sit ipse pastor, & ouẽ perditã ad gregẽ suo reportet humero. Auertet captiuitatẽ eorum, scdo aduentu suo, qñ iudicabit utiq; inter pecus & pecus, & separabit oues ab hœdis, dicetq; ouib⁹ à dextris: Venite bñdicti patris mei, possidete paratũ uobis regnũ, & hędis à sinistris: Discedite à me maledicti in ignem æternum. ¶ Finis libri primi in Sophoniam.

RVPERTI ABBATIS TVITIENSIS IN SOPHONIAM PROPHETAM COMMENTARIORVM LIBER SECVNDVS.

ADuersariorum seu ueritati contradicentiũ uniuersitas trifariã diuisa est. Alia est diuisio Iudæorum, & alia hæreticorum, alia paganorum, Super omnes diuisiones istas uerbũ dñi est, eo ordine quo nunc à nobis nominatæ sunt. Siquidẽ super Iudæos iam prolatũ est uerbũ, & ipsi designati sunt sub nominibus Chanaan & terræ Philistinorum, dicendo: Verbũ domini super uos Chanaan terra Philistinorum. Heretici protin⁹ distinguũtur sub nominibus Moab & filiorum Ammon, dicẽdo: Audiui opprobriũ Moab & blasphemias filiorum Ammon, quæ exprobrauerũt populo meo, & magnificati sunt super terminos eorum. Subinde paganorum impietas sub noie codẽnatur Aethiopũ, cũ dicit: Sed & uos Aethiopes interfecti gladio meo eritis. Protinus & ipse, qui est omniũ inimicorum caput, diabolus, perditus atq; perdẽdus designat sub noie Assur, dicẽdo: Extẽdet manũ suã sup Aquilonẽ, & perdet Assur. Deniq; sub istis noib⁹ debere hmõi sensus suscipi satis probabile est, psertim qa præceptũ fuisse scimus pphetis, nõ oĩa manifeste loqui imò claudere sermonẽ, & signare librũ, & ligare testimoniũ, & signare legẽ discipulis dñi, cũ pollicitatiõe ista: Quia pertrãsibũt plurimi, & multiplex erit scientia. Præterea & illud nobiscũ facit, quia nec rerum præsentiũ, nec historiarum, quæ de rebus gestis cõscriptæ sunt, aliqd suffragatur experimentũ siue testimoniũ, ei q simpliciter, & ut uulgo nota sunt, accipit nomina hæc Chanaan siue Philistinorum, Moab & filiorum Ammon atq; Aethiopũ. Nã & si nõ immunes fuere malorum quę in mũdo facta sunt uel fiũt, nihil tamẽ usquã legitur tale uel tã magnũ, ut præsentis pphetiæ litera sonat, simplicit audiẽtibus. Verbi gratia, cũ protinus ita loqtur. Viuo ego dicit dñs exercituũ, deus Israel, qa Moab & Sodoma erit, & filij Ammon quasi Gomorrha, siccitas spinarum, & aceruj salis, & desertũ usq; in æternũ. Silr de terra

Philistijm

Philistinorum. Quando enim factum est quod dicit: Et erit requies pastorum & caulæ pecorum? Quando nullus in ea fuit habitator, & in tantam uenit uastitatem, quæ latabat in euersione Iudææ, ut omnes urbes eius munitissimæ essent in ouilia pastorum atque ita inculta et sic uepribus atque urticis operta, ut pastores de reliquiis Iudeorum in Ascalone post meridiem requiescerent, & in urbe quondam nobili greges suos accubare facerent. Proinde cœptum iter secuti pergamus, & spiritus sancti uerba spiritualiter intellexisse contenti simus. Audiui obprobrium Moab et blasphemias filiorum Ammon, que exprobrauerunt populo meo et magnificati sunt super terminos eorum. Propterea uiuo ego dicit dominus exercituum, deus Israhel, quia Moab ut Sodoma erit, et filii Ammon quasi Gomorrha, siccitas spinarum et aceruus salis, et desertum usque in eternum. Reliquie populi mei diripient eos, et residui gentis mee possidebunt illos. Hoc eis eueniet pro superbia sua, quia blasphemauerunt et magnificati sunt supra populum domini exercituum. Causa pro posse dicenda est, cur his nominibus hæretici disignati sunt, uel ob quam similitudinem uocent Moab & filii Ammon. De Iudæis supra dictum est, quod recte uocent Philisthijm, uidelicet quia sicut ubi accesserunt filii Israhel de terra Aegypti per mare rubrum, Philisthijm qui uicini erant mari, primi doluerunt, & primi bellum inferre parati fuerunt: ita ubi conditum est baptismi sacramentum, Iudæi, penes quos conditum est, primi uiderunt & inuiderunt, & primi contra fidem euangelicam persecutionem exercuerunt, mala potione. s. spiritu erroris inebriati, & insanientes secundum nomen Philisthijm quod interpretatur potione cadentes. De hæreticis nunc dicendum, quod recte uocent Moab & filii Ammon. Quia sicut Moab & filii Ammon, de consanguinitate Abrahæ descenderunt, & tamen genus Abrahæ semper odeft ita hæretici in Christum se credere dicunt, & tamen Christianorum catholicam fidem subuertere semper conati sunt. Et quis hoc nesciat, quod de consanguinitate Abrahę per incestum nati sunt Moab & filii Ammon? Dormierunt enim filia Loth nepotis Abrahæ cum patre suo, et maior quidem filia Moab: minor aut peperit Ammon. Et Moab quidem ex patre. Ammon populus turbidus interpretatur. Quis aut populus magis turbidus quam hereticorum cætus, qui alios turbida & cenulenta potant doctrina, uelud turbida aqua? Sunt etiam hæretici ex patre diabolo æque ut Iudæi, quibus ipse dominus. Vos inquit ex patre diabolo estis. Igitur ut Philisthijm, ita Moab & filii Ammon. i. sicut Iudæi ita & hæretici in desertum erunt usque in æternum, quippe qui deserentes deum, & a deo deserti, absque dubio peribunt in sempiternum. Audiui (ait) Moab obprobrium & blasphemias filiorum Ammon. s. hereticorum, qui nimirum exprobrauerunt populo meo, populo christiano secundum exemplum Moab; & magnificati super terminos eorum secundum exemplum filiorum Ammon. ¶ Quod fuit exemplum Moab? Illud nimirum, quod fornicatus est populus cum filiabus Moab, quæ secundum suggestionem Balaam uocauerunt eos ad sacrificia sua, & comederunt & adorauerunt deos earum, initiatusque ast Israel Beelphegor. Magnum fuit illud opprobrium Moab, & usque presentem diem (ait Phinees) macula huius sceleris in nobis permanet, multique de populo corruerunt. Secundum illius obprobrii uel maculæ exemplum fuit & est obprobrium hæreticorum, siue hæresiarcharum quales Marcion, Cherinthus, Ebion & Arrius aliique quam plures extiterunt. In quo? In eo uidelicet, quod non per ignorantiam errauerunt, sed sicut ille Moab scienter & præeunte consilio, quatenus auxilio dei destitutum redderet Hierusalem effecit, ut initiaretur Beelphegor, ita & isti scienter, quatenus populum ecclesiasticum omni ueritatis honore nudarent, & in perditionem traherent, turpia & proprobrosa singuli suorum dogmatum simulachra propalauerunt. Quod autem uel quale fuit exemplum filiorum Ammon? In quo illi priores super terminos Israel magnificati sunt? Tulit Israel ait, rex filiorum Ammon, terram meam, quando ascendit de Aegypto. E contra Iepthe dux Israel, Non tulit israel terram Moab, nec terram filiorum Ammon: sed dominus deus subuertit Amorræum, pugnans contra illum, pro populo suo Israel, & tu nunc uis possidere terram eius? Nonne ea, quæ possedit Chamos deus tuus, tibi iure debetur. Quæ aut dominus deus noster uictor obtinuit, in nostram cedent possessionem. Disceptatio fuit uehemens contra filios Ammon, eo modo significantes se super terminos Israel. Sed & ante hoc copulati regi moab percusserant Israel, atque possederant urbem palmarum. Secundum illius disceptationis exemplum iugem atque pertinacem hæretici contra catholicam ecclesiæ disceptationem habuerunt, & super terminos eius

Cur hæretici dicantur Moab & filii Ammon.

magnificati sunt, super terminos fidei quos patres nostri prophetæ & apostoli posuerūt, ad
ȷ̃ciendo aliquid super positionē, uel diminuēdo quippiā depositiōe illorū, non timentes il-
Apo. 22 lud quod in Apocalypsi scriptū est: Si quis adiecerit supra hæc, adȷ̃ciet deus supra illū pla-
gas quę scriptæ sunt in libro hoc: & si quis diminuerit de uerbis libri prophetiæ huius, aufe
ret deus partem eius de ligno uitæ, & de ciuitate sancta. Nonne & in Psalmo scriptū est: Po
stula à me, & dabo tibi gētes hæreditatē tuā, & possessionem tuā terminos terræ? At illi cū
essent in partibus terræ, alȷ̃ in Asia, alȷ̃ in Europa, alȷ̃ in Aphrica contra semetipsos diuisi
& contra catholicam ecclesiam cōiuncti, singuli suas partes constuere pro catholica eccle
Quid erunt hæretici. sia contendentes, non parum ecclesię terminos, quātum in ipsis fuit diminuerūt, claudere
uolētes in parte possessionē Christi p̄finitā usq; ad terminos terrę. Ita super terminos populi
domini magnificati sunt, et exprobauerūt & blasphemauerūt. Propterea uiuo ego dicit do
Mat. 5 minus exercituū, deus Israel, quia moab ut Sodoma erit, & filȷ̃ ammon quasi Gomorrha
¶ Quid erit Moab ut Sodoma, & quid erūt filȷ̃ Ammō quasi Gomorrha? Siccitas spinarū
& acerui salis, & desertū usq; in æternū. Ad quid ualet siccitas spinarū, nisi ut mittantur in
ignē uel submittatur eis ignis ut ardeāt? Et ad quid ualet aceruus salis, p̄sertim si fatuati, nisi
ut mittatur foras, & conculcetur? Igitur q̄d dicit, hoc ē, q̄m ipsi sunt spinæ, de quibus nō col
liguntur ficus, & rubus de quo nō uindemiatur uua, tradēt igni ut Sodoma, & quasi Gomor
rha, imo tollerabilius erit terræ Sodomorū & Gomorrhęorū in die iudicȷ̃, q̄ illis q nō rece-
perūt uos, ait dn̄s, neq; audierūt sermōes uestros. Qd̄ si illis ita erit, q nō recipiūt neq; audiūt,
quāto magis hæreticis q insidiose recipiūt & insidiose audiūt, ut dū p̄fitēt partē, possint sub
uertere totū. Iuste igitur & desertū, inqt, erūt usq; in æternū. i. peccatū eorū nō remittet eis,
neq; in hoc seculo neq; in futuro, qd̄ uere ē eē desertū: q̄a uidelicet extra domū dei, quę ē ec
clesia dei, unde ipsi exierūt, nihil ē nisi desertū. An, & lex hoc ipsum nō dicit: Ammonites,
inqt, & Moabites, etiā post decimā generationē, nō intrabūt ecclesiā dn̄i in æternū. Qd̄ &
si qd aliqñ sapidū locuti sunt aut scripserūt, quoniā & acerui salis fore dicti sunt: reliquæ inqt
populi mei diripient illos, & residui gētis meæ possidebūt eos. Nec mirū, si inter mortuorū &
morientiū hæreticorū monimēta qppiā reperitur quo uelut sale uiri catholici bn̄ utantur, dū
Hæreticorum libri sicut uxor Loth. in typū illorū uxor Loth, quæ auia fuit istorū filiorū Moab & filiorū Ammō, ita mortua fue
rit, ut mortua uerteretur in statuā salis. Est qdem salis natura ad oēm escā necessaria, pulmē-
tis enim saporē dat, auiditatē excitat. Quinetiā pecudes, armēta & iumēta sale maxime pro
uocantur ad pastū, multo largiores lacte, multoq; gratiores casei dote. Sed & illa uersa in sta
tuam salis, pecudibus, armentis siue iumētis lingētibus eo modo proficere potuit, nunquid
& sibimet sapuit? Sic nimirū, qcquid, siue utiliū historiarū, siue moraliū doctrinarum, siue al
legoricarum expositionū scripserunt, nihil eis proderit, sed reliquiæ populi dn̄i diripient co
dices illos: residui. i. nō perditi pueri, gētis dn̄i, uiri ecclesiastici, lectores & auditores catho-
lici possidebunt eos, legent eos, ut legūt Iudæi cuiuspiā opus grande uel paruū, utputa Iose
phi, uel cuiuslibet cæterorū. ¶ Hoc, inqt, eis eueniet pro superbia sua, q̄a blasphemauerūt,
& magnificati sunt super populū domini exercituū. Cū multa sint peccata, quoddā pecca
tum certū est, propter quod hæretici desertum fuerunt, ut supra iam dictū est, in æternum.
Hoc est superbire, & non per ignorantiam, sed per superbiam, seu per inuidiam contra ue-
ritatem dei uerba proferre. Nam omne peccatum, ait dominus, & blasphemia remittetur
hominibus, spiritus autem blasphemiæ non remittetur. Et quicunq; dixerit uerbum cōtra
filiū hominis, remittetur ei, qui aūt dixerit cōtra sp̄m sanctū, non remittetur ei, neq; in hoc
seculo, neq; in futuro. Tanti huius peccati reus ille addicitur, qui sciens ueritatē dei, totis in-
genȷ̃ uiribus ecōtra nititur, & tunc demum uerbum dicere contra spiritum sanctum cōuin
citur, q̄n uerba scripturæ, quæ utiq; uerba sunt sp̄us sc̄ti, intelligēs, imo intelligere nolēs, cō
traria loquitur. Quid igit aliud astruit hic sermo propheticus, dicēdo: Hoc eis eueniet pro su
perbia sua, quia blasphemauerūt, nisi qd̄ in euāgelio suo confirmat ipsum uerbū incarnatū?
Sequitur. [Horribilis dominus super eos, & attenuabit oēs deos terræ, & adorabūt eū uiri
1. Pet. 1 de loco suo, omnes insulæ gētium.] Vere infelices super quos dominus horribilis est. Vñ
enim hoc? Nonne deus natura dulcis & suauis est, & ad uidendū serenus & desiderabilis?
ut pote in quē desiderant angeli prospicere, miro atq; ineffabili modo semper prospiciētes,
& semper

& semper prospicere desiderantes. Ergo infelices nimis, quibus pro conscientia cõtigit hor rere faciẽ pietatis, & sic perire à facie dei, sicut fluit cera à facie ignis. Iã in ista uita miseri hor rorẽ illũ sentiunt, & nescio quã in consolationem doloris sui, negant esse quod esse sciunt, tanquam hoc destruat uel destruere possit ueritatem, quod eam ipsi in mendacio detinent. Et attenuabit inquit, oẽs deos terræ. Hic subaudiendũ uel subintelligendũ, qui semetipsos deos fecerũt. Sunt enim dii terræ, super quos nõ est horribilis, & quos non attenuabit dñs, uidelicet illi de qbus Psalmista cũ dixisset, Principes populorũ cõgregati sunt cũ deo Abra ham, subiũxit: quoniã dñ fortes terræ, uehemẽter eleuati sunt. Et ẽ sensus: qm̃ pdicatores, q in primis erant terra, facti dñ & filñ excelsi, facti fortes per fidẽ & per bona opera, uehemen ter eleuati sunt per miracula, & ita factũ est, ut multi ad fidem generarentur, multi de prin cipibus quoq;, i. regibus aliisq; pontificibus cũ deo Abrahã credendo congregarentur. I gitur de illis solũmõ hic agitur, qui semetipsos deos fecerunt: quia pmissum est de superbia eorũ, & magnificati sunt super populũ dñi exercituũ, & eodẽ mõ hic dicuntur dñ, quo in Canticis canticorũ sodales dei, & dñi nostri Iesu Christi: Indica mihi quẽ diligit anima mea, ubi pascas, ubi cubes in meridie, ne uagari incipiã post greges sodaliũ tuorũ. Isti dñ sodales dñi, qui nisi hæretici sunt, de qbus hic sermo est sub nominibus Moab & filiorũ Ammõ. Su per eos plane horribilis dñs, & attenuauit magnificentiã illorũ, qa etsi in breui magnificati sunt super populũ dñi exercituũ, q̃si sterguliniũ in fine perditi sunt, & taliũ cuiusq; messem, si qua fuit, comedit famelicus, & ipsum rapuit armatus. Illis attenuatis adorabunt inqt, dñm uiri, de loco suo oẽs insulæ gentiũ. Dictũ hoc, & dicendũ cum subsannatiõe aduersus eius modi deos, q iam non habent locũ suũ, imo quos iã nõ intuebitur locus eorũ uel cognoscet amplius, sicut per B. Iob dicitur: qa sicut consumitur nubes & pertrãsit, sic q descẽderit ad inferos, nõ ascẽdet nec reuertetur ultra in domũ suã, neq; cognoscet eũ amplius locus eius. Viri isti, q nõ deseruerũt locũ suũ, oẽs insulæ gẽtiũ. i. oẽs ecclesiæ, q̃ cõsistũt in medio gẽtiũ sicut insulæ, q̃uis marinis fluctibus undiq; tũdantur, stãt, & locũ suũ nõ deserũt, adorabunt de loco suo dñm, & hũc crucifixũ, deũ & hoẽm Iesum Chrm. Locus eorũ apud ipsum deũ est, sicut ipse ad Moysen: Ecce inqt, ẽ locus apud me, & stabis supra petrã & c. Locus ille hu militas est, sicut Psalmista testat dicẽs: Si nõ Moyses electus eius stetisset in cõfractiõe. i. ni mia mentis humilitate in cõspectu eius. Locũ hũc hæretici nõ inuenisse arguũtur, qbus hoc quod hactenus dictũ ẽ, eueniet, inqt, pro superbia sua, qa blasphemauerunt & magnificati sunt super populũ dñi exercituũ. Seqtur: Sed & uos Aethiopes interfecti gladio meo eri tis. Iam superius dictũ est, triplices esse ecclesiæ hostes. s. Iudæos, hæreticos atq; paganos, & Iudæos sub nominibus Chanaan et Philistinorũ: hæreticos aũt sub nominibus Moab & filiorũ ammon: paganos uero hic designari sub noie Aethiopũ. Cur paganos sub nomi ne Aethiopũ. Quia uidelicet sicut pellis Aethiopica magis quã cæterarũ gentiũ nigra est, ita paganorũ magis quã Iudæorũ, aut hæreticorũ impietas nota ẽ. Siquidẽ iudæi atq; hæreti ci quodam diuini nominis cãdore, utcunq; se palliauerũt, pagani nõ unũ deũ, sed multa dæ monia publico errore coluerũt. Igit nõ soli Chanaã & Philistiim, & Moab & filñ Ammõ, sed & uos inqt Aethiopes interfecti gladio meo eritis. i. nõ soli iudæi atq; hæretici, q legẽ ac ceperunt, sed & uos pagani siue gẽtiles, eiusmodi legẽ nõ habẽtes, iudicio meo cõdẽnabimi ni. Nõ enim ẽ distinctio apud deũ. Quicũq; enim sine lege peccauerũt, sine lege peribũt, & quicũq; in lege peccauerũt, per legẽ iudicabũtur. Sequitur adhuc. Extendet manũ suã su per aquilonẽ, & perdet Assur. Notũ ẽ in sctis ppheticis scripturis, nomine aquilõis, & no mie Assur diabolũ significari. Ipe aũt. s. diabol⁹, inimicorũ caput ẽ, & sicut caput mẽbris, i ta cũctis pminet inimicis, sup q̃s euaginat⁹ ẽ gladius dñi, de quo & nũc hic dictũ est. Et uos Aethiopes interfecti gladio meo eritis, statimq; subiũctũ, Extẽdet manũ suã sup aquilonẽ & pdet Assur, & in cãtico Deut: pmisso: Si acuero ut fulgur gladiũ meũ, & arripuerit iudi ciũ manus mea, reddã ultionẽ hostib⁹ meis, & his qui oderũt retribuã. Inebriabo sagittas me as sanguine, et gladius meus deuorabit carnes, ita demũ subditũ ẽ, de cruore occisorũ et de manu inimicorũ capitis, ita hic et illic, uerbis quidẽ diuersis, sed eodẽ sensu oim impiorũ, et ipsius diaboli dãnatio, certa et ineuitabilis denũciat. Fuerit quidẽ carne⁹ Assur. i. gẽs Assyo rũ, q̃ circa hui⁹ pphetiæ tpa solutũ ẽ imperiũ, et Niniue metropolis eiusdẽ imperñ, quã sub

Ps. 67
Dñ terræ boni
Psal. 46
Dñ terræ mali
Iob. 7
Insulæ gentiũ eccle. Chri.
Cur pagani hic Aethiopes dicuntur.

uerterunt Chladæi, de qua & protinus dicit. ⌊Et ponet speciosam in solitudinem, et in inuium quasi desertum, et accubabunt in medio eius greges, omnes bestię gētium et Onocrotalus. et Ericius in liminibus eius morabuntur. Uox cantantis in fenestra, coruus in superliminari, quoniam attenuabo robur eius. Hec est ciuitas gloriosa habitans in confidentia, que dicebat in corde suo. Ego sum, et extra me non est alia amplius. Quomodo facta est in desertum cubile bestie? Omnis qui transit per eam sibilabit, et mouebit manum suam. ⌋Fuerit (inquam) & ille carneus Assur, & ciuitas Niniue, quæ hic appellat speciosa, & facta a Babylonijs tāta eius uastitas, ut ex istis uerbis datur intelligi, Onocratal⁹ & Ericius in liminibus ei⁹ morabunt, uox cātātis in fenestra, coruus in superliminari, quę indicia sunt solitudinis. Veruntamē res, quæ in parte gesta est, intelligentiam eorꝫ, quæ in toto futura sunt, non destruit, imò magis astruit, cū per experimenta magnarꝫ urbiū quæ destructæ sunt, cōpellit audiens credere eūangelicæ ueritati, quia præterit figura huius mūdi, & quia scd̄m similitudinē. s. Niniue atq; Babylonis, totum quoq; mundū dn̄s in fine iudicabit. Iam quia de subuersiōe Niniue, quod fuerint exēpla totius mundi perituri alias dictū, a sanctis doctoribus affatim est declamatum. Nos ad cætera properātes, illud tm̄ dicere libet, quid sit huic speciose dicere in corde suo. Ego sum & extra me nō est alia amplius. & qūo oīs qui trāsit per eam, sibilabit, & mouebit manum suam, ¶ Nimirꝫ hoc dicere, ego sum, & extra me nō est alia amplius, supbire ē, & tm̄modo in p̄sentib⁹ cōfidere, nullāq; post hanc aliā uitā credere uel sperare. Impiorꝫ ē ita existimare qui (ut Sapia perhibet) dixerūt apud se cogitantes non recte. Exiguū & cū tædio est tēpus uitæ nostræ, & nō est refrigeriū in fine hois, & nō est, qui agnit⁹ sit reuersus ab inferis, quia ex nihilo nati sumus & post hoc erimus, tanq̄ si nō fuerim⁹. Venite ergo, & fruamur bonis quæ sunt, & ubiq; relinquamus signa lætitiæ, qm̄ hæc est pars nostra, & hæc est sors. Cum hæc & his similia dicit in corde suo impiorꝫ uniuersitas, quid nisi speciosa ista ciuitas Assur, uniuersa cupiditas mundi hui⁹ loquit: Ego sum, & extra me nō alia amplius? At uero oīs qui trāsit per eā, qui cū Abrahā, & Isaac, & Iacob patribus sanctis cōfitet, q̄ peregrinus sit & aduena super terrā, & nō uult hic habere manentē ciuitatē, sed futurā inquirit cū uiderit q̄d Onocrotalus, Ericius, & coruus possidebūt speciosam hāc, nō iam speciosam ut nunc uidet sed desertā, ubi p̄terierit figura huius mūdi sibilabit & mouebit manū suā. i. nec allocutiōe nec dicā cōsolatiōe dignā iudicās, solo nutu, uel gestu oris & man⁹ suæ despiciet, & subsannabit eā. Sequit. ⌊Ue prouocatrix, et redempta ciuitas. Columba non audiuit vocem: et non suscepit disciplinam. in domino non est confisa. Ad dominum deum suum nō appropinquauit. Principes eius in medio eius, quasi leones rugiētes. Judices eius quasi lupi vespere, non relinquebant in mane. Prophete eius vesani, viri infideles. Sacerdotes eius polluerunt sanctum iniuste egerunt contra legem. ⌋Super quā cœpit intētio iudicij dicēdo, Et extendā manū meā sup Iudā, & sup oēs habitatores Hierusalē, sup eadē ciuitatē, & cōsummt, dicēdo: Væ p̄uocatrix, & redempta ciuitas Quæ enim alia ciuitas adeo p̄uocatrix, quā passim, & ferè ubiq; sancta scriptura dn̄m p̄uocasse arguit? Ipsa prouocatrix, ipsa redēpta, & tanto damnabilior prouocatrix, quāto pluribus redēpta bn̄ficijs. Prouocatiōes ei⁹ magna cū admiratiōe hic denarrātur, cū in primis colūba ipsa noiatur, & deinde leonū sæuitiā, luporꝫ ferocitatē, uel habuisse, uel habere declamatur. Colūba inqt, nō audiuit uocē, & non suscepit disciplinā, hoc dicere ē, māsueta quondā ciuitas uel gēs rebellis facta ē, incorrigibilis perseuerat Quid enim māsuetius Abrahā, Isaac & Iacob, cæterisq; p̄ribus, Mose & Dauid, cæterisq; sanctis & prophetis uel iustis hominib⁹? Si illos & uniuersam illi⁹ gētis uel ciuitatis electionē cōsideres, recte nimirū ciuitas colūba dicta ē. Ecōtra si illos attēdas, q prophetas & iustos hoiēs occiderūt, q dn̄m dereliquerūt, & Baal, cæteraq; portēta coluerūt, & alia sacrilegia cōmiserūt, ueraciter dicas qa nō audiuit uocē, & nō suscepit disciplinā, i dn̄o nō ē cōfisa, ad dn̄m deū suū nō ap p̄pinquit. Itē si attēdas, q̄liter in xp̄m dn̄m eadē ciuitas egerit, qūo gn̄ratio mala & adultera illū occidēdo mēsurā patrū suorū impleuerit, recte dictū aiaduertis: Principes ei⁹ in medio ei⁹ q̄si leones rugiētes, iudices ei⁹ lupi uespe, non relinquebāt in mane, p̄phetę ei⁹ uesani, uiri infideles, sacerdotes eis polluerūt sanctū, iniuste egerūt cōtra legē. Quis nō mirei hęc de ea q̄ fuit uel eē debuit colūba? Quo

Cor. 7

Vox impiorꝫ qui nō credūt aliā post hanc uitam.

Heb. 13

CAP. III

Prouocatrix ac redēpta ciuitas Hierusalem, quæ olim columba.

Quomõ leones colũba genuit? quõ lupos enutriuit? quõ uesanos fouit, quõ infideles educauit? quõ de pullis suis tales sacerdotes ædidit, q pollueret̃ sanctũ, qui quasi scd̃m legẽ maledictũ facerẽt sanctũ sanctoꝝ? Dixerũt em̃: Ecce lex dicit: quia maledictus à deo est oĩs q pẽdet in ligno. Hic aũt dicit, ꝙ sit sanctus, ꝙ sit ipse benedictus, de q̃ Psalmus dicit: Benedictus q uenit io noĩe dñi. Appẽdamus ergo eũ in patibulo, & erit nõ benedictus, sed maledictus: erit non sanctus, sed pollutus tanq̃ leprosus. Hoc mõ polluerũt sanctũ, & ita polluẽtes sanctũ: nimiꝝ iniuste cõtra legẽ egerunt. Lex em̃ ita dixit, ita ꝑmisit, qñ peccauerit hõ, qđ mortẽ plectendũ est: demũ ita subiũxit: & adiudicatus morti suspẽsus fuerit in patibulo. At ille hõ nõ peccauerat, qđ morte plectendũ esset, imò sanct⁹ erat, & sanctus est. Ergo polluẽdo sanctũ, suo iudicio cõstituẽdo maledictũ, quẽ cõstat eẽ benedictũ, iniuste egerũt cõtra legem, dum uolũt impietatis suę patronã facere legẽ. ⌊ Dñs iustus in medio eius, nõ faciet iniquitatem. Mane mane iudicium suum dabit in luce, & non obscundetur. ⌋ Illi nimis iniuste egerũt, illo modo polluẽtes sanctũ, & eũ qui benedict⁹ est, uolẽtes constãter esse maledictũ, sed dñs iustus in medio eius, nõ faciet iniquitatẽ: neq; enim iniust⁹ est, aut esse põt, uel iniustã dare aut scribere legẽ. Nõne esset iniquitas, si maledictũ esse cõcederet hoĩem, ex sui pati buli pœna, nõ præcedẽte patibuli causa? Nõ faciet, nec fecit hoc non seq̃tur tale sacerdotũ iudiciũ, neq; dedit sacerdotibus tale legis decretũ. Præmisit causam, quãdo peccauerit hõ qđ morte plectendũ est, & deinde subiũxit: & adiudicatus morti suspẽsus fuerit in patibulo, qđ à iusticia uel æquitate non discrepat: & deinde qđ miserationis est, nõ (inq̃t) ꝑmanebit cadauer eius in ligno: sed in eadẽ die sepelieſ, semꝑ q̃ppe morituris sepeliri uel sepultura nõ carere optabile fuit, mirãq; causam huius cẽsuræ subdidit: q̃a maledictus à deo est, oĩs q pẽdet in ligno, & nequaq̃ cõtaminabis terrã tuã, quã dñs deus tu⁹ dederit tibi in possessionẽ. Miro mõ ò sacerdotes dũ sanctũ polluere tẽtatis lex cõtra q̃ iniuste egistis, uos in astutia sua cõprehẽdit, ita ut & illũm facere maledictũ nõ possetis, nec insepultũ relinquẽdo contaminare terrã corꝑis sancti, imò & omĩ mũdo, uobis nesciẽtibus, ꝑ uos ꝓuisum fuit, sepeliẽdo resurrectioꝝ principẽ & authorẽ resurrectiõis. Nõ igiſ faciet iniq̃tatẽ dñs iustus, nõ cõsentiet uobis lex dñi iusti, nõ erit uestri si'lis, sicut uos existimastis iniqui. Sed qđ? Mane mane iudiciũ suũ dabit in luce, & nõ abscõdeſ. Vos iudiciũ uestrũ dedistis i nocte suꝑ sactñ, clamãdo qđ eẽt reus mortis, ꝓeo qđ nõ negauit se eẽ sctm̃ dei, qđ uobis interrogãtibus cõfessus est se esse Chr̃m filiũ dei benedicti: dñs aũt mane dabit, mane manifestũ faciet iudiciũ suũ, de illo sancto quale sit, & hoc in luce: ita ut nõ abscõdaſ. Dicet em̃ illi: Exurge gloria mea exurge psalteriũ & cithara, atq; ille rñdebit: exurgã diluculo, & ita fiet. Ita iudicium suũ dabit mane, & dabit in luce, & nõ abscõdeſ, imo in oẽm terrã exiuit son⁹, & in fines orbis terrę audieſ, qđ lõge aliter, & dissimiliter à uobis iniustis, de illo sancto suo iudicio dñs iustus, in medio uestrũ uobis uidẽtibus & audiẽtibus, & ꝓ iniusto iudicio pœnas exoluẽtib⁹ ⌊ Nesciuit aũt iniquus cõfusionẽ: ⌋ Et hoc admiratiue dictũ est, & reuera mirãda est impudentia, nõ erubescere uel cõfundi, manifesto in tã clara luce iudicio dei de cã illius scti, iuxta qđ cecinit Psalmista: Iudica me deus, & discerne causam de gẽte nõ sancta. Eodẽ mõ hic dictũ est: nesciuit iniqu⁹ cõfusionẽ, cui & apud Hieremiã, dñs ait: Frõs mulieris meretricis facta ẽ tibi, erubescere noluisti. Iã ac si quæras, quõ uel qđ agẽdo deus dedisti in luce iudiciũ tuũ, ita subiũgit: ⌊ Disperdidi gẽtes, & dissipati sunt anguli eoꝝ. Desertas feci vias eius, eo qđ non sit qui transeat. Desolate sunt ciuitates eoꝝ, nõ remanẽte viro nec vllo habitatore. ⌋ Hoc (inq̃t) ẽ iudiciũ meũ, ꝓpter sanctũ quẽ polluerũt, & ita manifestũ ut iam nemo sit qui interroget, scientibus & uidẽtibus cũctis: q̃a disperdidi illos qui tã iniuste egerũt, & nõ paucos, sed tãta multitudĩe, ut recte dixerim gẽtes: q̃a primũ ciuitates oẽs, & subiectos pagos, tribus oẽs, diuersa cõfinia, tãdemq; ipsam metro polim Hierusalẽ dispdidi. Hoc est qđ ait disperdidi gẽtes, & dissipati sunt anguli. i. principes eaꝝ, imo leones eaꝝ lupi eaꝝ, sicut iam dictũ est. Olim celeberrima ciuitas & templũ, q̃ nihil erat in toto mundo augustius, quõ frequentabiſ? Quõ uiæ eius cõfluentib⁹ turbis populoꝝ stipabanſ? At nũc desertas fecit illas, eo qđ nõ sit qui transeat & sicut in uero iudicio dixi: Ecce relinqueſ uobis domus uſ̃a deserta, ita in uero iudicio feci, qđ desolatæ sunt ciuitates, nõ remanẽte uiro, nec ullo habitatore. Nunq̃d aũt hoc nimis ꝓperãter egi, & patiẽtiã nullã exhibui? imo tacui, diu

Qũo polluerunt sctm̃.
Deut. 21
Psal. 117
Lex de suspenso in patibulo
Matt. 26
Psal. 107
Psal. 42
Hier. 3
Matt. 23
Esa. 42

silui, patiens fui, ⌊Dixi: Attamen timebis me, suscipies disciplinam, & non peribit habitaculum eius propter omnia in quibus visitaui eam: Verumtamen diluculo surgentes, corruperunt omnes cogitationes suas.⌋ Sensus hic est: Misi pphetas meos consurgens diluculo, & ad pœnitentiã ꝓuocans, dixitq;, feci qdem tibi hæc oia Hierusalem, sed feci ut timeres me, & susciperes disciplinã, & non periret habitaculũ tuũ, hoc est tẽplum, propter oĩa scelera quę gesseras. At ecõtratio habitatores Hierusalem, me eos ad pænitentiã prouocãte, quasi de industria & ex cõtentione diluculo surrexerũt, ut festinatione qua ad me redire debuerãt, cõplerent oẽs cogitatões suas, & ope demõstrarent q̃d mẽte conceperãt Itaq; qd ait, dixi, attñ timebis me, suscipies disciplinã, qm̃ nõ ẽ factũ, q̃d dixit, cum significatõe dubitãtis intelligẽdũ ẽ, ac si diceret: Dixi, forsitã timebis me, forsitã suscipies disciplinã, mandaui Prophetis meis, dicens: loquimini ad eũ uerba mea, forsitã audiet & timebit uel quiescet & nõ peribit habitaculũ eius. q̃d futuꝝ est, nisi timuerit me, nisi susceperit disciplinã. Solet eñ deus interdũ loqui cũ significatõe dubitãtis cũ apud eũ nihil dubiũ sit. Fili

Ezech. 8

hoĩs, ait ipse ad Ezechielẽ, dices ad filios Isrl̃, hæc dicit dñs deus, si forte uel ipsi audiant, uel si forte quiescãt qm̃ domus exasperãs est. Item: Loqueris ergo uerba mea ad eos, si forte audiant, & timeãt uel quiescãt, qm̃ irritatores sunt. Quod aũt ita, quasi dubi⁹ loqtur, cõdescẽsio est ad eos uel propter eos, q dubij sunt uel esse possunt nisi experiant̃ nec iudicia dei iusta uenerant̃, nisi experimẽto didicerint, incorrigibiles eos fuisse, q̃s spreuit, aut iudicauit de⁹. Seq̃t ⌊Quapropter expecta me, dicit dominus in die tribulationis meæ in futurũ, quia iudicium meum, vt congregem gentes, & colligam regna. Et effundam super eos indignationem meam, & omnem iram furoris mei. In igne enim zeli mei deuorabitur omnis terra quia tunc reddam populis labium electum, vt inuocent omnes nomen domini, & seruiant ei humero vno.⌋ Postq̃ sup impios & peccatores & illam quæ ꝓuocatrix merebat̃ dici Hierusalẽ, sæueritatẽ iusti iudicij declamauit, nũc tandẽ ad eam cõuertitur quæ habet aurẽ fidei, & ea quæ sunt gratiæ, quæ sunt misericordiæ, familiariter insinuat illi, quã uocat & filiã Sion nuncupat Israel, nominat filiã Hierusalẽ: lauda (inquiens) filia Sion, iubila Israel, lætare & exulta in omni cordi filia Hierusalẽ, & cætera usq; in finem quæ ita concludit: dabo enim uos in laudẽ, & in nomen oibus populis terrę, cũ cõuertero captiuitatẽ uestrã, corã oculis uris dicit dñs. Quapropter (inqt) quoniã sicut in initio dixi cõgregãs cõgregabo oĩa, à facie terræ, i. oĩa trahã ad meipm. s. i die resurrectõis meę: postq̃ fuero exaltat⁹ à terra, & hæc oĩa quæ dicta sunt: faciã sup eos qui me nõ expectãt, q in me nõ credũt, tu expecta me, tu crede & spera in me, in die resurrectõis meę in futuꝝ. i. ex qua die resurgam à mortuis, usq; in diem nouissimũ: quia tunc faciem iudiciũ, & hoc erit iudiciũ meum, ut cõgregẽ gẽtes, & colligã regna. Tunc enim sedebit filius hominis in sede maiestatis suæ & ueniẽt oẽs angeli cum eo, & congregabunt̃ ante eum oẽs gentes. Expecta me in die resurrectõis meæ, illuminatos habẽs oculos clara & certa fide resurrectõis meæ, quã q nõ credit, nõ est in die, sed in nocte Expecta me memor illius dicti angeloꝝ testiũ meoꝝ, sic ueniet, quẽadmodũ uidistis eũ euntẽ in cœlũ. Cũ dicit ut congregẽ gẽtes, & colligã regna, subauditur à sinistris, Seqtur enim: Et effũdã sup eos indignationẽ meã, & oẽm irã furoris mei uidelicet dum dicã eis: Discedite à me maledicti in ignẽ æternũ, qui paratus est diabolo & angelis eis. In igne enim zeli mei deuorabitur oĩs terra. i. oẽs impij q cœlũ nõ respiciẽtes, cũcta terrena gesserũt opa tam qui sine lege, q̃ qui in lege peccauerũt. Quicũq; enim sine lege peccauerũt, sine lege peribũt, & qcũq; in lege peccauerũt, per legẽ iudicabunt̃. Tu aũt a dextris eris, cũ hoc auditu uenite benedicti patris mei, possidete paratũ uobis regnũ à cõstitutione mundi, & tu eris tũc illa regina de qua dicebat̃ mihi: Astitit regina à dextris tuis. Quia tũc reddã populis labiũ electũ tũc retribuã populis fructũ labioꝝ nomini meo confitentiũ quia uidelicet nomini meo cõfiteri, hoc habere est labiũ electũ labiũ mundũ uitæ ęternæ & cãtici sempiterni retributõe dignũ. In quo reddã illis? In eo ut inuocent oẽs nomen dñi, & seruiãt ei humero uno. ¶ Num parua est ista redditio? Aut nunqd parũ ẽ illic inuocare nomen domini, & seruire domino. Imò magnũ atq; magnificũ, & omne experãs desideriũ, illic est inuocatõis & seruitij bonũ. Hoc Psalmista sciẽs cũ dixisset Illuc enim ascẽderũt tribus tribus domini, testimoniũ Israel, hoc subiũxit, ad cõfitẽdũ nomĩ domini, & magnificentius

Iohan. 12

Mat. 25

dicens

dicere non potuit, & in Apocalypsi unus de senioribus dicit Iohanni, hi sunt qui uenerunt Apo. 7
de tribulatione magna, & lauerūt stolas suas, & dealbauerūt eas in sanguine agni: ideo sunt
añ thronū dei, & seruiūt ei die ac nocte in templo eius. Igitur nō ut ibidē litera sonat, regnū
illud uel ciuitatē dei uiuentis Hierusalē cœlestē, Christianus uel spiritualis hō existimet, aut
existimare debet auro stratā, gēmisq; aut margaritis prostratā: quia ue3 nō in auro aut lapi Seruire humero vno.
dibus preciosis: sed in confessione nominis domini, & in seruitio eius est regnū dei. ¶ Seruit
aūt illic seruitio pfecto, qđ mira breuitate Propheta hic innuit, cū dicit humero uno. Quid
nā est humero uno, nisi corde indiuiso. Non ita hic in isto exilio, ubi dispositi sumus ad ser
uiendū eidē dño. Multæ nanq; sunt huius mūdi uarietates, & animus mortaliū, q̄uis iusto-
rū atq; pfectorū, uix una hora secū totus est. Nō ergo aut esse pt hic qđ promittit illic. Scien
dū est aūt & manifestius dicendū, q̄ causa faciat ut possit illic seruiri humero uno, humero in
diuiso. Quænā illa est? Ve3 qa ciuitatis illius regni illius rex & dñs, unus & solus est, unus
deus pater & filius & spūs sanctus est indiuisus, & inseparabilis Imperij rex, & hic idē ipse ē
idem permanet incōmutabilis substantiæ, & inuariabilis animi est, & una semp triū perso-
narū unius dei uoluntas est. Hinc indiuisum imperiū habet, quia indiuisus & inuariabilis i-
pse est, iuxta illud ab ipso dictū: Ego sum qui sum. Proinde qđ hic dicit, ut inuocēt oēs no-
mē dñi, & seruient ei humero uno, nihil aliud esse arbitror, q̄ȝ quod fuerat in Psalmo dictū,
cōmutato duntaxat ordine sententiarū. Cuius participatio eius in idipsum: Illuc eñi ascende
runt tribus tribus dñi testimoniū Israel ad confitendū nomē dñi. Nam inuocare nomē dñi
quid aliud est, nisi confiteri nomini domini. Et huic dño humero uno seruire, qđ aliud est,
nisi participatio eius in idipm. Seqtur. [Ultra flumina Aethiopie inde supplices mei
filij dispersorū meorū deferent munus mihi.] Si ita dixisset: quia tūc reddā populo meo Rom. 3
labiū electū, ut inuocet nomē domini, putaret ut contenderet Iudæus de se tm̄modo esse di
ctū, ut cōtendere solet, quasi Iudæorū sit deus tm̄ & nō etiā gentiū. Nūc aūt cū dicit: reddā
populis negare nō pt, quin & de alijs cura deo sit, qđ etiā aliunde iā dudū prouiderit sibi de
confessores nominis sui, & ita est. Nā ultra (inquit) flumina Aethiopiæ. i. in fines orbis ter-
ræ, subauditur: exibit sonus prædicatiōis Euangelicæ: & inde ò filia cui loquor, cui dico, ex
pecta me, & cui protinus dicturus sum: lauda filia Sion, lætare & exulta in omni corde filia
Hierusalē: deinde inq̄, de finibus terræ supplices mei. s. Apostoli, deferent mihi munus di-
spersorū meorū. i. dispersos meos congregabunt in unū, quod mihi utiq; erit munus magnū
hoc sciens Euangelista, cum esset (inquit) Caiphas pontifex anni illius, prophetauit: qa Ie-
sus moriturus erat pro gente, & non tm̄ pro gente, sed ut filios dei qui erant dispersi, cōgre
garet in unū. Hoc o tibi filia pro magna cōsolatione dictū est, quia si ex te exierunt, qui tui
esse debuerūt, filij scelerati, semē nequā, nihilominus multiplicaberis, & in filijs lætaberis, q
pfecto uenièt de longe, qđ magnifice significat, dicēdo: ultra flumia Aethiopiæ, nō quod
de sola debeant Aethiopia uenire, cū per aliū prophetā dixerim: Ecce isti de longe uenient
& ecce illi ab aquilone & mari, & isti de terra australi, sed qđ uniuersitas gentiū pter tene
bras, in quibus erāt, ignorantiæ, & propter psecutionē principū uel tyrānorū recte significe-
tur, p impetus fluminū, & per nigredinē Aethiopiæ. Simul & plurimū laudis dat supplici
bus suis qđ trāsmeare debeāt flumina Aethiopiæ, & deinde sibi dispsorū suorū munus defer
re. i. oim psequentiū tyrannorū sæuitiā exuperare, & ecclesiā sibi de gētibus adducere, secū
dū typū qui in eo pcessit quod regina Saba uenit à finibus terræ audire sapiam Salomonis.
Nunquid aūt o filia semper nigri erūt illi Aethiopes supplices mei, aut tu semper Aethio-
pissa eris, ut sit semper unde erubescere possis? Imo audi qđ sequitur. [In die illa nō con
funderis sup cūctis adinuentiōibus tuis, quib9 puaricata es in me, qz tunc auferā
de medio tui magniloquos superbie tue, & non adijcies exaltari amplius in mōte
sancto meo.] Magna pmissio, magna cōsolatio. Nūc interim anteq̄ ueniat dies ille, dies
resurrectiōis meæ, cōfunderis, & no absq; re, cū dicis & cōfiteris ueraci cōfessiōe qppiā tale
ut est illud Esaiæ: Sicut pānus mēstruatæ oēs iustitiæ nostræ. At uero in illa die ita nō erit,
psertim cū ut fiet, qđ nūc pmitto tibi in pphetis & in psalmis, qa erit fons patēs domui Da
uid, & habitātibus Hierl'm in ablationē pctōris & mēstruatæ. Vñ & Dauid, bona spe exul Psalm. 50
tāsin spū sctō: Aspges me (inqt) hysopo & mūdabor, lauabis me & super niuē dealbabor.

Psal. 33 Equidem quàmuis & alibi dicat: Accedite ad eũ & illuminamini, & facies uestræ non confundentur: tamen in præsenti uita, q̃uis uiuitur mortali conditione, & nõdum plenus est in
Roma. 6 te dies ille resurrectiõis meæ, erubescis modo quodã, iuxta illud, quẽ ergo fructũ habuistis, tunc in quibus erubescitis nunc, sed ista confusio gloriam adducit, & ipsa omnino succedẽte gloria pertransibit. Cum em̃ uenerit plenitudo illius diei, plenitudo meæ resurrectiõis, cũ resurrexerint membra, sicut caput resurrexit, nũquid recordatio præteritæ nigredinis quicq̃ afferet cõfusionis. Imo locupletissima erit materia cantationis ipsa miseriarũ recordatio, iu
Psal. 88 xta illud: Misericordias dñi, in æternũ cantabo. Nũquid uel alius quis improperare poterit tibi, quod tu Aethiopissa fueris, uel mihi, quod Aethiopissam uxorẽ duxerim? Iam Mariã operuit candens lepra tanq̃ nix, & extra castra manet septem diebus, pro eo quod murmurauit contra Mosen, propter uxorem eius Aethiopissam. Et ut manifestius dicam iã synagogam immunditia suæ iniquitatis, omni seculo notã fecit, proiectam nõ solũ secundũ animam de regno dei, uerumetiã secundũ corpus de ciuitate & templo quondã dei, & foris manet, mente & corpore dispersa secundũ illud: Disperge illos in uirtute tua, & donec pertrãseant septem dies. i. donec plenitudo gentium subintroeat, non reuocabitur in castra hæc, pro eo quod improperat tibi uel supplicibus tuis, quod Aethiopes fuerint, & mihi de talibus ergo ecclesiam coniunxerim. Quanto magis in plenitudine illius diei in resurrectione uniuersali omne os obstructum erit? Prędico tibi, quia tunc auferam de medio tui magnilo-
Magniloq Iudæi. quos superbiæ tuæ. s. istos qui se dicunt Iudęos esse, & nõ sunt, sed sunt in synagoga satanæ, uere magniloqui & superbi, in eo maxime, quod suam quærẽtes statuere iustitiam, iustitiæ dei non sunt subiecti, quæ uidelicet superbia sic tua superbia dicitur esse, quõ illi dicuntur eẽ filij tui uel filij Abrahæ, & se unum patrem deum dicunt habere. Hoc facto non adijcies altari amplius in monte sancto meo, sed stabis in magno & æterno sanctę humilitatis firmamento, sciens & perfectæ cognoscens, quod nunc ex parte cognoscis, & ueraciter confiteris, quia de suis operibus nullus unq̃ potuit uel poterit in conspectu dei iustificari. Imo oẽs peccauerunt, & egent gloria dei, & quod tunc probatione non indigebit, quia res manifesta erit. Auferentur magniloqui, & qui relinquentur ibi? Ait: ⌊ Et derelinquã in medio tui populũ pauperẽ et egenũ, et sperabũt in nomine dñi reliquię Israel. ⌋ Sicut magniloqui ueraciter dicuntur & sunt, qui in semetipsis tanq̃ iusti confidunt, & de operibus le-
Quis est populus pauper & egenus. gis præsumunt, ita pauperes & egeni recte dicuntur & sunt, qui se peccatores esse cognoscunt, & nõ nisi per fidẽ Iesu Christi iustificari se sentiunt. Talem populũ ita pauperẽ, ita e-
Rom. 4 genũ, pauperẽ spiritu, scientem se egere uel eguisse gloria dei, quæ est iustificari gratis per
Mat. 8 fidẽ Iesu Christi: derelinquã (ait) in medio tui, ut uenientes ab oriente & occidente, recumbant in sinũ Abrahæ, magniloquis illis filijs regni in tenebras exteriores eiectis. Fiet tamẽ quandoq; ut sperent in nomine domini reliquiæ Israel. s. cũ plenitudo gentiũ subintroierit. Quid erit illis sperare in nomine domini, nisi deponere pertinaciã, qua se iustificari arbitrantur ex operibus suis, & oẽm iustificationẽ credere in solo nomine domini, in fide Iesu Christi? Sequitur. ⌊ Non facient iniquitatẽ, nec loquent̃ mendaciũ, et nõ inuenient̃ in ore eius lingua dolosa: quoniã ipsi pascẽtur et accubabunt, et non erit qui exterreat. ⌋
Magna ac beata remuneratio. Felix ille dies resurrectionis, in cuius plenitudine nec uerbo nec opere quisquam peccabit. Magna & beata remuneratio omni animæ uel omni homini, qui nunc & si iniquitatẽ fecit, & mendaciũ locutus est, iã ulterius iniquitatẽ facere, & mendaciũ loqui non uult: Magna (inquã) & beata remuneratio, quia nunc accipiet stabilitatẽ hanc, ut iniquitatẽ facere, uel mendaciũ loqui iã non possit, quippe ubi iã malã uoluntatẽ habere nõ poterit beata aĩa Deo creatori suo sociata uel coniuncta, inseparabiliter per spiritũ amoris æterni. ⌊ Lauda
Trinitatẽ hic sæpe insinuat Propheta. filia Syon, iubila Israel, letare et exulta in omni corde filia Hierusalem. ⌋ Subauditur hanc promissionẽ habens: Lauda Deũ patrẽ, & iubila Deo filio, lætare & exulta in Deo spiritu sancto, quæ sancta Trinitas unus Deus est, unde accepisti, quod es filia Sion, quod es Israel, quod es filia Hierusalem, filia Sion per fidem, Israel per spem, filia Hierusalem per charitatem. ⌊ Abstulit dominus iudicium tuum, auertit inimicos tuos rex Israel, Dominus in medio tui: non timebis malum vltra. ⌋ Vere pulchra, sed admodũ occulta prædicatio sanctæ & indiuiduæ trinitatis. Dominus deus pater iudicium tuum abstulit,

Rex Israel Dei filius inimicos tuos auertit, Dominus spiritus sanctus in medio tui est, & ic circo nō timebis malum ultra: quia quē nūc uides per speculum in ænigmate, tunc uidebis facie ad faciem, & mors ultra nō erit, quæ fuit iudiciū tuū super omne genus humanū Adā peccante prolatum. Neq; luctus neq; clamor, neq; dolor ultra erit ultra, quæ prima abierūt. ⌊ In illa die dicetur Hierusalem: Noli timere Sion, non dissoluantur manus tuæ, domin⁹ deus tuus in medio tui fortis, ipse saluabit. Gaudebit super te in lætitia, silebit in dilectione tua, exultabit super te in laude. ⌋ Q; lætus trinitatis amator animus hoc attendit, quod hic spūs sanctus per os prophetæ indubitabili ueritate loquens, quasi tinnulam fidei tripudiat cantilenam, & iocunditatis suos modulos triplicat, ut excitata audientis anima, iam per hæc uerba meditando gustare uel speculari incipiat, quod deus suus sancta trinitas, quam uidelicet trinitatem, quia tunc mundus nomen eius, quod est pater, & filius, & spiritus sanctus, portare non poterat, iccirco quærendum non est hic, cur non ita Prophera distinxit, sicut ipse in Euangelio suo dominus deprompsit, dicendo: In nomine patris, & filij, & spiritus sancti. ¶ Ecce quatuor modis opus decantauit, quod circa nos agit uel actura est indiuisa unitas trinitatis. Primo mō ita sonat, uox exultatiōis, & reuera sonus epulantis. Lauda filia Sion, iubila Israel, lætare & exulta in omni corde filia Hierusalē. Secundo aūt sic: Abstulit dñs iudicium tuū, auertit inimicos tuos rex Israel, dominus in medio tui. Tertio uero ita: In die illa dicetur Hierusalē noli timere. Sion non dissoluantur manus tuæ, dominus deus in medio tui fortis ipse saluabit. Quarto aūt sic: Gaudebit super te in lætitia, silebit in dilectione tua, exultabit super te in laude. Quàm pulchre quatuor his modis uariatur uox unius eiusdemq; laudis, trinis per singulos modos distincta clausulis. Quàm pulchre (inq̄) si cōsideres quia quatuor sunt, quæ in uno Christo per maxima propter nos operata est unitas trinitatis, quæ nescire nō licet ulli animæ, quæ & Sion, & Israel, & Hierusalē digna sit nūcupari. Quæ sunt illa: Incarnatio, passio, resurrectio, & ascensio. Incarnatio, trinitatis opus est: quia ut incarnaretur filius, pater illum misit, ipse uirginis uterū ingressus est. Spiritus sanctus illi uerū corp⁹, ueram carnem de carne uirginis condidit, & cum anima rationabili carnē nostram uerū hominē ut indueret, ipse effecit. Passio, trinitatis opus est, quia calicem illum, quem pater dedit filius bibit, & per spiritum sanctum (ait apostolus) sese hostiam obtulit ut emundaret cōscientiam nostram ab operibus mortuis. Resurrectio, trinitatis opus est: qa pater: Exurge gloria mea dixit: filius exurgam diluculo respondit: spiritus sanctus eadem die ex ore eius in remissionem peccatorum processit insufflantis & dicentis: Accipite spiritum sanctū, quorum remiseritis peccata, remittuntur eis. Ascensio, trinitatis opus est, quia dixit pater: sede à dextris meis, filius ascendit & sedit, spiritus sanctus de illo consessu super discipulos ueniens, diuisiones gratiarum illis distribuit. Itaq; pro eo eo, quia deus homo factus est. Lauda Sion, iubila Israel, lætare & exulta in omni corde filia Hierusalem: quia inde tu filia Sion, quod sicut deus patribus promisit, ita filium suum misit: inde tu Israel, quia natura tua cum dei filio dei uerbo, in unum personam assumpta, reuera cum deo directa est secundū nomen Israel: inde tu filia Hierusalem, quia per eandem diuinæ & humanæ naturæ coniunctionē, tu quæ de terra eras, cœlestibus in pace sociata es, & iam quidem per hoc ipsum, quod propter te passus est, iudicium tuum, iudicium mortis abstulit, inimicos tuos auertit scilicet malignos spiritus, & ipsum principē mundi, quē foras misit, & illo foras misso, dominus in medio est tui, & malum illud præuaricationis antiquæ, transgressionis paternæ, non timebis. Verun tamen est adhuc aliquid quod times dum in corpore uiuis, scilicet mors carnis & passiones corporis. Sed certum tibi est & esse debet, quia in illa die resurrectionis uniuersalis dicetur tibi: noli timere, uidelicet, quia mors ultra non erit, non dissoluantur manus tuæ, quia immutata, & impassibilis facta eris. Porro gaudium quo gaudebit super te in lætitia, silentium quo silebit, in dilectione tua, exultatio qua exultabit super te in laude Trinitas sancta, oculus non uidit, auris non audiuit, & in cor hominis nòn ascendit. Sequitur. ⌊ **Nugas quia lege recesserant, congregabo, quia ex te erant, vt non vltra habeas super eos opprobrium.** ⌋ Nugas dixit nugaces homines, uidelicet, qui Dominum ipsum, de quo hic sermo est, sicut Sapientia testatur, calumniatur, dicentes: Quoniam dissimillis est alijs uita illius, & immutatæ sunt uiæ illius. Tanquàm nugaces æstimati sumus ab illo, & abstinet

1. Cor. 13
Apoc. 21

Quatuor Christi sacramenta opera vnius trinitatis.

Incarnatio.

Passio.

Resurrectio.

Ascensio.

& abstinet se à uijs nostris, tanq̃ ab immundicijs. Eiusmodi nugas (inquit) illos nugaces,
Psal. 2 qui à lege recesserant, dicentes: Aduersus dñm, & aduersus Christũ eius, Dirũpamus uin-
Mat. 15 cula eorum, & proijciamus à nobis iugum ipsorum, Congregabo: quia ex te erant. i. in fascicu-
los ad comburendũ alligabo, & maius iudicium portabunt, propter hoc ipsum, quia ex te
erant, quia legem acceperant, quia semen Abrahæ erant, quia Israelitæ erant, quia ministri
Christi erant, unde & obproprio tibi fuerunt, & propter eos blasphematum est nomẽ me-
Rom. 2 um. Congregabo eos, ut non ultra habeas super eis obprobrium, ut non ultra in compara
Ezec. 16 tione tui iustificet se Sodoma siue Gomorrha, neq; dicat mare ut Syon erubescat, quod ni-
Esa. 23 mirum dicit quoties manifesta gentilitas tibi propter aliquos, qui in te gentiliter uiuunt, insul-
tant. [Ecce ego interficiam oẽs, qui afflixerunt te in tpe illo.] Non eos tantum, qui
ex te erant, & ex te exierunt, imò ex te non erant, sicut quidam tuorum dicit: Ex nobis exierũt
sed non erant ex nobis, non (inq̃) illos tm̃, sed & omnes qui te afflixerunt, siue in lege siue si-
1. Ioh. 2 ne lege peccantes, interficiam in tempore illo, eos qui in lege peccauerunt per legem iudicã
do, & eos qui sine lege peccauerunt, sine lege perditioni dando. [Et saluabo claudican-
Rom. 2 tem, & eã que eiecta erat congregabo, & ponã eos in laudẽ, & in nomẽ in omni terra
cõfusiõis eorum in tpe illo, quo adducã vos, & in tpe quo cõgregabo vos.] Magna
dignatio, quã omnes nouimus, excelsi dñi, qui iuxta illud Psalmistæ: Qm̃ excelsus dñs & hu
milia respicit, & alta à longe cognoscit, & fecit & facit. Nam uidete (inqt) uocationẽ uestrã
Psal. 137 fratres, qa nõ multi sapientes secundũ carnẽ, non multi potentes: sed quæ stulta sunt mũdi,
1. Cor. 1 elegit deus, ut confundat sapientes, & infirma mũdi elegit deus, ut cõfundat fortia, & igno
bilia mundi & contemptibilia elegit deus, & quæ non sunt, ut ea quę sunt destrueret. Quid
aliud hic dici placet, dũ dicit: Et saluabo claudicantem, & eã quæ eiecta erat, congregabo?
Nam per claudicantem & eiectã cuncta infirma siue impotentia cuncta stulta & ignobilia
& contemptibilia, recte propheticus sermo designat. Saluabo (inqt) & congregabo huius-
modi? & ponã eos in laudẽ, & in nomen in omni terra confusionis eorum. i. faciã eos laudabi
les atq; nominatos illic, ubi erant sine nomine, ut uidebantur illaudabiles, uez, confundẽdo
per ipsos & destruendo sapientes, fortes atq; potentes illos, quorum in oculis habebãtur igno
biles, & uidebantur contemptibiles: hoc (inq̃) faciam in tpe illo, quo adducã uos, & in tẽpo-
re quo congregabo uos. i. non solum in futuro, uerumetiã in pñti seculo faciam nominatos
& inclytos illos de humilitate uocatos principes uestros, ita ut sicut ad Mosen dixit: Ecce
constitui te deum Pharaonis, ita & isti dij terræ dicantur & sint iuxta illa Dauidicũ: Princi
Exo. 7 pes populorum congregati sunt cum deo Abraham, qm̃ dij fortes terræ uehementer eleuati
Psal. 46 sunt. [Dabo enim vos in nomen, & in laudem omnibus populis terre, cum cõuer
tero captiuitatẽ vestrã coram oculis vestris, dicit dñs.] Oẽs populos terræ hic in
telligimus electos de omnibus populis terræ, qui dicũt in Apocalysi, & redemisti nos deo,
ex omni tribu & lingua, & populo, & natione. Quos istos uel quod ob meritum, daturum
Apo. 5 se promittit, eos in nomen & in laudem, cum conuerterit captiuitatem ipsorum coram oculis
eorum? Nimirum illos quos iam diximus: Principes populorum, quorum labore & industria, coope
rante eis dei gratia, factũ est & fit, hoc ipsum quod conuertitur, & conuertetur captiuitas eo
rum corã oculis eorum, quæ uez cõuersio captiuitatis nunc inchoata, tunc perfecta erit, quã
do resurgent mortui, & constituentur à dextris, mox percepturi regnũ, quod paratũ est eis
Mat. 25 ab origine mundi. Magnũ cõuersæ captiuitatis spectaculũ ipsorum quondã captiuorum, & ma
gna præsentis admiratio fœlicitatis apud ipsos, recolentes magnitudinẽ transactæ miseriæ
præteritæ captiuitatis. Proinde cũ dixisset, cũ conuertero captiuitatẽ uestrã, magnifice ad-
dit coram oculis uestris. Tunc isti principes uel patres siue apostoli, & quicunq; conuerten
dæ huius captiuitatis adiutores fuerunt uel sunt, in nomen & in laudem. i. nominati & lau-
dabiles eisdem erunt, quos adiuuerunt, ut conuerteretur captiuitas eorum, & ualde iusto ordi
Ibidem. 24 dine principes uel patres, imò & saluatores post deũ illos se habere gaudebunt. Hæc omnia
dicit dñs, subauditur, qui non mentitur, & cuius omnia dicta necessario implebuntur: cęlũ
enim (inquit) & terra transibunt, uerba autem mea non transibunt.

¶ Libri secundi in Sophoniam Prophetam finis.

Prologus

Aggæus, decimus est in ordine. XII. prophetarum. Spūs sctūs q̄ p os prophetarū loquebatur p̄sagio signari uoluit noie, ut uocaret Aggæus, ucʒ scdm negotiū, de quo per os eius erat locutur⁹. Hoc nāq; nomē Aggæus, interpretat̄ festiuus, & magnā utiq; festiuitatē p̄spiciebat eius oculus, dū ista loqueret̄, q̄ nūc habemus in manibus, dū diceret p eū dñs: populus iste dicit: Nondū uenit tēpus domus dñi ædificādæ, & dū iubente dño interrogaret sacerdotes, dicens: Si tulerit hō carnē sanctificatā in ora uestimēti sui, & tetigerit de summitate eius panē aut pulmentū, aut uinū, aut oleū, aut oēm cibū, nūqd sanctificabit? & si tetigerit pollutus in aīa ex om̄ibus his, nunquid contaminabitur? Hæc & c. hmōi dicta siue interrogata q intelligit, cur scribi digna fuerint, p̄fecto magnā & dignā sentit causam huius quoq; noīs Aggæi. i. festiui, nec dubitat quin tale uocabulū sortitus ille fuerit nutu dei, qui quos p̄sciuit sanctos, & p̄destinauit illos & uocauit, iustificauit & magnificauit. Nunqd em̄ festiuitas alia nō erat in corde prophetali, nisi lætitia, qualē habebat uel habere poterat cū plebe, de illa reædificatiōe tēpli manufacti, iterū cōtaminandi, iterū irrecuperabiliter arsuri? Equidē fuerit eiusdē tēpli reædificatio, quā pñs uidebat, materia magnæ festiuitatis, ueruntamē nō scdm se uel propter se, sed propter oīm sanctorū, & angelorū, & hoīm festiuitatē Christū: qa futurū erat, ut reædificato tēplo, muri quoq; ciuitatis postmodū reædificarētur, & rursus ciuitas habitaretur, & reædificata ciuitate rurius coalesceret in terra populus, unde Christus seruata ueritate promissionis, quæ ad Abraham & ad Dauid facta, & iuramento firmata fuerat, nasceretur. Igitur omnia q̄ hic loquitur Aggæus sic adiuuāte spū sancto suscipimus, ut eū omnino in Christū tēdere nō dubitemus: & tunc demū nos quoq; Aggæi. i. festiui quodammō dici uel esse poterimus, ucʒ contēplando idipsum, quod iste cōtemplatur⁹, diuino utiq; præsagio uocat⁹ est Aggæus.

Aggæus, id ē festiuus.

Lætitia Aggæi in Christū tēdit.

RVPERTI ABBATIS TVITIENSIS IN AGGAEVM PROPHETAM COMMENTARIORUM Liber Vnicus.

In anno secundo Darij regis, in mense sexto, in die vna mēsis, factū est verbū dñi in manu Aggei prophete, ad Zorobabel filiū Salathiel ducē Juda, & Jesum filiū Josedech sacerdotē magnū dicens: Hec ait dñs exercituū, dicens: Populus iste dicit. Nōdū venit tēpus domus dñi edificāde. Et factum est verbū dñi in manu Aggei prophete, dicens: Nunquid tempus vobis est vt habitetis in domibus laqueatis, & domus ista deserta?] Primo illud opera pretium est quod sicut Nabuchodonosor in sanctis propheticis scripturis diabolo assimilatur, uel similis demonstratur, ob eam causam qua populum dei captiuū de Hierusalem in Babylonem adduxit secundū similitudinem diaboli, qui genus humanū in primis parentibus de paradyso in hunc modum captiuauit. Ita Zorobabel & Iesus filius Iosedech, & cæteri filij transmigrationis, qui ascendentes de Babylone, templum & ciuitatem dei reædificauit, illos significauerunt patres siue patriarchas & populum, nec solum significauerunt, uerumetiam pars eorum fuerunt, qui de hoc mundo tendentes ad cœlum, hoc meruerunt, ut de carne ipsorum nasceretur Christus, templum non manufactum. Nam sicut templum illud à filijs captiuitatis ędificatum est, ita Christus de patribus, cofitentibus quod peregrini & hospites essent super terrā natus est. Vnde & corpus suū templum ipse nuncupauit. Soluite (ingens) templū hoc, & post triduū excitabo illud. Nā hoc dicebat (ait Euan.) de templo corporis sui. Cū igitur hic ita dicit: factū est uerbū dñi in manu Aggæi prophetæ ad Zorobabel filiū Salathiel ducē Iuda, & Iesum filiū Iosedech sacerdotē magnū dicēs

Filij transmigrationis.

Hæc ait

Hæc ait dñs exercituũ, dicens: Populus iste dicit, nondũ uenit tempus domus dñi ædificandæ, & hoc dicto nihil amplius addit, nisi rursus præmisso, & factum est uerbum dñi in manu Aggæi. profecto hoc ipsum populus iste dicit: nondũ uenit tẽpus domus dñi ædificandæ. Tale oportet intelligi, quale nõ potuisset sciri, nisi per uerbũ dñi, quale Aggæus scire nõ posset, nisi Propheta esset, nisi ad eũ uel in manu eius uerbũ dñi factũ fuisset. ¶ Et quod illud est, nisi quod hodieq; audim⁹ & uidemus? Nã populus iste notabilis, & publica captiuitate notatus & notus, populus Iudaicus dicit: quia Messias nondũ uenit, tempus ædificandæ domus dei nondũ uenit. Nos aũt dicimus, credimus, propter quod & loquimur, quia tempus iamdudũ uenit, iamdudũ templũ hoc ædificatũ est, & in eo habitat omnis plenitudo diuinitatis corporaliter, & hoc de carne Mariæ uirginis ædificatum est. Nõ (inquiũt) ille fuit Messias nec est, q de Maria natus est, ueniet alius, eũ expectam⁹ adhuc. Dum hoc populus iste dicit, nõne sacrilegiũ facit? Mendacẽ quippe facit patriarchã & patrẽ suũ dicentẽ Non auferetur sceptrũ de Iuda, & dux de femore eius, donec ueniat q mittendus est. Si uerum ille dixit, imò quia uerꝫ dixit, ubi ablatũ est sceptrũ de Iuda, regnante Herode, alienigena, q patre Idumæo & matre ortus erat Arabica. Iam tunc erat aduẽtus Messiæ qđ tẽpus (ut iam dictũ est) erat domus domini ædificãdæ, de qua & in parabolis dictũ est: Sapientia ædificauit sibi domũ, scidit columnas septem. Hoc animaduerso, constat profecto: qa non uane, qa non absq; propheticæ authoritatis dignitate præmissum est. Factũ est uerbum domini in manu Aggæi prophetæ. Hæc ait dñs exercituum dicens: Et tunc demũ breuis iste sermo subiunctus est, populus iste dicit: Nondũ uenit tempus domus domini ædificandæ In paucis quippe uerbis, magnũ istius populi malũ signabatur, quod ucꝫ uenientẽ Christũ nõ suscepturus, aliumq; foret expectaturus. Vnde & ipse loquitur: Ego ueni in noĩe patris mei, & nõ suscepistis me. Si alius uenerit nomine suo, illũ suscipietis. ¶ Ecce aliud: Et factũ est uerbũ domini in manu Aggæi prophetæ dicens: Nunqd tempus est uobis, ut habitetis in domibus laqueatis, & domus ista deserta? Et hoc nimirꝫ quod ait: Nũquid uobis tẽpus ẽ ut habitetis in domibus laqueatis, & dom⁹ ista deserta, tã magnũ est, & ita magnifice intelligi debet, ut dignũ sit uerbo dñi, & ore prophetali, qm̃ edictũ est præmissa tali enunciatione & factũ est uerbũ domini in manu Aggæi prophetæ. Et reuera magnũ & magnæ est stultitiæ mendaciũ, quod populus iste, cũ dicit: nondũ uenisse tempus ædificandæ domus domini cõtendit nihilominus tempus sibi esse, ut habitet in domibus laqueatis. i. cũ Christum neget uenisse, nihilominus asserat paradysi uel regni dei mansiones iã à patribus possideri, & sibi hæreditatẽ illam omnino deberi. Veritas em̃ ita se habet, qđ nulli regni cœlorꝫ aditus patere potuisset, nisi per aduentũ Christi, & qđ nõ sit in alio aliquo salus, aut aliud nomẽ sub cœlo datum hominibus in quo oporteat nos saluos fieri. Interroga Iudæũ in quo uel unde cõfidat saluari, uel paradysum ingredi, si Christus nondũ uenit. Et respondet tibi, quod p Abraham, uel per iustitiã suã factus sit aptus regno dei. Ergo (inquit Propheta) dom⁹ ista deserta. i. aduẽtus Christi nulla est gratia, nulla est utilitas. Vt quid em̃ Christus promissus fuit aut uenire debuit, si absq; aduentu eius homo per iustitiam suã saluari potuit? Igitur unde apud alium Prophetam arguitur populus iste, dicendo: Duo mala fecit populus meus, me dereliquerunt fontem aquæ uiuæ, & foderunt sibi cisternas, quæ non ualent aquã cõtinere. Inde & hic arguitur ænigmatice dicẽdo: Populus iste dicit: Nondũ uenit tẽpus domus dñi ædificandæ, & nunquid uobis tempus est ut habitetis in domibus laqueatis, & domus ista deserta? Vnũ quippe malum est, negare Christũ uenisse, aliud domos siue mansiones regni dei sibi uel patribus suis arrogare, & ad hoc, ut in illas mansiones inducerẽtur icti, aduentum Christi non necessarium reputare. ¶ Sciendũ autem propter istam domũ nõ manufactum propter incarnationem uerbi dei filij dei futuram, reædificationem illius manu factæ domus fuisse necessariã. Si enim domus illa & ciuitas reædificata, & gens restituta nõ fuisset, unde promissio uel aduentus Christi, uel propositum eius adimpleretur, præsertim cũ per alios prophetas dixisset: Quia de Syon exibit lex, & uerbum domini de Hierusalem. Vnde & si tunc tpis non intelligebãtur quæ nunc in istis prophetæ uerbis intelligimus, attamẽ nonnihil cõferebat ipse carnalis sensus, quo eadem uerba intelligentes, ad ædificandam domũ illam accendebant. Vnde & in libro Esdræ scriptũ est, Et nõ fiebat op⁹ usq; ad

annum

Iudæi male negant Christũ aduentum.

Duo mala cõmiũs Iudæi.

annum secundum regni Darii regis Persarũ. Prophetauerũt aũt Aggæus propheta & Zacharias filius Addo, ꝓphetãtes ad Iudæos q erant in Iudæa & Hierusalẽ, in nomine dei Israel. Tunc surrexerũt Zorobabel filius Salathiel, & Iosue filius Iosedech, & cœperunt ædificare remplũ dei in Hierusalẽ, & cũ eis prophetæ dei adiuuãtes eos. Veruntamen qđ populus ille tunc temporis dixerit, nondũ uenit tẽpus domus dñi ædificandæ, ex eadẽ scriptura Esdræ non cõprobatur, imo omnis inquit populus uociferabatur clamore magno in laudando dñm, eo qđ fundatũ esset tẽplũ dñi. Hoc tñ qbusdã eorũ displicebat, & fletũ incutiebat, qđ minus fiebat q̃ fuerat. Siquidẽ, ut Iosephus quoq; meminit, cũ fuissent altitudinis cubitorũ centũ uiginti, reædificatũ est in altitudine cubitorũ sexaginta ex ꝓcepto Darii, quod tandẽ Herodes in antiquã magnitudinẽ reformauit. Plurimi inquit, Esdras de sacerdotibꝰ & leuitis, & principes patrũ & seniores, q uiderant tẽplũ priusq̃ fundatũ esset, & hoc tẽplũ in oculis eorũ, flebant uoce magna, & multi uociferantes in lætitia eleuabant uocẽ, nec poterat qsquã agnoscere uocẽ clamoris lætantiũ, & uocẽ fletus populi. Vnde ergo secundũ literam dictũ esse constabit. Populus iste dicit, nondũ uenit tempus domus dñi ædificãdæ. Igitur quõcunq; tunc res sese habuerit, nos, ut cœpimus, sic intelligere curemus, tanq̃ uerbum domini, tanq̃ prophetiã tendentem quo oẽs prophetæ intendũt in tempora uel sacramenta christi. Sequitur. Et nunc hec dicit dominus exercituũ. Ponite corda uestra super uias uestras. Seminastis multum, & intulistis parũ. Comedistis & non estis satiati. Bibistis & non estis inebriati. Operuistis vos & non estis calefacti. Et qui mercedes congregauit, misit eas in sacculum pertusum. Et hæc ut litera sonat, non facile probantur ex historiis, quia uidelicet quod intermissum est opus, & non fiebat usq; ad annum secundũ regni Darii, hoc egerunt hostes Iudæ & Beniamin, quia conduxerunt aduersum eos consiliatores, ut destruerent consilium eorum omnibus diebus Cyri regis Persarum. Si inuito populo dei intermissum est, quomodo illa intermissio pro crimine reputatur ei, & uindicatur in eum sterilitate terræ, & defectu potus atq; ciborum, & calefactionis siue uestiũ? Itaq; sicut iam dictũ est, quomodocunq; tunc se res habuerit, spiritualiter, ut cœptum est, intelligere curemus uerba spiritus sancti. O iudæi, qui in utroq; peccatis, & in eo quod dicit, nondum est tempus domus domini ædificandæ, quod est dicere, nondum est tempus aduentus Christi. Et in eo quod habitare præsumitis in domibus laqueatis, domus autem ista deserta, quod est confidere in operibus legis, tanquam Christi gratia uobis ad salutem non sit necessaria. Ponite corda uestra super uias uestras, considerate diligenter operationes siue actiones uestras. Deniq; hoc pacto sic uobis contingit, sicut illi qui seminauit multum, & intulit parum, & sicut illi qui comedit, & non est saturatus, sicut illi qui bibit, & non est inebriatus, sicut illi qui operuit se, & non est calefactus, sicut illi qui mercedes congregauit, & misit eas in sacculum pertusum. Seminastis quippe multã salutẽ, nam salus ex Iudæis est, sed intulistis parum, quia uidelicet quicquid ex patribus habere potuistis, parũ est, imo nihil confert non suscipientibus semen benedictionis Christum. Comedistis & nõ estis satiati quia uidelicet paleam sectantes literæ occidentis, nõ attigistis granũ spiritus uiuificantis. Bibistis & non estis ebriati, quia lugentes non intellexistis, nolentes interesse nuptiis dñicæ incarnationis, ubi de aqua uinũ fit. Operuistis uos, & non estis calefacti, id est, ꝓ claris nominibus patrũ, & sacerdotio legis adoranti, & exteriori religiõe uestiti, nihilominꝰ q̃ gentes frigidi permãsistis, nõ habentes dilectionẽ dei in uobis. Et qui ex uobis mercedes congregauit. i. q aliqua operatus ẽ secundũ præcepta legis, sic perdidit, quõ qui mercedes misit in sacculũ pertusum, qa profecto absq; fide Christi, nihil opera prosunt. Hec dicit dñs exercituũ. Ponite corda uestra super uias uestras, ascẽdite in montẽ, portate lignũ, & edificate domum, & acceptabilis mihi erit, & glorificabor dicit dominus. Cum iã domus ista quã dicimus domus uel tẽplum corporis, in quo corporaliter inhabitat omnis plenitudo diuinitatis, ædificatũ sit, quomodo adhuc dicitur uel dicendũ est populo isti ex imperio dñi exercituũ: ascendite in montem, portate lignũ, & ædificate domum? Quõ inquã, nisi ac si dicatur: credite uenisse Christũ, credite in crucifixũ, credite illum resurrexisse, & ascendisse in cœlũ. Deniq; illi quidem primi ædificauerunt hanc domum, qui ꝓmissiones acceperũt, & ex quibus ipse Chrũs est secũdũ carnem, sed nos quoq; posteriores,

Marginalia: 1. Esd. 3 — Iosephus de anti. li. 15. ca. 1 — Misticus sensus hic potius attendi debet q̃ litera. — Iohan. 4 — 2. Cor 3 — Coloss. 2 — Rom. 9

q̃tiescũq; p̃dicamus uel recitamus librũ generatiõis eiusdẽ Iesu Chri filij Dauid, filij Abrahã, & in summo eiusdẽ generatiõis uertice Iesum q de Maria natus ẽ testificamur eẽ Christũ, p̃fecto ascẽdimus in mõtẽ, q iuxta uisionẽ Danielis impleuit orbẽ terrarũ, & in quãtũ uel ipsi credẽdo uel alijs prædicãdo credentiũ facimus crescere numerũ, intantũ portamus lignũ, ædificamus domũ, & huiusmodi ædificatio siue domus acceptabilis mihi erit, & glorificabor dicit dñs. [Respexistis ad amplius, & ecce factũ est minus, intulistis in domũ, & exufflaui illud.] Nõ facitis ò Iudæi qđ mandaui uobis, ut optetis iustificari per fidẽ Iesu Chri, sed respexistis ad amplius. i. uoluistis iustificari ex operibus, quasi opus uestrũ sit amplius, q̃ fides eius, & ecce factũ est minus, qđ ex eo satis paret, qa qcquid operũ intulistis in domũ, exufflaui illud, & dispersum est, sicut exufflãte aliquo dispergitur puluis exiguus & uos quoq; cũ opibus uestris eadẽ exufflatiõe in oẽs gẽtes dispersi estis. [Quã ob cãm dicit dñs exercituũ: Quia dom⁹ mea deserta est, vos festinatis vnusquisq; in domum suã, propter hoc p̃hibiti sunt sup vos celi, ne darent rorem, & terra prohibita est ne daret germẽ suum, & vocaui siccitatẽ super terrã, & super montes, & super triticum & super vinum, et super oleum, & quecunq; profert humus, et super homines et super iumenta, et super omnẽ laborẽ manuũ.] Hæc ut supra diximus secundũ literã accidisse, difficile ex historijs comprobatur, uidelicet, quod populus dixerit, nondum uenit tempus domus dñi ædificandæ, & qđ iccirco prohibiti sint cœli, ne darent rorem, & terra ne daret germen suũ. Nã ut Esdras memorat & diligenter denarrat, cum alacritate magna opus faciebant simul, laudantes dñm, & cõcinnẽtes in hymnis & confessione, quoniã bonus, qm̃ in æternũ misericordia eius sup Israhel, donec p accusationẽ hostiũ Iudę & Beniamin actũ est, ut opus intermitteretur, ut iã supra meminimus. Nõ ergo causa manifesta est cur ex die qua opus intermissum est, sterilitas terræ uel siccitas iuste illis accidere debuerit. nisi qđ satis credibile est qa prohibiti ędificare domũ dñi, nimis cito prohibentibus acquieuerũt, & circa ædificationẽ domus dñi negligẽtes atq; socordes effecti sunt, gaudentes, qđ per hanc occasionẽ uacaret cuiq; suũ domũ ædificare ad habitandũ, Cęterũ quomõcunq; tunc actũ sit, nos Aggæum prophetã esse scimus unũ de prophetis, per quos utiq; locutus est spũs sanctus, & iccirco sub uerbis, qbus præsentis excitabãtur & confortabãtur, mysteria futurorũ prophetico more illũ signasse nõ dubitamus. Cœpto igitur mõ persequamur. Quã ob causam dicit dominus exercituũ, uobis respiciẽtibus ad amplius: ecce factũ est minus, & cũ hoc ipsum inferretis in domũ, exufflaui illud: Quã ob causam odi, et proieci festiuitates uestras: Videlicet qa domus mea deserta est, & uos festinatis unusquisq; in domum suã. i. qa uos nõ quætitis iustificari p Christũ, cuius solũ corpus, iustitię domus est, & totius diuinitatis tẽplũ, & eius iustitiæ non subiecti, festinatis unusquisq; statuere iustitiam suam. Propter hoc super uos p̃hibiti sunt cœli, ne darẽt rorẽ, p̃hibiti sunt apli apud uos perdere sermonẽ, & terra, scz ecclia p orbẽ terraꝝ diffusa prohibita ẽ dare germẽ suũ, p̃hibita est uobis igerere euãgeliũ, nõ qđ debeat salutẽ uestrã cupere, sed q̃d nõ ualeat uolẽtib⁹ uobis adsa lutẽ p̃ficere, & uocaui siccitatẽ, & sicut per alium dicit p̃phetã: Nubib⁹ mãdaui, ne sup uos quõdã uineam meam, pluãt imbrẽ. Seqtur: [Et audiuit Zorobabel, filius Salathiel, et Iesus, filius Iosedech, sacerdos magnus, et oẽs reliquię populi, vocem dñi dei sui, et verba Aggei prophete, sicut misit eũ dominus deus vocẽ eoꝝ ad ipsos, et timuit populus a facie dñi. Et dixit Aggeus nũcius dñi, de nũtijs domini, populo dicẽs. Ego vobiscũ dicit dñs. Et suscitauit dominus spm̃ Zorobabel filius Salathiel, ducis Iuda, et spiritum Iesu, filii Iosedech, sacerdotis magni, spiritum reliquoꝝ de omni populo, et ingressi sunt, et faciebãt opus in domo domini exercituũ dei sui, in die vicesimaquarta et quarta mẽsis, in sexto mẽse, in anno secundo Darii regis.] Manifestius non est immorandum, Veruntamen hic non prætereundum, duos homines Zorobabel & Iesum sacerdotẽ magnũ qui templũ illud manufactũ reædificauerũt quoddã exẽplar extitisse omniũ, q tẽpli nõ manufacti scz corpis Chri fidẽ susceperunt suscipiũt, & suscepturi sunt. Deniq; alter illoꝝ, vcz Zorobabel, filius Salathiel, qui filius Iechoniæ fuit, de tribu erat regali, Iesus uero fili⁹ Iosedech sacerdos de stirpe sacerdotali. Nõ ne & oẽs, qui ad spũale tendũt uel ptingũt, tẽpli nõ manufacti corpis Christi, & sacerdotis

& regis,

& regis, sacerdotes & reges sunt: Vos aũt(inqt Petrus)genus electũ, regale sacerdotiũ. Et in Apoca. gratiarũ actionis ipsorũ uox ista est: Fecisti em̃ nos deo nr̃o regnũ & sacerdotes. ¶ Sed & hoc qđ in sexto mẽse ingressi sunt, & faciebant opus in domo dñi, pro ipsa pfectiõe nũeri senarij reminisci nos facit, qđ angelus ad Mariã dixit, ubi ingrediebat in uterũ uirgis uerbũ deus, sapiẽtia dei, domũ de carne eius mox ædificatura sibi: Et hic mẽsis ẽ sextus illi, q̃ uocat sterilis. Forte & hic mẽsis sextus anni secũdi Darij, q̃ ingressi sunt, & faciebãt opus in domo dñi, & illic mẽsis sextus à cõceptiõe Iohãnis, q̃ cõcipiẽte uirgine de spũ sancto, inchoatũ est tẽplũ corpis dñici, lectorẽ delectat ,ppter pfectionẽ (ut iã dictũ ẽ) nũeri senarij, q constat ex partib⁹ suis. Est em̃ dimidiũ eius ternarius, tertia pars binarius, sexta unitas, q̃ vʒ partes simuliũctę senariũ perficiũt, Eiusmodi nũeros, q ualde rari sunt, Arithmetici pfectos dicũt. Ex ipso igit nũero cõmoniti, libẽter hic qq; p̃dicam⁹, qa pfecti⁹ inter cũcta opa mũdi nihil est tẽplo corporis Christi, quod ędificatũ est in absolutione captiuitatis generis humani scđm typũ tẽpli illius manufacti qđ ædificatũ ẽ in absolutiõe captiuitatis populi dei q de Babylone rediit. Sequit. ⌊ In septimo mẽse, vicesima & prima mẽsis, factũ est verbũ dñi in manu Aggei pphete, dicẽs: Loquere ad Zorobabel Salathiel, ducẽ Iuda, & ad Iesum filium Iosedech, sacerdotem magnum, & ad reliquos populi dices: Quis in vobis est derelictus, qui uidit domum istam in gloria sua prima? & quid uos uidetis hanc nũc? Nunquid non ita est, quasi non sit in oculis uestris? & nunc cõfortare Zorobabel dicit dominus & confortare Iesu, filij Iosedech, sacerdos magne, confortare omnis populus terræ, dicit dominus exercituum. Verbũ quod pepigi uobiscũ, cum egrederemini de terra Aegypti, & spiritus meus erit in medio uestrum. Nolite timere quia hec dicit dominus exercituum. Adhuc unum modicũ est, & ego commouebo cœlum & terram, & mare, & aridã, & mouebo omnes gentes, & ueniet desideratus cunctis gentibus, & implebo domum istam gloria, dicit dominus exercituum. Meum est argentum, & meum est aurum dicit dominus exercituum. Magna erit gloria domus istius nouissimæ plus quam primę, dicit dominus exercituum, & in loco isto dabo pacem, dicit domius exrcitium. ⌋ Totum hoc capitulum simul posuimus, ut quonam per se satis patet literalis sensus, totius ad delectationem latentis in ea mysterij diligens pertingat animus. Nimirum qñ (ut supra iã dictũ) mouimus, fundatũ est tẽplũ dñi. Plurimi (inqt Esdras) etiã de sacerdotibus & leuitis, et principes patrũ, & seniores, qui uiderãt tẽplũ, anteq̃ fundatũ esset, & hoc in oculis eorũ flebant uoce magna, & multi uociferãtes in lætitia eleuabant uocẽ suã, nec poterat quisq̃ agnoscere uocẽ clamoris lætantiũ, & uocẽ fletus populi. Causa hæc fuit, ut diceret dñs. Quis in uobis est derelictus q uidit domũ istã in gloria sua prima? & qd uos uidetis hanc nũc? Nunqd nõ ita est, q̃si nõ sit in oculis uestris? Fiebat em̃ fere tẽplũ, dimidio minusq̃ fuerat prius. Hoc prospiciẽs siue intẽdens, magna erit gloria domus istius nouissimæ, plus q̃ primę dicit dñs exercituũ & in loco isto dabo pacẽ.i. peccatorũ remissionẽ dicit dominus exercituũ. Equidẽ Herodes tẽplũ illud, qm̃ erat priore minus, deposuit, & in antiquã magnitudinẽ reformauit, multis & magis ædificijs decorauit, sed hoc nunq̃ dominus exercituũ pro gloria reputare sit dignatus, qđ hõ funestus, rex impius opatus est exæquari uel etiã p̃ferri cõtendẽs regi magni opinionis, & sapientissimo Solomoni. Gloria illa, gloria uera fuit loco uel tẽplo illi, ꝙ in eo deus hõ factus, offerri ẽ dignatus, secundũ cõsuetudinẽ legis dicẽtis: Quia oẽ masculinũ adapiẽs uuluã, sanctũ dño uocabitur, & qđ in loco illo, in ciuitate illa, añ portas urbis, ꝓ omni mũdo crucifixus, pacẽ.i. peccatorũ remissionẽ dedit credentib⁹, & his q prope erãt, Iudæis, & his q lõge erãt Gẽtibus. Nũc illud dicere libet, qa quorũ in oculis domus q̃ fundebatur, sic erat q̃si nõ esset, q uiderãt illã in gloria sua prima, flebãt uoce magna, uociferãtibus in lętitia iunioribus, q priorẽ illã nõ uiderant, nonnullã similitudinẽ p̃tulerũt eorũ, q tempore euangelicæ p̃dicationis credentes, ex circuncisiõe grandẽ excitauerũt tumultũ, & eos q crediderunt ex gentib⁹, turbauerũt, sicut habemus in Actibus apostolorũ. Dom⁹ qppe nouissima sic erat, quasi non esset in oculis eorũ, in cõparatione eius, quã prius uiderũt. i. fides Christi, & ritus sacrificii noui, sacrificii ueri, cuius ipse Christus author est, sacerdos in æternũ, scđm ordinẽ Melchisedech, non ualere ad salutẽ illis uisus est, nisi circunciderentur, & omnem obseruarent morem, quem tradidit Moses. Sed quid dicit sermo propheticus. Et nunc confor

1.Pet.2
Mysteriũ numeri senarij.
Luc.1
CAP.II
1.Esd.3

fortare Zorobabel, dicit dñs, & cõfortare Iesu filij Iosedech, sacerdos magne, & confortare ois populus terræ dicit dñs exercituũ, & facite qm̃ ego uobiscũ sum, dicit dñs exercituũ. Sicut dixit ita factũ ẽ, qm̃ cõfortat⁹ ẽ oĩs, in q̃ erat dñs exercituũ, spũs paracletus, etem̃ discipuli gaudio et cõsolatiõe sancti spũs replebãtur, & in eo φ quotidie crescebat, & augebatur credentiũ nũerus, fiebat quotidie, & fit, & fiet usq; in finẽ seculi, quod dictũ est, magna erit gloria domus istius nouissime, plus quã primę. Eiusdẽ glorię summũ erit illud quod ait: Adhuc unũ modicũ, & ego cõmouebo cœlũ & terrã, & mare & aridã, & mouebo oẽs gẽtes, & ueniet desideratus cunctis gentibus. Magna erit illa motio gloriosa erit illius desiderati uisio. Hinc ipse dicit: Et erunt signa in sole, & luna, & stellis, & in terris pressura gentiũ præ confusione sonitus maris & fluctuũ, arescẽtibus hominibus p̃ timore & expectatiõe, q̃ superueniet uniuerso orbi. Nam uirtutes cœloꝝ mouebuntur. Et tunc uidebũt filiũ hominis uenientẽ in nubib⁹, cũ potestate magna & maiestate. Et tũc sine dubio plena & perfecta erit gloria dom⁹ hui⁹ nouissimæ Chrĩ & ecclesiæ. Proinde cũ dixisset: & ueniet desideratus cunctis gẽtibus, ita subiũxit, & implabo domũ istã glĩa, dicit dñs exercituũ. Interim gloria ndũ pfecta est, qa gloriamur (inqt Aplus) nõdũ in re, sed in spe glĩæ filioꝝ dei. Ibi erit plen⁹ fidei fructus, qa spũaliter egressi sumus de terra Aegypti, credentes in Christũ, et spũ scõ in baptismate signati, hoc ipse promittẽs, uerbũ inqt, quod pepigi uobiscũ, cũ egrederemini de terra Aegypti, & spũs me⁹ erit in medio uestꝝ. Videbitis sicut ẽ, uidebitis faciẽ ad faciẽ, euacuato quod ex parte ẽ. Qđ toties repetit, dicit dñs exercituũ, nullũ legenti uel audiẽti parere debet fastidiũ, imo facere attentũ, docilẽ & beneuolũ auditorẽ, ut sentiat magnã esse q̃ audit, & dignã promissore deo remunerationẽ. ⌊ In uicesima quarta noni mẽsis in anno secundo Darij regis, factũ est uerbum domini ad Aggæum prophetam, dicens: Hæc dicit dominus exercituũ: Interroga sacerdotes legem dicens: Si tulerit homo carnem sanctificatam in ora uestimenti sui, & tetigerit de summitate eius panem aut pulmentum, aut uinum aut oleum, aut omnem cibum, nunquid sanctificabitur. Respondentes autem sacerdotes dixerunt: Non. Et dixit Aggæus: Si tetigerit pollutus in anima ex omnibus his, nunquid contaminabitur. Et responderũt sacerdotes & dixerunt: Contaminabitur. Et respõdit Aggæus, & dixit: Sic populus iste, & sic gens ista ante faciem meam, dicit dominus, & sic omne opus manuum eorum, & omnia quæ obtulerunt ei, contaminata erunt. ⌋ Ecce hic tertio factum ad Aggæum uerbũ domini, pulchrum et delectabile fidei mysteriũ, sua interrogatione innuit, quod non nisi fidelis et euangelicæ gratiæ studiosus aĩaduertere possit. Deniq; prima responsione qua interrogãti domino, siue prophetæ, si tulerit homo carnem sanctificatã in ora uestimenti sui, & tetigerit de summitate eius panẽ aut pulmentũ, aut unum aut oleũ, aut omnem cibum, nunquid sanctificabitur? Respondent sacerdotes: Non. Conuincunt et iudicant ex ore suo Iudæi cũ sacerdotibus suis, qđ ex lege nõ possunt iustificari. Quis eñ fuit hõ, q sanctificatã carnẽ absconditã, et colligatã tulit in ora uestimenti sui, nisi Moses, q sacrosanctæ carnis et passiõis Chrĩ sacramẽta sub uelamine legis abscondit? Hoc deniq; est, qđ in sancta ecclĩa ubiq; prædicat, qđ in oĩbus ecclesiis Apostolus, et oĩnis docet discipuloꝝ Chrĩ chorus, qa quicqd cærimoniaꝝ in immolatiõe agni paschalis, et in cæteris Moses tradidit, aut scripsit, typus fuit salutiferę passiõis Christi. Itaq; dare legẽ eiusmodi sine dubio carnẽ sanctificatã fuit ferre in ora uestimẽti, et eiusdẽ legis litera, pplm in cib⁹ et potibus instruere. Hoc fuit de sũmitate uestimẽti panẽ, aut pulmẽtũ, aut uinũ, aut oleũ, aut oẽm cibũ tangere. Sed nunqd sanctificabitur quippiã taliũ tactũ de summitate uestimenti, cui⁹ in ora caro sanctificata portat? Nõ, inquiũt sacerdotes legẽ sciẽtes, et qđ dicũt, ueꝝ est. Igitur nec uos ò Iudæi, nec patres uestri, de lege sanctificati estis, qa qd est lex, nisi uestimentũ pãnus, cuius in ora caro sanctificata, caro Christi portat. i. figurat? ¶ Secũda rñsione, q̃ interrogãti dño, si tetigerit pollutus in aĩa, ex oĩbus his nũqd cõtaminabitur? rñdẽt sacerdotes et dicũt: Cotaminabitur, sine dubio cõuincunt et iudicant ex ore suo Iudęi cum sacerdotib⁹ suis φ tã imũdi sint, ut cõtaminet oĩs homo, quicũq; cõmunicat eorũ cærimonijs. Quis eñ est pollutus in aĩa. i. in morte hominis, nisi Iudaicus pplus, q mediatorẽ dei et hominũ Iesũ Christũ occidit, & eundẽ nũc iste blasphemare nõ desinit? Igitur sic, inqt, popul⁹ iste, & sic gens ista ante faciẽ meã dicit dñs, subauditur, nõ est sanctificatus ex lege, quã Moses dedit.

Ex lege iustificatio non est.

Cæremonię legis, figura christi.

Iudæi in anima polluti.

Sicut nõ sanctificatur panis aut pulmentũ tactũ de summitate uestimenti, cuius in ora carnẽ sanctificatã homo tulerit, et sic omne opus manuũ eorũ, & omnia quæ obtulerint ibi, uidelicet in synagoga, uel cœtu suo, ubi in anima .i. in morte pollueñt Chri, cõtaminata erunt sicut iãdudũ p Esaiã dixit: Ne afferatis ultra sacrificiũ frustra. Incẽsum abominatio est mihi Calẽdas uestras & solẽnitates uestras odiuit anima mea. Seqtur: Et nunc ponite corda vestra a die hac & supra, anteq̃ poneret lapis super lapidem in tẽplo dñi, cum accederetis ad aceruũ viginti modiorũ, & fieret decem intraretis ad torcular, vt exprimeretis quinquaginta lagenas, et fieret viginti. Percussi vos ventu vrente, et aurugine, et grãdine omnia opera manuũ vestrarum, et nõ fuit in vobis, qui reuerteretur ad me, dicit dñs. Et hoc ut litera sonat, ex historijs demonstrare nõ possumus, quod propter dilationẽ, siue intermissionẽ operis domus domini sic euenerit, queadmodũ dicit: Percussi uos uento urente, & aurugine, & grandine, omnia opera manuũ uestrarũ, & quod tũc temporis ita duri, & in malo pertinaces fuerint, ut inde loquatur tanta conquestione, & nõ fuit in uobis, q reuerteretur ad me. Ergo potius huc respiciamus, quo nos mittit, dicendo, ante hæc, & sic omne opus manuũ eorũ, & omnia quę obtulerint, ibi contaminata erũt. Quo enim mittit nos dicendo, ibi, nisi ad hæc tempora, ubi sine dubio pollutus est Iudæus in anima, sicut iã dictũ est, in morte christi iesu, quem occidẽdo factus ẽ homicida, & iccirco cuncta quæ offert, sunt contaminata? Ibidẽ prophetiæ spiritũ ista quoq; non dubitem° dicere, & in hoc dicto perseuerare usq; hodie. Et nũc inqt, ponite corde uestra à die hac & supra antequã poneretur lapis sup lapidẽ in templo dñi. Dies, anteq̃ ponatur lapis sup lapidẽ in tẽplo dñi, oẽ tẽpus ẽ, qd nũc pterit, anteq̃ uelint Iudæi supædificari, tãq̃ lapides uiui, in domo uel tẽplo, qd est ecclesia Christi, qd futurũ est, cũ plenitudo gẽtiũ subintrauerit, uel superædificata fuerit. Culpa incredulitatis eorũ, propter quã oĩa q̃ offerũt, cõtaminata sunt & erunt, q̃ diu fuerint ibi, scʒ in pollutiõe, q̃ in anima eius quẽ occiderũt sunt polluti, culpa in quã, incredulitatis eorũ pulchre & subtiliter innuitur his uerbis mysticis. Cũ accederetis ad acerruũ uiginti modiorũ, & fieret decẽ, intraretis ad torcular, ut exprimeretis quinquaginta lagenas, & fierent uiginti. Qñ em̃ Iudæi accesserũt ad aceruũ, & ad torcular intrauerunt, nisi quãdo Christũ de semetipsis progenitũ, prædicentẽ audierũt, moriẽdo uiderũt? Ipse est enĩ aceru° modiorũ uiginti, qui nũerus binarius decenus est, quia uidelicet nõ uni° tãtũ, sed geminæ substantiæ est, nõ hõ tm̃, sed deus & hõ est, & ecclesia quoq; eius, aceruus est, sicut eidem dicit ipse in canticis: Venter tuus sicut aceruus tritici, uallatus lilijs, sed nõ dicit, quod aceruus ille uiginti modiorum sit. Iste solus uiginti modiorũ aceruus est, quia sicut iã dixim° geminæ substantiæ ẽ, deus & hõ est. Sed uos Iudæi, cum intraretis ad aceruũ huiusmodi, aceruũ modiorũ uiginti, facti sunt decẽ modii, dimidiũq; uobis periit, quia non deũ & hominem, sed tm̃ hominẽ attendistis. Itẽ mors uel passio ei° torcular extitit, unde & propheta alius prospiciens eũ, ait: Quare ergo rubrũ ẽ indumentũ tuũ, & uestimẽta tua sicut calcantiũ in torculari? Et ipse respondens, torcular inquit calcaui solus. Hoc torcular quinquaginta lagenas, id est, peccatorũ remissionẽ facit. Nũerus nãq; iste, scilicet quinquagesimus, remissionẽ significat secundũ legẽ, q̃ anno quinquagesimo remissionẽ sacrauit, unde annus iubileus .i. dimittẽs dicitur. Sed uos ò Iudæi cũ intraretis ad torcular eiusmodi torcular lagenarũ quinquaginta factæ sunt uobis lagenæ uiginti, qui nũer° longe ẽ à nũero quinquagesimo nũero remissiõis. Plus q̃ dimidiũ uobis defecit. Nã totius qd erat reponendũ, tres uobis partes desunt, & tm̃mõ duæ susceptæ sunt. Quinq; partes suscipi debuerũt, quæ ita totũ perficiũt sicut quinq; decades in quinquaginta surgũt, & sacratũ faciũt iubileũ. Quęnã sunt duę partes quas suscepistis? Videbat natũ ex Mari, passumq; uel mortuum, q̃uis puerso corde nõ ignoratis. Quæ sunt tres partes q̃s omisistis? Nimirũ resurrexisse, in cœlũ ascẽdisse, atq; ad iudicãdũ uiuos & mortuos, uẽturũ eẽ nõ creditis. Nõ igit ignoretis, aut scire uos dissimiletis cur dñs dixerit, qd oẽ op° manuũ uestrarũ, & q̃ oĩa offertis cõtaminata sint, sicut scdm legẽ cõtaminat oẽ quod pollut° in aĩa tãgit. Nã ista cã ẽ, q̃d uos accessistis ad aceruũ uinginti modiorũ, & decẽ fecistis .i. Christũ & deũ hoiem presentẽ habuistis, & hoiem uidẽtes, deũ ex opib° cognoscere noluistis, q̃dq; intrastis ad torcular, & de quinquaginta lagenis uiginti fecistis tribus partib° de toto relictis, tantumq; duabus susceptis, .i. uerũ hominem, & uere

Esa. 1

Aceruus uiginti modiorum Christus est.

Mors Christ torcular fuit.

Pro quinq; partibus duas tãtum receperũt Iudæi.

mortuũ experti, uictorẽ esse mortis, ascensorẽ esse cœli, iudicẽ esse uenturũ seculi non accipitis. ¶ Quod deinde subiũgit, pcussi uos uento urente, & aurugine & grãdine, oĩa opa manuũ uestrarũ, & nõ fuit in uobis, q reuerteret ad me hoc est qđ nũc usq; uidemus, qa miserabile passi excidiũ, cũ ceciderũt in ore gladij, ciuitate & tẽplo flagratis, & q supfuerũt captiui ducti in oẽs gẽtes, ueracẽ ipm esse sciũt, q pdixit, ferè nullus est q ad cũ reuerti uelit, dura ceruice, & corde indomabile. Sequitur. L. Ponite corda vestra ex die ista & in futurũ, a die vicesimo & quarta noni mensis, a die qua fundamenta iacta sunt tẽpli dñi, ponite sup cor vestrũ. ⌋ Quãuis dixerit, & uerũ dixerit, & nõ fuit in uobis q reuerteret ad me, tamen, qa futurũ est, ut reliquiæ cõuertant ex eis uidelicet cũ plenitudo gentiũ subintroierit, adhuc hortat, & dicit. Ponite corda uestra, &c. Porrò in eo q ita dicit, ex die ista & in futurũ e die uicesima, & quarta noni mẽsis, à die q̃ fundamenta iacta sunt tẽpli dñi, ponite sup cor uestrũ, nullũ diẽ libẽti⁹ intellexeri, q̃ diẽ natiuitatis ei⁹ de quo agitur domini nři Iesu Christi tẽpli utiq; dñi, tẽpli nõ manufacti. Nã die uicesima et quarta noni mẽsis, scilicet Decẽbris, ille em Romanis quidẽ à Martio decimi⁹ est, sed Iudæis nonus ab Aprili q secũdũ legẽ primus illis in mẽsibus anni est, die (inq̃) uicesima & quarta noni mẽsis. i. Decẽbris, Chrũs de uirgine natus est, scilicet octauo Calẽdas Ianuarij. Media nocte natus est, & illa nox erat pteritæ diei, qa nõ ita ut nũc à resurrectiõe eiusdẽ dñi, nox tũc pcedebãt diẽ, sed dies noctem. Igitur diẽ quã hic dicit diẽ natiuitatis illius libentissime intellexerim, quę uidelicet dies apud Romanos quidem per oẽs annos uicesimaquarta est mensis Decembris apud ipsos autem Iudæos, quia secundũ lunam cõputant menses, nõ per omnes annos, sed tertiodecimo dũtaxat annos lunaris cycli, itidẽ uicesima quarta ẽ eiusdẽ mẽsis. Ex die ista (inquit) & in futurũ quo Christo nascẽte fundamẽto utiq; iacta sunt tẽpli corporis eius sacrosancti, & inde p succidentes dies & annos ædificatũ est, proficiendo sapientia, ætate & gratia, apud deum & hoĩes. Ponite corda uestra, cõsiderate q̃ & quanta facta sint magnalia, quãta uobis nõ credentibus mala, quãta credentibus prouenerint bona. Quæ sint illa bona, si quasi nescιẽtes quæretis, iã dicã. L. Nunquid iã semen in germine est, & adhuc vinea & ficus, & malogranatũ & lignũ oliue non floruit? Ex die ista benedicã. ⌋ Interrogãdo uehemẽtius affirmat illud, unde nemo dubitat, qa uidelicet mẽse nono, mẽse Decẽbri, qui (ut iã dictũ est) ab Aprili nonus est Hæbreis, semen in germine nõ est, nec em hoc tẽporis natura fert, nec uinea, nec ficus, nec malo granatũ, nec lignum oliuę florescit. Sic nimirũ, qñ natus ẽ Christ⁹ fere nusq̃ erat semen in germine iustitiæ aut flos sanctitatis, ita ut in uinea uel ficu & malo granato, & ligno oliuæ, p quæ intelligimus iustos hoĩes, posset parere. Quomõ illo tẽpore anni, q & Chrũs nat⁹ est, intrinsecus latet, quicqd uiroris est in germine, uinea, ficu, & malo granato, seu ligno oliuæ, frigore cũcta cõstringẽte, ita quicqd in paucis hoĩbus erat, iustitię supprimebatur, Herode impio regnãte propter quẽ ne maxĩe nõ erat tutũ, uel iã sciret q de spũ scõ impregnata fuisset uirginitas Marię, quin pecũ nec loqui quisq̃ auderet manifeste de Messia. i. Chrõ, q tẽpus aduẽtus eius existeret, eo q regnãte alienigena sceptrũ de Iuda & dux de fœmoribus eius ablatus esset. Igitur prophetali intuitu in illius diei uel tpis consideratiõe positus: Nunqd (ait) iã semẽ in germine ẽ, aut lignũ floruit? Subaudit nõ, Statimq; subiũgit. Ex die ista bñdicã, Ponite corda uestra, iterũ dico; ponite cor uestrũ, & uidete quia ita est. Nã ex illa die me benedicite, semẽ in germine apparuit, uinea, ficus, & malogranatũ, & lignũ oliuæ floruit. i. oĩs iustitiæ fructus & decus crescere & proficere cœpit. Primo in paruis innocentibus, q̃s funestus Herodes occidit, qũo pietas germinauit? qũo lignũ oliuæ floruit? Per totũ orbẽ quidã paradisus spũalis, lilijs castitatis & rosis cœpit uernare martyrij, tãtũq; fructũ exuberauit usq; nũc, & exuberabit usq; in finẽ seculi, ut bene decuerit dicere dominũ deũ ad gloriã suã, ex die ista benedicã. Sequit. L. Et factũ est verbũ dñi secundo ad Aggeũ in vicesima et quarta noni mẽsis, dicẽs: Loquere ad Zorobabel ducẽ Iuda, dicẽs: Ego mouebo celũ pariter & terrã, et subuertã soliũ regnorũ, et conteram fortitudinẽ regni gentiũ, et subuertã quadrigã et ascẽsorẽ eius, descẽdẽt equi, et ascẽsores eorũ vir in gladio fratris sui. ⌋ Zorobabel dux filiorũ Iuda, qui tẽplũ reædificauit noĩe & ope, & in ipo pricipatu suo similitudinẽ gessit dñi nostri Iesu Christi: sicut & multi iustorũ uel pphetarũ, quẽadmodũ ipe dicit, Et in manu pphetarũ meorũ assimilatus sum.

Nomine

Nomine, qa Zorobabel interpretat̃ natus in Babylone: Et qs in Babylone tã insigniter est natus, q̃ ille, q cũ in forma dei esset, semetipsum exinaniuit, ueniẽs in hũc mũdũ, q uere ẽ Babylon in similitudinẽ hoim factus, & habitu inuẽtus ut hõ, ob hmõi causam ut solueret captiuitatẽ nostrã, ut sicut Psalmista cecinerat: Ascendẽs in altũ captiuã duceret captiuitatẽ. Opere, qa manus eius fundauerũt domũ illã manufactã, & manus eius pfecerũt eã. Et quis alius, nisi ipse Iesus Christus fundauit templũ nõ manufactũ corporis sui, & nũc usq; ecclesiã, q̃ est corpus eius, plenitudo eius de uiuis & electis lapidibus pficit? Principatu suo, quia princeps & dux fuit filiorꝝ Iuda. Et qd est Iuda, q̃d interpretat̃ confessio, nisi uniuersitas cõfitentiũ dño. Et quis nesciat principẽ cõfessionis nostræ esse Iesum. Cũ igitur audimus factũ esse uerbũ dñi ad Aggæũ, ut loqueret̃ ad Zorobabel, ucȝ pulchre intelligimus, qa toti salutis nostræ festiuitas & omnis prophetiæ ueritas à Christo nascẽte de Maria uirgine celebranda atq; implẽda, suscepta & in ipsum directa est. Quid aũt si uolũt quatuor dicta hęc q̃ promisso, Ego mouebo cęlũ & terrã, ita cõtinuat, & cõuertã soliũ regnorꝝ, & conterã fortitudinẽ regni gentiũ, & subuertã quadrigã & ascensorẽ eius, & descendẽt equi & ascensores eorꝝ? Idẽ em̃ uidetur toties repetisse, & hoc est, subuertã soliũ regnorꝝ, quod est, & cõterã fortitudinẽ regni gentiũ, &c. similiter. Sed reuocemus ad memoriã illã Danielis uisionẽ in qua quatuor bestiæ grandes ascendebãt de mari. Prima quasi leæna, Secundo similis urso, Tertia quasi pardus, Quarta terribilis atq; mirabilis, & fortis nimis, dentes ferreos habẽs magnos, comedens atq; cõmiuuens, & reliqua pedibus suis conculcãs, & deinde antiquus dierꝝ thronis positis sedit, & uenit cũ nubibus cœli quasi filius hois, atq; puenit usq; ad antiquũ dierꝝ, & dedit ei potestatẽ & honorẽ & regnũ. interfecta bestia, aliarꝝ quoq; bestiarꝝ potestate ablata. Quod em̃ apud illũ, ucȝ Danielẽ, talibus est imaginibus psignatũ, hoc ipsum in isto est uerbis repromissum. Iste Zorobabel propter nos (ut iã dictũ est in Babylone natus, ad quẽ quatuor ista dicuntur. Ille filius hominis est, quibus quatuor bestijs interfectis siue sublatis, potestas. honor, & regnũ soli datur quod nõ corrũpetur. Deniq; qa quatuor regna fuerũt, q̃ ex istorꝝ prophetarꝝ tẽpore cõtra deũ sese extulerũt, & per quæ nisus est diabolus destruere locũ & gentẽ, unde salutẽ mundi, Christũ nasci oportebat, secundũ quod iurauit deus Abrahã, iccirco quatuor hic dicta sunt, & subuertã soliũ regnorꝝ, scilicet soliũ Babyloniorꝝ, & conterã fortitudinẽ regni gentiũ ucȝ Persarꝝ & mœdorꝝ, & subuertam quadrigam & ascensorem eius, nimirum regnũ Græcorꝝ, & eũ qui in illo regno contra deum eius magnificatus est, impiũ Antiochũ, qui Epiphanes siue illustris dictus est, Et recte illud regnũ quadrigã nominauit, quia post mortem Alexandri magni in quatuor regna diuisum est, sicut & significatum fuerat Danieli, qa hircus caprarꝝ factus est magnus nimis, cumq; creuisset, fractũ est cornu magnũ, & orta sunt cornua quatuor subter illud per quatuor uentos cœli. Et descendent equi & ascensores eorꝝ, scilicet Romanũ imperiũ, cuius equi multi, & equorꝝ ascensores plurimi fuerunt. Quo descendent? Nimirꝝ illuc, ubi Daniel uult intelligi dicẽdo: & uidi qm̃ interfecta esset bestia, & perijsset corpus eius, & traditũ esset ad cõburẽdũ igni, & de hoc regno maxie notãdũ, qa cũ dixisset, et descẽdẽt et ascẽsores eorꝝ addidit, uir in gladio fratris sui, qa q̃d ferè nulli incognitũ est Romanũ impiũ ciuibus, imo plusq̃ ciuibus bellis semetipsũ persępe lacerauit. Et iã quidẽ particulatim & paulatim subuersa, & cõtrita sunt, & subuertent̃ & descẽdent regna hæc, tũc aũt, qñ faciet q̃d ꝑ misit dñs, dicens: Ego mouebo cęlũ pariter & terrã, de quo ucȝ motu oẽs scripturæ loquunt̃, quo & uirtutes cęlorꝝ mouebunt̃, tũc oĩa simul subuertẽtur, & descendẽt, ucȝ, in infernũ, qa propter hoc (inqt Esaias) dilatauit infernus animã suã, & descendẽt sublimes eius. gloriosiq; eius ad eũ. Sequitur. ¶ In die illo dicit dñs exercituũ, assumã te Zorobabel fili Salathiel serue meus dicit dñs, & ponã te quasi signaculum qꝛ te elegi, dicit dñs exercituum. ¶ Quomõ assumã te in illo die. Vcȝ ostẽdã q̃ assumpserim & q̃ regnũ tuũ sit legitimũ, rapina uero fuerit oẽ soliũ regnorꝝ, oẽ regnũ gẽtiũ, qa regnauerũt nõ ex me: principes extiterũt, & ego antiquus dierũ nõ cognoui, & iniuria facta est mihi in republica mea. qa nõ reſpexerũt ad caniciẽ siue antiquitatem meam, & ius meum quantũ in ipsis fuit infringere fuerunt ausi. Nemo quippe in regno meo, in mundo quod totum est & esse debet iuris mei, quia mundum ego feci, nullus, nisi ex me, regnare debuit. Quicquid homines egerũt nous

 & hestero

ristus dicit Zorobabel.

& hesterni, ego antiquus dierum faciã quod est meũ, ordinabo regnũ meũ, statuã ex me regẽ meũ, assumẽdo te ò Zorobabel serue meus, q unde Zorobabel, inde seruus meus es, qa formã serui accipiens, in Babylone. i. in mũdo, natus es, & es filius Salathiel. i. filius petitiõis dei filius quẽ longo & magno desiderio sanctorum uel iustorum uniuersitas à me deo suo, ut te mitterẽ, petiuit. Te assumã dando tibi potestatẽ & honorẽ & regnũ, & oẽs populi, tribus, ac linguæ seruient tibi, & potestas tua, potestas æterna, q̃ nõ auferetur, & regnũ tuũ quod nõ corrumpetur. Assumã te (inqt) & ponã te quasi signaculũ, quod uc3 signaculũ pater signauit ait ipse de semetipso, & sanctificauit. Apostolus quoq; ipse est (inqt) imago dei inuisibilis, & figura substantiæ eius. ¶ Dicẽdo quasi signaculũ, nõ minuit ueritatẽ signaculi, sicut in psalmo dicẽdo, facti sumus sicut cõsolati, nõ diminuitur ueritas cõsolationis. Nos quoq; uulgari sermõe sic dicere solem⁹, fecisti quasi fidelis, sicut amicus, & ita dicẽdo uere fidelẽ, uere amicũ pclare pronũciamus. Itaq; sicut signaculũ. i. uere signaculũ, quo sicut annulo, siue imagine regis cæra subiecta, ita signatur & similitudine decoratur, credẽs & fidelis aĩa, Vbi ponã te? Nimirum in cõspectu meo ad dexterã meã, in gloria mea, in oĩpotẽtia mea, ut habeas oẽm potestatẽ in cœlo & in terra, qa te elegi ò forma serui, unã eẽ psonã cũ forma dei. ¶ In tã breui uersiculo tertio reperitũ esse, dicit dñs exercituũ, nõ debet nobis uideri tædiosum, aut superfluũ, sed delectabile & operosum, qa reuerte forma serui, Hoc dulcissimũ promissionis eloquiũ, dominus pater dixit, domin⁹ uerbũ dicit, dominus spũs sanctus dicit, & hoc opus totius est trinitatis, quod illa forma sedet à dextris dei, talis ut sponsa eius gratuletur, & dicat, Dilectus meus candidus & rubicundus, electus ex milibus.

¶ Finis libri primi & ultimi in Aggæum,

PROLOGVS RVPERTI. IN ZACHARIAM PROPHETAM.

Longe spectatũ ò diligẽs aĩa, Zachariã nũc ingrederis, q undecim⁹ est in ordine. XII. pphetarum. Quis nisi uerus & sanct⁹ q habet clauẽ Dauid, aperiet intelligẽtiæ ostiũ, dabitq; sermonẽ rectũ, & bñ sonãtẽ in os tuũ. Quid est qđ mẽte retractas, assistẽs iã & pulsans ad huius pphetæ, imò ppemodũ pulcherrimi Euangelistæ ostiũ. Vidi p noctẽ, ait: Et ecce uir ascendẽs sup equũ rufum, atq; hoc dicẽs, reminisci me facit, qđ nescio qualiter sapiẽs qs accepturus sit, qa uidi p noctẽ, & ecce immẽsitas lucis, & patria liminis dulce rubentis, & rubicũdo sereno lucẽtis, ultra q̃ dici possit, & in ea cãtus suauis, cãtus multitudinis iugiter canẽtis, & absq; interruptione cõsonã laudẽ personãtis. Illuc appropinquanti accesserũt exinde obuiã quidã pusioli, & applaudentes lætabũdi iste (inqũt) ille est, q de dño nostro sic & sic loqtur. Hæc & talia dicit. Interim illius patriæ quædã suauitas ineffabilis inundabat secretiora uẽtris, & dicebat spũs animæ intelligenti, qđ illi concentui deberet consociari. Nõne hæc infantilia sunt? Sed tu dñe deus noster, cuius admirabile est nomẽ in uniuersa terra, Ex ore infantiũ & lactentiũ perfecisti laudẽ. Igitur quicũq; hæc audit, siue infantẽ, siue uirũ accipere uelit, tendenda chorda ingenij, percutiẽda ẽ cithara pectoris, tuã Christe fidẽ spirãtis, at rogandus est spũs tuæ charitatis, quatenus ipse cõponat prõptæ medulamina laudis, q iãdudũ hoc inspirauit, ut de prophetarum thesauris nihil aliud sperẽ, nihil aliud cupiã cõsequi, q̃ testimonia tua, testimonia fidelia euãgelij tui, qđ euangelizatũ est nobis, qa istæ sunt scripturæ q̃ testimoniũ perhibent de te, sicut dixisti Iudæis scrutamini scripturas, qa in ipsis uos putatis uitã habere, & ille sunt, q̃ testimoniũ perhibent de me. Ecce in introitu assistens huius scripturæ, illud quod uerũ est, decanto, & sedula mente rumino, qa testimoniũ dñi fidele, sapientiã præstans paruulis, iustitiæ dñi rectæ lætificantes corda præceptũ domini lucidũ, illuminãs oculos. Fiat mihi secundũ illud quod dixisti, tu deus noster & dominus, dilata os tuũ, & implebo illud.

Visio huius Ruperti.

In men

RVPERTI ABBATIS TVITIENSIS IN ZACHARIAM PROPHETAM COMMENtariorum Liber Primus.

IN mēse octauo in anno scdo Darij regis, factū est verbū dñi ad Zachariā filiū Barachie, filij Addo pphetā dicēs: Irat⁹ est dñs super patres vestros iracundia. Aggæus iste & Zacharias cōtemporales fuerūt, simulq; sub Dario, scdo regni ei⁹ anno, pphetauerūt, adiuuātes Iudæos & cōfortātes, sicut in Esdra scriptū est: Tūc surrexerūt Zorobabel filius Salathiel, & Iosue filius Iosedech, & cœperūt ædificare templū dei in Hierusalē, & cū eis pphetæ dei adiuuātes eos. Duobus mēsibus Aggæus prior q̄ Zacharias pphetare cœpit. Siquidē ad istū in mēse octauo, ad illū aūt in mēse sexto eiusdē anni, q erat scdus Darij regis, factū est uerbū dñi. Idcirco sicut pphetiæ tpe, ita & scripturæ istū ille pcedit ordine. Porro Darius, cuius anno scdo, pphetauerūt, filius Idaspis q̄rto loco post Cyrū, Mœdis & persis imperauit. Deniq; Cyro filius eius Cābyses & Cambyse duo fratres magi successerūt, eisq; interfectis, Darius iste rex cōstitutus est. A primo anno Cyri regis, q tēplū dño reædificari iussit in Hier^lm, & qnquaginta fermè milia captiuo℞ remisit in Iudæā. XL. cōputant anni, in qbus altare tm̄ extructū fuerat, & iacta tēpli fundamēta, uicinis natiōibus eos ex pcepto Cābysæ regis, ne tēplū uel ciuitatē ædificarēt phibētib⁹. Scdm magnitudinē grāe uel meriti, q̄ dign⁹ extitit in libro uitę cōscribi. ¶ Nomē q̄q; apud hoies iste sortit⁹ est, ut uocaret Zacharias, q̄d interptat memoria dñi, & fili⁹ Barachię. i. fili⁹ bñdictiōis dñi, & fili⁹ Addo. i. fili⁹ testimonij dñi. Magnę grāe filius pdicat noibus istis, & ipa grā cognoscēda est, ex ipso q̄d ad eū factū est uerbū dñi, cui⁹ in ingressu nūc assum⁹, q̄d sic incipit: Iratus ē dñs sup pr̄es uestros iracūdia. Et dices ad eos: Hec dicit dñs exercituū. Cōuertimini ad me, dicit dñs exercituū, & cōuertar ad vos, dicit dñs exercituū. ¶ Sicut in fine Aggæi, ita & in huius initio trina pfulget repetitio noīs dñi. Nūqd casu uel sine intuitu ratiōis putamus ita dictū: hæc dicit dñs exercituū: Cōuertimini ad me, ait dñs exercituū, & cōuertar ad uos, dicit dñs exercituū? Non utiq; casu, nō sine rōnis iutuitu, sed qa ppheta erat, & pphetali oculo in illud tēpus acceptabile, in illū diē salutis totus tēdebat, q̄ dicendū erat: Eūtes docete oēs gētes baptizātes eos in noie patris & filij & spūs sancti, ut abluerent pctā illa p sanguinē Chri, pter q̄ dñs iracūdia sup patres uestros, irat⁹ fuerat. ¶ Quos nāq; sup patres, & q̄li fuerat iratus iracūdia? Nimis angustā facim⁹ nobis sctām scripturā, si nullā intelligim⁹ aliā iracūdiā, q̄ captiuitatē unius generatiōis q̄ suo tpe ducta est in illā Babyloniā, quandā mūdi hui⁹ particulā, nullosq; pr̄es alios, nisi Iudæos, q in Babylone defuncti sunt, patres Iudæo℞, q inde reuersi sunt. Sed profecto nō ualde magna erat iracūdia, ptransiisse de gēte in gentē, & de regno ad populū alterū. Nō (inq̄) ualde magna illi: q maiorē cōsiderat, cuius ista quædā similitudo, tenuisq; fuit umbra, p quā uelut imaginē, puerilis hoīm sensus, magnā iracundiā, uerāq; captiuitatē, in quā decidit p Adā, & de q̄ liberatus est p Christū, paulatim introductus, agnoscat. Igit irat⁹ est (inqt) dñs sup patres uestros iracūdia, subaudit, quā iracundiā portastis & uos, sicut & alius ppheta cōfitēs loqtur: Patres nostri peccauerūt & nō sunt, nos aūt iniqtatē eo℞ portauim⁹. Nō pt illa iracūdia sedari, nō pt ille paries inimicitia℞ solui, nisi per fidē Iesu Chri, nisi signari pperetis in noie patris & filij & spūs sancti. Dices ergo, inqt, ad eos: Hæc dicit dñs exercituū pater, ait dñs exercituū filius, dicit dñs exercituū spūs sctūs: Cōuertimini ad me, & cōuertar ad uos, id est, credite in me, & iracūdia remota in recōsiliationē suscipiam uos. Ne sitis sicut patres vr̄i, ad q̄s clamabāt pphete priores, dicētes: Hec dicit dñs exercituū: Couertimini de vijs malis, & cogitatiōib⁹ vr̄is pessimis, & nō audierūt neq; attēderunt ad me, dicit dñs. Hoc simile est illi, q̄d spūs sctūs dicit in Dauid: Hodie si uocē eius audieritis, nolite obdurare corda uestra, sicut in irritatiōe secūdū diē tētatiōis in deserto, ubi tētauerūt me patres uestri, pbauerūt, & uiderūt opera mea &c. Quod hic dicit: Ne sitis sicut patres uestri, hoc est, in illo nolite obdurare corda uestra, sicut in illa exacerbatiō[illegible]tauerūt me patres uestri. Et quod hic dicit: Et nō audierūt, neq; attēderunt ad

Darius quart⁹ à Cyro rex.

Zacharias in noie, typū [illegible] [illegible].

Qualis fuit illa iracundia domini.

Heb. 4 me hoc est, in illo. Ipsi nõ cognouerũt uias meas. Igitur ad quẽ diẽ nos ducit Apl'us in uerbis illis: Hodie si uocẽ ei' audieritis, ad ipm respicere pulchrũ est, in isto dicẽte: Ne sitis sicut patres uestri. Qm ergo (inqt idẽ apostolus) supest quosdã intrare in illã requiẽ, & hi, quibus priorib' annũciatũ est, nõ introierũt, pter incredulitatẽ, iterũ terminat diẽ quẽdã in David dicẽdo post tm̃ tpis: Hodie si uocẽ eius audieritis, nolite obdurare corda uestra. Nã si Iesus eis requiẽ pstitisset, nunq̃ de alia loqueret post hac die. Et reuera hodie, hoc tpe salutis grẽ, q mũdo illuxit, à Christi passiõe & resurrectiõe dr̃, nõ solis Iudæis: ne sitis sicut patres uestri ad q̃s clamabãt, pphetæ priores, & nõ audierũt neq; attẽderũt, ne obduretis corda uestra, sicut patres uestri, q me tẽtauerũt, & in deserto prostrati sunt, nec in illã requiẽ introierũt, sed & nobis cũctis hoĩbus, quacũq; sint ex gente uel natiõe, dicit: Ne sitis sicut patres uestri Adã & Eua, q in illã requiẽ. i. in paradisum introierãt, & eadẽ requie seseindignos fecerũt. Verumtñ & hoc sciendũ. qa qcunq; murmuratores aut rebelles in pfessiõe Christianitatis sunt q̃cunq; ex gẽte uel natiõe sint, patres eorũ recte dicunt illi, q trãsito mari rubro, quãuis Aegyptũ reliquisse uiderẽt, in illã repromissiõis terrã nõ introierũt, sed in deserto prostrati sunt, & illi q deinceps missos ad se pphetas nõ audierũt, cũcti murmuratores uniuersi rebelles illorũ filij sunt, ucz p imitationẽ, & pinde nõ min' Græcus, q̃ Iudæus sibi dictũ intelligat, ne sitis sicut patres uestri &c. Sequit. Patres vestri & pphete ubi sunt? Nunquid in sempiternum viuẽt? Veruntñ verba mea & legitima mea, que mãdaui seruis meis prophetis, nunquid nõ cõprehẽderunt patres vestros? Ac si dicat: Saltẽ uexatio tũc intellectũ det auditui, qm̃ cũ in pace habitaretis, pphetas q̃s mittebã, credere noluistis, potius uestris attẽdẽtes pseudoprophetis. Vbi nũc illi patres uestri & pphetæ sunt? Illos nãq; prophetas mẽdaces insultabũda requirit ueritas, de qualib' Hieremias: Nolite (inqt) audire uerba pphetarũ dicentiũ uobis: Nõ seruietis regi Babylonis, q a mendaciũ ipsi loquunt uobis, qa nõ misi eos, ait dñs, & ipsi prophetãt in noie meo mẽdaciter. Nunqd (ait) eiusmodi pphetæ uestri in sempiternũ uiuẽt? Imò illi citius mortui sunt, exẽpli gratia, ut ille Ananias, q cõtra Hieremiã, imò cõtra dñm falso pphetauerat. Nõ misit te dñs, ait Hieremias, & tu cõfidere fecisti populũ istũ in mẽdacio. Iccirco hoc anno morieris, dicit dñs, aduersus enĩ dñm locutus es. Et mortuus est in anno illo, mẽse septimo. Nũquid ergo in sempiternũ uiuent? Nequaq̃, sed uerba mea & legitima mea, q̃ mandaui seruis meis prophetis, illa uiuũt, & illa patres uestros cõprehenderũt. Et cõuersi sunt, & dixerunt: Sicut cogitauit dñs exercituum facere nobis secundum vias nostras, & scdm adinuẽtiões nostras fecit nobis. Nõ bona cõuersio, nec suauis uidet dictio, imò murmurosa diuinæ seueritatis rephẽsio, in eo q̃d dicũt, sicut cogitauit dñs exercituũ facere nobis, ita fecit. Quãto melius atq; suauius Daniel & socij eius: Dñe deus magne & terribilis, peccauim', inique fecim', oĩa q̃ induxisti sup nos, & uniuersa q̃ fecisti nobis, uero iudicio fecisti, tibi iustitia, nobis aũt cõfusio faciei, & c. his similia. Recta cõuersio, & amabilis dictio taliũ, ubi semetipsos sic accusant, ut iustificẽt deũ. Nõ ita patres uestri (inqt) sed cõuersi sunt, & dixerũt: Sicut cogitauit dñs exercituũ facere nobis, scdm uias nostras, & scdm adinuẽtiões nostras fecit nobis. Ita dicẽdo semetipsos nõ iustificãt, quia nõ possunt, iustitiã aũt dei nõ pdicãt, quia nolũt. Videas usq; hodie Iudæos, nimirũ patrũ eiusmodi, patrũ malorũ filios pessimos, ita pmanere puersos ut si q̃ras, cur captiui sunt nihil aliud dicãt, nisi istud sicut cogitauit dñs, sicut placuit dño, scdm uias nostras fecit nobis, & nunq̃ causam cõfiteri uel nosse uelint, propter quẽ domin' ita cogitauerit uel cogitare & facere debuerit. Dicũt quidẽ: Scdm uias nostras fecit nobis, sed dicere nolũt, quænã illę uiæ fuerint. Perseuerat nihilomin' sermo diuin', sermo propheticus Ne sitis (inquies) sicut patres uestri, & illi factis reclamãt: imò erim' sicut patres nostri, vñ fit ut inexcusabiles sint. In die uicesima & q̃rta undecimi mẽsis sabath, in anno secũdo Darij, factũ est uerbũ domini ad Zachariã filiũ Barachiæ, filij Addo prophetã, dicens: Vidi per noctem, & ecce uir ascendens super equũ rufum, & ipse stabat inter myrteta, q̃ erãt in profundo, & post eũ equi rufi, uarij & albi, & dixi: Qui sunt isti dñe mi? Et dixit ad me angelus domini, qui loquebat in me: Ego ostẽdã tibi quid sint hæc. Et respõdit uir qui stabat inte myrteta, & dixit: Isti sunt quos misit domin', ut perambulẽt terrã. Et respõderũt angelo dñi istabat inter myrteta & dixerũt: Perambulauimus terrã, & ecce oĩs terra habitat & quiescit.

Ne sitis sicut patres vestri.

Non recta cõuersio Iudæorũ. Dan. 9

Visio pergrandis & admirabilis, unius diei.s. uicesimæ quartæ undecimi mensis, in anno secūdo Darij, cuius mense octauo primū fuerat factū ad hunc Zachariā uerbū dñi: uisio (inquā) pergrandis, & ualde clarior est q̃ ut pati quæāt nostri cæcutiētes, oculi claritate nimia reuerberati. Incipit à uiro ascēdente super equū rufum, & stantē inter myrteta, q̃ erāt in profundo, & terminatur illic ubi coronat Iesus filius Iosedech sacerdos magnus, coronis Helire & Tobiæ, & Hidaiæ, & Hen filij Sophoniæ. Qua uoce, qualibus uerbis pulchritudinē atq; maiestatē eloquar tantæ uisiōis? Assit autor ipse & ordinator uisionū propheticaꝝ spūs domini, qa prophetica quædā historia, quædā historica prophetia est expectatiōis & aduētus tui Christe fili dei, passiōis & gloriosæ resurrectiōis huc clarificatiōis tuæ Christe fili hominis, & scdi aduētus tui, q̃ in nouissimo die gloria & honore coronat⁹, & coronaꝝ tuaꝝ nullus termin⁹, regni tui nullus erit finis. Talē tanq; amabilē tuæ laudis historiā, se utcūq; cōtēplari gaudet aius fidelis, optat eloqui lingua tuo deuota nomini. Vidi (inqt) per noctē, & ecce uir ascēdēs super equū rufum, & ipse stabat inter myrteta, q̃ erant in ꝓfundo. Præmiserat ita, Factū est uerbū dñi ad Zachariā filiū Barachiæ, filij Addo prophetā, dicēs: & anteq̃ ipsa dñi dicta, q̃ sibi erāt optabilia, subiūgit: Zelatus sum Hierusalē, & Sion zelo magno &c. Sic & Lucas in Actib⁹ apostoloꝝ cū ꝑmisisset, Stans Petrus in medio fratrū dixit, breuiorē licet q̃ hic digressionē fecit, subiūgēs, Erat aūt turba hoīm simulꝑ ferè centū uiginti. Itaq; per anticipationē intelligēdū q̃d ꝑmisit, factū est ad me uerbū dñi, dicēs, prius eī̄ narrabit ordinē gestæ rei, demūq; ipsa ordiet gratiosa dicta dñi. ¶ Vidi, ingt per noctē. Recte per noctē, ut ipm tps uisiōis tristitiæ & merori cōgrueret, in q̃ ipsa erat, uc3 propter diuturnā gētis & loci desolationē. Ob candē causam & Daniel in nocte uidit, Et aspiciebā (inqt) in uisu noctis. Longa nox & frigida, nec minus erat obscura. Erat eī̄ uicesima quarta, undecimi mēsis Sabath, q apud nos februari⁹ dr̄. Vicesima q̃rta die, luna prope est in defectu. Igiꝑ & prolixitas noctis, & asperitas frigoris, & defectus luminis, seu lunæ sublustris tristitiæ congruebāt, in q̃ nimiꝝ ꝓpheta cōsolatiōe indigebat supernæ uisitatiōis & allocutiōis, q̃ hmōi fuit. ¶ Et ecca uir ascēdēs super equū rufum. Ad qd ascēdēs super equū, nisi ut faceret, q̃d postmodū dicit. Reuertar ad Hierusalē in misericodijs? Vir eī̄ ille ipse ē dñs, & ꝓpterea super equū ascēdere uidebaꝑ, qa tps erat, ut ad illā ciuitatē suā reuerteret, qa tps uenerat miserendi eius. Quid erat ille equus, nisi hūana natura ipsi⁹? Nōdū quidē erat hō fact⁹, sed hoc ut fieret, parabaꝑ, & q̃d in re futuꝝ erat, pn̄ti uisiōe significabaꝑ. Ob hoc pulchre super equū ascēdere uidebaꝑ, ad Hierusalē in misericordijs reuersurus, qa uc3 Hierusalē illā reædificari causa ista exigebat, ut eēt, vñ iuxta ꝓmissiōes, q̃ ad patres factæ sunt, ipe hō factus nasceret. Equū aūt uidit, uel dixit rufum, ꝓpter ipsius sanguinē rubicūdū. Eundē equū Iohānes in Apocalypsi uidit albū. Vidi (inqt) cęlū apertū, & ecce equ⁹ alb⁹, & q sedebat super eū, uocabatur fidelis & uerax, & exercitus, q sunt in cęlo, sequebanꝑ eū. Vn⁹ ideq; equ⁹, & illic propꝑ suā innocētiā uisus ē albus, & hic propter passiōis suæ sanguinē rufus. Quid aliud intendit ecclesia, dū dicit in Cāticis: Dilect⁹ me⁹ cādidus & rubicūdus? Et ipse stabat inter myrteta q̃ erāt in profundo. Myrtus tēperatiuæ naturæ ē, & hāc arborē medicoꝝ libri aptā asserūt curādis infirmitatib⁹, & maxie mulieꝝ necessitatibus plurimis. Dicitur aūt myrtus à mari, eo q maris littoribus soleat innasci. Vñ & illud Vergilij: Littora myrtetis lætissima. Et amātes littora myrtæ. Quid ergo significāt myrteta, nisi scīās & uere salubres legis & prophetaꝝ atq; Psalmoꝝ scripturas? Et iste uir de q̃ loqmur, nōne iā tūc stabat inter hmōi myrteta? Etem̄ scrutamini, inqt, scripturas, & illę sunt, q̃ testimoniū perhibēt de me. Plane ab oibus sctis scripturis testimoniū habere, hoc ē inter myrteta stare, Et myrteta, ingt, erāt in profundo. Nā reuera sanctaꝝ scripturaꝝ magnū ē ꝓfundū. Vñ Psal. Abyssus, ingt, abyssum inuocat. i. uni⁹ scripturæ profunditatē ut penetrare ualeas, alterius scripturæ admota profunditas plurimū iuuat. Illic stabat uir, & illic ꝑt inueniri, atq; inde cognosci, si q̃ritur, nō aūt inuenitur ab eo, q q̃rere nō uult, ueluti stās aliqs inter myrteta, nec ita in propatulo ē, ut cito uideatur à negligēter ꝑtereūtibus, nec ita latet, ut nō possit inueniri a diligēter q̃rentibus. Ex quo Moses in typū eius agnū in Aegypto imolauit, & postes domoꝝ ei⁹ sanguīe signauit, imò & ex q̃ pater Abrahā unigenitū filiū Isaac sacrificatur⁹ super arā imposuit, & ex eo ac deinceps rufus cępit uideri equus, super quē uir iste ascēdit. Etenī quocūq; te uerteris inter

myrteta

myrteta hmõi, ingerit se oculis tuis sacramẽtũ passiõis hui⁹ uiri pfiguratũ, tã factis q̃ dictis patriarchaꝝ & ppphetaꝝ mysticis. ¶ Et post eũ (inqt) equi rufi, uarij & albi. Post eũ, inq̃, & nõ añ eũ: nã ipse ẽ ante oẽs, & primogenit⁹ in multis fratrib⁹, & oẽs sancti fratres ei⁹, equi utiq; dñi, alij martyrio rufi, alij cãdore uirginitatis albi, alij diuersoꝝ charismatũ donatiõe uarij sequũtur eũ, sic ut supra ex Apocalypsi dictũ ẽ, & exercitus q sunt in cęlo, sequebãtur eũ.
Apo. 19 Oẽs equi hmõi sessorẽ unũ hñt, deũ, & iccirco cõcordẽ faciũt exercitũ. Et dixi: Qui sunt isti dñe mi? Cui dixerit, uel quẽ interrogauerit, utrũ uirꝝ ipsum, q stabat inter myrteta, angelũ suũ.i. sibi deputatũ q loquebaẽ in eo, nõ facile dinoscit, sed hoc palã est, q utrũq; respõdet. Nã primo subiũgitur, & dixit ad me angelus dñi, q loquebaẽ in me, ego ostendã tibi qd sint hæc, ac deinde, & rñdet uir q stabat inter myrteta, & dixit: Isti sunt q̃s misit dñs, ut pambularẽt terrã. Nisi esset ppheta is cui sic respõsum est, nõ esset respõsio siue demõstratio sufficiẽs, isti sunt q̃s misit dñs, ut pambularẽt terrã. Sed qa ppheta erat, iamq; spũalem habebat intelligentiã, intelligere potuit, unde & ultra nõ q̃siuit. Quærimus aũt nos qũo miserit dñs illos, quos diximus equos suos, & pambularẽt terrã, & qd intendẽtes rñdeant, & dicãt ei, pambulauimus terrã, & ecce oĩs terra habitaẽ & quiescit. Vt inueniam⁹ primũ, adiungendũ est qd sequtur: ¶ Et rñdit angelus dñi, et dixit: Dñe exercituũ vsq; quo nõ misereberis Hierusalẽ et vrbiũ Juda, quibus iratus es? Jste iã septuagesimus annus est. ¶ Igitur equi dñi. s. homines sancti, quales fuerũt Abrahã, Isaac, & Iacob, & cæteri magnã deprompserũt quærelã dicẽdo, pambulauimus terrã, & ecce oĩs terra habitaẽ & quiescit, Ac si dicerent: Tu dñe misisti ut pambularemus terrã, & iussu tuo facti sumus instabiles, fuimusq; peregrini & hospites super terrã, & hoc confitentes, significabamus nos patriã inquirere, atq; expectare fundamenta habentẽ ciuitatẽ, cuius artifex & conditor tu es deus. ¶ Siquidẽ illius meminissemus, habebamus utiq; tempus reuertẽdi; Nunc aũt meliorẽ appetiuimus. i. cœlestẽ. Porro illius cœlestis pparatio nobis esse debuit ista Hierusalẽ terrestris, qa ucȝ nõ est nobis inuenire ciuitatẽ cœlestẽ quã appetiuimus, nisi hinc promissio impleaẽ, fiatq; q̃d scriptũ est, & hõ natus est in ea, & ipse fundauit eã altissimus. Perambulauimus terrã, pertransiuimus de gente in gentẽ, & de regno ad populũ alteꝝ, aliqui sponte iussu tuo de terra sua egressi, aliqui captiui nõ sponte abducti, & ecce omnis terra habitaẽ & quiescit, Hierusalẽ aũt & terra Iuda nõ habitaẽ neq; quiescit, terra cuius habitatio, cui⁹ quies sola est necessaria nostræ spei, nostræ expectationi, nostræ saluti, ut faciat quod promissum est nobis, ut iustificeris deus in sermõibus tuis, ut nascaris o Christe de semine Abrahæ, de semine Dauid, ut de Sion exeat lex, & uerbũ domini de Hierusalẽ. Ad istã uere magnã & ualde oportunã taliũ equoꝝ domini quærelã respõdens seq; adiungẽs angelus domini dicit. Domine exercituũ usq; quo tu nõ misereberis Hierusalẽ, & urbiũ Iuda qbus iratus es? Iste iã septuagesim⁹ annus est, Hic angelus domini rñdens, recte intelligitur non ipse uir q stabat inter myrteta, cui & loquebantur, dicẽtes: perambulauimus terrã. Ipse quidẽ añ angelus dñi dictus est, ita & rñderũt angelo q stabat inter myrteta, sed nõ ipse est q dicit, dñe exercituũ, usquequo tu nõ misereberis &c. Sequitur eñ. ¶ Et respondit dñs angelo qui loquebaẽ in me, verba bona, verba consolatoria. ¶ Qui loquebatur in ppheta solummõ angelus est, q autẽ stabat inter myrteta uir siue angelus, ipse est dñs exercituũ, sed dicet aliquis. Si uir ille angelus ille qui stabat inter myrteta, ut iã dictũ est, domin⁹ ipse exercituũ est, qũo dicit uel dicere cõuenit illi, isti sunt quos misit domin⁹? hoc pfecto superflue quæritur, cũ domini uel dei nõ una tm̃ psona sit, & una de duabus, & alia de alia loquatur, ut illic: & nũc dñs misit me & spiritus eius, & alibi: Dñs mecũ est tanq̃ bellator fortis. Sequitur. ¶ Et dixit ad me angelus qui loquebaẽ in me: Clama, dicẽs: hec dicit dñs exercituũ: Zelat⁹ sum Hierusalẽ ⁊ Sion zelo magno, ⁊ ira magna ego irascor sup gẽtes opulẽtas. qr ego iratus sum par, ipsi vero addiderunt in malũ: Propterea hec dicit dñs. ¶ Reuertar ad Hierusalẽ in misericordijs, dom⁹ mea edificabiẽ in ea, ait dñs exercituũ, ⁊ perpendiculũ extendetur sup Hierusalẽ. ¶ Angelus q loquebatur in propheta, iã hic facit quod paulo ante promisit. Dicenti nãq;, qd sunt isti dñe mi? ita respõdit. Ego ostendã tibi qd sint hæc. Clama (inqt) dicẽs: Hæc dicit domin⁹ exercituũ. Zelatus sum Hieru. &c. Ac si dicat: Quæris de uiro stante inter myrteta, cur ascendat super equũ, ecce dico tibi, quia magnum est signum

Patriarchæ pambulauerũt terram.

Heb. 11

est signũ dñi exercituũ, ualde irati supgẽtes, quæ Iudã & Hierl'm afflixerũt. Super equũ ascẽdit, & cõtra eas uadit. Quã ob cãm? Vz quia ego (inquit) tãquã pater, siue tãquã uir, cõiugẽ amãs, zelatus sum Hierusalẽ, & Sion zelo magno, zelo bono, uisitãdo in uirga iniquitates eorũ, & in uerberibus pctã eorũ, quæ uidelicet uirga nunc fuit potestas Babyloniorũ, q̃ uerbera suntcaptiuitas, & tẽpli uel ciuitatis incendiũ. Atuero gẽtes, quibus tradidi filios in hoc ipsum, addiderũt siue adiuueruut in malũ. Quid addiderũt? Illud nimirũ efficere uoluerũt, ꝙ si fuisset effectũ iã non uirgã siue uerbera tãtũ, sed plusq̃ uirgã plus quã uerbera subirent quippiã, scilicet mortis additamẽtũ. Hoc enim agere, & ad hoc illos impellere uoluerũt, ut ne derelinquerẽt deũ suum, & nolẽtibus cõsentire, dira supplicia mortesq; diuersas intulerũt. Propterea hæc dicit dñs: Reuertar ad Hierusalẽ, in misericordijs, hoc ꝙ nũc uidisti uirũ ascẽdentẽ sup equũ rufum, & post eũ equos rufos, uarios & albos, & dixisti, qui sunt isti dñe mi, equi rufi, uarij & albi, exercitus dñi sunt, & hic ipse dicitur & est dñs exercituũ, quia tot equi, & multo plures quã uidisti, uadũt post eũ, ut tu uidẽs, nõ timias gentes opulentas, & recte dicas, ut qdã alius ad puerũ suũ dixit, noli timere, quia plures nobiscũ sunt q̃ cũ illis. Quod eo dicẽte & orãte, aperuit domin⁹ oculos pueri, & uidit, & ecce mõs plenus equorũ & curruũ igneorũ in cõspectu Helisęi. Ecce tu q̃q; uidisti eq̃s domini, & ipm ascendentẽ sup equũ suũ rufũ, cũ his uerbis, reuertar ad Hierl'm i misericordijs, dom⁹ mea ædificabit in ea & ppẽdiculũ extẽdetur sup Hierl'm, Istud clama & cõtestare filijs trãsmigratiõis, ut cõfortent sciẽtes dñm, ad ipsos reuerti in misericordijs, & dicito qa ascẽdentẽ uidi. [Adhuc clamadicens, hec dicit dñs exercituũ. Adhuc affluent ciuitates mee bonis, & cõsolabitur dñs adhuc Sion, & eliget adhuc Hierusalem.] Non, inqt, hoc tãtũ clames, quod domus mea ædificabitur, & ppendiculũ sup Hierl'm extẽdet, sed sicut interpellatus est ipse dñs à me dicẽte, domine exercituũ usq; quo tu nõ misereberis Hierl'm, & urbiũ Iuda, qbus pri⁹ irat⁹ es, ita respõsum accipe meũ, & de Hierusalẽ & de cęteris urbib⁹ Iuda, qa adhuc, inqt, affluẽt ciuitates meę bonis, subaudit tẽporalibus, & ppterea cõsolatiõe sempiterna consolabit domin⁹ adhuc Sion, & electiõe pfecta eliget adhuc Hierusalẽ, ita uicz, ut sicut apud aliũ pphetã dicit, uocet ciuitas iusti, mater ciuitatũ urbs fidelis, & fiat ꝙ apud eundẽ locut⁹ est dicẽs, qa de Sion exibit lex, et uerbũ dñi de Hierl'm. [Et leuaui oculos meos & vidi & ecce quatuor cornua, & dixi ad angelũ qui loquebat in me. Quid sunt hec? & dixit ad me. Hec sunt cornua que ventilauerunt Iudã & Hierusalem, et ostendit mihi dñs quatuor fabros, et dixi. Quid isti veniũt facere? qui ait, dicens: Hec sunt cornua que ventilauerũt Iudã per singulos viros, et nemo eorũ leuauit caput suum, et venerũt isti deterrere ea, vt deiiciãt cornua gentiũ, que leuauerũt cornu sup terram Iuda, vt dispgerent eã.] Ecce scdm quãdã similitudinẽ exercituũ ad bella ediuerso procedentiũ, hinc apparuit dñs exercituũ, ascẽdẽs super equũ rufum, et equi rufi uarij et albi post eũ, atq; inde quatuor coruua, scilicet exercitus siue reges exercituũ. i. gentiũ quę dispserũt (ait) Iudã, et Israhel, et Hierusalem. Nã quatuor gentes quæ in regibus utiq; superbię cornibus diuinũ nomẽ impugnauerũt, & dei populũ obtriuerũt Babylonios Medos atq; Persas, Macedonas ac Romanos esse, et nunc angelus interrogatus à propheta exponit et Daniel plenissime replicat, qui in uisione statuæ quæ habebat aureũ caput et pectus argenteũ, & sub umbilico æreũ, & crura ac pedes ferreos ac fictiles, has quatuor gentes interptat⁹ est. Et rursum in alia uisiõe quatuor bestias, leænã & ursum, & pardũ, & quartã terribilẽ bestiã, cui nomẽ non posuit, easdẽ gẽtes sub alia figura monstrauit. Medos & Persas unũ eẽ regnũ post uictoriã Cyri, nõ ambigit, qui & seculares & sacras literas legit. Quid Babylonij qd Medi, atq; Persæ, qd Græci. i. Macedones fecerint, qũo Iudã & Israel & Hierusalẽ, q̃si cornibus uẽtilauerint, qũo cornu Romani iperij nõ solũ Hierl'm illã q̃ iã nõ erat Hierusalẽ, sed spũaliter Sodoma & Aegyptus, ubi dñs noster crucifixus ẽ, uerũ & Christi ecclesiã, uerũ Iudã, uerũ Israel, uerãq; Hierusalẽ elisirit atq; dissipauerit missis p orbẽ terrarũ, siue ubiq; gentiũ crudelibus edictis legibusq; publicis, qs nescit, qs nõ audiuit? Et eiusmodi cornua simul quidẽ prophetica uisione demõstrata sunt, uerũ dei populũ nõ pariter oppresserũt sed sibi inuicẽ successerunt Babylonijs Medi & Persæ. Persarũ regno regnũ Macedonum regno macedonum imperiũ Romanorũ. ¶ Similiter de fabris sciendũ, quod simul qdẽ pro

m phetæ

zelus bonus domini ad Hierusalem

Quatuor precipua regna contra dominum

phetę ostensi sunt, ueniētes ad deterrēda cornua regnorum illorum, sed nō uno eodēq; tempore detriuerūt, neq; oēs oia, sed singuli singula certis tēporibus deterētes cōfregerūt, & inuicē cōtrarij fuerūt, & alter alteri restiterūt. Quinā sunt uel fuerūt quatuor isti fabri? Nimirū nō absurde intelligitur qđ fuerint principes. i. angeli illi q singulis præerant regnis, sicut apud Danielē declarat his uerbis. Ego (inqt) angelus ueni propter sermōes tuos. Princeps autē regni Persarum restitit mihi uiginti & uno dieb' & infra. Nunqd (ait) scis q̄re uenerim ad te? Et nūc reuertar ut prælier aduersus principē Persarum. Cū em̄ egrederer, apparuit princeps Græcorum ueniēs. Sicut principē Persarum, & principē legimus Græcorum, ita principē quēlibet Babyloniorum, & principē aliquē fuisse nō dubitamus Romanorum, sc3 angel' q singulis regnis p̄fuerūt, malos utiq; angelos, malos principes, maligni, in q̄ mūdus posit' erat, sicut manifeste testant̄ acta principat' eorum, acta crudelia, gesta sanguinea, q̄rum narratiōibus horrisonis libri tā seculares, q̄ diuini pleni sunt. Vnus dei populus bonū angelū bonū habebat principē, sc3 Michaelem, ⁊ ibidem angelus q Danieli loquebatur, ueruntamē (inqt) annūciabo tibi, quod expressum est in scriptura ueritatis, & nemo est adiutor meus in omnibus his, nisi Michael princeps uester. Primus istorū quos prophetæ dñs ostēdit, primus fabrorū eiusmodi scilicet angelus q præerat Babylonis, detriuit cornua gētiū, q̄ uētilauerūt Iudā & Israhel, & Hierl'm, in eo uidelicet qđ p̄mittēte uel disponēte iusto iudice deo caput regni Assyriorū Niniuē subuerterūt, multasq; gētes p circuitū, nō ualēte aliquo resistere principi Babyloniorum. Nō qdē ille neq; alij fabri. i. principes mali, q̄rum secūdus princeps Persarum Babylonici regni cornu contriuit, tertius princeps regni Græcorum, q Persas cornu suo mutilauit, quartus princeps Romanorū, q cornu Græcorum citissime cōfregit, nō (inquā) isti p pterea sic & sic egerūt: Nō propterea irati sunt, qa regna illa populū dei uexauerunt. sed cū semp auidi sint sanguinis humani, & uidere gominū cædes eorū luxuria sit, permisso dei libenter usi sunt, quod uidelicet p̄missum, cū sit iustū & bonū, ipsi semper illo iniuste & male utunt̄, sicut ecōtra deus malis eorum semper bene utitur. Vnde notandum quod cū dixisset propheta, quid isti fabri ueniunt facere, repetiuit angelus quod iā dixerat. Hęc sunt cornua quæ uentilauerunt Iudā, & adiecit, q̄d nō dixerat, p singulos uiros, & nemo eorū leuauit caput suū, & tunc demū de fabris ait, & uenerunt isti deterere ea, ut deijciant cornua gentiū, quæ leuauerunt cornu super terrā Iuda, ut disperderent eā, & est sensus. Cornua quæ uentilauerūt Iudā. i. reges uel regna, quæ captiuauerūt uel obtriuerūt Iudā, singula suis temporibus nimis grandia, nimisq; fortia fuerūt, ita ut dū uentilarent Iudā per singulos uiros, nemo eorum leuaret aut leuare deberet caput suū, uerū dū alterū contra alterū consurgit, & alterā fortitudinē, quasi manu fabrili & ferreo malleo contundit atq; confringit siue deterit, datur inde occasio leuandi caput suū, & resistendi iā detritis cornibus gentiū. Verbigratia. Cornu magnū de quatuor cornibus unū fuit regnū Græcorum, sed diuisum est contra semetipsum, quia de regno uno, regna quatuor facta sunt, quādo Alexandro mortuo, obtinuerūt pueri ei' regnū, unusquisq; in loco suo. Attēde nūc. Si regnū illud integrū permāsisset & unū, nūquid cōtra illud Iudas Machabæus leuasset caput suū? Equidē potuisset hoc fieri per dei auxiliū sed placuit deo tali ordine fieri hoc ipsum, scilicet ut regnū diuisum infirmius existeret, & p̄terea faber ille magnus Romani imperij principatus, eidē superueniret, suoq; illud malleo tunderet ac detereret. Recensitæ historiæ hoc testant̄ q̄ Epiphanes ille Antiochus, cōtra quē recte & iuste caput suū leuauit Iudas Machabæus, iā dudū crescentis & inualescentis eiusdem Romani imperij uiribus terebatur, & legati Romanorum iussu Israel Aegypto in quā regno suo uoluerat adiungere, unde fuerat inhoneste reuersus. Laudabilis in istis quoq; prouidētia dei, quia sicut quādo primū Israel ex Aegypto ascendit rubrum mare, ut trāsiret, diuisit illi in diuisiones, ita ex tunc regna gentium, quorū in medio peregrinatur omnis qui ad deū tendit, uerus Israel contra semetipsa diuisit, ita ut illorum dissensio sanctis & electis occasio salutis existeret. ¶ L. Et leuaui oculos meos et vidi, et ecce vir, et in manu eius funiculus mensorum, et dixi: Quo tu vadis. Et dixit ad me: Vt metiar Hierusalem et videā, quanta sit latitudo eius, ⁊ quāta longitudo eius. Et ecce angelus qui loquebatur in me, egrediebatur, et alius angelus egrediebatur in occursum eius, et dixit ad eū: Curre et loquere ad puerum istū dicens: Absq; muro habitabitur Hierl'm

Populo dei bonus præerat angelus.

premul

pre multitudine hominũ et iumentorũ in medio eius) et ego ero ei (ait dñs) murus ignis in circuitu, et in gloria ero in medio eius.]Magnũ gaudiũ angelorũ, magnum in his uerbis, istis pro re quæ accidit cœlestibus spiritibus & terrenis hominib⁹, leticiæ tripudiũ. Nã qa præualuit dñs exercituũ, & detritis cornibus regnorũ gentiũ, propositũ dei ad effectũ puenit, ut ædificaret Hierl'm, & in ea templũ nomini dñi. Gaudent angeli, & hoïes nolũt esse participes gaudij sui. Vere magna gaudẽdi ratio, sed attẽdas non solũ tẽplũ illud manufactum, qd Zorobabel fundauit & pfecit, nec solũ ciuitatẽ illã, cuius muros Neemias cõstruxit, detrito dũtaxat uno cornu regni Babylonici p fabrũ regni perfici, sed tẽplũ non manufactũ & ciuitatẽ dei uiuẽtis Hierl'm cœlestẽ, quæ detritis cunctis quatuor cornibus illis. nũc usq; ædificat ut ciuitas (ut ait Psalmista) cuius participatio eius in idipsum, cuius tẽplũ iamdudũ ædificatũ est, imò & Iudaica impietate solutũ fuit, et post triduũ excitatus est. Templũ aliud ciuitas illa nõ habet, nã templũ (ait Iohãnes) nõ uidi in ea, dñs eñ omnipotẽs templũ illius est et agnus. Illuc sine dubio tẽdit hæc pphetica uisio, et inde gaudent angeli, q̄ tale cũ hominib⁹ tẽplũ semp sint habituri, talẽ cũ hominib⁹ ciuitatẽ semp sint habituri. Quare aũt maxime tũc tẽporis uisio p hac re demõstrari debuit angelicæ cõgratulationis, nisi qa ciuitas illa terrena et templũ illud manufactũ, quæ tunc reædificari incipiebãt, quędã erãt instrumenta siue initia cœlestis illius ciuitatis. Nã (ut ante iã dictũ est, de loco et ciuitate uel gẽte illa, iuxta pmissiones dei, Christũ nasci oportebat, et inde iã tunc gaudium quia reædificato tẽplo et ciuitate illa sanctoꝝ spes nõ peribat, & pmissio pmanebat. Vnde quomõ nunc gaudere gestiunt. Ecce inqt uir, & in manu eius funiculus mẽsoꝝ, & funiculus ille alaciter quid ageret significabat et ut amplius inquireret uidentẽ excitabat. Nec ille moratus, q̃, inqt, tu uadis? ut metiar (ait) Hierusalẽ, & uideã quãta sit latitudo ei⁹, & quãta lõgitudo illi⁹. Breuiter asseruit qđ ędificatio non in incerto esset aut deberet differri. Nũquid aũt uir ille cui⁹ est funiculũ in manu habere, nõdũ sciebat quãtæ lõgitudinis Hierl'm, et quãtæ deberet latitudinis esse? Si de ciuitate illa terrena siue manufacta q̃ritur, non magnũ erat illi uiro scire uel uidere, sed nec ullus pphetarũ dignũ duxit scripto, ad nostrã noticiã transmittere, quãta fuerit latitudo uel longitudo eius. Porrò de ciuitate cœlesti, cuius illa ciuitas quoddã exẽplar fuit, haud dubiũ est quin lõgitudinis et latitudinis mẽsor sit ille uir cuius in manu funiculus ẽ, qui oĩs diuisiõis gratiaꝝ cũ patre et æqualẽ spũ sancto potestatẽ habet & hmõi dimẽsiões ita uidet, ut uidere faciat, nec quenq̃ lateat quãta debeat eẽ lõgitudo illius, quæ est fides, scʒ usq; ad mortẽ, & quanta latitudo, quæ est dilectio, scʒ usq; ad mortẽ. Nam esto (inqt) fidelis usq; ad mortẽ. Et maiorẽ hac dilectionẽ nemo habet, ut animã suã ponat quis pro amicis suis, & tãta quidẽ lõgitudo, tãta latitudo, tã in isto seculo habẽda, ubi p fide mori qs potest, pro dilectione animã suã ponere potest. Sed in illo seculo quo cũ peruenerit neq; mors, neq; luctus, neq; clamor, neq; dolor erit ultra, qd erit longitudo & qd latitudo, nisi longitudinis & latitudinis huiusce remuneratio? Hoc illi uiro uidere pfectionẽ erat ostendere atq; pmittere. Ad hoc dictũ illi⁹ uiri, ecce, inqt, angelus q loquebat in me egrediebat, forte dimẽsiones illas inspecturus. Docẽdus aũt erat ppheta ne hũano sensu acciperet id q̄ de latitudine & longitudine audierat. Alius ergo, inquit, angelus egrediebatur in occursum eius & dixit ad eũ: Curre & loquere ad puerũ istũ dicẽs: Absq; muro habitabitur Hierusalẽ. Quæ causa, putas prophetã hic angelus puerũ appellat, nisi quia, sicut iã dictũ ẽ, docẽdus erat? Est eñ quædã sensus pueritia, quæ in isto quidẽ nõdũ rep̃hensibilis erat, qa non eũ audiẽdo uel uidẽdo talia multũ tẽpus habebat. Reprehendũtur autem in his q propter tẽpus esse deberẽt, & nõ sunt pfecti siue magistri q̃ lib⁹ apostolus. Quoniã, inqt, imbecilles facti estis, quib⁹ lacte opus sit nõ solido cibo. Omnis eñ qui lactis est particeps, expers est sermonis iustitiæ, paruulus eñ est. Perfectoꝝ aũt est solidus cibus eoꝝ qui pro consuetudine exercitatos habent sensus. Hæc apostoli sentẽtia p̃senti q̃q; exemplo clarior fit. Videbat hic oculis eleuatis uirũ, cuius in manu funiculus mensoꝝ, & audierat eũ dicẽtẽ, ut metiar Hierusalem & uideãt quãta sit latitudo eius, & quãta lõgitudo illius. Si nõdũ aliud quid itelligebat in uisu illo nisi terrenæ illius ciuitatis dimensiões, profecto puer erat, puerilẽ sensum habebat, & interim uisio quam uidebat, quia de terreno tantũ ædificio gaudebat, nõ solidus ille cibus, sed quædam erat lactis alimonia. Recte igitur puer dictus est, sed cito in uirum pro-

Templũ non manufactum

Congratulatio angelorum

cere habebat p̄senti magisterio cœlestiũ spirituũ dicẽtiũ. Absq; muro habitabit Hierusalẽ præ multitudine hoim & iumẽtorum in medio eius, & ego ero ei (ait dñs) murus ignis in circuitu, & in gloria ero in medio ei⁹. Est eñ sensus: Hierusalẽ q̄ per nos ædificat, quã per semet ipsum uir iste metitur, muro manufacto non circundat, sed tota spũalis est ædificatio eius. Dñs ipse murus eius, murus ignis in circuitu, per q̄ ciuitas illa quã firma sit satis innuitur. Cũ eñ scriptũ sit, sicut fluit cera à facie ignis, sic pereãt peccatores à facie dei. Quis ibi hostẽ timebit? qs de inimico solicit⁹ erit? Ergo qđ in Psalmo de hac ipsa Hierl'm dictũ ẽ: mõtes in circuitu eius, & dñs in circuitu populi sui, magnifice p̄sens locus illustrat ei, q̄ sensum excessit pueri. Quod deinde ubi dixerat, ego dñs murus ignis in circuitu, subiũxit, & in gloria ero in medio eius. Itidẽ lõge supra sensum pueri est, qa uidelicet nõ sicut homo localis & terrenus in medio hoim localiũ & terrenorum, sed sicut deus creator spirituũ in medio erit angelorum & hominũ in tẽplis cordiũ, in domib⁹ quæ ipsa corpora sanctorum & animarum præcordia sunt quod quale est uel erit, oculus non uidit & auris non audiuit, & in cor hominis non ascendit.

Dominus murus eius.

Iudæi, pueri centũ annorũ sunt.

¶ Pueri quidã qui nũquã p̄ficiũt, pueri cẽtũ annorum, istud q̄ hic dictũ est, absq; muro habitabitur Hierusalẽ præ multitudine hominũ & iumẽtorum in medio eius, putant carnaliter esse uenturum, uidelicet quod Hierusalẽ tantã beatitudinẽ habitura sit, ut præ multitudine hominũ & iumẽtorum omniũ murũ habere nõ possit, sed domini defensio mur⁹ sit ipsius & illius in medio habitãtis gloria perfruatur. Ad puerũ huiusmodi, puerũ centũ annorum qui morit est maledictũ, p̄p'lus eñ Iudaicus est, nõ currit neq; mittitur angelus ut ad eũ loquat, nec enim audire aut secũdũ sensum senũ intelligere vult. Nos aũt cũ isto puero, qui audiendo & intelligendo p̄fecit in uirũ, sic intelligimus q̄ dictũ est præ multitudine hominũ & iumẽtorum in medio eius, absq; muro habitabitur, ut nũc manifeste oculis apertis uidemus. Quis eñ regũ aut imperatorum tã magnũ siue tã amplũ potuisset facere murũ, q̄ cõcluderet orbẽ terrarum? Nisi aũt concluderet orbẽ terrarum, non posset ambire Hierusalẽ istã scilicet ecclesiã, qa uidelicet in toto diffusa est orbe terrarũ. In ea dicuntur homines q̄ spũalia sapiũt, iumenta uero q̄ simpliciter sapiũt, iuuãt aũt eos qui cũ sint spũales, sua spũalia seminant illis, & eorum carnalia metũt. Et hic quidẽ in præsenti seculo talis Hierusalẽ p̄egrina pars cœlestis Hierusalẽ, iccirco absq; muro habitabitur, qa nõ uno in loco, nõ in una gẽte cõtinet, sed (ut iã dictũ est) p orbẽ terrarum diffunditur. In illo aũ seculo quo hinc quotidie transfertur, multo maxime nec est nec esse debet aut p̄t murus in circuitu eius, nisi domin⁹ qui & in gl'ia erit in medio eius. Sequit. **O o fugite de terra aquilonis dicit dñs, quoniam celi dispersi vos dicit dñs O Sion fuge que habitas apud filiã Babylonis, quia hec dicit dñs exercituum: Post gloriã misit me ad gentes que spoliauerũt vos. Qui enim tetigerit vos, tãgit pupillã oculi mei. Quia ecce ego leuo manũ meã sup eos, & erũt prede his qui seruiebãt sibi & cognoscetis, quia dñs exercituũ misit me.** Quã oportune quãsapienter spũs sanctus dũ senibus loquatur, & senili auditoris animo delectetur, interim puero blandit, qualis uero tutos tũc erat popul⁹ qui de Babylonica captiuitate reuertebat, cui⁹ sensum supgredi uolebat istũ, quẽ appellabat angelus puerũ, dicens: curre & loquere ad puerum istũ. Nã puero centenario de quo iã dictũ est nequaquã blanditur, sed dicit ei qa morietur. Quomodo uel ad qđ blanditur illi puero, id est, simplici populo? Videlicet ita loquendo, ut sentiat talis puer sese diuina inuitatione reuocari dẽ Babylone ad reædificandã ciuitatẽ uel templũ, cuius reædificatio (sicut iam dictum est) præparatio erat salutis humanæ. Puer erat quisquis nihil aliud præter restitutionem loci & gentis sperare sciebat, quenq̃ saltẽ hoc exiguum delectabat. Vir aũt imò & senex erat, quisquis loci illius restitutionem non propter ipm locũ, sed p̄pter eũ q̄ inde uentur⁹ erat scilicet Christũ desiderabat. Vocatiuũ casum cõgeminans, ò ò fugite (inqt) de terra aquilonis, itemq; tertio, o Sion, fuge quæ habitas apud filiã Babylonis. Fugite de terra aquilonis, idẽ est, quod fuge quæ habitas apud filiã Babylonis. Plagæ nãq; orbis quas Græci appellant Clymata iuxta sitũ Hierusalem intelligũtur & templi, & iuxta sitũ illius Babylon, apud quã captiuus erat dei populus, in parte est aquilonari. Hoc ergo q̄d dicitur o o fugite o Sion fuge, sic intelligitur, sensu quidẽ puerili, sed nõ inutili. Ecce quõ pœnitet dominum mali quod fecit nobis, quomõ dolet sup ciuitate inclyta & templo nobili, in qua sola ciuitate glorificabatur, in quo tẽplo vnico nomẽ eius inuocabatur

Clymata secũdũ situm Hierusalem

batur. Nec mirũ, magnũ eñ illic erat nomẽ eius, magnus honor impẽdebatur nomini eius Cyrus nos illuc redire nõ cõpulit, sed tantũmodo radeundi licentiã dedit. Quis est in uobis (ait) de uniuerso populo dñi cœli? Sit deus illius cũ ipso, et ascẽdat Hierusalẽ quę est in Iude & ædificet domũ dñi dei sui Israhel. Quantopere nos inuitat, ut properanter uelimus exire de terra ista, terra Babylonis immũda, dũ dicit, ò ò fugite de terra aquilonis, ò Sion fuge, q̃ habitas apud filiã Babylonis, & quantũ pœnitet eũ de his q̃ passi sumus, q eñ deinceps te tigerit nos, tanget pupillã oculi eius, & prædæ nobis erũt hi, qbus seruiebamus, id est, captiuos ducemus eos, q captiuos duxerũt nos. Iste sensus (ut iã dictũ est) puerilis quidẽ est, sed utilis, qa quomodocũq; factũ sit, factũ est ut restrueret locus & gẽs unde salutẽ mũde Christũ oportebat nasci, ¶ Sensus tanto utilior quãto solidus cibus lacte melior existit, in discipulis Chri est. Primo, ipsa q̃ hic loquitur psona, cognoscẽda est. Vnde cognoscet? Nimirũ ex eo qđ ait dñs exercituũ, post gloriã misit me ad gẽtes q̃ spoliauerũt uos, itẽq; & cognoscetis quia dñs exercituũ misit me, lauda & lætare filia Sion, quia ecce ego uenio & habitabo in medio tui ait dñs. Quis ẽ iste dñs exercituũ, quẽ post gl'iam misit dñs exercituũ. Quis inquã, nisi dñs filius dñi patris? Filiũ nãq; dñm & deũ, qđ iuste credimus & fidel'r cõfitemur misit in hunc mundũ post gloriã pater deus & dñs. Quã post gloriã? Nimirũ post gloriam diuinitatis longe & infinite post q̃ erat in forma dei, Quod nõ est aliud q̃ in gloria dei, hinc Apl'us dicit: Qui cũ in forma dei esset, nõ rapinã arbitratus est esse se æqualẽ deo, sed semet ipsum exinaniuit formã serui accipiens &c. Itaq; dictũ hoc propheticũ gratũ & gratiosum nobis sit, qa fidele est testimoniũ dñi nostri Iesu Christi, nõ solũ quidẽ, sed de multis unum pulcherrimũ atq; clarissimũ. Igitur ab isto loco illuc se intẽdat aĩus, quo post detrita (ut iam dictũ est(cornua gentiũ, uictor propositi deus, promissum suũ impleuit, & iusiurãdũ quod iurauit ad Abrahã patrẽ nostrũ, daturũ se nobis mittẽdo in hũc mundũ filiũ suæ charitatis, propter nimiã charitatẽ qua deus mundũ dilexit. Hic pulcherrimus est ordo prophetiæ q̃ tenus post reuersionẽ eius ad Hierl'm in misericordijs, qbus domus eius ædificata est in ea, & post detritionẽ regnorũ quatuor, q̃ per quatuor cornua significat sunt, & p quæ sibi succedentia, draco diabolus insectando ppl'm illũ, promissionis effectũ auertere nitebatur, uenisse, qui promissus fuerat cõsideretur, & dicta hæc, ò ò fugite de terra aquilonis &c. tanquã psentis eius uoces audiant. Quid eñ est aliud, fugite de terra aquilonis, siue fuge Sion quæ habitas apud filiã Babylonis, q̃ hoc initiũ eius euangelicæ pdicationis: pœnitẽtiã agite, appropinquabit eñ regnũ dei. Deniq; incredulũ esse & cordis impœnitẽtis, hoc est, pmanere in terra aquilonis, uenti utiq; frigidi, per quẽ diabolus solet in scripturis figurari, & econtra, fugere de terra aquilonis, hoc est, credere, & pœnitentiã agere cũ spe perueniendi ad regnũ dei. Item, habitare apud filiã Babylonis, hoc est seruire uicijs & cõcupiscentijs: & ecõtra, fugere de habitatione Babylonis, hoc est, cessare ab eisdem uitijs & cõcupiscẽtijs. Duæ causæ quas hic posuit, qm̃ in quatuor uentis cœli dispersi uos, quia post gloriã misit me ad gentes quæ spoliauerũt uos, unã rationẽ faciunt, & illius unius cõtinent sensum, quã Euangelista scripsit, qa Iesus morturus erat, ut filios dei, qui dispersi erãt, cõgregaret in unũ. Ratio hæc sic in isto diuisa est, ut omni habenti aures audiendi, prima parte timorẽ incutere sequente dilectionẽ insinuare uelit. Dũ eñ pmisso, fugite de terra aquilonis, quod est dicere, nolite cordis esse impœnitẽtis, subiungit, qm̃ in quatuor uentis cœli dispersi uos, oportuno timore cõcutitur attentus auditor, si tñ intelligit, qũo uel ob quã causam facta sit illa dispersio, qua sparsim mixtimq; inter malos & reprobos electi nascũtur in hoc mũdo, q simul esse & soli nasci debuissent in paradiso. Cũ itẽ pmisso, ò Sion fuge quæ habitas apud filiam Babylonis, subiungit, quia post gloriã misit me ad gentes. Magna dilectionis dei offertur occasio, consideranti quod ueraciter dictũ sit: quam bonus Israel deus. Quia uidelicet sic dilexit mundũ, ut filiũ suũ unigenitũ daret, ut omnis qui credit in ipsum, non pereat, sed habeat uitã æternã. Et q̃ bonus sit idẽ unigenitus, qui cũ in forma dei esset, propter nos accepit formã serui, atq; post gloriã claritatis quã habuit apud deũ priusq̃ mundus fieret, saturatus est opprobrijs, dans percutienti maxillã, & factus est obediens usq; ad mortẽ, mortẽ aũt crucis & qui misit, & qui missus est, dñs exercituũ est, testatur psens locus scripturæ ueritatis. Nã ne forte quis nõ audierit, non contentus fuit semel dixisse de isto, qui post gloriã missus est,

Sensus mystı cus.

Fugere de terra aquilonis, est pœnitentiam agere.

quod dñs sit, sed tertio repetiuit, dicit dñs: Pauculis dictionibus interiectis, & de illo q misit secũdo asseruit quod dñs exercituũ sit. Iam quippe semel dixit, iste dñs qui missus est, & cognoscetis quia dominus exercituũ misit me, & paucis interiectis, iterũ dicturus est filiæ Sion, & scies quia dominus exercituũ misit me ad te. Interea uide q̃ sapienter q̃ mira arte sapientiæ, puerũ illũ supradictũ capit, scilicet populũ illius tẽporis, qui sperare nesciebat tale quid, qui nõ posset uesci tam solido cibo tantæ promissionis, & iccirco oportebat eũ lactari lacte literali quod est huiusmodi. Cũ dixisset: Post gloriã misit me ad gentes, addidit, quæ spoliauerũt uos, & subiunxit, qui eñ tetigerit uos, tanget pupillã oculi eius, siue oculi mei, quia ecce ego leuo manũ meã super eos, & erunt prædæ his qui seruiebant sibi, hoc eñ litera sonat, quod talis deberet rerũ mutatio fieri, ut reuersi de Babylonia captiuitate, multiplicati atq; roborati, præsente cũ eis dño irent super Babylonios & cęteras gentes, à quibus fuerant spoliati, & uersa uice spoliarent eos, cederentq; sibi in prædã hi, quibus seruierant ipsi eodẽ genere uel modo prædæ siue seruitij. Bonis nobis error pueri, siue sensus puerilis, & cunctis profuturus seculis, quia uidelicet tali spe alacriores effecti, reuersi sunt & ædificauerunt, & scripturã, quæ utiq; pro nobis gentibus facit quasi cõtra nos agentẽ, nobisq; cõtraria pmittentẽ, maiorẽ cũ fauore susceperũt & custodierũt tanquã, ut scripturã ut uere est diuinæ authoritatis. Deus aũt quõ cogitauit, ita & fecit, leuauit manũ suã super gentes, q̃ spoliauerũt Iudæos, ornatus ciuitatis & tẽpli & qbus seruierũt & seruiũt Iudæi, quarũ gentium maxime fuere Romani: & ecce ipsi sunt prædæ Iudæis sc; aplis, qui utiq; sunt ex Iudæis. Quomodo gẽtes siue Romani pdæ sunt apostolis? Nimirũ eo modo quo piscatoribus pisciculi. Sic eñ quibusdã eorũ quãdo uocauit eos, dixit: Venite post me, & faciã uos fieri piscatores hoim. Isti sunt & quicq; similes illis, quos qui tetigerit, tãget pupillã oculi mei, nõ ut ego cæcus fiam, sed ut cæci sint ipsi qui tetigerunt, & ego abscondã faciẽ meã ab eis quomodo abscondit & auertit quis, ictũ uitans aduersarij insidiantis, pupillã oculi sui. Sequitur

[Lauda & letare filia Sion, qz ecce venio & habitabo in medio tui, ait dominus. Et applicabuntur gentes multe ad dominum in die illa, & erunt mihi in populum & habitabo in medio tui, & scies qz dominus exercituum misit me ad te. Et possedit dominus Judam partem suam in terra sanctificata, & elegit adhuc Hierusalẽ. Sileat omnis caro a facie domini, qz consurrexit de habitaculo sancto suo.] Sicut iam ante prælibauimus, bis ab ista persona domini exercituũ, quę hic loquitur, dictũ est, Dominus exercituum misit me, quia dicturus, lauda & lætare filia Sion, sic præcedentia fuerat & cognoscetis quia dominus exercituũ misit me, & ecce iterũ præmisso, & habitabo in medio tui, subiungit, & scies quia dominus exercituũ misit me ad te. Pulchrũ hoc & consideratione dignũ est, quia profecto filiũ, qui reuera dominus exercituũ est, misit pater sine dubio dominus exercituũ, misit spũs sanctus ueraciter dominus exercituũ. Duæ personæ patris & spũs sancti unã personã filij miserunt, sic apud Esaiã ipse loquitur, & nũc dominus misit me, & spũs eius. Nimirũ quãdo beata uirgo Maria, nunciante angelo, cõcepit, nunc filium dominũ exercituũ, & pater dominus exercituũ misit & spũs sanctus dñs exercituũ misit eũ in uterũ eiusdẽ uirginis. Pater, quẽadmodũ ipse dicit: Eructauit cor meũ uerbũ bonũ. Spiritus sanctus quẽadmodũ angelus ad Mariã: Spiritus sanctus (ait) superueniet in te, & uirtus altissimi obumbrabit tibi: & ad Ioseph, quod eñ in ea natũ est de spiritu sancto natum. Super hoc lauda & lætare filia Sion ait dominus ipse qui missus est, deus ex dei patris generatione, & homo ex sancti spiritus operatiõe, quia ecce ego uenio & habitabo in medio tui. Quid est in medio tui? nisi in cõmunione naturæ tuæ, cũ substantia ueræ carnis? Nam uerbũ caro factũ est, & habitabit in nobis. Ergo in medio tui, hoc est præter peccatũ oĩa suscipiens quæ sunt tuæ conditionis: primo nouẽ mensibus habitans in hospitio uentris fœminei, deinde in cunabulis, imo in præsepi inuolutus pannis, circũcisus, & ad templũ deportatus cũ hostia legali, & per annos triginta patiens omnia quæ sunt humanæ fragilitatis, præter peccatũ (ut iam dictũ est) modis omnibus inuẽtus est homo, & mortis quoq; experimẽto. Vere magna materia laudationis & lætitiæ talis aduentus, & talis domini cohabitatio. Quamobrẽ & ita præmisit, lauda & lætare filia Sion. Omnis anima quæ tantũ bonũ per fidem speculando mereris dici & esse Sion. Anima Iohannis uere filia Sion, prima lætata est

post illã

post illã lætitiæ matrẽ, cuius in medio, cui⁹ in utero iã hic dñs habitabat. Vnde & laudabat in lætitia, lætabatur in laude, dicendo: Magnificat aia mea dñm, & exultauit spũs meus in deo salutari meo. Post eã prima laudauit & lætata est anima Iohannis. Ecce eñ(ait) Elizabeth ex quo facta est uox salutatiõis tuę in auribus meis, exultauit in gaudio infans in utero meo. Vbi tempus loquendi afficit illius lætitiæ, causam pulchra cũ laude taliter depromsit. Qui habet sponsam, sponsus est, amicus aũt sponsi, qui stat & audit eũ, gaudio gaudet ꝓpter uocem eius. Hoc ergo gaudiũ meũ impletũ est, quod deinde dicit dñs: Et applicabuntur gentes multæ ad dñm in die illa, & erunt mihi in populũ, manifestũ atq; perspicuũ est, quia uidelicet ex quo dies ista illuxit, uel tẽpus aduenit, de quo in Esaia dñs: in tempore placito (inquit) exaudiui te, & in die salutis adiuui te, Apostolus autẽ succinit: ecce nunc tẽpus acceptabile, ecce nunc dies salutis, & ex eo gentes multæ applicantur ad dñm, & sunt ei in populum. Porro ante diẽ hanc, notus tñ in Iudæa deus, in Israel magnũ nomẽ eius, & recte aliæ quoq; gentes applicantur ad dñm, & sunt ei in populũ, licet inuideant & indignentur Iudæi, qui sibi uidentur soli esse filia Sion, & non pertinẽt ad filiam Sion. Quid enim? an Iudæorum deus tantũ? nonne & gentiũ? imò & gentium. Et habitabo (inquit) in medio tui, scilicet secundo aduentu, nõ quomodo primo aduentu uenio, sicut iam dixi, ut habitem in medio tui. Primo nanq; passibilis atq; mortalis atq; iudicandus. Secundo impassibilis atq; immortalis deus iudicij dominus, habitabo in medio tui. Primæ habitationis in medio tui fructus hic est, ut applicentur gentes multæ ad dominũ, sequentis habitatiõis erit effectus quẽ Iohannes dicit: Scimus quia cum apparuerit, similes ei erimus, quoniam uidebim⁹ eũ sicuti est. Illud uidere, perfectum erit scire, de quo hic ait: & scies quia dominus exercituum misit me ad te. Quid porro sibi uult? quod cum dixisset: & applicabuntur gentes multæ ad dominum, & erunt mihi in populum, subiungit atq; ait: & possidebit dominus Iudam partẽ suã in terra sanctificata, & eliget adhuc Hierusalem? Nimirum quia faciendum, & huic erat, quod prophetis alijs iubetur, scilicet claudere sermonem, ligare testimonium, quia uidelicet sic expediebat, nec enim portare potuisset homines, si manifeste diceret illis deus, id quod intendebat. Ecce illud quod dixerat, & applicabuntur gentes multæ ad dominũ, subtegit dicendo: Et possidebit dominus Iudam partem suam, quo nomine, quoniam Iuda interpretatur confessio, cum significentur omnes gentes Christum confitentes, putare poterat ille populus Iudæ, qui hæc audiebat, quod qualicunque modo applicandæ forent ad dominum multæ gentes, tamen ipse solus domini pars esse deberet, quæ existimatio nihil proposito dei nocuit aut nocet, imò prodest, quia dum illi beneuoli fuerunt, scriptura nobis custodita est. Sensus hic est, Iudam partẽ suã, id est, eos qui præordinati sunt ad uitã. qui secundũ propositũ uocati sunt sancti, quos præsciuit & prædestinauit cõformes fieri imaginis filij sui, qui omnis Iuda, Idẽ credentes atq; cõfitẽtes sunt, & pars domini sunt, possidebit dominus in terra sanctificata, in terra uiuentiũ, ubi quod est, totũ sanctum est, & ita possidebit ut nullus desit de numero eorũ, & quia non sufficiunt qui de ista terrena Hierusalẽ illuc ascendũt, adhuc eliget de alijs quoq; gentibus, assument qui sint Hierl'm Nonne in his quę dicta sunt, merito cõfortentur manus dissolutæ, & genua debilia roborentur? Nonne merito dicant pusillanimis, confortamini & nolite timere? Sequitur ergo. ⌊Sileat omnis caro a facie domini, quia consurrexit de habitaculo sancto suo:⌋ Ac si dicat: Sileãt quatuor cornua, quæ uentilauerũt Iudam & Israhel & Hierl'm, sileant omnes qui regnare præsumpserunt, domino nesciẽte, domino nõ probante, quia caro sunt Assyrij cũ Babylonijs Persæ cũ Medis, Macedones siue Græci, Romani terribiles & ut uidebatur ferrei. Sileãt (inquã) á facie domini, quia consurrexit de habitaculo sancto suo: qa throni eius positi sunt & iudiciũ sedit, & iudicatum est interfici bestias cornutas, & auferri potestatẽ eorũ & dari potestatem & honorem & regnũ, filio hominis uenienti in nubibus cœli, ut suscipiant regnum sancti dei altissimi, quibus insultabant regnãtes bestiæ, tanquam peregrinis atq; captiuis, & obtineant regnum usq; in seculum, & seculum seculorum.

¶ Finis libri primi in Zachariam.

Rup[...]

RUPERTI ABBATIS TUITIENSIS IN ZACHARIAM PROPHETAM COMMENTARIORUM LIBER SECUNDUS.

Habemus, inqt Apostolus Petr⁹, firmiorē ꝑpheticū sermonē cui benefacitis, attēdētes tanq̄ lucernæ lucēti in caliginoso loco, donec dies illucescat, & lucifer oriatur in cordibus uestris. Dulce est auditu, dulcius experimento, qđ ꝑpheticus sermo lucerna ardēs & lucēs sit, quā utiq; spūs sctūs Chro suo parauit. Vñ uideri possit ille in hac nocte p speculū in ænigmate, donec illucescat ille dies, in quo uidēdus est facie ad faciē æterna uisiōe. Hæc intētio nostra sit ut in lumine hui⁹ lucernæ nō ad horā, sed ad æternā eiusdē Christi gloriā exultare uelimus, cuius exultatiōis hoc initiū est, ut ꝑphetica testimonia meditātes, ex parte sciamus, & nos quoq; ex parte ꝑphetem⁹, donec ueniat q̊d ꝑfectū est, & qđ ex p arte est euacuetur. Cum hac simplicitate oculi, nūc usq; progressi, lucidū persequamur ordinē huius prophetiæ, reuera lucētis lucernę, cuius in lumine corde & ore dignū sit exultare omni aiæ, q̄ Chri claritatē nō ficta diligit charitate, & spes nostra hæc sit, quā sapiētia ꝑmittit, qa de fructu oris sui hō satiabit bonis. Magnæ & pulcherrimę uisiōis pars aliquāta decursa ē, uc; ab eo q̊d ait: uidi p noctē, & ecce uir ascēdēs sup equū rufum, usq; ad id: Siliet oīs caro à facie dñi, qa cōsurrexerit de habitaculo sctō suo, in q̄ uc; parte illud cōsiderandū est, qa frustrata sunt pugnātia cōtra deū regna mūdi, & illis ꝑtermissis, nascēte Christo uenit regnū dei. Post hæc seqtur. [Et ostēdit mihi Jesum sacerdotē magnū, stantē corā angelo dñi, & Satan stabat a dextris ei⁹, vt aduersaretur ei. Et dixit dñs ad Satan: Increpet dñs in te Satan, & increpet dñs in te qui elegit Hierusalē. Nūquid nō iste torris est erutus de igne? Et Jesus erat indutus vestibus sordidis, & stabat ante faciē angeli, Qui rñdit, & ait ad eos qui stabāt corā se, dicēs: Auferte vestimēta sordida ab eo, & dixit ad eū: Ecce abstuli a te iniquitatem tuā, & indui te mutatorijs, & dixit: Ponite cidarim mundā super caput ei⁹. Et posuerūt cidarim mūdā sup caput ei⁹, & induerūt eū vestibus. Et angelus dñi stabat, & cōtestabatur angelus dñi Jesum, dicēs: Hec dicit dñs exercituū, Si in vijs meis ambulaueris, & costodiā meā custodieris, tu quoq; iudicabis domū meā, & custodies atria mea, & dabo tibi de his ambulantes, qui nunc hic assistūt, audi Jesu sacerdos magne, tu & amici tui, qui habitāt corā te, qz viri portendētes sunt, Ecce enim ego adduco seruū meū orietē, qz ecce lapis quē dedi corā Jesu, sup lapidē vnū septē oculi sūt. Ecce ego celabo sculpturā ei⁹, ait dñs exercituū, & auferā iniquitatē terre illi⁹ in die vna. In die illa, dicit dñs exercituū, vocabit vir amicū suū, subter vineā & subter ficū.] In ꝑcedētib⁹ dicēdo: post gloriā misit me ad gētes, & ecce uenio & habitabo in medio tui &c. Dñicæ incarnatiōis significat mysteriū, in pñtibus tentationū & passionis ei⁹ subrutilat sacramētū, in sequētibus uero resurrectiōis eius triūphale gaudiū, ubi post hæc ꝑpheta mox dictur⁹ est. Vidi, & ecce candelabrū aureū totū, &c. Et oñdit mihi (inqt) Iesum sacerdotē magnū. Hebræi (inqt beatus Hieron.) Iesum sacerdotē magnū filiū Iosedech intelligi uolunt, q cū Zorobobel populo ꝑfuit, cui⁹ aduersarius à dextris stabat, & nō à sinistris, qa uera erat accusatio, eo ꝙ & ipse cū cæteris alienigenā accepisset uxorē, qđ in Esdra & Malachia, q hūc prophetā seqtur plenissime scriptū est. Nostri aūt (ait) ita disserūt sacerdotē esse magnū, ad quē dicitur, Tu es sacerdos in æternū scdm ordinē Melchisedech q qm̄ per se uideri nō p̄t, à dño ꝑphetæ ostēditur, stās corā angelo dñi, quē uolūt magni cōsilij esse angelū, nō qđ alter & alter sit, ut duas personas recipiam⁹ in filio, sed q̊d unus atq; idē & quasi hō sordidatus oñditur, & quasi angelus mediator dei & hominū apparere dicatur, Iuxta hunc sensum, hoc (ait) uidetur esse difficile, quod Iesu ab angelo dicitur: si ambulauerit in uijs dñi, & eius ꝑcepta seruauerit, ipse quoq; iudicet domū eius & custodiat atria illius,

& det ei

& det ei dominus ambulantes de his qui assistant ei. ¶ Nos uero postremi non ab re miramur, si inter doctos scrupulosa unquã concertatio, pro re huiusmodi, cũ uisio sit noctis, quia sic incœpit. Vidi per noctẽ, &c. In uisionibus nanq; non ipsa persona siue substantia cuiuscunq;, sed similitudo siue imago personæ uel substantiæ solet apparere, siue hominis siue alterius cuiuslibet rei, præter spirituales substantias, ut sunt angeli. Itaq; sicut in hac ipsa uisione quatuor cornua & sicut in uisione Danielis quatuor bestiæ, nõ ipsa quatuor regna, sed quatuor regnorũ quædã imagines fuere, ita hic Iesus, neq; substantia dñi nostri Iesu Christi qui secundũ hominẽ nondũ existebat, neq; ille Iesus filius Iosedech illius temporis pontifex erat, qui cũ homo esset & corpus, quõ in uisu noctis apparere poterat? Imago erat hominis, quæ uidebatur, quædam similitudo duntaxat sufficiens ministerio prophetico, ad significãda illa quæ de domino nostro Iesu Christo iã tunc significari tempus uel ratio postulabat. Quòd si quærat quis, cur in ea similitudine potius q̃ in alia significari hic placuerit: scire debet, quia cunctos fere sanctos & probos antiquorũ temporũ uiros, qui uenturo regno dei proprio labore aliquid contulerunt, spũs sanctus eiusdẽ regni dei mysterijs sic honorauit, ut aliquã qualemcunq;, singuli proferrent similitudinem regis, regni dei domini nostri Iesu Christi. Hinc est quod in illis hominibus sanctis, tanta conquisita & inuenta sunt à sanctis doctoribus gesta uel dicta in typũ eiusdem domini, qualiũ de præcipuis fuere Isaac, Ioseph & Dauid, & Salomon, q̃diu in sapientia uigilauit. Isti duo, Zorobabel filius Salathiel, & Iesus filius Iosedech, multũ in hac parte omni mundo profuerunt siue contulerunt, quia uidelicet in reuersione de Babylonia principes extiterunt, templumq; fundauerunt & perfecerunt, loco uel genti recuperandæ studentes, unde salus ueniret, quia salus ex Iudæis est. Honorauit igitur eos spiritus sanctus, ut in nominibus uel figuris eorũ, uenturi Christi mysteria significarentur, pro eo q̃ eius aduentu uel regno labor & opus eorũ famulabatur. ¶ His aũt præmissis, nunc præsentia uisionis dicta uel acta ordine persequamur. L Et ostendit mihi Iesum sacerdotẽ magnũ stantẽ corã angelo domini, & Satan stabat a dextris eius, vt aduersaretur ei. ⌋ Quid illud significauerit, in eadem uisione innuitur his uerbis: Audi Iesus sacerdos magne, tu & amici tui qui habitant corã te, quia uiri portẽdentes sunt. Ecce enim ego adduco seruũ meũ orientẽ &c. Itaq; Iesus ille, quẽ uel cuius speciẽ siue imaginẽ uidebat in nocte, stantẽ corã angelo domini, portentũ fuit serui dei, serui (inquã) illius nomine orientis, q cũ in forma dei esset, propter nos semetipsum exinaniuit, formã serui accipiens, unde & recte dicitur seruus dñi, quia propter nos seruiuit, & obediens fuit usq; ad mortem, mortẽ aũt crucis. In illa forma serui stare habebat sacerdos magnus corã angelo domini, Minuisti eñ (ait) paulo minus ab angelis. Minoritatem illam hæc dictio pulchre innuit, stantẽ corã angelo domini, pulchrius aũt & uenerabilius illud in euangelio: quod cũ factus in agonia prolixius oraret & sudaret sudorem sanguineũ, apparuit illi angelus de cœlo confortãs eũ, maior utiq; minorẽ, utpote nunquã moriturus cõtinuo moriturũ. Quod in illo uisu Satan stabat à dextris Iesu ut aduersaretur ei, hoc est, quod talis iste seruus de semet ipso dixit: Venit enim princeps mundi huius, subauditur, quærens in me suum aliquid. Stabat ut aduersaretur, nec tamen dictum est, quod aduersatus sit ei, uel aduersari potuerit, quia uidelicet sic futurũ erat, ut ad ipsum quidẽ ueniret princeps mundi, sed in me (inquit) nõ habet quicq̃. Stabat, nõ à sinistris, sed à dextris, quia uidelicet sic futurũ erat, ut in isto nihil sinistrũ, sed totũ dextrũ, id est, nihil malũ, sed totũ esset bonũ. Itaq; stabat à dextris, quia nulla erant sinistra uidelicet hoc intendens, ut de dextris faceretur sinistra, ut peruerteret quæ dixerat quæ fecerat bona, sicut narrat Euangelica ueritatis eius scriptura. Accusabat enim tanquẽ malefactor cum esset benefactor. Sic olim idẽ Satan stabat à dextris Iob, ut p̄uerteret eius bona, cũ diceret: nũquid frustra Iob timet deum? &c. L ¶ Et dixit dominus ad Satan: increpet dominus in te Satan, & increpet dñs in te qui elegit Hierusalem. ⌋ Cur nõ dixit, uade Satan, siue desine aduersari Satã? Videlicet, qa multũ profuturus erat sic aduersando Satã, nõ solũ ut exẽplũ patiẽtiæ esset nobis, ad q̃ informamur, dicente Iacobo apostolo: patiẽtiã Iob audistis, & finem domini uidistis, uerũtamẽ ut mundũ redimeret illa patientia saluatoris, illa passio redẽptoris. Igitur increpet, ait dominus, in te Satan, id est, assistas quidem, sed non usq; ad plenam uoluntatem tuam. Nimirum & illud erat increpare, quod

In uisione, nõ substãtia, sed imago rei apparet.

Increpare Satanam.

quod dixit pro beato Iob: eccè in manu tua est, ueruntamē animā illi serua. Similiter pro isto dictū sit ab omni potentia: caro in manu aduersariorum sit, quos tu inflāmas, ueruntamē animā illius in inferno non detineas, caro in sepulchro corruptionē non uideat, hoc dixit dn̄s, increpet dominus, & increpet dominus, sicq; ab una persona, duæ personæ dn̄i ad increpādum inuitantur, quia ucz uictoriam dominicæ passionis, quæ magna est increpatio diaboli trinitas operata est unus deus. Pater nanq; calicem illū filio dedit, & filius per spm̄ sanctū (ait Apostolus) semetipsum obtulit. ⌊ **Nunquid non iste torris est erutus de igne? et Iesus erat indutus vestibus sordidis.** ⌋ Et secundū hanc illius uisionis similitudinē dn̄s Iesus torris erutus de igne fuit, siue quia in mundo hoc magno utiq; camino & grandi officina peccati peccatū euasit, peccatū non fecit, neq; ex conceptione contraxit, siue quia cum descendisset ad infernū, impossibile fuit illū ab eo teneri, & indut⁹ erat quidē uestimētis sordidis ueruntamē nō suis, sed alienis. Nā dn̄s posuit in eo iniquitatē omniū nostrū, & Esaias transfigurans in se, inquā, æstimationē impiorum, & nos, inquit, reputauimus eū quasi leprosum & percussum à deo, & humiliatū. Itaq; fuerit quidē Iesus ille homo temporis illius sordidatus peccatis suis, qm̄ uxorē alienā, uel sicut Malachias ait, filiā duxerat dei alieni: Christus aūt Iesus, qui in illa nocte per imaginē significabatur illius Iesu, non suis, sed alienis peccatis, indutus erat uestibus sordidis. ⌊ **Et stabat ante faciem angeli, qui respondit & ait ad eos, qui stabant corā se dicens: Auferte vestimēta sordida ab eo.** ⌋ Hoc dixit angelus dn̄i authoritate uel imperio loquētis in se domini, licet nō interposuerit, quod postmodū interposuit idē angelus dn̄i, hæc dicit dominus exercituū, si in uijs meis ambulaueritis, &c. ¶ Qui porrò erāt q stabant ante faciē angeli, imò ante faciē domini, in angelo siue per angelū loquētis? Nō em̄ qualescunq; erāt uel sunt, sed reuera magni, quorum officij est, auferre uestimēta sordida, auferre iniquitates & peccata. Inferius in hac uisione duæ oliuæ (inquit) super candelabrū, una á dextris lampadis, & una à sinistris eius, & dixi: Quid sunt duæ oliuæ istæ? & rursus: Quid sunt duæ spicæ oliuarum, quæ sunt iuxta duo rostra aurea? Ita secundo interrogatus angelus, isti sunt (ait) duo filij olei, q assistunt dominatori uniuersę terræ. Eosdem duos filios olei intelligimus hic stare coràm angelo loquēte uel agente in persona dn̄i, & de istis, quinā sint, oportunius in illo loco pro posse dicendū est, hoc tantū in præsenti dixerim, q̄ uestimēta sordida, quæ nostræ iniquitates erāt, ablatæ sunt à domino Iesu in passione sua per spm̄ sanctū, qui est remissio peccatorum & diuersarum distributor gratiarum. ¶ Vnde & protinus dixit ad eū. ⌊ **Ecce abstuli a te iniquitatem tuam, et indui te mutatorijs.** ⌋ Iniquitatem tuā cū dixit, simul attendere conuenit, quod postmodū uelut exponens, quid ista significent cū dixisset: Ecce ego adducā seruū meū orientē, &c. ita cōclusit & auferā iniquitatē terræ illius in die una. Ergo abstuli à te iniquitatē tuā, id est, iniquitatē terræ tuæ, iniquitatē ecclesiæ tuæ, peccata omnium credentium in te, & indui te. i. eosdem tuos mutatorijs, quia uidelicet ab iniquitatibus emundati, diuersis ornabuntur charismatū donis, & quod multum ad dei gloriam spectat, ubi abundauit iniquitas, superabundauit gratia. ⌊ **Et dixit: Ponite cidarim mundam super caput eius, et posuerunt cidarim mundam super caput eius, et induerunt eum vestibus.** ⌋ Hoc est quod nunc uidem⁹ (ut ait Apostolus) dominum Iesum Christum propter passionē mortis gloria & honore coronatū. Cidaris. i. pileus siue mitra pontificalis, cui superponebatur lamina in fronte pōtificis, habens scriptū tetragrammaton ineffabile nomen domini, coronam significat gloriæ & honoris in capite domini nostri Iesu Christi, qui factus est obediens usq; ad mortem crucis, propter quod & deus illum exaltauit, & donauit illi nomen, quod est super omne nomen, Et uestes de quibus ait: & induerunt eum uestibus, dona illa sunt, de quibus iam dictū est, quæ dantur ecclesiæ eius, quæ est corpus eius. Vnde (sicut iuxta aliā translationem legimus) ascendens in altum, captiuam duxit captiuitatem, dedit dona hominibus, ita nihilominus ueraciter psallimus: accepisti dona in hominibus, quia uidelicet propter unitatē personæ capitis & corporis, ipsius & ecclesiæ, ipse accepit in nobis dona quæcūq; accipimus, cū ipse det ut uere de⁹. Quæ hactenus in uisione ostensa sunt, propter quid ostensa sint sequētibus uerbis ipse angelus aliquantisper declarabit his adipsum Iesum præmissis. ⌊ **Hic dicit dn̄s exercituum, si in vijs meis ambulaueris, et custodiā meā custodieris, tu quoq; iudicabis domū meam,**

Christus torris de igne

Abstulit a te iniquitatē tuā

meā, ꝛ custodies atria mea, ꝛ dabo tibi de his ambulantes, qui nūc hic assistunt. ⌋ Hæc enī ad illū hominē Iesum esse dicta, recte intelligim⁹ absq; ulla significatiōis uel mysterij clausura, qđ ex eo uel maxime cōstat, qđ p̄missō, si in uijs meis ambulaueris, ita psonā uel causam illius hominis determinat, tu quoq; iudicabis domū meā, & custodies atria mea. Cū enī dicit tu quoq;, satis innuit ea q̄ præmissa sunt, & quæ sequētur de alio dicta, propter aliū esse facta uel ostensa. Et recte tali homini sub conditione siue conditionali modo locutionis, dicēdo: si in uijs meis ambulaueris, promittitur iudicare domū dñi, sicut iā dictum est ducēdo alienigenā contra præceptū legis dñi, sacerdos, cuius labiorū est custodire scientiā, cuius ex ore legem requirunt, eo q; sit angelus domini exercituū. Et cū dicit: tu quoq; iudicabis domū meam, subintelligendū est aliter & felicius, siue meliori fine q̄ Heli, qui de sella cecidit, & cadendo dignitatē iudiciarij perdidit honoris. Et illius quidē principatus temporalis, & custodia transitoria designatur, dicendo: & dabo tibi de his ambulantes, qui nunc hic assistunt. Illius aūt de quo, uel propter quē p̄cedentia dicta, & sequētia dicenda sunt, Principatus æternus, & custodia sempiterna est, principatus & custodia præteritorū, & præsentiū atq; futurorū, quē & designat, ita subiungens. ⌊ Audi Iesu sacerdos magne, tu ꝛ amici tui, qui habitent coram te, quia viri portendētes sunt. Ecce enim ego adducā seruū meū orientē. ⌋ Ac si dicat: Cū acceperis narrationē uisionis eius propheta narrante, Iesu sacerdos magne, tu & amici tui, qui habitant coram te, quorū imagines uidit in nocte, & audit quæ dicuntur in te: audi & cognosce, quia uiri portendētes sunt, id est, quia uisio quā uidet circa te & amicos tuos, portentū est futurorū, quæ sine dubio magna erunt. Ecce enī ego adducam seruum meum orientem, & illius adductionē portendis, tu in hac uisione ostensus, & amici tui tecum. Sicut amici tui in hac uisione corām te habitātes, uisi sunt, ita corām illo quem adducam oriente seruo meo, multi facti ex inimicis amici habitabunt, quibus ipse dicturus est in ipso articulo, quo Satan stabat à dextris eius, sicut hic portenditur Iam nō dicam uos seruos, sed amicos meos: & maiorem hac dilectionē nemo habet, ut animā suam ponat quis pro amicis suis, uos amici mei estis. Hic inde oriens dicitur, quia lux uera est quę illuminat omnē hominē uenientem in hunc mundū: & inde seruus, quia semetipsum exinaniuit, formā serui accipiens. Cū hęc diceret, uidebatur quoq; lapis corām Iesu. ⌊ Super lapidem unum septem oculi sunt. Ecce ego dabo sculpturā eius, dicit dominus exercituū, & auferam iniquitatē terræ illius in die una: ⌋ Lapidē esse dominū Iesum Christū lapidē summū angularem electū in fundamento fundatū, & per septem oculos, qui super hūc unū lapidē sunt, septē esse spūs dei, q super eū requieuerūt, fere nulli est aut esse debet incognitū. Non enī huic ad mensurā dedit dedit deus spm̄, & in ipso habitat omnis plenitudo diuinitatis corporaliter: Hic lapis ab hominib⁹ reprobatus est, à deo aūt electus & honorificatus est. Qūo ab hominibus reprobatus est? Eiectus extra portā in ligno suspensus est, ut maledictū legis existeret, qa lex dicit, maledictus à deo est q pēdet in ligno. Hæc erat ædificantiū reprobatio. Sed ecce ego (inqt) celabo sculpturā eius, & auferā iniquitatē terræ illius in die una. Et est sensus. Istū lapidē clauis crucis & lancea militis faciā uulnerari, & in illius passione auferam iniquitatē terræ in die una, de qua scriptū est: Hæc est dies quā fecit dñs, exultem⁹ & lætemur in ea. ⌊ In die illa vocabit vir amicū suum subter veniā ꝛ subter ficum. ⌋ A tēpore enī dominicæ passionis cæpit annūciari euāgeliū, quod est uocari subter uineā, & spiritualiter lex intelligi, quod est uocari subter ficū, spiritu sancto reuelante, qđ lex & prophetæ Christi euangelio perhibeant testimonium. ⌊ ¶ Et reuersus est angelus qui loquebatur in me, ꝛ suscitauit me quasi virum, qui suscitat̃ de somno suo Et dixit ad me: Quid tu vides? Et dixi: Uidi, ꝛ ecce candelabrum aureum totum, ꝛ lampas ei⁹ super caput ipsius, ꝛ septē lucerne eius super illud, ꝛ septē infusoria lucernis, que erāt super caput illi⁹, et due oliue super illud, vna a dextris lāpadis, et vna a sinistris eius, et respōdi, aio ad angelum qui loquebat̃ in me, dicens: Quid sunt hec dñe mi? Et rn̄dit angel⁹ qui loquebat̃ in me, et dixit ad me Nunquid nescis quid sunt hec? et dixi: Nō dñe mi. Et rn̄dit et ait ad me dicēs: Hoc est verbū dñi ad Zorobabel dicēs: Nō in exercitu nec in robore, sed in spū meo dicit dñs exercituū Sicut i p̄cedētib⁹ humilitatē passiōis, in q̄ minorat⁹ fuit paulo min⁹ ab angelis, ita i p̄senti gloriam

Seruus meus oriens

Chrūs lapis, super quē septem oculi

gloriã intelligim⁹ resurrectiõis eiusdē dñi nostri Iesu Christi, in q̃ gloria & honore corona
Ioh.17 tus ē, & cõstitut⁹ super opera manuũ patris, clarificat⁹ claritate apud deũ, quã habuit priusq̃
mũdus eēt apud ipm. Quid eñ est candelabrũ aureũ totũ, & lampas eius super caput ipsius
nisi Christ⁹ ipse, decus & lumē oim angelo℞ & hoim, lampade suæ diuinitatis, q̃ ex uirtute
suæ resurrectiõis mũdo innotuit, illuminãs q̃ in tenebris sunt uel fuerũt? Vñ notandũ parit
& admirãdũ, qa postq̃ uisus ē Iesus uestib⁹ sordidis indutus, eisq; ablatis. Ecce (inqt dñs) ab
stuli iniqtatē tuã, & ite℞ de eodē, & auferã iniqtatē terræ illius in die una: reuersus dicit an-
gelus esse & suscitasse ꝓphetã q̃si uiru, q suscitat de somno. Sic eñ futuru erat, & sic factũ est
Cant.3. qa postq̃ ablata est iniqtas terræ dñi Iesu, q̃ est ecclesia eius, in die una, in die despõsiõis eius
Iohan.19 in die lætitiæ cordis eius, qñ lancea militis patefacto latere eius, exiuit sanguis & aqua, ut iã
Esai.53. ultra nõ eēnt sordida uestimēta eius, q̃ sordes erãt iniqtates omniũ nostrũ (ut supra dixim⁹)
ipse triduo dormiuit in sepulchro, & tertia die suscitatus ē de somno suo. Vñ signãter ꝓphe
ta dixit: suscitauit me quasi uiru, q suscitatus est de somno suo, ꝑ hoc innuēs in se ꝑfiguratũ,
ꝙ uir ille dñs Iesus suscitãdus esset de mortis suæ somno. Sed & reuersio angeli quã dicit, &
reuersus est angelus q loquebat in me, designat eũ ad tēpus recessisse ucȝ in signũ illius re-
cessiõis quã declamabat uir ille, dum diceret: Deus meus deus meus, ut qd dereliquisti me.
Igitur, uidi (inqt) & ecce candelabrũ aureũ totũ, & nos uidemus dñm Iesum glorificatũ, &
mũdũ gloria resurrectiõis eius illuminatũ. Et ante passionē illius caput illius dilecti. i. diuini
tas eius aurũ erat optimũ, sed corpus eius, cũ passibile & mortale esset, nõdũ erat aurũ: Ergo
candelabrũ nondũ erat aurũ totũ, qa corpus ꝓ cõditione mortali erat subobscuru, & min⁹
q̃ nũc est gloriosum. ¶ Lampas eius super caput ipsius, & septē lucernæ eius super illud, re
quiescēs super ipsum, est spũs sctũs, ex q̃ resurrexit ipse, magis in eo manifestus, qa ucȝ spũs
qa unus est, lãpas una dicit, & qa septiformis est, qa septē eius dona sunt septē lucernæ dicũ
tur. Lucernæ & infusoria. i. uascula in qbus oleũ est, q̃d infunditur in lucernas, eadē signifi
cãt, septē dona spũs, hac sola differētia, q̃ id quod efficitur ab efficiēte distat. Sicut eñ singu
la infusoria, singulas alũt lucernas, ita singuli spũs propria quædã efficiũt opera, de quibus
hi q spm̃ sanctũ acceperũt sua mēsura clari flunt, ut uideãt hoĩes, & bono exēplo ædificati
glorificēt deũ. ¶ Duæ oliuæ: oliuæ super cãdelabrũ una à dextris lãpãdis, & una à sinistris
qd sunt? Deniq; & propheta hoc &c. inquisiuit, & respõdi (inqt) & animo ad angelũ, q lo-
quebat in me dicens: Quid sunt hæc dñe mi? Qui cũ respõdisset & dixisset: Nunqd nescis
qd sunt hæc, & ille dixisset: Nõ domine mi, & inter hæc paratus ad audiēdũ, sine dubio red
deretur attentior ad intelligendũ, tandē hoc est, ait: uerbũ domini ad Zorobabel dicens: Nõ
in exercitu nec in robore, sed in spũ meo dicit dominus exercituũ. Et hoc responso potuit
quidē quãuis breue respõsum fuisset, potuit (inq̃) intelligere, qm̃ propheticã ad intelligendũ
gratiã habebat, qd eēt candelabrũ, qd lampas eius sup caput ipsius, qd septē lucernæ septē
q; infusoria lucernis, q̃ erãt super caput ipsius. Verũtamē nondũ intellexit qd essent duæ oli
uæ, una à dextris lãpadis, & una à sinistris ipsius. Et quid sibi uult responsum hmoi: nõ in ex
ercitu nec in robore, sed in spũ meo dicit dñs? Iam quidē diximus candelabrũ aureũ domi-
nũ Iesum esse propter passionē mortis, gloria resurrectiõis glorificatũ, septēq; lucernas su-
per illud cũ totidē infusorijs, eũ qui extunc datus est sanctũ septiformē spm̃, q nimiru eaten⁹
Ioh.7 mõ, scȝ in remissionē peccato℞ nõ dabatur. Vnde est illud: Nondũ eñ erat spũs datus, qa
Iesus nondũ erat glorificatus. ¶ Sed qd sibi uult taliter ad Zorobabel dictũ: Nõ in exerci-
tu nec in robore, sed in spũ meo: Breue dictũ, magnæ rei suggerit intellectũ. Sensus eñ hic
est. Anteq̃, iuxta pñtem uisionē, ueniat dñs habitare in medio tui ò filia Sion, cuius passiõe
deleatur iniqtas terræ illius in die una, sicut significatũ est per hoc q̃d auferri iussa sunt ab Ie
su uestimenta sordida, quiq; gloria resurrectionis & ascēsionis glorificatus, sanctũ septifor-
mē det spm̃, sicut significatur per candelabrũ aureũ tot lucerna℞: anteq̃ ueniat (inq̃) ille dñs
prope & laudabiliter fecerint quicũq; habētes zelũ eius, cũ exercitu, & cũ robore ascende-
Mat.26 rũt uel ascensuri sunt, ex aduerso stare pro domo eius, ut fecerũt iudices Israel, ut fecit fide-
lis Dauid, ut facturi sunt Machabæi. At ubi uenerit idē dñs & clarificatus fuerit, ubi dixe-
rit omĩbus, qd uni dicturus est: conuerte gladiũ in locũ suũ, iã nõ in exercitu, nec in robore,
[illegible] bauditur, certabitis ꝑ me, nec eñ erit necesse dicit dñs. Anteq̃ ego uenirē, agere in exer

citu

citu & in robore, tale fuit, quale defendere arborem ne succidat, de qua fructus speratur uitæ æternæ. Agebat enim diabolus per impios homines quatenus gens illa nō esset, de qua promissum fuerat patribus quod ego eram accepturus. Natus sum, & idcirco nō iam in exercitu nec in robore: sed in spiritu meo quia iam non contra homines: sed tantummodo cōtra diabolum certamen necessarium est, qui quoniam spiritus est, non in exercitu nec in robore, sed in spiritu meo debellandus & superandus est. ¶ Idcirco sub nomine Zorobabel recte ipsum dominum intelligimus, sicut in Aggæo plenius de eo dictum est. Nam illo tempore in ædificando, exercitu & robore utebantur. Deniq; media pars iuuenū (ait Neemias) faciebāt opus & media parata erat ad bellū, & lāceæ & scuta, & arcus, & loricæ, & principes post eos in omni domo Iuda ædificantium in muro, & portantium onera, & imponentium una manu sua faciebat opus: & altera tenebat gladium, Aedificantium enī unusquisq; gladio accinctus erat renes, & ædificabant, & clangebant buccina iuxta me. Hęc de muris ciuitatis dicta sunt. Templū quoq; illud manufactū non sine aliquo robore hominū reædificatum est, cum regium esset positū huiusmodi decretū. Omnis homo qui hāc mutauerit iussionem, tollatur lignum de domo ipsius, & erigatur & configatur in eo: domus aūt eius publicetur. ¶ Illud unum omnino sine exercitu & sine robore in spiritu dñi factū est, quod princeps huius mundi, foras est missus, in quem protinus ita dicitur. ⌊ Quis tu mons magne coram Zorobabel in planum? ⌋ Mons quippe magnus monti dñi contrarius, mōs importuosus, mons naufragosus diabolus est, qui in hoc mundo principabaī de quo ipse dominus: Venit enī princeps mundi huius. s. ut mihi aduersetur, secūdum quod significatum est supra ubi Satan stabat à dextris Iesu ut aduersaretur ei. Hoc est quod nūc dicitur: Quis tu coram Zorobabel, & dicendo quis tu, omnino nescitur: quia totus reprob⁹ est. Quodq; ita subiungitur in planum, potest ita intelligi: ut subaudiatur sternere, & à tua supbia deiicere: nisi quod ille nunq̄ eo modo in planum descendit, aut descensurus est. Ergo inde potius redarguitur, quod contra planum, id est, contra humilitatem domini nostri quem intelligimus per Zorobabel (ut iam dictum est) steterit mons magnus & frustra: qa in hoc plano. i. in hoc miti & humili corde est spūs sanctus, cui resistere non potest spūs malignus. Seqtur ⌊ Et educet lapidem primarium & exequabit gratiam gratie eius. ⌋ Quis nisi spiritus meus de quo dixeram ego dñs, nō in exercitu nec in robore, sed in spiritu meo. Quis inquā nisi spiritus meus educet lapidē primariū. i. mediatorē dei & hominū Iesum Christum, lapidem utiq; angularem & honorificatum, & exęquabit gratiam gratiæ eius. Educet eū. i. crescere faciet, ut iuxta propheticū, quod Daniel exposuit regi, somnium, fiat mons magnus & impleat uniuersum orbem terrarum. Gratiam quoq; exęquabit gratiæ eius, ita uidelicet ut non sit solus, sed sit primogenitus in multis fratribus. Nam hæc est gratia, quam secundū hominem accepit dñs Iesus, quod uocatur & est dei filius. Quid enim habet quod nō accepit, etiam in unigenito nostra natura? Ergo gratiā inquit, exæquabit spūs sctūs gratiæ eius. i. multos faciet fratres, & cohæredes eius, hinc ē illud: Videte qualē gratiam donauit nobis deus, ut filij dei nominemur & simus. Veruntamen licet in hoc gratia, quā dedit nobis deus exæquata sit gratiæ eius, non tamen oīni modo ęquales sumus aut erimus: quia uidelicet ille solus natura filius: nos aūt oōs adoptiōe filij dei nominamur & sumus. Magna quidē distantia est: sed quid dum mō filij & cohæredes unice & unigeniti sumus? ⌊ Et factum est verbum domini ad me dicens: Manus Zorobabel fundauerunt domum istam, & manus Zorobabel perficient eam, & scietis quia domin⁹ exercituum misit me ad vos. Quis enim despexit dies paruos, & letabuntur & videbunt lapidem stanneū in manu Zorobabel. Septem isti oculi domini qui discurrūt in vniuersam terrā. ⌋ Nondum de toto ornatu candelabri responderat angel⁹ interroganti, imò & postmodum interrogauit, sicut post hæc sequitur. Quid sunt duæ oliuæ istæ ad dexteram candelabri, & sinistrā eius: itēq; secundo. Quid sunt duæ spicę oliuarum, q̄ sunt iuxta duo rostra aurea. Ergo et hoc quod nunc interseritur & factum est uerbum dñi, ad rōnes eiusdē pertinet cādelabri maxime quia lapidem stanneum uidebūt, ut in manu Zorobabel, statimq; subiūgit: Septē isti oculi dñi, qui discurrunt in uniuersam terram. Deniq; & hæc & illud qd præmissum est ducet lapidem primariū, & exæquabit gratiā gratiæ eius, prohibēt nos & increpāt ne istud

Aggei. 1 & 2

Esdr. 6

Qualis mons diabolus.

Dani. 2 Gratia Chr̄i

1. Ioha. 3

Sensus literalis de templi aedificatione.

medium: manus Zorobabel fundauerunt domũ istam, & manus eius perficient eam, eo tãtũmodo sensu accipiamus, quo pueris illi⁹ tpis blanditur, quiq; hmõi est. Domũ istã manu factã, quã in metu & cũ retardatõe aedificare coepistis, impedictibus aduersarijs in breui cõpletã uidebitis, ita ut ex ipsa uelocitate operis scire debeatis, q̃d dñs exercituũ miserit me ad uos Scire (inquã) debebitis, p hoc. Quis eñ despexit dies paruos? id est dicere. Cui nõ mirũ uisum est, aliqñ grãde opus fieri intra dies paruos siue paucos? Sunt aũt pauci dies, ab anno secundo Darij regis, à uicesima & q̃rta undecima mẽsis eiusdẽ anni, qua uidelicet die ego loquor uobis in uerbo dñi, usq; ad tertiũ diem mẽsis Adar, huius anni. s. qui sextus est Darij regis. Nimiꝶ pauci dies ad tm̃ opus, uidelicet tm̃ quatuor anni computent, & tam paucis diebus opus illud completũ fuisse scriptura Esdrae testat. Cum eñ dixisset: Seniores aũt Iudaeorum aedificabãt & psperabant iuxta pphetiã Aggaei pphetae, & Zachariae filij Addo ita subiunxit: Et cõpleuerunt domũ dei istã usq; ad diem tertiũ mensis Adar, q est ann⁹ sextus Darij regis. Bene ergo cum dixisset: Et scietis quia dñs exercituũ misit me ad uos, dignã statim rõnem cum acri interrogatõe subiunxit, dicendo: Quis eñ despexit dies paruos. i. quis tantã uelocitatẽ tanti operis nõ accipiat pro testimonio siue experimẽto, quod dñs miserit me ad uos? ¶ Ad quid aũt illã dierꝶ paucitatẽ scire nobis ualet, nisi ad illud q̃d supra puerilẽ sensum est, & senes delectare debet, quia paruos dies, nec plures q̃ cõis creãdi hoĩs natura postulabat, informando tẽplo dñici corpis nõ manufacto trãsisse manifestũ est? Deniq; & illa domus quatuor annis aedificata est & istud propriũ dei templũ nouẽ mensibus à conceptione decursis, nascendo in hanc lucẽ eductũ est. Non tñ huic contrariũ est, illud quod in Euangelio, Iudaei contra dñm dicũt, quadraginta & sex annis aedificatũ est templũ hoc, qa uidelicet illi rãcore ex inuidia saeuictes: quia dixerat: soluite templũ hoc, & ego in triduo excitabo illud, nõ solũ tempus quo templũ aedificatũ est, sed impedimẽtorꝶ quoq; & dilatiõis annos cõputauerunt, qbus opus, ne fieret ab edicto Cyri regis, usq; ad scdm Darij annũ, impeditũ & dilatũ est. Et ut magis amplectamur q̃d dixit: Et scietis, quia dñs exercituũ misit me ad uos: quis eñ despexit dies paruos? sciendũ quia nõ plures q̃ totidem. i. nouem generationes transiturae erãt inter Zorobabel, cuius tempore pphetauit iste, & Ioseph uirum Mariae. Zorobabel qppe genuit Abiud Abiud genuit Eliachim, Eliachim genuit Azor Azor genuit Sadoch, Sadoch Achim, Achim Eliud, Eliud Eleazar, Eleazar Mathã, Mathã Iacob: & post hũc illa nõ manufacta domus dñi fundata ẽ in utero, & ex utero uirginis habentis, sed non cognoscentis, uirum Ioseph. Quis despexit aut despicere debuit dies tam paruos, uerbi gratia, ut diceret, in tpa longa fiet istud. Tunc utiq; q fideles erunt, qui redemptionem Israel expectabunt, scientes experimento, quod dñs exercituũ miserit me, & haec reuera locutus fuerit per me, laetabunt (ait) & uidebunt lapidem stanneũ, in manu Zorobabel. i. Christũ natum de stirpe Zorobabel. Quare autẽ dixit lapidem stanneũ, & non potius aureũ lapidẽ siue Chrysolitũ, aut ut supra iam dixit, candelabrũ aureũ? Ad haec, hoc sciendũ quia gloria humanitatis Christi usq; ad passionem mortis lõge minor existit quã esse coepit ex uirtute resurrectiõis. Erat qdem etiam ante passionẽ habitãs in illo oĩs plenitudo diuinitatis manebatq; & requiescebat super eum spũs septiformis. Vnde & ita super lapidẽ stanneum, septẽ oculos domini, sicut sup candelabrũ aureũ, septẽ lucernas se uidisse dixit, sed quãto pretiosius stãno aurũ, quãto lapide stãneo candelabrũ aureũ, tãto gloriosior est post resurrectionem q̃ fuit ante passionem humanitatis eiusdem mediatoris Dei, & hoim. Sequitur.

Nouem generationes inter Zorobabel, & Ioseph virum Mariae.

L Et respõdi, & dixi ad eum: Quid sunt due oliue iste ad dexteram candelabri, & sinistram eius? Et respondi secundo, & dixi ad eum: Quid sunt due spice oliuarum, que sunt iuxta duo rostra aurea, in quib⁹ sunt fusiſoria ex auro? & ait ad me dicens Nunquid nescitis quid sunt hec? & dixi: Non domine mi. & dixit: Isti sunt duo filij olei qui assistũt dominatori vniuerse terre. ¶ Valde attẽta & studiosa percunctatio uix breuem responsionẽ accepit, qua & si prophetae intelligibilis fuit, ut pote iam intelligentiae donũ habenti, nihilominus clausum illius tpis hominibus sensum cõtinuit, q̃ si nihil responsum fuisset ei. Sed & hodieq; sensus eiusdẽ responsionis multis dubius & incertus est, ita ut alij duas oliuas Mosen & Heliã significare uelint, alij legẽ & euangeliũ in dextera, lex in sinistra sit. Nos aũt postremi qd dicem⁹ si nec illud nec illud sufficit? Nimirꝶ quõ in septẽ lucernis super

Duae oliuae duo data spũs scti.

nis super candelabrum aureum significationis spiritus sancti, quē cum patre deo filius deus glorificatus, & propter passionem mortis gloria & honore coronatus dedit, & tantæ dignitatis duæ oliuæ sunt, ut stēt iuxta duo rostra aurea candelabri, unā ad dexteram & unā cādelabri siue lampadis, arbitramur nihil dignius, nihil intelligi posse conuenientius, q̃ duo data eiusdē spūs sancti. Bis nāq; dat⁹ est spūs. Primo in remissionē peccatorū per passionē domini nostri Iesu Christi. Secūdo in diuisiōes gratiarū per gloriā eiusdē Iesu Christi resurrectione & ascensione glorificati, & sedentis ad dexterā maiestatis in excelsis. Vna oliua à sinistris & una à dextris candelabri: quia uidelicet datū primū, quod est in remissionē peccatorū ab humilitate passionis, scd̄m quod est in diuisiones gratiarū à gloria paterni cōsessus, credentibus in ip̄m prouenit. Hæc sunt duo rostra aurea uidelicet adoranda passiōis humilitas & p̄dicanda exultatiōis gloria, iuxta quæ uident stantes duæ oliuæ: quia uidelicet ubi passus & mortuus est, ibi expectantibus se remissionē peccatorū contulit defunctis & uiuis. unde & mox ubi post mortē in medio discipulorū suorū rediuiuus stetit, & dixit eis: Accipite spiritū sanctum, quorū remiseritis peccata remittūt eis. Et exinde quinquagesimo die ubi sedet ad dexterā p̄tris, inde diuisiōes grāꝝ dedit Ap̄lis, q̄s & significabāt dispertitę linguæ, q̄ apparuerūt illis tanq̄ ignis. Iste sunt ergo (inq̄t) duo filij olei. i. duo data spūs sancti, siue duo effectus oīpotētis eius grāæ, q assistūt dn̄atori uniuersæ terræ: q̄a semp̄ prōptū & patū ē uni deo p̄ri & filio, & sp̄ūi sancto, remissionē pc̄tōꝝ, & insup̄ quālibet diuiduā grām dare, & p̄ut uult distribuere. [Et conuersus sum, & leuaui oculos meos, & vidi, & ecce volumē volās, et dixit: Quid tu vides? & dixit: Ecce ego video volumen volans. Longitudo eius viginti cubitorum, & latitudo eius decē cubitorum, et dixit ad me. Hec ē maledictio que egreditur super faciem omnis terre. quia omnis fur sicut ibi scriptum est, iudicabitur et omnis iurans ex hoc similiter iudicabitur. Educā illum dicit dominus exercituum, et veniet ad domum furis, et ad domum iurantis in nomine meo mendaciter. Et commorabitur in medio dom⁹ eius, et consummet eum, et ligna ei⁹ et lapides eius.] Hoc futurū erat ut post illa quæ hactenus in hac uisiōe significata sunt. s. post incarnationē, passionē, resurrectionē & ascensionē dn̄i Iesu, dato spū, prędicantibus apostolis Iudæi non crederent, imo & prædicatores euāgelij persequerētur & occiderēt, atq; proinde uenirēt super eos oēs maledictiones legis, quas Moses in Deuteronomio scripsit, quæ sunt hmōi: Maledictus eris in ciuitate, maledictus in agro, maledictū horreū tuū, maledictæ reliquiæ tuæ, maledictus fructus uentris tui & c. Recte ergo & secundū rerū gerendarū ordinē. Postq̄ dixit dn̄s: ecce uenio & habitabo in medio tui. Postq̄ ablatis uestimētis sordidis Iesus īdutus ē mutatorijs: postquā cādelabrū aureū stetit cū septē lucernis, & duab⁹ oliuis siue oliuarū spicis, quę sunt duo filij olei. i. duo, de quib⁹ iā dictū, data benedictiōis cernitur uolumē uolans, & hæc est maledictio inq̄t, & educā illud & ueniet ad domū furis & ad domū iurantis in nomīe meo mendaciter. Dilexit em̄ maledictionē & ueniet ei, & noluit benedictionē & elōgabit ab eo. Volatus uoluminis cursum uelociter aduenïētis significat maledictiōis, quia uidelicet sicut Psalmista dixerat: In generatōe una deleat nomē ei⁹, ita futurum erat & ita factū est, ut ultra quadraginta annos maledictio. i. uindicta sup̄ pp̄l'm Iudai cum nō differret. Longitudo uoluminis. i. maledictōis: æternitas est damnatōis, & latitudo eius, temporalitas tribulatōis. Nam & in præsenti & futuro seculo damnati sunt increduli Iudęi in uindictā sanguinis dn̄i Iesu prophetarū eius. Et latitudo q̄dem maledictionis decem cubitorū est: quia uidelicet t̄palis tribulatio, qua ceciderūt in ore gladij, & captiui ducti sunt in om̄es gentes: decalogi, q̄d præuaricati sunt, iusta uindicta est. Porro longitudo eiusdem maledictōis uiginti cubitorū. i. dupla est: quia nimirū ęterna damnatio nō solum corp⁹ ut præsens tribulatio continget, sed & corpus & animā gehennali igne puniet. Hæc igitur est maledictio (inquit) quæ egredit̄ sup̄ faciē om̄is terræ, & p̄fecto primū terræ Iudaicæ, ira em̄ & indignatio, & tribulatio, & angustia in oēm aīam hōis Iudæi primū & Græci. Et reuera prophetiæ p̄sentis ordo postulat, faciē oīs terræ hic intelligi uniuersitatē terræ Iudaicę quæ legem accepit. i. non solam ciuitatem Hierusalem: sed & omnes ciuitates Iudææ, quia super omnē terrā illam maledictio aduolauit, et super omnē gentem illam effusa est. Vnde et adhuc subditur. Quia omnis fur, sicut ibi scriptū est, iudicabitur, et omnis iurans ex hoc

Duo rostra aurea

CAP. V.

Longitudo & latitudo uoluminis

Super faciem omnis terræ scilicet Iudaicæ.

 militer

militer iudicabitur. Quomodo ibi scriptum est. s. in uolumine maledictionis? Præmisso, maledictus eris in ciuitate usque, maledictus eris ingrediens, & maledictus egrediens. Quātæ, quā horribiles maledictionis sententiæ, nominatim cursu continuo proferantur, uolenti legere uel numerare promptum est. Triginta nāque eiusmodi sententiæ & pleræque ex ipsis declamatione imprecatoria depromptæ, quarum prima est: mittit dñs super te famem & esuriem, tricesima, ipse erit in caput, & tu eris in caudam. Nam uerba siue sententias esse maledictiōis ipse confirmat, ita concludens: & uenient super te omnes maledictiōes istæ, & persequentes apprehendent te donec intereas. Post hæc & alia similiter ad maledictionem pertinētia declamat, non tñ imprecantis modo: sed annuntiantis & loquentis more prophetico. Hęc idcirco dixerim: quia reuera nonnihil habet consideratiōe, & ad miratōe dignū, tot præscriptas fuisse sententias maledictōis, quot argēteos daturi erāt in pretium sanguinis dñi. In Psalmo quoque centesimooctauo, si diligenter computes, maledictiones totidem inuenies, quarum prima: constitue super eum peccatorem. ultima est: & induant sicut diploide confusione sua. Nōne propter hęc magis delectatus animus, numerum uoluminis qui est in lōgitudine, & numerum qui est in latitudine recte cōiūgit & componit, ut sint triginta cubiti magnitudinis uoluminis, sicut sunt triginta sententiæ maledictōis, & triginta argētei fuerūt, quos in pretiū sanguinis dñi fur ille, i. cœtus Iudæorum dedit? Denique sicut longitudo & latitudo unam magnitudinem faciunt, ita & decem qui sunt latitudinis, & uiginti cubiti longitudinis recte simul ueniunt, & triginta fiunt. Et quis nesciat, quis dubitet euenisse quod ait: quia omnis fur sicut ibi scriptū est, iudicabitur: & oīs iurans ex hoc similiter iudicabit, educā illud & ueniet ad domū furis & ad domū iurantis in nomine meo mendaciter, & cōmorabit in medio domus eius, & cōsummet eū, & ligna eius & lapides eius? Quis nescit, quis nō audit, quia sic omnino factū est? Venit em̄ uolumen illud maledictōis ad domū furis, ad domū illam quę cum debuisset esse domus orationis, facta est spelunca latronum, & domus negotiationis & ille fur qui hoc fecerat, & latrocinia sua in domo illa periurio cumulabat, imo & ipsum dici filiū mendaciter & in dolo adiurauerat, proloquente quodam: Adiuro te per deum uerum, ut dicas nobis, si tu es Christus filius dei benedicti? Oīs eiusmodi fur, & eiusmodi iurās siue adiurans, id est, tam populus quā sacerdos iudicatus est, sicut ibi scriptum est: omnino sicut scripsit Moses & consumpsit eum, & ligna eius & lapides eius, ita ut flamma concremarentur ligna, & nō remaneret lapis super lapidem de om̄i domo illa, & non pertransiuit à populo illo uolumē illud qd est maledictio, sed cōmorabit adhuc in medio eius. Sequit. L Et egressus est angelus qui loquebatur in me & dixit ad me: Leua oculos tuos & vidi Quid est hoc quod egreditur? & dixi. Quid nam est? & ait. Hec est amphora egrediens. Et dixit: Hic est oculus eorum in vniuersa terra. Et ecce talentum plumbi portabatur, & ecce mulier vna sedens in medio amphore, et dixit: Hec est impietas. Et proiecit eam in medio amphore, et misit massam plumbeam in os eius. Et leuaui oculos meos, & vidi, et ecce due mulieres egredientes, et spiritus in alis earum et habebant alas quasi alas milui, et leuauerunt amphoram inter terram et celum. Et dixi ad angelum, qui loquebatur in me: Quo iste deferunt amphoram? Et dixit ad me: Vt edificetur ei domus in terra Sennaar, et stabiliatur, et ponatur ibi super basem suam. J Pars maxima, pars præcipua Iudaici sceleris, & pœnæ consequentis, miraculo mystico, mysterio mirabili designatur litera præsentis capituli: Dixerat in præcedentibus furem, dixerat mendaciter iurantem, sed in his duobus dictis, nondum habes scelerum illorum mensurā siue plenitudinem, quam ipse dñs cognitā, imo precognitam habens iamdudum, & uos ait: implete mensurā patrū uestrorum. Mensura illa recte hic intelligitur per monstrata per amphorā. Nā leuatis oculis suis ad uidendū, & attentus factus ab interrogāte oculo, quid est hoc qd egreditur, & ipse interrogans qd nam esset, audiuit: hęc est amphora egrediens, & hic est oculus eorum in uniuersa terra Scdm ordinē hactenus in pręsenti uisione obseruatū, recte, ut iam dictū est, illa intelligitur mensura patrū, qui prophetas occiderūt quā cū impleuissent filij, occidendo ipm prophetarum dñm, lapidando siue occidēdo, flagellando in synagogis suis, & persequendo de ciuitate in ciuitatē, missos ad se prophetas euāgelicos & sapientes & scribas, iustum fuit ut ueniret sup eos om̄is sanguis iustus, qui effusus est super

Triginta maledictiones.

Mysterium in triginta.

Amphora et mēsura patrū īpleta à Iudæis

est super terrã à sanguine Abel iusti, quẽadmodum ipse dixit, & ita factum est. ¶ Et notandum quod amphoram etiam oculum nuncupauit: hic est, (inquiens) ocul⁹ eorũ in uniuersa terra. Constat eñ, & in uniuersa terra notum est, quia nõ per ignorantiam: sed per inuidiã Christum occidendo, & Apostolos eius persequendo, mensuram illam siue amphoram impleuerũt, & oĩno scienter peccauerunt, & oculũ in peccando apertũ & uidẽtem habuerũt. Nam si cæci essetis ait, nõ haberetis peccatum, & alibi: Nunc autẽ & uiderũt & oderunt, & me & patrem meum. Vere igitur hic est (ait) oculus eorũ in uniuersa terra, qa uidelicet peccatum eorum nõ efficit error siue ignorantia, sed oculus nequam, id est, inuidia, & hoc auditũ ẽ in uniuersa terra. ¶ Sed & illud notandũ q̃d dicens: hæc est amphora addidit egrediens, quia ꝑfecto illa iniquitatis amphora diu uersabatur intus, & in conuenticulis & secretis consultatiõibus, quõ Iesum in sermõe caperent, quõ illum dolo tenerẽt & occiderent, & q̃d taliter diu tractauerunt, tandem longo circuitu pertractũ, egressum est in publicum. Hinc est illud Psalmistæ, quod tam de traditore q̃ de omĩ inimicorũ cœtu, qui dixerũt: qñ morietur & peribit nomen eius, recte intelligitur, cor eius cõgregauit iniquitatem sibi, egrediebatur foras, & loquebatur in idipsum, aduersum me susurrabunt oẽs inimici mei, aduersum me cogitabant mala mihi, uerbum iniquum cõstituerũt aduersum me. Nimirũ sic agẽdo amphora intus uersabatur, tunc autem egressa est, quãdo diffinito cõsilio, tãquã ad latronẽ exierũt cũ gladijs & fustibus & seditiosis clamoribus, petierunt atq; effecerũt ut crucifigeretur. Et ecce ait, talentum plumbi portabatur, & ecce mulier una sedens in medio amphoræ, & dixit: Hæc est impietas. Talentum plumbi põdus est iudicij siue damnatiõis, magnum utiq; & graue secundum magnitudinem & grauedinem irremissibilis delicti .i. cordis impœnitentis. Nam huiusmodi delictũ impietas est, cuius perseuerantiã quã hodieq; uidemus, sessio mulieris in medio amphoræ congrue significat. Sedent nãq; nũc usq; patres impij in cathedra pestilentiæ blasphemantes, & filios suos Christum blasphemare docentes, atq; hoc modo in medio amphoræ siue mensuræ impletæ mulier sedet, dum eis etiam in ore gladij cadentibus, & ubiq; gentium in captiuitatem dispersis, impietas sua placet. Proinde quid sequtur? Et proiecit eã in medio amphoræ, & misit massam plumbeã in os eius. Hoc post præsentem uitam & fit & fiet. Iam factum est, quod supra significabatur & dicebatur, ubi uolumen uolans Propheta uidit, & hæc maledictio (inquit angelus) & educam illud, dicit dñs exercituũ, ad domũ furis, & consummet eum, & ligna eius, & lapides ei⁹. Hoc (inquã) iam factum est: quia templum illud exterminatum, & quæ erat ciuitas destructa est, sed magnitudo amphoræ & impietatis, quæ in medio sedet, exigit, ut hac uindicta simplici, iustitia dei nõ cõtẽta sit. Ergo & proiecit eam in medio amphoræ, & misit massam plumbeã in os ei⁹, statimq; & leuaui (ait) oculos meos & uidi, & ecce duæ mulieres egrediẽtes, & spũs in alis earũ, & leuauerunt amphorã inter terrã & cœlũ & cætera. Mirũ quod & mulier q̃ est impietas, sedebat in medio amphoræ, & proiecit eã in medio amphoræ, ut litera sonat. ¶ Quõ poterat ꝓijci in medio amphoræ, quæ sedebat in medio amphoræ? Sed ꝑfecto amphora ista nõ manufacta, quæ est impleta peccati mẽsura aliter est: qa uidelicet peccato suo nemo traditur nisi q se tradidit ultrone⁹, iuxta illud: Et dimisit eos sc̃dm desideria cordis eorũ, & q nocet noceat adhuc, & q in sordibus est sordescat adhuc. Nã proijcere impietatẽ .i. impiã animã, hoc est, non cõuertere eam, q̃d tunc fit, cũ ad quartũ scelus ꝑuenerit, sicut in Amos dñs dicit. Sup tribus sceleribus Iuda & sup quatuor siue super tribus sceleribus Israel, & sup quatuor nõ cõuertã eum Primũ nãq; scelus est malã uoluntatẽ habuisse, sc̃dm malũ quoq; opus ꝑpetrasse, tertiũ, consuetudinẽ mali operis habere, quartũ arguẽdi legi siue iustitiæ dei repugnare, & uerba proferre blasphemiæ. Qualis uel quãta quarto huic sceleri pœna debeat, significat id q̃d dictũ est: & misit massam plumbeã in os eius. Massa nãq; plumbea siue talentum plũbi, põdus (ut iã dictũ est) significat dãnationis uel iudicij dei, q̃d uidelicet impietas huius amphoræ .i. mensuræ sæpe dictæ irremissibilis sit, testante ipso dño: quia q dixerit uerbũ cõtra spiritũ sanctũ .i. q sciẽter de bono dixerit malũ, ut tunc Iudæi uel Pharisæi, & post hæresiarchæ fecerũt, nõ remittet ei i hoc seculo neq; in futuro. Quid tandẽ sunt duæ mulieres, quæ portãdo huic tanto põdere addictæ, quẽadmodũ dicit: Et leuauerũt amphorã inter terrã & cœlũ? Duas ex scripturis ꝓpheticis mulieres notas habem⁹, & noia earũ, ait dñs a[d]

Amphora illa cur & oculus dicatur

Talentum plumbi pondus ca[...] mnationis [...] da or[...]

Quomõ p[...] ijci [...] mulier in medio amphoræ

Duæ mulieres, Samaria & Hierusalem

Ezechielem, Oolla maior, & Ooliba soror ei⁹ minor. Itē: Porrò eaꝝ nomina Samaria Oolla, & Hierl͠m Ooliba. Ac deinceps: Filij hominis non iudicas Oollam & Oolibam, & annūcias eis scelera eaꝝ quia adulteræ sunt, & sanguis in manibus eaꝝ. Hæc & his similia per similitudinē dicta sunt quia uidelicet sicut adultera dicitur & est mulier quæ relicto uiro suo alteri commescet uiro, ita Oolla & Ooliba relicto deo patrū suoꝝ coluerūt deos alienos. Et sanguis in manibus earum, quia missos ad se prophetas occiderūt. Et Ooliba minor plus q̄ Oolla, id ē, Hierusalem plus insaniuit q̄ Samaria Quomodo? Quia procul dubio cum filia fecerit Hierusalem, quæ & Samaria fecit, occidendo prophetas, & sectando idololatriā, addidit quod malus est, occidendo dn̄m, & eligendo Barrabā, quod fuit implere (ut iam dictū est) mensuram patrum, quę intelligitur per amphoram. Pulchre ad hūc sensum accedit, q̄d & apud Oollam. i. Samariam mulier Iezabel priores prophetas interfecit, & apud Oolibā. i. Hierusalem mulier Herodias nouissimū prophetarum & plus q̄ prophetam Iohānem occidit. Igitur duæ mulieres, patres & filij sunt patres qui mensurā sanguinis ferè dimidiauerunt, & filij qui mensuram impleuerunt, & ita unam eandem amphorā sibi ad portandū, cum impietatis pondere communē fecerunt. ¶ Istæ habebant alas quasi milui. i. superbiam quasi diaboli: quia uidelicet sicut in Psalmo scriptū est: Tenuit eas superbia, opertæ sunt iniquitate & impietate sua, & prodijt quasi ex adipe iniquitas eorum, dum diceret anterior mulier, non est nobis pars in Dauid, neq; hæreditas in filio Isai. Posterior uero dicente Pilato: Regē uestrū crucifigā? clamaret dicens: Non habemus regē nisi Cæsarē. Itaq; & spūs (inq̄t) in alis eaꝝ, spiritus utiq; blasphemiæ, unus idemq́; in superbia mulierum talium, ut illa subsannaret patrem & patriarcham Dauid, & ista filium Dauid. Hoc omnino reminisci iuuat quotiescunq; mensuræ illius mentio fit, de qua hic agitur, propter amphoram eiusmodi, quia uidelicet abnegatio Dauid, & schisma quod fecerunt patres, scindendo se à domo Dauid uitulosq; colnedo, quos Hieroboam fecit, initium fuit impietatis, quam impleuerunt filij negando Christum ante faciem Pilati, Nonne patres dicendo: Nō est nobis pars in Dauid, iam negatores extiterunt eiusdem Christi quem negauerunt filij. Promissio nāq; facta fuerat ipsi Dauid, Christū de semine eius nasci, & idcirco sicut ad Samuel dixit dn̄s: Non eñ te abiecerunt, sed me ne regnem super eos, ita de illis uerissime dicas: quia nō Dauid sed Christū negauerunt, ne regnaret super eos, præeligentes filio Dauid Barraban, sicut illi patres eoꝝ ipsi Dauid præelegerunt Hieroboam. Et leuauerunt (ait) amphoram inter terrā & cœlum. ¶ Quid sibi uult huiusmodi dictum, leuauerunt inter terram & cœlum. Scimus q̄dē quia quod ē portandum siue deferendum, deferendo leuatur inter terrā & cœlum. Sed quid sibi uult huiusmōi dictū? nisi ut innuat tibi respicere rem cuius erat totum portentū? Quæ nam est illa res? Nimirum ip̄a sanguinis uindicta, cuius (ut supra dictum) signū erat amphora, & in amphora sedens impietas. Qualis eñ est sanguinis siue iniquitatis illius uindicta? Ecce palam est, & uidemus Iudæos qui mensuram illam (ut sæpe iam dictum est) impleuerunt, leuatos inter terram & cœlū. Quomō? quia uidelicet nec terra sua capit eos nec cœlū admittit eos. Nonne ducti in omnes gentes captiui, terrā suā non contingūt? Multo magis cœlum contingere, id est, ad regnum cœlorum peruenire, cū sint increduli nō possunt. Huius rei non istud solum fuit portentum, quod leuauerūt amphoram in terrā, & cœlum, uerumetiam illud quod sceleris eorum signifer Iudas, perijt inter terram & cœlum. Suspensus eñ crepuit medius, & ut ait quidam, cœlo terræq; perosus, interutrumq; perit, et diffusa sunt oīa uiscera eius. Sic nāq; ille popul⁹, cœlo ac terræ perosus, à terrena Hierusalem abactus, & cœlesti Hierusalem indignus, inter utrāq; perijt, & sic reliquię dispersæ sunt eiusdem populi, sicut pendentis inter terram & cœlum diffusa sunt iā dicti uiscera proditoris. ¶ Quanto melius quanto pulchrius, atq; dulcius signum siue portentum, quod duo uiri ex his qui explorauerant repromissionis terrā reuertētes, botrū cum palmite in uecte portauerunt. Confer duos illos uiros duabus mulieribus istis, & uectationem illorum, istarum oneri, si tamen possunt conferri, cum omnino contraria sint. Sicut eñ istę mulieres duę malos patres, & malos malorum patrum filios, qui impleuerunt mēsuram eorum significauerunt, sic econtra, illi duo uiri, bonos patres, quorum optimi Patriarchæ & Prophetę fuerunt & bonos bonorum patrum filios, quorum Apostoli optimi sunt, & mystice designauerūt

Alæ q̄si milui Superbia diaboli.

Iudęi diuina ultiōe leuari inter cęlū & terrā

Cōparatio duorū uirorū, botrū portātium, ad duas illas mulieres.

Et sicut

Et sicut amphora quam inter terram & cœlum mulieres leuauerunt, plenæ mensuræ scelerum portentũ fuit, sic econtra botrus, quẽ in uecte uiri portauerunt pietatis & iustitiæ, quę in cruce pepẽdit, signũ extitit. ¶ Nunc sequẽtia pcurramus, Quo, inqt, istę deferũt amphoram? Vt ædificei (ait) illi domus in terra Sennaar, & stabiliat ibi sup basem suã. Terra Sennaar dicta est terra Babylonis, ubi turrim ædificauerũt superbi, quorum linguæ cõfusæ, & ipi in oẽs terras dispersi sunt. Interpretat autẽ Sennaar, excussio siue fœtor dentiũ, & hoc maxime loco terrã significat illã, quã dicit Dauid tenebras, & terrã obliuionis, & Iob sctũs terrã tenebrosam, & opertã mortis caligine, ille dicendo: Nunquid cognoscentur in tenebris mirabilia tua, & iudicia tua in terra obliuionis, iste aũt clamando, dimitte me dñe, ut plangã paululum dolorẽ meũ, anteq̃ uadã ad terrã tenebrosam, & opertã mortis caligine. In illam terrã Sennaar, in illã terram putoris dentiũ, deferunt (ait) mulieres istæ amphoram suã, mulieres quarum dentes arma & sagittæ, & quarum lingua gladius acutus, ut illic ædificetur illi domus & illic super basim stabiliatur. Quæ est illa domus? Quæ est illa basis eius? Domus est mortis, basis est perditiõis stantis & permanẽtis. Quia sepulchra eorum (ait Psalmista) domus eorum in perpetuũ, & non est ibi spes siue expectatio transeundi ad aliam domũ, tranimigrãdi ad aliũ locũ. O ergo q̃ malũ stabilimentũ, quod miro modo declamauit, ita pronuntiás, ut ædificetur ei domus in terra Sennaar, & stabiliatur & ponatur ibi sup basem suã. Seqtur Terra Sẽnaar

Et conuersus sum, & leuaui oculos meos & vidi, & ecce quatuor quadrigæ egredientes de medio duorũ montium, & montes mõtes ęrei. In quadrigã prima, equi rufi, & in quadriga secunda equi nigri, & in quadriga tertia equi albi, & in quadriga quarta equi varij & fortes. Et respondi & dixi ad angelum qui loquebatur in me: Quid sunt hec domine mi? & respondit angelus, & ait ad me: Isti sunt quatuor venti cœli, qui egrediuntur vt stent coram dominatore omnis terre. In quo erãt equi nigri, egrediebantur ad terram Aquilonis, & albi egrediebantur post eos, & varij egressi sunt ad terram Austri. Qui autem erant robustissimi, exierunt & quęrebãt ire & discurrere per omnem terram. Et dixit: Ite & perambulate terram, & perambulauerunt terram. Et vocauit me, & locutus est ad me, dicens: Ecce qui egrediũtur in terram aquilonis, requiescere fecerunt spiritum meum in terra aquilonis. CAPVT. VI.

Meminisse oportet unam esse, & unius noctis uisionem, ab eo quod dixit: Vidi per noctẽ Et ecce uir ascendens super equũ rufum, usq; ad id quod post modum dicturus est, & factũ est in anno quarto Darij regis, secundum rerum ordinem quæ tunc gerendæ erant, nunc autem gestæ sunt ferę omnes, præter secundum uiri eiusdem, s. domini nostri Iesu Christi aduentum. Consideramus uisionis ordinẽ pulcherrimũ, & non minime delectatus est animus, gloriam talis uiri quærens ac diligens, quia recto hic ordine inuenit historiã salutis, historiã gratiæ & ueritatis, qũo deus & uerbũ siue filius dei, memor ppositi, memor ad Abraham & Dauid dictæ atq; iuratæ promissionis reuersus est ad Hierusalem in misericordijs, & in ea domus eius ædificata est. Et quatuor cornua quæ uentilauerunt Iudam & Hierusalem, id est, quatuor regna, per quæ conatus est diabolus eandem abolere promissionem, detrita sunt, & tunc uenit Dominus, ô filia Sion, & habitauit in medio tui. Verbum enĩ caro factũ est, & habitauit in nobis. Atq; idem deus, filius Iosedech, quod est filius Domini Iustitiæ, mutatorijs indutus, id est, propter passionẽ mortis, gloria & honore coronatus est, ascendensq; in cœlũ factusq; candelabrũ magnũ, candelabrũ aureum septem lucernarum claruit per mundum uniuersum, dando Apostolis, uel prædicatoribus suis sanctum septiformẽ spm̃, & qui lumen tantũ extinguere uoluerunt, impleta paternorum mensura scelerum suã, sicut nouissime dictũ est, amphoram & impietatẽ blasphemiæ deportandã in terra Sennaar, cum plumbea damnationis massa receperunt. ¶ Quid deinde factum est post illorum excidium, quod dignũ sit intelligi, per quatuor huiusmodi quadrigas egredientes de medio duorum montium, quarum in prima sunt equi rufi, in secunda equi nigri, in tertia equi albi, in quarta equi uarij fortes? Leuemus cũ Propheta oculos nostros, & prospectũ extendamus per mundũ uniuersum. Et ecce mũdus plenus est, & ex quo beati Apostoli de candelabro illo sunt illuminati, cœpit impleri quadrigis feruentibus, & equis currentibus, de quibus & Abacuc decantãs dño: q ascendes (ait) super equos tuos, & quadrigæ tuæ saluatio. Epilogus rerũ vniꝰ visiõis Quatuor quadrigæ.

 Quadri-

Equi rufi. Quadriga prima in qua erãt equi rufi, Apoſtoloꝝ eſt & martyꝝ, quadriga ſecunda in qua
Equi nigri. erant equi nigri pœnitentiũ eſt, qui ab Apoſtoloꝝ tẽporibus incipiẽtes, in his q ſanguinẽ
Equi albi. Chriſti fuderãt, uitã nobis cœnobialẽ ſanxerũt. Vñ uſqꝫ hodie per orbẽ niger tã profeſſiõe quã habitu pſeuerat ordo monachoꝝ. Quadriga tertia in qua erant equi albi, ordo eſt uirginũ utriuſqꝫ ſexus, totũ candore ſuo perornãs equitatũ Ieſu Chriſti dñi exercituũ. Vnde illud notandũ, quia cũ dixiſſet: In quo erant equi nigri, egrediebanẗ ad terrã aquilonis ait, & albi egrediebanẗ poſt eos. Illũ nanqꝫ uitæ ordinẽ, q facinoroſis erat neceſſarius, quẽqꝫ priores illi ſuſceperunt, ut fructus dignos pœnitentiæ facerent, ſubſequunẗ q̃ plurimi, neqꝫ homicidiȷ̃, neqꝫ adulteriȷ̃, ſiue alterius cuiuſlibet criminis rei, imò & pleriqꝫ corpore incorrupti atqꝫ integri, quos beatus Papa Gregorius, quid (inqt) niſi & iuſtos & pœnitentes dixerim? Plane hoc ipſum eſt egredi ad terrã aquilonis, uitã auſteriorẽ exequi, quæ tñ differt à uita remiſſiore multis utente delitijs, non tñ illicitis aut lege prohibitis, quantũ rigor aquilonis à
Equi varij & fortes. ſuauitate auſtri ſiue fauoniȷ̃, quantu hyemalis algor à uernis diſtat blanditijs. Vnde notanda litera, quia ſic dictũ eſt, in quo erant equi nigri egrediebanẗ in terrã aquilõis, ut ſit ſenſus. Propter quod erant ſibi peccatoꝝ conſcij, in propoſitũ ſe dimiſerũt uitæ arctioris. Quadriga quarta, in qua erant equi uariȷ̃ fortes, paſtoꝝ atqꝫ doctoꝝ eſt, & oĩm in quibus eminent illæ gratiaꝝ diuiſiões, de qbus Apoſtolus, aliȷ̃ (inqt) p ſpm̃ datur ſermo ſapientiæ, aliȷ̃ fides, aliȷ̃ genera linguaꝝ, aliȷ̃ gratia ſanitatũ &c. Num paruum hoc eſt aut indignum fuit inter illa magna, quæ uentura erãt, & de quibus iã dictũ atqꝫ adhuc dicendũ eſt. Iſtos eccleſiæ gentium ordines prophetica uiſione demonſtrari, imo quis prophetaꝝ de huiuſmodi tacuit & gentes ſaluandas. (Vnde ordines iſtos diuinitas aſſumpſit) non declamauit in gaudio ſpũs
Duo montes ærei, lex & euãgelium. ſancti? ¶ Quid porro ſunt duo montes illi, quorum de medio quadrigæ iſtæ uidentur egredi, qui uidelicet montes dicuntur ærei. Montes iſti duo teſtamenta ſunt. Lex & euangeliũ, dicunturqꝫ montes propter altitudinem ſiue dignitatem cœleſtium, quæ continent, ſacramentorum: quam uidelicet altitudinem illud quoqꝫ ſignificat quod & lex in monte data eſt. Et Euangelicum ſermonem, dominus in monte ſedens atqꝫ os ſuum aperiens, exorſus eſt. Montes iſti montes ærei, uidelicet propter ſonoritatem atqꝫ diuturnitatẽ tam legis q̃ Euangeliȷ̃, quia non poteſt ſolui ſcriptura tam legalis q̃ Euangelica. Nam iota unum ſiue apex unus ait dñs, non peribit à lege donec omnia fiant, & cœlum & terra tranſibunt, uerba aũt mea non tranſibunt. De medio montium iſtoꝝ quatuor quadrigæ egreſſæ ſunt, quia ucꝫ utrunqꝫ teſtamentũ, quatuor iam dicti ordines Eccleſiæ recipiunt, & ſicut in alia ſimilitudine dictum eſt, de medio petraꝝ dabunt uocem, ita hic recte dicas: quia de medio duorum montium, montium æreoꝝ, quadrigæ iſtæ procurrent. i. de cõmuni legis & Euangeliȷ̃ ſenſu ſiue conſenſu ſeruabunt uitæ ordinem, ſcientiæ uel doctrinæ puritatẽ. Quid tandem eſt
...drigæ ... quatuor vẽti cœli quod percunctanti prophetæ, quid ſunt iſti dñe mi. Reſpondens angelus iſti ſunt (ait) quatuor uenti cœli qui egrediuntur, ut ſtent coram dominatore uniuerſæ terræ? Quid niſi qđ ſapientia dicit: qa multitudo ſapientiũ ſanitas eſt orbis terraꝝ? Iccirco nimiꝝ quatuor quadrigæ iſtæ, quatuor uenti cœli dicũtur eſſe, qa ſicut uenti pflãdo nebulas ſiue pruinas euertunt, aeremqꝫ, qui p quietẽ corruptior fieret, inquietando ſaniorẽ efficiunt. Sic ordines iſti, quos diximus, ſinguli in ſuis officijs ſtando, & cũ tẽpus poſtulat diſcurrendo atqꝫ feſtinãdo ſuſcitant homines ad cognoſcendũ deum creatorẽ ſuum, qui niſi crebra cõmonitione ſolliciti redderentur, nec cogitarent quidẽ corrupti mente, reſtare quicq̃ poſt præſens ſeculum
Quatuor angeli, quatuor angulorum. aut in fine diſtare quippiã inter hoiem & iumentũ. Hinc & illud qđ Iohannes in Apocalypſi: Vidi ait quatuor angelos ſtantes ſuper quatuor angulos terræ, tenentes quatuor uentos cœli, ne flarẽt ſup terrã, neqꝫ ſup mare, neqꝫ ſuper ullã arborẽ. Quatuor nãqꝫ angeli quatuor anguloꝝ mali principes, i. angelicæ fortitudines fuere quatuor regnoꝝ principaliũ, Babylonici, Perſici, Macedonici, atqꝫ Romani, de quoꝝ uno angelus bonus, q Daniel loquebatur. Princeps (ait) Perſaꝝ reſtitit mihi uiginti & uno diebus. Regnis ſiue regnoꝝ princi-
Duplices equi poſt virum, ſ. Chriſtum. pibus illis hoc fuit tenere quatuor uentos cœliȷ̃, cohibere à cultu ſiue ſeruitio dei quadrigas iſtas. i. colentiũ deũ. i. quos diximus ordines & ſeruiẽtiũ creatori, ſed inclamauit & cõpeſcuit illos alter angelus, q aſcendit ab ortu ſolis habens ſignũ dei uiui. Qui nõ eſt alius niſi uir iſte qui initio uiſiõis huius ſup equũ rufum aſcendit, & poſt eũ equi rufi uariȷ̃ & albi, q erãt ſancti prio-

cti prioris populi ueteris testamenti. Nam istæ quadrigæ, isti quatuor uenti cœli, qui abeũtibus illis mulieribus cũ amphora sua egressi sunt de medio duorum montiũ, ut assisterent dominatori uniuersæ terræ, sancti sunt iunioris populi, q(negãte Chřm synagoga, ut dudũ negauerat, dicẽdo: Non est nobis pars in Dauid, neq; hæreditas in filio Isai, mulier altera. s. decẽ tribuũ scissura) crediderũt in eũ, & assistũt illi nũc usq;, sicut uerac iter dominatori uniuersæ terræ. Inter quos ista equorum nõ pretereunda est distantia, qđ illic nigri nõ erant equi, tm̃ modo rufi, uarij & albi, hic autẽ rufi, nigri albi & uarij. ¶ Quid ex hoc animaduertendũ est: nisi qa pœnitentiã, quã equorum esse nigredinẽ iam dictũ est, publice illo tempore nemo prędicabat? Nam à diebus Iohannis ista nigredo cœpit, qui primus baptismũ pœnitentiæ prædicauit subsequente protinus euangelica uoce ipsius dñi dicentis: pœnitentiã agite, appropinquabit em̃ regnũ cœlorum. Porro in lege ne saltẽ pœnitentiæ nomen arbitror usquam reperiri, sed qui fecerit hoc uel illud, morte moriatur, nisi quod post legẽ multo tempore uenientes prophetæ, aliquid super pœnitentia clamauerunt regibus & populo, q cõmuniter derelicto dño, & uitulos aureos quos fecit Hieroboã, & Baal, & Astaroth cęteraq; tã in Hierusalẽ quã in Samaria colebãt portenta deorum. A diebus (ut iã dictũ est) Iohannis regnũ cęlorum uim pati cępit huiusmodi, ut non diceretur, morte moriantur criminosi, morte moriatur, q hoc uel illud fecit aut fecerit: sed pœnitentiã agite & facite fructus dignos pœnitẽtiæ, pœnitentiã agite, appropinquabit em̃ regnũ cœlorum, pœnitentiã agite & baptizetur unusquisq; uestrũ, quorum primũ Iohannes, sc̃dm ipse dñs, tertiũ Apostoli dñi post passionẽ eius, ipso iubente prædicauerũt, & extunc cũctis peccatoribus quacũq; ex gẽte uel natiõe cõfugientibus, quantũlibet criminosis siue facinorosis, patet pœnitentiæ asylũ, patet eorum uiolentiæ regnũ cœlorum. ¶ Vñ notandũ, quia de nigris equis (ut iam dictũ est) egredientibus ad terrã aquilonis. i. de peccatoribus pœnitendo semetipsos tradentibus uitæ arctiori dñs ita dicit: Hi qui egrediunt ad terrã aquilonis, requiescere fecerũt spiritũ meũ in terra aquilõis. Et em̃ hic sensus. Hi qui pœnitentiã egerunt uel agunt de peccatis suis, quod est egredi ad terram aquilonis, ubi ultroneus labor tanquàm glacialis rigor pœnitentis corpus affligit, per hoc ipsum quod illuc egressi sunt, iræ meæ spiritũ requiescere. i. cessare fecerunt, ut iam ego nõ irascar eis, qm̃ ipsimet irati sunt sibi. Sicut em̃ peccando exacerbauit dominum peccator, sic contra pœnitentiã agendo spiritũ domini requiescere facit peccator. Sine dubio cum dicit requiescere fecerunt spiritũ meum, intelligendus est spiritus iræ, testante Psalmista, qui cũ de peccatorum conuersione præmisisset commota est & contremuit terra, fundamenta montiũ conturbata sunt & commota sunt & cetera, ita subiunxit. Ab increpatione tua domine ab inspiratione spiritus iræ tuę. ¶ Quod si equi nigri egrediendo in terrã aquilonis requiescere faciunt spiritum domini, quid putas de his qui egrediuntur post eos equis albis? Et ut manifestius dictũ sit, si facinorosi pœnitentiã agẽdo gaudium faciunt deo & angelis dei, secundum illam parabolã centum ouiũ, & unius inuentæ quæ perierat, siue decẽ drachmarum & unius inuentæ quæ perdita fuerat, quid putas de illis, qui nullius criminis rei, uel conscij propositũ uel regulam sequuntur constitutã pœnitentibus criminosis? Profecto hi spiritũ domini non solummodo requiescere faciunt, uerumetiã oblectant plurimũ, & unde illi ueniã, inde isti coronam consequuntur sempiternã. Dictũ est de equis nigris & equis albis, qđ egressi fuerint, & non dictũ est de equis rufis qui erant primi. Porro de equis uarijs qui erãt quarti, manifeste dicitur: quia egressi sunt ad terrã austri. Sed & protinus sequitur. Qui autẽ erant fortissimi, exierunt & querebant ire & discurrere per omnẽ terrã. Dixitq; domin' ad eos. Ite & perambulate terrã. Vnde & arbitrari licet illos, qui primo loco dicti fuerant equi rufi, nunc in nouissimo fortissimos dicit. Non plures enim q̃ quatuor quadrigæ supra nũeratæ sunt, neq; dictũ est hactenus quicq̃ de equis rufis, nec ullo modo contra rationem est, ut idem equi & rufi dicantur & fortissimi. ¶ Restat igitur dicere, & de istorum egressu. Varij (inquit) egrediebantur ad terrã Austri. Iam supra dictũ est uarios equos Domini, illos esse uel dici, quibus diuersa data sunt charismata spũs sancti, sermo sapiẽtiæ, sermo scientiæ grã sanitatũ, genera linguarũ, interpretatio sermonũ, ꝓphetia uel discretio spirituũ, & his similia. Porro nomine Austri spiritus sanctus solet designari, & quæ terra huius austri, nisi sancta scriptura legalis, prophetica, Euangelica, quam uniuersam utique spiritus sanctus cõdidit.

Pœnitẽtię asylum, nõ sub lege, sed sub euãgelio patet.

Vide q̃ simpliũ sit, cõtra uota monastica scribere.

Equi rufi, idẽ & fortissimi.

Equi varij, ad terram austri egredientes.

Quid

Quid igitur est, uarios equos egredi ad terrã austri, nisi doctæ fidei uiros iam dictas diuisionum gratias habentes, eximere se oibus curis seculi, solisq; uacare uel studere scripturis sanctis, & uerba tractare spiritus sancti. Taliũ est em̃ hmõi negotiũ, propter ipsum quod non solummodo nigri siue albi sunt, sed uarij. i. non solũmodo propositi sancti executores uel sanctitate uitæ decori: sed & sancti pariter & eruditi, quasdam habentes facultates sermonis & præclari ingenij, cæterorũq; taliũ quas non habent multi, qui sunt uitæ laudabilis & arctioris, q̃ sint isti: quia non dedit ipse auster, cuius hæc terra est, non dedit spiritus sanctus diuitiarũ huiusmodi dominus, diuidens singulis prout uult. Deniq; sicut de quodã paulo simplice legimus, qui in conuentu patrum requisisse fertur, prius ne prophetæ fuerint an Christus, ita de multis diffiteri non possumus, sanctæ uitæ ut extitit ille, quod eis plurimũ defuerit gratiæ illius, qua sanctus & uerus qui habet clauem Dauid aperit, & nemo est qui claudat qua apostolis suis iam quidem sanctis, sed eatenus idiotis post resurrectionẽ suã aperuit sensum ut intelligerent scripturas. ¶ Qui erant fortissimi, uidelicet quos iam ante rufos dixit quærebant exire & discurrere in omnem terram, quia uidelicet spontanea charitate fortissimi milites Christi, pro fide ipsius ad passiones cucurrerunt, spontanea deuotiõe tradiderunt corpora sua ad supplicia propter deũ, hoc expediebat, & fidei Christianæ talis eorũ fortitudo necessaria erat, quia profecto multos idololatria defensores habebat, quorũ stultitia nihilo melius q̃ morte uel sanguine martyrũ confundi uel superari poterat. Et notandũ, qa non prius dictũ est equis fortissimis: ite & perambulate terram: & postea quæsierunt exire & discurrere in uniuersam terram, sed prius quæsierunt exire: & tunc demũ dictũ est eis, ite & perambulate terram. Christiano quippe nolenti aut timido non præcipitur, ut semetipsum ingerat passioni uel persecutoribus obijciat, imo licentia datur fugiendi, dicente dño: Si uos persecuti fuerint in uua ciuitate, fugite in aliam. Volentibus ergo atq; desiderantib' coronam martyrij, per magnam gratiam concedi designatur, dum fortissimis equis uolentibus exire, dicitur: ite & perambulate terrã. Exẽpli gratia: Tunc unus de equis hmõi, equis fortissimis quærebat exire, & dictum est ei: & perambula terram, qñ beato Laurentio dicenti ad Sixtum Papam: Quo progrederis sine filio pater, respõdit ei dñs per os illius, quod post triduũ esset secuturus. Cautela bona, cautela necessaria est omnibus equis domini, q̃uis fortissimis, ut q̃uis multum desiderent ad martyrium exire, non exeãt nisi expectata, & per orationes quæsita dignatione supernæ gratiæ, quia periculosum est huiusmodi præliũ nisi magnũ adsit spiritus sancti solatiũ, & pleriq; in negatiõis barathrũ prolapsi sunt, dum se fortiter agere cõfidentes, ultro se tradiderũt. Quám fortissimus in hoc ordine Petrus aplus extitit, inq̃ tñ summæ sapiẽtiæ cõplacuit sancire exemplũ cauendi nimiã cõfidẽtiã in eiusmõi Cũ em̃ dixisset: dñe tecũ paratus sum in carcerẽ & in mortẽ ire, aiam meã pono pro te, & si oẽs scandalizati fuerint in te, ego nunq̃ scaãdalizabor, & si oportuerit me mori tecũ, non te negabo, cũ ita fortiter cinxisset se adhuc iunior & ambularet ubi uolebat, occurrit ei una ancilla, & tu (inqt) ex illis es, atq; hoc audito mortẽ timuit & uitã negauit. Expectandũ illi fuerat, ut alius eũ cingeret & duceret, qđ & factũ est postq̃ senuit, postq̃ sapiam ueráq; fortitudinẽ didicit, qa uc3 senilis animi & cani sensus est scire, qđ hæc fortitudo nõ in hoie sed in deo sit. Itaq; fortissimis equis & ratio præsens & exemplũ in prõptu esse debuit, ut uolẽtes exire, expectarẽt nutũ dicentis: ite & pambulate uniuersam terrã, qđ est dicere, offerte uos ad mortẽ propter me sustinendã. Nã quia moriturus quispiã dicit, aut legitur dixisse: ego ingrediar uiã uniuersæ terræ, recte & hic exire in uniuersam terrã, siue pambulare terrã intelligit, qđ sit mortẽ nõ timere, ad meliorẽ uitã festinare. Ad ultimũ & hoc nõ ptereundũ, quia cõgrue quos in ordine quadrigarũ dixerat equos rufos, hic ubi exire uolentibus dictũ refert ite & pambulate terrã, nõ dixit rufos, sed dixit fortissimos: qa uc3 nõ anteq̃ fundãt, sed postq̃ fuderint sanguinẽ suũ ,ppter dñm, equi dñi rufi sunt, & ut manifestius dictũ sit, ante passiones suas confessores equi albi sunt, in passionibus & post passiones usq; in sempiternũ martyres & equi rufi sunt. Post hæc omnia quæ hactenus dicta & facta sunt, eodem ordine q̃ in hac uisione præmõstrata fuerãt, ab eo quod dictũ est, uidi per noctẽ, & ecce uir ascẽdẽs sup equũ rufum, qd restat scdm Chri Euangeliũ, nisi ut ueniat ipse filius hois sedens in sede maiestatis suæ, & coronam regni habens in capite suo, pro eo qđ propter nos homo fact', & in ista

Equi fortissimi, Apostoli, & Martyres.

S. Ads Laurẽti'

Perambulare terrã qd est,

& in iſta captiuitate natus, in iſta Babylone cũ hominibus cõuerſatus, noſtrã captiuitatem
per paſſionẽ ſuam ſoluit, & multos filios in gloriã adduxit, & reduxit congregatos in unũ
qui diſperſi fuerãt, ſcd̃m ſimilitudinẽ illorũ, q tunc ſoluta captiuitate de Babylone aſcende-
runt, & reędificato templo domini, rurſus in Hieruſalem habitare cœperunt. Seqtur ergo:
L Et factũ eſt verbũ dñi ad me dicẽs: Sume a tráſmigratiõe ab Oldai & a Tho-
bia & ab Idaia, & venies in die illa, & intrabis in domũ Ioſie filij Sophonie, qui
venerũt de Babylone, & ſumes argentũ & aurũ, & facies coronas, & pones in capite
Ieſu filij Ioſedech ſacerdotis magni, & loqueris ad eũ, dicẽs: Hec dicit dñs exer-
cituũ. Ecce vir Oriẽs nomẽ eius, & ſubter eũ orietur, & edificabit tẽplũ dño, & ipſe ex-
truet tẽplũ dño, & ipſe portabit gloriã & ſedebit & dñabitur ſup ſolio ſuo & conſiliũ
pacis erit inter illos. Et corone erũt Helen & Tobie, & Idaie & Hen filio Sopho-
nie memoriale in tẽplo dñi, & qui procul ſunt venient, & edificabũt in tẽplo dñi, & ſcie-
tis, quia dñs exercituũ miſit me ad vos. Erit autẽ hoc ſi auditu audieritis
vocẽ dñi dei veſtri.] Hic finis eſt præclare ac pulcherrimæ uiſionis, quæ ſic incepit: uidi
per noctẽ, & ecce uir aſcendẽs ſup equũ rufum, & ipſe ſtabat inter myrteta. Viſionis illius
nocturnæ finis hic eſt, ſacro ſanctam ſalutis noſtræ propheticã miro modo præſentans hi-
ſtoriã, quã hodie credentes uidemus & gaudemus eſſe impletã: quia ſicut iã ſepe dictũ, &
ſemp eſt ſciendũ, ſcd̃m magnũ qd in ea cõtinetur pietatis ſacrũ, ad illã, quã tũc Babylonij
deſtruxerãt Hieruſalẽ, uir ille dñs exercituũ reuerſus eſt in miſericordijs, & in ea domus eius
ædificata eſt, & licet illa quatuor cornua regnorũ principaliũ ſupradictorũ Iudã & Hieruſa-
lem multũ uentilauerint, nihilominus fecit, quod facere deus propoſuit, qa promiſſum fue-
rat, Chriſtus inde uenit, & ſcd̃m ſcripturas iuxta hanc uiſionẽ ea q̃ de ipſo erãt, iã finẽ hñt,
& ut iã ante dictũ eſt, nihil reſtat, niſi ut ipſe qui uictor ſalutis oim, per paſſionẽ cõſumma- *Narratio ex hebræorum traditione.*
tus reſurrexit, & in cœlũ aſcendit, redeat gloria & honore coronatus, omĩ mundo & ange-
lis & hominibus ſpectabilis. Vnde quia uiſio eſt, & hæc oia per noctẽ Propheta uidit, nõ
magnope hic inſiſtendũ eſt ſenſui literali, dũ dicitur, ſume à tranſmigratione ab Oldai, &c.
Equidẽ tradũt Hebræi, utpote literæ amici, quod Daniel & tres ſocij eius reuerſi de capti-
uitate, aurũ & argentũ obtulerũt in domo dñi, & exinde iuſſerit dñs, ſicut hic ſonat litera, co-
ronas fieri, eoſq; cõmutatis nominibus deſignari. ſ. Oldai, Tobiã, Idaiam & Hen, Ananian
eſſe & Azariã & Miſaelem, & Danielẽ. Porro qd in ſecũdo loco pro Oldai poſitũ eſt He-
len, iccirco factũ eſt, quia Helen interpretatur ſomniũ, & Daniel cũ ſocijs ſuis apud deum
obtinuit, ut ſomnij quod uiderat rex reuelaret ſacramentũ. Verũtñ ſiue in re geſtũ, ſiue tm̃
modo in uiſione fuerit oſtenſum, grande & admirabile contemplemus negotiũ, cuius illud
cõſtat extitiſſe portentũ. Supra nanq; in hac eadẽ uiſione taliter dictũ eſt. Audi Ieſu ſacer-
dos magnæ tu & amici tui qui habitant coram te: quia uiri portendentes ſunt. Non ibi to-
tũ dictũ eſt illi, quod audire iuſſus eſt, neq; amicis eius illic totũ expoſitũ eſt, quod audire iu-
bebantur: ſed nec nomina ipſorũ illic ſcripta ſunt, neq; expreſſa propter quã uel in qua por-
tendentes dicti ſunt. Ecce nomina eorũ ſemel & iterũ expreſſa ſunt. primũ dicendo: Sume á
tranſmigratiõe ab Oldai, & à Tobia, & ab Idaia argentũ & aurũ, & facies coronas: deinde
& coronæ erunt Helen & Tobiæ & Idaiæ, & Hen filio Sophoniæ memoriale in templo
domini. Nimirũ & nominibus ſuis, & auro atq; argento ſuo, & in eo quod coronæ exinde
factæ poni iubentur in capite Ieſu filij Ioſedech, uiri iſti portendẽtes ſunt. Et recte ibi Ieſus
indutus erat ſordidis ueſtibus, quæ & ablatę ſunt ab eo, dictũq; eſt ad eũ: audi Ieſu ſacerdos
magne tu & amici tui qui habitant corã te, quia uiri portendentes ſunt: recte (inquã) illic di-
lata eſt hęc portenti pars, quia uidelicet prius oportebat illa fieri, quę per candelabrũ aureũ
& per cætera quæ ſcripta ſunt, uſq; ad præſentẽ locũ ſignificata eſſe uni diximus, & demum *Quid portendunt hi quatuor uiri.*
futurum erat, & fieri illud quod præſenti capitulo ſignificatum eſt. ¶ Ipſos ſanctæ eccleſiæ
quatuor ordines, quos in quatuor quadrigis intelligendos eſſe diximus, in gloria reſurrectu-
ros, & ex ipſis ſiue propter ipſorum ſaluationem coronandum eſſe Dominum Ieſum, qua-
tuor uiri iſti portendunt Oldai, Tobias, Idaia, & Hen. Oldai nanque interpretatur depre- *Oldai.*
catio domini, quod uidelicet nomen congruit quadrigæ illi in qua ſunt equi nigri. id eſt, or-
dini illi, in quo ſicut ſupra dictũ eſt, peccatores conuerſi ad pœnitentiam, deprecantur faciẽ

Domini

Tobias Domini. Tobias interpretatur bonus dñi, & idcirco congruit quadrigę illi in qua sunt equi albi. i. ordini illi, in quo nullius macula criminis, imò etiam multus in plerisq; candor uirgi-
Idaia. nalis propositi. Siquidē talis ordo siue quispiā huiusce ordinis rectè dicitur bonus dñi ita ut quidam istorū notissimus dicatur, etiā dilectus dñi. Idaia interpretatur notus dñi. Vnde & bene congruit quadrigę illi in qua sunt equi uarij. i. ordini illorū quibus spiritus sanctus diuisio
Exo. 33 nes gratiarū distribuit, ita ut alios docēdo, regendo atq; confirmādo, plus cæteris innotescāt
Hen dño, ita ut cuilibet eorū dignetur dicere: noui te ex nomine. Hen interpretatur gloria. Vnde & nomē conuenit equis illis fortissimis qui exierunt, & quærebant ire & discurrere in oēm terrā. s. glorioso martyrū ordini, qui uexillum diuini nominis foras extulerunt, & contra diabolum & phalangas eius uisibiles atq; inuisibiles exierunt ad pugnam, & per uniuersam terram sanguine roseo suo sanctā rigauerunt & decorauerunt ecclesiam, hoc fecisse illis gloria

Quō Christus coronatur in electis. maxima est. ¶ Igitur ab istis sumes (ait) argentū & aurū & facies coronas, & pones in capite Iesu filij Iosedech sacerdotis magni, quia ucȝ per singulas uirtutes electorū suorū dñs coronatur, imo in illis omnib' coronatis, saluator in singulis coronā accipit: quia uidelicet ipsius gratia, ipsius est opus, oīs omniū sanctorū corona. Non solū aurū, neq; solum argentū sed & aurū sumitur & argentum ad coronandū Iesum: quia uidelicet non solo sensu scripturarū

Domus Iosiæ ecclesia est. qui intelligitur per aurū & argentum, clarificamus eum. Locus uero ubi coronæ istæ fiant domus est Iosiæ. i. saluati filij Sophoniæ. i. uisitationis dñi, quo nomine rectè intelligitur ecclesia, quā dñs uniuersam sua uisitatiōe saluauit, secundū typum domus Zachæi, quam ipse uisitauit: Et hodie salus domui huic facta est inquit, & loqueris ad eum, dicens: Hęc dicit dominus exercituū, dicens: Ecce uir oriens nomen eius, & subter eū orietur &c. Ponendo coronas in capite filij Iosedech. Iubetur loqui ad eum & dicere: cuius rei ipse & amici eius uiri portendentes sint, ac si dicat: Istud quod agitur hic aliud portendit, alterius rei portentū est: quia uidelicet iuxta hanc significationem ecce uenit, ecce in propinquo est, uir magnus, uir fortis & potens, cui non est par alius. Et si uultis scire quis dicatur, uel quō nominetur, oriēs est nomen eius, quo uidelicet nomine, nullus uirorū præter ipsum iure nominatur: quia so-

Vir oriens nomen eius. lus hic semp est in ortu, & nullus unq̄ illi est occasus. Cum occidere putabit, maxime orietur. i. cum fuerit secundum carnem huic mundo moriturus, tunc apud inferos timentibus deū orietur moxq; super occasum ascendens, cœlo & terræ orietur uiuus, & nunq̄ moriturus. Hoc omnino est in potestate eius, & iccirco dico uobis: qa hoc ipsum nomen eius. Oriens subter eum orietur. i. per eum in multitudine credentium dilatabitur, in gloria resurgentium clarificabitur. Hinc est quod protinus sequitur. Et ædificabit templū dño, & ipse extruet templū domino. Non em̄ quod semel dixerat: & ædificabit templū dño superflua repetitione repetiuit, dicendo: & ipse extruet templū domino, sed quia una eademq; ecclesia, & in pñti seculo ædificatur, dum gentes conuertuntur, & in futuro extruetur, dū oēs resurgemus, rectè non cōtentus semel dixisse: & ædificauit templū dño repetiuit, & ipse extruet templū domino. Et tūc ipse portabit gloriā. s. quā coronę istę significant: quia uidelicet magna illi erit gloria, tā multos filios adduxisse in gloriā. Si em̄ cuiuslibet gloria sunt hi, qui per eius ministerium crediderunt, quēadmodū & Apostolus dicit: Quia gloria uestra nos sumus, sicut & uos nostra, in die dñi nostri Iesu Christi, quāto magis ipsi' dñi nostri Iesu Christi, gloria est, & gloria erit, quod est ipse salus oīm, quemadmodū idē Apostolus ait: quia cōplacuit per eū reconciliari omnia in ipso, pacificās per sanguinē crucis eius, siue quæ in terris, siue quæ in cœlis sunt? Tacito quod primū est, quia in ipso cōdita sunt uniuersa in cęlis, & in terra, uisibilia & inuisibilia, siue throni, siue dñationes, siue principatus, siue potestates & oīa p ipm & in ipo creata sunt, & ipse est añ oēs, & oia in ipso constant, q̄ causæ si cum iā dictis congregētur, quod putas coronarū gloriæ est, unus idēq; deus & homo Iesus Christus? Ergo & ipse portabit gloriā, & sedebit (ait) super solio suo, & erit sacerdos super solio

Solium Christi, regis & sacerdotis suo. Quod q̄ iustum sit, melius quis cogitare potest q̄ eloqui, ut ille sedeat & dñetur oīm p quē omnia cōdita sunt, & sit sacerdos in æternū, p cuius sanguinē uniuersa pacificata sunt. Dñetur (inq̄) super solio suo, & sit sacerdos super solio suo, qđ de nullo scōrū dicere fas est qa nullius eorū ius est, dicere suum dominatiōis, uel sacerdotij soliū sed huius tm̄ domini & sacerdotis unici, cuius maiestas est, & sedes una eadēq; sedes maiestatis dei, quemadmodū

dicit

dicit: Cũ aũt uenerit fili⁹ hõis in maiestate sua, & oẽs angeli cũ eo, tũc sedebit sup sedẽ maiestatis suæ &c. Quid & ista sibi vult cõgeminatio & dñabit sup solio suo, & erit sacerdos sup solio suo, nisi qa un⁹ idẽq; in quẽ hæc dicũt, futurũ erat ut esset, & nũc ẽ rex atq; sacerdos? Deniq; qa rex iccirco dñabit (ait) super solio suo, et erit sacerdos sup solio suo, satisq; manifestũ est hũc esse sensum, qa in unã psonã cõueniẽt regnũ & sacerdotiũ, & unus idemq; geminũ obtinebit regni & sacerdotij soliũ. Vbi stati infert, & cõsiliũ pacis erit inter illos, subaudiẽdũ ẽ dñantẽ & sacerdotẽ, nõ quo Christus diuidat, sed q̃ principat⁹ duo, q fuerãt eaten⁹ disiuncti altera em̃ erat psona regia, & altera sacerdotalis, imò Christo cõsocient. Inter illos igit subaudit pricipat⁹, cũ in uno fuerit insepabiliter cõsociati, cõsiliũ (inqt) pacis erit, qa uidelicet p illã cõiunctionẽ pax est uobis, & sicut iã ante ex Apostolo cõmemoratũ est, p eũ cõplacuit recõciliari oĩa in ipso, & pacificari p sanguinẽ crucis ei⁹, siue quæ in terris sunt, siue quæ in cælis. Et coronæ erunt ait Helen & Tobiæ, & Idaiæ, & Hen filio Sophoniæ memoriale in tẽplo domini. Hoc est quod expectamus, quia sanctis omnibus & amicis domini, quos per istos significari iam diximus, memoriale erunt sempiternum, in illo cęlesti templo domini: ipsæ coronæ quæ de auro & argento ipsorum domino Iesu factæ sunt. De sensu & sermone ipsorũ quo spiritus sanctus eundẽ dñm Iesum clarificauit, & clarificare non desinit, usq; in finem seculi. Illud quoq; quod sequitur. ¶ Et qui procul sunt uenient, & ædificabũt in tẽplo domini, uidemus quia factũ est, & fit & fiet usq; in finẽ seculi, & nos maxime q de gentibus aduenimus continget, quia procul eramus, quod meminisse nos uult Apostolus, ubi ad Ephesios loquitur: Propter quod memores estote quod uos q eratis sine Christo, alienati à conuersione Israel, & hospites testamentorũ, promissiõis spẽ nõ habẽtes, & sine deo in hoc mũdo. Nũc aũt in Christo Iesu uos q eratis lõge, facti estis prope in sanguine Christi Nũc uenim⁹ credẽdo, tũc aũt ubi ponet coronarũ memoriale, ueniem⁹ resurgẽdo, & ædificabim⁹, imò & ædificati tanq̃ lapides uiui in tẽplo dñi pmanebimus. In fine sermonis ad ipsos de quib⁹ loquebat familiarit se cõuertit: & scietis ait, q a dñs exercituũ misit me ad uos. Erit aũt hoc si auditu audieritis uocẽ dñi dei nostri. Et nũc quidẽ scim⁹ qđ prophetiã in ueritate dñs miserit ad nos, & ueritatẽ ẽ locutus est spũs sanctus p pphetas suos, sed scim⁹ ex parte qđ nondũ uenit q̃d pfectũ est. Per fidẽ em̃ ambulam⁹ & nõ p speciẽ. Tunc aũt scim⁹ experimẽto, cũ apparuerit cũ coronis iã dictis, qm̃ uidebimus eũ sicuti est. Et hoc erit (ait) si auditu audieritis uocẽ dñi dei uestri, hoc est præcepta ei⁹ custodieritis, qa sine operib⁹ ad tantã gloriã promerendã sola fides nõ sufficit. Finis libri secundi in Zachariam.

Gentes erant procul a deo

RVPERTI ABBATIS TVITIENSIS IN ZACHARIAM PROPHETAM COMMENTARIORUM LIBER TERITUS.

Vã dulciter in cãtico spõsa dilecto canit. Apprehẽdã te & ducã te in domũ matris meæ, et in cubiculũ genitricis meę, ibi me docebis, et q̃ dulce est expimẽto discere uim huiusce modulatõis. Quid em̃ est dilectũ apphẽdere, nisi Chri sensum in scripturis inuenire? Et qd est eũ apphẽsũ in domũ matris, et in cubiculũ genitricis ducere, nisi ad cõmunẽ ecclesiæ utilitatẽ siue instructõem uoce aut in scripto pferre? Talis erat anima Pauli, qui nup regenerat⁹ ecclesiæ sacramẽtis, Christum eidẽ ecclesiæ iã notũ optime cognoscẽs, de scripturis notiorẽ reddidit, tam uoce q̃ literis. Ibi me (ait) docebis, qa uidelicet in tali facto meritũ est uicissitudinis ut q̃ pceptis ecclesiã docuit, ipse adhuc de pluribus debeat edoceri, iuxta illud: Omni habenti dabitur et abũdabit. In hac igitur spe, ut hactenus cucurristi, percurre anima gloriã quærens eiusdẽ dilecti, et tãdiu fruere hoc q̃d ex parte est, donec ueniat q̃d perfectũ est. Sequtur. ¶ Et factum est in anno

quarto Darij regis, factũ est verbũ dñi ad Zachariã in quarto mensis noni, qui est Casleu, & miserũt ad domũ dei Sarasar & Rogomelech & viri qui erant cũ eo ad deprecãdũ faciẽ dñi, vt diceret sacerdotibus domus dñi exercituũ, & ꝓphetis loquentes. Nunquid flendũ mihi est in mense quinto, uel sanctificare me debeo, sicut feci iã multis annis? Et factũ est verbũ dñi ad me dicẽs. Loquere ad omnẽ populũ terre & ad sacerdotes dicens: Cũ ieiunaretis & plangeretis in quinto & septimo ꝑ hos septuaginta annos, nunquid ieiuniũ ieiunastis mihi? Et cũ comedistis & bibistis, nunquid nõ vobis comedistis, & vobis metipsis bibistis? Nunquid nõ sunt verba que locutus est dñs in manu ꝓphetarũ priorũ, cũ adhuc Hierusalem habitaretur & esset opulenta, ipsa et vrbes in circuitu eius, & ad austrum & in cãpestribus habitaretur. Duo fermè intra hanc, & ꝓcedentẽ uisionẽ transierãt anni. Siquidẽ in anno secundo Darij decimo mẽse uicesima & quarta mẽsis, uidi (ait) ꝑ noctẽ, & hic in anno quarto Darij in quarta mẽsis noni uerbũ dñi ad se factũ dicit, causam siue occasionẽ protinus in ferens, propter quã, anno siue die illo factũ est ad eũ uerbũ dñi. Miserunt (ait) ad domũ dei Sarasar & Rogomelech & uiri qui erant cũ eo ad deꝑcandũ faciẽ dñi &c. Istis interrogãtibus & dicẽtibus: Nunqd mihi flendũ est, sicut feci iã multis annis, iubetur ꝓpheta ut loquaꝛ ad omnẽ populũ, & dicere: Nũqd ieiuniũ ieiunastis mihi &c. Vnde daꝛ intelligi populũ q̃q; fere oẽm sensus fuisse eiusdẽ, cuiꝰ erãt Sarasar & Rogomelech, q miserãt ad domũ dei sup questiõe eiusmodi. Quos Persas fuisse, & duces regis Darij, timentes dñm, autumãt Hebræi (ut ait beatus Hieronymus). Reuera sensus eoꝝ & populi sensus erat iperfectus, q quoniã templũ uidebãt uel audiebãt esse cõstructũ, iã flendi & ieiunãdi causam sibi nullam supesse arbitrabãtur: Manifestũ est ex ipsoꝝ interrogatione, qđ temporalibus & uisibilibus intẽti, de æternis et inuisibilibꝰ bonis nulla aut parua solicitudine tenebãtur. Memoriter tenebant, quod in quinto mense subuersa ciuitate Hierusalem, & templo populus captiuus ductus est, & qđ in septimo Godolias interfectus est ab Ismahel, & reliquiæ populi dispersæ sunt, & ob hoc per singulos annos ieiunabãt & flebãt. Porro captiuitatẽ illã uniuersalem qua humanũ genus adeo captiuatũ est in Adam, nõ satis curabãt, atq; liberatores aduentũ qui eatenus differebatur, nõ ualde suspirabãt, aut propter hæc flendũ sibi & eiulãdũ existimabãt. Quod si causas istas præ oculis habẽtes ieiunarẽt & flerẽt, nũquã taliter respondisset dominus: Loquere (inquiens) ab omnẽ populũ terræ & ad sacerdotes dicẽs: Nunquid ieiuniũ ieiunastis mihi? Et cũ comodistis & bibistis, nũquid nõ uobis comedistis & uobismet ipsis bibistis? Longe aliter ieiunanti Danieli responsum fuit, qa longe alias ieiunãdi causas ille sibi propositas habuit. Daniel (inqt angelus Gabriel) nunc egressus sum ut docerẽ te & intelligeres. Ab exordio precũ tuarũ egressus est sermo: Ego aũt ueni, ut indicarẽ tibi, qa uir desideriorũ es. Tu ergo animaduerte sermonẽ, & intellige uisionẽ. Septuaginta hebdomades abbreuiate sunt sup populũ tuũ &c. Ille profecto ieiuniũ dño ieiunauit, quia uir desideriorꝫ ea quæ dñi sunt dederauit, uidelicet non illud solum ut reædificaretur illa ciuitas, & templũ manufactũ, sed (ꝙ lõge maius, & incomparabiliter melius est) ut cõsummaretur ꝑuaricatio, & finẽ acciperet peccatũ, & deleretur iniquitas, & adduceretꝛ iustitia sempiterna, & impleretur uisio & prophetia, & ungeretur sanctus sanctorũ. ¶ Igitur qm̃ unus itemq; dñs & hic per prophetã loquitur: Nũqd ieiuniũ ieunastis mihi? & subaudiẽdũ est, nõ, & cũ comedistis & bibistis, nũquid nõ uobis comedistis, & uobismetipsis bibistis, & subaudiendũ est etiam, & alibi per Apostolũ dicit, Et qui mãducat dño mãducat, & q nõ manducat dño non mãducat. Clare atq; studiose discernendũ est inter eum, qui dũ non mãducat, dño nõ manducat, id est cũ ieiunat, domino ieiunat, Et eũ qui nõ mãducat, uel dũ ieiunat, non domino, sed sibi nõ manducat aut ieiunat. Rursusq; inter eũ qui dũ manducat, dño manducat et eũ qui dũ mãducat, nõ dño, sed sibi mãducat. Nimirũ qui ob hoc ieiunat, uel nõ manducat, ut ꝑ hũc pœnitẽtiæ laborẽ, omnipotenti deo de peccatis suis satisfaciat, et uitæ æternæ fructũ recipiat, ille ieiuniũ dño ieiunat, ille domino non manducat. Qui aũt iccirco ieiunat uel nõ manducat, ut uel temporalem pœnã euadat sicut Achab, uel transitoriã laudẽ recipiat sicut quiuis hypocrita, ille nõ domino, sed sibi non mãducat. Similiter qui iccirco manducat, ut opus domini operari ualeat, quales ipse vult esse Apostolos suos, siue Euãgelistas

Interualum duarum uisionum

Iudæi nõ deo ieiunabãt sed propter causas tẽporales

Aliud est ieiunare, domino aliud ieiunare sibi

dicens:

dicēs: Edentes & bibētes: Dignus est eñ operarius mercede sua, ille dño mãducat, & ecōtra, qui operat, quãuis opus sanctũ, quãuis opus dei ob hoc solũ ut mãducet, ille nō dño, sed sibi operatur, & sibi manducat. Amplius aũt si non uult operari, & manducat, non domino sed sibi manducat. Dicat igitur. Nunquid ieiuniũ ieiunastis mihi, & subauditur, non, quia non ieiunastis propter regnũ dei, non ieiunastis ob hoc, ut ciuitatē Hierusalem, quã in Adã perdidistis, in aduento seminis, quod Abraham promissum est, scilicet Christi recuperare mereamini. Dicat inquã, nũquid nō uobis comedistis, & uobismetipsis bibistis? & respondeatur, etiã, quia nō iccirco comedistis, ut operaremini opus dei, ut uiatico sustentati, peruenire possetis ad patriã uel regnũ dei. Et quis digne eloq sufficiat, quã cōpetēter, quã oportuna inuectione illos cōtinuo percutit dicēdo: Nũquid nō sunt uerba q̃ locutus est dñs in manu propheta℞ prio℞, cum adhuc Hierlm habitaretur, & esset opulenta ipsa & urbes in circuitu eius, & ad austrũ, & in cãpestribus habitaret? Nã qa pueri erãt, & de magnis atq; sempiternis malis parũ aut nihil soliciti, sola tēporalia mala deplorãtes, & ieiunauerant & fleuerant, recte insultabũdus loquitur, nũquid non sunt uerba q̃ locutus ē dñs &c. Q; si ita dixissent, per istos septuaginta annos ieiunauimus & fleuimus, pro eo ꝙ Hierlm deserta, & nos captiui eramus, sed multo magis ieiunandũ & flendũ est, qa nondũ uenit promissio aut aduentus eius, nũquã ita loqueret, nequaq̃ ita insultaret eis de malis minoribus. Sequit. ⌊Et factum est uerbum domini ad Zachariam dicens: Hæc dicit dominus exercituum: Iudicate iudicium meum & misericordiam, & miserationes facite, unusquisque cum fratre suo, & uiduam & pupillum & aduenam & pauperem nolite calumniari, & uir frati suo malum nō cogitet in corde suo, & noluerunt attendere, & uerterunt scapulam recedentem, & aures suas aggrauauerunt ne audirent, & posuerunt cor suum adamantē ne audirent legem, & uerba quæ misit dominus exercituum in spiritu suo per manum prophetarum suorum priorum. Et facta est indignatio magna domino exercituum, & factum est sicut locutus est & non audierunt, sic clamabunt & non exaudiam dicit domin⁹, & dispersi eos per omnia regna quæ nesciunt, & terra desolata est ab eis, eo quod non esset transiens & reuertens, & posuerunt terram desiderabilem in desertum.⌋ Priores prophetas quorum per manum misit dñs exercituũ in spũ suo uerba hæc: iudicate iudiciũ uerum &c. illos dicit, q ante captiuitatē extiterũt, quo℞ de ꝑcipuis un⁹ Esaias erat, ꝑ quē ita locutus est: Querite iudiciũ, subuenite oppresso, iudicate pupillo, defendite uiduam. Si uolueritis & audieritis me, bona terræ comedetis. Q; si nolueritis & me prouocaueritis ad iracũdiã, gladius deuorabit uos Huiuscemodi dictis, & lex primitus plena data est. Quod aũt dicit, & noluerũt attēdere, & auerterũt scapulã recedētē, & aures aggrauauerũt ne audirent, minus est facto ipso℞. Illi eñ nō solũ nō audierũt, uer℞ etiã clamãtes prophetas occiderũt, duro corde indomabiles et adamãti siles, lapis fortissimus et intantũ durus est, ut oĩa metalla cōfringat, et ipse à nullo confringat unde à Græcis indomabilis dr̃. De quo illud mirandũ, q̃d cũ tãtæ sit duritiæ, solo perfusus sanguine hirci, q̃d animal libidinosum est, statim dissoluitur. Unde cōgrua similitudo ē ualde, et cor suũ posuerũt adamãtē, qa cũ durissimæ ceruicis et cordis indomabilis essent cōtra deũ, mollissimi erãt in oĩm libidinũ fluxũ, ut merito in illos cōstet eũdē Esaiã dixisse: Audite uerbũ dñi principes Sodomo℞, percipite aurib⁹ legē dei mei pp̃lus Gomorrhę. Quorsum ista cōmemoratio? Uidelicet ꝙ dñs iustus ad cognoscēdũ, ipsi aũt fuerint inexcusabiles, qa ꝙ factũ est illis, nō ē factũ per properãtē dñi impatiētiã, sed per ipso℞ perseuerãtē impœnitentiã. Quis eñ non cōsentiat iuste factã esse indignationē magnã dño exercituũ, pro eo ꝙ peccatis suis addiderũt cōtemptũ cōtra spm̃ sanctũ, in q̃ mittebat eis uerba dñs exercituũ ꝑ manũ propheta℞? Ista ergo uicissitudine, & factũ est (ait) sicut locutus est, subauditur spũs sanctus, & nō audierũt, sic clamabãt, & nō exaudiã dicit dñs, & dispersi eos ꝑ oĩa regna q̃ nesciũt, & terra desolata est ab eis, eo ꝙ nō esset trãsiens & reuertēs & posuerũt terrã desiderabilē in desertũ. ¶ Quare aũt cũ ꝑterito℞ nerratio sit, & in cęteris omnib⁹ omnis enũtiatio currat uerbis pręteriti tēporis, hæc tantũ uerba in futu℞ tēpus extendit: sic clamabũt & non exaudiã, cũ dicere posset, sic clamauerunt, & non exaudiui? Quare, nisi ut intelligas eum immutabilem esse, & perseuerantē in iudicii ueritate, quod sicut fecit tunc, ita debeat si iterum peccauerint iterũ facere? Deniq; & hoc futurũ non ignorabat, quod posteri illorũ peiora facturi

Iudæi pueri erant, solũ temporalia cogitantes.

Priores prophetæ.

Adamas

Ibidem

Iustus domin⁹ in puniēdo

cturi forent, q̃ patres ipsi fecissent, unde & clamantes nõ exaudiret, neq; exaudire deberet quod cunctis gentibus nunc manifestũ est. Quã uero acerba est infeliciũ sugillatio, dicere, & terra desolata est ab eis, & posuerũt terrã desiderabilẽ in desertũ. Nam uere infelicissimũ est, & infelicitatẽ desolatiõis pati, & insuper criminis argui: quod ipsi desolationẽ ipsam fecerint: & quod ipsa cõtra illos terra iuste uideatur deflere & conqueri, & dicere illis. Nõ deus, qui hoc fieri iudicauit, non Nabuchodonosor, qui iudicio dei super me ascẽdit, sed uos coloni pessimi, uos fecistis, & ex uobis causa est, quod desolata & in desertũ posita sum, ego terra desiderabilis. Et multũ cõgrue præsenti loco dominus, cui nulla terra desiderabilis, cui nil terrenũ desiderabile est, terrã appellat desiderabilẽ, quia uidelicet cũ se ieiunasse & fleuisse dicerent propter terræ desolationẽ, nimis aperte fatebantur terrã sibi fuisse desiderabilem cœlestẽ aũt nõ se desiderare promissionẽ, quippe quia dicebant: nunquid flendũ nobis est & ieiunandũ, satis sibi existimantes quod uidebãt solutã eẽ captiuitatẽ temporalẽ. Hoc igitur, & posuerũt terrã desiderabilẽ in desertũ, claret quã acerbe sit dictũ, ab eo quẽ naturaliter dulcẽ ipsi sibi exacerbauerunt: Porrò qualis causa est ista? eo q̃ non esset transiens & reuertens. Præmisit, & terra desolata est ab eis, & tunc demũ subiunxit, eo q̃ non esset trãsiẽs & reuertens. Si ita dixisset: terra desolata est, & non est trãsiens neq; reuertẽs, solũmodo putaremus modũ desolationis expressum, idq; esse, q̃ nullus eundo aut redeundo p terrã graderetur. Nunc aũt nõ tã modũ exposuisse quã causam reddidisse desolatiõis uidet, dicẽdo: eo q̃ non esset transiens & reuertens. Quid ergo sit non fuisse transeuntẽ & reuertentẽ, hoc inquirendũ est: Cõfestim occurrit illud in psalmo dictũ: spũs uadẽs & nõ rediens, quia sensum hoc & illud habent similẽ, sicut sonitũ literalẽ pene eundẽ. Nã uadens & rediens, quid aliud est quã trãsiens & reuertens? Porrò illic spũs uadens & non rediẽs, hoc est, in malũ cadẽs & à malo nõ resurgens. Ergo & hic: eo quod nõ eẽt trãsiens & reuertẽs, hoc ẽ, eo quod non esset de illis transeuntibus in malũ, qui reuerteretur in bonũ, terra desolata est ab eis: Nã cor impœnitens, quod supra denotauit dicendo: & cor suũ posuerũt adamantem, & auerterunt scapulã recedentẽ, nonne causa est satis iustitiã uindicis iræ defendens, & ad defendendum sufficiens? Vere igitur ipsi terrã suã terrã desiderabilẽ posuerunt in desertũ, & ab eis desolata est, eo q̃ nõ esset transiens et reuertẽs, id est, per id q̃d cũ oẽs transgressores essent, nullus erat, aut uix ullus erat transgressor de transgressione sua pœnitentiam agens. Sequitur.

Querela terræ contra Iudæos.

Transiens & reuertens.

Zelus domini bonus

Hec dicit dominus exercituum: Zelatus sum Sion zelo magno, & indignatione magna zelatus sum eã. Hec dicit dominus exercituum: Reuersus sum ad Sion, & habitabo in medio Hierusalem, & vocabitur Hierusalem ciuitas veritatis, & mons domini exercituum, mons sanctificatus. Hec dicit dominus exercituum Adhuc habitabunt senes & anus in plateis Hierusalem, & viri baculus in manu eius pre multitudine dierum. Hactenus quasi ridendo et subsannãdo loquibatur, iuxta quod sapientia talibus dicit: Ego quoq; in interitu uestro ridebo, et subsannabo, cũ uobis quod timebatis aduenerit, nũc deposito risu et subsannatione semota, gloriosa dicit de te ò Sion ciuitas dei cuius pars nõ uilis aut parua erat illa quæ tunc reædificabatur Hierusalem terrestris secũdũ electionẽ, q̃ de gẽte illa erat assumẽda, maxieq; propter implẽdã promissionẽ ex inde nasciturì et regnaturi in te Chri regis æterni Zelatus sum (ait) Sion zelo magno Zelus dñi bonis est diligere hoies, et odisse hominũ uitia. Quo contra, zelus diaboli malus est odisse hoies, et amare hominũ uitia. Hinc erat illud quod idẽ dñs, ut iniquitates cõpesceret, captiuitati tradiderat hões, et ciuitas Sion cũ templo igne cõflagrata est. Magnus hic utiq; extitit zelus, non parcere suo templo et propriæ ciuitati, nõ pepercisse genti apud quã solã erat notitia nominis sui, Et non est (ait Hieremias) recordatus scabelli pedũ suoꝝ in die furoris sui. Zelo zelatus sum (ait) Sion zelo magno. Verũ hoc dicere superioribꝰ quoq; tẽporibus potuit: zelatus sum populũ meũ zelo meo, quoties (ut ait Psalmista) iratus est furore in populo suo et tradidit eos in manus gentiũ, et dominati sunt eoꝝ qui oderunt eos, scilicet Mesopotamij et Moabitæ. Chananæi et Madianitæ et filij Ammon et Philisthijm. Potuit (inquã) tunc etiã dicere: Zelatus sum zelo magno, quia uidelicet sub illis quoq; hostibus uehementer afflixit eos. At uero tempore illo, de quo hic sermo est, amplius fecerat quia nõ in terra sua consistẽtes, seruierant Babylonijs, sed desolata et posita in desertũ terra

desiderabilis, tēti fuerūt per septuaginta annos in Babylone captiui. Recte ergo nō cōtētus dixisse: Zelatus sum Sion zelo magno, addidit, & indignatione magna zelatus sum eam. Et est sensus. Nō solū taliter zelatus sum, ut eos seruituti subijcerēt aduersæ gentes, q̄d sępe factū est, sed addit cū zelo indignatione magna, terrā quoq; & locū nomini meo sanctificatū illis abstuli, & igni Babylonico tradidi, q̄d hactenus factū nō est. Quare? Videlicet, q̄a nō solū ut olim me derelinquētes, deos alienos coluerūt, uerūetiā ꝓphetas occiderūt, et multū sanguinē innocentē effuderūt. Zelus ille magnus & indignatio magna ꝑ iustū uenit iudicium. ¶ At nūc idē dn̄s exercituū hæc dicit, subaudit, q̄ misericordiæ sunt memor quod iurauit in sancto suo locutus Dauid: Visitabo in uirga iniquitates eorū, & in uerberibus peccata eorū, misericordiā aūt nō dispergā ab eo, Reuersus sum ad Sion, uidelicet in eo, ut iterū ædificet ipsa ciuitas & templū reædificatū est. Post modū ueniā & habitabo in medio Hierusalem, scilicet homo factus, ita ut ipa Hierusalē, & omnis q legē & uerbū dn̄i, q̄d de ipa exibit, nō incredulus audierit, dicat & ueraciter dicere possit, q̄a uerbū caro factū est, & habitauit in nobis, & uidimus gloriā eius, gloriā quasi unigeniti à patre, plenū gratię & ueritatis Perinde & uocabitur (ait) Hierusalē ciuitas ueritatis, uidelicet pro parte electorū, ꝓphetarū atq; Apostolorꝫ & omniū iustorꝫ, qui ex illa gente fuerūt, uel sunt, uel erunt, quorū de carne homo factus, habitabo in medio Hierusalē, unde & ipsa uocabit & erit ciuitas ueritatis, id est ciuitas uel terra, unde ueritas oriri dignata sit, iuxta q̄d Psalmista prædixit. Veritas de terra orta est, & iustitia de cœlo ꝓspexit. Recte igit uocabitur ciuitas ueritatis & mons dn̄i exercituū, mons sanctificatus, de quo uidelicet monte multa in prophetis dicta sunt, ut est illud apud Esaiam siue Micheā. Venite ascendamus ad montē domini, & ad domū dei Iacob &c. ¶ Porrò hæc promissa sp̄ūalia sunt, & sp̄ūalibus cōueniūt, ac desiderabilia sunt, illi aūt, ad quos sermo fiebat, carnales erāt & carnalia desiderabāt, sicut iā demōstratū est, ex illa ipsorꝫ interrogatiōe, nūquid flendū mihi est, uel sanctificare me debeo, sicut feci iam multis annis. Putabant em̄ nullā sibi iā esse causam fletus uel ieiunij, solo contenti gaudio tēporali, q̄d uidebāt soluta captiuitate, terrenā ciuitatē & tēplū reædificari. Cōdescendēs ergo carnalibus sermo diuinus, & quasi cū pueris, ut eos mulceat balbutiēs pater grādeuus. Adhuc (inq̄t) habitabūt senes & anus in plateis Hierl'm, & uiri baculus in manu eius præ multitudine dierꝫ, & plateæ ciuitatis implebūtur infantibus, & puellis ludētibus in plateis eius. Hæc nāq; dicta plenā fore & integrā ciuitatis restitutionē, pulchre personāt atq; denūciāt, quā illi multū desiderabāt, propter quā multū desiderabāt, propter cuius destitutionē ieiunauerant & fleuerāt. Sequitur: Hec dicit dn̄s exercituū. Si difficile videbitur in oculis reliquiarꝫ populi huius in diebus illis, nunquid in oculis meis difficile erit? ⌋ Perspicuū est illos tales fuisse, qualibus oportuerit de terreniū & tēporalibus bonis blandiri, qualibus nō iam deberent sp̄ūalia uel cœlestia prædicari. Nā ut quodā loco ipse dicit: Si terrena dixi uobis & non creditis, qūo si dixero uobis cœlestia credetis. Similiter hic, quoniā difficile uidebatur in oculis eorꝫ. ut fieret sicut dixerat: adhuc habitabūt senes & anus in plateis Hierusalē, & cætera, dicere conuenit ei qui nusq̄ inconuenientia dicit. Si difficile uidetur uobis posse fieri hæc terrena, ut habitent senes & anus in plateis Hierusalē, & uiri baculus in manu eius, præ multitudine dierꝫ, & [plateæ ciuitatis impleātur infantib⁹ & puellis ludentibus, quæ oīa terrena sunt, quāto magis difficile uidebitur si dixero uobis sp̄ūalia siue cœlestia, q̄ eadē ciuitate prouentura sunt]. Verūtn̄ quodcūq; illud sit q̄d dixi siue dicā uobis, quantūuis difficile uideatur in oculis uestris, in oculis meis nequaq̄ difficile erit. L Hec dicit dn̄s exercituū. Ecce ego saluabo populū meū de terra orientis ⁊ de terra occasus solis, ⁊ adducā eos, ⁊ habitabūt in medio Hierusalē, ⁊ erūt mihi in populū, ⁊ ego ero eis in deum, in veritate ⁊ iustitia. Hec dicit dn̄s exercituū: Confortentur manus vestre qui auditis in diebus his sermones istos per os prophetarū, in die qua fundata est domus dn̄i exercituum, vt templum edificaretur. Siquidē ante dies illos, merces hoīm non erat, nec merces iumentorꝫ erat, neq; introeunti ⁊ exeunti erat pax pre tribulatiōe, ⁊ dimisit homines vnūquēq; cōtra proximū suum. Nunc autem nō iuxta priores dies ego faciā reliquijs populi huius, dicit dn̄s exercituū, sed semen pacis erit Vinea dabit fructum suum, ⁊ terra dabit germen suum, ⁊ cœli dabunt rorē

Misericordia domini erga Hierusalem.

Carnalia desideria Iudęorum

uni fortem suũ, ꝛ possidere faciã reliquias populi huius vniuersa hec. Et erit, sicut eratis maledictio in gentibus, domus Juda ꝛ domus Jsrahel sic sanabo vos, ꝛ eritis benedictio. Nolite timere, confortentur manus vestre, quia hec dicit dñs exercituũ. sicut cogitaui vt affligerẽ vos, cũ ad iracundiã me ꝓuocassent patres vestri dicit dñs: ꝛ nõ sum misertus, sic cõuersus cogitaui in diebus istis, vt benefaciam Hierusalem ꝛ domui Juda. Nolite timere. Hec sunt ergo verba que facietis: Loquimini veritatẽ vnusquisqȝ cũ proximo suo. Veritatẽ ꝛ iudiciũ pacis iudicate in portis vestris, ꝛ vnusquisqȝ malũ contra proximũ suũ ne cogitetis in cordib⁹ vestris, ꝛ iuramentũ mẽdax ne diligatis. Omnia enim hec sunt que odiui, dicit dominus. Cũcta hæc ut dicũtur, recte simpliciter intelligũtur, nec opus est propter mysticos siue allegoricos sensus digressionẽ facere ab illius temporis statu, quo propheta ad populũ dño mãdante loquebatur. Hoc maxime & ante oĩa sciendũ ẽ qd omnis consolatio siue exhortatio hæc in Christũ tendat, ad Chri aduentũ respiciat, nec propter aliud spũi sancto, q hæc sine dubio p os ꝓphetæ loquebaf, curæ fuerit de reædificanda & rursus habitãda siue implẽda terra, & ciuitate illa, nisi propter eũdẽ Christũ, quatinus esset unde nasceref, iuxta fidele dei ꝓmissum. Neqȝ eñ aliunde, sed de gẽte illa, de semine Abrahæ, de domo & familia Dauid nasci oportebat illũ. Expediebat igit promissis et blãdimẽtis cõsolatorijs animari & beneuolũ reddi populũ ad habitãdũ in loco illo, ad reædificãdũ & reformãdũ terræ uel ciuitatis statũ pristinũ tẽplo iã reædificato, ad qd uẽturus, iuxta aliũ prophetã, esset idẽ dominator dñs. Verũtñ qd hic de tẽplo manufacto in parte, in una gente, imò in paruis unius gẽtis reliquijs dictũ est, hoc idem de tẽplo nõ manufacto dñici corporis in uniuersitate, in toto hũano genere ueraciter dici potest. Ante dies illos (ingt) anteq̃ fundaretur domus dñi, merces hoim nõ erat, nec merces iumentoꝝ erat. i. oĩs labor uester irritus fuit, & tã hoĩes q̃ iumenta in agricultura, in mercimonijs operibusqȝ diuersis cassis conatibus frustrabantur. Neqȝ introeunti (ait) & exeunti erat pax præ tribulatiõe, & dimisi oẽs hoĩes quenqȝ contra proximũ suum. Quod est dicere, foris aduersarij, domi erat seditio, et ubiqȝ tristitia ob bellorũ frequentiã, & insidias domesticas, dũ nec frater fratri exhibet fidẽ, & oĩs est inimica propinquitas. Nõne itidem ueꝝ, imò magis uerũ est qd anteq̃ fundaref templũ dñici corporis anteq̃ deus homo fieret ex utero uirginis, nullũ erat preciũ generis humani? Reuera neqȝ hoim. i. Iudæoꝝ, neqȝ iumentoꝝ. i. gentiliũ ullũ erat preciũ. Non eñ erat pax introeunti & exeunti. i. nascenti & morienti præ tribulatiõe, subauditur peccati, quia cũ peccato omnis homo introiens in hũc mũ dũ nascẽdo, cũ pctõ exibat moriẽdo, uidelicet nõdũ pariete inimicitiaꝝ soluto. Quo eñ precio redimeref saltẽ homo. i. Iudæus? Nunqd precio sanguis hircorũ, aut uitulorũ? Ergo nõ erat pax, non erat remissio peccatoꝝ & dimisi (ait) homines unũquẽqȝ cõtra proximũ suũ ut pote nõ habẽtes semen pacis & cõcordiæ spiritũ. Nũc aũt nõ iuxta priores dies ego faciã. Sed qd? Semen pacis erit, nimiꝝ scdm illud Euangeliũ. Pacem relinquo uobis pacẽ meã do uobis, quæ pax nõ alia debet intelligi, q̃ reconciliatio dei & hominũ, nõ alia q̃ remissio peccatoꝝ, quã tunc ipse, dũ diceret hæc, faciebat, p sanguinẽ suũ, hæc animaduertẽsqs, nõ leue reputat qd subinde dicit & erit, sicut eratis maledictio in gentibus, domus Iuda & domus Israel, sic saluabo uos & eritis benedictio. Nã q tũc erat maledictio, ita ut diceref, uel dici posset tale quippiã ei, que perire quis uellet, sic tibi eueniat q̃modo euenit miserabili pplo q terra sua in desertũ redacta, & ciuitate Hierl̃m cremata igne captiuus abductus est, ipse idẽ populus nunc est benedictio per Christũ semen pacis, ut ante dictũ est, quia in ipso benedicentur omnes gentes. Ad hoc ipsum pertinet hoc quoqȝ quod protinus dicit. Sicut cogitaui ut affligerẽ uos cũ ad iracũdiã prouocassent me patres, dicit dñs exercituũ, et non sum misertus, sic cõuersus cogitaui in diebus istis, ut benefaciam Hierl̃m & domui Iuda. Nam reuera ad iracundiã prouocauerũt dñm patres nostri, Adam & Eua, nõ solũ transgrediẽdo pceptũ, uerũetiã defendẽdo peccatũ, & propter hoc cogitauit ut affligeret nos, & mõ quodã nõ est misertus, quatinus alio mõ melius misereref. Emisit eñ eos de paradyso, mortis & multaꝝ misertus sentẽtijs oneratos. Sed sicut cogitaui tũc ut affligerẽ uos, sic (ingt) cõuersus cogitaui in diebus istis ut benefaciã, scȝ p tẽplũ uel propter tẽplũ meũ non manufactũ, qa sicut illud p mortẽ solutũ, post triduũ excitatũ est, ita & uos oẽs

Cuncta hæc uerba in Christũ tendebant.

Mystica expositio

uos oẽs

uos oēs resurgere faciā. ¶ Nescio qualiter euenit, ut pene mihi inuito accidit, diuersum ab eo q̄d supra dixi. Siquidē de his uerbis propheticis dixi, qa cūcta dicunt, ita simpliciter recte intelligūtur, nec opus est propter mysticos siue allegoricos sensus digressionē facere ab statu illius tēporis q̄ hæc dicebant. Et quidē illud dixi studio uitādi fastidij, sed mysterioꝝ nota suauitas, cursum sermōis improuisum odore suo, intrinsecus traxit, & apud se paulisper detinuit. Qūr ergo cætera pstrinxit cur omittat initiū p̄sentis capituli, q̄ dixerat dn̄s: Ecce ego saluabo populū meū de terra oriētis, & de terra occasus solis, & adducā eos, Et habitabunt in medio Hierusalē, & erūt mihi in populū, & ego ero eis in deū in ueritate & iustitia? Deniq; & si tpe illo, ubi tēplū p manus Zorobabel & murus ciuitatis p Neemiā restauratus est, pplm suū saluauit dn̄s, salus illa nō tanta extitit, ut digna esse possit tātis oris dn̄i declamationibus. Veꝝ ubi conditū est tēplū tā dictū, tēplū dn̄ici corporis nō manufactū, tūc & ex eo ueraciter de terra oriētis, & de terra occasus solis saluatur populus dn̄i. Multi eñ ueniūt ab oriente & ab occidente, & recūbūt in sinu Abrahæ, qd̄ uniq; est adduci, & habitare in medio Hierusalē, & sunt dn̄o in ppl̄m, & ipse ē & erit eis in deū in ueritate & iustitia. i. in Chr̄o q est ipsa ueritas & iustitiæ uia, & uita æterna. Sed iā qd tandē de ieiunio interrogatus, post hæc dn̄s rn̄derit, audiamus. L Et factū est verbū dn̄i exercituū ad me, dicens: Hec dicit dn̄s exercituū: Ieiuniū quarti, & ieiuniū quinti, & ieiuniū septimi & ieiuniū decimi erit domui Iuda in gaudiū & letitiā & in solēnitates preclaras. Ueritatē tantū & pacē diligite dicit dn̄s exercituū. ⅃ Ad id qd̄ supra Sarasar & Rogomelech per legatos quæsierāt, utrū in mense quinto ieiunare deberēt, an post ædificationē tēpli finire ieiuniū, luctūq; deponere, multis in medio positis quæ facerēt, q̄ sperarēt, hæc dn̄s p prophetā respondit: Et illi quidē de uno interrogauerūt ieiunio mensis quinti, dn̄s aūt rn̄dens, de cæteris quoq; ieiunijs suā sententiā deprompsit, de ieiunio quarti, de ieiunio quinti, de ieiunio septimi, de ieiunio decimi. Erat autē ieiuniū quarti mensis, qui apud latinos uocatur Iulius, dei septima decima eiusdē mensis, qñ descendens Moses de monte Sina, tabulas legis abiecit & confregit, & iuxta Hieremiā, muri primū rupti sunt ciuitatis. In quinto mense, qui apud nos appellatur Augustus, cū propter exploratores terrę sanctæ seditio orta esset in populo, iussi sunt montē nō ascendere, sed p quadraginta annos longis à terra sancta circuire dispēdijs, ut exceptis duobus, Caleph & Iosue, oēs in solitudine caderent. In hoc mense & à Nabuchodonosor templū Hierosolymis incensum est, atq; destructū, & populus in captiuitatē abductus. In septimo, qui apud nos appellatur October, occisus est Godolias, & Iudæ tribus ac Hierusalē reliquiæ dissipatæ. Mense decimo, q apud nos Ianuarius dicitur, Ezechiel in captiuitate positus, audiuit & cunctus populus captiuoꝝ, quinto mense templū esse subuersum, quod plenissime in eodē propheta cognoscimus. Hæc igitur ieiunia ꝑpter causas tristes ac flebiles merito ieiunabant, sed ieiunandi scientiā nō habebant, quippe qui unū ex his, scʒ ieiuniū quinti iā nō obseruandū esse uolebāt, qm̄ captiuitatē solutā, & templū uidebāt reædificatū. Porro dn̄s nō usq; quo tēplū reędificaretur, sed usq; quo deleretur peccatū & finē acciperet p̄uaricatio, uolebat obseruari ieiuniū, hoc est quod præmisso, ieiuniū quarti, & ieiuniū quinti, & ieiuniū septimi, & ieiuniū decimi erit domui Iuda in gaudiū & lętitiā, & in solennitates p̄claras, continuo subiunxit. L Usq; quo veniet populi, & habitabūt in ciuitatibus multis, & vadent habitatores vnus in ad alterū dicētes: Eamus & deprecemur faciē dn̄i, & queram⁹ dn̄m exercituū. Uadā etiā ego, & venient populi multi, & gentes robuste ad querendū dn̄m exercituū in Hierusalē, ad deprecandā faciē dn̄i, hec dicit dn̄s exercituū, In diebus illis in quibus apprehendēt decē homines ex omnib⁹ linguis gentiū, & apprehendēt fimbriā viri Iudei, dicētes: Ibim⁹ vobiscū, Audiuim⁹ enim, quoniā de⁹ vobiscū est. ⅃ Quid aliud ē hoc dicere, nisi usq; quo ueniat q mittēdus est, & ipse erit expectatio gentiū? Neq; eñ ante, sed qñ ex quo ille uenit, uenerūt & ueniūt populi, & habitauerūt & habitant in ciuitatibus multis. i. in ecclesijs multis, & ex eo uadūt habitatores ciuitatū eiusmodi, unus ad alterū dicentes: Eamus & deprecemur faciē dn̄i, & quæramus dn̄m exerituū, qd̄ dicere nimiꝝ est annūciare Christi euangeliū, & exhortari atq; ædificare alterutrū, atq; hoc modo dum unus dicit, eamus, & alter respondet: uadam etiam ego, ueniunt, & usque in finem seculi uenire non desinunt

Suauitas sensus allegorici

Ieiuniū quarti in Iulio

Ieiuniū q̄nti

Septimi.
Decimi.

populi multi, & gentes robustæ ad quærendũ dñm exercituũ in Hierl'm, ad deprecandam faciẽ dñi. Ex abundanti est astruere siue demõstrare qđ in illã quoq; terrenã Hierusalẽ, ubi dñs exercituũ in terra uisus, & cũ hominibus conuersatus est, unde post mortẽ Christi, atq; resurrectionẽ salus processit, sicut alibi scriptũ est, q̃a de Sion exibit lex, & uerbũ dñi de Hierusalẽ, in illã (inq̃) Hierusalẽ terrenã, ubi est sepulchrũ eius gloriosum, uadũt populi multi ad quærendũ dñm, ad deprecãdũ faciẽ dñi. Illã potius Hierusalẽ hic intelligere placet, quã Psalmista pulchre exprimẽs: Hierusalẽ (inquit) quæ ædificatur ut ciuitas, cuius participatio eius in idipsum, Illuc em̃ ascenderũt tribus tribus dñi testimoniũ Israel ad confitendũ nomini domini. Vsq;quo istud fiat, usq; dũ istud proueniat. Ieiuniũ (ait) quarti & ieiuniũ quinti, & ieiuniũ septimi, & ieiuniũ decimi erit domui Iuda in gaudiũ & lætitiã, & in solẽnitates præclaras. Q̃uo in gaudiũ & lætitiã & in solennitates præclaras? Videlicet nõ ieiunando cũ tristitia, sicut ieiunant hypocritæ tristes, nõ (inquam) cũ tristitia, sed cũ lætitia, iuxta illud Tu autem cũ ieiunas, unge caput tuuũ, & faciẽ tuã laua &c. Ibi em̃ est solennitas præclara, ubi est intentio iucũda desiderãtis, ut soli dño placeat, hoc ipsum quod ieiunat. Quid ergo inquis? Cũ uenerit illud tempus, de quo dicis, usqueq; uenient populi, nõ erit ieiunandũ in mensibus illis? Nõ utiq; exiet dominus, imo prohibebit illa ieiunia uetustatis? Nõne hoc ipsum habet ueritas euangelij? Tũc (inquit) accesserũt ad eũ discipuli Iohãnis, dicẽtes: Quare nos & pharisæi ieiunamus freq̃uẽter, discipuli aũt tui non ieiunant? Et ait illis Iesus. Nunquid possunt filij sponsi lugere, q̃ diu cũ illis est sponsus? Venient autem dies cũ auferetur ab eis, & tunc ieiunabũt. Itaq; causa ieiunij absentia sponsi est, & usq;quo ueniret, usq; dum nasceretur & p̃sens adesset, ieiunandũ erat, & q̃ diu præsens fuit, ieiunare debuerunt discipuli eius, filij sponsi siue filij nuptiarũ, ut alius Euangelista scripsit, & rursus qñ & ex quo ablatus est eis, recte ieiunant usq;quo cũ illo sint. Dicit aliquis: Ergo Iohannes de filijs sponsi nõ erat, q ieiunabat? Plane & intimus sponsi amicus erat, sed usq; ad tẽpus illud, cuius Euãgelista describens actus: & erat (inq̃t) Iohãnnes uestitus cameli pilis & locustas & mel syluestre edebat. Spõsum eũdẽ nõ uideret, & uenisse quidẽ illũ nouerat, sed eũdẽ facie nesciebat. Mirũ sacramentũ qđ & hic in propheta ubi ieiunãdũ eẽt, dixit: usq;quo uenirẽt populi, hęc q̃q; subiũxit: In diebus illis, in quib' apprehẽdẽt decẽ hoĩes ex oĩbus linguis gẽtiũ, & apprehẽdent fimbriã uiri Iudæi, dicẽtes: Ibimus uobiscũ, audiuimus em̃ qm̃ uobiscũ est, & in euãgelio secũdũ Matthæũ ubi dixit, sicut iã memorauimus, Nunquid possunt filij sponsi ieiunare, q̃ diu cũ illis est spõsus, &c. hæc illo loquẽte, ecce princeps unus accessit & adorauit eũ dicẽs: Filia mea modo defuncta est, sed ueni imponi manũ tuã super eã & uiuet, dum surgens sequeretur eũ, & discipuli eius, ecce mulier quæ fluxũ sanguinis patiebatur annis duodecim, accessit retro & tetigit fimbriã uestimenti eius, & saluafacta est ex illa hora: Quem nõ delectet hic utrunq;, & in propheta, & in euangelio simillima facies, ut unus idẽq; sacramenti uim cõtinens sensus literalis, nõ multũ dissimilis superficies. Deniq; gentiũ multitudo, q̃ hic propheticis uerbis denunciat, dicẽdo: Apprehendent decẽ homines ex omnibus linguis gentiũ fimbriã uiri Iudæi, ipsa significatur factis mysticis p mulierẽ, q̃ fimbriã uestimẽti eius tetigit, uiri utiq; secundũ carnẽ Iudæi. Et qđ est mulierẽ accedere, & fimbriã uestimenti tangere, nisi multitudinẽ gentiũ, nõ ante, sed post ascensionẽ eius in ipsum credere, & præcepta eius seruare, atq; hoc modo liberari à fluxu sanguinis, liberari ab omni immundicia peccati? Adhuc ea q̃ sequũtur in eodem euangelij loco, & q̃ in hoc propheta subiuncta sunt, cõsiderare atq; conferre libet. Tangẽdo mulier fimbriã uestimẽti dñi, salua facta est, et deinde puella archisynagogi filia, propter quam dñs idẽ surrexerat & ibat, resuscitata est. Puella (ut Marcus manifestius exprimit) erat annorũ duodecim, & mulier in profluuio sanguinis erat annis duodecim. Ergo quando mulier infirmari cœpit, tũc illa puella nata est, & quando sanata est mulier, tunc illa puella mortua est. Magnũ hic mysterio patet spectaculũ, quia uidelicet iuxta hanc similitudinẽ, quando gentilitas sanguineo cultu idololatriæ cœpit fluere, tũc synagoga ex patriarchis Abrahã & cęteris, ad quos factũ est uerbũ p̃missionis nata est: & qñ gentilitas per euãgeliũ Christi sanata est, tũc synagoga p inuidiã mortua est. Nunc sequẽtia prophetæ uideamus, quomodo his cõferantur. **Onus uerbi domini in terra Adrach & Damasci requiei eius.** Itẽ in euãgelio protinus sequitur de

Margin notes: Ieiunium in gaudium. — Gentiũ & Iudæorũ cõuer[sio] & hic & in euangelio p̃figurata.

duobus cæcis, q clamãtes: miserere nostri fili Dauid, illuminati sunt, & hic in propheta subiungitur. [Quia dominus est oculus hominis & omnium tribuũ Israel.] Per terrã Adrach & terrã Damasci, itidẽ sicut p puellã q̃ mortua est, & p mulierẽ quæ sanata est, & p hoĩem atq; p oẽs tribus Israel, quorũ dñs oculus est, itidẽ sicut p duos cæcos, qui illuminati sunt duas intelligimus gentiũ siue hoĩm partes, sc; Iudæos atq; gẽtiles, & quicqd circa partes easdẽ, tã p iudiciũ q̃ p misericordiã factũ est uel fiet. Quæ p iudiciũ facta sunt uel fiunt in utrisq; & hic in propheta, p Adrach atq; Damascũ, & in euangelio significatur p puellę mortẽ, & p mulieris fluxũ. Adrach quippe ex duob⁹ integris cõpositũ est. Ad acutũ, rach molle tenerũq; significat. Vnde hoc ip̃m nomẽ ualde synagogã denotat, habẽtẽ in se duo contraria, tenerũ in ore, acutũ in corde, testãte Psalmista: Molliti sunt (inquit) sermones ei⁹ super oleũ, & ipsi sunt iacula. Iccirco puella mortua est. i. iccirco synagoga à deo deserta ẽ quia ucs de ieiunio iã dicto, siue de alia qualibet uenisset occasio, loquebantur pacẽ cũ proximo suo Iesu Christo, mal a aũt in cordibus suis. Porro Damascus eandẽ, quã & mulier q̃ fluxũ sanguinis patiebatur, gentilitatẽ tã nomine q̃ re significat. Nomine, quia Damasc⁹ sanguinẽ bibẽs interpretatur. Re, quia is locus esse perhibetur, ubi ab impio fratre, ipius Abel est interfectus. Porro, quod apposuit requiei eius, q̃ ratione dixerit, proin⁹ innuit, quia dñs ait, est oculus hoĩs, & omniũ tribuũ Israel, i. illuminatio nõ minus gentilis, q̃ Israelitici populi, quos ambos significant duo cæci, quorũ illuminationẽ post mulieris curationẽ, & puellæ resuscitationẽ, cõtinuo Matthæus Euangelista subscribit. Inde Damascus requies est dñi, inde in gentilitate p fidẽ requiescit, qa factus est oculus eius, qa illuminauit eam, ut ab hoĩe gentili cognosceretur, qa prius tm̃ in Iudęa notus erat deus, tm̃ in Israel magnũ nomẽ eius. Veniã poscit sermo incultus, qm̃ ex magnitudine sensuũ difficultatẽ patitur, remq; clarissimã, claritatẽ iucundissimã, uersando & eloqui conando, dũ intendit sensibus fidelis animus, uocis & linguæ officio fraudatur. Nec em̃ uerbis ornare perfacile est, rẽ, cuius, p prio labore mentis reuerberatur intuitus. Vere adoranda Christi filij dei diuinitas, & prędicanda ueritatis sapientia, quæ dũ de ieiunio quęstionẽ obiectã accepisset à dicentibus, Quare nos & pharisæi ieiunamus frequenter, discipuli aũt tui nõ ieiunãt, respexit ad hũc locum propheticæ ueritatis, ubi quæstionẽ de ieiunio propositã acceperat, atq; responderat ipsum uerbũ dñi. Nihil dulcius amatori, siue inquisitori ueritatis, ueritatẽ quæ ipse Christus est diligenti, nihil (inquã) dulcius, nihil iucundius in hac peregrinatione, q̃ claro intuitu scripturarũ ueteris & nouæ, facies mutuo se respiciẽtes agnoscere, quæ testimoniũ (inqt) perhibẽt de me. ¶ Nunc ip̃m literæ cursum ac tramitẽ breuiter iterare, & attentius cõstruere licet. In diebus illis (ait) in quibus apprehẽdent decẽ hoĩes ex omnibus linguis gentiũ, & apprehendent fimbriã uiri Iudæi, dicentes: ibimus uobiscũ, audiuimus em̃, quoniã deus uobiscũ est. Eclypsin hic sermo patitur, & subaudiendũ est, iam nõ celebrabitur à populis & gẽtibus robustis, quæ uenient ad quærendũ dñm exercituũ, non (inquã) celebrabitur aut celebrari debebit ieiuniũ pro causis eiusmodi, pro qualibus uos celebratis, quia tabulæ priores fractæ sunt irato Mose, propter reatũ uituli, quẽ fecit Aaron, quia propter exploratorũ detractionem & populi seditionẽ iratus dñs, non uidebunt (ait) terram, pro qua iuraui patribus eorũ: & filij uestri, ait, erunt uagi in deserto annis quadraginta, donec consumantur cadauere patrum in deserto, quia Babylonij ciuitatẽ & templũ succenderũt, & populũ captiuũ duxerũt, quia Ismahel Godoliã interfecit, & reliquiæ populi dispersæ sunt. Pro his & huiusmodi causis in diebus illis nõ celebrãbũt ieiuniũ, qui uenient ad quærẽdũ dñm. Quare? Quia nemo (ait ipse dñs) immittit cõmissuram panni rudis in uestimẽtũ uetus. Tollit em̃ plenitudinem eius á uestimẽto, & peior scissura fit. Neq; mittũt uinum nouum in utres ueteres, alioquin rumpuntur utres, & uinum effunditur, et utres pereunt. Deniq; spem habere cœlestium siue æternorum, et flere atq; ieiunare pro præterito detrimento terrenorum siue temporalium, hoc quodammodo est immittere commissuram panni rudis in uetus uestimẽtum, mittere in utres ueteres uinum nouum. Potius in utres nouos mittatur uinum nouũ, id est noua spes cœlestium bonorum pro ipsis cœlestibus quã diu differũtur, et nõdũ ea comprehẽdit fletum habeat atq; ieiunium, atq; ita ambo conseruãtur, quia et spes non confundetur, et ieiunij labor abundantiori saturitate remunerabitur. Eodem modo pannus rudis nouo uestimen

Adrach

Damascus

Ne iuda zẽt Christiani

uestimēto inseratur, ne ueteri insertus peiorē scissurā faciat, qd fecit Cherintus, qui fidē noui euangelij misceri uoluit legalibus cæremonijs, & ita neq; uetus neq; nouū iustitiæ uestimentū possidere potuit. De fimbria uiri Iudæi, quā apprehēdent, inqt, decē uiri ex omnib⁹ linguis, iā supra dictū est. ¶ Verū cū credētes de gētibus multi & nobis innumerabiles sint, cur dixit decē uiri, cū dicere potuisset multi ex oībus linguis? Ad hæc breuiter dicēdū, quia tātis misericordia dei cōtēta fuisset, & propter tātos .i. propter decē pepercisset, si decē iustos in Sodomis inuenisset. Nā usq; ad hūc nūerū miserator descēdit, dimittā, inquiens, omni loco ꝓpter quinquaginta, nō delebo si inuenero quadraginta quinq;, nō percutiā ꝓpter quadraginta, nō faciā si inuenero ibi triginta, nō interficiā propter uiginti, nō delebo propter decē. Vlterius nō descendit. Igitur dicēdo: decē hoīes apprehēdent fimbriā uiri Iudæi, tantos uult intelligi, quātos idē uir Iesus Christus secundū carnē Iudæus, ex omnibus linguis gentiū uocare, iustificare & magnificare uenit, quātos añ secula ꝑsciuit & ꝑdestinauit deus conformes fieri imaginis filij sui. Iuxta hūc sensum alibi q̄q; oīs electio, decimatio, & oīs elect⁹ siue iust⁹ recte dr̄ decim⁹. Apud Esaiā: & multiplicabit, ait dn̄s, q̄ derelicta fuerat ī medio terræ, & adhuc in ea erit decimatio. Et in libro Machabæorū secūdo ita scriptū est. Iudas autē Machabæus qui fuerat decimus, secesserat in desertū locū. Qd tandē uel quale est onus qd ꝓtinus subiungit: Onus uerbi dn̄i in terra Adrach & Damasci requiei eius? Nā añ iā dictū est, quaobrē hic per Adrach & per Damascū eadē recte intelligantur, quę in euangelio ꝑ puellā mortuā, & per mulierē quę fluxū sanguinis patiebatur. ¶ Ergo qm̄ propter quæstionē ieiunij factū est hic ad prophetā uerbū dn̄i, non aliud onus quærendū est q̄ onus ieiunij, siue in terra Adrach, siue in terra Damasci. i. siue in populo Iudaico, siue in populo gentili, sed modis longe diuersis. Nā in populo Iudaico ieiuniū fames est audiendi uerbū domini, quia fame ieiunat, & mortua est puella iam dicta. i. synagoga idem iubeat dare illi manducare, sc3 quando reliquiæ conuertentur eiusdem populi, sicut euangelica ueritas mystice significauit. Nā cum resuscitasset puellā, iussit dari illi manducare. Porro in populo qui ex gentibus credidit, ieiuniū est & esse debet esuries & sitis iustitiæ. Vnde loco euangelij superius memorato, quando mulier accessit fimbriā uestimēti eius tangere, dicebat ipse. Venient aūt dies cum auferetur ab eis sponsus, & tunc ieiunabunt &c. De eo quod protinus ait, quia dn̄s est oculus hominis & omniū tribuum Israel. iam supra dictū est. Sequitur. ⌊ Emath quoq; in terminis eius, ⁊ Tyrus ⁊ Sidon assumpserant quippe sapientiā. Et edificauit Tyrus munitione suā, ⁊ coaceruauit argentum quasi humum, ⁊ aurum vt lutum platearū. Ecce dn̄s possidebit eam, ⁊ percutiet in mari fortitudinem eius, et hec igni deuorabitur. Videbit Ascalon et timebit Gaza et dolebit nimis, et Accaron q2 confusa est spes eius, et peribit rex de Gaza, et Accaron nō habitabitur, et sedebit separator in Azoto, et disperdā superbiā Philistinorū, et auferā sanguinē eius de ore ei⁹, et abominationes eius de medio dentiū eius, et relinquetur etiam ipse deo nostro, et erit quasi dux in Juda, et Accaron quasi Jebuseus, et circundabo domum meam ex his qui militant mihi, euntes ⁊ reuertentes, et non transibit super eos vltra exactor, q2 nunc vidi in oculis meis. ⌋ Septem hic percucurrit nomina gentiū siue urbiū gentiliū, Emath, Tyrū, Sidonē, Ascalon, Gazam, Accaron, & Azotū pronūcians eē in terminis dn̄i, propter q̄d dixerat, quia dn̄s est oculus hominis & omniū tribuū Israel, itēq; paulo ante: apprehendēt (ait) decē homines ex omnibus linguis gentiū fimbriam uiri Iudæi. Porro numero septenario uniuersitas designari solet. Ergo idem ualet, ac si uniuersas gentes in terminis dn̄i esse dixisset, uidelicet eodē spiritu & eadē intentiōē qua Paulus Apostolus disceptantibus Iudæis & gentibus cōtra Iudæū loqtur. Vbi est gloriatio tua? Exclusa est, an Iudæorū deus tm̄? Nonne & gentiū? Imo & gentiū. Quare autē propheta cū eandem haberet intentionem potius q̄ cæteras gentes uel urbes istas nominauit, Emath, Tyrū, Sidonem, Ascalon, Gazam, Accaron, & Azotū? Nimirū quia loco uel positione terrarū Iudaicæ terræ uiciniores q̄ cæteræ sunt. De Emath quod Israeliticæ terrę uicina sit, uel ex eo cōstat, quia in libro Regū scriptū est. Fecit ergo Salomon in tēpore illo festiuitatē celebrē, & omnis Israel cum eo multitudo magna, ab introitu Emath, usq; ad riuum Aegypti. De Tyro & Sidone non dubiū, similiterq; de Ascalon, Gaza, Accaron & Azoto,

Cherintus

Quæstio

Responsio

Aliud est ieiuniū Christiani quam Iudæi

Septenario uniuersitas significatur

Azoto, urbibusq; Philistinorum, nõ incertũ quin terræ illi satis uicinæ sint. Volẽs ergo quasdam pro cunctis ponere gentibus, earũq; uniuersitatẽ septenario (ut iam dictũ est) designare numero, cur longinquiores magis q̃ propinquiores, imo cur non magis uicinas q̃ remotas poneret gentes uel urbes? Igitur ne qua tribus Israel aduersus hominẽ gentilem glorietur, Emath quoq; (ait) in terminis eius, & Tyrus & Sidon, Ascalon, Gaza, Accaron, & Azotus. i. non minus gentiũ q̃ Iudæorum unus idemq; est deus. Assumpserant quippe sibi sapientiam olim uanã, nunc aũt ueram. Olim deniq; Tyrus. i. quælibet gens ædificauit munitionem suã uidelicet decepta, & deinceps per inanẽ philosophiam, ecce autem assumpsit uerã sapientiã, quando uel ex quo apprehendit (ut iã dictũ est) uiri Iudæi fimbriam. Olim (inquã) coaceruauit argentũ quasi humũ, & aurũ ut lutũ platearum, ecce aũt ut comprobato quod aurũ sapientiæ eius lutũ, & argentũ eloquentiæ eius fuerit humus, dominus possidebit eam, & percutiet in mari fortitudinẽ eius, & hęc igni deuorabitur. i. quicquid in ea prius uiuebat, occidet & destruet baptismo aquæ ac spiritus. Nam per mare aqua baptismi, & p ignẽ spũs recte intelligitur, pquæ hominis siue gentis fortitudo percutietur atq; deuoratur, quãdo deposita superbia uetusti hominis in humilitate noui hominis Iesu Christi. i. in morte eius baptizatur. Nam quicunq; baptizati sumus in Christo Iesu, in morte ipsius baptizati sumus. Videbit Ascalon. i. quælibet gens. & timebit, & timẽdo sapiens incipiet fieri. Nã initium sapientiæ timor domini. Videbit Gaza. i. quælibet gens, & dolebit nimis, scilicet de peccatis & erroribus suis dolebit (inquam) dolore pœnitentiæ, qui uel dolor præparatio est lætitiæ sempiternæ, & Accaron, subauditur, uidebit & dolebit nimis, quia confusa ẽ spes eius, nimirum illa confusione, de qua Apostolus loquitur. Quẽ ergo fructũ habuistis tũc in illis, in quibus nunc erubescitis? Et peribit rex de Gaza, subauditur, qui prius illic regnabat, & Accaron. i. quælibet gens non habitabitur, uidelicet ab illo rege, à quo prius habitabatur, qui erat princeps mundi huius. Et sedebit separator in Azoto. i. in qualibet gente, ille nimirum separator, q iccirco butyrum uel mel comedet, ut sciat reprobare malũ & eligere bonũ & ita sedebit tanq̃ in area sua, iubens eã uentilari ac separari triticũ & paleas. Et disperdam superbiam Philistinorum, subauditur his modis, quibus iam dictũ est, quia uidelicet Ascalon Gaza, Accaron, & Azotus, ciuitates sunt Philistinorum, qualiũ superbia tunc bene dispergitur, quando qui erãt superbi, humiles efficiuntur. ¶ Fere cuncta hęc cũ significent gratiam tamẽ in litera uidentur sonare irã, qd nimirum spũs propheticus per magnã procurauit sapiẽtiam. Iudæos nanq; constat gentiũ semper odisse salutẽ, & iccirco utile tunc erat uerbis obscuris ac dubijs, salutis gentiũ promissiones inuolui, ne Iudæis ipsa scriptura propter gẽtes fieret odibilis, apud quos oportebat eã custodiri, profuturã uenturis seculis, ut nũc uidem^9 quia custodita ab illis usq; ad nos peruenit. Et auferã (inquit) sanguinẽ eius de ore eius & abominationes eius de medio dentiũ eius, & relinquetur etiã ipse deo nostro, Cuius de ore sanguinẽ eius, & cuius de medio dentiũ auferã abominationes eius? Nimirum cuiusq; credentis, quicunq; uidebit & dolebit nimis, agendo pœnitentiã de peccatis suis. De ore & de dentibus cuiuslibet eius modi auferam sanguinem & abominationes eius, ut iam nõ recorderis uel quod sacrificia dæmonũ comedit, uel quod etiã martyrũ sanguinem fudit. Hinc & illud Non congregabo conuenticula eorum de sanguinibus, nec memor ero nominũ eorum per labia mea. Est eñ hic sensus. Non congregabo eos qui pœnitentiã egerunt, ut iudicem eos uel uindicẽ in eos de peccatis præcedentibus, & nominũ eorum qui impie gesserunt, pro quibus raptores, homicidæ, adulteri nominati sunt, non recordabor, nec pro his puniam eos. ¶ Considera cũcta hæc nomina septẽ, Emath, Tyrus, Sidon, Ascalon, Gaza, Accaron & Azotus, ualde acerba sunt, & talia, qualiũ dominũ non esse memorẽ, grande sit beneficium Emath nãq; indignatio, Tyrus angustia, Sidon uenatio, Ascalon ignis ignobilis, Gaza fortis, Accaron sterilis, Azotus ignis generatiõis interpretatur. Nonne hæc oia mala sunt, indignatio & angustia, uenatio subauditur diabolica, ignis ignobilis, siue ignis homicida. i. homicidalis ira, fortitudo sine dubio q̃ deo repugnat, sterilitas subauditur animæ, & ignis gñationis. i. luxuria? Sed nõ ero (inquit) memor nominũ taliũ. i. conuersum uel pœnitentẽ nõ puniã, p talibus, q̃liũ noia hmõi significatiua sunt, Et relinquet (ait) etiã ipse deo nostro Qz bonũ est derelinqui deo nostro, ut uel malis nominibus abolitis, deo relinquatur bõ, & ideo

Conuersio gentium

Separator Christus

Cur gentium salus obscuri us ponitur in scripturis

Septem nomina urbium.

& ideo uiuat residuus hō deo, remaneat hūana, quā creauit ipse, substātia bona, nec ulla superſint accidētia mala. Nec uacat q̄d dicit etiā ipse, sc3 non minus gentilis q̄ Iudæus, Emathites, Tyrius, & Sidonius, Ascolonites, & Gazeus, Accaronites, & Azoticus, nō minus q̄ Hierosolymites, aut Effrateus, aut alia quacūq; ex tribu uel ciuitate Israel denominatus. Et erit q̄si dux in Iuda, nimirū idē q̄si antistes aut uir apostolic⁹ in scā confessiōis Chri ecclesia, & q erat Accaron. i. sterilis, erit Iebusæus. i. Hierosolymitanus. Hæc em̄ ciuitas trib⁹ noibus appellat, Iebus, Salem, et Hierlm, hoc illi dicto Apostoli cōsentit, nō ē em̄ distinctio Iudæi & Græci. Et circūdabo (inqt) domū meā. i. ecclesiā ex his q militant mihi eūtes & reuertētes. Non dixit, circūdabo domū meā ex Iudæis, siue congregabo ex Græcis, sed absq; distinctione siue acceptiōe psonaꝝ, circūdabo (ait) ex his q militant mihi eūtes. i. obediēter operātes, & reuertētes. i. ipsum q̄d operati sunt, nō sibi, sed mihi atttibuētes nō suā, sed dei iustitiā statuere uolētes, iustitiæ dei p oīa sese subijciētes. Nā in ueritate cōperi (ait Petrus) qa nō est psonaꝝ acceptor de⁹, sed in omni gēte q timet deū, & opatur iustitiā acceptus est illi. Et nō transibit ultra sup eos exactor, sc3 diabolus malus creditor & impi⁹ exactor q suadendo peccatū sub debitū retegit genus humanū, debitūq; exigit ab om̄i hoīe q nō habet redēptorē Christū dei filiū, patronū patrē deū aduocatū spm̄ scm̄. Nō (inq̄) sup eos ille exactor ultra trāsibit, & nō eos cōculcabit aut suffocabit, qa nūc uidi in oculis meis. i. uisitaui eos in gr̄a septiformi spūs sancti, cuius oculi septē oculi sunt mei, oculus sapiētiæ & oculus intellectus, oculus cōsilij, & ocul⁹ fortitudinis, ocul⁹ sciētiæ, et oculus pietatis, & ocul⁹ timoris dn̄i In istis oculis meis nūc uidi & uiolētiā exactoris, & miseriā eoꝝ de qbus exigit, Nūc uidi dixit, p eo ut diceret: nūc miserat⁹ sum. Nā uidere dei subuenire ē, uisus dei magnitudo bn̄ficij est. Exēpli gr̄a. Vbi Abrahā magnitudinē bn̄ficij psensit in hoc dicto: nō extēdas manū tuam sup pueꝝ, neq; facias illi quicq̄, appellauit nomē loci illi⁹, dn̄s uidet. Vn̄ usq; hodie dr̄ in monte dominus uidebit.

Iebusæus

Eutes & reuertentes.

Exactor diabolus.

Oculi septem

RVPERTI ABBATIS TVITIENSIS IN ZACHARIAM PROPHETAM COMMENTARIORVM LIBER QVARTVS.

EX his q̄ hactenus dicta sunt ab eo q̄d ait: Cū ieiunaretis & plāgeretis in quinto & septimo p hos. LXX. annos, nunqd ieiuniū ieiunastis mihi usq; ad id: onus uerbi dn̄i in terra Adrach & Damasci requiei eius, Satis demōstratū ē Iesum Christū dei filiū solū & unicū eē planctus & ieiunij remediū, ppter cuius morā, donec ueniret, recte fuerit ieiunādū, ppter cuius pn̄tiā qm̄ ablatus est sponsus filijs suis, nihilominus recte fit ieiunandū. Recte inq̄, nā ipse est risus sanctoꝝ, unicūq; gaudiū angeloꝝ, cuius in typū natus patri Abrahæ filius unicus, iussus est uocari Isaac, q̄d interpretat risus, dixitq; mater: risum fecit mihi dn̄s. Fecitq; pater grāde cōuiuiū in die ablactatiōis eius. Iā q̄ sequunt melius patebūt, si memoria teneat aius istud risus æterni gaudijq; sempiterni capitulū. L Exulta satis filia Sion, iubila filia Hierusalē, ecce rex tu⁹ uenit tibi iustus & saluator. Ipse paup & ascēdēs sup asinā, & sup pullū filiū asine, & disp̄dā q̄drigā ex Effraim, & equū de Hierusalē, & dissipabit arcus belli. Et loquet pacē cū gētibus & potestas ei⁹ a mari usq; ad mare, & a flumine usq; ad terminos orbis terre. ⅃ De hoc euangelista cū dixisset: Et cū appropinquasset Hierosolymis, & uenisset Bethphagæ ad montē oliueti &c. hoc aūt (inqt) totū factū est, ut impleret q̄d dictū ē p pphetā dicentē Dicite filiæ Sion, ecce rex tuus uenit tibi māsuetus, sedēs sup asinā, & pullū filiū subiugalis. Q̄d ergo dicit: Exulta satis filia Sion, iubila filia Hierlm, ecce rex tu⁹ uenit tibi iustus & saluator, ipse pauper & ascēdēs sup asinā, & sup pullū filiū asinę, luce clarius est, expositiōe nō indiget, Hoc tm̄ interim tenet nos, q̄d dicit, exulta, & nō cōtentus dixisse, exulta, addidit, satis, & de uerbo quidē exulta, manifesta ratio est, quia supra dixerat ieiuniorum solennitates

Exultat satis

habendas

habēdas usq; quo ueniret populi, & habitarēt in ciuitatibus multis, & apphēderēt gētes fim bria uiri Iudæi, quē uidelicet uirū Iudæū, qm̄ uenientē & quasi psentē uidet oculo pphetali pulchre positus in cōteplatōe psentiæ ei⁹, exulta (inqt) filia Sion, iubila filia Hierusalē, nimi rū iuxta qd hic loqtur, nō possunt filij spōsi lugere q̄ diu cū illis ē spōsus. Porrò qd addidit, sa tis, modū nō qualēcunq; uult eē exultatōis, qa uidelicet exultatio filiorū spōsi iamdicti lōge dissimilis exultatiōi filiorū huius seculi. Filij huius seculi erāt illi qbus dū loqueret inter cæte ra dixit. Vos misistis ad Iohannē, & testimoniū phibuit ueritati. Illi erat lucerna ardēs & lu cens: uos aūt uoluistis ad horā exultare in luce eius. Horū idcirco meminerim quia exultare ad horā, & exultare satis cōtraria sunt, & ex opposito illius exultatiōis, quā ad horā exultare uoluerūt illi, dictū est: filię Sion exulta satis. Quid em̄ est uoluisse exultare ad horā in luce Io hānis, nisi temporale quęsisse uel sperasse gloriā in pdicatione Iohānis Putātes em̄ illū esse Chr̄m, quē audierāt fore uenturū regē magnū, iā uidere uolebāt sub tāto rege regnū Iudæo rum magnū, & cūctis populis tremēdū, quale tūc erat regnū Romanorū, q̄le suo tpe regnū Græcorū, suo tpe regnū Persarū & Medorū, suo tpe fuerat regnum Babyloniorū, siue Assy riorū Eqdē maius uolebāt uel sperabāt regnū fieri Iudeorū, q̄ fuerat qdlibet eorū, uerunt t̄n tē porale & terrenū, quia sciam nō habebāt, nec hr̄e uolebāt regni Chr̄i, regni dei, qd ē cœleste & sempiternū. Ergo exultare uolebā ad horā: sed ita exultare nō ē exultare satis. Siqdē ex-ultatio talis, ad uerā beatitudinē nō sufficit. Tu igit ô filia Sion, paruā respuēs exultationem huius seculi: exulta satis. i. illa exultatōe exulta, quā pdicat tibi habitus regis tui, ueniētis tibi regis iusti, regis saluatoris tui. ¶ Qualis est habit⁹ eius? ipe paup & ascendēs sup asinā, & sup pullū filiū asinæ. Vere pauper. i. mitis & humilis sicut dicit ipe: Discite à me quia mitis sum & humilis corde. Vere pauper, quia in hoc mundo de omī terra nec passum pedis possedit, aut possidere uoluit: & ascēdēs (inqt) sup asinā, & sup pullū filiū asinæ, Perpēde q̄ tpe hæc fe cerit pauper iste, hoc fecit tūc qn̄ ueniēti Hierosolymā occurrere illi habebāt turbæ q̄ uene rāt ad diē festū, cū ramis palmarū, clamātes: Benedict⁹ rex q uenit in noīe dn̄i benedictū qd uenit regnū p̄ris nr̄i Dauid, benedictus q uenit in noīe dn̄i, rex Israhel. Illo in tpe sup a sellū sedere uoluit, facto utiq; ptestās id qd postmodū uerbis aperuit: Regnū meū (inquiēs) nō est de hoc mūdo, regnū meū non ē hinc, atq; ita sedēdo satisfaciens insidiatorib⁹ suis, calūni antibus sibi de noīe regis, & dicere uolētibus qd se regē faceret, cōtra maiestatē Romani im perij. Deniq; satis factū illis esse potuisset, nisi fuissent inimici, & odio magno illū persequē tis quia uidebāt illū nō grādi equo, sed paruo sedentē asello & circa eum nō splēdores armo rum, sed odorē & suauitatē oliuarū. Hæc em̄ satis illū excusabāt, quod nō uellet ulli hoī ter renū diripere regnū. Et secūdū literā qdem nō super utrūq;. i. super asinū & super pullū se-debat, sed secūdū spiritualē sensum fieri poterat & fit qa uidelicet super hoīes de Iudaico po pulo tanq̄ super asinā & super hūiles de populo gētiū tanquā super pullū sedet regnando, utrorūq; rex, utrorūq; saluator. Igit exulta satis. i. gl'iare nō in honore uel potētia principū hu i⁹ seculi, sed in hūilitate regis tui cui gloria sempīna succedit. Et dispdā (ait) q̄drigā ex Effra im, & equū de Hierusalē, & dissipabit arc⁹ belli, Vel pater uel spūs sanct⁹ de filio dixerit ad Siō siue Hier'lm, Ecce rex tu⁹ cui dicere cōueniat, & disperdā q̄drigā ex Effraim &c. rursum q; de filio, & loquet pacē gētib⁹. Hier'lm electos de Iudæis, & Effrarim electos significat ex gētib⁹: quadriga aūt & equ⁹ quę disperdā inqt supbiā & uanitatē hui⁹ seculi. Vnde de-scēdētes humiles, ad hūc regem Christū cōuersi, dicūt alijs in eadē superbia perseuerātib⁹. Hi in curribus & hi in eqs, nos aūt noīe dn̄i dei nr̄i inuocabim⁹ Simul etiā secundum literā Effari & Hier'lm percutit: qa uidelicet tēporib⁹ illis quadrigas & equos sibi multiplicaue-rāt reges Samarię, q fuerāt ex tribu Effrai, & reges Iuda qrū metropolis erat Hier'lm, & fre quēter cōtra inuicē bella gesserāt. Et dissipabit ait arc⁹ belli, uidelicet in his q nō contēti prę-cepto regis pacifici, quod est nemini calūniā facere, neminē cōcutere, et unūquēq; stipēdijs suis contentū esse: sequunt etiā consiliū, ut cū Petro Ap'lo gladiū suū omino conuertāt uel recondāt in locū suū, de qualibus & Esaias loqtur: & conflabūt gladios suos in uomeres, et lāceas suas in falces &c. Quod ptinus dicit: Et loquet pacē gētib⁹, hoc est quod Apostol⁹ dicit: Et ueniēs pacē euāgelizauit uobis, q lōge fuistis, & pacē his qui ppe, q̄ uidelicet pax recōciliatio est dei & hoīm remissio est pecatorū, Et sicut hic ubi dixit: & loquet pacē gēti-bus, cō-

Exulta re ad horam

Humilitas re gis nostri

Mystica expo sitio.

bus continuo subiunxit, & ptãs eius à mari usq; ad mare, & à flumine usq; ad terminos or
lm.17. bis terræ, ita & in Psalmo spũs idem cum dixisset: Orietur in diebus eius iustitia, & abundãtia
pacis statim subiunxit: Et dñabit à mari usq; ad mare, & à flumine usq; terminos orbis terra
rum. A mari Indico usq; ad mare Britannicũ, uel à mari orientali usq; ad mare occidentale
dñabitur: & potestas eius erit, & illa tñ dñatio siue potestas incipiet à flumine usq; ad termi-
nos orbis terrarũ. i. à tpe baptismi: & diffundetur ubiq; terrarũ, uel a flumĩe subaudit Iordanis. i.
a.2 á Iudæis & diffundetur in oẽs gentes, qa de Sion (ait Esaias) exibit lex & uerbũ dñi de Hierl'm
& iudicabit gẽtes, & arguet populos multos. ¶ Nũc ad ipm de q̃ loqbat apostrophen facit,
& dicit: [Tu quoq; in sanguine testamenti tui emisisti vinctos tuos de lacu in quo
non ẽ aqua.] Dicendo tu q̃q;, admirationẽ nobis facit, qa reuera miræ dignatõis est qd nõ
legatus neq; angelus uenisset, tu per temetipsum deus homo fact⁹, ad inferos descẽdisti, &
hoa.15 hoc in sanguine tuo, quod magnũ & mirũ est opus dilectõis: quia maiorem hac dilectionẽ
nemo habet, ut animã suam ponat quis pro amicis suis Sanguinẽ illũ, sanguinem dicim⁹ te
stamẽti tui quia uidelicet testamentũ tuũ testamentũ æternæ hæreditatis, qd scripsisti hære
eb.9 dibus tuis, tu sanguine tuo, tu morte tua cõfirmasti. In illo sanguine tuo qui de latere tuo lã
han.19 cea militis patefacto, cum aqua cucurrit, emisisti uinctos tuos de lacu, in q̃ nõ est aqua, uin-
cus in quo ctos (inquã) tuos, qui collecti ab origine mundi, per oẽs ętates siue generatões usq; in ho
n aqua. rã tuæ passiõis expectabãt te in lacu ĩferni, in quo nõ est aqua, subauditur, quę aliquẽ a pec
catis abluat: & idcirco hinc illuc aquã manare hinc usq; illuc aquã cũ sanguine tuo pfluere
oportebat, quia illic nõ erat, illic acqri nõ poterat. Et hoc mirũ, qd hic in ista regiõe uiuẽtiũ
aqua & sanguinis de humano corpe exiuit, & illic emũdationẽ fecit. Vis nanq; illa uis siue
uirtus diuina quæ hoc efficit, ut & sanguis & aqua exirẽt de corpe iam exanimi, ipa hoc effi
cere potuit, ut mortui statim carerẽt oĩ macula peccati, & cõtagiõe primæ puaricatõis, ue
luti mari magno inundati, Emisisti illos, subauditur, dicens eis: [Conuertimini ad muni
tionem vincti spei.] Id est, reuertimini in paradysum uicti nõ desperati. Munitionẽ quip
pe sanguis testamenti uobis accessibilem fecit, extincto flammeo gladio, quẽ sententia uin
dex añ paradysum collocauit, & eo paradysum contra præuaricatores, muniuit. Sequitur.
[Hodie quoq; annuncians duplicia reddam tibi quoniam extendi mihi Judam,
quasi arcum impleui Effraim, & suscitabo filios tuos Siõ, sup filios tuos Grecia.]
Quanq̃ & aliter possit intelligi, nullo modo tñ libentius intellexerim, q̃ ut hæc q̃q; sit uox
patris siue spũs sancti ad eundẽ filiũ cui dixerat: tu quoq; in sanguine testamẽti tui & cętera.
Hodie quoq;, hoc est, hoc ipo tẽpore siue tertia die passionis uel mortis tuæ, annuntiãs & di
cens: Exurge gloria mea, exurge psalteriũ & cithara. Duplicia reddam tibi, uidelicet ppter
quod obediens fuisti usq; ad mortẽ, mortẽ aũt crucis. s. ut omnẽ potestatẽ in cœlo & in ter
ra habeas, in diuina simul & hũana natura, quã pri⁹ habebas tm̃ in diuĩa. Adhuc in eo quo-
q; duplicia reddã tibi, ut & tui q̃ mortui fuerãt ab origine mundi, & ad inferos descenderat,
restituantur tibi, & alij non solũ de carne Abrahæ, sed & de cunctis gẽtibus nascantur tibi, sicut
significaui dicẽs: Postula à me & dabo tibi gẽtes hæreditatẽ tuã, & possessionẽ tuã terminos
terræ: & hoc inde fiet: qm̃ extendi mihi Iudã, quasi arcũ impleui Effraim. i. qm̃ & Aposto
los de Iudæis, & Apostolicos uiros de gentibus præparaui, quarũ uidelicet gentiũ, multitu
do significatur nomine Effraim, quod interpretatur fructificans: Quoniã sagittarius extẽdit si
bi arcum, & pharetrã suã implet sagittis tempore suo pferẽdis, ita extẽdi mihi, & ipleui ui-
ros eiusmodi uerbo p̃dicatiõis, eruntq; uerba eorũ quasi sagittæ peruenientis ad cor, & pũgẽ
do urentes,, urendo pungẽtes,, ut peccatores prius cõpungã tur timore, deinde ardeãt amo
re, quemadmodũ Psalmista dicit: Sagittę potentis acutæ, cum carbonibus desolatorijs, Qđ
est dicere: Sententię subtiles illius, q absolute potens ẽ. s. dñi ad modũ sagittarũ corda hoĩm
penetrãt, cum authoritate sanctorũ patrũ. Quæ uidelicet exempla cor cõpunctũ ardẽtia ui
tia deuastãt pęnitẽtis, & iccirco dicũtur carbones desolatorij. In hoc primi sunt Apostoli ex
Iudæis, loco secũdo Gręci. Ait ergo: Et suscitabo (ait) filios tuos Sion, super filios tuos Grę
cia. Sion pro Iudæo posuit, & Græciã pro gentili. Apostolus quoq; vult intelligi, cũ dicit:
Ira & indignatio in omnẽ aĩam operantis malũ, Iudæi primũ & Græci. Gloria & honori &
pax oĩ operãti bonũ, Iudęo primũ & Græco. Igitur suscitabo filios tuos Sion, sup filios tuos
Græcia

Græcia, id est, confortabo Apostolos de Iudæa, quatenus ad gentes ire & gentibus prædicare nō timeāt. Poterat qdem sic dicere: suscitabo filios tuos Sion, super filios Græciæ: sed maluit eo mō loqui in quo est maior familiaritas, maiorq; sentitur affectus cōgratulatōis, p magnitudine gratię uel beneficij, quod is ipe q loqt utrisq; cōtulerit. Et ponā te quasi gladium fortium, & dñs deus super eos videbitur, & exibit vt fulgur iaculū eius. Et dñs in tuba canet, & vadet in turbine austri, dñs exercituū proteget eos, & deuorabunt & subijcent lapidibus funde, & bibentes inebriabuntur quasi a vino, & replebūtur vt phiale, & quasi cornua altaris. Et saluabit eos dominus deus eorū in die illa, vt gregem populi sui, quia lapides sancti eleuantur supra terrā eius. Quid enim bonum est, & quid pulchrū eius, nisi frumentū electorū & vinū germinans virgines. Quā pulchra literæ superficies, quantā intus euāgelicę gratię pulchritudinē cōtinet? Nōne hoc est ipm quod credimus, qđ scimus factū esse usq; ad nos, ex quo tu Christe fili dei in sanguine testamēti tui emisisti uinctos tuos de lacu, in quo nō est aqua. i. ex quo mortuus infernū spoliasti, & cū tuis oñib⁹ uictor inde ascēdisti. Ex eo nāq; filios Sion. i. Apostolos tuos suscitauit deus pater, suscitauit spūs sanctus sup filios Græciæ, te dicēte: Euntes docete omēs gētes, baptizātes eos in noīe patris, & filij, & spūs scti, & ex eo posuit te pr̄ deus, posuit te spirit⁹ sctūs q̄si gladiū fortiū uidelicet, ut fieret per te illđ q̄pe fortissimū q̄ tu ipe significabas, dicēdo Nō ueni pacē mittere, sed gladiū Veni em̄ separare hoīem aduersus patrē suū, & nurū aduersus socrū suā, & inimici hoīs domestici eius. Hoc per ministeriū filiorū Sion hoc p predicationē factū est Apostolorū tuorū. Vnde illorū prędicatione tāta uis tātusq; effectus: Et dñs deus ait, super eos uidebit̄, & exibit ut fulgur iaculū eius. Quod est dicere: Illis proficiscētibus & prædicantibus ubiq; dñs cooperabitur, & sermonē confirmabit sequentibus signis Nam exire ut fulgur iaculum eius, hoc est coruscare miraculis euangeliū eius. Et dñs in tuba canet, & uadet in turbine austri. Quid est in tuba canere, nisi futurū iudiciū audiente mūdo uniuerso declamare? Exempli gratia: Dum dicit Aplus: Reuelat̄ em̄ ira dei de cœlo sup omnē impietatē, & iniustitiā hoim & c. Nonne dñs in tuba canit, & uadit in turbine austri. i. in impetu spūs sancti? Nam secundū similitudinē tubæ canentis & magnæ tempestatis, terruit gentes uocibus huiuscemodi. Non erubescēdū euangelium Christi, qm̄ est uirtus Dei, qm̄ in eo reuelat̄ iustitia dei. Et reuera dñs exercituū ait: proteget eos, uidelicet nō ut timeāt, non erubescāt, dicatq; quilibet eorū: non em̄ erubesco euangeliū, uirtus em̄ em̄ dei est & c. Et deuorabūt (inquit) & subijcient lapidibus fundæ. Bona deuoratio qua traijciunt̄ in corpus ecclesiæ, & boni lapides fundę quæ sunt reuelata illis sacramenta sanctæ scripturæ, quibus auditis siue intellectis, Græcia se subiecit, gentilitas quasi lapidata cōticuit, uicta acquieuit. Vnde hoc illis ut tam fortes sint ad deuorandū, tam ualentes ad iaciendū, et lapidibus fundæ subijciēdū? Et bibētes (ait) inebriabunt̄ quasi à uino, & replebunt̄ ut phialæ, et quasi cornua altaris. Nōne ita factū est? Nōne Apostoli biberunt & inebriati sunt? An nō ita dixerūt q eos uiderunt? Cum em̄ accepissent spiritū sanctū, & loquerent̄ uarijs linguis, put spūs sanctus dabat eloqui illis, stupebant & mirabant̄ dicentes: Quid nam uult hoc eē? Alij irridētes dicebāt: Quia musto pleni sunt isti, & uere musto pleni sunt isti, & uere musto pleni, sed nō quali musto putabāt illi. Nūqd Petrus, quia dixit: nō enim sicut uos æstimatis, hi ebrij sunt, cum sit hora diei tertia, prorsus illos ebrios esse negauit? Nō utiq; prorsus negauit sed quendā ebrietatis modū remouit, dicēdo: nō sicut uos ęstimatis. Tanq̄ diceret: sūt qdē inebriati, sed nō sicut uos existimastis. Igit̄ bibētes inebriabūt quasi à uino. i. spiritū sanctū accipientes, sic se habebūt ut dicantur pleni esse musto. Et replebūtur phialę. i. plenū habebebūt facultatē, nō solū sciētiæ uerūetiā eloquētiæ. Phiala nāq; os patulū habet, & iccirco per hui⁹ similitudinē recte innuit̄ linguarū uniuersitas, q̄ illis data est, ut & capere uel nosse & eloq possent omnib⁹ gentibus magnalia dei. ¶ Et quia nō sufficit oris siue linguarū abūdātia, nisi adsit & zeli boni fortitudo sancta, cū dixisset: replebunt̄ ut phiolæ, addidit et quasi cornua altaris. Cornua altaris iussit dñs quatuor fieri, dicens Moysi: Facies & altare de lignis Sethin, quod habebit quinq; cubitos in lōgitudine, & totidē & in latitudine. i. quadrū, et tres cubitos in altitudine. Cornua aūt p quatuor angulos ex ipso erūt. Qūo impleta sunt illa cornua altaris? Facies (ait) et uectes altaris de lignis Sethin duos, quos operies laminis

Filii Sion, apostoli.

Matth. ultio.

Ibidem. 10

Marci, ultimo

In tuba canere

Rom. 1

Ibidem.

Lapides fundę

Inebriati apostoli. act.

Repleti ut phialæ

æreis, & induces per circulos, eruntq; ex utroq; latere ad portandū. Secūdū hāc similitudinē ipleti sunt Apostoli scīa utriusq; testamēti, q̄si duobus uectibus de lignis Sethin p circulos charitatis ad portādū altare q̄ ē Christ⁹, cuius uidelicet altaris Apostoli q̄dā cornua fuerūt & sunt, ue3 perhibēdo illi fortissimū corā regib⁹ & gētib⁹ testimoniū. Igit replebunt (ait) ut phialæ, & q̄si cornua altaris. i. uno eodēq; spū & sciētissimi fiēt, & fortissimi ad portādū. i. euāgelizandū cūctis gētib⁹ Chr̄m scd̄m mysteriū illius altaris manufacti, q̄ ut portari posset, cornua eius circulis & uectibus iussa sunt impleri. ¶ Et saluabit eos inqt dn̄s deus eo℞ in die illa, ut gregē populi sui, q̄a lapides sancti eleuant̄ sup terrā eius. Sēsus hic ē: Sicut pastor gregē suū, ita saluabit multitudinē credētiū, & hoc inde proueniet: quia sicut lapides rotūdi facile uolui possunt, & citius mouent̄ scd̄m uolūtatē eius q uspiā illos ducere uult, ita illi saluatoris imperiū sequūt̄, & p infirmitatē quidē carnis teneri, ut ouiū grex, sed per patiētię uirtutem duri ut lapides, & p obediētiæ beneuolentiā semp uolubiles, & ad iussa pagenda currētes. ¶ Quid em̄ bonū eius est, & q̄d pulchrū eius, nisi frumentū electo℞, & uinū germinans uirgines? Hoc ita cum præcedētibus cōtinuari pōt. Dixi, replebunt̄ ut phialę, & quasi cornua altaris, & subaudiēdū ē bonis dn̄i pulcherrimis. s. frumēto & uino, quæ uere bona dn̄i eē sentit, quisquis frumentū & uinū spiritualiter intelligit. Nā frumentū dn̄i, est uerbū dn̄i, & uinū dn̄i est spūs dn̄i. Sicut frumēto uisibili fames expellit̄ corporis, & uino nō solū extinguitur sitis, sed & uegitat̄ calor naturalis, ita uerbo dei aīa uiuit, & dulcedine spūs sancti prouocatur mens ad amorē dei. Hoc à tēpore p̄dicatiōis Euāgelicę sic abūdanter cœpit fieri, ut sicut tēpore messis solet apparere plenitudo agri frumētarij. Et sicut in abūdātia roris uel imbris tēporani & serotini, germē arridet horti bene culti, uernātib⁹ rosis & cādentibus lilijs, ita per orbē uniuersum passim spectēt̄, & electi sexus uirilis, & uirgines sexus fœminei. Quid aliud beatā trinitatē magis q̄ hoc spectaculū i hoc mūdo delectet? Dicat ergo: Quid em̄ bonum eius est, & q̄d pulchrum eius, nisi frumētū electo℞, & uinū germinās uirgines? Sequit̄.

Frumentum [uinum] spirituale

1. Cor. 3

[Re]medium a Domino, contra incendiū carnis

Iohan. 6

L Petite a domino pluuiam in tempore serotino, & dominus faciet niues & pluuiā imbris, dabit eis singulis herbam in agro, quia simulachra locuta sunt inutile, & diuini viderunt mēdacium, & somniatores frustra locuti sunt, vane consolabuntur. ⌋

Prouer. 25

Optime sciendum est, & enim scire sapientis est quia bonum hoc & pulchrum, de quo dixerat. Quid bonum eius, & quid pulchrum eius est, nisi frumentum electorum & uinum germinans uirgines, bonum (inquam) & pulchrum, hoc solius dei donū est, & propter hoc ab ipso petendum est. Nam de germine uirginitatis, de frumento uerbi dei, quicūq; studiosus fuit, non ignorat: sed experimēto didicit, q̄d de terra carnis nostræ surgere non possit, quāuis plātet aut regit aliquis, nisi deus incrementū dederit. Qui ergo bonum hoc uel pulchrū ostendit, recte & consilium suggerit potēti illinc unde potest acquiri. Petite (inquit) à Domino pluuiam in tempore serotino, & dominus faciet niues & pluuiam imbris. Ac si dicat: Vbi desideratur frumentum domini, & uinum germinis uirginei, ubi cōsilium est castitatis uel propositum uirginitatis, ubi sentitur magis incendium carnis aduersus spiritū concupiscentis. Sed nolite deficere, nolite desperare. Petite à domino, & dominus dabit niues, et pluuiam imbris. Niuēs quibus æstum carnis refrigeret ac temperet. Pluuiam imbris quo terra cordis compluta, proferat herbam frumenti, quo uiuit homo, quod confirmat cor hominis. Nam nix interdum significat, ut illi beati Iob: Qui timent pruinam, irruet super eos nix, interdum uero bonum, ut illud de parabolis Salomonis. Sicut frigus niuis in die messis, ita legatus fidelis ei qui misit eum, animam illius requiescere facit. Petite (ait) à domino in tempore serotino. Magna & uehemens est huiusmodi exhortatio & uniuscuiusq; conscientiam tangit hoc dicto: Quis gloriari potest qui huiusmodi niues aut pluuiam petierit, & impetrauerit tempore nimis maturo? Ferè omnis caro prius suo deflectatur incendio, quàm refrigerium petat à domino. Ergo quasi nō ausus dicere: Petite in tempore matutino, petite (inquit) in tempore serotino. Si non mane, petite uel sero. Petite (inquā) & nolite attendere simulachris aut diuinis siue somniatoribus, quia simulachra locuta sunt inutile, & diuini uiderunt mendacium, & somniatores frustra locuti sunt, uane consulabantur. Quid enim dixerunt? O homo qui dicis pulchrum dei esse uinū germinans uirgines, ad quid deus in initio masculū & fœminā creauit? Ad quid membra coeūdi usibus apta formauit?

Vide ce

Vide ergo ne dum uirgines existimas uel prædicas bonum & pulchrũ esse dei, cõtrarius e x istas cõstitutioni uel decreto dei. Sunt aũt pleriq;, qui nõ audẽtes, sic obliqui, qm̃ potest eis abundantius responderi. Aliter dicunt & nimis misericorditer plandiunt sibi. Ille uel illa potuit, sanctus ille Ap'lus. aut sancta illa quam deus assumpsit, ualuit proferre & custodire germen dei, germen uirginitatis, quia tẽpus bonũ fuit aut cõplexio frigidiores naturæ uiuit, tp̃s nunc fragilius est, nos ò soror aut ò frater naturę sumus imbecillioris, melius est sic & sic facere q̃ uri. Illa potuit, tu uirginitatem custodire uel continens esse non poteris. Nec defuerunt qui dicerent nuptas in illo seculo uirginibus nõ imparis fore meriti. Cum hęc uel his similia audieris, scito, quia simulachra sunt, & inutile loquunt, diuini sunt, & mendacium uident, somniatores sunt. & frustra loquẽdo uane consolantur. L Idcirco abducti sunt quasi grex affligentur, quia non est eis pastor. Super pastores iratus est furor meus, & super hircos visitabo, quia visitauit dominus exercituum gregem suum, domum Juda, & posuit eos quasi equum glorie sue in bello. Idcirco ait, quia somniatores sunt, & frustra loquũtur, quia diuini sunt & mendaciũ uiderũt, quia simulachra .i. deceptores sunt & inutile locuti sunt ad subuertendũ bonũ dei, qd̃ frumentũ electorũ est, ad destruendũ pulchrũ dei, qd̃ est uinũ germinans uirgines, idcirco & ipsi, & q consenserũt uane consolantibus eis, idcirco (inquã) abducti sunt in diuersas uias libidinũ, & affligent quasi grex subauditur hircorũ, quod animal nimis est libidinosum. Nã protinus dicit: & super hircos uisitabo. Ergo quasi grex hircorum .i. bruti & insensati uelut hirci affligentur, subauditur multis & diuersis ignominiæ passionibus. Nã qa ueritatem dei in mendaciũ cõmutauerũt, qd̃ est diuinorũ huiusmodi & somniatorũ. Idcirco ait Apostul⁹: Tradidit illos de⁹ in desideria cordis eorũ in immũdiciã, idcirco tradidit illos deus in passiões ignominæ, idcirco tradidit illos deus in reprobum sensum, ut faciãt ea quę nõ conueniũt. Iuxta hũc sensum cũ hic dicit, quia nõ est eis pastor, pariter subintelligẽdũ est, nec ipsi sunt pastori, uidelicet illi q dicit: Ego sum pasto ouium: ego sum uia & ueritas, non qd̃ pastorẽ hm̃oi nõ audierint, aut uiam & ueritatẽ istã nõ cognouerint, sed quia cum cognouissent pastorẽ hũc, non sicut pastori obaudierunt, uel sicut Apostolus dicit Cum cognouissent deum, nõ sicut deum glorificauerũt, aut gratias egerũt imo ueritatẽ in mendaciũ cõmutauerũt. Idcirco sup pastores iratus est furor meus, & super hircos uisitabo .i. & magistros libidinũ, qa putidi pastores sunt, & auditores siue imitatores illorũ: quia libidinosi hirci sunt, æque iudicabo, qm̃ ꝓprio iam sunt condẽnati iudicio, pastores hircis libidinũ uias ostẽdẽdo, hirci pastoribus libẽter assentiẽdo. Etenim inde iam inexcusabiles sunt: quia uisitauit dñs exercituũ domũ Iuda, & posuit eos quasi equũ gloriæ suæ in bello. Vocabulo domus Iuda, qd interpretat cõfessio, cũctos illis cõtrarios significat, qm̃ illi sicut iã dictũ ẽ, cũ cognouissent deũ nõ sicut deũ glorificauerũt aut gr̃as egerũt, & iccirco passionibus traditi sunt, & iccirco non liberant, quia sibimet in ipsis cõplacent passionibus, isti autem ecõtra cognoscẽtes deũ sicut deũ glorificauarũt, & gatias egerũt, unde & dom⁹ Iuda .i. dom⁹ cõfessiõis & laudis dicti sunt. Hm̃oi gregẽ suũ gregẽ nõ hircorũ sed ouiũ uisitauit dñs exercituũ. Qũo uisitauit? Posuit eos (ait) q̃si equũ glorię suę i bello .i. sicut equ⁹ gloriosus i bello exultat audacter, & in occursum pgit armatis cõtẽnit pauorẽ, nec cedit gladio, ita isti fortes & cõstãtes sunt intus & foris, intus cõtra oẽm impetũ libidinis, foris contra gladiũ psecutoris: hinc illi (ut iam dictũ est) inexcusabiles sunt, qa uidelicet ut illi ita & isti hoies sunt, caro sunt, & si uoluissent illi, æque isti habuissent adiutorem deũ. Vñ & ꝓtinus seqtur. L Ex ipso angulus, ex ipso paxillus, ex ipso arcus prelij, ex ipso egreditur oĩs exactor simul. Et erunt quasi fortes quasi conculcantes lutum viarũ in prelio. Et bellabunt quia dominus cum eis. Et confundentur ascensores equorũ, & confortabo domũ Juda, & domũ Joseph saluabo. Bene scd̃m nomẽ suũ loqtur, & cõfitet domus Iuda bene odorat & sentit, equus gloriæ dñi. Sic diceret, hoc nimirũ est deũ omipotentẽ glorificare & gratias agere. Ex ipso (inqt) angelus, ex ipso paxillus, ex ipso arcus prælij ex ipso egreditur oĩs exactor simul. Quid nã hoc est? Omne bonũ ex ipso ꝓcedit. Angel⁹ .i. fides paxillus .i. spes, arcus prælij .i. charitas, extra quã nulla est scia, nulla uirtus præliandi, ex ipso est, ipsius donũ est. Simul oĩs exactor .i. oĩs operator quicũq; ex cõsciẽtia boni opis iuste audet mercedẽ exigere, ut ille q dixit: Bonũ certamẽ certaui, cursum cõsũmaui, fidẽ seruaui, de

reliquo reposita est mihi corona iustitiæ, quã reddet mihi dñs in illũ diẽ. Qñ is (inquã) talis exactor, ex ipso egreditur, ex ipso accepit hoc ipm qđ est operatus, pro quo mercedẽ uel coronã exigere meref Angulũ diximº fidẽ, qa uidelȝ sicut angulo iũgũf duo parietes e diuerso uenientes, ita p unã cãdẽq; fidẽ cõiuncta ẽ electio gẽtiũ, electioni quæ ex Iudæis est. Paxillũ spem, sicut q lapsus in prona si paxillũ firmiter fixum apprehẽderit, faliciter subsistit, & tenet atq; tenef, ne penitus decidat in ima pcipitij, ita q uarijs tentatiõibus poterat periclitari, & in barathrũ deuenire desperatiõis, spe subleuaf & ad diuinæ pietatis arcẽ resilit. Arcũ prælij charitatẽ, quia pfecto nihil tam forte cõtra diabolũ, nihil in omni armatura uirtutũ tam ualẽs, tã efficax contra pugnas libidinũ, q̃ ẽ charitas, p quã fides operaf, per quã spes roboraf, & omne animæ certamẽ iam in psenti quadã mercede remuneraf, dum huiº ueri boni suauitate mẽs bene cõscia quet die pascitur. Exactorẽ diximus operariũ fidelẽ, in fide stantẽ, in spe laborantem, in charitate currentẽ, & pter hoc mercedẽ aut coronã à deo fideli debitore exigentẽ. Hæc omnia ex ipso sunt, & hoc scire debẽt electi supradicti, maximeq; pulchrũ illud dei germen. i. uirgines: scire (inquã) hæc, & respondere debẽt cõtra simulachra loquẽtia inutile, cõtra diuinos mendaciũ uidẽtes, cõtra somniatores frustra loquẽtes, & uane cõsolantes, ut supra iã dictũ est. Et erũt (ait) quasi fortes, quasi cõculcãtes lutũ uiarũ in prælio, & bellabunt, quia dñs cum eis. Quasi fortes (inqt) quasi cõculcãtes i. uere fortes, uere cõculcãtes, ut illud Facti sumus sicut cõsolati. i. uere cõsolati. Contra qđ fortes? qđ cõculcãtes? fortes cõtra lutum uiarũ, conculcãtes lutũ uiarũ, siue stercus in medio plateaꝝ. Nã mulier fornicaria quasi stercus, ait Sapia., cõculcabitur in medio plateaꝝ. Duo dixit, quasi fortes, quasi cõculcãtes Nõ prius cõculcãtes, & deinde forres, sed prius forres, & deinde cõculcãtes. Prius enĩ anteq̃ uincãt libidines, pugnare oportet ut fortes, & deinde cõculcare possunt, ut pote uictores ita ut si uel motũ uicij sentiãt indignenf, contra qđ prius cũ labore præliabanf. Et notandũ quia prius tria reddidit, quia dixerat: ex ipso augulus, ex ipo paxillus, & ex ipo arcus prælij, & nũc dicit: Erũt quasi fortes, erunt quasi conculcãtes, & bellabũt, quia dñs cũ eis: Ergo fortes in angulo fidei, conculcãtes cum paxillo spei, bellantes in arcu prælij, in fortitudine charitatis Sed quid opus erit bellare, postq̃ licuit conculcare? Ad hec sciendũ, qa postq̃ in semeti po quis uicerit, & conculcauerit lutũ uiarũ. i. stercus libidinũ, restat ut pugnet, & pro alijs in arcu prælij, in fortitudiue charitatis, cũ feruore zeli boni, arguẽdo, obsecrãdo, increpãdo, maxime illos qui sibi sunt cõmissi, ut solet fieri, quia dignũ est, & ita expedit, ut regimẽ animarum, non cuilibet sed probato & emerito cõmittaf libidinũ uictori. ¶ Et confundent (ait) ascensores equoꝝ, & cõfortabo domũ Iuda, & domũ Ioseph saluabo. Manifestũ est tam de scripturis q̃ de exemplis quotidianis, quia elationẽ mentis seqtur cõfusio libidinis iusto iudicio dei. Porrò elati quo melius atq; cõuenientius uocabulo denotarentur, q̃ hoc dicto. Ascensores equoꝝ, tanquã diceret: Humiles illa gloria sequef, ut cõculcẽt lutũ uiarũ, superbos illa cõfusio, ut stercorenf eodem luto uiaꝝ. Quid porrò sibi uult ꝙ protinus dicit: Et confortabo domũ Iuda, & domũ Ioseph saluabo? De domo quidẽ Iudæ, iam supra dictũ est, ꝙ ipsi sint cõfitẽtes, & deũ omnipotentẽ sicut deum glorificantes, & gratias agẽtes, & propter hoc ipsum posuerit eos dñs quasi equum gloriæ suæ in bello, & hoc repetitur hic breui sententia, & cõfortabo domum Iuda. Sed de Ioseph cur mentionem fecit in præsenti negotio, dicens: & domum Ioseph saluabo? Ad hæc sciendum, quia Ioseph inter uictores libidinum notissimus atq; nobilissimus est, quia noluit acquiescere dominæ suæ dicenti: Dormi mecum, cum captiuus esset, & propter fidem castitatis, falsa circunuentus accusatione carceri mancipatus est. Domũ ergo Ioseph cunctos designare illos, qui p castitate laborant non dubiũ est, quatenus qui hæc audiunt & recordantur laborum eiusdem Ioseph, & quomodo de eisdem laboribus saluauit eum dominus, prouocentur ad imitandum Ioseph, & ab experimento sciant, quia cunctis, qui pro fide & castitate agonizantur, magna merces parata, grãdis honor apud deum repositus est. L Et conuertam eos quia miserebor eorum & erũt sicut fuerunt, quando non proieceram eos. Ego enim dominus eorum, & exaudiam eos & erunt quasi fortes Effraim, & letabitur cor eorum quasi a vino, & filij eorum videbunt, letabuntur, & exultauit cor eorum & in domino. J Hoc assertiõe nostra nõ indiget, quod ut nunc ait, & conuertam eos quia miserebor eorum cõuersionis, quia cõuersi sumus,

Marginal notes (left margin):
Angulº fides, Paxillũ spem, Arcũ prælij charitatẽ
Exactor, operariũ fidelis.
Psa 115
Eccl. 9.
Victores libidinũ luto.
Ascensores equoꝝ superbia.
Ioseph insignis uictor libidi[num]
Gene. 39

mus causa alia nulla ẽ, nisi gratuita misericordia, siue misericors & miseratrix gratia. Quod deinde subiungit: & erunt sicut fuerunt, qñ nõ proiecerã eos, quo sensu melius intelligitur q̃ ac si dixisset: & erunt sicut prædestinatione habui eos. Nam anteq̃ in Adam & Eua, q̃s emisi de paradyso, proiecerat nos, imo & anteq̃ cœlum & terra fieret, eramus apud eũ omes nos, quanto quisq; deberet accrescere merito, quanto uniuersitas electorũ complenda fore ret numero. Et quia non ex semetipsis, sed ex sola fiet gratia liberatoris, recte dicit continuo Ego enim deus eorũ, & exaudiam eos. Mox dicendo: & erunt quasi fortes Effraim. Ad sacram & mysticam nos mittit historiam, ubi Effraim, qui natu erat iunior, benedictione patris commutantis manus, factus est prior: Scio (inquit) fili mi, scio quia hic Manasses primo genitus est, sed frater eius iunior, maior illo erit, & semen illius crescet in gentes, constituitq; Effraim ante Manassen. Erunt ergo (ait) quasi fortes Effraim. i. præferentur ex gẽtibus credentes, & Iudæis erunt multipliciores atq; fortiores sicut Effraim, qui natu erat iunior, priori prælatus est, & maior factus q̃ is qui natu erat prior Manasses. Et lætabitur (ait) cor eorum quasi à uino, id est, lætitiam habebunt, non foris, sed intus: nam à seculo persecutionẽ patientur: sed intus consolatione spiritus sancti replebuntur. Quod deinde dicit: Et filij eorum uidebunt, & lætabuntur, & exultabit cor eorum in domino, res ipsa hodie ueraciter dictum esse comprobat: quia nos filij sanctorum, filij martyrum, quibus illi certitudinem fidei Christianæ suo sanguine pepererunt, gloriam illorum uidemus, & lætamur, uidentes & lætantes ueneramur, & exultat cor nostrum in domino, quia tales apud Christum habemus patres & patronos. ⌊ Sibilabo eis, & congregabo illos, quia redemi eos, & multiplicabo eos sicut antea fuerant multiplicati, & seminabo eos in populis & de longe recordabuntur mei, & viuent cum filijs suis. ⌋ Magis ac magis inculcat ac replicat, quod non meriti ipsorum, sed gratiæ suæ sint omnia quæcunq; illis dicuntur, uel dici possunt gloriosa. Quid enim est sibilabo eis, nisi occulta inspiratione traham illos, quæ est quasi sibilus auræ tenuis? Ergo sibilabo eis, id est, quicquid boni est eorum uel esse poterit, de meo spiritu erit: & congregabo illos, scilicet eodem spiritu meo, in unitatem fidei quia redemi eos, quia iccirco mortuus sum, iccirco (ut ait Euangelista) mori me oportebat, ut eos, q dispersi erant, filios dei congregẽtur in unum. Et multiplicabo eos, sicut ante fuerunt multiplicati, id est, non alij neq; pauciores credent, & conuertentur, quã fuerunt ante omnia secula præsciti & prædestinati. Quomodo uel quali, incremento domine multiplicabis eos? Et seminabo (ait) eos in populis, & de longe recordabuntur mei. Hic illud occurrit, quod ipse in Euangelio de semetipso dicit: Nisi granum frumenti cadens in terrã mortuũ fuerit, ipsum solum manet. Si autem mortuum fuerit, multum fructum affert. Nam principaliter ipse quidem erat granum mortificandum & uiuificandum, mortificandum infidelitate Iudæorum, uiuificandum fide populorum, sed secundarie singuli quiq; sanctorum, uel martyrum grana frumenti fuerunt & sunt. Vnde superius dictum est bonum & pulchrum dei esse frumentum electorum. Cum ergo in modum frumenti sanctificauerint sancti, ita ut per uerbum doctoris unius multi eruditi sint, & per passionẽ unius martyris per sæpe multi occasionem credendi acceperint, qui à Deo longe erant remoti, nonne satis liquet, quam ueraciter prophetico præconio dixerit hic, & seminabo eos in populis, & de longe recordabuntur mei, & uiuent cum filijs suis, subauditur, qui labore ipsorum deo acquisiti & saluti æternæ sunt nati. ⌊ Et reuertentur & reducam eos de terra Aegypti, & de Assyrijs congregabo eos, et ad terram Galaad, & Libani adducã eos, & non inuenietur eis locus. ⌋ Aegyptũ hunc mundũ, Assur diabolum, & Assyrios dæmones, in scripturis significare notum est. Hinc apud Esaiam dominus dicit: In Aegyptũ descendit populus meus in principio, ut colonus esset ibi, & Assur absq; ulla causa calumniatus est eũ. Et est sensus: Sicut in istã localem Aegyptũ descenderunt filij Iacob, & ibi multiplicati gemuerũt sub seruitio, & quasi in Ergastulo: & deinde carneas Assur, Sennacherib & multitudo eius, & Salmanasar itidẽ rex Assur calumniatus est, & captiuũ duxit eũ sine causa quia nihil contra eũ fecerat, ita in principio quando nõ erant, nisi duo in paradyso, masculus & fœmina, Adam & Eua, descẽdit in illis duobus oĩs electorũ, & ad uitã p̃destinatorũ populus in tenebras huius seculi, ubi deus uerũ lumen nõ uidetur, & diabolus sub tributũ mortis redegit eũ, inuidẽs illi,

Prædestinati ante mũdi creationem.

Gene. 48

Nos filij martyrũ & sctõrũ

Sibilatio eius. 3. Reg. 19

Iohannes. 11

Iohã. 12 Granum frumenti.

Esaiæ. 52. Aegyptus pro hoc mundo ponitur. Exod. cap. 1. 4. Reg. 19. Ibidem, 17.

 & odio

& odio habens absq; ulla causa, quia ucȝ homo diabolum de cœlo ruere nõ fecerat. ¶Porro terra Galaad & Libani terra est promissionis, interpretaturq; Galaad acerus testimonij, Libanus aũt candidatio, quibus nominibus martyres, i. testes, & omnes candidæ confessionis sanctos significare perspicuũ est. Igitur reuertentur ait: Et reducã eos de terra Aegyptĩ & de Assyrijs congregabo eos, & ad terrã Galaad, & Libani adducã eos, & nõ inuenietur eis locus. i. ad me conuertentur, sicut scriptũ est: Reminiscentur & cõuertentur ad dñm oẽs fines terræ, & ego de præsenti seculo nequam ereptos, de potestate malignoꝝ spirituũ liberatos, cõgregabo eos, subauditur in unum (sicut Euãgelista dicit) ut filios dei, qui dispersi erant, congregaret in unũ, & adducam eos ad terram uiuentium, quæ terra est Galaad & Libani, i. martyrum & omnium sanctorum, & tanta erit multitudo eoꝝ, ut æstimatione humana non possit inuenire, quis uel quantus sit locus, qui sufficere quæat illis ad habitandũ.

L Et transibit in maris freto, & percutiet in mari fluctus. Et confundentur omnia profunda fluminis, & humiliabitur superbia Assur, & sceptrum Aegypti recedet. Confortabo eos in domino, & in nomine eius ambulabunt dicit dominus.] Adhuc detinetur in cõtẽplatiõe mysterij quo miserat nos, dicẽdo. Et reducã eos de terra Aegypti. Nõ obscura sed notissima est paruulis quoq; ecclesię filijs, illa spiritualis intelligentia, q̃ sicut Israel de Aegypto per mare rubrũ, merso Pharaone cum curribus & equitibus eius, ascẽdit ad possidendã terrã, quã dñs illi dare decreuerat, quod & fecit: ita electoꝝ uniuersitas, de præsenti seculo ascendens, non aliter quã per sacramentũ baptismi ad illam terrã uiuentiũ peruenit: dimerso. i. abnegato diabolo, & uniuersis pompis eius, in uirtute eius sacramẽti. Cũ ergo dicit: Et transibit in maris freto, subaudit dñs, & pcutiet in mari fluctus, & cõfundentur oĩa ꝓfunda fluminis, & humiliabit Assur supbia, & sceptrũ Aegypti recedet. Pulchre cõcludit quasi narrationẽ propheticã, narrationẽ opeꝝ misericordiæ & miserationis, quã sic inceperat tu quoq; in sanguine testamẽti tui emisisti uinctos tuos de lacu in quo nõ est aqua. Nã & transibit in maris freto, & percutiet in mari fluctus, qd aliud est nisi & pficiet illud, quod in diuisione maris rubri significabatur, quãdo uirgã suã iubente dño Moses eleuauit sup maris fluctus, & recessit sceptrũ Aegypti, subauditur percussum uirga Mosi, nec potuit filios Israel persequi? Plura hinc dici poterant, nisi quia sicut iamdictũ est, fere omnibus notũ est illius facti mysteriũ, & qui nota diutius tractat, affert legenti fastidiũ, ergo cætera persequamur. L Aperi Libane portas tuas, & comedat ignis cedros tuos. Ulula abies, q2 cecidit cedrus, quoniã magnifici vastati sunt. Ululate querc9 Basan, q2 succisus est saltus munitus. Vox vlulatus pastoꝝ, q2 vastata est magnificentia eoꝝ. Vox rugitus leonũ, quoniã vastata est supbia Jordanis.] Vniuersę uię dñi (ait Psalmista) misericordia & ueritas. Itẽ: Misericordiã & iudiciũ cantabo tibi dñe. Scdm hæc duo hic locus prophetiæ diuidit. Nã ab eo quod ait longe superius: & factũ est uerbũ dñi ad me dicẽs: Ieiuniũ quarti & ieiuniũ quinti, &c. usq; ad id, qd nunc dicit: aperi Libane portas tuas, cũcta fere ꝓmissa misericordiæ fuerũt, q̃ nũc ope impleta sunt, & ab eo qd dicit: Aperi Libane portas tuas, usq; ad id qd longe inferius loqtur: brachiũ eius ariditate siccabit, & oculus ei9 dexter tenebrescẽs obscurabitur, cũcta hæc terribilia ueritatis edicta, iustiq; iudicij documẽta sunt. Quantũ dulcedinis, quãtũ suauitatis atq; iocũditatis illic est in hoc dicto: Exulta satis filia Sion, iubila filia Hierusalẽ. Et econtra quantũ hic amaritudinis, quantũ acerbitatis & calamitatis eoꝝ, quibus dicit: Aperi Libane portas tuas, & comedat ignis cedros tuos, ulula abies, ululate quercus Basan. Ergo sicut hactenus misericordiã in illis, q crediderũt uel credũt, ita ex his q̃ sequuntur iustũ cõsideremus iudiciũ sup illos, q non crediderũt. Aperi (inqt) Libane portas tuas. Libanus q̃ mõte terra illa, nihil habuit uel habet excelsius, tẽplũ pñti loco significat. q̃ gẽs illa nihil habet augusti9. Aperi. i. claudere Romanis ul hostib9 obserare nõ ualeas, sed egrediant secreta tua, & comedat ignis cedros tuos .i. tabulas cedrinas, tabulas deauratas. Puto ipm Libanũ, hoc est, tẽplũ propheticæ uocis sensisse imperiũ, qm̃ ut Iosephus quoq; testat, imminente excidio portę eius apertæ sunt absq; manu hoim. Orientalis (inqt) porta interioris tẽpli, cũ esset ænea atq; grauissima, & post meridiẽ uix à uiginti hoibus clauderet, serisq; ferro iunctis obseraret, pessulosq; altos haberet in saxeũ limẽ demissos, uno ꝑpetuo lapidẽ fabricatũ, uisa est noctis hora sexta spõte patescere

His autem.

His aūt curriculo per custodes tēpli magistratui nūciatis, ascēdit ille, uixq; eā potuit claudere. Nec mi℞. Imperabat eñ hæc uox diuina, uox ꝓphetica: Aperi Libane portas tuas, & tali apertiōe protinus fore aperiendas hostibus portas suas significabat. Abies cui dr̄ ulula & cedrus q̄ cecidit, illi principes, illi superbi fuerūt, q̄s apertius exprimit dicēdo. Qm̄ magnifici uastati sunt. Et pulchre sicut nomine Libani tēplū, ita abietis & cedri nominib⁹ summos Iudæo℞, & principes designat sacerdotū, q quōo abies & cedrus in Libano ita se extollebāt & magnificabāt in tēplo illo. Et qa p̄ magnitudine malo℞ non sufficit semel dixisse, repetit uerbis paululū diuersis: Vlulate (inqens) quercus Basan, qm̄ succisus est saltus munit⁹. Ad huc aūt magis ac magis inculcans, uox (inqt) ululatus pasto℞, qa uastata est magnificentia eo℞, uox rugitus leonū, qa uastata est sup̄bia Iordanis. Quos abietes, cedros & quercus dixerat, eos tandē pastores & leones nūcupat, qm̄ pastores erāt noie ꝓ sacerdotali officio, leones opere, qa prædā faciebāt de populo. Nomine saltus muniti, quē succisum & uocabulo Iordanis cuius sup̄biā uastatā eē dicit, multitudinē atq; cōfidentiā designat populi Iudaici, in quo iā dicti principes sacerdotū sic erāt feroces ut leones, sic rigidi atq; superbi siue elati, ut quercus cedri atq; abies. Quis eiusmōi cedro℞ atq; abietū casum, qs quercuū succisionē nō audiuit? Cuius ad aures ululatus ille nō p̄uenit. Vsq; ad p̄ntē diē (ait beatus Hieronymus) p̄fidi coloni post interfectionē seruo℞, & ad exercitū filij dei excepto planctu, prohibētur ingredi Hierusalē, & ut ruinā eis liceat suæ flere ciuitatis, p̄cio redimūt, ut q quondā emerant sanguinē Christi, emāt lachrimas suas, & ne fletus quidē eis gratuitus sit. Videas in die, quo capta est à Romanis, & diruta Hierusalē, uenire populū lugubrē, cōfluere decrepitas muliercula, & senes pannis annisq; obsitos in corporibus, & in habitu suo irā dn̄i demōstrantes. Profecto q superius dixerat illis q ieiunauerāt & planxerāt p̄ septuaginta annos propter exterminiū q̄ fecerāt Babylonij: Nūquid ieiuniū ieiunastis mihi? idē dn̄s multo magis, multoq; sæuerius, isto℞ ululatū cōtēnit. ⌊Hæc dicit dn̄s deus meus: Pasce pecora occisiōis q̄ qui possederāt, occidebāt: & nō dolebāt, & uendebāt ea dicētes: Benedictus dn̄s, qm̄ diuites facti sumus. Et pastores eo℞ nō parcebāt eis, & ego nō parcā ultra super habitātes terrā dicit dn̄s.⌋ Memoriter tenēdū, q̄ ante iā diximus, qa sicut ea q̄ prius dicta sunt misericordiā sonant regis Sion & saluatoris Hierusalē, ita hæc iudiciū prædicāt eiusdē regis & iudicis oīm. Propheta dicit: Hæc dicit dn̄s deus meus. Pasce pecora occisiōis. Paucisq; interiectis dicit dn̄s: Ego non parcā ultra super habitantes terrā, quod idē est, ac si diceret, ego non pascam. Intellectu hic opus est, quōo dominus dicat pasce, & dominus dicat non pascam. Nam si paruum est, & si non uidetur idem esse, ego non parcam, ac si diceret, ego nō pascam postmodum manifestius dicit: Non pascam uos. Quod moritur, moriatur, & quod succiditur, succidatur. Proinde integrā literæ portionem, quam postulat sensus, iā hic perscribere idoneum uidet. Cū dixisset dn̄s deus: pasce pecora occisionis, quæ qui possederāt, occidebāt & non dolebant, & uendebant ea dicentes: Benedictus dn̄s, diuites facti sumus, & pastores eorū nō parcebāt eis, cū (inquā) hæc dixisset dn̄s. statim ecōtra dixit dn̄s: Et ego non parcā ultra supra habitantes terram. Ecce trado homines vnūquenq; in manu proximi sui, & in manu regis sui, & non eruam de manu eorum, & non pascam pecus occisionis & propter hoc o pauperes gregis. Et assumpsi mihi duas virgas, vnā vocaui decorem, alteram vocaui funiculum & paui gregem. Et succidi tres pastores in mense vno, & contracta est anima mea in eis. Siquidem aīa eo℞ variauit in me: & dixit Non pascam vos. Quod moritur moriatur, & quod succiditur, succidatur & reliqui deuorent vnusquisque carnem proximi sui.⌋ Intellectu (inquam) ut iam diximus hic opus est, quia dominus deus ē, qui dicit: pasce pecora occisionis, & dominus deus est q dicit: ego non parcam ultra super habitantes terram, itemque dominus est qui dicit: & pascam pecus occisionis, propter hoc ò pauperes gregis, & dominus est, qui subinde loquitur, non pascam uos, quod moritur, moriatur, & quod succiditur, succidatur. ¶ Vt ergo intelligentiæ melius pateat ostium, primo illud dicendum. Quia uidens dominus ciuitatem Hierusalem, fleuit super illam, dicens: Quia si cognouisses, & tu, & cætera. Porrò ciuitas ille populus ille, pecus erat occisionis, id est, populus destinatus sempiternæ morti, æternæ perditioni. Quid ergo erat homini Iesu Christo, quem propheta utiq; significat, dicens:

Abies & Cedrus principes sacerdotū

Idem et pastores & leones dicuntur.

Vindicta in Iudæos. Mar. 21.

Supra. 7.

In Christo duæ uolūtates — Hæc dicit dñs deus meus: quid(inq̃)illi sup ciuitatẽ uel populũ eiusmodi, nisi dicere: pasce pecora occisionis. Nam qm̃ in uno eodemq; Iesu Christo, sicut duas naturas, ita duas scim⁹ esse uoluntates, nõ dubiũ, quin scdm̃ naturæ humanæ uoluntatẽ, qua & sup illos flere potuit, reseruari eosdem uoluerit. Sed quid esset illos reseruare: nisi pascere pecora occisionis? Nam quãto plures scaturirẽt de illius multitudinis luxuriosa carne uermiculi, tãto plures ꝑuenirẽt uictimæ morti siue occisioni. Itaq; dicit idẽ dñs filius, siue dñs pater, siue dñs spũs sanctus. Ego nõ parcã ultra super habitantes terrã. Sed quid? Ecce trado (ait) homines unũquẽq; in manu proximi sui, ut ucz á semetipsis cedãtur & dilacerẽtur seditionibus intestinis: nimirũ scdm̃ electionẽ Barrabæ latrõis & seditiosi, quẽ dãnato principe pacis Iesu Christo, prę
Mat. 27 — elegerũt sibi, & in manu regis sui. s. Cæsaris, qui rex eoꝝ fuit, & esse debuit scdm̃ suã ipsoꝝ professionẽ, dicentiũ; nõ habemus regẽ nisi Cæsarẽ. Iosephus scire uolentibus satisfacere po
Ichã. 16. — test, q̃ uere in illa obsidione tradiderit eos, unumquenq; in manu proximi sui, & in manu regis sui, & q̃ uere dixerit: & concident terrã, quãq; ueraciter addiderit adhuc, & nõ eruam de manu eoꝝ. Attñ ne omnino uoluntatis humanæ, de qua iã dictũ est, fletus frustra prouenerit, qñ uidens ciuitatẽ sup illã fleuit, & pascã (ait) pecus occisionis, subauditur quadraginta duobus annis, ut habeant tẽpus pœnitentiæ, q ex illis pœnitentiã agere uoluerint. Nam tot anni transierunt à passione dñi, usq; ad illud miserabile excidiũ. Occisionis illius causam in sacerdotes siue pontifices, miro modo redundare demonstrat, dũ præmisso: pasce pecora occisionis subiungit. Quæ qui possiderant, occidebãt & nõ dolebant, & uendebãt ea dicentes: Benedictus dñs, diuites facti sumus. Et ne dubiũ sit quod tangat, continuo subdit: Et pastores eoꝝ nõ parcebant eis. Ergo qui possederant, sacerdotes fuerũt auarissimi, & põtifices rapacissimi, & eiusmodi pastores animas occidebãt, & nõ dolebant imo gaudebant, qm̃ de occisione animaꝝ illoꝝ, aliquod emolumentũ pecuniæ capiebãt, atq; hoc mõ uẽdebant, infelicẽ populũ tanq̃ possessionẽ suã, præoptantes de pereuntibus lucellũ aliquod cõtrahere, q̃ de uiuentibus & Christũ sequentibus suoꝝ detrimentũ sacculoꝝ, quod timebãt incurrere. O q̃ iniqui, q̃ impie deum existimabãt esse similem sibi, dum ita uendentes pecora illa dicebãt: Benedictus dñs, diuites facti sumus. Talis illoꝝ benedictio, maledicta sit, qm̃

Excidii causa scribæ & pharisæi, sacerdotes, Iudæi.

Malach. 2. — & ipse dñs in alio Propheta dicit. Et maledicã benedictionibus uestris, & maledicã illis, qm̃ nõ posuistis super cor. ¶ Propter hoc ò pauperes gregis, qui propter hoc ipsum quod pauperes. i. humiles estis, occisionẽ euasistis, & forte doletis super illa pecora occisionis, sicut quispiam uestrum dolens dicit: Veritatem dico in Christo, non mentior, testimonium mihi perhibente conscientia mea in spiritu sancto, quoniã tristitia est mihi magna, & continuus dolor cordi meo. O inquã pauperes eiusmodi, subauditur adhuc attendite, quod uel quõ cum grege illo egerim, ut melius cognoscatis q̃ iustum occisionis illoꝝ iudiciũ sit. Et assumpsi mihi duas uirgas, unam uocaui decorẽ, & alterã uocaui funiculũ & paui gregem. Et succidi tres pastores in mense uno, &c. ut supra. Duas uirgas assumpsi mihi. i. bis cum hominibus, ut essem deus eoꝝ, fœdus pepigi. Primo cum Noe, & cum omnibus hominibus siue gentibus. Secundo, cum Abraham & semini eius. Ad Noe nanq; dixi: Ecce ego statuam pactum meum uobiscũ, & cum semine uestro post uos. Ad Abraham uero: Ego sum &
Gen. 15. & 17. — pactum meum tecum. Itemq;, & statuam pactũ meũ inter me & te, & inter semen tuũ post te in generationibus suis fœdere sempiterno, ut sim deus tuus, & seminis tui post te. Assumpsi ergo mihi duas uirgas. i. primo regimẽ omniũ gentiũ: quia omniũ creator sum: deinde regimen seminis Abrahæ, quoniã gentes in uias suas abierunt. Vnã uirgã uocaui decorẽ, & alterã uocaui funiculũ, quia uidelicet gentes cæteræ quoddã decus meũ, decus & orna
Gene. 22. — tus orbis terraꝝ fuerũt, semẽ aũt Abrahæ ꝓprius hæreditatis meæ funiculus esse habebat sicut illi à me dictũ est. Et in semĩe tuo benedicẽtur oẽs gẽtes. In illa uirga quã uocaui funiculũ, paui gregẽ. i. dedi illis legẽ, q̃s sicut oues eduxi de Aegypto in manu Moysi & Aaron & succidi tres pastores in mense uno. i. me sententiã dante in mense uno, mẽse primo mor
Num. 20 — tui sunt Maria, Moses & Aaron, & contracta est anima mea in eis. i. iratus sum eis, ita ut adiudicarẽ illos sententiæ mortis. Q̃ ob causam? Siquidẽ aĩa eoꝝ uariauit in me. i. nõ ꝑfecta uel cõtinua dilectione glorificauerũt me, subauditur ad aquas contradictionis. Dixitq; eis Quia nõ credidistis mihi ut sctificaretis me corã filijs Israel, nõ introducetis hos ppl'os in terrã

Pauperes gregis apostoli. Roma. 9

Duæ uirgæ duo fœdera. Gene. 9

quam

quã dabo eis. Sciendũ (ut supra iã diximus) cũcta hæc ab eo qđ ait: Aperi Libane portas tu- Psal.24.
as, usq; ad id qđ infra dicit: Onus uerbi dñi sup Israel, ad rões ptinet iudicij seu ueritatis dñi
cuius uniuersæ uiæ sunt misericordia & ueritas: & iccirco ptinuisse ad rẽ, ut nõ omitteret di
cere, qđ succiderit iudicio seuero illos quoq; pastores emõi quos multũ dilexit. Iã si q̃ras, qd
cũ alia uirga fecerit quã uocauit decorẽ, q in altera quã uocauit funiculũ, pauit gregẽ. i. gu-
bernauit Israeliticã siue iudaicã gentẽ, ptinus ait: Et dixi. Nõ pascã uos. Qđ morit moriat,
& q̃ succidit, succidat, & reliqui deuorẽt unusquisq; carnẽ proximi sui. Et hæc dicẽs. Tu
li (ait) uirgã meã, q̃ uocabat decus, & abscidi eã, ut irritũ facerẽ fœdus meũ, quod pcussi cũ
oĩbus populis, & irritũ deductũ est in die illa. Vnũ (ait) gregẽ paui. i. unã gentẽ regendam Pauperes gre-
suscepi cæteris aũt gẽtibus dicẽdo: Nõ pascã uos, abscidi uirgã siue abscidẽdo uirgã: dixi, gis
nõ pascã uos. Quid enĩ pdest pasci corpora, ubi mortuas eẽ cõstat aĩas. Qđ morit uel suc-
cidit in anima, moriat & succidat in corpore. Hæc ubi dixi, nõ quieuit mors, nõ cessauit gla
dius, passimq; trũcabãt gẽtes, & inuicẽ truncabant, & tñ miro mõ q morerẽtur & succiderẽt
certatim nascebãtur tãta insania, ut proletarij quoq; in urbibus collocarent. Qđ ad qd ualu
it, nisi ut infernus impleret? Seqtur. Et cognouerũt se paupes gregis, qui custodiũt
mihi, q: verbũ dñi est, Et dixi ad eos: Si bonũ est in oculis vestris afferte merce-
dẽ meã, & si nõ, quiescite. Pauperes gregis subauditur, de quo supra dixi, & paui gregẽ. i.
regendã suscepi Israeliticã gentẽ, & dedi eis legẽ. Qui sunt uel fuerũt illius gregis pauperes
Homines sancti & humiles, quorũ nõnulli, & si censu diuites, effectu uel spũ fuerũt paupe- Merces pasto
res, ut ipse Dauid rex. Isti pauperes cognouerũt: qa uerbũ dñi est. i. qa iustũ est iudiciũ super
gentes. Qñ aũt uel qũo dixit ad eos iste pascens gregẽ: afferte mercedẽ meã? Nimirũ qñ de
dit eis regiones gentiũ, & labores populorũ possiderũt, tũc dixit illis: Afferte mercedẽ meã,
quã Psalmista ptinus exprimẽs: ut custodiãt (inqt) iustificatiões eius, & legẽ eius requirant.
Nã hæc est tota merces pastoris huius, & in hoc bene muneratũ se esse gratulatur, si grex
quẽ pascit, requirat & custodiat legẽ, & iustificatiões eius. Et cũ grex rõnalis liberũ habet ar Triginta dena
bitriũ, & pastor iste mercedẽ nõ coactã desiderat, sed spontaneã, pulchre dixit: Si bonũ est in rij, decorũ pre-
oculis uestris, afferte, & si nõ, quiescite. Sed qd illi? Qualem attulerũt mercedẽ tãto pastori? cium, Ironice.
Ait: Et appẽderũt mercedẽ meã triginta argenteis & dixit dñs ad me. Proijce illud ad sta
tuariũ decorũ preciũ q̊d appreciatus sum ab eis. Triginta argẽteos dederũt Iudæi siue Põ
tifices, & Pharisæi Iudæ proditori, ut eũ traderet illis. Argẽteos illos appellat mercedẽ suã,
& decorũ preciũ. Quis digne uerbis ualeat cõsequi modũ facti, siue qualitatẽ tantæ rei? Pa-
stor ille q duas habuerat uirgas, & una cõtentus, alterã abscidebat. i. unũ Israelitici populi gre
gẽ curãs, cunctarũ gentiũ tã multũ gregẽ à cura sua reiecerat, & istũ unũ gregẽ tanta cura
tamq; miris modis, ut in scripturis legimus, pauerat pastor talis ac tantus. s. oĩm deus & dñs a
homo factus, per semetipsum mercedẽ suã requisiuit, & talẽ mercedẽ appenderũt ei, ucz tri-
ginta argenteos in preciũ sanguinis eius dederũt proditori. Et hoc appellat decorũ preciũ
nimirũ cũ ironia grauissima, qa non fuit decorũ. Quis ergo rẽ huiuscemodi satis appendere
uel digne ualeat eloqui? Vere nullus nisi solus statuarius, siue plastes deus. Iccirco proieci
(inquit) illud ad ad statuariũ, & proieci illos in domũ dei ad statuariũ, subauditur ut ipse qui
solus nouit dignũ proferret super hoc iudiciũ. Proieci. i. ut proijcerent effeci, ucz qđ Iudas
pœnitẽtia ductus, retulit triginta argẽteos principibus sacerdotũ & senioribus, dicens. Pec
caui, tradẽs sanguinẽ iustũ, & proiectis argẽteis abiẽs laqueo se suspẽdit: quis effecit nisi ipse
qui hic loquitur, & proieci illos in domũ dei. ¶ Interim in hac litera, qñ dñs est q dicit: Et ap
penderũt mercedẽ meã, atq; idẽ ipse loqtur, & dixit dñs ad me: Proieci illud ad statuarium, &
hunc statuariũ siue plastem cõstat esse deũ perpulchrũ est hic attendere, totius trinitatis col
loquiũ, quia uidelicet res magna ẽ, cuius magnitudinẽ istud quoq; insinuat, qđ cõtra illã cõ
mune diuinitas, nõ in una, sed in tribus suæ substãtiæ personis edicere molit iudiciũ, & qua-
lis est sentẽtia iudicij. Seqtur. Et præcidi virgã meã secundã, que appellatur funicu
lus vt dissoluerẽ germanitatẽ inter Iudã & Israel. Et est sensus: Sicut absciderã uir-
gã primã, sic p̃cidi uirgã meã secundã. i. sicut olim gentiũ in idololatriã defluentiũ uniuerso
gregi dixeram: non pascam uos, ita & multo acerbius dixi gregi Iudaicæ gentis, nõ pascam
uos, atque ita effectum est, ut dissoluerem germanitatem inter Iudam & Israel, id ẽ, ut com

pleretur

pleretur malũ illud, cui⁹ presagiũ fuit, illa dissolutio qua olim dissoluta est germanitas inter Iudã & Israel, qñ decẽ tribus sciderũt se à tribu Iuda, & a domo Dauid, & fecerunt sibi regẽ Hieroboã de tribu Effraim, sciderũt se à sctõ & legitimo dei tẽplo, & aureos pro deo colue rũt uitulos. Scdm illud maloꝝ initiũ q̃ dissoluta ẽ germanitas inter Iudã & Israel, p̃cidi hanc uirgã scdam, ut ucꝫ sicut tũc decẽ tribus q̃ uocabant Israel, & Iudã cui regnabat dom⁹ Dauid nullus iteꝝ sociare potuit, siquidẽ nullus unq̃ regũ Israel recessit à pctĩs Hieroboã. i. à cultu uituloꝝ q̃s ille fecit, q̃uis multa magnalia fierẽt p prophetas, maximeq; p̃ Heliã & Heliseũ, nec fieri potuit ut rediret Israel in regnũ domus Dauid, ita nemo possit sociare Iudæos cõfessorib⁹ Chri, uel cõuertere ut subijci uelint regno filij Dauid, regno Iesu Christi, à q̃ se ab sciderũt negãdo illũ añ faciẽ Pilati, & crucifigẽdo app̃ciatũ (ut iã dictũ est) triginta argẽteis. Seqtur. Et dixit dñs ad me: Adhuc sume tibi vasa pastoris stulti, qꝛ ecce suscitabo pastorẽ in terra, qui derelicta nõ visitabit, ꝛ cõtritũ nõ saluabit, ꝛ id qđ stat nõ enutries, ꝛ carnes pinguiũ comedet, ꝛ vngulas eoꝝ dissoluet. Qm̃ (inqt) assumpsi duas uirgas, & taliter ut iã dictũ est euenit, tanq̃ malã mercedẽ reddiderũt mihi q̃ gregẽ paui adhuc unũ est, q̃d faciã, sicut postulat ordo iustitiæ rõ iudicij. Sume tibi uasa pastoris stulti .s. perã, baculũ fistulã, & sibilũ. Ad qd hec? Quia ecce (inqt) ego suscitabo pastorẽ. &c. Qũo Esaias, ut captiuitatẽ ppl'i demõstraret, nudus ambulauit, & Hieremias iuit ad domũ figuli, ut ex dissipatiõe uasis q̃d currebat in rota, & in manu fingebat artificis, & interitũ Israelis, & dei potentiã oñderet, & Ezechiel ut subuersionẽ Hierusalẽ, & fugã Sedechiæ, & onera captiuoꝝ nõ solũ uoce, sed & habitu demõstraret, p̃fodit parietẽ, & in humeris deportatus est. Sic & tu habitũ pastoris assume, ut stultũ annũcies pastorẽ, q uẽtur⁹ ẽ. Pastor aũt stult⁹ & impius haud dubiũ quin Antichr̃us sit, q in cõsummatiõe mũdi dr̃ eẽ uẽtur⁹, & q̃lis futurus sit indicat. Iste pastor ideo sup eos cõsurget: qa pastor bon⁹ q pauerat eos, tã iniqua mercede mũeratus, tã indecoro ab eis p̃cio app̃ciatus ẽ. Hinc & in euãgelio dicit: Ego ueni in noĩe patris mei, & nõ suscepistis me. Si alius uenerit in noĩe suo, illũ accipietis, pastorẽ utiq; stultũ, i. sciẽter mihi cõtrariũ, nõ p ignorãtiã errãtẽ, sed p malitiã repugnãtẽ. Nã qa in Psal. q̃q; scriptũ ẽ, simul insipiẽs & stult⁹ pibũt. Sciendũ qa stult⁹ & insipiẽs in hoc differũt, q̃d insipiẽs dicat ille q nescit: stult⁹ aũt ille q scit, & nihilomin⁹ ait cõtra rõnẽ iustitiæ quã scit. Pastor ille nõ faciet, qđ ego bon⁹ pastor feci. Ego derelicta uisitaui, ille derelicta nõ uisitauit. Ego dispsa quæsiui, ille dispersa nõ quæret. Ego cõtritũ sanaui. i. peccatorẽ cõuerti, ille cõtritũ nõ sanabit. Ego id q̃d stat enutrio, dũ bonũ in melius proueho: ille quod stat nõ enutriet imo facit quod cõtra est. Carnes pinguium comedet, & ungulas eoꝝ dissoluet, id est, multos q uidebant eẽ sapiẽtes seducet, & rõnẽ discretiõis auferet, ita ut si fieri possit, in errores inducant etiã electi. O pastor & idolũ, relinquẽs gregẽ, gladius sup brachiũ eius, & super oculũ ei⁹ dextrũ. Brachiũ ei⁹ ariditate siccabit, & oculus ei⁹ dexter tñbrescẽs obscurabitur. Hæc hostilis appellatio, ò pastor & idolũ, quã cõgrua ẽ utpote, sicut aduersariũ p̃priũ ei⁹ q appellat eũ. Nã q appellat eũ ip̃e ẽ Chr̃s, & ille tã p̃prius Christi ẽ aduersarius, ut dicat Antichr̃us. i. Christo cõtrari⁹. O inqt, pastor & idolũ, falso pastor & uere idolũ: falso (inq̃) pastor, qa relinquẽs gregẽ, & uere idolũ, qa mẽdaciũ. Sicut em̃ fili⁹ dei ueritas dr̃ & est, ita tu fili diaboli mẽdaciũ, recte diceris & es. Tu te ostendes tanq̃ sis deus, sed tu nõ dico idoloꝝ cultor, imo idolum es, & non deus. Tu teipsum existimari uis de q̃ scriptũ est. Apud ipsum est fortitudo & sapiã: sed nõ ita ẽ. Imo sup brachiũ tuũ. i. sup tuã quã iactas fortitudinẽ, & super oculũ tuũ dextrũ. i. sup tuã quã tibi arrogas sapiam, fortioris & sapiẽtioris, imò soli⁹ fortis, & solus sapiẽtis euaginatus ẽ gladius: ille (inq̃) gladius, quo iã dudũ in cœlo diabolus pater tuus, & tu cũ illo es plagatus, & miꝝ q̃ plagatus adhuc uiu⁹. i. deũ uiuentẽ te dicere presumis, cũ plaga tua plaga sit mortis. Hui⁹ rei admiratio ẽ in Apocalypsi sub his uerbis: Et unũ de capitibus quasi occisũ in mortẽ, & plaga mortis eius sanata est. Itẽ dicẽs habitãtib⁹ in terra, ut faciãt imaginẽ bestiæ, q̃ habet plagã gladij & uixit. Nõ uere plaga mortis tuæ sanata est, nec uere uiuis, sed tu insane pastor, & idolũ mortuũ, ostentatiõe tua sanus es & uiu⁹. Tale brachiũ tuũ, nõ uera fortitudo sed rebellio cõtra altissimũ, ariditate siccabitur, & talis oculus tuus tibi dexter deo totus sinister, oculus nõ uere sapiã, sed ueraciter malicia tenebrescẽs obscurabitur, ut mittaris in profundũ inferni mancus & cæcus.

Pastor stultus Anti christus.

anti christus, Idolum & mẽdacium.

¶ Libri quarti finis.

¶ Ruper

RVPERTI ABBATIS TVITIENSIS IN ZACHARIAM PROPHETAM COMMENTARIORVM Liber Quintus.

VOlens deus (inquit) oñdere irã, & notã facere potentiã suã, sustinuit in multa patiẽtia, uasa iræ apta in interitũ, ut oñderet diuitias gloriæ suæ, q̃ pparauit in gloriã. Huius sermõis uere apostolici reminisci pñs prophetiæ textus nos facit, q̃a reuera quales deus esset ostensurus gloriæ suæ diuitias in uasa misericordiæ, magnifica oris prophetici gratia, spũs sanctus cecinit, cũ in anterioribus tñ maxime ab eo quod ait: Exulta satis filia Sion, usq; ad id. Aperi Libane portas tuas, & quantæ iræ uasa futuri essent Iudæi increduli, significauit ab eo loco, usq; ad inclamationẽ, super brachiũ & oculũ dextrũ pastoris stulti. i. Antichristi. Nimiꝝ cõgruebat eidẽ sancto prophetico spiritui, ut illã quã dicebat uel intẽdebat exultationẽ filiæ Sion, siue iubilationẽ filię Hierusalẽ, denũciaret in hoc seculo nõ fore securã, multis pressuris hominũ eẽ premendã scdm quorundã titulos Psalmoꝝ, qui inscribũtur, pro tribulatiõibus, quibus sancta in hoc mũdo ecclesia premitur, iuxta illud: Omnes qui pie uolũt uiuere in Christo, persecutionẽ patiũtur. Sequit ergo. [Onus uerbi dñi super Israel: Dixit dominus extẽdens cœlũ, & fundans terrã, & fingens spm̃ hominis in eo. Ego ponã Hierusalẽ superliminare crapulæ omnibus populis in circuitu, sed & Iudas erit in obsidionẽ contra Hierusalẽ. Et erit in die illa, ponã Hierusalem lapidẽ oneris cunctis populis. Omnes qui leuabũt eã concisione lacerabuntur, & colligentur ad eã omnes gentes terræ.] Superliminare crapulæ quid est, nisi domus saturitatis? Nimiꝝ hoc de illa terrena Hierusalẽ nullatenus ueraciter dici potest, aut intelligi, quia post q̃ mercedẽ supradictã pastoris sui triginta argenteos appendit, miserabiliter facta est domus famis, non solummodo famis audiendi uerbũ dei, uerum etiam corporeæ famis, quæ cogeret matres quoq; carnibusilioꝝ uesci, iuxta maledictionẽ legis Mosi dicentis: Obsidebeis intra portas tuas, & comedes fructus uteri tui, & carnes filioꝝ tuoꝝ & filiaꝝ tuaꝝ, quas dederit tibi dñs deus tuus, in angustia & uastitate, qua opprimet te hostis tuus. Ergo Hierusalẽ hic, sicut & in plerisq; scripturaꝝ locis eccclesiã significat in hoc mundo peregrinantem quæ q̃diu peregrinatur, & si nondũ re, tamen spe iam est cœlestis Hierusalẽ, & ista est quã posuit dominus, superliminare crapulæ, iuxta illud: In loco pascue ibi me collocauit, super aquã refectionis educauit me. Crapula nanq; nõ semper prædicatur de malo, cũ Psalmista dicat: Et excitatus est tanq̃ dormiens dominus, tanq̃ potens crapulatus à uino. Quare autẽ pro tota domo hic placet intelligi superliminare, & pro domo saturitatis dictũ esse superliminare crapulæ? Videlicet quia ubi primũ figurata est refectio siue saturitas ecclesiæ, signũ conuiuij iussum est poni in superliminari, & in utroq; poste, ut uidens dominus sanguinẽ transcenderet ostiũ, & nõ sineret percussorẽ ingredi domos Israel & lædere. Nempe agnus ille q intus comedebatur, illud significabat. Vñ Hierusalẽ. i. domus siue ecclesia Christi pñsenti loco superliminare crapulæ uocari meretur. Hoc ab omnibus populis in circuitu persentitur. Dicit enĩ Apostolus: Quia Christi bonus odor sumus deo in omni loco in his qui salui fiunt, & in his qui pereunt. Alijs quidẽ odor mortis in mortẽ, alijs aũt odor uitæ in uitã. Quibus crapula hæc extitit odor mortis in mortẽ, ipsi obsederũt Hierusalẽ. Quid aũt est qđ continuo dicit, sed & Iudas erit in obsidionẽ cõtra Hierusalẽ? Nimiꝝ id ipsum qđ Apostolus cũ dixisset, periculis ex gñe, periculis ex gentibus &c. Intulit etiã istud, periculis in falsis fratribus. Eiusmodi confessores q Christiano noĩe censentur, & confitentur se nosse deũ factis autẽ negant, hoc loco per Iudã, qđ interpretatur confessio, recte intelliguntur, qm̃ dicũtur esse in obsidionẽ cõtra Hierusalẽ. At illa, uez Hierusalẽ, nõ est talis, ut facile possit moueri, & omni uẽto circũferri, hoc ẽ qđ ait: Et ponã Hierusalẽ lapidẽ oneris cũctis populis, oẽs q leuabũt eã, cõcisione lacerabũtur. Similitudinẽ hanc de cõsuetudine gentiũ assumpsit quæ hmõi erat, ut in uinculis, oppidis, & castellis, rotũdi ponerẽtur lapides grauissimi põderis, ad quos iuuenes se exercere solebãt, & eos pro uarietate uiriũ subleuare, alij usq; ad ge-

Rom. 9.

1. Tim. 2

CAPVT. XI.

Superliminare crapulæ, ecclesia Christi.

Deut. 28

Psalm. 22

Psalm. 77

Exo. 12

2. cor. 2

Per inuidiã falsi fratres designantur.

2. corint. 11

...nis, alij ad umbilicũ, alij ad humeros, & caput, nõnulli sup verticẽ, erectis iunctisq; manib᷒ magnitudinẽ uiriũ demonstrantes. In arce Atheniensiũ iuxta simulachrũ Mineruæ ? uidi (ait beatus Hieronymus) spherã æneã grauissimi ponderis, quã ego pro imbecillitate corpusculi mouere uix poterã. Cũ quærerẽ quid nã sibi uellet, responsum est ab urbis eius cultoribus. Athletarũ in illa massa fortitudinẽ combrobari, nec prius ad agonẽ quẽq̃ descendere, q̃ ex eleuatiõe ponderis sciatur: Sensus ergo iste est. Ponã Hierusalẽ in ecclesiã sicut lapidẽ oneris, cuius ponderi cũctorũ populorũ seu omniũ gentiũ terræ, qui colliguntur aduersus eã, uires non possunt cõparari, quatinus eã agitãdo, à fide Christi dispellere, & circũferre queant quo uoluerint, quinimo, ipsi qui conantur eã agitare, concidantur, lacerentur, rumpantur, & anhelo spiritu discrutientur. ⌊In illa die dicit dñs, percutiã omnẽ equũ in stuporẽ, & ascensorẽ eius in amentiã, & super domũ Iuda aperiã oculos meos, & omnẽ equũ populorũ percutiam in cecitate. Et duces Iuda dicent in corde suo. Confortentur mihi habitatores Hierusalem in domino exercituum, deo eorum.⌋ Hoc loco domus Iuda non eodem sensu accipitur, quo supra. Nã illic dictũ est: sed & Iudas erit in obsidionẽ: contra Hierusalem. Hic aũt dicitur, & duces Iuda dicent in corde suo: consortentur mihi habitatores Hierusalẽ in domino, itemq; & super domum Iuda aperiam oculos meos, quę ucȝ oculorũ apertio, misericordiæ recordatio, gratiæ est effusio. Huius ucȝ Iuda duces, quorũ singuli dicent (ait) in corde suo: consortentur habitatores Hierusalem in domino Apostoli fuerunt, & apostolici uiri sunt, quibus magnũ fuit, & magnũ est desiderium, ut habitatores Hierusalem .i. filij ecclesiæ non deficerent, aut deficiant in tribulationibus, quæ ob omni equo & ascensore eius. i. ab omni potestate humana, & ab omni superbiente in altitudine potestatis, inferuntur eis. Quos ego percutiam, ait dominus, in stuporẽ & in amentiã, & in cæcitatẽ, & (ut ait Apostolus) primo Iudæũ; deinde Græcũ. i. gentilem. Primo nanq; Iudæi amẽtia & cæcitate percussi sunt, iuxta prophetiã dicentẽ: Excæca cor populi huius, & aures eius aggraua, & oculos eius claude, &c. Econtra super domũ Iuda aperiã oculos meos. i. donis sancti spũs illustrabo duces. i. Apostolos meos. Isti duces in die pentecostes ignei facti sunt, dũ in specie ignis spm̃ sctũm acceperũt, sicut scriptũ est. Et apparuerũt illis dispertitæ linguæ tanq̃ ignis, seditq; super singulos eorũ. Sequitur ergo. ⌊In die illa ponã duces Iuda sicut caminũ ignis in linguis, & sicut faciẽ ignis in fœno, & deuorabũt ad sinistrũ & ad dexterã omnes populos in circuitu.⌋ Fœnũ peccata leuiora, ligna peccata grauiora significant. Eiusmodi fænũ & eiusmodi ligna cõsumpserũt Apostoli in his qui conuersi sunt ad fidẽ Christi, potestate quã acceperũt ab ipso, dicẽte illis: Quorũ remiseritis peccata, remittũtur eis. Qũo cõsumpserũt uel cõsumũt? Sicut ligna caminus ignis, sicut fœnũ consumit facies ignis. Etenim deus noster spũs sanctus, quẽ acceperũt, ignis cõsumens est, unde & congruũ signũ dedit, apparẽdo tanq̃ ignis & proinde remissio peccatorũ, q̃ nõ est hominibus, sed ex spũ scõ ẽ est, recte hic designat per caminũ faciẽq; ignis, ligna & fœnũ cõsumẽtis populus. i. pctã populorũ ad dexterã & ad sinistrã, & in circuitu deuorantis. Ad dexterã Iudæus, ad sinistrã Græcus siue gentilis erat, & euãgelizãdo in utrãq; partẽ, p̃dicãdo remissionẽ peccatorũ p Christi fidẽ, circuire oportebat, unde & Paulũ mũdi circuitorẽ nõnulli dicebãt. Quid multa? Factũ est id qd̃ prinus seqtur. ⌊Et habitabitur Hierusalẽ, rursum in loco suo in Hierusalẽ, ? saluabit dñs tabernacula Juda sicut in principio, vt nõ magnifice glorietur domus Dauid, ? gloria habitãtiũ Hierusalẽ cõtra Judã.⌋ Quãuis uniuersitas electorũ una sit Hierusalẽ, unus sit Iuda, & una domus Dauid, tñ hoc loco distinctionẽ Iudæ & Hierusalẽ siue domus Dauid, scriptura nos quærere cõpellit, & inuenire uel demonstrare, qñ, ubi, & qũo domus Dauid & gloria habitantiũ Hierusalẽ, magnifice cõtra Iudã gloriata sit Ergo domũ Dauid & habitãtes Hierusalẽ eos intelligimus, q ex Iudæis in Christũ crediderũt Iudã aũt eos q ex gẽtibus cõuersi sunt. Nimirũ in Actibus Apostolorũ habemus qñ & qũo credẽtes ex Iudæis, cõtra illos q ex gentibus crediderũt, magnifice gloriati sunt. Quare (inquit) introisti ad uiros prępputiũ habẽtes, & mãducasti cũ eis? Introierat eñ ad Corneliũ & eos q cũ eo erãt, & qm̃ sup eos spũs sanctus ceciderat, iusserat eos baptizari in noie Iesu Christi. Itemq; descendẽtes quidã de Iudæa docebãt fratres apud Anthiochiam, qa nisi circũcidamini secundũ morẽ Moysi nõ potestis salui fieri, facta est seditio nõ minima Paulo & Barnabæ

Duces Iuda Apostoli.

Rom. 5

Remissio peccato. ñ p spm̃ sctũ, qui est consumens.

Dom᷒ Dauid contra Iudam qũo gloriata ẽ

& Barnabæ aduersum illos. Nonne hoc erat domũ Dauid, & habitãtes Hierl'm cõtra Iudam, id est, credentes ex circũcisione contra credentes ex præputio magnifice gloriari Paulus Apostolus in epistola ad Romanos eo totus consistit, ut excludant eiusmodi gloriatione Iudæi, nõ per legem factorum: sed p legẽ fidei, & ecce in hoc cõflictu, non domui Dauid, sed Iudæ. i. nõ Iudæo credenti, sed Græco fidei iustitia uictoriã concessit. Ait ergo: Et saluabit dominus tabernacula Iuda, sicut in principio, id est, ecclesiã confitentiũ sibi, saluabit, nõ per legẽ factorũ, uidelicet circũcisionis & cæremoniarũ, sed per legẽ fidei, per quam saluatus est & Abrahã in principio. Quid em̃ scriptura dicit? Credidit Abraham deo, & reputatũ est illi ad iustitiã. Quomõ reputata est illi fides ad iustitiã? In circũcisione an in pputio? Nõ in circũcisione, sed in pputio, nondũ em̃ erat circũcisus. Hoc mõ fiet qd pmisit: & habitabitur Hierl'm rursum in loco suo in Hierl'm. Hierl'm (inqt) habitabitur in Hierl'm, id est, uniuersitas electorum pacẽ habebit cũ deo, scilicet peccatorũ remissionẽ, quæ pax significatur noie Hierl'm. Quod aũt dicit rursus, nõnihil attinet ad rẽ, qa uidelicet olim habitare cœperat in illo loco, paradyso deliciarum, uidelicet in Adã, in quo sicut oẽs peccauerũt, ita omnes in eo positi illic, oẽs inde in eo proiecti sunt. Vnde apud Esaiã dr̃ eidẽ Hierl'm. Filij tui proiecti sunt dormierũt in capite oĩm uiarum, sicut bestia illaqueata, pleni indignatiõe dñi, increpatiõe dei tui. ⌊In die illa proteget dominus habitatores Hierusalem & erit qui offenderit ex eis in die illa quasi Dauid & domus Dauid quasi domus dei, sicut angelus domini in cõspectu eorum.⌋ Dies quã hic tã sæpe pronũciat, tempus omne est à resurrectione Chri usq; ad diẽ iudicij, q dies erit resurrectiõis uniuersalis. Etem̃ hoc omne tẽpus ide dñs apud Esaiã uno eodẽq; loco & diẽ nuncupat, & tẽpus dũ dicit: Tẽpore accepto exaudiui te & in die salutis adiuui te. Quod Apostolus breuiter exponẽs: Ecce nunc (inqt) tempus acceptabile, ecce nũc dies salutis. In hoc tẽpore, in ista die protegit dñs habitatores Hierl'm id est, oẽm in se credẽtiũ multitudinẽ, ita nimirũ, ut, sicut Apostolꝰ dicit: Nulla sit distinctio Iudæi & Græci. Nã hoc est quod dicit: & erit qui offenderit ex eis in die illa quasi Dauid. Quod ita cõgrue ualet intelligi. Gentilis, qui colendo idola offendit, erit quasi Iudæus, qui nõ nisi unũ coluit, unde & sibi confidit, & super Gentilẽ se extollit, in tantũ, ut, plite sedenda, apostolũ fortissime disserere, scribendo epistolam ad Romnos, necesse fuerit. Nec ptereundũ quod sensum Apostoli, ubi cõmemoratis Gentiliũ peccatis, conuersus ad Iudæam, dicit: In quo iudicas alterũ, teipsum condemnas, eadem em̃ agis quæ iudicas, illũ (inquam) sensum hic huiuscemodi dictio subtiliter innuit, & erit q offenderit ex eis in die illa quasi Dauid. Nam & Dauid offendit. Igitur (sicut iam dictũ est) ut non magnifice glorietur domus Dauid, & gloria gabitãtium Hierusalẽ contra Iudam, ita & nunc dicendũ, qd alter alteri, scilicet Iudæus Gentili non possit præferri, quoniam omnes peccauerũt et egẽt gloria dei, & ita Iudæi peccata sicut Gentilis ita Gentilis peccata remittentur, sicut Iudæi per fidem Iesu Christi, & hoc est eum, qui offẽderit esse quasi Dauid, Dauid sicut eum qui offendit. Et ne forte dicas, quid magnũ est eum qui offendit esse sicut Dauid, id est, Gentilẽ Iudæo per Iesum Christũ in gratia coæquari, protinus dicit: Et domus Dauid quasi domus dei, sicut angelus dñi in cõspectu eorum. Gratulandũ igitur est ei qui offendit, ꝙ sit sicut Dauid. i. sicut Iudæus, eiusdẽ fidei cuius fuit Dauid, quia consequenter ipse æque ut ille est quasi domus dei, sicut angelus dñi, ut uidelicet una & uniformis societas angelorum & hoim, tam Gentilium q̃ Iudæorũ una sit domus, una cœlestis Hierusalem, ciuitas dei uiuẽtis, & hoc in cõspectu eorũ, id est, in uisiõe qua oẽs pariter deũ uidebũt. ⌊Et erit in die illa, querã conterere oẽs gẽtes, que ueniunt contra Hierusalẽ.⌋ Hoc expositiõe siue alicuius suauitatis aut lenitatis interpretatiõe nõ indiget, quia uidelicet, & si uerbũ hoc interdũ misericordiã significare potest, tamẽ nulli dubiũ aut ignotũ est, quin in illa die iudicij debeat dñs cõterere omnes gentes quæ ueniũt cõtra Hierusalem, quæ tantũ martyrum sanguinem fuderunt & pœnitentiã nõ egerunt. Sed ante hoc reliquiæ ex Iudæis cõuertẽdæ sunt. Ait ergo ⌊Et effundam super domũ Dauid et super habitatores Hierusalẽ, spiritum gratie et precum.⌋ Nõ quidẽ modo sunt domus Dauid, siue habitatores Hierusalẽ, quãdiu increduli sunt, sed effundendo super reliquias eorum spiritũ gratiæ & precũ, id est, spiritum remissionis peccatorũ, qd primũ & magnũ est gratiæ donũ, fiet, ut sint domus Dauid, ut sint habita

Gene. 15

Dies illa, tempus gratiæ, in quo uos sumus. Esai. 49

Nõ debet Iudæus gloriari cõtra Gẽtilem Rom. 2

habitatores Hierusalē. Post hoc erit illa dies iudicij, de qua dixit: In die illa quæram cōterere oēs gentes, quę ueniūt cōtra Hierusalē. Vnde ꝑtinus sequitur. ⌊ Et aspicient ad me quē confixerunt, ⁊ planctu plangēt eū, quasi super vnigenitum, ⁊ dolebunt super eum vt doleri solet in morte primogeniti. In die illa magnus erit plāctus Adremmon in cāpo Maggedo, ⁊ plangent terre familie, ⁊ familie seorsum. Familie dom⁹ Dauid seorsum, familie dom⁹ Nathan seorsum, ⁊ mulieres eoꝝ seorsum familie dom⁹ Leui seorsum, ⁊ mulieres eorū seorsum. Familie Semei seorsum, ⁊ mulieres eorū seorsum. Et oēs familie reliquie familie ⁊ familie seorsum, ⁊ mulieres eorū seorsum ⌋

Adremmon, vrbs. At Adremmon urbs est iuxta Iezrahel, q̄ hoc olim uocabulo nuncupata est, & hodie uocatur Maximianopolus in cāpo Maggedo, in quo Iosias rex iustus à Pharaone, cognomēto Nechao, vulneratus est, super quo lamētatiōes scribit Hieremias, q̄ legūtur in ecclesia, & scripsisse eū testat̄ liber Paralipomenon. Sed nunqd quādo fiet qđ hic loquitur, & aspiciēt ad me quē cōfixerūt, & plāctu plangēt quasi super unigenitū, nunqd (inquā) nō maior plāctus erit, q̄ fuit pro morte Iosie regis iusti? Fuerit quidē planctus ille grandis & sapienter dispositus, ut familia domus Dauid, familia regalis: & familia domus Nathan, qui propheta fuit: & familia domus Leui, ex quo ortū est sacerdotium: & familia domus Semei, ex q̄ doctorū agmina pullularūt, & reliquiæ familiæ, quas, quia nō habebant aliquod priuilegiū dignitatis, uniuersas absq; nomine cōprehēdit plagerent eum uiri seorsum & mulieres seorsum: uerū planctus illius magnitudo quantacunq; fuerit, nihil ad magnitudinē planctus futuri, quādo ille quē confixerunt, aspiciendus apparebit. Tantūmodo propter aliquantulā similitudinē hic illius planctus meminit, ut solent interdū res maximæ, ex minimarū rerū assimilatione meli⁹ intelligi. Minimū fuit, ꝙ homines hominē plāgētes, modū uel habitū sui plāctus ita deposuerūt, ut singulę familię seorsum: singularūq; familiarū uiri seorsum, et mulieres eoꝝ seorsum, plāgerent seorsum: Maximū aūt erit, ꝙ in illo plāctu oēs tribus terre & maxime q illū cōfixerūt, oēs omnino peccatores & impij, qui pœnitentiam nō egerūt plāgent seorsum, quāuis omnes ad unū congregentur iudicium, omnes ad unū descendāt carcerem, id est infernū, omnis aīus ab omni animo erit seorsum, multū occupatus apud semet ipsum, nec amicā respiciens nec amicū. Item minimū est quod in hoc seculo plangit mater super unigenitum, uel dolet in morte primogeniti maximū autē erit quod tunc plangēt & dolebūt uere primogenitum, uere unigenitum. Quid eīn ò synagoga mater infelix? Vnigenitus dei filius, qui de carne tua natus est, mortuus est tibi: mortuus (inquā) est tibi, nō solum pro eo quod tu illū occidisti, uerūetiam pro eo, quod tu illū resurrexisse nō credis, quod sit uiuus scire non uis, audire non pateris. Et quidem utcūq; est tolerabile malū, ubi mater in hoc seculo morientem amittit filium, quē habebat unigenitum quamuis nullū speret sibi nasci alium, sed illud edici non ualet, satis excogitari non potest, q̄ sit infelicissimum amisisse saluatorem unicū & unigenitum, ita ut iam nec ipsum liceat sperare nec alium. Sequitur

Marginal notes: Planctus sup Iosia. — At longe maior erit planctus in die iudicij.

CA. XIIII. ⌊ In die illa erit fons patens domus Dauid ⁊ habitātibus Hierusalē, in ablutionem peccatoris et menstruate. Et erit in die illa dicit dn̄s exercituū: Disperdā nomina idoloꝝ de terra, ⁊ nō memorabūtur vltra ⌋ Iterū ad superiora tempora sermo recurrit: qui uidelicet recursus recapitulatio dicit̄, et frequēs est in scripturis ꝑpheticis. Ab eo qđ dixerat, tu q̄q; in sanguine testamēti tui emisisti uinctos tuos de lacu, in quo nō est aqua, usq; ad plantū iam dictum sermo processit, eodem ordine quo erāt res gerendæ, à passione eiusdē domini usq; ad finē seculi, diemq; uniuersalis iudicij. Nunc ad tēpus recurrit eiusdē dominicę passiōis, & unde loquat̄ dicēs: Tu quoq; in sanguine testamēti tui emisisti uinctos tuos de lacu, inde nūc rursus loquitur: in die illa erit fons patēs dom⁹ Dauid, Quis eīn ē iste fons dom⁹ Dauid, nisi baptismi sacr̄m, qđ emanauit de latere filij Dauid patefacto lācea militis: Exiuit eīn sanguis & aqua. Sāguis, ut redimeremur: aqua, ut renasceremur. Ex tūc usq; ad cōsummationē seculi, toto hoc tp̄e accepto, toto hoc die salutis patēs est fons ille domus Dauid & habitātib⁹ Hierusalē, i. Christianę religiōi, et oībus q per fidē habitāt intra sanctā ecclesiā. In quod opus est illis fons patens? In ablutionē peccatoris & menstruatæ, id est, in remissionē peccatoꝝ credentis ex circuncisione, credētis ex gentilitate, quæ sanguine fluxit idololatriæ. In omnium ablutionem fons patens est, nulli claudendus est. Et notandū ꝙ tantum

Marginal notes: Recapitulatio — Fons domus Dauid, baptismus est.

tantúmodo domui Dauid et habitãtibus Hierusalẽ fons patẽs dicitur et est, Nã his qui cõtra domũ Dauid & extra Hierusalẽ sunt, nõ habẽdo fidẽ, ort⁹ cõclusus est, fons signatus ẽ. Fons paten
Et bñ cõtinuo sequr: In die illa dicit dñs exercituũ, dispdã noia Idolo℞ de terra, qa non me morabũt ultra, qa vcʒ fluxus Idolatriæ q̃ ẽ sanguis menstruate fonte baptismi abluit ita ut noia Idolorũ oĩa deleãtur, nec ultra in eũ, in quẽ scripta fuerant memorẽtur, cũ fuerit fonte illo fideliter ablutus, Hinc apud Ezechielẽ idẽ dñs dicit: Et effundã sup uos aquã mũdã, & mũdabimini ab oibus inquinamẽtis uestris, et ab uniuersis Idolis uestris mũdabo uos. L Et prophetas & spiritũ immundũ auferã de terra. Et erit cũ ꝓphetauerit quispiam vltra, dicẽt ei pater eius & mater eius qui genuerunt eum. Non viues, q: mendaciũ locutus es in noie dñi. Et configent cũ pater eius & mater eius genitores eius cũ prophetauerit. Et erit in die illa, confundentur prophete vnusquisque ex visione sua cum prophetauerint, nec operientur pallio saccino vt mentiãtur, sed dicet, nõ sum ꝓpheta, homo agricola e go sum, quoniã Adam exemplũ meũ ab adolescẽtia mea. Et dicetur ei: Quid sunt plage iste in medio manuũ tuarum? Et dicet: His plagatus sum in domo eorum qui diligebãt me, framea suscitare sup pastorẽ meũ & sup virum coherentẽ mihi dicit dñs exercituum: Percutite pastorẽ, & dispergẽtur oues. ⌋ Pulcherrimã atq; splẽdidissimã præsentis capituli literã ita tractare Christo intentus cupit animus, ut ei qui tanq̃ fundamento nõ minoris res gestę splendoribus superędificent. Dixerat & erit in die illa fons patẽs domui Dauid, & habitãtibus Hierusalẽ, in ablutionẽ peccatoris & menstruatæ, & fontem illum haud dudum de latere suo Chrũs profudit in sua passione. Ergo quoniã et ita terminatur: Percute pastorẽ et dispergẽtur oues, ꝙ similiter de passione eius dictũ esse ipso auctore certũ est. Longius ne abeamus, circa eiusdem passionis sacramentũ, hæc exponẽdo cõmoremur. ¶ Quos ergo tãgit dicẽdo: & prophetas & spiritũ immũdũ illis copulat, & qui erãt tẽpore illo prophetę mali habentes spm̃ immũdũ? Nimi℞ illi qui malã sibi hanc prophetiã de corde suo prophetauerũt: Quid facimus qa hic homo multa signa facit? Si dimittimus eũ sic oẽs credũt in eum, & uenient Romani et tollent nostrũ & locũ & gentẽ. Nempe excepto quod præmiserũt, si dimittim⁹ eũ sic, totũ qđ dixerũt, in prophetiã reputatũ est illis, ut omnes crederent in eũ, illis aũt non credentibus, uenirent Romani & tollerent eorum & locum & gentẽ. Fuerat inter illos unus Caiphas talium propheta℞ maximus, qui cum esset pontifex anni illius, auctoritatẽ habẽs ut proloqueretur: Vos (inqt) nescitis quicq̃ neq; cogitatis, qa expedit uobis, ut unus moriatur homo pro populo, & nõ tota gens pereat. Hoc aut (inqt) Euãgelista, à semetipso non dixit, sed cũ esset pontifex anni illius prophetauit, qa Iesus moriturus erat pro gente, & nõ tantũ pro gente, sed ut filios dei qui erant dispersi congregaret in unũ. Eiusmodi prophetas & spiritũ immundũ, qui nesciens sacramẽta dei, talẽ eis prophetiã inspirat. Auferam (ait) de terra, qa iustũ est ut ueniãt Romani, & secũdũ timorẽ, quẽ sibi finxerũt, illis eueniat. Et erit cum prophetauerit quispiã ultra &c. Prophera magnus de semetipso ultra prophetauit, qa illi & precipue Chaiphas prophetauerũt, qd expediret eũ mori, ipse aũt prophetauit, quod oporteret eum etiã resurgere à mortuis. Hoc ultra fuit, uidelicet ultra prophetiam illorum prophetiam mortis, quia prophetauit prophetiam resurrectionis. Dixit eñi: Soluite templũ hoc, & post triduum excitabo illud. Hoc aũt dicebat de templo corporis sui. Cum ergo prophetauerit ultra quispiã, quẽ nominare nolo, qa non expedit, dicent (inqt) ei pater eius, & mater eius, qui genuerũt eũ.: Non uiues, qa mendaciũ locutus es in noie dñi. Pater eius Iudaicus populus, & mater eius synagoga, qui scđm carnẽ genuerunt eum, ita dixerunt ei. Cum enim aliud non haberẽt unde accusarent eũ, nouissime submissis duobus falsis testib⁹ istud protulerunt. Hic dixit: Possum destruere templum dei, & in triduo reædificare illud. Cunq; principi sacerdotũ dicẽti: Adiuro te per deũ uiuũ, ut dicas nobis si tu es Chrũs filius dei, respondisset, tu dixisti, et ammodo uidebitis filiũ hois sedentem à dextris uirtutis, & uenientẽ in nubibus cœli, clamauerunt, reus est mortis. Nõne hoc erat dicere: nõ uiues, quia locutus es in nomine domini? Et cõfigent eum pater & mater eius, qui genuerũt eum cum prophetauerit. Vt dictum, ita & factum est. Cum prophetauerit, id est, nõ ante, sed postq̃ propositum suæ prædicationis tempus impleuerit, tunc demũ, quia ante non poterunt, cru

Prophetæ mali vt caiphas

Chrũs pro se ꝓphetauit de ipso vltra.

cifigent eũ. Hoc (inquã) factũ est, quia crucifixerunt eũ, non qa mendaciũ locutus est sed quia dixerũt mendaciũ locutus es n in nomine dñi, & icciro nõ uiues. Et erit in die illa, cõfundentur prophetę unusquisq; ex uisione sua cũ prophetauerint, & hoc itidem factũ est Prophetæ illi, de quibus iam dictũ est, qui dixerũt: Si dimittimus eũ sic, omnes credẽt in eũ quorũ unus dixit: Expedit uobis ut unus moriatur homo pro populo. Ex ipsa uisione sua, ex ipse profundo consilio suo cõfusi sunt qa miro modo cum nõ sit factũ qđ cogitauerũt, factũ est qđ dixerũt. Omnes eñ credẽt in eũ, & p mortẽ suã filios dei, qui erant dispersi cõgregauit in unũ. Et uenientes Romani locũ & gentẽ eorũ tulerunt, non quia dimiserũt eũ sic, sed qa non dimiserũt eũ sic. Hinc illis confusio magna, nobis autem credentibus honor Nec operientur (inqui) pallio saccino ut mentiantur. subauditur, ut tunc operti fuerũt qñ taliter, ut iam dictum est, prophetauerunt, prophetando mentientes, mentiendo prophetãtes. Quomõ tunc fuerunt operti pallio saccino? Nimirũ sicut hypocritæ tristes, imò plusq̃ hypocritæ, plusquan tristes, quia homicidæ, quia credeles. Pauor ille quem coram populo simulauerunt dicendo: Venient Romani, & tollent nostrũ & locum & gentẽ. Dira necessitas illa tam magnũ faciendi homicidiũ, quã sibi assumpserũt, ad exasperandum populum, & concitandum ne dimitterent eũ. Pallium fuit saccinum, quo ita opertisunt simulatores & callidi ut uiderẽtur multũ inuiti. multumq; coacti, & proinde tristes occidere illum Sed dicet: Non sum propheta, homo agricola ego sum, quoniã Adam exemplũ meũ ab adolescentia mea. Et dicetur ei: Quid sunt plagæ istę in medio manuũ tuarũ? & dicet: His plagatus sum in domo eorũ qui diligebant me Diligenter permutatio personarũ animaduertẽda est, qa nunc de pluribus prophetis, nũc de uno propheta sermo est. In primis dictũ est de pluribus: & prophetas, & spiritũ immũdũ auferã de terra, statimq; de uno subiũctũ est: & erit cũ prophetauerit quispiã ultra. Item de pluribus dictũ est, & erit in die illa cõfundẽtur prophetæ, nec operientur pallio saccino ut mentiãtur, statimq; de uno subiunctũ est sed dicet nõ sum ,ppheta &c. Et hoc sciendũ qa plures illos ipa scriptura redarguit iniquitatis & spũs immũdi. Istũ aũt unũ nõ scriptura mẽdacij redarguit, sed patrem & matrẽ eius dixisse narrat, mendaciũ locutus es in noĩe dñi. Nunc qđ iste dicat, & qđ ei dicatur uigilanter audiamus. Sed dicet nõ sum propheta, & dicetur ei: quid sunt plagæ istæ in medio manuũ tuarũ, & dicet: his plagatus sum in domo eorũ qui diligebant me. Mirũ ualde: sed nõ incognitũ; qđ ille dicit: quẽ cõfixerunt pater & mater, & dixerunt, nõ uiues quod ille dicet: ille loquetur qui mortuus fuit, qđ ille dicẽs siue loquẽs, plagas habebit in medio manuum suarũ, & dicit his plagatꝰ sum. Quid hic in litera ,pphetica deest, nisi q̃d manifeste dixit ille cõfixus & mortuus resurget, & stans in medio discipulorum suorum dicet. Videte manus meas & pedes meos, siue infer digitũ tuum huc, siue manũ tuã et cognosce loca clauorum? Nimirum in litera uel tantillum deesse oportebat, nam q portare posset, quotus tũc erat? Si eñ Apostoli portare non poterant, anteq̃ Iesus glorificatus esset. Vnde dicebat illis: Adhuc multa habeo uobis dicere, sed nõ potestis portare modo, quãto minus nisi clausa & signata fuissent hæc & similia portari possent tẽpore illo quo hæc scripta sunt? Vnde miranda & laudanda spũs sancti sapientia, qui qđ necessariũ erat quandoq; sciri, taliter locutus est per os prophetarũ, ut uerba eius nõ intelligerẽtur, quãdo nõ oportebat intelligi. Igitur non operientur (ait) pallio saccino prophetæ illi ut mẽtiantur, sed discooperto capite, sicut adulteræ mulieres caput lex sacra iubet denudari, discooperto (inquã) capite illorũ, id est, sublato ciuitate et templo siue loco, qui erat ornatus eorũ: & pro quo pauorẽ simulando sese operuerũt: dicet ille qui cõfixus fuit, quiq; post q̃ confixus fuerit dicere & loqui poterit, qa resurget à mortuis. Non sum propheta homo agricola ego sum. Hoc nimirũ insultabundus dicere potest, quoniã ipse est sapientia qui loqͥ in parabolis. Ego quoq; in interitu uestro ridebo, & subsannabo, cũ uobis qđ timebatis aduenerit. Itaq; hoc sensu grauissime dictum nõ sum ,ppheta, homo agricola ego sum, qm̃ Adã exẽpiũ meũ ab adolescentia mea, subauditur æstimatiõe uestra, qa sic uoluisti, sic dixistis falsi. Scrutare scripturas & uide, qa ,ppheta à Galilæa nõ surget. Item, Quomõ hic literas scit, cũ non didicerit? Et nõne hic est filius fabri? Dicat ergo: Non sum propheta, homo agricola, siue qđ eodem respectu dicere potest homo faber ego sum, qm̃ Adam exemplũ meũ, i. homo peccator ego sum sicut Adam ab adoles-

Cõfusio ,pphetarũ malorũ.

Operti pallio saccino hypocritæ.

Cur de resurrectiõe christi hic tacuit propheta.

ab adolescentia mea.i.est ex quo discretionem boni & mali habet natura humana, & itidē talis, ego sum arbitratu uestro, quia dixistis quodam loco: Da gloriā deo. Nos scim⁹ quia hic homo peccator est. Veruntamē quicquid uos dixeritis, nūc paret utrū propheta à Galilæa surgere potuerit, saltē ex eo quod dixi de uobis: & cadent in ore gladij, & captiui ducentur in omnes gentes, & ita factū. Nunc (inquā) paret, utrū ego tanq̃ homo agricola, aut faber literas scire non debuerim, cū econtra tot prophetas, tot sapientes fecerim & miserim ad uos & nunc paret utrū ego peccator fuerim, secundū exemplū Adam, cū uos talem ac tantam propter iustū sanguinem meū receperitis uindictā. Hic ironia grauissima est.i.sentētia, per pronunciationē contrariū habens intellectū, aut etiam sariasmis.i. hostilis irrisio, iuxta illud sapientię, quod iam supra memoratū est. Ego quoq; in interitu uestro ridebo, & illud in psalmo. Qui habitat in cęlis irridebit eos. ¶ Alias aūt & reuera simpliciter, sicut litera sonat, intelligi congrue potest. Si enim Iohannes requisitus à dicentibus, propheta es tu, potuit sine mendacio respondere, non, quoniam erat plus q̃ propheta, siquidem prophetæ est uentura nunciare, non etiā demonstrare. Quanto magis iste qui non quomodocunq; plus q̃ propheta, sed & prophetarū dominus est, & uentura nō solum annunciauit, aut demonstrauit, uerumetiā quæ nunciauit siue prędixit, ipse effecit. Et homo agricola ipse est. Nimirum agricola talis ac tantus, cuius ager sit mundus? Nam qui seminat (inquit) bonū semen est filius hominis, ager autē est mundus. Bonum uero semen, hi sunt filij regni. Ergo non solū propheta inquit, uerū homo agricola ego sum.i. tanto maior prophetis & omnibus filijs regni, quanto maior agricola, & melior semine est, quod ipse seminauit. ¶ Et uere, qm̄ Adā exemplū meū, nimirū, quemadmodū Apostolus, cū dixisset: Regnauit mors ab Adā usq; ad Mosen, etiam in eos qui non peccauerunt in similitudinē pręuaricationis Adæ, protin⁹ addidit, qui est forma futuri, & exponēs quid dixerit. Si em̄, inquit, unius delicto multi mortui sunt, & cętera usq;: sicut eīn per inobediētiā unius hominis peccatores cōstituti multi, ita per unius obedientiā iusti constituentur multi. Igitur nō sum propheta (inquit) sed ego sum homo, qui deus eram, & sum homo, atq; homo factus, & prophetas & omne bonū semen, .i. omnes filios regni, tanq̃ agricola in agro mundi huius seminaui, & seminare non desino usq; ad consummationē seculi, quoniā Adā exemplū meū, uidelicet in eo quod sicut propter peccatū eius, terra carnis, non filios regni, sed spinas & tribulos germinauit ei: ita propter iustitiā meam, terra spiritus sancti, de qua scriptū est: spiritus tuus bonus deducet me in terrā rectā, nō spinas & tribulos, sed filios regni germinet mihi. In hoc est Adā exemplū meū, ab adolescentia mea.i. à natura humana, ex qua uel in qua factus sum uisibilis, & uisibiliter laborans agricola, cuius tota spiritualis est agricultura. ¶ Hæc, inquit, dicet cū fixus fuerit, cū mortuus fuerit, & resurrexerit, & dicetur ei: Quid sunt plagę istę in medio manuū tuarum? Q̃ diu putas, & qūo hoc, & à quo uel á quibus dicetur ei? Nimirū in secula seculorū sine cessatione dicetur ei, & admirāda admiratiōe ineffabili dicetur, & à deo patre, cui factus est obediens usq; ad mortē, mortē aūt crucis, dicetur ei à sanctis angelis, qui in eū desiderāt prospicere, dicetur ei & ab hominibus quos morte sua redemit, dicetur ei. Quid sunt plagæ istæ in medio manuū tuarū? O magnū miraculū, mirū spectaculū, præsertim in dn̄o dominatore omniū, plagas habere in medio manuū suarū, & dicet: His plagatus sum in domo eorū, qui diligebant me. O magnū sacrilegiū, sacrilegū homicidiū, plagas huiusmodi esse in domo illatas diligentiū. Non dicet, his plagatus sum, ab his qui diligebant me, sed in domo eorū q diligebant me. Nam qui plagas intulerūt, non dilexerūt me, erant aūt domus Abrahā, Isaac, & Iacob, & Dauid, & cæterorū taliū qui diligebant me, qui promissum sibi, expectabant me. Veruntamen hoc dicere, nō est respōdere ad hanc interrogationē, quid plagæ sint istę. Aliud nanq; percūctando dicere: qd sunt plagæ istæ, & aliud dicere: ubi factæ sunt plagæ istæ? Istud quæritur qd sint plagæ istæ. Ergo ex abūdanti dicet, his plagatus sum in domo eorū q diligebāt me, & tūc demū dicet qd sint plagæ, dicet: calix est quē pater dedit mihi bibere. Nam quod protinus sequitur, æquipollens est, qa uox quā subiūgit, patris calicē dantis uox est. Framea suscitare super pastorē meū, & super uirū cohærentē mihi, dicit domin⁹ exercituū. Percute pastorē, & dispergentur oues gregis. Ac si dicat: Quæritis quid sint plagæ istæ, & ego dico uobis, qa testimonia sunt obediētiæ, signa uolūtatis & iussiōis paternę.

Qūo chrūs agricola est.

Qūo Adam exemplum est Christi.

Plagæ in manibus, qualia signa sunt.

Dominus exercituũ deus pater mihi proprio filio suo nõ pepercit, sed pro uobis omnibus tradidit me. Et dixit: Framea suscitare super pastorem meũ, & super uirum cohærentẽ mi-
Rom. 8. hi. Quod est dicere, O mors conualesce super filium meũ, pastorẽ meum bonum super uirum cohærẽtem mihi, id est, in unitate personæ coniunctũ uerbo, quod consubstãtiale mihi est. Ad hoc dictũ, ac si framea quæreret dicens: Quomodo uel in quãtum suscitabor super hunc pastorem tuũ, ita protinus edicit. Percute pastorẽ, & dispergent oues. Hinc ipse pastor dũ percuteret, ita locutus est. Omnes uos scandalum patiemini in me in ista nocte. Scriptũ est enim: Percutiam pastorẽ, & dispergentur oues gregis. Igitur dicentibus quid sunt plagæ istæ in medio manuum tuarũ, congrue apponitur uox patris, dicentis: Framea suscitare super pastorẽ meum & super uirũ cohærentem mihi, percutite pastorem, & dispergẽtur oues gregis, ut sit sensus. Monumenta sunt paternæ charitatis, signa sunt obedientiæ meæ, quia ille mihi proprio filio suo non pepercit, & ego factus sum obediens illi pro omnibus uobis usq; ad mortem, mortem aũt crucis. Sequitur. [Et conuertam manum meam ad paruulos, et erunt in omni terra partes due, et disperdentur, et deficiẽt, & tertia pars relinquetur in ea, & ducam tertiam partem per ignem & vram eos sicut vritur aurũ, & probabo sicut probatur argẽtũ.] Postq̃ percussus fuerit pastor, & pastore ipso uolente & dicente: Si ergo me quæritis, finite hos abire, dipersæ fuerint oues, conuertã (ait) manũ meã ad paruulos. i. reuelabo paruulis sacramentum percussionis, qua percussus est
Iohan. 18 pastor. Erunt quidem in omni terra præter paruulos partes duæ, una pars sapientiũ, & una pars prudentiũ. i. una pars Iudæorũ, & una pars gentiũ, in sua sapientia confidentium, in sua
Partes duæ sapientium & prudentium prudentia sibi placentium. Vnde & ipse percussus pastor siue pastoris percussio Iudæis quidem scandalũ, gentibus autẽ stultitia erit. Duæ (inquam) partes erunt, una sapientiũ & una prudentium eiusmodi, sed ego & à sapientibus & à prudentibus abscondã hæc, & reuelabo paruulis. i. humilibus. Quid reuelabo eis? Nimirũ pastorem percussum. i. Christũ Iesum crucifixum esse dei uirtutem & dei sapientiam. Disperdentur prudẽtes Iudæi in omnes gẽtes, corpore & anima captiui deficient sapientes Græci, contradicendo siue persequendo
Matt. 11. Iob. 4 fatigati, & tertia pars relinquetur in ea, pars Christiana, pars paruulorũ ad quos ut iam dixi, conuertam manum meam. Hinc est illa confessio eiusdem pastoris. Confiteor tibi domine pater cœli & terræ, qui abscondisti hæc à sapientibus & prudentibus, & reuelasti ea paruulis. Equidem sapientes & prudentes iam dicti, paruulos affligent, & ex eis flagellabunt, crucifigent & persequentur de ciuitate in ciuitatem, nonnullos quoq; ignibus exurent, sed hæc omnia paruulis cooperabuntur in bonum. Etenim ego per hæc quæ patientur, uram eos sicut uritur aurum, & probabo eos sicut probatur argentũ. Secundum hanc similitudinem argenti & auri, quod per ignem probatur, omnia hæc illis in bonum cooperabuntur. Vnde apud beatũ Iob: Ecclesia paruulorũ, siue unus aliquis eiusmodi paruulorũ gaudet & dicit: Ipse uero scit uiam meam, & probabit me quasi aurum, quod per ignem transit. Vestigia eius secutus est pes meus, uiam eius custodiui, & à mandatis eius non recessi. [Ipse uocabit nomen meum, & ego exaudiam eum. Dicam populus meus, & ipse dicet dominus deus meus. Et ecce ueniẽt dies dñi mei, & diuidẽtur spolia in medio tui.] Quis ipse uocabit nomẽ meũ, nisi paruulus, siue populus paruulorũ? Vocabit nomẽ meũ, sc3 deũ & patrẽ dñi sui Iesu Christi, patrẽ misericordiarũ, & deũ totius cõsolationis, nã hoc est nomen meũ & ego in hoc noĩe exaudiã eũ, & cõsolabor eũ in omni tribulatione sua. Nonne magnũ est quod dicã, populus meus es, & ipse dicet: dñs deus meus? Nã beata gens, cuius est dñs deus eius popul' quẽ elegit in hereditatẽ sibi. Dicat ergo popul' me' es, dicã ecce ueniẽt dies domini, & diuidẽ spolia in medio tui, scilicet diuisiones gratiarũ spũs sancti, reuelationes mysteriorũ regni dei, quæ preciosa spolia utiq; sunt. Vnde Psalmista: Lætabor ego super eloquia tua, sicut qui inuenit spolia multa. Item: Rex uirtutũ dilecti dilecti, et speciei domus diuidere spolia. Sequitur. [Et congregabo omnes gentes ad Hierusalem in prelium. & capietur ciuitas, et uastabuntur domus, et mulieres violabuntur, et egredietur media pars ciuitatis in captiuitatem, et reliquũ populi non auferetur ex vrbe. Et egredietur dñs, & preliabitur contra gentes illas, sicut preliatus est in die certaminis.] Vbi dixit: & cõuertã manũ meã ad paruulos, et erunt in omni terra duæ partes et

tertia

tertia pars relinquet: hoc etiã locutus de duabus partibus, & disperdentur et deficient. Nũc quõo disperdant et deficiant, ita manifeste dicit, sicut factũ esse uidemus oculis nostris. Nam aduersus Hierusalẽ illã terrenã cõgregatæ sunt in pliũ oẽs gẽtes, scilicet Romani omnium gentiũ principes, & capta est ciuitas, & uastatæ sunt domus, & mulieres sine dubio uiolatę sunt, ut solet fieri pro libitu uictorũ, & media pars ciuitatis, uidelz, quæ gladio supfuit, in captiuitatẽ egressa est. Et notandũ ꝙ non dixit media pars multitudinis, sed media pars ciuitatis, qd longe minus fuit. Nã qui ceciderũt in ore gladij, q fame perierũt intus conclusi, multo plures fuerũt, q̃ q abducti sunt captiui, sed non oẽs fuerũt populꝰ ciuitatis. A totis em̃ regionibus, ut refert Iosephus, ad azymorũ diem festũ congregati fuerant, & bello subito circũfusi sunt. Et captiuorũ quidẽ numerus, qui in toto bello cõprehensi sunt, nonagintaseptẽ milia collectus est, occisorũ uero per omne tẽpus obsidionis undecies centũ milia. Multitudo quę à totis regionibus cõuenerat ad diẽ festũ intus cõclusa, sumptus nõ habẽs, quos nec prouidit, nec obsidionẽ ꝓuidit, citius tormẽto famis interius uitã finiet miserabilẽ: populus aũt ciuitatis diutius, quãuis in magna penuria durans, nõ totus intus fame interibit, sed media pars ad manus perueniet uictoris, & egredietur in captiuitatẽ. Quid de reliqua parte ciuitatis uel populi? Nõ (inquit) auferetur ex urbe. Quare nõ auferetur ex urbe? Quia uictori nõ erit necesse. Mortua nanq; erit gladio, fame, igni, cum cætera aduentitia multitudine. Hoc nanq; modo disperdẽtur Iudæi, qui erãt pars una de partibus supradictis. Quomodo deficiet pars alia, scilicet Pagani? Et egredietur (ait) dñs, & præliabitur contra gentes illas, subauditur, in gladio oris sui, in fortitudine spũs sui, sicut ꝓliatus est in die certaminis, id est, secundũ similitudinẽ mysticam prælij, quo Aegyptios in mare mersit. Iu hoc egredietur illo nimirũ egressu, quẽ Esaias præuidens: quia de Sion exibit lex, et uerbũ dñi de Hierusalẽ. Factũ est, & sicut Pharao cũ curribus & equitibus suis in mare submersus est, ita gentes illæ, gentiumq; illarũ principes, reges, cæsares, consules, præsides, sacerdotes templorum & pontifices cũ idolis suis, & omni ritu phanatico defecerũt & ad nihilũ redacti sunt, & ecce pars tertia superest, pars Christiana relicta est. L Et stabunt pedes eius in die illa super montes oliuaꝝ, qui est contra Hierusalẽ ad orientẽ, & scindetur mons oliuarũ ex media parte sui ad orientẽ & occidentẽ, prerupto grandi ualle. Et separabitur medium montis ad aquilonẽ & mediũ eius ad orientẽ, & fugietis ad valle montiũ eorũ quoniã coniungitur vallis montiũ vsq; ad proximũ, & fugietis sicut fugistis a facie terremotus in diebus Ozie regis Juda, & venient dñs deus meus, omnesq; sancti cũ eo. ⌋ Pedes domini pedes speciosi, Apostoli sunt. Isti pedes (ait) stabunt super montẽ oliuarũ. i. super fidẽ patriarcharũ & prophetarũ, & in scripturis cõmorabuntur, & secundũ authoritatẽ loquentur scripturarũ, quæ ex illo sunt. Et bene de illo monte dicit, qui est cõtra Hierusalẽ ad orientẽ, quia uidelicet sancta scriptura patriarcharũ & prophetarũ omnino est contra illã terrenã Hierusalẽ, & omnino intendit ad illum orientem, de quo longe superius in hoc eodem propheta. Ecce em̃, inquit dominus, ego adducam seruũ meum orientẽ. Ita est contra illam Hierusalem, ut interdum etiam uocet eã Sodomam siue Gomorrhã, ut illic: Audite uerbũ domini principes Sodomorum, percipite auribus legem dei mei populus Gomorrhæ. Ita est ad orientem. i. ita intendit in Christum, ut à nullo ipse cognosci, uel sensus eius possit inueniri, nisi ab illo qui legendo uel audiẽdo respicit ad Christũ. Et scindetur (ait) mons oliuarũ ex media parte sui ad orientẽ & occidentẽ, prærupto grandi ualle. Mons oliuarũ scissus est ex media parte sui, quia cor patrũ à filijs & cor filiorũ à patribus eorũ recessit. Pars montis ad orientẽ, & pars ad occidentẽ, quia uidelicet cor patrum ad Christum & fidei respicit lumen, & cor filiorum ad Antichristum spectans, occiduam patitur cæcitatẽ. Rursus ait: Et separabitur medium ad aquilonem, & medium eius ad orientem. Quod separatur ad aquilonẽ, idem est quod dixerat: scindi ad occidentem, sed propterea repetijt, ut de reliquijs, quæ conuertentur, quando plenitudo gentium subintrauerit, inferret: & medium eius ad orientem. Inter patres, quia iamdudum scissi sunt à filijs (ut iam dictum est) ad orientem, & filios illos, qui tandem credendo separabuntur ad orientem, ualde grande est præruptum, grande interuallum, nimirũ subintrantium grandem capiens gentium multitudinẽ. Huic sensui ueritas Apostolica consonat, cum dicit: Aliqui ex ramis fracti sunt, tu autẽ cũ oleaster

Media pars ciuitatis abijt in captiuitatem.

Pedes dñi, apostoli sunt.

Mons oliuarũ [illegible] scissus.

oleaster esses, insertus esses in illis, & socius pinguedinis oliuę factus es. Et fugietis (ait) ad uallem montiũ eorum, quoniã coniungetur uallis montiũ usq; ad proximũ. Hodie uidemus, quia fugiunt Iudaei altitudinem montium, ubi ueritatis lumen est, & retrudunt se in uallem quae sub montibus est, tenebras suas amantes, faciẽ solis, quae in montibus patet, odientes, uidere nõ sustinentes, fugietis ait, quoniam coniungetur uallis montiũ usq; ad proximũ. i. quoniã gentes uos supergredientes, locũ uestrũ supplebũt, & non erit uacuum praeruptum, atque ita & anterior mons patrũ, & posterior pars filiorum insertis gentibus in mediũ, fiet unus mõs oliuarum, unus populus sanctorum. Et uos interim quo fugietis? Sicut fugistis (ait) à facie terrae motus in diebus Oziae regis Iuda, idem significatum est illo terraemotu, qui factus est in diebus Oziae regis Iuda, quo ille illicitũ sibi sacerdotiũ uendicare conatus est, in fronte percussus est lepra. Ergo uos ò Iudei leprosi estis, quia secundũ hanc assimulationẽ pro cõscientia leprosae frontis, uos ad uallẽ fugitis. Iam amplius sacerdotiũ uestrũ nõ erit. In domo separata habitabitis secundũ similitudinẽ (ut iã dictũ est) Oziae regis: & sacerdotiũ eorum est & erit quos fugitis omnes frontes inclytae & lucidae, iuxta illud: Signatũ est super nos lumẽ uultus tui domine. Et ueniet (inquit) dominus deus meus, omnesq; sancti cum eo. ⌊ Et erit in die illa, non erit lux, sed frigus & gelu & erit dies una quae nota est domino deo, non dies neq; nox. ⌋ Hic est finis cunctorum. Sic ueniet (inquit) dominus deus meus, quẽadmodũ uiderunt eũ euntẽ in coelum, & impijs fugientibus quidẽ, sed effugerere non ualentibus, omnes sancti uenient cũ eo, non erubescentes, lepram in fronte non habentes, & iccirco apertiõe frontis cũ laetitia cordis occurrentes, assistentes, circumsedentes. Et erit in die illa uobis ò fugaces, istud quod dico eueniet, Non erit lux, sed frigus & gelu. Quo autẽ tunc effugietis quam nunc fugitis, si non erit lux, sed frigus & gelu? Quale est fugere in gelu & frigore, & sine luce? Igitur fiet uobis, sicut & in psalmo spiritus iusto iudicio concedens dicit: Fiat uia illorũ tenebrae & lubricũ, & angelus domini persequens eos. Econtra, sanctis lux aeterna, dies indeficiens erit. Hoc est quod cõtinuo dicit, Et erit dies una quae nota est domino deo. Quis enim alius illam diẽ nouit, nisi dñs deus? Oculus non uidit, auris nõ audiuit, & in cor hominis non ascendit, qualẽ diem sanctis suis praeparauerit. Et quid dico diem? Non dies (inquit) neq; nox erit. Quod est dicere: Cũ dico diẽ, uulgariter nomen hoc examinat aliquis, sed secundũ sensum illius non dies neq; nox erit. i. nõ ortus neq; occasus solis erit. Sed quid? ⌊ Et in tempore uespere erit lux. ⌋ Id ẽ post omnia secula seculorum, quãtacũq; nũerari uel existimari possunt, lux erit, & lux expectabitur indeficiens. ⌊ Et erit in die illa, exibunt aque viue de Hierusalẽ, mediũ earum ad mare orientale, & mediũ earum ad mare nouissimum. In estate in hyeme erunt, & erit dñs rex super omnẽ terrã. ⌋ Credimus propter quod & loquimur, quia dies ista dies est resurrectionis, quã dicit proloquens & repetens, & erit in die illa, & protenditur dies ista à custodia matutina dñicae resurrectiõis usq; in resurrectionẽ uniuersalem & ultra: Exibunt (ait) aquae uiuae de Hierusalẽ. Qua de Hierusalẽ? Nimirum Hierusalẽ coelesti, Hierusalẽ ciuitate dei uiuentis, ubi est uisio beatae trinitatis. Inde (inquit) aquae uiuae exibunt, aquae, inquã, uiuae. i. aquae resurrectionis mortuorum. At illa uidelicet resurrectio mortuorum gemina est. Et resurrectio animarum, resurrectio prima, quae est remissio peccatorum, est & resurrectio corporum, resurrectio secunda, qua procedent ad uocem filij dei, omnes qui in monumentis sunt, Bene ergo aquas uiuas diuisit mediũ inquiens earum ad mare orientale, quod iã factũ est, quod est baptisma in remissionem peccatorum, & haec est resurrectio animarũ: & mediũ earum ad mare nouissimũ, quod in capite quidẽ. i. in Christo, iã factum est, sed in corpore. i. in nobis, in nouissimo die fiet, quod est regeneratio omniũ, iuxta illud: In regeneratione cũ sederit filius hominis &c. & haec est resurrectio corporũ, remũeratio tã animarum, quam corporum. Istae aquae uiuae in aestate, inquit, & in hyeme erunt, ucs. in aestate, quae nũc est, quando operari & fugere licet, erunt in resurrectionem animarum, in hyeme autẽ, scilicet in nouissimo iudicio, quando nec operari nec fugere licebit, erũt in resurrectionẽ corporum, in remunerationem sanctis tam animarum quam corporum. Et tunc erit dominus id est, tunc apparebit, quod si dominus & non alius rex super omnẽ terrã: cõpleto quod dixit illi pater dñs: sede à dextris meis, donec ponam inimicos tuos, scabellum pedũ tuorum. ⌊ In die illa erit dñs vnus, & erit nomen eius vnum, Et reuertetur omnis terra vsq;

Marginalia: Iudei tenebras amant. — 2. Para. 26. — Psal. 4 — Esai. 64 — Aquae viuae — Duplex resurrectio. — Mat. 26 — Psal. 109

re Ananehel, vsq ad torcularia regis, ꝛ exultabit ꝛ habitabit in
vsq ad desertū de colle Remmon ad austrū Hierusalē, vsq ad portā angelor, ꝛ a tur
loco suo, a porta Beniamin vsq ad locū porte prioris, ꝛ habitabunt in ea, ꝛ anathema nō erit am
re Ananehel, vsq ad torcularia regis. Erit (inqt) in die illa dn̄s unus, ac si dicat: Nūc qdē
plius, sed sedebit Hierusalē secura. Sed sicut in psalmo scriptū est: Perijt memoria eorū cū
sunt multi, q dicant dij, q dicant dn̄i, ita & hic dico, quia in illa erit dn̄s unus, & explosis deorū,
sonitu, & dn̄s in æternū pmanet, & pmanebit unū & solū nomē eius. Et reuertet ois terra usq ad deser
& dn̄orū noibus, erit talis est sine dubio ex industria spūs san cti, ut Sensus pueri-
tū. Hæc litera ois ferè usq ad finē uoluminis, totiꝰq uoluminis pphetici, scilicet populum Iudaicū sen lis Iudæorum
puerū allicere possit ad fauorē sui, & sic intelligit quod Messias, quādo in Hierusalē aurea at de Mesiya.
su puerili, qui talia libenter audit, cuncta auferet idola, nec erit diuinitatis cultura diuersa, sed
q gemmata sederit regnaturus, & reuertetur ois terra usq ad desertū, i. ad antiquū statū, & quod secundū lo-
erit dn̄s unus, Hierusalē ædificāda sit, de colle Remmō ad austrū &c. Sciēs quippe Cur mysteria
corū hæc uocabula, in hoc uolumie cōgesserit margaritas, claudendā thecā, signandūq utili texit pphetia,
quales & quantas est sacculū, ne porci maligni non solū conculcarent eas uerūetiā cōuersi, pro
ter arbitratus phetā ipsum eliderent, qd sine dubio factū fuisset, ita, ut nec scripturæ ipsæ ad nos perueni
phetā ipsum eliderent, possumus, q̄ intentionē istam sciendam in his & in cæteris quæ
rent. Nihil utilius dicere post modū sequuntur, quę huiusmodi sunt: & oēs qui reliqui fuerint de uniuersis gentibus
post modū sequuntur, ascendent ab anno in annū ut adorēt regem dominū exerci
quæ uenerūt cōtra Hierusalē, tabernaculorū &c. Veruntamen ista seductio talis pueri nō fal- Sensus mysti-
tuū, & celebrent festiuitatē tabernaculorū quē cognoscere deceat uirū, qui euacuauit ea quæ sunt par cus.
lit, sed sensum cōtinēt ueritatis, omnis ecclesia, omnis ordo ecclesiasticus, quinūc locis diuersis,
uuli. Nā omnis terra, id est, Omnis (inquā) usq ad desertū, id est, usq ad eos q in ecclesia
& linguis dissonis disparatur. minusq spiritualiū uident habere donorū, reuertet de colle Rem-
magis cōtēptibiles sunt, excelsum, ad austrū Hierusalē, id est, de altitudine fidei, & propter
mon, quod interpretatur excelsum, ad plenā supnæ uisionis claritatē, ut sit una ciuitas oīm, & sicut iā dictū ē
ipsam fidē pueniet ad plenā habitabit in loco suo, id est, in regno sibi ab origine mun
uns dn̄s omniū, & exaltabitur, & habitabit in loco suo, quod idem esse uidetur, ac si di
di præparato, à porta Beniamin, usq ad locū portæ prioris, quod interpretatur filius dex- Porta Benia-
cat: à fine mundi usq ad originē mundi Nā porta Beniamin, quod interpretatur filius dex- min.
teræ, recte intelligitur illa uocatio, qua dicetur his q à dextris erunt. Venite benedicti patris
mei, percipite regnū, quod uobis paratū est à constitutione mundi, & porta prior ipsa cōsti
tutionis mundi, scilicet benedictio, qua creatis hominibus primis, crescite (ait) & multipli-
camini. Nā extunc usq ad iā dictā uocationē, qua uocabuntur à dextris constituti, colligū-
tur omnes quorū de reuersione hic sermo est, Exaltabitur etiā usq ad portā angelorū, id est, Porta angu-
usq ad effectū promissionis, & spei patriarchrū, ad quos post maledictionem, quæ subin- lorum.
troiuit per peccatū, factū est promissionis uerbū de semine benedictionis, quæ propalabi-
tur in illa porta Beniamin, dicendo: Venite benedicti. Exaltabitur etiam, et habitabit á turre
Ananehel usq ad torcularia regis. Ananehel interpretat gratissimus dei. Et quis est gratissi Ananchel.
mus dei, ut filius dilectus deo patri? Et quis, rex, nisi ille idem gratissimꝰ dei? Porrò turris hu
ius gratissimi, turris ædificata cū propugnaculis, ex qua mille clypei pendent, ois armatura
fortiū, sancta scriptura est. Torcularia uero regis eiusdē, passiōes eius fuerūt. Exaltabit ergo
(ait) et habitabit Hierusalē à turre Ananehel, usq ad ad torcularia regis, i. gloriabitur tā in
his qui sanctarū uirtute scripturarū instructi & armati, destruere potuerunt omnem sermo-
nem extollentē se aduersus sciētiam dei, q̄ in illis, qui proficiētes usq ad illam dilectionem
qua maiorem nemo habet, ut animā suā ponat quis pro amicis suis, non subterfugerūt tra-
dere corpora sua propter fidem Christi. Et habitabūt (inquit) in ea, & anathema non erit
amplius, sed sedebit Hierusalē secura. Hoc est qd & in apocalypsi legimus. Ecce taberna-
culū dei cū hoibus & habitabit cum eis, et ipsi populꝰ eius erūt, & ipse dn̄s cū eis erit eorum
deus. Et absterget deus omnē lachrymā ab oculis eorū, et mors ultra nō erit, neq luctꝰ, neq
clamor, neq dolor erit ulrra, quæ prima abierūt. Hęc oia hic anathematis uocabulo com-
prehēdit, dicēdo: & anathema nō erit ampliꝰ. L Et hec erit plaga qua pcutiet dominus
oēs gentes, que pugnauerunt aduersus Hierusalē. Tabescet caro vniuscuiusque
stantis

stantis super pedes suos, & oculi eius tabescent in foraminibus suis & lingua eorū tabescet in ore suo. Nunquid hæc erit tota plaga? Nūquid nō in p̄senti quoq; seculo nō nulli p̄secutores, qui afflixerūt ecclesiā dñi, talia receperunt? Legamus ecclesiasticas historias, quid Valerianus, quid Decius qd Diocletianus, qd Maximianus, qd sæuissimus Maximinus, & apostata Iulianus passi sunt, & tunc rebus probabimus, etiā iuxta literā prophetiæ ueritatē esse cōpletā, quod putruerūt carnes eorū, & oculi cōtabuerunt & lingua in pedorē saniēq; dissoluta sit. Nunqd oblitus est id qd omnibus notū est, q̄d cruciabuntur igne & sulphure, in conspectu angelorū sanctorū, & ante conspectū agni, & fumus tormentorū eorū ascendet in secula seculorū, uel sicut ipsemet ore suo loquitur, dñs: Ibunt in supplicium æternū, ibunt in ignem æternum, qui paratus est diabolo & angelis eius. Ergo secundum tropum, qui dicitur TApinosis, id est, humilitas magnæ rei, non id assequente sermone quod intendit, hic locutus est non tam statum rei magnę dictis infirmans, quàm magnitudinem eius quenq; uerbis nō posse consequi, significans. In die illa erit tumultus domini magnus in eis, et apprehendet vir manum proximi sui, & conseretur manus eius super manum proximi sui. Sed et Iudas pugnabit aduersus Hierusalem et congregabuntur diuitie omnium gentium in circuitu, aurū, et argentum, et vestes multe satis, et sic erit ruina equi, et muli, et cameli, et asini, et omnium iumētorū que fuerūt in castris illis, sicut ruina hec. Et omnes qui reliqui fuerint de vniuersis gētibus, que venerint contra Hierusalem, ascendent ab anno in annum, vt adorent regē dominum exercituum, et celebrent festiuitatem tabernaculorum. Et erit qui non ascenderit de filijs terre in Hierusalē, vt adorent regē dominum exercituum, non erit super eos imber. Quod si & familia Aegypti non ascenderit, & non venerit, nec super eos erit. Sed erit ruina, qua percutiet dominus omnes gentes, que non ascenderunt ad celebrandā festiuitatē tabernaculorū. Hoc erit peccatū Aegypti, & hoc peccatum omnium gentium, que non ascenderint ad celebrandā festiuitatem tabernaculorū. In die illa erit, quod super frenum est equi, sanctum domino & erunt lebetes in domo domini, quasi phiale coram altare, & omnis lebes in Hierusalem, & in aula sanctificatus domino exercituum. Et venient omnes immolantes, & sument ex eis, & coquent in eis, & non erit vltra mercator in domo domini exercituum in die illo. Vltima hæc recapitulatio breuis quo tendat, iam ante dictum est. Ad claudendū tendit, & ad ligandū totius prophetiæ sacramentū, ut non intelligeret usq; ad tēpus statutū, sicut & Danieli p̄cipiebatur: Tu aūt Daniel claude sermōes, et signa librū usq; ad tēpus statutū, pertransibūt plurimi, & multiplex erit scientia, & sicut Esaiæ dicebatur. Liga testimoniū, signa legē in discipulis meis. Et tota quidē prophetia clausa est, nec nisi in ipso Christo reuelatur, sed capitulū hoc etiā clausuræ ligamentū est, nec tamē suspicari possit paruulꝰ inuidus, id est, Iudaicus populꝰ, quod in prophetis aliquid boni gētilibus decerneretur, aut quod carnalibus cæremonijs finis esset aliquādo ponēdus. Fuerit illis quondā permissus carnalis & puerilis sensus, nūc aūt in Christo euacuatus, inexcusabilis est error ita ut de isto ueraciter dicas, puer centū annorū maledictus erit, siue morietur. Nā q̄d dicit: In die illa erit tumultus dñi magnus, & apprehendet uir manū proximi sui, & cōseret manus eius sup manū proximi sui, sed & Iudas pugnabit aduersus Ierusalem et cōgregabunt omniū gētiū diuitiæ in circuitu, aurū, & argentū, & uestes multę satis: iā factū est, nō quomodo illi sperauerunt & sperāt, auariciā insaciabilē sperantes, auream q; & gemmatā in terris Hierusalē expectantes, sed quō spm̄ sanctū fecisse decet, cuius oīs ciuitas nō terrena, sed cœlestis est, cuius oīs pugna nō cōtra hoīes, sed contra hominū uitia est. Tumultus ergo domini magnus ille est, de quo Psalmista: Cōmouisti (inquit) dñe terrā, & conturbasti eā, scilicet per p̄dicatores tuos, nos terrenos cōmouens ad pœnitentiā: Et apprehendit uir manū proximi sui, & cōserta est manus eius super manū proximi sui scilicet taliter, ut dicerent salubriter contriti, tā Gentiles q̄ Iudæi, imò plures Gentiles q̄ Iudæi: qd faciemus uiri fratres & responderetur eis: pœnitentiā agite, & baptizetur unusquisq; uestrū in nomine dñi Iesu Christi: Non solū in hoc tumultus fuit, in quo bonū erat tumultuari, & ad pœnitentiā conturbari, & quasi manibus consertis quærere & dare consilium salutis, sed & in hoc quod Iudas, id est

Margin notes: Matt, 25 — Tapinosis, — Danie, 12 — Esai, 8 — Esai: 56 — Tumultus dñi — Psal, 59 — Actu, 2

das.i. Iudę⁹ siue Iudaic⁹ popul⁹, nō qdē solus sed prim⁹ pugnauit aduersus Hierusalē aduersus euāgelicā fidē et ecclesiā in cęlis cōuersari, et ad uisionē pacis puenire cupiētē. Nō (inq̄) sol⁹ sed prim⁹ pugnauit Iudęus: deinde etiā paganus. Sed q̄uo puenit: Cōgregatę sunt diuitiæ omniū in circuitu, aurū et argētū & uestes multæ satis. Aurū et argētū et uestes multas satis habebat Iudæus. s. adoptionē filiorū, & gloriā & testamēta, & legislationē & obsequiū & promissa. Itē aurū ingenij, argentū nitidi eloquij, artiū studiorūq́ utiliū uestes multas pagan⁹ habebat. Oēs istæ diuitiæ ad Hierusalē. i. ad Christi ecclesia cōgregatæ sunt. Prætera materiale aurū et materiale argētū et uestes manufactæ oīm gētiū, iure ad istā Hierusalē cōgregatæ sunt: qa mortuis regibus uel principibus impijs, successerūt reges uel principes pij qbus ista Hierusalē, qm̄ sua spūalia seminauit, eorū carnalia nō indigne messuit. Illi q pugnauerūt aduersus eā ubi sunt: Perijt memoria eorū cū sonitu. Quæ cura de illis: Sic (inquit) erit ruina equi & muli, & cameli & asini, & oīm iumētorū, q̄ fuerūt in castris illis sicut ruina hæc. Ac si dicat: Nō magis curat deus de ruina illorū q̄ de ruina equorū & mulorū, qbus sedētes & equitātes aduersus Hierusalē pugnauerūt, siue de ruina camelorū & asinorū, oīmq́ iumētorū q̄ illorū cibaria post illos circūtulerūt. Et recte: Nā in uita sua cōparati sunt iumētis insipiētibus, & similes facti sunt illis. Q̄uo & illud iā factū est uel fit, q̄d dicit: Et oēs qui reliqui fuerint, de uniuersis gētibus q̄ uenerint cōtra Hierusalē, ascendēt ab anno in annū, ut adorēt regē dn̄m exercituū, & celebrēt festiuitatē tabernaculorū: Leuem⁹ oculos nostros p uniuersum orbē terrarū, & nūerem⁹ si possumus tabernacula dn̄i uirtutū. i. ecclesias siue Basilicas martyrū sanctorūq́ oīm. Nōne cōsecratiōes earū recolētes, ab anno in annū celebram⁹ festiuitatē tabernaculorū, gratias agētes dn̄o propter nostrū de Aegypto huius seculi exitū: Egressus quondā Israelis de Aegypto p uastā & terribilē ac latā solitudinē, in qua nō erat domus, uilla, oppidū, specus, faciebat sibi tabernacula atq́ tentoria, quæ nūc à similitudine paruulæ auis Papiliones uocātur. Iussumq́ est, ut in mense septimo in quintadecima die mēsis fieret tabernaculorū solennitas, ut beneficiorū dei oīni tpe recordarent, cū cœpissent habitare in urbibus. Nos qn̄ & q̄uo exierimus, quasi de Aegypto, qbus de tenebris exierimus nō incognitū habemus, & illū exitū in cōsecratiōib⁹ ecclesiarū mysticis sacramētis significatū, ab anno in annū celebramus ascēdētes in Hierusalē. i. mēte cōtemplātes illā beatā patriā & ciuitatē cœlestē, cuius in istis tabernaculis exiguā quidē, sed sanctā & cōsolatoria tenemus imaginē. Et erit, inqt, q nō ascenderit de filijs terris in Hierusalē, ut adoret regē dn̄m exercituū, nō erit super eos imber. Imber cœlestis doctrina, scīa dei ē. Hinc est illud: Crescat ut pluuia doctrina mea, fluat ut ros eloquiū meū. Quasi imber sup herbā, & q̄si stillæ sup gramina. Magna igitur pœna, magnū detrimētū is q nō ascendūt ad festiuitatē hmōi tabernaculorū, qa nō est sup eos imber, qa uerbū dn̄i nō audiūt. Nec semel hāc pœnā de prōpsisse cōtentus, denuo ac tertio repetit hoc ipsum. Q̄d si & familia Aegypti nō ascenderit, & nō uenerit, nec sup eos erit, subauditur imber, sed erit ruina qua pcutiet dn̄s oēs gētes q̄ nō ascenderint ad celebrādā festiuitatē tabernaculorū. Hæc scda repetitio plus habet q̄ prima dictio. Nā ibi tm̄ dixit: Nō erit sup eos imber, hic aūt cū dixisset: Nec sup eos erit, ptinus addidit, sed erit ruina qua pcutiet dn̄s oēs gentes. Et est sensus: Inter paganos alienos à uerbo dei reputabunt hæretici, qui in Hierusalē. i. in catholicā ecclesiā nolunt ascendere, ut audiant uerbū dei secundū regulam fidei, quos hic intelligimus per familiā Aegypti. Quàm ob causam: Videlicet quia templū aliquando fuit in terra Aegypti factū ad similitudinē templi quod erat in Hierosolymis, quod fecit Pontifex Onias, putans se implere uaticiniū Esaiæ dicētis: Et erit altare domini in medio terræ Aegypti. Tēporibus Machabæorū fecit Onias illud templū, & cū eo infinita examina Iudæorū in Aegypto cōsederūt. Ad illos est illa scriptura scdi libri Machabæorū: Fratribus q sunt per Aegptum Iudæis salutem, dicunt fratres q sunt Hierosolymis Iudæi, et q in regione Iudæa, et pace bona, hoc maxime intendens solum esse legittimū templū q̄d erat in Hierosolymis, & illud esset cōtra legē q̄d habebant in terra Aegypti. Quamdiu stetit uel stare debuit templū illud in Hierosolymis tam diu, q recesserunt ab illo, templū aliud tenētes in terra Aegypti, recte dicti sunt familia Aegypti, & nihilominus secundum similitudinē illorū hæretici qui se sciderunt ab ecclesia catholica, recte dicuntur familia Aegypti, & reputantur inter gentes, dicendo: nec sup eos

Festiuitas tabernaculorum apud christianos

erit imber, sed ruina qua percutiet dñs omnes gentes: Tertia repetitione amplius adhuc facit dicẽdo sic: Hoc erit peccatum Aegypti, & hoc peccatum omnium gentium, quæ nõ ascenderint ad celebrandã festiuitatẽ tabernaculorum. Hoc enim est dicere: Ignorantiã dei habentes, ex eo quod non erit super eos imber, erunt inexcusabiles. Quare non erit super eos imber? Nimirum quia non ascendent ad celebrandam festiuitatẽ tabernaculorum. i. idcirco nõ habebunt scientiã dei: quia non acquiescent ire, ubi prædicatur dei uerbũ. Ergo inexcusabiles erunt propter hoc peccatum suũ, non quia non intellexerunt: sed quia intelligere noluerunt. Conuincentur noluisse intelligere, per hoc quod noluerunt illuc ascendere, quod noluerunt festiuitatem sanctam celebrare, quæ festiuitas est scripturas sanctas libenter legere uel audire, & pro amore illarum à seruilibus seculi operibus aliquãdo uacare. Igitur super quẽ non erit imber non excusabitur, sed qui ignorat ignorabitur. ¶ In die illa erit quod super frenũ est equi, sanctũ domino. Vbi celebranda est eiusmodi festiuitas tabernaculorum, oportet celebratores & festiuos illos siue tabernaculorum æditiuos habere uictum & uestitum. Vnde habebunt? Non serunt neque metunt, sed semper in festiuitate occupati sunt, ad eruditionẽ & meditationẽ sanctarum scripturarum dispositi sunt. Ad hæc (inquam) satis habebunt: Inquirentes autem dominũ non minuentur omni bono. Vnde hoc? Quod super frenum est equi, sanctum erit domino. Hoc est dicere: Diues fidelis, quod sibi superabundat offeret domino. Equi frenum significat omne necessarium. Quid enim inter cũcta equi ephippia. i. stramenta magis uel tam necessarium q̃ frenum? Ergo quod super frenum est equi, sanctũ erit domino. i. quod super necessitatem abundabit sibi, diues fidelis offeret domino. Nõ frenum, sed quod super frenum est equi. i. non illud quo carere nõ potest uir fidelis, sed quod sibi superabundat, docebitur offerre domino. Hinc Apostolus: Si enim uoluntas prompta est: secundum id quod habet accepta est, non secundum quod non habet. Non enim ut alijs sit remissio: uobis autem tribulatio: sed ex æqualitate in hoc præsenti tẽpore uestra abundantia illorum inopiam suppleat, ut & illorum abundantia uestræ sit inopiæ supplementũ ut fiat æqualitas. Itaque q̃m frenũ equi sui dare non poterit, sine tribulatione sua, contẽtus erit dominus illo tantillo quod super frenum est, ut sibi sanctificetur. i. quoniam durum erit homini expoliari se rebus necessarijs tantum ea quæ super abundant quæret, ut sibi offerãtur, & hæc proficient prædictam festiuitatem tabernaculorum celebrantibus. i. religiosam & spiritualem uitam ducentibus. ¶ Et erunt (ait) lebetes in domo domini, quasi phialæ corã altari. Quicquid super frenũ est equi (sicut iã dictũ est) id est, ois superabundãtia, q̃ sanctificatur uel offertur dño, à diuitibus huius seculi, recte lebetũ nomine significatur, quia ut in lebete carnes coquuntur & carnalia sunt, quæcunque dño ab huiusmodi offeruntur. Porro per phialas quibus nõ carnes coquũtur, sed uinũ funditur, spũalia significantur. Igitur erunt, inquit, lebetes in domo dñi, quasi phialæ corã altari. i. carnalia quæcunque offeruntur domino in usum seruientium sibi, sic erunt sacra, ut uasa altaris, siue quæcunque res spiritualis ministerij, ita ut æque de carnalib⁹ sicut de spiritualibus ecclesiæ rebus quicq̃ defraudare siue deprauare sacrilegium sit. Hoc itidẽ magis ac magis confirmat dicendo sic: Et erit omnis lebes in Hierusalem, & in Iuda sanctificat⁹ domino exercituum. Quod est dicere: Omne quod carnale oblatum erit domino exercituum in Hierusalẽ & in Iuda. i. in illis qui spiritualem uitã ducẽt, ita erit sanctificatum ut nõ dicat quis q̃ aliquid suum eẽ, sed sint omnia cõmunia. Vnde adhuc subditur: Et ueniẽt omnes immolãtes, & sumẽt ex eis, & coquent in eis. Quod est dicere: Et ueniẽt omnes seculo renuntiãtes, & semetipsos domino offerẽtes, & sumẽt ex eis quæ oblata sunt domino à diuitibus, quibus (ut iam dictum est) superabundauit, & in uictu & in uestitu utentur eis, diuidenturque singulis prout opus erit. Et non erit ultra mercator in domo domini exercituum in die illo. Nomine mercatoris grauiter denotandum se esse nouerit à spiritu sancto, quisquis in domo domini. i. in proposito spirituali propriũ quid possidere præsumpserit, & delectari huic uitio nequissimo. Non erit. i. esse non debebit ultra talis mercator in domo domini exercituum, ne forte pœnam quam Ananias & Saphira in corpore pertulerunt, ipse in anima patiatur.

Marginal notes: Quod sup frenũ est equi sanctũ erit dño. | Et erunt lebetes, q̃si phialæ. | Mercator in domo dñi.

¶ Commentariorum in Zachariam libri quinti, Finis.

Alachiā ultimū duodecimū ꝓphetarum Hebrei Esdrā estimāt sacerdotē, qa oia q in libro illi⁹ cōtinētur, etiā hic ꝓpheta cōmemorat, & ꝓptea titulū nō habere, qa liber iste ꝓtitulo sit. Igitur & Malachias. i. Esdras post Aggæū & Zachariā, q ꝓphetauerūt sub Dario credendus ē. Hinc de abiectiōe Iudæorum & uocatiōe gentiū: nō est, inqt, mihi uolūtas in uobis dicit dñs exercituū, & mun⁹ nō accipiā de manu uestra, ab ortu eñ solis usq ad occasum magnū est nomē meū in gētibus, & in omi loco sanctificat oblatio mūda. Itaq qm̄ Esdras Propheta erat qm̄ idē est q & Malachias, nō mirum ꝙ in libro eius, ucʒ Esdræ ita legim⁹. Accesserūt ad me principes, dicētes: Tulerūt sacerdotes & Leuitæ de filiabus populorum terræ, & de filijs suis & cōmiscuerūt semē sanctū cū populis terrarum. Cūq audissem (inqt) sermonē istū, scidi palliū meū & tunicā & euelli capillos capitis mei & barbæ, & sedi mœrēs &c. Nimirum qm̄, ut iā dictū ē, Propheta erat, nō dubium quin ꝓphetico spū intellexit, cuius uel quāti mali ꝑsagiū illa trāsgressio fuerit, ꝙ ubi post captiuitatis absolutionē tēplū reædificatū ē, talis in Iuda siue in Israel ꝑuaricatio repta ē. Inde nobis plenius erit dicēdū, ubi in hoc ꝓphetiæ suæ libro dicit: Transgressus est Iudas, & abominatio facta ē in Israel, & in Hierl'm: qa cōtaminauit Iudas sctificationē dñi quā dilexit & habuit filiā dei alieni. Adsis ô sancte spūs, q per os ꝓphetarum locutus es, ut cōsummatio in XII. ꝓphetis opusculo, tādē nos exigui inter filios Leui, q̄s dñator dñs ueniēs ad tēplū sanctū suū cōflabit quasi aurum, & quasi argentū, offeram⁹ tibi sacrificia laudū, placeatq tibi sacrificiū nr̄m, sicut illorum sacrificiū, sicut dies seculi, et sicut anni antiq, de qb⁹ suo loco dicēdū erit.

Malachiam Esdram di[...]

Inuocatio.

RVPERTI ABBATIS TVITIENSIS IN MALACHIAM PROPHETAM COMMENTARIORUM Liber Vnicus.

Onus verbi dñi sup Israel in manu Malachie. Onus. i. grauissimi iudicij pōdus ista supstitio pollicet ꝙ ucʒ scdm prophetiā hāc infelix Iudaicus popul⁹, similit ut Cain, q Abel fratrē suū occidit, septēplici reatu obnoxius, septēpliciter puniendus. i. incorrigibilis ꝑmanēdo, interminabilē irā dei foret subiturus. Nūero nāq septenario, q tā apud ecclesiasticos q̄ apud Ethnicos philosophos, mas. i. fortis dr̄, insolubilisq habet, & eo plerūq uniuersitas significat, nūero, inq̄, septenario pctm̄ rebelliōis, & duritia ceruicis ei⁹ in hac ꝓphetia designat. ¶ Ipsas uices hic iā pstringere libet. Primo sic alloqtur. Dilexi uos dicit dñs. At illi ꝓcaciter. In quo dilexisti nos? Deinde scdo: Despicitis nomē meū. Statimq illi: In quo despexim⁹ nomē tuū? Deinde tertio: Offertis sup altare meū panē pollutū. At illi. In q polluim⁹ te? Deinde quarto: Laborare fecistis dñm in sermonibus uestris. At hæc illi. In quo eū fecim⁹ laborare? Deinde quinto. Reuertimini ad me, & reuertar ad uos dicit dñs. Statimq illi: In quo reuertemur? Quasi uero nō audissent, ꝙ dicebat, recessistis à legitimis meis, & nō custodistis. Deīde sexto: Si affligit hō deū, quia uos cōfigistis me. At illi: In q cōfigim⁹? Deinde septimo: Inualuerūt sup me uerba uestra dicit dñs. At illi: Quid locuti sumus cōtra te? Ita septies cōuenti, & de septē reatus sui capitulis redarguti, septies excusserūt ceruicē durā, nullā reddēdo uocē cōfessiōis, sed in oibus horrorē spirādo ꝑpetuæ rebelliōis. Per hæc, ut supra iā dictū est, pœna eorum significat interminabilis, qa culpa septēplex. i. incorrigibilis est, atq iccirco insolubilis (ut dictū est) scdm exemplū Cain, cuius peccati septenariū incrementū pt discerni, peccati irremissibilis, qa in deterius semp progrediēs nusquā pœnitentiā egit. Primū in eo fuit, ꝙ nō recte diuisit cū scriptura dicat: Si recte offeras, & nō recte diuidas, nōne malū est? Recte quidē obtulit, qa cui debuit

Onus contra Iudæos.

Septinarius numerus.

Septies obijcitur peccatum rebellionis.

Peccatū Cain e ꝑplex & irremissibile.

debuit, deo obtulit, sed non recte diuisit, quia rem suã offerẽs semetipsum sibi retinuit, cer suum deo non præbuit. Secundũ fuit, qđ fratri recte offerenti, & recte diuidẽti inuidit. Tertiũ quod dolosæ egit, dicẽs: Egrediamur, foras. Quartũ, quod interfecit. Quintũ, quod procaciter negauit, dicens: Nescio. Nunquid custos fratris mei sum ego? Sextum, quod desperauit, maior est (inquiens) iniquitas mea, q̃ ut ueniã merear. Septimũ, quod nec damnatus pœnitentiã egit: sed usq; in finẽ cor impœnitens habuit. ¶ Lamech qui occidit illũ, se & illum pulchre discernit, dũ reatũ suum cõfitens, & dicẽs: Occidi uirũ in uulnus meũ, & adolescẽtulum in liuorẽ meũ, eundẽ Cain, & uirum propter ætatem, & adolescentulum nominans propter stultitiam protinus dicit. Septies ultio dabitur de Cain, de Lamech uero septuagies septies. Quod est dicere: Cain sicut peccatum perpetuum, & incorrigibile fuit, ita pœna interminabilis erit secundũ significationẽ numeri septenarij, qui insolubilis est, & præter unitates in alias partes æquas non potest diuidi. Lamech uero sicut peccatum terminabile est sic remissibile, cõfitetur em̃ in occidendo uulnus suũ, & agnoscit liuorẽ suũ, ita & pœna solubilis erit scd̃m significationẽ numeri septuagesimi septimi qui solubilis est, quia præter unitates etiã in alias diuidit ęquas partes. Habet enim septies undecim, undecies septẽ. Porro dñs dixerat: qui occiderit Cain septuplũ punietur. Quod ne cõtrariũ putetur ei qđ dictũ est: De Lamech uero septuagies septies. Sciendũ est, quia & hic ubi dñs dicit: Septuplũ punietur, & alias, ubicunq; loquitur qui hoc uel illud fecerit, morte moriatur, subaudire oportet, nisi pœnitentiã egerit. Hoc aũt hic subaudiri nõ ualet, ubi dixit Lamech, septies ultio dabitur de Cain, quia cũ hæc diceret: tũc occisus Cain pœnitentiæ tẽpus perdiderat. ¶ Igitur onus uerbi dñi super Israel in manu Malachiæ. i. grauissimũ iudiciũ uerbi dñi sup contẽptores eius Iudæos cõtinetur in hoc opere, in hac scriptura Malachiæ, qđ interp̃tat angel⁹ meus. Est em̃ angel⁹. i. nũcius dñi. Sciẽdumq; qđ postq̃ abduct⁹ est in captiuitatẽ. Israel. i. decẽ tribus indifferenter pristino nomie, & duæ tribus Iudas & Beniamin appellantur Israhel.

Deus dilexit Iacob.

L Dilexi vos dicit dñs. Et dixistis: In quo dilexistis nos? Nõne frater erat Esau Jacob dicit dominus, & dilexi Jacob, Esau odio habui? ⌋ Scientibus uel scire nolẽtibus ueritatẽ, perspicuũ est qđ uere Iacob, & genus eius dilexerit dñs. Etem̃ ista dilectio quã dicit: & dilexi Iacob, Esau aũt odio habui, de fructu suo cognoscit. Quid multa cõmemorem? De genere eius Christũ nasci, fecit dilectio domini. Cũ fuisset Esau primogenit⁹, non illi, sed iuniori benedictionẽ istã cupiuit. Seruiãt tibi populi, & adorẽt te tribus. Esto dñs fratrum tuorum, & incuruent ante te filij matris tuæ: Qui maledixerit tibi, sit ille maledictus & q benedixerit tibi, benedictiõibus repleat. Benedictio hæc in Christo complet. Quis nesciat etiã Prophetas, & sanctos uel iustos innumeros de illo genere progenitos, & in hoc apparere fructũ dilectiõis qua dilexit Iacob? Ego sum, ait ipse apđ aliũ ꝓphetã, q ascẽdere uos feci de terra Aegypti & eduxi uos in deserto quadraginta annis, ut possideretis terrã Amorræi, & suscitaui de filijs uestris Prophetas, & de iuuenibus uestris Nazaræos, Nonne hic ẽ mult⁹ dilectiõis fruct⁹, multitudo Prophetarum, exercitus Nazaræorum. i. sanctorum, & ipse Christus sanctus sanctorum? Apostolus hoc nescire nos nõ uult, dicens: qđ eorum adoptio est filiorũ, & gloria & testamentũ & legislatio, & obsequiũ & promissa, quorum patres ex qbus Christus scd̃m carnẽ, qui est super oĩa deus bñdictus in secula, Amen. ¶ Si istis cõpares illos, q de Esau nati sunt, & hæreditatẽ eius quã in hoc seculo potens hæreditauit. Nõne hæreditas eius ueraciter solitudo siue desertũ, & genimina eius dracones deserti sunt? Bñ ergo protinus dicit.

Deus non sic dilexit Esau.

L Et posui Seir montes eius in solitudinẽ, & hereditatẽ ei⁹ in dracones deserti. ⌋ Nã ut scd̃m literã ita factũ fuerit, notũ nõ habemus à scripturis, uidelicet, qđ Idumæa sic destructa fuerit, ut montes eius in solitudinẽ sempiternã, & hæreditas in dracones deserta redicta sit. Unde & loqtur adhuc L Quod si dixerit Jdumea, destructi sumus sed reuertentes edificabimus, que deserta sunt. Hec dicit dñs exercituũ: Jsti edificabunt, & ego destruam, & vocabuntur termini impietatis, & populus cui iratus est dominus vsq; in eternum, & oculi vestri videbunt vos dicens, magnificetur dominus super terminum Jsrael. ⌋ Sicut iamdictum est, hoc ex scripturis, ut litera sonat factum esse cõprobari nõ põt, sed scd̃m spiritũ uerum est, scd̃m spiritualẽ grãm manifestũ est, qa magnificat⁹ est sup terminũ Israel, & in cõparationẽ magnificẽtiæ eius, quã supra iã diximus

mus, & Idumæa & om̄is terenitas cœlesti gratiæ, in qua dilectus est Iacob cōtraria, destru
cta & destruēda est. Et isti (ait domin⁹) ędificabūt & ego destruā, & uocabūt termini impieta
tis, & popul⁹ cui irat⁹ est domin⁹ usq; in ęternū. ¶ Verū hæc oīa quæ iam dixim⁹ spūalia bo
na Iacob, & generi eius collata, carnalibus Iudæis, cōtra quos hæc ꝓphetia texit, ꝓ nihilo
sunt, & ꝓcaciter dicunt, in quo dilexistis nos? Nimirū sicut Psalmista loqtur: & in iracūdia
terræ loquētes dolos cogitabāt, irati sunt & irascunt propter terrā quā ꝑdiderūt, & qua in
oēs gentes captiui abducti sunt, nec reputant sibi ob suū hoc euenisse peccatū ut cōfitētes
culpā, cū uenia cœlestē recipiant gratiā, sed in iracuudia dicunt, In quo dilexisti nos? Quod
est dicere: Falsum ē, nō dilexisti nos. Et dn̄s deinde loqtur. ⌊ Filius honorat patrē & seruus
dn̄m suū. Si ergo pater ego sum, ubi est honor meus, & si dominus ego sum, ubi est timor
meus? ⌋ Oportuna plane cōmemoratio contra illos qui patri dicenti dilexi uos, tanq̄ pro-
caciter obiecerunt, in quo dilexisti nos? Est ergo sensus: Flagellantem patrē honorat filius,
recipiendo disciplinam eius. Ego flagellaui uos flagellatione, quali pater filios flagellare cō
sueuit, quēadmodū Sapientia dicit: flagellat aūt omnē filiū quē recipit. Flagellatio hæc est
temporalis qua in hoc seculo flagellamini, à Romanis excidiū passi, & ubiq; terrarū captiui
Disciplinā hanc uos obiicitis, nec me honoratis, ut reatū cōfiteamini, & pęnitentiā agatis.
Ergo filii non estis, ergo adulteri & non filii estis, quia extra disciplinam estis, animo rebel
li, odio crudeli. Itē seruus non orat dominū suū, timendo cōminātē illū. Ergo quoniā non
estis filii, quoniā disciplinā abiicitis. i. propter tēporalē afflictionē non resipiscitis, tanquam
seruis cōminor uobis pęnam sempiternam gehennā ignis, nec saltē propter hoc timentes
pœnitemini. Ergo nec saltē serui estis. Nō filii sed adulteri, non serui sed inimici estis. ⌊ Di
cit dn̄s exercituū ad vos o sacerdotes, qui despicitis nomen meū. Et dixistis. In
quo despeximus nomē tuū? Offertis super altare meū panē pollutū. ⌋ Dominus ex-
ercituū, cuius nomen sacerdotes Iudæorū hodie despiciunt, unde & dicit, qui despicitis no-
men meum, dn̄s deus est pater omnipotens, cuius nomen est ut inuocamus, deus & pater
dn̄i nostri Iesu Christi, illi despiciunt. Procaciter interrogātibus illis, in quo despeximus no-
men tuum domine? Offertis, ait, super altare meū panē pollutū. Vere ex quo in festiuitate
azimorū interfecistis Christū, ex eo o uos Iudæi, offertis panē pollutū. Extunc omnis quē
offertis panis uē pollut⁹ ē, oē q̄d offertis nō sacrificiū, sed sacrilegiū: oē inq̄, q̄d offertis, pollu
tū & immūdū ē. ⌊ Et dicitis, in q̄ polluim⁹ te? In eo q̄ dicitis: Mensa dn̄i despecta
est. ⌋ Quę ē hodie mensa dn̄i, nisi sacrm̄ corporis & sanguinis dn̄i, sacrificium panis & uini?
Nimirum talis mensa domini uobis ò Iudæi despecta est, quia non sunt ibi carnes taurorū,
& sanguis uitulorum & cætera huiusmodi. Propter hoc despecta est uobis illa, quæ ueraci
ter dicitur & est mensa domini, quia tauri non sunt ibi, non est hircus aut uitulus illic, ouis
aut columba, siue turtur non sacrificatur ibi. Sed dico. ⌊ Si offeratis cecum ad immolā
dum, nonne malum est? Et si offeratis claudum & languidum, nōne malum est? Of-
fer illud duci tuo, si placuerit ei, aut si susceperit faciem tuam dicit dominus exerci-
tuum. ⌋ Sine dubio cæcum, claudum & languidum ad immolandum offerre, si uos inter-
rogem an malū sit, respondetis malū est, non solū quia ratio præsto est, uerūetiam quia lex
ꝓhibet. Est aūt cæcū, claudū, & languidū, omne quod brutū est in cōparatiōe hominis, q
rōnalis est. Quanto magis in cōparatiōe Christi, qui & homo & deus est, q dei uirtus & dei
sapientia est? Male ergo dicitis, mēsa domini despecta est. Mēsam illā despicientes, in qua
sacrificiū corpus & sanguis Christi est. Potius uestrū sacrificiū despicabile est, q a sicut iā di-
ctū ē, cæcū, claudū & lāguidū est. Istud aūt sacrificiū q̄d despicitis in mensa domini ꝓpter e
xiguitatē eius, quod uidetur panis & uini, & uidet & bene gradit, & sanū ē. Offer, inquit, il-
lud, offer cæcū, claudū & languidū duci tuo, & experire si placuerit ei, aut si susceperit faciē
tuā, dicit dominus exercituū. Nimirū nō placebit, nō suscipiet illud, imo iniuriā sibi faciā re-
putabit. Quare? Profecto cū haberes in prōptu, & offerre posses illud quod & uidet & be-
ne graditur, & sanū est, illud obtulisti quod cæcum & claudū, quod languidum est. Sic pro
fecto cum in promptu sit, quod possis offerre sacrificiū ualens ad remissionem peccatorū,
scilicet, Christi corpus & sanguinem uerum, iniuriam mihi facis offerendo pecus brutum,
dicit dominus exercituum. Et nunc deprecamini vultum domini, vt misereatur ue-

Ingrati de colu dar

Iudæi nec filii nec serui, inimici dei sunt.

Quō despiciunt Iudæi nomen dei.

Mensa domini sacr̄m corporis & sanguinis Christi

 stri, de

stri, de manu eni uestra factum ē hoc, si quō suscipiat facies vestras, dicit dominus
exercituum.] Hoc est, qd & Petrus in Actibus Aplorum dixit eis: Viri Isrælitæ audite uer
ba hæc: Iesum Nazarenū uirū ap̄pbatū in uobis, & cætera usq; pœnitētiā agite, & saluami
ni à generatōe ista parua. De manu em̄ (inqt) uestra factū est hoc, uidelicet q̄ nō solūmō cę
cū uel claudū aut languidū: uerum etiā latronē seditiosum, & homicidā obtulistis, qa Barraban
ꝓpter honorē diei festi uitę donastis, Iesum uero authorē uitę interfecistis. Depcamini uul
tum dñi, ut misereat uestri.] Quis est in vobis qui claudat ostia ⁊ incēdat altare meū
gratuito? Nō est mihi volūtas in vobis dicit domin⁹ exercituū, ⁊ mun⁹ nō suscipiā
de manu vrā. Ab ortu eni solis vsq; ad occasum, magnū est nomē meum in gētibus
dicit domin⁹ exercituū, ⁊ in oī loco sacrificatur ⁊ offertur nomini meo oblatio mū
da, qꝛ magnum nomē meum in gētib⁹ dicit domin⁹ exercituū, ⁊ vos polluistis illud
in eo qd̄ dicitis, mensa domini cōtaminata ē ⁊ quod supponitur contēptibile est cū
igni qui illud deuorat, ⁊ dixistis: ecce de labore, ⁊ exufflastis illud dicit dñs exer-
cituum.] Manifestissima de reprobatōe sacerdotij Iudaici ꝓphetia est, cū exprobatōe aua
ritiæ cū dicit. Quis est in uobis q claudat ostia, & incēdat altare meū gratuito? Omia (inqt)
lucri cā facitis, & ne illud qdem qd exiguū est, ut est ostia claudere, ignē altaris incēdere siue
afflare, gratuito facitis, ad mercedē tpale semp hiātes, uacui à dilectōe dei. Nō ē mihi (inqt)
uolūtas in uobis, imò sicut p aliū ꝓphetā dixi: Nunq̄ quæsiui hæc de manib⁹ uestris. Holo
causta arietū, & adipē pinguiū, & sanguinē uitulorum & agnorum & hircorum nolui. Itē per aliū
ꝓphetā dixit. Holocaustomata uestra, addite uictimis uestris, & comedite carnes, quia nō
sum locutus cū patribus uestris, & no præcepi eis in die qua eduxi eos de terra Aegypti, de
uerbo holocaustomatū & uictimarum, sed hoc uerbū p̄cepi eis, dicēs Audite uocē meā, & am
bulate in omni uia quā mādaui uobis. Quāto magis nūc minus suscipiā de manu uestra, qn̄
manus uestræ plenæ sunt sanguine? Plenè nō suscipiā imò auertā oculos meos à uobis. In-
censum uestrū abominatio est mihi. Neominiā & sabbatū, & festiui tates alias non ferā, ini
qui sunt cætus uestri. Calēdas uestras & solēitates uestras, odiuit anima mea. Facta sunt mi
hi molestia. Laboraui sustinēs, subaudit p annos quadragintaduos. Vix tādiu sustinere po
Oblatio munda.
tui, & differre q̄d oportebat fieri. s. ut Romani uenirēt, et tollerēt urm et locū & gētē. Nō su
scipiā mun⁹ uestrū: sed & reiectio mūeris uestri nullū īfert noī meo dānū. Ab ortu em̄ solis
usq; ad occasū magnū est nomē meū in gētib⁹, et in omī loco sacrificat & offert nomī meo
oblatio mūda. Nō em̄ solus Hierosolymis mihi est loc⁹ ubi oporteat adorare, sed in ōni lo-
co ueri adoratores adorabūt patrē in spū et ueritate. ¶ Et offerūt noī meo oblationē mūdā,
oblationē panis panis et uini, sacrm̄ corpis et sanguīs redēptoris sui. Hęc oblatio sic est mū
da, ut exterius nullā habeat cruoris horrorē. Et interi⁹ siue inuisibilr mūdet cruētā ois pecca
ti pollutionē. Itaq; in gētib⁹ talē oblationē offerētib⁹, magnū est nomē meū: uos aūt quōdā
meus popul⁹ peculiaris polluistis illud, et cōplet illud. Popul⁹ quē nō cognoui seruiuit mi-
hi, in auditu auris obediuit mihi. Filij alieni mētiti sunt mihi, filij alieni inueterati sunt, et clau
dicauerūt à semitis suis. In eo polluistis nomē meū, q̄d cū sit oblatio mūda, & emūdās oīa
delicta. Vos dicitis, mēsa dñi cōtaminata est et qd supponit cōtēptibile ē, cū igni q illud de-
uorat, vcꝫ qa in cōmemoratione fit passiōis & mortis dñi, quē uos occidistis, cū signaculo cru
cis, in qua uos illū suspēdistis. Vn̄ & ipsum signaculū execramini, et torq̄mini conscientia
crudeli dicitis in cordib⁹ uestris, cōtaminatā eē istā quā dicimus mēsam dñi, & q̄d supponit
cōtēptibile eē dicitis, nimirum qa nō carnes eiusmodi quales offerre uos & comedere cōsueui-
stis, addētes, ut p aliū ꝓphetā dictū est, holocaustomata uestra uictimis uestris. Simul cū di
cit uobis: ignē huius mēsæ dñi, ignē esse inuisibilē ignē spūs sancti, cōtēptibile hoc est uo-
bis, qa nō apparet uisibiliter, nec deuorat sacrificiū corpis ignis. Et dixistis: Ecce de labore.
Dixistis (inq̄) hoc, & dicitis in cordib⁹ uestris, qa totū ministeriū mēsę dñi, q̄d celebrat in gē
tibus, cū sit (ut iā dictū est) cōmemoratio passiōis dñicę magn⁹ labor, magnū est tormētū cō
scientiæ uestræ. Proinde exufflatis. i. blasphemastis illud neqssimo flatu magnæ inuidię ma
gnę iracūdiæ. Nescio quō ex libro Esdræ possit itelligi, q̄d scd̄m hanc literā reuersus de Ba
bylone popul⁹, minorē putauerit esse cultū religiōis, qa ornatus tēpli deerat, et q̄d suppone-
bat, iccirco esse pollutū, quoniā altare tantū fortuitis & impolitis lapidibus erat extructum,

absq; tem-

absq; templo, absq; urbis ædificijs, absq; extructione murorũ, & qđ ppter paupertatẽ mutmurãtes atq; inuiti offerẽtes dixerũt. Ecce delabore, Nã ibi taliter scriptũ est, qa spõte obetulerũt in domũ dñi ad extruendã eã in loco suo, & scđm uires suas dederũt & qa congregatus est populus quasi uir unus, & ędificauerũt altare dei Israel, ut offerẽt in eo hococausto mata, sicut scriptũ est in lege Moyse uiri dei, & qa cõcinnebãt in hymnis & cõfessiõe dño quoniã bonus, quoniã in æternũ miscđia eius: omnis quoq; populus uociferabatur clamore magno laudãdo dominũ. Num ergo illius tẽporis Iudæi tali fuerũt digni exprobratiõe? Sed uos ò Iudæi, uos ò sacerdotes, & põtifices tẽporis pessimi, qbus iuxta prophetã alium. Væ qa separati fuistis in diem malũ, & appropinquastis solio iniquitatis, uos (inquã) sermo iste pcutit, qa sermo propheticus est, & enũciabat de futuris, dũ hæc loqueretur iste angel⁹ iste nũcius dñi. Proinde audiamus quid adhuc dicat. [Et intulistis de rapinis claudũ, & languidum & intulistis munus. Nũquid suscipiã illud de manu vestra dicit dñs exercituũ. Maledictus dolosus qui habet in grege suo masculũ, & votum faciens immolat debile domino quia rex magnus ego, dicit dominus exercituũ, & nomẽ meum terribile in gentibus. Et nunc ad vos mandatum hoc o sacerdotes. Si nolueritis audire, & si nolueritis ponere super cor, vt detis gloriam nomini meo ait dominus exercituum, mittã in vobis egestatẽ, & maledicã benedictiõibus vestris & maledicã illis quoniã non posuistis super cor. Ecce ego proijciã vobis brachium, & dispergã sup vultum vestrum stercus solennitatum vestrarum & assumet vos secum.] Ad uos (inquit) mandatũ o sacerdotes qui domum patris, quæ debuit esse domus orationis, fecistis speluncam latronũ, & inde, id est de latrocinio uestro, de rapinis quas de populo rapiebatis boues, & oues & columbas & cætera, quæ oblata erant, uendendo his qui de longe uenerant & q̃ offerrent nõ habebãt, ad uos (inquã) mandatũ hoc. Quia sic faciẽdo profecto intulistis de rapinis claudũ & lãguidũ, id est intulistis munus omni cõtẽptu dignũ, nũqd suscipiã illud de manu uestra dicit dñs? Imo dicam Maledictus dolosus q habet in grege suo masculũ, & uotũ faciens debile immolat dño. Quis est q habet masculũ in grege suo, & debile offert, & debile immolat domino, nisi uos o sacerdotes Iudaicæ pfidiæ qui habetis Christũ incarnatũ iam de genere uestro, et adhuc brutũ pecus cõtenditis offerre domino? Maledicti estis o dolosi, qui illũ uenisse sciẽtes, uos scire dissimulatis, q̃ iã uenerit, & non qualẽcũq; claudũ aut languidũ, nõ qualecunq; debile, q̃d est omne pecus brutũ, quia nõ ualet ad emundationẽ peccatorũ, uerũ etiam Barrabã latronẽ, homicidã sediciosum domino obtulistis, dimittendo illum pro honore quasi domini, secundũ cõsuetudinẽ diei festi, & deinde nũq̃ masculũ illum gregis electi, dominũ offerre uoluistis, potius brutũ pecus ingerẽtes quasi placeat illi, quasi carnes taurorũ manducare & sanguinẽ hircorũ potare uelit. Bene est q̃d ipse rex magnus dñs execituũ nomen suũ terribile faciens in gentib⁹, quoniã noluistis audire, quoniã noluistis ponere super cor ueritatem, sed opposuistis claritati eius perfidiæ uelamen, & non dedistis nomini eius gloriã & honorẽ, misit in uobis egestatem, mandando nubibus suis, ne pluãt super uos imbrẽ, sicut nunc paret, quia neq; propheticam neq; quãlibet aliam habetis gratiam cœlestem, & maledixit benedictionibus uestris, & iterum maledixit illis, id est, iuxta prophetam alium duplici contritione uos cõtriuit, ut nõ solũ Romani tollerẽt uestrũ & locũ & gentẽ, uerũetiã maligni spiritus animas auferrent, iuxta illud Psalmistæ ueriloquũ: Tradẽtur in manus gladij, partes uulpiũ erũt. Bene (inquã) & iustæ maledixit benedictionibus uestris, qm̃ uos benedictionibus eius maledicere noluistis, & maledixistis quantũ potuistis. Nã qa spũs sanctus, qui est ipsa benedictio domini, dixerat in Psalmo: Benedict⁹ qui uentur⁹ est in noĩe domini, uos assumpsistis quasi patrociniũ legis dicentis qa maledictus est à deo qui pendet in ligno, & dãnatione patibuli maledictũ uoluistis facere illũ, q uenerat benedictus in nomine dñi. Bene omnino proiecit uobis brachiũ, et dispersi sup uultũ uestrũ stercus solẽnitũ uestrarũ, & assumet uos (ait) stercus illud secum. Nam quia brachiũ. i. armũ dextrũ bruti pecoris, quod ex lege uobis fiebat, secundũ ceremonias legis solum habere uoluistis, & fortissimũ brachiũ dñi Christum filiũ dei reiecistis & contemptui habuistis. Recte brachiũ eiusmodi uobis tanq̃ canibus proiecit, ne saltẽ intus in Hierosolymis porrigeretur uobis, sed foris piectum uix assequi & rodere possitis

CAP. II.

Maledicti sacerdotes Iudæorum.

Maledictio & duplex cõtritio iudæorũ.

re possitis captiui atq; dispersi, nō solēnitates meas sed uestrā solēnitatū stercus circūferētes, q̄d & uos ita secū assumpsit, ut sitis possessio uel portio stercoris, nō habētes portionē in terra solēnitatis dñi. L Et scietis, q̄ misi ad vos mandatū istud, vt esset pactū meū cū Leui dicit dñs exercituū. Pactū meū fuit cum eo vitę & pacis, et dedi ei timorē & timuit me, & a facie nominis mei pauebat. Lex veritatis fuit in ore eius, & iniquitas nō est inuēta in labijs eius. In pace & in equitate ambulauit mecū, & multos auertit ab iniquitate. Labia sacerdotis custdiūt scientiā, & legē requirent ex ore eius, q̄ angelus dñi exercituū est. Vos aūt recessistis de via, scandalizastis plurimos in lege. Irritū fecistis pactū Leui, dicit dñs exercituum. ⌋ Quorsum ista cōmemoratio Leui tā bona? Nimirū ut sacerdotes q̄s culpa oīno degenerasse demōstret à fide uel iustitia paterna, nec ad p̄res ptinere filiorū uituperationē, nec filij utiq; malis cōmunē esse paternæ iustitiæ laudē. Ac si dicat, Quoniā ostia mea clauditis, & altare meū incēditis, decias à populo suscipiētes, hæreditario iure scdm carnē filij Leui, putatis uos mihi esse sicut fuit Leui sicut fuerūt Moyses & Aaron & Phinees, & cæteri temporum illorū hoīes siue sacerdotes uestri maiores de tribu Leui, q̄si nō aliunde mihi placuerint, nisi ex eo, qd̄ uos tractatis, ministerio cruēti sacrificij. Nō ita est: Scietis & experimēto discetis, q̄ misi ad uos mandatū istud ut esset pactū meū cū Leui. Cuiusmōi pactū? Vtiq; nō pactū ostia claudēdi & altare incēdēdendi, mactādi pecora & māducādi carnes, sed pactū uitæ & pacis, & hoc pactū meū cū eo fuit. Quomō fuit? Dedi ei timorē & timuit me, à facie noīs mei pauebat. Lex ueritatis erat in ore eius, & iniqtas nō est inuēta in labijs eius. In pace & in æqtate ambulauit mecū, & multos auertit ab iniqtate. Hæc oīa sacerdotalia sunt, q̄ uos nō habetis: Ergo sacerdotes nō estis. Labia sacerdotis custodiūt scientiā, & legē requirēt ex ore eius, q̄ angelus dñi exercituū est. Vestra aūt labia nō custodiūt scientiā, nō est lex in ore uestro quā annūciare est angelicū officiū implere, imo recessistis de uia quę ē dei sciētia, et scādalizastis plurimos in lege. Etenī sicut per aliā prophetā dictū est, laqueus iuuenū oēs uos, Ergo sacerdotes nō estis. Irritū fecistis pactū Leui, irritū (inquā) non ipsi Leui, sed uobismetipsis, ut nihil uobis prosit esse scdm carnē filios Leui. ¶ Scire debem⁹ q̄n sit factū, q̄d nūc dicit, pactū meum fuit cū Leui, uidelicet, q̄n post egressum de Aegypto uenientes ad montē Sinai, ascenderūt Moyses & Aaron, Nadab & Abiu, q erāt de tribu Leui, & septuaginta de senioribus Israhel, & uiderunt deum Israel. Dixitq; dñs ad Moysen: Ascende ad me in montē & esto ibi, daboq; tibi tabulas lapideas & legē ac mandata quæ scripsi, ut doceas filios Israel. Hoc fuit pactū uitæ & pacis. Quæ aūt post uituli reatū mandauit, nō ptinent ad pactū uitæ et pacis. Vnde apud Ezechielem hæc & alia taliter distinguit. Eieci ergo eos de terra Aegypti & eduxi in desertū, & dedi eis p̄ceptamea, & iudicia mea ostendi eis, quæ faciat homo & uiuat in eis. Deinde subseqtur: Et irritauerūt me domus Israel in deserto, scilicet faciendo uitulū & adorando illū. In præceptis meis (inqt) nō ambulauerūt & iudicia mea proiecerunt quæ faciēs homo uiuet in eis. Ergo & ego dedi eis præcepta non bona, & iudicia in quibus nō uiuēt. Diligēter animaduertēda sunt hæc, qualia sint præcepta quæ dedit ante, & qualia quæ dedit post reatū uituli, & tunc certius parebit quātū distet illud, unde collaudatur Leui dicēdo: Pactū meū fuit cū eo uitæ & pacis, & illud in quo gloriātes sacerdotes impij, putabāt se apud deum sic esse ut fuit Leui. Seqtur. L Propter quod et ego dedi vos contemptibiles et humiles omnibus populis, sicut non seruastis vias meas et accepistis faciem in lege. Nūquid non pater vnus omniū nostrum. Nunquid non vnus deus creauit nos. Quare ergo vnusquisq; nostrum despicit proximum suum, violans pactum patrum nostrorū? ⌋ Propter quod (inquit) quoniā irritū fecistis pactū Leui & ego dedi uos contēptibiles & humiles omnibus populis, sicut supra testatus sum dicens: Ecce ego proijciā uobis brachiū, & dispergā super uitulū uestrū sterc⁹ solēnitatū uestrorū. ¶ Et notandū quod inter omnia quæ fecerunt, non seruando uias domini, capitulum istud imputat pro magno crimine, & accepistis faciem in lege. Hanc etenī iniustitiā & iniquitatē illorū, ipse dñs omniū pro nobis pauper factus expertus contra semetipsum dicebat illis: Et in sabbato circūciditis hominē. Si circūcisionē accipit homo in sabbato, ut nō soluat lex Moysi, mihi indignamini, quia totum hominē sanū feci in sabbato. Nolite iudicare secundū faciem

Sacerdotale officium

dum faciẽ, sed iustũ iudiciũ iudicate, uidelicet, ut nõ plus authoritatis in minori facto cõcedatis Mosi, ꝓpter quod dux fuit, & iudicẽ super uos illũ deus cõstituit, q̃ mihi in maiori facto, pro eo ꝙ ego nõ iudico quẽq̃ imo dico, qs me cõstituit iudicẽ aut diuisorẽ sup uos. Hoc eñ erat accipere faciẽ in lege, ꝓpter humilitatẽ faciei eius, facta ei⁹, quãuis pclara cõtẽnere, et alterius facta minora, scilicet Mosi, propter claritatẽ uultus eius, importuna adulatõe magnificare & dicere, Nos scimus qa Mosi locutus est de⁹, hũc aũt nescim⁹ unde sit. In cõmunibus q̃q; rebus iniquũ est faciẽ accipere. Hinc Iacob⁹ dicit: Si dixeritis diuiti, tu sede hic bene, pauperi aũt dicantis, tu sta illic, aut sede sub scabello pedũ meoꝶ, nonne iudicatis apud uosmetipsos, & facti estis iudices cogitationũ iniquaꝶ? Contra hmõi inigtatẽ recte inuehitur, dicens: Nunquid nõ pater unus omniũ nostrũ? Nũqd nõ deus unus creauit nos? Quare despicit unusqsq; fratrẽ suũ, uiolans pactũ patrũ nostroꝶ, subauditur, q ex humilitate deo cõplacuerũt, q nõ ex facie, sed ex fide amici dei facti sunt, q peregrinando in paupertate spiritus, terrã nobis possidẽdã acquisierũt? Videte q̃ sit congruũ filios humilium & pegrinoꝶ superbirem in acceptione personarum. Sequitur. ❡ Transgressus est Judas, & abominatio facta est in Israel & in Hierusalẽ, qz cõtaminauit Judas sanctificationẽ dñi q̃z dilexit, & habuit filiã dei alieni. Disperdat dñs uirũ, q fecerit hec magistrũ & discipulũ de tabernaculis Jacob, & offerente munus dño. ❡ Paꝶ ẽ ad istã declamationẽ solũ illud respicere, qđ reuersi de Babilone in eo trãsgressi sunt, qđ qdã sacerdotes & leuitæ tulerũt de filiab⁹ Cananęoꝶ cęteraꝶq; gẽtiũ, & de filijs suis, & cõmiscuerũt se cũ populis terraꝶ. Paꝶ inquã ẽ illud solũ respicere, qm̃ hæc uerba sunt authoritatis ꝓpheticæ, uerba sunt spiritus sancti, ad spũalia semp & cœlestia tendentis. Itaq; sicut decet maiestatẽ loquẽtis de spũalib⁹, cœpt⁹ sermo totus spiritualib⁹ intẽt⁹ sit. Qũo habuit Iudas filiã dei alieni? Quæ ẽ illa filia dei alieni? Profecto lex cærimoniaꝶ sine lege fidei, filia est dei alieni. Vbi Iudas legẽ fidei cõtẽpsit, p q̃ pri⁹ Abrahã deo cõplacuit, & legẽ ceremoniaꝶ in cibis & potib⁹ & iustitijs carnis retinuit, ibi transgressus est, & extũc habet filia dei alieni, ex q̃ Christũ occidit, qa quicqd extũc obseruare uidet in cærimonijs emõi nõ est religio ueri dei, sed religio dei alieni, abominatio & cõtaminatio sanctificationis dñi, quã dilexit peruersa dilectiõe, ut mallet Christũ occidere, q̃ sanctificationẽ loci uel gentis amittere sc̃dm timorẽ quẽ finxit dicens: Si dimittimus eũ sic, uenient Romani & tollent nostrũ & locũ & gentẽ. Disperdat, inq̃t, dñs uirũ q fecerit hoc, & ita factũ est. Nã dispersi sunt, tã magister q̃ discipul⁹, & offerẽs mun⁹ dño, tã seniores q̃ popul⁹, tã pharisæus q̃ pontifex: dispsi sunt inq̃, tã de terrenis q̃ de cœlestib⁹ tabernaculis Iacob. At audiamus adhuc incrementũ sceleris, exaggerationẽ criminis. Ait. ❡ Et hoc rursum fecistis. Operiebatis lachrymis altare dñi fletu & mugitu, ita ut ultra nõ aspiciã ad sacrificium, nec accipiã placabile quid de manu vestra, & in die istis: Quã ob causam? Qz dñs testificatus est inter te et vxorẽ pubertatis tue, quã despexisti, et hec particeps tua et vxor fœderis tui. ❡ O quanta ira, quanti zeli dñi iracundia. Hoc, inqt, rursus fecistis. Ausi fuistis flere in oculis meis, ausi fuistis mugire in auribus meis, ausi fuistis operire lachrymis altare dñi. Quãta est hæc ira, clementissimũ dñm dicere, hoc fecistis, flendo & mugiendo me ad maiorẽ iracundiã cõcitastis, & ita cõcitastis ne ultra aspiciã ad sacrificiũ, nec accipiã placabile qd de manu uestra? Quantũ est miraculum? Quales sunt lachrymæ, qualis fletus, qualis mugitus miseroꝶ, q tam grauiter offendit misericordiæ dñm? Sed nõ miremur. Nã istoꝶ fletus sceleratus & criminosus est, qa uenit de amore præsentis seculi, cõtemptũ habẽs futuri. Talis erat fletus & eiulatus Esau, quippe qui tã diu fleuit & eiulauit, donec pater Iacob dixerat illi. In pinguedine terræ & in rore cœli desuper erit benedictio tua. Hinc est ira dei ira iusta, cuius iustitię causam cõtinuo subtiliter insinuat. Dicẽtib⁹ eñ quã ob causam lachrymis nostris offensus nõ aspicies ad sacrificiũ nec accipies placabile qd de manu nostra, rñdet & dicit: Quia dñs testificatus est inter te & uxorẽ pubertatis tuæ quã despexisti, & hæc est particeps tua & uxor fœderis tui. Et est sensus. Vxorẽ pubertatis. uxorẽ quã prius nouisti, tu despexisti, qa fidẽ per quã pater tu⁹ Abrahã deo cõplacuit, in q̃ de⁹ patres nostros elegit & assumpsit, tu reliqsti. Nõne inter te & hmõi uxorẽ tuã deus testificatus ẽ? Nõ eñ p legẽ promissio Abrahæ & semini eius, ut hæres eẽt mũdi, sed per iustitiã fidei. Siquidẽ quãdo credidit Abrahã deo, & reputatũ est ei ad iustitiã

Filia dei alieni lex cærimoniarũ sine fide.

Ira dei in Iudæos.

Fletus Iudęoꝶ sceleratus.

Vxor pubertatis, fides Abrahæ.

& ficut ibidē ſcriptū eſt, in die illo pepegit dñs fœdus cū Abrahā, dicens: Semini tuo dab
terrā hāc, nōdū lex data erat, ſed necdū ipſe Abrahā circūciſus erat, & proinde recte dixe
rim, fidē fuiſſe uxorē pubertatis tuæ participēq; tuā, & uxorē fœderis tui inter quā & te te
ſtificatus eſt dñs, i. teſtamētū fecit. Tu aūt illā deſpexiſti, & cū p fidē in Abrahā iuſtificatus
ſis, tu p legē, cōtēpta fide, iuſtificari cōtendis, qd eſt iuſtitiā tuā uelle ſtatuere, & iuſtitiæ dei
nolle ſubijci. Qūo ergo audes operire lachrymis altare dñi, flere in oculis dñi, & mugire in
Rom.10. auribus dñi, adulter legis, cōtēptor fidei? Nonne vnus fecit, et reſiduū ſpūs eius? Et
quid vnus quærit, niſi ſemen dei? Quod eſt dicere: Nōne unus idēq; eſt deus, q & cū il
la iā dicta uxore pubertatis tuæ teſtificatus eſt, & teſtamētū fecit, & cuius ſpūs reſiduū, i. nō
uū teſtamētū fecit? Et iſte & ſpūs eius, cū ſit deus unus, qd quærit, niſi ſemē dei, i. niſi ut cre
das in filiū dei? Hoc qrit deus pr̄, q primū teſtamentū fecit, hoc qrit ſpūs ſanctus, q reſiduū,
hoc eſt, q ſecūdū teſtamētū fecit, ut credas in filiū dei, ſisq; cultor & amator uni⁹ indiuiduæ
trinitatis. Cuſtodite ergo ſpūm veſtrū, & vxorē adoleſcentie tue noli ſpernere. Cū
odio habueris dimitte, dicit dominus deus Iſrabel. Operiet aūt iniquitas veſti
mentū eius, dicit dominus exercituū. Cuſtodite ſpūm veſtrū, & nolite deſpicere.
Spiritū ueſtrū ingt, i. fidā patrū ueſtrorū, q tanto lege cæremōiarū ſiue lra legis, quāto ſpūs
carne melior eſt, cuſtodite, ſi uultis uiuere: qa uidelicet lra occidit, ſpūs aūt uiuificat. Et ux
2.Cor.3 orē hmōi, uxorē adoleſcētiæ tuæ q p dilectionē operando parit filios uitæ, noli deſpicere,
Quā tūc deſpicis, dū iuſtitiā tuā uolēs ſtatuere, iuſtitia dei, q eſt iuſtitiā fidei, p nihilo ducis,
& huic ſubijci nō uis, cū tn̄ hæc uxor adoleſcētiæ tuæ ſit, qa p hāc adoleuiſti placitam in pa
tribus q̄dringētos & triginta annos anteq̄ fieret lex. Totem anni fuerunt ante datā legē, a
uerbo promiſſiōis qd Abrahæ creditū eſt. Noli ergo deſpicere, ſed cuſtodi, i. dilige Cæte
Matt.19 rū, ſi odio habueris, dimitte. Nā ſicut de uxore carnis pp ter duritiā tuā cōceſſum ē tibi, ut di
mittas eā ſi odio habueris, ne forte occidas ſi tenere cōpellaris, ita & de iſta uxore ſpūs tui dī
co tibi, dimitte cū odio habueris, ut ſi in Chriſtū credere nō uis, ſaltē credētes nō pſequaris.
Tolerabilius quoq; eſt in Chriſtū nō credere, q ita fidē eius ſuſcipere, ut ſeruituti uelis ſubij
cere, eiq; circūciſionē & cæteras legis cærimonias ſupponere, q ſcd̄m actus Apoſtolorū qui
Actu.15 dā, quāuis pauci, q crediderāt, nō minima ſeditione facta aplis, pſecutionē aplis conati ſunt
efficere. Et cōcedē do qdē dixit: Cū odio habueris, dimitte, ſed ne ipſa cōceſſio uideret odiē
tē excuſare, cōuerſus ad auditores: Operiet aūt, ait, iniqtas ueſtimētū eius, i. iniqtas odio ha
bentis uxorē hmōi, manifeſta fiet oibus, & ab omni ſeculo denotabitur. Mox ad eoſdē cō
uerſus, inculcat & replicat qd dixerat. Cuſtodite, inquiēs, ſpm̄ ueſtrū, & nolite deſpicere po
tius deſpicite literā occidentē, ſeqmini aūt & cuſtodite ſpm̄ uiuificantē. Seqtur. Labora
re feciſtis dñm in ſermonibus veſtris, et dixiſtis: In quo enim fecimus eū labora
re? In eo q dicitis. Ois qui facit malū, bonus eſt in conſpectu dñi, et tales ei pla
cent. Aut certe vbi eſt deus iudicij. Multos fuiſſe in populo Iudæorū, etiā an hāc ulti
1.Macha.1. mā impietatē, q Chriſtū occiderūt, & apoſtolos eius pſequētes, uerbū eius repulerūt, q dice
rēt: Ois q facit malū, bon⁹ in cōſpectu dñi, & tales ei placēt, illud indicat de libro Macha
bæorū taliter dictū. In diebus illis exierūt ex Iſrael filij iniqui, & ſuaſerūt multis, dicētes: Ea
mus & diſponam⁹ teſtamentū cū gētibus q circa nos ſunt, qa ex q receſſimus ab eis, inuene
rūt nos multa mala. Et abierūt ad regē, et dedit illis poteſtatē, ut facerēt iuſtitias gētiū. Scd̄m
illas ſiue ex pſona taliū in LXXII. pſal. dr̄. Quia zelaui ſup iniquos, pacē pctōrū uidēs. Itē.
Qūo ſit deus, & ſi eſt ſciētia in excelſo? &c. Sic loqui & ſic exiſtimare & dicere, ubi ē deus
iudicij? eorū eſt q oino á fide ſunt alieni. Nō eſt, aiūt, in rebus hūanis prouidētia. Oia caſu
feruntur incerto, nec dei iudicio gubernātur quin poti⁹ mali ei placēt, & boni diſplicēt. Quan
tū offendāt deū, ſermo uel ſenſus hmōi uehemēter inſinuāt cū dicit: Laborare feciſtis dñm
in ſermōibus ueſtris. Cū hæc & his ſimilia deus pr̄, deus ſpūs ſanctus diceret p pphetas ad
CAP. III. ſacerdotes, & carnes eorū immolatitias reprobaret, iādudū & interea loquebat ad opus ſa
lutis nr̄æ pparans ſe filius unigenit⁹, et dicebat illud in pſalmo. Holocauſtū & pro pctō nō
poſtulaſti, tūc dixi: Ecce uenio. Ad hoc dictū ualde cōgruit hoc rñſum patris. Ecce ego
Matt.11. mitto angelum meum, et præparabit viā tuā ante faciē tuā. Hūc angelū eſſe Iohan
nē teſtat ipſe dñs, dicēs: Quid exiſtis uidere Prophetā? Etiā dico uobis, et plus q prophetā:
Hic eſt

Hic est enim de quo scriptũ est: Ecce mitto angelũ meũ ante faciẽ tuã, qui pparabit uiã tuã ante faciẽ tuã. Itaq; reprobato ueteri sacerdotio, dũ sacerdotium melius introducitur, homo genere sacerdos præmittitur præparare uiam sacerdotio uero, sacerdoti magno, de quo & protinus dicit: [Et statim veniet ad templũ suũ dominator, quem vos quereris, & angelus testamenti quẽ vos vultis.] Et notandũ qđ dicit statim: Non enĩ longa mora interfuit, sed statim, scz mẽse sexto. i. sexto mense à cõceptiõe Ioãnis iste cõceptus, sexto mẽse à natiuitate Iohannis iste natus est. Vterq; angelus, qa uterq; sacerdos, uterq; custodiẽs sciẽtiã, iuxta q̃d supra dictũ est. Labia sacerdotis custodiũt scientiã, et legẽ requirẽt ex ore eius qa angelus dñi exercituũ est. Vterq;(inquã) angelus, sed nõ pari modo. Ille enĩ tãtũ homo sacerdos. Iste aũt & dominator & sacerdos, id est dñs & deus, & homo sacerdos. Vnde & litera modũ utriusq; recte discernit, dũ de illo dicit hoc tantũ. Ecce ego mitto angelũ meũ, de isto aũt & statim ueniet ad templũ suum dominator quẽ uos quæritis, & angelus testamenti quẽ uos vultis. Ad quos aũt loqtur dicẽs: quẽ uos quæritis, nisi ad uiros filios Leui quorũ dulciter postmodũ mentionẽ facit, ad eos qui expectabãt redemptionẽ, & consolationẽ Israhel, qualis illo tẽpore Simeon iustus extitit. Quid porrò est, ueniet ad templũ sanctũ suũ, nisi ueniet ad sacerdotiũ suũ? Hic enĩ primogenitus est. Primogenitorũ aũt erat sacerdotiũ, & ante Moysen & ante Abrahã. Vnde & Melchsedech, qui sacerdos altissimi extitit, affirmatur, q̃d ipse fuerit Sem qui fuit primogenitus Noe: Iuxta hũc morẽ sacerdos esse debebat Esau, cũ esset primogenitus, sed hæc primogenita supplantauit ei minor frater eius, & uestes illæ de quibus scriptũ est: Et uestibus Esau ualde bonis, quas apđ se habebat domi Rebecca, induit eũ, uestes sacerdotales fuisse credũtur. At ubi lex uenit, primogeniti à sacerdotio uacare sunt iussi, & pcio redemi, qa sacerdotij functiõe nihil poterãt mũdo cõferre. Subintrauit aũt in sacerdotiũ & in omne ministeriũ cultus diuini tribus Leui, q̃ aliqđ cõtulerat, qa vcz Moses & Aaron de tribu Leui existẽtes, populũ ab Aegyptiaca seruitute solutũ eduxerãt ad immolãdũ dño, q̃d & p eorũ cõstitutionẽ facere cœperũt in deserto. Parũ quidẽ cõtulerãt populũ illũ educẽdo, & parũ cõferebãt, carnes aut sanguinẽ hircorũ animaliũ sacrificãdo, sed nõ illo tẽpore sacrificiũ aliud fuerat q̃d sufficere posset pro peccato. Vbi uenit sacrificiũ ualẽs, rursus remouere debuit sacrificiũ carnis & sanguinis, cũ sacerdotibus nõ quęrẽtibus sacrificiũ fidei & primogenitus unus honorẽ primogeniti, scz sacerdotiũ suscipere debuit, un⁹ ideq; & primogenitus oĩm sacerdos & sacrificiũ. Quod sciens diuinus Euãgelista cũ dixisset de illa, quã uirginẽ concepisse narrauerat. Factũ est aũt, cũ essent ibi, impleti sunt dies ut pareret statim subiunxit. Et peperit filiũ suũ primogenitũ. Igitur primogenitũ ante omnẽ creaturã primogenitũ in multis fratribus, & ideo sacerdotẽ dignũ uenientẽ ad templũ suũ, ad sacerdotiũ suũ. [Ecce venit dicit dñs exercituũ, et quis poterit cogitare diem aduentus eius.] Vere nullus, nisi cui uel p angelũ, uel p semetipsum reuelauerit spũs sanctus, sicut p angelũ Ioseph filio Dauid, sicut p semetipsum iusto Simeoni reuelauit. Veniet enim occult⁹, ueniet sicut mitis & hũilis corde. Nulla scz pompa præcedẽte uel subsequẽte, nulla clamoris uel cõtẽtiõis tuba psonãte. Et quis stabit ad uidẽdũ eum? Ipse enim quasi ignis cõflans, aut quasi herba fullonũ. Et sedebit conflans & emundãs argẽtũ, & purgabit filios Leui, Et colabit eos quasi aurũ & quasi argẽtum & erũt dño offerẽtes sacrificia in iustitia. Et placebit dño sacrificium Iuda et Hierusalẽ, sicut dies seculi, & sicut anni antiqui.] Quis inquit stabit ad uidendũ eũ. Vere nõ sacerdotiũ, non ciuitas, non templũ eorũ, q oculos nõ habebũt ad uidẽdũ eũ, q nequã habebunt oculũ, & totũ corpus tenebrosum: Ipse enim quasi ignis conflans, & quasi herba fullonũ. i. ignẽ mitteus in terrã, scz spiritũ sanctũ q cõsumet incredulos, uelut ignis conflatoriũ, credentes aũt uelut herba fullonũ emundabit gratia remissiõis pctõrũ, & uelut ignis cõflans zelo bono, feruẽtes amore cœlestiũ bonorũ faciet ardẽtes, ut deinde dicit, & sedebit cõflãs & emũdãs argẽtũ. Hoc repetit dicẽdo, & purgabit filios Leui. Sicut enĩ argentũ in manu artificis uel argẽtarij, sic filij leui. i. oẽs ministri dñi in manu hui⁹ dñatoris dñi. Qũo uel in quo purgabit eos? colabit eos, inqt, q̃si aurũ & q̃si argentũ. Qđ colat, nimirũ iccirco colat, ut à bono liquore omnis feculẽtia separet. Et qđ erat sacerdotiũ pri⁹ nisi liquor feculentus? De optimis sacerdotibus loq̃mur. Optimi sacerdotes Aaron & Phinees, & multi alij, nouissimusq;

Veniet ad tẽplum, i. ad sacerdotium primogẽitorum

Sacerdotium vetus, liquor feculentus.

nissimusq; Zacharias pater Ioannis extiterūt corū q; ministeriū sic fuit q̄si aurū quasi argentū, sed aurū nō defecatū, argētū nō seculētum. Ibi nāq; erat fidei aurū, sciētiæ uel boni sermonis argentū, sed erāt admixtę feces ceremoniarū carnaliū. Colabit igit aurū, colabit argentū suū.i. reiectis ceremonijs carnis, & p̄ceptis non bonis, de qbus supius dictū est, in qbus uita non fuit, reseruabit sacerdotio suo solūmō fidei aurū, & p̄ceptorū bonorū argentū. Nō solū autē eiusmōi ceremoneniarū sed oim peccatorū feces excolebat de cordibus sacerdotū suorū, & offerētes erunt dn̄o sacrificia in iustitia, nō in sua sed in dei iustitia, in corpe & sangūie Iesu Chri, q est ipsorū iustitia. Et placebit dn̄o sacrificiū Iuda & Hierl'm, sicut dies seculi & sicut anni antiq.i. nō per legē factorū, sed per legē fidei iustificabūt & glorificabūt sacerdotes noui testamēti, q Iuda & Hierl'm merebūt uocari. Per quā vcȝ legē fidei, priusq̄ subintraret carnaliū ceremoniarū lex, placuerūt dies seculi, & anni antiqui.i. hoīes sancti & lucidi p̄res & patriarchæ splēdidi, nō solū à Moyse usq; ad Abraham, sed ab Abraham usq; ad Noe, usq; ad Abel, quorū vcȝ dierū siue annorū.i. sanctorū siue sanctissimorū nūerus quātus sit uel fuerit, deus scit. Hoc aūt scire debemus, quia sicut illi placuerunt, ita & nos placere debemus per legē fidei. Ecōtra qd uobis erit o sacerdotes carnis, hostes spūs, inimici fidei? Nimirū id q̄d sequitur. Et accedā ad vos in iudicio, & ero testis, velox maleficis & adulteris & piuris & qui calumniātur mercede mercenarij, viduas & pupillos opprimunt nec timuerūt me dicit dn̄s. O q̄ dure sonat,, accedam ad uos in iudicio. Non intres in iudiciū cū seruo tuo dn̄e, ait ille q orat in spū & ueritate. Alius quoq; laudē ex deo & testimoniū habēs iustitiæ, scȝ beatus Iob, etiā si habuero (ingt) quippiā iustū, nō respondebo sed meū iudicē deprecabor. Item, Si uoluerit homo cōtēdere cū eo, nō poterit ei respondere unū pro mille. Si hoc dicūt & ueraciter dicūt hoīes sancti, die seculi, & anni antiqui, qd faciēt malefici, & adulteri, & periuri, & qui calūniātur mercedē mercenarij, uiduas & pupillos opprimūt, nec timuerūt me dicit dn̄s, qbus uel cōtra quos taliū criminū non solū iudex, uerū etiā testis ero uelox? Et uere testis qa uidi & audiui, qa sicut quōdā dixi: Descendā & uidebo, utrū clamorē Sodomorū & Gomorrhæ, q uenit ad me, ope cōpleuerint aut nō est ita, ut sciā: ita & nunc, imo & magis nunc descēdi, butyrū & mel comedi, ut scirem cōprobare malū & eligere bonū, & talia comedēdo.i. cū hoībus cōuersando, iam didici, iam in me metipso expertus sum, uerū etiā esse clamorē quē audiui, de sanguine iustorū & prophetarū, q̄d occidistis, & hinc ero testis uelox, qa uidi & audiui, qa portionē meā ego quoq; de manibus uestris accepi. Ego enim dominus & nō mutor, et vos filij Jacob non estis consumpti. Et hoc est uerū & iustū iudiciū, qa ego dn̄s de bono in malū non possum mutari, & ecōtra uos de malo in bonū nō estis mutati. Sicut quæro nūc, ita & semper quæsiui iustitiā fidei, & ecōtra uos, sicut recessistis nunc, ita et semp spiritui sancto dura ceruice & incircūcisis auribus resistitis. Inde dico qa nō estis cōsumpti, id est, nō estis mutati. A diebus enim patrum vestrorū recessistis a legittimis meis et nō custodistis. Hoc idem Stephanus prothomartyr manifestius ac pro tpe & reacerbius dicit: Dura ceruice & incircūcisis cordib⁹ & auribus uos spiritui sancto restitistis, sicut p̄res uestri & uos. Quē prophetarū nō sunt psecuti patres uestri? Et occiderūt eos qui prænūciabāt de aduētu iusti, cuius uos nūc proditores & homicidæ fuistis qui accepistis legem in dispositionem angelorū & nō custodistis. Seqtur. Reuertimini ad me, et reuertar ad vos dicit dominus. Quale est hoc dicere iustis, dicere his qui in se confidunt, tanq̄ iusti? Nimirū iniuria uidetur eis q̄d dicitur, reuertimini, quippe cū propter carnem Abrahæ uideantur sibi esse peculiares & proprij, suosq; infantulos de carne luxuriosa scaturiētes uermiculos ostentātes, ridere sibi & uobis dicere solēt, Isti sunt infantes filij dei. Seqtur ergo. In quo reuertamur? Subauditur, etenim subaudiri uolunt nusq̄ diuertimus, deo proximi sumus. Filij Abrahæ sumus, unū patrē habemus deum. Quomō uel in quo magis appropinquare deo possumus? Ecōtra dn̄s. Si affiget hō deum, qz vos cōfigitis me? Q̄d ē dicere: Imo nimis auersi atq; puersi, sine exēplo uos auersi, & cōtra me uersi estis. Null⁹ enī unq̄ hō p̄ter Iudæū, nulla unq̄ gēs p̄ter gētē Iudæā, dn̄m suū affixit, deū suū ligno suspēdit. Vos me affixistis uos me ligno affixistis. Et dixistis: In quo cōfiximus te? In decimis et in primitijs, et in penuria vos maledicti estis, et me vos configitis gens tota. Et est sensus. Quia uos

Quid & qualit erunt sacerdotes christi.

Testis velox deus.

Quia uos redargui decimantes metam & rutam, & anetũ, & ciminũ, & relinquentes quæ grauiora sunt legis iudiciũ & charitatẽ dei, idcirco uos me deũ uestrũ confixistis. & propter penuriã, quã timuistis uel timere uos simulastis, dicentes: Ne forte ueniant Romani & tollant nostrũ locũ & gentem. Proinde uos maledicti estis, ita ut fere nemo sit qui nesciat uos esse Cain, ad quem dictum est: Vox sanguinis fratris tui clamat ad me de terra. Nunc igitur maledictus eris super terrã, quæ aperuit os suum, & suscepit saanguinem fratris tui de manu tua. Cum operatus fueris terram, non dabit fructus suos. Vagus & profugus eris super terrã. Mirũ quod ita uagi & profugi super terrã, ò maledicti ad huc me configitis gens tota gens quasi diabolo coniurata, & uno blasphemiæ spiritu imbuta. Cũ enim contra me quẽ cõfixerũt patres uestri, uos filij nequã simile & nõ minus odiũ spiratis, & blasphemaris ubi audetis, profecto me cõfigitis, nec minus q̃ patres uestri, qui me præsentẽ & uisibilẽ confixerunt, crimen habetis ò desperati, & præ desperatione insani, ut iã dicti us ille Cain qui dixit: Maior est iniquitas mea, q̃ ut ueniã merear. Ego uero econtra dico: & ueniæ ianuã, misericordiæ ostiũ aperi uobis, dicendo. ¶ Inferte omnẽ decimã in horreũ, & sit cibus in domo mea, et probate me super hoc dicit dñs: Si non aperuero vobis cataractas coeli, et effudero vobis benedictionẽ vsq; ad abundantiã. Et increpabo pro vobis deuorantẽ & non corrumpet fructum terre vestre, nec erit sterilis vinea in agro dicit dñs exercituum, et beatos vos dicent omnes gentes. Eritis enim vos terra desiderabilis dicit dñs exercituum. ¶ Dixi hoc & dico: Ne faciatis sicut hactenus fecistis, decimando mentã & anetũ, & ciminũ, & relinquendo quæ grauiora sunt legis iudiciũ, misericordiã & fidẽ. Hæc oportuit facere, & illa non omittere. Omnẽ igitur decimã, oẽm, inquã, inferte in horreũ, & sit cibus in domo mea, nõ solus cibus corporalis ex rebus corporalibus quæ debentur uobis, uerum etiã quod melius & quod prius est cibus spiritualis ex rebus spiritualibus, quas deo debetis iudicio, misericordia & fide, & cæteris huiusmodi, & tunc probate me super hoc, imo & sicut per alium Prophetã dixit: Venite & arguite me dicit dñs, si non aperuero uobis cataractas coeli, si nõ fecero cætera quæ dixi, nisi ueraciter dixerim alibi. Primum quærite regnũ dei, & iustitiã eius, & hęc omnia adijciẽtur uobis. Vos aũt regnũ dei nõ quæritis, & insuper pro temporalibus bonis impie murmuratis. Sequitur ¶ Inualuerũt super me verba vestra dicit dñs, & dixistis: Quid locuti sumus contra te? et dixistis: Vanus est qui seruit deo, et quod emolimentũ, q2 custodiuimus precepta eius, & q2 ambulauimus tristes coram deo? Ergo nunc beatos dicimus arrogantes, siquidem edificati sunt facientes impietatẽ, & tentauerunt dñm & salui facti sunt. ¶ Notũ & manifestũ est Iudæos salutẽ gentiũ semper odisse, & propter salutẽ gentiũ, propterea nobis, quia pœnitentiã nobis deus ad uitã donauit, indignatos esse illos, & nolle suscipere gratiã dei. Hoc uel ex illa parabola satis cõprobatur cuiusdã hominis habentis duos filios, ex quibus adolescentiorẽ peregre profectũ cum sua portione substantię & reuersum, postquam dissipauit eam uiuendo luxuriose, cum suscepisset pater, & magnũ pro reuersione eius conuiuiũ celebraret, indignatus senior frater nolebat introire, roganti q; patri hæc respondit. Ecce tot annis seruio tibi, & nunquã mandatũ tuũ præteriui, & nũquàm dedisti mihi hœdum, ut cum amicis meis epularer. Sed postquàm filius tuus hic qui deuorauit substantiã suam cum meretricibus uenit, occidisti illi uitulũ saginatum. Nonne uerba hæc similia sunt his, uanus est qui seruit deo, & qđ emolimentũ, quia custodiuimus præcepta eius, & quia ambulauimus tristes coram deo, ergo nunc beatos dicimus arrogãtes, siquidem ædificati sunt facientes impietatẽ, & tentauerunt dominũ, & salui facti sunt? Hoc enim est dicere: Ecce nos filij Abrahæ, nos unum patrẽ habentes deũ, tot annis seruiuimus deo patri nostro, & nunquàm mandatũ eius præteriuimus, & nullum emolimentum inde nobis est: gentes autem quæ non seruierunt ei, ecce beatæ sunt, & cum impietatẽ fecerint, ecce ædificatæ sunt, & quocũq; pergimus, quocũq; nos uertimus, audimus symphoniam & chorum, uidemus celebrari cum illis magnum dei conuiuium, stolam primã, annulum & calciamenta, cuncta sacerdotalia, cuncta regalia populo alieno data sunt. Verba hæc uestra, uerba inuidiæ uestræ inualuerunt (inquit) super me, quæ locuti estis contra me, & ita inualuerunt super me, ut non possim uobiscum quicquàm facere, nisi

Iudæi sunt Cain.

Iudæi gentil. inuidẽt salut.

quod ex uobis paucissimos cōuerti (sicut euangelista Marcus) utiq; diuinitus quodā loco dixit de me: Et nō poterat ibi uirtutē ullā facere, nisi paucos infirmos impositis manibus curauit & mirabatur propter incredulitatē illorum. Tūc locuti sunt timētes deū vnusquisq; cū primo suo, & attēdit dñs & audiuit, & scriptus est liber monumēti corā eo timētibus deū, & cogitātibus nomē eius. Quid locuti sunt timentes deū? Nimirum glorificauerunt deū, dicētes. Ergo & gētibus pœnitentiā dedit ad uitā, & laudauerūt clementiā & sententiā patris irrephensibilē, dicētis: Manducemus & epulemur, qa hic filius meus mortuus erat & reuixit, perierat & inuētus est. Quin etiā te seniorē fratrē pro reuersiōe & susceptiōe iunioris indignātē, & murmurantē, & dicētē: Qđ nunq̄ mandatū meū pteriēs, fortiter conuincūt huiuscemōi uerbis. Propter qđ inexcusabiles es ō oīs q iudicas. In quo eīm iudicas aliū teipm condēnas. Eadē eīm agis q̄ iudicas. Et hoc certe uerissimū est. Quæ etenī peccata uel uitia de gētibus unq̄ audita sunt, ut nō etiā de Iudæis siue de populo Israel audita uel nota sint ex sanctarum authoritate scripturarum. Bene ergo & ueraciter locuti sunt timētes deū, unusquisq; cū proximo suo, qđ omnes peccauerunt, & egent gratia dei, & quod non sit deus Iudæorum tantū imo & gentiū. Et dñs attendit, & audiuit qūo & quid locuti sunt, & scriptus ē liber monimenti corā eo timentibus deū & cogitātibus nomē eius, ut uez cūcta in iudicio recitentur, & ex uerbis suis iustificentur, sicut econtra: qui male locuti sunt, ex uerbis suis cōdemnabuntur. Hinc & illud apud Esaiā: Ego aūt opera eorum, & cogitatiōes eorum, uenio ut cōgregē cū omnibus gentibus & linguis. In illo libro monimenti, in illa cōgregatione cogitationū nequaq̄ deerit illa confessio pœnitentis populi gentilis, quæ patris pietatē concussit Pater peccaui in cœlū & corā te, & iam non sum dignus uocari filius tuus. Et erūt mihi ait dñs, in die qua ego facio in peculiū & parcā eis & sicut parcit vir filio suo seruiēti sibi, & cōuertimini, & videbitis quid sit inter iustū et impiū, inter seruientē deo, et non seruientē. Tunc illi, inquit, quibus inuidetis, cōtra q̄s liuore torquemini, quos aspernamini, cōfidentes in uobismetipsis tanq̄ iusti, erunt mihi in peculiū in die qua ego facio, idē ut faciā præfinitū habeo, & parcā eis, quāuis quondā peccatoribus, parcā, inquā, eis pœnitentibus & seruientibus mihi seruitio piæ confessionis, sicut parcit uir filio suo seruienti sibi quibuslibet modis & conuertemini & uidebitis illud, quod modo nō uidetis, neq; uidere uultis, toti auersi, & dorsum habentes cōtra faciē ueritatis, uidebitis, inquā, quid sit inter iustū & impiū, inter seruientē deo & nō seruientē, & ita certo scietis experimento, quod non sit uanus qui seruit Deo. Ecce enim dies veniet succensa quasi caminus, & erunt omnes superbi, et omnes facientes impietatē stipula, et inflammabit eos dies veniens dicit dñs, que nō relinquet eis radicē et germē. Et orietur vobis timentibus nomē meū, sol iustitie, et sanitas in pennis eius. Egrediemini, et salietis sicut vituli de armento et calcabitis impios, cū fuerit cinis sub planta pedū vestrorum, in die qua ego facio dicit dñs exercituū. Hoc erit inter iustū & impiū, inter seruientē deo, & nō seruientē, qđ est inter stipulā, quā profecto caminus cito cōsumit, & inter homines q̄s serenus sol ortu suo lætificauit. Vnus eīm idēq; dies dñi, unus idēq; sol iustitiæ, cū in iudicio cunctis manifestus apparuerit superbis & omnibus facientibus impietatē, ita erit terribilis, ut nō possint stare ante faciē eius, sicut stare stipula nō pt in flāma camini ardentis, uel sicut fluit cera à facie ignis, & inflāmabit eos in perditionē, sicut im flāmatæ stipulæ nō relinquitur radix aut germē, timētibus aūt nomē meū sic erit, ut sol inito uere, sol nō qualiscūq;, sed sol iustitię, & sanitas in pēnis eius, His uerbis gemina timentiū deū felicitas pulchre exprimit Nam in eo quod dicit sol iustitiæ, iustificationē significat animarum, qua timentes dominū, felices erunt in die illa, atq; dicendo. Et sanitas in pennis eius, immortalitatē atq; incorruptibilitatem designat corporum qua felices erunt, id est, timentes dominum in eadem & ex eadē die. Item hoc intererit inter iustum & impiū, inter seruientem deo & nō seruientem, quod est inter uitulum & à uinculum solutum, cinerem quam uitulus calcans dum exilit, subsiliens dispergit in omnem uentū. Ait enim: Egrediemini, & salietis sicut uituli de armēto, & calcabitis impios in die q̄ ego facio dicit dominus deus exercituū. His uerbis pulchre & æterna figuificatur iuuētus sanctorum renouāda ex resurrectiōe mortuorum, & uetustas irrecuperabilis impiorum, q propter superbiā omnis peccati, incēdio cōflagrati cinis facti sunt. Soquis:

Mar. 6

Lucæ. 15

Rom. 3

CAP. IIII.

psal. 67

Memen

L Memēto legis Mosi serui mei quam mādaui in oreb ad omnē Israel precepta & iudicia.⌋Quid hoc est dicere in tali negotio, nisi ac si dicat: Dominator iam dictus & angelus testamenti est, q accuset uos Moses, in quo uos speratis, si enim crederetis Mosi, crederetis forsitan & mihi, de me enim ille scripsit, si enim illi⁹ literis nō creditis, quō uerbis meis credetis? Igit memētote inqt, legis Mosi serui mei, quā mandaui in Oreb ad omnē Israel pcepta & iudicia, uidelicet, ubi dicētib⁹ ad Mosen: Loquere tu nobis & audiemus, nō loquatur nobis dn̄s, ne forte moriamur, Prophetā aūt suscitabo eis de medio fratrū suorum similem tui, & ponā uerba mea in ore eius, loquetq; ad eos omnia q̄ pcepo illi. Qui aūt uerba eius q̄ loquet in nomine meo, audire noluerit, ego ultor existā. Tunc aūt dabant pcepta decalogi bona, & iudicia in quib⁹ ē uita, q̄ ad carnales nō pertinent ceremonias. Memēto, inqt, qa si memineris, inqt, illius legis, tpis & loci, memores eritis etiam mei, qa tūc & ibi de me ille scripsit. L Ecce ego mittā vobis Heliā pphetā, anteq̄ veniat dies dn̄i magnus et horribilis et cōuertet cor patrū ad filios, et cor filiorū ad patres illorū, ne forte veniā et percutiā terrā anathemate.⌋De aduentu Heliæ qcq̄ diffinire nō ausim, qa uidelicet doctorum alij qbus oēs fere cōsentimus, credūt eū ad literā uenturum, & restiturum omnia, ac mortis debitū psoluturum, alij uero nequaq̄, qbus uir illustris B. Hierony. cōsentire uidet, dicens: Quanq̄ multi sint etiā nostrorumq credūt eū ad literā uenturum, & restiturum omnia, ac mortis debitū psoluturum. Cæterum dn̄s interrogatus ab apostolis de aduentu Heliæ, rn̄dit: Helias iā uenit, & non cognouerunt eū, sed fecerūt in eū quęcūq; uoluerūt, Iohānē in Helia uolens intelligi. Vn̄ subsecutus adiunxit: Si uultis recipere, Iohānes ipse ē Helias q uenturus est. Veruntamen siue ipsam Heliæ personā, siue, ut alij uolūt, pphetiā pmitti magis uerum sit in his uerbis: Ecce ego mitto uobis Heliā pphetā, illud constat, qa reliquiæ conuertent ex Israel, & dicente supradicto patre: Epulari aūt & gaudere oportebat, quia frater tuus mortuus fuerat & reuixit, perierat & inuent⁹ est, acqescet illi filius senior, qui nunc indignatus ē & intrare non uult, atq; ita conuertet cor patrū ad filios, & cor filiorum ad patres eorū, ut credāt filij hunc Iesum Christū, qui sub Pontio Pilato passus est, illū esse quē patres uenturum expectauerūt, anteq̄ ueniat dies dn̄i magnus, & horribilis dies iudicij, in qua anathemate percutiet terrā, i. eos qui faciunt opera terrena, ueniens manifestus, qui quondā uenit occultus.

Exo.20
Deu.18
De aduētu Helyæ duplex opinio.
Matt.17
Rom.11.
Lucæ.15

¶IMPRESSA SVNT NVNC DEMVM EX INTEGRO, luculentissima hæc Ruperti Abbatis Tuitiensis, summi Theologi, summiq; uiri, in XII. prophetas minores, Commentaria. Quæ ante annos quadringentos, posteris diligenter reuoluenda consecrauit. Impensis Arnoldi Birckman. Anno. M.D.XXXIIII. Mense Augusto.

i.

fe 720 fo.

RVPERT
Abbas

1

colorchecker CLASSIC

calibrite